ମୁକୁର

୧୧ଶ ଭାଗ । } ବୈଶାଖ, ୧୩୨୩ । { ୧ମ ସଂଖ୍ୟା

ରାଧିକାର ଚିନ୍ତା ।

ଦେଖ ଦେଖ ସଖି ସୁନୀଳ-ଗଗନେ
ଉଇଁଲେଣି ଧୀରେ ଶରତଶଶି,
ଢାଳିଲେଣି ପ୍ରେମେ ରଜତ-ଚନ୍ଦ୍ରିକା
ମଧୁର ଅଧରେ ମଧୁରେ ହସି ।
ଫୁଟିଲେଣି ପ୍ରେମେ କୁମୁଦିନୀ ଧନୀ
ସୁନୀଳ-ସରସୀ-ଅମଳ-ନୀରେ,
ନାଚିଲେଣି [illegible]
ହାସିଲାବାଳା ହସି ସଧୀରେ
ବହିଲେଣି ଧୀରେ ଯମୁନା ତଟିନୀ
ପ୍ରେମବିମୋହିନୀ-ସଙ୍ଗୀତ ଗାଇ,
ତାନ ମାନ ଧରି ନୀଳଉର୍ମ୍ମିମାଳ
ଯମୁନା ପୁଲିନେ ଦିଏ ମିଳାଇ ।
ବହିଲେଣି ଧୀରେ ପରିମଳ ବାତ
ଢାଳିଲେଣି ସୁମନସ ସୁବାସ
ବିତରି ଦେଲେଣି ମାନବ ପରାଣେ
ଲଳିତ-ମଧୁର-ପୀରତ ହାସ ।
ଫୁଟିଲେଣି ବନେ ସେଫାଳୀ କାମିନୀ
[illegible] ମୋହିନୀ ଶୋଭା,
ମେଲିଛି ଚୌଦିଗେ ଜ୍ୟୋତ [illegible]
[illegible]ଛି ସଖି ମାନସଲୋଭା ।
ପ୍ରକୃତ ସୁଷମା ନିରେଖି ନୟନେ
ନାଚେ ଧରାରାଣୀ ମୁଦିତମାନସେ,
ବିହରେ ଗଗନେ ଯାମିନୀ ସଜନୀ
ନାଚିଲ ହସିଲ ମନ ହରଷେ ।

* * *

କାହିଁକି ମୋ ହୃଦ-ଅନ୍ତରାକାଶେ ଆଜି
ନ ଉଇଁଲେ ଚାରୁ ଚନ୍ଦ୍ରିକାକର ?
କାହିଁ [illegible] ମୋ ହୃଦ-ଅମା ଅନ୍ଧକାରେ
ନ ଢାଳିଲା ତାଙ୍କ ଶୀତଳ-କର ?
କାହିଁକି ମୋ ହୃଦ-ଅଳିବାଗେ [illegible]
ନ [illegible] ପୂତ-ପୀରିତ-ଜଳ ?
କାହିଁ ମୋହର ହୃଦୟ-କାନନେ
ଜ୍ୱଳିଲା ଭୀଷଣ-ଦୁଃଖ-ଅନଳ ?
କାହିଁକି ମୋ ହୃଦ-ଉପବନେ ଆଜି
ନ ଫୁଟେ ଆଶାର କୁସୁମ କଳି ?
ବହୁଛି ସତତ ନିରାଶ-ଅନିଳ
ଆଶାର ପାଦପ ଯାଉଛି ପଡ଼ି ।
ବାଳିଥିଲା ମୁହିଁ ଆଶା-ବାଳିକା
"ଆସିବେ ରାଧିକା-କୁଞ୍ଜବିହାରୀ,
କେଉଁ ସରଗର ଅପସରା ବାଳା
ରଖିଲା ତାହାଙ୍କ ମନ ଓଟାରି,
କିପାଁ ନ ଆସିଲେ କହ ରେ ସଜନୀ
ରାଧିକା-ହୃଦୟ-କୁସୁମମାଳା ?
କାଟିଦେଲେ କି ରେ ଶାଣିତ କୃପାଣେ
ସ୍ୱକରେ ପୀରତ-ଲତିକା-ବାଳା ।
ଗୃହିଁ ବସିଥିଲି ଆଶା-ପଥ ମୁହିଁ
ନ ଆସିଲେ ମୋର ପରାଣ ପତି
ଚାଲି ଯାଉଅଛି ମଧୁମିଶା ନିଶା
ଚାଲି ଯାଉଛନ୍ତି ରଜନୀନାଥ
ଏ ମଧୁ ସମୟ ବୃଥାହେଲା ସିନା
ବିରଜବନ୍ଧୁର ସଙ୍ଗ
ସେ ହସ୍ତହସ୍ତିଆ ଗୋପାଳ ପୁଅତ
ନ ଆସିଲେ ବା
ଜାଣିଲି ଶ୍ୟାମର ପାଷାଣ ହୃଦୟ,
ତାଙ୍କ [illegible]
ତାଙ୍କ ମଧୁମିଶା ଭାଷାରେ ପୂରିଛି
ଉତ
[illegible], [illegible], [illegible], [illegible], ସଖି କହେଇ
ନ କର
[illegible], [illegible], [illegible], [illegible], ସଖି କହେଇ

Digitized by srujanika@gmail.com

ସଙ୍ଗୀତ ।

ସଙ୍ଗୀତ ସାହିତ୍ୟ ରସାନଭିଜ୍ଞ ;
ସାକ୍ଷାତ୍ ପଶୁ ପୁଚ୍ଛବିଷାଣହୀନ ।
ତୃଣଂ ନ ଖାଦନ୍ନପି ଜୀବମାନସ୍ତଦ୍ଭାଗ୍ୟମେତତ୍ପରମଂ ପଶୂନାମ୍ ॥

ସଙ୍ଗୀତାନଭିଜ୍ଞ ଲୋକ ପଶୁଠାରୁ ହୀନ । ସଙ୍ଗୀତ ଗୋଟିଏ ପ୍ରଧାନ କଳାବିଦ୍ୟା । ସଙ୍ଗୀତ ବିଦ୍ୟାର ଉତ୍କର୍ଷତାରୁ ଜାତିର ସମୁନ୍ନତି ଜଣାପଡ଼େ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଭାରତର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରଦେଶ ତୁଳନାରେ ଉତ୍କଳରେ ସଙ୍ଗୀତ ଚର୍ଚ୍ଚା ନାହିଁ କହିଲେ ଚଳେ । ଉତ୍କଳ ଦିନେ ସଙ୍ଗୀତ ବିଦ୍ୟାରେ ଅତି ଉତ୍କର୍ଷତା ଲାଭ କରିଥିଲା । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ, ବନମାଳୀ, ଗୋପାଳ କୃଷ୍ଣ, ଅଭିମନ୍ୟୁ, ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜ ଓ ଘନକୃଷ୍ଣମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗୀତ ଓ ସ୍ତୁତି ସଙ୍ଗୀତ-ବିଦ୍ୟାରେ ଉତ୍କର୍ଷତାର ପରିମାପକ । ସ୍ତୁତି ଲେଖା ଉତ୍କଳର ବିଶେଷତ୍ୱ । ବଙ୍ଗଳାରେ ଆଜିପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏପରି ଲେଖା କେହି ଲେଖି ନାହିଁ । ଗୋପାଳ କୃଷ୍ଣ ଓ ବନମାଳୀଙ୍କ ସଙ୍ଗୀତ ଭକ୍ତିରସ ପୂର୍ଣ୍ଣ । ଆଉ ଅନେକ ସଙ୍ଗୀତ-ରଚୟିତା ଅଛନ୍ତି । ଭକ୍ତିରସ, ଶାନ୍ତରସ, ଶୃଙ୍ଗାର ରସ ପ୍ରଭୃତି ସର୍ବପ୍ରକାର ରସରେ ଓଡ଼ିଆ ସଙ୍ଗୀତ ରଚିତ । ବର୍ତ୍ତମାନ ସଙ୍ଗୀତଚର୍ଚ୍ଚା ନିମ୍ନ ଶ୍ରେଣୀସ୍ଥ ଲୋକଙ୍କଠାରେ ଅବଦ୍ଧ । ଉତ୍କଳରେ ସଙ୍ଗୀତ ଅଖଡ଼ା ଅନେକ ସ୍ଥାନରେ ଅଛି । ଅଖଡ଼ାଦଳରେ ଯେଉଁମାନେ ଯୋଗ ଦିଅନ୍ତି ସେମାନେ ମୂର୍ଖ । ପେଟବିକଳରେ ସଙ୍ଗୀତ ବ୍ୟବସାୟ କରନ୍ତି ଏବଂ ରାଠ କରି ଦିଶା ଗୀତ ବୋଲି ଜାଣନ୍ତି । କେତେଲୋକ ଭିକ୍ଷା ମାଗିବାବେଳେ ସଙ୍ଗୀତ ଗାଇ [illegible]ନ୍ତି । ପାଲ୍ଲାବାଲ୍ଲାମାନେ ସଙ୍ଗୀତ ଗାଇନ କରନ୍ତି । [illegible]ମାନେ ସଙ୍ଗୀତ ଗାଇ ନୃତ୍ୟ କରନ୍ତି । ସ୍ୱତରାଂ ବର୍ତ୍ତମାନ ସଙ୍ଗୀତଚର୍ଚ୍ଚା କେବଳ ନିମ୍ନଶ୍ରେଣୀସ୍ଥ ମୂର୍ଖଲୋକଙ୍କ [illegible] ଶିକ୍ଷିତ ଲୋକମାନଙ୍କର ଏଥିକି ଦୃଷ୍ଟି ନାହିଁ । [illegible]ନେ ସଙ୍ଗୀତ ଶୁଣିଲେ ନାକ ଟେକନ୍ତି ; [illegible] ବୋଧ କରନ୍ତି । ଏ ଅବସ୍ଥାରେ [illegible] ହେବ କିପରି ? ବଙ୍ଗାଳମାନେ [illegible] ଲାଭ କଲେଣି ; ଏହାର ପ୍ରଧାନ [illegible] ସଙ୍ଗୀତଚର୍ଚ୍ଚା କଲେଣି । ଅଧିକାଂଶ [illegible]ନା କରନ୍ତି ଓ ଗାଇ ବଜାଇ [illegible] ବଙ୍ଗଳାର ପ୍ରଧାନ ସଙ୍ଗୀତଜ୍ଞ ଏବଂ [illegible] ପ୍ରଦେଶରେ ଅଦ୍ଭୁତ [illegible] ପୁରସ୍କାର ବଲ୍ଲତରୁ ପାଇ [illegible] ଗୌରବର ବିଷୟ ନୁହେ ।

ଆମ୍ଭ ଦେଶର ଶିକ୍ଷିତଲୋକଙ୍କ ମତଗତ ନ ଫେରିବା ଯାଏ କୌଣସି ଦିଗରେ ଉନ୍ନତି ହେବା ଅସମ୍ଭବ । ସବୁ ଦିଗରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ପଛରେ ପଡ଼ିଥାଇଁ । ଯଦି ପୂର୍ବ ସଙ୍ଗୀତଗୁଡ଼ାକ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ରୁଚିକି ପସନ୍ଦ ନ ହେଲା ତେବେ ବର୍ତ୍ତମାନ ରୁଚିକି ଅନାଇ ସଙ୍ଗୀତ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେଉ ଏବଂ ଶିକ୍ଷିତ ଯୁବକମାନେ ସଙ୍ଗୀତଚର୍ଚ୍ଚାରେ ମନ ଦିଅନ୍ତୁ । ଆଉ କେତେ କାଳ ଆମ୍ଭେମାନେ ପଛରେ ପଡ଼ିଥିବା ?

ଭାରତବର୍ଷରେ ସଙ୍ଗୀତଚର୍ଚ୍ଚା କିପରି ଉତ୍କର୍ଷତା ଲାଭ କରିଥିଲା ତାହାର ଟିକିଏ ପରିଚୟ ଏଠାରେ ଦେବା ଆବଶ୍ୟକ । ବେଦ ସଙ୍ଗୀତର ନିଦର୍ଶନ । ଉଦାତ୍ତ, ଅନୁଦାତ୍ତ, ଏବଂ ସ୍ୱରିତ ସ୍ୱର ସଂଯୋଗଦ୍ୱାରା ସାମ ଗାନ ହେଉଥିଲା । ସାମ ଅର୍ଥ ଗୀତ । ଶବର ସ୍ୱାମୀ କୃତ ମୀମାଂସା ଦର୍ଶନଭାଷ୍ୟରେ ଲେଖାଅଛି " ସାମ ଶବ୍ଦ ବାଚ୍ୟସ୍ୟ ଗାନସ୍ୟ ସ୍ୱରୂପ ମୁଗଷ୍ଟରେଷୁ କୃଷ୍ଟାଦିଭିଃ ସପ୍ତଭିଃ ସ୍ୱରୈଃ ଅକ୍ଷର ବିକାରାଦିଭିଶ୍ଚ ନିଷ୍ପାଦ୍ୟତେ । କୃଷ୍ଟଃ ପ୍ରଥମଃ ଦ୍ୱିତୀୟଃ ତୃତୀୟଃ ଚତୁର୍ଥଃ ପଞ୍ଚମଃ ଷଷ୍ଠଶ୍ଚ ଇତ୍ୟେତେ ସପ୍ତସ୍ୱରାଃ " । ବେଦଗାୟନ ସମୟରେ ସାରଗାମା ପ୍ରଭୃତି ସପ୍ତସ୍ୱରର ପ୍ରବର୍ତ୍ତନା ହୋଇ ଆସିଅଛି । ସାମବେଦର ଗୋଟିଏ ଉପବେଦ ଥିଲା ତାହାର ନାମ ଗାନ୍ଧର୍ବ ବେଦ । ଗାନ୍ଧର୍ବ ବେଦରେ ଗୀତ ବାଦ୍ୟ ଓ ନୃତ୍ୟ ବିଷୟ ବିବୃତ ଥିଲା । ଏ ଉପବେଦ ବର୍ତ୍ତମାନ ଲୋପ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଗଲା । ମହାମୁନି ଭରତ ଏହି ବେଦର ପ୍ରବର୍ତ୍ତକ ଥିଲେ । ଗାନ୍ଧର୍ବ ବେଦ ଲୋପ ପାଇଛି ସତ୍ୟ ମାତ୍ର ତାହାର ମହିମା ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳର ସଙ୍ଗୀତଶାସ୍ତ୍ରରେ ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି । ମହର୍ଷି ବାଲ୍ମୀକିଙ୍କ ସମୟରେ ଭରତ ପ୍ରଧାନ ସଙ୍ଗୀତ-ଅଧ୍ୟାପକ ଥିଲେ । ତାଙ୍କ ସମୟରେ ନାଟକାଭିନୟ ଉତ୍କର୍ଷତା ଲାଭ କରିଥିଲା ବୋଲି ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି ।

ଗୀତ, ବାଦ୍ୟ, ନୃତ୍ୟ, ନାଟ୍ୟାଭିନୟ ଏ ସମସ୍ତେ ସଙ୍ଗୀତବିଦ୍ୟା ଅନ୍ତର୍ଗତ । ଗୀତ, ବାଦ୍ୟ, ନୃତ୍ୟ ଏ ତିନି ବିଷୟର ସାଧାରଣ ନାମ ସଙ୍ଗୀତ । " ଗୀତବାଦ୍ୟ ନୃତ୍ୟାନାଂ ତ୍ରୟଂ ସଙ୍ଗୀତ ମୁଚ୍ୟତେ " । ସଙ୍ଗୀତଶାସ୍ତ୍ର-ବିଶାରଦମାନେ ସଙ୍ଗୀତକୁ ଦୁଇଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କରିଥାନ୍ତି ; ଯଥା—କଣ୍ଠ ସଙ୍ଗୀତ ଓ ଯନ୍ତ୍ର ସଙ୍ଗୀତ । ଶାସ୍ତ୍ର ନିୟମାନୁସାରେ ନାଦ ସଙ୍ଗୀତର ମୂଳ । ଏକାଧିକ ବସ୍ତୁ ସଂସର୍ଗଦ୍ୱାରା ଆକାଶରୁ ନାଦର ଉତ୍ପତ୍ତି ହୁଏ । ନାଦ ଦୁଇପ୍ରକାର ଯଥା ;—ଧ୍ୱନ୍ୟାତ୍ମକ ଓ ବର୍ଣ୍ଣାତ୍ମକ । ଦୁଇ ବସ୍ତୁର ଘାତ ପ୍ରତିଘାତଦ୍ୱାରା ଯେଉଁ ନାଦ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୁଏ ତାହା ଧ୍ୱନ୍ୟାତ୍ମକ ଏବଂ ମନୁଷ୍ୟ ପ୍ରଭୃତିର କଣ୍ଠ ତାଲୁ ଘାତ ପ୍ରତିଘାତ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଦ୍ୱାରା ଯେଉଁ ନାଦ ଉତ୍ପତ୍ତି ହୁଏ ତାହା ବର୍ଣ୍ଣାତ୍ମକ ; ଏହାହିଁ ଲକ୍ଷ ସଙ୍ଗୀତ ଓ ଯନ୍ତ୍ର ସଙ୍ଗୀତ । ସୋମେଶ୍ୱର, ଭରତ, ହନୁମନ୍ତ ଓ କଳ୍ଲିନାଥ ସମୟରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ସଙ୍ଗୀତ-ବିଦ୍ୟା-ବିଶାରଦ ଥିଲେ । ସଙ୍ଗୀତ ଶାସ୍ତ୍ରସମ୍ବନ୍ଧେ ସେ ଗୁରୁଜଣଙ୍କର ଗୁରୁପ୍ରକାର ମତ ଥିଲା । ତେତେବେଳେ ସଙ୍ଗୀତ ଶାସ୍ତ୍ର ସାତ ଅଧ୍ୟାୟରେ ବିଭକ୍ତ ଥିଲା । ଯଥା:—ସ୍ୱରାଧ୍ୟାୟ, ରାଗାଧ୍ୟାୟ, ନୃତ୍ୟାଧ୍ୟାୟ, ତାଳାଧ୍ୟାୟ, ଭାବାଧ୍ୟାୟ, କୋକାଧ୍ୟାୟ, ହସ୍ତାଧ୍ୟାୟ । ଗ୍ରନ୍ଥସବୁ ଲୋପ ହୋଇଗଲାଣି ସୁତରାଂ କି ପଦ୍ଧତି ଅନୁଯାୟୀ ସଙ୍ଗୀତ ବିଦ୍ୟା ଅଲୋଚିତ ହେଉଥିଲା ବର୍ତ୍ତମାନ ତାହା ଜାଣିବାର ଉପାୟ ନାହିଁ । ସଂସ୍କୃତ ଭାଷାରେ ଏ ସମସ୍ତ ଗ୍ରନ୍ଥ ଲିଖିତ ଥିଲା । କେତେଜଣ ପ୍ରଧାନ ସଙ୍ଗୀତଶାସ୍ତ୍ରଜ୍ଞ ଓ ସେମାନଙ୍କ କୃତ ଶାସ୍ତ୍ରର ନାମ ଲେଖା ଯାଉଅଛି ।

ଗ୍ରନ୍ଥକାର—	ଗ୍ରନ୍ଥ—
ଶାର୍ଙ୍ଗଦେବ	ସଙ୍ଗୀତ ଦାମୋଦର
ଶାର୍ଙ୍ଗଦେବ	ସଙ୍ଗୀତ ନିର୍ଣ୍ଣୟ
ଶାର୍ଙ୍ଗଦେବ	ସଙ୍ଗୀତ ରତ୍ନାକର
ହିମ୍ମତପାଳ	ସଙ୍ଗୀତ ସୁଧାକର
ହରଭଟ୍ଟ	ସଙ୍ଗୀତ ସାର ସଙ୍ଗୀତାର୍ଣ୍ଣବ ସଙ୍ଗୀତ ରତ୍ନାବଳୀ ସଙ୍ଗୀତ ଦର୍ପଣ ରାଗ ମାଳିକା
ଶିଲ୍ହନ	ରାଗ ସର୍ବସ୍ୱସାର
ଅନ୍ଧକ ଭଟ୍ଟ	ତାଣ୍ଡବ ତରଙ୍ଗେଶ୍ୱର ଗୀତ ସିଦ୍ଧାନ୍ତଭାସ୍କର
ବଶ୍ୱାବସୁ	ଧ୍ୱନିମଞ୍ଜରୀ ରାଗାର୍ଣ୍ଣବ
ନାରଦ	ସଙ୍ଗୀତ ସାର ନାରଦ ସଂହାଦ ନାରଦ ପୁରାଣ ରତ୍ନମାଳା ସଙ୍ଗୀତ କୌସ୍ତୁଭ
ଦାମୋଦର	ସଙ୍ଗୀତ ଦର୍ପଣ
ଅବ୍ଦୁଲ	ସଙ୍ଗୀତ ପାରିଜାତ ।

ସାତଗୋଟି ଲୁପ୍ତପ୍ରାୟ ସଙ୍ଗୀତ ପ୍ରତି ଲୋକମାନଙ୍କର ଅନୁରକ୍ତି କମିବାର ସୁଯୋଗ ପାଇ ସଙ୍ଗୀତବିଶାରଦମାନେ କହୁଥାନ୍ତି । "ଶାର୍ଙ୍ଗଦେବଙ୍କ ଅଳାପ କରୁଥିଲେ ଜ୍ଞାନ ଶ୍ରୁତଯୋଗ୍ୟ ଥା । ତତଃ ଶୁଦ୍ଧ ବାରଗୋଟି ରାଗ ରାଗିଣୀ ସୃଷ୍ଟି କଲେ ... ବାଦ୍ୟାବଭେଦାନ୍ତ-ସମ୍ବାଳନ, ଦେଖି ଗିୟାସଉଦ୍ଦିନ ଚମତ୍କୃତ ହେଲେ । ଗୋପାଳ ... ଦ୍ୱାଦଶସ୍ୱର, ବାଦ୍ୟାଦି ଚତୁର୍ବିଧ ଭେଦ ପ୍ରଭୃତି ହେତୁ ସଙ୍ଗୀତରେ ଅନୁରାଗ ହୁଏ ।

ସ୍ୱର ସାତୋଟି ଯଥା :—ଷଡ଼ଜ, ଋଷଭ, ଗାନ୍ଧାର, ମଧ୍ୟମ, ପଞ୍ଚମ, ଧୈବତ ଓ ନିଷାଦ । ଏହି ସପ୍ତସ୍ୱରରୁ ସମସ୍ତ ରାଗ ରାଗିଣୀର ମୂଳ ସା ରି ଗା ମା ପା ଧା ନି ସାତୋଟି ସ୍ୱର ଉତ୍ପତ୍ତି ହୋଇଅଛି । ସପ୍ତବିଧ ଜନ୍ତୁର କଣ୍ଠ ସ୍ୱରରୁ ଏହି ସପ୍ତ ସ୍ୱରର ଉତ୍ପତ୍ତି । ମୟୂର, ବୃଷ, ଅଜ, କ୍ରୌଞ୍ଚ, କୋକିଳ, କୁଞ୍ଜର ଓ ଅଶ୍ୱ ଏହି ସପ୍ତବିଧ ଜନ୍ତୁର କଣ୍ଠସ୍ୱରରୁ କ୍ରମେ ସା ରି ଗା ମା ପା ଧା ନି ସପ୍ତସ୍ୱର ସଂଯୋଗର ତାରତମ୍ୟା-ନୁସାରେ ଛ ରାଗ ଓ ଛତିଶ ରାଗିଣୀର ଉତ୍ପତ୍ତି । ଛ ରାଗ ଓ ଛତିଶ ରାଗିଣୀରୁ ପୁଣି ଅସଂଖ୍ୟ ଉପରାଗ ଓ ଉପରାଗିଣୀର ଉତ୍ପତ୍ତି । ସଙ୍ଗୀତଦାମୋଦର ଗ୍ରନ୍ଥରୁ ପ୍ରକାଶ ଯେ ଗୋପୀଗଣ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ନିକଟରେ ଷୋଳ ସହସ୍ର ରାଗ ଆଳାପ କରିଥିଲେ । ଛଅଗୋଟି ପ୍ରଧାନ ରାଗ, ଯଥା:—ଭୈରବ, କୌଶିକ, ହିନ୍ଦୋଳ, ଦୀପକ, ଶ୍ରୀ, ମେଘ । ଦେଶାନ୍ତର ଅନୁସାରେ ରାଗର ନାମ ବଦଳେ । ରାଜପୁତାନାରେ କୌଶିକ ପରିବର୍ତ୍ତେ ମାଳକୋଷ ନାମ ପ୍ରଚଳିତ । ସୋମେଶ୍ୱର ଓ କଳ୍ଲିନାଥଙ୍କ ମତରେ ଛଅ ରାଗର ନାମ.—ଶ୍ରୀ, ବସନ୍ତ, ପଞ୍ଚମ, ଭୈରବ, ମେଘ ଓ ନଟ-ନାରାୟଣ । ନାରଦ ସଂହିତାରେ ଛଅ ରାଗର ନାମ:—ମାଳବ, ମଲ୍ଲାର, ଶ୍ରୀ, ବସନ୍ତ, ହିନ୍ଦୋଳ, ଓ କର୍ଣ୍ଣାଟ । ପୂର୍ବୋକ୍ତ ... ନି ସପ୍ତସ୍ୱରର ସମାବେଶ ପଦ୍ଧତିର ପରିବର୍ତ୍ତନ ... ଏ ଗୋଟିଏ ରାଗର ଉତ୍ପତ୍ତି ହୁଏ ।

ଶ୍ରୀରାଗ—ସା ରି ଗା ମା ପା ଧା ନି ସା ରି ।

ଭୈରବ—ଧା ନି ସା ଗା ମା ଧା ।

ପଞ୍ଚମ—ସା ରି ଗା ମା ଧା ନି ସା

ମେଘ—ଧା ନି ସା ରି ଗା ମା ପା ଧା

ନଟନାରାୟଣ—ସାରିଗାମାପାଧାନିସା ଇତ୍ୟାଦି ।

ଛତିଶ ରାଗିଣୀ ଯଥା :—

ରାଗ	ରାଗିଣୀ
ଶ୍ରୀରାଗ—	ମାଳଶ୍ରୀ, ବିବଣୀ, ଗୌରୀ, କେଦାରୀ, ମଧୁମାଧବୀ, ସାହାଡ଼ୀ ।
ବସନ୍ତ—	ଦେଶୀ, ଦେବଗିରି, ବରାଟୀ, ତୋଡ଼ିକା, ଲଳିତା, ହିନ୍ଦୋଳୀ ।
ଭୈରବ—	ଭୈରବୀ, ଗୁର୍ଜ୍ଜରୀ, ସମକରୀ, ଗୁଣକରୀ, ବଙ୍ଗାଳୀ, ସୈନ୍ଧବୀ ।
ପଞ୍ଚମ—	ବରାଟ, ଭୂପାଳୀ, କର୍ଣ୍ଣାଟୀ, ବଡ଼ହଂସିକା, ମାଳବୀ, ପଞ୍ଚମଞ୍ଜରୀ ।
ମେଘ—	ମଲ୍ଲାରୀ, ସୌରଠ ସହ ସ୍ୱରଶ୍ରୀ, କୌଶିକ, ଗାନ୍ଧାରୀ, ହମ୍ବୀରକାରୀ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ନଟନାରାୟଣ—କାମୋଦ, କଲ୍ୟାଣୀ, ଅଭୋଗୀ, ସାରଙ୍ଗୀ, ନଟ ହାମ୍ବିର ।

ରାଗିଣୀ ଗୁଡ଼ିକ ରାଗର ପତ୍ନୀ ବୋଲି କଥିତ ହୁଏ । ରାଗର ପୁତ୍ର କନ୍ୟା ଇତ୍ୟାଦି କେତେ ଅଛନ୍ତି ତାହାର ଇୟତ୍ତା କରାଯାଇ ପାରିବ ନାହିଁ । କେଉଁ ରସ ପ୍ରକାଶ କରିବା ଲାଗି କେଉଁ ସ୍ୱରର ସାହାଯ୍ୟ ଆବଶ୍ୟକ ତାହା ମଧ୍ୟ ସଙ୍ଗୀତ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଅଛି ।

"ସ-ରୀ ଗାରେଭ୍ଭୁତେ ରୌଦ୍ରେ ଧୋ ଗାଭ୍ଭସେ ଭ୍ୟାନକେ ।
କାର୍ଯ୍ୟେ ମ-ମା ଭୁ କରୁଣେ ହାସ୍ୟଶୃଙ୍ଗାରୟୋ ମପୌ ॥"

ମୂର୍ଚ୍ଛନା, ତାନ, ତାଳ, ମାନ, ଗମକ ପ୍ରଭୃତି ସଙ୍ଗୀତର ଅଙ୍ଗ ବୋଲି ପରିଗଣିତ । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଦେଶରେ ଏକ ସମୟରେ ସଙ୍ଗୀତବିଦ୍ୟା ଏତେଦୂର ଉନ୍ନତି ଲାଭ କରିଥିଲା ଯେ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ରାଗର ଶକ୍ତିଦ୍ୱାରା ପ୍ରକୃତିର ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ବିଶେଷ ପରିବର୍ତ୍ତନ ସାଧିତ ହେଉଥିଲା । ଦୀପକ ରାଗର ଆଳାପ ହେଲେ ନିର୍ବାପିତ ଦୀପ ଶିଖାରେ ଅନଳସଞ୍ଚାର ହେଉଥିଲା । ମେଘ ମଲ୍ଲାର ରାଗ ଆଳାପ ହେଲେ ଅନାବୃଷ୍ଟି ସମୟରେ ଆକାଶରେ ମେଘ ସଞ୍ଚାର ହେଉଥିଲା ଏବଂ ବାରିବର୍ଷଣ ଦ୍ୱାରା ପୃଥିବୀ ସ୍ନିଗ୍ଧ ହେଉଥିଲା । ଭୈରବ ରାଗ ଆଳାପ ହେଲେ ଉଷା ଆବିର୍ଭାବ ହେଉଥିଲା । ହିନ୍ଦୋଳ ରାଗ ଆଳାପ ହେଲେ ନବ ବସନ୍ତର ସମାଗମ ହେଉଥିଲା । ଶ୍ରୀରାଗ ଆଳାପ କଲେ ପ୍ରଦୋଷ କାଳର ସମାଗମ ଅନୁଭୂତ ହେଉଥିଲା । ମାଲକୋଷ ରାଗ ଆଳାପ ହେଲେ ପ୍ରାଣୀ ଭିତରେ ଏକ ଅଭିନବ ଉତ୍ତେଜନା ଜାତି ହେଉଥିଲା । ରାଗିଣୀମାନଙ୍କର ଶକ୍ତି ମଧ୍ୟ ଏହିପରି ଥିଲା । ବେହାଗ ରାଗିଣୀ ଆଳାପ ବେଳେ ମନରେ ଔଦାସ୍ୟ ଭାବ ଉପସ୍ଥିତ ହେଉଥିଲା ଏବଂ ଶ୍ରୋତା ଆତ୍ମ-ବିସ୍ମୃତ ହେଉଥିଲା; ନିଶୀଥକାଳରେ ଅଦ୍ଭୁତ ଧ୍ୱନିରେ ଏହି ରାଗିଣୀ ଆଳାପ ହେବାର ବିଧି । ଏହିପରି ବିଭିନ୍ନ ରାଗ ରାଗିଣୀ ଗାୟନ ହେବାଲାଗି ବିଭିନ୍ନ ସମୟ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଅଛି । ପ୍ରାତଃକାଳଠାରୁ ଦିନ ଏକ ପ୍ରହର ମଧ୍ୟରେ ଭୈରବ, ମେଘ, ବସନ୍ତ, ପଞ୍ଚମ ପ୍ରଭୃତି ରାଗ ଆଳାପ ହେବାର ବିଧି । ଦ୍ୱିପ୍ରହର ବେଳେ ଗୁର୍ଜ୍ଜରୀ, ଗୁଣକିରୀ, ଏବଂ ଭୈରବୀ ଆଳାପ ହେବାର ବିଧି । ତୃତୀୟ ପ୍ରହର ମଧ୍ୟରେ ବୈରାଗୀ, ତୋଡ଼ି, କାମୋଦ ପ୍ରଭୃତି ଆଳାପ ହେବାର ବିଧି ।

ଦିବା ତୃତୀୟ ପ୍ରହରଠାରୁ ଅର୍ଦ୍ଧରାତ୍ରି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗୌରୀ, ମାଲବ, କେଦାରୀ ପ୍ରଭୃତି ଆଳାପିତ ହେବାର ନିୟମ । ଏ ତ ଗଲା ଦିବା ରାତ୍ରି ମଧ୍ୟରେ କେଉଁ ସମୟରେ କେଉଁ ରାଗ ଗୀତ ହେବ ତାହାର ନିର୍ଦ୍ଦେଶ । କେଉଁ ଋତୁରେ କେଉଁ ରାଗ ଆଳାପିତ ହେବ ତାହାର ନିର୍ଦ୍ଦେଶ । ଗ୍ରୀଷ୍ମ ଋତୁରେ ସପ୍ତମୀକ ନଟନାରାୟଣ; ଶିଶିର ଋତୁରେ ଷଡ଼୍‌ଜ ଗ୍ରାମ ଗୌରବଲ୍ଲ ଋତୁରେ ସପ୍ତମୀକ ବସନ୍ତରାଗ; ଗ୍ରୀଷ୍ମ ସମୟରେ ସପ୍ତମୀକ ଭୈରବ; ଶରତ୍ ସମୟରେ ସପ୍ତମୀକ ପଞ୍ଚମ; ବର୍ଷା ସମୟରେ ସଦାର ମେଘ ରାଗ ଆଳାପିତ ହେବାର ବିଧି । ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ସ୍ୱର ଓ ରାଗ ରାଗିଣୀର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଅଧିଷ୍ଠାତା ଦେବ ଦେବୀ ଅଛନ୍ତି । ସଙ୍ଗୀତଶାସ୍ତ୍ରବିଶାରଦମାନେ ରାଗ ରାଗିଣୀର ମୂର୍ତ୍ତି ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଦେଖିଥିଲେ । ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସମୟରେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ରାଗ ରାଗିଣୀ ଆଳାପ କରି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଦେବଦେବୀଙ୍କୁ ଧ୍ୟାନ କରି ତନ୍ମୟ ହେଲେ ତାହାର ପ୍ରଭାବ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷୀଭୂତ ହେଉଥିଲା । ସମ୍ରାଟ୍ ଆକବର ବାଦସାହଙ୍କ ଅମଳରେ ସଙ୍ଗୀତର ଏହି ପ୍ରଭାବ ଦେଖା ଯାଇଥିଲା । ତାନସାନଙ୍କ ଶିକ୍ଷାଗୁରୁଙ୍କ ନାମ ହରି ଦାସ ସ୍ୱାମୀ । ସେ ସଂସାରତ୍ୟାଗୀ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ଥିଲେ । ସଙ୍ଗୀତ ସାଧନାଦ୍ୱାରା ନିର୍ବାଣଲାଭ କରିବା ତାଙ୍କର ଲକ୍ଷ୍ୟ ଥିଲା । ତାନସାନ ଦିନେ ତାଙ୍କୁ ଆକବରଙ୍କ ରାଜସଭାକୁ ନେଇ ଯାଇଥିଲେ । ହରିଦାସ ରାଜସଭାରେ ଗୋଟିଏ ଦର୍ଦ୍ଦଟ ରାଗ ରାଗିଣୀ ଆଳାପ କରିଥିଲେ । ହରିଦାସ ରାଗରାଗିଣୀ ଆଳାପ କଲା ବେଳେ ରାଗରାଗିଣୀର ମୂର୍ତ୍ତି ଆକବରଙ୍କୁ ଦେଖା ଯାଇଥିଲା । ଆକବର ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟାନ୍ୱିତ ହୋଇ ହରିଦାସଙ୍କଠାରୁ ସ୍ୱରୂପତତ୍ତ୍ୱ ଜାଣିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରିଥିଲେ । ହରିଦାସ ବୁଝାଇ ଦେଲେ ଯେ ବିଜ୍ଞାନାନୁମୋଦିତ ନିୟମାନୁସାରେ ରାଗ ରାଗିଣୀ ଆଳାପ ହେଲେ ଅଧିଷ୍ଠାତୃ ଦେବ ଦେବୀମାନେ ସ୍ୱରୂପ ପରିଗ୍ରହ କରି ଆବିର୍ଭୂତ ହୁଅନ୍ତି । କିମ୍ବଦନ୍ତୀ ଅଛି ଯେ ତାନସାନ ସ୍ୱୟଂ ବଡ଼ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ କଥା ଦେଖାଇ ପାରୁଥିଲେ । ଦୀପକ ରାଗ ଆଳାପ ବେଳେ ଅଗ୍ନି ଜଳି ଉଠୁଥିଲା । ମେଘମଲ୍ଲାର ରାଗ ଆଳାପ ସମୟରେ ମେଘ ମଣ୍ଡଳ ଧାରରେ ବର୍ଷା ହେଉଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ଆଉ ସେପରି ନାହିଁ । ସଙ୍ଗୀତର ସେପରି ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ କ୍ଷମତା ଦେଖିବାକୁ ମିଳୁ ନାହିଁ । ଆଉ ମନ୍ତ୍ରୋଚ୍ଚାରଣଦ୍ୱାରା ଅଭୀଷ୍ଟ ଫଳ ହେବାର ଦେଖା ଯାଉ ନାହିଁ ।

ସଙ୍ଗୀତ ମୁକ୍ତିର ବିଗଟିଏ ପ୍ରଧାନ ସୋପାନ । କଥାଅଛି—

ଜପକୋଟିଗୁଣଂ ଧ୍ୟାନଂ ଧ୍ୟାନକୋଟିଗୁଣଂ ଲୟଂ ।
ଲୟକୋଟିଗୁଣଂ ଗାନଂ ଗାନାତୁ ପରତରଂ ନହି । ୧ ।
ଦୃଷ୍ଟଂ ଚତୁର୍ଣ୍ଣାଂ ବେଦାନାଂ ସାରମାକୃଷ୍ୟପଦ୍ମଜଃ ।
ଇମଂ ତୁ ପଞ୍ଚମଂ ବେଦଂ ସଙ୍ଗୀତାଖ୍ୟମକଲ୍ପୟତ୍ । ୨ ।
ନାହଂ ବସାମି ବୈକୁଣ୍ଠେ ଯୋଗିନାଂ ହୃଦୟେ ନ ଚ ।
ମଦ୍ଭକ୍ତା ଯତ୍ର ଗାୟନ୍ତି ତତ୍ର ତିଷ୍ଠାମି ନାରଦ ॥

ଦେବାଧିଦେବ ମହାଦେବ କାଳ ଯଥା;—ଧ୍ୟାନ କରିଥିଲେ ବୋଲି ପ୍ରକାଶ ଅଛି । ଯାତ ପ୍ରତିଘାତଦ୍ୱାରା ଉଚ୍ଚାବସ୍ଥାରେ ହୋଇ ତାହା ଧ୍ୟାନାତ୍ମକ ଏବଂ କ୍ରମେ ଉଚ୍ଚତର କରି ତାହା ଯାତ ପ୍ରତିଘାତ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଦୁର୍ଗା ଓ ସରସ୍ୱତୀ ଦେବଲୋକରେ ସଙ୍ଗୀତ ପ୍ରଚାର କଲେ; ନାଗଲୋକରେ ବାସୁକି, ଗନ୍ଧର୍ବଲୋକରେ କଳାନାଥ, ସାରଦକ, ତୁମ୍ବୁରୁ, ଅଗ୍ନିଶୁଚ୍ଛା, ଦେଶୀ, ହୋହାଇ, କୋହଳ, ହାହା, ହୁହୁ; ଋଷି ଲୋକରେ ନାରଦ, ଭରତ, କଶ୍ୟପ; ରକ୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ରାବଣ; କପିମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ହନୁମାନ; ଏବଂ ମାନବମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅର୍ଜୁନ ସଙ୍ଗୀତ ଶାସ୍ତ୍ର ପ୍ରବର୍ତ୍ତକ । ଭାରତବର୍ଷରେ ସଙ୍ଗୀତ ଉତ୍କୃଷ୍ଟର କାଳ ଏଥିରୁ ପ୍ରମାଣିତ ହୁଏ । ଅମରାବତୀରେ ଅମର ସଦନରେ ଅପ୍ସରାମାନଙ୍କ ନୃତ୍ୟ ଗୀତ କଥା ଅତି ଦୂର ଅତୀତର କଥା । ବାଲ୍ମୀକି ରାମାୟଣ ଗାନ କରିଥିଲେ । ଅଯୋଧ୍ୟାରେ କୁଶ ଲବ ଦ୍ୱୟ ସହିତ ରାମାୟଣ ଗାୟନ କରିଥିଲେ । ବୃନ୍ଦାବନରେ ଗୋପାଙ୍ଗନାମାନେ କୃଷ୍ଣଲୀଳା କୀର୍ତ୍ତନ କରିଥିଲେ । ମହାବୀର ଅଲେକଜାଣ୍ଡରଙ୍କ ଭାରତାଗମନ ଉତ୍ତାରୁ ବୈଦେଶିକ ଆକ୍ରମଣର ଘାତ ପ୍ରତିଘାତ ଦ୍ୱାରା ସଙ୍ଗୀତ ଚର୍ଚ୍ଚା କ୍ରମେ ଉନ୍ନତିଲାଭ କରିଲା । ମୁସଲମାନ ରାଜତ୍ୱ ସମୟରେ ଭାରତରେ ସଙ୍ଗୀତ ଚର୍ଚ୍ଚାରେ ଉତ୍କର୍ଷତା ଲାଭ କରିବା ଲାଗି ଆଉଥରେ ଚେଷ୍ଟା କରାଯାଇଥିଲା । ପ୍ରଥମେ ମୁସଲମାନ ବାଦସାହମାନେ ସଙ୍ଗୀତ କୋହନ ସରଫର ବିରୁଦ୍ଧ ବୋଲି ବିଶ୍ୱାସ କରିଥିଲେ । ସୁତରାଂ ବହୁ ସଙ୍ଗୀତ ଶାସ୍ତ୍ର ଓ ବହୁ ସଙ୍ଗୀତଜ୍ଞ ବ୍ୟକ୍ତି ଲୋପ ପାଇଥିଲେ । ପରିଶେଷରେ ସେମାନଙ୍କର ସେ ଭ୍ରାନ୍ତ ଧାରଣା ଦୂର ହେଲା ଏବଂ ନୂତନ ସଙ୍ଗୀତବେତ୍ତାମାନଙ୍କର ଆବିର୍ଭାବ ହେଲା । ଗିୟାସଉଦ୍ଦିନ୍ ଖୋଗଲକ ଯେତେବେଳେ ଦିଲ୍ଲି ସିଂହାସନାରୁଢ଼ ଗୋପାଳ ନାୟକ ବୋଲି ଜଣେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ସଙ୍ଗୀତ ବିଦ୍ୟାରେ ବିଶେଷ ପାରଦର୍ଶିତା ଲାଭ କରିଥିଲେ । ସେ ସଙ୍ଗୀତ ବିଦ୍ୟାରେ ବିଶ୍ୱବିଜୟୀ କରିବାପାଇଁ ଦେଶ ବିଦେଶ ଭ୍ରମଣ କରିବାକୁ ବାହାରିଥିଲେ । ଗିୟାସଉଦ୍ଦିନ ତାଙ୍କ ଗୁଣର ପରିଚୟ ପାଇ ତାଙ୍କୁ ଦିଲ୍ଲିକୁ ଆଣାଇଥିଲେ । ସୁଲତାନ ଗୋପାଳଙ୍କ ସଙ୍ଗୀତ ଆଲୋଚନା ଶୁଣି ବିମୁଗ୍ଧ ହୋଇଗଲେ ମାତ୍ର ମନେ ମନେ ଈର୍ଷାନ୍ୱିତ ହୋଇ କହିଲେ ମୁସଲମାନ ମଧ୍ୟରେ କଣ କେହି ଗାୟକ ନାହିଁ ଯେ ଗୋପାଳଙ୍କୁ ପରାସ୍ତ କରି ପାରିବ ? ଅନେକ ଅନୁସନ୍ଧାନ ଚାଲିଗଲା । ତେତେବେଳେ ଅମିର ଖସ୍ରୁ ମୁସଲମାନମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସଙ୍ଗୀତ ବିଦ୍ୟାରେ ପଣ୍ଡିତ ଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ସମାଜକୁ ଡରି ସେ ପ୍ରକାଶ୍ୟ ଭାବରେ କେବେ ସଙ୍ଗୀତାଳାପନ କରୁ ନଥିଲେ । ବାଦସାହଙ୍କ ଅନୁମତି ପାଇ ଖସ୍ରୁ ଆପଣା ଗୁଣ ପ୍ରକାଶ କରିବାର ସୁଯୋଗ ପାଇଲେ । ଗୋପାଳ ଯେଉଁ ସବୁ ରାଗ ରାଗିଣୀ ଆଲାପ କରିଥିଲେ ଖସ୍ରୁ ସାମାନ୍ୟ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରି ବାରଗୋଟି ରାଗ ରାଗିଣୀ ସୃଷ୍ଟି କଲେ । ତାଙ୍କ କୃତିତ୍ୱ ଦେଖି ଗିୟାସଉଦ୍ଦିନ ଚମତ୍କୃତ ହେଲେ । ଗୋପାଳ ପରାଜୟ ସ୍ୱୀକାର କଲେ । ଏହି ସମୟରୁ ବାଦସାହଙ୍କ ଦରବାରରେ ସଙ୍ଗୀତାଲୋଚନାର ସୂତ୍ରପାତ ହେଲା । ଗୋପାଳ ଓ ଖସ୍ରୁ ବାଦସାହଙ୍କ ଗାୟକ ମଧ୍ୟରେ ଗଣ୍ୟ ହେଲେ । ନାୟକ, ଗନ୍ଧର୍ବ, ଗୁଣକାର, କାଳବଥ, କର୍ଣ୍ଣପାଲ, ଆଦିର ପ୍ରଭୃତି କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଉପାଧି ସୃଷ୍ଟି ହେଲା । ଜାହାଙ୍ଗିର ବାଦସାହ ଜଗନ୍ନାଥ ନାମକ ଜଣେ ହିନ୍ଦୁ ଗାୟକକୁ "ଗୁଣସମୁଦ୍ର" ଉପାଧିଦ୍ୱାରା ଭୂଷିତ କରିଥିଲେ ।

ଖସ୍ରୁ ଯେଉଁ ଦ୍ୱାଦଶଟି ରାଗ ସୃଷ୍ଟି କଲେ ସେଗୁଡ଼ିକ ଦ୍ୱାଦଶ "ମୋକାମାଚ୍ଛ" ନାମରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ । ପାର୍ସି ରାଗ ଓ ହିନ୍ଦୁ ରାଗ ଉଭୟର ମିଶ୍ରଣଦ୍ୱାରା ଏହାର ସୃଷ୍ଟି । କେହି କେହି କହନ୍ତି ପାର୍ସି ମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ୬ ରାଗ ଓ ୨୪ ରାଗିଣୀ ପ୍ରଚଳିତ ଥିଲା । ରାଗ ନାମ "ମୋକାମାଚ୍ଛ" ଓ ରାଗିଣୀ ନାମ "ଶୋଲ୍ଲ" । ଉପରାଗିଣୀ ନାମ "ଗୁମ୍ଭା" । ଗୁମ୍ଭା ୪୮ । ଏ ସମସ୍ତ ଭାରତୀୟ ସଙ୍ଗୀତକୁ ଅନୁସରଣ କରିଥିବାର ଅନୁମାନ ହୁଏ ।

ସଙ୍ଗୀତ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଅଭିଜ୍ଞତା ଲାଭ କରିବାକୁ ହେଲେ ଅନେକ ଗୁଡ଼ିଏ କଥା ଜାଣିବା ଆବଶ୍ୟକ । ସପ୍ତସ୍ୱରର ଉଚ୍ଚାରଣ ସ୍ଥାନ, ଗ୍ରାମ, ମୂର୍ଚ୍ଛନା, ଶ୍ରୁତି, ଜତି, କୋମଳ, ବାଦୀ, ସମ୍ବାଦୀ, ବିବାଦୀସ୍ୱର ପ୍ରଭୃତି ଜାଣିବା ଆବଶ୍ୟକ । ତାଳ, ଲୟ, ସୋମ, ମାତ୍ରା, ତାନ ବିଷୟ ଜାଣିବା ଆବଶ୍ୟକ । ପୂର୍ବେ କୁହାଯାଇଛି ସଙ୍ଗୀତ ଦୁଇଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ—ଯନ୍ତ୍ରସଙ୍ଗୀତ ଓ କଣ୍ଠସଙ୍ଗୀତ । ଯନ୍ତ୍ରସଙ୍ଗୀତର ଅପର ନାମ ବାଦ୍ୟ । ବାଦ୍ୟ ଚାରିଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ । ଯଥା ;—ଶୁଷିର, ଘନ, ଆନନ୍ଦ, ଓ ତତ । "ବଂଶ୍ୟାଦିକନ୍ତୁ ଶୁଷିରଂ କାଂସ୍ୟତାଳାଦିକଂ ଘନଂ । ତତଃ ବୀଣାଦିକଂ ବାଦ୍ୟ ମାନଦ୍ଧଂ ମୁରଜାଦିକଂ" । ଯେଉଁ ଯନ୍ତ୍ର ମଧ୍ୟରେ ଛିଦ୍ର ଅଛି ଅର୍ଥାତ୍ ଶିଙ୍ଗା, ଶଙ୍ଖ, ମୁରଲୀ ପ୍ରଭୃତି ଶୁଷିର ସଂଜ୍ଞା ଭୁକ୍ତ । ମନ୍ଦିରା, ଗିଳି, କରତାଳ, ଘଣ୍ଟା ପ୍ରଭୃତି ଘନ ସଂଜ୍ଞା ଭୁକ୍ତ । ତାର ସଂଯୁକ୍ତ ଯନ୍ତ୍ର ଅର୍ଥାତ୍ ବୀଣା, ରବାବ, ସାରଙ୍ଗ, ତାନପୁରା ପ୍ରଭୃତି ତତ ସଂଜ୍ଞା ଭୁକ୍ତ । ଚର୍ମ ନିର୍ମିତ ଯନ୍ତ୍ର ଅର୍ଥାତ୍ ଢକା, ଢୋଲ, ତବଲା, ପଖାଉଜ, ମୁରଜ, ମୃଦଙ୍ଗ ପ୍ରଭୃତି ଆନନ୍ଦ ସଂଜ୍ଞା ଭୁକ୍ତ । ତ୍ରିପୁରାସୁର ବଧ ହେଲା ଉତ୍ତାରୁ ଦେବତାମାନେ ନୃତ୍ୟ ଲୀଳା ଆରମ୍ଭ କଲେ । ବ୍ରହ୍ମା ମୃତ୍ତିକା ଦ୍ୱାରା ମୃଦଙ୍ଗ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିଥିଲେ । ତ୍ରିପୁରାସୁର ରକ୍ତ ଦ୍ୱାରା ମୃତ୍ତିକା ସିକ୍ତ ହେଲା ; ସେହି ସିକ୍ତ ମୃତ୍ତିକା ଦ୍ୱାରା ମୃଦଙ୍ଗ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୃଦଙ୍ଗର ବର୍ଣ୍ଣ ଲାଲ ହେବାର କାରଣ ସେହି ସ୍ମୃତି ରକ୍ଷା ନିମିତ୍ତ ବୋଲି ମନେ ହୁଏ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ନୃତ୍ୟ ଦୁଇପ୍ରକାର; ଯଥା—ତାଣ୍ଡବ ଓ ଲାସ୍ୟ । ତାଣ୍ଡବ ପୁରୁଷର ନୃତ୍ୟ ଏବଂ ଲାସ୍ୟ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନଙ୍କର ନୃତ୍ୟ ।

ତାଣ୍ଡବ ଓ ଲାସ୍ୟ ପୁଣି ଦୁଇ ଦୁଇ ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ । ଦୁଇ ପ୍ରକାର ତାଣ୍ଡବ ଯଥା—ପେବଳ ଓ ବଦ୍ଧଭୁଜ । ଦୁଇ ପ୍ରକାର ଲାସ୍ୟ ଯଥା—ଛୁରିତ ଓ ଯୌବିତ । ଏଥିରୁ ପୁଣି ନାନାପ୍ରକାର ଉପବିଭାଗର ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଅଛି ।

ତାଳ ଓ ସ୍ୱରର ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ରକ୍ଷା କରିବା ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ । ଏ ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ରକ୍ଷା କରିବା ଲାଗି କାଳ ପରିମାଣ ରୁଟିବା ନିତାନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ । ଗାୟକ ଯେଉଁଠି ବିଶ୍ରାମ କରିବ ବାଦକ ମଧ୍ୟ ସେହିଠାରେ ବିଶ୍ରାମ କରିବ, ଏହାକୁ "ସମ" କହନ୍ତି । ସମ ରକ୍ଷା କରି ନ ପାରିଲେ ସ୍ୱର ଓ ତାଳ ବିଷମ ହୋଇ ପଡ଼ିବ । ତାଳ ବହୁବିଧ, ସଙ୍ଗୀତ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ତିନି ଶତ ଆଠରୁ ଅଧିକ ତାଳର କଥା ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି । ନୃତ୍ୟ, ଗୀତ, ବାଦ୍ୟ, ସ୍ୱର-ଲୟ ଓ ତାଳର ଯୁଗପତ୍ ସଂଯୋଗ ଦ୍ୱାରା ସଙ୍ଗୀତ ଅଲଙ୍କୃତ ହେବା ଆବଶ୍ୟକ । ଏହାର ଗୋଟିଏ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଦେଖନ୍ତୁ ;—

" ଧୀରେ ନ ମୁଞ୍ଚତି ମୁକୁନ୍ଦ ନିବିଷ୍ଟଚେତା
ପୁଙ୍ଖାନୁପୁଙ୍ଖ ବିଷୟେଷୁଷ ତନୁ ପରୋଷ୍ଟି
ସଙ୍ଗୀତ ବାଦ୍ୟ ଲୟ ତାଳ ବିଶମ୍ ଗତାପି
ମୌଳିସ୍ଥଳୀମୃତ ପରିରକ୍ଷଣ ଧୀର୍ନିଶ୍ଚିତ୍ୟ ।"

ମନୁଷ୍ୟ ସମାଜରେ ଆଦ୍ୟ କାଳରୁ ସଙ୍ଗୀତ ବିଦ୍ୟା ପ୍ରଚଳିତ ହୋଇ ଆସୁଛି । କି ସଭ୍ୟ କି ଅସଭ୍ୟ ସବୁ ସମାଜରେ ଭିନ୍ନ ଅଧିକରେ ସଙ୍ଗୀତ ବିଦ୍ୟାର ପ୍ରଚଳନ ଦେଖାଯାଏ । କିନ୍ତୁ ଯେଉଁ ସମାଜ ଯେତେଦୂର ସଭ୍ୟ ଓ ସମୁନ୍ନତ ସେ ସମାଜର ସଙ୍ଗୀତ ତେତେଦୂର ବିଜ୍ଞାନସମ୍ମତ । ଭାରତବର୍ଷରେ ସଙ୍ଗୀତ ବୈଜ୍ଞାନିକ ଭିତ୍ତିରେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ଥିଲା । କିନ୍ତୁ ଯାଇଛି କେବଳ କନା ପଡ଼ି ରହିଥିବା ନ୍ୟାୟରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ସେହି ଉନ୍ନତ ସଙ୍ଗୀତର ଯେଉଁଟିକ ବାକି ଅଛି ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦେଶର ଲୋକମାନେ ତାହା ସହିତ ସମକକ୍ଷ ହୋଇ ପାରି ନାହାନ୍ତି । ସର୍ ଉଇଲିଅମ୍ ଜୋନସ୍ ପ୍ରଭୃତି ପାଶ୍ଚାତ୍ୟସଙ୍ଗୀତଜ୍ଞମାନେ ଏ କଥା ମୁକ୍ତ କଣ୍ଠରେ ସ୍ୱୀକାର କରିଅଛନ୍ତି ।

ଶ୍ରୀ ଜଗବନ୍ଧୁ ସିଂହ ।

କର୍ମ୍ମବଳ ।

(୩) କର୍ମ୍ମବୀର ବରୋଦାର ମହାରାଜା ଗାଇକୁଆଡ଼ ।

ସାଧାରଣ ବିଶ୍ୱାସ ଏହିଯେ " ଦେଶୀୟ ରାଜାମାନେ ବିଳାସ ବାସନା ପରିତୃପ୍ତ କରିବା ବ୍ୟତୀତ ଆଉ କିଛି ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ । ପ୍ରଜାଙ୍କ ରକ୍ତ ଶୋଷଣକରି ଧନ ନେବା ଏବଂ ନାନାପ୍ରକାର ବ୍ୟସନ ବିଳାସରେ ପଇସାଟାକା ଉଡ଼ାଇଦେବା ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ସତ୍‌କାର୍ଯ୍ୟରେ ମନଦେବାର ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ । ଦେଶରେ ବା ନିଜ ରାଜ୍ୟରେ ଶିକ୍ଷା ବିସ୍ତାର କରିବା ଦୂରେ ଥାଉ ପ୍ରଜାମାନେ ଯେତେ ଗଣ୍ଡ ମୂର୍ଖ ହୋଇପାରିଲେ ଭଲ । କୌଣସି ରାଜା କହନ୍ତି ପ୍ରଜାଗୁଡ଼ାକ ପାଠ ପଢ଼ିଲେ ଅମାନିଆ ହୋଇଯିବେ । ରାଜ୍ୟ ବାହାରେ ରାଜଦୃଷ୍ଟି ପଡ଼ିବା ଅତି ବିରଳ । ଦେଶ ହିତକର କାର୍ଯ୍ୟ, ସାମାଜିକ ଉନ୍ନତି ମୂଳକ କାର୍ଯ୍ୟ, କିମ୍ବା ଚରିତ୍ରୋନ୍ନତି ମୂଳକ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଯୋଗ ଦେବାକୁ ସେମାନେ ପ୍ରୟାସ ପାନ୍ତି ନାହିଁ । ଲୋକ ସାଧାରଣର ଏହିପ୍ରକାର ବିଶ୍ୱାସ ଯେ କେବଳ ଅନର୍ଥକ ଓ ଅମୂଳକ ଏବଂ ଏଥିରେ ଯେ କିଛି ସତ୍ୟ ନାହିଁ ଏହା କୁହାଯାଇ ନ ପାରେ । ଅତି ପୁରାତନ କାଳର ରାଜାମାନେ ଅବଶ୍ୟ ଏପରି ନ ଥିଲେ କିନ୍ତୁ ମଝିରେ ଏ ଅବନତି ଦେଖାଗଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ସମୟକୁ କେତେକ ଦୈବାତ୍ମ ରାଜା ନିଜ ନିଜ କାର୍ଯ୍ୟ—ବଳଦ୍ୱାରା ଲୋକ ସାଧାରଣଙ୍କୁ ଏହି ବିଶ୍ୱାସକୁ ଦୂରାଇବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରୁଅଛନ୍ତି, ଉଜ୍ଜ୍ୱଳୀୟ ଦେଶୀୟରାଜନ୍ୟବୃନ୍ଦ ଯେ ଏହି ସମାଜେତର ବହିର୍ଭୂତ ତାହା କୁହାଯାଇ ନପାରେ ମାତ୍ର ଆଧୁନିକ କେତେ-ଗୋଟି ଯୁବକରାଜା ସତ୍‌କାର୍ଯ୍ୟରେ ମନ ବଳାଇଛେଣ । ଓଡ଼ିଶାର ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ ଯେ ବିଧାତା ବାଛି ବାଛି ଯୁବକ କର୍ମ୍ମବୀର ରାଜାଗୁଡ଼ିକ ଶୀଘ୍ର ଶୀଘ୍ର ଚାଲି ଯାଉଅଛି । ମୟୂରଭଞ୍ଜାଧିପତି ରମଚନ୍ଦ୍ରଭଞ୍ଜ ଦେଓଙ୍କ ପାଠୁ ଉତ୍କଳଜନନୀ କେତେ ଆଶା କରିଥିଲେ ମାତ୍ର କାଳ ତାଙ୍କୁ ଅକାଳରେ ହିଙ୍କି ନେଇଅଛି । ବର୍ତ୍ତମାନ କଳିକାର ରାଜା ମହୋଦୟ କେବଳ ଅସ୍ମାନଙ୍କର ଆଶା ଭରସାର ସ୍ଥଳ । ଈଶ୍ୱର ତାଙ୍କୁ ଦୀର୍ଘ ଜୀବନ ଦେଇ ତାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଉତ୍କଳ ଜନନୀର ଦୁଃଖୋପନୋଦନ କରନ୍ତୁ ଏହି ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ପ୍ରାର୍ଥନା ।

ପାଠକ ମହାଶୟ, ଆଜି ଆପଣଙ୍କୁ ଗୋଟିଏ ଅତି ଦେଶୀୟ ନରପତିଙ୍କର ଜୀବନ ଚରିତ ଉପହାର ଦେବି । ଆପଣମାନେ ତାହାଙ୍କ ଜୀବନ ପାଠକରି ରାଜାମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଦୃଢ଼ ବିଶ୍ୱାସ ପରିତ୍ୟାଗ କରିବାକୁ ସମର୍ଥ ହେବେ ।

ଦେଶୀୟ ରାଜାମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବରୋଦାର ଗାଇକୁଆଡ଼ ଯେ ବିଶେଷ କ୍ଷମତାଶାଳୀ ଏବଂ ସଭ୍ୟ ଏକଥା ସର୍ବବାଦି ସମ୍ମତ । ତାଙ୍କ ଶାସନାଧୀନରେ ରହି ବରୋଦା ଗୋଟିଏ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଆଦର୍ଶ ରାଜ୍ୟ ହେବାକୁ ବସିଅଛି । ଏପରି ଗୋଟିଏ ରାଜ୍ୟର ହେବା ଯେ ପାଠକମାନଙ୍କର ମନ ମୁଗ୍ଧକର ହେବ ଏଥିରେ କିଛିମାତ୍ର ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ ।

ମହାରାଜା ଖଣ୍ଡେ ରାଓ ଯେତେବେଳେ ବରୋଦା ଶାସନ କରୁଥିଲେ ବର୍ତ୍ତମାନ ବରୋଦାର ଗାଇକବାର ତେତେବେଳେ ଫ୍ରେନ୍ସ ଗ୍ରାମରେ ୧୮୬୩ ମସିହା ମାର୍ଚ୍ଚ ମାସରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ ।

ଖଣ୍ଡେ ରାଓଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁପରେ ତାଙ୍କର ଭାଇ ମଲହର ରାଓ ଗଦି ନସିନ ହେଲେ । ମଲହର ରାଓଙ୍କ ଅତ୍ୟାଚାର ଏବଂ କୁଶାସନ ପ୍ରଣାଳୀ ପାଠକମାନଙ୍କୁ ଅବିଦିତ ନାହିଁ । ମଲହର ରାଓଙ୍କ ଅତ୍ୟାଚାର ସହ୍ୟକରି ନପାରି ବ୍ରିଟିଶ ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ ମଧ୍ୟସ୍ଥ ହେବାକୁ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ବୋଲି ମନେ କଲେ । ଫଳରେ ଗଭର୍ଣ୍ଣ-ମେଣ୍ଟ ମଲହର ରାଓଙ୍କ ହସ୍ତରୁ ଶାସନ ଭାର କାଢିନେଲେ ଏବଂ ରାଣାଙ୍କୁ ଗୋଟିଏ ପୋଷ୍ୟପୁତ୍ର ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ପରାମର୍ଶ ଦେଲେ । ତଦନୁସାରେ ତ୍ରୟୋଦଶବର୍ଷ ବୟସ୍କ ବର୍ତ୍ତମାନ ଗାଇକବାରଙ୍କୁ ରାଣା ପୋଷ୍ୟପୁତ୍ର ଗ୍ରହଣକଲେ ।

ଯୁବକ ଗାଇକବାରଙ୍କୁ ଶିକ୍ଷାଦେବାଲାଗି ସୁବନ୍ଦୋବସ୍ତ କରାଗଲା ଏବଂ ଉଚ୍ଚଦରର ଶିକ୍ଷକ ନିଯୁକ୍ତ ହେଲେ । ସାଂ [illegible] ଶିକ୍ଷା ଶେଷହେବା ପରେ ତଦାନୀନ୍ତନ ଦେଓୟାନ [illegible] ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀଙ୍କ ଠାରୁ ସେ ଶାସନ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଉପଦେଶଗୁଡ଼ିକ ଶିକ୍ଷା ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ୧୮୮୧ ମସିହା ଡିସେମ୍ବର ମାସ ତାରିଖରେ ବମ୍ବାଇର ତଦାନୀନ୍ତନ ଗୀସଙ୍କ ସର ଯେ ମସ ଫରଗୁସନ ଗାଇକବାରଙ୍କ ହସ୍ତେ ପୂର୍ଣ୍ଣ କ୍ଷମତା ନ୍ୟସ୍ତ କରିଥିଲେ ।

୧୮୮୦ ମସିହାରେ ସେ ତାଞ୍ଜୋର ରାଜକନ୍ୟାଙ୍କର ପାଣି-ଗ୍ରହଣ କଲେ । ରାଣୀଙ୍କର ଏକମାତ୍ର ସନ୍ତାନ ହେବାପରେ ରାଣୀ ପରଲୋକ ଗମନକଲେ । ସେହି ଏକମାତ୍ର ପୁତ୍ର ବର୍ତ୍ତମାନ ଗାଦିର ମାଲିକ । ଗାଇକବାର ପୁନର୍ବାର ଦାର ପରିଗ୍ରହ କରିଅଛନ୍ତି ଏବଂ ଏହି ସ୍ତ୍ରୀ ଦ୍ୱାରା ତାଙ୍କର ତିନିଗୋଟି ପୁତ୍ର ଓ ଗୋଟିଏ କନ୍ୟା ଜନ୍ମ ହୋଇଅଛନ୍ତି ।

ବରୋଦା ଇତିହାସ ବର୍ତ୍ତମାନ ମହାରାଜାଙ୍କ ଶାସନକାଳ ଜୟଯୁକ୍ତ ଏବଂ ଉନ୍ନତି ପଥରେ ଚାଲିଅଛି । ଗାଇକବାରଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସ ଯେ ରାଜ୍ୟର ଲୋକମାନଙ୍କୁ ଉଚ୍ଚତମ ଶିକ୍ଷାଦେବା ରାଜାଙ୍କର ପ୍ରଧାନତମ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ । ଏହି ବିଶ୍ୱାସ ଓ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ [illegible] ପ୍ରଣୋଦିତ କରି ତାଙ୍କର ଇଚ୍ଛାକୁ ନିୟମିତ [illegible] କରିବା ଲାଗି ଗାଇକବାର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଚେଷ୍ଟିତ । ତାଙ୍କ ରାଜ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବୟସ୍କ ବାଳକ ବାଳିକାମାନଙ୍କୁ ବିନା ବ୍ୟୟରେ ବାଧ୍ୟତାମୂଳକ ଶିକ୍ଷା ଦେଉଅଛନ୍ତି ଅର୍ଥାତ୍ ସମସ୍ତ ବାଳକ ବାଳିକାମାନେ ବିନା ଖର୍ଚ୍ଚରେ ଶିକ୍ଷା କରିବାକୁ ବାଧ୍ୟ । ଉଚ୍ଚ ଶିଳ୍ପ ଶିକ୍ଷା ଦିଆଯିବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା ମଧ୍ୟ କରାଯାଇଅଛି ।

ମହାରାଜା ତାଙ୍କର ରାଜ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବୟସ ନ ହେଲେ ବିବାହ ହୋଇ ନ ପାରିବା ପାଇଁ ବିଧିବଦ୍ଧ କରି ଅଛନ୍ତି । ତାହାଙ୍କ ରାଜ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ମାଲ ବିଭାଗ ଏବଂ ବିଚାର ବିଭାଗ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ପୃଥକ୍ । ମହାରାଜା ଯେ କେବଳ ତାଙ୍କର ନିଜ ରାଜ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଉନ୍ନତି କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରୁ ଅଛନ୍ତି ତାହା ନୁହେ । ସମସ୍ତ ଭାରତର ମଙ୍ଗଳକର ଯେ କୌଣସି ପ୍ରଶ୍ନ ସହିତ ତାହାଙ୍କର ଘନିଷ୍ଠ ସମ୍ପର୍କ ରହିଅଛି । ଭାରତର ଉନ୍ନତି ପାଇଁ ସେ ସନ୍ତତ ଯତ୍ନବାନ୍ ।

୧୯୦୨ ମସିହାର ଶିଳ୍ପପ୍ରଦର୍ଶନୀ ମହାରାଜା ଉଦ୍‌ଘାଟନ କରିଥିଲେ । ୧୯୦୪ ମସିହାର ସାମାଜିକ ସମ୍ମିଳନୀର ସଭାପତି ହୋଇଥିଲେ । ୧୯୦୬ ମସିହାର ଶିଳ୍ପ ସମିତିରେ କଲିକତା-ଠାରେ ଏକ ମୁଗ୍ଧକର ବକ୍ତୃତା ଦେଇଥିଲେ । ଏହି ସମୁ ସମୟରେ ସେ ଯେଉଁ ବକ୍ତୃତାମାନ ଦେଇଥିଲେ ତାହା ସମସ୍ତ ହୃଦୟସ୍ପର୍ଶୀ, ଜ୍ଞାନଗର୍ଭକ ଓ ରାଜନୀତିପୂର୍ଣ୍ଣ ।

ମହାରାଜା ଦେଶାଟନକୁ ବଡ଼ ଭଲ ପାଆନ୍ତି ଏବଂ ସର୍ବଦା ଥର ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ପ୍ରଦେଶମାନ ଭ୍ରମଣ କରି ଆସି ଅଛନ୍ତି । ଏହି ଦେଶାଟନ ଦ୍ୱାରା ବରୋଦା ଯେ ବହୁତ ଉପକୃତ ହୋଇଅଛି ଏବଂ ଆହୁରି ଅଧିକ ଉପକୃତ ହେବ ଏଥିରେ ଲେଶ ମାତ୍ର ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ ।

ବହୁ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଶିକ୍ଷା ଓ ଭ୍ରମଣ ସତ୍ତ୍ୱେ ମହାରାଜା ଜଣେ ଖାଟି ହିନ୍ଦୁ । ମହାରାଜାଙ୍କର ସ୍ୱଭାବ ଏବଂ ପ୍ରକୃତି ବଡ଼ ସରଳ । ସରଳଭାବେ ଜୀବନଯାତ୍ରା ନିର୍ବାହ କରି ଉଚ୍ଚ ଚିନ୍ତା କରିବା ନୀତିର ମହାରାଜା ଗୋଟିଏ ପୂର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରତିମୂର୍ତ୍ତି ।

ମହାରାଜା କହନ୍ତି "ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ପ୍ରଦେଶର ବଡ଼ ବଡ଼ ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତ ଯେଉଁ ସବୁ ପ୍ରଶ୍ନର ମୀମାଂସା କରି ପାରି ନାହାନ୍ତି, ଭାରତ ତାହାର ପୂରଣ ଦର୍ଶନ ପ୍ରଦର୍ଶିତ ସରଳ-ଜୀବନ-ପାନ୍ଥା-ନିର୍ବାହ-ପ୍ରଣାଳୀ ଅବଲମ୍ବନଦ୍ୱାରା, ନିଜର ଜାତୀୟ ମର୍ଯ୍ୟାଦା, ଗୌରବ, ନୈତିକ ଓ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଉତ୍ସାହ ବଜାୟ ରଖି, ନୂତନ ବୈଜ୍ଞାନିକ ନିୟମାନୁସାରେ ଗୋଟିଏ ଅଭାବନୀୟ ଅର୍ଥ ନୀତି ବାହାର କରିବାକୁ ଏବେ ସମର୍ଥ ହେବ । ଭାରତ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଜଗତକୁ ଦାର୍ଶନିକ ଶିକ୍ଷା ଦେବ ଏବଂ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଜଗତରୁ ବୈଜ୍ଞାନିକ ଶିକ୍ଷା ଲାଭ କରିବ । ଭାରତୀୟଙ୍କୁ ଦୁଃଖ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଦେବ ଏବଂ ତାହାଠାରୁ ଆଦର୍ଶ ରାଜନୀତି ଶିକ୍ଷା କରିବ । ଆମେରିକାକୁ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଶିକ୍ଷା ଦେବ ଏବଂ ତାହାଠାରୁ ବ୍ୟବସାୟ ବୁଦ୍ଧି ଶିକ୍ଷା କରିବ" ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ପାଠକ ଭାଇମାନେ ଦେଖ ମହାରାଜା କି ଅଦ୍ଭୁତଗୁଣସମ୍ପନ୍ନ ଲୋକ । ମହାରାଜାଙ୍କ ମନକୁ ବିଳାସ ବାସନା ଦ୍ୱାରା କରନାହିଁ କିମ୍ବା ଦ୍ୱାରା କରିବାକୁ ଅବସର ଲୋକର ପାଉ ନାହିଁ । ସନ୍ତୁତ ପ୍ରଜାବର୍ଗଙ୍କ ହିତ ଚିନ୍ତା, ଭାରତର ହିତ ଚିନ୍ତାରେ ଯାହାର ମନ ନିମଗ୍ନ, ବିଳାସର ସାଧ କିଣ ଯେ ତାହାର ମନକୁ ଦ୍ୱାରା କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିବ । ରେ ବିଳାସ, ରେ ବ୍ୟସନ ତୋହର ଉଜ୍ଜ୍ୱଳୀୟ ବା ଭାରତୀୟମାନେ କି କ୍ଷତି କରି ଅଛନ୍ତି ଯେ ତୁ ତାଙ୍କର ଅଶା ଭରସାର ସ୍ଥଳ ରାଜନ୍ୟବର୍ଗଙ୍କ ରାଜବାଟିରେ ବାସ କରିବୁ ? ଯା ଯା ଶୀଘ୍ର ଉଜ୍ଜ୍ୱଳୀୟ ଯା । ମାନେ ମାନେ ଫେର ଯା । ନିଚେତ ବରୋଦା ମହାରାଜାଙ୍କ ପରି ଅମ୍ବ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳୀୟ ରାଜାମାନେ ତତେ ଶୀଘ୍ର ଗ୍ରୀବା ଦେଇ ତଡ଼ ଦେବେ । ସମୟ ସ୍ରୋତ ପରିବର୍ତ୍ତିତ ହେଲାଣି ! ଆଉ ଦିନ ନାହିଁ ।

ଉଜ୍ଜ୍ୱଳୀୟ ରାଜନ୍ୟବୃନ୍ଦ ! ରାଗ କରିବେ ନାହିଁ ହୃଦୟର ଆବେଗରୁ କିଣ ଲେଖୁ ଲେଖୁ କିଣ ଲେଖି ହୋଇଗଲା । ଈଶ୍ୱର କରନ୍ତୁ ବରୋଦା ମହାରାଜାଙ୍କ ଆଦର୍ଶରେ ଆପଣମାନେ ନିଜ ନିଜ ଦେଶ ହିତକର କର୍ମ୍ମ କରି ମାତୃଭୂମିର କଲ୍ୟାଣ ସାଧନ କରନ୍ତୁ ।

ଶ୍ରୀ ଜଗବନ୍ଧୁ ସିଂହ ।

କବି ।

ମାଟି ଗଇଜରେ ଲଭଣ ଜନମ
ସୁନା ଗଇଜରେ ଥାଅ ।
କଷ୍ଟ ଜଞ୍ଜାଳ ଗହଳେ ଥାଇଣ
ଅମୃତ ପଥରେ ଧାଅ । ୧ ।
ସଂସାର ମାୟାରେ ମୁକ୍ତ ଥାଇ ଧୀରେ
ଅପରୂପ ଜ୍ୟୋତି ଦେଖ ।
ଜୀବନରେ ତାକୁ ହୃଦୟ ଶିଙ୍ଗାଳ
ମରଣରେ କର ଭେକ । ୨ ।
ପ୍ରେମର ଆଧାର ହେଉ ପ୍ରେମେ ଭୋର,
ମତାଅ ପ୍ରେମେ ଭୁବନ ।
ପ୍ରେମ ତବ ଶିକ୍ଷା ପ୍ରେମ ତବ ଦୀକ୍ଷା
ପ୍ରେମହିଁ ତବ ଜୀବନ । ୩ ।
ଅମୃତର ଝର ସର୍ବୁ ମରତେ
ବରଷାଅ ଅବିରତ ।
ଅନଳେ ଶୀତଳ ପାଷାଣେ ତରଳ
ତରଳେ କର ଶକତ । ୪ ।
ସୁଧା କୃଷ୍ଣ ବାଣୀ ତବ ହୃଦ ବାଣୀ
ରାଧାଧବ ଭାବ ତାର ।
ଭାବ ବଳେ ବାଣୀ, ବାଣୀ ବଳେ ଭାବ
ଛନ୍ଦଅଛି ନିରନ୍ତର । ୫ ।
ଭାବ ଖୋଜେ ବାଣୀ ବାଣୀ ଖୋଜେ ଭାବ
ଲାଗେ ଖୋଜା ଖୋଜି ବଡ଼ ।
କାହିଁ ଭେଟାଭେଟି କାହିଁ ଛଡ଼ାଛଡ଼
କାହିଁ ବା ବଡ଼ ଅନ୍ତର । ୬ ।
ରାଧାକୃଷ୍ଣ ପ୍ରେମ ବଡ ଅନୁପମ
ତୁମେହିଁ ରସିକବର ।
ଯୋଗୀଜନ ଧ୍ୟାନ— ବ୍ରହ୍ମା ସ୍ୱାଦ ସମ
ମୁଦ ଲଭ ଯୋଗୀ ବର । ୭ ।
ଯେ ଆନନ୍ଦ ଲଭ ଅହେ ଯୋଗୀବର
ସେ ଆନନ୍ଦ ଦିଅ ଜନେ ।
ଏ ଉଦାର ଭାବ କାହୁଁ ବା ମିଳିବ
ଦେଖୁ ନାହିଁ ଆନ ଜଣେ । ୮ ।
ପ୍ରକୃତ ଗହଣୁ ସତ୍ୟ ଆଦରଣ
ବାଛିନେଇ ସଯତନେ ।
ଜଗତର ହିତ ସାଧନେ ଆପଣେ
ଲାଗିଥାଅ ରାତିଦିନେ । ୯ ।
କଳ୍ପନା ସୁନ୍ଦରୀ କର ସମ୍ବରଣ
ମନୋଯାନେ ଭ୍ରମ ବିଶ୍ୱ ।
ଜଗତ କାହାଣୀ ପ୍ରତିଭାରେ ଶୀଶ
ଦିଅ ଅପୂର୍ବ ବେଶ । ୧୦ ।
ତୁମର ନନ୍ଦନେ ଅଛି ଯେ ଆନନ୍ଦ
ଆନ ନନ୍ଦନେ ତା ନାହିଁ ।
ତୁମ ତରଙ୍ଗେ ଯେ ହରଷ ଆଣଇ
ଆନ ତରଙ୍ଗେ ତା କାହିଁ ? । ୧୧ ।
ଏପରି କୁହକ କାହୁଁ ଶିଖିଲ ତେ
କହ ମୋତେ ଗୁରୁ ହୋଇ ।
ଜୀବନଟା ଯାକ ସେବାରେ ଯାଉଦି
ଆନ ଭାବ ହୃଦେ ନାହିଁ । ୧୨ ।

ଶ—

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅନ୍ଧାରେ ଆଲୋକ ।

ଦ୍ୱିତୀୟ ନମ୍ବର ।

(ଗୋଦାବରୀ ତୀରର ଅଭିନବ ଭକ୍ତ)

"ବିବାଦେ ବିଷାଦେ ପ୍ରମାଦେ ପ୍ରବାସେ
ଜଳେ ସ୍ଥଳେ ପର୍ବତେ ଶତ୍ରୁମଧ୍ୟେ
ଅରଣ୍ୟେ ଶରଣ୍ୟେ ସଦାହଂ ଶରଣ୍ୟଂ
ଗତସ୍ତ୍ୱଂ ଗତସ୍ତ୍ୱଂ ତ୍ୱମେକା ଭବାନି"

ଦୂର ଅତୀତର ଅଷ୍ଟଷ୍ଟ ଇତିହାସ ଭେଦ କରି ପାଠକ, ଆଜି ଆପଣମାନଙ୍କୁ ଗୋଟିଏ ନବୀନ ଦୃଶ୍ୟ ଭିତରେ ନୂତନ ଘଟଣାର ଉପହାର ଦେବ ।

ପ୍ରଥମ କକ୍ଷରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଘଟଣା, ଆଶାକରେ ପାଠକମାନଙ୍କର ସ୍ମରଣ ଥିବ, ଠିକ୍ ଉକ୍ତ ଘଟଣାର ପରେ ପ୍ରାୟ ଦ୍ୱାଦଶବର୍ଷ ଅତୀତ ହେଲାଣି,—ଏହି ସମୟରେ ଦକ୍ଷିଣ, ସ୍ୱନାମ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟ ଭୂଭାଗେ, ପାଠକ, ପବିତ୍ର ଉଷାର ବିଚିତ୍ର ଦୃଶ୍ୟ ଦେଖନ୍ତୁ ।—ଦେଖି ମନ ପ୍ରାଣ ହୃଦୟ ତୃପ୍ତ କରନ୍ତୁ ।

ଜଳଦାବରଣ ମୁକ୍ତ ନୀଳ ନିର୍ମଳ ଆକାଶ, ସ୍ନିଗ୍ଧ ଗମ୍ଭୀର ମନ୍ଦାଭ୍ରବାସଲ-ମଧ୍ୟସ୍ଥିତ ପ୍ରଶାନ୍ତ, ଅଷ୍ଟମ୍ଭ ଦାସ୍ୟମୟ ପ୍ରଶାନ୍ତ ଧରଣୀବକ୍ଷ, ନିଦ୍ରୋତ୍ଥିତ ବିହଙ୍ଗମର ଅଳସ ଅଙ୍ଗଭଙ୍ଗୀଭୂତ-ନବୀନ କାକଲି ସେନ୍ଦ ଦିବସ-ତୃଷା ଉଷାର ପୁଣ୍ୟ ଅଙ୍ଗ ବିଭୂଷିତ ଉଠୁଛି ;—ଅନ୍ଧାନ୍ଧକାରେ ଅଲ୍ପାଲୋକର ଅପୂର୍ବ ସମ୍ମିଳନେ, ଭାରତର ପ୍ରଥମ ପ୍ରଭାତ ସଙ୍ଗୀତେ, ଗନ୍ଧବାହୀ ମନ୍ଦ ସମୀରଣର ମଧୁର ପ୍ରବାହେ, ଶିଶିରସିକ୍ତ ବିକଶିତ ପୁଷ୍ପଖଣ୍ଡ ମଣ୍ଡିତ ସୁରଭିତ ଶେଷହାସ୍ୟେ ସବିତା ଉଷାର ବିମଳ ଜ୍ୟୋତି, ପୁଣ୍ୟ ପବିତ୍ର ଶାନ୍ତ ଇଚ୍ଛା ଖେଳି ଯାଉଅଛି—

ଦୂରଣ ପ୍ରସିଦ୍ଧା ଗୋଦାବରୀ,—ଜନକତନୟା ମୂଳ-ବିଗାହନେ ପବିତ୍ରୀକୃତା ଗଦ୍‌ଗଦ୍ ନାଦିନୀ, କବିବର କଳିତା ଗୋଦାବରୀ, ଅତଟ ବିସ୍ତୃତ ଗୁରୁଗମ୍ଭୀର ହୃଦୟସ୍ଥ କଳିକଳୁଷହାରୀ, ସ୍ନାନ—ଦାନ—ଧ୍ୟାନ କରନ୍ତି, ଉଷାର ଉଦୟ ଆନନ୍ଦେ ମନପ୍ରାଣ ଭରି ଗାଉଛି ; ମୁଖେ ବହିଯାଉଛି ।

ପଶ୍ଚିମ ପାଶେ ପୂର୍ବଘାଟର ଭୁଙ୍ଗ ଶୈଳ ଶ୍ରେଣୀ, ବିଚିତ୍ର ଚିତ୍ରିତ ଅରଣ୍ୟାଳୀସଙ୍ଗେ ଚିତ୍ରିତ ପ୍ରାଚୀର ତୁଲ୍ୟ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ସେ ସ୍ୱଚ୍ଛନୀର-ଦର୍ପଣେ, ପାଙ୍କତ୍ୟ ତରୁଲତାଗଣ ପ୍ରତିବିମ୍ବିତ ହୋଇ ଅଗାଧ ନୀଳ ସଲିଳ ତଳେ ଅଭିନବ ପ୍ରତ୍ୟୁତ ରାଜ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି କରିଛି ।

ଏପରି ସମୟରେ ଦେଖାଗଲା—ଅଦୂରେ ଯୋଡ଼ିଏ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ମୂର୍ତ୍ତି,—ଗରବେ, ଗର୍ବରେ, ଯୋଗଜଡ଼ିତ ଚିତ୍ତେ ତଟିନୀ ସଲିଳେ ପ୍ରାତଃ ସ୍ନାନ ସମାପନରେ ରତ । ପ୍ରାୟ ଅର୍ଦ୍ଧସନ୍ଧ୍ୟାକାଳ ଉଭୟେ ପ୍ରକୃତିର ସାର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ନିରୀକ୍ଷଣ କରୁ କରୁ, ଗୋଦାବରୀର ପବିତ୍ର ଅଙ୍ଗ ସଙ୍ଗ ପରିସେବନ କରି, ଶାନ୍ତ ନିର୍ମଳ ଦେହେ, ପଦକ୍ରମାନସେ ତୀରକୁ ଉଠିଲେ ।—ସେଠାରେ ପୂର୍ବରକ୍ଷିତ ଶୁଷ୍କ କୌପୀନ ପରିଧାନ କରି ଅପୂର୍ବ ସୁନ୍ଦର ଜଟିଳ ଜଟା ଯଥାସ୍ଥାନେ ବିନ୍ୟାସ କରନ୍ତଃ ଜଳକମଣ୍ଡଳୁ ହସ୍ତେ ଅଦୂରବର୍ତ୍ତୀ ଘୋର ଅରଣ୍ୟ ଆଡ଼କୁ ଅଗ୍ରସର ହେଲେ ।

ପାଠକ, ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟ ହୋଇ ନାହିଁ, ହେବାକୁ ମଧ୍ୟ ଅନେକ ବିଳମ୍ବ ଅଛି, ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସୁଦ୍ଧା ପ୍ରାଚୀଗଗନର ସେହି ଶୁଭ୍ର ନୀଳିମା ଅଖଣ୍ଡ ରହିଛି—ଏତେବେଳଯାଏ ସୁଦ୍ଧା ଧରଣୀ ବକ୍ଷ ନୀରବ ନିଶ୍ଚଳ, ତେବେ ଆସନ୍ତୁ ଏ ବିଜନ ଗୋଦାବରୀ ତଟ ତ୍ୟାଗ କରି ଥରେ ସେହି ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ଯୁଗଳଙ୍କର ଅନୁସରଣ କରି ଦେଖିବା—ଆଶା ଯଦି କିଛି ନୂତନ ପଦାର୍ଥ ନୂତନ ଦୃଶ୍ୟ ମିଳିଯାଏ ।—

ଅନୁମାନ ଅନେକ ସମୟରେ ସତ୍ୟରେ ପରିଣତ ହୁଏ, ଯଦି ତାହା ସୁଚିନ୍ତିତ ଥାଏ । ଆଜି ଆଶା, ତାହା ମଧ୍ୟ ଅନେକ ସମୟରେ ସଫଳ ହୁଏ, ଯେବେ ତାହା ହୃଦୟର ନିଭୃତତମ ଅନ୍ତସ୍ତଳରୁ ବାହାରିଥାଏ ।—

ଏ କ୍ଷେତ୍ରରେ ତାହାହିଁ ହେଲା—ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଅନୁମାନ ମିଥ୍ୟା ହେଲା ନାହିଁ—ଆଶା ମଧ୍ୟ ସଫଳ ହେଲା ।

ସନ୍ନ୍ୟାସୀଯୁଗଳ ଅଗ୍ରସରୀ ହୋଇ ଅପ୍ରଶସ୍ତ ଅରଣ୍ୟ ସରଣୀ ଅନୁସରଣ କରି ଯାଉଁ ଯାଉଁ ପ୍ରାୟ ଅର୍ଦ୍ଧଘଣ୍ଟା ପରେ ଗୋଟିଏ ବିସ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରାନ୍ତର ଦେଶେ ଉପନୀତ ହେଲେ । ପ୍ରାନ୍ତରଟି ଦୈର୍ଘ୍ୟେ, ପ୍ରସ୍ଥେ ପ୍ରାୟ ୧୫୦୦୦ ବର୍ଗଫୁଟ ହେବ । ଶ୍ୟାମଳ ତୃଣରାଜି ଦ୍ୱାରା ମଣ୍ଡିତ ହୋଇ ଉକ୍ତ ସମତଳ ପ୍ରାନ୍ତର ଭୂମିଖଣ୍ଡ, ଦ୍ରବିତ ବର୍ଣ୍ଣର କାଚପଟକ ତୁଲ୍ୟ ପ୍ରତୀୟମାନ ହେଉଛି । ପ୍ରାନ୍ତରର ପୂର୍ବ ପଶ୍ଚିମ ଓ ଦକ୍ଷିଣ ଦିଗରେ ବିସ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ବିଜନ ଅରଣ୍ୟ, ଉତ୍ତରଭାଗେ ପ୍ରକାଣ୍ଡ ତାମ୍ରକୂଟ ଶୈଳ, ଶିଖରେ ପାଦଦେଶରେ ବିବିଧ ତରୁ ଲତା ବେଷ୍ଟିତ କତିପୟ ତୃଣାଚ୍ଛାଦିତ କ୍ଷୁଦ୍ର କୁଟୀର, ସନ୍ନ୍ୟାସୀଦ୍ୱୟ ବିସ୍ମୟର ସେହି ପ୍ରାଙ୍ଗଣ ଅତିକ୍ରମ କରି ପୂର୍ବ କଥିତ ଗୋଟିଏ କୁଟୀର ଭିତରେ ପ୍ରବେଶ କରି ଦ୍ୱାରରୁଦ୍ଧ କରିଦେଲେ—ପାଠକ, ଏଠାରେ ଏ ଦୃଶ୍ୟ ଦେଖି, ଆପଣାକୁ ଏକାକୀ ମନେକରି ମନେ ମନେ ଉହ୍ୟ କରି ପାରନ୍ତି ଏବଂ ମନେ କରି ପାରନ୍ତି—ଏ କ !—ଏତାଦୃଶ ଘୋର ଅରଣ୍ୟ ମଧ୍ୟଭାଗରେ କେବଳ ଦର୍ଶକ ଲୋକ

Digitized by Sri Jagannath@gmail.com

ଏକାକୀ ଥାନ୍ତି ବଡ଼ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟର କଥା—ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟର କଥା ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ—ଲୋକ ଦୁଇଟିର ପରିଧାନେ ଡୋର କୌପୀନ, କଟିଦେଶେ ଗେରୁଆ ବସନ, ଶିରେ ଜଟିଳ ଜଟା ବିନ୍ୟାସ ଓ ହସ୍ତେ କମଣ୍ଡଳୁ ଦେଖି ବୋଧହୁଏ ଏ ଦୁହେଁ ସାମାନ୍ୟ ମାନବ ନୁହନ୍ତି ନଭୁବା କ୍ଷୁଦ୍ର ସଂସାରୀ ପକ୍ଷରେ ଏ ସ୍ଥାନ ବାସୋପଯୋଗୀ ହୋଇ ନ ଥାନ୍ତା। କ୍ଷଣକାଳ ଅପେକ୍ଷା କରି ଦେଖିଲେ ସମସ୍ତ ସନ୍ଦେହ ଅଚିରେ ଦୂର ହୋଇଯିବ।

ଝଟାଟୁ ବୀଯୁତ କଳ ଲଭ୍ୟଦଗ୍ଧ।
କ୍ଷଣସ୍ୟ ଶବ୍ଦୋ ଭୁବନେଷୁ ଗୁଢ଼ ॥

ବର୍ତ୍ତମାନ ଏହି ସ୍ଥାନଟିକୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ଆଶ୍ରମ ନାମରେ ଅଭିହିତ କରିବାକୁ ବାଧ—କାରଣ ପ୍ରଜ୍ୱଳିତ ହୋମାନଳରୁ ଉତ୍ଥିତ ଧୂମ ଶିଖା ଦ୍ୱାରା ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ତରୁଶ୍ରେଣୀ କୃଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ ଧାରଣ କରିଛନ୍ତି। ବୃକ୍ଷ ଡାଳେ କ୍ଷୁଦ୍ର କ୍ଷୁଦ୍ର କୌଶିକ-କୌପୀନ ଝୁଲୁଛି। କୁରଙ୍ଗ କୁରଙ୍ଗୀଗଣ ଚରି ଚରିତ ନେତ୍ରାପ୍ଲାଳନ କରି ନିର୍ଭୀକ ଚିତ୍ତେ ଆନନ୍ଦ ମନେ କୁଟୀରର ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ବୁଲୁଅଛନ୍ତି। ସୁମନଶୋଭିତ ଲତା ମଣ୍ଡପେ ସାର୍ଦ୍ଦ ଚରିତ-ଚ୍ଛବୁ ପୁଚ୍ଛ ଉତ୍ତୋଳନ କରି ମୟୂର ମୟୂରୀଗଣ ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦ ବିହାର କରୁଅଛନ୍ତି। କୁଟୀରର ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗେ ଆଲବାଲ ମଣ୍ଡିତ ନାନାବିଧ ଲତା ମଣ୍ଡପ। ପ୍ରତ୍ୟେକ ମଣ୍ଡପର ସନ୍ନିକଟରେ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ମୃଣ୍ମୟ କଳସୀ, କେଉଁଟି ଅର୍ଦ୍ଧ ବକ୍ର, କେଉଁଟି ପୂର୍ଣ୍ଣ ବକ୍ର ଅଥବା କେଉଁଟିସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ସିଧାଭାବରେ ଯଥାସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାପିତ ଅଛି।

ହଠାତ୍ କୁଟୀର ଦ୍ୱାର ଉନ୍ମୁକ୍ତ ହେଲା—ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ଦ୍ୱୟ ପୂର୍ଣ୍ଣ ବ୍ରହ୍ମଗୃହବେଶେ ପାଦୀପୂର୍ଣ୍ଣ ଅତପ ତଣ୍ଡୁଳ ହସ୍ତେ ବହିର୍ଗତ ହେଲେ—ଏଣେ ଦ୍ୱାର ଉନ୍ମୋଚନର ସମୟ ଜାଣି ଆଶ୍ରମ ପାଳିତ ପଶୁ ପକ୍ଷୀ ନିକର କୁଟୀରର ଦ୍ୱାର ଦେଶରେ ଅଗରୁ ଉପସ୍ଥିତ ଥିଲେ, ବର୍ତ୍ତମାନ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ଦ୍ୱୟଙ୍କ ସ୍ନେହପୂର୍ଣ୍ଣ ହସ୍ତରୁ ଅତପ ତଣ୍ଡୁଳ ଭକ୍ଷଣ କରି ଆନନ୍ଦସୂଚକ ମଧୁର ଗାନ ଧରି ଆଶ୍ରମର ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ଭ୍ରମଣ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ।

ଅଶ୍ରିତ ପଶୁ ପକ୍ଷୀମାନଙ୍କର ଯଥାସାଧ୍ୟ ସତ୍କାର ବିଧାନ କରି ସାଧୁଯୁଗଳ, ଗୋଟିଏ ବଟତରୁ ମୂଳେ ମୃତ୍ତିକାରଚିତ ବେଦୀ ଉପରେ ଦୁଇ ଖଣ୍ଡ ମୃଗ ଚର୍ମ ଉପରେ ଉଭୟେ ଆସୀନ ହେଲେ।

କାହାରି ମୁଖରେ କଥା ନାହିଁ—ବହୁକ୍ଷଣ ନୀରବରେ କଟିଗଲା ପରେ ପ୍ରୌଢ଼ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ତରୁଣ ସନ୍ନ୍ୟାସୀଙ୍କୁ ଲକ୍ଷ କରି କହିଲେ—"ପ୍ରେମାନନ୍ଦ, ତୁମ୍ଭର ସାହସ ଓ ସାରଲ୍ୟ ପ୍ରକୃତରେ ମୋ ମନର ଅନୁକୂଳ ଅଟେ। କିନ୍ତୁ ଯଥାର୍ଥ କହୁଛନ୍ତି—ତୁମ୍ଭର ଅର୍ଥ ସମ୍ପତ୍ତି ଓ ବୁଦ୍ଧିକୌଶଳଯୋଗେ ବହୁ ହିନ୍ଦୁ ମନ୍ଦିର ଦୁର୍ବୃତ୍ତ ବିଧର୍ମୀ ଯବନର ଆକ୍ରମଣରୁ ରକ୍ଷା ପାଇଅଛି—ବନ୍ଧୁ ଧର୍ମ୍ମସର୍ବସ୍ୱ ହିନ୍ଦୁର ଜୀବନ ବିପଦରୁ ଉଦ୍ଧାର କରି ତୁମ୍ଭେ ଯଥାର୍ଥ ବ୍ରହ୍ମଗୃହୀର ମର୍ଯ୍ୟାଦା ବଢ଼ାଇ ଅଛ ତୁମ୍ଭ ପ୍ରତି ମୁଁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ଓ ପ୍ରୀତ ହୋଇଅଛି"। "ସେ କେବଳ ଗୁରୁଦେବ, ଆପଣଙ୍କର ଉଦାରହୃଦୟବୃତ୍ତି ଓ ଅପାର କରୁଣାଯୋଗୁଁ"—ଶେଷୋକ୍ତ କଥାଟି ତରୁଣ ସନ୍ନ୍ୟାସୀର ମୁଖେ ମୁଖେହିଁ ରହିଗଲା—ହଠାତ୍ ହର ହର ବଂ ବଂ ଶବ୍ଦେ କାନନ ମୁଖରିତ କରି ଗୋଟିଏ ନଗ୍ନ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ, ଗୁରୁଦେବଙ୍କ ଆସନ ପ୍ରାନ୍ତେ ସାଷ୍ଟାଙ୍ଗ ପ୍ରଣିପାତ କରି ବିସ୍ମୟ-ବ୍ୟାକୁଳ-ନେତ୍ରେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ହେଲେ—ନବାଗତ ସନ୍ନ୍ୟାସୀଙ୍କୁ ତଦବସ୍ଥାପନ୍ନ ଦେଖି ଗୁରୁଦେବ ପଗୁରିଲେ—ଜୟାନନ୍ଦ—କଥା କଅଣ—ହିନ୍ଦୁ-ଧର୍ମ୍ମରେ କଅଣ ପୁନଶ୍ଚ ଯବନ ହସ୍ତକ୍ଷେପ କରିଛି?

ନଗ୍ନ ପ୍ରତ୍ୟୁତ୍ତରେ—"ବିଜୟନଗରର ପ୍ରାଚୀନ କୃଷ୍ଣଦେବ—ମନ୍ଦିର ଧ୍ୱସ୍ତ ପ୍ରାୟ—ମହମ୍ମଦ ଖାଁ, ସଙ୍ଗେ ପ୍ରାୟ ଲକ୍ଷାଧିକ ଯବନ ସେନା ଘେନି ସାର ନଗରଅଡ଼ୁଲୁ ଅଗ୍ରସର ହେଉଥିବାର ଦେଖି ଆସିଲି। ଶତ ଶତ ହିନ୍ଦୁ ରକ୍ତସ୍ରୋତେ ଧରଣୀ ପ୍ଲାବିତ ଦେଖିଲି—ଆଉ ରକ୍ଷା ନାହିଁ ପ୍ରଭୁ, ବିହିତ, ବିଚାର କରନ୍ତୁ—ଆୟୋଜନ କରନ୍ତୁ ଧର୍ମ ଗଲା, ଧନ ଗଲା, ହିନ୍ଦୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ସର୍ବସ୍ୱ ହାନି—ଜୀବନ ଘେନି ଦେଶରୁ ଦେଶାନ୍ତରକୁ ପଳାଇଲେ ମଧ୍ୟ ଜୀବନ ରକ୍ଷା ହେଉ ନାହିଁ; ହିନ୍ଦୁ ନାରୀର ସତ୍ୟ ସମ୍ଭ୍ରମ, ଚିରବାଞ୍ଛିତ ସଙ୍ଗରୁ ଧର୍ମ୍ମର ପଦେ ପଦେ ଅପମାନ; ହିନ୍ଦୁ ନାରୀ ପଦେ ପଦେ ଲାଞ୍ଛିତ, ଅପମାନିତ, ଓ ପରପଦଦଳିତ; ଏ ଅପମାନ, ଏ ଲାଞ୍ଛନା, ହେ ହିନ୍ଦୁ କେତେଦିନ ନତମସ୍ତକରେ ସହିବ, ଗୁରୁଦେବ—ଯଥାଜ୍ଞ, ନିବେଦନ କଲି—ଅନୁମତି ଦିଅନ୍ତୁ, ବର୍ତ୍ତମାନ କି କର୍ତ୍ତବ୍ୟ।"

ଗୁରୁଦେବ—ଜୟାନନ୍ଦ, ସ୍ଥିର ହୁଅ, ଶାନ୍ତ ହୁଅ ହଠାତ୍ ଉତ୍ତେଜନାର ବଶବର୍ତ୍ତୀ ହୋଇ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କଲେ ତାହା ସହଜରେ ସଫଳ ହୁଏ ନାହିଁ—ଜ୍ଞାନ, ବୁଦ୍ଧି ବିବେଚନାର ତୀକ୍ଷ୍ଣ ଜ୍ୟୋତି ଦ୍ୱାରା ସମସ୍ତ ବିଷୟର ଦେଶ କାଳପାତ୍ର ଉଦ୍ଭମ୍ଭୁପେ ଚିନ୍ତା କରି କାର୍ଯ୍ୟକ୍ଷେତ୍ରରେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହେବାକୁ ହେବ—ଧୈର୍ଯ୍ୟଧର, ସମୟ ଓ ସ୍ୱବିଧାକୁ ଅପେକ୍ଷା କର—ଦେଖିବ ମା ମହାମେଦିନୀର କୃପାବଳେ ଭଗବାନ ଶଙ୍କରଙ୍କ ଅପାର ଶକ୍ତି ବଳେ—ଏସାଧନ ନେହ ରହେନି।

ଏହି କଥା କହି ଗୁରୁଦେବ, ପାର୍ଶ୍ୱସ୍ଥିତ ଡମ୍ବରୁ ହସ୍ତରେ ଧାରଣ କରି ଏକପ୍ରକାର ସଙ୍କେତ ବାଦ୍ୟ ବଜାଇ ଦେଲେ—ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଦଶଜଣ ତରୁଣ ବ୍ରହ୍ମଗୃହୀ ତାମ୍ରକୁଣ୍ଡ ନିକଟରୁ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ଗୁରୁଦେବଙ୍କ ଆସନ ପ୍ରାନ୍ତରେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅଭିବାଦନ କରି ମାରବରେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ହୋଇ ରହିଲେ । ଗୁରୁଦେବଙ୍କର ଇଙ୍ଗିତ ଅନୁଯାୟୀ ଆଗରୁ ଦଶଗୋଟି ମୃଗଚର୍ମ୍ମ ବେଦୀଉପରେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଥିଲା ସଙ୍କେତ ଗ୍ରହଣ କରି ଆଗନ୍ତୁକ ବ୍ରହ୍ମଚାରୀଗଣ ମୃଗଚର୍ମ୍ମାସୀନ ହୁଅନ୍ତେ ପ୍ରାୟ ଦୁଇଘଣ୍ଟା ଧରି ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବହୁ ପରାମର୍ଶ, ତର୍କ ବିତର୍କ, ଯୁକ୍ତି ନ୍ୟାୟ ମୀମାଂସା ଚଳିଲା ।

ସେ ସମସ୍ତ ଯୁକ୍ତି ତର୍କ ଏତେ ଗୋପନଭାବେ, ଏତେ ଅଜ୍ଞାତଭାବେ ହେଲା ଯେ ଲେଖକ ତାହାର ଏକବର୍ଣ୍ଣ ସୁଦ୍ଧା ଶୁଣି ପାରିଲା ନାହିଁ । ତେବେ ସେ ଯଥାସାଧ୍ୟ ଚେଷ୍ଟା କରିବାରେ ତ୍ରୁଟି କରି ନାହିଁ—ପାଠକ କ୍ଷମା କରିବେ ।

ଗୁରୁଦେବ ସହସା "ଉତ୍ତିଷ୍ଠତ, ଜାଗ୍ରତ, ପ୍ରାପ୍ୟବରାନ୍ ନିବୋଧତ" କହି ଗୋଟିଏ ପ୍ରକାଣ୍ଡ ଶଙ୍ଖ ହସ୍ତରେ ଧରି ତାହାକୁ ବଜାଇବାକୁ ଲାଗିଲେ । ସହସା ସେହି ଭୀଷଣ ଅରଣ୍ୟର ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରୁ ଶତ ଶତ ଶଙ୍ଖ ବାଜି ଉଠିଲା । ମୁହୂର୍ତ୍ତିକ ମଧ୍ୟରେ ଏକ ସହସ୍ର ଅଶ୍ୱାରୋହୀ ବ୍ରହ୍ମଚାରୀ ଆଶ୍ରମ ପ୍ରାଙ୍ଗଣରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । କଟୀଦେଶେ ଶାଣିତ ଖଡ଼୍ଗ, ହସ୍ତେ ଦୀର୍ଘ ଖରଶାଣ ବଳ୍ଲମ, ଶିରେ ବିସ୍ତୃତ ଜଟା ରାଶି, ପରିଧାନେ ଗୈରିକ ବସନ ।

ମୁହୂର୍ତ୍ତିକ ପରେ ଗୁରୁଦେବ ପୁନଶ୍ଚ ବଂଶୀଧ୍ୱନି କଲେ । ଏଥର ଶତ ଶତ ବଂଶୀଧ୍ୱନି ତାହାର ପ୍ରତ୍ୟୁତ୍ତର ଦେଲା—ଦେଖୁ ଦେଖୁ ପାର୍ଶ୍ୱ ସହସ୍ର ଉତ୍ସାବୃତ ଡୋର କୌପୀନ ମଣ୍ଡିତ ବିଶାଳ-ବଳିଷ୍ଠ ବପୁ ବ୍ରହ୍ମଚାରୀ ଚାଲ ତରବାରି ହସ୍ତେ ଅଶ୍ୱାରୋହୀ-ମାନଙ୍କର ଅପର ପାର୍ଶ୍ୱରେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ହେଲେ ଗୁରୁଦେବ ପ୍ରିୟତମ ଶିଷ୍ୟ ପ୍ରେମାନନ୍ଦ ଓ ଅପର ଦ୍ୱାଦଶ ଶିଷ୍ୟ ସମଭିବ୍ୟାହାରରେ ପ୍ରାଙ୍ଗଣ ଭୂମିରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ଗୁରୁଦେବଙ୍କୁ ସମ୍ମୁଖରେ ଦେଖି ସହସ୍ର ମୁଖରେ ହର ହର ବ୍ୟୋମ ବ୍ୟୋମ ଶବ୍ଦ ଗଗନ ପ୍ରତିଧ୍ୱନିତ କଲା । ଅପର ପାର୍ଶ୍ୱରୁ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ମା ମହିଷମର୍ଦ୍ଦିନୀର ଜୟ ଶବ୍ଦରେ ଅରଣ୍ୟାଣୀ କମ୍ପି ଉଠିଲା ।

ଗୁରୁଦେବ ଏହି ୬ ସହସ୍ର ବ୍ରହ୍ମଚାରୀ ସଙ୍ଗରେ ଛଦିଇ ପ୍ରେମାନନ୍ଦଙ୍କୁ କହିଲେ—ପ୍ରେମାନନ୍ଦ, ବତ୍ସ, ତୁମ୍ଭେ ଉପଯୁକ୍ତ ବର, ଉପଯୁକ୍ତ ଶ୍ରୀମା, ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ମୋହର ଅଧିକ ବୁଝାଇବାର ଅନାବଶ୍ୟକ—ଏହି ୬୦୦୦ ବ୍ରହ୍ମଚାରୀ ଯେନାଯାଅ, ହିନ୍ଦୁର ଧର୍ମ ରକ୍ଷା କର, ସତୀର ସତୀତ୍ୱ ରକ୍ଷା କର, ଦେବମନ୍ଦିରଗୁଡ଼ିକ ମ୍ଳେଚ୍ଛର ଦୁରନ୍ତ କବଳରୁ ରକ୍ଷା କର ନିର୍ବିଘ୍ନେ ଏହି ଆଶ୍ରମକୁ ଫେରି ଆସ—ଏହି ଆଶୀର୍ବାଦ କରୁଛି—ତୁମ୍ଭର ସାହାଯ୍ୟ କରିବା ଲାଗି ଦେବାନନ୍ଦ ତୁମ୍ଭର ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଥିବେ—ଆବଶ୍ୟକ ବୋଧ କଲେ ସଙ୍କେତାନୁସାରେ ଜୟାନନ୍ଦ ଓ ମାୟାନନ୍ଦଙ୍କୁ ସବଳେ ପ୍ରେରଣ କରିବ,—"ଯେ ଆଜ୍ଞା" କହି—ପ୍ରେମାନନ୍ଦ ଗୁରୁ ପଦତଳିଁ ପୁଣ୍ୟରେଣୁ ମସ୍ତକରେ ବୋଳି ହର ହର ବ୍ୟୋମ ବ୍ୟୋମ ଶବ୍ଦେ ଅଶ୍ୱ ଚାଳନା କଲେ—ମୁହୂର୍ତ୍ତିକ ମଧ୍ୟରେ ଆଶ୍ରମ ପ୍ରାଙ୍ଗଣ ଶୂନ୍ୟ ହୋଇଗଲା—ପ୍ରେମାନନ୍ଦ ଉକ୍ତ ୬୦୦୦ ବ୍ରହ୍ମଚାରୀ ସହିତ ସେହି ଘୋର ଅରଣ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଅନ୍ତର୍ହିତ ହୋଇଗଲେ—ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସେହି ଭୀଷଣ ଅରଣ୍ୟ, ଆକାଶ ପ୍ରାନ୍ତର ପ୍ରତିଧ୍ୱନିତ କରି ଶତ ଶତ ରମଣୀର ସମ୍ମିଳିତ କଣ୍ଠେ ସଙ୍ଗିତଧ୍ୱନି ଉଠିଲା ।

"ଅଦ୍ରି ଗିରି ନନ୍ଦିନି ବନ୍ଦିତ ମେଦିନି,
ବିଶ୍ୱବିନୋଦିନୀ ନନ୍ଦିନିତେ
ଗିରିବର ବିନ୍ଧ୍ୟ ଶିରୋମଣି ବାସିନି,
ବିଷ୍ଣୁବିଳାସିନି ଜିଷ୍ଣୁନୁତେ
ଭଗବତି ହେ,
ଶିତିକଣ୍ଠ କୁଟୁମ୍ବିନି ଭୂରିକୃତେ
ଜୟ ଜୟ ହେ ମହିଷାସୁରମର୍ଦ୍ଦିନି
ରମ୍ୟ କପର୍ଦ୍ଦିନୀ ଶୈଳସୁତେ
ଦନୁଜ ନିରୋଧିନି ଦୁର୍ମଦ ଶୋଷିଣି ସିନ୍ଧୁସୁତେ,
ଶିବ ଶିବ ସେବିନୀ—କଳ କଳ-ନାଦିନି
ଦମ ଦମ ପାଦିନି ଝମ ଝମ କେ,
ମଟ ମଟ ଲୋଚନି, ଝଟ ଝଟ ଦେହିନି
ଝପ ଝପ ହାସିନି ଦମ ଦମ କେ
ଗଦ ଗଦ ଲସିନି ଥନ ଥନ ଗାମିନି
ରଣ ରଣ ରୋଦିନି ରଣ ରଣ କେ
ଜୟ ଜୟ ଦୁର୍ଗତି ତାରିଣି ଭାବିନି
ମାନିନି ପାଳିନି ଦାନିନି ହେ
ଖପରଧାରିଣି ଦୈତ୍ୟ ନିବାରିଣି
ବିନ୍ଧ୍ୟ ବିଳାସିନି ଶଙ୍କର ହେ ।"

ଏଣେ ପ୍ରେମାନନ୍ଦଙ୍କୁ ଧର୍ମରକ୍ଷାର୍ଥ ପ୍ରେରଣ କରି—ଅବଶିଷ୍ଟ ସନ୍ୟାସୀମାନଙ୍କୁ ଯଥାସ୍ଥାନକୁ ଯିବାକୁ ସଙ୍କେତ ଦେଇ ସ୍ୱାମୀ ଶଙ୍କରାନନ୍ଦ ଗୁରୁଦେବ ଯୋଗାସନରେ ଉପବିଷ୍ଟ ହେଲେ—କ୍ଷଣକ ମଧ୍ୟରେ ସେହି ଭୀଷଣ ଆଶ୍ରମ ପୁଣି ପୂର୍ବରୂପରଶ୍ମିରେ ପରିଣତ ହେଲା । କୁରଙ୍ଗ କୁରଙ୍ଗୀ ନିର୍ଭୟରେ ବିଚରିତ ହେଲେ, ପୁଣି, ମୟୂର ମୟୂରୀ—ନୃତ୍ୟ କରିଲେ । ପୁଣି, ବିହଙ୍ଗମଗଣ କଳ ଗାନ ଧରିଲେ । ପୁଣି, ଆଶ୍ରମ ତାହାର ବିହିତ ଶାନ୍ତମୂର୍ତ୍ତି ଧାରଣ କଲା ।

ସହସା ଅରଣ୍ୟର କେଉଁଆଡ଼ୁ ସଙ୍ଗୀତ ଉଠି କେଉଁଆଡ଼େ ଲୀନ ହୋଇଗଲା ତାହା ଭଗବାନଙ୍କୁ ଗୋଚର । (କ୍ରମଶଃ)

ଶ୍ରୀ ଜୀବନ୍ତ ମହାନ୍ତି ବାବଜିଉ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅମ୍ବା ।

(ଐତିହାସିକ ଉପନ୍ୟାସ)

ପ୍ରଥମ ପରିଚ୍ଛେଦ ।

କାଶୀ ।

ବାରୁଣୀ ଓ ଅସୀ ନଦୀ ଦ୍ୱୟ ସଙ୍ଗମର ଉତ୍ପତ୍ତି ସ୍ଥାନର ନାମ "ବାରାଣସୀ ବା କାଶୀ" । ଏ ପବିତ୍ର ସ୍ଥାନର ଆରାଧ୍ୟ ଦେବ ଦେବୀ ବିଶ୍ୱନାଥ ଓ ଅନ୍ନପୂର୍ଣ୍ଣା । ଅନ୍ନପୂର୍ଣ୍ଣା ଦେବୀ ଶଙ୍କରୀ ଶଙ୍କରଙ୍କୁ ଅନ୍ନ ପ୍ରଦାନ କରି ଥିବାରୁ ଅବସ୍ଥିତ ଜୀବ, ଜନ୍ତୁ କେହି ଉପବାସ ରହନ୍ତି ନ ଥିବାର ପ୍ରବାଦ ଅଛି । ଏଠାରେ ଲୋକେ ମେଧାବୀ, ସୁତରାଂ ସର୍ବ ବିଦ୍ୟାର ମୂଳାଧାର "ସଂସ୍କୃତ" । ଉକ୍ତ ବିଦ୍ୟାଚର୍ଚ୍ଚା ଅଦ୍ୟାବଧି ଚଳି ଆସୁଥିବାରୁ ଲୋକେ ତହିଁରେ ପାରଦର୍ଶିତା ଲାଭ କରି ଅଛନ୍ତି । ତେଣୁ ବିଦ୍ୟାବାଗୀଶ, ବିଦ୍ୟାଭୂଷଣ, ବିଦ୍ୟାବିନୋଦ, ତର୍କାଳଙ୍କାର, ବାଣୀଭୂଷଣ, ଇତ୍ୟାଦି ଉପାଧିରେ ସେହି ସ୍ଥାନର ଲୋକେ ଭୂଷିତ ହୁଅନ୍ତି । କାଶୀ ସ୍ଥାନଟି ସ୍ୱଚ୍ଛ, ପବିତ୍ର ଓ ଧନସମ୍ପନ୍ନ । ଯେ ଜୀବର କାଶୀରେ ମୃତ୍ୟୁ ହୁଏ, ସେ ଯମର ଯନ୍ତ୍ରଣା ଭୋଗ ନ କରି ଶିବଲୋକକୁ ପ୍ରସ୍ଥାନ କରେ । କାଶୀ ଶୁଦ୍ଧଧାମ ମଧ୍ୟରେ ସର୍ବାଗ୍ରଗଣନୀୟା, ଏଥିପାଇଁ ଲୋକେ ସଂସାର ବାସନା ତ୍ୟାଗ କରି କାଶୀବାସୀ ହୁଅନ୍ତି । କାଶୀ ଧାମଟି ମହାପୁରୁଷ-ମାନଙ୍କ ଲୀଳା ଭୂମି । ଏଠାରେ ଯେଉଁମାନେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି, ସେମାନେ ପୁଣ୍ୟବାନ, ଏଣୁ ସାମାନ୍ୟ ଲୋକ ନୁହନ୍ତି ।

ଦ୍ୱାପର ଯୁଗରେ କାଶୀ ରାଜବଂଶରେ ଏକ ସ୍ୱନାମ ଧନ୍ୟ ନରପତି ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ତାହାଙ୍କର ନାମ ଧୃଜାଧାରୀ ସିଂହ । ସେ ଧର୍ମ ପରାୟଣ ଓ ସ୍ୱାର୍ଥତ୍ୟାଗୀ ରାଜା ହୋଇ ପ୍ରଜାଙ୍କୁ ପୁତ୍ରବତ୍ ପାଳନ କଲେ । ଏହାପରେ ଶୈଶବ, କୌମାର, କୈଶୋର ଓ ଯୌବନର ଅବସ୍ଥା କ୍ରମେ ଅତି-ବାହିତ କରି ବୃଦ୍ଧାବସ୍ଥାପନ୍ନ ହେଲେ । ତଥାପି ରାଜସିଂହାସନ ସମ୍ଭାଳିବାକୁ ବାବା ବିଶ୍ୱନାଥ ପାଟମହାଦେଈଙ୍କ କୋଳରେ ପୁତ୍ର ରତ୍ନ ଦାନ କଲେ ନାହିଁ । ରାଜାର କେଉଁ ବିଷୟରେ ଅଭାବ ଥାଏ, ସବୁ ବିଷୟରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଥାଇ ମୃତ ଅଭାବରୁ ରାଣୀ ସର୍ବଦା ସଜଳନୟନରେ କାଳ ଯାପନ କରୁଥାନ୍ତି । ଦିନେ ରାଣୀ ନିରୋଳାରେ ବସି ଗଣ୍ଡସ୍ଥଳରେ ହସ୍ତ ପ୍ରଦାନ କରି ବିକଳରେ କାନ୍ଦୁଛନ୍ତି; ଏମନ୍ତ ସମୟରେ ରାଜା ସେଠାରେ ସହସା ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ପ୍ରବୋଧିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କଲେ । ରାଜା ରାଣୀଙ୍କୁ ପ୍ରବୋଧିବେ କଣ, ନିଜେ ତାଙ୍କ ଦୁଃଖରେ ଦୁଃଖୀ ହୋଇ କାନ୍ଦିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଦୁହେଁ ସମ ଦୁଃଖାକ୍ରାନ୍ତର ମନ ଭୁଲାଇବ ବା କିଏ? ମନୁଷ୍ୟର ଖେଦୋକ୍ତି "ମା" କାଶୀ ଯେଉଁ ସ୍ଥାନର ମାତୃଭାଷା ସଂସ୍କୃତ ସେଠାରେ ମା, ଅମା, ମାତର ଶବ୍ଦ ମୁଖରୁ କାହିଁ ନିସରିବ । ରାଜା ଅମ୍ବା ଅମ୍ବା ବୋଲି ରଡ଼ି ପକାଇଲେ ! ଚପଳା ସୌଦାମିନୀ ତମିସ୍ରଛନ୍ନ ଗଗନ ମାର୍ଗରେ ଉଦିତ ହୋଇ ସହସା ଚମକି ଯେପରି ମେଦିନୀକୁ ଝଲସାଇ ଦିଏ, ସେହିପରି ଗୋଟିଏ ସୁନ୍ଦରୀ ଷୋଡ଼ଶୀ ବାଳିକା ରାଜାଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ହଠାତ୍ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ କହିଲେ "ପିତଃ, ନନ୍ଦନଂ ମାଲୁରୁ, ଶାନ୍ତୋ ପ୍ରାପସ୍ୱ" । ରାଜା ନନ୍ଦନ ସମ୍ବରଣ କରି ବାଳିକାକୁ କୋଳରେ ଧରି କହିଲେ "ଅମ୍ବା କେଣେ ଥିଲୁ ତତେ ନ ଦେଖି ଆମ୍ଭେମାନେ ବସି କାନ୍ଦୁଛୁଁ ।"

ଅମ୍ବା—ଚଉପାଢ଼ିରେ ବସି ପଢୁଥିଲି, ମନଟା ତାହାଙ୍କ ବ୍ୟାକୁଳ ହେବାରୁ ପୋଥି ବାନ୍ଧିବୁଦ୍ଧି ଚାଲିଦେଇ ଦଉଡ଼ି ଅଇଲି ।

ରାଜା—ଭୁଲ ହୋଇ ଅମ୍ବାକୁ ଛୋଡ଼ିକୁ ଲିଅ । ଏ ଅମ୍ବର ହିଅ—ଏ ଅମ୍ବର ପୁଅ । ଯେ ହିଅ ସେ ପୁଅ; ହିଅ ଓ ପୁଅର ପ୍ରଭେଦ କଣ?

ରାଣୀ—ଏହି ପ୍ରକାର ପ୍ରବୋଧ ବାକ୍ୟରେ କି ରାଣୀ ପ୍ରବୋଧ-ଙ୍କର ମନ ମାନେ—ହୁଁ—"ହିଅର ଗଞ୍ଜନା ପୁଅର ସୁଖ, ଏ ସବୁ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଅଛି ଦେଖ"। ହିଅ ପରଗୋତ୍ରୀ । ଶ୍ରୁତ ଉଦ୍‌ବାହ ପରେ ମା କିଏ ବାପ କିଏ? ସବୁ ଭୁଲି ଯାଆନ୍ତି । ପୁଅ ସେ ପୁତ୍ର ନାମକ ନରକରୁ ପାର କରିବା ପାଇଁ ପିଣ୍ଡୋଦକ ଦେବ । ଯୁବରାଜ ହୋଇ କୁଳରକ୍ଷା କରିବ ଏବଂ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଅନ୍ତିମକାଳରେ ସେବା ଶୁଶ୍ରୁଷା କରିବ । ଏହା ତ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଜଣା ନାହିଁ । "ବାଳାନାଂ ରୋଦନାଂ ବଳଂ" ସ୍ତ୍ରୀ ଜାତିକୁ କଥାରେ ଉଣ୍ଟିବ କିଏ? ଯାହା ଥରେ ମନେ ପଡ଼ିଅଛି ତାହା ସହଜରେ ପାସୋରନ୍ତି ନାହିଁ । ଅପରର କଥା କହିଲେ ଆପଣାଙ୍କୁ ଖାଲି ଦୁଃଖ ଦିଅନ୍ତି ।

ରାଜା—(ରାଣୀଙ୍କୁ ସାନ୍ତ୍ୱନା ଦେବାରେ ଅକୃତ କାର୍ଯ୍ୟ ହେବା କହିଲେ) ବୃଥା ଭାବନା ବଢ଼ାଇବା ମାତ୍ର । ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଧର, ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଧର ।

ରାଣୀ—ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଧରିଛି । ଯାଅ, ତୁମ୍ଭେ ତୁମ୍ଭର ରାଜକାର୍ଯ୍ୟ କର । ମୋର ମନ ନିଜେ ନିଜେ ସ୍ଥିର ହେବ । ତୁମ୍ଭେ ତାହାଙ୍କ ଏତେ ବ୍ୟସ୍ତ ହେଉଚ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅମ୍ବା—ସଙ୍ଗିନି, କମଳ ଭଲ? ପଦ୍ମ ଫୁଲର କତ ସୌରଭ, ତେବେ କାହିଁକି ତହିଁର ମୃଣାଳ କଣ୍ଟକଯୁକ୍ତ ।

ସହଚରୀ—(ହସି ହସି କହିଲେ) ଏଇଟାକି ଗୋଟାଏ ଅତର୍କିତ କଥା । ସର୍ପଠାରେ ମଣି ଥାଏ, ତାଠାରେ ପୁଣି ବିଷ ଥାଏ । ପ୍ରସାରୁଣି ପତ୍ର ଦୁର୍ଗନ୍ଧଯୁକ୍ତ, କିନ୍ତୁ ତହିଁର ରସ ହତକାରକ । ବିଧିର ବିଧାନ ବିଚିତ୍ର । ବିଧାତା ସୁଗୁଣ ଏବଂ ଦୁର୍ଗୁଣ, ଏକା ମାନବ କାହିଁକି ଜୀବଜନ୍ତୁ ତରୁଲତା ଗୁଳ୍ମ ସମ୍ବୁ-ଥିରେ ଖଞ୍ଜି ରଖିଦେଇ ଅଛନ୍ତି ।

ସବିତା ମାତୃକୋଳ ଛାଡ଼ି ଅସ୍ତମିତ ହେବାପାଇଁ ପଶ୍ଚିମାଞ୍ଚଳକୁ ରଥରେ ଯାଉ ଅଛନ୍ତି । ଦିବାବସାନ ପ୍ରାୟ । ଇତ୍ୟବସରେ ଏକ ଦିବ୍ୟସୁନ୍ଦର ପୁରୁଷ ଶୂନ୍ୟ ମାର୍ଗରେ ରଥରେ ବସି ଯାଉଁ ଯାଉଁ ଅମ୍ବାଙ୍କ ପ୍ରତି ତାଙ୍କର କଟାକ୍ଷପାତ ହେଲା । ରଥାଶ୍ୱକୁ କାନନ ମଧ୍ୟରେ ବାନ୍ଧିଦେଇ ଧୀରେ ଧୀରେ ଯାଇ ଅମ୍ବାଙ୍କ ପଶ୍ଚାତ୍‌ଦ୍ୱାରରେ ଉଭା ହେଲେ । ସ୍ତ୍ରୀ ଅଙ୍ଗରେ ଯୌବନ ପ୍ରକଟିତ ହେଲେ, ଲଜ୍ଜା ଦେବୀ ଆସି ପ୍ରବିଷ୍ଟ ହୁଅନ୍ତି । ଅମ୍ବା ପୂର୍ଣ୍ଣ ଯୌବନା—ସେଥିପାଇଁ ମୁଣ୍ଡ ଟେକି ଅବଗୁଣ୍ଠନବତୀ ହୋଇ ଠିଆ ହେଲେ ।

ଅଶ୍ମକ—ଭଦ୍ରେ! ଭୂତଳ ଶୋଭିନୀ । ତୁମ୍ଭେ ମାନବୀ ନ କିନ୍ନରବାସିନୀ ବିଦ୍ୟାଧରୀ ?

ସହଚରୀ—ଅଶ୍ମକ ! ଆପଣ କିପରି ଅଭଦ୍ର ! ଆପଣଙ୍କ କୁଳଶୀଳ ନାମ ଧାମାଦି ଅମ୍ଭମାନଙ୍କୁ କିଛି ଜଣା ନାହିଁ, ଆପଣ କି ସାହସରେ ଯୁବତୀ ଭଦ୍ର ମହିଳାର ସମ୍ମୁଖୀନ ହେଲେ ?

ଅଶ୍ମକ—ଭ୍ରମର କାଳେ କାଳେ ଅଭଦ୍ର । ପୁଷ୍ପ ମଧୁ ଆଶାରେ ଭ୍ରମର କି ଦେବେ ଭଦ୍ରତା ଦେଖାଇ ଥାଏ ? ତୁମ୍ଭର ଈଙ୍ଗିତ ବାଣୀ ଶ୍ରୁତିକଟୁ ନ ହୋଇ ବରଂ ଚନ୍ଦନ ବୋଳିଲା ପ୍ରାୟ ବୋଧ ହେଉଅଛି । ମୁଁ ମୋହର କୁଳଶୀଳର ପରିଚୟ ଦେବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଅଛି । ଆସ୍ତୁ, ଆଗେ ତୁମ୍ଭର ସହଚରୀଙ୍କ ନାମ କଣ କହିଲ ?

ସହଚରୀ—କାଶୀରାଜକନ୍ୟା ଅମ୍ବା । ବୈଦେଶିକ ତୁମ୍ଭେ ବାମନ ହୋଇ ଚନ୍ଦ୍ର ଧରିବାକୁ ମନେ କରିଅଛ ।

ଅଶ୍ମକ—ମୋତେ କେଉଁ ସ୍ଥଳରେ ଅଯୋଗ୍ୟ ଦେଖି ବାମନ ବୋଲି ମନେକଲ ? ମୁଁ ତୁମ୍ଭର ସମ୍ବନ୍ଧୀ ପାଣିଗ୍ରହଣର ସମ୍ବନ୍ଧ ଯୋଗ୍ୟ ; ମୋହର ରୂପ ଗୁଣ କି ତୁମ୍ଭର ମନକୁ ଭଲ ନାହିଁ ? ମୁଁ ଯୋଭ ଦେଶାଧିପତି ଶାଲ୍ୱ । ଏବେ ଚିହ୍ନିଲଟି ?

ସହଚରୀ—ରାଜା ! ଆପଣଙ୍କ ପରିଚୟ ପାଇଲି, ଏବେ ଆପଣ ମେଲଣି ହୁଅନ୍ତୁ । ଆମ୍ଭେମାନେ ଓ୍ୟାସକୁ ବାହୁଡ଼ି ଯାଉଁ । ଏହା କହି ଅମ୍ବା ଓ ସହଚରୀ ଓ୍ୟାସଆଡ଼କୁ ଅଗ୍ରସର ହେଲେ । କାମୁକ ପୁରୁଷ ଅସ୍ପଷ୍ଟ ସନ୍ଧ୍ୟା ଏକାକିନୀ ତରୁଣୀକି ପାଇଲେ ଅଛୁଆରେ ଛାଡ଼ିଦିଏ କି ? ଆଗରୁ ଓଗାଳ ଗତି ରୋଧ କଲେ । ଅମ୍ବା ଏତେବେଳଯାଏଁ ପାଟି ଫିଟାଇ ନ ଥିଲେ । ଏହିଥିରେ କାଧ ହୋଇ ବୈଦେଶିକଙ୍କ ସହିତ ତାଙ୍କୁ କଥା କହିବାକୁ ପଡ଼ିଲା ।

ଅମ୍ବା—ରାଜା ! ଆପଣ ପ୍ରଥମେ କାମାନ୍ଧ, ପରେ ମଦାନ୍ଧ ହୋଇ ଅଛନ୍ତି । କାମାନ୍ଧ ଲୋକ ସବୁବେଳେ ଧୈର୍ଯ୍ୟଚ୍ୟୁତ ହୁଏ, ସୁତରାଂ ପ୍ରଥମେ ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଧରି ମୋର ବାକ୍ୟ ଶ୍ରବଣକର । ସୁଖ ଓ ଶାନ୍ତିଯୁକ୍ତ ନିର୍ମ୍ମଳ ପ୍ରେମକୁ ପ୍ରକୃତ ପ୍ରେମ କୁହାଯାଏ । ଏପରି ଯେ ପ୍ରେମ ତାହା ସହଜରେ ଉପଲବ୍ଧି ହୁଏ ନାହିଁ । ବିଶୁଦ୍ଧ ପ୍ରେମର ପ୍ରତିବନ୍ଧକ ଅନେକ ଏବଂ ଅନେକ ବାଧାରେ ତାହା ମିଳେ ନାହିଁ । ଏହାର ଉଦ୍ଦିତ ଏବଂ କୁତ୍ସିତ ମଧ୍ୟରେ ଭେଦାଭେଦ ନାହିଁ । ପ୍ରକୃତ ପ୍ରେମ ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ । କେବଳ ଦୁଃସମ୍ବନ୍ଧ ପ୍ରକୃତ ପ୍ରେମ ଲାଭର ପ୍ରଧାନ ଉପାୟ ଓ ତାହା ଆଜୀବନ ଚିତ୍ତରେ ଜାଗ୍ରତ ଥାଏ । ଏବେ କୁହ, ତୁମ୍ଭେ ପ୍ରେମିକ କି କାମୁକ ?

ଶାଲ—ଦେବି ! 'ମୁଁ ମଦାନ୍ଧ କି କାମାନ୍ଧ ନୁହେଁ, ପ୍ରେମିକାର ଦାସ' ।

ସହଚରୀ—ଦେବି ! ରାଜା ତୁମ୍ଭର ପ୍ରକୃତର ଲକ୍ଷଣରେ ମୋହାନ୍ଧ ହେଲା ପ୍ରାୟ ଜଣା ଯାଉଅଛି । ସେ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ପ୍ରକୃତପ୍ରେମ ନୁହନ୍ତି । ରାଜା ! ତୁମ୍ଭେ ଦେଶୀଙ୍କ ପ୍ରଶ୍ନର କି ଉତ୍ତର ଦିଅ କଲ ?

ଶାଲ୍ୱ—ପ୍ରେମ କି ପଦାର୍ଥ ତାହା ବେଶ ଜାଣେ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ କି ପରତେ ଯାଉ ନାହିଁ । ମୋ ବାକ୍ୟ ଧ୍ରୁବ, ଅଟଳ ଓ ପଥରରେ ଗାର ।

ସହଚରୀ—"ପଥରରେ ନୁହେଁ, ଜଳରେ ଗାର" ।

ଅମ୍ବା—ସଙ୍ଗିନୀ ! ତୋର ପିଲାପଣିଆ ଛାଡ଼ ଗଲା ନାହିଁ । ସ୍ତ୍ରୀ ବାକ୍ୟ ଅସ୍ଥିର, ପୁରୁଷ ବାକ୍ୟ କେଉଁଠି ଚଞ୍ଚଳ ଓ ଅସ୍ଥିର ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ । ସ୍ତ୍ରୀ ବାକ୍ୟ ପାଣିରେ ଗାର ଓ ପୁରୁଷ ବାକ୍ୟ ପଥର ଗାର ।

ସହଚରୀ—ମୁଁ ଯାହାଲାଗି ଆକୁଳ ପତ୍ରିଣ୍ଣ, ତାହା ଯେବେ ତାକୁ ସୁଖ ନ ଲାଗିଲା ତେବେ ମୋହର ଉପରେ ଯତ ଚିତ୍ତ ଚଳାଇ କହିବା ଯାହା ଅରଣ୍ୟରେ ବସ

Digitized by srujanika@gmail.com

ସୁମଞ୍ଜୁଳ ଚୂତ ମୁକୁଳର ମଧୁର ଗନ୍ଧ ମାରୁତ ସଙ୍ଗେ ପ୍ରବାହିତ ହୋଇ ଚିତ୍ତ ପୁଲକିତ କରୁଅଛି । ମୁକୁଳର ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ମଧୁଲୋଭୀ ପ୍ରମତ୍ତ ଭ୍ରମର ଇତସ୍ତତଃ ଉଡ଼ି ଗୁଞ୍ଜନ କରୁଅଛି । ଅସ୍ଥିରଭାବରେ ଥରେ ଚୂତମଞ୍ଜରୀ ଉପରେ ବସୁଅଛି, ଥରେ ଉଡ଼ି ଯାଉଅଛି । ନାଗେଶ୍ୱର, ଛୁଇଅନା, ମଲ୍ଲୀ, ଚମ୍ପା, କାଞ୍ଚନ, ପାରଳ ଫୁଲ ମଞ୍ଜୁଳର ସୌରଭ ମାନଙ୍କ ବରସ୍ପର ମାନଗୌରବ ବର୍ଦ୍ଧନ କରୁଅଛି । କନ୍ଦର୍ପ-ବାଣ-ପୀଡ଼ିତା ବିରହିଣୀ ସ୍ୱକ ଦୁଲଣୀ ଅମ୍ବାଙ୍କ ପକ୍ଷେ ନିର୍ଜନ କାନ୍ତାଗୃହ ସମ ସୁରମ୍ୟ ସୌଧବାସ ସୁଖକର ହୋଇପାରେ କି? ଅମ୍ବା ଅସମ୍ଭାଳ ହୋଇ ପରଗୁରିକାକୁ ସଙ୍ଗେ ନେଇ ପ୍ରମୋଦ କାନନକୁ ବାହାର ପଡ଼ିଲେ । ପ୍ରମୋଦ କାନନ ରାଜବାଟିଠାରୁ ଅନତିଦୂରରେ ଅବସ୍ଥିତ । କାନନଟି ଏପରି ପରିଷ୍କାର ଓ ପରିଚ୍ଛନ୍ନ ଯେ ସେଠାରେ ପଶିତ ପାରି ଶୟନ ଓ ତଳେ ଅଳ୍ପ କୁହାଇ ଭୋଜନ କରି ଯାଇପାରେ । ଅମ୍ବା ପରଗୁରିକା ସହ ପଦଗୁରଣା କରୁ କରୁ ଉପବନର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଅବଲୋକନ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଏଣେ ଅମ୍ବା ଉପବନ ଶୋଭା ସନ୍ଦର୍ଶନ କରୁଥିବା ସମୟରେ ଆକାଶରେ ଦେବତାଏ ସୂର୍ଯ୍ୟ, ଚନ୍ଦ୍ର ଓ ତାରକାଗଣଙ୍କ ପଶ୍ଚାତରେ ଲୁକାୟିତ ହୋଇ ଅମ୍ବା "ଦେବୀ କି ମାନବୀ" ଏହି ବିଷୟ ଆଲୋଚନାରେ ବ୍ୟସ୍ତ ରହିଲେ । ଦେବରାଜ ଇନ୍ଦ୍ର ପଛକୁ ଚାହିଁ କହିଲେ ଶଚୀଦେବୀ ଏହିଠାରେ ଦଣ୍ଡାୟମାନା ଅଛନ୍ତି, ତେବେ ମୋର ଅପ୍ସରାଗଣଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କେହି ଜଣେ ବନରେ ବିଚରଣ କରୁଥିବେ । ଭୋଳା ମହେଶ୍ୱର ଚମତ୍କାର କହିଲେ ଗିରିରାଜନନ୍ଦିନୀ ସତୀ ପାର୍ବତୀ ବନଲତାରେ ବାସ କରିବାକୁ ସୁଖ ମଣନ୍ତି ; ସେ କି ଏ ବନ ମଧ୍ୟରେ ଭ୍ରମଣ କରୁଅଛନ୍ତି ? ପାର୍ବତୀ ହାସ୍ୟ ସମ୍ବରଣ କରି ନ ପାରି କହିଲେ ଦେବତାଏ ଭ୍ରମରେ ପଡ଼ିଗଲେଣି, ଏବେ କନ୍ଦର୍ପ ଠାକୁର କାହାନ୍ତି ? ଦେଖାଯାଉ ନାହାନ୍ତି ? ଦେବ ମହୁତ କହିଲେ ମୁଁ ଏହାଙ୍କର ଅନୁଗାମୀ ହୋଇ ନ ଥିଲେ ଏ ରମଣୀ ମତ୍ତମାତଙ୍ଗିନୀ ପ୍ରାୟ ବନ ମଧ୍ୟରେ ଏକାକିନୀ ହୋଇ କାହିଁକି ବିହରୁଥାନ୍ତେ ଇତ୍ୟାଦି ଭାବରେ ଦେବତାଏ ସନ୍ଦେହର ସମାଲୋଚନା କଲେ । ଏଥିରେ ଅବଶ୍ୟ କିଛି ବିଶେଷତ୍ୱ ଅଛି । ଅମ୍ବାର ଚରଣ ଯୁଗଳ ଜବାକୁସୁମ ସମ ରକ୍ତିମ, ପଦଗୁଚ୍ଛ ପିଚ୍ଛିଳ, ଓଲମ୍ବାରମ୍ଭା ସଦୃଶ ଉରୁ, ତମ୍ବୁ ସମ କଟି, ପ୍ରବାହିତ ବକ୍ଷ, ବର୍ତ୍ତୁଳ ଓ ପୀନସ୍ତନୀ, ଦୀର୍ଘଫଳ ସମ ଅଧର, ମୁକ୍ତାନାଳୀ ରମଣୀୟ ଦନ୍ତପଂକ୍ତି, ଉଲୁପୁଷ୍ପସମ ନାସା, ଇନ୍ଦ୍ରକୋଦଣ୍ଡ ତୁଲ୍ୟ ଭ୍ରୂ, ଏଣୀ ନୟନ ସମ ନୟନ ଯୁଗଳ, ଅର୍ଦ୍ଧ ଲମ୍ବିତ ମଧୁର ପୁଚ୍ଛ-ତୁଚ୍ଛକ-ଚିକୁର, ଉତ୍ତପ୍ତ କାଞ୍ଚନ ପ୍ରଭା, ପୂର୍ଣ୍ଣେନ୍ଦୁକାନ୍ତି, କମ୍ବୁଗ୍ରୀବା, ଦୀର୍ଘାଙ୍ଗୀ ବାଣୀ ଓ ପଦ୍ମପୁଷ୍ପର ସୁଗନ୍ଧ ଯାହା ପଦ୍ମିନୀ ରମଣୀର ପ୍ରଧାନ ଲକ୍ଷଣ । ସେ ସମସ୍ତ ଅମ୍ବାଙ୍କଠାରେ ବିଦ୍ୟମାନ ଅଛି । ତରୁଣ ଅଳକା ସୀମନ୍ତରେ ଥାଇ ମୁଖମଣ୍ଡଳର ଶୋଭା ବୃଦ୍ଧି କରୁଥିଲା । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଭୂଷଣ ମଧ୍ୟରେ ମସ୍ତକରେ ରତ୍ନ ଖଚିତ ମୁକୁଟ, କର୍ଣ୍ଣରେ କୁଣ୍ଡଳ, କପୋଳରେ ସିନ୍ଦୂର ରାଗ ରଞ୍ଜିତ ଓ ଗୋରୋଚନା ଟୋପା, ତନ୍ମଧ୍ୟେ ମୁଖ ଚନ୍ଦ୍ରମାର ଆଭା ପ୍ରାୟ ମୌଳିକ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟକୁ ବଳିପଡ଼ୁଥିଲା । ନାସିକା ତଳକ ରେଖାରେ ଶୋଭିତ, ଆକର୍ଣ୍ଣ ଲମ୍ବିତ ଦୀର୍ଘ କଜ୍ଜଳ ରେଖା, ଗଳ ଦେଶରେ ଗୁପସର୍ଣ୍ଣ, ଓ ସ୍ୱରକ ଇନ୍ଦ୍ରନୀଳମଣି ପ୍ରସ୍ତର ଜଡ଼ିତ ପଦକ, ବାହୁରେ ବାଜୁବନ୍ଧ, ହସ୍ତରେ ରତ୍ନଚୁଡ଼ି ଓ କଙ୍କଣ, ଅଙ୍ଗୁଳିରେ ସ୍ୱରକ ମୁଦ୍ରି, କଟିରେ ମେଖଳା, ପଯୁରରେ ସରୁ ଅଳତା ପରେ ନୂପୁର ଦେଖିଲେ ଧ୍ୟାତାଙ୍କ ଅଙ୍କିତ ପ୍ରତିମାକୁ ନ ଲେଖି କେଉଁ ଦେବତା ସ୍ଥିର ରହିପାରେ । ଏହା ବ୍ୟତୀତ ବିଚିତ୍ର ଭୂଷଣ ଉପରେ ଦେଖିଲୁ ରେଶମ ଓ ମଖମଲ ବସନ ପରେ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ଜରୀର କାରୁକାର୍ଯ୍ୟ ପାଇଁ ବନାରସୀ ଚିର ପ୍ରସିଦ୍ଧ । ସେହି ବନାରସ ସ୍ୱକକନ୍ୟାଙ୍କର ପରିଧେୟ ବସନ ଅବଶ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣନାର ଅତୀତ । ହାତ ମୁଠାରେ ରଖାଯାଇ ପାରେ ଏପରି ନୀଳ ସରୁଶାଢ଼ୀ ସହିତରେ ଜରି ଧାଡ଼ି ଧାଡ଼ି ଓ ପ୍ରବାଳ ଦେଇ କେରେ ହୋଇ ଝଲୁ ଅଛି ତାହା ସଜାଡ଼ି ପିନ୍ଧି ଅଛନ୍ତି । ଲୋହିତ ବର୍ଣ୍ଣର କାଞ୍ଚଳି ମଧ୍ୟରେ ସ୍ତନଯୁଗ ଗ୍ରଥିତ ହୋଇ ରହିବାର ପଦକ ମଣ୍ଡିତ ହୋଇଅଛି । ଅମ୍ବାର ବସନ ଭୂଷଣ ରୂପ ଲାବଣ୍ୟ ଦେଖିଲେ ରମ୍ଭା, ଶଚି, ସତୀ ପାର୍ବତୀ, ଉର୍ବଶୀ, ମେନକା ଭ୍ରମରେ ପଡ଼ନ୍ତେ । ସ୍ୱର୍ଗରେ ଦେବତାମାନେ, ଆକାଶରେ ତାରକା, ଏବଂ ମର୍ତ୍ତ୍ୟଭୂମିରେ ମାନବ ଅମ୍ବାର ରୂପ ମାଧୁରୀ ଦେଖି ମୁଗ୍ଧ ହୋଇ ଅଛନ୍ତି । ଏ ରମଣୀ କାହାର ସହଧର୍ମିଣୀ ହେବ ; ଏହା ଯେନ ସମସ୍ତଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ତର୍କ ଆଲୋଚନା ପଡ଼ିଯାଇ ଅଛି, ଅମ୍ବା ମଧ୍ୟ ଯେ ଅନ୍ୱେଷଣାର୍ଥିଣୀ କିମ୍ବା ସମର୍ଥିଣୀ ହୋଇ ନାହାନ୍ତି । ସୁତରାଂ କନ୍ଦର୍ପ ଜ୍ୱାଳାରେ ସହଚରୀ ଯେନ ମତ୍ତ କରି ସନ୍ତୁଷ ବର୍ଣ୍ଣରେ ଭ୍ରମ ଅଛନ୍ତି । ରସାଳ ଡାଳରେ କୋକିଳର କୁହୁ ରବ ବିଅଶାଳ ଡାଳରେ ହଳଦୀ ବସନ୍ତର ସୁମଧୁର ଗାନ ଅମ୍ବାର ପଥ ପ୍ରାଣକୁ ପଥଶ୍ରମ ଯୋଜନାରେ ଅକୁଳିତ କରୁଅଛି । ଅମ୍ବା ବନ ପରିହାର କରି ପୁଷ୍କରିଣୀ ତଟରେ ପ୍ରବିଷ୍ଟ ହେଲେ । ସୁଦୀର୍ଘ ପୁଷ୍କରିଣୀ, ଏଥିରେ ଅତଳସ୍ପର୍ଶ ଜଳ, ମତ୍ସ୍ୟ, କୁମ୍ଭୀର, କଚ୍ଛପ, ଦୃଷ୍ଟି ଅଛି । ତୀର ଆସ୍ତରଣରେ ଶ୍ୱେତ, ପୀତ ରକ୍ତ ପଦ୍ମ ଓ କୁମୁଦମାନ ଫୁଟି ସରସୀର ଶୋଭାବର୍ଦ୍ଧନ କରୁଅଛି । ମରାଳ, ମରାଳୀ, ଚାତକ, ଚାତକୀ, ଚକ୍ରବାକ, ଚକ୍ରବାକୀ, ମହାଆନନ୍ଦରେ ସନ୍ତରଣ କରୁଅଛନ୍ତି ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ରାଜା—ଦେଖ ପାଟମହାଦେଇ! ମୋହର ଲବଣୀ ପିତୁଳା ଅଲ୍‌ମାନଙ୍କରେ କାଷ୍ଠପୁତ୍ତଳିକା ପ୍ରାୟ ଠିଆ ହୋଇ ଅଛନ୍ତି । ଇଆ ମୋର କେଡ଼େ ଉଲ୍ଲାସରେ ଅଗ୍ରସ୍ଥିତ । ତୁମ୍ଭେ ମୁହଁ ପୋଛିଦେଇ ଖାଇବାକୁ ନଦେବାରୁ ଖିଲମନା ହୋଇଅଛ । କପାଳରେ ତ ପୁଅ ନାହିଁ । ପୁଅ ପୁଅ ବୋଲି କାନ୍ଦିଲେ ଅରଣ୍ୟ ରୋଦନ ପ୍ରାୟ ହେଉଅଛ । ଇଆ ଯଦି ବହ୍ନ ଫାଗାରକ ଗୁରୁସ୍ଥାଶ୍ରମ କର୍ମରେ ନିଯୁକ୍ତ ହୋଇ ଘର କରେ, ତେବେ ତାହାର ଔରସଜାତ ପୁତ୍ର କାଶୀରାଜ ସିଂହାସନାରୁଢ଼ ହେବ । ଏହା କହି ରାଜା ରାଜକାର୍ଯ୍ୟ ବୁଝିବାକୁ ଗଲେ । ପାଟମହାଦେଇ ଉଆସ ମଧ୍ୟକୁ ଉଠିଯାଇ ଅମ୍ବା କେମାଦେଇଙ୍କୁ ଖୁଆଇ ବସିଲେ ।

ବିଂଶ ପରିଚ୍ଛେଦ ।

ଚତୁଷ୍ପାଠୀରେ ଅମ୍ବା ।

"କୋଇଲି ଡାକେ କୁ କୁ କୁଆ ଡାକେ କା ।
ଖତ ଯେନ ପାଠୁଆ ପିଲା ଚୌପାଡ଼ୀକୁ ଯା ।"

ପୁଷ୍ପ ମାସର କନକନିଆ ଶୀତରେ ଓଠ ପାଟୀ ଅଡ଼ି ଯାଉଛି । ନାକ, କାନରେ ସ୍ଫୁଲ୍‌ସ୍ଫୁଲିଆ ବାଆ ପଶି ଯାଉଅଛି । ବରଷା ହେଲାପ୍ରାୟ ହିମ ବରଷି ବୃକ୍ଷ ଲତାରୁ ଟପ୍ ଟପ୍ ଜଳ ବିନ୍ଦୁ ପଡ଼ୁଅଛି । ଘାସ ଉପରେ କାଙ୍କର ଏପରି ପଡ଼ିଅଛି ଯେ ଗୋଡ଼ କୋଳମାର ଯାଉଛି । ଶୀତ ପାହ୍ନ ଆସୁଛି ଏମନ୍ତ ସମୟରେ ଦିନସଣ୍ଡି ସବୁତା ବାଳକମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଖେଳ ଖେଳିବାକୁ ଲାଲରଙ୍ଗର ସାଜ ସଜ୍ଜାରେ ବିଭୂଷିତ ହୋଇ ପ୍ରାଚୀ-ନଭରେ ଉଦିତ ହେଲେ । ବାଳକମାନେ କେହି ଖଡ଼, କେହି ଲଖନରେ ଡାଳପତ୍ର, କେହି କାଳୀ ସାହାଯ୍ୟରେ ଶୁଷ୍କ କଦଳୀ ପତ୍ରରେ ଲେଖିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲେ । ଗୃହମାନଙ୍କ ଚହଳରେ ଗୁରୁଙ୍କ ନିଦ୍ରା ଭଙ୍ଗ ହେଲା । ଗୁରୁଙ୍କ ହୁଙ୍କାର ଶବ୍ଦ ଶୁଣି ଗୃହମାନେ ଗୁରୁଙ୍କର ପଦ ସେବା କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଜାଡ଼ ଛାଡ଼ିଗଲା । ଗୁରୁ ଉଠି ଦନ୍ତ ଧାପନ କଲେ । ତୈଳ ମର୍ଦ୍ଦନ କରି ସରସୀରେ ସ୍ନାନ କରିବାକୁ ଗଲେ । ସ୍ନାନ, ଦେବାର୍ଚ୍ଚନ, ଜଳଯୋଗ ସାରି ଗୁରୁ ଚୌପାଡ଼ୀରେ ଦିନ ପ୍ରହରକ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବେଶ ହେଲେ । ଖଦ୍ଦତନୁ ପୃଥୁଳ ଉଦର ବିକଟ ଦଶନ ପଂକ୍ତି, ଅରକ୍ତ ନୟନ, ଭାଲେ ତିଳକ ଚନ୍ଦନ ଗୁରୁ ମହାଶୟ ଚକାମାଡ଼ ବିସିଗଲାଷଣି ଛାତ୍ରବୃନ୍ଦଙ୍କ ଚିତ୍ତ ଦଡ଼ଦଡ଼ କରିବାକୁ ଲାଗିଲା । କେଉଁ ଛାତ୍ର ଶ୍ଳୋକାବୃତ୍ତି, କେଉଁ ଛାତ୍ର ଅଳଙ୍କାର ବ୍ୟାଖ୍ୟା, କେଉଁ ଛାତ୍ର ଗଣିତ ଚର୍ଚ୍ଚା କଲେ । ଗୁରୁ ବିଦ୍ୟା ପରୀକ୍ଷା ନେଇ ନୂତନ ସନ୍ଦ ସେମାନଙ୍କୁ ଶିଖାଇ ଦେଲେ ।

ଓଡ଼ିଆଙ୍କ ଚତୁଷ୍ପାଠୀ ଛାତ୍ର ଜୀବନ ନିର୍ମିତ କର୍ଦ୍ଦମର ଗୃହ । ଆଜିକାଲିକା ପକା ଦ୍ୱିତଳ, ତ୍ରିତଳ କୋଠା ସବୁ ନୁହେଁ । ଛାତ୍ରମାନେ ତହିଁରେ ଶୀତ ସମୟରେ ସୂର୍ଯ୍ୟତାପ, ଗ୍ରୀଷ୍ମ ସମୟରେ ଶ୍ରୀଷ୍ମ ଓ ସ୍ନିଗ୍ଧତଳ ବାୟୁ ଏପରି ପାନ୍ତି ଯେ ସେଠାରେ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ପକ୍ଷରେ ଅତିଶୟ ବ୍ୟାଘାତ ଘଟେ ନାହିଁ । ବିଦ୍ୟାର୍ଥୀମାନେ କାଳେ କାଳେ ଅଧ୍ୟାପକମାନଙ୍କର ଅଧ୍ୟାପ ସମ୍ପ୍ରମାଣ କରି ଅଇନାନୁସାରେ ଅର୍ଥଦଣ୍ଡ, କାଷ୍ଠଦଣ୍ଡ ଓ ବେତାଘାତ କରିଥାନ୍ତି । ଜନ୍ମ ବିଦ୍ୟାଗୁରୁଙ୍କ ନିକଟରେ ସେ ଅଇନ ନାହିଁ, ଗୃହରେ ପିତା ମାତା ଅପଣାର ପୁତ୍ର କନ୍ୟାଙ୍କୁ କେବଳ ଏକା ବିଦ୍ୟାଶିକ୍ଷା ନୁହେଁ ଓ ଚରିତ୍ର ଶିକ୍ଷା ଦେଇଲାଗି ଗୁରୁଙ୍କଠାରେ ମଧ୍ୟ ଶ୍ରଦ୍ଧାରେ ସମର୍ପଣ କରିଥାନ୍ତି । ଗୁରୁଦେବ ପାଠଶାଳାଟିକୁ ବାଳକ ବାଳିକାଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଦୁଇଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କରିଅଛନ୍ତି । ବାଳକମାନଙ୍କର ଗୋଟିଏ ପୃଥକ୍ ଶ୍ରେଣୀ ଏବଂ ବାଳିକାଙ୍କର ଅନ୍ୟ ଗୋଟିଏ; ବାଳିକା ଶ୍ରେଣୀ ମଧ୍ୟରେ ଅମ୍ବା ପ୍ରଧାନ ଛାତ୍ରୀ । ଗୁରୁ ତାହାର ବିଦ୍ୟା ପରୀକ୍ଷା କରୁଅଛନ୍ତି; ଏମନ୍ତ ସମୟରେ ରାଜା ଧ୍ୱଜାଧାରୀ ସିଂହ ଚୌପାଡ଼ୀରେ ବିଜେହେଲେ । ଛାତ୍ର ଓ ଛାତ୍ରୀମାନେ ମହାରାଜାଙ୍କର ପଦ ବନ୍ଦନା କରି ଉଚ୍ଚାସନରେ ଉପବିଷ୍ଟ କରାଇଲେ । ରାଜା ତହିଁ ପିଲାମାନଙ୍କୁ ଏହପରି ପ୍ରଶ୍ନ କଲେ;—"ପିଲାଏ ! ଏ ସଂସାର ମଧ୍ୟରେ "ସୁଖ ଓ ଶାନ୍ତି" କେଉଁଟି କାହାଠାରୁ ବଡ଼ ? ସମସ୍ତ ପିଲାଙ୍କ ଉତ୍ତର—"ସୁଖ" ବଡ଼ । ଅମ୍ବା କହିଲା—ତାହା ନୁହେ ପିତା ! "ସୁଖ ବଡ଼ ନୁହେ, ଶାନ୍ତି ଯଥାର୍ଥ ବଡ଼" । ରାଜା ଅମ୍ବା ଯେମାଦେଇଙ୍କଠାରୁ "ଶାନ୍ତି" ବଡ଼ କପରି ସମାଲୋଚନାରେ ପ୍ରମାଣ ପାଇ ପ୍ରୀତ ହେଲେ । ସେକାଳରେ ଆଜିକାଲି ପରି ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରେ ପରୀକ୍ଷା ଦେଇ B. A, M. A. ଉପାଧିରେ ଭୂଷିତ ହେବାକୁ ହେଉ ନ ଥିଲା । ବିଦ୍ୟା ବୁଦ୍ଧିର ପରିଚୟ ପ୍ରାଜ୍ଞ ଲୋକମାନଙ୍କ ସମକ୍ଷରେ ବିକାଶ ହେଉଥିଲା । ତର୍କାଲଙ୍କାର, ବାଣୀଭୂଷଣ, ବିଦ୍ୟାଦାର୍ଶୀଗାଦି ଉପାଧି ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ ଗୁରୁଙ୍କ ଚୌପାଡ଼ୀରୁ ମେଲଣି ନେଉଥିଲେ । ରାଜା ଗୁରୁଙ୍କୁ ଯଥେଷ୍ଟ ପୁରସ୍କାର ଦେଇ ଅମ୍ବାଙ୍କୁ ଦେଇ ସୁଦକୁ ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ କଲେ ।

ବିଂଶ ପରିଚ୍ଛେଦ ।

ପ୍ରମୋଦ କାନନରେ ଅମ୍ବା ।

ଋତୁରାଜ ବସନ୍ତ ଅବତାରରେ ଅଜସ୍ର ଆମୋଦ ପ୍ରମୋଦ କରି ବିରହୀମାନଙ୍କୁ ଉତ୍ତ୍ୟକ୍ତ କରି ଦେଇଅଛି । କୋକିଳର କୁହୁସ୍ୱନ ଜନମନ ଅସ୍ଥିର କରି ଦେଉଅଛି । ରସାଳଦ୍ରୁମରୁ

Digitized by srujanika@gmail.com

କାନ୍ଦିବା ତାହା; ସହଚରୀ ମନରେ ଅଭିମାନ ଲାଗି ଖଣ୍ଡିଦୂର ଘୁଞ୍ଚିଯାଇ ମୁହଁ ତଳକୁ ପୋତି ବସିଲେ । ଇତ୍ୟବସରେ ଅମ୍ବା ଶାଲ୍ୱଙ୍କୁ ଅସ୍ତ୍ରସମର୍ପଣ କରି ବସିଲେଣି । ଏତେବେଳେ କାଶୀ ରାଜାଙ୍କ ବାକ୍ୟ ସୁଦ୍ଧା ନିଷ୍ଫଳ ହେବାର ସମ୍ଭାବନା । ସହଚରୀ ମାତ୍ର କିବା ଗୁରୁ !

ଅମ୍ବା—ରାଜା ! ଆପଣ ଜଳକୂଳେ, ତରୁତଳେ, ଛିଡ଼ା ହୋଇ ଅଛନ୍ତି । ମୋହର ମସ୍ତକରେ ହସ୍ତ ଦେଇ ସତ୍ୟ କରନ୍ତୁ ଯେ ଆପଣ ମୋହର ପାଣିଗ୍ରହଣ କରିବେ । କିନ୍ତୁ ଦେଖନ୍ତୁ, ମୋହର ପାଣିଗ୍ରହଣ କରିବା ଆପଣଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ସହଜ ନୁହେଁ । ବହୁତ ବାଧା ଓ ବିଘ୍ନ ଅଛି, ଆପଣ ଛଳ, ବଳ ଓ କୌଶଳରେ କୃତକାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ ପାରିବେ କି ?

ଶାଲ୍ୱ—ମୋହଠାରୁ ବଳୀୟସୀ ସ୍ତ୍ରୀ କିଏ ଅଛି ଯେ ମୋହ ସହିତ ସମ୍ମୁଖ ସଂଗ୍ରାମ କରିବାକୁ ଅଗ୍ରସର ହେବ ଓ ମୋହଠାରୁ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଛଡ଼ାଇ ନେଇଯିବ । ଆଜି ମୁଁ ତୁମ୍ଭର ଅଙ୍ଗସ୍ପର୍ଶ କରି ପ୍ରତିଜ୍ଞା କଲି "ମୁଁ ତୁମ୍ଭର, ତୁମ୍ଭେ ମୋହର" । ଏ ବାକ୍ୟ ମୋହର ଧ୍ରୁବ ।

ଅମ୍ବା ଶାଲ୍ୱଙ୍କୁ ଦୃଢ଼ପ୍ରତିଜ୍ଞ ଦେଖି ଅସ୍ତ୍ରସମର୍ପଣ କରିଥିଲେ, ଏବେ ନିଜ ଗଳାରୁ ବହୁମାଳଟିଏ ଫିଟାଇ ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ଗଳେ ପ୍ରେମର ଚିହ୍ନସ୍ୱରୂପୀୟ ଚିତ୍ରସ୍ୱରୂପ ଲମ୍ବାଇ ଦେଇ ପ୍ରଣାମ କଲେ ।

ଅମାବାସ୍ୟା ତଥା, ସୁତରାଂ ଦିବାବସାନ ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଗଭୀର ଅନ୍ଧାର ଗୁରୁଅଡ଼ୁ ଘୋଟି ଆସିଲା । ଅମ୍ବା ସହଚରୀଙ୍କୁ ସଙ୍ଗେ ଯେନ ତରତର ହୋଇ ଓ୍ୟାସକୁ ଫେରି ଗଲେ । ଶାଲ୍ୱ ତେଣେ ରଥାରୋହଣରେ ସୋଇ ଦେଶ ଅଭିମୁଖେ ଯାତ୍ରାକଲେ । (କ୍ରମଶଃ)

ଶ୍ରୀ ବାଣିବରପୋର ଘୋଷ ।

ଅନ୍ତିମ ଉଚ୍ଛ୍ୱାସ ।

ଅଧମ ଭିଖାରୀ ବୋଲି କି ହେ ନାଥ
ଘୃଣାରେ କରିଛ ଦୂର,
କାଙ୍ଗାଳର ଗୃହ ପଡ଼ି କି ଅନ୍ଧାର
ହେଲା ଜ୍ୟୋତିର୍ମୟ ପୁର ।
ଦିନେ ହେଲେ ପର ଦୁଆରେ ତ ଭିକ୍ଷା
ହୋଇ ନାହିଁ ସଫଳରେ
ଦହକ ଯାକେ ମୁଁ ପାତ ନାହିଁ ହାତ
ସଂସାରୀ ସମୀପେ ଥରେ ।
ତାକିଅଛି ନାଥ, ଅରତ-ଭଞ୍ଜନ,
ବିଦଳେ ତୁମ୍ଭର ନାମ
ଦେଖିଅଛି ଚାଲ ସରଗେ ମରତେ
ତୁମ୍ଭର ଆନନ୍ଦ ଧାମ ।
ଶୁଣିଅଛି ତବ ପ୍ରେମର ସଙ୍ଗୀତ
ନଦୀ, ପାରାବାର ମୁଖେ,
ଛୁଇଁଅଛି ତବ ଚିର କୋମଳତା
ପ୍ରତି ପରଶ-ସୁଖେ ।
ସୁନା-ରୁପା-ଧନେ ଧନୀ ସିନା ନାଥ,
ମୁଦେ ବିଳସନ୍ତି ଭବେ
ଅଛିବେ ପଡ଼ି ମୁଁ ଚରଧନୀ ତବ
ଚରଣ-ନାମ-ବିଭବେ ।

ଦାରିଦ୍ର୍ୟ-ଅନ୍ଧାରେ ତୁମ୍ଭେ ସିନା ମୋର
ସୁଖ-ସରୋବର ଚାରୁ
ନିରସ-ହୃଦୟ- ମରୁ ଦେହେ ତୁମ୍ଭେ
ଶତ ଶିରୀଷଣ ଧାରୁ ।
ଶୋକ-ଘନ-ଚକୋଳେ ତୁମ୍ଭେ ସିନା ନାଥ
ଚକିତ-ଚପଳା-ରେଖା
ନୈରାଶ୍ୟ-ବିଟିନେ ତୁମ୍ଭେ ସିନା ମୋର
ଚିର ନୃତ୍ୟରତ-କେକା ।
ଏ ଭବ-ସାଗରେ ଏକ ମାତ୍ର ସଖା
ତୁମ୍ଭେ ନିରାପଦ ତରୀ
ଜୀବନ-ନନ୍ଦନ- ଉପବନେ ପ୍ରଭୁ,
ତୁମ୍ଭେ ସୁରଭିର ପରୀ ।
ଶୈଶବ-ସରସ- ଉଦ୍ୟାନରେ ତୁମ୍ଭେ
ଫୁଟନ୍ତି କୁସୁମ ଭାବ
ଯୌବନ-ପୂର୍ଣ୍ଣିମା- ଗଗନରେ ନାଥ
ତୁମ୍ଭେ ପୂର୍ଣ୍ଣଶଶଧର
ସ୍ତବୀର ଶ୍ମଶାନେ ଚିନ୍ତା-ଚିତା ମଧ୍ୟେ
ତୁମ୍ଭେ ଟି ଶ୍ମଶାନ ଶିବ ।
ଯେନ ବା ନ ଯେନ ନାମ ଧରି ତବ
ଅନ୍ତିମେ ଏ ଜୀବ ଜିବ ।

ଶ୍ରୀ ସୁଧାଂଶୁ ଭୂଷଣ ଚାଟାର୍ଜ୍ଜି ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶ୍ରୀ ରାୟ ରାମାନନ୍ଦ ।

(ପୂର୍ବପ୍ରକାଶିତ ଉତ୍ତର)

୧୧ ଶ ପରିଚ୍ଛେଦ ।

ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ସହ ପୁନର୍ମିଳନ ।

ଶ୍ରୀଳ ରାମାନନ୍ଦ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କର ପ୍ରସ୍ଥାନ ଦିବସରୁ ତାଙ୍କ ବିରହ ଚିନ୍ତାରେ ବ୍ୟାକୁଳ ହେବାକୁ ଲାଗିଲେ । ସେ ବିଦ୍ୟାନଗରର (ଅର୍ଥାତ୍ ରାଜମହେନ୍ଦ୍ରର) ଶାସନ କର୍ତ୍ତା । ଏତେବଡ କାର୍ଯ୍ୟଭାର ତ୍ୟାଗ କରିବା ପୂର୍ବରୁ ତାହାର ଏକ ସୁବନ୍ଦୋବସ୍ତ କରିଦେବା ଦରକାର । ଧର୍ମପ୍ରାଣ ରାମାନନ୍ଦଙ୍କର କର୍ତ୍ତବ୍ୟଚ୍ୟୁତି ଅଭାବ ନ ଥିଲା । ସେ ମହାରାଜା ପ୍ରତାପରୁଦ୍ରଙ୍କର ମନ୍ତ୍ରୀ, ରାଜମହେନ୍ଦ୍ରର ଶାସନକର୍ତ୍ତାରୂପେ ନିଯୁକ୍ତ ହୋଇଅଛନ୍ତି, ଅତଏବ ଏକାବେଳେ କାର୍ଯ୍ୟ ପରିତ୍ୟାଗ କରି ଯିବା ପୂର୍ବରୁ ଯେ ସମସ୍ତ ବନ୍ଦୋବସ୍ତର ଆବଶ୍ୟକ ତାହା କରୁ କରୁ ରାମାନନ୍ଦଙ୍କୁ ଏକବର୍ଷରୁ ଅଧିକ ଲାଗିଲା । ଇତିମଧ୍ୟରେ ମହାପ୍ରଭୁ ଭାରତବର୍ଷର ଦକ୍ଷିଣ ରାମେଶ୍ୱର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯାଇ ପଶ୍ଚିମାଞ୍ଚଳ ନର୍ମଦାତଟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦେଶଭ୍ରମଣ ପୂର୍ବକ ବନ୍ଧ୍ୟଚଳ ଅତିକ୍ରମ କରି ପୁନର୍ବାର ବିଦ୍ୟାନଗରରେ ଆସି ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ଶ୍ରୀ ରାମାନନ୍ଦ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କର ପୁନରାଗମନ ବାର୍ତ୍ତା ଶ୍ରବଣ କରି ହର୍ଷବିହ୍ୱଳ ହୋଇ ଆସି ତାଙ୍କ ପାଦପଦ୍ମରେ ଲୁଣ୍ଠିତ ହେଲେ । ମହାପ୍ରଭୁ ମଧ୍ୟ ଅତୀବ ଆନନ୍ଦିତ ହୋଇ ତାଙ୍କୁ ଉଠାଇ ପ୍ରେମାଲିଙ୍ଗନ ଦାନ କଲେ । ଦୁଇଜଣଙ୍କ ନୟନରୁ ଝର ଝର ଧାରରେ ପ୍ରେମାଶ୍ରୁ ବିଗଳିତ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା । କେତେକ୍ଷଣ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କେହ କାହାକୁ କହି କହି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ତତ୍ପରେ ସ୍ୱସ୍ଥ ହୋଇ ଇଷ୍ଟାଳାପ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ରାମାନନ୍ଦ ତୀର୍ଥଯାତ୍ରା ବିଷୟ ପ୍ରଶ୍ନ କରନ୍ତେ ମହାପ୍ରଭୁ ନିଜ ପ୍ରିୟ ସଙ୍ଗୀ ରାମରାୟଙ୍କଠାରେ ଗଦ୍‌ଗଦ ହୋଇ ସମସ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣନ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ବହୁଦିବସ ପରେ ଦୁଇ ସାଂସାରିକ ବନ୍ଧୁର ମିଳନରେ ଆନନ୍ଦ ଉଛୁଳି ପଡିଲା । ଏତ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଶ୍ରୀଳ ରାମାନନ୍ଦଙ୍କର ପୁନର୍ମିଳନ । ପ୍ରେମସିନ୍ଧୁ ଉଛୁଳି ପଡିଲା । ଲୋକେ ପ୍ରିୟଜନ ପାଇ ପ୍ରିୟବସ୍ତୁ ଉପହାରାର୍ଥ ଆଣି ଥାଆନ୍ତି । ମହାପ୍ରଭୁ ସେ ନିୟମରୁ ବହିର୍ଭୂତ ହୋଇ ନ ଥିଲେ । ସେ ରାମାନନ୍ଦଙ୍କୁ ଦକ୍ଷିଣରୁ ଆଣିଥିବା ଦୁଇଖଣ୍ଡ ଉପହାର ଦେଇ କହିଲେ, "ରାମାନନ୍ଦ ! ମୁଁ ତୁମ୍ଭପାଇଁ ଏହି ଦୁଇଖଣ୍ଡି ଉପାଦେୟ ଗ୍ରନ୍ଥ ଅନୁଭବ କରିଅଛି । କୃଷ୍ଣକର୍ଣ୍ଣାମୃତ ଓ ବ୍ରହ୍ମ ସଂହିତା । ତୁମ୍ଭେ ଯେଉଁ ସମସ୍ତ ରସତତ୍ତ୍ୱ, ପ୍ରେମତତ୍ତ୍ୱ, କୃଷ୍ଣତତ୍ତ୍ୱ ଆଦି ମୋଠାରେ ବର୍ଣ୍ଣନ କରିଥିଲ, ଏ ଦୁଇଗ୍ରନ୍ଥରେ ମଧ୍ୟ ସେହି ବିଷୟମାନ ପ୍ରତିପାଦିତ ହୋଇଅଛି । ଯଥା—

ପ୍ରଭୁ କହେ ତୁମି ଯେ ପ୍ରେମ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ କହିଲେ
ଏହି ଦୁଇ ପୁସ୍ତକେ ସେଇ ସବ ସାକ୍ଷୀ ଦିଲେ ।

ରାମାନନ୍ଦ ପୋଥିଦୁଇଖଣ୍ଡିଯାଇ ପରମାନନ୍ଦ ଲାଭ କଲେ । ସେ ତୋର ଫିଟାଇ ପଢିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ପାଠକାଳରେ ଉଭୟଙ୍କର ଆନନ୍ଦର ପରସୀମା ରହିଲା ନାହିଁ । ଏକ ଏକ ପଦରେ ପ୍ରେମର ତରଙ୍ଗ ଖେଳିବାକୁ ଲାଗିଲା । ଭକ୍ତ କବି ବିଲ୍ୱମଙ୍ଗଳ ଠାକୁରଙ୍କର ପ୍ରଣୀତ କୃଷ୍ଣକର୍ଣ୍ଣାମୃତ ; ସେ ଯେ ସୁଧାର ଅକ୍ଷୟ ଭଣ୍ଡାର । ବ୍ରହ୍ମସଂହିତା ମଧ୍ୟ ଶ୍ରୀଗୋବିନ୍ଦ ମହିମା ଓ ତତ୍ତ୍ୱ ଜାଣିବା ବିଷୟରେ ଅଦ୍ୱିତୀୟ ଗ୍ରନ୍ଥ ।

ଏହିପରି ପୁନର୍ବାର କୃଷ୍ଣକଥା ଆସ୍ୱାଦନରେ ଛ ସାତ ଦିବସ ଅତିସୁଖରେ ଅତିବାହିତ ହେଲା । ପରେ ମହାପ୍ରଭୁ ଶ୍ରୀପୁରୁଷୋତ୍ତମକୁ ଯାତ୍ରା କରିବାର ଅଭିଳାଷ କରି କହିଲେ, "ରାମାନନ୍ଦ ! ତୁମ୍ଭେ କେବେ ପୁରୁଷୋତ୍ତମକୁ ଯିବ । ମୋ ସଙ୍ଗରେ ଚାଲ, ମୁଁ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ସଙ୍ଗରେ ନେଇଯିବାକୁ ଏଠାକୁ ଆସିଅଛି ।" ଆହା କି ଅପୂର୍ବ ସ୍ନେହ । କାଳେ ରାମାନନ୍ଦ ରାୟ ଯିବାରେ ଦେରି କରିବେ । ରାମାନନ୍ଦ ସଙ୍ଗାଭିଳାଷୀ ଗୌରି-ଗୋବିନ୍ଦ ସେଥିପାଇଁ ତାଙ୍କୁ ନିଜ ସଙ୍ଗେ ନେଇଯିବାକୁ ବସିଅଛନ୍ତି । ରାମାନନ୍ଦ ବିରହ ତାଙ୍କୁ ଅତୀବ କଷ୍ଟକର ବୋଧ ହେଉଅଛି ।

କିନ୍ତୁ ଏଣେ ରାମାନନ୍ଦ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ପାଦପଦ୍ମ ତଳମାଟି ଛାଡିବାର ଇଚ୍ଛା ନ କଲେହେଁ ସେ କର୍ତ୍ତବ୍ୟପରାୟଣ । ଏକ ବୃହତ୍ ରାଜ୍ୟର ଭାର ସେ ଗ୍ରହଣ କରିଅଛନ୍ତି ଓ ସେହିପରି ମହାରାଜା ପ୍ରତାପରୁଦ୍ରଙ୍କର ବେତନ ଭୋଗ କରୁଅଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଅବହେଳା କଲେ, ନିଜ କର୍ତ୍ତବ୍ୟର ହାନି ହେବ । ତେଣୁ ସେ ସବିନୟରେ ନିବେଦନ କଲେ, "ପ୍ରଭୋ ! ଆପଣଙ୍କ ଦର୍ଶନପରେ ମହାରାଜାଙ୍କୁ ମୋର କାର୍ଯ୍ୟତ୍ୟାଗର ବାସନା ଜଣାଇ ପତ୍ର ଲେଖିଥିଲି । ମହାରାଜା ମଧ୍ୟ ତାହା ଅନୁମୋଦନ କରିଅଛନ୍ତି । ତେଣୁ ମୁଁ ଏ ବିଦ୍ୟାନଗର ପରିତ୍ୟାଗ କରିବାର ଉଦ୍ୟୋଗ କରିଅଛି । କିନ୍ତୁ ଅତି ଅଳ୍ପକାର୍ଯ୍ୟ ଅବଶିଷ୍ଟ ଅଛି । ଆପଣ ଆଗେ ଯିବା ହେଉନୁ ମୁଁ ଦଶଦିନ ମଧ୍ୟରେ ସମସ୍ତ ସୁବନ୍ଦୋବସ୍ତ କରାଇଦେଇ ଯାଉଅଛି । ବିଶେଷତଃ ମୋ ସଙ୍ଗେ ହାତୀ ଘୋଡ଼ା ସୈନ୍ୟ ସମସ୍ତ ପ୍ରକୃତ ନାନାବିଷୟର ଅଭାବ ବର୍ତ୍ତମାନ । ଏମାନ ଆପଣଙ୍କୁ ପ୍ରୀତିକର ହେବ ନାହିଁ ।

ସର୍ବଜ୍ଞଚୂଡ଼ାମଣି ମହାପ୍ରଭୁ "ତଥାସ୍ତୁ" ବୋଲି କରି ବିଦାୟସଂକଳ୍ପ ଆଗେ ଶ୍ରୀପୁରୁଷୋତ୍ତମାଭିମୁଖରେ ପ୍ରସ୍ଥାନ

Digitized by srujanika@gmail.com

ହେଲେ । ମହାପ୍ରଭୁ ଅଲାଲନାଥରେ ଅସି ପହଞ୍ଚନ୍ତେ, ପ୍ରିୟଜନମାନଙ୍କୁ ନିଜ ଆଗମନର ସୁସମ୍ବାଦ ଦେବାକୁ କୃଷ୍ଣଦାସଙ୍କୁ ଶ୍ରୀପୁରୁଷୋତ୍ତମକୁ ପଠାଇ ଦେଲେ ଏବଂ ନିଜେ ଧୀରେ ଧୀରେ ଅଗ୍ରସର ହେଲେ । ପ୍ରଭୁ ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ, ଜଗଦାନନ୍ଦ, ଦାମୋଦର, ମୁକୁନ୍ଦ ପ୍ରଭୃତି ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ରବାସୀ ଗୌରପ୍ରିୟ ପାର୍ଷଦଗଣ ପରମାହ୍ଲାଦରେ ସମସ୍ତଙ୍କର ମିଳନ ହେଲା । ସେ ମିଳନରେ ଯେ କି ଅପୂର୍ବ ଆନନ୍ଦ ସାଗର ଉଛଳି ପଡ଼ିଲା ତାହା ବର୍ଣ୍ଣନାର ଅତୀତ । ପଣ୍ଡିତ ପ୍ରବର ସାର୍ବଭୌମ ଭଟ୍ଟାଚାର୍ଯ୍ୟ ବହୁ ଦିବସପରେ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କୁ ପାଇ ତାଙ୍କୁ ନିଜ ମନ୍ଦିରକୁ ଘେନିଗଲେ ଏବଂ ଭିକ୍ଷା କରାଇ ନିଜେ ସ୍ୱହସ୍ତରେ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ପଦସେବନ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ସାର୍ବଭୌମଙ୍କର ଏ କେତେଦିନ ପ୍ରଭୁ ବିରହରେ ପିଣ୍ଡରେ ପ୍ରାଣ ନ ଥିଲାପରି ଦୋଷ ହେଉଥିଲା । ଆଜି ପୁନର୍ମିଳନ ଘଟାଇ କରି ପରମୁଖରେ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଆଳାପ କରୁ କରୁ ଉଲାସରେ ରାତି ଯାପନ କଲେ । ମହାପ୍ରଭୁ ତୀର୍ଥଯାତ୍ରା ସମ୍ବନ୍ଧିତ ବ୍ୟାପାର ସମସ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣନ କରୁ କରୁ କହିଲେ, ଭଟ୍ଟାଚାର୍ଯ୍ୟ ମୁଁ ବହୁତୀର୍ଥ ପର୍ଯ୍ୟଟନ କଲି କିନ୍ତୁ ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କ ପରି ବୈଷ୍ଣବ ଆଉ କାହାରକୁ ଦେଖିବାକୁ ପାଇଲି ନାହିଁ । ତେବେ ଏକା ରାମାନନ୍ଦ ମୋତେ ପଥରେ ବହୁ ସୁଖ ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ ।

ଭଟ୍ଟାଚାର୍ଯ୍ୟ କହିଲେ, "ପ୍ରଭୋ ! ମୁଁ ସେଥିପାଇଁ ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ମିଳିବାକୁ ଆପଣଙ୍କୁ ଅନୁରୋଧ କରିଥିଲି" ।

ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କର ପ୍ରତ୍ୟାଗମନ ବାର୍ତ୍ତା ସମସ୍ତ ଶ୍ରୀପୁରୁଷୋତ୍ତମରେ ଅଣ୍ଟ ପ୍ରଚାରିତ ହେଲା । ଭକ୍ତଗଣ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ଦର୍ଶନ ପାଇଁ ଉତ୍କଣ୍ଠିତ ଥିଲେ, ଏବଂ ତାଙ୍କ ପ୍ରତ୍ୟାଗମନବାର୍ତ୍ତା ପ୍ରଚାରିତ ହୁଅନ୍ତେ ସକଳେ ଏକେ ଏକେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ ଏବଂ ଅସି ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ପାଦପଦ୍ମରେ ପ୍ରଣତ ହୁଅନ୍ତେ ଶ୍ରୀସାର୍ବଭୌମ ଭଟ୍ଟାଚାର୍ଯ୍ୟ ସେମାନଙ୍କର ପରିଚୟ ପ୍ରଦାନପୂର୍ବକ ଜଣାଇ ଦେଲେ । ମହାପ୍ରଭୁ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ପ୍ରେମାଲିଙ୍ଗନ ଦାନ କରି ନିକଟରେ ବସାଇଲେ । ଏମନ୍ତ ସମୟରେ ଶ୍ରୀ ଭବାନନ୍ଦ ରାୟ ଗୁରୁ ପୁତ୍ରଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସେଠାରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ ଏବଂ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ପାଦପଦ୍ମରେ ପ୍ରଣାମ କଲେ । ସାର୍ବଭୌମ ସେମାନଙ୍କୁ ଡାକିଦେଇ କହିଲେ, "ପ୍ରଭୋ! ଏ ରାୟ ଭବାନନ୍ଦ ରାମାନନ୍ଦଙ୍କର ପିତା ଓ ଏ ଗୁରୁଜଣ ତାଙ୍କର କନିଷ୍ଠଭ୍ରାତା । ତେତେବେଳେ ମହାପ୍ରଭୁ ଉଠି ପରମାନନ୍ଦରେ ରାୟ ଭବାନନ୍ଦଙ୍କୁ ଆଲିଙ୍ଗନ କଲେ ଏବଂ କହିଲେ, "ଭବାନନ୍ଦ! ରାମାନନ୍ଦଙ୍କୁ ପରମାତ୍ମା ଯାହାର ସନ୍ତାନ ତାହାର ସୌଭାଗ୍ୟର କି ସୀମା ଅଛି । ତୁମ୍ଭେ ସାକ୍ଷାତ ପଞ୍ଚ ତୁମ୍ଭର ପତ୍ନୀ କୁନ୍ତୀ ଏବଂ ଏ ଚାରିଜଣ ପଞ୍ଚପାଣ୍ଡବ । ଯଥା—

ରାମାନନ୍ଦ ହେନ ରତ୍ନ ଯାଁହାର ତନୟ
ତାଁହାର ମହିମା ଲୋକେ କହନ ନା ଯାୟ
ସାକ୍ଷାତ ପଞ୍ଚ ତୁମି ତୋମାର ପତ୍ନୀ କୁନ୍ତୀ
ପଞ୍ଚ ପାଣ୍ଡବ ତୋମାର ପଞ୍ଚ ପୁତ୍ର ମହାମତି ।

ବୃଦ୍ଧ ଶୀଳ ଭବାନନ୍ଦ ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କର ଶ୍ରୀମୁଖରୁ ଏହି ପ୍ରଶଂସାବାକ୍ୟ ଶ୍ରବଣ କରି କିଛି ଲଜ୍ଜିତ ହୋଇ ପାଣ ଯୋଡ଼ିରେ କହିଲେ, "ପ୍ରଭୋ! ମୁଁ ଶୂଦ୍ର, ବିଷୟୀ ଓ ଜୀବାଧମ; ଅଶେଷ ଶ୍ରୀଭଗବାନ୍ । କେବଳ ଦୟା ପରବଶ ହୋଇ ଏ ଅଧମକୁ ସ୍ପର୍ଶକଲେ । ମୁଁ ମୋର ଦାରା ପୁତ୍ରବର୍ଗ ସମସ୍ତ ଭବିଷ୍ୟସ୍ତ ଶ୍ରୀଚରଣକମଳରେ ନିବେଦନ କଲି; ଗ୍ରହଣ କରି ଅଧୀନକୁ ଚରିତାର୍ଥ କରନ୍ତୁ । ଏହି ବାଣୀନାଥ ପଟ୍ଟନାୟକ ସର୍ବଦା ଦିବସ ରାତ୍ରି ଶ୍ରୀଚରଣ କମଳରେ ସେବା କରି ନିକଟରେ ରହିଲେ ଓ ଯେତେବେଳେ ଯେଉଁ ଆଦେଶ କରିବେ ସେ ତାହା ପ୍ରତିପାଳନ କରିବ । ପ୍ରଭୋ! ମନେ କିଛି ସଙ୍କୋଚ ନ କରି ଏହାକୁ ସେବା କାର୍ଯ୍ୟରେ ଲଗାଇବେ ।" ମହାପ୍ରଭୁ ଶ୍ରୀଭବାନନ୍ଦଙ୍କର ଏହି ବିନୟ ନିବେଦନ ଶ୍ରବଣ କରି କହିଲେ, "ଭବାନନ୍ଦ! ତୁମ୍ଭେ କି ମୋର ପର ଯେ ମୁଁ ସଙ୍କୋଚ କରିବି । ତୁମ୍ଭେ ଯେ ଜନ୍ମଜନ୍ମାନ୍ତରେ ସର୍ବଶରେ ମୋର ନିତ୍ୟ କିଙ୍କର । ଯଥା—

ପ୍ରଭୁ କହେ କି ସଙ୍କୋଚ ତୁମି ନହ ପର
ଜନ୍ମେ ଜନ୍ମେ ତୁମି ଆମାର ସର୍ବଂଶେ କିଙ୍କର ।

ମହାପ୍ରଭୁ ସରଳସ୍ୱଭାବ ଭବାନନ୍ଦଙ୍କଠାରେ ସରଳଭାବରେ ପ୍ରକୃତତତ୍ତ୍ୱ ପ୍ରକାଶ କଲେ । ତତ୍ପରେ ମହାପ୍ରଭୁ କହିଲେ, "ଭବାନନ୍ଦ! ପାଞ୍ଚ ସାତ ଦିନ ମଧ୍ୟରେ ତୁମ୍ଭର ଜ୍ୟେଷ୍ଠପୁତ୍ର ରାମାନନ୍ଦ ଏଠାକୁ ଆସିବେ । ସେ ଆସିଲେ ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ମୋର ଦୃଷ୍ଟିନନ୍ଦନ ଜାତ ହେବ । ଏହା କହି ମହାପ୍ରଭୁ ପୁନର୍ବାର ରାୟ ଭବାନନ୍ଦଙ୍କୁ ପ୍ରେମାଲିଙ୍ଗନ ଦାନ କଲେ ଓ ତାଙ୍କ ପୁତ୍ରମାନଙ୍କ ଶିରରେ ନିଜ ପାଦପଦ୍ମ ପ୍ରଦାନପୂର୍ବକ ବିଦାୟ ଦେଲେ । ବାଣୀନାଥ ପଟ୍ଟନାୟକ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ଚରଣ ସେବାରେ ନିଯୁକ୍ତ ହୋଇ ଅପଣାକୁ ପରମ ଭାଗ୍ୟବାନ୍ ମନେ କରି ଶ୍ରୀଚରଣ ସେବାରେ ରହିଲେ ।

ଆହା! ରାୟ ଭବାନନ୍ଦ ଓ ତାଙ୍କ ପୁତ୍ରମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କର ଯେ ପ୍ରୀତି ବ୍ୟବହାର ଏହାମଧ୍ୟ ରାମାନନ୍ଦଙ୍କ ସହ ତାଙ୍କର ଅଭେଦ ପ୍ରୀତି ପ୍ରକାଶ କରିଛି ଅଛି । ଯେ ପ୍ରିୟ ତାହାର ସମସ୍ତ ପ୍ରିୟ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

୧୨ଶ ପରିଚ୍ଛେଦ ।

ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନକାର ।

ମହାପ୍ରଭୁ ତୀର୍ଥାଟନ କରିବାକୁ ଯାଇଥିବାରୁ ଶ୍ରୀଲ [illegible] ବିଦ୍ୟାନଗର ସଂସାରତ୍ୟାଗ ବିଷୟରେ ହୁଏତ କିଛି ଶୈଥିଲ୍ୟ ଥିଲା । କିନ୍ତୁ ମହାପ୍ରଭୁ ବିଦ୍ୟାନଗରରେ ଶ୍ରୀରାମାନନ୍ଦଙ୍କୁ ପୁନର୍ଦ୍ଦର୍ଶନ ଦେଇ ଶ୍ରୀପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଯାତ୍ରା କରନ୍ତେ ରାମାନନ୍ଦ ଉଦ୍‌ବିଗ୍ନ ହେଲେ । ତାଙ୍କୁ କ୍ଷୁଧା ତୃଷ୍ଣା ଓ ନିଦ୍ରା ସମସ୍ତ ବିଷବତ୍ ବୋଧ ହେଲା । ସେ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଯାତ୍ରାର ଅତି ଅଳ୍ପଦିନ ମଧ୍ୟରେ ରାଜ୍ୟର ସମସ୍ତ ସୁବନ୍ଦୋବସ୍ତ ସମାପନପୂର୍ବକ ଜଟିଲାଭିମୁଖରେ ଯାତ୍ରା କଲେ । ସେ ବିଦ୍ୟାନଗରର ଶାସନକର୍ତ୍ତା, ଅତଏବ ରାଜ୍ୟର ସମସ୍ତ ଭାର ମହାରାଜାଙ୍କୁ ବୁଝାଇ ନ ଦେବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତାଙ୍କ ମନରେ ଶାନ୍ତି ନ ଥିଲା । ସେ କର୍ତ୍ତବ୍ୟନିଷ୍ଠ ଲୋକ । ଅତଏବ ଆଗେ ଶ୍ରୀପୁରୁଷୋତ୍ତମକୁ ନ ଯାଇ କଟକକୁ ଯାତ୍ରା କଲେ । ରାଜା, ରାଜକାର୍ଯ୍ୟର ଦାୟିତ୍ୱ ସମସ୍ତ ବୁଝାଇ ଦେଇ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ମାନସରେ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ଶ୍ରୀଚରଣ ଦର୍ଶନ କରିବେ । କର୍ତ୍ତବ୍ୟାଗ ପାଇଁ ପୂର୍ବରୁ ସବ ଦ୍ୱାରା ମହାରାଜାଙ୍କର ଅନୁମତି ପାଇଥିଲେ, ବର୍ତ୍ତମାନ ନିଜେ ମହାରାଜାଙ୍କୁ ଦର୍ଶନ କରି ସମସ୍ତ ଉତ୍ତମରୂପେ ବୁଝାଇ ଦେଲେ । ମହାରାଜା ନିଜେ ଗୁଣୀଥିବାରୁ ଗୁଣୀଙ୍କ ଆଦର ଜାଣୁଥିଲେ ।

ଗୁଣୀ ଗୁଣଂ ବେତ୍ତି ନ ବେତ୍ତି ନିର୍ଗୁଣଃ ।

ଅତଏବ ସେ ରାମାନନ୍ଦଙ୍କୁ କାର୍ଯ୍ୟରୁ ନିଷ୍କୃତି ଦେଲେ ଏବଂ ତାଙ୍କର ବେତନ ସେ ପୂର୍ବ ପରି ପାଇବେ ଏହି ଅନୁମତି ପ୍ରଦାନ କଲେ । ଭକ୍ତ ଚୂଡ଼ାମଣି ରାମାନନ୍ଦଙ୍କର ସାଂସାରିକ ବ୍ୟୟ ନିର୍ବାହ ପକ୍ଷରେ ଅଳ୍ପ କିଛି ଅସୁବିଧା ରହିଲା ନାହିଁ ।

ରାଜକାର୍ଯ୍ୟରୁ ନିଷ୍କୃତି ଲାଭ କରି ଉଲ୍ଲାସ ଅନ୍ତରରେ ଶ୍ରୀଲ ରାମାନନ୍ଦ ପୁରୁଷୋତ୍ତମକୁ ଯାତ୍ରା କଲେ । ମହାରାଜା ପ୍ରତାପରୁଦ୍ର ମଧ୍ୟ ଶ୍ରୀପୁରୁଷୋତ୍ତମକୁ ଯାଉଥିଲେ ; ଅତଏବ ରାମାନନ୍ଦ ତାହାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଶ୍ରୀପୁରୁଷୋତ୍ତମକୁ ଗଲେ । ଶ୍ରୀପୁରୁଷୋତ୍ତମରେ ପହଞ୍ଚି ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଦେବଙ୍କୁ ଦର୍ଶନ କରିବା ପୂର୍ବରୁ ଆଗେ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ଶ୍ରୀଚରଣ ଦର୍ଶନ ନିମିତ୍ତ ତାଙ୍କଠାକୁ ଗମନ କଲେ ।

ରାମାନନ୍ଦ କାଶୀ ମିଶ୍ରଙ୍କ ଭବନକୁ ଯାଇ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ଚରଣକମଳରେ ପ୍ରଣାମ କଲେ । ମହାପ୍ରଭୁ ରାମାନନ୍ଦଙ୍କୁ ଦେଖି ଅତୀବ ଆନନ୍ଦ ପ୍ରକାଶପୂର୍ବକ ତାହାଙ୍କୁ ପ୍ରେମାଲିଙ୍ଗନ ଦାନ କଲେ । ଦୁହିଁଙ୍କ ନୟନରୁ ଅଜସ୍ର ପ୍ରେମାଶ୍ରୁ ବିଗଳିତ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା । କେହ କିଛି କହିବାକୁ ସକ୍ଷମ ହେଲେ ନାହିଁ । ରାମାନନ୍ଦଙ୍କ ପ୍ରତି ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କର ଏହି ଅସାଧାରଣ ପ୍ରୀତି ବ୍ୟବହାର ଦେଖି ନିକଟସ୍ଥ ଭକ୍ତଗଣ ଚମତ୍କୃତ ହେଲେ । କାରଣ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କୌଣସି ଭକ୍ତଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କର ଏରୂପ ପ୍ରଗାଢ଼ ପ୍ରଣୟ ସେମାନେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ କରି ନ ଥିଲେ । ଯଥା ;—

ରାୟ ସଙ୍ଗେ ପ୍ରଭୁର ଦେଖି ସ୍ନେହ ବ୍ୟବହାର
ସର୍ବ ଭକ୍ତଗଣେର ମନେ ହୈଲ ଚମତ୍କାର ।

ତତ୍ପରେ କଥାନ୍ତରୁ ସ୍ୱସ୍ଥ ହୋଇ ମହାପ୍ରଭୁ ପଚାରିଲେ, "ରାମାନନ୍ଦ ଏବେ କିଏଁ ସ୍ଥାନରେ ଅଛନ୍ତି ?" ରାମାନନ୍ଦ ବିନୟ-ପୂର୍ବକ କହିଲେ, "ପ୍ରଭୋ ! ମୁଁ ବିଷୟ ତ୍ୟାଗ କରି ଶ୍ରୀପୁରୁଷୋତ୍ତମରେ ବାସ କରେଁ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କର ଏହି ଇଚ୍ଛା, ଏହା ଶ୍ରୀମହାରାଜାଙ୍କୁ ଜ୍ଞାପନ କରନ୍ତେ ସେ ବିନା ଅପତ୍ତିରେ ମୋତେ କର୍ତ୍ତବ୍ୟରୁ ନିଷ୍କୃତି ଦେଲେ ଓ ତୁମ୍ଭେ ତୁମ୍ଭର ମାସିକ ବର୍ତ୍ତନ ପୂର୍ବବତ୍ ପାଇବ ଏହା ମଧ୍ୟ ଆଦେଶ କଲେ । ଭବିଷ୍ୟତ ଆଶା ଭରସା ମାତ୍ର ମହାରାଜା ଆପଣଙ୍କୁ ଉଠି ମୋତେ ଆଲିଙ୍ଗନ କଲେ । ତାଙ୍କର ଭବତାରିଣୀ ଶ୍ରୀଚରଣକମଳରେ ଯେ ଭକ୍ତି ଦେଖିଲି, ତାହାର ଲେଶମାତ୍ର ମୋଠାରେ ନାହିଁ" ।

ତୋମାର ନାମ ଶୁନି ରାଜା ଆନନ୍ଦିତ ହୈଲା
ଆ ନ ହୈତେ ଉଠି ମୋରେ ଆଲିଙ୍ଗନ କୈଲା
ତୋମାର ନାମ ଶୁନି ତାଁର ହୈଲ ପ୍ରେମାବେଶ
ମୋର ହାତେ ଧରି କହେ ପ୍ରୀତି ବିଶେଷ,
ତୋମାର ଯେ ବର୍ତ୍ତନ ତୁମି ଖାଓ ସେ ବର୍ତ୍ତନ
ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ହଇୟା ଭଜ ଚୈତନ୍ୟ ଚରଣ
ଆମି ତାର ଯୋଗ୍ୟ ନହି ତାର ଦରଶନେ
ତାଁରେ ଯେଇ ଭଜେ ତାର ସଫଳ ଜୀବନେ
ପରମ କୃପାଳୁ ତିଁହ ବ୍ରଜେନ୍ଦ୍ରନନ୍ଦନ
କୋନ ଜନ୍ମେ ମୋରେ ଅବଶ୍ୟ ଦିବେନ ଦରଶନ
ଯେ ତାଁହାର ପ୍ରେମ ଆର୍ତ୍ତି ଦେଖିନୁ ତୋମାତେ
ତାର ଏକ ଲେଶ ପ୍ରୀତି ନାହିକ ଆମାତେ ।

ରାମାନନ୍ଦ ମହାରାଜା ପ୍ରତାପରୁଦ୍ରଙ୍କର ମନ୍ତ୍ରୀ ଥିଲେ ଓ ବର୍ତ୍ତମାନ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କଠାରେ ନାନାପ୍ରକାରରେ ଋଣୀ । ଅତଏବ କର୍ତ୍ତବ୍ୟନିଷ୍ଠ ରାମାନନ୍ଦଙ୍କ ମନରେ ମହାରାଜାଙ୍କ ମଙ୍ଗଳକାମନା ସତତ ବର୍ତ୍ତମାନ । ସେ ରାଜମନ୍ତ୍ରୀ ଓ ଭକ୍ତଚୂଡ଼ାମଣି ତେଣୁ ସାଂସାରିକ ଓ ପାରମାର୍ଥିକ ଉଭୟବିଧ ବୁଦ୍ଧିରେ ସେ ବଡ଼ ବିଚକ୍ଷଣ । ଅତଏବ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କର ମନ ଦ୍ରବାଇବା ପାଇଁ ସେ ମହାରାଜା ପ୍ରତାପରୁଦ୍ରଙ୍କ ଗୁଣ କୌଶଳରେ ପ୍ରଭୁଙ୍କଠାରେ ବର୍ଣ୍ଣନ କଲେ । ସର୍ବଜ୍ଞତା ମହାପ୍ରଭୁ ତାଙ୍କ ମନୋଗତ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଭାବ ବୁଝିପାରି ଭଙ୍ଗୀ କରି କହିଲେ, "ରାମାନନ୍ଦ ! ଯେ ତୁମ୍ଭପରି ଭକ୍ତଙ୍କୁ ପ୍ରୀତି କରେ ସେ ଅତି ଭାଗ୍ୟବାନ୍ । କୃପାସାଗର ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଅବଶ୍ୟ ତାଙ୍କର ଏହି ଗୁଣ ଗ୍ରହଣ କରି ତାଙ୍କୁ ଅଙ୍ଗୀକାର କରିବେ" । ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କର ଉକ୍ତି । ଯଥା—

ପ୍ରଭୁ କହେ ତୁମି କୃଷ୍ଣଭକ୍ତ ପ୍ରଧାନ
ତୋମାତେ ଯେ ପ୍ରୀତି କରେ ସେଇ ଭାଗ୍ୟବାନ୍
ତୋମାତେ ଯେ ଏତ ପ୍ରୀତି ହଇଲ ରାଜାର
ଏଇ ଗୁଣେ କୃଷ୍ଣ ତାଁରେ କରିବେନ ଅଙ୍ଗୀକାର ।

ଏହା କହି ମହାପ୍ରଭୁ ଭକ୍ତଗୁଣସୂଚକ ତିନି ଗୁରୁ ଶ୍ଳୋକ ଆବୃତ୍ତି କଲେ ।

ଯଥା—(ଲଘୁ ଭାଗବତାମୃତେ)

ଯେ ମେ ଭକ୍ତଜନାଃ ପାର୍ଥ ନ ମେ ଭକ୍ତାଶ୍ଚ ତେ ଜନାଃ
ମଦ୍‌ଭକ୍ତାନାଞ୍ଚ ଯେ ଭକ୍ତା ସ୍ତେ ମେ ଭକ୍ତତମା ମତାଃ ।

ଅର୍ଥାତ୍ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ କହୁଅଛନ୍ତି ହେ ଅର୍ଜୁନ ! ଯେଉଁମାନେ ମୋତେ ଭକ୍ତି କରନ୍ତି କିନ୍ତୁ ମୋର ଭକ୍ତଙ୍କୁ ଉପେକ୍ଷା କରନ୍ତି ସେମାନେ ମୋର ପ୍ରକୃତରେ ଭକ୍ତ ନୁହନ୍ତି । ଯେଉଁମାନେ ମୋର ଭକ୍ତମାନଙ୍କୁ ଭକ୍ତି କରନ୍ତି ସେହିମାନେହିଁ ମୋର ସର୍ବୋତ୍ତମ ଭକ୍ତ ।

ଅଦ୍ୱେଷ୍ଟା ପରଚର୍ଯ୍ୟାସ୍ୟାଂ ସର୍ବାଙ୍ଗୈରଭିବନ୍ଦନଂ
ମଦ୍‌ଭକ୍ତ ପୂଜାଭ୍ୟଧିକା ସର୍ବଭୂତେଷୁ ସମ୍ମତଃ ।
ମଦର୍ଥେଷ୍ୱଙ୍ଗଚେଷ୍ଟା ଚ ବଚସା ସଦ୍‌ଗୁଣୈରଳଂ
ମଯ୍ୟର୍ପଣଞ୍ଚ ମନସଃ ସର୍ବକାମ ବିବର୍ଜ୍ଜନଂ
ଭାଃ ୧୧।୨।୪୬

ଅର୍ଥାତ୍ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ କହୁଅଛନ୍ତି ହେ ଅର୍ଜୁନ, ମୋ ପରଚର୍ଯ୍ୟାରେ ଆଦର, ସାଷ୍ଟାଙ୍ଗ ଅଭିବନ୍ଦନ, ମୋ ବିଷୟରେ ମନ ଓ ବାକ୍ୟ ଦ୍ୱାରା ଚେଷ୍ଟା, ସଦ୍‌ଗୁଣ ଦ୍ୱାରା ସମ୍ପାଦିତ ସମସ୍ତ କର୍ମ ମୋଠାରେ ଅର୍ପଣ ଓ ସମସ୍ତ କାମନା ବିସର୍ଜନ ଏ ସମସ୍ତହିଁ ବୃଥା । ମୋର ଭକ୍ତମାନଙ୍କୁ ସମ୍ମାନ ପ୍ରଦର୍ଶନହିଁ ମୋ ପୂଜାଠାରୁ ଉତ୍ତମ, ଏବଂ ତାହାହିଁ ମୋର ସର୍ବତୋଭାବେ ଅନୁମୋଦିତ ।

ଆରାଧନାନାଂ ସର୍ବେଷାଂ ବିଷ୍ଣୋରାରାଧନ ପରଂ
ତସ୍ମାତ୍ପରତରଂ ଦେବ ତଦୀୟାନାଂ ସମର୍ଚ୍ଚନଂ

ଶ୍ରୀ ମହାଦେବ କହୁଅଛନ୍ତି ହେ ପାର୍ବତି ! ସକଳ ଦେବତା ଅରାଧନ ଅପେକ୍ଷା ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ଆରାଧନାହିଁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ କିନ୍ତୁ ବିଷ୍ଣୁଭକ୍ତଙ୍କର ଆରାଧନା ପୁଣି ବିଷ୍ଣୁ ଆରାଧନାଠାରୁ ଅଧିକତର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ।

ଏହିପରି ଭକ୍ତମାନଙ୍କ ମହିମା ବର୍ଣ୍ଣନ କରି ମହାପ୍ରଭୁ ଶେଷରେ କହିଲେ, "ରାମାନନ୍ଦ ! ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଦେବଙ୍କୁ ଦର୍ଶନ କଲଣି ।" ରାମାନନ୍ଦ ଉତ୍ତର କଲେ, "ପ୍ରଭୋ ! ଏବେ ଯାଇ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କର ଶ୍ରୀଚରଣ ଦର୍ଶନ କରିବି ।" ମହାପ୍ରଭୁ ଏହା ଶୁଣି କହିଲେ "ରାମାନନ୍ଦ ! ତୁମ୍ଭେ ଏଠାରେ ଅନୁଚିତ କାର୍ଯ୍ୟ କରି କଲ, ଶ୍ରୀପୁରୁଷୋତ୍ତମକୁ ଆସି ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଦେବଙ୍କୁ ଦର୍ଶନ ନ କରି ଏଠାକୁ ଆସିଅଛ ।"

ରାମାନନ୍ଦ ଏଥିରେ ଉତ୍ତର କଲେ, "ପ୍ରଭୋ ! ଚରଣରେ ତ ଆଦୌ ଶକ୍ତି ନାହିଁ, ହୃଦୟ ସାରଥିସ୍ୱରୂପ ହୋଇ ଚରଣରୂପ ରଥକୁ ଯେଉଁଠାକୁ ନେଇ ଯାଉଅଛି, ଜୀବରୂପ ରଥୀ ସେଠାକୁ ଯାଉଅଛି, ମୋର ଆଦୌ ନାହିଁ, ମୋର ମନ ମୋତେ ଆଗେ ଏଠାକୁ ଯେଉଁ ଆସିଲା ମୁଁ କିଣ କରେଁ ।" ମହାପ୍ରଭୁ କହିଲେ, "ରାମାନନ୍ଦ ! ଏବେ ଆଉ ବିଳମ୍ବ ନ କରି ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ ଦର୍ଶନ କର ।" ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କର ଏହି ଆଦେଶ ପାଇ ରାମାନନ୍ଦ ଶ୍ରୀପାଦ ପରମାନନ୍ଦପୁରୀ, ଶ୍ରୀପାଦ ବ୍ରହ୍ମାନନ୍ଦ ଭାରତୀ, ଶ୍ରୀପାଦ ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ, ଓ ଶ୍ରୀସ୍ୱରୂପ ଦାମୋଦର ଏମାନଙ୍କର ଚରଣ ବନ୍ଦନପୂର୍ବକ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଉପସ୍ଥିତ ଭକ୍ତମାନଙ୍କୁ ଆଦର ସମ୍ଭାଷଣ କଲେ ଓ ତତ୍ପରେ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ଦର୍ଶନ ପାଇଁ ପ୍ରସ୍ଥାନ କଲେ ।

ରାମାନନ୍ଦ ଯେ ଆଗେ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ଦର୍ଶନ କରିବାକୁ ନ ଯାଇ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କୁ ଆଗେ ଦର୍ଶନ କଲେ, ଏଥିରେ ତାଙ୍କର କିଛି ଅପରାଧ ହୋଇ ଥିଲାକି ? ରାମାନନ୍ଦ ଜାଣନ୍ତି ମହାପ୍ରଭୁ ଓ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ଏଥିରେ କିଛି ଭେଦାଭେଦ ନାହିଁ । ଅତଏବ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ଦର୍ଶନ ନ କରି ଆଗେ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ଦର୍ଶନରେ ତାଙ୍କର କିଛି ଅପରାଧ ହେବ ନାହିଁ ।

ଏହିରୂପେ ରାମାନନ୍ଦ ରାୟ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ହୋଇ ଶ୍ରୀ ପୁରୁଷୋତ୍ତମରେ ବାସ କରି ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ସଙ୍ଗସୁଖ ଅନୁଭବ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ସ୍ୱରୂପ ଏବଂ ରାମାନନ୍ଦ ଦୁହେଁ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କର ଅତି ମର୍ମ୍ମୀ ସଖା । ସେ ଦୁହିଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପରସ୍ପର ପ୍ରଗାଢ଼ ପ୍ରୀତି । ସେମାନେ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ନାନାରୂପେ କୃଷ୍ଣକଥାର ଆଳାପ କରି ରସାସ୍ୱାଦନ କରୁଥିଲେ ଓ ସଙ୍ଗୀତ ଗୀତ ଏବଂ ଶ୍ଳୋକ ପଠନ କରି ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କୁ ଅପାର ଆମୋଦ ପ୍ରଦାନ କରୁଥିଲେ ।

ରାମାନନ୍ଦ ରାୟ ଶ୍ରୀପୁରୁଷୋତ୍ତମରେ ବାସ କରୁଥିବା ସମୟରେ ମହାରାଜା ପ୍ରତାପରୁଦ୍ର ଶ୍ରୀମନ୍ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କର କୃପାପ୍ରାର୍ଥୀ ହୋଇ ରାମାନନ୍ଦଙ୍କଠାରୁ ବହୁବାର ପତ୍ର ଲେଖୁଥିଲେ । ପରେ ଶ୍ରୀପୁରୁଷୋତ୍ତମକୁ ଆସି ରାମାନନ୍ଦଙ୍କୁ ନିଜ ଇଚ୍ଛା ଜଣାଇଲେ । ସାବଧାନୀ ମତ ବହୁବାର ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କୁ ଉକ୍ତ ବିଷୟରେ ନିବେଦନ କରିଥିଲେ କିନ୍ତୁ ରାଜା ଦର୍ଶନର ଅଯୋଗ୍ୟ ବୋଲି ମହାପ୍ରଭୁ ପ୍ରତ୍ୟାଖ୍ୟାନ କରିଥିଲେ । ପରେ ଶ୍ରୀନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଅନୁନୟରୁ ନିଜର ଖଡ଼ିଏ ବହିର୍ବାସ ମହାରାଜାଙ୍କ ପାଇଁ ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ । ରାୟ ରାମାନନ୍ଦ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କର ରାଜମିଳନରେ ଅସମ୍ମତ ଉତ୍ତରରୂପେ ଜାଣି-

Digitized by srujanika@gmail.com

ଥିଲେ । ତେଣୁ ସେ କୌଶଳକ୍ରମେ ରାଜାଙ୍କର ଅଭିବାଞ୍ଛା ଉତ୍ଥାପନ କରି ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କର ମନ ଦ୍ରବାଇବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କଲେ । ରାମାନନ୍ଦ ଚିରକାଳ ମନ୍ତ୍ରୀ କାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ପାଦନ କରି ଅଛନ୍ତି, ବ୍ୟବହାରିକ ବିଷୟରେ ସେ ଅତି ସୁଦକ୍ଷ । ଏଣେ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ମନ୍ତ୍ରୀ ବନ୍ଧୁ ଅତଏବ ଯେଉଁରୂପେ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ଚିତ୍ତ ଦ୍ରବୀଭୂତ ହେବ ସେ ଉପାୟମାନ ସେ ଉତ୍ତମରୂପେ ଜାଣୁଥିଲେ । ନାନା କୌଶଳରେ ମହାରାଜାଙ୍କର ଇଚ୍ଛା ବିଷୟ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ନିକଟରେ ଉତ୍ଥାପନ କରାଇ ତାଙ୍କର ମନକୁ କିଞ୍ଚିତ୍ ଦ୍ରବ କରାଇଲେ । ପରେ ଏକଦିନ ସାହସ-ପୂର୍ବକ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କୁ ପ୍ରକାଶ୍ୟରେ ନିବେଦନ କଲେ, "ପ୍ରଭୋ! ଆପଣ ପତିତପାବନ, ସର୍ବଜୀବରେ ଆପଣଙ୍କର ଦୟା, ଅତଏବ କୃପାକରି ମହାରାଜା ପ୍ରତାପରୁଦ୍ରଙ୍କୁ ବାରେମାତ୍ର ଶ୍ରୀଚରଣକମଳ ଦର୍ଶନ କରାଇନ୍ତୁ ।" ମହାରାଜାଙ୍କ ପ୍ରତି ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କର ହୃଦୟ ଦ୍ରବ ହୋଇ ଅସିଥିଲା । ସେ ପୂର୍ବକଥା ବିରକ୍ତ ନ ହୋଇ ମୃଦୁଭାବରେ କହିଲେ, "ରାମାନନ୍ଦ! ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ କି ଏହା ଭଲ ଦିଶୁଅଛି । ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ପକ୍ଷରେ ରାଜଦର୍ଶନ ଉଚିତ କି? ସେଥିରେ ସନ୍ନ୍ୟାସୀର ଇହଲୋକରେ ଉପହାସ ଓ ପର ଲୋକରେ ସର୍ବନାଶ । ଯଥା—

ପ୍ରଭୁ କହେ ରାମାନନ୍ଦ
ରାଜାକେ ମିଲିତେ ଜୁୟାୟ
ରାଜାର ମିଲନେ ଭିକ୍ଷୁର ଦୁଇ
ପରଲୋକ ରହୁ, ଲୋକେ କରେ ଉପହାସ ।

ରାମାନନ୍ଦ ଏହା ଶୁଣି ଈଷତ୍ ହାସ୍ୟ କରି କହିଲେ, "ପ୍ରଭୋ! ଆପଣ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଈଶ୍ୱର । ବିଧିନିଷେଧ ସିନା ସାଧାରଣ ମନୁଷ୍ୟଙ୍କ ନିମିତ୍ତ ; ଆପଣଙ୍କେ ଖାଇ ନୁହେ । ଆପଣଙ୍କର ପୁଣି ଭୟ କାହାକୁ?

ମହାପ୍ରଭୁ ଉତ୍ତର କଲେ "ରାମାନନ୍ଦ! ମୁଁ ଏକେ ମନୁଷ୍ୟ, ତହିଁରେ ପୁଣି ସନ୍ନ୍ୟାସୀ, ଅତଏବ ମୋର ଭୟ ପଦେ ପଦେ । ଯଥା—

ପ୍ରଭୁ କହେ ଆମି ମନୁଷ୍ୟ ଆଶ୍ରମେ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ
କାୟମନୋବାକ୍ୟେ ବ୍ୟବହାରେ ରୟବାସି
ଶୁକ୍ଳ ବସ୍ତ୍ରେ ମସିବିନ୍ଦୁ ଯୈଛେ ନା ଲୁକାୟ
ସନ୍ନ୍ୟାସୀର ଅଳ୍ପ ଛିଦ୍ର ସର୍ବ ଲୋକେ ଗାୟ ।

ନିଜ ଆଚରଣ ଦ୍ୱାରା ଧର୍ମଶିକ୍ଷା ଦେବାପାଇଁ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କର ଅବତାର । ଅତଏବ ତାଙ୍କର ପ୍ରତିକାର୍ଯ୍ୟ, ପ୍ରତିବାକ୍ୟ ଶିକ୍ଷାର ଆଧାର । ଭବିଷ୍ୟତରେ ସନ୍ନ୍ୟାସୀଗଣ ଯେପରି ସାବଧାନ ହୋଇ କାର୍ଯ୍ୟାଦିରେ ରହନ୍ତି ଏହି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ମହାପ୍ରଭୁ ମହାରାଜାଙ୍କ ପ୍ରତି ଏହି ବାହ୍ୟିକ କଠୋରତା ଦେଖାଇଥିଲେ ।

ରାମାନନ୍ଦ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କର ଏହି ଲୌକିକତା ସୂଚକ ବାକ୍ୟ ଶ୍ରବଣ କରି କହିଲେ, "ପ୍ରଭୋ! ଆପଣ କେତେ ମହାପାପୀଙ୍କୁ ଉଦ୍ଧାର କରିଅଛନ୍ତି ଓ କରୁଅଛନ୍ତି ତାହାର ସୀମା ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଗଜପତି ଯେ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଦେବଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ସେବକ ଏବଂ ଆପଣଙ୍କର ଏକାନ୍ତ ଭକ୍ତ । ଏହାଙ୍କପ୍ରତି ଈଦୃଶ କାଠିନ୍ୟ ଉଚିତ କି?

ମହାପ୍ରଭୁ କହିଲେ, "ରାମାନନ୍ଦ! ତୁମ୍ଭେ ଯାହା କହିଲ ସତ୍ୟ, କିନ୍ତୁ ଏକ ରାଜନାମ ଏହାକୁ ଦୂଷିତ କରୁଅଛି । ପୂର୍ଣ୍ଣଦୁଗ୍ଧ କଳସରେ ବିନ୍ଦୁମାତ୍ର ମଦ୍ୟ ପକାଇଲେ, ସେ ଦୁଗ୍ଧ ଆଉ ଗ୍ରହଣୀୟ ହୁଏ କି? ଯଥା—

ପ୍ରଭୁ କହେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଯୈଛେ ଦୁଗ୍ଧେର କଳସ
ସୁରା ବିନ୍ଦୁପାତେ କେହ ନା କରେ ପରଶ
ଯଦ୍ୟପି ପ୍ରତାପରୁଦ୍ର ସର୍ବ୍ବ ଗୁଣବାନ୍,
ତାହାରେ ମଲିନ କୈଲ ଏକ ରାଜ ନାମ ।

ଏହାର ପ୍ରତ୍ୟୁତ୍ତରରେ ରାମାନନ୍ଦ କହିଲେ "ପ୍ରଭୋ! ଯଦି ଏପରି ନିଷ୍ଠୁରତା କରନ୍ତି ତେବେ ବୋଧହୁଏ ମହାରାଜା ରାଜ୍ୟ ତ୍ୟାଗପୂର୍ବକ ଭିଖାରୀ ହେବେ ଅଥବା ପ୍ରାଣ ତ୍ୟାଗ କରିବେ । ଏହାଶୁଣି ମହାପ୍ରଭୁ କହିଲେ, "ରାମାନନ୍ଦ! ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କର [illegible] ମୋସଙ୍ଗେ ମିଳାଇବାକୁ ଯଦି ଏତେ ସତ୍ନ [illegible] ଏ କଥା କର । ଆମ୍ଭାରୁ ଜାତ ବୋଲି ପୁତ୍ରକୁ [illegible] । ଅତଏବ ରାଜପୁତ୍ରକୁ ମୋ ପାଖକୁ ଆଣ । ପୁତ୍ର ମିଳନରେ ମହାରାଜା ଆତ୍ମମିଳନ ସଦୃଶ ମନେ କରିବେ ।" ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କର ଏହି କରୁଣାବାକ୍ୟ ଶ୍ରବଣ କରି ରାମାନନ୍ଦ କଥଞ୍ଚିତ୍ ସ୍ୱସ୍ଥ ହେଲେ, ଏବଂ ମହାରାଜାଙ୍କ ନିକଟକୁ ଯାଇ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କର କୃପା ବିଷୟ ଜଣାଇଲେ । ମହାରାଜା ସେଥିରେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହୋଇ ନିଜ ପୁତ୍ରକୁ ବସ୍ତ୍ରାଳଙ୍କାରରେ ଭୂଷିତ କରି ରାମାନନ୍ଦଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ପାଖକୁ ପଠାଇଲେ ।

ରାମାନନ୍ଦ ରାଜପୁତ୍ରକୁ ସଙ୍ଗରେ ଯେନି ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ନିକଟରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ରାଜପୁତ୍ର ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ଚରଣକମଳରେ ପ୍ରଣାମ କରନ୍ତେ, ମହାପ୍ରଭୁ ପଚାରିଲେ, "ରାମାନନ୍ଦ ! ଏ ସୁନ୍ଦର ବାଳକଟି କିଏ, ଏହାକି ମହାରାଜା ପ୍ରତାପରୁଦ୍ରଙ୍କର ସନ୍ତାନ"? ରାମାନନ୍ଦ ଉତ୍ତର କଲେ, "ପ୍ରଭୋ! ହଁ ଏ ରାଜକୁମାର । ଭବିଷ୍ୟତ ଆଜ୍ଞାରୁ ମୁଁ ଏହାକୁ ସଙ୍ଗରେ ଆଣିଅଛି ।" ରାଜପୁତ୍ର ବିଷୟରେ କିଶୋର ଏବଂ ଶ୍ୟାମବର୍ଣ୍ଣ ; ତାଙ୍କର ନିସୁନ୍ଦରକଳେବର, ପୀତବସନ ପରିଧାନ ; ନାନାରତ୍ନ ଅଳଙ୍କାରରେ ଅଙ୍ଗ ସୁଶୋଭିତ । ତାହାଙ୍କର ରୂପ ଓ ବେଶ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ମନରେ କୁଣ୍ଠ ଚିନ୍ତା କରାଇଲା । ମହାପ୍ରଭୁ ତହିଁ ସେ ରାଜକୁମାରଙ୍କୁ ଆନନ୍ଦରେ ଆଲିଙ୍ଗନ କରି କହିଲେ "ରାମାନନ୍ଦ ! ଏ ବାଳକ

Digitized by srujanika@gmail.com

ମହାଭାଗବତ, ଏହାଙ୍କୁ ଦେଖି ସମସ୍ତଙ୍କ ମନରେ କୁତୂହଳୀ ହେଉଅଛି। ଯାହାର ଦର୍ଶନରେ ମନରେ ଶ୍ରଦ୍ଧା ଜାଗୁଛି ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ସେ ପରମ ସୌଭାଗ୍ୟଶାଳୀ। ଅତ ଉତ୍ତମ ଅଧିକାରୀ ନ ହେଲେ ଦର୍ଶନମାତ୍ର ଅନ୍ତରମନରେ କୁତୂହଳୀ କେହି କରାଇ ପାରେ ନାହିଁ। ମୁଁ ଏହାର ଦର୍ଶନ ପାଇ ଆପଣାକୁ କୃତାର୍ଥ ମଣୁଅଛି। ଏହାକହି ମହାପ୍ରଭୁ ରାଜକୁମାରଙ୍କୁ ପୁନର୍ବାର ଆଲିଙ୍ଗନ କଲେ। ଆଲିଙ୍ଗନ ମାତ୍ର ରାଜପୁତ୍ରଙ୍କ ଅଙ୍ଗରେ ଅଷ୍ଟସାତ୍ତ୍ୱିକ ଭାବ ପ୍ରକାଶ ପାଇଲା। ଯାହାଙ୍କର ପଦାଙ୍କୁଶମାତ୍ର ଲେହନ କରି ଶତ ଶତ ଜନ୍ମପୂର୍ବ ମହାକବି, ତାହାଙ୍କର ପ୍ରେମାଲିଙ୍ଗନ ପାଇ ରାଜପୁତ୍ରଙ୍କ ଅଷ୍ଟସାତ୍ତ୍ୱିକ ଭାବ ଉଦୟ ହେବା ଆଉ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ନୁହେଁ। ଭକ୍ତିପୂର୍ବ ଭାବ ଜନ୍ମ ପ୍ରେମରେ ଜାତିକୁ ଦେଖା। ତାହାଙ୍କର ସେ ଦୃଶ୍ୟ ଦେଖି ଉପସ୍ଥିତ ଭକ୍ତମାନେ, ତାଙ୍କୁ ଧନ୍ୟବାଦ ଦେବାକୁ ଲାଗିଲେ। ମହାପ୍ରଭୁ ତାଙ୍କୁ ଇଷ୍ଟ କରି କହିଲେ, "ଆସ, ପ୍ରତ୍ୟହ ଏଠାକୁ ଆସିବ"।

ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ଶକ୍ତିପାତ ରାଜପୁତ୍ର ପ୍ରେମରେ ବିହ୍ୱଳ ହୋଇଥିଲେ। ସମ୍ବନ୍ଧ ଭକ୍ତ ଅନ୍ତରରେ ରାଜପୁତ୍ରଙ୍କୁ ମହାରାଜାଙ୍କ ସମୀପକୁ ଯେନିଗଲେ। ପୁତ୍ରର ଆକାର ପ୍ରକାର ଓ ଭାବଭାବ ଦେଖି ମହାରାଜା ବୁଝି ପାରିଲେ ଯେ ମହାପ୍ରଭୁ ତାହାଙ୍କୁ ଅସମ କୃପାଶକ୍ତି ସଞ୍ଚାର କରିଅଛନ୍ତି। ଅତଏବ, ପରମାନନ୍ଦରେ ପୁତ୍ରକୁ ଆଲିଙ୍ଗନ କଲେ। ପୁତ୍ରକୁ ଆଲିଙ୍ଗନ କରି ମହାରାଜାଙ୍କର ପ୍ରେମଉଦୟ ହେଲା। ସେ ମନେକଲେ ଯେ ସ୍ୱୟଂ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କୁ ସେ ଆଲିଙ୍ଗନ କରୁଅଛନ୍ତି। ତାହାଙ୍କ ହୃଦୟରେ ଏକ ଅପୂର୍ବ ଭାବ ଉଦୟ ହେଲା। ଏଥିରୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ପ୍ରତୀୟମାନ ହେଉଅଛି ଯେ ମହାପ୍ରଭୁ ମହାରାଜାଙ୍କୁ ଦର୍ଶନ ଦାନ ପୂର୍ବରୁ ପୂର୍ବଦ୍ୱାରା ତାଙ୍କ ପ୍ରତି ଅସମ କୃପା କରିଥିଲେ।

ରାଜକୁମାର ସମ୍ବନ୍ଧଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟରେ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କର ଯାହା କୃପା ଅନୁଭବ କରି ତାଙ୍କୁ ବହୁ ଧନ୍ୟବାଦ ଦେବାକୁ ଲାଗିଲେ। ସମ୍ବନ୍ଧ ମଧ୍ୟ ମହାରାଜାଙ୍କର ପ୍ରଶଂସାର କରି ପାରୁଅଛନ୍ତି ଏହା ଦେଖି ଆପଣାକୁ କୃତାର୍ଥ ମଣେକଲେ।

ଶ୍ରୀ ଗଙ୍ଗାଧରଚରଣ ଦାସ

ଶ୍ରୀ ଜାନକୀ [illegible]

[illegible] ।

[illegible]

[illegible] । ଯେଉଁମାନେ ଖାଲି ପଣ୍ଡିତ, [illegible] ଭକ୍ତି ନାହିଁ, ସେମାନଙ୍କ କଥା ବଡ଼ ଜଟିଳ [illegible] ।

ଏହିପରି ଯେ ଯେ ପଣ୍ଡିତ ଜଟିଳ ଶ୍ରୀ ଜାନକୀଙ୍କ ଆଶ୍ରିତ ଜଟିଳ ହେଲେ ସୁନ୍ଦର କରିବ, ତୁମ୍ଭେମାନେ ଜଟିଳ ନିଜର ପ୍ରେମ ଦ୍ୱାରା ତାହାଙ୍କୁ ବଶ କର।" ବୈଦେହୀଙ୍କ ଜଟିଳ ଶ୍ରୀ ଜାନକୀ "ଉପଦେଶ" ବୋଲି ବୁଝା ଯାଇଅଛି, ତାହା ପୁଣି ଜଟିଳ କିପରି! ଏହାକୁ ବୁଝିବାକୁ ହେବ, ଯେ ବ୍ୟକ୍ତି ଯାହାର ଜ ବସ୍ତୁ ହେବେଇଁ ଜାଣିଥିଲେ—ଯେପରି ଏଥିରେ ଭୋଜନ ଆ ଜିଆ। ଜଟିଳ ଜ ଜ ଜ

REGISTERED NO. D. 28.

ଶ୍ରାବଣ, ୧୩୨୩ ।

ମୁକୁର

ମାସିକ ପତ୍ର ।

ଶ୍ରୀ ବ୍ରଜସୁନ୍ଦର ଦାସ

ସମ୍ପାଦକ ।

PRINTED AND PUBLISHED BY B. S. DAS, MUKUR PRESS, CUTTACK 1916.

Digitized by srujanika@gmail.com

ସୁଚକ୍ରମ୍ବର ମହାମତ ନମନ୍ତେ ଲେଖକମାନେ ଦାସୀ।

ସୂଚୀ।

ବିଷୟ।		ଲେଖକମାନଙ୍କର ନାମ।	ପୃଷ୍ଠାଙ୍କ।
୧। ପ୍ରେମ-ପ୍ରୋମୁଖ	(ପଦ୍ୟ)	ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଶ୍ରୀ ଭଗୀରଥି ମହାପାତ୍ର	୭୩
୨। ସୁନାର ସଂସାର	(ପଦ୍ୟ)	ଶ୍ରୀ ଭଗୀରଥି ମହାପାତ୍ର	୭୩
୩। ଭକ୍ତିଦେବୀଙ୍କ ଜଗନ୍ନାଥବାସ		ଶ୍ରୀ ନଗେନ୍ଦ୍ର ସିଂହ	୭୪
୪। କୁକୁର	(ପଦ୍ୟ)	ଶ୍ରୀ ଚନ୍ଦ୍ରାମଣି ମହାନ୍ତି	୭୮
୫। ଶ୍ରୀ ସତ୍ୟ ସମାନନ୍ଦ		ଶ୍ରୀ ପାବନୀଚରଣ ଦାସ, B.A.	୭୯
୬। ସୁଖଲମଠ	(ଚମ୍ପୂ)	ଶ୍ରୀ ଚନ୍ଦ୍ରାମଣି ମହାନ୍ତି	୮୭
୭। ଚାରୁମଣି	(ଚମ୍ପୂ)	ଶ୍ରୀ ଜୀବନବନ୍ଧୁ ମହାନ୍ତି କାବ୍ୟରଞ୍ଜନ	୮୯
୮। ଶ୍ରୀ ରାମକୃଷ୍ଣ ଉପଦେଶାମୃତ		ଶ୍ରୀ କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ସେନଗୁପ୍ତ, B.A.	୯୫
୯। ମିଶ୍ରଲତ	(ପଦ୍ୟ)	ଶ୍ରୀ ଗୋଲୋକନାଥ ମହାପାତ୍ର	୯୭

ବିଜ୍ଞାପନ।

ମୁକୁର—ପ୍ରେସରେ ଓଡ଼ିଆ, ବଙ୍ଗଳା, ଦେବନାଗରୀ ଓ ଇଂରେଜି ଅକ୍ଷରରେ ବହୁ ପ୍ରକାର ସୁନ୍ଦର ଓ ସୁଲଭ ମୂଲ୍ୟରେ ଛପାହୁଏ। ଏଠାକୁ ସବୁପ୍ରକାର ପୁସ୍ତକ ଓ କାଗଜ ପତ୍ର ଚିଠି ଅଡ଼ର ପଠାଇଲେ ଭି: ପି: ଯୋଗେ ପଠାଯାଏ।

ମୁକୁର—ଇସ୍ତାହାରାବଳୀ।

୧—ମୁକୁର ପ୍ରତିମାସର ଶେଷ ସପ୍ତାହରେ ନିୟମିତରୂପେ ପ୍ରକାଶିତ ହେବ।

୨—ମୁକୁର ଅଗ୍ରୀମ ବାର୍ଷିକ ମୂଲ୍ୟ ୫/ ଟଙ୍କା; ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ଲାଗି ୪/ ଟଙ୍କା। ପ୍ରତ୍ୟେକ ସଂଖ୍ୟାର ମୂଲ୍ୟ ୦/୫ ମାତ୍ର। କେହି ନମୁନା ଚାହିଁଲେ ଅଣ୍ଟେ ମୂଲ୍ୟ ପଠାଇବେ।

୩—ଟ୍ରାଇ କାର୍ଡ ବା ଟିକିଟ ନ ପଠାଇଲେ ଉତ୍ତର ପ୍ରତ୍ୟୁତ୍ତର ମିଳିବ ନାହିଁ।

୪—ଠେକଣା ପରିବର୍ତ୍ତନ କଲେ ଅନୁଗ୍ରହପୂର୍ବକ ପୂର୍ବ ମାସରେ ଜଣାଇବେ ନଚେତ୍ ପତ୍ରିକା ହସ୍ତଗତ ନ ହେଲେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଦାୟୀ ନୋହୁଁ।

୫—ଗ୍ରାହକମାନେ ଚିଠି ପତ୍ର ପଠାଇଲେ ଅନୁଗ୍ରହପୂର୍ବକ ଗ୍ରାହକ ନମ୍ବର ଓ ନୂତନ ଗ୍ରାହକ "ନୂତନ" ବୋଲି ଲେଖିବେ।

ମୁକୁରରେ ବିଜ୍ଞାପନ ଛପାଇବା ଦର୍ଚ୍ଚ;—

ଏକଥର ପାଇଁ—ଅର୍ଦ୍ଧ ପୃଷ୍ଠାକୁ ୫/ ଟଙ୍କା, ଏକ ପୃଷ୍ଠାକୁ ୫/ ଟଙ୍କା, ପୂର୍ଣ୍ଣ ଏକ ପୃଷ୍ଠାକୁ ୫/ ଟଙ୍କା। ଏକ ବର୍ଷ ପାଇଁ ଯଥାକ୍ରମେ ୫/୦ ଟଙ୍କା, ୫/୮ ଟଙ୍କା, ଏବଂ ୫/୨୨ ଟଙ୍କା। ବିଜ୍ଞାପନର ମୂଲ୍ୟ ବିଜ୍ଞାପନ ସହିତ ନ ପଠାଇଲେ ବିଜ୍ଞାପନ ଛପା ହେବ ନାହିଁ।

ଲେଖକ ଓ ଗ୍ରାହକମାନଙ୍କପ୍ରତି।

ମୁକୁରର ଲେଖକମାନଙ୍କୁ ମୌଳିକ-ପ୍ରବନ୍ଧ, ପଦ୍ୟ, ଉପନ୍ୟାସ ଓ କର୍ମଦର୍ଶୀ ନମନ୍ତେ ପୃଷ୍ଠା ପ୍ରତି ୫/୦। ଅଣ୍ଟା ଓ ଅନୁବାଦ ବା ଅବଲମ୍ବନରେ ଲିଖିତ ବିଷୟ ପ୍ରତି ୫/୦ ଅଣ୍ଟା ହିସାବରେ ପୁରସ୍କାର ଦିଆଯିବ। ଯେଉଁମାନଙ୍କର ପ୍ରବନ୍ଧ ମୁକୁରରେ ସ୍ଥାନ ପାଇବ ସେହିମାନେ କେବଳ ପୁରସ୍କାର ପାଇବେ। ପ୍ରତ୍ୟେକ ଲେଖକ ଗ୍ରାହକ ହେବା ପ୍ରୟୋଜନ। ଲେଖକ ଗ୍ରାହକମାନଙ୍କୁ (ଛାତ୍ର ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା) ଅଗ୍ରୀମ ୫/ ଟଙ୍କା ଦେବାକୁ ହେବ। ନଚେତ୍ ପୁରସ୍କାର ମିଳିବନାହିଁ। ପ୍ରବନ୍ଧମାନ ପୂର୍ବ ମାସର ଶେଷ ସପ୍ତାହରେ ହସ୍ତଗତ ହେବା ପ୍ରୟୋଜନ।

ଶ୍ରୀ ବ୍ରଜସୁନ୍ଦର ଦାସ, ସମ୍ପାଦକ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୁକୁର

୧୧ଶ ଭାଗ । } ଶ୍ରାବଣ, ୧୩୨୩ । { ୪ର୍ଥ ସଂଖ୍ୟା ।

ପ୍ରେମ-ପଞ୍ଚାମୃତ ।

କି ତପସ୍ୟାଫଳେ ପ୍ରଭୋ, ନିତ୍ୟ ନିରଞ୍ଜନ,
ମୋହ ପଷେ ଏ ସଂସାର ଅମର ଭୁବନ ।
ଛୁଟୁ ଛୁଟୁ ଆଶା-ତନ୍ତ୍ର ନୈରାଶ୍ୟ-ସାଗରେ
ଆନନ୍ଦ-ତରଙ୍ଗିଣୀ-ତୀରେ ଲଗାଇଲ ଖରେ ।
ସୁଖ-ରବି ଚାଙ୍କା ଥିଲା ଘୋର ଦୁଃଖଘନେ
ଘଉଡ଼ାଇ ଦେଲ ତାକୁ କୃପାବଳେ କ୍ଷଣେ ।
ଶାନ୍ତି-ବାଜ ବେପି-ପ୍ରାଣ-ନିରାଶ-ଉଷରେ
ବୁହାଇଣ ଦେଲ ନାଥ କରୁଣା-ନିର୍ଝରେ ।
ପଶନ୍ତେ ଶ୍ରବଣେ ତବ ମୋ ଅନ୍ତର କଥା
ହରିନେଲ ସବୁ ମୋର ନିଦାରୁଣ ବ୍ୟଥା ।
ଦହନ୍ତେ ଶରୀର ଘୋର-ଅନୁତାପାନଳ
ଆଶୀ-ସୁଧା-ଧାରା ଢାଳି କଲ ସୁଶୀତଳ ।
ଶ୍ରୀକର ପରଶେ ତବ ନବ-ଜାଗରଣ—
ପ୍ରେମ-ପଞ୍ଚାମୃତ ଅଙ୍ଗେ କଲାକ ସିଞ୍ଚନ ।

ଶ୍ରୀଭଗୀରଥ ମହାପାତ୍ର ।

ସୁନାର ସଂସାର ।

କିଏ ପୋଛିଦେଲା ଆଜି ନୟନୁ ଲୋତକ ବନ୍ଦୁ ?
କାହା କୃପାବଳେ ଆଜି ଉଦ୍‌ବେଳିତ ସୁଖ-ସିନ୍ଧୁ ?
କାହା କର ପରଶରେ ତପ୍ତ ଅଙ୍ଗ ସୁଶୀତଳ ?
ଫୁଟାଇଲା କୃପା-ଦୃଷ୍ଟି ନବ-ଶାନ୍ତି-ଶତଦଳ ?
ଫଳାଇଲା କିଏ ଆଶା-ଲତା ଆବାଲ୍ୟ-ପୋଷିତ,
ଶୁଣାଇଲା କିଏ କର୍ଣ୍ଣପ୍ରିୟ ଅମିୟ-ସଙ୍ଗୀତ ।
ବୁହାଇଲା ଏତେକାଳେ ଏ ନିର୍ମଳ-ପ୍ରେମ-ସୁଧା,
ମେଣ୍ଟାଇଲା ଦୟା ବହ୍ନି ଆଜନମ ଆଶା-କ୍ଷୁଧା ।
ଧରାଇଲା ଛତ୍ରଦଣ୍ଡ, ବସାଇଲା ସିଂହାସନେ,
ଜିତାଇଲା ମୁହିଁ କିଏ ଅସମ-ଜୀବନ-ରଣେ ।
ଶୁଆଇଲା ସୁଖ-ଶେଯେ, ଉଚ୍ଚାଇଲା ହରିନାମ,
ପଟାଇଲା ଏ କନକ-ସଂଯୋଗ, କି ଦିବ୍ୟ ଧାମ ।
ଲମ୍ବାଇଲା କଣ୍ଠଦେଶେ ଅମୂଲ୍ୟ-ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ-ହାର,
ଯୋଡ଼ିଦେଲା କିଏ ଆଜି ଚୂନା ସୁନାର ସଂସାର ।

ଶ୍ରୀଭଗୀରଥ ମହାପାତ୍ର ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଭକ୍ତଶିରୋମଣି ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସ ।

ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଗୌରବ, ଭକ୍ତାଗ୍ରଣୀ, ପୁଣ୍ୟଶ୍ଳୋକ ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସ ବହୁକାଳ ପୂର୍ବେ ଏହି ପବିତ୍ର, ପୁଣ୍ୟଭୂମି ଉତ୍କଳରେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଥିଲେ । ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲାର କପିଳେଶ୍ୱରପୁର ଶାସନ ତାଙ୍କର ଜନ୍ମସ୍ଥାନ ଥିଲା । ତାଙ୍କର ପିତାଙ୍କ ନାମ ଭଗବାନ ଦାସ, କାହାର କାହାର ମତରେ ନାରାୟଣ ଦାସ ଏବଂ ମାତାଙ୍କ ନାମ ପଦ୍ମାବତୀ, ସେ ଜାତିରେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଥିଲେ । ଅତି ଅଳ୍ପ ବୟସରୁ ସେ ମହାତ୍ମା ବିଦ୍ୟାଚର୍ଚ୍ଚାରେ ନିଯୁକ୍ତ ଥିଲେ ; ୧୩ କିମ୍ବା ୧୪ ବର୍ଷ ବୟସ ବେଳକୁ ସେ ଅନେକ ସଂସ୍କୃତ ଗ୍ରନ୍ଥ ଆୟତ୍ତ କରିଥିଲେ । ବ୍ୟାକରଣ କାବ୍ୟ ବେଦାନ୍ତ ଆଦି ପାଠ ଶେଷ କରି ସେ ଭାଗବତ ପାଠକଲେ । କ୍ରମେ ସୁପଣ୍ଡିତ ବୋଲି ଜନ ସମାଜରେ ପରିଚିତ ହେଲେ । ସର୍ବଦା ଗ୍ରନ୍ଥ ପାଠ, ଭଗବତ୍ ଗୁଣକୀର୍ତ୍ତନରେ କାଳାତିପାତ କରୁଥିଲେ । ପୁଣ୍ୟାତ୍ମାଙ୍କ ଚରିତ୍ରରେ ବୈରାଗ୍ୟର ଲକ୍ଷଣ କ୍ରମେ ପ୍ରକାଶ ପାଇଲା । ପୁଷ୍ପ ପ୍ରସ୍ଫୁଟିତ ହେବାର ପ୍ରାରମ୍ଭରୁ ବାସନା କ୍ରମେ ବିଭିନ୍ନ ବିଦିଗରେ ପ୍ରକାଶିତ ହୁଏ । ଏ କଥା ଲୁଗୁଇ ରଖିବାର କାହାର କ୍ଷମତା ନାହିଁ । ସୁଗନ୍ଧ ପୁଷ୍ପକୁ ଯେ କୌଣସି ଠାରେ ଲୁଗୁଇ ରଖିବାର ମାତ୍ର ଗନ୍ଧ ଲୁଚି ରହିବାର ବସ୍ତୁ ନୁହେ ତାହା ନିଶ୍ଚୟ ଫୁଟି ବାହାର ପଡିବ । ମହାତ୍ମା ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ଚରିତ୍ରରେ ଏହି ବୈରାଗ୍ୟର ଅଙ୍କୁରୋଦ୍‌ଗମ ଦେଖି ତାଙ୍କର ପିତା ତାଙ୍କୁ ଗୃହସ୍ଥାଶ୍ରମ ଡୋରରେ ବାନ୍ଧି ରଖିବାକୁ ଉଦ୍ୟତ ହେଲେ । ଜଗନ୍ନାଥ ଏକଥା ଜାଣି ପାରି ପ୍ରକାଶ କଲେ "ପିତା ମୋର ଯେଉଁ ଗୁଣ ଦେଖି ଆଜି ମୁଗ୍ଧ, ଏବଂ ଆଜି ମୋର ଯେଉଁ ସୁନାମ ଶୁଣି ପିତା ସତ୍ପୁତ୍ର ପାଇଅଛନ୍ତି ବୋଲି ଆପଣାକୁ ଆଜେ ଧନ୍ୟ ମନେ କରୁଛନ୍ତି ମତେ ଗୃହସ୍ଥାଶ୍ରମ ଡୋରରେ ବାନ୍ଧି ରଖିଲେ ମୋର ସେ ଗୁଣ ଲୋପ ହେବ ମୁଁ ଆଉ ସେ ଜଗନ୍ନାଥ ହୋଇ ରହିବ ନାହିଁ ସୁତରାଂ ପିତା ଯେପରି ଚେଷ୍ଟାରୁ ବିରତ ହୁଅନ୍ତୁ ।" ଯେଉଁ ପକ୍ଷୀ ମୁକ୍ତାକାଶରେ ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦ ଭାବରେ ଉଡି ବୁଲିବାର ସୁଖ ଥରେ ଅନୁଭବ କରି ଥାଇଛି ସେ କେବେ ପିଞ୍ଜରବଦ୍ଧ ହେବାକୁ ରାଜି ହେବ କି ? ଯେଉଁ ଜନ୍ତୁ ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦ ବନଜାତ ଫଳମୂଳ ଭକ୍ଷଣ କରି ବଣ ଜଙ୍ଗଲରେ ଚରି ବୁଲିବା ସୁଖ ଅନୁଭବ କରିଛି ସେ କେବେ ଶୃଙ୍ଖଳାବଦ୍ଧ ହେବାକୁ ରାଜି ହେବ କି ? ପିଞ୍ଜର ବା ଶିକୁଳି ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣର ହେଉ ବା ଲୁହାର ହେଉ, ତମ୍ବାର ହେଉ ବା ଶତକର ହେଉ ବନ୍ଧନ କାର୍ଯ୍ୟର କିଛି ତାରତମ୍ୟ ନାହିଁ । ଯେ ଥରେ ସ୍ୱାଧୀନତା ସ୍ୱାଦୁ ଆସ୍ୱାଦନ କରିଛି ସେ କେବେ ଅଧୀନତା ଶିକୁଳିଦ୍ୱାରା ବାନ୍ଧା ହେବାକୁ ସ୍ୱୀକୃତ ହେବ ନାହିଁ । ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କର ମନର ଭାବ ଠିକ୍ ଏହିପରି ଥିଲା । ସେ ବୁଝିଥିଲେ ଯେ ବିବାହ ଅର୍ଥ ସାଂସାରିକ ଦୃଢ଼ଶିକୁଳି ଦ୍ୱାରା ବନ୍ଧନ । ଏ ମାୟାଡୋରରେ ଥରେ ବାନ୍ଧି ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ ତଦ୍ୱାରା ଯେ ମୋହ ମମତା ଜାତ ହୁଏ ତାକୁ ପରେ ଛିନ୍ନ କରିବା ବଡ଼ ଶକ୍ତ କଥା । ଈଶ୍ୱର ସେବାକୁ ସେ ଆପଣା ଜୀବନର ମୁଖ୍ୟ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ବୋଲି ସ୍ଥିର କରିଥିଲେ । ଭକ୍ତି-ରସାସ୍ୱାଦନେଚ୍ଛୁ ଜଗନ୍ନାଥ କେବଳ ଭକ୍ତିପଥାବଲମ୍ବୀ ହେବାକୁ ମନ କଳାଇଥିଲେ । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସାଂସାରିକ ବିଷୟବାସନାରେ ତାଙ୍କର ଆଦୌ ଆସକ୍ତି ନ ଥିଲା ।

କିଛିଦିନ ପରେ ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସ ଗୃହତ୍ୟାଗ କରି ବୈଷ୍ଣବ ଧର୍ମ ଗ୍ରହଣ କଲେ ଏବଂ ମଧ୍ୟ-ବୈକୁଣ୍ଠ ପବିତ୍ର ପୁରୀକ୍ଷେତ୍ରରେ ଆସି ବାସକଲେ । ସ୍ୱର୍ଗଦ୍ୱାର ନିକଟରେ ଯେଉଁ ସାତଲହଡ ନାମଧେୟ ମଠ ଅଛି ମହାତ୍ମା ପ୍ରଥମେ ସେହିଠାରେ ବାସ କରିଥିଲେ ଏବଂ ସେଠାରେ ଅଦ୍ୟାବଧି ତାଙ୍କର ପ୍ରତିମୂର୍ତ୍ତି ରକ୍ଷିତ ଅଛି । ଏହି ସ୍ଥାନରେ ରହି ସେ ଈଶ୍ୱରୋପାସନାରେ ନିଯୁକ୍ତ ରହିଲେ ।

ଏହିପରି କିଛିଦିନ ରହିବା ପରେ ଚୈତନ୍ୟ ଦେବ ପୁରୀଠାକୁ ଆଗମନ କଲେ । ଏହି ସମୟରେ ପ୍ରତାପରୁଦ୍ର ଦେବ ଓଡିଶାରେ ରାଜତ୍ୱ କରୁଥିଲେ । ପ୍ରତାପରୁଦ୍ର ଦେବ ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଦେବଙ୍କ ପୁତ୍ର ଥିଲେ । ପ୍ରତାପରୁଦ୍ର ଦେବ ୧୫୦୪—୧୫୩୬ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରାଜତ୍ୱ କରିଥିଲେ । ତେତେବେଳେ ଉତ୍କଳର ଗୌରବରବି ଅସ୍ତମିତ ହୋଇ ନଥିଲେ । ଚୈତନ୍ୟ ଦେବ ଜଣେ ମହାତ୍ମା ଏବଂ ଈଶ୍ୱରଅଂଶୀ ପୁରୁଷ ଥିଲେ । ଚୈତନ୍ୟ ଦେବଙ୍କ ଭକ୍ତି ପରିଦର୍ଶନ କରି ପ୍ରତାପରୁଦ୍ରଦେବ ବୈଷ୍ଣବ ଧର୍ମରେ ଦୀକ୍ଷିତ ହୋଇଥିଲେ । ଚୈତନ୍ୟଦେବ ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସଙ୍କ ପ୍ରଗାଢ଼ ଭକ୍ତି ଦେଖି ବିସ୍ମୟାବିଷ୍ଟ ହୋଇଥିଲେ ଏବଂ ତାଙ୍କୁ ଅତବଡ଼ୀ ପଦ ଦେଇଥିଲେ । ଏହି ସମୟରୁ ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସଙ୍କ ଶିଷ୍ୟବୃନ୍ଦ ଅତବଡ଼ୀ ବୋଲି ଦାବି କରନ୍ତି । ମହାତ୍ମା ଚୈତନ୍ୟ ଯାହାଙ୍କୁ ଅତବଡ଼ୀ ବୋଲି ଡାକାର କରିଥିଲେ ସେ ଜଗନ୍ନାଥ କେତେବଡ଼ ଭକ୍ତ ତାହା ପାଠକେ ଅନୁମାନ କରି ପାରିବେ । ଚୈତନ୍ୟ ଦେବଙ୍କର ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସଙ୍କ ପ୍ରତି ପ୍ରଗାଢ଼ ଭକ୍ତି ଦେଖି ରାଜା ପ୍ରତାପରୁଦ୍ରଦେବଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟି ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସଙ୍କ ପ୍ରତି ଆକର୍ଷିତ ହେଲା । ସେ ବହୁ ମାନ୍ୟ ମର୍ଯ୍ୟାଦା ସହିତ ଜଗନ୍ନାଥଦାସଙ୍କୁ ଆଦର କରି ତାଙ୍କ ପାଇଁ ଗୋଟିଏ ମଠ ନିର୍ମାଣ କରି ଦେଇ ସେହି ମଠରେ ରଖାଇଲେ । ସେହି ମଠକୁ ଆଜିକାଲି ଓଡିଆ ମଠ ବୋଲି କହନ୍ତି ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସଙ୍କର ସଂସ୍କୃତରେ ଭକ୍ତି ବ୍ୟୁତ୍ପତ୍ତି ଥିଲା । ଜନସାଧାରଣ ସଂସ୍କୃତରେ ଅନଭିଜ୍ଞ । ଭାଗବତ କିପରି ଆବାଳ ବୃଦ୍ଧ ବନିତାଙ୍କର ବୋଧଗମ୍ୟ ହେବ ସେହି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ସେ ସଂସ୍କୃତ ଭାଗବତକୁ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ଅନୁବାଦ କଲେ । ଗଦ୍ୟ ଅପେକ୍ଷା ପଦ୍ୟ ବେଶି ସାଧାରଣ ଲୋକପ୍ରିୟ ଏବଂ ଲୋକେ ସହଜରେ ମନେରଖି ପାରନ୍ତି ସୁତରାଂ ସେ ଭାଗବତକୁ ପଦ୍ୟରେ ଅନୁବାଦ କଲେ । ଏହି ଅନୁବାଦଲବ୍ଧି ସେ ଗୋଟିଏ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ବୃତ୍ତ ଯାହାକୁ "ଭାଗବତ ବୃତ୍ତ" କୁହାଯାଉଛି ଆଦ୍ୟକ୍ଷର କଲେ, ପ୍ରତ୍ୟେକ ପଦ ନଅ ଅକ୍ଷରରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ । ଏହି ବୃତ୍ତ ଯେପରି ସୁବୋଧ, ସୁଖାଦ୍ୟ ସେହିପରି ଭାଗବତ ପରି କଠିଣ ଶାସ୍ତ୍ରର ଭାବପ୍ରକାଶକ । ଭାଗବତର ଅନୁବାଦ ବଡ଼ ସରଳ ଏବଂ ପଦଗୁଡ଼ିକ ଲଳିତ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ । ଶୁକମୁଖାଦମୃତ ଦ୍ରବସଂଯୁତ ଭାଗବତ ଜଗନ୍ନାଥମୁଖାଦମୃତ ଦ୍ରବ ସଂଯୁତ ହୋଇ ଆବାଳବୃଦ୍ଧବନିତାଙ୍କୁ ସେହି ଅମୃତ ସ୍ରୋତରେ ଭସାଇ ଦେଲା । ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସ ଭାଗବତ ଅନୁବାଦ କରି ନ ଥିଲେ ଆଜିକାଲି ପଣ୍ଡିତୁଣ୍ଡିରଠାରୁ ଅରମ୍ଭ କରି ସାଧାରଣ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଭାଗବତ ଚର୍ଚ୍ଚା ହେଉ ନ ଥାନ୍ତା । ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସ ତାଙ୍କ ମର କଳେବର ତ୍ୟାଗ କରି ଇହସଂସାରରୁ ବହୁକାଳ ହେଲା ଚାଲି ଯାଇଛନ୍ତି ସତ୍ୟ ମାତ୍ର ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତ ତାଙ୍କୁ ଅମର କରି ରଖିଛି ଓ ରଖିଥିବ । ଭାଗବତରେ ବେଦ ବେଦାନ୍ତ ଷଡ଼ଦର୍ଶନ ଶ୍ରୁତି ସ୍ମୃତି ଇତ୍ୟାଦି ସମସ୍ତ ଶାସ୍ତ୍ରର କଠିନ ତତ୍ତ୍ୱମାନ ନିହିତ ଅଛି ସେହି ତତ୍ତ୍ୱମାନଙ୍କର କାଠିନ୍ୟ ଭାଙ୍ଗି ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସ ସେଗୁଡ଼ିକୁ ଏପରି ସରଳ ସୁବୋଧ କରି ଦେଇଛନ୍ତି ଯେ ନିରକ୍ଷର ଲୋକ ମଧ୍ୟ ଶୁଣିକରି ଦପଦ ମୁଖସ୍ଥ କରି ପାରିବ । ପଣ୍ଡିତ ହେଉ ବା ମୂର୍ଖ ହେଉ ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସଙ୍କ ଭାଗବତରୁ ପଦେ ଦପଦ ଅବଶ୍ୟ ବୋଲିଦେଇ ପାରିବ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଗ୍ରାମରେ ଭାଗବତ ମନ୍ଦିର ଥିଲା, ଭାଗବତ ପୋଥି ପୂଜା, ଭାଗବତ ପାରାୟଣ ହେଉଥିଲା । ଗୃହାଳିରେ ପିଲାମାନଙ୍କର ଭାଗବତ ପ୍ରଧାନ ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ ଥିଲା । ଯେଉଁ ପିଲା ଅଧ୍ୟୟନ ଭାଗବତ ବୋଲି ପାରିଲା ତାର ବିଦ୍ୟା ଶେଷ ହେଉଥିଲା । ଲୋକ ଆସନ୍ନ ମୃତ୍ୟୁ ବେଳେ ତାହାର ପୁତ୍ର ପୌତ୍ରାଦି କୋଣସି ଅଧ୍ୟୟନ ସ୍ୱଜନ ଲୋକ ତା କାନରେ ଅଧ୍ୟାୟେ ଭାଗବତ ଶୁଣାଉ ଥିଲେ, ଗ୍ରାମରେ ବସୂଚିକା ମାରୀ ଭୟ ପ୍ରଭୃତି ଉପଦ୍ରବ ହେଲେ ଭାଗବତ ପାଠ, ହରିନାମ, ସପ୍ତାହ ଭାଗବତ ଆଦି ହେଉଥିଲା । ଭାଗବତ ପାଠ ହେଲେ ଗ୍ରାମରୁ କାଳ ଭୟ ଦୂର ହେଉଥିଲା ବୋଲି ଲୋକଙ୍କର ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିଶ୍ୱାସ ଥିଲା । ଅନେକ ଲୋକଙ୍କର ସକାଳେ ସ୍ନାନ ସାରି ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ ଭାଗବତ ପାଠ କରିବା ନିତ୍ୟ ନୈମିତ୍ତିକ କାର୍ଯ୍ୟ ଥିଲା । ଭାଗବତ ଶବ୍ଦ ଯେପରି ଆବାଳବୃଦ୍ଧବନିତା ଓ ଆଚଣ୍ଡାଳ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କୁ ଜଣା ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସଙ୍କ ନାମ ମଧ୍ୟ ତଦ୍ରୂପ । ଲୋକେ କଥା କଥାକେ ଭାଗବତରୁ ଉଦାହରଣ ଦିଅନ୍ତି । ହଳୁଆ ହଳ କଲାବେଳେ ଭାଗବତ ଗାଉଛି, ପିଲା ଗୃହାଳିରେ ଭାଗବତ ଗାଉଛି, ବଟଲୋକ ଗାଉଛି ଦରିଦ୍ର ଗାଉଛି ଯେଉଁଠି ଶୁଣ ଭାଗବତ । ଓଡ଼ିଶା ଭାଗବତ ଅମୃତ ରସ ସାଗରରେ ଉବେଲ ଟୁବେଲ ହେଲାପ୍ରାୟ ଜଣାଯାଏ । ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସଙ୍କ ଭାଗବତ ପ୍ରତି ଲୋକମାନଙ୍କର ଭକ୍ତି, ସ୍ନେହ, ଓ ମାନ୍ୟ ଅସାଧାରଣ । "ଭାଗବତ ରୂପ ଜଗନ୍ନାଥ" କହି ପୂଜା କରିଥିଲା ବେଳେ ଲୋକେ ଅହରହ ହୋଇ ଥାନ୍ତି । ଭାଗବତ ଏପ୍ରକାର ବହୁଳ ପ୍ରଚାର ଦ୍ୱାରା ଲୋକ-ସାଧାରଣ ଅନେକ ପାପ ପ୍ରଭାବରୁ ରକ୍ଷା ପାଉଥିଲେ । ଧର୍ମ କଥା ଓ ଗୀତ କଥା ଅହରହ ଲୋକ କାନରେ ପଡ଼ିଲେ ପାଷଣ୍ଡ ହେଲେ ବି ତରଳିତ ହେବ ଏବଂ ପାପ କାର୍ଯ୍ୟରୁ ମନ ଫେରାଇବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହେବ । ଭାଗବତ ପାଠ କଲାବେଳେ ବା ଶ୍ରବଣ କଲାବେଳେ ସ୍ୱୟଂ ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସ ପଦ କହି ଦେଉ ଥିବାର ଅନୁମାନ ହୁଏ ।

ଆଜିକାଲି ଶିକ୍ଷିତ ସମାଜରେ ବରଂ ଭାଗବତ ଚର୍ଚ୍ଚା ଆଦୌ ନାହିଁ କହିଲେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ହେବ ନାହିଁ । ଅନେକ ବି,ଏ, ଏମ୍,ଏ, ପାଶ କରିଥିବା ବାଲା ଭାଗବତର ଭ ଅକ୍ଷର ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ । ଥରେ ଭାଗବତ ଆମୂଳ କେହି ପଢ଼ିଛି କି ନା ସନ୍ଦେହ ବରଂ ଭାଗବତ ପ୍ରତି ଘୃଣା ଓ ହେୟ ଜ୍ଞାନ । ଏ ବାୟୁ କ୍ରମେ ସମାଜର ନିମ୍ନସ୍ତରଅବଧିକୁ ସଞ୍ଚାରିତ ହେଉଅଛି । ପଲ୍ଲୀଗ୍ରାମରେ ପୂର୍ବପରି ଭାଗବତ ପାଠର ବହୁଳତା ଦେଖାଯାଉ ନାହିଁ, ପୂର୍ଣ୍ଣଭାବରେ ଲୋପ ହୋଇ ନ ଥିଲେହେଁ ଅତି ପୂର୍ବଭାବ ଦେଖାଯାଉ ନାହିଁ । ଫଳତଃ ସମାଜରୁ ଧର୍ମଭାବର ହ୍ରାସ ହେଉଛି । ନୈତିକ ଚରିତ୍ର ଦୂଷିତ ହେଉଛି । ବିବାଦ, ଅହଂକାର, ପରସ୍ପରହିଂସା ବୃଦ୍ଧି ହେଉଅଛି । ଏଥିଲାଗି ଶିକ୍ଷିତ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ଦାୟୀ ।

ଯେପରି ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖରସ୍ମୃତିମନ୍ଦିରରେ ପୂଜାରୀରେ ଗେ ଏ ବୃହତ୍ ସଭା ହୋଇଥିଲା, ଜଗନ୍ନାଥଦାସଙ୍କ ସ୍ମୃତିରକ୍ଷା ଲାଗି କି ଉପାୟ ଅବଲମ୍ବନ କରାଯିବ ଏହାହିଁ ବିଚାର୍ଯ୍ୟ ବିଷୟ ଥିଲା । ଏତେକାଳ ଏରେ ଓଡ଼ିଶାର ଶିକ୍ଷିତ ସମାଜର ଯେ ଏ ଦିଗକୁ ଦୃଷ୍ଟି ପଡ଼ିଲା ଏହା ବଡ଼ ସୁଖର ବିଷୟ । ଆମ୍ଭେମାନେ ପ୍ରତିଜ୍ଞା କରି ଶିଖି ନାହିଁ । ଜଗନ୍ନାଥଦାସେ ତାଙ୍କ ସ୍ମୃତି ଭାଗବତରେ ରଖି ଯାଇଛନ୍ତି, ତାଙ୍କ ସ୍ମୃତି ରକ୍ଷା ଲାଗି ଆମ୍ଭେମାନେ ଯେବେ କିଛି କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଁ ତେବେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କରିବା, ତଦ୍ଦ୍ୱାରା ଜଗନ୍ନାଥଦାସଙ୍କ

Digitized by srujanika@gmail.com

ସହଜ୍ର ବୃଦ୍ଧି ହେବ ନାହିଁ । ପାଶ୍ଚାତ୍ୟଶିକ୍ଷିତ ଯୁବକମାନେ ଜଗନ୍ନାଥଦାସଙ୍କୁ ଛନ୍ଦ ଛନ୍ଦ ଅସ୍ଥିର ଅନେକ ଦିନ ଯିବ । ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ଜଗନ୍ନାଥଦାସଙ୍କ ସ୍ଥାନ କେଉଁଠି ତାହା ମଧ୍ୟ ସ୍ଥିର ହେବାକୁ ଅନେକ ଦିନ ଲାଗିବ । ଯାହାହେଉ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଯୁବକ ଛାତ୍ର ଏ ଦିଗକୁ ମନ ଦେଇଥିବାର ଦେଖି ପରମ ସନ୍ତୋଷ ଲାଭ କଲି ଏବଂ ମନରେ ଟିକିଏ ଆଶା ସଞ୍ଚାରିତ ହେଲା । ଛାତ୍ରବୃନ୍ଦ ସମାଜର ମୂକବୁଆ, ଭବିଷ୍ୟତ ଆଶାଭରସା ସେମାନଙ୍କ ଉପରେ ; ସେମାନଙ୍କ ମତଗତ ଫେରିବାର ଦେଖିଲେ ମନରେ ବଡ଼ ଆଶାର ସଞ୍ଚାର ହୁଏ । ଭାଗବତଘରର ପୁନରୁଦ୍ଧାର ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ, ଭାଗବତ ପାଠର ବହୁଳତା ସମାଜ ପକ୍ଷରେ କଲ୍ୟାଣକର । ଛାତ୍ରମାନେ ଯେତେବେଳେ ଏ କାର୍ଯ୍ୟରେ ମନ ବଳାଇଛନ୍ତି ଏ କାର୍ଯ୍ୟ ଅଚିରେ ସଫଳୀଭୂତ ହେବ ।

ଜଗନ୍ନାଥଦାସ କଠିଣ ସଂସ୍କୃତ ଶ୍ଳୋକମାନ କିପରି ସରଳ ଭାଷାରେ ଅନୁବାଦ କରିଛନ୍ତି ଦେଖନ୍ତୁ ;—

ଶ୍ଳୋକ—ନିଗମକଳ୍ପତରୋର୍ଗଳିତଂ ଫଳଂ
ଶୁକମୁଖାଦମୃତଦ୍ରବସଂଯୁତଂ
ପିବତ ଭାଗବତରସମାଳୟଂ
ମୁହୁରହୋରସିକାଭୁବିଭାବୁକାଃ ।

ଅନୁବାଦ—ସକଳ ବେଦ ହୋଇ ବୃକ୍ଷେ
ଫଳ ଫଳିଲେ ଅନ୍ତରିକ୍ଷେ ।
କେତେହେଁ ଦିନେ ପାଚି ତଳେ
ବୃକ୍ଷୁଁ ପଡ଼ିଲେ ବାୟୁ ବଳେ ।
ଶୁକ ଧାଇଁଲେ ତାହା ଦେଖି
ଋଷିଙ୍କ ସଙ୍ଗତ ଉପେକ୍ଷି ।
ତୋଣ୍ଡେ ଅଧର କ୍ଷତ କଲେ
ଭିତରେ ସୁରଙ୍ଗ ଦେଖିଲେ ।
ତହିଁ ବହଳ ରସ ଧାର
କି ଅବା ଦେବା ପଟ୍ଟାମ୍ବର ।
ଅମୃତ ନିନ୍ଦେ ସ୍ୱାଦୁ ଗୁଣେ
ସ୍ୱଜନେ ପିବ ଅନୁକ୍ଷଣେ ।
ଅନନ୍ଦେ କର ସୁଧାପାନ
ଯେଣୁ ପାଇବ ଦିବ୍ୟ ଜ୍ଞାନ ।
ଏ ଗୁରୁ ରସଙ୍କର ମୂଳ
ନିଗମ ବନ ବୃକ୍ଷ ଫଳ ।
ପିବ ଜୀବନ ଅନ୍ତ ଯାଏ
ଯେବେ ତରିବ ମାୟାମୋହେ । (ଭାଗବତ ।)

ତେଡ଼େ କଠିଣ ସଂସ୍କୃତ ଶ୍ଳୋକକୁ ମହାତ୍ମା ଜଗନ୍ନାଥଦାସ କିପରି ସରଳତା ଓ ଲାଳିତ୍ୟ ରସରେ ରସାଣିତ କରି ସ୍ୱକୀୟ ଭାବ ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ସମର୍ଥ ହୋଇ ପାରିଛନ୍ତି ତାହା ପାଠକେ ସହଜରେ ବୁଝି ପାରିବେ । ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ତେତେବେଳେ କେତେଦୂର ଉନ୍ନତ ହୋଇଥିଲା ତାହା ବୁଝି ପାରିବେ । ଯେଉଁ ଭାଷା ଯେ କୌଣସି ଭାବ ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ଯେତେ ସମର୍ଥ ସେ ଭାଷା ତେତେ ଉନ୍ନତ ଓ ପରିପୁଷ୍ଟ । ଏହି ନିୟମାନୁସାରେ ଦେଖିଲେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଅନ୍ତତଃ ବ ୪୦୦ ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ କିପରି ଉନ୍ନତ ଥିଲା ତାହା ପାଠକମାନେ ବୁଝିପାରିବେ ।

ଆଉ ଗୋଟିଏ ଶ୍ଳୋକର ଅର୍ଥ ସହିତ ଓଡ଼ିଆ ଅନୁବାଦ କିପରି ମେଳ ଅଛି ଦେଖନ୍ତୁ ।

ଶ୍ଳୋକ—

ଜନ୍ମାଦସ୍ୟ ଯତୋଽନ୍ୱୟାଦିତରତଶ୍ଚାର୍ଥେଷ୍ୱଭିଜ୍ଞଃସ୍ୱରାଟ୍ ।
ତେନେ ବ୍ରହ୍ମହୃଦା ଯ ଆଦିକବୟେ ମୁହ୍ୟନ୍ତି ଯତ୍ସୂରୟଃ
ତେଜୋବାରିମୃଦାଂ ଯଥା ବିନିମୟୋ ଯତ୍ର ତ୍ରିସର୍ଗୋଽମୃଷା
ଧାମ୍ନା ସ୍ୱେନ ସଦା ନିରସ୍ତକୁହକଂ ସତ୍ୟଂ ପରଂ ଧୀମହି ।

ଅନୁବାଦ—ନମସ୍ତ ନୃସିଂହ ଚରଣ
ଅନାଦି ପରମ କାରଣ ।
ଯାହାର ଆଦି ମଧ୍ୟ ଅନ୍ତେ
ବିଗୁଣ ନ ଘଟେ ଜଗତେ ।
ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଅର୍ଥ ସେ ଜାଣଇ
ସତ୍ୟ ସେ ନିତ୍ୟ ପ୍ରକାଶଇ
ଆନନ୍ଦ ମନେ ବେଦ ସାର
ବ୍ରହ୍ମାରେ କଲା ଯେ ବିସ୍ତାର
ଯାର ସ୍ୱରୂପ ହୃଦେ ଚିନ୍ତି
ବେଦ ପୁରୁଷେ ନ ଜାଣନ୍ତି ।
ମୃତ୍ତିକା ବିକାରେ ଯେମନ୍ତ
ଜଳ ଅନଳେ ସୁସମ୍ବିତ
ରୂପ ଅରୂପ ସ୍ଥିତ ତନ
ଯାହା ଗୋଚରେ ଅନୁମାନ ।
ସ୍ୱଭାବେ ନୋହେ ଯେ ଏମନ୍ତ
ଏ ସାଂଖ୍ୟ ଯୋଗୀଙ୍କର ମତ
ଆତ୍ମ ପ୍ରକାଶେ ଛନ୍ନ ହୋଇ
ନିରସ୍ତ କୁହକ ବୋଲାଇ
ସତ୍ୟ ପରମାନନ୍ଦ ହରି
ଯାହା ଭାବିଲେ ଭବୁ ତରି ।

ସମୁଦାୟ ଓଡ଼ିଆ ଭାଗବତକୁ ସଂସ୍କୃତ ଭାଗବତ ସହିତ ମେଳ କଲେ ଜଣାଯିବ ଯେ ଅନୁବାଦ କେତେଦୂର ଠିକ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅଛି । ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସଙ୍କ ସ୍ୱହସ୍ତ ଲିଖିତ ତାଳପତ୍ର ପୁସ୍ତକ କାଳକ୍ରମେ ଅନେକଙ୍କଦ୍ୱାରା ଲିଖିତ ହୋଇଥିବାରୁ ଅନେକ ଅଶୁଦ୍ଧତା ତହିଁରେ ସ୍ଥାନ ପାଇ ଥାଇ ପାରେ । ମାତ୍ର ସେ ସମସ୍ତ ସଂଶୋଧିତ ହୋଇ ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ଶ୍ଳୋକ ସହିତ ମିଳାଇ ଗୋଟିଏ ବିଶୁଦ୍ଧ ଓଡ଼ିଆ ଭାଗବତର ସଂସ୍କରଣ ହେବା ଅବଶ୍ୟକ । ଏତଦ୍ୱାରା ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସଙ୍କ ପ୍ରତି ଯଥେଷ୍ଟ ସମ୍ମାନ ଓ ଭକ୍ତି ଦେଖାଇବାର ହେବ ।

ଭାଗବତରୁ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଆଦର୍ଶ ଉପଦେଶ ନିମ୍ନରେ ନମୁନାସ୍ୱରୂପ ଦିଆଗଲା ।

ବଚନ ମଧ୍ୟେ ସତ୍ୟ ବାଣୀ
ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ପରଧନ ଜାଣି ।
ଲକ୍ଷ୍ମୀ ସକଳ ସଙ୍ଗ ତ୍ୟାଗ
ଧନ ସମ୍ପତ୍ତିନେ ବୈରାଗ୍ୟ ।
ଅଗ୍ରାର୍ଯ୍ୟ ସେବା ତୀର୍ଥ ଗତ
ଶ୍ରଦ୍ଧାରେ ପୂଜିବ ଅତିଥି ।
ସକଳ ଚେଷ୍ଟା ପରହିତେ
ସୃଷ୍ଟି ଅବଲମ୍ବନ ଚିତ୍ତେ ।
କର୍ମ୍ମ ତୋହର ଶତ୍ରୁ ପଣେ
ଦଣ୍ଡ ଦେଉଛି ଅନୁକ୍ଷଣେ ।
କର୍ମ୍ମ ତୋହର ନିଜ ଗୁରୁ
ଭାବିବ କେତେହେଁ ପଗ୍ଭରୁ ।
କର୍ମ୍ମ ଆଦର ସହ ଦୁଃଖ
କେବେହେଁ ନୋହିବ ବିମୁଖ ।
କର୍ମ୍ମ ସରିଲେ ଫଳ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ
ଲବଧ କ୍ଲେଶ ମାତ୍ର ରହେ ।
ଦୁର୍ଲଭ ମନୁଷ୍ୟ ଶରୀର
ନରକ ନିସ୍ତାରଣ ଦ୍ୱାର ।
ପୂର୍ବ ଅର୍ଜିତ କର୍ମ୍ମ ଫଳେ
ଯାତ ମୁଁ ଦେଉଥାଇ ବଳେ ।
ଭୋ ତାତ କର୍ମ୍ମ ପାଦେ ସେବ
କର୍ମ୍ମହିଁ ନାହିଁ ଅନ୍ୟଦେବ ।
ଆଶା ନ କର କର୍ମ୍ମ ଫଳେ
ଶରଣ ମୋ ପାଦ କମଳେ ।
ଧନ ଅର୍ଜିଲେ ଧର୍ମ୍ମ କର
ଧର୍ମ୍ମେ ପ୍ରାପତ ନରହର । ଇତ୍ୟାଦି

ଏଥିରୁ ପାଠକେ ବୁଝି ପାରିବେ ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସଙ୍କର ସଂସ୍କୃତ ଓ ଓଡ଼ିଆଭାଷା ଉପରେ କିପରି ଆଧିପତ୍ୟ ଥିଲା । ଏହା ଉପରେ ଯାହାର ଦଖଲ ଅଛି ସେ ଯେ କୌଣସି ଗୂଢ଼ଭାବକୁ ସୁବୋଧ୍ୟ ଭାଷାରେ ପ୍ରକାଶ କରି ଦେଇପାରିବ । ଯେଉଁ ଭାଷା ପଢିଯିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଭାବ ମନରେ ଅଙ୍କିତ ହୋଇଯାଏ ଏବଂ ହୃଦୟ ମନକୁ ଭାବ ସହିତ ତନ୍ମୟ କରିଦିଏ ତାହାହିଁ ପ୍ରକୃତ ସାହିତ୍ୟୋପଯୋଗୀ ଭାଷା । ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସଙ୍କ ଭାଷାରେ ଏହି ବିଶେଷତ୍ୱ ପୂର୍ଣ୍ଣଭାବରେ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୁଏ । ଭାଗବତର ଭାଷାରେ ଏହି ବିଶେଷତ୍ୱ ନ ଥିଲେ ଆଜି ଭାଗବତ ଆଚଣ୍ଡାଳ ବ୍ରାହ୍ମଣ, ଆବାଳ ବୃଦ୍ଧ ବନିତା, ମୂର୍ଖ ପଣ୍ଡିତ ପ୍ରଭୃତି ସବୁ ସାଧାରଣଙ୍କ ହୃଦୟ ରାଜ୍ୟକୁ ସମ ନଭାବରେ ଅଧିକାର କରି ନ ଥାନ୍ତା । ଓଡ଼ିଆଭାଷାରେ ଅନେକ ପୁରାଣାଦି ପୁସ୍ତକ ଅଛି ମାତ୍ର ଭାଗବତ ଯେପରି ଲୋକ ପ୍ରିୟ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ପୁସ୍ତକ ସେପରି ନୁହେଁ । ଭାଗବତ ବଡ଼ ଲୋକପ୍ରିୟ ତଥାତ ରସପୂର୍ଣ୍ଣ, ଭାବପୂର୍ଣ୍ଣ, ଧର୍ମ୍ମଗତ ଶିକ୍ଷାଲାଗି ଉପଯୁକ୍ତ ଶାସ୍ତ୍ର । ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସ ଏହି ଭାଗବତକୁ ପ୍ରାକୃତ ଭାଷାରେ ପ୍ରକାଶ କରି ଜନସାଧାରଣରେ ଯେପରି ଉପକାର କରିଅଛନ୍ତି ତାହାକୁ ସେହିପରି ଅମର କରିଦେଇ ଯାଇଛନ୍ତି । ଭଣିତ ବିପ୍ର ଜଗନ୍ନାଥ ଆଜି ସମସ୍ତଙ୍କ ଭୁଣ୍ଡରୁ ଶୁଣାଯାଏ ।

ଜଗନ୍ନାଥଦାସ ରାଧା ପ୍ରେମରେ ପ୍ରେମିକ ଥିବାର କେହି କେହି କହିଥାନ୍ତି ଅର୍ଥାତ୍ ରାଧାଙ୍କର ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କଠାରେ ଯେପରି ପ୍ରଗାଢ଼ ସରଳ ଭକ୍ତି ଥିଲା ଜଗନ୍ନାଥଦାସଙ୍କର ସେହିପରି ଭକ୍ତି ଓ ପ୍ରେମ ଥିଲା । ପ୍ରେମ ପଞ୍ଚବିଧ ଯଥା ;—ଶାନ୍ତି, ଦାସ୍ୟ, ସଖ୍ୟ, ବାତ୍ସଲ୍ୟ, ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ । ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ ସର୍ବାପେକ୍ଷା ଶ୍ରେଷ୍ଠ ପ୍ରେମ । ସନକାଦି ମୁନିମାନେ ଶାନ୍ତିଭାବରେ ଉପାସନା କରିଥିଲେ । ସାଧାରଣ ଭକ୍ତମାନଙ୍କର ଦାସ୍ୟ ଭାବ । ଅର୍ଜୁନ ପ୍ରଭୃତି ସଖ୍ୟଭାବରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଲାଭ କରିଥିଲେ । ନନ୍ଦ ଯଶୋଦା ବାତ୍ସଲ୍ୟଭାବରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଲାଭ କରିଥିଲେ । ଶ୍ରୀରାଧିକା ମାଧୁର୍ଯ୍ୟଭାବଦ୍ୱାରା ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଲାଭ କରିଥିଲେ । ରାଧିକାଙ୍କ ପରି ମାଧୁର୍ଯ୍ୟଭାବଦ୍ୱାରା ଉପାସନାର ପଥ ପ୍ରଶସ୍ତ କରିବା ଲାଗି ଚୈତନ୍ୟାବତାର ହୋଇଥିଲା ବୋଲି ପ୍ରବାଦ ଅଛି । ଜଗନ୍ନାଥଦାସ ମଧ୍ୟ ଏହି ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ-ପ୍ରେମ ପଥରେ ପଥିକ ଥିଲେ । ପ୍ରବାଦ ଅଛି ଚୈତନ୍ୟଙ୍କ ଶିଷ୍ୟମାନେ ଜଗନ୍ନାଥଦାସଙ୍କୁ ବଡ଼ ଉପେକ୍ଷା କରିଥିଲେ ଏବଂ ଚୈତନ୍ୟ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ ପ୍ରେମାଲିଙ୍ଗନ କରିବାର ଦେଖି ଶିଷ୍ୟମାନେ ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗ ପରିତ୍ୟାଗ କରିଥିଲେ, ମାତ୍ର ସତ୍ୟ କେତେକାଳ ଲୁକାଇ ରହି ପାରେ? ଚୈତନ୍ୟ ସ୍ୱୟଂ ପ୍ରମାଣ କରିଦେଲେ ଜଗନ୍ନାଥ ଭକ୍ତି ତାଙ୍କ ନିଜ ଅପେକ୍ଷା ଅଧିକ ଏବଂ ଜଗନ୍ନାଥ ତାଙ୍କଠାରୁ ଅତି ବଡ଼ । ଶିଷ୍ୟମାନେ କ୍ରମେ ବୁଝିପାରି ଜଗନ୍ନାଥଦାସଙ୍କ ଚରଣତଳେ ପଡ଼ି କ୍ଷମାପ୍ରାର୍ଥନା କରିଥିଲେ । ଜଗନ୍ନାଥଦାସ ଆପେ ଯେଉଁ ପଥରେ ପଥିକ ହୋଇଥିଲେ ଜନସାଧାରଣଙ୍କୁ

Digitized by srujanika@gmail.com

ସେହି ପଥରେ ପଥିକ କରାଇବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ସାଧାକୃଷ୍ଣ ତତ୍ତ୍ୱଗର୍ଭକ ଭାଗବତକୁ ସରଳ ସୁବୋଧ ଭାଷାରେ ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ ।

ଜଗନ୍ନାଥଦାସ ସର୍ବଦା କୃଷ୍ଣପ୍ରେମରେ ବିହ୍ୱଳ, ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ପାଦପଦ୍ମ ବ୍ୟତୀତ ସେ ଆଉ କିଛି ଜାଣୁ ନ ଥିଲେ । ତାଙ୍କ ଲିଖିତ ଭାଗବତରୁ ଏ କଥା ଦେଖାଯିବ ।

ସେ ହରି ଚରଣକମଳେ
ମୋହର ଭକତି ନିଶ୍ଚଳେ ।
କୃଷ୍ଣଚରଣେ କର ଆଶ
କହଇ ଜଗନ୍ନାଥଦାସ । (ଦଶମସ୍କନ୍ଧ ୮୨ ଅଧ୍ୟାୟ ।)
ସୁଜନେ ଶୁଣ ହରି ରସ
ତୁମ୍ଭ ଚରଣର ମୁଁ ଦାସ । ୧୦ । ୮୯ ।
ନମସ୍ତେ ଦେବ ନାରାୟଣ
ଭବଜଳରୁ କର ତ୍ରାଣ । ୧୧ । ୫ ।
କହଇ ଦାସ ଜଗନ୍ନାଥ
ତାହା କରିବେ ଜଗନ୍ନାଥ ।
ଶ୍ରୀହରିଚରଣ ସରୋଜ
ଭାବଇ ଜଗନ୍ନାଥ ଦ୍ୱିଜ । ୧୧ । ୨ ।

ଉପରୋକ୍ତ ପଦମାନଙ୍କରୁ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ମନୋଭାବ ସ୍ପଷ୍ଟ ଜଣାଯାଏ । ମନରେ ଟିକିଏ ସୁଧା ଅହଂକାର ନାହିଁ, ଲୋକସାଧାରଣଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ଆପଣାକୁ ଦାସ ବୋଲି ଜାଣୁଥିଲେ । ତାଙ୍କର ଇଚ୍ଛା ଲୋକେ କିପରି ଭାଗବତରୂପ ସୁଧାପାନ କରି ଭବସଂସାରରୁ ତରିଯାନ୍ତୁ ! ସେ କହନ୍ତି ;—

ଏ ବ୍ରହ୍ମ ପ୍ରେମତରଙ୍ଗିଣୀ
ସୁଜନେ ତର ଏହା ଶୁଣି ।
ଏଣେ ଯେ ଭଜେ କୃଷ୍ଣପାଦ
ସେ ତରେ ଏ ଘୋର ପ୍ରମାଦ । ଇତ୍ୟାଦି ।

ଜଗନ୍ନାଥଦାସଙ୍କ ରଚିତ ଆଉ ନିମ୍ନଲିଖିତ କେତେଖଣ୍ଡି ପୁସ୍ତକ ମିଳୁଅଛି ;—

ଜଗନ୍ନାଥକାରିକା (ସଂସ୍କୃତ) ।
ଜଗନ୍ନାଥଚରିତାମୃତ ।
ପାଷାଣ୍ଡଦଳନ ।
ମାନଶିକ୍ଷା ।

ତାଙ୍କର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଲେଖା ଥାଇପାରେ ମାତ୍ର ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଜଣାଯାଇ ନାହିଁ । ଓଡିଶାର ଅନେକ ଲୋକଙ୍କ ଅନେକ ତାଳପତ୍ର ପୋଥି ରହିଛି । କେତେକ କୀଟଦଂଷ୍ଟ ହୋଇ ନଷ୍ଟ ହୋଇ ଯାଉଛି । ତଥାଚ ଲୋକେ ତାକୁ ସଦାକୁ ବାହାର କରିବାକୁ ଅନିଚ୍ଛୁକ । ସାହିତ୍ୟସମାଜ ଗୋଟିଏ ପୋଥି ଗଣନା ବା ସେନ୍‌ସସ କଲେ ଭଲ ହୁଅନ୍ତା ।

ଶ୍ରୀଜଗବନ୍ଧୁ ସିଂହ ।

କୁକୁର ।

ଯେତେବେଳେ ଯାର ଖାଏ ତେତେବେଳେ ତାର,
କୁକୁରର ସିନା ଏହି ମାତ୍ର ବ୍ୟବହାର ।
ମନୁଷ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ସୁଦ୍ଧା ଅଛନ୍ତି କୁକୁର,
ଯେ କୁକୁର,—ଅନେ ଯେହୁ କରେ ଦୂର ଦୂର । ୧ ।
ଯେଷ୍ଟପାଇଁ କରେ ଯେହୁ ଅକର୍ମ କୁକର୍ମ,
ତେଜି ଆତ୍ମ ଗଉରବ ଜାତି କୁଳଧର୍ମ,
ନିଶ୍ଚୟ କୁକୁର ସେହି ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା ନର,
ବଡ଼ ଉପାଦେୟ ମଣେ ଅଇଠା ପତର । ୨ ।
ପରମନ ଧରି ଯେହୁ କହୁଥାଏ କଥା,
ଦେଖେ ଘର ଉପାନହ ନମ୍ରେ ପାତ ମଥା,
ଗିଳୁଥାଏ ସାଗ୍ରହରେ ଘରର ଉଦ୍‌ଗାର,
କୁକୁର ଉପାଧି ସିନା ସାର୍ଥକ ତାହାର । ୩ ।
ଯେ ଚଣ୍ଡାଳ ଅନ୍ୟଠାରୁ ଲଭି ଉପକାର,
ସମୟ ପଡିଲେ କରେ ତାକୁ ତିରସ୍କାର,
ଅକୃତଜ୍ଞ କୁକୁର କେ ତାହାଠାରୁ ଆଉ,
ଅନ୍ନଦାତାକୁ ସେ ଖେଦେ ହୋଇ ଭୀତ ଭୀମ । ୪ ।
ଉଦର ପୂରାଇ ସ୍ଥାନେ ଦେଲେ ଖଳା ଦିଠା,
ତେବେ ସେ ଗୃହିବ ଯାଇଁ ସାଦରେ ଅଇଁଠା,
ଛି ଛି ସେ କୁକୁର ମୁହଁ ଗ୍ରହିଁ ନ ଯୋଗାଇ,
ଅମଙ୍ଗଳ ସମ୍ବାଦ ସେ ନ ମାଡ ତା' ଗୁଇଁ । ୫ ।

ଶ୍ରୀବ୍ରଜନାଥ ମହନ୍ତି ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶ୍ରୀ ରାୟ ରାମାନନ୍ଦ ।

୧୫ଶ ପରିଚ୍ଛେଦ ।

(ଶ୍ରୀରୂପଙ୍କ ନାଟକାସ୍ୱାଦନ)

ଶ୍ରୀ ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ବାସ କାଳରେ ଶେଷ କେତେକ ବର୍ଷ ମହାପ୍ରଭୁ ମନ୍ତ୍ରୀ ସଙ୍ଗୀଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ପ୍ରେମାସ୍ୱାଦନରେ ଦିବାନିଶି କଟାଉଥିଲେ । ସେ ନିଜକୁ କୃଷ୍ଣପ୍ରେମ-ପାଗଳିନୀ-ରାଧା ବୋଲି ଭାବୁଥିଲେ ଏବଂ ସଙ୍ଗୀମାନଙ୍କୁ ରାଧାଙ୍କ ପ୍ରିୟସଖୀ ଓ ମଞ୍ଜରୀ ପ୍ରାୟ ଦେଖୁଥିଲେ । ଶ୍ରୀ ପୁରୁଷୋତ୍ତମର ସମସ୍ତ ସ୍ଥାନରେ ସେ ଏହି ରସ ଆସ୍ୱାଦନ କରୁଥିଲେହେଁ, କେତେକ ବିଶେଷ ସ୍ଥାନ ରସ ଅସ୍ୱାଦନର କେନ୍ଦ୍ର ଥିଲା । ସେଥି ମଧ୍ୟରେ ନିଜ ବାସଗୃହ କାଶୀ ମିଶ୍ରାଳୟ (ବର୍ତ୍ତମାନ ଶ୍ରୀ ରାଧାକାନ୍ତ ମଠ) ଏବଂ ଠାକୁର ଶ୍ରୀ ହରିଦାସଙ୍କ ବାସୋଦ୍ୟାନ (ବର୍ତ୍ତମାନ ବକୁଳ ମଠ) ପ୍ରଧାନ କେନ୍ଦ୍ର । ଶ୍ରୀ ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଅପାର ଅନନ୍ତ ନୀଳ ଜଳଧିର ତଟରେ ଅବସ୍ଥିତ । ସେହି ଜଳଧିର ବିଶାଳ ଦୃଶ୍ୟ ଏବଂ ତାହାର ଅନନ୍ତ ଉତ୍ତାଳ ତରଙ୍ଗମାଳା ଦର୍ଶକମାନଙ୍କ ହୃଦୟରେ ବିଶାଳ ଭାବ ଉଦ୍ରେକ କରାଏ । ଯେଉଁ କାରଣ ହୃଦୟ ହେଉ, ସେ ମହାସମୁଦ୍ରର ବିସ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ଜଳରାଶିର ତରଙ୍ଗମୟ ଖେଳା ତାହାର ନୟନରେ ପଡ଼ିଲେ ହୃଦୟ ସରସ ହୋଇ ଉଠେ । କିନ୍ତୁ ଶ୍ରୀ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ପ୍ରକଟ ବିହାର ସମୟରେ ଶ୍ରୀପୁରୁଷୋତ୍ତମରେ ଏହି ମହାସାଗରର ଉତ୍ତାଳ ତରଙ୍ଗକୁ ଜିଣି ଅଧିକତର ବିଶାଳ ଓ ଅଧିକତର ଚମତ୍କାରକାରୀ ପ୍ରେମତରଙ୍ଗ ଖେଳା କରୁଥିଲା । ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ମନ୍ତ୍ରୀସଙ୍ଗୀଗଣ ସେ ପ୍ରେମ ତରଙ୍ଗରେ ସତତ ସନ୍ତରଣ କରୁଥିଲେ । କେତେବେଳେ ବୁଡ଼ୁଥିଲେ, କେତେବେଳେ ଅବା ଭାସୁଥିଲେ ତାହାର କିଛି ଠିକ ନ ଥିଲା । ଭାବରାଜ୍ୟର ସେ ଅପାର ଆନନ୍ଦର ବିଷୟ ବର୍ଣ୍ଣନାର ଅଜ୍ଞାତ । ତାହା କେବଳ ଅନୁଭବୀମାନଙ୍କର ଅନୁଭବନୀୟ । ମୋପରି ନିପଟ ନିରସ ବ୍ୟକ୍ତି ପକ୍ଷରେ ସେ ରସ ପ୍ରକାଶ କରିବାର ଆଶା ମଧ୍ୟ ବଡ଼ମନା । ଭକ୍ତଗଣଙ୍କର ଚରଣ ରେଣୁ ଭରସା କରି ଶ୍ରୀକବିରାଜ ଗୋସ୍ୱାମୀଙ୍କ ମହାକାବ୍ୟରୁ କତିପୟ ପଂକ୍ତି ଉଦ୍ଧୃତ କରୁଅଛି ମାତ୍ର ।

ଠାକୁର ହରିଦାସ ନିଜକୁ ଦୀନାତିଦୀନ ମନେକରି ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ଦେବଙ୍କ ସେବକମାନଙ୍କ ଅଙ୍ଗ ସ୍ପର୍ଶପ୍ରଭାବ ଭୟରେ କେଉଁ ଆଡ଼କୁ ବାହାରୁ ନ ଥିଲେ । ସେ ଆପଣାକୁ ଦୀନାତିଦୀନ ମନେକଲେହେଁ, ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କର ସେ ଅତିପ୍ରିୟ । ତେଣୁ ମହାପ୍ରଭୁ ନିତ୍ୟ ଯାଇ ତାଙ୍କୁ ଦର୍ଶନ ଦେଉଥିଲେ ଓ ତାଙ୍କ-ସଙ୍ଗେ କିଛି ଇଷ୍ଟାଳାପ କରୁଥିଲେ । ଅନ୍ୟ ଯେଉଁ ମହାମନା ଭକ୍ତଗଣ ଠାକୁର ହରିଦାସଙ୍କ ତୁଲ୍ୟ ଆପଣାକୁ ଦୀନାତିଦୀନ ଭାବୁଥିଲେ ସେମାନେ ମଧ୍ୟ ସେହି ଠାକୁର ହରିଦାସଙ୍କ ବାସ କରୁଥିବା ଉଦ୍ୟାନରେ ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଯାଇ ବାସ କରୁଥିଲେ । ସେଥି ମଧ୍ୟରେ ଶ୍ରୀରୂପ ଗୋସ୍ୱାମୀ ଓ ଶ୍ରୀ ସନାତନ ଗୋସ୍ୱାମୀ ପ୍ରଧାନ । ଶ୍ରୀରୂପ ଗୋସ୍ୱାମୀ ଶ୍ରୀବୃନ୍ଦାବନରୁ ଆସି ଠାକୁର ହରିଦାସଙ୍କ କୁଟୀରରେ ପହଞ୍ଚିଲେ । ଠାକୁର ହରିଦାସ ତାଙ୍କୁ ପରମ ସମାଦରରେ ନିଜ କୁଟୀରରେ ରଖାଇଲେ । ମହାପ୍ରଭୁ ଆସି ସେ କୁଟୀରରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୁଅନ୍ତେ ରୂପ ତାଙ୍କୁ ପ୍ରଣାମ କଲେ । ମହାପ୍ରଭୁ ସତତ ପ୍ରେମ ବିହ୍ୱଳ, ରୂପ ସେ ପ୍ରଣାମ କଲେ, ତାହା ତାଙ୍କର ଲକ୍ଷ ନାହିଁ । ହରିଦାସ କହିଲେ, "ପ୍ରଭୋ! ରୂପ ଯେ ଆପଣଙ୍କ ପ୍ରଣାମ କରୁଅଛି" ରୂପର ନାମ ଶୁଣି ମହାପ୍ରଭୁ ପରମାନନ୍ଦରେ ତାହାଙ୍କୁ ଆଲିଙ୍ଗନ ପ୍ରଦାନ କଲେ । କୃଷ୍ଣ ବିରହିଣୀ ଶ୍ରୀମତୀ, ତାଙ୍କ ଅତିପ୍ରିୟ ଶ୍ରୀରୂପମଞ୍ଜରୀଙ୍କୁ ଭେଟ ପାଇଲେ, ଏଥିରେ ଆଉ ଆନନ୍ଦର କି ସୀମା କରାଯାଇ ପାରେ, ମହାପ୍ରଭୁ ଯେ କି ପ୍ରୀତି ଚକ୍ଷୁରେ ଶ୍ରୀରୂପଙ୍କୁ ଦର୍ଶନ କରୁଥିଲେ ଶ୍ରୀ କବିରାଜ ଗୋସ୍ୱାମୀଙ୍କ ନିମ୍ନୋକ୍ତ କେତେକ ପଂକ୍ତି ତାହାର ପରିଚାୟକ ।

ଅଦ୍ୱୈତ ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ପ୍ରଭୁ ଦୁଇ ଜନେ,
ପ୍ରଭୁ କହେ 'ରୂପେ କୃପା କର କାୟମନେ,'
ତୋମା ଦୁହାଁର କୃପାୟ ଇହାର ହୈଛେ ହଉକ୍ ଶକ୍ତି
ଯାତେ ବିରଚିତେ ପାରେନ୍ କୃଷ୍ଣ ରସ ଭକ୍ତି ।

ନିଜେ ପ୍ରୟାଗଠାରେ ଶ୍ରୀରୂପଙ୍କୁ ପ୍ରଭୂତ କୃପା କରି ଶକ୍ତି ସଞ୍ଚାର କରିଅଛନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ତଥାପି ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ନ ହୋଇ ପ୍ରଭୁ ଶ୍ରୀନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ଓ ଶ୍ରୀଅଦ୍ୱୈତଙ୍କୁ କୃପା କରିବାକୁ ଅନୁରୋଧ କରୁଅଛନ୍ତି । ରୂପଙ୍କର ସୌଭାଗ୍ୟର ସୀମା ନାହିଁ ।

ଏହିପରି ଶ୍ରୀରୂପ ଗୋସ୍ୱାମୀ ଠାକୁର ହରିଦାସଙ୍କ କୁଟୀରରେ ପରମ ସୁଖରେ ବାସ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଦିନକରେ ମହାପ୍ରଭୁ ରୂପଙ୍କ ସହିତ ମିଳିବାକୁ ଯାଇ ଦେଖିଲେ, ରୂପ ସ୍ନାନାର୍ଥ ବହିର୍ଗତ ହୋଇ ଅଛନ୍ତି । ଖଣ୍ଡିଏ ତାଳପତ୍ର ଗୁଳରେ ଗୁଞ୍ଜାହୋଇ ଅଛି । ମହାପ୍ରଭୁ ତାହା ଟାଣିଆଣି ଦେଖିଲେ ସେଥିରେ ନିମ୍ନୋକ୍ତ ଶ୍ଳୋକଟି ଲେଖା ହୋଇଅଛି—

ପ୍ରିୟଃ ସୋଽୟଂ କୃଷ୍ଣଃ ସହଚର କୁରୁକ୍ଷେତ୍ର ମିଳିତ
ସ୍ତଥାହଂ ରାଧା ତଦିଦ ମୁଭୟୋଃ ସଙ୍ଗମ ସୁଖ
ତଥାପ୍ୟନ୍ତଃ ଖେଳନ୍ ମଧୁର ମୁରଳୀ ପଞ୍ଚମଜୁଷେ,
ମନୋ ମେ କାଳିନ୍ଦୀ ପୁଳିନ ବିପିନାୟ ସ୍ପୃହୟତି ।

Digitized by srujanika@gmail.com

କର ଏବଂ ରୂପଙ୍କ ଗୁଣର ବହୁ ପ୍ରଶଂସାକର ରୂପକୃତ ଶ୍ଳୋକ ଓ ନାଟକ ଶୁଣାଇବାପାଇଁ ସେ ଦୁହଙ୍କୁ ସଙ୍ଗେ ସେନ ହରିଦାସ ଠାକୁରଙ୍କ କୁଟୀରରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ସାର୍ବଭୌମ ଓ ରାମାନନ୍ଦଙ୍କ ସହ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କୁ ଦର୍ଶନକର ହରିଦାସ ଏବଂ ରୂପ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ପ୍ରଣାମକଲେ । ମହାପ୍ରଭୁ ରାମାନନ୍ଦ ପ୍ରଭୃତିଙ୍କୁ ନେଇ ପିଣ୍ଡାଉପରେ ଉପବେଶନ କଲେ ଏବଂ ହରିଦାସ ଓ ରୂପ ପିଣ୍ଡାତଳେ ବସିଲେ । ମହାପ୍ରଭୁ ତେତେବେଳେ ଶ୍ରୀରୂପ ଗୋସ୍ୱାମୀଙ୍କୁ ସମ୍ବୋଧନ ପୂର୍ବକ କହିଲେ, "ରୂପ! ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ଦେବଙ୍କ ଗୁଣ୍ଡିଚାଯାତ୍ରା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଯେ ଶ୍ଳୋକଟି ରଚନା କରିଥିଲ ସେ ଶ୍ଳୋକଟି ଆବୃତ୍ତି କର" । ରୂପ ଗୋସ୍ୱାମୀ ଲଜ୍ଜିତ ହୋଇ ମୁଖ ଅବନତ କଲେ । ସ୍ୱରୂପ ଗୋସ୍ୱାମୀ ତେତେବେଳେ "ତୁଣ୍ଡେ ତାଣ୍ଡବିନୀ" ଶ୍ଳୋକଟି ପାଠ କଲେ । ତାହା ଶୁଣି ଶ୍ରୀଲ ରାମାନନ୍ଦ କହିଲେ, "ପ୍ରଭୁ ଅହେତୁକ ଅନୁଗ୍ରହ ବ୍ୟତିରେକେ ଭବସିନ୍ଧୁ ହୃଦୟ ଅନ୍ୟର ଜାଗିବାର ଶକ୍ତି କାହାର ? ମୋତେ ଶକ୍ତି ସଞ୍ଚାରକର ମୋ ମୁଖରୁ ନାନା ତତ୍ତ୍ୱ ବିଦ୍ୟାନଗରଠାରେ ପ୍ରକାଶ କରାଇଥିଲେ ସେହିରୂପ ଏ ରୂପଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ କୃପାକର ତା ମୁଖରେ ଏ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ପ୍ରକାଶ କରାଇଅଛନ୍ତି । ତତ୍ପରେ ମହାପ୍ରଭୁ କହିଲେ, ରୂପ, ନାମ ମହିମାପ୍ରକାଶକ ଶ୍ଳୋକଟି ଆବୃତ୍ତି କଲ । ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ଆଦେଶରେ ରୂପ ଶଙ୍କିତଭାବରେ ସେ ଶ୍ଳୋକ ଆବୃତ୍ତି କଲେ । ଯଥା—

ତୁଣ୍ଡେ ତାଣ୍ଡବିନୀ ରତିଂ ବିତନୁତେ ତୁଣ୍ଡାବଳି ଲବ୍ଧୟେ ।
କର୍ଣ୍ଣକ୍ରୋଡ଼ କଡ଼ମ୍ବିନୀ ଘଟୟତି କର୍ଣ୍ଣାର୍ବୁଦେଭ୍ୟଃ ସ୍ପୃହାଂ ।
ଚେତଃ ପ୍ରାଙ୍ଗଣସଙ୍ଗିନୀ ବିଜୟତେ ସର୍ବେନ୍ଦ୍ରିୟାଣାଂ କୃତିଂ ।
ନୋ ଜାନେ ଜନିତାକିୟଦ୍ଭିରମୃତୈଃ କୃଷ୍ଣେତି ବର୍ଣ୍ଣଦ୍ୱୟଂ ।

ଅର୍ଥାତ୍ ।—ପୌର୍ଣ୍ଣମାସୀ କହୁଅଛନ୍ତି, ନାଇମୁଖି ! 'କୃଷ୍ଣ' ଏହି ବର୍ଣ୍ଣ ଦୁଇଗୋଟି କେତେ ଅମୃତ ଦେଇ ଗଢ଼ା ହୋଇଅଛି ତାହା ବୋଲାଯାଇ ନ ପାରେ । ଯେତେବେଳେ ଏହା ରସନାରେ ନୃତ୍ୟକରେ ତେତେବେଳେ ଇଚ୍ଛାହୁଏ ମୋର ଅନେକ ରସନା ହୁଅନ୍ତା ଓ ସେଥିରେ ଏ ମଧୁର ନାମ କୀର୍ତ୍ତନ କରନ୍ତା । ଯେତେବେଳେ କର୍ଣ୍ଣରନ୍ଧ୍ରରେ ଏ ନାମ ଅଙ୍କୁରିତ ହୁଏ, ତେତେବେଳେ ଦଶକୋଟି କର୍ଣ୍ଣଲାଭର ବାସନା ହୁଏ ; ଏବଂ ଚିତ୍ତପ୍ରାଙ୍ଗଣରେ ପ୍ରବେଶ କଲେ, ସମସ୍ତ ଇନ୍ଦ୍ରିୟବ୍ୟାପାର ଏହାଙ୍କଠାରେ ପରାଜିତ ହୁଏ ।

ଏ ଶ୍ଳୋକ ଶୁଣି ରାମାନନ୍ଦ ସାର୍ବଭୌମ ପ୍ରଭୃତି ସମସ୍ତେ ଭୂୟସୀ ପ୍ରଶଂସା କଲେ । ଯଥା—

ସବେ ବଲେ ନାମ ମହିମା ଶୁନିଆଛି ଅପାର
ଏମନ ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ କେହ ବର୍ଣ୍ଣେ ନାହିଁ ଆର ।

ସ୍ୱୟଂ ରାମାନନ୍ଦ ନିଜେ ଜଣେ ମହାକବି । "ଗୁଣୀ ଗୁଣଂ ବେତ୍ତି ।" ସେ ଏ ଶ୍ଳୋକର ରଚନା ପରିପାଟି ଦେଖି ଅତୀବ ପ୍ରୀତ ହୋଇ ପଚାରିଲେ, "ରୂପ କି ଗ୍ରନ୍ଥ ରଚନା କରୁଅଛ ଯାହା ମଧ୍ୟରେ ଏ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଖଣି ସନ୍ନିବେଶିତ" । ଯଥା—

"ରାୟ କହେ କୋନ ଗ୍ରନ୍ଥ କର ହେନ ଜାନି,
ଯାହାର ଭିତରେ ଏହି ସିଦ୍ଧାନ୍ତେର ଖନି ।"

ସ୍ୱରୂପ ଗୋସ୍ୱାମୀ ତାହା ଶୁଣି କହିଲେ, "ରୂପ କୃଷ୍ଣଲୀଳା ବର୍ଣ୍ଣନପୂର୍ବକ ଖଣ୍ଡିଏ ନାଟକ ଲେଖୁଥିଲା, କିନ୍ତୁ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କର ଆଜ୍ଞାହେବାରୁ ତାକୁ ଦୁଇଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କରି ବ୍ରଜଲୀଳା ବିଷୟକ ଖଣ୍ଡିଏ ନାଟକ ଓ ପୁରଲୀଳାବିଷୟକ ଆଉ ଖଣ୍ଡିଏ ଏରୂପ ଦୁଇଖଣ୍ଡି ନାଟକ ରଚନା କରୁଅଛି । ସେ ଦୁହଙ୍କର ନାମ ବିଦଗ୍ଧମାଧବ ଓ ଲଳିତ ମାଧବ । ସେ ଦୁଇନାଟକ ପ୍ରେମ ରସର ଭଣ୍ଡାର" ।

ସ୍ୱରୂପ ଗୋସ୍ୱାମୀ ନିଜେ ଏ ନାଟକଦ୍ୱୟର ପ୍ରଶଂସା କରୁଅଛନ୍ତି । ଅତଏବ ସାହିତ୍ୟରାଜ୍ୟରେ ସ୍ୱରୂପଙ୍କର ସ୍ଥାନ କେଉଁଠାରେ ଏହାର କଳ୍ପିତ ଅଭାସ ଦେବା ଏଠାରେ ଅବଶ୍ୟକ । ମହାପ୍ରଭୁ ସତତ କୃଷ୍ଣପ୍ରେମରେ ବିହ୍ୱଳ । ଏଣୁ ତେଣୁ ଶୁଣିବାର ତାଙ୍କର ଇଚ୍ଛା ନୁହେ କି ଅବସର ନ ଥାଏ । କେବଳ ଯଦି କୌଣସି ଗ୍ରନ୍ଥ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ହୁଏ ଏବଂ ସେଥିରେ ରସାଭାସାଦି ଦୋଷ ନ ଥାଏ ମହାପ୍ରଭୁ ତାହା ଶ୍ରବଣ କରୁଥିଲେ । ସେଥିପାଇଁ ଏହି ନିୟମ ଥିଲା କି କେହି ତାହାର କାବ୍ୟ ଅଥବା ନାଟକ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କୁ ଶୁଣାଇବା ଇଚ୍ଛାକଲେ, ତାହା ଅଗ୍ରେ ସ୍ୱରୂପ ଗୋସାଇଁଙ୍କୁ ଶୁଣାଇବାକୁ ହୁଏ, ଅତଏବ ସ୍ୱରୂପ ଗୋସ୍ୱାମୀ ସେହିପରୀକ୍ଷକ । ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ନିଜେ ରୂପ ଗୋସ୍ୱାମୀଙ୍କ ଲେଖାରେ ବ୍ୟଗ୍ର । ଅତଏବ କଥା ବା କଣ ।

ଶ୍ରୀରୂପ ଗୋସ୍ୱାମୀଙ୍କ ମୁଖରୁ ଦୁଇ ନାଟକ ରଚନା ବିଷୟ ଶୁଣି କବିଚୂଡ଼ାମଣି ରାମାନନ୍ଦ କହିଲେ, "ରୂପ! ନାନ୍ଦୀ ଶ୍ଳୋକ ପାଠ କଲ" । ରୂପ ସ୍ୱଭାବତଃ ଲଜ୍ଜାଶୀଳ, ସମସ୍ତଙ୍କ ମୁଖରେ ନିଜ ପ୍ରଶଂସା ଶୁଣି ତାଙ୍କ ମୁଖରୁ ବାକ୍ୟ ଆସୁ ନ ଥାଏ । କିନ୍ତୁ ଗୁରୁଜନଙ୍କର ଆଜ୍ଞା ଲଙ୍ଘନ କରି ନ ପାରି ଅତି ଶଙ୍କିତଭାବରେ ଶ୍ଳୋକ ଆବୃତ୍ତି କଲେ । ଯଥା—

ଯୁଧାନାଂ ଚୂର୍ଣ୍ଣୀଶାମପି ମଧୁରିମୋଲ୍ଲାଦଦମନୀ
ଦଧାନା ରାଧାଦ୍ୟ ପ୍ରଣୟ ଘନସାରୈଃ ସୁରଭିତାଂ
ସମନ୍ତାତ୍ତ ସନ୍ତାପୋଦ୍‌ଗମ ବିଷମ ସଂସାର ସରଣୀ
ପ୍ରଣୀତା ତେ ତୃଷ୍ଣାଂ ହରତୁ ହରିତ୍ୱାଲାଶିଖରିଣୀ ।

ଅର୍ଥ ତୁ—ଶିଖରିଣୀ ଦଧିଲକ୍ଷ ଏଲାଚ ପ୍ରଭୃତି ମିଶ୍ରିତ ଏକପ୍ରକାର ଅତି ସୁମଧୁର ଖାଦ୍ୟ । ତାହା ଯେପରି ତୃଷ୍ଣାକୁ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅର୍ଥାତ୍ କୌଣସି ନାୟିକା ସଙ୍ଗେ କୌଣସି ନାୟକର ଏକ ନିଭୃତ ଉଦ୍ୟାନରେ ପ୍ରଥମେ ମିଳନହୁଏ ଓ ତହିଁରେ ଉଭୟଙ୍କ ବିବାହ ହୁଏ। ବିବାହପରେ ସେହି ନାୟିକା କହୁଅଛନ୍ତି, ହେ ସଖି, ଯେ କୌମାରକାଳରେ ମୋର ମନୋହରଣ କରିଥିଲେ, ବର୍ତ୍ତମାନ ସେ ମୋର କାନ୍ତ, ପୂର୍ବ ମିଳନ ସମୟବାହ ମଧୁ-ଯାମିନୀ ବର୍ତ୍ତମାନ, ପୂର୍ବପରି ବିକଶିତ ମାଳତୀ ସେ ବିରଳ ସଂପୃକ୍ତ ପରମ ସୁଖକର ମଳୟାନିଳ ପ୍ରବାହିତ ହେଉଅଛି ଏବଂ ମୁଁ ମଧ୍ୟ ସେହି କାମିନୀ ରହିଅଛି, କିନ୍ତୁ ସୁରତ ବିଷୟରେ ବିବାନନ୍ଦ ଗିରିସ୍ଥ ବେତସୀ କାନନ ମନେକରି ମୋର ଚିତ୍ତ ଉଚ୍ଛଳିତ ହେଉଅଛି।

ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କର ପ୍ରଶ୍ନ ଶୁଣି ସ୍ୱରୂପ ଗୋସ୍ୱାମୀ ଉତ୍ତରକଲେ, "ପ୍ରଭୁ! ଆପଣଙ୍କ କୃପା ବ୍ୟତୀତ ଆପଣଙ୍କ ଚିତ୍ତ ବୃତ୍ତି ଜାଣିବାର ସାଧ୍ୟ କାହାର। ରୂପକୃତ ଶ୍ଳୋକରୁ ବେଶ ଅନୁମାନ ହେଉଅଛି, ଆପଣ ତାଙ୍କୁ କୃପାକରି ନିଜ ମନୋଗତ ଭାବ ଜଣାଇଅଛନ୍ତି।" ମହାପ୍ରଭୁ କହିଲେ, ଯଥାର୍ଥ ଅନୁମାନ କରିଅଛ। ମୁଁ ପ୍ରୟାଗରେ ରୂପଙ୍କୁ ଯୋଗ୍ୟପାତ୍ର ଜାଣି କୃପା କରିଥିଲି ତୁମ୍ଭେ ମଧ୍ୟ ତାହାଙ୍କୁ ରସ ବିଷୟରେ ଉପଦେଶ ଦେବ।

ରୂପ ଗୋସ୍ୱାମୀ ରଥଯାତ୍ରାରେ ମଧ୍ୟ ଶ୍ରୀପୁରୁଷୋତ୍ତମରେ କିଛିଦିନ ରହିଲେ, ତାଙ୍କର ମଧୁମୟ ଭାଷା, ମଧୁମୟ ଭାବ, ମଧୁମୟ ବ୍ୟବହାରରେ ପୁରୁଷୋତ୍ତମବାସୀ ସମସ୍ତ ଭକ୍ତଗଣ ତାଙ୍କୁ ଭଲ ପାଉଥିଲେ। ଦିନକରେ ରୂପ ଗୋସ୍ୱାମୀ ଜାଳ-ଦେଉଳରେ କୌଣସି ଯୋଥି ଲେଖିଅଛନ୍ତି, ମହାପ୍ରଭୁ ସେଠାରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ ଏବଂ ଏକ ପତ୍ର ଉଠାଇ ନେଇ ମୁକ୍ତା ପଂକ୍ତିର ଦ୍ୟୁତିବେଶ ପ୍ରାୟ ଅକ୍ଷରପଂକ୍ତି ଦେଖି ଆନନ୍ଦିତ ହୋଇ ଅଧରର ସ୍ତୁତି କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ। ଯଥା—

ଶ୍ରୀରୂପର ଅକ୍ଷର ଯେନ ମୁକୁତାର ପାଁତି
ପ୍ରୀତି ହୟ ଯାଁ ର ପ୍ରଭୁ ଅକ୍ଷରର ସ୍ତୁତି।

କିନ୍ତୁ ଅଧର ଦେଖି ଦେଖି ପତ୍ର ଲିଖିତ ଶ୍ଳୋକର ଭାବ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ମନକୁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆକୃଷ୍ଟ କଲା। ମହାପ୍ରଭୁ ସେ ଶ୍ଳୋକ ପାଠକରି ପ୍ରେମାବିଷ୍ଟ ହେଲେ। ଠାକୁର ହରିଦାସ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ମୁଖରୁ ସେ ଶ୍ଳୋକ ଶୁଣି ଆନନ୍ଦରେ ନାଚିବାକୁ ଲାଗିଲେ, ଏବଂ ପ୍ରଶଂସାକରି କହିଲେ,"

"କୃଷ୍ଣ ନାମେର ମହିମାଶାସ୍ତ୍ର ସାଧୁମୁଖେ ଜାନି
ନାମେର ମହିମା ଐଛେ କାହା ନାହିଁ ଶୁନି।"

ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ମନକୁ ସେ ଆନନ୍ଦ ସହଜରେ ତରେଇ ନେଇ ନାହିଁ। ସେ ଦିନ ଶ୍ରୀ ସାର୍ବଭୌମ ଭଟ୍ଟାଚାର୍ଯ୍ୟ ଓ ପ୍ରକାଶ ରାମାନନ୍ଦଙ୍କ ନିକଟରେ ଯେ ଶ୍ଳୋକର ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣନ

ଅର୍ଥାତ୍ ଶ୍ରୀମତୀ ରାଧିକା କୁରୁକ୍ଷେତ୍ରକୁ ଯାଇ ବହୁ ସୈନ୍ୟ ପରିବେଷ୍ଟିତ ରଥାରୂଢ଼ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଦେଖି ନିଜ ପ୍ରିୟ ସଖୀ ଲଳିତାଙ୍କୁ କହୁଅଛନ୍ତି, "ସଖି, ଏହି ସେହି ପ୍ରିୟତମ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ, ମୁଁ ମଧ୍ୟ ସେହି ରାଧା, ତାଙ୍କ ସହିତ ମିଳିତ ହୋଇଅଛି, କିନ୍ତୁ ମଧୁର ମୁରଳୀ ରବ ମୁଖରିତ ସେହି କାଳିନ୍ଦୀ ତଟବର୍ତ୍ତୀ ବିପିନ ପାଇଁ ମୋର ଚିତ୍ତ ବ୍ୟାକୁଳ ହେଉଅଛି।"

ରାଜବେଶ ହାତି ଘୋଡ଼ା ମନୁଷ୍ୟ ଗହନ
କାହାଁ ଗୋପବେଶ କାହାଁ ନିର୍ଜନ ବୃନ୍ଦାବନ
ସେଇ ଭାବ ସେଇ କୃଷ୍ଣ ସେଇ ବୃନ୍ଦାବନ
ଯେବେ ପାଇ ତବେ ହୟ ବାଞ୍ଛିତ ପୂରଣ।

ମହାପ୍ରଭୁ ଏହି ଉପରୋକ୍ତ ଶ୍ଳୋକ ପାଠ କରି ପରମାନନ୍ଦ ଲାଭ କଲେ, ତାଙ୍କ ଅଙ୍ଗ ପୁଲକିତ ହେଲା। ଏହି ସମୟରେ ରୂପ ଗୋସ୍ୱାମୀ ସ୍ନାନ ସାରି ଫେରି ଆସିଲେ ଓ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କୁ ଦେଖି ପ୍ରଣାମ କଲେ। ମହାପ୍ରଭୁ ଅତୀବ ଆନନ୍ଦରେ ତାଙ୍କ ପିଠି ଉପରେ ସ୍ନେହବ୍ୟଞ୍ଜକ ଗୋଟିଏ ଚାପୁଡ଼ା ମାରି କହିଲେ, "ରୂପ! ତୁ ମୋ ମନ କଥା ଜାଣିଲୁ କିପରି।" ଯଥା—

ପ୍ରଭୁ ତାଁରେ ଚାପଡ଼ ମାରି କହିତେ ଲାଗିଲା
ଗୂଢ଼ ମୋର ହୃଦୟ ତୁମି ଜାନିଲେ କେମନେ?
ଏତ କହି ରୂପେ କୈଲ ଦୃଢ଼ ଆଲିଙ୍ଗନେ।

ଆହା କି ସ୍ନେହର ପରାକାଷ୍ଠା! କେତେଜଣଙ୍କ ଭାଗ୍ୟରେ ଏ ପ୍ରେମ ଚାପଡ଼ ଘଟିଥାଏ! ହେ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ସ୍ନେହାସ୍ପଦ ରୂପ ବାରେ ମାତ୍ର ଏ ଅଧମପ୍ରତି କୃପାଦୃଷ୍ଟି କର। ସେ କୃପାବଳରେ ଭବସିନ୍ଧୁ ମହାକୀର୍ତ୍ତିର କଣାମାତ୍ର ସ୍ପର୍ଶ କରିବାକୁ ଏ ଅଧମ ସକ୍ଷମ ହେଉ। ତୁମ୍ଭ କୃପା ବ୍ୟତିରେକେ ଶ୍ରୀରାଧାରାଣୀଙ୍କର କୃପା ଯେ କେହି ପାଇ ପାରିବ ନାହିଁ।

ମହାପ୍ରଭୁ ରୂପଙ୍କୁ କେବଳ ପ୍ରେମ ଚାପଡ଼ ଓ ପ୍ରେମାଲିଙ୍ଗନ ଦାନକରି ତୃପ୍ତ ହୋଇ ରହି ପାରିଲେ ନାହିଁ। ସେ ପ୍ରେମ ଗଦ୍-ଗଦ ହୋଇ ସେ ଶ୍ଳୋକ ଯେପରି ନିଜ ମନରକୁ ଗଲେ, ଏବଂ ସେଠାରେ ସ୍ୱରୂପ ଗୋସାଇଁଙ୍କ ଦେଖାଇ ତାଙ୍କୁ ପଚାରିଲେ, "ସ୍ୱରୂପ! ମୋର ମନୋଗତ ଭାବ ରୂପ ଜାଣିଲା କିପରି?" ମହାପ୍ରଭୁ ଏପରି ପଚାରିବାର କାରଣ ଏହି। ମହାପ୍ରଭୁ ଗୁଣ୍ଡିଚା ଯାତ୍ରା ସମୟରେ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ଦେବଙ୍କୁ ରଥସ୍ଥ ଦେଖି ନିମ୍ନୋକ୍ତ ଶ୍ଳୋକଟି ପାଠ କରିଥିଲେ। ଯଥା—

ଯଃ କୌମାର ହରଃ, ସ ଏବ ହି ବରସ୍ତା ଏବ ଚୈତ୍ର କ୍ଷପା
ସ୍ତେ ଚୋନ୍ମୀଳିତ ମାଳତୀ ସୁରଭୟଃ ପ୍ରୌଢ଼ାଃ କଦମ୍ବାନିଳାଃ
ସା ଚୈବାସ୍ମି ତଥାପି ତତ୍ର ସୁରତ ବ୍ୟାପାର ଲୀଳାବିଧୌ
ରେବା ରୋଧସି ବେତସ ତରୁତଳେ ଚେତଃ ସମୁତ୍କଣ୍ଠତେ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ବ୍ୟକ୍ତିର ତୃଷା ନିବାରଣ କରେ ଓ ମନୁଷ୍ୟକୁ ତୃପ୍ତ କରାଏ, ସେହିପରି ହରିଲୀଳାରୂପ ଶିଖରିଣୀ ଭୁମ୍ବର ବିଷମସଂସାର-ଦାବାଗ୍ନିଜନିତ ସନ୍ତାପକୁ ନାଶ କରୁ । ଏହାର ମାଧୁରୀ, ସୁଧାଂଶୁର ସୁଧାମାଧୁରୀଜନିତଗର୍ବକୁ ନଷ୍ଟ କରେ ଏଙ୍କଏହା ଶ୍ରଦ୍ଧାଧାନ ଗୋପମାନଙ୍କର ପ୍ରଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ କର୍ପୂର ସଂଯୋଗରେ ଅତୀବ ସୁବାସିତ ।

ସ୍ୱାମୀ ରାମାନନ୍ଦ ମହା କବି । ନାନା ଶ୍ଳୋକରେ ଇଷ୍ଟଦେବଙ୍କର ବର୍ଣ୍ଣନ ଥାଏ ଏହା ସେ ଜାଣନ୍ତି । ତେଣୁ ପଗ୍ଭରଲେ, "ରୂପ ! ଇଷ୍ଟଦେବଙ୍କ ବର୍ଣ୍ଣନସୂଚକ ଶ୍ଳୋକ ପାଠ କଲ" । ରୂପ ବେଶିଲେ, ଏହା ପାଠ କଲେ ମହାପ୍ରଭୁ କିଛି ବିରକ୍ତ ହୋଇ ପାରନ୍ତି, କାରଣ ସେ ଆତ୍ମପ୍ରଶଂସାକୁ ଭଲ ପାରୁ ନ ଥିଲେ । ତେଣୁ ସେ ସଙ୍କୁଚିତ ହୋଇ ରହିଲେ । ମହାପ୍ରଭୁ ସର୍ବଜ୍ଞ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଦାସାରକ ମନୁଷ୍ୟ ଭାବରେ ବ୍ୟବହାର କରୁଥିଲେ । ବିଶେଷତଃ ଯୋଗମାୟା ସହାୟରେ ଭଗବାନଙ୍କର ନର ଲୀଳା । ଅତଏବ ସେ ରୂପଙ୍କୁ ସଙ୍କୁଚିତ ଦେଖି କହିଲେ, "ଗୁଣଗ୍ରାହୀ ବୈଷ୍ଣବ ସମାଜରେ ନିଜକୃତ ଗ୍ରନ୍ଥ ଶୁଣାଇବ, ସେଥିରେ ପୁଣି ଲଜ୍ଜା କଣ" । ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କର ଏହି ଆଦେଶ ଶ୍ରବଣ କରି ରୂପ ଇଷ୍ଟଦେବଙ୍କ ଗୁଣବର୍ଣ୍ଣନସୂଚକ ଶ୍ଳୋକଟି ପାଠ କଲେ । ଯଥା—

ଅନର୍ପିତ ଚରୀଂଚିରାତ୍ କରୁଣୟାବତୀର୍ଣ୍ଣଃକଳୌ
ସମର୍ପୟିତୁ ମୁନ୍ନତୋ ଜ୍ୱଳରସାଂ ସ୍ୱଭକ୍ତିଶ୍ରିୟଂ
ହରିଃପୁରଟ ସୁନ୍ଦର ଦ୍ୟୁତି କଦମ୍ବ ସନ୍ଦୀପିତଃ
ସଦା ହୃଦୟକନ୍ଦରେ ସ୍ଫୁରତୁ ବଃ ଶଚୀନନ୍ଦନଃ ।

ଅର୍ଥାତ୍—ଏଥିପୂର୍ବରୁ କେହି କେବେ ଉନ୍ନତୋଜ୍ଜ୍ୱଳରସ—ପ୍ରଧାନ ଭକ୍ତି ଏ ଜଗତରେ ପ୍ରଚାର କରି ନାହିଁ । କଳିକ ଦେବାଦି ଭଗବତ୍ତାରଜନର ଉପଦେଶ ପ୍ରଦାନ କରିଅଛନ୍ତି ସତ୍ୟ କିନ୍ତୁ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳରସ ପ୍ରଧାନ ଭକ୍ତି କେହି ଦେବାକୁ ପ୍ରଚାର କରି ନ ଥିଲେ । ମନୁଷ୍ୟ ସମାଜରେ ଏହି ଅନର୍ପିତଚରୀ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳରସ ପ୍ରଧାନ ଭକ୍ତି ଶ୍ରୀ ପ୍ରଦାନ କରିବା ନିମିତ୍ତ କନକକାନ୍ତି ସମୁଜ୍ଜ୍ୱଳ ଜ୍ୟୋତିସମୂହରେ ପରିଶୋଭିତ ଶ୍ରୀଗୌରହରି ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ପ୍ରତି ଦୟାପୂରିତ ସେବ କଳିକାଳରେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଅଛନ୍ତି । ସେହି ଶଚୀନନ୍ଦନ ହରି ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ହୃଦୟକନ୍ଦରେ ସର୍ବଦା ସ୍ଫୁରିତ ହେଉନ୍ତୁ ।

ଏହି ଶ୍ଳୋକଟି ଶୁଣି ମହାପ୍ରଭୁ ବାହ୍ୟିକ ବିରକ୍ତି ପ୍ରକାଶ ପୂର୍ବକ କହିଲେ, ଏ ଅତି ସ୍ତୁତି ହୋଇଅଛି । ଶ୍ରୀ ରାମ ରାମାନନ୍ଦାଦି ଉପସ୍ଥିତ ଭକ୍ତଗଣ କହିଲେ, କାହିଁ, ଏ ତ କିଛି ଅତି ସ୍ତୁତି ନୁହେଁ । ବରଂ ଏହା ଶୁଣି ଆମ୍ଭେମାନେ କୃତାର୍ଥ ହେଲୁଁ ।

ମହାପ୍ରଭୁ ଯେପରି ବସ୍ତୁତତ୍ତ୍ୱରେ ଶ୍ରୀରୂପ ଗୋସ୍ୱାମୀଙ୍କ ନାଟକ ଦ୍ୱାରା ନିଜ ଅନ୍ତରଙ୍ଗମାନଙ୍କଠାରେ ପ୍ରକାଶ କରିଅଛନ୍ତି ତାହା ସମସ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣନ କରିବାକୁ ଗଲେ ଏ ଗ୍ରନ୍ଥର କଳେବର ବୃଦ୍ଧି ହୋଇଯିବ । ତେଣୁ ସଂକ୍ଷେପରେ ପ୍ରଧାନ କେତେକ ଶ୍ଳୋକର ବିଚାର ଉଲ୍ଲେଖ କଲି । ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟଚରିତାମୃତରେ ଏମାନ ବସ୍ତୁତତ୍ତ୍ୱରେ ଅଲୋଚିତ ହୋଇଅଛି ଏବଂ ନାଟକ ଦ୍ୱୟର ମଧ୍ୟ ଅଧୁନା ବଙ୍ଗଳା ଅର୍ଥସହ ମୁଦ୍ରାଙ୍କନ ହୋଇଥିବାରୁ ଜନସାଧାରଣଙ୍କର ପଠନର ସୁବିଧା ହୋଇଅଛି ।

ରାମାନନ୍ଦ କହିଲେ, ଏଥିର ପ୍ରତ୍ୟେକାଦ୍ୟ (ଅଭିନୟ ଦର୍ଶନରେ ଦର୍ଶକମଣ୍ଡଳୀଙ୍କର ପ୍ରବୃତ୍ତି ଉନ୍ମୁଖୀକରଣସୂଚକ ପ୍ରଶଂସାକୁ ପ୍ରସ୍ତାବନା ବୋଲାଯାଏ) ସମ୍ବନ୍ଧରେ କି ଲେଖିଛ ପଢ଼ିଲ । ତହିଁ ରୂପ ଚାରି ଶ୍ଳୋକଟି ପାଠ କଲେ ।

ଭକ୍ତାନାମୁଦ୍‌ଗାଦନର୍ଗଳ ଧିୟାଂ ବର୍ତ୍ତେ ।ନସଗୋତ୍ପଳଃ
ଶୀଲୈଃ ପଞ୍ଚବତଃ ସ ବକ୍ଷକ ବଧୂବକ୍ତ୍ରୋ ପ୍ରବକ୍ତ୍ରୋଽପ୍ୟସୌ
ଲେଭେ ଚନ୍ଦ୍ରବଶୀଶ ତାଣ୍ଡବ ବଧେ ବୃଦ୍ଧ ନାଟକୀ ଗର୍ଭଭୂ
ମନ୍ୟେ ମଦ୍ୱିଧ ପୁଣ୍ୟ ମଣ୍ଡଳ ପରସାକୋଽସ୍ୟମୁର୍ଲାଳିତ ।

ଏ ନାଟକ ଅଭିନୟର ରଙ୍ଗସ୍ଥଳ ଶ୍ରୀରାଧାଗୋବିନ୍ଦଙ୍କର ବିହାରସ୍ଥଳ ବୃନ୍ଦାବନ ; ଏଥିରେ ପୁଣି ସ୍ୱୟଂ ଗୋପୀବଲ୍ଲଭ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଚରିତାବଳୀ ପ୍ରଦର୍ଶିତ ହେବ ଏବଂ ନିର୍ମଳ ସୁଭକ୍ତ ଭକ୍ତମଣ୍ଡଳେ ଶ୍ରୋତାରୂପେ ଏ ରଙ୍ଗମଞ୍ଚକୁ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ କରିଅଛନ୍ତି । ଅତଏବ ମନେହୁଏ ମାଦୃଶବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କର ପୁଣ୍ୟରାଶି ଆଜି ପରିପାକଦଶାକୁ ଲାଭିଅଛି ।

ରାମାନନ୍ଦ କହିଲେ, ରୂପ, ତୁମ୍ଭର ଏ ବିଦଗ୍ଧମାଧବ ନାଟକଟିର ସୂଚନାରୁ ବୋଧ ହେଉଅଛି ଏଥିରେ ନାଟକର ସର୍ବ ଲକ୍ଷଣମାନ ପୂର୍ଣ୍ଣମାତ୍ରାରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇଅଛି । ପ୍ରେମୋତ୍ପତ୍ତିର କାରଣ ସମ୍ବନ୍ଧରେ କଣ ଲେଖିଅଛ ଶୁଣାଇଲ । ରୂପ ତହିଁ ପୂର୍ବରାଗବ୍ୟଞ୍ଜକ ଶ୍ଳୋକଟି ପାଠ କଲେ ।

ଏକସ୍ୟ ଶ୍ରୁତମେବ ଲୁମ୍ପତିମତିଂ କୃଷ୍ଣେତି ନାମାକ୍ଷରଂ ।
ସାନ୍ଦ୍ରୋଲ୍ଲାଦି ପରମ୍ପରା ମୁପନୟତ୍ୟନ୍ୟସ୍ୟ ବଂଶୀକଳଃ ।
ଏଷ ଶ୍ରୀଧ୍ୟ ଦନ ଦ୍ୟୁତି ର୍ମନସିମେ ଲଗ୍ନଃପଟେ ଚାଞ୍ଚଳୀତୁ ।
କଷ୍ଟଂଖଳ ପୁରୁଷଶ୍ୟେ ବତତ୍ତ୍ୱଭୁତ ମନ୍ୟେ ମୃତଃ ଶ୍ରେୟସୀ ।

ଶ୍ରୀମତୀ ନିଜ ପ୍ରିୟସଖୀ ବିଶାଖାଠାରେ ମନୋଗତ ଭାବ ପ୍ରକାଶ କରି କହୁଅଛନ୍ତି, " ସଖି ! ପ୍ରଥମେ ଏକ ପୁରୁଷଙ୍କର " କୃଷ୍ଣ " ଏହି ନାମ ମୋର ଶ୍ରବଣ ବିବରରେ ପ୍ରବେଶ କରି ମୋର ବୁଦ୍ଧିକୁ ବିଲୁପ୍ତ କଲା । ପୁଣି ଅପର ଏକ ପୁରୁଷଙ୍କର ବଂଶୀଧ୍ୱନି ମୋ କର୍ଣ୍ଣପଥରେ ଆସି ମୋତେ ଉନ୍ମତ୍ତ କରାଇଲା । ତୁ ପୁଣି ଏ ଯେ ତମ୍ବପଟ ଆଣି ମୋ ଆଗରେ ଧରିଅଛୁ ଏହି ତମ୍ବପଟସ୍ଥ ମୂର୍ତ୍ତି, ନବ ଜଳଧର କାନ୍ତି ଆଣିରେ ପଡ଼ିବାମାତ୍ର

Digitized by srujanika@gmail.com

ଭିତରେ ପ୍ରବେଶ ପୂର୍ବକ ଚିତ୍ତପଟରେ ଲଗ୍ନ ହୋଇ ରହିଅଛି । ଅତଏବ, ଧିକ୍ ମୋତେ, ଯାହା ତନ ପୁରୁଷଙ୍କର ରତ ବନ୍ଧନ କରିବାକୁ ହେଲା । ଏହାଠାରୁ ମରଣ ମୋ ପକ୍ଷରେ ଶ୍ରେୟ ।" ଏହିରୂପ ପୂର୍ବାନୁରାଗ, ବିକାର ଚେଷ୍ଟା ପ୍ରଭୃତି ଉଦାହରଣମାନ ବିଦଗ୍ଧ ମାଧବରୁ ପଠିତ ହେଉ । ଜଗତ୍ରେ ରାମରାୟ କହିଲେ, "ରୂପ । ଭାବ ପ୍ରଭାକର ଉଦାହରଣ ଶ୍ଳୋକଟି ପାଠ କର" ତାହା ଶ୍ରୀରୂପ ନିମ୍ନ ଭାବେ ଶ୍ଳୋକଟି ପଢ଼ିଲେ ।

ପୀତ୍ୱା ନିବିକାଳକୂଟ କଟୁତା ଗଙ୍ଗସ୍ୟ ନିର୍ବାସିତୋ,
ନିଃସ୍ୟନ୍ଦେନ ମୁଦା ସୁଧା ମଧୁରିମାହଙ୍କାର ସଙ୍କୋଚନଃ
ପ୍ରେମାମୁନ୍ଦସ୍ୟ ନନ୍ଦନନ୍ଦନ ପଦେ ଜାଗର୍ତ୍ତି ସମ୍ୟାଲ୍ଲରେ
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣେ ସ୍ଫୁଟମସୀ ବକ୍ରମଧୁରୀ ସ୍ତେନୈବ ବକ୍ରାଲ୍ଲୟଃ ।

ଅର୍ଥାତ୍ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣପ୍ରେମ ଯାହା ଅନ୍ତରେ ଜାଗରିତ ହୁଏ, କେବଳ ସେହି ବ୍ୟକ୍ତିହିଁ ଏହାର ବକ୍ରମଧୁର ବକ୍ରମ ବୁଝିପାରନ୍ତି । ନବ କାଳକୂଟର କଟୁତା ଗଙ୍ଗ ଏ ପାତ୍ରାଠାରେ ଗଙ୍ଗ ହୋଇଯାଏ ଏବଂ ସୁଧା ମଧୁରିମାର ଅହଙ୍କାର ଏହାର ମଧୁରିମା ଆଗରେ ପରାସ୍ତ ହୁଏ ।

ଏହା ଶୁଣି ରାୟ ରାମାନନ୍ଦ ପଚାରିଲେ ସହଜ ପ୍ରେମ (ନିରୁପାଧି ବା ଅକୈତବ ପ୍ରେମର ଲକ୍ଷଣ କିରୂପ ଦର୍ଶାଇ ଅଛ ।

ଶ୍ରୀରୂପ ତହିଁ କେତେଗୋଟି ଶ୍ଳୋକ ପାଠକଲେ ତହିଁମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟିଏ ଦୁଇଟି ନିମ୍ନରେ ଦେଲି ।

ସ୍ତୋତ୍ରଂ ଯତ୍ର ତଟସ୍ଥତାଂ ପ୍ରକଟୟନ୍ ଚିତ୍ତସ୍ୟ ଧତ୍ତେ ବ୍ୟଥାଂ
ନିନ୍ଦାପି ପ୍ରମଦଂ ପ୍ରଯଚ୍ଛତି ପରିହାସ ଶ୍ରିୟଂ ବିଭ୍ରତୀ
ଦୋଷେଣ କ୍ଷୟିତାଂ ଗୁଣେନ ଗୁରୁତାଂ କେନାପ୍ୟନାଦନ୍ୟତ୍ର
ପ୍ରେମ୍ନଃସାରବିଚାରସ୍ୟ କସ୍ୟଚିଦୀୟଂ ବିଚାରିତ ପ୍ରକ୍ରିୟା ।

ନିରୁପାଧି ପ୍ରେମର ଲକ୍ଷଣ ଏହି ଯେ, ପ୍ରେମିକ ନିଜ ପ୍ରଶଂସାବାକ୍ୟ ଶ୍ରବଣରେ ଔଦାସିନ୍ୟଭାବ ଅବଲମ୍ବନପୂର୍ବକ ହୃଦୟରେ ବେଦନା ଅନୁଭବ କରନ୍ତି; ଲୋକନିନ୍ଦା ତାଙ୍କଠାରେ ପରିହାସବାକ୍ୟରୂପେ ପରିଗଣିତ ହୋଇ ଆନନ୍ଦ ପ୍ରଦାନ କରେ ଏବଂ ପ୍ରେମପାତ୍ରର ଦୋଷ ଶ୍ରବଣରେ ତାହାଙ୍କର ପ୍ରେମର କ୍ଷୟ ହୁଏ ନାହିଁ ।

ଅନ୍ୟଃ ଶ୍ଳେଷ୍ମ କଳଙ୍କିତାଃ ନିଜବପୁଃ ଯାମୋଦ୍ୟ ଯାମ୍ୟାଂପୁରଂ
ନାସ୍ୟ ବନ୍ଧନ ସମ୍ପଦ୍ୟ ପ୍ରଶସ୍ୟିନଂ ହାସ୍ୟଂ ତଥାପ୍ୟୁଜ୍ଜିତ
ଅସ୍ମିନ୍ ସଂପ୍ରତିକେ ସଙ୍କର କରଟେଶ୍ୱରୀ ପଶ୍ଚାତ୍ତିକେ
ହାମେଧାବନ ରାଧିକେ ତବ କଥଂ ପ୍ରେମା ଗରୀୟାନଭୂତ୍ ।

ଲଳିତା ଶ୍ରୀମତୀ ରାଧିକାଙ୍କୁ କହୁଛନ୍ତି, "ହେ ରାଧିକେ ! ଆମ୍ଭେମାନେ ହୃଦୟ ଯାତନାରେ କାତର ହୋଇ ଅସି ଯମାଳୟକୁ ଯିବାକୁ ବସିଥିଲୁଁ, ତଥାପି ଏ (କୃଷ୍ଣ) ବଞ୍ଚନାପୂର୍ଣ୍ଣ ହାସ୍ୟ ତ୍ୟାଗ କରୁ ନାହାନ୍ତି । ଭୁମ୍ବେତ ବୁଦ୍ଧିମତୀ, ଏରୂପ ନିପଟକପଟପୂର୍ଣ୍ଣ କାମୁକ ଗୋପଲୁମାରଠାରେ ତୁମ୍ଭର କିପରି ମହାପ୍ରେମ ଜାତ ହେଲା ?"

ଏହିରୂପ ଆଉ କେତେକ ଶ୍ଳୋକ ଆଲୋଚିତ ହେବାପରେ ରାମାନନ୍ଦ ପଚାରିଲେ, ଶ୍ରୀବୃନ୍ଦାବନର ଶୋଭା, କୃଷ୍ଣଙ୍କର ଶୋଭାମୟ ଅଦ୍ଭୁତ ମୁରଳୀ ଏବଂ ଶ୍ରୀରାଧାମାଧବଙ୍କର ଅତୁଳ ରାମଶୀୟ ଶୋଭା ସମ୍ବନ୍ଧରେ କିରୂପ ବର୍ଣ୍ଣନ କରିଅଛ । ତୁମ୍ଭର କବିତ୍ୱ ଶ୍ରବଣ କରି ମୁଁ ପ୍ରକୃତରେ ଚମତ୍କୃତ ହୋଇଅଛି ।

ରୂପ ଗୋସ୍ୱାମୀ ତେତେବେଳେ ସେ ସମସ୍ତ ଶୁଣାଇଲେ । ସମସ୍ତ ଲେଖିଲେ ଗ୍ରନ୍ଥର କଳେବର ବୃଦ୍ଧି ହୋଇଯିବ ଅତଏବ ସେଥିରୁ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ନିଦର୍ଶନ ସ୍ୱରୂପ ଦେଉଅଛି । ପ୍ରଥମ ଶ୍ରୀବୃନ୍ଦାବନର ଶୋଭା —

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ନିଜପ୍ରିୟ ନର୍ମ୍ମସଖା ମଧୁମଙ୍ଗଳକୁ କହୁଅଛନ୍ତି, ହେ ସଖେ, ଦେଖିଲଣି, ଶ୍ରୀବୃନ୍ଦାବନର କି ମନୋହର ଶୋଭା ହୋଇଅଛି ।

କ୍ୱଚିଦ୍ଭୃଙ୍ଗୀଗୀତଂ କ୍ୱଚିଦନିଲଭଙ୍ଗୀ ଶିଶିରତା
କ୍ୱଚିଦ୍ଦୀର୍ଣ୍ଣୀଲାସ୍ୟଂ କ୍ୱଚିଦମଳ ମଲ୍ଲୀ ପରିମଳଃ
କ୍ୱଚିଦ୍ବାସଶାଳୀ କରକଫଳ ପାଳୀପରିଭରେ
ଦୁର୍ଷୀକାଣାଂ ବୃନ୍ଦଂ ପ୍ରେମୋଦୟତି ବୃନ୍ଦାବନମିଦଂ

ଅର୍ଥାତ୍ କେଉଁସ୍ଥାନରେ ଭ୍ରମରଗଣ ଗୁଣୁ ଗୁଣୁ ସ୍ୱରରେ ସୁମଧୁର ଗାୟନ କରୁଅଛନ୍ତି; କେଉଁଠାରେ ଶୀତଳ ଅନିଳ ପ୍ରବାହିତ ହେଉଅଛି; କେଉଁଠାରେ ବନଲତାଗଣ ମନ୍ଦାନିଲରେ ଆଲୋଳିତ ହୋଇ ନୃତ୍ୟ କରୁଅଛନ୍ତି; କେଉଁଠାରେ ମଲ୍ଲି କାସୁମର ଅମଳ ପରିମଳ ପ୍ରବାହିତ ହେଉଅଛି । ଅତଏବ ହେ ସଖେ ! ଏହିରୂପେ ନାନାଶୋଭା ଧାରଣ କରି ଶ୍ରୀବୃନ୍ଦାବନ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଇନ୍ଦ୍ରିୟସୁଖ ବର୍ଦ୍ଧନ କରୁଅଛି । ବର୍ତ୍ତମାନ ବୃନ୍ଦାବନ ଦେଖିଲେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଜଡ଼ୀୟ ଚକ୍ଷୁରେ ମଧ୍ୟ ତାହାର ଶୋଭା ଅତୀବ ରାମଶୀୟ ପ୍ରତୀୟମାନ ହୁଏ । ଚିନ୍ମୟସ୍ୱଭାବର ଚିନ୍ମୟ ମାଧୁରୀ ସ୍ୱୟଂ ଶ୍ରୀଗୋବିନ୍ଦ ଓ ତାଙ୍କ ସଖୀମାନଙ୍କୁ ଯେ କି ମଧୁର ବୋଧ ହେଉଥିଲା ତାହା କିଏ ବାକ୍ୟରେ ପ୍ରକାଶ କରି ପାରିବ ।

ମୁରଳୀ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଯଥା—

ଉନ୍ନମ୍ରୀକୃତ ଶ୍ରମତ୍ର କୃତପରଂ କୁର୍ବନ୍ ମୁହୁସ୍ତମୁରଂ
ଧାନାଦନ୍ତରିତ୍ୟନ୍ ସନନ୍ଦନ ମୁଖାନ୍ ବିସ୍ମାରୟନ୍ ବେଧସଂ
ଔପକ୍ୟାବଲିଭିର୍ବଳଂ ଚଟୁଳୟନ୍ ଭ୍ରେଣ୍ଦ୍ରମାସୂର୍ଣ୍ଣୟନ୍
ଭ୍ରମ୍ବଲ୍ଲବ୍ଧତାହ ଭିତ୍ତିମରତୋ ବିଭ୍ରାମ ବଂଶୀଧ୍ୱନିଃ ।

ଶ୍ରୀ ମଧୁମଙ୍ଗଳ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କୁ କହୁଅଛନ୍ତି, ପ୍ରିୟ ସଖେ ! ତୁମ୍ଭର ଏ ମଧୁର ବଂଶୀଧ୍ୱନି, ମେଘଗଣଙ୍କୁ ସ୍ତମ୍ଭିତ କରି,

Digitized by srujanika@gmail.com

ବନ୍ଧବଗଣଙ୍କୁ ବାରମ୍ବାର ଅଶ୍ଚାର୍ଯ୍ୟାନ୍ୱିତ କର, ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କମାନସପୁତ୍ର ସନକାଦି ପ୍ରଭୃତି ଋଷିମାନଙ୍କୁ ଧ୍ୟାନଚ୍ୟୁତ କରାଇ, ସୃଷ୍ଟିକର୍ତ୍ତା ବିଧାତାଙ୍କୁ ବିସ୍ମିତ କରାଇ, ପାତାଳପୁରରେ ଆନନ୍ଦ ହେତୁ ବଳରାଜାଙ୍କର ଗୁପ୍ତଲାଭ ଉତ୍ପାଦନ କରାଇ ଶ୍ରୀ ଅନନ୍ତଦେବଙ୍କୁ ବିଚଳିତ କରି ଏବଂ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡର ଆମୂଳ ଭେଦକରି, ଦଶଦିଗରେ ବିଚରଣ କରିଥିଲା ।

ଅହା ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣକରସ୍ଥ ବଂଶୀର କି ମହିମା ! ସେ କି ଏକା ଗୋପୀମାନଙ୍କୁ ଆକର୍ଷଣ କରେ ! ନା; କୋଟି ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଆକର୍ଷଣ ଶକ୍ତି ସେ ବଂଶୀରେ ବର୍ତ୍ତମାନ । ସେ ବଂଶୀରବରେ ପଥର ଯେ ଦ୍ରବୀଭୂତ ହୋଇଯାଏ । ଶ୍ରୀବୃନ୍ଦାବନର ତରୁ ପାହାଡ଼ୀ ବଂଶୀର ସେ ଯଶ ଅଦ୍ୟାପି ଘୋଷଣା କରୁଅଛି । ଧେନୁ, ସଖା ଓ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ସମସ୍ତଙ୍କର ଶ୍ରୀଚରଣ ଚିହ୍ନମାନ ସେ ପାହାଡ଼ର ପ୍ରସ୍ତରମାନଙ୍କରେ ଅଙ୍ଗୁଲିଭାବରେ ରହିଅଛନ୍ତି । ଏଠାରେ ମୋର କୌଣସି ପ୍ରିୟବନ୍ଧୁଙ୍କର ସ୍ୱପ୍ନ ଅପ୍ରାସଙ୍ଗିକ ହେବ ନାହିଁ ମନେ କରି ସନ୍ଧି ବେଶିତ କଲି । ସେ ସ୍ୱପ୍ନରେ ଦେଖୁଛନ୍ତି, କଟକର ବାଲୁବଜାରର କୌଣସି ଦ୍ୱିତଳ ଗୃହରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ବଂଶୀ କରେ ଧରି ଦଣ୍ଡାୟମାନ । ଏ (ମୋର ବନ୍ଧୁ) ସେଠାରେ ପ୍ରବେଶ କରିଅଛନ୍ତି, ସ୍ୱୟଂ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ କହୁଅଛନ୍ତି, " ତୁମ୍ଭର ଓଡ଼ିଆମାନଙ୍କୁ ମୁଁ ବାରମ୍ବାର ବଂଶୀରେ ଡାକିଲେ ମଧ୍ୟ ଶୁଣୁନାହିଁ । ମୋର ବନ୍ଧୁଟି ଉତ୍ତର କଲେ, ପ୍ରଭୋ ଆପଣ ଏ କିରୂପ କଥା କହୁଅଛନ୍ତି, ଆପଣ କୋଟି ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡର ଈଶ୍ୱର, ଆପଣଙ୍କ ଡାକ ଶୁଣୁ ନାହିଁ କିଏ ? ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ତତ୍ପରେ କହୁଛନ୍ତି, ଦେଖ, କେଉଁଠାରେ କୌଣସି ତାସ ଅବା ପାଶାଖେଳ ହେଉ, କେଉଁଠାରେ ନାଚତାମସା ହେଉ, ଅବା କେଉଁଠାରେ ଦଙ୍ଗାହେଙ୍ଗାମା ହେଉ ଲୋକେ କୌତୁହଳ ପରବଶ ହୋଇ ସେଠାରେ ଜମା ହେବେ । କିନ୍ତୁ ଯଦି ସେହି ସ୍ଥାନରେ ହରିକୀର୍ତ୍ତନ କିମ୍ବା ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭଗବତାଦି ଶାସ୍ତ୍ର ପଠନ ଆରମ୍ଭ କରାଯାଏ, ଏକେ ଏକେ ଖସି ପଳାଇବେ । ତେବେ ମୋର ଦଶ ଡାକ ସେମାନେ ଶୁଣିଲେ କାହିଁ ? " ହେ ଅମ୍ବର ଓଡ଼ିଆ ଭାଇମାନେ, ଏହାଠାରୁ ଅଧିକ ଶୋକାବହ ଆଉ କଣ ଅଛି । ସ୍ୱୟଂ ଭଗବାନ୍ ତାଙ୍କ ପ୍ରିୟ ଭକ୍ତସନ୍ତାନମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଏତେ ଚିନ୍ତିତ । ଆମ୍ଭେମାନେ କି ତାଙ୍କର ଏହି ବଂଶୀନିନାଦକୁ ଶୁଣିବା ନାହିଁ । ଏଥିରେ କି ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଚୈତନ୍ୟ ଉଦୟ ହେବ ନାହିଁ ? ଆମ୍ଭେମାନେ ବୃଥା ଆମୋଦ ପ୍ରମୋଦରେ ଆଉ କେତେଦିନ ମତ୍ତ ରହିବା । ସ୍ୱୟଂ ଭଗବାନ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କର ଏ ଅର୍ଥିତ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ମୋହ ଭଙ୍ଗିବ ନାହିଁ କି ?

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କର ରୂପ ବର୍ଣ୍ଣନ ଯଥା—

ନବାମ୍ବୁଧର ମଣ୍ଡଳୀ ମଦବର୍ତ୍ତୁ ଦେହ ଦ୍ୟୁତି
ର୍ଗ୍ରଜେନ୍ଦ୍ର କୁଳ ଚନ୍ଦ୍ରମାଃ ସ୍ଫୁରତ କୋଟିନକ୍ୟୋଯୁବା
ସଖିଭିର କୁଳାଙ୍ଗନା ନିକର ମାନବନ୍ଧାର୍ଗଳ
ଛିଦା କରଣ କୌତୁକୀ ଜୟତି ଯସ୍ୟ ବଂଶୀଧ୍ୱନିଃ ।

ସଖୀ ମୁକୁଟମଣି ଶ୍ରୀ ଲଳିତା ଶ୍ରୀମତୀଙ୍କୁ ସମ୍ବୋଧନପୂର୍ବକ କହୁଅଛନ୍ତି ହେ ସଖି ! ବ୍ରଜେନ୍ଦ୍ରକୁଳ ଚନ୍ଦ୍ରମା ଏକ ନବଯୁବା ବରକୁ କରୁଅଛନ୍ତି । ଏହାଙ୍କର ଶ୍ୟାମଳ ଅଙ୍ଗ କାନ୍ତିରେ ନବ ଜଳଧର ପଟଳୀର ଗର୍ବ ବିଡମ୍ବିତ ହେଉଅଛି । ଏବଂ କୁଳବଧୂମାନଙ୍କର ମାନବନ୍ଧନରୂପ ଅର୍ଗଳଛେଦନରେ ପଟୁ ଏହାଙ୍କର ବଂଶୀଧ୍ୱନି ସର୍ବଦା ଜୟଶୀଳ ।

ଶ୍ରୀ ରାଧାରୂପ ବର୍ଣ୍ଣନ ଯଥା—

ବଳାଦଶ୍ରୋର୍ଲକ୍ଷ୍ମୀଃ କବଳୟତି ନବ୍ୟଂ କୁବଳୟଂ
ମୁଖୋଦ୍ଭାସଃ ଫୁଲ୍ଲଂ କମଳବନ ମୁଚ୍ଚଂ ଘୟତିର
ଦଶାଂ କଷ୍ଟାମସ୍ଥା ପଦମପି ନୟତ୍ୟାଙ୍ଗିକ ରୁଚି
ବିଚିତ୍ରଂ ରାଧାୟା କିମପି କଳରୂପଂ ବଳସତ ।

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ମଧୁମଙ୍ଗଳଙ୍କୁ କହୁଅଛନ୍ତି, "ସଖେ ଶ୍ରୀରାଧାଙ୍କର ରୂପ କି ବିଚିତ୍ର ଭାବରେ ବିଳାସ କରୁଅଛି । ଏହାଙ୍କର ନୟନ-ଶୋଭା ନବ ପ୍ରସ୍ଫୁଟିତ କୁବଳୟଶୋଭାକୁ ଧରୁଅଛି । ଏହାଙ୍କର ଉଦ୍ଭାସମୟୀ ମୁଖ ଶୋଭା କମଳବନର ଶୋଭାକୁ ଦୂର କରି ଦେଉଅଛି, ଏବଂ ଏହାଙ୍କର ମଧୁର ଅଙ୍ଗକାନ୍ତି ଅଷ୍ଟାପଦକୁ (ସୁବର୍ଣ୍ଣକୁ) କଷ୍ଟ ଦଶାରେ ନିକ୍ଷେପ କରୁଅଛି ।

ଏହିରୂପ ମଧୁର-ବର୍ଣ୍ଣନ ଶ୍ରବଣ କରି ରାମାନନ୍ଦ କହିଲେ, "ରୂପ! ତୁମ୍ଭର କବିତା ସକଳ ଅମୃତର ଧାରାରେ ବହିଯାଉ ଅଛି । ଏବେ ଦ୍ୱିତୀୟ ନାଟକରୁ (ଲଳିତ ମାଧବ) କିଛି ପାଠ କର ।

ରୂପ ଗୋସ୍ୱାମୀ ରାମ୍ବାର ଅତ୍ୟନ୍ତପ୍ରଶଂସା ଶ୍ରବଣରେ ଲଜ୍ଜିତ ହୋଇ କହିଲେ, "ମହୋଦୟ! ଆପଣଙ୍କର ପ୍ରେମ ଭକ୍ତି ପ୍ରତିଭା ଗୋ ରାବାଦ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ପରି ସମୁଜ୍ଜ୍ୱଳ, ମୁଁ ଆପଣଙ୍କଠାରେ ଜ୍ୟୋତିରିଙ୍ଗଣ ପୋକ ତୁଲ୍ୟ । ଆପଣଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ମୁଖ-ବ୍ୟାଦାନ କରିବା ମଧ୍ୟ ମୋ ପକ୍ଷରେ ଧୃଷ୍ଟତା । ତେବେ ଆପଣ ଆଦେଶ କରୁଥିବାରୁ ମୁଁ ତାହା ପ୍ରତିପାଳନ କରି ଏମାନ ପାଠ କରୁଅଛି । ଯଥା—

ରୂପ କହେ କାହାଁ, ତୁମି ସୂର୍ଯ୍ୟ ସମ ଭାନ
ମୁଞ୍ଜି କୋନ୍ କ୍ଷୁଦ୍ର ଯେନ ଖଦ୍ୟୋ ତ ପ୍ରକାଶ
ତୋମାର ଆଗେ ଧାର୍ଷ୍ଟ୍ୟ ଏହି ମୁଖ ବ୍ୟାଦାନ ।

ରୂପ ଯେ ରାମ୍ବାଙ୍କୁ ଅତି ସ୍ତୁତି କରି ଏହା କହିଥିଲେ ଏମନ୍ତ ନୁହେ । ଗୋଡ଼ ବାଦିସାଧୁଙ୍କର ମନ୍ଦ ତ୍ୟାଗ କରି ବୃଦ୍ଧ-

Digitized by srujanika@gmail.com

ତଳବାସୀ ସ୍ୱାଧୀନଚେତା ଭକ୍ତକୁଳରୂପ ଗୋସ୍ୱାମୀଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଅନୁଭୂତ କରିବାର କାରଣ ନ ଥିଲା । ସେ ପ୍ରକୃତ କଥାହିଁ କହିଥିଲେ ।

ଏହାପରେ ସେ ଲଳିତ ମାଧବ ନାଟକର କେତେକ ଶ୍ଳୋକ ଅବୃତ୍ତି କଲେ । ସେ ସମସ୍ତ ବିସ୍ତାର ଭୟରେ ଉଦ୍ଧୃତ ନ କରି ଶ୍ରୀ ରାଧାଙ୍କର ରୂପ ବର୍ଣ୍ଣନସୂଚକ ଗୋଟିଏ ଶ୍ଳୋକ ଉଦ୍ଧୃତ କଲି । ଯଥା—

ବିହାର ସୁର ଦର୍ଶିକା ମମମନଃ କଲ୍ପଦ୍ରୁମସ୍ୟଥା
ବିଲୋଚନ ଚକୋରୟୋଃ ଶରଦ-ମନ୍ଦ-ଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରଭା
ଉରୋମ୍ବର ତଟସ୍ୟ ଗୁରୁ ତାରକାବଳୀ
ମନ୍ଦୋନ୍ନତ ମନୋରଥେ ରସ୍ୟ ମଳଭିଷା ରାଧିକା ।

ଅର୍ଥାତ୍ ଯେ ମୋର ମନୋରୂପ ମାତଙ୍ଗଜର ବିହାର ନିମିତ୍ତ ସୁଚେତନା ରୂପା; ଯେ ମୋର ଲୋଚନଚକୋର ପକ୍ଷରେ ଶରତ୍‌କାଳୀନ ପୂର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରଭାସଦୃଶୀ, ଏବଂ ଯେ ମୋର ବକ୍ଷରୂପ ଆକାଶ ମଣ୍ଡଳର ଗୁରୁ ତାରାବଳୀ ଭୂଷଣ, ଆଜି ସେହ ଶ୍ରୀ ରାଧିକାଙ୍କୁ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ ମୋର ଚରଦିନର ଅଭିଳାଷପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଅଛି ।

ରାୟ ରାମାନନ୍ଦ ଶ୍ରୀରୂପ କୃତ ଏହି କବିତା ସକଳ ଶୁଣି ଅତି ବିସ୍ମିତ ହେଲେ ଏବଂ ସେ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କୁ କହିଲେ, "ପ୍ରଭୋ! ଏତ କବିତା ନୁହେଁ, ଏ ଯେ ଅମୃତର ଧାର ବହିଯାଉ ଅଛି । ଏଥିରେ କି ଶବ୍ଦାଳଙ୍କାର, କି ଅର୍ଥାଳଙ୍କାର, କି ସୁନ୍ଦର ଲଳିତ୍ୟ ସମସ୍ତହିଁ ଅତି ସୁନ୍ଦର, ଅତି ସୁନ୍ଦର । ସମସ୍ତ ନାଟକ ଲକ୍ଷଣମାନ ଏଥିରେ ପୂର୍ଣ୍ଣତାକୁ ଲାଭକରିଅଛି, କିନ୍ତୁ ଏ ନାଟକ ଦ୍ୱୟର ସର୍ବୋତ୍କୃଷ୍ଟ ଗୁଣ ଏହି ଯେ ଏଥିରେ ଅଶ୍ଳୀଳ ରସାମୃତ ମୂର୍ତ୍ତି ଶ୍ରୀ ରାଧାକୃଷ୍ଣଙ୍କର ପ୍ରେମରସ ଅନର୍ଗଳ ପ୍ରବାହିତ ହେଉ ଅଛି । ଏହା ଶୁଣି ମୋର ମନ ଦ୍ରବୀଭୂତ ହୋଇ ଯାଉଅଛି ଓ ମସ୍ତକ ବିଘୂର୍ଣ୍ଣିତ ହେଉଅଛି । ଯଥା—

ଏତ ଶୁନି ରାୟ କହେ ପ୍ରଭୁର ଚରଣେ,
ରୂପେର କବିତ୍ୱ ପ୍ରଶଂସି ସହସ୍ର ବଦନେ
କବିତା ନା ହୟ ଏଇ ଅମୃତେର ଧାର
ନାଟକ ଲକ୍ଷଣ ଏଇ ସିଦ୍ଧାନ୍ତେର ସାର ।
ପ୍ରେମ ପରିପାଟି ଏଇ ଅଦ୍ଭୁତ ବର୍ଣ୍ଣନ
ଶୁନି ଚିତ୍ତ କର୍ଣ୍ଣେର ହୟ ଆନନ୍ଦ ଘୂର୍ଣ୍ଣନ ।

କିନ୍ତୁ ପ୍ରଭୋ! ଏହି ଉତ୍କୃଷ୍ଟଭାବରେ ନାଟକ ରଚନା ଜୀବଶକ୍ତିର ବହିର୍ଭୂତ । ମୁଁ ଅନୁମାନ କରେଁ ଅଦ୍ଭୁତ ଶକ୍ତି ଦେଇ ଶ୍ରୀରୂପ ଦ୍ୱାରା ଏମନ୍ତ ମଧୁର ନାଟକଦ୍ୱୟ ରଚନା କରାଇ ଅଛନ୍ତି । ନ ହେଲେ ଏରୂପ ସୁଲକ୍ଷଣଯୁକ୍ତ ରସପୂର୍ଣ୍ଣ ଗ୍ରନ୍ଥ ରଚିତ ହେବା ଅସମ୍ଭବ । ଯଥା—

ତୋମା ଶକ୍ତି ବିନା ଜୀବେର ନହେ ଏଇ ବାଣୀ
ତୁମି ଶକ୍ତି ଦିୟା କହ ଏ ହେନ ଅନୁମାନି ।

ଶ୍ରୀମନ୍ ମହାପ୍ରଭୁ ଏହା ଶୁଣି କହିଲେ, "ରାମାନନ୍ଦ, ତୁମ୍ଭେ ଯଥାର୍ଥ ଅନୁମାନ କରିଅଛ । ଶ୍ରୀ ପ୍ରୟାଗ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏହାଙ୍କ ସହିତ ମୋର ଦେଖା ହୁଏ । ମୁଁ ଏହାଙ୍କ ଗୁଣରେ ତୁଷ୍ଟ ହୋଇ ଏହାଙ୍କୁ ଶକ୍ତି ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲି । ଏ ସୁବିଦିତ । ଏରୂପ କବିତ୍ୱ ଭିନ୍ନ ପ୍ରେମରସ ପ୍ରଚୁରର ଆଉ ଉପାୟ ନାହିଁ । ଏହାଙ୍କ କବିତ୍ୱ ଦ୍ୱାରା ଶ୍ରୀ ରାଧାକୃଷ୍ଣଙ୍କର ମଧୁର ରସ ଉତ୍ତମ-ରୂପେ ପରିପୁଷ୍ଟ ହେବ ଓ ଲୋକଙ୍କ ଚିତ୍ତାକର୍ଷଣ କରିବ । ଅତଏବ ଏହାଦ୍ୱାରା ପ୍ରେମରସ ଉତ୍ତମରୂପେ ପ୍ରଚୁର ହୋଇ ପାରିବ । ତୁମ୍ଭେମାନେ ଏହାପ୍ରତି ଭୁଯାକର ଏହି ବର ଦିଅ, ଏ ଯେପରି ନିର୍ବିଘ୍ନରେ ବ୍ରଜଲୀଳା ବର୍ଣ୍ଣନ କରିପାରେ । ମହାପ୍ରଭୁ ରୂପଙ୍କର ଅନ୍ତର ପରିଚୟ ଦେଇ କହିଲେ, ରାମାନନ୍ଦ ! ଏହାଙ୍କର ଜ୍ୟେଷ୍ଠଭ୍ରାତା ସନାତନ ମଧ୍ୟ ଅତି ବିଜ୍ଞ । ତାଙ୍କପରି ବିଜ୍ଞ ପୃଥିବୀରେ ବିରଳ । ସେ ଗୁଣରେ ତୁମ୍ଭର ସଦୃଶ । ଯଥା

ଇହାର ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ଭ୍ରାତା ନାମ ସନାତନ
ପୃଥିବୀତେ ବିଜ୍ଞବର ନାହିଁ ତାର ସମ ।
ତୋମାର ଯୈଛେ ବିଷୟ ତ୍ୟାଗ ତୈଛେ ତାଁର ରୀତି
ଦୈନ୍ୟ ବୈରାଗ୍ୟ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ ତାଁହାତେଇ ସ୍ଥିତି ।
ଏଇ ଦୁଇ ଭାଇ ଆମି ପାଠାଇଲ ବୃନ୍ଦାବନେ
ଶକ୍ତି ଦିୟା ଭକ୍ତି ଶାସ୍ତ୍ର କରିତେ ପ୍ରବର୍ତ୍ତନେ ।

ରାମାନନ୍ଦ କହିଲେ, ପ୍ରଭୋ, ଆପଣଙ୍କ ଇଚ୍ଛାରେ କାଷ୍ଠର ପିତୁଳା ଆପେ ଆପେ ନାଚିପାରେ । ମୋ ମୁଖରୁ ଯେଉଁ ସମସ୍ତ ରସକଥା ବିଦ୍ୟାନଗରଠାରେ ପ୍ରକାଶ କରିଅଛିଲେ, ବର୍ତ୍ତମାନ ସେ ସମସ୍ତ ରସ ଏହାଙ୍କ ଲେଖାରେ ଦେଖିବାକୁ ପାଉଅଛି । ଭକ୍ତମାନଙ୍କୁ କୃପା କର, ଭବିଷ୍ୟତ ଜୀବମାନଙ୍କ ପ୍ରତି କୃପା କର ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ବ୍ରଜରସ ପ୍ରକାଶ କରାଉଅଛନ୍ତି ।

ଏହିରୂପେ ରାମାନନ୍ଦଙ୍କୁ ଦେଇ ମହାପ୍ରଭୁ ଶ୍ରୀରୂପକୃତ ନାଟକଦ୍ୱୟ ଆସ୍ୱାଦନ କଲେ । ରାମରାୟ ଆଜି ଶ୍ରୀରୂପକୃତ ବିଖ୍ୟାତ ନାଟକଦ୍ୱୟର ସମାଲୋଚକ ସ୍ଥାନରେ ଅବସ୍ଥିତ । ଅତଏବ ସାହିତ୍ୟ ଜଗତରେ ଓ ପ୍ରେମ ଜଗତରେ ରାୟ ରାମାନନ୍ଦ କେଉଁସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କରିଥିଲେ, ଏଥିରୁ ତାହାର ଉତ୍ତମ ପ୍ରମାଣ ମିଳୁଅଛି । (କ୍ରମଶଃ)

ଶ୍ରୀ ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର ରାୟ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଦୁଗଳମଠ ।

ଆଜି ଗୋଟିଏ ବହୁଦିନର ଶ୍ରୁତପୂର୍ବ୍ବ ଲୁପ୍ତୋନ୍ମୁଖୀ ଘଟଣା ଅର୍ଦ୍ଧ ବିସ୍ମୃତ ପୁରାତନ ସ୍ମୃତ୍ୟ-ସ୍ମୃତିତୁଲ୍ୟ ହୃଦୟସ୍ଥ ଅନ୍ତସ୍ତଳରେ ଚିରକାଳ ଖେଳି ବୁଲୁଅଛି । ପକ୍ଷା ଯେପରି ବେଳେ ବେଳେ ନଦୀତୀରବର୍ତ୍ତୀ ବୃକ୍ଷଶାଖାରେ ଉଡ଼ିବସି ଜଳ-ଦର୍ପଣରେ ଅସ୍ପଷ୍ଟରେ ଆତ୍ମପ୍ରକାଶ କରେ, ଏ ଘଟଣା-ବହ୍ନିଗୀ କାହିଁକି କେଜାଣି ହୃଦୟ-ସରୋବରକୂଳସ୍ଥ ସ୍ମୃତି-ପାଦପରେ ଆଜି ସେହିପରି ବାରମ୍ବାର ଉଡ଼ିଆସି ବସି ଯାଉଅଛି । ଘଟନାଟି ଯଥାର୍ଥ କି କଳ୍ପନାପ୍ରସୂତ ଗଳ୍ପ, ତାହା ମୋର ପରିଜ୍ଞାତ ନୁହେଁ । ତଥାପି "ଯଥାଶ୍ରୁତଂ ତଥା ଲିଖିତଂ" ପ୍ରବଚନର ଅନୁସୃତ ଧରି ଲେଖିବାରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହେଲି ।

ଗୋପାଳପୁରମଠର ଯେପରି ନାମ ଡାକ, ମଠାଧିଷ୍ଠାତା ଦେବତା ରଘୁନାଥ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ପ୍ରତାପୀ । ଚିରକୌମାର-ବ୍ରତାବଲମ୍ବୀ ବ୍ୟତୀତ ବିବାହିତ ପୁରୁଷର ଉକ୍ତ ମଠରେ ମହନ୍ତ ହେବାର ବିଧି ନାହିଁ । ଏଣୁ ସମସ୍ତେ ମଠଟିକୁ ନିଅଙ୍ଗୀମଠ ବୋଲି କହନ୍ତି । ସ୍ଥୂଳତଃ ଗୋପାଳପୁରମଠ ସାଧାରଣରେ ନିଅଙ୍ଗୀମଠ ନାମରେ ପରିଚିତ । ଗଡ଼ମଣ୍ଡଳ ନରପତିଙ୍କ ପୂର୍ବପୁରୁଷମାନେ ମଠ ଅଧୀନରେ ବିପୁଳ ଭୂସମ୍ପତ୍ତି ଖଞ୍ଜି ଦେଇ ଯାଇଅଛନ୍ତି । ସେଥିର ଅଧ୍ୟକ୍ଷରେ ଠାକୁରଙ୍କର ବାର ପୁନେଇ ତେର ଯାତ୍ରା ଏବଂ ଅଭ୍ୟାଗତ ସେବା ନିର୍ବାହିତ ହୁଏ । ଏହି ସମସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ ପରିଚାଳନ ସକାଶ ମଠରେ ଜଣେ ମହନ୍ତ ଅଛନ୍ତି । ମଠର ବାର୍ଷିକ ପ୍ରାୟ ପନ୍ଦର ହଜାର ଟଙ୍କା ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ମହନ୍ତ ରାମାନୁଜଦାସ ଜଣେ ବୃଦ୍ଧପ୍ରକୃତିକ ବ୍ୟକ୍ତି । ବୟସ ପ୍ରାୟ ଶତାଧିକ ମାତ୍ର ଆକୃତିରେ ଏତେ ଅଧିକ ବର୍ଷ ବୋଲି ଜଣାଯାଏ ନାହିଁ । ଗ୍ରାମର ଷାଠିଏ ବର୍ଷର ବୃଦ୍ଧମାନେ କହନ୍ତି, ଆମ୍ଭମାନେ ପିଲାକାଳୁ ମହନ୍ତ ମହାଶୟଙ୍କୁ ଏହିପରି ଦେଖି ଆସୁଅଛୁଁ । ତାଙ୍କ ରୂପ ବା ଆକୃତିର କୌଣସି ବୈଲକ୍ଷଣ ଘଟି ନାହିଁ । ରୂପ ଠିକ ତମ୍ବାପତ୍ର ପରି ଜ୍ୟୋତିଶ୍ମାନ । ଦେଖିଲେ ବୋଧହୁଏ, ଯେପରି କଷ୍ଟୁଣୀ-କରଣଧାରୀ ସନ୍ନ୍ୟାସୀଙ୍କୁ ଝରି ପଡ଼ୁଅଛି । ନେତ୍ର ଦ୍ୱୟ ବିଶାଳ ଏବଂ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ, ଯେମନ୍ତ କି ପୁଷ୍ପଗୁଚ୍ଛରେ ଶାନ୍ତ ପ୍ରୀତି ପ୍ରଭା ଦ୍ୱୟ ସ୍ନିଗ୍ଧ ଶୀତଳ ଆଲୋକ ବିକୀରଣପୂର୍ବକ ପ୍ରଜ୍ୱଳିତ ହେଉଅଛି । ବିଶାଳ ଲଲାଟରେ ହସମର ଅଦ୍ଭୁତ-ମୁଦ୍ରା ମୁଦ୍ରିତ । ମୁଖରେ ସର୍ବଦା ସ୍ମିତ ହାସ୍ୟ । ସେହି ହାସ୍ୟରେ ସନ୍ତୋଷ ସୁଧା ବୋଳା ହେଲାପରି ବୋଧହୁଏ । ପାର୍ଥିବ ବିଭବରେ ଅକିଞ୍ଚନ ନିମନ୍ତ ରହି ସଦା ମହନ୍ତ ସର୍ବଦା ନିର୍ଲିପ୍ତ । ମହନ୍ତଙ୍କର କୌପୀନ ମାତ୍ର ସମ୍ବଳ । ତାହା ଉପରେ ଖଣ୍ଡିଏ ଗୈରିକ ବସନର ଆବରଣ । ହୃଦୟସ୍ଥ ଅନନ୍ତ ଗାମ୍ଭୀର୍ଯ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଲେହେଁ ସ୍ୱଭାବ ବାଳକୋଚିତ ସରଳ ଏବଂ ମଧୁର । ବାସ୍ତବରେ ଜଗତରେ ଯେଉଁମାନେ ଶିଶୁଧର୍ମୀ, ସ୍ୱର୍ଗରାଜ୍ୟ ସେହିମାନଙ୍କର । ଏଣୁ ଯେଉଁମାନେ ଯେଉଁ ପରିମାଣରେ ଛଳନା, ଶିଶୁ ସ୍ୱଭାବ ସେହିମାନଙ୍କର ସେହି ପରିମାଣରେ ପ୍ରବଳ । ମହନ୍ତଙ୍କୁ କେବେ କେହି କ୍ରୁଦ୍ଧ ହେବାର ଦେଖି ନାହାନ୍ତି । ଯେ ଶୀତଳ, ସେ ସ୍ୱଭାବଶୀତଳ, ଉଷ୍ଣତା ତାହାର କୌଣସି କାଳରେ ଧର୍ମ ନୁହେଁ । ଉଷ୍ଣ ବାୟୁ ଖର୍ଶରେ କରକା ତରଳ ହୋଇ ବହିଯାଏ ମାତ୍ର କଦାଚ ଉଷ୍ଣ ହୁଏ ନାହିଁ । ମଠଟି ନିର୍ଜନ ସ୍ଥାନରେ ଅବସ୍ଥିତ । ସେଠାକୁ ସଂସାର ନେମି ଘର୍ଷଣରେ ଶ୍ରୁତିବଜ୍ରାସ୍ଫୁନ କର୍କଶ ଶବ୍ଦ ଶୁଣାଯାଏ ନାହିଁ କିମ୍ବା ଘଟନାଘାତପ୍ରତିଘାତର ଭୀଷଣ ସ୍ପନ୍ଦନ ଜଣାଯାଏ ନାହିଁ । ମହନ୍ତ ଅଧିକାଂଶ ସମୟ ଯୋଗସାଧନରେ ଅତିବାହିତ କରନ୍ତି । ଅବଶିଷ୍ଟ ସମୟ ଦେବ-ସେବା ଶାସ୍ତ୍ରାଲୋଚନାରେ ବ୍ୟୟିତ ହୁଏ । ପ୍ରଶସ୍ତି-ମୋଦକ ସେବନ କିମ୍ବା ସତୋମାଲ୍ୟ ଭୂଷଣରେ ସର୍ବଦା ତାଙ୍କର ଅରୁଚି । ସାଧୁମାନେ ଆତ୍ମଗୌରବକୁ ବିଷବତ୍ ଘୃଣା କରନ୍ତି । ଆତ୍ମଗୌରବ ସେମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ଅପମାନତୁଲ୍ୟ । ମହନ୍ତ ବିନୟୀ, ଧୈର୍ଯ୍ୟବାନ୍ ଏବଂ ନିଷ୍ପୃହଭାବୀ । ସ୍ଥୂଳତଃ ସାଧୁ-ମହାପୁରୁଷଙ୍କର ଯେଉଁ ସବୁ ସଦ୍‌ଗୁଣ ଥିବାର ଉଚିତ, ତାହା ତାଙ୍କର ପୂର୍ଣ୍ଣମାତ୍ରାରେ ଥିଲା । ଅଢ଼ ସାର୍ଦ୍ଧ ଦଶ କ୍ରୋଶ ମଧ୍ୟରେ ଯେତେ ମଠ ଅଛି, ସେଥିର ମହନ୍ତମାନେ ରାମାନୁଜଙ୍କଠାରୁ ଟୀକା ନ ନେଇ ଗାଦିରେ ବସି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ ଏଣୁ ସମସ୍ତେ ତାଙ୍କୁ ବଡ଼ ମହନ୍ତ ବୋଲି କହନ୍ତି ।

ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ମଠରେ ଗୁରୁତର ବିରାଟ ମହୋତ୍ସବ ହୁଏ । ଚତୁଷ୍ପାର୍ଶ୍ୱବର୍ତ୍ତୀ ୨୦।୨୫ ଖଣ୍ଡ ଗ୍ରାମରୁ ଲୋକେ ଆସି ପ୍ରସାଦ ସେବା କରନ୍ତି । ମଠ ଏବଂ ମହନ୍ତଙ୍କ ପ୍ରତି ସାଧାରଣର ଭକ୍ତି ଏବଂ ବିଶ୍ୱାସ ଅକ୍ଷୁଣ୍ଣ । ଏମନ୍ତକି ବାତର ପ୍ରଥମ ଫଳ ମଠକୁ ନ ଦେଇ କେହି ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି ନାହିଁ । ଅହୋ, ପଲ୍ଲିବାସୀଙ୍କର କି ସରଳ ଧର୍ମ ବିଶ୍ୱାସ । ଆଜିକାଲିର ଶିକ୍ଷିତ ଲୋକେ ହୋଇଥିଲେ ବାଗବଗିଚାର ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଫଳମୂଳାଦି ନିଜର ଉଦର ସକାଶ ନ ଦେଇ ପ୍ରଭୁ ପୂଜା ସକାଶ ଉତ୍ସର୍ଗ କରନ୍ତେ ।

ଧର୍ମର ମାହାତ୍ମ୍ୟ ଉଚ୍ଚଶ୍ରେଣୀର ଉକ୍ତ ହୃଦୟରେ ଏବଂ ନିମ୍ନଶ୍ରେଣୀର ଅଶିକ୍ଷିତ ହୃଦୟରେ ଯେପରି ପ୍ରବଳ, ଶିକ୍ଷିତ ଅଧ୍ୟାପକ ମଧ୍ୟମ ଶ୍ରେଣୀସ୍ଥ ଲୋକଙ୍କ ହୃଦୟରେ ସେପରି ନୁହେଁ । ଏଣୁ କଥାରେ କହନ୍ତି,—"ଦୁଢ଼ ତରେ କି ମୂଢ଼ ତରେ ମହିମଙ୍କ ଅ ଉଦ୍ଦମରେ ।" ମଠର ଦେବକାର୍ଯ୍ୟ ନିର୍ବାହ ଏବଂ ଅତିଥି

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅଭ୍ୟାଗତ ସେବା ପରେ ଯେଉଁ ଅର୍ଥ ଉଦ୍‌ବୃତ୍ତ ହୁଏ ତାହା ଅକ୍ଷମ ପାଳନ, ଦରିଦ୍ର ରୋଗୀର ଶୁଶ୍ରୂଷା ଏବଂ ସାଧାରଣ ଶିକ୍ଷା କାର୍ଯ୍ୟରେ ବ୍ୟୟିତ ହୁଏ । ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ଗ୍ରାମମାନଙ୍କରେ ରୋଗ ପ୍ରବଳ ସମୟରେ ମହନ୍ତଙ୍କୁ ଔଷଧ ଧରି ଦ୍ୱାରେ ଦ୍ୱାରେ ବୁଲିବାର ଦେଖାଯାଏ । ମହନ୍ତଙ୍କର ଶିଷ୍ୟ ଅନେକ । ସେମାନଙ୍କଠାରୁ ଯାହା ବାର୍ଷିକ ମିଳେ, ତାହା ବାର୍ଷିକ ବୈଷ୍ଣବ ପଙ୍ଗତରେ ଲାଗେ । ବଳ ପଡ଼ିଲେ ନିରୁଦକ ସ୍ଥାନରେ କୂପ ପୁଷ୍କରିଣୀ ଖନନ ଏବଂ ଦେବାଳୟ ପ୍ରଭୃତି ସଂସ୍କାରରେ ବ୍ୟୟିତ ହୁଏ । କି ମଠର ଆୟ କି ସ୍ୱୋପାର୍ଜିତ କାହିଁରୁ କଡ଼ାଏ ମାତ୍ର ଅପବ୍ୟୟ ହୁଏ ନାହିଁ । ମହନ୍ତ ମହାରାଜ ସେ ବିଷୟରେ ବଡ଼ ଜାଗ୍ରତ । ପ୍ରଜାମାନେ ମଠକୁ ଖଜଣା ଦେବାକୁ ଆସିଲେ ମହନ୍ତ ସେମାନଙ୍କୁ ପ୍ରସାଦ ସେବା ନ କରାଇ ଛାଡ଼ନ୍ତି ନାହିଁ । ପିତା ପୁତ୍ରକୁ ସ୍ନେହ କଳିପରି ଆଗରେ ବସି ତୃପ୍ତିପୂର୍ବକ ଆହାର କରାନ୍ତି ।

କେତେ ବର୍ଷ ପୂର୍ବରେ ଜଣେ ବିପତ୍ନୀକ ଗୃହ ଶୂନ୍ୟ ଦରିଦ୍ର ବ୍ରାହ୍ମଣ ଗୋଟିଏ ଶିଶୁପୁତ୍ର ସହ ମଠରେ ଆଶ୍ରୟ ନେଇଥିଲା । ବ୍ରାହ୍ମଣଟି ବର୍ତ୍ତିଜ୍ଞାନ ଶୂନ୍ୟ, ସୁତରାଂ ପୂଜା ଅର୍ଚ୍ଚନା କାର୍ଯ୍ୟର ଅଯୋଗ୍ୟ ଜାଣି ମହନ୍ତ ବାବାଜ ତାକୁ ଫୁଲ ତୁଳସୀ ତୋଳା, ଚନ୍ଦନ ଘୋଷା ପ୍ରଭୃତି ଦେବ ଟହଲରେ ନିଯୁକ୍ତ କରିଥିଲେ ଏବଂ ପିତା ପୁତ୍ରଙ୍କ ସକାଶ ଦୁଇଓଳି ଦୁଇ ପାର୍ଶ୍ୱ ଭୋଗ ଖଞ୍ଜି ଦେଇଥିଲେ । ପୁତ୍ରଟି ମଧ୍ୟ ପିତାର କର୍ତ୍ତବ୍ୟରେ ସହାୟତା କରୁଥିଲା । ମାତ୍ର ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ କ୍ରମେ ବାଳକଟି ନବମ ବର୍ଷରେ ପଦାର୍ପଣ ନ କରୁଣୁ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଜ୍ୱରାକ୍ରାନ୍ତ ହୋଇ ମୃତ୍ୟୁମୁଖରେ ପତିତ ହେଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ଅନାଥ ବାଳକଟିର ମହନ୍ତ ଏକମାତ୍ର ଭରସା । ସେ ମଧ୍ୟ ତାହାକୁ ଅତି ଯତ୍ନରେ ଲାଳନ ପାଳନ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ପିଲାଟି ଦେଖିବାକୁ ସୁନ୍ଦର ମାତ୍ର ବୁଦ୍ଧି ଟିକିଏ ସ୍ଥୂଳ । ମହନ୍ତଙ୍କ ସ୍ନେହ ଦୟାର ଶୀତଳ ଛାୟାରେ ସେ ପିତୃ ବିଚ୍ଛେଦ ଅଚିରେ ବିସ୍ମୃତ ହେଲା । ସ୍ନେହ ଜଗତର ସାମାନ୍ୟ ପଦାର୍ଥ ନୁହେଁ । ସେ ଅବହେଳେ ପ୍ରାଣକୁ ବନ୍ଧା ରଖିପାରେ । ବିଶେଷତଃ ସାଧୁମାନଙ୍କର ଅନାବିଳ ଅକୃତ୍ରିମ ସ୍ନେହ ଅଦ୍ଭୁତ ବଳବତ୍ତର । ସେ ସ୍ନେହର ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ ନାହିଁ କିମ୍ବା ସେ ଜାତ କୁଳର ବିଚାର ରଖେ ନାହିଁ । ତାହା ପ୍ରାକୃତ ତରଙ୍ଗିଣୀ ତୁଲ୍ୟ କ୍ରମ ବର୍ଦ୍ଧନଶୀଳ । ତାହାର ବୃଦ୍ଧି ସ୍ୱାଭାବିକ ମାତ୍ର ବିନାଶ ନାହିଁ କିମ୍ବା ଦୃଷ୍ଟିତା ନାହିଁ । ଅଧିକନ୍ତୁ ବାତ୍ସଲ୍ୟ ସ୍ନେହ ପରପଦାନୁସାରୀ, ଭାବ ଦେଖିଲେ ସ୍ୱତଃ ପ୍ରବାହିତ ହୋଇଯାଏ । ତେତେବେଳେ ଶତ ପ୍ରତିବନ୍ଧକ ତାହାକୁ ଓଗାଳ ପାରେ ନାହିଁ । ଅଜ୍ଞାନ ପଶୁ ପକ୍ଷୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯାହାର ମାୟାରେ ମୁଗ୍ଧ, ତାହାଠାରେ ଜ୍ଞାନୀ ମାନବର ତ କଥାହିଁ ନାହିଁ ।

ଯଥାସମୟରେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ବାଳକର ଉପନୟନ ସଂସ୍କାର ସମାହିତ ହେଲା । ପିତୃ ମାତୃ ହୀନ ବାଳକଟିର ମନରେ ଯେପରି ଶୋକର ଆଘାତ ନ ଲାଗେ ସେଥିପ୍ରତି ମହନ୍ତ ସତତ ସଚେଷ୍ଟ ଥାଆନ୍ତି । ଏମନ୍ତ କି ପାଖରେ ବସାଇ ଖୁଆନ୍ତି ଏବଂ ନିଜ ବିଛଣାରେ ଶୁଆନ୍ତି । ଭାଗ୍ୟଦେବଙ୍କର କୃପା ଅନନ୍ତ ଏବଂ ଅମୋଘ । ସ୍ପର୍ଶମଣି ତୁଲ୍ୟ ସେ ମୁହୂର୍ତ୍ତକ ମଧ୍ୟରେ ଲୁହାକୁ ସୁନା କରିପାରେ । ସ୍ଥାନସ୍ଥାନ ବାଳକ ଉପରେ ତାଙ୍କର ଅମୃତ ଆଶୀର୍ବାଦ ବୃଷ୍ଟି ହେଲା । ଶେଷରେ ମହନ୍ତ ତାହାକୁ ନିଜର ଭ୍ରାତା ଦାୟାଦ ନିରୁପଣ ପୂର୍ବକ ନିଜର ଚେଲା କରି ରଖିଲେ । ସେହିଦିନ ଠାରୁ ତାହାର ଗୌରବ-ରବ ମଧ୍ୟ କ୍ରମେ ପ୍ରଭା ବିସ୍ତାର କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ସେ ଭୃତ୍ୟ ଆସନରୁ ଉଠିଯାଇ ପ୍ରଭୁ ଆସନର ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ହେଲା । ମଠର ସେବକମାନେ କଥାକେ କଥାକେ ତନ୍ନ ଅଜ୍ଞା ପକାଇଲେ । ଆଉ ଏଣିକ କେହି ତାହାର ନାମ ଧରି ଡାକନ୍ତି ନାହିଁ । ତାହାର ଉପଯୁକ୍ତ ହେଲା,—ବାବାଜିପିଲା । କେହି କେହି ସାନ ଗୋସାଇଁ ବୋଲି ମଧ୍ୟ ସମ୍ବୋଧନ କଲେ । ଦୁର୍ଦ୍ଦିରେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରବାଦ ଅଛି,— "ନସିବ୍ କ୍ୟା ନକରେ କାମ, ଆବେ ଅନ୍ଧା ଯାବେ ଅନ୍ଧା ବାବୁ ଅନନ୍ତରାମ ।" ଯାହାହେଉ ମହନ୍ତଙ୍କ ଅଗାଧ ସ୍ନେହ ଏବଂ ଭାଗ୍ୟଦେବଙ୍କର ଅତିରିକ୍ତ କୃପା ବାଳକଟିର ଆଘାତ ଜୀବନକୁ ସାଫଲ୍ୟର ଚରମଶୀର୍ଷ ପବିତ୍ର ଅଳକାନନ୍ଦାରେ ସ୍ନାନ କରାଇ ଆଣିଲେ । କଥାରେ କହନ୍ତି,—"ସ୍ତ୍ରୀର ତନ ଦଶା ଆଉ ପୁରୁଷର ଷଣ ଦଶା ।" ତାହାହିଁ ସାର୍ଥକ ହେଲା ।

ଉପନୟନ ପରେ ମହନ୍ତ ବାବାଜ ଶିଷ୍ୟର ଶିକ୍ଷୋନ୍ନତିରେ ମନୋନିବେଶ କଲେ । ମଠ ଚୌପାଢ଼ୀରେ ଗୋଟିଏ ପାଠଶାଳା ସ୍ଥାପିତ ହେଲା । ମାସିକ ସାର୍ଦ୍ଧ ଦୁଇମୁଦ୍ରା ବେତନରେ ଜଣେ ଅବଧାନ ନିଯୁକ୍ତ ହେଲେ । ଅବଧାନଙ୍କର ନାମ ବିହାରୀ ଦାସ । ଜାତିରେ ମାହିଷ୍ୟ ଓଁଝା । ଓଁଝାମାନେ ଜଣେ ଜଣେ ଦୁର୍ବାସା କିମ୍ବା ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର ଋଷିଙ୍କ ଅବତାର । ଛାତ୍ରବର୍ଗ ଅଧ୍ୟୟନରେ ସେମାନଙ୍କର ଉଦର ପୂର୍ଣ୍ଣ । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ବିହାରୀ ଦାସ ମଧ୍ୟ ସେ ସଦ୍‌ଗୁଣରୁ ମୁକ୍ତ ନ ଥିଲେ । ଆମ୍ଭପ୍ରଶଂସାକୁ ମହାର୍ଘ ହାର ତୁଲ୍ୟ ସେ ସର୍ବଦା କଣ୍ଠଭୂଷଣ କରିଥାନ୍ତି । ସେ ଜଣେ ଭାରି ନାମଖ୍ୟାତ ଅବଧାନ, ତାଙ୍କ ବେତ ଯାହା ପିଠିରେ ବାଜିଛି ସେ ଦଶଜଣ ମଧ୍ୟରେ ଗଣନୀୟ, ତାଙ୍କ ପାଖରେ ଯେଉଁ ପାଠ ପଢ଼ିଥି ଅଛି ତାହା ଅନ୍ୟର ଅଦୃଷ୍ଟପୂର୍ବ ଏବଂ ଅଶ୍ରୁତପୂର୍ବ, ଏମନ୍ତାଦି ଭୂମଣ୍ଡଳରେ ସେତୁପ ବିଦ୍ୟା ଏକାନ୍ତ ଦୁର୍ଲଭ, କୁଟା ଜ୍ୟା ବିଜ୍ୟା ଅସଲ ହରୁ ପ୍ରଭୃତି କଠିନ କଠିନ ପାଠ ସେ ତୁଣ୍ଡେ ତୁଣ୍ଡେ ଛିଣ୍ଡାଇ ଦେଇପାରନ୍ତି, ଇତ୍ୟାଦି ଇତ୍ୟାଦି ବିଷୟ ସବୁବେଳେ ତାଙ୍କ ମୁଖରୁ ଶୁଣାଯାଏ । ମହାନାଟକ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶ୍ଳୋକ ଆବୃତ୍ତି କଲାବେଳେ ମୁହଁରେ ବାଟୁଳ ବାଜେ ନାହିଁ। ଭକ୍ତି କାବ୍ୟ ଅମୂଳ ଚୂଳ କଣ୍ଠସ୍ଥ। ସେ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ଉପରେ ସାକ୍ଷାତ ଯମ କଳ୍ପର। ପାଠଶାଳାରେ ପଢ଼ାଶୁଣା ଅପେକ୍ଷା ଗାଳି ମାଡ଼ର ମାତ୍ରା ଅଧିକ। ବାବାଜି ପିଲାଟିକୁ ସେ ମନୋଯୋଗର ସହିତ ପଢ଼ାଇବାକୁ ଲାଗିଲେ। ପିଲାଟି ଯେପରି ସ୍ମୃତିଧର ତାହା ଦେଖି ବୋଲାଯାଇଅଛି। ଏକବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ସେ ଦ୍ୱାଦଶବର୍ଷିକ ଅଧ୍ୟାପ୍ୟ ଆୟତ୍ତ କରି ପକାଇଅଛି। ଗଣିତ ବିଦ୍ୟାରେ ମଧ୍ୟ ଅଦ୍ଭୁତ ପାରଦର୍ଶୀ ବୋଲାଇ ଶୁଭଙ୍କରଙ୍କର ଦକ୍ଷପୁରୁଷ। ମଝିରୁ ଗୋଟାଏ ଗୋଟାଏ ମନରେ ପକାଇ ଦେଉଥିଲେ ସେ ଅଙ୍କେଶରେ ଦଶନ୍ତ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗଣିଯାଇପାରେ। ମହନ୍ତ ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ ପାଖରେ ବସାଇ ତୁଳସୀ ତୋଳା ପ୍ରଭୃତି ମନ୍ତ୍ର ଶିଖା ଦିଅନ୍ତି। ସକାଳଓଳ ପଢ଼ାଏ ପାଠଶାଳାରେ ବସି ଛେଲେର ପାଠୋନ୍ନତି ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ କରନ୍ତି। ଛାତ୍ରଟି ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଗୃହ ପିଲାଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅଧିକ ଗୁରୁଭକ୍ତ। ଗୁରୁଦତ୍ତ ବିଦ୍ୟାଧନ ଗ୍ରହଣ କରି ପାପ ବଢ଼ାଇବା ତାହାର ଇଚ୍ଛା ନୁହେଁ। ନିତ୍ୟ ନିତ୍ୟ ଯାହା ପଢ଼େ ତାହା ଗୁରୁଙ୍କୁ ସମର୍ପଣ କରିଦେଇଯାଏ। ସୁତରାଂ ସଦ୍ୟ ସଦ୍ୟ ଋଣ ପରିଶୋଧ ହୋଇଯାଏ।

ଦିନେ ଇନ୍‌ସ୍‌ପେକ୍ଟର ପଣ୍ଡିତ ପାଠଶାଳା ତଦନ୍ତି କରିବାକୁ ଆସିଲେ। ଅବଧାନେ ଉଠିଲେ ଲମ୍ବା ଦଣ୍ଡବତ-ଟାଏ ଉଠାଇ ଖଣ୍ଡେ ନଡ଼ିଆ ଚଟାଇ ଆଣି ପକାଇଦେଲେ। ପଣ୍ଡିତେ ଆସୀନ ହେଲାରୁ ଅବଧାନେ ପାଠୁଆ ପିଲାମାନଙ୍କୁ ବାଛି ତାଙ୍କ ଆଗରେ ଧାଡ଼ିକରି ବସାଇଦେଲେ। ପରୀକ୍ଷା ଆରମ୍ଭ ହେଲା। ଇଏ ପଣ୍ଡିତ ଗୋଟିଏ ପିଲାକୁ ପ୍ରଶ୍ନ କଲେ,—ଜଣଙ୍କୁ ତିନିଟଙ୍କା ଲେଖାଏଁ ଦେଲେ ଦଶଜଣ ଯାହା ନେବେ, ଜଣଙ୍କୁ ପାଞ୍ଚଟଙ୍କା ଲେଖାଏଁ ଦେଲେ କେତେଜଣ ତାହା ନେଇ ପାରିବେ? ପିଲାଟିକୁ କିଛିକ୍ଷଣ ନିରୁତ୍ତର ଦେଖି ଅବଧାନେ କହିଲେ, "ଗୋଇଠାଏ ଦିଅନ୍ତି ଟେ, ତିନିକ ଗୁଣିଦେଇ ପାଇବାକୁ ମାଗିଦେବୁ, ଅଉ ସୁମରୁଛୁ ବସି କଅଣ?" ପଣ୍ଡିତ ଗୋରା ଅବଧାନଙ୍କର ଏଶିଷ୍ଟ ବାଣୀ ଶୁଣି ସ୍ତମ୍ଭିତ ହେଲେ ମାତ୍ର ଈଷତ୍ ହାସ୍ୟକରି ନୀରବ ରହିଲେ। ଅନ୍ୟ ଏକ ଛାତ୍ରକୁ ପ୍ରଶ୍ନ ହେଲା,—ଗୁଣିଶ ଟଙ୍କାରୁ ତେର ଟଙ୍କା ଗଲେ କେତେ ରହିବ? ଛାତ୍ରଟି କହି ନ ପାରିବାରୁ ଅବଧାନେ ରୋଷ କଷାୟିତ ନେତ୍ରରେ କହିଲେ, ଅରେ ଅନ୍ଧ ଗୁଣିଶରୁ ତେର ପେଡ଼ିଦେ। ତିନିକ ଶୁନ ଯାଏ ନାହିଁ ଦଶହରଣ, ତିନିଶେ ଏ ସାତ ପଡ଼ିଲା, ତିନିରୁ ଏକ ଫେଡ଼ି ଦୁଇ ଥୋଇଲା, ବାକି ରହିଲା ସତାଇଶ, ଅଉ କରୁଛୁ କଅଣ?" ଏଥର ଇଏ ପଣ୍ଡିତ ଅଉ ନୀରବ ରହି ପାରିଲେ ନାହିଁ। ଅବଧାନଙ୍କୁ କହିଲେ, ଦେଖ ଏପରି ଅଭଦ୍ରଭାଷାରେ ପିଲାଙ୍କୁ ଗାଳି ଦେବ ନାହିଁ। ଗାଳି ମାଡ଼ ସ୍କୁଲ ଶିକ୍ଷାର ନିୟମ ନୁହେଁ। ଏହା କହି ଅବଧାନଙ୍କ ଆଡ଼କୁ ଅନାଇ ରହିଲେ। ଅବଧାନେ ସେହି ଗୁପ୍ତଦୃଷ୍ଟିର ପ୍ରଚଣ୍ଡ ପ୍ରହାର ସହ୍ୟ କରି ନ ପାରି କହିଲେ ଅପ୍ରତିଭ ହେଲେ ମାତ୍ର ନିଜର ଟାଣ ଛାଡ଼ିଲେ ନାହିଁ। ସେ ଯେ ଓଝା-ଅରୁଝା। ଧୀର ଗମ୍ଭୀରଭାବରେ କହିଲେ ଅଜ୍ ଜଅଣ ପାଦପୂଜା କରି ପାଠ ପଢ଼ାଇବ? ଆମ୍ଭ ଗାଳି ମାଡ଼ ଯେ ଅବଧାନ ପାଠ। ହେଉ ଏଣିକି ଆପଣଙ୍କ କଥା କରିବ। ଏଥିରେ ପଣ୍ଡିତ ମହାଶୟ ଦ୍ୱିରୁକ୍ତି ନ କରି ଅବଧାନଙ୍କୁ ପଚାରିଲେ,—ତୁମ୍ଭେ ତ୍ରୁଟିଂ ଜାଣ? ଅବଧାନେ ହାତଯୋଡ଼ି କହିଲେ ନା ବାବୁ ଆମ୍ଭେ ତୁରୁଙ୍ଗି ଫୁରୁଙ୍ଗି ଜାଣୁ ନା। ଅଭିଧାନର ପାଠଶାଳା, ପିଲାଏ ଫଳା ପଣକିଆ ବନାଣ ଆରମ୍ଭ କରିଅଛନ୍ତି। ପୁଣି ସାନପିଲା, ଭୟରେ କିଛି କହି ପାରିଲେ ନାହିଁ, ହଜୁର ଯାହା ବିଚାର କରିବେ। ଇଏ ପଣ୍ଡିତ ଈଷତ୍ତାସ୍ୟରେ କହିଲେ ଅରେ ବନାଣ ନୁହେ,—ବନାନ। ତୁମ୍ଭେ ତ ଜାଣ ନାହିଁ, ପିଲାଏ କଅଣ କହିବେ? ଏଥର ତୁମ୍ଭ ପିଲାମାନେ କିଛି କହିପାରିଲେ ନାହିଁ। ଯାହା ହେଉ ଏଣିକି ଭଲ କରି ପଢ଼ାଅ। ମୁଁ ଅରଥର ଆସି ଭଲ ଦେଖିଲେ ତୁମ୍ଭର ସର୍କାରରୁ ମାସିକ ଦୁଇଟଙ୍କା ଗ୍ରାଣ୍ଟ କରିଦେବ। ଅବଧାନେ ଏହା ଶୁଣି ସ୍ୱର୍ଗର ନିଶ୍ରେଣୀ କରଗତ ମଣିଲେ। ନବ ନବ ଆଶାର ବିଦ୍ୟୁତାଲୋକ ତାଙ୍କର କଳ୍ପନାପଥ ଘନ ଘନ ଆଲୋକିତ କରିବାକୁ ଲାଗିଲା। ଭବିଷ୍ୟତ ଆସି ବର୍ତ୍ତମାନ ଆସନରେ ବସିଗଲା। ମୁଖ ଲିପ୍ସାର କି ଅଦ୍ଭୁତ ମହିମା! ତାହା ଖଣ୍ଡିକମଳ ତୁଲ୍ୟ କମ୍ପିତ ହେଲେହେଁ ପ୍ରବଳା। ପ୍ରକୃତ ହୋଇଥିଲେ କି ନୁହନ୍ତା? ଦୁଃଖ ପ୍ରକୃତ ପକ୍ଷରେ ଉନ୍ନତି-ପଥ ଉନ୍ମୁକ୍ତ ଏବଂ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ କରେ ମାତ୍ର ତାକୁ କେହି ଆଦର ଅନ୍ୱେଷଣ କରେକି? ଅବଧାନେ ପଣ୍ଡିତଙ୍କ ପ୍ରତି ଭକ୍ତି ବହୁଗୁଣ ବଢ଼ାଇଦେଲେ। ଘରେ ଆବାସ ପ୍ରକୋଷ୍ଠକୁ ଯାଇ ଖୁଙ୍ଗିରୁ ଟଙ୍କାଟିଏ ବାହାର କରି ପଣ୍ଡିତଙ୍କ ଆଗରେ ଥୋଇଦେଇ ବିନୟରେ ତରଳିଯାଇ କହିଲେ, ବାବୁ ମୁଁ ଗରିବଲୋକ, ଅଧିକ କେଉଁଠାରୁ ଆଣିବି, ଆପଣଙ୍କ ପାନ ଖର୍ଚ୍ଚ ସକାଶ ଏହି ଟଙ୍କାଟି ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତୁ। ମାତ୍ର ପଣ୍ଡିତେ ତାହା ଗ୍ରହଣ ନ କରି ଅବଧାନଙ୍କୁ ଏକ ଧାନରେ ଅନାଇ ରହିଲେ। ସେ ଏକାଗ୍ର ଦୃଷ୍ଟି ଯେପରି ନୀରବରେ ଅବଧାନଙ୍କୁ ଗାତ୍ର ଭର୍ତ୍ସନା କରିବାକୁ ଲାଗିଲା। କ୍ଷଣକ ପରେ କହିଲେ ଅବଧାନେ, ତୁମ୍ଭେ ମୋତେ ପ୍ରଲୋଭନ ଦେଖାଇ ବଶ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରିଅଛ। ମାତ୍ର ମୁଁ ସେପରି ହୀନଚେତା ନୁହେଁ। ଉତ୍କୋଚ ଗ୍ରହଣ ଯେପରି ଦୋଷାବହ, ଉତ୍କୋଚର ପ୍ରଲୋଭନ ଦେଖାଇ ଲୋକକୁ କୁମାର୍ଗରେ ପ୍ରବର୍ତ୍ତାଇବା ତଦ୍ପେକ୍ଷା ବଳି ମହାପାପ। ସେ ପାପର

Digitized by srujanika@gmail.com

ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ ନାହିଁ । ମୋର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ମୁଁ କରିବି, ସେଥିପାଇଁ ସର୍କାରରୁ ବେତନ ଖାଉଅଛି । ଏପରି ଅବିଶ୍ୱାସ କାର୍ଯ୍ୟ କଲେ ମୋର ଦାନା ରହିବ ନାହିଁ । ଟଙ୍କାଟି ରଖ, ଭୁମ୍ବର ଯହିଁରେ ଭଲ ହେବ ତାହା ମୁଁ ନିଶ୍ଚୟ କରିବି । କୌଣସି ଚିନ୍ତା କର ନାହିଁ, କିନ୍ତୁ ସାବଧାନ, ଆଉ ଦିନେ କାହାରକୁ ଏରୂପ ଲକ୍ଷ୍ମ ଯାଚ ତାହାର ଅଧଃପତନ ପଥ ଉନ୍ମୁକ୍ତ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିବ ନାହିଁ । ତଦ୍ଦ୍ୱାରା ଭୁମ୍ବର ଅନିଷ୍ଟ ହୋଇପାରେ । ଏହା କହି ପଣ୍ଡିତେ ପ୍ରସ୍ଥାନ କଲେ ଏବଂ ଅବିଧାନେ ତାହାଙ୍କୁ ଖଣ୍ଡେ ଦୂରରେ ବାଟଖାଇ ଦେଇ ଲଙ୍କାବନତ ମସ୍ତକରେ ପାଠଶାଳାକୁ ଫେରି ଆସିଲେ । (କ୍ରମଶଃ)

ଶ୍ରୀ ଚନ୍ଦ୍ରାଣି ମହାନ୍ତି ।

ତାରାମଣି ।

(ଛାଟକ)

ରତ୍ନପୁରଜମିଦାରଙ୍କର ପୁରାତନ ବିଶ୍ୱସ୍ତ କର୍ମଚାରୀ ଲୋକନାଥବାବୁଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ସମୟରୁ ତାଙ୍କର ଜ୍ୟେଷ୍ଠପୁତ୍ର ରାମହରିଙ୍କର ବୟସ ପ୍ରାୟ ବ ୨୬ ବର୍ଷ । ସଂସାରର ବଡ଼ମୁନା ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରାମବାବୁଙ୍କୁ ସ୍ପର୍ଶ କରି ନ ଥିଲା । ପିତୃଚରଣୀ ଲୌହବର୍ମ୍ମରେ ଅଚ୍ଛାଦିତ ଥାଇ ସେ ଦୁଗ୍ଧଫେନନିଭ ଶଯ୍ୟାରେ ସ୍ୱର୍ଗ ପାରିଜାତ ତୋଳୁଥିଲେ । ପିତାଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସମସ୍ତ ସୁଖର ସ୍ୱପ୍ନ ଏକାଦିନକେ ଭାଙ୍ଗିଗଲା । ପିତୃଶୋକ କାତର ରାମହରି ଦେଖିଲେ—ପିତା ଯାହା କିଛି ବିଷୟ ସମ୍ପତ୍ତି ଅର୍ଜନ କରି ଯାଇଛନ୍ତି ତଦପେକ୍ଷା ଋଣ କରି ଯାଇଛନ୍ତି ଢେର ବେଶୀ । "ପିତାର ଋଣ ଯେ ପୁଅର ମୁଣ୍ଡେ" ଏକଥା ବୁଝିବାକୁ ରାମହରିଙ୍କର ବେଶୀ ସମୟ ଲାଗିଲା ନାହିଁ । ଏତେବେଳକେ ରାମହରି ବୁଝିପାରିଲେ ଯେ ସେ ଯେଉଁ ପିତାଙ୍କୁ ସ୍ୱର୍ଗର କଳ୍ପବୃକ୍ଷ ବୋଲି ମନେ କରୁଥିଲେ, ଯେଉଁ ପିତାଙ୍କ ନେତ୍ରରେ ପୁତ୍ରର ସାମାନ୍ୟ ଅଭାବ ଦର୍ଶନ ସହ୍ୟ ହେଉ ନ ଥିଲା, ଯେଉଁ ପିତା ଅବିଶ୍ରାନ୍ତ ଯତ୍ନ କରି ପୁତ୍ରକୁ ଅଭାବର ମୁଖ ଦେଖାଇ ନାହାନ୍ତି । ଶେଷରେ ସେହି ପୁତ୍ରମୟ ପିତା ପୁତ୍ର ପାଇଁ ଗୋଟିଏ ଭୀଷଣ କାଳସର୍ପ ରଖିଦେଇ ଯାଇଅଛନ୍ତି । ରାମହରିଙ୍କର ହୃଦୟ ଭାଙ୍ଗିପଡ଼ିଲା । ସେ ଆଉ ଚିନ୍ତାକରି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ବାଳକ ଭୁଲ୍ୟ କ୍ରନ୍ଦନ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ—ନିରନ୍ତର ସୁଖଭୋଗଭଳାଖରେ ପରିବର୍ଦ୍ଧିତ ରାମହରି ସହସା ସଂସାର ଚିନ୍ତାରେ ଏତେଦୂର ବ୍ୟାକୁଳ ହୋଇ ପଡିବେ ବୋଲି ସ୍ୱପ୍ନରେ ହେଲେ ଥରେ ଭାବି ନ ଥିଲେ । ଦୁଃଖବେଳେ ବହୁ ପୁରାତନ ସୁଖର କଥା ମନେ ପଡ଼େ—ରାମହରିଙ୍କର ମଧ୍ୟ ମନେ ପଡିଲା—ମନେ ପଡିଲା ତାଙ୍କର ସେହି ଶୈଶବର ବହୁମୂଲ୍ୟ ପୋଷାକ ପରିଚ୍ଛଦ, ଦାସ ଦାସୀଙ୍କର ପରିଚର୍ଯ୍ୟା, ବିବାହର ଘନଘଟା, ଶଯ୍ୟାର ପରିପାଟୀ, ବଧୂର ଅଙ୍ଗବ୍ୟାପୀ-ସ୍ପର୍ଶାଭରଣ, ନବଜାତ କୁମାରଟିର ବର୍ଷବ୍ୟାପୀ ଆନନ୍ଦଉତ୍ସବ । ଆଜି ପିତୃହରା ରାମହରିଙ୍କୁ ଏକାକୀ ଦେଖି ଏହିସବୁ ବିଗତ ସୁଖସ୍ମୃତିଗୁଡ଼ିକ ରାମହରିଙ୍କ ଆଖି ଆଗରେ ନାଚି ନାଚି ତାହାଙ୍କୁ ନାନାରକମ ବିଦ୍ରୂପ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ରାମହରି ବୁଝିଲେ ଯେ ତାଙ୍କର ପିତା କି କାରଣରୁ ଏତେ ଋଣ କରି ଯାଇଥିଲେ ।

ହଠାତ୍ ରାମହରିଙ୍କୁ ଗୋଟାଏ ଉପସ୍ଥିତ ବୁଦ୍ଧି ଦେଖାଗଲା, ସେ ସୁଖରେ ଥିଲେ ମାତ୍ର ମୂର୍ଖ ନ ଥିଲେ, ପିତୃ ସଞ୍ଚିତ ଯାବତୀୟ ସମ୍ପତ୍ତିର ଗୋଟାଏ ତାଲିକା କରି ପକାଇ ସମସ୍ତ ସମ୍ପତ୍ତିର ଗୋଟାଏ ସମ୍ବର ମୂଲ୍ୟ ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ କରିବାକୁ ବସିଲେ, ମନେକରିଥିଲେ ବୋଧହୁଏ ଚଳ ଅଚଳ ସମସ୍ତ ସମ୍ପତ୍ତି ବିକ୍ରୟ କରିଦେଲେ ଋଣ ପରିଶୋଧର ଆଉ ଭାବନା ନ ଥିବ । କିନ୍ତୁ ମନୁଷ୍ୟ ଭାବେ ପ୍ରକାରେ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଫଳେ ପ୍ରକାରେ ; ରାମହରି ଦେଖିଲେ ତାଙ୍କର ଯାବତୀୟ ସମ୍ପତ୍ତି ବିକ୍ରୟ କଲେ ସୁଦ୍ଧା ଋଣର ଏକ ଚତୁର୍ଥାଂଶ ହେଲେ ପରିଶୋଧ ହୋଇପାରୁ ନାହିଁ—ସେ ଆଉ ସ୍ଥିର ହୋଇ ରହି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ତାଙ୍କର ଧୈର୍ଯ୍ୟଚ୍ୟୁତି ହେଲା । ସେ କିଂକର୍ତ୍ତବ୍ୟବିମୂଢ଼ ହୋଇ ମୂକ ପରି ବସି ରହିଲେ । ରାମହରିଙ୍କ ସଂସାରରେ ଯୁବତୀପତ୍ନୀ ତାରାମଣି, ଦ୍ୱୈମାତ୍ରେୟ ବ ୯ ବର୍ଷର ଭାଇ ଭଜହରି ଓ ବ ୨ ବର୍ଷର ପୁତ୍ର ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ର ଏବଂ ଦାସ ଦାସୀ ପ୍ରାୟ ଜଣ ଦଶ କ ବାର ।

ଦିନ ଯିବାକୁ ଲାଗିଲା, କ୍ରମେ ରାମହରି ପିତୃଶ୍ରାଦ୍ଧାଦି କାର୍ଯ୍ୟ ସମାଧା କରି ଶୁଦ୍ଧି କ୍ରିୟା ସମାପନ କଲେ, ଦେଖୁ ଦେଖୁ ପ୍ରାୟ ମାସାଧିକ କାଳ ଅତିବାହିତ ହେଲା, କିନ୍ତୁ ରାମହରି ଘର ଚିନ୍ତା, ଯହିଁ ପୁତ୍ର ଚିନ୍ତା, ନିଜ ଚିନ୍ତା, ପେଟ ଚିନ୍ତା, ଋଣ ଚିନ୍ତା ପ୍ରଭୃତି ନାନା ଚିନ୍ତାରେ ହତ ସାହସ ହୋଇ ପଡୁଥାନ୍ତି । ଶରୀର କ୍ରମଶଃ କ୍ଷୀଣ ହେବାକୁ ବସିଲା । ଭାବନାର ଉତ୍ପାତରେ ମସ୍ତିଷ୍କ ଗରମ ହୋଇ ପଡିବାରୁ ମଣ୍ଡୁର ବାଳଗୁଡ଼ାକ ଅକାଳରେ ପାଚିଗଲା—ରାମହରି ଦର୍ପଣରେ ନିଜ ମୁଖ ଦେଖି ନିଜକୁ ଚିହ୍ନି ପାରିଲେ ନାହିଁ, ଦୁଇ ମାସ ପୂର୍ବେ ଯେଉଁ

Digitized by srujanika@gmail.com

ରାମହର ଥିଲେ, ବର୍ତ୍ତମାନ ଆଉ ସେ ରାମହର ନାହାନ୍ତି ; ଏ ରାମହର ସେ ରାମହର ଭିତରେ ଆକାଶ ପାତାଳ ପ୍ରଭେଦ ।

ରାମହରଙ୍କୁ ସମସ୍ତେ ଦେଖିଲେ, ଶତ୍ରୁ ଦେଖି ହସିଲେ, ସମ୍ପର୍କର ମିତ୍ରମାନେ ଦେଖା ଦେବାକୁ ଘୃଣା କଲେ, ଦାସ ଦାସୀମାନେ ଦେଖି ଅନ୍ୟଙ୍କ ନିଜର ଗ୍ରାସାଚ୍ଛାଦନର ପନ୍ଥା ପରିଷ୍କାର କଲେ, ବୃକ୍ଷ ଲତା, ଗୋରୁ ବାଛୁରୀ, ପଙ୍ଖୀ କାନନ ସମସ୍ତେ ଦେଖିଲେ ମାତ୍ର କାହାର ଏ ସହସା ପରିବର୍ତ୍ତିତ ରୂପ ପ୍ରତି ଭ୍ରୂକ୍ଷେପ ନାହିଁ ।

ଏତେବଡ଼ ସଂସାର ଭିତରେ ରାମହରଙ୍କ ଲାଗି କେବଳ ଜଣଙ୍କର ମନରେ କିଛି ପରିବର୍ତ୍ତନର ଭାବ ଦେଖାଗଲା—ସେ ଜଣକ ରାମହରଙ୍କର ପତ୍ନୀ ଶ୍ରୀମତୀ ତାରାମଣି । ତାରାମଣି ବଡ଼ ବୁଦ୍ଧିମତୀ, ରୂପେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ, ଗୁଣେ ସରସ୍ୱତୀ; ତାରାମଣି ପ୍ରକୃତରେ ଗୋଟିଏ ତାରାମଣି, ସ୍ୱାମୀଙ୍କର ଏତାଦୃଶ ଚଳାଣିଳତା ଦେଖି, ଏ ଘୋର ପରିବର୍ତ୍ତନ ଦେଖି ତାର ଆଉ ସ୍ଥିର ହୋଇ ରହି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ସେ ମନେ ମନେ ନିଜ ଭାଗ୍ୟକୁ ଶତ ଶତ ଧିକ୍‌କାର କଲେ—ସେ ଭାବିଲେ ସେ ନ ଥିଲେ ବୋଧହୁଏ ତାଙ୍କ ସ୍ୱାମୀ ସୁଖରେ ଥାନ୍ତେ, ତାଙ୍କପରି ହତଭାଗିନୀ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକକୁ ବିବାହ ନ କରିଥିଲେ ବୋଧହୁଏ ତାଙ୍କର ଦେବୋପମ ସ୍ୱାମୀ ତାର ସୁଖରେ କାଳ ଯାପନ କରି ପାରି ଥାନ୍ତେ । ଏତେଦିନ ସେ ଖାଲି ସ୍ୱାମୀକୁ ନିଜର ଅପରୂପ ରୂପରଜ୍ଜୁରେ ବାନ୍ଧି ରଖିଥିଲେ, ଏଥର ସେ ସ୍ପଷ୍ଟ ବୁଝିଲେ ଏ ରୂପ କ୍ଷଣସ୍ଥାୟୀ, ଏ ଯୌବନ କ୍ଷଣସ୍ଥାୟୀ, ରୂପ ଯୌବନ ଦେଇ ସ୍ୱାମୀର ମନ ପ୍ରୀତ କରିବାର ସମୟ ଚାଲିଗଲାଣି, ଏଣିକି ସମ୍ପ ସାଥୀ ରମଣୀର ଯାହା ପ୍ରକୃତରୂପ, ଯାହା ପ୍ରକୃତ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ତାହାର ଆଶ୍ରୟ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ହେବ । ନିଜର ଦେବଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ପାତିବ୍ରତ୍ୟ ଗୁଣରେ ଘରକରଣାର ସୁନ୍ଦର ପରିଚାଳନାରେ, ସନ୍ତାନ ସନ୍ତତିମାନଙ୍କର ସ୍ୱଗୃହ ପରିପାଳନରେ, ନିଷ୍ଠୁତ ପତିସେବା କରି ସେ ନରକକୁ ସ୍ୱର୍ଗରେ ପରିଣତ କରିବେ, ଏହି ଭାବନା ଉତ୍ତରୋତ୍ତର ତାରାମଣିଙ୍କ ହୃଦୟକୁ ଆଲୋଡ଼ିତ କରି ପକାଇଲା ।

ତାରାମଣି ସମସ୍ତ ଦାସ ଦାସୀମାନଙ୍କୁ ଡକାଇ ମଧୁର କଥା ବାର୍ତ୍ତାରେ ସେମାନଙ୍କ ମନୋହରଣ କରି ଈଶ୍ୱର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଦେଲେ ପୁଣି ସେମାନଙ୍କୁ ପୂର୍ବପରି ନିଜ ଗୃହରେ ସ୍ଥାନ ଦେବେ ବୋଲି ଅଙ୍ଗୀକାର ଦେଇ ବିଦାୟ ଦେଲେ । ସେଇଁ ତାରାମଣି ନ୍ୟାଯ୍ୟିକ ଦଣ୍ଡ କରି ନାହାନ୍ତି, ସେ ଆଜି ନବୀନ ସାହସରେ, ନୂତନ ଉତ୍ସାହରେ ଦ୍ୱିଗୁଣ ବଳରେ, ଘର ଓଳାଇବା ଘର ସଜାଇବା, ବାସନ ମାଜିବା, ପାଣି କାଢ଼ିବା, ଭାତ ରାନ୍ଧିବା, ପିଲାମାନଙ୍କର ଯତ୍ନ ନେବା ପ୍ରଭୃତି ଯାବତୀୟ କାର୍ଯ୍ୟ ନିଜ ହସ୍ତରେ ସମାଧାନ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ବାସନା, ଯେପରି ଘରର କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ବାକିପଡ଼ି ରହିବାର ଦେଖି ସ୍ୱାମୀଙ୍କର ପୂର୍ବସମ୍ପର୍କର ଧନ ମନେ ନ ପଡ଼େ । ଦିବସେଷ୍ଟ ଯାକ ନିରନ୍ତର ଖଟି ଖଟି, ରଜନୀରେ ଯେତେବେଳେ ଦେବର ଓ ପୁତ୍ରଟିକୁ ଶୁଆଇ ସ୍ୱାମୀ ସେବାରେ ରତ ହେଉଥିଲେ, ତାଙ୍କର ଆଉ ଆନନ୍ଦର ସୀମା ରହୁ ନ ଥିଲା, ରମଣୀ-ଜୀବନର ପ୍ରକୃତ ସୁଖ ସେ ଯେପରି ଅନ୍ତରେ ଅନ୍ତରେ ଅନୁଭବ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ ।

ପୂର୍ବରୁ କହିଛି ତାରାମଣି ବଡ଼ ବୁଦ୍ଧିମତୀ, ସେ ଯେପରି ଗୃହ କାର୍ଯ୍ୟରେ କୁଶଳା ଥିଲେ ସାଂସାରିକ ରୀତିନୀତିରେ ମଧ୍ୟ ତଦ୍ରୂପ ପ୍ରବୀଣା ଥିଲେ । ଏତେଦିନ ତାଙ୍କର ଏ ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ ଗୁଣଟି ଖାଲି ରୂପଜ ମୋହରେ ଆବୃତ ଥିଲା ଆଜି ସେ ମୋହ କଟି ଯାଇଅଛି, ଅନ୍ଧାର ଭିତରେ ରହି ସେ ପ୍ରକୃତ ଆଲୋକ-ଟିକୁ ଚିହ୍ନି ପାରିଛନ୍ତି । ବିବାହିତ ଜୀବନର ଚରମ ସୁଖ ଲାଭ କରିବାକୁ ଆଜି ତାରାମଣିଙ୍କର ହୃଦୟ ବଡ଼ ବ୍ୟାକୁଳ ବଡ଼ ଅଧୀର ହୋଇ ପଡ଼ିଲା । ସେ ଏହି ଅନନ୍ତ ଭବସାଗର ଭିତରେ ସ୍ୱାମୀଙ୍କୁ ଧ୍ରୁବ ତାରା କରି ନିଜର କ୍ଷୁଦ୍ର ସଂସାର ତରଣୀ ଏକାକୀ ଚଳାଇବାକୁ ଅଶା ଛାଡ଼ି ଅଛନ୍ତି । ଧନ୍ୟ ତାରା, ଧନ୍ୟ ତାହାର ପିତାମାତା, ଧନ୍ୟ ତାହାର ପବିତ୍ର ଶିକ୍ଷା, ଯେ କଲେଜ କିମ୍ବା ସ୍କୁଲର ଦୁଆର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମାଡ଼ି ନ ଥିଲା ଯାହାର ସ୍ୱାମୀ ମଧ୍ୟ ବି, ଏ; ଏମ୍, ଏ; ଉପାଧିଧାରୀ ନବ୍ୟ ଶିକ୍ଷିତ ନୁହେଁ; ଯାହାର ପିତା ଓକାଲ ଡେପୁଟି କିମ୍ବା ପ୍ରଫେସାର ନୁହନ୍ତି ; ତାହାର ଏ ପବିତ୍ର ଦାମ୍ପତ୍ୟ ଜୀବନର ଉଚ୍ଚ ଶିକ୍ଷାନୈପୁଣ୍ୟ ଦେଖିଲେ କାହାର ହୃଦୟ ଆନନ୍ଦରେ ନାଚ ନ ଉଠିବ ?

ତାରା ଦେଖିଲେ ଦିନଲୁଦିନ ତାହାଙ୍କର ସ୍ୱାମୀଙ୍କର ଅର୍ଥ-ବଳ କମିବାକୁ ଲାଗିଲା, ଘରେ ତିନି ତିନୋଟିଲୋକ ଖାଇବାକୁ, ବସି ଖାଇଲେ ଜଳି ବାଲି ସରେ; ଏହି ସାମାନ୍ୟ ସଞ୍ଚିତ ପଦାର୍ଥ ଉପରେ ନିର୍ଭରକରି କେତେଦିନ ଚଳିବ ?

God helps those who help themselves ଯେ ନିଜେ ନିଜକୁ ସାହାଯ୍ୟକରେ, ଈଶ୍ୱର ତାକୁହିଁ ସାହାଯ୍ୟ କରନ୍ତି ।

ତାରା ଦିନେ ସ୍ୱାମୀଙ୍କର ପଦପ୍ରାନ୍ତେ ବସି ପଦସେବା କରୁ କରୁ କହିଲେ, ଦେଖ, ଆଜ ଭାବିବାର ସମୟ ନାହିଁ, ତେମେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଗୋଟିଏ କାର୍ଯ୍ୟ କର, ମୋହର ପିତୃଦତ୍ତ ଓ ଈଶ୍ୱର ପ୍ରଦତ୍ତ ଯେ କେତୋଟି ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣାଳଙ୍କାର ଅଛି ତହିଁରୁ ଦୁଇଟି ଗୋଟିଏ ନେଇ ବନ୍ଧକ କର, ବନ୍ଧକ ଲବ୍ଧ ମୂଲ୍ୟ ଦେଇ ଜମିଦାର ହରବାବୁଙ୍କ ପ୍ରଧାନ ମହାଶୟ ଶିବ ମିଶ୍ରଙ୍କ

Digitized by srujanika@gmail.com

ନିକଟକୁ ଯାଇ ଜମିଦାର କଚେରୀରେ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟର ପ୍ରାର୍ଥୀ ହୁଅ, ଦୁଇ ତିନିଥର ଫେରି ଆସିଛ ସତ୍ୟ ମାତ୍ର ଏଥର ନିଶ୍ଚୟ କୃତକାର୍ଯ୍ୟ ହେବ, ଅପମାନକୁ ଭୟ କରିବ ନାହିଁ, ସଂସାରରେ ମାନାପମାନର ମୂଲ୍ୟ ବଡ଼ କମ୍, କାରଣ ଏହା ଲୋକକୃତ ଆଉ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟର ମାନ ଅପେକ୍ଷା ଅପମାନ ଭୁଗିଣ୍ଟାଇଁ ବେଶୀ ପଡ଼େ ଏହା ସାଧାରଣ କଥା, କିନ୍ତୁ ଯତ୍ନକଲେ ରହିଲାଭ ନିଶ୍ଚୟ ହେବ । ମୁଁ ପରମ୍ପରା ଶୁଣିଲି ଶିବମିଶ୍ରେ ବଡ଼ ଅର୍ଥଲୋଭୀ, ଅର୍ଥଲାଗି ସେ ଅବାଧ ସାଧନ କରିପାରନ୍ତି, ତେବେ ଏ ଅର୍ଥ ତକ ତାଙ୍କୁ ଦେଇ କହ ଯେ କାର୍ଯ୍ୟ ପାଇଲେ ସେ ଆଉ କିଛି ମଧ୍ୟ ପୁରସ୍କାର ପାଇବେ, ଏହିଥର ନିଶ୍ଚୟ ସେ ଯତ୍ନ କରିବେ, ଆଉ ସେ କହିଲେ, ପରାମର୍ଶ ଦେଲେ ହରିବାବୁ ନିଶ୍ଚୟ କାମ ଖଣ୍ଡିଏ ଦେବେ, ତୁମ୍ଭର ପିତା ହରିବାବୁଙ୍କର ଅତ୍ୟନ୍ତ ବିଶ୍ୱାସୀ କର୍ମଚାରୀ ଥିଲେ, ହରିବାବୁ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଅଦରକରି ରଖିଲେ କେବଳ ସେହି ଅର୍ଥଲୋଭୀ ଶିବ ମିଶ୍ରଙ୍କ ଯୋଗୁଁ ସବୁ ଅନିଷ୍ଟ ହେଉଛି; ଯାଅ ଆଉ ବିଳମ୍ବ କରିବାର ଆବଶ୍ୟକ ନାହିଁ, ଯେତେଶୀଘ୍ର ପାର କୃତକାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ ଫେରି ଆସିଲେ ଆଉ ସବୁ କଥା ପରେ ।

ରାମହରି ପତ୍ନୀ ତାରାମଣିଙ୍କୁ ବନ୍ଧୁବନରୁ ଚାହିଁଲେ—ସେ ତାଙ୍କର କଥାରେ ପ୍ରତିବାଦ କରିବାକୁ ସାହସୀ ହେଲେ ନାହିଁ ସତ୍ୟ ମାତ୍ର ପତ୍ନୀ ହସ୍ତରୁ ଅଳଂକାର ଗ୍ରହଣ କଲାବେଳେ ତାହାଙ୍କର ନୟନରୁ ଦୁଇଟୋପା ତପ୍ତ ଅଶ୍ରୁ ଗଡ଼ି ତାରାମଣିଙ୍କ ହସ୍ତରେ ପଡ଼ିଲା । ତାରାମଣି ବୁଝିପାରିଲେ ସ୍ୱାମୀ ତାଙ୍କର ଅଳଙ୍କାର, ତାଙ୍କର ଶୃଙ୍ଗାର ଅଳଙ୍କାର ବିକ୍ରୟ କରିବାକୁ ବଡ଼ କୁଣ୍ଠିତ । ସେ ବୁଝିପାରିଲେ ଯେ ପ୍ରେମମୟୀର ଶତସୋହାଗର ଆଦରଣ ବିକ୍ରୟରେ ପ୍ରେମମୟର ହସ୍ତ ନିଷ୍ଠେଷ୍ଟ ହୋଇପଡ଼େ ; ତାଙ୍କ ନେତ୍ରରୁ ମଧ୍ୟ ଅଲକ୍ଷିତ ଭାବେ ଦୁଇଟୋପା ଲୁହ ଗଡ଼ିପଡ଼ିଲା । ସେ ମୁହୂର୍ତ୍ତିକ ଭିତରେ ଆତ୍ମସଂଯମ କରି କହିଲେ, ହୃଦୟେଶ୍ୱର, ଅଳଂକାର କେତେଖଣ୍ଡଲାଗି ଏତେ ଭାବନା କାହିଁକି । ଏ ଅଳଂକାର ତ ଆମର ନୁହେଁ ; ଯେଉଁମାନେ ମତେ ଏ ଅଳଂକାର ପିନ୍ଧାଇଥିଲେ, ସେମାନଙ୍କର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟତ ସାଧିତ ହୋଇ ଯାଇଛି ; ଏଣିକି ତେମେ ନିଜେ ରୋଜଗାର କଲେ, ସେହି ରୋଜଗାର ପଇସାରେ ଖୁନା ପରବର୍ତ୍ତିରେ ଲୁହାର ଆଦରଣ ଖଣ୍ଡିକ ମୋହର ଶତଗୁଣଠାରୁ ବଳିପଡ଼ିବ । ଏହାଠାରୁ ବଳି ଅଳଙ୍କାର ହେବ । ଈଶ୍ୱର ଚିରଦିନ ଦୁଃଖରେ ଅବଶ୍ୟ ପକାଇବେ ନାହିଁ ; ଘାତ ଦିନ, ଆଲୁଅ ଅନ୍ଧାର, ସୁଖ ଦୁଃଖ ଏତ ଲଗାଲଗି ହୋଇ ରହିଛି, ତେବେ ଏତେ ଭାବନା କାହିଁକି ? ଆନନ୍ଦରେ, ଖୁସିରେ ଏ ଅଳଙ୍କାର ନେଇଯାଅ ; କାର୍ଯ୍ୟ ସିଦ୍ଧ ହେଉ, ମା ଭଗବତୀ ସହାୟ ହୁଅନ୍ତୁ ମୁଁ କେତେ ଅଳଙ୍କାର ପିନ୍ଧିବି ।

ରାମହରିଙ୍କର ମନ ତାରାମଣିଙ୍କ କଥା ଶୁଣି ଏକ ଅପୂର୍ବ ଆନନ୍ଦରେ ପୂରି ଉଠିଲା । ସେ ମନେ ମନେ ମା ଭଗବତୀଙ୍କ ସ୍ମରଣ କରି ତାରାମଣିର ଅଳଙ୍କାରଖଣ୍ଡ ଚୁମ୍ବନ କଲେ ଏବଂ ଜମିଦାର ଗୃହାଭିମୁଖେ ପ୍ରସ୍ଥାନ କଲେ ।

ସତକୁସତ ତାରାମଣିଙ୍କ କଥାହିଁ ସତ୍ୟ ହେଲା । ଶିବ ମିଶ୍ରେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହେଲେ, ରାମହରି ନିଜ ମୃତପିତାଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟରେ ମୁକରିର ହେଲେ ।

ଆଜି ରାମହରି କାର୍ଯ୍ୟ ଖଣ୍ଡିଏ ପାଇ ଯେତେ ଖୁସି ନୁହନ୍ତି, ତାରାମଣିଙ୍କର ଆନନ୍ଦ ତଦପେକ୍ଷା ବଳି ପଡ଼ିଛି ; ତାରାମଣିଙ୍କ ପ୍ରଶାନ୍ତ ବଦନରେ ଆଜି ଗୋଟିଏ ଅପୂର୍ବ ଆନନ୍ଦଛଟା ଖେଳି ଉଠୁଛି ; ଏତକରେ ସେ ନିଶ୍ଚେଷ୍ଟ ନ ଥିଲେ, ସ୍ୱାମୀ ଆହାରାନ୍ତେ କାର୍ଯ୍ୟାନ୍ତରକୁ ଗଲେ ତାରା ଗୃହର ଯାବତୀୟ ହାନି ଲାଭ ବୁଝନ୍ତି ; ଗୃହର ପଶ୍ଚାତ୍‌ଭାଗର ପଡ଼ିଆ ଜମି ଖଣ୍ଡିକ ଆଜି ତାରାମଣିଙ୍କ ଯତ୍ନରେ ନାନାରକମର ଶାକସବଜୀରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ହସି ଉଠୁଛି । ଏଥିରେ ସଂସାରର ଯାବତୀୟ ତରକାରୀ କଷ୍ଟ ଲାଘବ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା ; ଅଗଣା ଭିତରେ କୁସୁମ, ଗେଣ୍ଡୁ, ଅଂଳା, ମନ୍ଦାର ଓ ଗୋଲାପ ପ୍ରଭୃତି ଫୁଲଗଛଗୁଡ଼ିକ ତାରାମଣିଙ୍କର ବଡ଼ ଆଦରର ଜିନିଷ । ଗୁରୁବାରକୁ ଗୁରୁବାର ଘାତ ନ ପାନ୍ତୁଣ୍ଡ ତାରାମଣି ଶଯ୍ୟା ତ୍ୟାଗ କରି ସମସ୍ତ ଗୃହଗୁଡ଼ିକୁ ସ୍ୱ ହସ୍ତରେ ଗୋମୟ ଲେପନ ଦ୍ୱାରା ବିଶୁଦ୍ଧ କରି ଦେଉଥିଲେ । ଘରେ ବାହାରେ, ସଂସାର-ଚାଳନାରେ, କାର୍ଯ୍ୟ କର୍ମରେ ଆଜି ତାରାମଣି ସ୍ୱାମୀଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ମନ୍ତ୍ରୀ, ପ୍ରଧାନ ସହାୟ—ସ୍ୱାମୀ ରାମହରି, ଆଜିକାଲି ରାମହରିବାବୁ ବଡ଼ ସୁଖରେ ନିଶ୍ଚିନ୍ତରେ ସଂସାର ସାଧ୍ୱୀ ତାରାଙ୍କୁ ସେନ ଜୀବନଯାପନ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ବର୍ଷ ଦୁଇଟା ଭିତରେ ତାରାମଣିଙ୍କର ପରାମର୍ଶରେ ଓ ରାମହରିଙ୍କର ଉପାର୍ଜନ ଦ୍ୱାରା ପିତୃଋଣ ପରିଶୋଧ ହୋଇଗଲା । ଚିନ୍ତାର ସଂସାରେ ଏତେଦିନେ ଆନନ୍ଦର ଜ୍ୟୋତି ଫୁଟି ଉଠିଲା ।

ଦ୍ୱିତୀୟ ଭାଗ ।

ରାମହରିଙ୍କର ପିତା ୺ଲୋକନାଥବାବୁଙ୍କର ଦୁଇ ସ୍ତ୍ରୀ ; ପ୍ରଥମ ସ୍ତ୍ରୀର ପୁତ୍ର ସ୍ୱୟଂ ରାମହରି ; ରାମହରିଙ୍କି ଯେତେବେଳେ ବୟସ ୪୭ ବର୍ଷ ବୟସ ତେବେଳେ ଲୋକନାଥବାବୁଙ୍କର ପ୍ରଥମ ସ୍ତ୍ରୀର ମୃତ୍ୟୁ ହେଲା । ଲୋକନାଥବାବୁ ଦ୍ୱିତୀୟବାର ଦାର ପରିଗ୍ରହ କଲେ ; ଦ୍ୱିତୀୟା ସ୍ତ୍ରୀ ମଧ୍ୟ ଗୋଟିଏ ପୁତ୍ର ସନ୍ତାନ ପ୍ରସବ କରିବାର ପ୍ରାୟ ବର୍ଷକ ପରେ ସ୍ୱାମୀଙ୍କୁ ଏକାକୀ କରି

Digitized by srujanika@gmail.com

ଭବଧାମକୁ ଚାଲିଗଲେ ; ତେତେବେଳେ ତାରାମଣିଙ୍କର ସନ୍ତାନ ସନ୍ତତି ହୋଇ ନ ଥିଲା । ମୃତ୍ୟୁକାଳେ ବମାତା ତାରାମଣିଙ୍କୁ ନିକଟରେ ବସାଇ କହିଗଲେ, "ବୋହୂ ମୋର ସଂସାରର କାର୍ଯ୍ୟ ଶେଷ ହୋଇଅଛି, ମୁଁ ରାମକୁ ମୋର ସର୍ବସ୍ୱର ପୁତ୍ର ବୋଲି ଜ୍ଞାନ କରି ନ ଥାଏ, ରାମ ମଧ୍ୟ ମତେ ଜନ୍ମଦିଲା ମାଠାରୁ ବଳକର କରିଥାଏ ; ବୋହୂ ତୁ ମୋର ନୟନର ପିତୁଳା ଥିଲୁ, ତୋର ସେବା ଧର୍ମରେ ମୁଁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରୀତ ହୋଇଅଛି ; ମୁଁ ଆଶୀର୍ବାଦ କରୁଛି, ତୁ ତର ସିନ୍ଦୁର-ବିନ୍ଦୁଧାରିଣୀ ହୁଅ, ସ୍ୱାମୀର ଅକୃତ୍ରିମ ସୋହାଗ ପାଅ, ମୋର ଭଜଟି, ମୋର ପ୍ରାଣର ଭଜଟି ବୋହୂ ତତେ ଲାଗିଲା ।" ବମାତା ଚାଲିଗଲେ, ବମାତାଙ୍କର ସଂସାରର କାର୍ଯ୍ୟ ଶେଷ ହୋଇଗଲା, ସେ ଅହ୍ୟତେଙ୍ଗୁଷ ବଜାଇ ରାମଶୀର ସଗାଧର୍ମର ଘୋଷଣା କଲେ । ଏହାପର ଚାରିବର୍ଷ ବେଳେ ଭଜହରି ତାରାମଣିଙ୍କର ଯତ୍ନରେ ପରିପାଳିତ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଭଜହରିକୁ ବ ୫ ର୍ଷ ଏବଂ ତାରାମଣିଙ୍କର ପୁତ୍ରର ବୟସ ବ ୪ ର୍ଷ । ଉଭୟେ ତାରାମଣିଙ୍କର ସମାନ ଆଦର ସମାନ ସ୍ନେହ ଓ ସମାନ ଯତ୍ନ ପାଇ ଶଶିକଳା ତୁଲ୍ୟ ବର୍ଦ୍ଧି ଉଠିଲେ । ମାତୃହୀନ ବୋଲି ତାରାମଣି ଭଜହରିକୁ ତଳେ ପକାଇ ନ ଥିଲେ । ନିଜପୁତ୍ର ଗୋବିନ୍ଦର ସାମାନ୍ୟ ଦୋଷରେ ତାରାମଣି ତର୍ଜନ ଗର୍ଜନ କରନ୍ତି ମାତ୍ର ଭଜହରିର ଗୁରୁତମ ଦୋଷର ତନ ଖୁଣ୍ଟ ମାତ୍ର । ଏହିପରି ନିଆଁବୋହୂଙ୍କର ଅତ ଆଦର ପାଇ ୫ ବର୍ଷର ଦେବର ଭଜହରି ବଡ଼ ଉଦ୍ଧତପ୍ରକୃତ ହୋଇ ପଡ଼ିଲା ! ଭାଇ ରାମବାବୁ ତାରାମଣିଙ୍କ ମନରେ କଷ୍ଟ ହେବ ବୋଲି ଭଜକୁ କିଛି କହନ୍ତି ନାହିଁ । ଏଥିରେ ବିପରୀତ ଫଳ ଫଳିଲା । ଭଜହରି ଗୋଟିଏ ଗଜହରିରେ ପରିଣତ ହେଲେ ଏମେ ଦିନ ଯିବାକୁ ଲାଗିଲା ; ଭଜହରିର ବୟସ ଅସି ବାର ବର୍ଷ ହେଲା ; କିନ୍ତୁ ଭଜହରିର ଔଦ୍ଧତ୍ୟ କମିଲା ନାହିଁ । ଲୋକେ ବାର ତେର ବର୍ଷ ସମୟକୁ ଗୁରୁକର କରୁଛନ୍ତି, ପରିଚାଳନା ଦୁଇଛନ୍ତି ; କେତେ କେତେ ପାଠ ପଢ଼ୁଛନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ଭଜହରିର ସେ ସବୁଆଡ଼କୁ ଆଦୌ ଲକ୍ଷ୍ୟ ନାହିଁ । କେବଳ ସାହ ପିଲାଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ତାସ ଖେଳା, ବାଗୁଡ଼ି ଖେଳା, ବନ୍ଶୀରେ ମାଛ ଧରିବା, କଳ ତକରାଳ କରିବା ପ୍ରଭୃତି ବଦଗୁଣଯାକ ଭଜହରିଠାରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ । ଭାଇକ ତରିବା ଦୂରେ ଥାଉ ଭାଇ ବୋଲି ଖାତିର କରିବାକୁ ସେ ଶିଖିଲା ନାହିଁ । ତର ଭିତରେ ଖାଲି ଟିକିଏ ନିଆଁବୋଉକୁ ; ମାତ୍ର ସେ ଅନୁଯୋଗ ଚାଣ୍ଡି ।

ଦିନେ ତାରାମଣି ବଡ଼ ଆଦରରେ ଭଜକୁ କୋଳରେ ବସାଇ ବୁଝାଇ ସୁଝାଇ, ଭଲ ଖାଇବାକୁ ଦେଇ ଗ୍ରାମ ପାଠଶାଳାକୁ ପଢିବାକୁ ଯିବାକୁ ମଙ୍ଗାଇଲେ । ଭଜହରି ପାଠଶାଳାକୁ ଗଲା; ପାଠଶାଳାର ଗୁରୁ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଭଜହରିର ଦୌରାତ୍ମ୍ୟରେ ଅସ୍ଥିର ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ, ଗୁରୁ ସବୁବେଳେ କରପତ୍ର ଯୋଡ଼ିଥାନ୍ତି, କେଜାଣି କେତେବେଳେ ଦିଷ୍ଟା ଯନ୍ତ୍ର ବସାଇଦେବ, ଦିନେ ପାଠଶାଳା ଛୁଟି ହେବା ଆଗରୁ ଗୁରୁ ମହାଶୟ ଟିକିଏ ପଦାକୁ ଗଲେ, ଏଣେ ପିଲାମାନେ ଯମତୁଲ୍ୟ ଗୁରୁଙ୍କର ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନରେ ଟିକିଏ ଆଶ୍ୱସ୍ତହୋଇ ମନ ଖୋଲି ନିଜ ନିଜ ଭିତରେ ଖୁସିଗଳ୍ପ ଆରମ୍ଭ କରିଦେଲେ, ଗଳ୍ପ କରୁ କରୁ ଜମୀଦାର ହରନାଥଙ୍କ ପୁତ୍ର ଓ ଭଜହରି ଦୁଇଜଣଙ୍କ ଭିତରେ ଗୋଟିଏ କଳହ ଲାଗିଗଲା, କଳହଟା ଏହି ଯେ କାଳୀ ଠାକୁରାଣୀ ବଡ଼ କି ଚଣ୍ଡୀ ଠାକୁରାଣୀ ବଡ଼, ଜମୀଦାର ପୁତ୍ର କହିଲେ ଚଣ୍ଡୀ ଠାକୁରାଣୀ ବଡ଼ ; ଦୁଇଆଡ଼ରେ ଯାହା ଠିକ୍, ଭଜହରି ପାଖରେ ତାହାର ଠିକ୍ ଓଲଟା । ଭଜହରି କହିଲା ଆଃ ଚଣ୍ଡୀଠାକୁରାଣୀ ବଡ଼, ଚଣ୍ଡୀଠାକୁରାଣୀକି କେତେଟା ଲୋକ ଭୋଗ ଦିଅନ୍ତି, କାଳୀଠାକୁରାଣୀକି ତ ସମସ୍ତେ ମାନସି କରନ୍ତି ; ଜମୀଦାରପୁତ୍ର ମାନିଲା ନାହିଁ । ଏଥିରେ ଭଜହରିର ବଡ଼ ରାଗ ହେଲା ଆଉ ସମାଳେ କଏ, ଭଜହରି କହିଲା ବାଃ, ହେବ ନାହିଁ କଅଣ, ଚଣ୍ଡୀଙ୍କର ଏତକ ଟିକିଏନାକୁ ଜିଭ, କାଳୀଙ୍କର ଯେ ଏତେ ବଡ଼ ଜିଭ କହି କନ୍ଦୁଣିଠାରୁ ହାତ ଅଙ୍ଗୁଠି ଶେଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦେଖାଇ ଦେଲା, ଏଥିରେ ବ ଜମୀଦାରପୁତ୍ର ମନକୁ ଆସିଲା ନାହିଁ । ଅଗତ୍ୟା ଭଜହରି ଯୋଡ଼ିଏ ଚଟକଣି ବସାଇ ଦେଲେ ଏବଂ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ପାଠଶାଳାରୁ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ ।

ସନ୍ଧ୍ୟାହେଲା, ପିଲାମାନେ ଯେ ଯାହା ଘରକୁ ଗଲେ, ଜମୀଦାରପୁତ୍ର ମାଡ଼ ଖାଇବାର ଦେଖି, ଜମୀଦାରଙ୍କ ଭୟରେ ଗୁରୁ ମହାଶୟ ନିଜର ଗଣ୍ଠିଲା ପତ୍ର ବାନ୍ଧି ପାଠଶାଳାର ଆଶା ତ୍ୟାଗ କରି ସେହି ରାତିରେ ରାତିରେ ଘରକୁ ଚମ୍ପଟ ଦେଲେ । ବଗୁଲିଆ ପିଲାସାକ ଭଜହରିର ବଡ଼ ପ୍ରଶଂସା କରୁଥାନ୍ତି— କହୁଥାନ୍ତି ଯାହାହେଉ ଭଜହରିଯୋଗୁଁ ଆଜି ଆମ୍ଭେମାନେ ଯମଠାରୁ ବାହାରି ପାଇଲୁ ; ତେଣେ ଭଜହରି ଜମିଦାରପୁତ୍ରକୁ ମାରିଛି, କେଜାଣି ନିଆଁବାଉ ରାଗ କରିବ, ଖାଇବାକୁ ଦେବ ନାହିଁ ଇତ୍ୟାଦି ଭୟରେ ଆଉ ଘରକୁ ନ ଯାଇ ନଈକୂଳ ବାଟରେ ଏକାକୀ ବୁଲୁଥାଏ ।

ଏଣେ ବ ୫ ର୍ଷର ଗୋବିନ୍ଦ ଦାଣ୍ଡ ଦୁଆରମୁହଁକୁ ୭।୮ ଥର ଫେରିଆସି ଗୃହକର୍ମନିରତା ତାରାମଣିଙ୍କର କାନକୁ ଧରି ପଚାରି ସାରିଲେଣି ବୋଉ, ଭଜ ଦାଦା କାହିଁକି ଏତେବେଳଯାଏ ଆଇଲା ନାହିଁ ; ତାରାମଣି ପୁତ୍ରଟିକୁ କୋଳରେ ଧରି ମୁଖଚୁମ୍ବନ କରି କହିଲେ, ଦାଦା ପାଠପଢ଼ି ଯାଇଛି, ଏହିଖଣି ଆସି ପହଞ୍ଚିବ । ଠିକ୍ ଏହିପରି ସମୟରେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ରାମବାବୁ ବିଷଣ୍ଣ ବଦନରେ ଘରେ ପ୍ରବେଶ କଲେ, ସମ୍ମୁଖରେ ତାରାମଣିଙ୍କୁ ଦେଖି କହିଲେ "ଶୁଣିଲଣି ତମ ଗୁଣମଣି ଦିଅରଙ୍କ କଥା, ଆଉ ତା ଜାଳାରେ ମଣିଷ ଚଳିପାରିବ ନାହିଁ, କି କେଉଁଠି ଯିବି ଦେଖାଇ ପାରିବ ନାହିଁ ; ଆଜି ହରିବାବୁଙ୍କ ପୁଅକୁ ମାରିକରି ଆସିଛି ଯେ ହରିବାବୁ ସେଥିପାଇଁ ଭାରି ବିରକ୍ତ ; ଭଜ ଲାଗି ମତେ ବି ଦିନେ ଗୃହକରିଛନ୍ତି ଆସିବାକୁ ହେବ ଦେଖୁଛି ; ଯାହାହେଉ ସେ କାହିଁ, ତାକୁ ଏଥର ଶାସ୍ତି ନ ଦେଲେ ଆଉ ଚଳିବ ନାହିଁ ।

ତାରାମଣି ତ କଥା ଶୁଣି ଅବାକ୍, କହିଲେ ଠିକ୍ କଥା, ସେଇଥିପାଇଁ ଆଜ ଏତେ ଡେର ; ପିଲାଟା ଭସ୍ମରେ କେଉଁଠି ଲୁଚିକରି ବୁଲୁଛି ; ରାତି ଆସି ପଡ଼ିଏ ହେଲାଣି, ଅନ୍ଧାରରାତି କେଉଁଠି ଡରିବ କରିବ ! ତେମେ ଟିକିଏ ଆଗ ଯା, କେଉଁଠି ଥିବ ଖୋଜି ଆଣିବ । ସେ ସେହି ସକାଳପହରେ ଯାହା ଦିଟା ଖାଇ ଯାଇଥିଲା ସେତିକ । ଭୋକରେ ବିକଳ ହେଉଥିବ । ଆହା ମାତୃଶୂନ୍ୟର କେତେ କଷ୍ଟ ହେଉ ନ ଥିବ । ଏହିକଥା ପିଲା ହେଇଛି, ବଡ଼ ହେଲେ ବୁଝିହେବ, ପୁଣି ତାଲୁଇ ଦେଖିବ ଯାଅ ତେମେ, ମୋ ମନ ଘାଣ୍ଟି ହେଉଛି । କେଉଁଠି ଥିବ ଏକା ବୁଲୁଥିବ ପରା । ରାମବାବୁ କଣ୍ଠହୁ ଜଳ ଯୋଗାଣ୍ଟେ ବାହାରପଡ଼ିଲେ । ଏଣେ ରାତି ଆସି ପହରେ ହେଲା ଭଜହରର ଦେଖା ନାହିଁ । ତାରାମଣିଙ୍କ ମନ ଗୋଳେଇ ହେଉଥାଏ ; ସେ ରନ୍ଧନ ଶାଳାରୁ ବାହାର ଲୋଟାଟିଏ ଧରି ବାରଆଡ଼ ପୋଖରୀକୁ ଜଳ ଆଣିବାକୁ ଗଲେ, ଗୋବିନ୍ଦ, ଲଣ୍ଠନଟି ଧରି ଆଗେ ଆଗେ ଚାଲିଲା, ତାରାମଣି ପୋଖରୀରୁ ଜଳ ଯେନି ଉଠିକୁ ଉଠନ୍ତେ, ଗୋବିନ୍ଦ ପଗୁରିଲା, ବୋଉ, ଦାଦା କାହିଁ, ଦାଦା ଲଣ୍ଠନ ଧରିବ ; ହଠାତ୍ ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ପିଜୁଳି ଗଛରେ ବସିଥିବା ରାମହରି କହ ପକାଇଲା, ଗୋବିନ୍ଦ ମୁଁ ଏଇଠି ଅଛି, ନୂଆବୋଉ, ମତେ ଭୋକ ହେଲା ବୋଲି ମୁଁ ପିଜୁଳି ତୋଳି ଖାଉଛି, ଗୋବିନ୍ଦ ପାଇଁକି ଆଉ ତୋ ପାଇଁ ଦିହକ ପାଇଁ ଅଣ୍ଟିରେ ରଖିଛି । ନୂଆବୋଉ ଏତେବେଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅନ୍ଧାରେ ବାରିଆଡ଼ଟାରେ ଏକାକୀ ଭଜକୁ ପିଜୁଳି ଗଛରେ ବସିଥିବାର ଦେଖି ଚମକିପଡ଼ିଲେ, କହିଲେ ହଇରେ ଭଜ, କରେ ତୋର କଣ ଘରେ ଯାଗା ନ ଥିଲା ଯେ ତୁ ରାତିରେ ପିଜୁଳିଗଛ ଉପରେ ଚଢ଼ିଛୁ ; ଓହ୍ଲାଇ ଆସୁଛୁ ନା ଏହିକଥା ଦେଖିବୁ, ଭାଇକ ଡାକିଆଣି ତତେ ଦିଟା ନ ଦେଲେ ଆଉ ହେବ ନାହିଁ । ଭସ୍ମରେ ଭଜହରିର କଣ ଶୁଷ୍କ ହୋଇଗଲା ଅଧେ ପିଜୁଳି ମୁହଁରେ, ଅଧେ ହାତରେ ଧରି ଭଜହରି ଗଛରୁ ତେଇଁପଡ଼ି ନୂଆବୋଉଙ୍କୁ ଲୁଣ୍ଢେଇ ପକାଇଲା କହିଲା ନୂଆବୋଉ, ମତେ ଏଥରକ ଛାଡ଼ିଦେ, ମୁଁ ଆଉ କେବେହେଁ ଦୋଷ କରିବି ନାହିଁ ; ନୂଆବୋଉ ସବୁ ଭୁଲିଗଲେ ; ନିଜ କାନରେ ଭଜକୁ ଝାଡ଼ଝଡ଼ ଦେଇ ଘରକୁ ନେଲେ । ଗୋବିନ୍ଦ ଓ ଭଜ ଖାଇବସିଲେ, ନୂଆବୋଉ ନିଜେ ଖାଇ ଦେଉଥାନ୍ତି ; ରାମବାବୁ ତେଣେ ବୁଲି ବୁଲି ନ ପାଇ ଘରେ ଆସି ଦେଖନ୍ତେ ତ ୪ ବର୍ଷର ବୁଢ଼ାଦିଅରକୁ କୋଳରେବସାଇ ତାରାମଣି ଭାତ ଖୁଆଇ ଦେଉଅଛନ୍ତି ; ସେ ଆଉ ନ ହସି ରହିପାରିଲେ ନାହିଁ ।

ଭଜ ପିଲାଦିନରୁ ନୂଆବୋଉ କୋଳଛଡ଼ା ଅଲଗା ଶୋଇ ନାହିଁ, ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମଧ୍ୟ ନୂଆବୋଉ କୋଳରେ ନ ଶୋଇଲେ ଭଜର ନିଦ ହୁଏ ନାହିଁ, ରାମହରି ବାବୁ ଏହା ଦେଖି ଖାଲି ହସନ୍ତି ମାତ୍ର ତାରାମଣିଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟରେ ହସ୍ତକ୍ଷେପ ବା ପ୍ରତିବାଦ କରନ୍ତି ନାହିଁ, ମାତ୍ର ଦୈବ ଭଜହରର ଏ ସୁଖରେ ବାଧା ଘଟାଇଲା, ରାମହରିଙ୍କର ବିଧବା ପିତୃସ୍ୱସା ଏକମାତ୍ର ୮ ବର୍ଷର ଶିଶୁକନ୍ୟା ରତ୍ନମଣିକ ସଙ୍ଗରେ ଯେନି ରାମ ବାବୁଙ୍କ ଗୃହରେ ଆଶ୍ରୟ ପ୍ରାର୍ଥିନୀ ହେଲେ, ରାମବାବୁ ତାରାମଣିଙ୍କ ପରାମର୍ଶାନୁସାରେ ରତ୍ନମଣି ଓ ତାହାର ବିଧବା ମାତାଙ୍କୁ ନିଜ ଗୃହରେ ଆନନ୍ଦରେ ଆଶ୍ରୟ ଦେଲେ, ମାତ୍ର ବିମଳା (ରତ୍ନମଣିଙ୍କ ମାତା) ପିଲାଦିନୁ ବଡ଼ କଳ ଯୋଗୁ; ଏହି ସୁଗୁଣଟି ଯୋଗୁଁ ଶ୍ୱଶୁରାଳୟରେ ସ୍ଥାନ ନ ପାଇ ପିତାଳୟରେ ଉପସ୍ଥିତ, ଲକ୍ଷେଶ୍ୱର ଗୁଡ଼ ନେଇ ଅଜାଡ଼ିଲେ କଣଣ ହେବ ନାମ ଯେଉଁ ପିତାଙ୍କୁ ସେହି ପିତା, ବିମଳା ସେଉଁଆଡ଼େ ଇଚ୍ଛା ସେଆଡ଼େ ଯାଆନ୍ତୁ ନିଜର କଳଘୋର ଗୁଣଟି ଆଉ ଛାଡ଼ି ପାରିଲେ ନାହିଁ, କେଜାଣି କାହିଁକି ଭଜହରକ ଦେଖିଲେ ବିମଳାର ନାକ ଡ଼ିଏ, ଭଜହର ମଧ୍ୟ ବିମଳାଙ୍କୁ ମୋଟେ ଦେଖି ପାରେ ନାହିଁ । ଦିନକର ଗୋଟିଏ କାଣ୍ଡ ଘଟିଲା, ବିମଳା ରାମବାବୁଙ୍କୁ କହି କିଛି ଅର୍ଥ ସାହାଯ୍ୟଯେନି ପୁରୀ ଦର୍ଶନକୁ ଯିବାର ଇଚ୍ଛା ପ୍ରକାଶକଲେ, କନ୍ୟା ରତ୍ନମଣିଙ୍କୁ ସଙ୍ଗରେ ନେଇଥିଲେ ଚଳିଥାନ୍ତା ମାତ୍ର ଭଜହର ଏଡ଼େ ପିଲାଟା ଭାଇକ କୋଡ଼ରେ ଶୋଇବ ଆଉ ରତ୍ନମଣି ଉ ସହଜେ ହିଅ ତାପରେ ପୁଣି ବୟସ ୮ ବରଷ, ନିତାନ୍ତ ପିଲା, ସେ କାହିଁକି ଭଜହର ପର ସମ୍ନ ସହ, ସମାନ ଆଦର ନ ପାଇବ; ଏଥିପାଇଁ ଜାଣି ଶୁଣି ବିମଳା ରତ୍ନମଣିଙ୍କୁ ଘରେ ଛାଡ଼ିଯିବାର ପ୍ରସ୍ତାବ କଲେ ଭଜହର ନିକଟରେ ବସି ଗୋବିନ୍ଦଲାଗି ଗୋଟାଏ କାଠିର ରଥ ତିଆରି କରୁଥିଲା, ପାଖରେ ଗୋବିନ୍ଦ ବସି ସମସ୍ତ ଯୋଗାଇ ଦେଉଥାଏ, କଥାଟା ଭଜ କାନରେ ପଡ଼ିଲା—ଭଜ ଆଉ ସମ୍ଭାଳି ନ ପାରି କହି ପକାଇଲା—ନା ନା ନୂଆବୋଉ, ରତ୍ନମଣି ଏଠି ରହିଲେ ସେ ଶୋଇବ କେଉଁଠି, ସେ ମୋ ନୂଆବୋଉ ପାଖରେ ଶୋଇବ ନାହିଁ; ସେ ଶୋଇଲେ ମୁଁ ତାଲୁ ମାରି କରି

Digitized by srujanika@gmail.com

ଦାନ୍ତ ଗେଡ ବୁଜା କରି ଦେବ। ଯେମିତି ଏତିକି କହିଛି, ଆଉ ବମଳାଙ୍କର ନାଟ ଦେଖ—ସେ ଖେଠାରୁ ଘରରେ ଗର ଗର ହୋଇ ଉଠିଗଲେ, ବାଟରେ ଯେ ଯେଉଁଠି ହାରୁଡ଼େ ପଡ଼ୁଥାଏ, ସାଇ ସାଇ ଯାକ ବୁଲି ତାର ଓ ଭଜର ନିନ୍ଦା ଗାନ କରୁ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ପୁରୁଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବନା ଅର୍ଥବ୍ୟୟରେ ଶ୍ରାଦ୍ଧ କରିଗଲେ। ଭଜ କିନ୍ତୁ ଛାଡ଼ିବାର ପାତ୍ର ନୁହେଁ। ନିଜର ନିନ୍ଦା ପାଇଁ ସେ କାତର ନୁହେଁ ମାତ୍ର ନୂଆବୋଉର ନିନ୍ଦା ଭଜହରି ସହିପାରେ ନାହିଁ, ସେ ବମଳାକୁ ଯା ମୁଁହରେ ଅସିଲା, ଗାଳିଦେବାକୁ ଲାଗିଲା, ବମଳା ଅଗତ୍ୟା ରାମ ବାବୁଙ୍କର ଶରଣାଗତ ହେଲେ, ନୂଆ ବୋଉ ଭଜକୁ ବୁଝାଇ ସୁଝାଇ ଶାନ୍ତ କରି କହିଲେ ଯେ ଭଜ, ତୁ ସ୍ଥିର ହ, ତୋର ମୌରସୀ ସମ୍ପତ୍ତିରେ ଆଉ କେହି ଦାବିଦାର ହେବେ ନାହିଁ।

ନୂଆବୋଉ ଜଣ୍ଡ ଭଜହରିର ଅଟଳା ଭକ୍ତି, ଥରେ କୌଣସି ଦୋଷ ଲାଗି ରାମବାବୁ ଭଜକୁ ଭିନ୍ନ କରିଦେବାର ଭୟ ଦେଖାଇବାରୁ ଭଜ ଆନନ୍ଦରେ ଭାଇଙ୍କି କହିଥିଲେ "ଯେ ଭାଇହେଲେ ତମରି କଷ୍ଟ ହେବ, ମୁଁ ନୂଆବୋଉ ଆଉ ଗୋବିନ୍ଦ ଏକାଠି ରହିବୁ, ମୁଁ ମୋ ନୂଆବୋଉକୁ ତମ ଘରକୁ ଛାଡ଼ିବନାହିଁ। ମୋ ଗୋବିନ୍ଦ ଆଉ ତମ ପାଖକୁ ଯିବ ନାହିଁ, ତେମେ କେମିତି ଏକୁଟିଆ ଚଳିବ ଚଳ" କଥା ଶୁଣି ରାମ ବାବୁ ଅବାକ୍, ନ ହସି ରହି ପାରିଲେ ନାହିଁ। ତାରାମଣି ମଧ୍ୟ ଅନ୍ତରେ ଛିଡ଼ାହୋଇ ଦୁଇ ଭାଇଙ୍କର ଭିନ୍ନ ହେବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା ଛାଡ଼ି ଦିଅ ଦିଅ କରୁଥାନ୍ତି।

ଅନ୍ତ୍ୟ ଭାଗ।

ପ୍ରାୟ ୫ ବରଷ ଅତୀତ ହୋଇଛି, ନୂଆବୋଉ ତାରାମଣିଙ୍କ ଘରରେ ଭଜର ସୁମତି ଫେରିଆସିଛି, ଭଜ ଦ୍ୱିଗୁଣ ଆନନ୍ଦରେ ଚେତନାକୁ ଯେନ ପାଠଶାଳାର ସମସ୍ତ ପାଠ୍ୟ ଦକ୍ଷତାର ସହିତ ଶେଷ କରି ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ମାଇନର ସ୍କୁଲରେ ଅଧ୍ୟୟନ କରୁଅଛି। ସମ୍ପ୍ରତି ଭଜହରିର ନବୀନ ସୌଜନ୍ୟ ଓ ଭଦ୍ରତା ଦେଖି ମୁଗ୍ଧ। ଜଣେ ଯୁକ୍ତ ସମୟରେ ଭଜହରି କ୍ରମେ ଏଣ୍ଟ୍ରାନ, ଏଫ୍ ଏ ଓ ବି, ଏ ପରୀକ୍ଷା ଦେଇ ଗ୍ରାଜୁଏଟ ହେଲେ; ସରକାର ବାହାଦୁରଙ୍କ ତାହାର ଉତ୍ତମ ବୁଦ୍ଧି ଓ ସଦ୍‌ଜ୍ଞାନ ଦେଖି ତାହାଙ୍କ ଉପରେ ନିଯୁକ୍ତିପତ୍ରରେ ଦେଓ୍ୱାନ ତାର ଅର୍ପଣ କଲେ; ସେଇ ବିଚାରୁ ଆଜି ଭଜହରି ଆଜ ତାହାର ନୂଆବୋଉର ଘରରେ ଜୟଯୁକ୍ତ ଦେଓ୍ୱାନ ଭଜହରିବାବୁ ବି, ଏ, ଭଜହରି ମଧ୍ୟ ଗୋବିନ୍ଦ ପ୍ରତି ବିଶେଷ ଯତ୍ନ କରି ଏମ୍, ଏ, ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପଢ଼ାଇଲେ; ଗୋବିନ୍ଦ ଏମ୍, ଏ, ପରୀକ୍ଷାରେ ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ କଟକ କଲେଜର ଇଂରାଜୀ ପ୍ରଫେସାର ହେଲେ। ତେଣେ ରାମହରିବାବୁଙ୍କର ଆଉ ଆନନ୍ଦର ସୀମା ନାହିଁ। ତାରାମଣି ବର୍ଷକର ୬ ମାସ ପୁଅ ପାଖରେ ଓ ଅବଶିଷ୍ଟ ଦିଅର ପାଖରେ କଟନ୍ତି। ରାମବାବୁ ମଧ୍ୟେ ମଧ୍ୟେ ଉଭୟଙ୍କୁ ଦେଖିବାକୁ ଯାଉଥାନ୍ତି।

ଗୋବିନ୍ଦ ଓ ଭଜ ଉଭୟେ ସ୍ୱ ସ୍ୱ ବେତନ ପାଇଲାଷଣି ନିଜର ଖରଚ ବାଦ ଦେଇ ଅବଶିଷ୍ଟ ତାରାମଣିଙ୍କ ହାତରେ ଦେଇଥାନ୍ତି। ଅଳ୍ପଦିନ ଭିତରେ ତାରାମଣିଙ୍କ ହାତରେ ଅନେକ ଅର୍ଥ ସଞ୍ଚିତ ହେଲା। ତାର ସ୍ୱାମୀଙ୍କୁ କହି ଦେବର ପୁଅ ଉଭୟଙ୍କୁ ବିବାହ ଦେଲେ। ଦୁଇ ବୋହୂଙ୍କୁ ଯେନ ତାରାମଣି ସୁଖରେ ଘର ସଂସାର କଲେ।

ଏଣିକି ତାରାମଣିଙ୍କ ମନ ଆଉ ଏକ ଭିନ୍ନଆଡ଼େ ପ୍ରଧାବିତ ହେଲା; ସେ ଦେଖିଲେ ନିଜ ଗ୍ରାମରେ ଗୋଟିଏ ପୋଷ୍ଟଅଫିସ ନ ଥିବାରୁ ଚିଠି ପତ୍ର ଦେବାଲାଗି ଲୋକେ ବଡ କଷ୍ଟ ପାଉ ଅଛନ୍ତି; ଗ୍ରାମରେ ଗୋଟିଏ ହେଲେ ପୁଷ୍କରିଣୀ ନାହିଁ। ଗ୍ରୀଷ୍ମଦିନେ ଲୋକମାନଙ୍କର ବଡ ଜଳକଷ୍ଟ ହୁଏ। ବିଦ୍ୟାଳୟ ଅଭାବରେ ଗ୍ରାମର ଲୋକମାନେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ମୂର୍ଖହୋଇ ପଡ଼ିଅଛନ୍ତି ତାରାମଣି ପୁଅ ଓ ଦେବରକୁ କହି ଏ ସମସ୍ତ ଅଭାବ ଆସ୍ତେ ଆସ୍ତେ ଘୁଚାଇବାକୁ ବସିଲେ। ଦୁଃଖୀ ଶୋଷୀ ଓ ଭୋଖାରୀ କେହିହେଲେ କେବେ ତାରାମଣିଙ୍କ ଘରୁ ନିରାଶ ହୋଇ ଫେରି ନାହାନ୍ତି ପୁନଶ୍ଚ ତାରାମଣି ଦେଖିଲେ ଯେ ଗ୍ରାମର ଅନେକ ଲୋକ ରୋଗ ସମୟରେ ଡାକ୍ତର କିମ୍ବା କବିରାଜ ଅଭାବରୁ ଉପଯୁକ୍ତ ଔଷଧ ନ ପାଇ ବଡ଼ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଭୋଗ କରୁଛନ୍ତି, ଦୟାବତୀ ତାରା ହୃଦୟ ରୋଗୀମାନଙ୍କର ଦୁଃଖ ସହିପାରିଲା ନାହିଁ; ଅଳ୍ପଦିନ ଭିତରେ ପୁଣି ସେ ପୁଅ ଓ ଦେବରକୁ କହି ଗୋଟିଏ ଔଷଧାଳୟ ଏବଂ ଗୋଟିଏ ଦେବମନ୍ଦିର ନିର୍ମାଣ କରାଇଦେଲେ।

ଏହିପରି ପର ସେବାରେ ନିଜର ଅବଶିଷ୍ଟ ଧର୍ମମୟ ଜୀବନ କଟାଇ ତାରାମଣି ସ୍ୱାମୀ ପୁଅ ଦେବର ଓ ଦୁଇବୋହୂଙ୍କୁ ବସାଇ ଇହଧାମରୁ ବିଦାୟ ନେଲେ। ତାରାମଣି ବିହନରେ ଗଛ ପତ୍ର ମଧ୍ୟ କାନ୍ଦିବାକୁ ଲାଗିଲେ। ପଶୁ ପକ୍ଷୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଝୁରିବାକୁ ଲାଗିଲେ ତାର ଶେଷରେ ବୈକୁଣ୍ଠରେ ସ୍ଥାନ ପାଇଲେ।

ଉପସଂହାର।—ତାରାମଣି, ପ୍ରକୃତରେ ତାରାମଣି, ସତ୍ୟରୁଳର ମଧ୍ୟମଣି ଦରିଦ୍ରର ହୃଦୟ-ମଣି, ଅନ୍ଧର ନୟନ-ମଣି ଥିଲେ। ତାର ନିଜ ଗୁଣରେ ବୈକୁଣ୍ଠ ଗମନ କଲେ; ଏପରି ତାରାମଣି କେତେଟା ସଂସାରରେ ଦେଖାଯାନ୍ତି; ଯେଉଁ ସଂସାରରେ ଏପରି ଗୋଟିଏ ତାରାମଣି ଅଛି, ସେ ସଂସାର ସର୍ବଦା ଆନନ୍ଦ; ଅଶୀକରେ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଘରେ ଘରେ ଏ ତାରାମଣି ଶତ ଶତ ତାରାମଣି ସୃଷ୍ଟି କରିବେ, ଉତ୍କଳର ସଂସାର ଆଲୋକିତ ହେବ। ଭଗବାନ ଏ ଆଶା ସଫଳ କରନ୍ତୁ।

ଶ୍ରୀ ଗୋବିନ୍ଦ ମହାନ୍ତି ବିଦ୍ୟାଭୂଷଣ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶ୍ରୀ ରାମକୃଷ୍ଣ ଉପଦେଶାମୃତ ।

(ପୂର୍ବ ପ୍ରକାଶିତ ଉତ୍ତରୁ)

ଈଶ୍ୱର (ଈଶ୍ୱରଙ୍କଠାରେ)

୩୨୨ । ଯାହାର ଈଶ୍ୱରଙ୍କଠାରେ ଆନ୍ତରିକ ଭକ୍ତି ଅଛି, ରାଜା, ଦୁଷ୍ଟଲୋକ, ସ୍ତ୍ରୀ ସମସ୍ତେ ତାହାର ବଶ—ନିଜର ଆନ୍ତରିକ ଭକ୍ତି ଥିଲେ ସ୍ତ୍ରୀ ମଧ୍ୟ କ୍ରମେ ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ପଥରେ ଯାଇପାରେ । ନିଜେ ଭଲ ହେଲେ ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ଇଚ୍ଛାରେ ସେ ମଧ୍ୟ ଭଲ ହୋଇପାରେ ।

ପ୍ରଭୁ ରାମକୃଷ୍ଣଙ୍କର ନିଜର ଜୀବନ ଏହାର ଅଦ୍ୱିତୀୟ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ । ପ୍ରଭୁ ଯେତେବେଳେ ବ୍ୟାକୁଳ ହୋଇ ନିଜର ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କୁ କହିଲେ "ମୁ ବିବାହ କଲି ସତ୍ୟ, କିନ୍ତୁ ଜଗନ୍ମାତାଙ୍କୁ ଛାଡ଼ି ଘରୋଇ ରହି ପାରିବ ନାହିଁ ।" ସେତେବେଳେ ସେହି ଅଲୌକିକସାମାନ୍ୟା ସଦ୍ୱଂଶଜାତୀୟା ନାରୀ ଉତ୍ତର ଦେଲେ "ସ୍ୱାମିନ୍, ମୁ ତେବେ କି ଉପାୟରେ ଆପଣଙ୍କର ସହଧର୍ମିଣୀ ହୋଇ ପାରିବି, ସେ ବାଟ ମୋତେ ଦେଖାଇ ଦେଇ ଆପଣଙ୍କର ଧର୍ମକାର୍ଯ୍ୟରେ ଆପଣା ନିମିତ୍ତ ହୋଇ ଜୀବନଯାପନ କରି ପାରନ୍ତି । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ସମ୍ବନ୍ଧ ପ୍ରେମର—ପାଶବ ସମ୍ବନ୍ଧ ନୁହେ । ଆପଣ ମୋର ପ୍ରାଣର ଗୁରୁ ଓ ଦେବତାରୂପେ ବିଦ୍ୟମାନ ଥାଆନ୍ତୁ । ଏ ଅଧିନର ଆଉ କିଛି ଆକାଙ୍କ୍ଷା ନାହିଁ ।" ଆଜି ମଧ୍ୟ ଏ ମର ସଂସାରରେ ବିଦ୍ୟମାନ ଥାଇ ମାତାଠାକୁରାଣୀ (ରାମକୃଷ୍ଣଦେବଙ୍କର ସ୍ତ୍ରୀ) ସଂସାର-ସନ୍ତପ୍ତ-ପ୍ରାଣରେ ଶୀତଳତା ବିଧାନ କରୁଅଛନ୍ତି । ଏହିପରି ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ବିରଳ ନୁହେଁ । ସ୍ୱାମୀ ବ୍ରହ୍ମାନନ୍ଦ (ରାଖାଲ ମହାରାଜ) ସନ୍ନ୍ୟାସ ଗ୍ରହଣ କରିବା ପରେ ତାହାଙ୍କର ପୂର୍ବାଶ୍ରମବର୍ତ୍ତୀ ସ୍ତ୍ରୀ ଜପ ତପସ୍ୟା ଧ୍ୟାନ ଧାରଣାଦି ଧର୍ମକାର୍ଯ୍ୟରେ ଜୀବନଯାପନ କଲେ । ସ୍ୱାମୀର ଭକ୍ତି ଠିକ୍ ହେଲେ ସ୍ତ୍ରୀ ମଧ୍ୟ ଯେ ଭକ୍ତିମତୀ ହୋଇଥାଏ, ଏହା ବହୁସ୍ଥାନରେ ପରିଦୃଷ୍ଟ ହୁଏ । ସ୍ତ୍ରୀ ଜାତି ଲତା ସଦୃଶ । ସ୍ୱାମୀର ମନୋଭାବକୁ ଆଶ୍ରୟ କରି ସେମାନେ ଆପଣାକୁ ଗଠନ କରନ୍ତି ବା ସେହିପରି ଭାବରେ ଗଠିତ ହୋଇ ପାରନ୍ତି । ଯେ କହନ୍ତି "ମୋର ସ୍ତ୍ରୀଟା ଭଲ ନୁହେ—ମୂର୍ଖ ସ୍ତ୍ରୀ—ସେ ଧର୍ମକଥା ଶୁଣେ ନାହିଁ" ବୁଝିବାକୁ ହେବ ଯେ ସେ ସ୍ତ୍ରୀକୁ ଧର୍ମର ବକ୍ତୃତା ଦେବାକୁ ଯାନ୍ତି, ଅବଳା ସେ ବକ୍ତୃତା ବୁଝିପାରେ ନାହିଁ । ଏ କଥା ସର୍ବଦା ମନେ ରଖିବାକୁ ହେବ ଯେ 'Example is better than precept' ଅର୍ଥାତ୍ ଉପଦେଶ ଦେବାଠାରୁ ଉଦାହରଣରେ ଦେଖାଇବା ଶ୍ରେୟସ୍କର । ତୁମ୍ଭେ ନିଜେ ଆନ୍ତରିକ ଭକ୍ତିରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୁଅ, ଦେଖିବ, ସ୍ତ୍ରୀକୁ ଆଉ ବକ୍ତୃତା ଦେବାକୁ ହେବ ନାହିଁ, ଯେ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ କରିବା ପାଇଁ ହେଉ ବା ତୁମ୍ଭର ଭାବ ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ କରିବା ଦ୍ୱାରା ହେଉ, ନିଜେ ଭଗବାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଏବଂ ତୁମ୍ଭ ପ୍ରତି ଭକ୍ତିରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଯିବ । ଏହା ମଧ୍ୟ ମନେ ରଖିବାକୁ ହେବ ଯେ ଶୁଖିଲା କଥାରେ ଦୁନିଆ ଭୁଲେ ନାହିଁ । ସମସ୍ତ ବିଷୟ ଆନ୍ତରିକ ହେବା ବାଞ୍ଛନୀୟ ।

ବିଷୟ ସବ

୩୨୩ । ଭକ୍ତିଲାଭ କଲେ ବିଷୟକର୍ମ ଅପଣା ଛାଏଁ ଭଣା ହୋଇ ଆଉ ଭଲଲାଗେ ନାହିଁ । ଭଲ ମିଶ୍ରିର ପଣା ପାଇଲେ ପାଣିଆ ଗୁଡ଼ର ପଣାକୁ କିଏ ଭଲ ପାଇବ ?

ଭଲମିଶ୍ରିର ଅର୍ଥାତ୍ ଭକ୍ତି-ସୁଧା ପାନ, ଆଉ ପାଣିଆଗୁଡ଼ର ପଣା ଅର୍ଥାତ୍ ବିଷୟ-ରସ ପାନ । ବାସ୍ତବିକ ଯେଉଁମାନେ ପ୍ରକୃତରୂପେ ଭକ୍ତିର ଆନନ୍ଦ ପାଇପାରନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କୁ ସଂସାରର ଅନ୍ୟ ଆନନ୍ଦ କାକବିଷ୍ଠାବତ୍ ପ୍ରତୀୟମାନ ହୁଏ । ଭକ୍ତି ସାଧକ ତାହାର ସାଧନାର ପ୍ରଥମାବସ୍ଥାରେ ମଧ୍ୟ ଏହି ସତ୍ୟର କିୟଦଂଶ ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରିପାରେ ।

ଜ୍ଞାନ ଯୋଗ

୩୨୪ । ଏ ଯୁଗ ପକ୍ଷରେ ଭକ୍ତିଯୋଗ । ଏଥିରେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ମାର୍ଗଠାରୁ ସହଜରେ ଈଶ୍ୱରଙ୍କର ଦର୍ଶନ ମିଳେ । ଜ୍ଞାନ ଯୋଗ ବା କର୍ମ ଯୋଗ ବା ଅନ୍ୟାନ୍ୟମାର୍ଗରେ ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ନିକଟକୁ ଗମନ କରାଯାଇପାରେ, କିନ୍ତୁ ଏ ସବୁ ମାର୍ଗ ଭାରି କଠିନ । ଜ୍ଞାନ ଯୋଗ ଅର୍ଥାତ୍ ବ୍ରହ୍ମ ସତ୍ୟ, ଜଗତ୍ ମିଥ୍ୟା ଏହି ବୋଧ ଓ କର୍ମ ଯୋଗ ଅର୍ଥାତ୍ ପରୋପକାର ସାଧନାଦି ଦ୍ୱାରା ମଧ୍ୟ ଭଗବତ୍ ଦର୍ଶନ ହୋଇପାରେ । କିନ୍ତୁ ଏହି ସବୁ ବିଷୟରେ ମନକୁ ଠିକ୍ କରୁ କରୁ, ପୂର୍ବେ ଯେଉଁ କୁହା ହୋଇଅଛି, ଜୀବନ-ପ୍ରଦୀପ ନିର୍ବାପିତ ହୋଇଯାଏ ।

ଭକ୍ତିଯୋଗ ସୁଲଭ୍ୟ ।

୩୨୫ । ତାହାର ଅର୍ଥ ଏହା ନୁହେ ଯେ, ଭକ୍ତ ଗୋଟାଏ ସ୍ଥାନକୁ ଯିବ, ଜ୍ଞାନୀ ବା କର୍ମୀ ଆଉ ଗୋଟାଏ ସ୍ଥାନକୁ ଯିବେ । ଯେ ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନ ଚାହାନ୍ତି, ଅର୍ଥାତ୍ ଯେ ସନ୍ଧ ଭକ୍ତିମାର୍ଗ ଧରି ଯାଆନ୍ତି, ତାହାହେଲେ ମଧ୍ୟ ସେହି ଜ୍ଞାନ ଲାଭ କରିବେ । ଭକ୍ତବତ୍ସଳ ମନେ କଲେ ମାତ୍ର ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନ ଦେଇ ପାରନ୍ତି ।

ଏଠାରେ ଦେଖାଇ ଦିଆ ଯାଉଅଛି ଯେ ଭକ୍ତ, ଜ୍ଞାନୀ ଏବଂ କର୍ମୀଙ୍କର ଗନ୍ତବ୍ୟ ସ୍ଥାନ ଏକ, କେବଳ ମାର୍ଗ ବିଭିନ୍ନ । ପୁଣି ଜ୍ଞାନୀ ଇଚ୍ଛା କଲେ ଭକ୍ତି ଲାଭ କରିପାରେ, ଭକ୍ତ ଇଚ୍ଛା କଲେ ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନ ପାଇ ପାରେ ଇତ୍ୟାଦି, ସୁତରାଂ ଦର୍ଶନର ମଧ୍ୟରେ କୌଣସି ମତଦ୍ୱୈଧ ରହିବା ଅନାବଶ୍ୟକ—କାରଣ ତାହା ଭ୍ରାନ୍ତିମୂଳକ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ବିବେକ ବୈରାଗ୍ୟ ।

୩୬୬ । ଏକମାତ୍ର ଭକ୍ତି ସାର । ତାହାଙ୍କୁ (ଈଶ୍ୱରଙ୍କୁ) ଭଲ ପାଇଲେ ବିବେକ ବୈରାଗ୍ୟ ଆପଣା ଶ୍ରୁଏ ଆସେ ।

ବିବେକ ଅର୍ଥାତ୍ କେଉଁଟା ସତ୍ୟ କେଉଁଟା ଅସତ୍ୟ ଏହାର ବିଚାର—ଏବଂ ବୈରାଗ୍ୟର ଅର୍ଥ ଏହି ଯେ ସତ୍ୟ ବା ନିତ୍ୟକୁ ଗ୍ରହଣ ଏବଂ ଅସତ୍ୟ ବା ଅନିତ୍ୟକୁ ବର୍ଜନ କର ବା ତାହାପ୍ରତି ଅନୁରାଗୀ ନ ହୋଇ ବିରାଗୀ ହୁଅ । ପ୍ରଭୁ ରାମକୃଷ୍ଣ ଯେପରି କହି ଅଛନ୍ତି ଯେ "କାଶୀର ଯେତେ ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ହେଉଥିବ, କଲିକତା ସେତେ ପଛକୁ ପଡ଼ି ଯାଉଥିବ" ସେହିପରି ମନୁଷ୍ୟ ଭଗବାନଙ୍କ ଆଡକୁ ଯେତେ ଅଗ୍ରସର ହେଉଥିବ, ବିଷୟୀ ବାସନାଦି ସେତେ ପଛକୁ ପଡୁଥିବ—ବିଷୟୀ ଉପରେ ସେତେ ବିରକ୍ତ ହେଉଥିବ ।

ଭାବ ଓ ମହାଭାବ ।

୩୬୭ । ଈଶ୍ୱର ଅନୁଭବ ନ ହେଲେ ଭାବ ମହାଭାବ ହୁଏ ନାହିଁ । ଗଙ୍ଗାର ଜଳରୁ ମାଛ ଅସିଲେ ପାଣିଟା ଖାଲି ଚହଲେ, ସେଉଳ ମାଛ ହେଲେ ପାଣିକି ପକାଏ ଉଠାଏ । ତେଣୁ ଭକ୍ତ ଭାବରେ ହସେ, କାନ୍ଦେ, ନାଚେ, ଗାଏ ।

ଯେ ସାମାନ୍ୟ ମାତ୍ର ଈଶ୍ୱରଙ୍କୁ ଅନୁଭବ କରିଛି, ତାହାର କେବଳ ଭାବ ହୁଏ । ଏହି ଭାବାବସ୍ଥାରେ ପୁଲକ ହୁଏ ଏବଂ ଅଶ୍ରୁ ଝରେ । ସମସ୍ତ ଦେହଟା ଶିର୍ ଶିର୍ ହୋଇଯାଏ । ଏଥିରେ ଭକ୍ତ ଅପଣାକୁ ସମାଳିଥାଏ । କିନ୍ତୁ ଯେ ଭକ୍ତ ଉତ୍ତମରୂପେ ଈଶ୍ୱରଙ୍କୁ ଅନୁଭବ କରି ପାରିଛି, ତାହାର ମହାଭାବ ହୁଏ । ସେ କେତେବେଳେ ହସୁଥାଏ, କେତେ-ବେଳେ ଘୋ ଘୋ କରି କାନ୍ଦେ, କେତେବେଳେ ତାଙ୍କର ନାମ କରି ଉଦ୍ଦାମ ନୃତ୍ୟ କରେ, କେତେବେଳେ ଅବା ପ୍ରାଣସ୍ପର୍ଶୀ ସ୍ୱରରେ ବିଭୁନାମ ଗାନ କରି ନିଜେ ମତ୍ତ ହୁଏ ଏବଂ ଅନ୍ୟାନ୍ୟଙ୍କୁ ମତାଇ ଦିଏ । ଭାବ କିନ୍ତୁ ଭକ୍ତମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଦେଖାଯାଏ । କିନ୍ତୁ ଠିକ ମହାଭାବ ଶ୍ରୀମନ୍ତଙ୍କ ଠାରେ, ଶ୍ରୀ ଚୈତନ୍ୟଙ୍କଠାରେ ଏବଂ ପ୍ରଭୁ ରାମକୃଷ୍ଣଙ୍କଠାରେ ଦେଖା ଯାଉଥିଲା । ଅନ୍ୟାନ୍ୟଙ୍କ କଥା ଆମ୍ଭେମାନେ ସମ୍ୟକ୍ ଅବଗତ ନୋହୁଁ । (କ୍ରମଶଃ)

ଶ୍ରୀ କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ସେନଗୁପ୍ତ ।

ମଳିଲାଭ ।

ସ୍ତବ୍ଧ ଧରଣୀ, ଗମ୍ଭୀର ରଜନୀ, ଲୁଚି ଗଲାଣିରେ ମୋହନ ଶଶୀ ;
ସତେ କି ଜଗତ—ଅଲେଖ୍ୟେ କିଏ ଟାଳି ଦେଇଅଛି ଅସିତମସୀ !
ନୀଳ-ଗଗନ-ସାଗର-ବକ୍ଷେ ସ୍ୱୀୟ ସହସ୍ର ତାରକା ମଣି ;
ମଣ୍ଡିତ-ମଣି-ତଳୁର ଫିଟାଇ ଠିଆ କରେ ତହିଁ ସ୍ୱର ରମଣୀ !
ଶାନ୍ତ-ସମୀର ଧୀର-ଉଦାସ-ଶବଦେ କରୁଛି କ୍ଲାନ୍ତ-ଗତ ;
ତଟିନୀ-ଧମନୀଟି ଜଟିଳ-କଣ୍ଠେ ରଟେ ସ୍ପୃଷ୍ଟ ହୁଜ୍ଜ ମଧୁରେ ଅତ ।
କିଏରେ ତୁ ଏହି ଗମ୍ଭୀର-ନିଶୀଥେ ଆଘାତ କରୁ ମୋ କୁଣ୍ଠୀ-କପାଟେ ?
ନିଷ୍ଠୁ କିପାଇଁ କରୁଛୁ ମୋହର ସ୍ପନ୍ଦନ-ଶାନ୍ତ ତାର-ଲୁହାଟେ ?
ସାର୍ଦ୍ଧ-ଦିବସ-କାର୍ଯ୍ୟ-କ୍ଲାନ୍ତ ହୋଇ ମୁଁ ଶୋଇଛି ଶାନ୍ତ-କୋଳେ ;
କିପାଇଁ ତୁ ତହିଁ ସାଧୁଛୁ ରେ ବାଦ କରି ଗୋଳମାଳ ଉଚ୍ଚ-ରୋଳେ ?
" ବନ୍ଧୁ, ମୁଁ ତବ ବନ୍ଧୁ " ଅସିଲା ଉତ୍ତର ଅତ ଗମ୍ଭୀର ଧୀର ;
ଉଠିଲା ଶିହେଇ ଶରୀର ମୋହର ଥରଥରି ଥରେ ସାରାଶରୀର ।
ଶୁଣିଲି ମୁଁ ପୁଣି, " ବନ୍ଧୁ, ମୁଁ ତୋର ବନ୍ଧୁ, ଆସିଛି ଆଜ ତୋ ପାଶେ
ସାର୍ଦ୍ଧ-ମୋହ-ଶୟନ-କବଳୁଁ ଉଦ୍ଧାର ତୋତେ କରିବା ଆଶେ ।
ଶାନ୍ତ, ବୋଲି ତୁ ଭାବୁଛୁ ଯାହାକୁ ନୁହେ ସେ ଶାନ୍ତ, ଭ୍ରାନ୍ତ-ଧାରା ;
ଶାନ୍ତ-ପଥ ମୁଁ ଦେଖାଇବି ତୋତେ, ନିଅ, ବରି ମୋତେ, ରେ ପଥହାରା " ।
ଖୋଲିଗଲା ଆଖି ; ରୁଦ୍ଧ-ଦୁଆର ଖୋଲିଦେଇ ଯାଇ ଆବେଗ ଭରେ ;
ସେହିଦିନୁଁ ସଖା ସଙ୍ଗୀଭାବରେ ରହିଲେ ମୋହର ଶ୍ରୁତ୍ର-ଘରେ ।

ଶ୍ରୀ ଗୋବିନ୍ଦ ପ୍ରସାଦ ମହାପାତ୍ର ।

PRINTED BY B. S. DAS, MUKUR PRESS, CUTTACK.

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୁକୁର ଗ୍ରାହକମାନଙ୍କର

ସୁବର୍ଣ୍ଣ ସୁଯୋଗ !

ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ରାମକୃଷ୍ଣ ଉପଦେଶାମୃତ ଦ୍ୱିତୀୟ ଭାଗ ପ୍ରଥମ ଖଣ୍ଡ କେବଳ ମୁକୁର ଗ୍ରାହକମାନେ ୫ ୦ ୫ ପରିବର୍ତ୍ତେ ୫ ୦ ।୵ରେ ପାଇ ପାରିବେ । ପୁସ୍ତକଖଣ୍ଡିକ ଯେଉଁ ସୁନ୍ଦର ଚିତ୍ର ସମ୍ବଳିତ, ସୁନ୍ଦର କାଗଜ ଓ ମୁଦ୍ରଣଯୁକ୍ତ, ସେହିପରି ବିଶଦ ବ୍ୟାଖ୍ୟା ସମନ୍ୱିତ, ସ୍ତୋତ୍ରାଦି ସଂଯୁକ୍ତ ଏବଂ ଅନ୍ୟୁନ ଏକଶତ ପୃଷ୍ଠାରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ।

ମୁକୁର ଗ୍ରାହକମାନଙ୍କର ଏକମାତ୍ର ପ୍ରାପ୍ତିସ୍ଥଳ ;—

ଶ୍ରୀ କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ସେନଗୁପ୍ତ ବି. ଏ.
ସାହେବସାହାବଜାର,
ଚନ୍ଦନଗଡ଼ୀ ପୋଃ ଅଃ—କଟକ ।

ମୁକୁର ପୁସ୍ତକାଳୟ ।

ଚୌଧୁରୀବଜାର, କଟକ ।

ସିଦ୍ଧାନ୍ତଦର୍ପଣ—(ମହାମହୋପାଧ୍ୟାୟ ଶ୍ରୀ ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର ସିଂହ ସାମନ୍ତଙ୍କ କୃତ ଜ୍ୟୋତିଷ ଗ୍ରନ୍ଥ) ମୂଲ୍ୟ ୫ ୩ ୍ କା ; ମୁକୁର ଗ୍ରାହକମାନଙ୍କ ପାଇଁ ୫ ୧୯	
Presidential Address	୫ ୦ ।୵
ସଚିତ୍ର ଶିଶୁଚଣ୍ଡିମାଳା	୫ ୦ ୴
ହରିଭକ୍ତିଚନ୍ଦ୍ରୋଦୟ (ଭକ୍ତିଗ୍ରନ୍ଥ)	୫ ୦ ୩
ବାରବାଟୀ ଦୁର୍ଗ	୫ ୦ ।୵
ଗୁରୁଶିଷ୍ୟଚରିତ୍ରସଂହିତା (ଭକ୍ତିଗ୍ରନ୍ଥ)	୫ ୦ ୩
ବିଦ୍ୱାନ କବି ଶ୍ରୀ ଫକୀରମୋହନ ସେନାପତିଙ୍କ ପ୍ରଣୀତ—	
ଲଛମା (ଐତିହାସିକ ଉପନ୍ୟାସ)	୫ ୦ ୩
ଧୂଳି	୫ ୦ ୵
ଉପହାର	୫ ୦ ।
ବର୍ତ୍ତମାନ ଅନନ୍ତା (ଗଳ୍ପ)	୫ ୦ ୵
ସୁନାମୁଷିକୋଭବ (ଗଳ୍ପ)	୫ ୦ ୵୬
ଫୁଲବଉଲଲବେଣୀ (ବାଳକଙ୍କୁ ପଢ଼ିବାପାଇଁ)	୫ ୦ ୴
ସୁଲକ୍ଷଣା—(ଅଭିମନ୍ୟ ସାମନ୍ତସିଂହାର କୃତ)	୫ ୦ ।୵
ବାଣୀ (ଶ୍ରୀ ସୀତାକାନ୍ତ କାବ୍ୟରଞ୍ଜନ ଚୁଣୀଭ)	୫ ୦ ୵
ପ୍ରେମିକ ପ୍ରେମିକା (ସେକ୍ସପିୟରଙ୍କ ଗଳ୍ପ)	୫ ୦ ୵
ଅଦ୍ଭୁତ ଆଦର୍ଶ—(ପ୍ରବନ୍ଧ)	୫ ୦ ୵
ଅଶ୍ରୁବିକସ୍ତା	୫ ୦ ୵
ଶାନ୍ତ ସଖା (କାବ୍ୟଗ୍ରନ୍ଥ)	୫ ୦ ୵
ତ୍ରିବିଧ ନାଟକ (ଜଗନ୍ନାଥ ପଣ୍ଡା)	୫ ୦ ୫
ପ୍ରକାଶ୍ୟ ଅଭିନୟ (ବନବିହାରୀ ପାଲିତ)	୫ ୧ ୧

ହତାଶ ହୁଅନ୍ତୁ ନାହିଁ ।

ଦନ୍ତରକ୍ଷକ ବା ଦନ୍ତବନ୍ଧୁ ।

ସହଜରେ ଅତି ଶୀଘ୍ର ସର୍ବପ୍ରକାର ଦନ୍ତପୀଡ଼ାରୁ ଅବ୍ୟାହତି ଲାଭର ଇଚ୍ଛା ଥିଲେ ଏହି ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ଅଶ୍ରୁଫଳପ୍ରଦ ମଙ୍ଗଳ ଆପଣଙ୍କେ ସର୍ବବିଧ ଦନ୍ତରୋଗର ଏକମାତ୍ର ଔଷଧ । ପାଞ୍ଚ ମିନିଟ ମଧ୍ୟରେ ଦନ୍ତଶୂଳାଦି ରୋଗର ଉପଶମ ହୁଏ । ଶିଥିଳ ଦନ୍ତ ଟାଣ ହୁଏ ; ମୁଖରୁ ବାହାରୁଥିବା ଦୁର୍ଗନ୍ଧ ନାଶ କରେ ।

ମୂଲ୍ୟ ୧ ଡିବା ୫ ୦ ।, ୩ ଡିବା ୫ ୦ ୵୬, ୭ ଡିବା ୫ ୧୬, ୧୨ ଡିବା ୫ ୨ ୧ କା ।

ଯାଦୁର ଅବ୍ୟର୍ଥ ମହୌଷଧ ।

ସମଗ୍ର ଓଡ଼ିଶା ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରଦେଶରୁ ମଧ୍ୟ ଶତ ଶତ ଲୋକ ଅଳ୍ପକାଳ ମଧ୍ୟରେ ଆରୋଗ୍ୟ ଲାଭ କରୁଅଛନ୍ତି । ଯେ ପ୍ରକାର ଯେତେ କାଳର ରୋଗ ହେଉ ବିନା ଜ୍ୱାଳା ଯନ୍ତ୍ରଣାରେ ଭଲ ହେବ ; ଥରେ ଭଲ ହେଲେ ଆଉ କସ୍ମିନ୍‌କାଳରେ ହେବ ନାହିଁ । ଗତ ୨୩ ବର୍ଷରେ ଅନ୍ୟୂନ ୨ ଲକ୍ଷ ଯାଦୁଆ-ରୋଗୀ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ରୋଗମୁକ୍ତ ହୋଇଅଛନ୍ତି ।

ମୂଲ୍ୟ ୧ ଡିବା ୫ ୦ ।୵, ୩ ଡିବା ୫ ୧୩, ୭ ଡିବା ୫ ୧୩, ୧୨ ଡିବା ୫ ୩ ୧ କା ।

କାଜୁ, କୁଣ୍ଡିଆ ।

ଏହି କୁତ୍ସିତ ରୋଗ ଯାହାକୁ ଆକ୍ରମଣ କରିଅଛି, ଏହି ଔଷଧ ନେଇ ଥରେ ପରୀକ୍ଷା କରନ୍ତୁ । ଜ୍ୱାଳା ଯନ୍ତ୍ରଣା ନାହିଁ ଅଥଚ ଠିକ ଦୁଇ ଦିନରେ ଏହାର ଅସୀମ ଶକ୍ତିର ପରିଚୟ ଦେଖାଇ ଦେବ ।

ମୂଲ୍ୟ ୧ ଡିବା ୫ ୦ ୩, ୩ ଡିବା ୫ ୧ ।, ୭ ଡିବା ୫ ୨ ୧ କା ।

ଉପରୋକ୍ତ ଔଷଧଗୁଡ଼ିକର ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଫଳ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଦେଶର ସର୍ବତ୍ରରୁ ଅଜସ୍ର ପ୍ରଶଂସାପତ୍ର ମିଳିଅଛି । କୁଷ୍ଠୀରୋଗୀ ପାଖରୁ ମୁକୁଟଧାରୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏହାର ଗୁଣରେ ମୋହିତ ।

ସ୍ୱରୂପେ ନାମ, ଧାମ, ଜାତିଘର ଜିଲ୍ଲା ସହିତ ଯାହାର ଦେଇଁ ଔଷଧରୁ କେତେ ଡିବା ଆବଶ୍ୟକ ଲେଖିବେ ।

ଶ୍ରୀ ରାମତାରକ ସେନ,
ମଣିରାମ ଷ୍ଟ୍ରୀଟ ; ବାଲେଶ୍ୱର ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଏକାଦଶ ବର୍ଷ ମୁକୁରର

ମୂଲ୍ୟପ୍ରାପ୍ତି ।

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଲଲ ରାଜେନ୍ଦ୍ରସିଂହ ରାସ୍ତ୍ର ବାହାଦୁର, ବୁଢ଼ାସମ୍ବର	୫ ୨ ୧
ମହାରାଜା, ସୋନପୁର	୫ ୨ ୧
ମହାରାଜା, ପାଟନା, ବଲାଙ୍ଗୀର	୫ ୨ ୧
ରାଜାସାହେବ, ଚକାଟି, ଗଞ୍ଜାମ	୫ ୨ ୧
ଲର୍ଷ୍ଣାନାରାୟଣଦେବ, ଯୁବରାଜ, ଟେକ୍ନାଲ	୫ ୨ ୧
ବାବୁ ପର୍ଶୁରାମ ପ୍ରଧାନ ଡେପୁଟି ସ୍କୁଲ ଗାଙ୍ଗପୁରଷ୍ଟେଟ	୫ ୨ ୧
ଫକୀରଚରଣ ରାଉତ, ଦୋଳିସାହି	୫ ୨ ୧
ପରମାନନ୍ଦ ସାହୁ, ଲିମାଖଣ୍ଡି, ଗଞ୍ଜାମ	୫ ୨ ୧
ବଂଶୀଧର ପଟ୍ଟନାୟକ, ନର୍ଲା	୫ ୨ ୧
ପ୍ରେସିଡେଣ୍ଟ, ଷ୍ଟୁଡେଣ୍ଟସ ଏସୋସିଏସନ, ଡେଙ୍କାନାଳ	୫ ୧ ୧
ଗୋପୀନାଥ ହୋତା, ପଣ୍ଡିତ ଗୋପ	୫ ୧ ୧
ବ୍ରହ୍ମାନନ୍ଦ ପରଡ଼ା, କଷଣଅଣ୍ଟା	୫ ୧ ୧
ରାମଚନ୍ଦ୍ର ପଣ୍ଡା, ହେଡ଼ପଣ୍ଡିତ, କେରଙ୍ଗ	୫ ୧ ୧
ଛାତ୍ରବୃନ୍ଦ, ଖରସୁଆଁ ସ୍କୁଲ	୫ ୧ ୧
ଉପେନ୍ଦ୍ର ନାୟକ (ଛାତ୍ର), କେନ୍ଦ୍ରାପଡ଼ା	୫ ୧ ୧
ଧରଣୀଧର ବଣ୍ଟାଳ (ଛାତ୍ର), କେନ୍ଦ୍ରାପଡ଼ା	୫ ୧ ୧
ରଘୁନାଥ ପରଡ଼ା (ଛାତ୍ର), ଖର୍ଦ୍ଧା	୫ ୧ ୧
ମୋହନ ପଟ୍ଟନାୟକ (ଛାତ୍ର), ଖର୍ଦ୍ଧା	୫ ୧ ୧
ଗୌରହରି ନାୟକ (ଛାତ୍ର), ଲୁଆମରା	୫ ୧ ୧
ଶରଚ୍ଚନ୍ଦ୍ର ବିଦ୍ୟାଠୀ (ଛାତ୍ର), ବାରପଦା	୫ ୧ ୧
ଗଦାଧର କର (ଛାତ୍ର), ବାରପଦା	୫ ୧ ୧
ଦ୍ୱାରକାନାଥ ଦାସ (ଛାତ୍ର), ବାରପଦା	୫ ୧ ୧
ଭାବୁଚରଣ ମାଝୀ (ଛାତ୍ର), ବାରପଦା	୫ ୧ ୧
ରଘୁନାଥ ସିଂହ (ଛାତ୍ର), ଭଦ୍ରକ	୫ ୧ ୧
ପୃଥ୍ୱିଚନ୍ଦ୍ର ମହାନ୍ତି (ଛାତ୍ର), ଭଦ୍ରକ	୫ ୧ ୧
ଲକ୍ଷ୍ମଣପାଢ଼ୀ (ଛାତ୍ର), ଖଣ୍ଡିକଟ	୫ ୧ ୧
ରାମକୃଷ୍ଣ ଦେଓ (ଛାତ୍ର), ମଣ୍ଡାଖା	୫ ୧ ୧
ନରେନ୍ଦ୍ର ପ୍ରଧାନ (ଛାତ୍ର), ବାଲେଶ୍ୱର	୫ ୧ ୧
ବିଷ୍ଣୁମୋହନ ଦାସ (ଛାତ୍ର), ବାଲେଶ୍ୱର	୫ ୧ ୧
ସୁରେନ୍ଦ୍ରକୃଷ୍ଣ ଦାସ (ଛାତ୍ର), ବାଲେଶ୍ୱର	୫ ୧ ୧
ନଟବର ସାହୁ (ଛାତ୍ର), ପୁରୀ	୫ ୧ ୧
ଗଙ୍ଗାଧର ଖୁଣ୍ଟିଆ (ଛାତ୍ର), ପୁରୀ	୫ ୧ ୧
,, ବୈଦ୍ୟନାଥ ସିଂହ (ଛାତ୍ର), ପୁରୀ	୫ ୧ ୧
,, ଭୋଳାନାଥ ନାୟକ (ଛାତ୍ର), ମହାସିଂହପୁର	୫ ୧ ୧
ଚନ୍ଦ୍ରଧର ପଣ୍ଡା (ଛାତ୍ର), କୁଆଁରମଣ୍ଡା	୫ ୧ ୧
,, ବୃନ୍ଦାବନଚନ୍ଦ୍ର ପାଢ଼ୀ (ଛାତ୍ର), ପାଟପୁରମ୍	୫ ୧ ୧
,, କୀର୍ତ୍ତନ ପରଡ଼ା (ଛାତ୍ର), ଦଶପଲ୍ଲା	୫ ୧ ୧
,, କୃଷ୍ଣମୋହନ ପଟ୍ଟନାୟକ ଅଧିକାରୀ, ବାଲିପାଟପୁର	୫ ୨ ୧
,, ବାଲକୃଷ୍ଣେଶ ମହାରାଜ, ହେଡ୍‌ପଣ୍ଡିତ ସୋରେ	୫ ୨ ୧

Digitized by srujanika@gmail.com

REGISTERED NO. D. 28

ଭାଦ୍ର, ୧୩୨୪ ।

ମାସିକ

ମାସିକ ପତ୍ର ।

ଶ୍ରୀ ବ୍ରଜସୁନ୍ଦର ଦାସ

ସମ୍ପାଦକ ।

PRINTED AND PUBLISHED BY B. S. DAS, MUKUR PRESS CUTTACK, 1916

Digitized by srujanika@gmail.com

ପ୍ରବନ୍ଧସବୁର ମତାମତ ନିମନ୍ତେ ଲେଖକମାନେ ଦାୟୀ।

ସୂଚୀ।

ବିଷୟ।	ଲେଖକମାନଙ୍କର ନାମ।	ପୃଷ୍ଠାଙ୍କ।
୧। ବିଶ୍ୱନ (ପଦ୍ୟ)	ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଶ୍ରୀ ପରମିତ ଶ୍ରେଷ୍ଠଲ	
୨। ପ୍ରେମିକ-ଶରଣାଗତି (ଗଳ୍ପ)	ଶ୍ରୀ ବାଣରଥି ମହାପାତ୍ର	୧୮
୩। ଅଦୃଷ୍ଟ (ଗଳ୍ପ)	ଶ୍ରୀ ନିଗମାଶ୍ରବଣ ଘୋଷ	
୪। ଶ୍ରୀ ରମ୍ ରମାନନ୍ଦ	ଶ୍ରୀ ପାଦ୍ମଚରଣ ରାୟ, B.A.	୧୦୭
୫। ବନ୍ଧୁଶଣ୍ଡିଙ୍କର ବିଷୟରେ	ଶ୍ରୀ ମଧୁସୂଦନ ଦେବ	୧୧୩
୬। ଅମ୍ବା (ଉପନ୍ୟାସ)	ଶ୍ରୀ ବାଣିଜ୍ୟକିଶୋର ଘୋଷ	୧୧୭
୭। ଶ୍ରୀ ରାମକୃଷ୍ଣ ଉପଦେଶାମୃତ	ଶ୍ରୀ କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ସେନଗୁପ୍ତ, B.A.	୧୧୯.

ବିଜ୍ଞାପନ।

ମୁକୁର—ପ୍ରେସରେ ଓଡ଼ିଆ, ବଙ୍ଗଳା, ଦେବନାଗରୀ ଓ ଇଂରାଜୀ ଅକ୍ଷରରେ ବହି, ଚେକ, କାର୍ଡ, ନିମନ୍ତ୍ରଣପତ୍ର ପ୍ରଭୃତି ସୁନ୍ଦର ଓ ସୁଲଭ ମୂଲ୍ୟରେ ଛପାହୁଏ। ଏଠାକୁ ବିଭିନ୍ନପ୍ରକାର ପୁସ୍ତକ ଓ କାଗଜ ପ୍ରଭୃତିର ଅଡ଼ର ପଠାଇଲେ ଶୀଘ୍ର ଯୋଗେ ପଠାଯାଏ।

ମୁକୁର—ବିଜ୍ଞାପନାବଳୀ।

୧—ମୁକୁର ପ୍ରତିମାସର ଶେଷ ସପ୍ତାହରେ ନିୟମିତରୂପେ ପ୍ରକାଶିତ ହେବ।

୨—ମୁକୁର ଅଗ୍ରୀମ ବାର୍ଷିକ ମୂଲ୍ୟ ୫ ଟଙ୍କା; ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ଲାଗି ୫ ଟଙ୍କା। ପ୍ରତ୍ୟେକ ସଂଖ୍ୟାର ମୂଲ୍ୟ ୦ ୵ ମାତ୍ର। କେହି ନମୁନା ଚାହିଁଲେ ଅଗ୍ରେ ମୂଲ୍ୟ ପଠାଇବେ।

୩—ଟ୍ରେଡ୍ କାର୍ଡ ବା ଟିକିଟ ନ ପଠାଇଲେ ଉତ୍ତର ଦିଆଯିବ ନାହିଁ।

୪—କେହି ଠିକଣା ପରିବର୍ତ୍ତନ କଲେ ଅନୁଗ୍ରହପୂର୍ବକ ତାହା ମଧ୍ୟରେ ଜଣାଇବେ ନତେତ୍ ପତ୍ରିକା ହସ୍ତଗତ ନ ହେଲେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଦାୟୀ ନୋହୁଁ।

୫—ଗ୍ରାହକମାନେ ଚିଠି ପତ୍ର ପଠାଇଲେ ଅନୁଗ୍ରହପୂର୍ବକ ଗ୍ରାହକ ନମ୍ବର ଓ ନୂତନ ଗ୍ରାହକ "ନୂତନ" ବୋଲି ଲେଖିବେ।

ମୁକୁରରେ ବିଜ୍ଞାପନ ଛପାଇବା ହର୍ଜ;—

ଏକଥର ପାଇଁ—ଅର୍ଦ୍ଧ ସ୍ତମ୍ଭକୁ ୫ ଟ ୧ ଟଙ୍କା, ଏକ ସ୍ତମ୍ଭକୁ ୫ ୨ ଟଙ୍କା, ପୂର୍ଣ୍ଣ ଏକ ପୃଷ୍ଠାକୁ ୫ ୩ ଟଙ୍କା। ଏକ ବର୍ଷ ପାଇଁ ଯଥାକ୍ରମେ ୫ ୧୦ ଟଙ୍କା, ୫ ୧୮ ଟଙ୍କା, ଏବଂ ୫ ୨୨ ଟଙ୍କା। ବିଜ୍ଞାପନର ମୂଲ୍ୟ ବିଜ୍ଞାପନ ସହିତ ନ ପଠାଇଲେ ବିଜ୍ଞାପନ ଛପା ହେବ ନାହିଁ।

ଲେଖକ ଓ ଗ୍ରାହକମାନଙ୍କପ୍ରତି।

ମୁକୁରରେ ଲେଖକମାନଙ୍କ ମୌଳିକ-ପ୍ରବନ୍ଧ, ପଦ୍ୟ, ଉପନ୍ୟାସ ଓ କଥାବଳୀ ନିମନ୍ତେ ପୃଷ୍ଠା ପ୍ରତି ୫ ୦। ଅଣା ଓ ଅନୁବାଦ ବା ଅବଲମ୍ବନରେ ଲିଖିତ ବିଷୟ ପ୍ରତି ୫ ୦ ୵ ଅଣା ହିସାବରେ ପୁରସ୍କାର ଦିଆଯିବ। ଯେଉଁମାନଙ୍କର ପ୍ରବନ୍ଧ ମୁକୁରରେ ସ୍ଥାନ ପାଇବ ସେହିମାନେ କେବଳ ପୁରସ୍କାର ପାଇବେ। ପ୍ରତ୍ୟେକ ଲେଖକ ଗ୍ରାହକ ହେବା ପ୍ରୟୋଜନ। ଲେଖକ ଗ୍ରାହକମାନଙ୍କୁ (ଛାତ୍ର ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା) ଅଗ୍ରୀମ ୫ ୨ ଟଙ୍କା ଦେବାକୁ ହେବ। ନତେତ୍ ପୁରସ୍କାର ମିଳିବନାହିଁ। ପ୍ରବନ୍ଧମାନ ପୂର୍ବ ମାସର ଶେଷ ସପ୍ତାହରେ ହସ୍ତଗତ ହେବା ପ୍ରୟୋଜନ।

ଶ୍ରୀ ବ୍ରଜସୁନ୍ଦର ରାୟ, ସମ୍ପାଦକ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୁକୁର

୧୧ଶ ଭାଗ । } ଭାଦ୍ର, ୧୩୨୪ । { ୫ମ ସଂଖ୍ୟା ।

ବଂଶୀଧ୍ୱନି ।

ଏହି ସୁମଧୁର ଉଷାକାଳେ
ବାଜୁଅଛି ବଂଶୀ ଲୁପ୍ତବନେ,
ଭାସି ଆସୁଅଛି ବଂଶୀ-ସ୍ୱନ
ଧୀରେ ଧୀରେ ଧୀର-ସମୀରଣେ ।
ଭାସି ଆସେ କେତେ ପାରବାର,
ବିପିନ, ସରସୀ, ଗିରି, ଦରୀ,
ତଟିନୀର କଳ କଳ ତାନେ
ମିଶି ଭାସିଆସେ ଥର ଥର ।
ଲଳିତ-ମୋହନ-ବଂଶୀ-ସ୍ୱନ
ବାଜି ଉଠେ ସରଣେ ପରଣେ,
ସୁମଧୁର ମୃଦୁ ସ୍ୱରେ କହେ
ଅଜାତ କାହାଣୀ କାନେ କାନେ ।
ଭାସି ଉଠେ ପ୍ରାଣ ପ୍ରେମ-ସରେ
ନାଚି ଉଠେ ଲହରେ ଲହରେ,
ଜାଗି ଉଠେ ଦୈବ ନବ ଶକ୍ତି
ସେହ ଉଦ୍ବୋଧନ ବଂଶୀ-ସ୍ୱରେ ।

ହସି ଆସିଲାଣି ସୁହାସିନୀ—
ଉଷାରାଣୀ ଶୁଣି ବଂଶୀଧ୍ୱନି,
ନାଚି ଆସିଲାଣି ତାଳେ ତାଳେ
ପ୍ରେମ ଭୋଳେ ହୋଇ ଉଲାଦିନୀ ।
ଫୁଟି ଆସିଲାଣି ଫୁଲ-କଢ଼ୀ
ହସ ହସ ଭରେ ଉପବନେ,
ଭାସି ଆସିଲାଣି ଭୃଙ୍ଗରାଜ
ମଧୁର-ପ୍ରଭାତ-ସମୀରଣେ ।
ଧରିଲାଣି ଗୀତ ବିହଙ୍ଗିନୀ
ସରଗରେ ମଧୁ ଭରା ତାନେ,
ବହି ଚାଲି ମନ ଗନ୍ଧବହ
ନାଚି ନାଚି ଲତିକା-ବିତାନେ
ମେଲାଇ ଦେଲେଣି ଶୋଭା-ରାଣୀ
ହରଷରେ ଲାବଣ୍ୟ-ସରସୀ,
ନାଚିଲାଣି କୁସୁମିତା-ରାଣୀ
ପ୍ରେମଭରେ ହୋଇ ଆତ୍ମହରା ।

ଶ୍ରୀ ପରମେଶ୍ୱର ମହାପାତ୍ର ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ପ୍ରେମିକ-ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ।

ସମସ୍ତ ହିନ୍ଦୁଜଗତର ହୃତ୍ପିଣ୍ଡ ସ୍ୱରୂପ ନିତ୍ୟ ବସନ୍ତଲୀଳାମୟୀ ପୁଣ୍ୟ ନଗରୀରେ ଆଜ ମହା ଧୂମ୍ ଲାଗିଛି । ଆବାଳ ବୃଦ୍ଧବନିତା ଆଜ ଭକ୍ତିପୂର୍ଣ୍ଣ ଚିତ୍ତରେ ନୀଳାଚଳନାଥଙ୍କର ରଥଯାତ୍ରା ଦେଖିବାରେ ବ୍ୟସ୍ତ । ଭକ୍ତକଣ୍ଠ ନିସୃତ ଜୟ ହରି ଧ୍ୱନିରେ ଏବଂ ଦର୍ଶକ ମଣ୍ଡଳୀଙ୍କର କୋଳାହଳରେ ପୁଣ୍ୟ ନଗରୀ ପ୍ରତିଧ୍ୱନିତ ହେଉଅଛି । ଗୃହଁ ଗୃହଁ ରଥଗୁଡ଼ିକ ଗୁଣ୍ଡିଚା ମନ୍ଦିର ନିକଟରେ ସମ୍ମିଳିତ । ଭକ୍ତମାନେ ନିଜର ମନୋବେଦନା ପ୍ରଭୁଙ୍କ ନିକଟରେ ଜଣାଇ ସ୍ୱ ସ୍ୱ ଗୃହକୁ ଫେରିଗଲେ । ଅସ୍ତେ ଅସ୍ତେ ଲୋକ କୋଳାହଳ କମିଗଲା, ପୁଣ୍ୟନଗରୀରେ ରଜନୀଦେବୀଙ୍କ ସହିତ ଶାନ୍ତିଦେବୀ ବିରାଜମାନ କଲେ । ନାଗରିକମାନେ ଗୃହକୁ ଫେରିଅସି ନିଜର ନିତ୍ୟକୃତ୍ୟ ଶେଷ କରି ବିଶ୍ରାମ ଗ୍ରହଣ କଲେ । ଗୃହଁ ଗୃହଁ ବାତି ଅଧିକ ଶ୍ରେଣୀରୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସାହିଗୁଡ଼ିକ ନିସ୍ତବ୍ଧ ହୋଇଗଲା । କିନ୍ତୁ ନଟବର ପଟ୍ଟନାୟକେ ଏତେବେଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିଶ୍ରାମ କରି ନାହାନ୍ତି । ତାହାଙ୍କର ବୈଠକଖାନାରେ ଗୋଟିଏ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଆଲୋକ ଜଳୁଛି ଏବଂ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଭଦ୍ରଲୋକ ବସି କଥୋପକଥନ କରୁଅଛନ୍ତି । ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କର ଏକମାତ୍ର ପୁତ୍ର ମଦନମୋହନ ନିକଟସ୍ଥ ଗୋଟିଏ କାଷ୍ଠାସନ ଉପରେ ବସିଅଛି ଏବଂ ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କର ସୁହୃଦ୍ ସଦାନନ୍ଦବାବୁ ଅନ୍ୟ ଗୋଟିଏ ଆସନ ଗ୍ରହଣ କରିଛନ୍ତି । ମଦନମୋହନ କଟକରେ କେଉଁଠାରେ ରହି କଲେଜରେ ଅଧ୍ୟୟନ କରିବ ଏହି ବିଷୟରେ ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ନାନା ତର୍କ ଲାଗିଛି । ଗତ ପାହିଲେ ମଦନମୋହନ କଟକ ଯିବ ବୋଲି ଜ୍ୟୋତିଷ ବିଚାର ଠିକ୍ କରୁଛି କିନ୍ତୁ କେଉଁଠାରେ ରହିବ ସ୍ଥିର ନ ହେବାରୁ ସମସ୍ତେ ବ୍ୟସ୍ତ ହେଉଅଛନ୍ତି ।

ଶେଷରେ ସ୍ଥିର ହେଲା ଯେ ମଦନମୋହନ ଓ ଗୋପାଳ ବାବୁଙ୍କର ଜ୍ୟେଷ୍ଠପୁତ୍ର ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦର ଏକତ୍ର ଗୋଟିଏ ବସାରେ କଲେଜରେ ଅଧ୍ୟୟନ କରିବେ ଓ ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କର ଓକିଲ (State Pleader) ରାମଗୋପାଳବାବୁ ସେମାନଙ୍କର ଅଭିଭାବକ ସ୍ୱରୂପ ରହିବେ । ସଦାନନ୍ଦବାବୁ ମଦନମୋହନଙ୍କୁ ଖୁବ୍ ସ୍ନେହ କରନ୍ତି । ମଦନମୋହନ ପ୍ରାୟ ଅଧିକାଂଶ ସମୟ ସଦାନନ୍ଦବାବୁଙ୍କର ଏକମାତ୍ର କନ୍ୟା ଉମା ସହିତ କୌତୁକ କରି କଟାଏ ; ମଦନମୋହନ ଉମାକୁ ପିଲାଦିନରୁ ଭଲପାଏ, ତାହାପାଇଁ ନାନାପ୍ରକାର ଛବି ବଜାରରୁ ଆଣିଦିଏ । ମଦନମୋହନଙ୍କୁ ନ ଦେଖିଲେ ଉମାର ମଧ୍ୟ କୌଣସିଥିରେ ମନ ଲାଗେ ନାହିଁ କିନ୍ତୁ ମଦନମୋହନର ମୋହନ ମୂର୍ତ୍ତିକୁ ଦେଖିବା ମାତ୍ରକେ ତାହାର ଗୁରୁ ବିମ୍ବାଧରରେ ମଧୁର ହାସ୍ୟ ପ୍ରକାଶିତ ହୁଏ । ଏହି ପ୍ରକାର ଉଭୟେ ଉଭୟଙ୍କୁ ଦେଖିବା ମାତ୍ରକେ ଅପୂର୍ବ ଆନନ୍ଦ ଅନୁଭବ କରନ୍ତି । ମଦନମୋହନ ପ୍ରତ୍ୟହ ବିଦ୍ୟାଳୟରୁ ଆସିବା ମାତ୍ରକେ ନିଜର କାର୍ଯ୍ୟ ଶେଷ କରି ଉମା ପାଖକୁ ଯାଏ । ଯଦି ମଦନମୋହନ ଉମା ନିକଟକୁ ନ ଯାଇ ପଢ଼ାପଢ଼ି କରେ ତେବେ ଉମା ଆସ୍ତେ ଆସ୍ତେ ଆସି ପଛଆଡ଼ୁ ମଦନମୋହନଙ୍କର ଆଖି ଦୁଇଟିକୁ ନିଜର କୋମଳ ହସ୍ତପଦ୍ମଦ୍ୱାରା ବନ୍ଦ କରିଦିଏ । ମଦନମୋହନ ହସ୍ତର କୋମଳତାରୁ ଉମା ବୋଲି ଶୀଘ୍ର ଜାଣିପାରନ୍ତି । ମଦନବାବୁ ଅନ୍ୟ ଉପାୟ ନ ଦେଖି "ଉମା ତୁ ବଡ଼ ଦୁଷ୍ଟ" ବୋଲି କହି ଉମାର ନବନୀତ ଗଣ୍ଡରେ ଦୁଇଟି କୋମଳ ଚପେଟାଘାତ କରନ୍ତି । ଉମା ଆସି ଛିଡ଼ିଦେଇ ଟେବୁଲରେ ଥିବା ବହିଗୁଡ଼ିକୁ ଇତସ୍ତତଃ କରିପକାଏ ଓ ଖିଣାଜଣା ସ୍ୱରରେ କହେ ମତେ ଛବି ଦେଖାଅ । ମଦନବାବୁ ଅଗତ୍ୟା ଅଧ୍ୟୟନ ବନ୍ଦ କରି ଉମାକୁ ଛବି ଦେଖାନ୍ତି କିନ୍ତୁ ଆଜି ସେ ସମସ୍ତ ସୁଖ ଦୂର ହୋଇଅଛି । ମଦନବାବୁ ତାହାଙ୍କର ପ୍ରାଣପ୍ରତିମା ଉମାକୁ ଛାଡ଼ି ବିଦେଶକୁ ଚାହାର ଯିବେ ଏକଥା ଭାବିଲାବେଳକୁ ହୃଦୟ ଶତଧା ହୋଇଯାଉଛି । କିନ୍ତୁ ଦୈବର ବଳ ସବୁଠାରେ ଅପ୍ରତିହତ । ମଦନବାବୁଙ୍କର ଅନ୍ୟ ଉପାୟ ନାହିଁ, ସମସ୍ତ ଠିକ୍ ହେଲା, ମଦନବାବୁ ଅସନ୍ତା କାଲି ଗତଗାଡ଼ିରେ କଟକ ଯାତ୍ରା କରିବେ । ସଦାନନ୍ଦବାବୁ ନିଜ ଘରକୁ ବାହାରିଲେ ଏବଂ ଅସନ୍ତା କାଲି ତାଙ୍କ ଘରଠାରେ ଭୋଜନ କରିବା ନିମନ୍ତେ ମଦନକୁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କରି ଗଲେ । ଏହି ପ୍ରକାରେ ସେଦିନର କାର୍ଯ୍ୟ ଶେଷ କରି ନିଦ୍ରାବଗଙ୍କର ଶାନ୍ତିମୟ କ୍ରୋଡ଼ରେ ବିଶ୍ରାମ ଗ୍ରହଣ କଲେ କିନ୍ତୁ ମଦନବାବୁଙ୍କ ମନ ବାଧ୍ୟା-ଲୋଡ଼ିତତ୍ତ୍ୱ ପ୍ରାୟ ଚିନ୍ତାର ପ୍ରଖର ସ୍ରୋତରେ ଏଣେତେଣେ ହେଉଅଛି । ବହୁ କଷ୍ଟରେ ଶେଷ ରାତିକୁ ମଦନବାବୁଙ୍କର ନିଦ୍ରାହେଲା ।

ପ୍ରଭାତ ହେଲା—ପକ୍ଷୀମାନେ ସ୍ୱ ସ୍ୱ ନୀଡ଼ ତ୍ୟାଗ କରି ଆହାର ଅନ୍ୱେଷଣରେ ଏଣେତେଣେ ଚାଲିଗଲେ । ସୂର୍ଯ୍ୟଦେବ ସମୁଦ୍ର ଭେଦ କରି ପୂର୍ବାକାଶରେ ଉଦୟ ହେଲେ । ସୂର୍ଯ୍ୟଦେବଙ୍କର ହିରଣ୍ମୟ କିରଣରେ ସୌଧକିରୀଟୀଙ୍କ ପୁଣ୍ୟ ନଗରୀ ଉଦ୍ଭାସିତ ହେଲା । ବଡ଼ଦେଉଳରେ ଅରତିଘଣ୍ଟା ସଘନେ ବାଜିଉଠିଲା । ଭକ୍ତମାନେ ଏକତାନରେ ହରିନାମ ଗାନ କରି ମନ୍ଦିର ନିନାଦିତ କଲେ । ଏହି ପ୍ରକାରେ ସମସ୍ତେ ସ୍ୱ ସ୍ୱ କାର୍ଯ୍ୟରେ ନିଯୁକ୍ତ ହୋଇଗଲେ । ସଦାନନ୍ଦବାବୁ ଶଯ୍ୟା ତ୍ୟାଗ କରି

Digitized by srujanika@gmail.com

ମଦନମୋହନ ନିମନ୍ତେ ଯେପରି ଉତ୍ତମ ଖାଦ୍ୟ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେବ ତାହା ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କରିଦେଲେ । ସଦାନନ୍ଦବାବୁଙ୍କର ସ୍ତ୍ରୀ ସଦ୍ଭାବ ମଧ୍ୟ ମଦନମୋହନଙ୍କୁ ଖୁବ୍ ଭଲ ପାନ୍ତି, ସେ ଆଜି ଉତ୍ତମ ଦ୍ରବ୍ୟମାନ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବାରେ ବ୍ୟସ୍ତ ଅଛନ୍ତି, ଉମା ମାତାଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ କରୁଛି, ସଦାନନ୍ଦବାବୁ କଲେଜର କଚେରିରେ ୪୦୦ ଟଙ୍କା ବେତନରେ ପେସ୍କାର କାର୍ଯ୍ୟ କରନ୍ତି । ସେ କଚେରି ଯିବା ପାଇଁ ବଡ଼ ଚଞ୍ଚଳ ହେବାରୁ ସଦ୍ଭା ଶୀଘ୍ର ଶୀଘ୍ର ନାନା ପ୍ରକାର ସୁଖାଦ୍ୟ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିଦେଇ ମଦନମୋହନଙ୍କୁ ଡାକିବା ପାଇଁ ଚାକରକୁ ପଠାଇଦେଲେ ।

ଅଳ୍ପକ୍ଷଣ ପରେ ମଦନମୋହନ ସଦାନନ୍ଦବାବୁଙ୍କ ଗୃହ ଠାରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ମଦନମୋହନ ଓ ସଦାନନ୍ଦବାବୁ ସ୍ୱସ୍ୱ ଆସନରେ ଉପବେଶନ କଲେ, ସଦ୍ଭା ପରିବେଷଣ କାର୍ଯ୍ୟରେ ନିଯୁକ୍ତ ରହିଲେ । ଉମା ନିକଟରେ ବସି ମାର୍ଜାରଟିକୁ ପ୍ରହାର କରିବାକୁ ଲାଗିଲା । କିଛିକ୍ଷଣ ପରେ ସଦ୍ଭା ଆସି ମଦନମୋହନଙ୍କର ନିକଟରେ ବସିକରି ମଦନମୋହନଙ୍କୁ ନାନାପ୍ରକାର ଉପଦେଶ ପ୍ରଦାନ କଲେ । ସଦାନନ୍ଦବାବୁ ମଧ୍ୟ ବହୁତ ଉପଦେଶ ପ୍ରଦାନ କଲେ କିନ୍ତୁ ଉମା ଗାରବ ହୋଇ ବସିଥାଏ ଓ ସମୟ ସମୟରେ ମଦନବାବୁଙ୍କ ଅଡ଼କୁ ଗୋଟିଏ ଲେଖାଏଁ ଚିମ୍ପଟି ଚପାଟ କରୁଥାଏ; ସରଳା ବାଳିକାର ସେହ ଚପାଟିଘାତଦ୍ୱାରା ମଦନବାବୁଙ୍କର ହୃଦୟ ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ ହୋଇ ଯାଉଥାଏ । ଏହି ପ୍ରକାରେ ଭୋଜନ ଶେଷ ହେଲା । ସଦାନନ୍ଦବାବୁ ତରତର ହୋଇ କଚେରିକୁ ଗଲେ ଏବଂ ମଦନମୋହନ ନିଜ ଗୃହକୁ ଫେରି ଆସିଲେ ।

ମଦନମୋହନ ଘରକୁ ଯାଇ କଟକ ଯିବାର ସମସ୍ତ ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କରିନେଇ ପୂର୍ବରେ ଥିବା ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କଠାରୁ ବିଦାୟ ନେବା ପାଇଁ ବହିର୍ଗତ ହେଲେ । ଅପରାହ୍ନ ସମୟକୁ ସମସ୍ତଙ୍କ ନିକଟରୁ ବିଦାୟ ନେଇ ତାହାଙ୍କର ବନ୍ଧୁ ଓ ସହଯାତ୍ରୀ ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦରବାବୁଙ୍କ ବସାଠାରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦର ଓ ମଦନମୋହନ ଉଭୟେ ସ୍ଥିର କଲେ ଯେ ଗାଡ଼ିରେ ମଦନମୋହନ ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦରବାବୁଙ୍କ ବସାକୁ ଆସିଲେ ଉଭୟେ ଷ୍ଟେସନକୁ ଯିବେ । ସେଠାରୁ ବିଦାୟ ନେଇ ମଦନବାବୁ ସ୍ୱଗୃହକୁ ଫେରି ଆସିଲେ । ଦିବା ଅବସାନ ସମୟକୁ ସ୍ୱଗୃହରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ଦେଖିଲେ ଯେ ତାହାଙ୍କର ମାତା ନାନାପ୍ରକାର ସୁଖାଦ୍ୟ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରି ରଖି ଅଛନ୍ତି । ପୁତ୍ର ଉପସ୍ଥିତ ହେବା ମାତ୍ରକେ ମାତା ପୁତ୍ରର ଭୋଜନର ସମସ୍ତ ଠିକ୍ କରିଦେଇ ନିଜେ ପୁତ୍ରର ନିକଟରେ ବସି ରହିଲେ । ମାତାଙ୍କର ହୃଦୟ ନିଧି ପୁତ୍ର ଆଜି ମାତାଙ୍କୁ ଛାଡ଼ି କଟକ ବାହାରିଯିବ । ମାତାଙ୍କର ବଦନମଣ୍ଡଳ ଆଜି ଶୁଷ୍କ ହୋଇ ଯାଇଅଛି । ମାତା ପୁତ୍ର ନିକଟରେ ବସି ପୁତ୍ରକୁ ଆଶୀର୍ବାଦ କରୁ କରୁ ପୁତ୍ରବତ୍ସଳା ମାତାର ନୟନଯୁଗଳରୁ ଦୁଇଧାର ତପ୍ତ ଲୁହ ବହିଗଲା ଏହା ଦେଖି ମଦନବାବୁଙ୍କ ହୃଦୟରେ ଦାରୁଣ ଦୁଃଖ ଜାତ ହେଲା । ସେ ହଠାତ୍ ଭୋଜନ ତ୍ୟାଗ କରି ହସ୍ତାଦି ଧୌତ କଲେ । ମାତାଙ୍କର ଏକ ଚିନ୍ତା "ମୋ ପୁଅ କେଉଁଠାରେ ରହିବ କଣ ଖାଇବ" ଯେ ଯେତେ ବୁଝାଇଲେ ସବୁ ବୃଥା ହେଲା । ଧନ୍ୟ ସନ୍ତାନ-ବତ୍ସଳତା ! ବାସ୍ତବିକ ମାତୃସ୍ନେହ କି ମଧୁର, କି ଶାନ୍ତିପ୍ରଦ ! ! ଏହି ସମୟରେ ଗୁଳିର ଖଣ୍ଡିଏ ଅଶ୍ୱଯାନ ସହିତ ଦ୍ୱାରଦେଶରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲା । ମଦନମୋହନ ପିତାମାତାଙ୍କ ଚରଣବନ୍ଦନ କରି ଏବଂ ସେମାନଙ୍କଠାରୁ ଶୁଭାଶୀଷ ଗ୍ରହଣ କରି ଅଶ୍ୱଯାନ ଆରୋହଣ କଲେ, ସଙ୍ଗରେ ଚାକର ଓ ଗୋଟିଏ ପୁଝାର ଚଲେ କ୍ରମେ ଶକଟ ସଦାନନ୍ଦବାବୁଙ୍କ ଗୃହ ନିକଟରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେବାରୁ ସେହିଠାରେ ଶକଟ ଦଣ୍ଡାୟମାନ କରିବାକୁ ମଦନବାବୁ ଆଦେଶ ଦେଲେ । ଶକଟ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ହେଲା । ମଦନବାବୁ ଶକଟରୁ ଅବତରଣ କରି ଗୃହ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବେଶ କଲେ । ମଦନବାବୁ ସଦାନନ୍ଦବାବୁ ଓ ତାହାଙ୍କର ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କୁ ପ୍ରଣାମ କରି ସେମାନଙ୍କର ଶୁଭାଶୀଷ ଗ୍ରହଣପୂର୍ବକ ଫେରିଆସି "ଉମା ତୁ ଥା" ବୋଲି ଉମାକୁ କହି ଫେରିଲାବେଳକୁ ତାହାଙ୍କର ବାମ ହସ୍ତରେ ଦୁଇ ଟୋପା ଉଷ୍ଣ ଜଳ ପଡ଼ି ଯାଇଥିଲା ସେ ପଛକୁ ଚାହିଁ ଦେଖିଲେ ଯେ ଉମାର ପଦ୍ମପଲାଶନେତ୍ରଯୁଗଳରୁ ମୁକ୍ତାନିନ୍ଦିତମଣିସ୍ୱ ଅଶ୍ରୁବିନ୍ଦୁମାନ ଝରୁଅଛି । ଏହା ଦେଖି ତାହାଙ୍କର ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଲୋପ ହେଲା । "ଛି, ଉମା, ତୁ କାନ୍ଦୁଛୁ, କାନ୍ଦ ନା, ମୁଁ ଶୀଘ୍ର ଫେରି ଆସିବି" ଏତିକି ମାତ୍ର କହି ସେ ଶକଟାରୋହଣ କଲେ । ଅଶ୍ୱଯାନ ଖଣ୍ଡିକ ଦ୍ରୁତଗତିରେ ଚାଲିଲା । ଶକଟରେ ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦରବାବୁ ଗାଡ଼ିରେ ଚଢ଼ିଲେ ; ନିରାଶ୍ରୟ ଅଶ୍ରୁବିନ୍ଦୁମାନ ଦ୍ରୁତ ଶକଟଚକ୍ରର ମୃଦୁ ମଧୁର କଣ୍ଠସ୍ୱରରେ ଅତି ଦ୍ରୁତଗତିରେ ଚାଲିଲେ । ମଦନମୋହନ ଓ ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦର ଦୁହେଁ ଇନ୍‌ଟର କ୍ଲାସ ଟିକଟ କରି ବାଷ୍ପୀୟ ଶକଟ ଆରୋହଣ କଲେ । ପୁଝାର ଚାକର ସମସ୍ତ ଜିନିଷ ସହିତ ତାହାଙ୍କ ନିକଟରେ ଉପବେଶନ କରିଥିଲେ । ଧୂମୋଦ୍‌ଗାର ବାଷ୍ପୀୟ ଶକଟ ବିଷ ଉଦ୍‌ଗାର ବିଷଧର ସର୍ପଭଳି ଦ୍ରୁତଗତିରେ ଚାଲିଲା । ଗୁହିଁ ଗୁହିଁ ବାଷ୍ପୀୟ ଶକଟ ବିଜୁଳି-କାନନଶୋଭିତ ସାଷ୍ଟିଗୋପାଳ ଓ ଡେଲାଙ୍ଗ ତ୍ୟାଗ କରି ଜଟଣୀ ଷ୍ଟେସନ ନିକଟରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇଥିଲା । ଅଦୂରରେ ବହୁଣେଇର ଉନ୍ନତ ଶିଖର ଶରତ୍‌ଚନ୍ଦ୍ରର ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଜୋତ୍ସ୍ନା ଦ୍ୱାରା ଉଦ୍ଭାସିତହୋଇ ଅତିଶୟ ରମଣୀୟ ଦେଖା ଯାଉଥିଲା । କ୍ରମେ ବାଷ୍ପୀୟଶକଟ ଦେବ୍ଦ କାଣ୍ଡିରାଜ ମଣ୍ଡିତ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଜଗତିରେ, କେଶରୀ ବଂଶର ପୁଣ୍ୟ-କୀର୍ତ୍ତି-ସ୍ତମ୍ଭ ଭୁବନେଶ୍ୱର ଓ ବାରଙ୍ଗ ଅତିକ୍ରମ କରି କଟକ ଷ୍ଟେସନ ନିକଟରେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ହେଲା । ମଦନମୋହନ ପ୍ରଦତ୍ତ ଟିକେଟ୍‌ସେହିଶବ୍ଦକ ନିରୂପିତ ବାସସ୍ଥାନରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ବସାଟି ଗୃହିଣୀଚୌକିରେ ଗୋଟିଏ ଦ୍ୱିତଳ-ପ୍ରାସାଦ ନିକଟରେ, ରାମଗୋପାଳବାବୁଙ୍କ ବାସା । ପରଦିନ ମଦନମୋହନ ଓ ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦର କଲେଜରେ ନାମ ଲେଖାଇଲେ । ମଦନମୋହନ ବଡ଼ ବୁଦ୍ଧିମାନ ଛାତ୍ର କ୍ରମେ ସେ କଲେଜରେ ଖୁବ୍ ନାମ କରିଥିଲେ । ସମୟ କାହାରିକୁ ଅପେକ୍ଷା କରେ ନାହିଁ । ସମୟର ଅପ୍ରତିହତ ସ୍ରୋତ ଖର ବେଗରେ ପ୍ରବାହିତ ହୋଇ ଯାଉଛି, ଏହା ମଧ୍ୟରେ କେତେ ଦୁଇ ଛୁଟି ଓ ଗ୍ରୀଷ୍ମାବକାଶ ଅତିବାହିତ ହୋଇଗଲା; ପ୍ରତି ଛୁଟିରେ ମଦନମୋହନ ପୁରୀ ଯାଇ ନିଜର ପିତାମାତା ଓ ପ୍ରାଣପ୍ରତିମା ଉମାଙ୍କୁ ଦେଖିଆସେ । ଏହିପରି ଦିନପରେ ଦିନ ଓ ବର୍ଷପରେ ବର୍ଷ ଅତିବାହିତ ହୋଇଗଲା ଏହା ମଧ୍ୟରେ କାଳର ଅଦମନୀୟ ପ୍ରଭାବରେ ସଂସାରରେ କେତେ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟି ଯାଇଅଛି ତାହା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ମଦନମୋହନ ଓ ଉମାର ମଧ୍ୟ କିଛି ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟିଯାଇଛି । ମଦନମୋହନ ୧୯୫୯ ସରକାରୀ ବୃତ୍ତି ପାଇ ଏଫ୍.ଏ. ପାସ୍ କରି କଲେଜର ଭୂତୀୟ ବାର୍ଷିକ ଶ୍ରେଣୀରେ ଅଧ୍ୟୟନ କରୁଅଛି ତାହାଙ୍କର ପ୍ରିୟତମ ବନ୍ଧୁ ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦର ମଧ୍ୟ ଏଫ୍.ଏ. ପାସ୍ କରି ତୃତୀୟ ବାର୍ଷିକ ଶ୍ରେଣୀରେ ଅଧ୍ୟୟନ କରୁଛନ୍ତି । ଉମା ବର୍ତ୍ତମାନ ପୂର୍ବ ଉମା ନୁହେଁ । ବର୍ତ୍ତମାନ ସେ ଆଉ ସରଳା ବାଳିକା ନୁହେଁ । ଯୌବନର ମଧୁର ତରଙ୍ଗ ତାହାର ସୁନ୍ଦର ଅଙ୍ଗରେ ପ୍ରବାହିତ ହୋଇଗଲାଣି । ଲଜ୍ଜାର ଗୋଟିଏ ଅଦୃଶ୍ୟ ଆବରଣ ଉମାକୁ ଆଚ୍ଛାଦନ କଲାଣି । ଛୁଟିରେ ମଦନବାବୁ ପୁରୀ ଗଲେ ଉମା ତାହାଙ୍କୁ ପୂର୍ବପରି ଦେଖାଦିଏ ନାହିଁ । ଉମାର ବିବାହ ଶେଷରେ ସଦାନନ୍ଦବାବୁଙ୍କ ଘରେ ନାନାପ୍ରକାର ଆନୋଳନ ଲାଗିଛି । ଅନେକ ଜାତକ ଆସି ଫେରିଗଲାଣି, ସଦାନନ୍ଦବାବୁ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ମନା କରି ଦେଉଛନ୍ତି । ତାହାଙ୍କର ଏକାନ୍ତ ଇଚ୍ଛା ରୂପ-ଗୁଣ-ସମ୍ପନ୍ନ ମଦନମୋହନ ସହିତ ଉମାର ପରିଣୟ ହେଉ । ଏ ପ୍ରସ୍ତାବ ଶୁଣି ସଦାନନ୍ଦବାବୁଙ୍କର ସ୍ତ୍ରୀ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଖୁସି ହେଲେ । ଏ ପ୍ରସ୍ତାବ ଉମା ଶୁଣିବା ଦିନଠାରୁ ତାହା ମନରେ ଏକ ଅପୂର୍ବ ଆନନ୍ଦ ଜାତ ହୋଇଅଛି । ପ୍ରସ୍ତାବଟି ପଞ୍ଚନାୟକଙ୍କୁ ଶୁଣି ତାହାଙ୍କର ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କୁ କହିବାରୁ ସେ କହିଲେ ଯେ ସେ ଦୁହିଁଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅନେକ ଦିନରୁ ଏକ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ସ୍ନେହ ଜାତ ହୋଇଛି, ଏହି ବିବାହଟି ହେଲେ ସେମାନଙ୍କର ଭବିଷ୍ୟତ ଜୀବନ ସୁଖମୟ ହେବ । ମୁଁ ମଧ୍ୟ ଗୋଟିଏ ଲକ୍ଷ୍ମୀରୂପିଣୀ ବଧୂ ପାଇବି । ଏହିପ୍ରକାରେ ପ୍ରସ୍ତାବଟିକୁ ସମସ୍ତେ ସମ୍ମାନ କଲେ ।

ଅସନ୍ତା ଆଷାଢ଼ ଶୁକ୍ଳଦଶମୀ, ଦିନ ସ୍ଥିର ହେଲା । ଚାନ୍ଦୁଁ ଚାନ୍ଦୁଁ ପୂଜା ଛୁଟି ଉପସ୍ଥିତ ହେଲା । ମଦନମୋହନ ପୁରୀ ଯାଇ ନିଜର ବିବାହ ପ୍ରସ୍ତାବଟି ଶୁଣି ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆନନ୍ଦିତ ହେଲେ । ସେହିଦିନଠାରୁ ମଦନମୋହନ ଆଉ ପୂର୍ବପରି ସଦାନନ୍ଦ ବାବୁଙ୍କ ଘରକୁ ଯାନ୍ତି ନାହିଁ । ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦର ଶୁଣି ବଡ଼ ଖୁସି ହେଲେ । ବନ୍ଧୁଦ୍ୱୟ ମହୋଦୟର ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ସିକତା ଉପରେ ଉପବେଶନ କରି ଭବିଷ୍ୟତ ସୁଖର କେତେ କଳ୍ପନା କଲେ ।

ମା ଜଗଜ୍ଜନନୀଙ୍କର ଆନନ୍ଦମୟ ଯାତ୍ରା ଶେଷ ହୋଇ ଗଲାଣି । ମା ମର୍ତ୍ତ୍ୟକୁ ଆସି ମନୁଷ୍ୟମାନଙ୍କର କଳୁଷିତ ହୃଦୟରେ ଅପୂର୍ବ ଭକ୍ତି, ଓ ଶାନ୍ତି ପ୍ରଦାନ କରି ଯାଇଛନ୍ତି । ଚାନ୍ଦୁଁ ଚାନ୍ଦୁଁ ପୂଜା ଛୁଟି ଶେଷ ହୋଇଗଲା । ମଦନମୋହନ ଓ ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦର କଟକ ଗଲେ । କଲେଜର ଛାତ୍ରମାନେ ମଦନମୋହନଙ୍କୁ ଭଲ ପାନ୍ତି । ମଦନମୋହନର ବନ୍ଧୁମାନେ ତାହାଙ୍କର ବିବାହ ଖବର ଶୁଣି ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆନନ୍ଦିତ ହେଲେ । କେହି କେହି ମଦନମୋହନଙ୍କଠାରେ ଗୋଟିଏ ଭୋଜି (feast) ର ଦାବୀ କରିଥିଲେ । ନାନାପ୍ରକାର ଆମୋଦ ପ୍ରମୋଦରେ ଓ ସୁଖ କଳ୍ପନାରେ ଏକ ବର୍ଷ କଟିଗଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ମଦନମୋହନ ଓ ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦର ୪ର୍ଥ ବାର୍ଷିକ ଶ୍ରେଣୀରେ ଅଧ୍ୟୟନ କରୁଛନ୍ତି । ଗୃହିଁ ଗୃହିଁ ଉଭୟଙ୍କର ମଦନମୋହନ ଓ ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦରଙ୍କର ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ (Test-Examination) ଶେଷ ହୋଇଗଲା । ଉଭୟେ ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ହୋଇଛନ୍ତି । ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ ପରୀକ୍ଷା ଦେଇ ମଦନମୋହନ ଓ ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦର ପୁରୀକୁ ଥରେ ଯାଇଥିଲେ । କିଛିଦିନ ସେଠାରେ ରହି ପୁନର୍ବାର କଟକ ଫେରି ଆସିଲେଣି । ବି.ଏ. ପରୀକ୍ଷା ନିକଟ ହୋଇଗଲାଣି । ଆଜିକାଲି ଦୁହେଁଯାକ ଖୁବ୍ ପରିଶ୍ରମ କରୁଛନ୍ତି । ମଇ ମାସରେ ବି.ଏ. ପରୀକ୍ଷା ହେଲା । ମଦନମୋହନ ଓ ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦର ପରୀକ୍ଷା ଦେଇ ପୁରୀ ଯାତ୍ରା କଲେ । ପୁରୀରେ ଅଳ୍ପଦିନ ରହି ଓ୍ୱାଲ୍‌ଟିଅର ଯାତ୍ରା କଲେ । ସେଠାରୁ ଆସି କିଛିଦିନ ସ୍ୱ ଗୃହରେ ରହିଲେ । କ୍ରମେ ପରୀକ୍ଷା ଫଳ ବାହାରିବାର ସମୟ ନିକଟ ହୋଇଗଲା । ଅନେକ ଦିନରୁ କଟକର ପୁରୁଣା ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କୁ ନ ଦେଖି ଥିବାରୁ ଦୁହେଁ ପୁନର୍ବାର କିଛିଦିନ ନିମନ୍ତେ କଟକେ ଯିବାପାଇଁ ସ୍ଥିର କଲେ । ଏହା ଶୁଣି ମଦନମୋହନଙ୍କର ପିତା କହିଲେ "ତୁମ୍ଭେମାନେ ଶୀଘ୍ର ଫେରି ଆସିବ ଦେରି କରିବ ନାହିଁ" । ଏଣେ ବିବାହ ତିଥି ନିକଟ ହୋଇଯିବାରୁ ପଞ୍ଚନାୟକଙ୍କ ଘରେ ଓ ସଦାନନ୍ଦବାବୁଙ୍କ ଘରେ ମହାଧୁମ୍ ଲାଗିଛି । ପଞ୍ଚନାୟକଙ୍କ ପୁରୀରେ ଜଣେ ଖ୍ୟାତନାମା ଧନୀଲୋକ, ତାହାଙ୍କର ଏକମାତ୍ର ପୁତ୍ରର ବିବାହ ହେବ । ଏଥି ପାଇଁ

Digitized by srujanika@gmail.com

ପଙ୍କଜାକ୍ଷକେ ଅକାତରରେ ଅର୍ଥ ବ୍ୟୟ କରି ଫୁଲ ଓ ବାଣର ବିପୁଳ ଆୟୋଜନ କରୁଅଛନ୍ତି । ମଦନମୋହନ ଓ ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦର ପ୍ରାୟ ୧୦।୧୫ ଦିନ ହେଲା କଟକରେ ରହିଅଛନ୍ତି । ନାନା ପ୍ରକାର ଆମୋଦ ପ୍ରମୋଦରେ ସମୟ ଅତିବାହିତ ହୋଇ ଯାଉଛି । ବିବାହ ଆଉ ଗୁରି ପାଞ୍ଚଦିନ ମାତ୍ର ରହିଲା ଶୀଘ୍ର ପୁତ୍ରକୁ ଯିବା ପାଇଁ ପଙ୍କଜାକ୍ଷକେ ଚିଠି ଲେଖିଛନ୍ତି କିନ୍ତୁ ମଦନମୋହନଙ୍କର ଇଚ୍ଛା ପରୀକ୍ଷା ଫଳଟା ଶୁଣିକରି ପୁତ୍ର ଯିବେ । ୨।୩ ଦିନ ତଳେ କଲିକତାରୁ ତାହାଙ୍କର ଜଣେ ବନ୍ଧୁ ଲେଖିଥିଲେ ଯେ ୨।୩ ଦିନ ମଧ୍ୟରେ-ପରୀକ୍ଷା ଫଳ ବାହାରିବ । ପିତାଙ୍କର ପତ୍ର ପାଇ ଅଗତ୍ୟା ଆସନ୍ତା କାଲି ପୁତ୍ର ଯିବା ନିମନ୍ତେ ସ୍ଥିର କଲେ । ମଦନବାବୁ ଓ ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦର ଉଭୟେ ବସି ଗଳ୍ପ କରୁ କରୁ ଗୋଟିଏ ବନ୍ଧୁଙ୍କଠାରୁ ଉଭୟଙ୍କ ନିକଟକୁ ନିମନ୍ତ୍ରଣପତ୍ର ଆସି ପହଞ୍ଚିଲା । ମଦନବାବୁ ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦରକୁ ପଠାଇ ଦେଇ ବାରଣ୍ଡାରେ ବସି ରହିଲେ । ଆଜି ମଦନବାବୁଙ୍କର ସଜ-ସରୋଜ-ବଦନ କେଜାଣି କାହିଁକି ମ୍ଳାନ ହୋଇ ଯାଇଛି । ଦିନ ପ୍ରାୟ ଅବସାନ ହୋଇଗଲାଣି, ସୂର୍ଯ୍ୟଦେବଙ୍କ କିରଣର ପ୍ରଖରତା ଅନେକ ପରିମାଣରେ କମି ଗଲା ଏମନ୍ତ ସମୟରେ ଗୋଟିଏ ପିଜନ ମଦନବାବୁଙ୍କ ହାତରେ ଖଣ୍ଡିଏ ଟେଲିଗ୍ରାଫ ଦେଇଗଲା । ମଦନବାବୁ ହଠାତ୍ ଖୋଲି ତହିଁରେ ଯାହା ଦେଖିଲେ ସେଥିରେ ତାହାଙ୍କର ମସ୍ତକରେ ଶତବଜ୍ରପାତ ହେଲା । ତାହାଙ୍କୁ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗ ଅନ୍ଧକାରମୟ ଦେଖାଗଲା । ସେ ପୁନର୍ବାର ପଢ଼ିଲେ ସେଥିରେ ଲେଖାଅଛି "Uma died marriage stopped"

ମଦନବାବୁଙ୍କର ହୃଦୟର ଅଧିଷ୍ଠାତ୍ରୀ ଦେବୀ ସଦାନନ୍ଦବାବୁଙ୍କ ଗୃହଲକ୍ଷ୍ମୀ ଉମା ଆଉ ଇହ ସଂସାରରେ ନାହିଁ । ନିଜର ପରିବାର ଓ ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କୁ ଅକୂଳ ଦୁଃଖ ପାରାବାରରେ ଭସାଇ ଦେଇ ଚାଲି ଯାଇଅଛି । ନିଦୟ ବିସୂଚିକା ଦୁଇ ଘଣ୍ଟା ମଧ୍ୟରେ ତାହାର କୋମଳ ପ୍ରାଣଟିକୁ ନଷ୍ଟ କରି ପକାଇଲା । ହା ! ବିଧାତା ତୋର କଣ ଏହି ବିଚାର । ମୃତ୍ୟୁ ତତେ ମୁଁ ଶତବାର ଭର୍ତ୍ସନା କରୁଛି ତୁ ଏପରି ନିନ୍ଦନୀୟ କାର୍ଯ୍ୟ କରି କଣ ପ୍ରଶଂସା ପାଇବୁ ? ତୋହର ଏହି ମନ୍ଦ ଗୁଣ ନିମନ୍ତେ ତୁ ସମସ୍ତଙ୍କ ନିକଟରେ ଅନାଦୃତ ।

ଏଣେ ମଦନମୋହନବାବୁଙ୍କ ହାତରୁ ଟେଲିଗ୍ରାଫଖଣ୍ଡିକ ସେହିଠାରେ ପଡ଼ିଗଲା ସେ କାଗଜ କଲମ ଧରି ଖଣ୍ଡିଏ ଚିଠି ଲେଖି ସେହି ଟେବୁଲ ଉପରେ ରଖିଦେଇ ନଈକୂଳକୁ ବାହାରିଗଲେ । ନଈକୂଳରେ ଗୋଟିଏ ନିର୍ଜନ ସ୍ଥାନରେ ବସି ନାନା ବିଷୟ ଭାବୁ ଭାବୁ ତାହାଙ୍କର ଅଲକ୍ଷିତରେ ଲୋତକଧାରା ପ୍ରବାହିତ ହୋଇଗଲାଣି । ସୂର୍ଯ୍ୟଦେବ ଆଠଗଡ଼ର ସଂଗତମାଳାର ପଛଆଡ଼େ ଲୁଚିଗଲେଣି । ତାହାଙ୍କର ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ କିରଣ କାଠଯୋଡ଼ ଜଳରେ ପଡ଼ି କନକ ତରଙ୍ଗର ସୃଷ୍ଟି କରୁଅଛି ଅଥଚ ଦିଗରେ ଶଶଧର ଉଦୟ ହୋଇ ରଜତ-ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା ଦ୍ୱାରା କାଠଯୋଡ଼ ଜଳରେ ରଜତ-ତରଙ୍ଗ ସୃଷ୍ଟି କରୁଅଛନ୍ତି ଏକ ଦିଗରେ ରଜତ ତରଙ୍ଗ ଏବଂ ଅଥଚ ଦିଗରେ କନକ ତରଙ୍ଗ । ଏ ଦୃଶ୍ୟ ଅତି ମନୋହର ଅତି ଚମତ୍କାର ଓ ହୃଦୟସ୍ପର୍ଶୀ କିନ୍ତୁ ମଦନବାବୁଙ୍କର ଦୁଃଖ-ଦଗ୍ଧ-ହୃଦୟରେ ଏ ଦୃଶ୍ୟ ନିମନ୍ତେ ସ୍ଥାନ ନାହିଁ ତାହାଙ୍କ ଚକ୍ଷୁରେ ଆଜି ସମସ୍ତ ଜଗତ ବିଷମୟ ଓ ଅସାର । ତାହାଙ୍କ ମନର ତତ୍କାଳୀନ ଅବସ୍ଥା ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବା ଲେଖନୀର ଅସାଧ୍ୟ । ସୂର୍ଯ୍ୟ ଅସ୍ତ ହୋଇଗଲେ ଶଶଧର ନିଜର ଶୁଭ୍ର ମୟୁଖ ଦ୍ୱାରା ପୃଥିବୀ ପ୍ଲାବିତ କଲେ । ମଦନମୋହନ ହଠାତ୍ ସେ ସ୍ଥାନ ତ୍ୟାଗ କରି ବାଷ୍ପୀୟଶକଟର ଲୌହବର୍ତ୍ମ ଅଭିମୁଖରେ ଅଗ୍ରସର ହେଲେ । ରାତି ଅଧିକ ହେଲା । ଏତେବେଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମଦନମୋହନବାବୁ ବସାକୁ ଫେରିଲେ ନାହିଁ । ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦରବାବୁ ବଜାରରୁ ଫେରିଆସି ବସିଅଛନ୍ତି ଏମନ୍ତ ସମୟରେ ମଦନବାବୁଙ୍କ ହସ୍ତସ୍ଖଳିତ ଟେଲିଗ୍ରାଫ ଉପରେ ତାହାଙ୍କର ଦୃଷ୍ଟି ପଡ଼ିଲା, ଟେଲିଗ୍ରାଫଖଣ୍ଡି ପଢ଼ିବା ମାତ୍ରକେ ତାହାଙ୍କର ସମସ୍ତ ଶରୀର କମ୍ପିତ ହେଲା । ମଦନବାବୁଙ୍କ ବିଷୟରେ ତାହାଙ୍କ ମନରେ ନାନାପ୍ରକାର ସନ୍ଦେହ ଜାତ ହେଲା ନାନା ପାପ ଚିନ୍ତା ହୃଦୟ ଅଧିକାର କଲା । ସେ ରାମଗୋପାଳବାବୁଙ୍କ ନିକଟକୁ ଖବର ପଠାଇ ବିଷଣ୍ଣ ଚିତ୍ତରେ ବସିଅଛନ୍ତି । ହୃଦୟ ଶୋକରେ ଅଧୀର ହେଉଅଛି । ଏହି ସମୟରେ ଟେବୁଲ ଉପରସ୍ଥିତ ମଦନବାବୁଙ୍କ ପତ୍ର ଉପରେ ତାହାଙ୍କର ଦୃଷ୍ଟି ପଡ଼ିବାରୁ ସେ ଅଣି ଦେଖିଲେ ଯେ ତହିଁରେ ଲେଖାଥିଲା—

ପ୍ରିୟବନ୍ଧୁ ଶ୍ୟାମ !

ମୁଁ ଆଜି ଟେଲିଗ୍ରାଫରେ ଯାହା ପଢ଼ିଲି ତହିଁରେ ମୋହର ହୃଦୟର ସମସ୍ତ ଆଶା ଶେଷ ହୋଇଅଛି । ଏ ସଂସାର ମତେ ବିଷମୟ ବୋଧ ହେଉଅଛି । ମୋହର ହୃଦୟର ପ୍ରତ୍ୟେକ କନ୍ଦରରେ ଉମାର ମଧୁର ମୂର୍ତ୍ତି ନାଚି ଉଠୁଛି । ଏ ସଂସାର ଅନ୍ଧକାରମୟ ଦେଖାଯାଉଛି ଏବଂ ସେଇ ଗାଢ଼ ଅନ୍ଧକାର ମଧ୍ୟରେ ଉମାର ମୂର୍ତ୍ତି ନାଚୁଅଛି । ଉମାର ଅକୃତ୍ରିମ ସ୍ନେହରେ ମୁଁ ଆଜି ପାଗଳ ହୋଇଅଛି । ମୁଁ କେଉଁଆଡ଼େ ଯାଉଛି ତାହାର ଠିକ୍ ନାହିଁ କିନ୍ତୁ ଆଉ ଫେରିବ ନାହିଁ । ପିତା ମାତାଙ୍କୁ ମୋହର ପ୍ରଣାମ ଜଣାଇବ । ମୋହର ଅନୁସନ୍ଧାନ ନେବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କଲେ ବିଫଳ ମନୋରଥ ହେବ । ଭାଇ ଏ ଜନ୍ମ ନିମନ୍ତେ ତୋହଠାରୁ ବିଦାୟ ନେଉଅଛି । ତୁ ମୋହର ଏକମାତ୍ର ପ୍ରାଣର ସଖା, ଅଧମ ପାଇଁ ବେଶୀ ଦୁଃଖିତ ହେବୁ

Digitized by srujanika@gmail.com

ନାହିଁ । ଭାଇ ! ପ୍ରକୃତରେ ମୁଁ ତୁମ୍ଭର ପବିତ୍ର ପ୍ରେମରେ ପାଗଳ ହୋଇଛି । ମୁଁ ଆଜିଠାରୁ ତୁମ୍ଭର ପବିତ୍ର ପ୍ରେମ ଜପ କରି ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ହୋଇ ଦେଶ ଦେଶାନ୍ତରେ ଭ୍ରମଣ କରିବି ଆଉ ମଣ୍ଡ୍ୟବେଲୁଷ୍ଠ ନୀଳାଚଳଧାମ ମୋହର ନିବାସପଥରେ ଯିବି ନାହିଁ ।

ତୁମ୍ଭର
ମଦନ

ଚିଠିଖଣ୍ଡି ପଢ଼ି ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦରଙ୍କର ନିଦ୍ରାରୁ ଦୁଇଥର ଲେଖକ ବୋହିଗଲା । ସେ କିଂକର୍ତ୍ତବ୍ୟବିମୂଢ଼ ହୋଇ କିଛିକ୍ଷଣ ବସିରହିଲେ ତତ୍ପରେ ନାନାପ୍ରକାର ଚେଷ୍ଟା କଲେ କିନ୍ତୁ ସମସ୍ତ ବୃଥା ହେଲା ସରଦନ କଲିକତାରୁ ଆସିଥିବା ଖଣ୍ଡିଏ ଟେଲିଗ୍ରାଫ ପାଇଲେ ଯେ ମଦନମୋହନ ଓ ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦର ୧ମ ଶ୍ରେଣୀରେ ବି.ଏ. ପାସ କରିଅଛନ୍ତି । ଏହା ପଢ଼ି ତାହାଙ୍କର ଦୁଃଖ ଶତଗୁଣରେ ବର୍ଦ୍ଧିତ ହୋଇଥିଲା । ସେ ବିରକ୍ତ ହୋଇ ଟେଲିଗ୍ରାଫଖଣ୍ଡି ଚିରି ପକାଇ ଦେଇ ସେହିଦିନ ରାତ ଗାଡ଼ିରେ ପୁରୀ ଯାତ୍ରା କଲେ । ପୁରୀରେ ସମ୍ବାଦ ପାଇ ସେମାନଙ୍କର ଦୁଃଖସାଗର ଶତଗୁଣରେ ବର୍ଦ୍ଧିତ ହେଲା । ମଦନକୁ ପାଇବା ନିମନ୍ତେ ସମସ୍ତେ ଅନେକ ଚେଷ୍ଟା କଲେ କିନ୍ତୁ ସମସ୍ତ ବିଫଳ ହେଲା । ଅନେକ ଦିନପରେ ଏମାରମଠରେ ଜଣେ ବୈଷ୍ଣବ ନବୀଆରେ ସଙ୍କୀର୍ତ୍ତନମଣ୍ଡଳୀ ମଧ୍ୟରେ ମଦନମୋହନଙ୍କ ସଦୃଶ ଜଣେ ସନ୍ନ୍ୟାସୀଙ୍କୁ ଦେଖିଥିଲେ । ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ଗୈରିକ ବସ୍ତ୍ର ପରିଧାନପୂର୍ବକ ମହାନନ୍ଦରେ ସଙ୍କୀର୍ତ୍ତନ କରୁଥିଲେ । ବୈଷ୍ଣବ ପୁରୀଲୁ ଫେରିଆସି ପ୍ରେମିକ-ସନ୍ନ୍ୟାସୀଙ୍କର ବିଷୟ ସମସ୍ତଙ୍କ ଆଗରେ କହିବାରୁ ନବୀଆଙ୍କୁ ଲୋକ ପଠାଗଲେ କିନ୍ତୁ କେହି ପ୍ରେମିକ-ସନ୍ନ୍ୟାସୀଙ୍କୁ ଦେଖିଲେ ନାହିଁ ।

ଶ୍ରୀ ବାଣେଶ୍ୱର ମହାପାତ୍ର ।

ଅଦୃଷ୍ଟ ।

(ପୂର୍ବ ପ୍ରକାଶିତ ଉତ୍ତରାଂଶ ।)

ଦାମ୍ବୁନା ସେହିଦିନ ବେଣ୍ଟ୍ରାମଙ୍କ ଗୃହକୁ ଯାଇ ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସାକ୍ଷାତ କଲେ ! ଦାମ୍ବୁନାକୁ ଦେଖି ବେଣ୍ଟ୍ରାମଙ୍କର ଆନନ୍ଦର ସୀମା ରହିଲା ନାହିଁ । ସେ ନାନା ପ୍ରକାର ଗୃହକାର୍ଯ୍ୟ ଦ୍ୱାରା ଦାମ୍ବୁନାର ଭୂୟସୀ ପ୍ରଶଂସା କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ ଦାମ୍ବୁନା ମୌଖିକ ପ୍ରେମ ପ୍ରକାଶ ପୂର୍ବକ କହିଲେ "ମୁଁ ପୁରୁଷମାନଙ୍କର ସ୍ୱଭାବ ଉତ୍ତମରୂପେ ଜାଣେ । ପୁଷ୍ପର ସୌରଭ ଥିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେମାନେ ପୁଷ୍ପର ଆଦର କରନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ସୌରଭ ନଷ୍ଟ ହୋଇଗଲେ ପୁଷ୍ପକୁ ପଦ ଦଳିତ କରନ୍ତି ।" ବେଣ୍ଟ୍ରାମ କହିଲେ "ପ୍ରିୟତମେ ମୁଁ ଶପଥ କରି କହୁଅଛି, ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ମୋହର ହୃଦୟୁ ସମର୍ପଣ କରିଅଛି ଏବଂ ଆଜୀବନ ତୁମ୍ଭର ଦାସ ହୋଇ ରହିବି ।"

ଦା—ଯେଉଁମାନଙ୍କର ଧର୍ମ ଭୟ ନାହିଁ । ଯେଉଁମାନେ ଯେଉଁ ପ୍ରକୃତିର ଲୋକ ସେମାନଙ୍କର ଶପଥର କିଛିମାତ୍ର ମୂଲ୍ୟ ନାହିଁ । ସେମାନେ ସମସ୍ତପ୍ରକାର ଶପଥ କଲେ ସୁଦ୍ଧା ସେମାନଙ୍କ କଥାରେ କେହି ବିଶ୍ୱାସ କରନ୍ତି ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ସତ୍ୟ ଓ ଧର୍ମପରାୟଣ ତାଙ୍କୁ ଶପଥ କରିବାକୁ ହୃଏ ନାହିଁ । ତାଙ୍କର କଥାହିଁ ଶପଥ' । ସେମାନେ ଯାହା କହନ୍ତି ତାହା କରନ୍ତି ।

ବେ—ସୁନ୍ଦରୀ, ନିଶ୍ଚୟ ହୃଅ ନାହିଁ । ପ୍ରେମ ଅତି ପବିତ୍ର ଅଟେ । ପୁରୁଷମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ତୁମ୍ଭେ ଯେଉଁ ଦୋଷାରୋପ କରୁଅଛ ମୋତେ ତହିଁରୁ ବର୍ଜ୍ଜିତ ଜାଣିବ । ମୋହର ଆଶା ପୂର୍ଣ୍ଣ କର । ଅବିଳମ୍ବେ ମୁକ୍ତ କଣ୍ଠରେ କହ ଯେ ତୁମ୍ଭେ ମୋହର ହେବ । ମୁଁ ନିଶ୍ଚୟ କରି କହୁଅଛି ମୋହର ଯେଉଁ ଭାବ ଆଜି ଦେଖୁଅଛ ସେହି ଭାବ ଚିରଦିନ ରହିବ ।

ଦା—ପ୍ରେମର ଚିହ୍ନ ସ୍ୱରୂପ ତୁମ୍ଭର ହସ୍ତସ୍ଥିତ ଅଙ୍ଗୁରୀଟି ମୋତେ ଦିଅ ।

ବେ—ଅଙ୍ଗୁରୀଟି ପ୍ରଦାନ କରିବା ମୋହର କ୍ଷମତାଗତ, କାରଣ ଏହା ପୁରୁଷାନୁକ୍ରମେ ଘୋସିଲିନ ରାଜବଂଶର ସମ୍ମାନ ସ୍ୱରୂପ ରକ୍ଷିତ ହୋଇଅଛି । ସେ ସମ୍ମାନ ନଷ୍ଟ କଲେ ମୋତେ ନିନ୍ଦନୀୟ ହେବାକୁ ହେବ ।

ଦା—ମୋହର ସମ୍ମାନ ମଧ୍ୟ ତୁମ୍ଭର ଅଙ୍ଗୁରୀ ପ୍ରାୟ ଅଟେ । ସଙ୍ଗାଦ୍ଧରନ୍ତୁହିଁ ମୋହର ବଂଶର ସମ୍ମାନର ଚିହ୍ନ ଅଟେ । ଏହା ବହୁ ପୁରୁଷାନୁକ୍ରମେ ମୋହର ବଂଶରେ ରକ୍ଷିତ ହୋଇଅଛି । ତାହା ନଷ୍ଟ କଲେ ମୋତେ ସମସ୍ତଙ୍କର ଘୃଣାଭାଜନ ହେବାକୁ ହେବ । ସୁତରାଂ ପାଦାଶା ପରିତ୍ୟାଗ କର । ମୁଁ ବିଦାୟ ହେଉଅଛି । ପ୍ରେମେନ୍ମତ୍ତ ବେଣ୍ଟ୍ରାମ ହତାହତ ଜ୍ଞାନଶୂନ୍ୟ ହୋଇଅଛନ୍ତି । କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ଯେତେ ଗର୍ହିତ ହେଉନା କାହିଁକି ଏପରି ଅବସ୍ଥାରେ ଯୁବକବୃନ୍ଦ, ଆତ୍ମମର୍ଯ୍ୟାଦା, ବଂଶମର୍ଯ୍ୟାଦା ଓ ଶିକ୍ଷାମର୍ଯ୍ୟାଦା ବିସ୍ମୃତ ହୋଇ ସେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ କୁଣ୍ଠିତ ହୁଅନ୍ତି ନାହିଁ । ଅଙ୍ଗୁରୀ ସାମାନ୍ୟ କଥା,

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅନେକ ସ୍ଥଳରେ କେହି କେହି ଜୀବନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତ୍ୟାଗ କରିବାର ଦେଖାଯାଏ ।

ଦାସ୍ୟନାର କଥା ଶୁଣି ବେଣ୍ଟାମ କହିଲେ "ପ୍ରିୟେ ଅପରାଧ କ୍ଷମାକର, ଅଙ୍ଗୁରୀ ଗ୍ରହଣ କର । ଆଜିଠାରୁ ମୋହର ଗୃହ, ମୋହର ସମ୍ମାନ, ମୋହର ଜୀବନ, ତୁମ୍ଭର ବୋଲି ଜାଣିବ ମୁଁ ଆଜୀବନ ତୁମ୍ଭର ଦାସ ହୋଇ ରହିବି ।" ଏହା କହି ନିଜ ହସ୍ତରୁ ଅଙ୍ଗୁରୀ ଉତ୍ତୋଳନ କରି ଦାସ୍ୟନା ହସ୍ତରେ ପିନ୍ଧାଇ ଦେଲେ । ଦାସ୍ୟନାର କାର୍ଯ୍ୟ ସିଦ୍ଧ ହେଲା । ସେ ସହାସ୍ୟ ବଦନରେ କହିଲେ "ଆଜି ମଧ୍ୟ ରଜନୀରେ ମୋହର ଶୟନ-କକ୍ଷର ଗବାକ୍ଷ ଦ୍ୱାରେ ଆଘାତ କରିବ । ମୁଁ ଦ୍ୱାର ଖୋଲି ଦେବି । କିନ୍ତୁ କକ୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ତୁମ୍ଭେ ଏକ ଘଣ୍ଟାରୁ ଅଧିକ ରହି ପାରିବ ନାହିଁ କିମ୍ବା ମୋହ ସଙ୍ଗେ ଅଧିକ କଥା କହିବ ନାହିଁ । ଯେଉଁ ଦିନ ତୁମ୍ଭର ଅଙ୍ଗୁରୀ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ପ୍ରତ୍ୟର୍ପଣ କରିବି ସେହିଦିନ ଏଥିର କାରଣ ଜାଣି ପାରିବ । ତୁମ୍ଭର ଅଙ୍ଗୁରୀ ବିନିମୟରେ ମୁଁ ଅନ୍ୟ ଗୋଟିଏ ଅଙ୍ଗୁରୀ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଗ୍ରହଣରେ ପିନ୍ଧାଇ ଦେବି ।" ଏତିକ ମାତ୍ର କହି ଦାସ୍ୟନା ସେଠାରୁ ପ୍ରସ୍ଥାନ କଲେ ଏବଂ ଗୃହରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ହେଲେନାକୁ ସବୁ କଥା କହିଲେ ।

ସନ୍ଧ୍ୟା ହେଲା । ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସମୟରେ ବେଣ୍ଟାମ ଦାସ୍ୟନାର ଗୃହରେ ପ୍ରବେଶ କଲେ । କିନ୍ତୁ ଦାସ୍ୟନା ପରିବର୍ତ୍ତରେ ହେଲେନାହିଁ ତାଙ୍କୁ ପ୍ରେମସମ୍ଭାଷଣ କରି ଗୃହ ମଧ୍ୟକୁ ଘେନି ଗଲେ । ବେଣ୍ଟାମ ଦାସ୍ୟନାର ରୂପରେ ମୋହିତ । ଦାସ୍ୟନାର ଛବି ତାଙ୍କର ହୃଦୟ ପଟରେ ଅଙ୍କିତ ସେ ପ୍ରେମାନ୍ଧ, ସୁତରାଂ ହେଲେନାକୁ ଚିହ୍ନି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ତାଙ୍କୁ ଦାସ୍ୟନା ଭାବି କରି ଧରି ପାର୍ଶ୍ୱରେ ବସାଇଲେ । ହେଲେନାର ଆଜି କି ସୁଖର ଦିନ ଅଟେ । ଏତେଦିନ ଯାହାଙ୍କୁ ଦେବତା ଭାବି ହୃଦୟସିଂହାସନରେ ବସାଇ ପୂଜା କରୁଅଛନ୍ତି, ଆଜି ସେହି ଦେବତା ସ୍ୱୟଂ ତାଙ୍କ ପାର୍ଶ୍ୱରେ ଉପବିଷ୍ଟା । ବେଣ୍ଟାମ ହେଲେନାକୁ ପାର୍ଶ୍ୱରେ ବସାଇ ନାନାପ୍ରକାର ଚାଟୁବାକ୍ୟ କହିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଯଦିଓ ହେଲେନା ବୁଝିଥିଲେ ଯେ ବେଣ୍ଟାମ ଯାହା କହୁଅଛନ୍ତି, ସବୁ କଥା ଦାସ୍ୟନାକୁ କହୁଅଛନ୍ତି । ତଥାପି ବେଣ୍ଟାମର କଥାଗୁଡ଼ିକ ତାଙ୍କ କର୍ଣ୍ଣରେ ସୁଧାବର୍ଷଣ କଲା ପ୍ରାୟ ବୋଧ ହେଉଥିଲା । ହେଲେନାର ଅଦୃଷ୍ଟର ଏହି ଶେଷ ପରୀକ୍ଷା ଏଥିରେ ଯଦି କୃତକାର୍ଯ୍ୟ ନ ହେବେ ତାହାହେଲେ ତାଙ୍କର ସକଳ ପରିଶ୍ରମ ବୃଥା ହେବ । ସେ ବେଣ୍ଟାମଙ୍କୁ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ କରିବାରେ କିଛିମାତ୍ର ତ୍ରୁଟି କଲେ ନାହିଁ । ବେଣ୍ଟାମ ମଧ୍ୟ ହେଲେନାର ମିଷ୍ଟକଥା ନମ୍ର ସ୍ୱଭାବ ଓ ସରଳ ବ୍ୟବହାରରେ ମୁଗ୍ଧ ହେଲେ । ଏଥି ପୂର୍ବେ ହେଲେନା କୌଶଳ କରି ତାଙ୍କର ମୁଗ୍ଧ ହୋଇଥିବା ଉଲ୍ଲେଖ କରି ବେଣ୍ଟାମଙ୍କୁ ଖଣ୍ଡେ ପତ୍ର ଲେଖିଥିଲେ । ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ବେଣ୍ଟାମ ବୁଝିଥିଲେ ତାଙ୍କର ପଥ କଣ୍ଟକଶୂନ୍ୟ ହୋଇଅଛି । ଦାସ୍ୟନାର ପାଣିଗ୍ରହଣ କରିବାପରେ କୌଣସି ବାଧା ନାହିଁ । ଏହି ଧାରଣାରେ ବେଣ୍ଟାମ ହେଲେନା ସମ୍ମୁଖରେ ଶପଥ କଲେ ଯେ ସେ ତାଙ୍କୁ ନିଶ୍ଚୟ ବିବାହ କରିବେ ଏବଂ ଆଜୀବନ ତାଙ୍କର ଦାସ ହୋଇ ରହିବେ ।

ବେଣ୍ଟାମ ଏତେଦିନ ହେଲେନାର ଗୁଣର ପରିଚୟ ପାଇ ନ ଥିଲେ । ତାହା ହୋଇଥିଲେ ସେ ହେଲେନାକୁ ଏପରି ଘୃଣା ଚକ୍ଷୁରେ ଦେଖନ୍ତେ ନାହିଁ । ଯେଉଁ ରୂପ ଦେଖି ଆଜି ସେ ଏତେ ମୁଗ୍ଧ ହେଲେ ସେ ରୂପ ସେ ପୂର୍ବେ ଅନୁକ୍ଷଣ ଦେଖୁଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ତତ୍ପ୍ରତି ତାଙ୍କର ନିସ୍ପୃହାକ୍ରାନ୍ତ ହୋଇ ନ ଥିଲା । କାରଣ କୌଣସି ପଦାର୍ଥ ଯେତେ ସୁନ୍ଦର ହେଉନା କାହିଁକି ନିତ୍ୟ ଦର୍ଶନ ଦ୍ୱାରା ତହିଁର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ତେତେ ଚିତ୍ତାକର୍ଷକ ହୁଏ ନାହିଁ । ହେଲେନାର ମନୋଭାବ ମଧ୍ୟ ବେଣ୍ଟାମ ବୁଝି ପାରି ନ ଥିଲେ । କାରଣ ପୂର୍ବେ ହେଲେନା ଓ ବେଣ୍ଟାମ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଭୁଭୃତ୍ୟର ସମ୍ବନ୍ଧ ଥିଲା ହେଲେନା ବେଣ୍ଟାମଙ୍କୁ ଯଥାଯୋଗ୍ୟ ସମ୍ମାନ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରୁଥିଲେ ଏବଂ ତାଙ୍କ ନିକଟରେ ଥିବା ସମୟରେ ସର୍ବଦା ନୀରବ ହୋଇ ଠିଆ ହେଉଥିଲେ । ଆଜି କିନ୍ତୁ ସେ ଭାବ ନାହିଁ, ଦୁହିଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅନ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧ ସ୍ଥାପିତ ହୋଇଅଛି, ସୁତରାଂ ହେଲେନା ହୃଦୟ ଉନ୍ମୁକ୍ତ କରି ମନୋଭାବ ସ୍ପଷ୍ଟରୂପେ ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ କୁଣ୍ଠିତ ହେଲେ ନାହିଁ । ଏପରି ରହି ଲାଭ କଲେ କିବା ତାର ଅନାଦର କରିପାରେ ? ହେଲେନାର କାମନା ସିଦ୍ଧ ହେଲା, ସକଳ ଶ୍ରମ ସାର୍ଥକ ହେଲା । ସେ ସୀୟ ଅଙ୍ଗୁଳିରୁ ଗୋଟିଏ ଅଙ୍ଗୁରୀ ଉତ୍ତୋଳନ କରି ବେଣ୍ଟାମଙ୍କୁ ପିନ୍ଧାଇ ଦେଲେ । ବେଣ୍ଟାମ ତାଙ୍କଠାରୁ ବିଦାୟ ଗ୍ରହଣ କରି ସ୍ୱଗୃହକୁ ଗମନ କଲେ ଏବଂ ପର ଦିବସ ସ୍ୱଦେଶାଭିମୁଖରେ ଯାତ୍ରା କଲେ ।

ହେଲେନା ମଧ୍ୟ ସେହିଦିନ ବୃଦ୍ଧା ଓ ଦାସ୍ୟନାଙ୍କୁ ସଙ୍ଗେ ଘେନି ଫ୍ରାନ୍ସ ଯାତ୍ରା କଲେ । କିନ୍ତୁ ସେଠାରେ ପହଞ୍ଚି ଶୁଣିଲେ ଫ୍ରାନ୍ସାଧିପତି, ରେସିଲିନ ଗମନ କରିଅଛନ୍ତି, ସୁତରାଂ ସେମାନେ ମଧ୍ୟ କାଳବିଳମ୍ବ ନ କରି ରେସିଲିନ ଅଭିମୁଖରେ ଗମନ କଲେ ।

ବେଣ୍ଟାମଙ୍କ ଜନନୀ ନାନାପ୍ରକାର ଶୋକଗ୍ରସ୍ତା, ତାଙ୍କୁ ସାନ୍ତ୍ୱନା ପ୍ରଦାନ କରିବା ନିମନ୍ତେ ଫ୍ରାନ୍ସ ରାଜା ସ୍ୱୟଂ ରେସିଲିନ ଆସିଅଛନ୍ତି । ସେ ଶ୍ରୀଚରଣେ ରୋଗମୁକ୍ତ ହୋଇଅଛନ୍ତି ଏବଂ ହେଲେନା ତାଙ୍କର ଜୀବନ ରକ୍ଷା କରିଥିବାରୁ ସେ ହେଲେନାକୁ ଭୁଲି ନାହାନ୍ତି ବେଣ୍ଟାମର ଜନନୀଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ତାଙ୍କର ସାକ୍ଷାତ ହେବା ମାତ୍ରକେ ସେ ହେଲେନାର କଥା

Digitized by srujanika@gmail.com

ଉତ୍ଥାପନ କଲେ ଏବଂ ତାଙ୍କର ଗୁଣର ଅନେକ ପ୍ରଶଂସା କରି କହିଲେ "ଆମ୍ଭେମାନେ କି ଅମୂଲ୍ୟ ରତ୍ନ ହରାଇ ଅଛୁଁ । ତୁମ୍ଭର ପୁତ୍ର କି ନିର୍ବୋଧ, ସେ ରତ୍ନର ମୂଲ୍ୟ ବୁଝି ପାରିଲେ ନାହିଁ ।" ରାଜାଙ୍କର କଥା ଶୁଣି ବେତ୍ରାମ ଜନନୀଙ୍କର ଶୋକ ବୃଦ୍ଧି ହେଲା । ତତ୍ପରିଷ୍ଟେ ରାଜା କହିଲେ "ଶୋକ ପରିତ୍ୟାଗ କର, ସେ କଥାମାନ ମୁଁ ବିସ୍ମୃତ ହୋଇଅଛି ଏବଂ ତୁମ୍ଭର ପୁତ୍ରକୁ ମଧ୍ୟ କ୍ଷମା କରିଅଛି ।" ଲଫୁଁ ମଧ୍ୟ ହେଲେନାର ଅନେକ ପ୍ରଶଂସା କରି କହିଲେ "ବେତ୍ରାମ ଯେ କେବଳ ରାଜାଙ୍କ ନିକଟରେ ଅପରାଧୀ ତାହା ନୁହେ ସେ ତାଙ୍କର ଜନନୀଙ୍କ ନିକଟରେ ଓ ହେଲେନା ନିକଟରେ ମଧ୍ୟ ଅପରାଧୀ ହୋଇଅଛନ୍ତି । ଯାହାର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟରେ ସମସ୍ତଙ୍କର ଚକ୍ଷୁ ଝଲସିତ ହୋଇଥିଲା । ଯାହାର ମିଷ୍ଟ କଥା ସମସ୍ତଙ୍କର କର୍ଣ୍ଣକୁ ମୁଗ୍ଧ କରିଥିଲା ଏବଂ ଯାହାର ଗୁଣରେ ସମସ୍ତେ ମୋହିତ ହୋଇ ତାଙ୍କର ଦାସ ହେବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରିଥିଲେ ସେହି ରମଣୀରତ୍ନକୁ ହରାଇ ସେ ନିଜର ମଧ୍ୟ ବିଶେଷ କ୍ଷତି କରି ଅଛନ୍ତି ।" ରାଜା କହିଲେ ସେ ବିଷୟରେ ଆଲୋଚନା କଲେ କେବଳ ଶୋକ ବୃଦ୍ଧି ହେବ, ଅତଏବ ଆଉ ସେ କଥା ଉତ୍ଥାପନ କରିବାର ଆବଶ୍ୟକ ନାହିଁ ।" ପରେ ବେତ୍ରାମ ରାଜାଙ୍କ ନିକଟରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ସ୍ୱ କାର୍ଯ୍ୟ ନିମନ୍ତେ ଗଭୀର ଦୁଃଖ ପ୍ରକାଶ କଲେ । ରାଜା ତାଙ୍କୁ କ୍ଷମା ପ୍ରଦାନ କଲେ ।

ଯାହା ଘଟିବାର ଥିଲା ଘଟିଲା, ବର୍ତ୍ତମାନ ବଂଶରକ୍ଷାର ଉପାୟ କରିବାକୁ ହେବ ଏହା ଭାବି ରାଜା ବେତ୍ରାମର ପୁନଃ ବିବାହର ପ୍ରସ୍ତାବ କଲେ । କେତେକ ଦିବସ ପୂର୍ବେ ଲଫୁଁଙ୍କର କନ୍ୟା ସଙ୍ଗେ ବେତ୍ରାମର ବିବାହ ପ୍ରସ୍ତାବ ହୋଇଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ସେହି ପ୍ରସ୍ତାବକୁ କାର୍ଯ୍ୟରେ ପରିଣତ କରିବା ସମ୍ବନ୍ଧେ ରାଜା ଲଫୁଁ ଓ ବେତ୍ରାମର ମତାମତ ପଚାରିଲେ । ବେତ୍ରାମ ଓ ଲଫୁଁ ଉଭୟ ତହିଁରେ ସମ୍ମତ ଥିବାର ପ୍ରକାଶ କରିବାରୁ ଲଫୁଁଙ୍କ କନ୍ୟା ସଙ୍ଗେ ବେତ୍ରାମର ବିବାହ ହେବାର ସ୍ଥିର ହେଲା । ପରେ ଲଫୁଁ ବେତ୍ରାମକୁ କହିଲେ "ବତ୍ସ ତୁମ୍ଭର ସ୍ୱଚ୍ଛ ଚିତ୍ତରୁ ମୋତେ କିଛି ଦିଅ ତାହା ଦେଖାଇ କନ୍ୟାକୁ ଏଠାକୁ ଦେଇ ଆସିବି ।" ବେତ୍ରାମ ସ୍ୱୀୟ ହସ୍ତରୁ ଗୋଟିଏ ଅଙ୍ଗୁରୀ ଉନ୍ମୋଚନ କରି ଲଫୁଁଙ୍କ ହସ୍ତରେ ଦେଲେ ।

ଲଫୁ ଅଙ୍ଗୁରୀଟି ଦେଖି କହିଲେ ହାୟ ହେଲେନା ମୋହ ନିକଟରୁ ବିଦାୟ ହୋଇ ଯିବା ଦିନ ତାଙ୍କ ହସ୍ତରେ ଏହିପରି ଗୋଟିଏ ଅଙ୍ଗୁରୀୟ ଦେଖିଥିଲି ।" ତାହା ଶୁଣି ରାଜା ଅଙ୍ଗୁରୀଟି ଦେଖିବାକୁ ମାଗିଲେ । ଲଫୁ ଅଙ୍ଗୁରୀଟି ରାଜାଙ୍କ ହସ୍ତରେ ଦେଲେ । ଅଙ୍ଗୁରୀ ଦେଖି ରାଜାଙ୍କର ଭୟ ଓ ଶୋକ ଜାତ ହେଲା । ରାଜା ଯେଉଁ ଅଙ୍ଗୁରୀ ହେଲେନାକୁ (ଉପହାର) ଦେଇଥିଲେ ଏ ସେହି ଅଙ୍ଗୁରୀ । ହେଲେନା ରାଜାଙ୍କ ନିକଟରେ ଶପଥ କରିଥିଲେ ଯେ ଏ ଅଙ୍ଗୁରୀ ସେ କାହାରକୁ ଦେବେ ନାହିଁ । ତେବେ ଏ ଅଙ୍ଗୁରୀ ବେତ୍ରାମ କାହିଁ ପାଇଲେ । ବେତ୍ରାମ ହେଲେନାକୁ ନିଶ୍ଚୟ ହତ୍ୟା କରିଅଛି ଭାବି ରାଜା ପଚାରିଲେ ଦେଖୁଅଛ ଏ ହେଲେନାର ଅଙ୍ଗୁରୀ, ତୁମ୍ଭେ ଏହା କାହିଁ ପାଇଲ ।" ବେତ୍ରାମ କହିଲେ "ମହାରାଜ ଏ ଅଙ୍ଗୁରୀ ହେଲେନାର ନୁହେ, ସେ କେବେ ଏ ଅଙ୍ଗୁରୀ ଦେଖି ନାହିଁ । ଆପଣଙ୍କର ବୋଧହୁଏ ଭ୍ରମ ହୋଇଅଛି" । ମୁଁ ଫ୍ଲରେନ୍ସରେ ଥିବା ସମୟରେ ଏକ ଭଦ୍ର ମହିଳା ଏ ଅଙ୍ଗୁରୀଟି ମୋତେ ଉପହାର ଦେଇଥିଲେ ।" କିନ୍ତୁ ଏକଥାରେ ରାଜା ବିଶ୍ୱାସ କଲେ ନାହିଁ । ସେ କୁପିତ ହୋଇ କହିଲେ "ମିଥ୍ୟାବାଦୀ ମୋହର ଚକ୍ଷୁକୁ ମୁଁ ଅବିଶ୍ୱାସ କରିବ ନାହିଁ । "ତୁ ନିଶ୍ଚୟ ହେଲେନାକୁ ହତ୍ୟା କରିଅଛୁ । ଏହା କହି ବେତ୍ରାମକୁ ବନ୍ଦୀ କରି ସେଠାରୁ ଘେନିଯିବା ନିମନ୍ତେ ପ୍ରହରୀମାନଙ୍କୁ ଆଦେଶ ଦେଲେ । ଆଦେଶ ମତେ ପ୍ରହରୀମାନେ ବେତ୍ରାମକୁ ସେଠାରୁ ଘେନିଗଲେ । ରାଜା ଏଥିର ରହସ୍ୟ ବୁଝି ନ ପାରି ମହାଚିନ୍ତିତ ହେଲେ ।

ଏହି ସମୟରେ ଜଣେ ଭୃତ୍ୟ ସେଠାରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲା ଏବଂ ରାଜାଙ୍କ ହସ୍ତରେ ଖଣ୍ଡେ ଆବେଦନପତ୍ର ଦେଇ କହିଲା "ମହାରାଜ ଫ୍ଲାରେନସ୍ ଦେଶୀୟା ଏକ ରମଣୀ ଏହି ପତ୍ରଖଣ୍ଡି ଦେଇ ରାଜାଦେଶ ଅପେକ୍ଷାରେ ଦ୍ୱାରଦେଶରେ ଠିଆ ହୋଇଅଛି । ରାଜା ପତ୍ର ସ୍ୱୟଂ ପାଠ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ତହିଁରେ ଏହିପରି ଲେଖାଥିଲା ।

"ରେସିଲିନର କାଉଣ୍ଟ ବେତ୍ରାମ ଫ୍ଲରେନ୍ସରେ ଅବସ୍ଥାନ କରୁଥିବା ସମୟରେ ମୋହର ପ୍ରେମାସକ୍ତ ହେଲେ ଏବଂ ତାଙ୍କର ପତ୍ନୀର ମୃତ୍ୟୁପରେ ମୋତେ ପତ୍ନୀରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରିବେ ବୋଲି ଶପଥ କରିବାରୁ ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ଗୋପନରେ ଆତ୍ମ ସମର୍ପଣ କରିଥିଲି । ତାଙ୍କର ପତ୍ନୀଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ହୋଇଅଛି, ସୁତରାଂ ସେ ମୋତେ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ବାଧ୍ୟ ଅଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ସେ ମୋତେ ପରିତ୍ୟାଗ କରି ମୋହର ଅଜ୍ଞାତରେ ସ୍ୱଦେଶକୁ ପଳାଇ ଆସିଅଛନ୍ତି । ମୁଁ ତାଙ୍କ ପଛେ ପଛେ ଆସି ବିଚାର ପ୍ରାର୍ଥନା କରୁଅଛି । ମହାରାଜ ଏଥିର ସୁବିଚାର କରନ୍ତୁ । ନୋହିଲେ ପ୍ରତାରକମାନଙ୍କର ଦଳ ବୃଦ୍ଧି ହେବ ଏବଂ କୁମାରୀମାନଙ୍କର ସର୍ବନାଶ ହେବ । ନିମ୍ନରେ ଦାୟୁନାର ସ୍ୱାକ୍ଷର ।

ସବ ପାଠାନ୍ତେ ରାଜା ବେତ୍ରାମ ଓ ଦାୟୁନାକୁ ଡକାଇଲେ । ଉଭୟେ ରାଜାଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୁଅନ୍ତେ ରାଜା

Digitized by srujanika@gmail.com

ଦାସ୍ୱନାର ପରିଚୟ ପଚାରିଲେ । ଦାସ୍ୱନା ଆତ୍ମ ପରିଚୟ ପ୍ରଦାନ କଲେ । ପରେ ରାଜା ବେଣ୍ଟ୍ରାମଙ୍କୁ ପଚାରିଲେ "ତୁମ୍ଭେ ଏ ରମଣୀକୁ ଚିହ୍ନ"? ବେଣ୍ଟ୍ରାମର ମୁଖ ଶୁଷ୍କ ହୋଇଗଲା । ସେ ଅନନ୍ୟୋପାୟ ହୋଇ ତାଙ୍କୁ ପୂର୍ବରୁ ଚିହ୍ନିଥିବାର ସ୍ୱୀକାର କଲେ । ତାଙ୍କର ଭାବ ଦେଖି ଦାସ୍ୱନା କହିଲେ "ନିଜର ପତ୍ନୀକୁ ଦେଖି ବିସ୍ମିତ ହେଉଅଛ କାହିଁକି"? ବେଣ୍ଟ୍ରାମ ଯୁକ୍ତକରରେ ରାଜାଙ୍କୁ କହିଲେ "ମହାରାଜ ଏ ରମଣୀ ସଙ୍ଗେ ମୋହର କିଛି ସମ୍ପର୍କ ନାହିଁ" ।

ରା—ମହାରାଜ ସେ ମୋହର ସ୍ୱାମୀ କି ନା ଏ କଥା ଶପଥପୂର୍ବକ କହିବାକୁ ତାଙ୍କ ପ୍ରତି ଆଦେଶ ହେଉ ।

ରା—ବେଣ୍ଟ୍ରାମ ତୁମ୍ଭର ଉତ୍ତର କଅଣ ?

ବେ—ଏ ରମଣୀ ଏକ ବାରବିଳାସିନୀ ଅଟେ । ମୋହର ଶିବିର ନିକଟରେ ରହି ମାତ ବୃତ୍ତି ଦ୍ୱାରା ଜୀବିକାନିର୍ବାହ କରୁଥିଲା ।

ରା—ମହାରାଜ, ତାହାହେଲେ ସାମାନ୍ୟ ଅର୍ଥ ଦ୍ୱାରା ସେ ମୋତେ ବଶୀଭୂତ କରି ପାରନ୍ତେ, କିନ୍ତୁ ତତ୍ପରିବର୍ତ୍ତରେ ସେ ମୋତେ ଯାହା ଦେଇଅଛନ୍ତି ତହିଁର ମୂଲ୍ୟ ନାହିଁ ।

ଏହା କହି ଗୋଟିଏ ଅଙ୍ଗୁରୀ ଦେଖାଇଲେ । ସେ ବେଣ୍ଟ୍ରାମଙ୍କ ହସ୍ତରୁ ଯେଉଁ ଅଙ୍ଗୁରୀ ନେଇଥିଲେ ଏ ସେହି ଅଙ୍ଗୁରୀ ।

ଅଙ୍ଗୁରୀ ଦେଖି ବେଣ୍ଟ୍ରାମଜନନୀଙ୍କର ସବୁ ସନ୍ଦେହ ଦୂର ହୋଇଗଲା । ସେ କହିଲେ "ଏ ରମଣୀ ଯାହା କହୁଅଛି ସବୁ ସତ୍ୟ । ଏ ଅଙ୍ଗୁରୀ ତହିଁର ପ୍ରମାଣ ଅଟେ ।" ରାଜା ବେଣ୍ଟ୍ରାମକୁ ପଚାରିଲେ "ଏ ଅଙ୍ଗୁରୀ ସେ କିପରି ପାଇଲେ ?" ବେଣ୍ଟ୍ରାମ କିଞ୍ଚିତ୍ କ୍ଷଣ ଚିନ୍ତାକରି କହିଲେ "ଦିନେ ଏ ରମଣୀ ସଙ୍ଗେ ସାକ୍ଷାତ କରିବାକୁ ଯାଇଥିଲି ଏବଂ ସୌବନ ସୁଲଭ ମର୍ଷଭାବବଶତଃ ରମଣୀର ଗୃହ୍ୟ ବାକ୍ୟରେ ଭୁଲି ଏ ଅଙ୍ଗୁରୀଟିକୁ ଦେଇ ଆସିଥିଲି ।" ତାହା ଶୁଣି ଦାସ୍ୱନା ଈଷତ୍ ହାସ୍ୟ କରି କହିଲେ "ତୁମ୍ଭର ପ୍ରଥମା ପତ୍ନୀ ଯେପରି ରୂପବତୀ ସେହିପରି ଗୁଣବତୀ ଥିବାର ଶୁଣୁଅଛି । ତୁମ୍ଭେ ତାଙ୍କୁ ଯେତେବେଳେ ପରିତ୍ୟାଗ କରିଅଛ, ମୋହପ୍ରତି ଏହିପରି ଲୁବ୍ଧ ବ୍ୟବହାର କରିବା ତୁମ୍ଭ ପକ୍ଷେ ବିଚିତ୍ର ନୁହେଁ । ଯାହା ହେବାର ହୋଇଅଛି । ତୁମ୍ଭେ ଯେତେବେଳେ ଧର୍ମତ୍ୟାଗ କରିଅଛ, ମୁଁ ସ୍ୱାମୀ ତ୍ୟାଗ କରିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଏତକ ପ୍ରାର୍ଥନା. ତୁମ୍ଭର ଅଙ୍ଗୁରୀ ମୁଁ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ପ୍ରତ୍ୟର୍ପଣ କରୁଅଛି । ମୋହର ଅଙ୍ଗୁରୀଟି ମୋତେ ଫେରାଇଦିଅ । ମୁଁ ସ୍ୱଗୃହକୁ ଫେରିଯିବି ।" ବେଣ୍ଟ୍ରାମ କହିଲେ "ତୁମ୍ଭର ଅଙ୍ଗୁରୀ ମୁଁ ଆଣି ନାହିଁ ।" ରାଜା ଦାସ୍ୱନାକୁ ପଚାରିଲେ "ତୁମ୍ଭର କିପରି ଅଙ୍ଗୁରୀ ଥିଲା ?" ଦାସ୍ୱନା କହିଲେ "ଆପଣଙ୍କ ହସ୍ତରେ ଯେଉଁ ଅଙ୍ଗୁରୀ ଦେଖୁଅଛି ମୋହର ଅଙ୍ଗୁରୀ ଠିକ ସେହିପରି ଥିଲା ।"

ରା—ଏ ଅଙ୍ଗୁରୀ ତାଙ୍କର ହସ୍ତରେ ଥିଲା । ଏ ଅଙ୍ଗୁରୀ ବିଷୟ ତୁମ୍ଭେ କିଛି ଜାଣ ?

ଦା—ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ଏ ଅଙ୍ଗୁରୀଟି ଦେଇଥିଲି ।

ରା—ତେବେ ତୁମ୍ଭର ସବୁ କଥା ମିଥ୍ୟା ଅଟେ ।

ଦା—ମୋହର ସବୁ କଥା ସତ୍ୟ ଅଟେ ।

ରା—ଏ ଅଙ୍ଗୁରୀ ତୁମ୍ଭେ କେଉଁଠାରୁ କ୍ରୟ କରିଥିଲ ?

ଦା—ଏ ଅଙ୍ଗୁରୀ ମୁଁ କ୍ରୟ କରି ନାହିଁ ।

ରା—କେହି ଦେଇଥିଲା ?

ଦା—କେହି ଦେଇ ନାହିଁ ।

ରା—କାହାରଠାରୁ ମାଗି ଆଣିଅଛ ?

ଦା—ତାହା ମଧ୍ୟ ନୁହେ ।

ରା—ତେବେ ଏ ଅଙ୍ଗୁରୀ କିପରି ପାଇଲ ?

ଦା—ମୁଁ ପାଇ ନାହିଁ ।

ରା—ଏ ଅଙ୍ଗୁରୀ ତୁମ୍ଭେ କ୍ରୟ କରି ନାହିଁ, କେହି ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଦେଇ ନାହିଁ, କାହାରଠାରୁ ମାଗି ଆଣି ନାହିଁ, ସୁତରାଂ ଏ ଅଙ୍ଗୁରୀ ତୁମ୍ଭର ନୁହେଁ, ତେବେ ଅଙ୍ଗୁରୀ ତାଙ୍କୁ କିପରି ଦେଲ ?

ଦା—ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ଦେଇ ନାହିଁ ।

ରା—ମୁଁ ଏ ଅଙ୍ଗୁରୀ ତାଙ୍କର ପ୍ରଥମା ପତ୍ନୀକୁ ଦେଇଥିଲି ।

ଦା—ହୋଇ ପାରେ ।

ରା—ଅଙ୍ଗୁରୀ ତୁମ୍ଭ ହସ୍ତକୁ କିପରି ଗଲା ?

ଦା—ତାହା ମୁଁ କହିବ ନାହିଁ ।

ଏହିରୂପ ଅସଙ୍ଗତ କଥାମାନ ଶୁଣି ରାଜା ଭାବିଲେ ବେଣ୍ଟ୍ରାମ ଓ ଦାସ୍ୱନା ଉଭୟ ଏକଯୋଗ ହୋଇ ନିଷ୍ପତ୍ନୀ ହେଲେନାଙ୍କୁ ହତ୍ୟା କରି ଅଛନ୍ତି । ସୁତରାଂ ଅତି କ୍ରୋଧ ସମ୍ବରଣ କରି ନ ପାରି କହିଲେ "ଏ ଅଙ୍ଗୁରୀ କାହିଁ ପାଇଲ ତାହା ଯଦି ପ୍ରକାଶ ନ କରି ତାହାହେଲେ ଉଭୟଙ୍କୁ ମୃତ୍ୟୁ ଦଣ୍ଡ ଭୋଗ କରିବାକୁ ହେବ ।" ଦାସ୍ୱନା କହିଲେ "ଯେଉଁ ମଣିକାରଙ୍କ ଠାରୁ ଅଙ୍ଗୁରୀ ପାଇଥିଲି, ସେ ଦ୍ୱାରେ ଅପେକ୍ଷା କରୁଅଛନ୍ତି । ଅନୁମତି ହେଲେ ଏଠାକୁ ଆସିବେ ।" ରାଜା ଅନୁମତି ପ୍ରଦାନକଲେ । ଦାସ୍ୱନାର ଜନନୀ ବାହାରକୁ ଯାଇ ହେଲେନାଙ୍କୁ ସଙ୍ଗେ ଯେନି ରାଜାଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ ।

ବେଣ୍ଟ୍ରାମଜନନୀ ଏତାବତ୍‌କାଳ ଦୁଃଖିତ ମନରେ ବସି ସବୁ କଥା ଶୁଣୁଥିଲେ । ସେ ମନେ ମନେ ସ୍ଥିର କରିଥିଲେ ଯେ ବେଣ୍ଟ୍ରାମ ନିଷ୍ପତ୍ନୀ ହେଲେନାଙ୍କୁ ହତ୍ୟା କରିଅଛି । ଗୁଣବତୀ

Digitized by srujanika@gmail.com

ହେଲେନାର ମୃତ୍ୟୁ ଓ ପୁତ୍ରର ଭାବୀ ବିପଦ ଏହି ଦୁଇ ବିଷୟ ତାଙ୍କର ହୃଦୟକୁ ଦଗ୍ଧ କରୁଥିଲା । ଏପରି ଅବସ୍ଥାରେ ହେଲେନାକୁ ଦେଖି ତାଙ୍କର ଯେଉଁ ଆନନ୍ଦ ଜାତ ହେଲା ତାହା ବର୍ଣ୍ଣନାତୀତ । ରାଜା ମଧ୍ୟ ବିସ୍ମିତ ହୋଇ କହିଲେ "ଯାହା ଦେଖୁଅଛ ତାହା କି ସତ୍ୟ ନା ସ୍ୱପ୍ନ ? ଯାହାଙ୍କୁ ସମ୍ମୁଖରେ ଦେଖୁଅଛ ସେହିକି ବେଟ୍ରାମ ପତ୍ନୀ ହେଲେନା !" ହେଲେନା କହିଲେ "ନା ମହାରାଜ, ଯାହାକୁ ଦେଖୁଅଛନ୍ତି ସେ ବେଟ୍ରାମର ପତ୍ନୀ ନୁହେ, ପତ୍ନୀର ଛାୟା ମାତ୍ର, ନାମରେ ପତ୍ନୀ କିନ୍ତୁ କାର୍ଯ୍ୟରେ ନୁହେ ।" ବେଟ୍ରାମ ନିଜର ଭ୍ରମ ବୁଝି ପାରି କହିଲେ "ପ୍ରିୟେ, ମୋତେ କ୍ଷମା କର ।" ହେଲେନା କହିଲେ "ସ୍ୱାମୀ ମୁଁ ତୁମ୍ଭର ଦାସୀ ଏବଂ ଆଜୀବନ ଦାସୀ ହୋଇ ରହିବି ।" ଏହା କହି ବିବାହ ସରେ ବେଟ୍ରାମ ତାଙ୍କୁ ଯେଉଁ ପତ୍ର ଲେଖିଥିଲେ ସେହି ପତ୍ରଖଣ୍ଡି ବସ୍ତ୍ରାଞ୍ଚଳ ମଧ୍ୟରୁ କାଢ଼ି ପାଠ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଏହି ପତ୍ର ପାଠ କରି ହେଲେନା ଦିନେ କ୍ରନ୍ଦନ କରିଥିଲେ କିନ୍ତୁ ଆଜି ସେହି ପତ୍ରଖଣ୍ଡି ସେ ଆନନ୍ଦ ଗଦ୍‌ଗଦ ସ୍ୱରରେ ପାଠ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । "ଯେଉଁଦିନ ମୋହର ହସ୍ତସ୍ଥିତ ଅଙ୍ଗୁରୀ ତୁମ୍ଭ ହାତକୁ ଯିବ ସେହିଦିନ ମୁଁ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ପତ୍ନୀ ବୋଲି ସ୍ୱୀକାର କରିବି ।" ଏହି ପଂକ୍ତିଗୁଡ଼ିକ ବାରମ୍ବାର ପାଠ କରି ହେଲେନା କହିଲେ "ଯାହା ଲେଖିଥିଲ ତାହା ଘଟିଅଛି, ମୁଁ ତୁମ୍ଭଠାରୁ ଏ ଅଙ୍ଗୁରୀ ଆଣିଅଛି ଏବଂ ତହିଁ ସଙ୍ଗେ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ଲାଭ କରିଅଛି ।" ବେଟ୍ରାମ ହେଲେନାକୁ ଆଲିଙ୍ଗନ କରି କହିଲେ "ପ୍ରିୟେ, ମୁଁ ତୁମ୍ଭର ଏବଂ ଆଜୀବନ ତୁମ୍ଭର ହୋଇ ରହିବି । ହେଲେନାର ବାସନା ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଲା, ପରିଶ୍ରମ ସଫଳ ହେଲା ।

ସେଦିନ ରୋସିଲନ ରାଜପ୍ରାସାଦରେ ଆନନ୍ଦର ସ୍ରୋତ ପ୍ରବାହିତ ହେଲା । ବୃଦ୍ଧାରାଣୀ ପୁତ୍ର ଓ ପୁତ୍ରବଧୂଙ୍କୁ ପାଇ ସବୁ ଶୋକ ପାଶୋରି ଗଲେ । ହେଲେନା ରୋସିଲନର ରାଜରାଣୀ ହୋଇ ପତିସହ ସୁଖରେ ଦିନପାତ କଲେ ।

ପରହିତରତା ସୁନ୍ଦରୀ ଦାସ୍ୟନା ହେଲେନାର ମଙ୍ଗଳାର୍ଥ ଯେଉଁ କଷ୍ଟ ସ୍ୱୀକାର କରିଥିଲେ ତାହା ବିଫଳ ହେଲା ନାହିଁ । ଫ୍ରାନ୍‌ସାଧିପତି ତାଙ୍କର ଗୁଣରେ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇ ତାଙ୍କର ପାଣି-ଗ୍ରହଣ କଲେ । ଦାସ୍ୟନାର ସେହି ଦୟାବତୀ ଓ ଧର୍ମପରାୟଣା ବୃଦ୍ଧା ଜନନୀ ଜୀବନର ଅବଶିଷ୍ଟାଂଶ ଅତୀବ ସେବା ଓ ଭକ୍ତିସହକାରେ ଅତିବାହିତ କଲେ । *

ସମାପ୍ତ ।

ଶ୍ରୀ ନବୀନଚନ୍ଦ୍ର ସେଠ ।

ଶ୍ରୀ ରାୟ ରାମ ନନ୍ଦ ।

୧୭ଶ ପରିଚ୍ଛେଦ ।

(ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ ମିଶ୍ରଙ୍କ କୃଷ୍ଣ କଥା ଶ୍ରବଣ)

ଦେବାଳୟ ଶ୍ରୀପୁରୁଷୋତ୍ତମରେ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କର ଯେ ପ୍ରିୟଭକ୍ତ ଥିଲେ ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ ମିଶ୍ର ସେଥିମଧ୍ୟରେ ଜଣେ ; ସେ ଅତି ସରଳପ୍ରକୃତିର ଲୋକ । କେତେବେଳେ କେଉଁଠାରୁ କୃଷ୍ଣ କଥା ଶୁଣିବେ, ତାହାଙ୍କର ଦିବାରାତ୍ରି ଏହି ଚିନ୍ତା । ସେ ଅନ୍ୟଠାରୁ କୃଷ୍ଣ କଥା ସତତ ଶୁଣୁଥିଲେହେଁ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ଶ୍ରୀମୁଖରୁ କୃଷ୍ଣ କଥା ଶୁଣିବାର ତାଙ୍କ ମନରେ ବଳବତୀ ପିପାସା ଜନ୍ମିଥିଲା । ସେ ପ୍ରଥମେ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କୁ କିପରି ଏହା କହିବେ ସାହସ କରୁ ନ ଥିଲେ; ପରେ ଉତ୍କଣ୍ଠା ପ୍ରବଳ ହେବାରୁ ଦିନେ ସେ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କୁ ପ୍ରଣାମପୂର୍ବକ ତାଙ୍କ ନିକଟରେ ଉପବେଶନ କଲେ ଓ କିଛିକ୍ଷଣ ପରେ କହିଲେ, "ପ୍ରଭୋ ! ମୁଁ ଅତି ହୀନ, ଅଧମ ଗୃହସ୍ଥ, କେବଳ ବହୁ ଭାଗ୍ୟବଳରୁ ଭବସିନ୍ଧୁ ଶ୍ରୀଚରଣ ଦର୍ଶନ ପାଇଅଛି । ଶ୍ରୀମୁଖରୁ କୃଷ୍ଣ କଥା ଶୁଣିବାର ମୋର ଇଚ୍ଛା ହୋଇଅଛି ; ଆପଣ କୃପାକରି ସେ ଆଶା ପୂରଣ କରନ୍ତୁ । ଯଥା—

ଶୁନ ପ୍ରଭୋ ! ମୁଞି ଦୀନ ଗୃହସ୍ଥ ଅଧମ,
କୋନ ଭାଗ୍ୟେ ପାଞ୍ଚାଛି ତୋମାର ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ଚରଣ
କୃଷ୍ଣ କଥା ଶୁନିବାରେ ମୋର ଇଚ୍ଛା ହୟ
କୃଷ୍ଣ କଥା କହ ମୋରେ ହଇୟା ସଦୟ ।

ମହାପ୍ରଭୁ ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ ମିଶ୍ରଙ୍କ ଏହି କଥାରେ ପରମ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହେଲେ ; କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କର ପ୍ରତ୍ୟେକ କାର୍ଯ୍ୟ, ପ୍ରତ୍ୟେକ କଥା ଜନା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ । ଏହି ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ ମିଶ୍ରଙ୍କ ପ୍ରଶ୍ନ ସଙ୍ଗେ

---

* ମହାଭାରତ ସେଷପର୍ବ୍ବ ଦ୍ୱାରା ଗଠିତ "ଶ୍ରୀ ପତିବ୍ରତା" ନାମ ଗ୍ରନ୍ଥାଳେ ଏହିରେ ଯେ ଭାବରେ ଶ୍ରୀ ପତିବ୍ରତା ଦ୍ୱାରା ଗ୍ରନ୍ଥ ଲିଖିତ ହେବା ସମ୍ଭବ ମୋତେ ବିଶେଷଭାବେ ଉତ୍ସାହିତ କରିଥିବାରୁ ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ଅନ୍ତରରେ ଧନ୍ୟବାଦ ପ୍ରଦାନ କରୁଅଛି । ମୋହର ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥ ଲିଖିବା ସମୟରେ ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥଗୁଡ଼ିକ ଓଡ଼ିଆଭାଷାରେ ଲେଖିବା ବିଷୟରେ ଅନ୍ୟ ଲୋକଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ମୋତେ ନାନା ଶ୍ରମକୁ ସହିବାକୁ ହେଉଥିବାରୁ ଓ ମଧ୍ୟ ଦେହର ଅସୁସ୍ଥତାବଶତଃ ଏ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଅଧିକ ଅଗ୍ରସର ହୋଇପାରି ନାହିଁ । ଆଉ ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥର ପାଠକବର୍ଗ ମୋହର ତ୍ରୁଟି ମାର୍ଜନା କରିବେ । ଲେଖକ—

Digitized by srujanika@gmail.com

ସଙ୍ଗେ ଏକ ବିଷମ ସମସ୍ୟା ପୂର୍ଣ୍ଣ କରିବାର ବାସନା ତାଙ୍କ ହୃଦୟରେ ଖେଳିଗଲା । ସେ କହିଲେ, "ମିଶ୍ର ମହାଶୟ ! ଆପଣ ବଡ଼ ସୌଭାଗ୍ୟବାନ୍, କାରଣ କୃଷ୍ଣ କଥା ଶୁଣିବାକୁ ଆପଣଙ୍କର ଈଦୃଶୀ ଅକାଙ୍କ୍ଷା ଜନ୍ମିଅଛି । ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତକାର ଲେଖିଅଛନ୍ତି—

ଧର୍ମ୍ମଃ ସ୍ୱନୁଷ୍ଠିତଃ ପୁଂସାଂ ବିଷ୍ୱକ୍ସେନ କଥାସୁ ଯଃ
ନୋତ୍ପାଦୟେତ୍ରତିଂ ଯଦି ରତଂ ଶ୍ରମ ଏବ ହି କେବଳଂ ।

ଅର୍ଥାତ୍ ଶାସ୍ତ୍ର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଧର୍ମ୍ମ ସୁନ୍ଦରରୂପେ ଅନୁଷ୍ଠିତ ହୋଇ ମଧ୍ୟ ଯଦି ତାହା ଆରେଶକାରୀ ମନରେ କୃଷ୍ଣ କଥାରେ ରୁଚି ଉତ୍ପାଦନ ନ କରାଏ, ତେବେ ସେ ଶାସ୍ତ୍ରାନୁଶୀଳନ ବୃଥା ଶ୍ରମ ମାତ୍ର । ଜଗତରେ ଅନ୍ୟ ସମସ୍ତ ମିଥ୍ୟା, ଏକା କୃଷ୍ଣ କଥାହିଁ ସତ୍ୟ । ବହୁ ଭାଗ୍ୟ ନ ହେଲେ ମନୁଷ୍ୟର କୃଷ୍ଣ କଥା ଶ୍ରବଣରେ ରୁଚି ହୁଏ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ କୃଷ୍ଣ କଥା ମୁଁ କଣ ଜାଣେ ଯେ ଆପଣଙ୍କୁ କୃଷ୍ଣ କଥା ଶୁଣାଇ ଆପଣଙ୍କ ଆଜ୍ଞା ଚରିତାର୍ଥ କରିବ । ଏକା ଶ୍ରୀଳ ରାମାନନ୍ଦ ରାୟ ଏକମାତ୍ର କୃଷ୍ଣତତ୍ତ୍ୱବେତ୍ତା । ମୁଁ ତାଙ୍କଠାରୁ କୃଷ୍ଣ କଥା ଶ୍ରବଣ କରିଥାଏଁ । ଆପଣ ତାଙ୍କ ନିକଟକୁ ଯାଉନ୍ତୁ, ତାଙ୍କ ମୁଖରୁ ମଧୁର କୃଷ୍ଣ କଥା ଶ୍ରବଣରେ ଆପଣଙ୍କ କର୍ଣ୍ଣ ମନ ପରିତୃପ୍ତ ହେବ ।

ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ ମିଶ୍ର ସରଳ ପ୍ରକୃତିର ଲୋକ । ସେ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କର ଏହି ଆଦେଶ ପାଇ ଶ୍ରୀରାମାନନ୍ଦଙ୍କ ବାସଭବନରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ସେଠାରେ ଯାଇ ଶୁଣିଲେ ଶ୍ରୀଳ ରାମାନନ୍ଦ ଗୃହରେ ନାହାନ୍ତି, ନିଜ ନିର୍ମିତ ଉଦ୍ୟାନ ମନ୍ଦିରରେ ଅଛନ୍ତି ଏବଂ ସେଠାରେ ଦୁଇଗୋଟି ପରମାସୁନ୍ଦରୀ କିଶୋର ବୟସ୍କା ଦେବଦାସୀଙ୍କୁ ନିଜ କୃତ ନାଟକ ଗୀତ ଶିକ୍ଷା ଦେଉଅଛନ୍ତି । ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ ମିଶ୍ର ଏହା ଶୁଣି ବଡ ସନ୍ଦେହରେ ପଡିଲେ ଏବଂ ଆଉ ରାମାନନ୍ଦଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଦେଖା କରିବାର ଅପେକ୍ଷା ନ କରି ଫେରି ଆସିବାର ବାସନା କଲେ । ରାମାନନ୍ଦଙ୍କର ସେବକ ମିଶ୍ର ମହାଶୟଙ୍କୁ ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନୋନ୍ମୁଖ ଦେଖି କହିଲେ, "ମହାଶୟ ! ଆପଣ କିଛିକ୍ଷଣ ଅପେକ୍ଷା କରନ୍ତୁ, ରାୟ ମହାଶୟ କାର୍ଯ୍ୟ ଶେଷ ପରେ ଆପଣଙ୍କ ସହ ଆଳାପ କରିବେ । ସେ ପ୍ରାୟ ପ୍ରତ୍ୟହ ଏହିରୂପ ଶିକ୍ଷା ଦେଇ ଥାଆନ୍ତି । ମୁଁ ଅବା ଯାଇ ସମ୍ବାଦ ଦିଅନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ସେଠାକୁ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଯିବାର ନିଷେଧ ।" ମନୁଷ୍ୟର ଚିତ୍ତ ସାଧାରଣତଃ ସଂଶୟଶୀଳ । ପ୍ରାୟ ମନ ଅତ୍ରକୁ ମନ ସର୍ବଦା ଧାବିତ ହୁଏ । ଭୃତ୍ୟ ମୁଖରୁ ଏହି ସମସ୍ତ କଥା ଶୁଣି ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ ମିଶ୍ରଙ୍କ ମନରେ ସଂଶୟ ଅଙ୍କୁର ଦୃଢତର ହେଲା, କିନ୍ତୁ ମହାପ୍ରଭୁ ନିଜେ ରାମାନନ୍ଦଙ୍କଠାରୁ କୃଷ୍ଣ କଥା ଶ୍ରବଣ କରିବାକୁ ତାଙ୍କୁ ପଠାଇଅଛନ୍ତି, ଏହିଯୋଗୁଁ ସେ ଅପେକ୍ଷା କରି ବସି ରହିଲେ ।

ବସି ରହିଲେ ସତ୍ୟ କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କ ମନ ସ୍ଥିର ହେଲା ନାହିଁ । ନାନାପ୍ରକାର ଭାବନା ତାଙ୍କ ଚିତ୍ତପଟରେ ଉଦୟ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା । ସେ ଭାବିଲେ, କି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ, ରାୟ ମହାଶୟ ଗୃହରେ ନ ହେଲେହେଁ ପରମ ବୈଷ୍ଣବ ଓ ସ୍ୱୟଂ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କର ଉପଦେଷ୍ଟା । ମନ୍ତ୍ରୀତ୍ୱ ତ୍ୟାଗ କରି ସତତ କୃଷ୍ଣ କଥାରେ ରତ । ରମଣୀଦ୍ୱୟଙ୍କୁ ନୃତ୍ୟ ଗୀତ ଶିକ୍ଷା ଦେବାର ତାଙ୍କର କି ପ୍ରୟୋଜନ । କୃଷ୍ଣ ନାମ ଜପ କରିବା, କୃଷ୍ଣ ରୂପ ଧ୍ୟାନ କରିବା, ଲୀଳାଗ୍ରନ୍ଥ ପାଠକରିବା, ସାଧୁସଙ୍ଗରେ କୃଷ୍ଣକଥା ଆଳାପ କରିବା ଏହା ବିନା କୃଷ୍ଣଭକ୍ତର କାର୍ଯ୍ୟ; ନାରୀ ସେବନ ନିର୍ଭୃତ ଉଦ୍ୟାନରେ ରହିବା ଏ କିପ୍ରକାର ? ସେମାନେ ଦୁଇ କିଶୋର ବୟସ୍କା ଓ ପରମାସୁନ୍ଦରୀ । ସେମାନଙ୍କୁ ଏ ଅଙ୍ଗଭଙ୍ଗୀ ଓ ନୃତ୍ୟଗୀତ ଶିକ୍ଷା ଦିଅନ୍ତି ଓ ସେଠାରେ ଅନ୍ୟ କାହାର ପ୍ରବେଶାଧିକାର ନାହିଁ । ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତରେ ଯୋଷିତ ସଙ୍ଗ ଏକାବେଳେ ବର୍ଜ୍ଜନୀୟ । ଏମନ୍ତ କି ଯେଉଁମାନେ ଯୋଷିତଙ୍କ ଠାରେ ଆସକ୍ତ ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗ ସର୍ବୈବ ନିଷେଧ । ତାହା ନରକ ବାସର ମୂଳହେତୁ । ତେବେ ସ୍ୱୟଂ ମହାପ୍ରଭୁ ଯାହାଙ୍କର ଏତେ ପ୍ରଶଂସା କରନ୍ତି ସେଇ ଗୁଣଶାଳୀ ଲୋକର ଏ ଜଘନ୍ୟ ଆଚରଣ କାହିଁକି ? ମହାପ୍ରଭୁ କି ଏହାଙ୍କର ଈଦୃଶ ବ୍ୟବହାର ଜାଣିପାରି ନାହାନ୍ତି, ସେ ତ ସର୍ବଜ୍ଞ ତାଙ୍କୁ ଅଜଣା କଣ ଅଛି । ତେବେ ମୁଁ କଣ ନିଜେ ନିତାନ୍ତ ପାପୀ, ତେଣୁ ମହାପ୍ରଭୁ ଜାଣି ସୁଦ୍ଧା ଏହିପରି ଲୋକଙ୍କଠାକୁ ମୋତେ ପଠାଇଅଛନ୍ତି । ମିଶ୍ରଙ୍କ ମନରେ ଏହିରୂପ ନାନା ଭାବତରଙ୍ଗ ଖେଳିଲା । କିଛି ସ୍ଥିର କରି ନ ପାରି ତାଙ୍କ ମନ ସନ୍ଦେହ ଦୋଳାରେ ଆନ୍ଦୋଳିତ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା ।

ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ ମିଶ୍ର ଏହିପରି ଦୁଶ୍ଚିନ୍ତାରେ ବହୁକ୍ଷଣ ଅତିବାହିତ କଲାପରେ ରାମାନନ୍ଦଙ୍କର ନୃତ୍ୟ ଶିକ୍ଷା ଶେଷ ହେଲା; ଏବଂ ସେ ଗୃହକୁ ଫେରିବା ମାତ୍ର ଶୁଣିଲେ ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ ମିଶ୍ର ତାଙ୍କ ଅପେକ୍ଷାରେ ବହୁକ୍ଷଣ ବସି ରହିଅଛନ୍ତି । ରାମାନନ୍ଦ ବିନୟର ଆକର । ସେ ଏହା ଶୁଣି ମୁହୂର୍ତ୍ତିମାତ୍ର ବିଳମ୍ବ ନ କରି ଶ୍ରୀ ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ ମିଶ୍ରଙ୍କ ନିକଟକୁ ଆସିଲେ ଏବଂ ତାଙ୍କୁ ପ୍ରଣାମପୂର୍ବକ ବିନୟଭାବରେ କହିଲେ, "ମହାଶୟ ! ମୋର ଅପରାଧ ମାର୍ଜନା କରନ୍ତୁ । ଆପଣ ଯେ ଏଠାକୁ ଶୁଭାଗମନ କରିଅଛନ୍ତି, ଏ ସମ୍ବାଦ ମୋତେ କେହି ଦେଇ ନ ଥିଲେ । ମୋର ଏଥିପାଇଁ ଭବସିନ୍ଧୁ ଶ୍ରୀଚରଣରେ ବହୁ ଅପରାଧ ହୋଇଅଛି । ଏବେ କୃପାକରି ଦାସ ପ୍ରତି କି ଆଜ୍ଞା କରୁଅଛନ୍ତି କରନ୍ତୁ । ଏ ଦାସ ତାହା ଅବିଳମ୍ବେ ସମ୍ପାଦନ କରିବ । ଆପଣଙ୍କ ଶ୍ରୀଚରଣ ସ୍ପର୍ଶରେ ମୋର ଏ ଗୃହ ପବିତ୍ର ହୋଇଅଛି । ଆପଣଙ୍କ ଦର୍ଶନ ପାଇ ମୁଁ ଆଜି କୃତାର୍ଥ ହେଲି" ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ରାମାନନ୍ଦଙ୍କର ଦର୍ଶନ କରିବାମାତ୍ର ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ ମିଶ୍ରଙ୍କ ମନରୁ ପୂର୍ବ ସନ୍ଦେହ ଅନେକ ପରିମାଣରେ ତିରୋହିତ ହୋଇଗଲା। କାରଣ, ମହାଭାଗବତମାନଙ୍କର ଦର୍ଶନର ଫଳ ଅଶେଷ। ସେ କହିଲେ, "ମହାଭାଗ! ମୁଁ କେବଳ ଆପଣଙ୍କ ଦର୍ଶନ ନିମିତ୍ତ ଅସିଥିଲି, ଦର୍ଶନ ପାଇ ପବିତ୍ର ହେଲି"। ବେଳା ଅତିକ୍ରମ ହେତୁ ଅଧିକାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ କିଛି ପ୍ରକାଶ କଲେ ନାହିଁ। ରାମାନନ୍ଦ ସ୍ୱସ୍ୱଙ୍କଠାରୁ ବିଦାୟ ହୋଇ ଘରକୁ ଫେରି ଗଲେ।

ସେଦିନ ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ ମିଶ୍ରଙ୍କୁ ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦରେ ନିଦ୍ରା ହେଲା ନାହିଁ। ସେ ଭାବିବାକୁ ଲାଗିଲେ, ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ଶିଷ୍ୟ ପରସ୍ତ୍ରୀ ସଂସର୍ଗ ବର୍ଜନ। ସେଥିପାଇଁ ସେ ପରମ ଭାଗବତ ଛୋଟ ହରିଦାସଙ୍କୁ ଏକାବେଳେ ବର୍ଜନ କଲେ।

ଯଥା—

ପ୍ରଭୁ କହେ ବୈରାଗୀ କରେ ପ୍ରକୃତି ସମ୍ଭାଷଣ
ଦେଖିତେ ନା ପାରି ଆମି ତାହାର ବଦନ।
ଦୁର୍ବାର ଇନ୍ଦ୍ରିୟ କରେ ବିଷୟ ଗ୍ରହଣ
ଦାରୁ ପ୍ରକୃତି ହରେ ମୁନିଜନେର ମନ।

ମାତା ସ୍ୱସ୍ରା ଦୁହିତା ବା ନା ବିବିକ୍ତାସନୋଭବେତ୍
ବଳବାନ୍ ଇନ୍ଦ୍ରିୟଗ୍ରାମୋ ବିଦ୍ୱାଂସମପି କର୍ଷତି।

ଅର୍ଥାତ୍ ମାତା, ଭଗିନୀ କିମ୍ବା କନ୍ୟା ସଙ୍ଗରେ ନିଜନରେ ଏକାସନରେ ରହିବା ଅନୁଚିତ। କାରଣ ଇନ୍ଦ୍ରିୟଗଣ ଅତିଶୟ ବଳବାନ, ବିଦ୍ୱାନ୍ ପୁରୁଷଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ଆକର୍ଷଣ କରନ୍ତି।

କ୍ଷୁଦ୍ର ଜୀବ ମର୍କଟ ବୈରାଗ୍ୟ କରିୟା
ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଚରାଞା ବୁଲେ ପ୍ରକୃତି ସମ୍ଭାଷିୟା।

ସେ ପୁଣି ଭାବିଲେ। ପରସ୍ତ୍ରୀ ସଂସର୍ଗ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କର କଦାପି ଅନୁମୋଦିତ ନୁହେଁ। ଏକ ସୁନ୍ଦରୀ ବିଧବା ଯୁବତୀର ଶିଶୁ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ନିକଟକୁ ଗମନାଗମନ କରିବାରୁ ଓ ବାଳକ ଦେଖି ମହାପ୍ରଭୁ ତାପ୍ରତି ଅତି ସ୍ନେହ ପ୍ରକାଶ କରିବାରୁ ସ୍ପଷ୍ଟବାଦୀ ଦାମୋଦର ପଣ୍ଡିତ ସ୍ୱୟଂ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ପ୍ରତି କଟାକ୍ଷ କରିଥିଲେ। ଗୁଣଗ୍ରାହୀ ଭଗବାନ ସେଥିରେ ଅସନ୍ତୁଷ୍ଟ ନ ହୋଇ ଦାମୋଦରଙ୍କୁ ପୂର୍ବଠାରୁ ଅଧିକ ଆଦର କରିଥିଲେ। ଏହି ଆଚରଣ ଦ୍ୱାରା ଧର୍ମଶିକ୍ଷା ପ୍ରଦାତା ମହାପ୍ରଭୁ ସ୍ତ୍ରୀ ସଂସର୍ଗର ଦୋଷକୁ ବହୁତ ଗର୍ହିତ ବୋଲି ଦେଖାଇଅଛନ୍ତି। ଯଥା

ଦାମୋଦର କହେ ତୁମି ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଈଶ୍ୱର
ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦେ ଆଚାର କର, କେ ପାରେ ବଲିତେ,
ମୁଖର ଜଗତେର ମୁଖ ନା ପାର ଆଚ୍ଛାଦିତେ।
ପଣ୍ଡିତ ହଞା ମନେ କେନ ବିଚାର ନା କର
ରାଣ୍ଡୀ ବ୍ରାହ୍ମଣୀର ବାଳକେ ପ୍ରୀତି କେନ କର।
ଯଦ୍ୟପି ବ୍ରାହ୍ମଣୀ ସେଇ ତପସ୍ୱିନୀ ସତୀ
ତଥାପି ତାହାର ଦୋଷ ସୁନ୍ଦରୀ ଯୁବତୀ।
ତୁମିଓ ପରମ ଯୁବା ପରମ ସୁନ୍ଦର
ଲୋକ କାଣାକାଣି ବାତେ ଦେହ ଅବସର।
ଏତ ବଲି ଦାମୋଦର ମୌନ ରହିଲା
ଅନ୍ତରେ ସନ୍ତୋଷ ପ୍ରଭୁ ହାସି ବିଚାରିଲା।
ଇହାକେ କହିୟେ ଶୁଦ୍ଧ ପ୍ରେମର ତରଙ୍ଗ
ଦାମୋଦର ସଙ୍ଗ ମୋର ନାହିଁ ଅନ୍ତରଙ୍ଗ।

ମହାପ୍ରଭୁ ସନାତନ ଗୋସ୍ୱାମୀଙ୍କୁ ଶିକ୍ଷା ଦେବାକାଳରେ ପରସ୍ତ୍ରୀ ସଂସର୍ଗକୁ ମହାନ୍ ଦୋଷ ବୋଲି ଦର୍ଶାଇ ଏହି ଶ୍ଳୋକଟି ଜଣେ ଆବୃତ୍ତି କରିଥିଲେ। ଯଥା

ମହତ୍ସେବାଂ ଦ୍ୱାରମାହୁର୍ବିମୁକ୍ତେ
ସ୍ତମୋଦ୍ୱାରଂ ଯୋଷିତାଂ ସଙ୍ଗି ସଙ୍ଗମ୍।

ଅର୍ଥାତ୍ ପଣ୍ଡିତଗଣ ମହତ୍ସେବାକୁ ମୁକ୍ତିର ଦ୍ୱାର ଓ ରମଣୀସଙ୍ଗୀମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗକୁ ନରକର ଦ୍ୱାର ବୋଲି କହିଅଛନ୍ତି।

ସେ ପୁଣି ସ୍ତ୍ରୀସଙ୍ଗୀମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗ ବର୍ଜନ ଉପଦେଶ କରି ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ ନିମ୍ନ ଶ୍ଳୋକଟି ବିବୃତ କରିଥିଲେ। ଯଥା

ନ ତଥାସ୍ୟ ଭବେତ୍ମୋହୋ ବନ୍ଧଶ୍ଚାନ୍ୟ ପ୍ରସଙ୍ଗତଃ
ଯୋଷିତ୍ସଙ୍ଗାଦ୍ ଯଥା ପୁଂସୋ ଯଥା ତତ୍ସଙ୍ଗିସଙ୍ଗତଃ।

ଅର୍ଥାତ୍ ସ୍ତ୍ରୀସଙ୍ଗ ଓ ସ୍ତ୍ରୀସଙ୍ଗୀମାନଙ୍କର ସଙ୍ଗ ଯେ ପ୍ରକାର ମୋହ ଓ ବନ୍ଧନର କାରଣ ଅନ୍ୟ ସଙ୍ଗ ତେମନ୍ତ ଦୂଷଣୀୟ ନୁହେ।

ସେହି ମହାପ୍ରଭୁ ପୁଣି ପ୍ରତାପରୁଦ୍ରଙ୍କ ଉଦ୍ଧାର ସମୟରେ ସାର୍ବଭୌମଙ୍କୁ ଯେ ଶ୍ଳୋକଟି କହିଥିଲେ ତହିଁରେ ମଧ୍ୟ ସ୍ତ୍ରୀ ସଂସର୍ଗ ବର୍ଜନରୂପ ପରମ ଉପଦେଶ ରହିଅଛି। ଯଥା—

ଆକାରଦପି ଭେତବ୍ୟଂ ସ୍ତ୍ରୀଣାଂ ଭିକ୍ଷୁଣାମପି
ଯଥାଭେର୍ନିନସଃଶୋଷ ସ୍ତଥା ତସ୍ୟା ଭୃତେରପି।

ଏହି ମନ୍ତ୍ରରେ କବିରାଜ ମହାଶୟଙ୍କର ଉକ୍ତି ଏହି—

ପ୍ରଭୁ କହେ ତଥାପି ରାଜା କାଳସର୍ପାକାର
କାଷ୍ଠନାରୀ ସ୍ପର୍ଶ ଯିଛେ ଉପଜେ ବିକାର।

ପୁଣି ଅନ୍ୟତ୍ର କହିଅଛନ୍ତି—

ସନ୍ନ୍ୟାସି ବିରକ୍ତ ଆବାର ରାଜଦରଶନ
ସ୍ତ୍ରୀ ଦରଶନ ସମ ବିଷେର ଭକ୍ଷଣ।

ଅତଏବ ପରନାରୀ ସଂସର୍ଗକୁ ଯେଉଁ ମହାପ୍ରଭୁ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ଏତେଦୂର ଗର୍ହିତ ବୋଲି ମନେକରି ଅଛନ୍ତି। ଅଜ

Digitized by srujanika@gmail.com

ତାଙ୍କର ପରମପ୍ରିୟ ଶ୍ରୀଳ ରାମାନନ୍ଦ ରାୟ ତାହାହିଁ ଆଚରଣ କରୁଅଛନ୍ତି । ଏଥିର ମର୍ମ୍ମ କଣ । ମୁଁ ତ କିଛି ଭାବ ସ୍ଥିର କରି ପାରୁ ନାହିଁ ।

ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ଉପଦେଶାବଳି ସଙ୍ଗେ ତାଙ୍କ ପ୍ରିୟତମ ପାର୍ଷଦଙ୍କ ଆଚରଣର ଘୋରତର ଅସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ଦେଖି ମିଶ୍ରଙ୍କ ମନ ନାନା ସଂଶୟରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଲା । ସେ ଏହି ସଂଶୟ ଛେଦନ ନିମନ୍ତେ ମନେ ମନେ ବାରମ୍ବାର ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ କୃପାଭିକ୍ଷା କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ସେ ଅତି କଷ୍ଟରେ ସେ ରାତ୍ରି ଅତିବାହିତ କଲେ ।

ପରଦିବସ ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ ମିଶ୍ର ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ପାଖକୁ ଯାଇ ପ୍ରଣିପାତ କଲେ । ମହାପ୍ରଭୁ ତାଙ୍କୁ ନିକଟରେ ବସାଇ ପଚାରିଲେ, "ମହାଶୟ, ଶ୍ରୀରାମାନନ୍ଦଙ୍କଠାରୁ କୃଷ୍ଣ କଥା ଶୁଣିଲେ ?" ତହିଁ ସରଳ ସ୍ୱଭାବ ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ ମିଶ୍ର ପୂର୍ବ ଦିବସ ଘଟିତ ବ୍ୟାପାର ସମସ୍ତ ଅକପଟରେ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କଠାରେ ବ୍ୟକ୍ତ କଲେ ଏବଂ ତାଙ୍କ ମନରେ ରାମାନନ୍ଦଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରତି ଯେ ସନ୍ଦେହ ହୋଇଅଛି ତାହା ମଧ୍ୟ ପ୍ରକାଶ କରି କହିଲେ । ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କଠାରେ ଅନେକ ଭକ୍ତ ଉପସ୍ଥିତ ଥିଲେ ; ଭଙ୍ଗିପ୍ରିୟ ପ୍ରଭୁ ଏହି ରଙ୍ଗ କରିବାପାଇଁ ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ ମିଶ୍ରଙ୍କୁ ରାମାନନ୍ଦଙ୍କ ନିକଟ ପଠାଇଥିଲେ । ଦ୍ରୁତ ଅନେକ ଶ୍ରୀପୁରୁଷୋତ୍ତମବାସୀ ବୈଷ୍ଣବଙ୍କ ମନରେ ରାମାନନ୍ଦଙ୍କର ଏହି କାର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରତି ସଂଶୟ ଜାତ ହୋଇଥିଲା । ଅନ୍ତର୍ଯ୍ୟାମୀ ମହାପ୍ରଭୁ ତାହା ଜାଣିପାରି ରାମାନନ୍ଦଙ୍କ ପ୍ରତି ଜନସାଧାରଣଙ୍କର ସନ୍ଦେହ ନିରସନ ଓ ପରମଭକ୍ତ ରାମାନନ୍ଦଙ୍କର ଯଶ ବିସ୍ତାର କରିବେ ଏହି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ବୋଧହୁଏ ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ ମିଶ୍ରଙ୍କୁ ତାଙ୍କ ନିକଟ କୃଷ୍ଣ କଥା ଶ୍ରବଣ କରିବାକୁ ପଠାଇଥିଲେ । ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ ମିଶ୍ରଙ୍କଠାରୁ ରାମାନନ୍ଦଙ୍କ ଆଚରଣ ଶ୍ରବଣ କରି ମହାପ୍ରଭୁ ଉପସ୍ଥିତ ଭକ୍ତଗଣଙ୍କୁ ସମ୍ବୋଧନପୂର୍ବକ କହିଲେ, "ରାମାନନ୍ଦ ରାୟଙ୍କ ଚରିତ ଅତି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ । ତାଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟ ସାଧାରଣ କାର୍ଯ୍ୟ ସଙ୍ଗେ ତୁଳନା କରାଯାଇ ନ ପାରେ, ତାହା ଅସାଧାରଣ । ଭଜନଶୀଳ ବ୍ୟକ୍ତି ପକ୍ଷରେ ରମଣୀମାନଙ୍କ ସହିତ ଏକାନ୍ତ ଅବସ୍ଥାନ ଭଜନ ପକ୍ଷରେ ଏକାନ୍ତ ପ୍ରତିକୂଳ । ମୁଁ ସନ୍ନ୍ୟାସ ଗ୍ରହଣ କରିଅଛି । ଦର୍ଶନ ଦୂରେଥାଉ ପ୍ରକୃତ ନାମ ଶ୍ରବଣରେ ମୋର ମନରେ ବିକାର ଉପସ୍ଥିତ ହୁଏ । ପ୍ରକୃତ ଦର୍ଶନରେ କିଏ ସ୍ଥିର ହୋଇ ରହି ପାରିବ । ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର, ପରାଶର ପ୍ରଭୃତି ଋଷିମାନେ ସ୍ତ୍ରୀ ମୁଖପଙ୍କଜ ଦର୍ଶନରେ ସ୍ଥିର ହୋଇ ରହିପାରି ନାହାନ୍ତି । ବ୍ରହ୍ମା ଓ ଶିବ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନାରୀମାନଙ୍କ ମୋହମାଶକ୍ତିରେ ବିମୋହିତ ହୋଇଅଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ରାମାନନ୍ଦ ରାୟଙ୍କ ଶକ୍ତି ଅସୀମ । କିଶୋରବୟସ୍କା ସୁନ୍ଦରୀ ତରୁଣୀମାନଙ୍କର ଅଙ୍ଗାଦି ମାର୍ଜନ କରି ସେମାନଙ୍କୁ ବସ୍ତ୍ରାଳଙ୍କାରରେ ଭୂଷିତ କରି ନୃତ୍ୟ ଗୀତ ଶିକ୍ଷା ଦେଉଅଛନ୍ତି, ଭାବଭଙ୍ଗି ଶିକ୍ଷା ଦେଉ ଅଛନ୍ତି, ତଥାପି ତାଙ୍କ ମନ ନିର୍ବିକାର । ଯଥା—

ଆମି ତ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ଆପନା ବିରକ୍ତ କରି ମାନି
ଦର୍ଶନ ଦୂରେ ରହୁକ, ପ୍ରକୃତିର ନାମ ଯଦି ଶୁନି ।
ତବହିଁ ବିକାର ପାୟ ମୋର ତନୁ ମନ,
ପ୍ରକୃତି ଦର୍ଶନେ ସ୍ଥିର ହୟ କୋନ ଜନ ?
ରାମାନନ୍ଦ ରାୟେର କଥା ଶୁନ ସର୍ବ୍ବଜନ
କହିବାର କଥା ନହେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ କଥନ ।
ଏକେ ଦେବଦାସୀ ତାୟ ସୁନ୍ଦରୀ ତରୁଣୀ
ତାର ସବ ଅଙ୍ଗ ସେବା କରେନ ଆପନି,
ସ୍ନାନାଦି କରାୟ ପରାୟ ବାସ ବିଭୂଷଣ
ଗୁହ୍ୟ ଅଙ୍ଗ ହୟ ତାଁର ଦର୍ଶନ ସ୍ପର୍ଶନ
ତବୁ ନିର୍ବିକାର ରାୟ ରାମାନନ୍ଦେର ମନ
ନାନା ଭାବୋଦ୍ଗମ ତାଁରେ କରାୟ ଶିକ୍ଷଣ ।
ନିର୍ବିକାର ଦେହ ମନ କାଷ୍ଠ ପାଷାଣ ସମ
ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ! ତରୁଣୀ ସ୍ପର୍ଶେ ନିର୍ବିକାର ମନ ।

ଏକା ରାମାନନ୍ଦହିଁ ଏରୂପ କାର୍ଯ୍ୟର ଅଧିକାରୀ, ଅନ୍ୟ କାହାରି ଅଧିକାର ନାହିଁ । ରାମାନନ୍ଦଙ୍କର ଦେହ ଓ ମନ ଅପ୍ରାକୃତ ; ଯୋଷିତ୍ ସଙ୍ଗରେ ତାଙ୍କର ଲେଶମାତ୍ର ବିକାର ଉପସ୍ଥିତ ହୁଏ ନାହିଁ । ଯଥା—

ଏକା ରାମାନନ୍ଦେର ହୟ ଏଇ ଅଧିକାର
ତାତେ ଜାନି ଅପ୍ରାକୃତ ଦେହ ତାଁହାର ।

ରାମାନନ୍ଦଙ୍କର ମନର ଗତି ସେ ଜାଣନ୍ତି, ତାଙ୍କ ମନୋଗତ ଭାବ ବୁଝିବାର ଦ୍ୱିତୀୟ ପାତ୍ର ଏ ପୃଥିବୀରେ ନାହିଁ ।

ତାଁହାର ମନେର ଭାବ ତିଁହ ଜାନେ ମାତ୍ର
ତାହା ଜାନିବାରେ ଆର ଦ୍ୱିତୀୟ ନାହିଁ ପାତ୍ର ।

ସ୍ୱୟଂ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ଶ୍ରୀମୁଖରୁ ରାମାନନ୍ଦଙ୍କର ଏହି ଅଦ୍ଭୁତ ଗୁଣର ପ୍ରଶଂସାମାନ ଶୁଣି ସମସ୍ତେ ଚମତ୍କୃତ ହେଲେ । ରାମାନନ୍ଦ ଯେ କେଡ଼େ ଉଚ୍ଚତମ ପାତ୍ର ତାହା ସମସ୍ତଙ୍କ ମନରେ ଧାରଣା ହେଲା । ଏଠାରେ ମହାପ୍ରଭୁ ଯେ କହିଲେ ପ୍ରକୃତ ନାମ ଶ୍ରବଣରେ ମୋର ମନ ବିକାରଯୁକ୍ତ ହୁଏ ତାହା କେବଳ ଲୋକ ଶିକ୍ଷା ନିମିତ୍ତ । ସ୍ୱୟଂ ଭଗବାନଙ୍କର ପୁଣି ବିକାର ଗନ୍ଧ କେଉଁଠାରୁ ଅସିବ ।

ଏହି ଯେ ଦେବଦାସୀମାନଙ୍କର ନୃତ୍ୟ ଗୀତ, ଏହା ଅଦ୍ୟାପି ଶ୍ରୀପୁରୁଷୋତ୍ତମରେ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଦେବଙ୍କରେ ପ୍ରଚଳିତ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅଛି । ଏ ସ୍ୱଲ୍ପେକମାନେ ମାହାନ୍ତି ନାମରେ ଅଭିହିତ । ଏମାନେ ଶ୍ରଦ୍ଧାକୃଷ୍ଣ ବିଷୟକ ସଙ୍ଗୀତ (ଚରିତ୍ରଧ୍ୱନି) ବିମ୍ବ ଶ୍ରୀଜୟଦେବ କୃତ ଗୀତଗୋବିନ୍ଦ ଗାୟନ କରି ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ଦେବଙ୍କୁ ଶୁଣାନ୍ତି । କେନ୍ଦୁଲ୍ୱିର ଅମର କବି ଶ୍ରୀଲ ଜୟଦେବ ମଧ୍ୟ ନିଜ ଦୟିତା ପଦ୍ମାବତୀସହ ନିଜ କୃତ ପଦମାନ ଲଳିତ ସ୍ୱରରେ ଗାଇ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଦେବଙ୍କ ଆଗରେ ନୃତ୍ୟ କରୁଥିଲେ । ଯଥା—

ଇତ ବିନିର୍ଯ୍ୟ ନିର୍ମାୟ ଗୀତଗୋବିନ୍ଦ ନାମକମ୍
ଗାୟଂସ୍ତୁ ଦେବ ଦେବାଗ୍ରେ ପଦ୍ମାସହ ନନର୍ତ୍ତ ।

ଏହି ଶ୍ରୀଜୟଦେବଙ୍କ ଗୀତ ଶ୍ରବଣରେ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଦେବ ଏତେ ପ୍ରୀତ ହୁଅନ୍ତି ଯେ କଥିତ ଅଛି ଏକ ଶାନ୍ତ ବିଷୟକାରିଣୀ ଜୟଦେବ-ଗାଥା ଗାଇ ଗାଇ ଯାଉଥିଲା ଓ ରସିକଶେଖର ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଦେବ ସେଥିରେ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇ ଶୁଣୁ ଶୁଣୁ ତାହାର ପଶ୍ଚାଦ୍‌ଗାମୀ ହୋଇଥିଲେ ଓ କୋମଳ ପଦରେ ଆଘାତ ପ୍ରତି ତାଙ୍କର ଲକ୍ଷ ନ ଥିଲା । ଯଥା—

ଶ୍ରୁତ୍ୱା ଗାନମ୍ତୁ ଭଗବାନସ୍ତସ୍ୟାଃ ପଶ୍ଚାଦତସ୍ତତଃ
ଶୃଣ୍ୱନ୍ ଗୀତଂ ସ ବଭ୍ରାମ ବ୍ରଜନ୍ତୀ ସା ଯତୋଯତଃ ।
(ଶ୍ରୀଜୟଦେବ ଚରିତଂ)

ଏହି ଘଟଣା ଦିନରୁ ପୁରୁଷୋତ୍ତମର ରାଜା ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ନିତ୍ୟ ଜୟଦେବ ପଦାବଳି ଗାୟନର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରି ଦେଇଅଛନ୍ତି । ତାହା ଆଜିଯାଏ ଚଳି ଆସୁଅଛି ।

ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ଦେବଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ଶ୍ରୀରାଧାକୃଷ୍ଣଙ୍କର ଲୀଳା ବିଷୟକ ଗୀତ ଗାୟନ କରି ନୃତ୍ୟ କରିବା ମାହାନ୍ତି (ଦେବଦାସୀ)ମାନଙ୍କର ପ୍ରଧାନ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ । ତେଣୁ ସେମାନେ ଗୁରୁଜନମାନଙ୍କଠାରୁ ସଙ୍ଗୀତ ବିଦ୍ୟା ଶିକ୍ଷା କରନ୍ତି । ହାବଭାବମୟ ନୃତ୍ୟ ତାନ ଲୟସହ ସୁମଧୁର ଗାୟନ ଏମାନଙ୍କର ଶିକ୍ଷାର ବିଷୟ ।

ଶ୍ରୀଲ ରାମାନନ୍ଦ ରାୟ ରସିକ ଭକ୍ତ । ଶ୍ରୀପୁରୁଷୋତ୍ତମ କ୍ଷେତ୍ରରେ ବାସ । ଉପଯୁକ୍ତରୂପେ ଦେବଦାସୀମାନଙ୍କ ନୃତ୍ୟଗୀତ ଶିକ୍ଷା ଦେଇ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ ସେମାନଙ୍କ ନୃତ୍ୟ ଦେଖାଇବା ଓ ଗୀତ ଶୁଣାଇବା ପାଇଁ ସେ ଦୁଇ ଜଣ ଅଳ୍ପବୟସ୍କା କିଶୋରୀ ଭଗିନୀଙ୍କୁ ନିଜକୃତ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥବଲ୍ଲଭ ନାଟକର ଗୀତମାନ ଶିକ୍ଷା ଦେଉଥିଲେ । ଯଥା—

ଦୁଇ ଦେବକନ୍ୟା ହୟ ପରମାସୁନ୍ଦରୀ
ନୃତ୍ୟ,ଗୀତେ ସୁନିପୁଣା ବୟସେ କିଶୋରୀ
ଦୋହା ଦୋହା ଲଏ ରାୟ ନିଭୃତ ଉଦ୍ୟାନେ
ନିଜ ନାଟକର ଗୀତ ଶିଖାୟ ନର୍ତ୍ତନେ ।

ସେମାନଙ୍କୁ ଯେ କରୁପ ଶିକ୍ଷା ଦେଉଥିଲେ ତାହାର ପ୍ରମାଣ ସ୍ୱରୂପ ଶ୍ରୀଲ କବିରାଜ ଗୋସ୍ୱାମୀଙ୍କ ପଦ ଉଦ୍ଧୃତ କଲି ।

ତବେ ସେଇ ଦୁଇଜନେ ନୃତ୍ୟ ଶିଖାଇଲା
ଗୀତେର ଗୂଢ଼ ଅର୍ଥ ଅଭିନୟ କରାଇଲା
ସଞ୍ଚାରି ସାତ୍ତ୍ୱିକ ସ୍ଥାୟୀ ଭାବେର ଲକ୍ଷଣ
ମୁଖେ ନେତ୍ରେ ଅଭିନୟ କରେ ପ୍ରକଟନ ।
ଭାବ ପ୍ରକଟନ ଲାସ୍ୟ ରାୟ ଯେ ଶିଖାୟ
ଜଗନ୍ନାଥେର ଆଗେ ଦୋঁହେ ପ୍ରକଟ ଦେଖାୟ ।

ସଞ୍ଚାର ସାତ୍ତ୍ୱିକ ସ୍ଥାୟୀଭାବ ସମସ୍ତ ବୁଝାଇବାକୁ ଗଲେ ଗ୍ରନ୍ଥର କଳେବର ଅତିଶୟ ବୃଦ୍ଧି ହୋଇ ପଡ଼ିବ । କାହାର ସେ ସମସ୍ତ ଜାଣିବାର ଇଚ୍ଛା ହେଲେ ସେ ଭକ୍ତିରସାମୃତସିନ୍ଧୁ ଓ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ନୀଳମଣିରୁ ଏ ସମସ୍ତ ଉତ୍ତମରୂପେ ଜାଣି ପାରିବେ ।

ସାତ୍ତ୍ୱିକ ଭାବ ଆଠ, ସଞ୍ଚାରୀ ଭାବ ତେତିଶ ଏବଂ ସ୍ଥାୟୀ-ଭାବ ଆଠ, ଏହିପରି ଭାବ ଅଣଗୁଣିଶ ପ୍ରକାର । ଏମାନ ନେତ୍ର ଓ ମୁଖର ଆଲୁଞ୍ଚନ ଓ ପ୍ରସାରଣ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରକାଶ କରାଯାଇ ପାରେ । ତାହାକୁ ଭାବଲାସ୍ୟ ବୋଲାଯାଏ । ଏହି ଲାସ୍ୟ ସମୂହ ଦ୍ୱାରା ମାନସିକ ଭାବ ସମୂହ ପ୍ରକଟିତ ହୁଏ ବୋଲି, ଏହା ଭାବ ପ୍ରକଟନ ଲାସ୍ୟ ନାମରେ ଅଭିହିତ । ନୃତ୍ୟ କାଳରେ ଏ ସମସ୍ତ ସ୍ପଷ୍ଟରୂପେ ପ୍ରକଟନ କରିବା ଅତି କଠିନ ବ୍ୟାପାର । ତହିଁରେ ପୁଣି ବ୍ରଜର ଅପୂର୍ବ ପ୍ରେମରସ ପ୍ରକଟନ କରାଇ ଲାସ୍ୟ ଦ୍ୱାରା ଦେଖାଇବା ଅତୀବ ଦୁରୂହ । ନିତ୍ୟସିଦ୍ଧ ପ୍ରେମିକ ଭକ୍ତ ଶ୍ରୀଲ ରାୟରାମାନନ୍ଦ ଭିନ୍ନ ଏ ବ୍ରଜରସର ଭାବ ପ୍ରକଟନ ଲାସ୍ୟ ବିଷୟରେ ଅଭିନୟ ଶିକ୍ଷା ଦେବା ଅପର ପକ୍ଷରେ ସମ୍ଭବପର ନୁହେ । ରାମାନନ୍ଦ ଯେ ସାକ୍ଷାତ୍ ରାଧାଙ୍କ ପ୍ରଧାନା ସଖୀ ବିଶାଖା । ବ୍ରଜରସର ନିଗୂଢ଼ ମର୍ମ ସମସ୍ତ ତାଙ୍କର ଗୋଚର । ସେ ଦିବସ ଯାମିନୀ ବ୍ରଜରସରେ ନିମଗ୍ନ । ପ୍ରାକୃତ କାମର ଗନ୍ଧ ମାତ୍ର ତାଙ୍କୁ ସ୍ପର୍ଶ କରି ନାହିଁ । ତାଙ୍କଛଡ଼ା ଏପରି ଶିକ୍ଷା ଦେବାର କାହାରି ଅଧିକାର ନାହିଁ । ତେଣୁ ମହାପ୍ରଭୁ କହିଅଛନ୍ତି—

ଏକା ରାମାନନ୍ଦେର ହୟ ଏଇ ଅଧିକାର
ତାତେ ଜାନି ଅପ୍ରାକୃତ ଦେହ ତାହାର ।

ଶ୍ରୀଲ ରାମାନନ୍ଦ ରାୟ ବ୍ରଜରସରେ ନିମଗ୍ନ ଥାଇ ଦେବଦାସୀ ଦ୍ୱୟଙ୍କୁ ଏହି ଭାବ ପ୍ରକଟନ ଲାସ୍ୟ ଶିକ୍ଷା ଦେଉଥିଲେ । ଏହି ଶିକ୍ଷା ଦେବାକାଳରେ ସେ ଯେ ରାମାନନ୍ଦରାୟ ଏବଂ ଏ ଦୁହେଁ ଯେ କିଶୋର ବୟସ୍କା ରମଣୀ ଏ ଜ୍ଞାନ ତାଙ୍କର ନ ଥାଏ । ସେମାନେ ବ୍ରଜର ମଞ୍ଜରୀ ଓ ଆପେ ସେମାନଙ୍କର ଦାସୀ ଏହି ବୁଦ୍ଧିରେ ରାମାନନ୍ଦ ନିର୍ବିକାର ଚିତ୍ତରେ ସେମାନଙ୍କର ସେବା

Digitized by srujanika@gmail.com

କରି ଓ ସେମାନଙ୍କୁ ବେଶଭୂଷଣରେ ବିଭୂଷିତ କରି ଭାବ ପ୍ରକାଶନ ଲକ୍ଷ୍ୟ ଶିକ୍ଷା ଦେଉଥିଲେ । ଯଥା—

ସ୍ୱହସ୍ତେ କରେନ ତାର ଅଭ୍ୟଙ୍ଗ ମର୍ଦ୍ଦନ
ସ୍ୱହସ୍ତେ କରାନ ସ୍ନାନ ଗାତ୍ର ସମାର୍ଜନ
ସ୍ୱହସ୍ତେ ପରାନ୍ ବସ୍ତ୍ର ସର୍ବାଙ୍ଗ ମଣ୍ଡନ
ତବୁ ନିର୍ବିକାର ରାୟ ରାମାନନ୍ଦେର ମନ
କାଷ୍ଠ ପାଷାଣ ସ୍ପର୍ଶେ ହୟ ଯୈଛେ ଭାବ
ତରୁଣୀ ସ୍ପର୍ଶେ ରାୟେର ତୈଛେ ସ୍ୱଭାବ ।
ସେବ୍ୟ ବୁଦ୍ଧି ଆରୋପିୟା କରେନ୍ ସେବନ
ସ୍ୱାଭାବିକ ଦାସ୍ୟଭାବ କରି ଆରୋପଣ ।

ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ଭକ୍ତଗଣଙ୍କର ମହିମା ଅତି ଦୁର୍ଗମ । ଭକ୍ତ ଚରିତ ବୁଝିବା ସାଧାରଣ ପକ୍ଷରେ ଅତିଶୟ କଠିନ । ଯେଉଁ କାର୍ଯ୍ୟରେ ସାଧାରଣଙ୍କେଳେ ପ୍ରାଣାନ୍ତ କଷ୍ଟ ଅନୁଭବ କରନ୍ତି, ଭକ୍ତ ସେଥିରେ ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦରେ ବିଚରଣ କରେ ; ପୁଣି ସାଧାରଣ ଯାହା ଯାହା ଲକ୍ଷ କରି ନ ପାରି ନିଶ୍ଚିନ୍ତରେ ଥାଆନ୍ତି, ଭକ୍ତର ହୃଦୟ ସେଥିରେ ବିଦୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଯାଏ । ଅତଏବ ସାଧାରଣଙ୍କଠାରୁ ଭକ୍ତ ଚରିତ ଅନେକ ବିଭିନ୍ନ । ସେଥିରେ ପୁଣି ରାମାନନ୍ଦ ଭାବଭକ୍ତି ଓ ପ୍ରେମ ଭକ୍ତିର ଶୀର୍ଷ ସ୍ଥାନ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଥିଲେ । ତାଙ୍କ ଦୁରୂହ ଚରିତ କିଏ ବୁଝିପାରିବ । ଶ୍ରୀଲ କବିରାଜ ଗୋସ୍ୱାମୀ ତେଣୁ କହିଅଛନ୍ତି—

ମହାପ୍ରଭୁ ଭକ୍ତଗଣେର ଦୁର୍ଗମ ମହିମା
ତାହେ ରାମାନନ୍ଦେର ଭାବ ଭକ୍ତି ପ୍ରେମ ସୀମା ।

ମହାପ୍ରଭୁ ସେଥିପାଇଁ କହିଲେ, ରାମାନନ୍ଦଙ୍କ ହୃଦ୍‌ଗତ ଭାବ ଜାଣିବାର ଆଉ ଦ୍ୱିତୀୟ ପାତ୍ର ନାହିଁ । ରାମାନନ୍ଦଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟ ଯେ ଶାସ୍ତ୍ରାନୁମୋଦିତ ଏହା ପ୍ରମାଣ କରାଇବା ପାଇଁ ମହାପ୍ରଭୁ ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତରୁ ଶ୍ଳୋକ ଉଦ୍ଧୃତ କରି ତାହା ବିଶଦଭାବେ ବୁଝାଇ ଦେଲେ । ଯଥା—

ବିଚିତ୍ରିତଂ ବ୍ରଜବଧୂଭିରଦଭ୍ର ବିଭ୍ରୋଃ
ଶ୍ରଦ୍ଧାନ୍ୱିତୋଽନୁଶୃଣୁୟାଦଥ ବର୍ଣ୍ଣୟେଦ୍ୟଃ
ଭକ୍ତିଂ ପରାଂ ଭଗବତି ପ୍ରତିଲଭ୍ୟ କାମଂ
ହୃଦ୍ରୋଗମାଶୁ ଅପହିନୋତ୍ୟ ଚିରେଣ ଧୀରଃ ।

ଅର୍ଥାତ୍ ଭଗବାନ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ସହ ଗୋପୀମାନଙ୍କର ରାସକ୍ରୀଡ଼ା ଯେ ବ୍ୟକ୍ତି ଶ୍ରଦ୍ଧାପୂର୍ବକ ଶ୍ରବଣ କରେ ଅଥବା ବର୍ଣ୍ଣନ କରେ ସେ ଭଗବାନଙ୍କଠାରେ ପରା ଭକ୍ତି ଲାଭ କରି କାମ ରୋଗରୁ ଶୀଘ୍ର ମୁକ୍ତ ହୁଏ ଏବଂ ଧୀରତା ଭାବ ପ୍ରାପ୍ତ ହୁଏ ।

ବ୍ରଜବଧୂ ସଙ୍ଗେ କୃଷ୍ଣର ରାସାଦି ବିଳାସ
ଯେଇ ଜନ କହେ ଶୁନେ କରିୟା ବିଶ୍ୱାସ
ହୃଦ୍ରୋଗ କାମ ତାର ତତ୍‌କାଳେ ହୟ କ୍ଷୟ
ତିନଗୁଣେ କ୍ଷୋଭ ନହେ ମହା ଧୀର ହୟ ।
ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ମଧୁର ରସ ପ୍ରେମଭକ୍ତି ପାୟ
ଆନନ୍ଦେ କୃଷ୍ଣ ମାଧୁର୍ଯ୍ୟେ ବିହରେ ସଦାୟ ।

ଶ୍ରଦ୍ଧାପୂର୍ବକ ଶ୍ରୀରାସଲୀଳା ଶ୍ରବଣ କଲେ ପ୍ରାକୃତ କାମ ଏକାବେଳେ ବିନଷ୍ଟ ହୋଇଯାଏ; ହୃଦୟ ଶ୍ରୀଭଗବାନ୍‌ଙ୍କ ପ୍ରେମ ପ୍ରବାହରେ ପରିପ୍ଲୁତ ହୁଏ । ସାକ୍ଷାତ୍ ମନ୍ମଥ ଶ୍ରୀମଦନ ଗୋପାଳ ଯେ ଲୀଳାର ଅଭିନାୟକ, ଭକ୍ତିସହ ସେ ଲୀଳା ଶ୍ରବଣ କଲେ ହୃଦୟରେ ପ୍ରାକୃତ କାମର ଅନ୍ଧକାର ରହି ନ ପାରେ । ଯେ ସେ ରାସଲୀଳା ପ୍ରୀତିପୂର୍ବକ ପାଠ କରେ କିମ୍ବା ଶ୍ରବଣ କରେ ତାହାର ଫଳ ତ ଏବୁଧ, ଯେ ସତତ ସେହି ଭାବରେ ମଗ୍ନ ତାହାଙ୍କ କଥା ଆଉ କି ବୋଲିଯାଇ ପାରେ ? ଶ୍ରୀଲ ରାୟ ରାମାନନ୍ଦ ତ ନିତ୍ୟସିଦ୍ଧ ପୁରୁଷ । ତେଣୁ ମହାପ୍ରଭୁ ନିଜେ କହୁଅଛନ୍ତି । ଯଥା—

ଯେ ଶୁନେ ଯେ ପଢ଼େ ତାର ଫଳ ଏତାଦୃଶ
ସେଇ ଭାବାବିଷ୍ଟ ଯେଇ ସେବେ ଅହର୍ନିଶ,
ତାର ଫଳ କି କହିବ, କହନ ନା ଯାୟ,
ନିତ୍ୟସିଦ୍ଧ ସେଇ, ପ୍ରାୟ ସିଦ୍ଧ ତାଁର କାୟ ।
ରାଗାନୁଗା ମାର୍ଗେ ଜାନି ରାୟେର ଭଜନ
ସିଦ୍ଧ ଦେହ ତୁଲ୍ୟ ତାତେ ପ୍ରାକୃତ ନହେ ମନ ।

ମହାପ୍ରଭୁ ଏହି ଉକ୍ତିଦ୍ୱାରା ରାଗାନୁଗା ଭକ୍ତି ଯେ ଅତି ଉତ୍ତମ ପଥ ଏହା ପ୍ରଦର୍ଶନ କଲେ ।

ମହାପ୍ରଭୁ ପୁଣି ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ ମିଶ୍ରଙ୍କୁ ସମ୍ବୋଧନ ପୂର୍ବକ କହିଲେ, ମୁଁ ସେହି ରାମାନନ୍ଦଙ୍କ ଠାରୁ କୃଷ୍ଣକଥା ଶୁଣିଥାଏଁ । କୃଷ୍ଣକଥା ତାଙ୍କୁହିଁ ଜଣା ଅତଏବ ଆପଣଙ୍କର କୃଷ୍ଣକଥା ଶୁଣିବାର ଅଭିଳାଷ ଥିଲେ ପୁନର୍ବାର ତାଙ୍କ ନିକଟ ଯାଉନ୍ତୁ ଏବଂ ମୁଁ ଯେ ଆପଣଙ୍କୁ ତାଙ୍କଠାରୁ ପଠାଇ ଅଛି ଏହାମଧ୍ୟ ତାଙ୍କୁ ଜଣାଇବେ । ଯଥା—

ଆମି ତ ରାୟେର ସ୍ଥାନେ ଶୁନି କୃଷ୍ଣକଥା
ଶୁନିତେ ଇଚ୍ଛା ହୟ ଯଦି ପୁନଃ ଯାଓ ତଥା,
ମୋର ନାମ ଲଇଓ, ତିଁହ ପାଠାଇଲ ମୋରେ
ତୋମାର ସ୍ଥାନେ କୃଷ୍ଣକଥା ଶୁନିବାର ତରେ ।

ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ ମିଶ୍ର ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ଏହି ଆଦେଶ ପାଇ ଅତିଶୀଘ୍ର ଶ୍ରୀ ରାମାନନ୍ଦଙ୍କ ଗୃହାଭିମୁଖରେ ଗମନ କଲେ । ସେ ଦିନ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶ୍ରୀଳ ରାମାନନ୍ଦ ତେତେବେଳେ ବହିଃ ପ୍ରକୋଷ୍ଠରେ ଥିଲେ ଏବଂ! ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ ମିଶ୍ର ଉପସ୍ଥିତ ହୁଅନ୍ତେ ରାୟ ରାମାନନ୍ଦ ସସମ୍ଭ୍ରମରେ ଆସନରୁ ଉଠି ତାହାଙ୍କ ଚରଣରେ ପ୍ରଣିପାତ କଲେ । ତତ୍ପରେ ଆସନ ପ୍ରଦାନପୂର୍ବକ ବନ୍ଦନାରେ ଶୁଦ୍ଧଗମନ ବାର୍ତ୍ତା ପ୍ରଶ୍ନ କଲେ । ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ ମିଶ୍ର କହିଲେ, "ମହାତ୍ମନ୍ ! ମୁଁ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଚୈତନ୍ୟ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ଶ୍ରୀମୁଖରୁ କୃଷ୍ଣକଥା ଶୁଣିବାର ପ୍ରାର୍ଥୀ ହୋଇଥିଲି । ସେ ମୋତେ ଆପଣଙ୍କ ନିକଟ ପଠାଇ ଅଛନ୍ତି । ଅପଣ କୃପା କରି କୃଷ୍ଣକଥା ମୋତେ ଶୁଣାଇ ଚରିତାର୍ଥ କରନ୍ତୁ" । ରାମାନନ୍ଦ ଏହା ଶୁଣି ଆନନ୍ଦ ପ୍ରକାଶ ପୂର୍ବକ କହିଲେ, "ମୋଠାରୁ କୃଷ୍ଣ କଥା ଶ୍ରବଣକରିବା ପାଇଁ ମହାପ୍ରଭୁ ଆପଣଙ୍କୁ ମୋଠାକୁ ପଠାଇଅଛନ୍ତି, ଏହାଠାରୁ ମୋର ଆଉ କି ଅଧିକତର ସୌଭାଗ୍ୟ ହୋଇପାରେ" । ଏହା କହି ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ ମିଶ୍ରଙ୍କୁ ଏକ ନିଭୃତସ୍ଥାନକୁ ଘେନିଗଲେ ।

ରାମାନନ୍ଦ ପଚାରିଲେ, ଆପଣ କି ଭାବର କୃଷ୍ଣ କଥା ଶୁଣିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରନ୍ତି । ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ ମିଶ୍ର କହିଲେ, ମୋର କୃଷ୍ଣକଥା ପ୍ରଶ୍ନ କରିବାର ଶକ୍ତି ନାହିଁ । ଆପଣ କୃପାକରି ଯାହା ଯାହା ଶୁଣିବାର ମନେକରନ୍ତି ତାହା ଶୁଣାଉନ୍ତୁ । ମୁଁ ଭିକ୍ଷୁକ ବ୍ରାହ୍ମଣ । ଆପଣ ମୋର ପୋଷ୍ଟା । ଆପଣ ସ୍ୱୟଂ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କୁ କୃଷ୍ଣକଥା ଶୁଣାଇ ଅଛନ୍ତି । ଅତଏବ ବିଦ୍ୟାନଗରଠାରେ ଆପଣ ଯେଉଁ କୃଷ୍ଣକଥାର ଅମୃତସାଗର ଉଚ୍ଛଳାଇ ଥିଲେ ମୋତେ କୃପା କରି ସେମାନ ଶୁଣାଇ ଚରିତାର୍ଥ କରାଉନ୍ତୁ ।

ରାମାନନ୍ଦ କହିଲେ, "ମହାଶୟ ! ମୋର ନିଜର କୃଷ୍ଣକଥା କହିବାର କିଛିମାତ୍ର ଶକ୍ତି ନାହିଁ । ତେବେ ମହାପ୍ରଭୁ ମୋ ହୃଦୟରେ ରହି ଯାହା ମୋ ମୁଖରେ ପ୍ରକାଶ କରାଇବେ ମୁଁ ତାହାହିଁ କହିବି" । ଏହା କହି ରାମାନନ୍ଦ ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ ମିଶ୍ରଙ୍କୁ କୃଷ୍ଣକଥା ଶୁଣାଇବାକୁ ଲାଗିଲେ । ତାଙ୍କ ଶ୍ରୀମୁଖରୁ କୃଷ୍ଣକଥାରୂପ ତରଙ୍ଗିଣୀ ପ୍ରବାହିତ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା । ସେ ନିଜେ ପ୍ରଶ୍ନ ଉତ୍ଥାପନ କରୁଅଛନ୍ତି, ପୁଣି ତାହାର ଉତ୍ତର ଦେଉଅଛନ୍ତି । କୃଷ୍ଣକଥା କହିବା ସମୟରେ ସେ ଆପଣାକୁ ଭୁଲିଗଲେ । କୃଷ୍ଣକଥାରୂପ ରସାମୃତ-ସିନ୍ଧୁ ଉଛୁଳି ପଡ଼ିଲା । ସେ ତରଙ୍ଗରେ ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ ମିଶ୍ର ବୁଡ଼ିଗଲେ, କିଛି ଥଳକୂଳ ପାଇଲେ ନାହିଁ । ବକ୍ତା ଶ୍ରୋତା ଉଭୟ କୃଷ୍ଣପ୍ରେମରେ ବିହ୍ୱଳ । କାହାର ବାହ୍ୟଜ୍ଞାନ ନ ଥିଲା, କାଳଜ୍ଞାନ ରହିବ କେଉଁଠାରୁ । ଦିବା ଅବସାନ ପ୍ରାୟ ଦେଖି ରାୟଙ୍କ ସେବକ ଯାଇ ଜଣାଇଲା, "ମହାତ୍ମନ ! ଦିବା ଯେ ଶେଷ ହେଲାଣି" । ତେତେବେଳେ ରାମାନନ୍ଦ କଥା ବନ୍ଦ କରି ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ ମିଶ୍ରଙ୍କୁ ବହୁସମାଦର ପୂର୍ବକ ବିଦାୟକଲେ । ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ ମିଶ୍ର କହିଲେ, "ମହାତ୍ମନ ! ମୁଁ ଆଜି ତବ ଶ୍ରୀମୁଖରୁ ଅମୃତମୟ କୃଷ୍ଣକଥା ଶ୍ରବଣ କରି କୃତାର୍ଥ ହେଲି" ।

ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ ମିଶ୍ର ଭାବ ଗଦ୍‌ଗଦ ହୋଇ ଗୃହକୁ ଫେରି ଆସିଲେ ଓ ଘରେ ଆସି ସ୍ନାନାହ୍ନିକ ସମାପନ କଲେ । ଆଜି ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ ମିଶ୍ର ଆନନ୍ଦରେ ବିହ୍ୱଳ । ସେ ସ୍ଥିର ହୋଇ ରହି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ସେ ତାଙ୍କୁ ରାମାନନ୍ଦରାୟଙ୍କଠାକୁ ପଠାଇ କୃଷ୍ଣକଥାରୂପ ଅମୃତାବ୍ଧିରେ ବୁଡ଼ାଇ ଅଛନ୍ତି ସେହି ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କଠାରେ ନିଜ କୃତଜ୍ଞତା ଜ୍ଞାପନ କରିବାପାଇଁ ଉତ୍କଣ୍ଠିତ ହୋଇ ସନ୍ଧ୍ୟାସମୟରେ ତାଙ୍କଠାରେ ଆସି ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ ଏବଂ ତାଙ୍କ ଶ୍ରୀଚରଣକମଳରେ ପ୍ରଣାମ କଲେ । ମହାପ୍ରଭୁ ତାଙ୍କର ପ୍ରଫୁଲ୍ଲବଦନ ଦେଖି ବୁଝିପାରିଲେ, ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ ମିଶ୍ର ଆଜି କୃତାର୍ଥ ହୋଇଅଛନ୍ତି । ଅନ୍ତର୍ଯ୍ୟାମୀପ୍ରଭୁ ସବୁ ଜାଣି ମନ୍ଦ ମନ୍ଦରେ ହସି ପଚାରିଲେ, "ମିଶ୍ରେ ! ଏବେ ରାମାନନ୍ଦଙ୍କଠାରୁ କୃଷ୍ଣକଥା ଶୁଣିଲ" ? ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ ମିଶ୍ରେ ପ୍ରେମ ଗଦ୍‌ଗଦ ହୋଇ କହିଲେ "ପ୍ରଭୋ ! ଆପଣ ଏ ଦାସକୁ କୃତାର୍ଥ କରିଅଛନ୍ତି । ମୁଁ କିଛି କୃଷ୍ଣକଥା ଶ୍ରବଣ କରିବାକୁ ଚାହିଁଥିଲି, କିନ୍ତୁ, ଆପଣ ପ୍ରଭୁ ଦୟା ପ୍ରକାଶ କରି ଏ ଅଧମକୁ କୃଷ୍ଣକଥା ସାଗରରେ ଏକାବେଳେ ନିମଜ୍ଜିତ କରାଇଲେ । ଶ୍ରୀଳ ରାମାନନ୍ଦରାୟଙ୍କର କଥା ବର୍ଣ୍ଣନାର ଅତୀତ । ସେ ତ ମନୁଷ୍ୟ ନୁହନ୍ତି । ସେ କୃଷ୍ଣ ଭକ୍ତିରସର ମୂର୍ତ୍ତିମାନ ଅବତାର" । ଯଥା—

ମିଶ୍ର କହେ ପ୍ରଭୁ ମୋରେ କୃତାର୍ଥ କରିଲା,
କୃଷ୍ଣକଥାମୃତାର୍ଣ୍ଣବେ ମୋରେ ଡୁବାଇଲା ।
ରାମାନନ୍ଦ ରାୟ କଥା କହିଲେ ନା ହୟ,
ମନୁଷ୍ୟ ନହେ ରାୟ କୃଷ୍ଣଭକ୍ତିରସମୟ ।

ରାୟ ମହାଶୟ ଏ ଅଧିନକୁ କୃଷ୍ଣକଥାମୃତ ଅଶେଷ ପ୍ରକାରେ ପାନ କରାଇ ଶେଷରେ କହିଲେ, "ମହାଶୟ ! ମୁଁ ଯେ କୃଷ୍ଣ କଥା କହୁଅଛି ଆପଣ ଏହା ମନେ କରିବେ ନାହିଁ ମୁଁ କେବଳ ଯନ୍ତ୍ରବିଶେଷ । ଯନ୍ତ୍ରୀ ଯନ୍ତ୍ରକୁ ଯେପରି ସ୍ୱରରେ ବଜାନ୍ତି ଯନ୍ତ୍ର ସେହି ସ୍ୱରରେ ବାଜେ । ଶ୍ରୀମନ୍ ମହାପ୍ରଭୁ ତଦ୍ରୂପ ମୋର ହୃଦୟ ମନ୍ଦିରରେ ଯନ୍ତ୍ରୀସ୍ୱରୂପ ରହି ମୋର ମୁଖରୂପ ଯନ୍ତ୍ରଦ୍ୱାରା ଏମାନ ପ୍ରକାଶ କରାଉ ଅଛନ୍ତି । ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କର ଏ ଭଙ୍ଗୀ ବୁଝିବା ଅତି କଠିନ । କିନ୍ତୁ ମୁଁ ସତ୍ୟ ସତ୍ୟ କହୁଅଛି । ଏକଥାରୁ ସଦେମାତ୍ର ମୋର ନିଜର ନାହିଁ । ଏ ସମସ୍ତର ବକ୍ତା ସେହି ଭୁବନ ବିମୋହନ ଗୌରଚନ୍ଦ୍ର" । ଅତଏବ ହେ ଭୁବନମଙ୍ଗଳ ! ଭବଦୀୟ କୃପାରୁ ବ୍ରହ୍ମାର ଅଗୋଚର କୃଷ୍ଣତତ୍ତ୍ୱ ଗୁଢ଼ତତ୍ତ୍ୱ ରସତତ୍ତ୍ୱ ଆଦି ମୁଁ ଶ୍ରବଣ କରି ଚରିତାର୍ଥ ହେଲି ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ମହାପ୍ରଭୁ ବିନୟର ଖଣି । ଏହି ନିଜ ସୁତ ତାଙ୍କ ଭଲ ଲାଗିଲା ନାହିଁ । ସେ କହିଲେ, ରାମାନନ୍ଦ ବିନୟ ପୁରୁଷର ନିଜଗୁଣ ଗୋପନ କରି ମୋ ଉପରେ ସମସ୍ତ ଗୁଣ ଅର୍ପଣ କରିଅଛନ୍ତି । ଆପଣାକୁ ତୃଣାଦପି ନୀଚ ଜ୍ଞାନ କରିବା ମହତ୍ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କର ସ୍ୱଭାବ । ଯଥା—

ପ୍ରଭୁ କହେ ରାମାନନ୍ଦ ବିନୟର ଖନି
ଆପନାର କଥା ପର ମୁଖେ ଦେନ ଆନି ।
ମହାନୁଭବର ଏହି ମତ ସ୍ୱଭାବ ହୟ
ଆପନାର ଗୁଣ ନାହିଁ ଆପନି କହୟ ।

ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ ମିଶ୍ରଙ୍କୁ ପଠାଇ ରାୟ ରାମାନନ୍ଦଙ୍କ ମୁଖରୁ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ କଥା ଶୁଣାଇବାର ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କର ଯେ କି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଥିଲା, କବିରାଜ ମହାଶୟ ତାହା ନିଜେ ଉଲ୍ଲେଖ କରି ଅଛନ୍ତି । ମହାନୁଭବ ଶ୍ରୀରାମାନନ୍ଦରାୟଙ୍କ ମହିମା ଲୋକରେ ପ୍ରକାଶ କରିବା ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ; କିନ୍ତୁ ଆନୁଷଙ୍ଗିକରେ ମହାପ୍ରଭୁ ଦେଖାଇଲେ, କୃଷ୍ଣତତ୍ତ୍ୱ ଜାଣିବା ପାଇଁ ବର୍ଣ୍ଣ ଅବା ଆଶ୍ରମ ଅପେକ୍ଷା କରେ ନାହିଁ । ଜାତିରେ ଶୂଦ୍ର ଏବଂ ଆଶ୍ରମରେ ଗୃହସ୍ଥ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ମନୁଷ୍ୟ ସାଧନ ବଳରେ ତଦାନନ୍ଦମୟ ପ୍ରେମ ରାଜ୍ୟର ସମସ୍ତ ରହସ୍ୟ ଅବଗତ ହୋଇ ନିଜକୁ ଅତି ଉଚ୍ଚସ୍ଥାନକୁ ଉତ୍ତୋଳନ କରିପାରେ । ଏମନ୍ତକି ସେ ବ୍ୟକ୍ତି ଅସ୍ପୋଷ୍ଟ ପ୍ରଭୁଙ୍କରେ ସନ୍ନ୍ୟାସୀର ଗୁରୁସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କରି ପାରନ୍ତି । କୃଷ୍ଣଦାସ କବିରାଜଙ୍କର ଏହି ଉକ୍ତି ଶ୍ରୀଳ ନରୋତ୍ତମଠାକୁର, ଶ୍ରୀଳ ଶ୍ୟାମାନନ୍ଦ, ଓ ଶ୍ରୀ ରସିକାନନ୍ଦ ପ୍ରଭୃତିଙ୍କର ଜୀବନରେ ପ୍ରମାଣୀକୃତ ହୋଇ ଅଛି । କବିରାଜ ଗୋସ୍ୱାମୀଙ୍କର ଉକ୍ତି ନିମ୍ନରେ ଉଦ୍ଧୃତ କଲି ।

ଗୃହସ୍ଥ ହଞ୍ଚା ନହେ ରାୟ ଷଡ଼ବର୍ଗର ବଶେ,
ବିଷୟୀ ହଇୟା ସନ୍ନ୍ୟାସୀରେ ଉପଦେଶେ,
ଏଇ ସବ ଗୁଣ ତାଁର ପ୍ରକାଶ କରିତେ
ମିଶ୍ର ପାଠାଇଲ ତାଁହା ଶ୍ରବଣ କରିତେ
ଭକ୍ତଗଣ ପ୍ରକାଶିତେ ପ୍ରଭୁ ଭାଲ ଜାନେ
ନାନା ଭଙ୍ଗିତେ ପ୍ରକାଶି ନିଜ ଲାଭ ମାନେ
ଆର ଏକ ସ୍ୱଭାବ ଗୌରେର ଶୁନ ଭକ୍ତଗଣ
ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ସ୍ୱଭାବ ଗୂଢ଼ କରେ ପ୍ରକଟନ
ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ପଣ୍ଡିତଗଣେ କରିତେ ଗର୍ବ ନାଶ,
ନୀଚ ଶୂଦ୍ର ଦ୍ୱାରା କରେ ଧର୍ମ୍ମର ପ୍ରକାଶ,
ଭକ୍ତିତତ୍ତ୍ୱ ପ୍ରେମ କହେ ରାୟେ କରି ବକ୍ତା
ଆପନି ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ ମିଶ୍ର ସହ ହୟ ଶ୍ରୋତା
ହରିଦାସ ଦ୍ୱାରା ନାମ ମାହାତ୍ମ୍ୟ ପ୍ରକାଶ
ସନାତନ ଦ୍ୱାରା ଭକ୍ତି ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ବିଳାସ
ଶ୍ରୀରୂପ ଦ୍ୱାରା ବ୍ରଜରସ ପ୍ରେମଲୀଳା,
କେ ବୁଝିତେ ପାରେ ଗମ୍ଭୀର ଚୈତନ୍ୟର ଖେଳା ।
ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟ ଲୀଳା ଏଇ ଅମୃତର ସିନ୍ଧୁ
ଜଗତ ଭାସାଇତେ ପାରେ ଯାର ଏକ ବିନ୍ଦୁ ।

(କ୍ରମଶଃ)

ଶ୍ରୀ ପାଙ୍ଗପାରଣ ପାଣି ।

ବରୁଣଶିଙ୍ଗର କିମ୍ବଦନ୍ତୀ ।

ଏହି ଗ୍ରାମର ଉତ୍ତରସୀମା ଲେମ୍ବୁନଦୀ, ପଶ୍ଚିମ ସୀମା ଜଗନ୍ନାଥ ରାସ୍ତା, ଦକ୍ଷିଣ ସୀମା ରଣା ନଦୀ, ପୂର୍ବସୀମା ଲେମ୍ବୁନଦୀ ଧାର । ଏହି ଗ୍ରାମର ପଶ୍ଚିମ ପାର୍ଶ୍ୱସ୍ଥ କଟିଦେଶରେ ମେଖଳା ସ୍ୱରୂପ ରେଲ ବର୍ତ୍ମ ବିରାଜିତ । ଏହା ଗୋଟିଏ ଅତି ପ୍ରାଚୀନ ସମୃଦ୍ଧିଶାଳୀ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଗ୍ରାମ ଥିଲା । ପ୍ରବାଦ ଅଛି "ଆଦ୍ୟ ବରୁଣା, ରତ ସ୍ଥଳନା, ଥାନା ରେମୁଣା, ଏ ତିନି ଆଦ୍ୟ ପୁରୁଣା" । ଅନ୍ୟ ସ୍ଥାନ ଦ୍ୱୟର ପୁରାବୃତ୍ତ ଅବିଦିତ ସତ୍ତ୍ୱେ ବରୁଣଶିଙ୍ଗର କିଂବଦନ୍ତୀ ପୁରାବୃତ୍ତ ନାମରେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଲା ।

ଅତି ପ୍ରାଚୀନ କାଳରେ (ଯେଉଁସମୟରେ) ଉତ୍କଳଖଣ୍ଡରେ ଗଙ୍ଗାବଂଶୀୟ ନୃପତିଙ୍କର ରାଜତ୍ୱ ବିଦ୍ୟମାନ ଥିଲା । ତଦାନୀଂ-ତନ ତଦ୍‌ବଂଶୀୟ କୌଣସି ରାଜା ତୀର୍ଥାଟନାର୍ଥ ଗୟା ବୃନ୍ଦାବନାଦି ସବୁ ଦେଶକୁ ଯାତ୍ରା କରିଥିଲେ । କିଛିଦିନ ପରେ ତୀର୍ଥାଟନରୁ ପ୍ରତ୍ୟାବୃତ୍ତ ହୋଇ ଆସିବା ସମୟରେ ରାଜାଙ୍କର ବୃଦ୍ଧା ମାତା ଏହିଠାରେ ମାନବଲୀଳା ସମ୍ବରଣ କରିବାରୁ ରାଜା ମନୋଦୁଃଖ ହେତୁ ସ୍ୱଗୃହକୁ ନ ଯାଇ ଏହିଠାରେ ପ୍ରାସାଦ ନିର୍ମାଣକରି ଅବସ୍ଥାନ କଲେ । କିନ୍ତୁ ଇତିହାସ ପାଠକଙ୍କୁ ଜଣାଯାଏ ଯେ ଚତୁର୍ଦ୍ଦେବଙ୍କ ପୁତ୍ର ଉତ୍କଳେଶ୍ୱର ଦେବ ଖ୍ରୀ ୧୧୫୨ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଉତ୍କଳକୁ ଗଙ୍ଗାକୂଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରାଜତ୍ୱ ବିସ୍ତାର କରିଥିଲେ । ଏବମ୍ବିଧ ସଂଶୟରୁ ଅନୁମିତ ହୁଏ ଯେ ରାଜା ଶତ୍ରୁମାନଙ୍କୁ ଯୁଦ୍ଧଦ୍ୱାରା ତତ୍ତଦେଶ ଗଙ୍ଗାକୂଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅଧିକାର କରିଥିଲେ, ଫେରିବା ସମୟରେ ଯୁଦ୍ଧରେ କ୍ଷତଗ୍ରସ୍ତ ହୋଇ ସ୍ୱ ନଗରକୁ ଯାଇ ପାରିଲେ ନାହିଁ ; କିଛିଦିନ ଏ

Digitized by srujanika@gmail.com

ସ୍ଥାନରେ କାଳଯାପନ କରିବାକୁ ମାନସ କରି ଅବସ୍ଥାନ କଲେ। ଏହା ବହୁକାଳର ଘଟଣା ହୋଇଥିବାରୁ ରାଜପ୍ରାସାଦାଦିର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ କାଳର ଅନନ୍ତ ଗର୍ଭରେ ବିଲୁପ୍ତ ହୋଇ ଯାଇଅଛି। ଯେଉଁସମୟରେ ରେଲ ବର୍ତ୍ମ ନୂତନ ନିର୍ମିତ ହେଲା, ସେ ସମୟରେ ମୃତ୍ତିକା ଖନନ କରୁଁ କରୁଁ ଭୂଗର୍ଭରେ ପ୍ରୋଥିତ ହୋଇ ରହିଥିବା କୂପ ଓ ରାଜପ୍ରାସାଦାଦିର ଭଗ୍ନାବଶେଷ ନିର୍ମିତ ମୂଳ ଭିତ୍ତିମାନ ଏବଂ କେତେକ ସ୍ଥାନରୁ କପର୍ଦ୍ଦକପୂର୍ଣ୍ଣ ୨୫।୩୦ ଗୋଟି ମୃଣ୍ମୟ ପାତ୍ର ବହିର୍ଗତ ହୋଇଥିଲା। ଏଥିରୁ ଅନୁମିତ ହେଉଅଛି ଯେ ସେ ସମୟରେ ଅସ୍ମଦ୍ଦେଶରେ ରୌପ୍ୟ ଓ ତାମ୍ର ମୁଦ୍ରା ପରିବର୍ତ୍ତରେ କପର୍ଦ୍ଦକ ପ୍ରଚଳିତ ହେଉଥିଲା।

ଶ୍ରୁତି ବଚନ ଅଛି, "କୀର୍ତ୍ତିର୍ଯସ୍ୟ ସଜୀବତି"। କାଳର ସ୍ରୋତରେ ସମସ୍ତ ବହିଯାଏ, କୀର୍ତ୍ତିଶାଳୀ ମନୁଷ୍ୟର ନାମକୁ କୀର୍ତ୍ତି କାଳର ବକ୍ଷରେ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣାକ୍ଷରରେ ଖୋଦିତ କରାଇ ତାହାକୁ ଅମରତ୍ୱ ପ୍ରଦାନ କରେ। ଇଦାନୀଂ ରାଜା ରାଣୀ ନାହାନ୍ତି କିନ୍ତୁ ତାହାଙ୍କ ସହକୀର୍ତ୍ତି ମଧ୍ୟରେ ଦୁଇଗୋଟି ବୃହତ୍ ସରୋବର ଓ ତିନିଗୋଟି ବୃହତ୍ ପ୍ରାନ୍ତର ଅଦ୍ୟାବଧି ବିଦ୍ୟମାନ ରହି ତାହାଙ୍କର ଯଶଃ ଘୋଷଣା କରୁଅଛି। ବୋଧହୁଏ ରାଣୀଙ୍କର ନାମ କଇଁଲ୍ୟା ଥିଲା। ତତ୍ପ୍ରମାଣାନୁଯାୟୀ ରାଜପ୍ରାସାଦ ନିର୍ମିତ ହୋଇଥିବ। ସ୍ଥାନଟିର ନାମ କଇଁଲ୍ଲୁତହ ନାମରେ ଅଦ୍ୟାବଧି ଚଳି ଆସୁଅଛି। ଉକ୍ତ ସ୍ଥାନରେ ପ୍ରାସାଦ ନିର୍ମିତ ହୋଇଥିବାର ପ୍ରମାଣ ଏହା ଯେ ଏହାର ଉତ୍ତର ପୂର୍ବ ଦକ୍ଷିଣ ପାର୍ଶ୍ୱ ନଦୀରେ ପରିଖାର ଚିହ୍ନ ଏବଂ ପଶ୍ଚିମ ପାର୍ଶ୍ୱସ୍ଥ ତାହାର ନାମକ ରାଣୀ-ଦଂଶ ଖୋଦିତ ବିଦ୍ୟମାନ ରହିଅଛି। ଏହି ପ୍ରାନ୍ତରର ଉତ୍ତର ପୂର୍ବ କୋଣରେ ଗୁବାକ ଆଦି ନାନା ବୃକ୍ଷ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ରାଣୀ ଉଦ୍ୟାନ ଥିଲା। ବିଶେଷତଃ ଗୁବାକ ବୃକ୍ଷ ଥିବାରୁ ଉକ୍ତ ତହର ନାମ ଗୁଅବାଡ଼ି ତହ ଏବଂ ଏହାର ଦକ୍ଷିଣରୁ ରାଜାଙ୍କର କଚେରୀ ହେଉଥିବାରୁ କଚେରୀ ତହ ନାମରେ ଅଦ୍ୟାବଧି ପ୍ରଚଳିତ ହୋଇ ଆସୁଅଛି। ଉପର୍ଯ୍ୟୁକ୍ତ ପ୍ରାନ୍ତର ଦ୍ୱୟ ତଦବଧି ସର୍ବସାଧାରଣ ଗୋଚର ରୂପରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇ ଆସୁଥିବାରୁ ତଦ୍ଦ୍ୱାରା ଗ୍ରାମର ଅଶେଷ ମଙ୍ଗଳ ସାଧିତ ହେଉଅଛି।

ଉକ୍ତିଖିତ ପୁଷ୍କରଣୀ ଦ୍ୱୟ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ନିମ୍ନଲିଖିତ ପ୍ରକାରେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରବାଦ ପ୍ରଚଳିତ ଅଛି। ରାଜା ଓ ରାଣୀ ଦ୍ୱୟ ଦୁଇଟି ପୁଷ୍କରଣୀ ଖନନ କରାଇ ପୁତ୍ରକୁ ଜିଜ୍ଞାସା କଲେ ବତ୍ସ, କାହାର ପୁଷ୍କରଣୀ ବଡ଼ ଓ ଉତ୍ତମ ହୋଇଅଛି? ରାଜପୁତ୍ର ଉତ୍ତର କଲେ ପିତାଙ୍କ ଖୋଦିତ ପୁଷ୍କରଣୀଟି କେବଳ ଗେଲ୍ଲାରେ ବୃହତ୍ତର କିନ୍ତୁ ମାତାଙ୍କର ଖୋଦିତ ପୁଷ୍କରଣୀଟି ସୁଗଭୀର ଓ ପୌଷ୍କିର ବିଶିଷ୍ଟ ଅଟେ। ରାଜା ପୁତ୍ରର ଏବମ୍ବିଧ ଉତ୍ତର ଶ୍ରବଣ କରି କ୍ରୋଧାନ୍ୱିତ ହୋଇ ପୁତ୍ରକୁ ହତ୍ୟା କରି ତାହା (ଦହନ) କରି ଦେଲେ। ପୁତ୍ରଙ୍କ କଥାନୁଯାୟୀ ରାଜାଙ୍କ ଖୋଦିତ ପୋଖରୀର ନାମ ବଡ଼ଖୁଅ ଏବଂ ରାଣୀଙ୍କ ଖୋଦିତ ପୋଖରୀର ନାମ (ତନ୍ନିମିତ୍ତ ପୁତ୍ରକୁ ତାହା-ଦହନ-କରିଥିବା ହେତୁ) ତାହାରା ନାମରେ ଅଦ୍ୟାବଧି ହୋଇ ଅଦ୍ୟାବଧି ବିଦ୍ୟମାନ ରହିଅଛି। ପ୍ରକୃତରେ ରାଜାଙ୍କ ଖୋଦିତ ପୋଖରୀଟି ଅତି ପ୍ରଶସ୍ତ ଅଟେ। କିନ୍ତୁ କାଳକ୍ରମେ ତାହା ପ୍ରୋଥିତ ହୋଇ ଅଗଭୀର ହୋଇ ଯାଇ ଅଛି। ରାଣୀଙ୍କ ଖୋଦିତ ପୋଖରୀଟି ମନୋହର ଓ ସୁଗଭୀର ଥିଲା। ଏହାଟି ମଧ୍ୟ ରାଣୀଙ୍କ ପୋଖରୀ ଅଟେ। ଏହାର ପୂର୍ବପାର୍ଶ୍ୱ ତଟସ୍ଥ ଗୋଟିଏ ପ୍ରକାଣ୍ଡ ବଟ ବୃକ୍ଷ ମୂଳରେ ଖରଖାଇ ନାମକ ଏକ ଗ୍ରାମ ଦେବୀଙ୍କ ଆସ୍ଥାନ ଅଦ୍ୟାବଧି ବିରାଜିତ। ପ୍ରବାଦ ଅଛି କୌଣସି ଲୋକର କର୍ମ କାର୍ଯ୍ୟ ହେଲେ ଉକ୍ତ ଦେବୀଙ୍କୁ ପୂଜା ଅର୍ଘ୍ୟ ପ୍ରଦାନ କରି ପ୍ରାର୍ଥନା କଲେ ଦେବୀ ପ୍ରସନ୍ନ ହୋଇ ତାହାର ପ୍ରାର୍ଥିତ ଲାଂସା ବାସନାଦି ପୋଖରୀ ଗର୍ଭରୁ ବାହାର କରି କୂଳରେ ସ୍ଥାପନ କରି ରଖିଥାନ୍ତି। ଉକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି ତାହା ଆଣି ସ୍ୱକାର୍ଯ୍ୟ ସମାପନାନ୍ତେ ପୁଣି ଉକ୍ତ ସ୍ଥାନରେ ଥୋଇ ଦେଇ ଆସେ। କୌଣସି ଲୋଭସକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି ସତ୍ୟ ରକ୍ଷାକରି ନପାରିବାରୁ ଏବଂ ପଦାର୍ଥ ମାନ ଆଣି ନଦେବାରୁ ଉକ୍ତପ୍ରଥା ରହିତ ହୋଇ ଗଲା। ଇଦାନୀଂ ଉକ୍ତ ପୋଖରୀଟି ରେଳବର୍ତ୍ମ ଦ୍ୱାରା ଦ୍ୱିଖଣ୍ଡିତ ହୋଇ ଯାଇ ଅଛି। ତଥାପି ଅଦ୍ୟାବଧି ତାହାର ଜଳ ପୂର୍ଣ୍ଣବହୁ ସ୍ୱଚ୍ଛ ରହିଅଛି। ପୁଷ୍କରାପେକ୍ଷା ଇଦାନୀଂ ପୁଷ୍କରିଣୀଟି ପୋତ ଯାଇ କମଳ ବନରେ ପରିପୂରିତ ହୋଇ ଅପୂର୍ବ ଶୋଭା ଧାରଣ କରିଅଛି। ବସନ୍ତ ଓ ଗ୍ରୀଷ୍ମଋତୁର ପ୍ରାତଃ ଓ ସାୟଂ ସମୀରଣ ସେବନାର୍ଥେ ପ୍ରୋକ୍ତ ପୁଷ୍କରିଣୀ କୂଳ ଅତି ସୁମନୋହର ସ୍ଥାନ ଅଟେ।

ଗ୍ରାମର ନାମ ବରୁଣଶିଙ୍ଗ ହେବାର ନିମ୍ନ ଲିଖିତ ପ୍ରକାର ଗୋଟିଏ କିମ୍ବଦନ୍ତୀ ପ୍ରଚଳିତ ଅଛି। ଯଥା; ଏହି ଗ୍ରାମର ଦକ୍ଷିଣ ପୂର୍ବ କୋଣରେ ଲୁଲିଆ ନାମକ ଏକ ଗ୍ରାମ ଅବସ୍ଥିତ। ଉକ୍ତ ଗ୍ରାମରେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ବଂଶୋଦ୍ଭବ ଜଜ୍ଜ କଜ୍ଜ ନାମକ ଭ୍ରାତୃ ଦ୍ୱୟ ବାସ କରୁଥିଲେ। ତାହାଙ୍କର ଏକ ବୃଦ୍ଧା ମାତା ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ କେହ ନ ଥିଲେ। ବ୍ରାହ୍ମଣଦ୍ୱୟ ଅତି ଗରିବ। ଭିକ୍ଷା ଦ୍ୱାରା ଜୀବିକା ନିର୍ବାହ କରନ୍ତି, ଏକଦିନେ ଭିକ୍ଷା ମାଗିବାକୁ ଯାଇଅଛନ୍ତି, ସେହି ସମୟରେ ଏଠାକାର ରାଜାଙ୍କର ମାତୃଗୁ ହସ୍ତୀର ଖାଦ୍ୟ ଆହରଣାର୍ଥେ ଯାଇ ଉକ୍ତ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କ ବାଡ଼ିରୁ କେତେକ ଛଣ ବଳଜାରକରି ବହିଆଣିଲେ। ବ୍ରାହ୍ମଣଦ୍ୱୟ ଭିକ୍ଷାରୁ ପ୍ରତ୍ୟାବୃତ୍ତ ହୋଇ ଛଣ ନ ଦେଖି ମାତାଙ୍କୁ କାରଣ ପଚାରିଲେ ମାତା ହାତଅଳ କଥା ପ୍ରକାଶ କଲା। ଭ୍ରାତୃଦ୍ୱୟ

Digitized by srujanika@gmail.com

ମାତାଙ୍କଠାରୁ ଏବମ୍ବିଧ ବାକ୍ୟ ଶ୍ରବଣ କରି ବିଷାଦିତ ମନରେ ତତ୍ସମୀପ ରାଜାଙ୍କଠାକୁ ଦୁଃଖ ଜଣାଇବାକୁ ଆସିଲେ । ଆସି ସିହଦ୍ୱାରରେ ଉପଗତ ହୋଇ ଦ୍ୱାରରକ୍ଷକକୁ ଜଣାଇଲେ ଯେ, ଆମ୍ଭେ ଗରିବ ବ୍ରାହ୍ମଣ, ରାଜାଙ୍କଠାରେ ଆମ୍ଭର କୌଣସି ଦୁଃଖ ଜଣାଇବାର ଅଛି, ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ଦ୍ୱାର ଛାଡ଼ିଦିଅ ଆମ୍ଭେ ରାଜାଙ୍କୁ ଆଶୀର୍ବାଦ କରି ଆମ୍ଭର ଗୁହାରି ଜଣାଇବୁଁ । ଦ୍ୱାରରକ୍ଷକ ତାହାଙ୍କୁ ଭିତରକୁ ନ ଛାଡ଼ି ଦ୍ୱାରେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ କରାଇ ରାଜାଙ୍କଠାରେ ସମ୍ବାଦ ଦେଲେ ଯେ ଦୁଇ ଜଣ ଗରିବ ବ୍ରାହ୍ମଣ ମଣିମାଙ୍କୁ ଆଶୀର୍ବାଦ କରିବାପାଇଁ ଆସି ସିହଦ୍ୱାରରେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ହୋଇଅଛନ୍ତି । ଶୁମୁରୁ ହୁକୁମ ହେଲେ ସେ ଆପଣଙ୍କ ନିକଟକୁ ଆସି ଆଶୀର୍ବାଦ କରିବେ । ତହୁଁ ରାଜା କହିଲେ, ତାହାଙ୍କୁ କହ ସେ ମୋତେ କଲ୍ୟାଣ କରିବେ କଣ ମୋର ଅଶ୍ୱବନ୍ଧନ ଖମ୍ବକୁ କଲ୍ୟାଣ କରିଯିବେ । ଦ୍ୱାରରକ୍ଷକ ଏବମ୍ବିଧ ସମ୍ବାଦ ବ୍ରାହ୍ମଣଦ୍ୱୟଙ୍କୁ ଜଣାଇବାରେ ବ୍ରାହ୍ମଣଦ୍ୱୟ ହର୍ଷୋତ୍ଫୁଲ୍ଲ ଚିତ୍ତରେ ଯାଇ ଉକ୍ତ ଅଶ୍ୱବନ୍ଧନ ଶୁଷ୍କ ବରୁଣଖମ୍ବକୁ କଲ୍ୟାଣ କରିବାରୁ ହଠାତ୍ ତନୋଟି ଅଙ୍କୁର ଜାତ ହେଲା । ଏହା ଦେଖି ରାଜାଙ୍କ ଅନୁଚରମାନେ ରାଜାଙ୍କ ପାଖରେ ଏବମ୍ବିଧ ଅଦ୍ଭୁତ ବୃତ୍ତାନ୍ତ ଜଣାଇଲେ । ରାଜା ଏହା ଶ୍ରବଣାନ୍ତେ ବିସ୍ମିତ ହୋଇ ବ୍ରାହ୍ମଣଦ୍ୱୟଙ୍କୁ ଡକାଇଲେ । ତହୁଁ ବ୍ରାହ୍ମଣଦ୍ୱୟ ନିର୍ଭୀକ ଚିତ୍ତରେ ରାଜାଙ୍କଠାକୁ ଗମନ କଲେ । ରାଜା ବ୍ରାହ୍ମଣଦ୍ୱୟଙ୍କର ଦିବ୍ୟ କାନ୍ତି ଦର୍ଶନ କରି ଯୁଗକର ହୋଇ କହିଲେ ମୁଁ ଆପଣଙ୍କୁ ନ ଚିହ୍ନି ବହୁତ ଅପମାନ କରିଅଛି ; କୃପାକ୍ତ ହୋଇ ମୋର ଦୋଷ କ୍ଷମା କରିବେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ମୁଁ ଆପଣଙ୍କର ଗୁଣର ପରିଚୟ ପାଇ ଅତିଶୟ ପ୍ରୀତ ହୋଇଅଛି । ଆପଣ କଣ ଗୁହାନ୍ତି ? ତଦୁତ୍ତରରେ ବ୍ରାହ୍ମଣଦ୍ୱୟ କହିଲେ ଆମ୍ଭେ ଗରିବ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଭିକ୍ଷା ମାଗି ଦିନ କେଉଁଅଛୁଁ । ମଣିମାଙ୍କୁ କଣ ମାଗିବୁଁ ; ଶ୍ରୀହଜୁରରୁ ଯାହା ହୁକୁମ ହେବ ତାହା ତ ପରର କଥା ; ଅଗ୍ରେ ଆମ୍ଭର ଗୁହାରି ଶୁଣିବା ହେଉନ୍ତୁ । ଆପଣଙ୍କ ହାତିଅଲ ଆମ୍ଭର କେତେକ ଛଣ ବହି ଅଣିଥିବାରୁ ଆମ୍ଭେ ହଜୁରଙ୍କୁ ଜଣାଇବା ପାଇଁ ଆସିଅଛୁଁ । ବ୍ରାହ୍ମଣଦ୍ୱୟଙ୍କର ଛଣ ରାଜାଙ୍କ ଛଣ ସଙ୍ଗରେ ମିଶି ଯାଇଥିବାରୁ ରାଜା କହିଲେ, ଆପଣଙ୍କ ଛଣର କିଛି ପରିଚୟ ପାଇବୁଁ । ତହୁଁ ବ୍ରାହ୍ମଣଦ୍ୱୟ କହିଲେ ଆପଣ ସମସ୍ତ ଛଣରେ ଅଗ୍ନି ସଂଯୋଗ କରନ୍ତୁ, ଯେ ଆମ୍ଭର ଛଣ ସେ କଦାପି ଯୋଡ଼ ଯିବ ନାହିଁ । ତଦନୁଯାୟୀ ରାଜା ଛଣରେ ଅଗ୍ନି ସଂଯୋଗ କରାଇଲେ ; ରାଜାଙ୍କର ଛଣ ମୁହୂର୍ତ୍ତକ ମଧ୍ୟରେ ଭସ୍ମୀଭୂତ ହୋଇଗଲା, ମାତ୍ର ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କ ଛଣକୁ ଅଗ୍ନି ସ୍ପର୍ଶ କଲା ନାହିଁ । ଅହା, କି ବିଚିତ୍ରବିଧି ! ଇଦାନୀଂ ସେ ଯୋଗ ଓ ସେ ଦୂତାତ୍ମା ବ୍ରାହ୍ମଣ କାହିଁ ଗଲେ ? ବ୍ରାହ୍ମଣଦ୍ୱୟଙ୍କର ଗୁଣର ମହତ୍ତ୍ୱ ଓ ନିର୍ଲୋଭର ପରାକାଷ୍ଠା ସନ୍ଦର୍ଶନ କରି ସକଳେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟାନ୍ୱିତ ହେଲେ । ରାଜା ପରମ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହୋଇ ତାହାଙ୍କର ଛଣ ତାହାଙ୍କୁ ପ୍ରତ୍ୟର୍ପଣ କଲେ ଏବଂ ପାରିତୋଷିକ ସ୍ୱରୂପ କେତେକ ଅର୍ଥ ଏବଂ ବଂଶ ବାଟି ଭୂମି ନିଷ୍କରରୂପେ ବଂଶାନୁକ୍ରମେ ଭୋଗ କରିବାକୁ ସନନ୍ଦ କରି ଦେଇଥିଲେ । ଇଦାନୀଂ ସେମାନଙ୍କର ବଂଶଧରମାନେ ବହୁଳ ବିସ୍ତୃତ ହୋଇ ନାନା ସ୍ଥାନରେ ବସତି କରି ରହି ଅଛନ୍ତି । ସନନ୍ଦର ସତ୍ତା ନ ପାଇବାରୁ ସରକାର ବାହାଦୁର ଉକ୍ତ ଜମିମାନ କବଜାଧିକାର କରି ଦେଇ ଥିବାର ଜଣାଯାଏ । ସେ ଯାହା ହେଉ ଶୁଷ୍କ ବରୁଣ ଖମ୍ବରୁ ଅଙ୍କୁର ବାହାରି ଥିବାରୁ ତଦନୁଯାୟୀ ସେହି ଦିନରୁ ଏହି ଗ୍ରାମର ନାମ ବରୁଣଶିଙ୍ଗ ହୋଇଅଛି । ଅଦ୍ୟାବଧି ମଧ୍ୟ ତେନୋଟି ଅଙ୍କୁର ବହିର୍ଗତ ହୋଇ ଥିବାରୁ ପ୍ରବାଦ ଅଛି ଯେ "ବରୁଣଶିଙ୍ଗ, ଏକ ଏକ ମନୁଷ୍ୟର ତନ ତନ ଶିଙ୍ଗ ।"

ଏହି ଗ୍ରାମରେ ବିଦ୍ୟାର ଜେନା ଓ ଲୋକନାଥ ପାଣିଗ୍ରାହୀ ଏବଂ ଅନ୍ତର ମଧ୍ୟ କେତେକ ବ୍ୟକ୍ତି ଥିଲେ ସେମାନଙ୍କର ନାମ ଲୋପ ପାଇଅଛି । ସେମାନେ ଲକ୍ଷ୍ୟ ଭେଦ କରି ଉଡ଼ି ଯାଉଥିବା ପକ୍ଷୀକୁ ହତ କରୁଥିଲେ । ବାଣ୍ଟୁଳ ଦ୍ୱାରା ନାରିକେଳ ଓ ତାଳ କାଣ୍ଡମାନ ଛିନ୍ନ କରୁଥିଲେ । ସୋରିଷ ଓ କରଞ୍ଜ ଆଦି ତୈଳ ବୀଜକୁ ହସ୍ତରେ ଦଳି ସେଥିରୁ ତେଲ ବାହାର କରି ମାଖୁଥିଲେ ଏବଂ ଧନବନ୍ଧୁ ଶତପଥୀ ଓ ଦଇତାରି ଶତପଥୀ ନାମକ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଦ୍ୱୟ ବାନର ମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ବୃଷକୁ ବୃଷ ଲମ୍ଫ ପ୍ରଦାନ କରି ବାନରମାନଙ୍କୁ ନିହତ କରୁଥିଲେ । କଳି ଯୁଗରେ ଏମାନେ ଅର୍ଜୁନ ତୁଲ୍ୟ ବୀର ପୁରୁଷ ଥିଲେ । ଇଦାନୀଂ ସେମାନଙ୍କର ବାଣ୍ଟୁଳ ଦେଖାଯାଏ; ତାହାର ଆକାର ଗୁବାକ ସଦୃଶ, ସେ ଗୁଡ଼ିକ ପୋଡ଼ା ହୋଇ ଥିବାରୁ ଏତେ ଶକ୍ତ ହୋଇ ଅଛି ଯେ ଶତ ଶତ ବର୍ଷରୁ ଅଦ୍ୟାବଧି ତଦ୍ରୂପ ରହି ଅଛି । ଆଜିକାଲି ତାହାକୁ ପ୍ରସ୍ତର ଦ୍ୱାରା ଭାଙ୍ଗିଲେ ସହଜରେ ଭାଙ୍ଗେ ନାହିଁ । ଏହି ଗ୍ରାମ ସଲ୍ଲଗ୍ରରେ ଗୋଟିଏ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଶାସନ ଅଛି ; ସେ ଶାସନରେ ହରିହର ଆଗ୍ନେୟ ନାମରେ ଜଣେ ମହାତ୍ମା ଯୁବକ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଥିଲେ; ସେ ବେଦ ବେଦାନ୍ତାଦି ବ୍ରାହ୍ମଣ ବିଦ୍ୟାରେ ଶୁଦ୍ଧ ନିପୁଣତା ଲାଭ କରିଥିଲେ । ତାହାଙ୍କର ସ୍ତ୍ରୀ ମଧ୍ୟ ତାଦୃଶ ରୂପବତୀ ଓ ଗୁଣବତୀ ଥିଲେ । ଯୁବାବସ୍ଥାରେ ସ୍ୱାମୀ (ହରିହର ଆଗ୍ନେୟ) ଦେହି ଦିନ ଏ ମରଧାମ ତ୍ୟାଗ କରିବେ ସେହିଦିନ ପ୍ରାତଃ କାଳରୁ ତାହାଙ୍କର ସ୍ତ୍ରୀ ସ୍ନାନ ସାରି ବେଶ ଭୂଷାରେ ସଜ୍ଜିତ ହୋଇ ଅକସ୍ମାତ୍ ସ୍ୱେଚ୍ଛାକ୍ରାନ୍ତ ସ୍ୱାମୀଙ୍କୁ ଚିତ୍ତାରେ ଶୟନ କରାଇ ବସିଲେ; କିୟତ୍କ୍ଷଣ ପରେ ହରିହରଙ୍କର ପ୍ରାଣହୀନ ଦେହ

Digitized by srujanika@gmail.com

ପିଣ୍ଡର ତ୍ୟାଗ କରି ଗ୍ରହଣ କଲେ; ସ୍ତ୍ରୀଟିର ସେଥିରେ ଅତିଶୟ ଦୁଃଖ ନାହିଁ । ଲୋକମାନେ ଶବ ସତ୍କାର ପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେଲେ; ଶବକୁ ନେଇ ଯିବା ସମୟରେ ସ୍ତ୍ରୀଟି ତାହାଙ୍କ ଅନୁଗମନ କଲେ; ଶବ ସତ୍କାରକ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ତାହାଙ୍କୁ ପଣ୍ଡିତଦ୍ଗମନର କାରଣ ପଚାରିବାରୁ ସେ ପତି ଚିତାରେ ପ୍ରାଣ ବିସର୍ଜ୍ଜନ କରିବା କଥା ପ୍ରକାଶ କଲେ । ତହିଁ ସତ୍କାରକମାନେ ଶବକୁ ରଖି ପୋଲିସରେ ଖବର ଦେଲେ; ପୋଲିସ ଆସିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସ୍ତ୍ରୀ ସ୍ୱାମୀର ମସ୍ତକ କୋଡ଼ରେ ରଖି ଧ୍ୟାନ ମଗ୍ନ ହେଲେ; ଏବଂ ସମୟ ସମୟରେ ମଧ୍ୟ ଭଗବତ ଓ ରାମାୟଣ ମହାଭାରତାଦି ମୌଖିକ ବୋଲୁଥିଲେ; ଏପ୍ରକାର ସମ୍ବାଦ ଯାଇ ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ୫।୭ ଖଣ୍ଡ ଗ୍ରାମରୁ ସ୍ତ୍ରୀ ପୁରୁଷମାନେ ଦର୍ଶନାର୍ଥେ ଆସି ବୁଣ୍ଡ ହେଲେ । ପୋଲିସ ଆସି ପହଞ୍ଚିଲେ; ସ୍ତ୍ରୀର ମହତ୍ତ୍ୱ ପରୀକ୍ଷା ପାଇଁ ପୋଲିସ ହାତରେ କୌଣସି ପଦାର୍ଥ ଧରି ପଦାର୍ଥର ନାମ ପଚାରିବାରେ ସେ ତାହା କହିଦେଲେ, ଯେଉଁ ଶାସ୍ତ୍ରରୁ ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରୁ ଯାହା ପଚାରିଲେ ତାହା ସମସ୍ତ ଅନର୍ଗଳ ଭାବରେ କହିଲେ । ପୋଲିସ ତାହାଙ୍କୁ ଚିତାରୋହଣାର୍ଥେ ନିଷେଧ କରିବାରୁ ସେ ତାହାଙ୍କୁ ନାନା ଭୂତ ଭବିଷ୍ୟ ଉପଦେଶ ଦେଇ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ କଲେ; ତହିଁ ପୋଲିସ ଶବକୁ ସତ୍କାର କରିବାକୁ ହୁକୁମ ଦେଲେ; ସ୍ତ୍ରୀ ସ୍ୱାମୀର ପାଦକୁ ଏପରି ଭାବରେ ଧାରଣ କଲା ତାହା ବହୁତ ଲୋକ ଦେଖିଲା କରି ଛଡ଼ାଇ ପାରିଲେ ନାହିଁ । ତେଣୁ ଗତ୍ୟନ୍ତର ନ ଦେଖି ବହୁଲୋକ ସମଭିବ୍ୟାହାରେ ଶ୍ମଶାନକୁ ଗଲେ; ଚିତା ସଜ୍ଜିତ ହେଲା; ବଡ଼ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟର କଥା ଅଗ୍ନି ସଂଯୋଗ ମାତ୍ରେ ସେ ଏପରି କରାଳ ମୂର୍ତ୍ତିଧରି ଶିଖା ବିସ୍ତାର କଲା ଯେ ସମସ୍ତ ଲୋକେ ଦେଖି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟାନ୍ୱିତ ହେଲେ । ସତ୍କାରକମାନେ ଅନଳ ତେଜ ସହ୍ୟ ନ ପାରି ପୃଷ୍ଠଭଙ୍ଗ କଲେ, ମାତ୍ର ସ୍ତ୍ରୀଟି ଯୁଗ୍ମ କରରେ ଚିତା ଚତୁଃପାର୍ଶ୍ୱରେ ସାତଫେରା ଭ୍ରମଣ କରି ଚିତାରେ ପ୍ରବେଶ କଲା । ଏବମ୍ବିଧ ଘଟଣାରୁ ଗ୍ରାମର ଦକ୍ଷିଣ ପଶ୍ଚିମ କୋଣରେ ସତୀ ପଡ଼ିଆ ନାମକ ଗୋଟିଏ ବୃହତ୍ ପ୍ରାନ୍ତର ଅଦ୍ୟାବଧି ବିଦ୍ୟମାନ ଅଛି ।

ପ୍ରକୃତରେ ଯେଉଁ ବରୁଣଶିଙ୍ଗ ଏକସମୟରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଶୂର ପୁତ୍ର ଓ ସତୀଶ୍ରେଷ୍ଠମଣି ପତିବ୍ରତା ନାରୀମାନଙ୍କୁ ଧାରଣ କରିବା ଦ୍ୱାରା ନିଜର ମୁଖୋଜ୍ଜ୍ୱଳକର ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ହୋଇଥିଲା; ଇଦାନୀଂ ସେ ଶୂର ପୁତ୍ର ଓ ସତୀ ନାରୀମାନେ କାହାନ୍ତି ? ହେ ବରୁଣଶିଙ୍ଗ ବାସୀମାନେ ଯଦି ତୁମ୍ଭେମାନେ ପ୍ରକୃତ ଆର୍ଯ୍ୟ-ପୁତ୍ର ହୋଇଥାଅ ତାହାହେଲେ ମାତୃଭୂମିର ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ମୋଚନ ପାଇଁ ନିଜର ପୂର୍ବ ସ୍ମୃତି ସ୍ମରଣକର ଏବଂ ଇଶ୍ୱରଙ୍କରେ ନମସ୍କାରକରି ଗ୍ରାମର ତଥା ଦେଶର ଉନ୍ନତି କରିବାକୁ ପ୍ରଯତ୍ନଶୀଳ ହୁଅ । ଅଚିରେ ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କର ସୁଖରବି ଉଦିତ ହେବ ।

ଶ୍ରୀ ମଥୁରମୋହନ ବେହେରା ।

ଅମ୍ବା ।

(ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦ କବିତା ଭେଦ ।)

ନବମ ପରିଚ୍ଛେଦ ।

(ସତ୍ୟବତୀଙ୍କ ଜନ୍ମାଖ୍ୟାନ)

ଯଜ୍ଞାଗ୍ନେଳ—ପ୍ରତିଜ୍ଞା ଆଇଙ୍କ ହାତ ଧରି ଅଣି ବସାଇ କହିଲେ ଗୋପନୀୟ କଥା କଣ ଅଛି କହ—ପ୍ରତେଗ୍ନ ମାତୃଶପଥ ଅନୁରୋଧ ରକ୍ଷା କର କହିଲେ ତୁମ୍ଭକର କହୁଅଛି ଶୁଣ—ପଞ୍ଚଚର ନାମକ ଜଣେ ଧର୍ମଶୀଳ ନୃପତି କେବଳ ଫଳ ମୂଳ, ଝରଣାର ଜଳ, ଗଳିତ ପତ୍ର ଓ ବାତାହାରରେ ଥାଇ ଚିରକାଳିନ ପ୍ରଚଣ୍ଡ କିରଣରେ ପଞ୍ଚାଗ୍ନି ଜ୍ୱାଳି ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ଦେହରେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ହୋଇ, ଏକାଗ୍ର ଚିତ୍ତରେ ସହସ୍ରାବ୍ଦ କାଳ କଠୋର ତପସ୍ୟା କରୁଥିଲେ । ଏ ତପସ୍ୟା ଦେଖି ଦେବରାଜ ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ମନରେ ଭୀତି ଜାତ ହେଲାରୁ ସେ ବନ-ଭିତରେ ପଶି ସମ୍ବୋଧ କହିଲେ, ହେ ରାଜନ୍! ତୁମ୍ଭେ ଏ କଠୋର ତପସ୍ୟା ପରିହାର କର ମୁଁ ତୁମ୍ଭକୁ ବେଦ ରାଜ୍ୟେଶ୍ୱର କରି ଏ ବିହାର ପ୍ରଦାନ କରୁଅଛି ; ସୁଖରେ ରାଜ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ଭୋଗ କର । ଇନ୍ଦ୍ର ଅମରାବତୀକୁ ଫେରିଗଲେ । ରାଜା ଅହୋରାତ୍ର ସମ୍ବା ପରମାସୁନ୍ଦରୀଟିଏ ପର୍ବତରୁ ପାଇ ସୁଖରେ କାଳ ଯାପନ କଲେ । ଏକଦା ରାଜା ଗୋଟିଏ ମୃଗ ଅନ୍ୱେଷଣ ପାଇଁ ବନରେ ପହଞ୍ଚିଲାବେଳେ ସ୍ତ୍ରୀ ଋତୁ ରକ୍ଷା କଥାଟା ମନରେ ପଡ଼ିଗଲା—ସେଠାରେ ଛାଞ୍ଚାଣ ପକ୍ଷୀଟିଏ ବସିଥିଲା—ସେ ପକ୍ଷରେ ବେତ ଧରି ତାହା ହସ୍ତରେ ରାଣୀ ନିକଟ ପଠାଇ ଦେଲେ—ପକ୍ଷୀ ତାହା ଘେନି ଉଡ଼ି ଯାଉଅଛି, ଆକାଶରେ ଆଉ ଗୋଟିଏ ପକ୍ଷୀ ଖାଦ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟ ଛିନାରେ ପଥ ମଧ୍ୟରେ ଆସି ଝାମ୍ପ ମାରିନେଲା; ତାହା ଅଳ୍ପରାଶିରୁ ଆସି ଯମୁନା ନଦୀରେ ଯାଇ ପଡ଼ିଲା । ମୃଗ ଶାପରେ ଅଦ୍ରିକା ନାମ୍ନୀ ବିଦ୍ୟାଧରୀ ଜଳରେ ମତ୍ସ୍ୟ ହୋଇ ବାସ କରୁଥିଲା—ସେ ମତ୍ସ୍ୟ ଉକ୍ତ ପତିତ ପଦାର୍ଥକୁ ଖାଦ୍ୟ ଅଣାରେ ଗିଳିଦେଲା—

Digitized by srujanika@gmail.com

ଦୈବ ଯୋଗରେ ଏକଦିନ ଧୀବର ସେହି ନଦୀରେ ଜାଲ ପକାଉଁ ପକାଉଁ ଜାଲରେ ଉକ୍ତ ମତ୍ସ୍ୟ ପଡିଲା—ଉକ୍ତ ମତ୍ସ୍ୟ ଗୋଟିଏ ପୁତ୍ର ଓ ଗୋଟିଏ କନ୍ୟା ଜାତ କଲାରୁ ଶାପ ମୁକ୍ତା ହୋଇ ସ୍ୱର୍ଗକୁ ଚାଲିଗଲା । ଧୀବର ଉକ୍ତ ପୁତ୍ର ଓ କନ୍ୟାଙ୍କୁ ପରିଚର ରାଜାଙ୍କ ନିକଟ ଦେଇଗଲେ—ରାଜା ପୁତ୍ରଟି ରଖି କନ୍ୟାଟିକୁ ଧୀବରକୁ ଫେରାଇ ଦେଲେ । ରାଜା ଅପୁତ୍ରିକ ଥିଲେ ସୁତରାଂ ପୁତ୍ରଟିକୁ ମତ୍ସ୍ୟରାଜ ବୋଲି ନାମ ଦେଲେ । କନ୍ୟାଟିର ଗାତ୍ର ମତ୍ସ୍ୟପରି ଆଇଁସିଣିଆ ଦୁର୍ଗନ୍ଧ-ଯୁକ୍ତ—ସେ ଧୀବର ଯମୁନା ତଟ ଗହନ କାନନରେ ଉକ୍ତ କନ୍ୟାଟିକୁ ବସାଇ ଦେଇଥାଏ । ଦିନେ ସେହି ପଥରେ ଶକ୍ତିଙ୍କ ପୁତ୍ର ପରାଶର ମହାମୁନି ତୀର୍ଥଯାତ୍ରା କରି ଅସି ସେହିଠାରେ ଉପନୀତ ହେଲେ । ଖଣ୍ଡିଏ ନୌକାରେ ଲକ୍ଷ୍ମୀସ୍ୱରୂପିଣୀ କୈବର୍ତ୍ତକନ୍ୟାକୁ ଦେଖି ପରାଶରେ, ଭଦ୍ରେ! ତୁମ୍ଭର ନାମ କଣ କୁମାରି ? ସେ କହିଲେ—ମୁଁ ଦାସରାଜା କନ୍ୟା, ମୋହର ନାମ ମତ୍ସ୍ୟଗନ୍ଧା । ପରାଶର କହିଲେ ତୁମ୍ଭେ ମୋତେ ବିବାହ ହେବ? କୁମାରୀ କହିଲେ ମୁଁ ଜାତିଜାତି, ଅନୂଢା କୈବର୍ତ୍ତ କନ୍ୟା, ମୋହର ଅଙ୍ଗ ଦୁର୍ଗନ୍ଧଯୁକ୍ତ । ମୋହ ସହିତ ପ୍ରଣୟ କରିବା ଆପଣଙ୍କ ପରି ପୁଣ୍ୟାତ୍ମାର ଅଶୋଭନୀୟ । ପରାଶର ହସି ହସି କହିଲେ—ତୁମ୍ଭେ ଯେପରି ଅନୂଢା ଅଛ ସେହିପରି ଥିବ—ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ପୁଣି ରାଜତନ୍ତ୍ରବର୍ତ୍ତୀ ବିବାହ ହେବ, ମୋହର ଶରୀରେ ତୁମ୍ଭର ଶରୀରରୁ ମତ୍ସ୍ୟ ଦୁର୍ଗନ୍ଧ ତିରୋହିତ ହେବ ଓ ତୁମ୍ଭ ଶରୀର ସୁଗନ୍ଧଯୁକ୍ତ ହେବ । ପରାଶରଙ୍କ କଥାରୁ ମତ୍ସ୍ୟଗନ୍ଧା ପରନ୍ତେ ନ ଯିବାରୁ ମୂଳ ତାହାର ଗାତ୍ରରେ ହସ୍ତ ଛୁଇଁଦେଲେ—କୁମାରୀର ଶରୀରର ଦୁର୍ଗନ୍ଧ ବଦଳିଯାଇ ପଦ୍ମପୁଷ୍ପ ସଦୃଶ ସୁମଧୁର ଗନ୍ଧ ହେଲା ଓ ଶରୀର ତପ୍ତ ହେମ ବର୍ଣ୍ଣରେ ଚିତ୍ରିତ ହେଲା—କୈବର୍ତ୍ତ କୁମାରୀ ହୃଷ୍ଟଚିତ୍ତରେ କହିଲେ, ମହର୍ଷି ଆପଣଙ୍କ ବାସନା ପୂର୍ଣ୍ଣ କରନ୍ତୁ—କିନ୍ତୁ ସାବଧାନ ଯେପରି ଏକଥା ପ୍ରକଟିତ ନ ହୁଏ । ପରାଶରଙ୍କ ଆଦେଶରୁ ସମ୍ବନ୍ଧ ନଦୀ ମଧ୍ୟରେ ଚଡ଼ା ପଡ଼ି ଦ୍ୱୀପ ହୋଇଗଲା, ଗୁରିଅଡୁ ଲୁଚିଗଡ଼ ମାଡ଼ିଅସି ଅନ୍ଧାର ଛାଇଗଲା—ପରାଶର ମହାମୁନି ଉକ୍ତ ଦ୍ୱୀପରେ ସତ୍ୟଗନ୍ଧା ସହିତ ଛାଉଣି କଲେ । ପରାଶରଙ୍କ ଔରସରେ ମତ୍ସ୍ୟଗନ୍ଧା ଗର୍ଭରୁ ବ୍ୟାସଦେବ ଜନ୍ମ ହେଲେ—ବ୍ୟାସଦେବ ଦ୍ୱୀପରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିବାରୁ ତାହାଙ୍କର ନାମ ବ୍ୟାସ ଦ୍ୱୈପାୟନ ହେଲା । ବ୍ୟାସଦେବ ଜନ୍ମ ଲଭି ଋକ୍, ଯଜୁ, ସାମ, ଅଥର୍ବ ଚାରି ବେଦ ଅଧ୍ୟୟନ କରିବାକୁ ମାତାଙ୍କୁ କହିଲେ—ମୁଁ ତପସ୍ୟା କରିବାଲାଗି ବଦରିକାଶ୍ରମରେ ପ୍ରବେଶ କରୁଅଛି । ତୁମ୍ଭେ ମୋତେ ଯେତେବେଳେ ସ୍ମରଣ କରିବ, ସ୍ମରଣ ମାତ୍ରକେ ଆଜି ଉପସ୍ଥିତ ହେବ । ମାତା ଅନୁମତି ପ୍ରଦାନ କଲାରୁ ବ୍ୟାସଦେବ ତପସ୍ୟା ନିମନ୍ତେ ବଦରିକାଶ୍ରମରେ ପ୍ରବେଶ କଲେ । ପ୍ରତେକ୍ଷ ଚତୁର ରମଣୀ, ଏତେ କଥା ନାତୁଣିଙ୍କୁ କହିଲେ କଣ ହେବ—କେତେକ ଭବିଷ୍ୟତ୍ର କଥା ଜ୍ଞାପନ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ, ପରିଶେଷରେ କହିଲେ ମୋହର ମନ ସ୍ଥିର ନାହିଁ, ସୁତରାଂ ତେଣିକ କଥା ମନେ ପଡୁ ନାହିଁ ଆଜ ଏହିଠାରୁ ଥାଉ ।

ଦଶମ ପରିଚ୍ଛେଦ ।

(ବ୍ରହ୍ମଚାରିଣୀ ପ୍ରତାପଙ୍କ ଔଦାର୍ଯ୍ୟଚରିତ୍ର)

ପ୍ରତେକ୍ଷ ବୁଢ଼ୀ ନାତୁଣୀର କଥା ମନେ ଭାଳି ଭାଳି ସନ୍ଧ୍ୟା ନ ହେଉଣୁ ଯାଇ ପଡ଼ୋସିଘରେ ବସିଲେ ସୁଦ୍ଧା ପ୍ରତିଷ୍ଠା ନ ଛାଡ଼େ, ସେ ବୁଢ଼ୀର ହାତ ଧରି ଭିଡ଼ଅଣି ଘରେ ବସାଇ କହିଲେ ଗଙ୍ଗା ଶାନ୍ତନୁଙ୍କୁ ସେଇଁ ପୁତ୍ରଟିକୁ ଫେରାଇ ଦେବେ ବୋଲି କହିଥିଲେ, ଦେଲେ କିନା ଏ କଥା ନ କହିଲେ ଛାଡ଼ିବ ନାହିଁ । ବୁଢ଼ୀ କହିଲା ଏତ ବଡ଼ ବିଷୟ କଥା ତେବେ କହିଛ ଶୁଣ—ଗଙ୍ଗା ପୁତ୍ରଟିକୁ ଯତ୍ନରେ ଲାଳନ ପାଳନ କରି ତାହାର ନାମ ଦେବବ୍ରତ ବୋଲି ଦେଲେ—ଦେବବ୍ରତ ବିଦ୍ୟାଶିକ୍ଷା ଓ ଅସ୍ତ୍ରଚାଳନ ଶିକ୍ଷାରେ ଯୋଗ୍ୟତା ଲାଭକରି ଗଙ୍ଗା ଯମୁନା ତଟସ୍ଥିତ ଗିରି ଗୁହା ଓ କୁଟିରମାନଙ୍କୁ ଭ୍ରମଣ ନିମନ୍ତେ ଅସନ୍ତି । ମତ୍ସ୍ୟଗନ୍ଧାର ପିତା ଦାସ ରାଜାଙ୍କର ସେଠାରେ ପର୍ଣ୍ଣଶାଳା—ତହିଁରେ ମତ୍ସ୍ୟଗନ୍ଧା ବାସ କରେ । ଯମୁନାତଟ—ସେଠାକୁ ଦେବତା, ଯକ୍ଷ, କିନ୍ନର, ନର, ଦେବର୍ଷି, ରାଜା, ପ୍ରଜା, ସାଧୁ, ଶାନ୍ତମାନେ ଆସନ୍ତି । ହସ୍ତିନାପତି ଶାନ୍ତନୁ ମଧ୍ୟ ସମୟେ ସମୟେ ଅସନ୍ତି ; ଦାସ-ରାଜ ଦେବବ୍ରତଙ୍କୁ ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ ଗୁଣସମ୍ପନ୍ନ ଓ ଶାନ୍ତପ୍ରକୃତିକ ଦେଖି ସମାଦର କରନ୍ତି । ଦେବବ୍ରତ ଘରକୁ ବାହୁଡ଼ିଯାଇ ମାତାଙ୍କ ଆଗରେ ସେଇଠାରେ ଯାହା ଦେଖିଲେ ଓ ଯେଉଁଠାରେ ଯେପରି ଅଦ୍ଭୁତ ହେଲେ ସବୁ କହନ୍ତି । ଏକଦା ଦାସରାଜଙ୍କ କୁଟିରରେ ଯେପରି ସମ୍ମାନିତ ହୋଇଥିଲେ ତାହା ମଧ୍ୟ ବଖାଣି କହିଲେ । ଗଙ୍ଗାଦେବୀ ହସିଉଠି କହିଲେ ବସ ! ଆଜ ତୋତେ ତୋହର ପିତୃ ସଦନକୁ ଯିବାକୁ ହେବ । ଦେବବ୍ରତ ମାତୃ ଆଜ୍ଞାକାରୀ । ସେ ମାତାଙ୍କ ବଚନରେ ସମ୍ମତହେଲେ । ଗଙ୍ଗାଦେବୀ ଦେବବ୍ରତଙ୍କୁ ସଙ୍ଗେ ଘେନି ହସ୍ତିନାପୁରକୁ ବାହାର ଅଛନ୍ତି, ଏମନ୍ତ ସମୟରେ ହସ୍ତିନା ରାଜା ଶାନ୍ତନୁ ଗଙ୍ଗାକୂଳରେ ସ୍ୱୟଂ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ପତିତ-ପାବନୀ ମାତା ଜାହ୍ନବୀ ସ୍ୱାମୀ ପଦ ବନ୍ଦନ କରି ପୁତ୍ର ଦେବବ୍ରତକୁ ପ୍ରତ୍ୟର୍ପଣ କଲେ । ଦେବବ୍ରତ ପିତୃ ପଦରେ ଭୂମିଷ୍ଠ ପ୍ରଣାମ କରି ଜନ୍ମଦାତା ବୋଲି ଚିହ୍ନିପାରିଲେ । ମାତୃ କ୍ରୋଡ଼ ପରିହାର କରି ପିତୃ ଚରଣାଶ୍ରିତ ହେଲେ । ଶାନ୍ତନୁ ରାଜା ଦେବବ୍ରତକୁ ବନ୍ଧୁବନରୁ ଆପଣା ଘରେ ରଖିଅଛନ୍ତି, ଦେବବ୍ରତ ଯେପରି ଧନୁର୍ଦ୍ଧର, ସେହିପରି

Digitized by srujanika@gmail.com

ସୁନ୍ଦର ସୁଠାମ ଓ ବୀରପୁରୁଷ । ରାଜା ଏପରି ଯୋଗ୍ୟ ପୁତ୍ରକୁ ବିବାହିତ ନ କରି ଓ ରାଜପଦନ ଦେଇ କିପରି ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ଅଛନ୍ତି ! ପ୍ରତେଗ୍ରୁର କୁଟୀର ରାଜପ୍ରାସାଦର ଅତି ନିକଟରେ ଅବସ୍ଥିତ । ରାଜା ଶାନ୍ତନୁ ଗବାକ୍ଷଦ୍ୱାରରେ ତନ୍ଦନ ରାଜରେ ଆଉ ଓ ନାତୁଣୀ ମଧ୍ୟରେ ହେଉଥିବା କଥାସବୁ ଶୁଣିପାରି ଶେଷୋକ୍ତ ଉପଦେଶ ଗର୍ଭକ ବାକ୍ୟ ଶୁଣିଲାକ୍ଷଣି ବୃଦ୍ଧାର କୁଟୀରରେ ସ୍ୱୟଂ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ପ୍ରତେଗ୍ରୁ ଓ ପ୍ରତଭା ରାଜବଂଶଜା ଅଟନ୍ତି, କାଳକ୍ରମେ ବଂଶଟି ଦୀନାବସ୍ଥାକୁ ପାଇ ଗ୍ରାସାଚ୍ଛାଦନ ପକ୍ଷେ କଷ୍ଟକର ହୋଇଅଛି । ଶାନ୍ତନୁ ରାଜା ପ୍ରତେଗ୍ରୁ ପ୍ରମୁଖାତ୍ ଆପଣାର ବଂଶାନୁଚରବୃନ୍ଦ ଶୁଣିପାରି ସେମାନଙ୍କପ୍ରତି ସଦୟ ହୋଇ ନିଜ ରାଜପରିବାରଭୁକ୍ତ କରିଦେଲେ ।

ଏକାଦଶ ପରିଚ୍ଛେଦ ।

ପ୍ରତେଗ୍ରୁ ଓ ପ୍ରତଭାଙ୍କ ଆଜି ଆଉ ସେ ଭଗ୍ନ କୁଟୀରରେ ବାସ, ଛିନ୍ନ ବସନ ପରିଧାନ ଓ ଆହାରର ଚିନ୍ତା ନାହିଁ । ପ୍ରତେଗ୍ରୁ ଶାନ୍ତନୁଙ୍କ ଖୁଡ ଓ ପ୍ରତଭା ତାଙ୍କ ଝିଅଟି ହୋଇ ରାଜପ୍ରାସାଦରେ ବାସ ସମ୍ପତ୍ତିର ଅଧିକାରିଣୀ ହୋଇଅଛନ୍ତି । ରାଜ ଭବନରେ ପୁରୁଷ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ ଅସଂଖ୍ୟ ଅଛନ୍ତି, ମାତ୍ର ରାଜାଙ୍କ ସମ୍ପର୍କୀୟ କେହି ନାହାନ୍ତି ସୁତରାଂ ଦାସ ଦାସୀମାନେ ପ୍ରତଭାଙ୍କୁ ବୃହତୀ ମନେକର କରପକ୍ଷ ଯୋଡ ରହିଅଛନ୍ତି । ପ୍ରତଭା ମିଷ୍ଟଭାଷିଣୀ, ଦୟାର୍ଦ୍ରଚିତ୍ତା ଓ କ୍ଷମାଶୀଳା ; ତେଣୁକରି ରାଜା, ଦେବବ୍ରତ, ମାତ୍ର ମିତ୍ରମାନେ ପ୍ରତଭାଙ୍କୁ ବୁଦ୍ଧିମତ୍ତା ମନେକର ତାହାର କଥାନୁସାରେ ଚଳନ୍ତି । ପ୍ରତଭା ପିତୃବ୍ୟଙ୍କୁ ଦ୍ୱିତୀୟ ଦାରପରିଗ୍ରହ କର ବୋଲି କହିପାରନ୍ତି ନାହିଁ ; ରାଜାଙ୍କୁ କେବଳ କଥାଛଳେ କହିଲେ, ଭକା ଭାଇଙ୍କୁ ବିବାହ ଦେଇ ଓ ରାଜ୍ୟର ଶାସନ ଭାର ଦେଲେ ଉତ୍ତମ ହୁଅନ୍ତା ନାହିଁକି ? ରାଜା ପ୍ରତଭାଙ୍କ ଉପାହିତ ବାକ୍ୟ ଶ୍ରବଣ କରି କହିଲେ, ଯଥାର୍ଥ କଥା ମନେ କରାଇ ଦେଲୁ, ମୁଁ ଆଜି ଏକଥା ସଭାରେ ଆଲୋଚନା କରି କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସ୍ଥିର କରିବି ଏହି କଥାରେ ପ୍ରବୋଧ ଦେଇ ସଭାକୁ ଚାଲିଲେ । ସଭାରେ ପାତ୍ର, ମନ୍ତ୍ରୀ, ପୁରବାସିମାନେ ଉପସ୍ଥିତ ଅଛନ୍ତି, ଏମନ୍ତ ସମୟରେ ରାଜା ମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କୁ ସମ୍ବୋଧ କହିଲେ, ଯଥାର୍ଥମନ୍ତ୍ରୀ, ମୋହର ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ପ୍ରସ୍ତାବିତ ପ୍ରଶ୍ନର ମୀମାଂସା କର, ମୁଁ ମୋହର ସଂଗୁଣସମ୍ପନ୍ନ ପୁତ୍ର ଦେବବ୍ରତଙ୍କୁ ରାଜ୍ୟଭାର ଓ ବିବାହ ଦେଇ, ବାନପ୍ରସ୍ଥଧର୍ମ ଅବଲମ୍ବନ କରିବି—ଏଥିରେ ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କର ମତ କଣ ? ମନ୍ତ୍ରୀ ଉତ୍ତର କଲେ—ମହାରାଜଙ୍କ ପୁତ୍ର ଦେବବ୍ରତ ସେ ଜାମଦଗ୍ନିଙ୍କଠାରୁ ଅଦ୍ୱିତୀୟ ବିଦ୍ୟାରେ ସୁଶିକ୍ଷିତ ହୋଇଅଛନ୍ତି—ଏପରି ଉପଯୁକ୍ତ ପୁତ୍ରକୁ ରାଜ୍ୟଭାର ଦେଲେ ଉତ୍ତମ ହେବ—ଏ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଆପଣଙ୍କର କିଏ ବିରୋଧୀ ହୋଇ ପାରିବ । ଆପଣ ରାଜ୍ୟଭାର ଦେବା ପୂର୍ବରୁ କିଛିଦିନ ରାଜନୀତି ଶିକ୍ଷା ଦେଇ ବାନପ୍ରସ୍ଥରେ ଗଲେ ଆମ୍ଭମାନେ ପରମାନନ୍ଦିତ ହେବୁଁ । ଇତ୍ୟବସରରେ ଦ୍ୱାରପାଳ ଜଣାଇଲା—ଗୋଟିଏ ଧୀବର ତାହାର କନ୍ୟାଟିକୁ ସଙ୍ଗରେ ଘେନି ସଭାରେ ପ୍ରବେଶ କରିବାର ଅନୁମତି ପ୍ରାର୍ଥୀ ହୋଇଅଛି—ଶୁଭ୍ରକୁ କି ଆଜ୍ଞା ହେଉଅଛି । ରାଜା ଉତ୍ତର କଲେ—ଶାନ୍ତନୁ ରାଜାଙ୍କ ଦ୍ୱାର ଅବାରିତ—ସୁତରାଂ ଅଦେଶର ପ୍ରୟୋଜନ ନାହିଁ—ଦ୍ୱାର ଛାଡ଼ିଦିଅ । ଦାସରାଜ ସତ୍ୟବତୀଙ୍କୁ ସଙ୍ଗେ ଘେନି ଉଭା ହୋଇ କହିଲେ, ରାଜା ତୁମ୍ଭେ କଣ ରାଜ୍ୟ ଭୋଗରେ ଭୁଲିଗଲ—ଏ କିଏ ତୁମ୍ଭେ ଚିହ୍ନି ପାରୁଛ କି ? ଶାନ୍ତନୁ ଚମତ୍କୃତ କହିଲେ, ନା, । ଦାସରାଜ କହିଲେ—ମୁଁ ଜାତିରେ ଧୀବର, ମୋହର ଯେ କନ୍ୟା ସେ ତୁମ୍ଭର ପ୍ରାକ୍ ସ୍ତ୍ରୀକୃତା ପତ୍ନୀ ।

ଶାନ୍ତନୁ—କଣ, ମୋହର ପ୍ରାକ୍ ସ୍ତ୍ରୀକୃତା ପତ୍ନୀ, ତେବେ କି ସତ୍ୟବତୀ !

ଦାସ—ହଁ, ହଁ, ସତ୍ୟବତୀ—

ଶାନ୍ତନୁ—କଲ୍ୟ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କୁ ଖୋଜିବାକୁ ଯାଇଁ ବନରେ ଭ୍ରମଣ କରୁ କରୁ ଏ ସୁନ୍ଦରୀଟିର ରୂପରେ ମୋହିତ ହୋଇ ପତ୍ନୀତ୍ୱରେ ଅଙ୍ଗୀକାର କରିଥିଲି ସତ୍ୟ, ମାତ୍ର ମୋହର ଏ ଉପଯୁକ୍ତ ପୁତ୍ର ସମକ୍ଷରେ ଆଉ ଦାର ପରିଗ୍ରହ କରିବାର ଅଭିଳାଷ ନାହିଁ । ଦେବବ୍ରତ ସତ୍ୟବତୀଙ୍କ ପଦତଳେ ସାଷ୍ଟାଙ୍ଗ ପ୍ରଣାମ କଲେ—ସତ୍ୟବତୀ ଦେବବ୍ରତର ଅଧର ଧରି ଆଶୀର୍ବାଦ କଲେ ।

ଦାସ—ଏକଥା କହିଲେ ଚଳିବ ନାହିଁ—ତୁମ୍ଭେ ଯେତେବେଳେ ବାକ୍ ଦାନ କରିଅଛ ତେତେବେଳେ ବିବାହ ହେବାକୁ ପଡିବ—(ଶାନ୍ତନୁଙ୍କ ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ନିକ୍ଷେପ ପୂର୍ବକ) ଆରେ, ଏ ତ ଗଙ୍ଗାଙ୍କ ପୁତ୍ର ଦେବବ୍ରତ—ତୁମ୍ଭର ପିତା କି ଶାନ୍ତନୁ ? ତୁମ୍ଭେ ତ ଆମ୍ଭର ପୂର୍ବ ପରିଚିତ ଆମ୍ଭେ ବେଶକରି ଜାଣୁ ; ତୁମ୍ଭେ ଅତି ଉତ୍ତମ ବାଳକ । ଶାନ୍ତନୁ ଲଜ୍ଜାରେ ବାରେ ପୁତ୍ରମୁଖକୁ ଅନାଇ ଓ ବାରେ ତେଣେ ସତ୍ୟବତୀଙ୍କୁ ଅନାଇ ଅଧୋମୁଖ ହୋଇ ବସିଲେ । ଦେବବ୍ରତ ପିତାଙ୍କୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ ଦେଇ କହିଲେ ଦାସରାଜ ! ମାତାଙ୍କୁ ଓ୍ୟାସକୁ ଯେଉଁଯାଉଛ ପିତାଙ୍କର ପରିଗ୍ରହ ନିଶ୍ଚୟ, ତାଙ୍କୁ ପୁନଃ ପୁନଃ ପ୍ରଶ୍ନ କରିବା ନିଷ୍ପ୍ରୟୋଜନ—ସତ୍ୟବତୀ ମୋହର ମାତା, ମୁଁ ତାହାଙ୍କର ପୁତ୍ର ।

ଦାସ—କ୍ଷାନ୍ତ ହୁଅ ବାଳକ, ଶାନ୍ତନୁ ସଭା ସମକ୍ଷରେ ପ୍ରତିଜ୍ଞା କରି କହନ୍ତୁ "ମୋହର କନ୍ୟାର ଔରସରେ ଯେ ପୁତ୍ର ଜାତ ହେବ ସେ ରାଜା ହେବ ।"

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶାନ୍ତ—ମୋହର ସର୍ବଗୁଣାଳଙ୍କୃତ ଜ୍ୟେଷ୍ଠପୁତ୍ର ବିଦ୍ୟମାନ, ମୁଁ ମୋହର ପ୍ରାଣ ଗଲେ ସୁଦ୍ଧା ଏ କଠୋର ପ୍ରତିଜ୍ଞା କରି ପାରିବ ନାହିଁ ।

ଦାସ—ତେବେ ମୋହର କନ୍ୟାକୁ ସ୍ପର୍ଶ କଲ କାହିଁକି ?

ଶାନ୍ତ,—ଅଙ୍ଗ ସ୍ପର୍ଶ କଲେ ବିବାହ କରିଣାହିଁ, ଏ ନିୟମ କେଉଁ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଅଛି, ମୁଁ ତୁମ୍ଭ ସହିତ ଏତେ ତର୍କ ବିତର୍କ କରି ପାରିବ ନାହିଁ, ଏତକମାତ୍ର କହିଲି ସତ୍ୟବତୀର ଔରସଜାତ ପୁତ୍ରମାନେ ରାଜନର୍ଯ୍ୟାଦା ପ୍ରାପ୍ତ ହେବେ । ଦାସରାଜ ସତ୍ୟବତୀର ହାତ ଧରି ସଭାରୁ ବାହାରିଯିବାକୁ ଉଦ୍ୟତ ହେବାର ଦେଖି ଦେବବ୍ରତ କହିଲେ—"ମାତଃ, ମୋତେ ଛାଡ଼ି ଯାଅ ନାହିଁ, ଫେରି ଆସି ତୁମ୍ଭର ମନୋଗତ ଭାବ ବ୍ୟକ୍ତ କର" । ସତ୍ୟବତୀ କହିଲେ—"ବତ୍ସ! ତୁମ୍ଭେ ମୋତେ ମାତୃସମ୍ବୋଧନ କଲାରୁ ମୋହର ପ୍ରାଣ ଶୀତଳ ହେଉଅଛି—ମୁଁ ମାତା ହୋଇ କିପରି କହିବି ଯେ ତୁମ୍ଭେ ମୋହର ଗର୍ଭଜାତ ସନ୍ତାନ ସକାଶେ ରାଜପଦ ଛାଡିଦିଅ ।"

ଦେବ—ଶୁଣ ଦାସରାଜ! ଶୁଣ ସଭାସଦ୍‌ବର୍ଗ! ମୋହର ପ୍ରତିଜ୍ଞା—"ଏ ଜନକ ଗର୍ଭରେ ଯେ ସନ୍ତାନ ଜନ୍ମ ହେବ ସେ ଏହି ହସ୍ତିନା କଣ୍ଟକର ରାଜ୍ୟେଶ୍ୱର ହେବ—ଏ ବାକ୍ୟ ମୋହର ଧ୍ରୁବ ।"

ଦାସ—ସାଧୁ ଦେବବ୍ରତ—ତୁମ୍ଭର ମାତା ପିତା ଧନ୍ୟ—ଆହୁରି ଗୋଟିଏ କଥା, ମନରେ ସନ୍ଦେହ ହେଉଅଛି ତୁମ୍ଭର ସ୍ୱଭାବ ଅଖଳ—ଯଦି ତୁମ୍ଭର ପୁତ୍ର ଜନ୍ମି ଖଳ ଆଚରଣ କରେ ତେବେ ତୁମ୍ଭର ଆଧୁନିକ ଅବସ୍ଥାର ପ୍ରତିଜ୍ଞା ସେତେବେଳେ କେଉଁଅଡ଼େ ଯିବ ?

ଦେବ—"ତାହା ସତ୍ୟ—ମାତ୍ର ମୁଁ ଅବଶ୍ୟ ଦାର ପରିଗ୍ରହ କରି ନାହିଁ, କିମ୍ବା ଭବିଷ୍ୟତରେ କରିବି ନାହିଁ—ସ୍ୱର୍ଗରେ ଅମର ଓ ଆକାଶରେ ଚନ୍ଦ୍ର ଓ ସୂର୍ଯ୍ୟ ବିଦ୍ୟମାନ ଅଛନ୍ତି ପାର୍ଶ୍ୱରେ ମାତା ପିତା ଉପସ୍ଥିତ, ଏମାନଙ୍କର ସମକ୍ଷରେ ପ୍ରତିଜ୍ଞା କରୁଅଛି କି ଭବିଷ୍ୟତରେ ମୁଁ ବିବାହ କରିବି ନାହିଁ ।"

ସତ୍ୟବତୀଙ୍କ ପାଇଁ ଦାସରାଜାଙ୍କ କଠୋର ବର ପ୍ରାର୍ଥନା, ଉକ୍ତ ବର ପୂରଣ ପାଇଁ ଦେବବ୍ରତଙ୍କ ଉଦାରତା ପ୍ରକାଶ ଓ ଆତ୍ମସୁଖ ବିସର୍ଜନ ଦେଖି ଶାନ୍ତନୁ ସଜ୍ଞାଶୂନ୍ୟ ହେଲେ । ପାରିମିତ ନଗରବାସୀମାନେ ଜୀଷ୍ମପୁତ୍ରଙ୍କା ପ୍ରାୟ ସ୍ତମ୍ଭୀଭୂତ ହୋଇ ରହିଲେ, ଆକାଶରେ ଦେବତାମାନେ ପୁଷ୍ପବୃଷ୍ଟି କରି କହିଲେ ଧନ୍ୟ ଶାନ୍ତନୁ ନନ୍ଦନ ଦେବବ୍ରତ, ଧନ୍ୟ ତୁମ୍ଭର ଗର୍ଭଧାରିଣୀ ପତିତ-ପାବନୀ ଗଙ୍ଗାଦେବୀ, ଧନ୍ୟ ତୁମ୍ଭର ଭୀଷଣ ପ୍ରତିଜ୍ଞା, ସେଥିପାଇଁ ଆଜିଠାରୁ ତୁମ୍ଭେ ଭୀଷ୍ମ ବୋଲି ଅଭିହିତ ହେବ । ଶାନ୍ତନୁ ଲଜ୍ଜିତ ହୋଇ ଭୀଷ୍ମଦେବଙ୍କୁ କୋଳାଗ୍ରତ କରି କହିଲେ—ବତ୍ସ ! ମମାହିତ ପିତା ତୋତେ କି କଲ୍ୟାଣ କରିବ ? ତୁ ସର୍ବଗୁଣସମ୍ପନ୍ନ, ତୋର ଇଚ୍ଛାମୃତ୍ୟୁ ହେଉ । ଦାସରାଜା ପରମାନନ୍ଦରେ ବାହୁଡ଼ିଗଲା । ଭୀଷ୍ମଦେବ ସତ୍ୟବତୀ ମାତାଙ୍କ କର୍ତ୍ତୃକ ପିତା ଶାନ୍ତନୁଙ୍କ କରଧରାଇ ଔଷାସମଧ୍ୟକୁ ଘେନିଗଲେ—ସଭାସଦ୍‌ମାନେ ବିଷଣ୍ଣମନରେ ନିଜ ନିଜ ଗୃହକୁ ଫେରିଗଲେ । ପ୍ରତେକ୍ଷ ବୁଢ଼ୀର ବାସଘର ପେଉଁଠାରେ, ସତ୍ୟବତୀର କୁଟୀର ସେହିଠାରେ, ସୁତରାଂ ବୁଢ଼ୀକୁ ସବୁକଥା ବେଶ ଜଣାଥିଲା—ବୁଢ଼ୀ ସତ୍ୟବତୀଙ୍କର ଆସଣାର ବଧୂପରି ସଂସାର ଧନ୍ଦା ଚଳାଇବାକୁ ଲାଗିଲେ ; ଏହିପରି ମହାସୁଖରେ କେତେକବର୍ଷ ଅତିବାହିତ ହେଲା । ସତ୍ୟବତୀ ପ୍ରଥମେ ଚିତ୍ରାଙ୍ଗଦ, ଦ୍ୱିତୀୟେ ବିଚିତ୍ରବୀର୍ଯ୍ୟ ନାମକ ପୁତ୍ର ପ୍ରସବ କଲେ—ଶାନ୍ତନୁ ଏହିପରି ତିନି ପୁତ୍ରକୁ ରଖି ଦେହତ୍ୟାଗ କଲେ । ଭୀଷ୍ମ ସତ୍ୟବତୀଙ୍କୁ ମାତାପ୍ରାୟ ମଣି ତାହାଙ୍କ ଆଜ୍ଞାର ବଶବର୍ତ୍ତୀ ହୋଇ ରାଜକାର୍ଯ୍ୟ ଚଳାଇଲେ । ଦାସରାଜା ଭୀଷ୍ମଦେବଙ୍କୁ ପ୍ରତିଜ୍ଞାବଦ୍ଧ କରିଅଛନ୍ତି—ତାହା କିପରି ପରିବର୍ତ୍ତିତ ହେବ—ସତ୍ୟବତୀ ଏହି ଚେଷ୍ଟାରେ ଅଛନ୍ତି । ଚିତ୍ରାଙ୍ଗଦଙ୍କୁ ସିଂହାସନରେ ନିବସାଇ ଭୀଷ୍ମଙ୍କ ହସ୍ତେ ରାଜଭାରର ଭାର ନ୍ୟସ୍ତକଲେ । ଭୀଷ୍ମ ଶାସନଭାର ବ୍ୟତୀତ ସିଂହାସନାରୋହଣ ନ ଥିଲେ, ପୁତ୍ରଙ୍କୁ ବିବାହ ଦେବାକୁ କେଉଁ ମାତା ସୁଖ ନ ମଣେ । ଭୀଷ୍ମ ଆଜି ବିବାହର ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିରୋଧ, ନିଜେ ବିବାହ ହେବେ ନାହିଁ, ଏହା ତାହାଙ୍କର ଦୃଢ଼ସଂକଳ୍ପ । ଚିତ୍ରାଙ୍ଗଦ ଓ ବିଚିତ୍ରବୀର୍ଯ୍ୟଙ୍କ କଥା ବିଷୟ କିଏ ବୁଝୁଛି ଏହିପରି କେତେଦିନ ଅତିବାହିତ ହେଲା । (କ୍ରମଶଃ)

ଶ୍ରୀ ବାଣିକଣ୍ଠଚନ୍ଦ୍ର ଘୋଷ ।

ଶ୍ରୀ ରାମକୃଷ୍ଣ ଉପଦେଶାମୃତ ।

(ପୂର୍ବପ୍ରକାଶିତ ଅଂଶର ପରବର୍ତ୍ତୀ)

୩୬୮ । ଯେପରି ଭାବ, ସେପରି ଲାଭ । ଭଗବାନ ମନ ଦେଖନ୍ତି, କିଏ କେଉଁ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଅଛି, ଭାବ ଓ କର୍ମ । କିଏ କେଉଁଠାରେ ପଡ଼ିଛି, ତାହା ଦେଖନ୍ତି ନାହିଁ । 'ଭାବଗ୍ରାହୀ ଜନାର୍ଦ୍ଦନ' ।

ଭଗବାନ ଅନ୍ତର୍ଯ୍ୟାମୀ—ସେ ଅନ୍ତର ଦେଖନ୍ତି, ବାହାର ଦେଖି ଭୁଲନ୍ତି ନାହିଁ । ସେ ମନ ଦେଖନ୍ତି, ବାହ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ ଦେଖନ୍ତି ନାହିଁ । ଏହି ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଠାକୁରଙ୍କର ଗୋଟିଏ କଥା ମନେ ପଡ଼େ । ପ୍ରଭୁ କହୁଥିଲେ "ଥରେ ଦୁଇବନ୍ଧୁ ଗୃହରୁ

Digitized by srujanika@gmail.com

ବାହାରଲେ । ଜଣେ ହରସଭାକୁ ଗଲେ—ଆଉ ଜଣେ ବେଶ୍ୟାଳୟକୁ ଗଲେ । ଯେ ହରସଭାରେ ଅଛନ୍ତି ସେ କେବଳ ବେଶ୍ୟାଳୟର ଚିତ୍ର ମନେ ମନେ କରି ଭାବୁଛନ୍ତି 'ଅହା ମୋର ବନ୍ଧୁ ବେଶ୍ୟାଘରେ କି ସୁଖରେ କାଳ କଟାଉ ଥିବ ! ମୁଁ ଏଠାକୁ କାହିଁକି ଆସିଲି ?' ଏବଂ ବେଶ୍ୟାଳୟରେ ଯେ ବନ୍ଧୁଟିଥିଲେ ସେ ହରସଭାର ଚିତ୍ର କଳ୍ପନା ଚକ୍ଷୁ ସମ୍ମୁଖରେ ରଖି 'ମୋର ବନ୍ଧୁ ହରସଭାରେ କି ଆନନ୍ଦ ଅନୁଭବ କରୁଥିବ, ମୁଁ ପାମର ଏଠାରେ କେଉଁଥିରେ ମଜିଛି' ଭାବି ଅନ୍ତରାଳ ଗୋପନରେ ଅଶ୍ରୁଜଳ ବିସର୍ଜନ କରୁଅଛି । ପାପ ପୁଣ୍ୟର ତାରତମ୍ୟ ହେଲାବେଳେ ଯେ ବେଶ୍ୟାଘରେ ଥିଲେ ସେ ହରିନାମ ଗୁଣ ଗାନର ପୁଣ୍ୟ ଅର୍ଜନ କଲେ ଏବଂ ଯେ ହରିସଭାରେ ଥିଲେ ସେ ବାରବାଳା ଗମନଜନିତ ପାପ ଅର୍ଜନ କଲେ । ଭଗବାନ୍ ଭାବଗ୍ରାହୀ—ଏହା ଅକ୍ଷରେ ଅକ୍ଷରେ ସତ୍ୟ । ଏଠାରେ ଉକ୍ତଭାବ ବ୍ୟଞ୍ଜକ ଅଉଗୋଟିଏ ଗଳ୍ପ ମଧ୍ୟ ମନେ ପଡୁଛି । ଏକଦା କୌଣସି ଦେବାଳୟ ନିକଟରେ ଗୋଟିଏ ସାଧୁ ଶିବମନ୍ଦିରରେ ବାସ କରୁଥିଲେ । ସାଧୁଙ୍କର ମାଳ ତଳିକରେ ଅଭାବ ନାହିଁ—ସମସ୍ତେ ଅବନତ ମସ୍ତକ ; ନାମରେ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗ ଚକିତ । ସାଧୁଙ୍କର ବାହାରିତ ଏହିପରି, କିନ୍ତୁ ଭିତରର ଏକମାତ୍ର ଭାବନା ଏ ବେଶ୍ୟାଘରକୁ କେତେଜଣ ପୁରୁଷ ଯାଉଅଛନ୍ତି । ସାଧୁ ନିଜର ଆଶ୍ରମ ପ୍ରାଙ୍ଗଣରେ ବସି ପ୍ରତ୍ୟେକ ପୁରୁଷ ଗଲାବେଳେ ଗୋଟିଏ ଲେଖାଁଏ ଗୋଟି ଜମାକର ରଖନ୍ତି ଏବଂ ପ୍ରତ୍ୟହ ହେଲାଣି ବେଶ୍ୟାକୁ ସେ ଗୋଟିର ଗଦା ଦେଖାଇ ତାହାର ପାପର ଗଦା କଥା ସ୍ମରଣ କରାଇ ଦିଅନ୍ତି ଏବଂ ବେଶ୍ୟାକୁ ତାହାର ପରଲୋକର ଖବର ନେବାପାଇଁ ଅନେକ ଧମକ ଚମକ କରନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ବେଶ୍ୟାର ଭଗବାନଙ୍କ ନିକଟରେ ପ୍ରତିଦିନ ଏହି ପ୍ରାର୍ଥନା ; ପ୍ରଭୋ ! ଦେଖୁ ଦେଖୁଲି ଏହି ବେଶ୍ୟାବୃତ୍ତି ଅବଲମ୍ବନ କରିଅଛି । ପତିତ ବେଶ୍ୟା ଉପରେ କି ତୁମ୍ଭର କୃପାକଟାକ୍ଷ ପଡିବ ନାହିଁ ? ପ୍ରଭୋ ! ଆଉ କେତେଦିନ ଏପରି ଅପବିତ୍ର ବୃତ୍ତିରେ ଜୀବନ ଯାପନ କରିବି—ପ୍ରଭୋ ! ତାହାହେଲେ ଚିରପବିତ୍ର ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ପାଇବି କିପରି ? ପ୍ରଭୋ ! ଏ ସଂସାରରୁ ମୋତେ ନେଇଯାଇ ମୋର ବେଶ୍ୟାବୃତ୍ତିର ଇତି କରିଦିଅ ପ୍ରଭୋ !" ଏହିପରି ଭାବରେ କିଛିଦିନ ବିତିଗଲା । ବିଧିନିର୍ବନ୍ଧରେ ଉକ୍ତ ସାଧୁ ଏବଂ ବେଶ୍ୟାର ଏକଦିନରେ ଇହଲୀଳା ସମ୍ବରଣ ଉପସ୍ଥିତ ଦେବଦୂତମାନେ ଅତ୍ୟୁତ୍କୃଷ୍ଟ ଦିବ୍ୟରଥ ଆଣି ବେଶ୍ୟାର ଦ୍ୱାରରେ ଉପସ୍ଥିତ କଲେ ଏବଂ ଭୀମକାୟ ଯମଦୂତମାନେ ସାଧୁର ପ୍ରାଣ ନେବାସକାଶେ ସାଧୁଙ୍କ ଦ୍ୱାରରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ସାଧୁ ସେ ଭୀଷଣ ମୂର୍ତ୍ତିମାନ ଦେଖି ଚମତ୍କୃତ କହିଲେ "ତୁମ୍ଭେମାନେ କିଏ ?" ଉତ୍ତର—ଆମ୍ଭେମାନେ ଯମଦୂତ । ଶୀଘ୍ର ଉଠ । ଆଉ ବିଳମ୍ବ ସହ୍ୟ ହେଉ ନାହିଁ ।" ସାଧୁ ଘୃଣାସୂଚକ ହାସ୍ୟସହ କହିଲେ "ମୂର୍ଖାଧମ ! ତୁମ୍ଭେମାନେ ଭ୍ରମକ୍ରମେ ମୋ ଦ୍ୱାରରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇଅଛ । ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କର ବେଶ୍ୟାର ଦ୍ୱାରକୁ ଯିବାର କଥା । ଅଦୂରରେ ବେଶ୍ୟାର ଦ୍ୱାର ଦିଶୁଅଛି, ସେଠାକୁ ଯାଅ । ସେ କେବଳ ଅପବିତ୍ର ବେଶ୍ୟାବୃତ୍ତିରେ ଆପଣାର ଜୀବନପାତ କରିଅଛି । ଏହା ଏଠାର ଏବଂ ବହୁଦୂରର ସମସ୍ତେ ଜାଣନ୍ତି ଏବଂ ମୋର ମାଳ ତଳକ ଦେଖି ମଧ୍ୟ ବୁଝିପାରିବ ଯେ ମୁଁ ଜଣେ ସାଧୁ ବ୍ୟକ୍ତି ।" ଯମଦୂତମାନେ ଏହା ଶୁଣି ଦେବଦୂତମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ସମସ୍ତ କଥା ଜ୍ଞାପନ କଲେ । ଦେବଦୂତମାନେ ଯମଦୂତଙ୍କୁ ସମସ୍ତ କଥା ବୁଝାଇ ଦେଲେ । ଯମଦୂତମାନେ ଅକାରଣ ବିଳମ୍ବରେ କୋପାନ୍ୱିତ ହୋଇ ସାଧୁଙ୍କ ନିକଟକୁ ଫେରିଆସି ତାହାଙ୍କୁ ଗୋଟିଏ ନିଷ୍ଠୁର କରତଳାଘାତ କରି କହିଲେ "ଦୁରାତ୍ମନ୍ ! ଜାଣି ନାହିଁ ? ତୋର ସମସ୍ତଜୀବନ ବେଶ୍ୟାର ପାପଗଣନାରେ ବ୍ୟୟିତ ହୋଇଅଛି । ତୁ ବେଶ୍ୟାର ନିନାକରୁ, ପାମର ! ଜାଣୁନା ଭଗବାନ ଅନ୍ତର୍ଯ୍ୟାମୀ ? ବେଶ୍ୟା କେବେ ତାହାର ବେଶ୍ୟାବୃତ୍ତି ପରିତ୍ୟାଗ କରି ତାହାଙ୍କର ପାଦପଦ୍ମ ଲାଭ କରିବ ଏଥିପାଇଁ ଚିରସନ୍ତପ୍ତ, ଚିର ଲାଳାୟିତ, ଚିର ଚିନ୍ତିତ ! ଶୀଘ୍ର ଉଠ ! ନରକଦ୍ୱାର ତୋ ସକାଶେ ଉନ୍ମୁକ୍ତ ରହିଅଛି—ଥରେ ଚକ୍ଷୁ ଫିଟାଇ ଦେଖ । ଆଉଥରେ ଦେଖ କିପରି ତୋର ଚିରପୂଜିତ କିନ୍ତୁ ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ପ୍ରିୟପାତ୍ର ବେଶ୍ୟାକୁ ନେବାପାଇଁ ଦେବରଥ ତାହାର ଦ୍ୱାରରେ ସଜ୍ଜିତହୋଇ ରହିଅଛି । ବେଶ୍ୟା ବର୍ତ୍ତମାନ ବିଭୁନାମ ସ୍ମରଣ ଏବଂ ବିଭୁମୂର୍ତ୍ତି ଧ୍ୟାନ କରି ମରଣଶରୀର ପରିତ୍ୟାଗ କରୁଅଛି । ତୋର ଏହି ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତରୁ ଜଗତବାସୀ ଜାଣନ୍ତି ଯେ ଭିତର ପରିଷ୍କାର ନ କଲେ ବାହାର ମାଳ ତିଳକାଦି ଭୂଷଣରେ ଭଗବାନ୍ ଭୁଲିବାର ପାତ୍ର ନୁହନ୍ତି । ଉଠ୍ ଏବେ ଉଠ୍ ।" ଏହି କଥା କହି ଯମଦୂତମାନେ ନନ୍ଦନଗୋଳମଧ୍ୟରେ ହିଙ୍କାହିଙ୍କି କରି ଟାଣି ନେଇଗଲେ । ଏଣେ ଦେବଦୂତମାନେ ରଥଉପରେ ବେଶ୍ୟାର ଶୁଦ୍ଧ ଅସ୍ଥିକୁ ନେଇ ସ୍ୱର୍ଗର ମନୋହାରୀ ବାଦ୍ୟବଜାଇ ସ୍ୱର୍ଗଆଡକୁ ଯିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଏହିପରି ବହୁ ପୌରାଣିକ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଅଛି । ସମସ୍ତେ କେବଳ ଏକବାକ୍ୟରେ ଘୋଷଣା କରୁଅଛନ୍ତି "ମନ ମହିଁ ଏକ କର । ଅନ୍ତର୍ଯ୍ୟାମୀଙ୍କୁ ଅନ୍ତରର ଭାଷାରେ, ଅନ୍ତରର ଭାବରେ, ଅନ୍ତରର ଭୂଷଣରେ ଆକର୍ଷଣ କର ।" ରାମକୃଷ୍ଣଦେବ ସେଥିପାଇଁ ସର୍ବଦା କହୁଥିଲେ "ଜୀବର ଘରେ ଗୋଟିଏ ହେଲେ ଚଳିବ ନାହିଁ" । (କ୍ରମଶଃ)

ଶ୍ରୀ କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ସେନ ଗୁପ୍ତ ।

PRINTED BY B. S. DAS, MUKUR PRESS, CUTTACK.

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୁକୁର ଗ୍ରାହକମାନଙ୍କର

ସୁବର୍ଣ୍ଣ ସୁଯୋଗ !

ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ରାମକୃଷ୍ଣ ଉପଦେଶାମୃତ ଦ୍ୱିତୀୟ ଭାଗ ପ୍ରଥମ ଖଣ୍ଡ କେବଳ ମୁକୁର ଗ୍ରାହକମାନେ ୫ ୦ ପରିବର୍ତ୍ତେ ୪ ୦।୶ରେ ପାଇ ପାରିବେ । ପୁସ୍ତକଖଣ୍ଡିକ ଯେପରି ସୁନ୍ଦର ଚିତ୍ର ସମ୍ବଳିତ, ସୁନ୍ଦର କାଳିକ ଓ ମୁଦ୍ରଣଯୁକ୍ତ, ସେହିପରି ଶ୍ରୀଶ୍ରୀ ବ୍ୟାଖ୍ୟା ସମ୍ବଳିତ, ସ୍ତୋତ୍ରାଦି ସଂଯୁକ୍ତ ଏବଂ ଅନ୍ୟୂନ ଏକଶତ ପୃଷ୍ଠାରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ।

ମୁକୁର ଗ୍ରାହକମାନଙ୍କର ଏହାମାତ୍ର ପ୍ରାପ୍ତିସ୍ଥଳ ;—

ଶ୍ରୀ କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ସେନଗୁପ୍ତ ବି. ଏ.
ସାହିତ୍ୟପାଠାଗାରକାର,
ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଚୌକି ପୋଃ ଅଃ—କଟକ ।

ମୁକୁର ପୁସ୍ତକାଳୟ ।

ଚୌଧୁରୀବଜାର, କଟକ ।

ସିଦ୍ଧାନ୍ତଦର୍ପଣ—(ମହାମହୋପାଧ୍ୟାୟ ଶ୍ରୀ ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର ସିଂହ ସାମନ୍ତଙ୍କ କୃତ ଜ୍ୟୋତିଷ ଗ୍ରନ୍ଥ) ମୁକ୍ତ ୫ ୩ ୧ ଙ୍କା ; ମୁକୁର ଗ୍ରାହକମାନଙ୍କ ପାଇଁ ୫ ୧୪

Presidential Address	୫ ୦ ୶
ସଚିତ୍ର ଶିଶୁଚର୍ଚ୍ଚାମାଳା	୫ ୦ /
ହରଭକ୍ତିଚନ୍ଦ୍ରୋଦୟ (ଭକ୍ତିଗ୍ରନ୍ଥ)	୫ ୦ ୩
ବାରବାଟୀ ଦୁର୍ଗ	୫ ୦।୶
ଗୁରୁଶିଷ୍ୟଚରିତ୍ରସଂହିତା (ଭକ୍ତିଗ୍ରନ୍ଥ)	୫ ୦ ୩

ବୃଦ୍ଧ କବି ଶ୍ରୀ ସଖାରମୋହନ ସେନାପତିଙ୍କ ପ୍ରଣୀତ—

ଧୂଳୀ	୫ ୦ ୶
ଉପହାର	୫ ୦ ।
ଚଣ୍ଡିପୁଅ ଅନନ୍ତା (ଗଳ୍ପ)	୫ ୦ ୶
ପୁନର୍ମୂଷିକୋଦ୍ଭବ (ଗଳ୍ପ)	୫ ୦ ୶୬
ଫୁଲବଉଲଦେଣୀ (ବାଳକଙ୍କ ପଦ୍ୟାତ୍ମକ)	୫ ୦ /
ସ୍ଥଲକ୍ଷଣା—(ଅଭିନବ୍ୟ ସାମନ୍ତସିଂହାର କୃତ)	୫ ୦ ୶
ବାଣୀ (ଶ୍ରୀ ସୀତାକାନ୍ତ କାବ୍ୟବିଶାରଦ ପ୍ରଣୀତ)	୫ ୦ ୶
ଅଭୁତ ଅଦର୍ଶ—(ପ୍ରହସନ)	୫ ୦ ୶
ଅଶ୍ରୁକିସ୍ତା ...	୫ ୦ ୶
ଶାନ୍ତି ସଖା (କାବ୍ୟଗ୍ରନ୍ଥ)	୫ ୦ ୶
ବୃଦ୍ଧବିଧ ନାଟକ (ଜଗନ୍ନାଥ ପଣ୍ଡା)	୫ ୦ ୫
ପୈଶାଚିକାଣ୍ଡ (ଐତିହାସିକ ଗଳ୍ପ)	୫ ୦ ୶

ଦ୍ୱିତୀୟ ଭାଗ ଛପିଅନ୍ତୁ ନାହିଁ ।

ଦନ୍ତରକ୍ଷକ ବା ଦନ୍ତକବଚ ।

ସହରରେ ଅତି ଶୀଘ୍ର ସର୍ବପ୍ରକାର ଦନ୍ତପୀଡ଼ାରୁ ଅବ୍ୟାହତି ଲାଭର ଇଚ୍ଛା ଥିଲେ ଏହି ଅର୍ଦ୍ଧୋଷ ଅଗ୍ନିଫଳପ୍ରଦ ମଙ୍ଗଳ ଔଷଧଙ୍କେ ସର୍ବବିଧ ଦନ୍ତରୋଗର ଏକମାତ୍ର ଔଷଧ । ପାଞ୍ଚ ମିନିଟ ମଧ୍ୟରେ ଦନ୍ତଗୁଳାଦି ରୋଗର ଉପକାର ହୁଏ । ଶିଶୁଳ ଦନ୍ତ ଟାଣ ହୁଏ ; ମୁଖରୁ ବାହାରୁଥିବା ଦୁର୍ଗନ୍ଧ ନାଶ କରେ ।

ମୂଲ୍ୟ ୧ ଡିବା ୫ ୦।, ୩ ଡିବା ୫ ୦ ୶୶, ୭ ଡିବା ୫ ୧୶, ୧୨ ଡିବା ୫ ୨ ୧ ଙ୍କା ।

ଯାଦୁର ଅବ୍ୟର୍ଥ ମହୌଷଧ ।

ସମଗ୍ର ଓଡ଼ିଶା ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରଦେଶରୁ ମଧ୍ୟ ଶତ ଶତ ଲୋକ ଅଳ୍ପକାଳ ମଧ୍ୟରେ ଆରୋଗ୍ୟ ଲାଭ କରୁଅଛନ୍ତି । ଯେ ପ୍ରକାର ଯେତେ କାଳର ରୋଗ ହେଉ ନା କାହିଁ ଯନ୍ତ୍ରଣାରେ ଦଳ ହେବ ; ଥରେ ଦଳ ହେଲେ ଆଉ କସ୍ମିନ୍‌କାଳରେ ହେବ ନାହିଁ । ଗତ ୨ ୩ ବର୍ଷରେ ଅନ୍ୟୂନ ୨ ଲକ୍ଷ ଯାଦୁଆ-ରୋଗୀ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ରୋଗମୁକ୍ତ ହୋଇଅଛନ୍ତି ।

ମୂଲ୍ୟ ୧ ଡିବା ୫ ୦।୶, ୩ ଡିବା ୫ ୧୪, ୭ ଡିବା ୫ ୧୩, ୧୨ ଡିବା ୫ ୩ ୧ ଙ୍କା ।

କାଛୁ, କୁଣ୍ଡିଆ ।

ଏହି କୁତ୍ସିତ ରୋଗ ଯାହାକୁ ଆକ୍ରମଣ କରିଅଛି, ଏହି ଔଷଧ ନେଇ ଥରେ ପରୀକ୍ଷା କରନ୍ତୁ । ଜ୍ୱାଳା ଯନ୍ତ୍ରଣା ନାହିଁ ଅଥଚ ଠିକ ଦୁଇ ଦିନରେ ଏହାର ଅସୀମ ଶକ୍ତିର ପରିଚୟ ଦେଖାଇ ଦେବ ।

ମୂଲ୍ୟ ୧ ଡିବା ୫ ୦ ୶, ୩ ଡିବା ୫ ୧, ୭ ଡିବା ୫ ୨ ୧ ଙ୍କା

ଉପରୋକ୍ତ ଔଷଧଗୁଡ଼ିକର ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଫଳ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଦେଶର ସର୍ବତ୍ରରୁ ଅଯଥାର୍ଥ ପ୍ରଶଂସାପତ୍ର ମିଳିଅଛି । କୁଟୀରବାସୀ ପାଖରୁ ମୁକୁଟଧାରୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏହାର ଗୁଣରେ ମୋହିତ ।

ସ୍ୱରୂପେ ନାମ, ଧାମ, ଜାତିସହ ଜିଲ୍ଲା ସହିତ କାହାର କେଉଁ ଔଷଧରୁ କେତେ ଡିବା ଆବଶ୍ୟକ ଲେଖିବେ ।

ଶ୍ରୀ ରାମଚରିତ୍ର ସେନ,
ମାଣିକଗଞ୍ଜ ଷ୍ଟ୍ରୀଟ ; ବାଲେଶ୍ୱର ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଏକାଦଶ ବର୍ଷ ମୁକୁରର

ମୂଲ୍ୟପ୍ରାପ୍ତି ।

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଯଦାନନ୍ଦ ମହାନ୍ତି B.A.B.L ବ୍ରହ୍ମପୁର	୫ ୧ ୦
ଆଗମ୍ୟ ପରୀକ୍ଷା, ପାରଳାଖିମୁଣ୍ଡି	୫ ୨ ୦
ଦିବ୍ୟସିଂହ ସିଂହ (ଛତ୍ର), ବାମଡ଼ା	୫ ୧ ୦
,, ଶ୍ରୀନାଥଚନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ର କାବ୍ୟତୀର୍ଥ, କାଣ୍ଡିପଦା	୫ ୧ ୦
ଚକ୍ରଧର ଦାସ, ହେଡ଼ ପଣ୍ଡିତ ହରିଭଞ୍ଜା	୫ ୨ ୦
କୁଞ୍ଜବିହାରୀ ମିଶ୍ର (ଛତ୍ର), ବରପାଲି	୫ ୧ ୦
,, ରଘୁବର ଭଞ୍ଜ, ହେଡ଼ ମାଷ୍ଟର ନର୍ଲା	୫ ୨ ୦
ବିଶ୍ୱେଶ୍ୱର ପାଢ଼ୀ (ଛତ୍ର), ପାନପୋଷ	୫ ୧ ୦
ଜୟଦେବ ପ୍ରଧାନ (ଛତ୍ର) ବରଗଡ଼	୫ ୧ ୦
ଅନନ୍ତଜଗତ୍ସିଂହ (ଛତ୍ର), ନୟାଗଡ଼	୫ ୧ ୦
ଘନଶ୍ୟାମ ପଣ୍ଡା (ଛତ୍ର), ଦେହଲୀ	୫ ୧ ୦
ନବଘନ ପାଗଲ (ଛତ୍ର), ଆନନ୍ଦପୁର	୫ ୧ ୦
ଶ୍ରୀମତୀ ଷୋଡ଼ଶମଣି ଦେବୀ, ସାବରଙ୍ଗ	୫ ୧ ୦
ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଶ୍ରୀଧର ପାଢ଼ୀ (ଛତ୍ର), ସମ୍ବଲପୁର	୫ ୧ ୦
ଦାସୀରାମ ମେହେର (ଛତ୍ର), ବଲାଙ୍ଗୀର	୫ ୧ ୦
ଚିତାମଣି ନାୟକ (ଛତ୍ର), ମଲ୍ଲଦପୁର	୫ ୧ ୦
ଗୌରଚରଣ ସୁତୁ, ହେଡ଼ ମାଷ୍ଟର, ତୋଷରା	୫ ୧ ୦
ଭଗୀରଥି ପୁରୋହିତ (ଛତ୍ର), ବାମଡ଼ା	୫ ୧ ୦
ସେକ୍ରେଟରୀ, ପଦ୍ମପୁର ଛାତ୍ରସମିତି ସମ୍ବଲପୁର	୫ ୧ ୦
ସେକ୍ରେଟରୀ, ଉତ୍କଳହିତୈଷିଣୀ ସମାଜ, ଗଞ୍ଜାମ	୫ ୨ ୦
ସେକ୍ରେଟରୀ, ମର୍ଦ୍ଦରାଜ ରିଡିଙ୍ଗରୁମ, ଗଞ୍ଜାମ	୫ ୨ ୦
ରାମ ପଣ୍ଡା (ଶିକ୍ଷକ), ବୋଇରାଣୀ, ଗଞ୍ଜାମ	୫ ୨ ୦
ଜଗନ୍ନାଥ ପଟ୍ଟନାୟକ (ଛତ୍ର), ଧରକଟ	୫ ୧ ୦
ହରିନାରାୟଣ ସିଂହ (ଛତ୍ର) ବାଲେଶ୍ୱର	୫ ୧ ୦
ସେକ୍ରେଟରୀ, ଛାତ୍ରସମିତି, ଜଗତସିଂହପୁର	୫ ୧ ୦
,, ଷ୍ଟୁଡେଣ୍ଟସ୍ କମ୍ୟୁନିଟୀ ବାଣିପୁର	୫ ୧ ୦
S S Padhy (ଛତ୍ର), ଛତ୍ରପୁର	୫ ୧ ୦
ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ବିଶ୍ୱନାଥ ଦ୍ୱିବେଦୀ, ଭୁଣ୍ଡପଡ଼ା	୫ ୧ ୦
ବୃନ୍ଦାବନଚନ୍ଦ୍ର ମହାନ୍ତି (ଛତ୍ର), ଭଦ୍ରଖ	୫ ୧ ୦
ବଂଶୀଧର ନାୟକ (ଛତ୍ର), ଭଦ୍ରଖ	୫ ୧ ୦
ଜଗନ୍ନାଥ ଦାଶ (ଛତ୍ର), ଅଙ୍କମଠ	୫ ୧ ୦
ବୃନ୍ଦାବନଚନ୍ଦ୍ର ପଟ୍ଟନାୟକ (ଛତ୍ର), ବ୍ରହ୍ମପୁର	୫ ୧ ୦
ମୁକୁନ୍ଦ ପାତ୍ର (ଛତ୍ର), ବରହମପୁର	୫ ୧ ୦
ଶ୍ରୀମତୀ ମାଳମଣି ଦେବୀ, ନଗାଁ	୫ ୨ ୦
ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଖଗେଶ୍ୱର ସାହୁ (ଛତ୍ର), ବଲାଙ୍ଗୀର	୫ ୧ ୦
ରଘୁନାଥ ଦାଶ, ହେଡ଼ ମାଷ୍ଟର, ମେଲଛମୁଣ୍ଡା	୫ ୨ ୦
ଲକ୍ଷ୍ମୀଦର ମହାପାତ୍ର, ସବ ଓଭରସିୟର, ମାଳଗିରି	୫ ୨ ୦
,, ସେକ୍ରେଟରୀ, ଭିକ୍ଟୋରିୟା ଲାଇବ୍ରେରୀ, ବାରିପଦା	୫ ୨ ୦
ହାରାଧନ ମହାପାତ୍ର, ସମ୍ବଲପୁର	୫ ୨ ୦
କପିଳେଶ୍ୱର ପ୍ରସାଦ ନନ୍ଦ (ଛତ୍ର), ବଲାଙ୍ଗୀର	୫ ୧ ୦
ଚୂଡ଼ାମଣି ନାୟକ (ଛତ୍ର), ସମ୍ବଲପୁର	୫ ୧ ୦
ଖଗେଶ୍ୱର ନାୟକ (ଛତ୍ର)), ବୁଢ଼ାସମ୍ବର	୫ ୧ ୦
ଗୌରୀଶଙ୍କର ଗୌନ୍ତିଆ (ଛତ୍ର), ବଲାଙ୍ଗୀର	୫ ୧ ୦
କହ୍ନେଇ ମିଶ୍ର (ଛତ୍ର), ବରଗଡ଼	୫ ୧ ୦
ମୁନସିଫ ସୟେଦଗୋଲାମ ଜିଲାନୀ, ହଜାରିବାଗ	୫ ୨ ୦
ହରିହର ଷଡ଼ଙ୍ଗୀ (ଛତ୍ର), ଅମରଦା	୫ ୧ ୦
ପ୍ରଭାକର ମିଶ୍ର (ଛତ୍ର) ସୁନ୍ଦରଗଡ଼	୫ ୧ ୦
ହେତମଶ୍ୱର, କେସ୍ୟାଟ୍ଟଲ	୫ ୨ ୦
ସେକ୍ରେଟରୀ, ଦେବଗଡ଼ ଛାତ୍ରସମିତି, ବାମଡ଼ା	୫ ୧ ୦
କୃଷ୍ଣ ପାଣିଗ୍ରାହୀ (ଛତ୍ର), ରାଉଲକେଲା	୫ ୧ ୦
ଧନେଶ୍ୱର ପାତ୍ର (ଛତ୍ର), ସତ୍ୟବାଦୀ	୫ ୧ ୦
ମହେନ୍ଦ୍ରପ୍ରଧାନ ,, ମନପୁର	୫ ୧ ୦
ଦୋଳଗୋବିନ୍ଦ ସାହୁ (ଛତ୍ର), ଘୁମବାଗ	୫ ୧ ୦

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୁକୁର

୧୧ଶ ଭାଗ । } ମାର୍ଚ୍ଚ ଓ ମାର୍ଗଶୀର୍ଷ, ୧୯୨୪ । { ୨ୟ ଓ ୮ମ ସଂଖ୍ୟା ।

ବନ୍ଦନା ।

ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ଓଁକାର ଯାହାଙ୍କର
ପରମାତ୍ମା ହର ଭଗବାନ
ନିରାକାର ଯେ ନିର୍ଗୁଣ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣରୂପେ ସଗୁଣ
ସର୍ବବ୍ୟାପୀ ସର୍ବ ଶକ୍ତିମାନ । ୧ ।

ରୂପେ ପ୍ରକୃତି ପୁରୁଷ ପରବ୍ରହ୍ମ ଜଗଦୀଶ
ଦୀନବନ୍ଧୁ ପତିତପାବନ ।
ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ବିଶ୍ୱ ମହାକାଶ ଅଦ୍ୱିତୀୟ ଜ୍ଞାନପ୍ରକାଶ
ଅନନ୍ତ ଅମୃତ ସନାତନ । ୨ ।

ସୃଷ୍ଟି ସ୍ଥିତି ପ୍ରଳୟର କାରଣ ପରମେଶ୍ୱର
ଶାନ୍ତିଧାମ ପ୍ରଭୁ ପ୍ରାଣାରାମ ।
ଅନାଦି ସର୍ବଜ୍ଞ ଅଜେ ଅନ୍ତର୍ଯ୍ୟାମୀ ଜ୍ୟୋତିରୂପେ
ବିଭୁବନେ ସେହ ବ୍ୟାପ୍ତିମାନ । ୩ ।

ସାକାରରୂପେ ବିକାଶ ଆଦିତ୍ୟରୂପେ ପ୍ରକାଶ
ଜ୍ଞାନଚକ୍ଷୁ ଯେ କ ସର୍ବସାକ୍ଷୀ ।
ବ୍ରହ୍ମା ବିଷ୍ଣୁ ରୁଦ୍ରରୂପୀ ବିଶ୍ୱମୟ ଜଗଦ୍ବ୍ୟାପୀ
ଅଞ୍ଜନ ପଳାଏ ଯାଙ୍କୁ ଦେଖି । ୪ ।

ବୁଦ୍ଧିରୂପେ ବିରାଜିତ ଜୀବାତ୍ମା ନାମରେ ଖ୍ୟାତ
ହଂସ ଇନ୍ଦ୍ର ଧର୍ମ ଦୟାବାନ ।
ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଦୁର୍ଗା ସରସ୍ୱତୀ ବେଦମାତା ଯେ ଗାୟତ୍ରୀ
ଆଦ୍ୟଶକ୍ତି ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଯାର ନାମ । ୫ ।

ଯାହାଙ୍କଠାରୁ ପ୍ରସୂତ ନିଖିଳ ବିଶ୍ୱ ଜଗତ
ଜଗଦ୍ଗୁରୁ ଅସ୍ମା ଜଗନ୍ମାତା ।
ଯାଠାରେ ପୁଣି ପ୍ରଳୟ ହୁଅଇ ଏ ସମୁଦାୟ
ସେହି ସ୍ଥିତ ହର ଜଗତ୍ପିତା । ୬ ।

ହୋଇ ସପ୍ତାଙ୍ଗ ବିଶିଷ୍ଟ ସ୍ଥିତ ଯେ ରୂପେ ବିଶ୍ୱ
ଜ୍ଞାନମୟ ସଙ୍କଟତାରିଣୀ ।
ଜ୍ୟୋତିରୂପ ସେ ଈଶ୍ୱର କର ତାଙ୍କୁ ନମସ୍କାର
ଆର୍ଯ୍ୟ ଧର୍ମ ଯଶସ୍ତ୍ର କୀର୍ତ୍ତନ । ୭ ।

ଶ୍ରୀ ବିଶ୍ୱନାଥ ଦ୍ୱିବେଦୀ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଜ୍ୟୋତିର୍ବିଦ୍ୟା ।

ଯେଉଁ ଶାସ୍ତ୍ର ଅଧ୍ୟୟନ କଲେ ଜ୍ୟୋତିଷ ମଣ୍ଡଳ ବିଷୟରେ ଜ୍ଞାନ ଲାଭ କରାଯାଏ ତାକୁ ଜ୍ୟୋତିର୍ବିଜ୍ଞାନ, ଜ୍ୟୋତିଷ ଶାସ୍ତ୍ର ବା ଜ୍ୟୋତିର୍ବିଦ୍ୟା ବୋଲି କୁହାଯାଏ । ପୃଥିବୀ ଓ ଗ୍ରହ ନକ୍ଷତ୍ରମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବିପ୍ରକାର ପରସ୍ପର ସମ୍ବନ୍ଧ ଅଛି । ସେହି ସମ୍ବନ୍ଧ ନିବନ୍ଧନ କି କି ଶୁଭାଶୁଭ ଘଟୁଅଛି, ଗ୍ରହ ନକ୍ଷତ୍ରମାନେ କିପ୍ରକାର ଗତି କରୁଅଛନ୍ତି ଇତ୍ୟାଦି ବିଷୟ ଏ ଶାସ୍ତ୍ରରୁ ଜଣାଯାଏ । ଜ୍ୟୋତିର୍ବିଦ୍ୟାକୁ ଆର୍ଯ୍ୟ ମହର୍ଷିମାନେ ଦୁଇଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କରିଛନ୍ତି, ଯଥା—୧ ଗଣିତ ଜ୍ୟୋତିଷ, ୨ ଫଳିତ ଜ୍ୟୋତିଷ । ପୃଥିବୀର ଗତି, ଗ୍ରହ ନକ୍ଷତ୍ରମାନଙ୍କ ଗତି ବିଷୟକ ଗଣନା ଯେ ନିୟମରେ କରାଯାଏ ତାହା ଗଣିତ ଜ୍ୟୋତିଷ ଅନ୍ତର୍ଗତ ଏବଂ ଗ୍ରହ ନକ୍ଷତ୍ରମାନଙ୍କ ଗତି ହେତୁ ଯେ ଯେ ପରିବର୍ତ୍ତନ ହୁଏ ଏବଂ ଯେ ଯେ ଫଳର ଉତ୍ପତ୍ତି ହୁଏ ତାହା ଫଳିତ ଜ୍ୟୋତିଷର ଅନ୍ତର୍ଗତ । କହିଲେ ହୁଏ ଗଣିତ ଜ୍ୟୋତିଷ କାରଣ ଏବଂ ଫଳିତ ଜ୍ୟୋତିଷ କାର୍ଯ୍ୟ ବା ଫଳ । ଜ୍ୟୋତିଷ ବିଦ୍ୟା ତିନିଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ, ଯଥା ;—୧ କାଳ୍ପନିକ *Theoretical* ୨ ପ୍ରାକୃତିକ ବା *Physical* ୩ ବ୍ୟାବହାରିକ ବା *Practical*. ଗ୍ରହ ନକ୍ଷତ୍ରମାନଙ୍କ ଗତି-ବିଧି ବିଷୟରେ ଯେ ସବୁ ମତ ପ୍ରଚଳିତ ଅଛି ବା ପଣ୍ଡିତମାନେ ସେ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଯେଉଁ ସିଦ୍ଧାନ୍ତରେ ଉପନୀତ ହୁଅନ୍ତି ସେ ସମସ୍ତ ବିଷୟ କାଳ୍ପନିକ ଜ୍ୟୋତିଷ ବିଭାଗର ଅନ୍ତର୍ଗତ । ଯେଉଁ ଶକ୍ତି ପ୍ରଭାବରୁ ବା ଯେଉଁ ନୈସର୍ଗିକ ନିୟମ ହେତୁ ଗ୍ରହମାନେ ପରିଚାଳିତ ହୁଅନ୍ତି ସେ ସମସ୍ତ ପ୍ରାକୃତିକ ଜ୍ୟୋତିଷ ଅନ୍ତର୍ଗତ, ଗ୍ରହ ନକ୍ଷତ୍ରମାନଙ୍କ ସ୍ୱରୂପ ତତ୍ତ୍ୱ ବ୍ୟାବହାରିକ ଜ୍ୟୋତିଷରୁ ଜଣାଯାଏ । ଏ ତ ଗଲା—ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କ ମତରେ *Astronomy* ତିନି ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ । ଫଳିତ ଜ୍ୟୋତିଷକୁ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ପଣ୍ଡିତମାନେ *Astrology* ବୋଲି କହି ଥାନ୍ତି । ଫଳିତ ଜ୍ୟୋତିଷର ନାନା ବିଭାଗ ଅଛି, ଯଥା ;—ସାମୁଦ୍ରିକ, କର, କୋଷ୍ଠି, କପାଳ, ପ୍ରଶ୍ନ ଗଣନା ଇତ୍ୟାଦି ।

ଜ୍ୟୋତିର୍ବିଦ୍ କାହାକୁ କହନ୍ତି ? ନିମ୍ନରେ ଜ୍ୟୋତିର୍ବିଦର ସଂଜ୍ଞା ଦିଆ ଯାଉଛି ସେଥିରୁ ପାଠକେ ବୁଝିପାରିବେ ଜ୍ୟୋତିର୍ବିଦ୍ୟାରେ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ ଲାଭ କରିବାକୁ ହେଲେ କି କି

ଫଳିତ ଜ୍ୟୋତିଷ ବିଦ୍ୟାରେ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ ଲାଭ କରିବାକୁ ହେଲେ ଏତେଗୁଡ଼ିଏ ବିଦ୍ୟା ଜାଣିଥିବା ଆବଶ୍ୟକ । ମାତ୍ର ଆଜିକାଲି ଯେତେଗୁଡ଼ିଏ ଗଣକ ଦେଖାଯାନ୍ତି ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କେତେଜଣ ଏ ସଂଜ୍ଞାଭୁକ୍ତ ହୋଇ ପାରିବେ ପାଠକେ ଚିନ୍ତାକରି ଦେଖନ୍ତୁ ଭଲ ? ଏ ସମସ୍ତ ବିଦ୍ୟାରେ ବ୍ୟୁତ୍ପତ୍ତି ଲାଭ କରିବା ପୂର୍ବରୁ ଯେଉଁମାନେ ଗଣକ ହୋଇ ବୁଲନ୍ତି ବା ଯେଉଁମାନେ ଫଳିତ ଜ୍ୟୋତିଷର ମିଥ୍ୟାତ୍ୱ ପ୍ରତିପାଦନ କରିବାଲାଗି ସମାଜେ ଚକ ହୋଇ ବସନ୍ତି ସେମାନେ ନିଜକୁ ନିଜେ ପ୍ରଶ୍ନ କରନ୍ତୁ ତ କେତେଦିନ ଗଭୀର ଗବେଷଣାରେ ସେ ଏ ସିଦ୍ଧାନ୍ତରେ ଉପନୀତ ହୋଇଥିଲେ ? କେତେଗୁଡ଼ିଏ ବେଦାଣ୍ଡାଯୁକ୍ତ କରିଦେଇ ଗୋଟାଏ ଶାସ୍ତ୍ରକୁ ମିଥ୍ୟା ବୋଲି କହିଦେବା ଅତି ସହଜ, ମାତ୍ର ଏପରି ସାହସ କରିବା ଅର୍ଥ କେବଳ ଆପଣାର ଧୃଷ୍ଟତାର ପରିଚୟ ଦେବା ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ କିଛି ନୁହେ । ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ସଭ୍ୟତା ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଶାସ୍ତ୍ରର ଶିରା ପ୍ରଶିରାରେ ପ୍ରବେଶ କରି ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ମସ୍ତିଷ୍କ ବିକୃତାକାର ଧାରଣ କରିଛି ଏବଂ ଆଖିରେ ପରଳ ମାଡ଼ିଯାଇଛି ସୁତରାଂ ସବୁ ଦିନ ପଦାର୍ଥଗୁଡ଼ିକେ ଖରାପ । ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ପଣ୍ଡିତ-ମାନେ ଆମ୍ଭ ଦେଶରୁ ଶାସ୍ତ୍ର ସଂଗ୍ରହ କରିକେଇ ସେଥିରେ କି ତଥ୍ୟ ନିହିତ ଅଛି ତାହା ଅନୁସନ୍ଧାନ କରି ତାହାର ସତ୍ୟତା ପ୍ରମାଣ କରାଇବାରେ ବୁଡ଼ି ମାତ୍ର ମାଦ୍ରାଶଜ୍ଞବତର କୃତ ସନ୍ତାନ-ମାନେ ଦେଶୀୟ ଶାସ୍ତ୍ରଗୁଡ଼ାକ କୁସଂସ୍କାର ଓ ମିଥ୍ୟାପୂର୍ଣ୍ଣ କହି ଉଡ଼ାଇ ଦିଅନ୍ତି ବଜାଇ ଆପଣାକୁ ଗୌରବାନ୍ୱିତ ମନେ କରୁଅଛନ୍ତି କି ପରିତାପର ବିଷୟ ! କି ଲଜ୍ଜାର ବିଷୟ ! ଏପରି ଭାବ ପୋଷଣ କଲେ ଆମ୍ଭେମାନେ କି କେବେ ଉନ୍ନତି କରି ପାରିବା ? ଅସମ୍ଭବ ।

କେହି କେହି କହନ୍ତି ଭାରତରେ ଜ୍ୟୋତିଷ ଚର୍ଚ୍ଚା ପୂର୍ବେ ନ ଥିଲା । ଏକଥା ଇତାନ୍ତ ଅମୂଳକ ଓ ଭିତ୍ତିହୀନ । ପୃଥିବୀର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦେଶରେ ଜ୍ୟୋତିଷ ଚର୍ଚ୍ଚା ହେବାର ବହୁକାଳ ପୂର୍ବେ ହିନ୍ଦୁମାନେ ଏ ବିଜ୍ଞାନରେ ପାରଦର୍ଶିତା ଲାଭ କରି-ଥିଲେ । ଏକଥା ମୋର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ମତ ନୁହେ, ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ପଣ୍ଡିତମାନେ ମଧ୍ୟ ସ୍ୱୀକାର କରନ୍ତି ଯେ "କାଲଡ଼ିୟା, ଆରବ କିମ୍ବା ଚୀନ ପ୍ରଭୃତି ଦେଶରେ ଜ୍ୟୋତିଷ ଚର୍ଚ୍ଚା [illegible]

Digitized by srujanika@gmail.com

ଉତ୍ତରର ଯେଉଁ ଗ୍ରହଣ ବିଷୟ ଗଣନା କରିଥିଲେ ତାହା ଖ୍ରୀଷ୍ଟ ପୂର୍ବ ୧୦୦୦ ଶତାବ୍ଦିରେ ଅଲୋଚିତ ହୋଇଥିଲା । ଋଗ୍ବେଦର ନାନା ସ୍ଥାନରେ, ବ୍ରାହ୍ମଣ ଓ ଉପନିଷଦ ଗ୍ରନ୍ଥମାନଙ୍କର ନାନା ସ୍ଥାନରେ ଜ୍ୟୋତିଷ ଅଲୋଚନାର ପରିଚୟ ମିଳେ । ବେଦର ପ୍ରାଚୀନତ୍ୱ କେହ ଅସ୍ୱୀକାର କରିପାରିବ ନାହିଁ । ପୁରାଣ ସ୍ମୃତି ପ୍ରଭୃତିର ପ୍ରାଚୀନତ୍ୱ କେହ ଅସ୍ୱୀକାର କରିପାରିବ ନାହିଁ । ଏ ସମସ୍ତ ପ୍ରାଚୀନ ଗ୍ରନ୍ଥ ଅପେକ୍ଷା ଭାରତରେ ଜ୍ୟୋତିଷ ଚର୍ଚ୍ଚାର ପ୍ରାଚୀନତ୍ୱ ଆଉ-କଣ ବିଶେଷ ଅନୁସନ୍ଧାନ କରିବାକୁ ହେବ । ଜ୍ୟୋତିଷ ଶାସ୍ତ୍ରମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ସର୍ବାପେକ୍ଷା ପ୍ରାଚୀନ ବୋଲି ପଣ୍ଡିତମାନେ ସ୍ଥିର କରିଛନ୍ତି । ସୂର୍ଯ୍ୟ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ପୂର୍ବେ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଦେଶରେ ସୌରତତ୍ତ୍ୱ ଆବିଷ୍କୃତ ହୋଇଥିବାର ବିଶ୍ୱାସ ହୁଏ ନାହିଁ । ସୂର୍ଯ୍ୟସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଅନ୍ୟୂନ ୨୧ ଲକ୍ଷ ୫୭ ହଜାର ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ବିଦ୍ୟମାନ ଥିବାର ପ୍ରମାଣ ମିଳୁଅଛି । ସୁତରାଂ ଭାରତରେ ଜ୍ୟୋତିଷ ଚର୍ଚ୍ଚା କେତେ ପୁରାତନ ତାହା ସହଜରେ ଅନୁମାନ କରାଯାଇ ପାରିବ ।

ସୂର୍ଯ୍ୟସିଦ୍ଧାନ୍ତ ପରେ ଆର୍ଯ୍ୟଭଟ୍ଟକୃତ ଆର୍ଯ୍ୟ-ସିଦ୍ଧାନ୍ତ । ସୁତରାଂ ଭାରତରେ ଜ୍ୟୋତିଷ ଚର୍ଚ୍ଚାର ପୁରାତନତ୍ୱ ସମ୍ବନ୍ଧେ କଣିମାତ୍ର ସନ୍ଦେହ କରାଯାଇ ନ ପାରେ । ମିଶର, କାଲଡିୟାର, ଚୀନ, ଗ୍ରୀସ, ଆରବ ପ୍ରଭୃତି ଜ୍ୟୋତିଷାଲୋଚନାର ଇତିହାସ ଆଲୋଚନା କଲେ ଦେଖାଯାଏ ଯେ ସୂର୍ଯ୍ୟସିଦ୍ଧାନ୍ତ ପୂର୍ବେ ଏ ଦେଶମାନ ଜ୍ୟୋତିଷ ବିଦ୍ୟାରେ ଅନଭିଜ୍ଞ ଥିଲା ।

ପୂର୍ବକାଳରେ ସ୍ୱୟମ୍ବର ପ୍ରଥା ପ୍ରଚଳିତ ଥିଲା । ଜନକ ଦୁହିତା ସୀତା, ଦ୍ରୌପଦ-ରାଜ-କୁମାରୀ ପ୍ରଭୃତି ସ୍ୱୟମ୍ବରା ହୋଇଥିଲେ । ଏହା ଦେଖି କେହି କେହି କହନ୍ତି ଯେ ସେ କାଳରେ ଫଳିତ ଜ୍ୟୋତିଷ ଚର୍ଚ୍ଚା ଭାରତବର୍ଷରେ ନ ଥିଲା । ଥିଲେ ସେମାନେ କୋଷ୍ଠି ନ ମିଳାଇ କିପରି ଆପଣା ଦୁହିତାକୁ ସ୍ୱୟଂବର କରାଇଥାନ୍ତେ । ଆଜି ଦେଖାଯାଉ କୋଷ୍ଠି ମିଳାଇ-ବାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ କଣ ? ଜାତକରୁ କଣ ଜଣାଯାଏ ?

ହନୁମାନେ ପୁନର୍ଜନ୍ମ ମାନନ୍ତି । ବସ୍ତ୍ର ଜୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଗଲେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଯେପରି ତାକୁ ପରିତ୍ୟାଗ କରି ନୂତନ ବସ୍ତ୍ର ଧାରଣ କରୁଁ ସୃଷ୍ଟି ସେହିପରି ପୁରାତନ ଜୀର୍ଣ୍ଣ ଶରୀରକୁ ତ୍ୟାଗକରି ନୂତନ ଦେହ ଧାରଣକରିବା କାର୍ଯ୍ୟରେ ସହାୟତା କରେ । ଆତ୍ମା ଅଜରାମରଣ । ଶରୀର ଧାରଣକର ମନୁଷ୍ୟ ଇହଜଗତରେ [illegible] ଏ ସ୍ଥାନ କରେ ତୁଷ୍ଣୀ ତାହାକୁ [illegible] ବାମଦେବ [illegible] ଯେତେବେଳେ ନିଷ୍କାମଭାବ ହୁଏ ଏବଂ ତେତେବେଳେ ମନୁଷ୍ୟ ଆଉ ଜନମ-ଜଠର-ଯନ୍ତ୍ରଣା ଭୋଗ ନ କରି ମୁକ୍ତିଲାଭ କରେ । ସୁତରାଂ କୋଷ୍ଠି ବା ଜାତକରୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ବୁଝିପାରିବା ଯେ ପିଲା ଜନ୍ମ ହେଲା ବେଳକୁ କେତେଦୂର ଉନ୍ନତି ଲାଭ କରିଛି, ତାହାର ଚରିତ୍ର କେତେଦୂର ଉନ୍ନତ ହୋଇଛି, ପୂର୍ବ ଜନ୍ମରେ କର୍ମକ୍ଷେତ୍ରରେ କେତେଦୂର ଅଗ୍ରସର ହୋଇଛି । ଏହି କାରଣରୁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଲୋକ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଲୋକଠାରୁ କୌଣସି ନା କୌଣସି ପ୍ରକାରେ ଭିନ୍ନ, ଏହାହିଁ ସୃଷ୍ଟି ବୈଚିତ୍ର୍ୟର କାରଣ । ଆମ୍ଭ ଶାସ୍ତ୍ରାନୁସାରେ ବିବାହ ସମ୍ବନ୍ଧ ପାଶବିକ ପ୍ରକୃତି ଚରିତାର୍ଥ କରିବାଲାଗି ନୁହେ ଏହା ଗୋଟିଏ ପବିତ୍ର ଧର୍ମ ସମ୍ବନ୍ଧ, ସନ୍ତାନୋତ୍ପତ୍ତି ବିବାହର ମୁଖ୍ୟ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ—କାମ ପ୍ରବୃତ୍ତି ଚରିତାର୍ଥ ଲାଗି ନୁହେ । ଏପରି ପବିତ୍ର ଧର୍ମ ଡୋରରେ ଯେଉଁ ଦୁଇଟି ସ୍ତ୍ରୀ ପୁରୁଷ ବନ୍ଧା ହେବେ ଏବଂ ଦାମ୍ପତ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଅଜୀବନ କାଳ କାଟିବେ ସେ ଦୁଇଜଣଙ୍କ ସଂଯୋଗ ଉଭୟପ୍ରକାରର ହେବା ଆବଶ୍ୟକ । ସ୍ତ୍ରୀ ପୁରୁଷର ପ୍ରକୃତିର ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ସ୍ଥିର କରିବାହିଁ କୋଷ୍ଠି ମେଳଣର ପ୍ରଧାନ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ । ଅସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ପ୍ରକୃତି ବିଶିଷ୍ଟ ଦୁଇଟି ସ୍ତ୍ରୀ ପୁରୁଷର ଏକତ୍ର ଯୋଗ ନାନାପ୍ରକାର ଅଶାନ୍ତିର ହେତୁ । ସ୍ତ୍ରୀ ପୁରୁଷର ମନ ନ ମିଳିଲେ ଦାମ୍ପତ୍ୟ ସୁଖ ବିନଷ୍ଟ ହୁଏ ଏବଂ ସ୍ତ୍ରୀ ପୁରୁଷ ଉଭୟ ବିଷମ ପ୍ରକୃତିର ଲୋକ ହେଲେ ସୁସନ୍ତାନ ଜାତ ହୁଏ ନାହିଁ । ଏହି କାରଣରୁ ବିବାହ ପୂର୍ବରୁ ସ୍ତ୍ରୀ ପୁରୁଷର କୋଷ୍ଠି ମଧ୍ୟରେ କିପରି ମେଳ ଅମେଳ ଅଛି ତାହା ତନ୍ନ ତନ୍ନ କରି ଦେଖିବାକୁ ପଡ଼େ । ଅନେକ କୋଷ୍ଠି ପରୀକ୍ଷାକରି ପୁରୁଷ କୋଷ୍ଠି ସହିତ ଯେଉଁ ସ୍ତ୍ରୀର କୋଷ୍ଠି ସୁମେଳ ହୁଏ ତାହାର ସହିତ ବିବାହ ସମ୍ବନ୍ଧ ସ୍ଥିର ହୁଏ । ଆଉ ଗୋଟିଏ କଥା ପାଠକମାନେ ଦେଖିଥିବେ ଯେ ଜଣେ ଲୋକ ଆଉ ଜଣେ ଅପରିଚିତ ଲୋକକୁ ଦେଖି ଦେଖି ବିନା କାରଣରେ ଏକର ଅନ୍ୟପ୍ରତି ମନ ଆକୃଷ୍ଟ ହୁଏ ମାତ୍ର ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଲୋକକୁ ଦେଖି ମନରେ ବିକୃତ ଜାତ ହୁଏ । ଏଥିରୁ ଜଣାଯାଏ ଯେ ଯାହା ପ୍ରକୃତ ସହିତ ଯାହାର ସମତା ଅଛି ସେ ତା'ପ୍ରତି ଆକୃଷ୍ଟ ହୁଏ ମାତ୍ର ବିଷମତା ଥିବେ [illegible]

Digitized by srujanika@gmail.com

[illegible] ତାର ସମପ୍ରକୃତ ପୁରୁଷକୁ [illegible] ପ୍ରତି ସ୍ୱତଃ ଆକୃଷ୍ଟ ହେବ ଏବଂ ତାହାର [illegible] ଗଳାରେ ବରଣମାଳା ଦେବ । ଅତଏବ କୋଷ୍ଠି ମିଳାଇ ମିଳାଇ ଯେଉଁ ସିଦ୍ଧାନ୍ତରେ ଉପନୀତ ହେବାକୁ ହୁଏ ସ୍ୱୟଂବର ଦ୍ୱାରା ସେହି କାର୍ଯ୍ୟ ସ୍ୱତଃ ସିଦ୍ଧୀକୃତ ହୋଇ ଯାଏ । ଆଉ ଗୋଟିଏ କଥା ଏ ଦେଶରେ ପ୍ରଚଳିତ ଅଛି "ପୂର୍ବଜନ୍ମାନି ଯାବଦ୍ୟା, ପୂର୍ବଜନ୍ମାନି ଯଦ୍ଧନଂ, ପୂର୍ବଜନ୍ମାନି ଯାକନ୍ୟା ଅଗ୍ରେ ଧାବତ ଧାବତ" । ଏ ମତ ସହିତ ଜ୍ୟୋତିଷ ମତରେ ଐକ୍ୟ ଅଛି । ସୁତରାଂ ସ୍ୱୟଂବର ଦ୍ୱାରା ଜ୍ୟୋତିଷ ବିଦ୍ୟା ପ୍ରଚଳିତ ନ ଥିବା କଥା କିପରି କୁହାଯିବ ? ବରଂ ଦେଖାଯାଏ ଯେ ଶୁଭ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଶୁଭ ଲଗ୍ନରେ କନ୍ୟା ସ୍ୱୟଂବର ଷେଷକୁ ଅନୁକୂଳ କରିଥିଲା । ସୁତରାଂ ଯେଉଁମାନେ ଏହି ସ୍ୱୟଂବର ପ୍ରଥା ପ୍ରଚଳିତ ଥିବାରୁ ଫଳିତ ଜ୍ୟୋତିଷର ତତ୍କାଳରେ ଅବର୍ତ୍ତମାନର ସିଦ୍ଧାନ୍ତ କରନ୍ତି ସେମାନଙ୍କ ମତ ଭ୍ରମସଙ୍କୁଳ ବୋଲି ମୋର ବିଶ୍ୱାସ ।

କେହି କେହି କହନ୍ତି ଫଳିତ ଜ୍ୟୋତିଷ କୌଣସି ବୈଜ୍ଞାନିକ ଭିତ୍ତି ଉପରେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ନୁହେ । ଅଥଚ ଦେଖାଯାଉ ଏ ମତ କେତେଦୂର ସତ୍ୟ । ଗ୍ରହ ଓ ନକ୍ଷତ୍ର-ମାନଙ୍କର ଯଦି ପୃଥିବୀ ଉପରେ କୌଣସି ଆଧିପତ୍ୟ ନ ଥାଏ ତେବେ କୁହାଯାଇପାରେ ଯେ ଫଳିତ ଜ୍ୟୋତିଷର ବିଷୟ-ଗୁଡ଼ିକ କେବଳ କପୋଳକଳ୍ପନା ମାତ୍ର । ସୂର୍ଯ୍ୟ ଓ ଚନ୍ଦ୍ର ଗ୍ରହମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଗ୍ରହ । ଯଦି କେହି କହେ ଯେ ଚନ୍ଦ୍ର ସୂର୍ଯ୍ୟଦ୍ୱାରା ପୃଥିବୀରେ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ହେଉ ନାହିଁ ତେବେ ତାହା ତଦଣ୍ଡେ ପରିହାର୍ଯ୍ୟ । ଚନ୍ଦ୍ର ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ଗତିଦ୍ୱାରା ପୃଥିବୀରେ ପ୍ରତିମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟୁଅଛି । ଗ୍ରହଣ, ଜୁଆର, ଭଟ୍ଟା, ବୃଷ୍ଟି, ଝଡ଼, ତୋଫାନ, ଋତୁ, ଦିବାରାତ୍ର ପ୍ରଭୃତି ତ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ପ୍ରମାଣ । ଯେଉଁ ବୃକ୍ଷ ସୂର୍ଯ୍ୟାଲୋକରୁ ବଞ୍ଚିତ ହେବ ସେ ମରିଯିବ । ସୁତରାଂ ନିଃସନ୍ଦେହରେ କୁହାଯାଇ ପାରେ ଯେ ଗ୍ରହ ନକ୍ଷତ୍ରମାନଙ୍କ ଗତିଦ୍ୱାରା ପୃଥିବୀରେ ଯାବତୀୟ ପରିବର୍ତ୍ତନ ସଂଘଟିତ ହେଉଅଛି । ଗ୍ରହ ନକ୍ଷତ୍ରମାନଙ୍କ ଗତି ସହିତ ପୃଥିବୀସ୍ଥ ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କର ଯେ କିଛି ସମ୍ବନ୍ଧ ନାହିଁ ଏକଥା କୁହାଯାଇ ନ ପାରେ । ଗ୍ରହ [illegible] ମାନବ ଜୀବନ ଉପରେ କିପରି ଲହ ଜନ୍ମର ବୃତ୍ତାନ୍ତ କିପରି ଜଣାଯାଏ ଏ ସମ୍ବନ୍ଧେ ବିଷୟ ପୁଙ୍ଖାନୁପୁଙ୍ଖ ଭାବେ ଆଲୋଚନା କଲେ ଗୋଟିଏ ବୃହତ୍ ପୁସ୍ତକ ହୋଇପାରେ । ସୁତରାଂ ଏ ସମ୍ବନ୍ଧେ ବିଶେଷ ନ ଲେଖି ପାଠକମାନଙ୍କୁ ଅନୁରୋଧ କରେଁ ଯେ ସେମାନେ Bessin Leo ଙ୍କ କୃତ "Rays of truth" ନାମକ ବହି ପାଠ କଲେ ଏ ବିଷୟ ଉତ୍ତମରୂପେ ବୁଝି ପାରିବେ ।

କେହି କେହି କହନ୍ତି ଫଳିତ ଜ୍ୟୋତିଷର ଉପକାରିତା କଣ ? ଉପକାରିତା ଅଛି । କିଛିମାତ୍ର ଉପକାରିତା ନ ଥିଲେ ଆର୍ଯ୍ୟ ମହର୍ଷିମାନେ ଏ ବିଜ୍ଞାନକୁ ଏତେ ବିଶଦ ଭାବରେ ଆଲୋଚନା କରିଥାନ୍ତେ କାହିଁକି ? ଜନ୍ମପତ୍ରିକାଟି ମନୁଷ୍ୟ ଜୀବନର ଦର୍ପଣ ସ୍ୱରୂପ । ଦର୍ପଣ ଦ୍ୱାରା ଯେପରି ମନୁଷ୍ୟ ଅପଣା ମୁଖ ଆପେ ଦେଖିପାରେ କୋଷ୍ଠି ଦେଖିଲେ ମନୁଷ୍ୟ ଅପଣାର ଉନ୍ନତ ଅବନତ ବେଶ ବୁଝିପାରେ । ମନୁଷ୍ୟ ଜୀବନ ଉତ୍ତୋଳନଶୀଳ । ପୂର୍ଣ୍ଣାଙ୍ଗ ଉନ୍ନତ ଲାଭ କରିବାକୁ ହେଲେ ମନୁଷ୍ୟକୁ ବାରମ୍ବାର ଶରୀର ଧାରଣ କରିବାକୁ ପଡ଼େ । କୋଷ୍ଠି ବା ଜାତକ ସେହି ଉତ୍ତୋଳନର ପରିମାପକ ସ୍ୱରୂପ । କୋଷ୍ଠି ଦେଖି ଅଭିଜ୍ଞ ଜ୍ୟୋତିଷ କହିଦେବ ଯେ ଜୀବ ଉତ୍ତୋଳନ ପଥରେ କେତେଦୂର ଅଗ୍ରସର ହୋଇଛି । ଏକଥା ଜାଣି ପାରିଲେ ଲୋକ ତାର ଯାହା ଅଭାବ ଥିବ ତାହା ପୂରଣ କରିବାଲାଗି ଚେଷ୍ଟା କରିବ । ସଦଭ୍ୟାସ ଦ୍ୱାରା ମନୁଷ୍ୟ ସତ୍‌ପ୍ରକୃତିବିଶିଷ୍ଟ ହୁଏ ଏବଂ ଅସଦଭ୍ୟାସ ଦ୍ୱାରା ମନୁଷ୍ୟ ଅସତ୍ ପ୍ରକୃତିବିଶିଷ୍ଟ ହୁଏ । ଏଥିଲାଗି କହନ୍ତି ଦୈବ ଓ ପୁରୁଷକାର ଦ୍ୱାରା ମାନବ ଜୀବନ ନିୟନ୍ତ୍ରିତ । ପୂର୍ବଜନ୍ମାର୍ଜିତ କର୍ମଫଳ ଇହଜନ୍ମର ଦୈବ ଏବଂ ଇହଜନ୍ମକୃତ କର୍ମ ମାନବର ପୁରୁଷକାର ଯାହା କି ପର ଜନ୍ମକୁ ଦୈବ ହୋଇ ଠିଆ ହେବ । କେହି କେହି କହନ୍ତି ମାନବର କିଛି କର୍ତ୍ତୃତ୍ୱ ନାହିଁ ସେ କେବଳ ଦୈବଶକ୍ତି ଦ୍ୱାରା ଚାଳିତ । ଦୈବ ଯେ ପୂର୍ବ ଜନ୍ମର ପୁରୁଷକାର ଏକଥା ମଧ୍ୟ ଅନେକ ଲୋକ ବୁଝନ୍ତି ନାହିଁ ଏମାନେ ବିଶ୍ୱାସ କରନ୍ତି ଈଶ୍ୱର ଯାହା କରୁଛନ୍ତି ତାହା ହେଉଛି । ଏକଥା ଯଦି ସତ୍ୟ ହୁଏ ତେବେ ଈଶ୍ୱର ପକ୍ଷପାତ ବୋଲି କହିବାକୁ ହେବ କାରଣ ଏ ଜଗତରେ ମାନବମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଏତେ ବୈଚିତ୍ର୍ୟ ଦେଖାଯାନ୍ତା କାହିଁକି ? କେହି ସୁଖରେ କାଳ ଯାପନ କରୁଛି, କିଏ ଦୁଃଖରେ ଛଟପଟ [illegible]

Digitized by srujanika@gmail.com

ଭୋଗ କରୁଛି । ସୁତରାଂ ମନୁଷ୍ୟ ଆପଣା କର୍ମଦ୍ୱାରା ସ୍ୱର୍ଗ ଭୋଗ କରିପାରେ ବା ନରକଗାମୀ ହୋଇପାରେ । ସାଧନା ବା ତପସ୍ୟାଦ୍ୱାରା ମାନବ ତାର ଅଭାବ ପୂରଣ କରିପାରେ । ଫଳତ ଜ୍ୟୋତିଷ ଏହି କର୍ମ ବିକାଶର ସୂଚୀପତ୍ର ସ୍ୱରୂପ । ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ପଣ୍ଡିତମାନେ ମଧ୍ୟ ଏହି ମତର ପୋଷକତା କରିଛନ୍ତି । ଆର୍ଯ୍ୟ ମହର୍ଷିମାନେ ଚକ୍ଷୁର ଗବେଷଣାପୂର୍ବକ ଗ୍ରହ ନକ୍ଷତ୍ର ମାନଙ୍କର ପ୍ରକୃତି, ଶକ୍ତି, ଓ ଗୁଣ ବିଷୟ ସ୍ଥିର କରି ମାନବ ଜୀବନ ସହିତ ସେଗୁଡ଼ିକ ମିଳାଇ ନେଇଅଛନ୍ତି । ଯେତେବେଳେ ଯେଉଁ ଶିଶୁ ଜନନୀ ଗର୍ଭରୁ ଭୂମିଷ୍ଠ ହୁଏ ତତ୍କାଳୀନ ଗ୍ରହ ନକ୍ଷତ୍ରମାନଙ୍କ ସ୍ଥିତିରେ ଶିଶୁର କ୍ରମ ବିକାଶର ପରିମାଣ କହିଦେବାର କ୍ଷମତାମାନ ବାନ୍ଧିଦେଇ ଯାଇଛନ୍ତି । ପ୍ରତ୍ୟେକ ବିଜ୍ଞାନ ତାର ଅଭ୍ୟେଚିତ ବିଷୟକୁ ପ୍ରମାଣ କରିବାଲାଗି ପୃଥକ୍ ପୃଥକ୍ ପ୍ରକ୍ରିୟାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରି ରଖିଛି । ରସାୟନ ବିଜ୍ଞାନର ପ୍ରକ୍ରିୟା ପ୍ରଣାଳୀ ପୃଥକ୍, ପଦାର୍ଥ ବିଜ୍ଞାନର ପ୍ରକ୍ରିୟା ପ୍ରଣାଳୀ ପୃଥକ୍, ମନୋବିଜ୍ଞାନର ପ୍ରକ୍ରିୟା ପ୍ରଣାଳୀ ପୃଥକ୍, ଅଙ୍କବିଜ୍ଞାନର ପ୍ରକ୍ରିୟା ପ୍ରଣାଳୀ ପୃଥକ୍, ତଦ୍ରୂପ ଜ୍ୟୋତିଷ ବିଜ୍ଞାନର ପ୍ରକ୍ରିୟା ପ୍ରଣାଳୀ ମଧ୍ୟ ପୃଥକ୍ ; ଏ ବିଜ୍ଞାନକୁ ବିଶେଷ ଭାବରେ ଅଭ୍ୟେଚିତ ନ କରି ତାର ମିଥ୍ୟାତ୍ୱ ପ୍ରତିପାଦନ କରିବାକୁ ଯିବା କେବଳ ଧୃଷ୍ଟତା ମାତ୍ର । ସୌର ଜଗତର ପୃଥିବୀ ସହିତ ଯେତେବେଳେ ଘନିଷ୍ଠ ସମ୍ପର୍କ ଅଛି ତେତେବେଳେ ପୃଥିବୀସ୍ଥ କ୍ଷୁଦ୍ରାଦପି କ୍ଷୁଦ୍ର ମାନବ ଜୀବନ ଉପରେ ସୌର ଜଗତ ଯେ କିଛି କାର୍ଯ୍ୟ କରୁ ନାହିଁ ଏ କଥା କିଏ କହି ପାରିବ? ବରଂ ଆମ୍ଭର ବିଶ୍ୱାସ ଘନିଷ୍ଠ ସମ୍ବନ୍ଧ ରହିଛି । ଅନ୍ତର୍ଜଗତ ସହିତ ବହିର୍ଜଗତର ଘନିଷ୍ଠ ସମ୍ବନ୍ଧ ଅଛି । ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ସମୟରେ ସାଧାରଣତଃ ବାତଜ୍ୱର ହେବାର ଭୂରି ଭୂରି ପ୍ରମାଣ ମିଳେ । ବାତଜ୍ୱରର ନାମ Lunar fever ବା ଚନ୍ଦ୍ରଜ୍ୱର । ଦେହରେ ରସାଣ ବୃଦ୍ଧି ହେଲେ ବାତଜ୍ୱର ହେବାର ଶାସ୍ତ୍ରବିଧି । ଅନ୍ତର୍ଜଗତର ଏହି ଘଟଣାବେଳେ ବହିର୍ଜଗତରେ ମଧ୍ୟ ଚନ୍ଦ୍ରର ଆକର୍ଷିଣୀ ଶକ୍ତି ଦ୍ୱାରା ଜୁଆର ହୁଏ । ହଠାତ୍ ନଦୀ ଜୁଆର ଜଳ ଦ୍ୱାରା ବୃଦ୍ଧି ହୁଏ, ଅଳ୍ପ ସମୟରେ ମଧ୍ୟ ଭଟା ଦ୍ୱାରା ଜଳ ଶୁଖି ଯାଇ ନଦୀ ଶୁଖି ଯାଏ । ବାତଜ୍ୱରର ମଧ୍ୟ ସ୍ଥାୟୀ ସମୟ ଅତାଇବନ । ଏଥିରୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ବୁଝା ଯାଉଛି ଯେ ଚନ୍ଦ୍ରର ଶକ୍ତି ସମୁଦ୍ର ଜଳ ଉପରେ ଯେପରି କାର୍ଯ୍ୟ କରେ ମନୁଷ୍ୟ ଶରୀରରେ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି କାର୍ଯ୍ୟ କରେ, ଔଷଧ ପ୍ରୟୋଗ ଦ୍ୱାରା ମନୁଷ୍ୟ

କେଉଁ ଗ୍ରହ କେଉଁ ଗୁଣର [illegible] ଅନୁସାରେ କଳ୍ପନା କରାଯାଇ ଅଛି । ସୂର୍ଯ୍ୟ [illegible] ପରିଚାଳକ, ଶୁକ୍ର ସ୍ନେହର ପରିଚାଳକ, ବୁଧ ଜ୍ଞାନର ପରିଚାଳକ । ବେଦିନ ଲିଓ କହିଛନ୍ତି " Astrology in its esoteric renderings unfolds to man the law of his own being and by its wonderful symbology teaches in an enuent guise an aspect of the wisdom of the Infinite. The man is but a reflection of the devine trinity venus, Mercury and Sun କୋଷ୍ଠି ମିଳାଇ ବିବାହ କରିବାର ଉପକାରିତା ସମ୍ବନ୍ଧେ ସେ କହନ୍ତି "The Hindu is almost exempt from the wretchedness and misery in connection with marriage relationship that we find today both in England and America in spite of our boasted civilisation. A true Hindu woman looks up to her husband and see in him a reflection devine." He for God only and she for God in him (*Milton's Paradise Lost*) ଏଥିର ସାର ମର୍ମ ଏହି ଯେ ଫଳତ ଜ୍ୟୋତିଷ ମନୁଷ୍ୟକୁ ତାହାର ନିଜତ୍ୱ ଦେଖାଇଦିଏ । ମାନବ କେବଳ ରବି, ଶୁକ୍ର ଓ ବୁଧ ରୂପକ ଈଶ୍ୱରକ ତ୍ରିତ୍ୱର ପ୍ରତିବିମ୍ବ ମାତ୍ର । ଫଳତ ଜ୍ୟୋତିଷର ଆଦର୍ଶନ ପନ୍ଥା ଅତୀବ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟଜନକ । ହିନ୍ଦୁରମଣୀ ସ୍ୱାମୀକ ଦେବତା ବୋଲି ମନେ କରେ । ହିନ୍ଦୁମାନେ ଯେଉଁ ବିବାହ ପ୍ରଥା ଉଦ୍ଭାବନ କରିଥିଲେ ତଦ୍ୱାରା ସେମାନେ ସୁଖରେ କାଳ କାଟୁଛନ୍ତି; ସୁସଭ୍ୟ ଦେଶ ଇଂଲଣ୍ଡ ଓ ଆମେରିକା ଏହି କଳଙ୍କ ସେମାନଙ୍କ ସମାଜରେ ସାଧାରଣତଃ ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ, [illegible] ଈଶ୍ୱର ଏବଂ ସ୍ତ୍ରୀ ପୁରୁଷ ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ପରମାତ୍ମାଙ୍କ [illegible] ଭେଦ୍ୟ । ହିନ୍ଦୁ ଫଳତ ଜ୍ୟୋତିଷ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଏହାତ ବୈ[illegible] ମତ । ପୁନଶ୍ଚ ସେ କହନ୍ତି "Astrology is [illegible] on the science of [illegible] and r[illegible]

Digitized by srujanika@gmail.com

.s positive and the other The mean between the two is the keynote of an individual polarity. Every human being is surrounded by a sort of luminous mist called aurn. It has various lovely colour denoting mind, character, emotion etc" ଅର୍ଥାତ୍ ଗ୍ରହମାନଙ୍କ ପ୍ରକମ୍ପନ ଦ୍ୱାରା ଦୁଇଟି ଶକ୍ତିର ଉତ୍ପତ୍ତି ହୁଏ ଯଥା—କେନ୍ଦ୍ରାପସାରଣୀ ଓ କେନ୍ଦ୍ରାଭିସାରଣୀ ଏହି ଦୁଇ ଶକ୍ତି ସଦାସର୍ବଦା କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଛି, ଏ ଦୁଇ ଶକ୍ତିର ହାରାହାରି ଶକ୍ତି ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ମେରୁଦଣ୍ଡର କୁଞ୍ଜ ସ୍ୱରୂପ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ମାନବର ଚତୁଃପାର୍ଶ୍ୱ ଏକପ୍ରକାର ଜ୍ୟୋତିଷ୍ମନ୍ତ କୁହୁଟିକା ଦ୍ୱାରା ଆବୃତ । ସେହି ଜ୍ୟୋତିଷ୍ମନ୍ତ ନାନା ବର୍ଣ୍ଣବିଶିଷ୍ଟ ଏବଂ ସେହି ପ୍ରତ୍ୟେକ ବର୍ଣ୍ଣ, ମନ, ଚରିତ୍ର, ଚିନ୍ତା ପ୍ରଭୃତିର ନିଦର୍ଶନ ସ୍ୱରୂପ; ଏଥିରୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ଜଣା ଯାଉଅଛି ଯେ ସୌର ଜଗତ୍ ଓ ମାନବ ମଧ୍ୟରେ କି ସମ୍ବନ୍ଧ । ପାଠକମାନେ, ଅବଶ୍ୟ ଏ ସମସ୍ତ ବୈଜ୍ଞାନିକ ତତ୍ତ୍ୱ ଆଲୋଚନା କରିବା ଅବଶ୍ୟକ ଏ କେବଳ କହିଦେବା କଥା ନୁହେ । କିଛି ନ କରି ଜ୍ୟୋତିଷ ବିଦ୍ୟା ମିଥ୍ୟା ବୋଲି କହିବାଟା ସମୀଚୀନ ନୁହେ ବୋଲି ମୋର ମତ, ଏହି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଦୁଇ ଚାରି କଥା ଲେଖିଲି । ମୋର ମଧ୍ୟ ଏ ବିଜ୍ଞାନରେ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ ନାହିଁ ତଥାପି ଗୋଟିଏ ପୁରାତନ ଲବ୍ଧପ୍ରତିଷ୍ଠ ବିଜ୍ଞାନକୁ ମିଥ୍ୟା ବୋଲି କହିବାକୁ ଲଜ୍ଜା ବୋଧ କରୁଛି । ଆଜି ଏତିକି ।

ଶ୍ରୀ ଭବବନ୍ଧୁ ସିଂହ ।

ଆଶା ।

ରଜତ ଅସିଲାଣି; ଗଲେଣି ତରଣି
ପ୍ରଭାତୀ ଜଳଧି ସ୍ୱାତୀ ଅଳ୍ପରାତିଳେ ଲୁଚି;
ଗଗନ ସାଗରେ-ଅସି କେତେ ତାରାମଣି
ଶୋଭିଲେଣି ସଙ୍ଗେ ଯେନ ଶଶୀ ସିତ-ରୁଚି ।
ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ କଥାଏ କିନ୍ତୁ, ଦେଖିଲି ମୁଁ ଆଜି !—
ଏତେବେଳଯାଏ ନାଳ ସରସୀ ସଲିଳେ
ବିମଳ ବାରିଜ-ରାଜ ଅଛନ୍ତି ବିରାଜି,
ନ ଯାଇ ମଣ୍ଡଳ ତଳେ ରଜନୀ ଅନଳେ ।
ଆଶା ! ଫେରି ଆସିବେଟି ପଶ୍ଚ ଦିବାକର,
ଦେବେ ମୁଛି ମସୀଛାୟା; ଆସିବ ଦିବସ;
ହସିବ ସେ ପୁଣି ପଶ୍ଚ ଲଭି ରବିକର;—
ଏହି ଆଶାମୟ ଦେଖ, ଭ୍ରାନ୍ତ ତାମରସ ।
ଆଶା ଖଣ୍ଡେ ସୂତ୍ରସମ; ଏ ସାରସଂସାର
ଅଟେ ସେହି ସୂତ୍ରେ ଅତ ନିବିଡ଼େ ଜଡ଼ିତ ।
ମୁଖ୍ୟ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ସୁଦ୍ଧା (କି ଷମତା ତାର !)
ନ ଛାଡ଼ିବ କଦାପି ସେ, ନିଶ୍ଚିତ, ନିଶ୍ଚିତ ।

ଶ୍ରୀ ଗୋପେନ୍ଦ୍ରନାଥ ମହାପାତ୍ର ।

ଧନଞ୍ଜୟ ସିଂହ । *

ଆଶାଥିଲା ଧନଞ୍ଜୟ ଉଚ୍ଚପଦ ଲଭି,
ଶୋଭିତ କରିବ ବୋଲି ଉନ୍ନତ ମୁଦଗା ।
ଆଶାର ଅଙ୍କୁରଗୋଟି ନୋହୁଁ ପଲ୍ଲବିତ,
ହେଲା ତହିଁ ନିଦାରୁଣ କୁଲିଶ ପତିତ ।
ଆଶା-ଭସ୍ମ ସ୍ତୂପରୂପେ ରହି ଜନ୍ମସ୍ଥଳ—
ହୃଦୟକୁ ବିଷମ ତାପେ କରୁଛି ବିକଳ ।
ଲଭିଥିଲ ଜନ୍ମ, ତୁମ୍ଭେ ଦରିଦ୍ର-କୁଟୀରେ,
ସତ୍ୟମେ ପହଞ୍ଚିଥିଲ ସୁଧା-ସିନ୍ଧୁ-ତୀରେ ।
ପାସରସ ସ୍ୱଭାବେ ଯା ଅଯାଚ ମଧୁର,
ପାଶେ ଗ୍ରହିଁ ନ ଛୁଇଁ ତା' କରିଥିଲ ଦୂର ।
ପାଇଥିଲ ସୁନିର୍ମଳ-ବିନୟ-ଭୂଷଣ,
କରୁଥିଲ ତହିଁ ଜନ-ମନ ଆକର୍ଷଣ ।
ଦେବ ଲୋଭନୀୟ ଥିଲା ଚରିତ୍ର ତୁମ୍ଭର,
ତେଣୁ ଅଧା ବରିନେଲେ ଦେବେ ନିଜଘର ।

ଶ୍ରୀ ଗୋପାଳ ମେହେର ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅମ୍ବା ।

ଦ୍ୱାଦଶ ପରିଚ୍ଛେଦ ।

ସରଯୂ ନଦୀତଟରେ ଭୀଷ୍ମଦେବ ପରିଭ୍ରମଣ କରିବା ସମୟରେ ଗଙ୍ଗାଦେବୀ ସହସା ଆବିର୍ଭୂତା ହୋଇ ପୁତ୍ରକୁ ନିଜର ଚତୁର୍ଦ୍ଦାଭୁଜରେ ଦର୍ଶନ ଦେଲେ । ଭୀଷ୍ମ ମାତାଙ୍କୁ ଦେଖି ଜାଣିପାରି ସାଷ୍ଟାଙ୍ଗ ଅଭିବାଦନ କରି କହିଲେ—ଜଗଦମ୍ବିକେ, ସର୍ବକଲ୍ୟାଣମୟି ଶରଣ୍ୟେ—ତୁମ୍ଭେ ସ୍ୱର୍ଗବାସିନୀ ଦେବୀ—ଏ ମର୍ତ୍ତ୍ୟଲୋକକୁ କାହିଁକି ଆସିଲ, ମୋହର କିପରି ମାତା ହେଲ ତାହା କହ ମୋର ମନର ସନ୍ଦେହ ଦୂରୀଭୂତ କର । ଗଙ୍ଗାଦେବୀ ଉତ୍ତରରେ କହିଲେ—ତୁମ୍ଭ ଘରେ ଯେଉଁ ବୃଦ୍ଧା ପ୍ରତେଗ୍ଟ ଅଛି, ସେ ମୋହର ସଙ୍ଗିନୀ, ତାକୁ ମୋର ସମସ୍ତ ବୃତ୍ତାନ୍ତ ଅବଗତ ଅଛି—ତାହାର ମନର ସନ୍ଦେହ ଦୂର କରିବ । ସ୍ୱର୍ଗରୁ କିପରି ମର୍ତ୍ତ୍ୟରେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହେଲି, ତହିଁର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିବରଣ କହୁଅଛି, ଶୁଣ । ମହାରାଜ ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ପୁତ୍ର ରୋହିତ—ତାହାଙ୍କ ପୁତ୍ର ହାରିତ—ହାରିତ ପୁତ୍ର ଚମ୍ପ—ଚମ୍ପର ପୁତ୍ର ସୁଦେବ—ତାହାଙ୍କର ପୁତ୍ର ବିଜୟ—ତାଙ୍କ ପୁତ୍ର ଭରୁକ—ତାଙ୍କ ପରେ ବୃକ—ବୃକଙ୍କ ପୁତ୍ର ବାହୁକ—ବାହୁକ ତାଙ୍କ ପତ୍ନୀଙ୍କୁ ଲୁଗର ପାନ କରାଇ ଥିଲେ—ସେଥିପାଇଁ ତାହାଙ୍କ ପୁତ୍ର ସଗର ଅଖ୍ୟା ପ୍ରାପ୍ତ ହେଲେ । ସଗରଙ୍କ ଦୁଇ ପତ୍ନୀ, ସୁମତି ଓ କେଶିନୀ; ସୁମତିଙ୍କ ଷାଠିଏ ସହସ୍ର ପୁତ୍ର ହେଲେ—ସେମାନେ ପିତାଙ୍କରେ ଯଜ୍ଞାଶ୍ୱ ରକ୍ଷଣରେ ନିଯୁକ୍ତ ଥିଲେ—ଉକ୍ତ ଯଜ୍ଞାଶ୍ୱ ଅପହୃତ ହେବାରୁ ପୁତ୍ରମାନେ ଅନ୍ୱେଷଣରେ ବାହାରିଲେ—ଅଶ୍ୱଟି ନ ମିଳିବାରୁ ପୃଥିବୀ ଖନନ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ—ପୃଥିବୀ ଖନନ କରୁ କରୁ ପାତାଳପୁରସ୍ଥିତ କପିଳଋଷିଙ୍କ ଆଶ୍ରମରେ ଉପନୀତ ହେଲେ । ସେଠାରେ ଯଜ୍ଞାଶ୍ୱଟି ଧ୍ୟାନମଗ୍ନଋଷିଙ୍କ ପୃଷ୍ଠଭାଗରେ ଅବଦ୍ଧ ଥିବାର ଦେଖି ପୁତ୍ରମାନେ ରୋଷାନ୍ୱିତ ହେଲେ ଏବଂ ଋଷିଙ୍କୁ ଅଶ୍ୱଚୋର ବୋଲି ମନେକରି ଅପମାନ କରନ୍ତେ, ଖଳଙ୍କ କୋପଜନିତ ଦୃଷ୍ଟିପାତରେ ସଗର ପୁତ୍ରମାନେ ଭସ୍ମ ହୋଇଗଲେ । କେଶିନୀଙ୍କ ପୁତ୍ର ଅସମଞ୍ଜସ—ତାହାଙ୍କ ପୁତ୍ର ଅଂଶୁମାନ—କପିଳଋଷି ଅଂଶୁମାନଙ୍କୁ କହିଲେ—ବତ୍ସ ତୁମ୍ଭର ପିତାମହଙ୍କ ଅଶ୍ୱ ଯେଉଁଯାଅ ଓ ଗଙ୍ଗୋଦକରେ ତୁମ୍ଭ ପିତାମହଙ୍କର ସର୍ବଗତ ତୁମ୍ଭ—ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଂଶୁ ଯଜ୍ଞ ... କଲାରୁ ମୁଁ ତାହାର ଭକ୍ତି ଓ ପ୍ରେମରେ ବଶ ହୋଇ ବୈକୁଣ୍ଠରୁ ବାହାର—ବିଷ୍ଣୁ ପଦ ଭୂମି—ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ କମଣ୍ଡଳୁରେ ପତିତ—ଗଦ୍‌ଗଦନାଦରେ ଶଙ୍କରଙ୍କ ଜଟାରେ ନୃତ୍ୟ କଲି—ପୁଣି ଐରାବତ ହସ୍ତୀ—ଉଚ୍ଚୈଶ୍ରବା ଅଶ୍ୱକୁ ଭସାଇ ଗୋମୁଖ ପର୍ବତରେ ପଶି ସନ୍ନ୍ୟାସବିଧିକ ତ୍ୟାଗ କରି ନ ପାରି ମର୍ତ୍ତ୍ୟରେ ଆଗତ ହେଲି । ଭଗୀରଥ ଅବୋଧ ବାଳକ—ସେ ମୋହର ଗତିର ଶବ୍ଦକୁ କାନତେର ଆଗେ ଆଗେ ଧାବିତ ହେଉଥାଏ—ମୋହର ହୁଙ୍କାର ଶବ୍ଦ ଶ୍ରୁତିଗୋଚର ନ ହେଲେ ଠିଆହୋଇ କୃତାଞ୍ଜଳିପୁଟରେ ପୁନଃ ପୁନଃ ସ୍ତୁତି କରନ୍ତି । ମୁଁ ପୁତ୍ରର ଅନୁରୋଧ ରକ୍ଷାକରି, ଯେଉଁଠାରେ ଷାଠିଏ ସହସ୍ର ସଗର ତନୟ ଭସ୍ମ ହୋଇଥିଲେ, ସେଠାରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ, ସେମାନଙ୍କ ପାପ ବିମୋଚନ କଲି । ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ମୋହର ଜନ୍ମ ଅଜ୍ଞାନ ମୁଁ ମାତାହୋଇ କିପରି କହିବି । ପ୍ରତେଗ୍ଟଠାରୁ ସମସ୍ତ ବୃତ୍ତାନ୍ତ ଅବଗତ ହେବ—ବତ୍ସ ! ମୁଁ ତୁମ୍ଭର କଠୋର ପ୍ରତିଜ୍ଞା ଶୁଣି ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଭର୍ତ୍ସନା କରିବାକୁ ଆସିଥିଲି—ମାତ୍ର ତୁମ୍ଭର ସ୍ୱର୍ଗତ ପିତା ତୁମ୍ଭର ପିତୃନିଷ୍ଠା ଦେଖି ଯେଉଁ ଇଚ୍ଛାମୃତ୍ୟୁ ବର ପ୍ରଦାନ କରିଯାଇ ଅଛନ୍ତି ତାହା ମୋ ପକ୍ଷରେ ଯେପରି ହିତକର—ଦେବକାର୍ଯ୍ୟରେ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ହିତକର । ତୁମ୍ଭେ ତିନି ଭ୍ରାତା—ଅବିବାହିତ—ସୁତରାଂ ତୁମ୍ଭର ପିତା ପିଣ୍ଡୋଦକ ପାଇ ପାରୁ ନାହାନ୍ତି । ଏବେ ପିଣ୍ଡୋଦକ ପାଇବେ ଓ କିପରି କୁରୁକୁଳ ରକ୍ଷା ହେବ, ତହିଁର ବିଧାନ କର ।

ଭୀଷ୍ମ—ମାତା, ବୁଦ୍ଧିହୀନ ପୁତ୍ରକୁ ଯେପରି ଆଦେଶ କରିବେ, ପୁତ୍ର ତାହା ପାଳନ କରିବାକୁ ତତ୍ପର ଅଛି ।

ଗଙ୍ଗା—ଜ୍ଞାନୀବର ଦ୍ୱିଜାଧିପ ପିତୃଙ୍କ ଅମ୍ବା, ଅମ୍ବାଳିକା ଓ ଅମ୍ବିକାନାମ୍ନୀ ତିନୋଟି କନ୍ୟା ଅଛନ୍ତି—ସେମାନଙ୍କ ସ୍ୱୟମ୍ବର ହେଉଥିବାର ବିଷୟ କି ତୁମ୍ଭେ ଶୁଣିନାହଁ ? ଯଦି ତୁମ୍ଭେ ନ ଶୁଣିଥାଅ ତେବେ କେହି ଶକ୍ତିଶାଳୀ ନରପତି ନିଜ ସ୍ନେହ କନ୍ୟା ତିନୋଟିକୁ ପାଇବା ଆଶାରେ ଚେଷ୍ଟା କରି ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ସମ୍ବାଦ ଗୋପନ କରି ରଖିଅଛି । ତୁମ୍ଭେ ବିଳମ୍ବ ନ କରି ଏହିକ୍ଷଣି ଯାଇ, ରଥରେ ଅଧିରୋହଣ କରି ... ସ୍ୱୟମ୍ବରରେ ଉପସ୍ଥିତ ... ଭୀଷ୍ମ—

Digitized by srujanika@gmail.com

କୁଶଳରେ ଥାଅ—ସିଦ୍ଧକାମା [illegible] ମାତାଙ୍କ ଚରଣରେ ମତ ରଖିଥାଅ । [illegible] ଅଦୃଶ୍ୟ ହେଲେ । ଭୀଷ୍ମଦେବ ଓ୍ୟାସଙ୍କୁ ବାହୁଡ଼ି [illegible] ମାତା ସତ୍ୟବତୀଙ୍କ ସମୀପରେ ସବୁ କଥା କହିଲେ । [illegible] ସାରଥି ରଥ ସଜାଇ ଆଣିଲା—ଭୀଷ୍ମ ମାତାଙ୍କ ଚରଣ [illegible] କରି ସ୍ୱୟମ୍ବରଭୂମିରେ ରଥ ଚଳାଇଲେ ।

ତ୍ରୟୋଦଶ ପରିଚ୍ଛେଦ ।

(ସ୍ୱୟମ୍ବର)

କାଶୀନଗରର ଉତ୍ତରସ୍ଥଳରେ ବିଚିତ୍ର ସଭା ମଣ୍ଡପ ନିର୍ମିତ ହେଲା । ନଗରର ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ରାଜାମାନଙ୍କର ଶିବିର ନ୍ୟସ୍ତ ହେଲା । ରଜତ, ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ, ମଣି, ମୁକୁତା, ଓ ପ୍ରବାଳାଦିରେ ମଞ୍ଚଟି ରଞ୍ଜିତ ହେଲା—ମର୍ମ୍ମର ଓ ମୁଗୁନି ପ୍ରସ୍ତର ସ୍ତମ୍ଭ ଓ ତୋରଣମାଳ ଶ୍ୱେତ ରକ୍ତ ହରିତ ପୀତ ଓ ନୀଳ ବର୍ଣ୍ଣରେ ମଣ୍ଡିତ ହେଲା । କାଶୀ, ସେଇଠାରେ ଜରର କାର୍ଯ୍ୟ ସର୍ବୋତ୍କୃଷ୍ଟ, ସେଠାକାର ଅପୂର୍ବ ମଣ୍ଡନ କିଏ ବର୍ଣ୍ଣନା କରି ପାରିବ । ଚନ୍ଦ୍ରାତପ, ଝାଲର—କେତେ ନାନା ରଙ୍ଗ ଢୋକା—ସେମାନଙ୍କର କାରୁକାର୍ଯ୍ୟ ଦେଖିଲେ ଚକ୍ଷୁ ସ୍ଥିରହୋଇ ରହି ପାରୁ ନାହିଁ । କାଶୀବାସୀମାନେ ହୃତୈଷୀ ଓ ଉତ୍ସାହୀ—ସେମାନଙ୍କ ଘରେ ଉତ୍ତରସ୍ଥ, ଶାଲ, ଦୋଶାଲ, ରୁମାଲ, ଓଢ଼ନା, ଅଙ୍ଗାଚ୍ଛାଦନ ଓ ଶାଢ଼ୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯାହା ଥିଲା, କାଢ଼ି ସହରବାସୀଙ୍କ ହସ୍ତରେ ଦେଇ ଅଛନ୍ତି । ପ୍ରବାଳ, ଗଜମୁକ୍ତା ଲେଖା ଲେଖା ହୋଇ ଦୋଦୁଲ୍ୟମାନ ହେଉଅଛି । ଗୁବାକ, କଦଳୀ ବୃକ୍ଷ ପଂକ୍ତି ପଂକ୍ତି ହୋଇ ରୋପଣ ହୋଇଅଛି । ରାଜାମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଯଥା ଯୋଗ୍ୟ ରୌପ୍ୟ, ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ନିର୍ମିତ ଆସନ ସଜା ହୋଇଅଛି । ସ୍ୱୟମ୍ବର ସଭା ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଅତି ମନୋଲୋଭା ହୋଇଅଛି । ସ୍ୱୟମ୍ବର ସଭାର ଚତୁଃପାର୍ଶ୍ୱରେ ନହବତ, ଉପରେ ଝେଙ୍କେଶ୍ୱ, ଢାକଢୋଲ, ଦମାମା, ତେଲଙ୍ଗି ବାଲଦ ବାଜୁଅଛି । ଭୁଲବନ୍ତ, ଭୁପବନ୍ତ, ଶାସ୍ତ୍ରଦଶାରଦ, ମହାଧନୁର୍ଦ୍ଧାରୀ, ବାଳ, ବୃଦ୍ଧ, ତରୁଣ, ଖଞ୍ଜ, ବଧିର, ଅନ୍ଧ, କେତେ ନୃପତି, କେହି ଘୋଟକରେ, କେହି ଅଶ୍ୱରେ ଓ କେହି କେହି ରଥ ଏବଂ ଚତ୍ରଦୋଳିରେ ଚଢ଼ି ବିଚିତ୍ର ବସନରେ ଭୂଷିତ ହୋଇ ଆସି ଅଛନ୍ତି । [illegible] ଜୟସେନ,—ଚନ୍ଦ୍ରସେନ—[illegible]—ରାଜନ୍ୟ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । କାଶୀରାଜା ସେମାନଙ୍କୁ ନେଇ ଯଥାଯୋଗ୍ୟ ସ୍ଥାନରେ ଉପବେଶନ କରାଇଲେ । ପରାଶର, ଗାର୍ଗେୟ, କପିଳ, ମାର୍କଣ୍ଡ, ଦୁର୍ବାସା ଓ ନାରଦାଦି ଦେବତାମାନେ ଆସି ସମବେତ ହେଲେ । କାଶୀରାଜ ସେମାନଙ୍କ ପଦ ଧୌତ କରି ଦେଇ ଉତ୍ତାସନରେ ନେଇ ବସାଇଲେ - ଏବଂ କୃତାଞ୍ଜଳିପୁଟରେ ଠିଆହୋଇ କହିଲେ, ରାଜନ୍ୟବୃନ୍ଦ ! ମୁଁ ଦୁତ୍ରଜ୍ଞାନ ଓ ବିଶ୍ୱନାଥଙ୍କ ବରରେ ତନୋଷ୍ଟ କନ୍ୟା ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଅଛି—ମୋହର ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟାବସ୍ଥା ହେତୁରୁ ଉତ୍ତମ କୁଳଶୀଳ ପାତ୍ର ଖୋଜି କନ୍ୟାମାନଙ୍କୁ ସେମାନଙ୍କ ହସ୍ତେ ଅର୍ପଣ କରିବାକୁ ମୁଁ ଅକ୍ଷମ, ସେଥିପାଇଁ ସ୍ୱୟମ୍ବର ବିଧି ଆଚରଣ କଲି—ସମ୍ମତ ହେଲେ, କନ୍ୟାଙ୍କୁ ସଭାସ୍ଥ କରିବି । ସମସ୍ତ ରାଜାମାନେ କହିଲେ—ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ସମ୍ମତି ଅନୁସାରେ କନ୍ୟାଙ୍କୁ ଆନୟନ କର । ପରେ ସେମାନଙ୍କ ଆଦେଶାନୁସାରେ ପରିବେଷ୍ଟିତା ହୋଇ ଅମ୍ବା ଅମ୍ବାଳିକା ଓ ଅମ୍ବିକା ଆସିଲେ । କନ୍ୟାଙ୍କୁ ଦେଖି କାଶୀରାଜ କହିଲେ, ଏବେ କଣ କରିବାକୁ ହେବ ଆଦେଶ କରନ୍ତୁ । ଗାନ୍ଧାରରାଜ କହିଲେ ସମାଗତ ରାଜନ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଯେ କୁଳିନ ଓ ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ତାହାଙ୍କୁ କନ୍ୟା ପ୍ରଦାନ କରନ୍ତୁ । ଶାଲ୍ୱ କହିଲେ ତାହା ନୁହେ, ମହାରାଜ ବୀର୍ଯ୍ୟଶୁଳ୍କରେ କନ୍ୟା ପ୍ରଦାନ କରନ୍ତୁ । ଅମ୍ବା ଶାଲ୍ୱଙ୍କ ଆଗମନ ବାର୍ତ୍ତା ନ ପାଇ ଚିନ୍ତାନ୍ୱିତ ଥିଲେ । ତାଙ୍କ କଣ୍ଠ ନିଃସୃତ ସ୍ମାରକ ବାକ୍ୟ ଶୁଣି ଆନନ୍ଦ ସହିତ ଜ୍ଞାନ ଉପଲବ୍ଧି କଲେ । ଅମ୍ବା କହିଲେ ସମବେତ କ୍ଷତ୍ରିୟବୃନ୍ଦ, ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କିଏ ବୀର୍ଯ୍ୟଶାଳୀ ଏହା ପରିଚୟ ଦେଇ ମତେ ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତୁ । ଶାଲ୍ୱରାଜା କହିଲେ ଧନ୍ୟା ତୁମ୍ଭେ ନୃପେନ୍ଦ୍ରନନ୍ଦିନୀ—ମୁଁ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ନିଶ୍ଚୟ ଗ୍ରହଣ କରିବି । ଶୁଣ, ଉପସ୍ଥିତ ଯୋଦ୍ଧୃବୃନ୍ଦ, କାଶୀରାଜ କନ୍ୟା ଅଶାରେ ସମର ପ୍ରାଙ୍ଗଣରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲା । କିଏ ଧନୁର୍ଦ୍ଧର ଅଛ—ଅସି ମୋ ସଙ୍ଗେ ସମର କର । ଭବ୍ୟବିଷୟରେ ଭୀଷ୍ମଦେବ ରଥରୁ ଓହ୍ଲାଇ ସଭାରେ ଉପବେଶନ ମାତ୍ରେ ଶାଲ୍ୱର ଦାସ୍ୟିକା ବାକ୍ୟ କର୍ଣ୍ଣରେ ପଡ଼ିଲା । ଭୀଷ୍ମ କହିଲେ ରେ ରେ ବର୍ବର, ଯଦି ପ୍ରାଣରେ ଆଶା ନ ଥାଏ ତେବେ ବାହୁ ପ୍ରସାରଣ କରି ଦେଖ ସେ ପୃଥିବୀର ରାଜ ସମୟରେ କନ୍ୟା ପ୍ରାପ୍ତିର ଯୋଗ୍ୟତାର ଭୀଷ୍ମଦେବ ବ୍ୟତୀତ ଆଉ କିଏ ଅଛି । ଏଥିର ଅମ୍ବାର ବୁଦ୍ଧି [illegible] ପ୍ରଶ୍ନ କରିବାକୁ

Digitized by srujanika@gmail.com

ପାରିବେ ବୃଥା ଏ ଆଶା, ତେବେ ମୋର ପରିଣାମ କିଣ ହେବ । ଭୀଷ୍ମ କହିଲେ—କି ରାଜନ୍ୟବୃନ୍ଦ—ନିରୁତ୍ତର ରହିଲ, ଯେବେ ବୀରପଣିଆ ଦେଖାଇବାର ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କର ଶକ୍ତି ଥାଏ, ତେବେ ମୁଁ ସଂଗ୍ରାମରେ କନ୍ୟା ଜିଣି ନେବି, ତୁମ୍ଭେମାନେ ବକ୍‌ବକ୍ ହୋଇ ଚକ୍ରପୁତ୍ତଳିକା ପରି ଅନାଇ ରହିଥିବ । ଜରାସନ୍ଧ କ୍ରୋଧରେ କହିଲେ, କିରେ ବର୍ବର, ତୋର ଏତେ ଗର୍ବ କେଉଁଦିନ ହେଲା । ସାମାନ୍ୟ ମଣ୍ଡୁକ ହୋଇ ଫଣୀଶିରେ ପଦାଘାତ କରିବାକୁ ପ୍ରୟାସୀ ହୋଇଅଛୁ । କଂସ ଉପହାସ କରି କହିଲେ,—ସ୍ତ୍ରୀଷ୍ଟୋ ନତ କ୍ଷତ୍ରୀ, ନତ ଶୂଦ୍ର—ସେ ଗୋଷ୍ଠୀଏ ଗୀତ ଜନ୍ମା—ଅଧମ ପୁରୁଷଷ୍ଟାଏ—ଦ୍ରୁମ୍ନିନା ରାଜା ହେଲେ ବ୍ରହ୍ମଚାର୍ଯ୍ୟ—ଏ ଜରାଧମ ଯେବେ ସତ୍ୟ ସତ୍ୟ ଶାନ୍ତନୁଙ୍କ ପୁତ୍ର ହୋଇଥାନ୍ତା ତାହାହେଲେ କି କଳିଙ୍ଗ ଭ୍ରାତାର ସେନାପତି ପଦରେ ଖଟି ଥାନ୍ତା—ସମସ୍ତ ରାଜାମାନେ କହି ବସିଲେ—ସେନାପତି ନୁହେଁ ଭୃତ୍ୟ ଭୃତ୍ୟ । ଭୀଷ୍ମ କହିଲେ, ଅସ କେ ପ୍ରକୃତ କ୍ଷତ୍ରିୟ ଅଛ ତହିଁର ପରିଚୟ ଦିଅ । ବାଜୁ ଦୁନ୍ଦୁଭି, ଦେଖନ୍ତୁ ଅମରବୃନ୍ଦ, ହସ୍ତ ବସୁଧାରେ । ଶାଲ୍ୱ ଭୀଷ୍ମଦେବଙ୍କ କଟୂକ୍ତିରେ ପ୍ରଚଣ୍ଡ କୋପ ବହ୍ନି ସ୍ଫୁଟିତ୍ୱ ବାଣ ଘନ ଘନ ବର୍ଷଣ କଲେ । ଭୀଷ୍ମ ଧନୁ ଧାରଣ କରି ତାହାନ୍ତ ସାରଥି ଭକ୍ତ ବାଣମାନ ହସ୍ତେ ଧରି ଫିଙ୍ଗିବାକୁ ଲାଗିଲେ; ଶାଲ୍ୱ ଅର୍ଦ୍ଧଚନ୍ଦ୍ର ବାଣ ପେଷି ଭୀଷ୍ମଦେବଙ୍କ ରଥ ଧ୍ୱଜ କାଟି ପକାଇଲେ ଓ ଜୟ ଘୋଷଣା କଲାରୁ ଜରାସନ୍ଧ ଆଦି ରାଜାମାନେ "ଶାଲ୍ୱରାଜ ଜୟୀ ହେଲେ" ବୋଲି ଗର୍ଜ୍ଜନ କଲେ । ଭୀଷ୍ମ ତଥାପି ଅସ୍ତ୍ର ଚାଳନ କରି ନାହାନ୍ତି । ଶାଲ୍ୱ ଅର୍ଦ୍ଧ ଅସ୍ତ୍ର ଯୋଜନ କରି ନିକ୍ଷେପ କରନ୍ତେ ଭୀଷ୍ମ ବାରୁଣାସ୍ତ୍ରରେ ତାହା ନିବାରିଲେ । ରାଜାମାନେ ଭୀଷ୍ମଙ୍କ ଭୀଷଣ ରଣକୌଶଳ ଦେଖି ଶାଲ୍ୱ ରାଜାଙ୍କୁ ବାଛି ବାଛି ଆପଣା ଆପଣା ଅସ୍ତ୍ରମାନ ପ୍ରଦାନ କଲେ; ସେ ଅସ୍ତ୍ରମାନ ବ୍ୟର୍ଥ ହୋଇଗଲା । ଭୀଷ୍ମ ମାରୁତନାମା ଅସ୍ତ୍ର ସଞ୍ଚାଳନା କଲାଦ୍ୱାରା ଶାଲ୍ୱଙ୍କ ସ୍ୱର୍ଗଗତ କରାଇ ରଥ ସହିତ ବହୁଦୂର ଭଡ଼ାଇ ନେଇ ପର୍ବତ ଉପରେ ନେଇ ଫିଙ୍ଗିଦେଲେ । ଶାଲ୍ୱର ପରାଭବ ଦେଖି ରାଜାମାନେ ଚେଳି, ଶକ, ମୁଦ୍ଗର, ଯେ ଯାହାର ମନଇଚ୍ଛା ପ୍ରହାର କଲେ, ତହିଁରେ ଭୀଷ୍ମଦେବ କାତର ନ ହୋଇ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ମୋହ [illegible] । ରାଜାମାନେ [illegible]

ଭୀଷ୍ମଦେବ କନ୍ୟାମାନଙ୍କୁ ହସ୍ତିନ [illegible] ; ରାଜାମାନେ ଚେତନା ପାଇ ସ୍ୱ ସ୍ୱ ଦେଶକୁ ବାହୁଡ଼ିଗଲେ—ସ୍ୱୟମ୍ବର ସଭା ଶେଷହେଲା ।

ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ପରିଚ୍ଛେଦ ।

(ଅମ୍ବ ଶାଲ୍ୱଅଳ୍ପରୁ ସମ୍ବୋଧନ)

ଭୀଷ୍ମଦେବ ସ୍ୱୟମ୍ବର ଜିଣି କନ୍ୟାତ୍ରୟଙ୍କୁ ରଥରେ ବସାଇ ହସ୍ତିନାଭିମୁଖେ ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ କରେ ଯାଉଅଛନ୍ତି; ପୁରବାସୀ ଅବାଳ ବୃଦ୍ଧବନିତା ନରନାରୀମାନେ ହସ୍ତିନା ରାଜଅନ୍ତଃପୁରୀ ଆସିଯାଏ ରଣୀବସ୍ତ୍ରନା ହୋଇ ହତଶ୍ରୀ ଦଗ୍ଧଶ୍ରୀ ଅଙ୍ଗ ତନ ରଣୀର ଏକତ୍ର ସମାବେଶରେ ଅପୂର୍ବ ଶୋଭା ଧାରଣ କରିବ ଏହା ଦେଖିବାଲାଗି ପିପିଲିକା ପରି ଦଳେ ଦଳେ ଆସି ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଲେ । ଭୀଷ୍ମ କନ୍ୟାମାନଙ୍କୁ ଦେଖି ସତ୍ୟବତୀଙ୍କ ନିକଟରେ ପହଞ୍ଚି ତାଙ୍କ ଚରଣ ବନ୍ଦନା କଲେ । ସତ୍ୟବତୀ ନବୋଚ୍ଛ୍ୱାସରେ ଭୀଷ୍ମଦେବଙ୍କୁ କୋଡ଼ରେ ବସାଇ କହିଲେ ତୁ ମୋର ସଂଗ୍ରାମୀକାର, ମହା ଧନୁର୍ଦ୍ଧର, ବୀର-ଶ୍ରେଷ୍ଠ ନନ୍ଦନ—ପାଣ୍ଡବୀୟ ଗନ୍ଧର୍ବ ଅର ଚିତ୍ରାଙ୍ଗଦ ପୁତ୍ରଙ୍କୁ ବଧ କଲା ଦିନରୁ ମୋ ବକ୍ଷରେ ଶେଲବିଦ୍ଧ ହୋଇଅଛି । ବିଚିତ୍ରବୀର୍ଯ୍ୟ ମୋହର ବାଳକ—ପିତୃବିୟୋଗ ବିବସରୁ ରାଜ୍ୟ ଅଶାସନ ହୋଇ ପଡ଼ିଅଛି—ଶତ୍ରୁମାନେ ହସ୍ତିନାପୁର ଲୁଣ୍ଠନ କରି ଦେଇ ଯାଉଅଛନ୍ତି—ଶାନ୍ତନୁର ଶୌର୍ଯ୍ୟ ଅସ୍ତମିତ ପ୍ରାୟ—ହେ ବତ୍ସ! ମାତୃବାକ୍ୟ ପାଳନ କରି ଦାରପରିଗ୍ରହ କର ଓ ରାଜ୍ୟାଧିଶ୍ୱର ହୋଇ ପ୍ରଜା ପାଳନ କର—ତାହାହେଲେ କୁରୁବଂଶ ଧନ୍ୟ ହେବ—ପିତୃଦେବ ପିଣ୍ଡୋଦକରେ ସଦ୍‌ଗତି ଲାଭିବେ—ବିଚିତ୍ର ଭୁମ୍ବର ଆଇଯୁରେ ପରମାନନ୍ଦରେ ଦିନ ଯାପନ କରିବ । ମୋହର ଆଶୀର୍ବାଦରେ ତୁମ୍ଭେ ସ୍ୱୟମ୍ବର ସଭାରେ ବୀରତ୍ୱ ଦେଖାଇ ତନୋଟି କନ୍ୟାରତ୍ନ ଲାଭିଅଛ । ମୁଁ ଅନୁମତି ଦିଏଁ ତୁମ୍ଭେ ଅମ୍ବାର ପାଣିଗ୍ରହଣ କର, ବିଚିତ୍ରକୁ ଅମ୍ବିକା ଓ ଅମ୍ବାଳିକା କନ୍ୟା ଦୁହିଙ୍କ ସହିତ ବିବାହ ଦିଅ ।

ଭୀଷ୍ମ—ସ୍ୱର୍ଗସୁଖଦାୟିନୀ ମାତା, ଯୌବନ ପ୍ରାରମ୍ଭରେ ତୁମ୍ଭର ପିତା ଦାସରାଜ ତୁମ୍ଭର ମଙ୍ଗଳକାମନାରେ ପିତୃଦେବଙ୍କ ସମକ୍ଷରେ ଯେଉଁ ପ୍ରତିଜ୍ଞା [illegible] ନେଇଥିଲେ—ତାହା କି [illegible] ରପରିଗ୍ରହ ଓ ସିଂହାସନୋ- [illegible] ପ୍ରତିଜ୍ଞା ମୋହର ଅଟଳ [illegible] ଶ୍ରେୟ—କିନ୍ତୁ

Digitized by srujanika@gmail.com

[illegible] ତାହାର ଅଭିଷ୍ଟ ସାଧନ ହେଲେ, [illegible] ମୁଁ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହେବି । କନ୍ୟା ପିତାଳୟରେ ସ୍ୱେଚ୍ଛାଗୃହୀ ଗଠନ ହିଁ ହୋଇ ପତ୍ନୀସମ ପରମାନନ୍ଦରେ ବଢ଼ୁଥାଏ—ଯେପରି ତାକୁ ଶ୍ୱଶୁରାଳୟକୁ ପ୍ରେରଣ କରାଯାଏ ସେ ଠିକ୍ ପିଞ୍ଜରବଦ୍ଧ ପକ୍ଷୀର ହୋଇଯାଏ—ତାହାର ଚକ୍ଷୁରେ ନୂତନ ସ୍ଥାନ, ନୂତନ ବାନ୍ଧବ, ନୂତନ ଛବି, ନୂତନ ଦୃଶ୍ୟ ଓ ନୂତନ ବ୍ୟବହାର ଆସି ଉପସ୍ଥିତ ହୁଏ—ପିଞ୍ଜର ଉପରେ ଯେପରି [illegible] ଜାଲ ଘେରାଥାଏ, ସେହିପରି କନ୍ୟାଟିକୁ ଅବଗୁଣ୍ଠନବତୀ ହେବାକୁ ପଡ଼େ । କଥା କହିବାକୁ ପୁଣି ନିଷେଧ—ଉଡ଼ିଆ ଏ ନବ ଅଭିନୟର ନେତା—ସେ ଯଦି ନବ ବଧୂ ସମକ୍ଷରେ ଆସି ଠିଆହୋଇ ଦୁଇଟି ଗୋଟିଏ କଥା କହେ ତାହାହେଲେ ସବୁ କଷଣ ଯଣକରେ ଦୂରୀକରଣ ହୋଇଯାଏ । ଅମ୍ମା ଏଠାକୁ ଆସି ମହାସଙ୍କଟରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ—ତାଙ୍କ ଜ୍ୟେଷ୍ଠପୁତ୍ରଙ୍କାସ୍ତ ପତ ଶାଲ୍ୱ—ଶାଲ୍ୱର ଦର୍ପ ବୃଦ୍ଧିକରି ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ତାଙ୍କୁ ହରି ଅଣିଲେ; ସେ ପୁଣି ବ୍ରହ୍ମଗୃହୀ—ତାଙ୍କଠାରୁ ଏହି ପୁରଷ୍କାରସ୍ୱରୂପ କନ୍ୟାଙ୍କୁ ପାଇଲେ; ଅମ୍ମାର ଅନ୍ତରିକ ଭାବ କିପରି ଏଥିରୁ ସହଜରେ ଉପଲବ୍ଧି କରା ଯାଇପାରେ । ରଜାଘରେ କେଉଁ କଥାର ଅଭାବ ଥାଏ, ଦଣ୍ଡକରେ ଉତ୍ସବ, ବିବାହ, ମହୋତ୍ସବ ଓ ଛନ୍ଦ ପୁରୋହିତ ଭୋଜ ହୋଇଥାଏ । ସାଇ ପଡ଼ୋସିଣୀ, ସଖା ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ଆସି ଏକତ୍ରିତ ହେଲେ—ଶଙ୍ଖ, ଭୁରୀ, ଭେରୀ, ଦାମାମା, ବିଭୁଦିଶରେ ବାଜିଉଠିଲା—ପୁରବାସିମାନେ ଦ୍ୱାରେ ଦ୍ୱାରେ ଅଗ୍ରସାର ଝାଡ଼ି କଦଳୀବୃକ୍ଷ ରୋପଣ ଓ ପୂର୍ଣ୍ଣ କଳସ ସ୍ଥାପନ କଲେ । ପ୍ରତିଭା ଯେ ଆଜ ଅନନ୍ଦରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ; ସୁତରାଂ ଅନନ୍ଦର ସୀମା ନାହିଁ—ସେ କେତେବେଳେ ସତ୍ୟବତୀଙ୍କ [illegible] ଉପସ୍ଥିତ ହେବେଳେ ନବବଧୂମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ବସି ଦୁଇଟା ଗୋଟିଏ କଥା କହି ସପ୍ତ ମଙ୍ଗଳାର ବାସନ୍ତ ଦେଖି [illegible] । ପଲକ ମାତ୍ରରେ ବିବାହ ବେଦ ସମ୍ପନ୍ନ [illegible] । [illegible] ପୁରୋହିତ ବେଦ ଉପରେ ଆସି ବସିଲେ ।

ପ୍ରତିଭା—ବଧୂମାନେ ଆସ, ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ନୂତନ ଆସନ [illegible] ଦିଅ ଓ ମଥା ବାନ୍ଧ ଦିଅ । ଅମ୍ମା ତୁଳି ହୋଇ [illegible] ; ପ୍ରତିଭା ଉପସ୍ଥିତ ହେଲାମାତ୍ରେ ବାହାଣ [illegible] ।

ପ୍ରତିଭା କହିଲେ—ଭଗିନୀ ! କାଳନା, [illegible]—ତୁମ୍ଭେ ତକୋ [illegible] ।

[illegible] ଦ୍ୱିତୀୟ ଭଗିନୀ [illegible]

ମଧୁର ସମ୍ଭାଷଣ କରିବ—ମୋହର ଅଳଙ୍କାରମାନ ଦେବ । ମୁଁ ଅତି ସୌଭାଗ୍ୟବତୀ ଯେ ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କ ପରି ବଧୂ ପ୍ରାପ୍ତ ହେଲି । ପ୍ରତିଭା ଅମ୍ମାର ଚକ୍ଷୁରୁ ଲୋତକ ପୋଛିଦେଇ ଛି ଛି ଭଗିନି, ବିବାହ ଶୁଭ ଦିନରେ କନ୍ଦନ କରିବା ଅଶୁଭ କଥା । ଅମ୍ମା ସତ୍ୟବତୀଙ୍କ ପଦ ଧରି କହିଲେ—ମାତଃ ତୁମ୍ଭେ ଭାଗ୍ୟବତୀ ସତ୍ୟ—କାରଣ ତୁମ୍ଭେ ବ୍ରହ୍ମଗୃହୀ ଦଣ୍ଡଧାରୀ ପୁତ୍ରଙ୍କୁ କୋଳରେ ଧାରଣ କରିଅଛ—ଏମାନ୍ତ ଗର୍ଭରେ କନ୍ୟା ଧାରଣ କରି ନାହିଁ—ସୁତରାଂ କନ୍ୟାର ମନର ବେଦନା କିପରି ଜାଣିବ ? ମୋହର ଅପ୍ରାଧ ମାର୍ଜ୍ଜନା କର ମୋହର ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ଅଳକ୍ଷକୁ ମୋତେ ପ୍ରେରଣ କରନ୍ତୁ । ପ୍ରତିଭା କହିଲେ—ଏ କଣମ—ଏ କଣ ଦ୍ୱିଗୃହିଣୀ—ଏହାର କଣ ଆଉ ଗୋଟାଏ ସ୍ୱାମୀ ଅଛି ।

ସତ୍ୟବତୀ—ସାନ୍ତ ହୁଅ ମା, ଏତେ ଅସ୍ଥିର କାହିଁକି—ଅମ୍ମା, ଏ କି ଅଚମ୍ବିତ କଥା କହିଲ—ତେବେ କଣ ଶ୍ରୀ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ତୁମ୍ଭର ସ୍ୱାମୀଙ୍କଠାରୁ ବଳାତ୍କାରରେ ଛଡ଼ାଇ ଆଣି ଅଛନ୍ତି ।

ଅମ୍ମା—ମାତଃ, ଯଥାର୍ଥ କଥା କହୁଅଛି ଶୁଣନ୍ତୁ—ପ୍ରମୋଦ-କାନନରେ ଦିନେ ମୁଁ ଭ୍ରମଣ କରୁଥିଲି—(ପରେ ଯେ ଯେ ଘଟଣା ହୋଇଥିଲା ତାହା ବର୍ଣ୍ଣନା କଲେ)—ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଦେବ ମୋତେ ଲୁଳିଟା କରିବାକୁ ମନାସିଛନ୍ତି । ପ୍ରଥମ ପତ ଶାଲ୍ୱ ଦ୍ୱିତୀୟ ପତ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ, ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଭଜିଲେ ଶାସ୍ତ୍ରୋକ୍ତମତେ ମୁଁ ଦ୍ୱିଗୃହିଣୀ ହେବି । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ପୁଣି ଏପରି ଛଳନାକରି ପୁରୁଷ ହୋଇ ମୋତେ କେଉଁ ବିଗୃହରେ କନିଷ୍ଠର କର ଲଗ୍ନ କରାଇବାକୁ ପ୍ରୟାସୀ ହୋଇଅଛନ୍ତି । ପ୍ରତିଭା କହିଲେ—ମା ଏତ ବଡ଼ ପଣ୍ଡିତା କନ୍ୟା—ମୁଁ ଭାଇଙ୍କୁ ଡାକିଆଣେ—ସେ ଏ ପ୍ରକାର ବିଗ୍ରହ କରିବେ—ଏହା କହି ପ୍ରତିଭା ଚାଲିଗଲେ । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଦେବ ଶ୍ରୀଗୋପାଳ ମାତାଙ୍କ ନିକଟରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ ଭଣି, ପତିବ୍ରତା ଅମ୍ମା ଶୋକାକୁଳା ହୋଇ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ପଦ ଧରି କହିଲେ—ଆପଣ ଧର୍ମପ୍ରବୃତ୍ତ,—ସଦଗୋପ୍ତା [illegible] ଓ ସଦ୍ଧର୍ମ [illegible] ମୋର ଧର୍ମାନୁଗତ ବାକ୍ୟ ଅଗେ ଶ୍ରବଣ [illegible] ତତ୍ପରେ ଯାହା ଯୁକ୍ତିସଙ୍ଗତ ବୋଧହୁଏ ତାହା କରିବି । ମୁଁ ମୋହର ପିତାଙ୍କ ଅଙ୍କତରେ ଶୈଶବରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ପତିପଣରେ ବରଣ କରିଅଛି—ତୁମ୍ଭଠାରୁ ପରାଭବ ପାଇ [illegible] ମୋ ପ୍ରତି ଦୋଷ ଦିଅ ଥିବ—ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ଦର୍ଶନ [illegible] ।

ଅକ୍ରୂର [illegible]

Digitized by srujanika@gmail.com

ଏପରି ପ୍ରତାରଣା ବାକ୍ୟ ଶୁଣିଲା—ଏହା ମୋର ମନ ଅ[illegible] ପଳ—ଏହା କହି ଚରଣଧରି କୃତାଞ୍ଜଳିଯୁକ୍ତରେ କହିଲେ—ଭୁମ୍ଭେ ମୋତେ ଶାଲ୍ୱରାଜ ସଦନକୁ ପଠାଇଦିଅ; ଶା[illegible] ମୋହର ଅଗ୍ରଜଦେବ—ମୁଁ ତାଙ୍କର ପ୍ରେମଭିଖାରିଣୀ ଦାସୀ । ବର କନ୍ୟାଙ୍କୁ ବେଦ ଉଚ୍ଚରକୁ ଯିବାର ବିଳମ୍ବ ଦେଖି ପୁରୋହିତ ଋଷିଅସି ସତ୍ୟବତୀଙ୍କୁ କହିଲେ—ଶୁଭ ଲଗ୍ନ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇଥିବାରେ ବିଳମ୍ବ କିଏ ?

ସତ୍ୟ—ପୁରୋହିତ । ସ୍ୱାମୀଙ୍କ, ସୌଭରାଜ ଶାଲ୍ୱ ତାହାଙ୍କର ଗୋପନୀୟ ସ୍ୱାମୀ—ସେହି ଗୋପନୀୟ ସ୍ୱାମୀଙ୍କ କଥା ତାଙ୍କ ମନରେ ପଡ଼ିବାରୁ ତାହାଙ୍କୁ ଯେତେ ପ୍ରବୋଧ ଦେଉଅଛୁଁ, କାନଣା ବନ୍ଦ ହେଉ ନାହିଁ, ଏବେ ଏଥିର ଉପାୟ କଣ ।

ଅମ୍ବା—ଭଗିନୀ, ତୁମ୍ଭର ପରିହାସ ବାକ୍ୟ ମୋହ ଶରୀରରେ ତପ୍ତ ଲୌହ ଶଳାକା ପ୍ରାୟ କଷ୍ଟଦାୟକ ବୋଧ ହେଉଅଛି, ତୁମ୍ଭେତ ନାରୀଜନ୍ମ ଲଭିଅଛ, ନାରୀର ପାତିବ୍ରତ୍ୟରୂପ ଧର୍ମରକ୍ଷା ଗୋପନୀୟ ନୁହେଁ; ଏହାର ଗୋପନ ଓ ପ୍ରକାଶ୍ୟ ଉଭୟ ସମାନ । ଯେ ନାରୀ ଏକପତ୍ନୀ ହୋଇ ଧର୍ମରକ୍ଷା ନ କରେ, ତାହାର ମୃତ୍ୟୁ ହେବା ଶ୍ରେୟସ୍କର । ସତ୍ୟବତୀ ଅମ୍ବା ମୁଖ ନିଃସୃତ ବାକ୍ୟ ଶୁଣି କହିଲେ—ଅମ୍ବା, ଧନ୍ୟ ତୁମ୍ଭର ପିତାମାତା, ଧନ୍ୟ ତୁମ୍ଭର ଏକପତ୍ନୀତ୍ୱ, ଧନ୍ୟ ତୁମ୍ଭର ବିଚକ୍ଷଣତା! ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଏତେ ଅଳ୍ପ ବୟସରେ ସାଧ୍ୱୀ ସମ ତେଜସ୍ୱିନୀ ଦେଖି ମୋହିତ ହେଲି । ଋଷିଦେବଙ୍କୁ କହିଲେ ଏ ପତିପ୍ରାଣା ସାଧ୍ୱୀ କନ୍ୟାକୁ ଶିବିରରେ ବସାଇ ଶୌଭ ରାଜ୍ୟକୁ ଶୀଘ୍ର ପଠାଇଦେବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କର ।

ପ୍ରତିଜ୍ଞା—ମାଙ୍କ ମନ ଅମ୍ବା କଥାରେ ଏତେ ଗୃଣ୍ଠେ ବିଗଳିତ ହୋଇଗଲା !

ସତ୍ୟ—ପ୍ରତିଜ୍ଞା, ଶୁଣ—ସତୀ ସାଧ୍ୱୀ ସ୍ତ୍ରୀ, ମାନବୀ ନୁହେଁ ଦେବୀ, ତାହାର ମନରେ କଷ୍ଟ ଜନ୍ମାଇଲେ ସେ ଯାହା ଶାପ ଦେବ ତାହା ତତ୍‌କ୍ଷଣାତ୍ ଫଳିବ । ଯେ ହେମକ ପ୍ରେମିକାର ମିଳନ କରାଇଦିଅ ମୋ କୋଷ୍ଠିତୀର୍ଥର ଫଳଦାୟ ଏହା ଶାସ୍ତ୍ରୋକ୍ତ ବାକ୍ୟ ଅନ୍ୟଥା ହୁଏ ନାହିଁ । ଋଷିଦେବ ସଦା ପ୍ରେମିକ, ସୁତରାଂ ତାଙ୍କ ମନରେ କୌଣସିପ୍ରକାର ଖଳପଣ ଥାଏ ନାହିଁ; ସେ ଅମ୍ବାଙ୍କୁ ହାତ ଯୋଡ଼ି କହିଲେ ଭଦ୍ରେ! ତୁମ୍ଭଙ୍କ ଶାଲ୍ୱଭବନକୁ ବିଷୟ ବିଦାୟ କରିଦେବି । ତେବେ ଅମ୍ବାଳ ଓ ଅମ୍ବିକାଙ୍କ କଥା କଣ ହେବ । ଅମ୍ବାଳ ଓ [illegible] ସେଥିଠାକୁ [illegible]

ପଞ୍ଚଦଶ ପର୍ବ

([illegible])

ବିଚିତ୍ରବୀର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ସହିତ ବିବାହ ମହାସମାରୋହରେ ସମାପ୍ତ ହେଉଥିବାରୁ ଋଷି କହିଲେ—ଅମ୍ବା ଏକାଗ୍ରତା ବ୍ରତ-ପାରଣା କରିଅଛନ୍ତି, ଅଳ୍ପ ଜଳ ଗ୍ରହଣ କରୁ ନାହାନ୍ତି । ତେବେ ତାଙ୍କ ଦାମ୍ପତ୍ୟ ସୁଖରେ ବାଧା ଦେବା ଉଚିତ ବୋଧ ହେଉ ନାହିଁ, ଶିବିକା-ପ୍ରସ୍ତୁତ ରହିଅଛି, ପଥଦର୍ଶକ ମଧ୍ୟ ନିଯୁକ୍ତ କରିଅଛି, ଅମ୍ବା ଚାଲିଲେ, ତାଙ୍କ ସହିତ ଚାଲିଲେ ନିଯୁକ୍ତ କରି ନ ପଠାଇଲେ ଶାଲ୍ୱ ରାଜା ମୋତେ ମୂର୍ଖ ବୋଲି ତିରସ୍କାର କରିବେ—ଏ ବିଷୟ ମାତାଙ୍କୁ ପଚାରିବାରେ ମାତା ପ୍ରତିଜ୍ଞାକୁ ଅମ୍ବାର ସଙ୍ଗିନୀ ସ୍ୱରୂପେ ଯିବାକୁ ଆଦେଶ ଦେଲେ । ପ୍ରତିଜ୍ଞା ବଡ଼ ପରିତାପ-ଦୁଃଖ କାତରା ରମଣୀ—ଅମ୍ବାର କଷ୍ଟରେ କାତରତାହୋଇ ଏକଦିନ ମଧ୍ୟରେ ତାଙ୍କର ପ୍ରାଣସମା ଭଗିନୀ ହୋଇଗଲେ । ଶିବିକାରେ ଅମ୍ବା ଓ ପ୍ରତିଜ୍ଞା ଯାଇ ବସିଲେ । ସତ୍ୟବତୀ ଅପଣାର ବଧୂ ଦୁଇଟିଙ୍କୁ ଯେପରି ଅମ୍ବାଙ୍କ ପାଇଁ ନନ୍ଦନକଲେ । କ୍ରମେ ଶିବିକା ସୌଭରାଜ୍ୟ ଅଞ୍ଚଳକୁ ଚାଲିଲା । ଅମ୍ବା ମାତା-ପିତା-ଭଗିନୀଙ୍କ କଥା ଭୁଲିଯାଇ ଶାଲ୍ୱରାଜାଙ୍କ ଦର୍ଶନ ପାଇଁ ଉତ୍କଣ୍ଠିତାହୋଇ ବସିଅଛନ୍ତି । ଦୁହେଁ ସମବୟସ୍କା ବାଳିକା, ସୁତରାଂ ପ୍ରତିଜ୍ଞା ଯେତେ ପ୍ରୀତି ଉଦ୍ଦୀପକ କଥା କହିଲେ ସୁଦ୍ଧା ଅମ୍ବାର କର୍ଣ୍ଣ କୁହରରେ ପ୍ରବେଶ ହେଉ ନାହିଁ, ମୁଖରେ ହାସ୍ୟ ନାହିଁ, ବାକ୍ୟ କି ପ୍ରେମ ନାହିଁ—କେବଳ ଘନ ଘନ ଗଭୀର ଦୀର୍ଘ ନିଶ୍ୱାସ ତ୍ୟାଗ । ହେ ଜଗଦମ୍ବିକେ, ସତେକି ମୋହର ଅଗ୍ରଜ ଦେବତା ଶାଲ୍ୱ ରାଜାଙ୍କ ସହିତ ମୋହର ମିଳନ ହେବ । ପ୍ରେମ ଓ ବିରହ ବିଦୂଷ ନାରୀର କ୍ଷୁଧା ତୃଷ୍ଣା ଥାଏ ନାହିଁ । ଶିବିକା ଅନେକ ନଦ ନଦୀ ଗ୍ରାମ ଓ ପର୍ବତ ପାର ହୋଇ ସୌଭ ରାଜ୍ୟରେ ପହଞ୍ଚିଲା । ଶାଲ୍ୱରାଜା ଶିବିର ଦ୍ୱାରରେ ଖଡ଼ଗ କାମାଗୁଣ୍ଡ ରଥ ଧରିଅଛନ୍ତି, ସେ କାମୁକ, ସୁତରାଂ ଯଥା ଇଚ୍ଛା ବିହାର କରି କାମିନୀମାନଙ୍କ ଭକ୍ତି ଗ୍ରେବିକର ଧର୍ମ ପାଇଥିବାରୁ ଅନୁମତିକ୍ରମେ କାହାରିକୁ ଓ୍ୟାସକୁ ଦେଇ ଅଛନ୍ତି, କାହାରିକୁ ବା ଦାଣ୍ଡରେ ଭିଖାରିଣୀ କରିଅଛନ୍ତି; ଏହା ତାଙ୍କର ପ୍ରଧାନ କାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇଅଛି । ଅମ୍ବାର ପ୍ରେମ ଅଟଳ ଥିବାରୁ ଜଳିଥିବା ରାଣୀ ଶାଲ୍ୱକୁ କେବଳ ଇର୍ଷ୍ୟା କରୁଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ଶାଲ୍ୱ ଅମ୍ବାଙ୍କୁ ପ୍ରେମାଳାପ କରିବାକୁ ପ୍ରତିଜ୍ଞା ହୋଇ[illegible] ଶାଲ୍ୱ [illegible] ସେଥିରେ ଋଷିଦେବଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଘଟ[illegible] ଚିତ୍ରକରିହେଲେ । ପାଠକମାନେ ମନ [illegible] ବିବାଦ ଭ୍ରମରେ [illegible]

Digitized by srujanika@gmail.com

[illegible] ରଙ୍ଗି ଦ୍ୱିଷ୍ଟ ଦେବଙ୍କୁ ପତି ପଶରେ ବରିଲେ କିପରି ? ଦ୍ୱିଗ୍ଭରଣୀ ନ ହେଲେ କିଏ ଏପରି କରେ ।

ଶାଲ୍ୱ—ପୁରୁବଂଶରେ ସତୀ ସ୍ତ୍ରୀ ଅଛନ୍ତି ପାଏ ନାହିଁ । ଅମ୍ବା ଶିବିକୋରୁ ଓହ୍ଲାଇ ପ୍ରେମବିହ୍ୱଳରେ ଶାଲ୍ୱ ଅନ୍ତଃପୁରେ ପ୍ରବେଶ ହେଲେ । ଶାଲ୍ୱରାଜାଙ୍କୁ କୋଳାଗ୍ରତ କରି ପାଟମହାଦେଇଙ୍କୁ ପ୍ରଣାମ କଲେ । ଶାଲ୍ୱ ପାଟରାଣୀଙ୍କ ନିକଟ ଏ ଅଭିନୟରେ ଲଜ୍ଜିତ ହୋଇ କହିଲେ—ଅମ୍ବା ତୁମ୍ଭେ ଏ ତରୁଣ ବୟସରେ ଏତେଣ ସାହସିକା ହୋଇ କାହିଁ କାଶୀ, କାହିଁ ହସ୍ତିନା, କାହିଁ ସୌଭଦେଶ, କିପରି ଆସିଲ ?

ଅମ୍ବା—ନା, ନା, ଏକାକିନୀ ନୁହେଁ, ମୋ ସହିତରେ ପ୍ରତିଜ୍ଞ ସଙ୍ଗିନୀ ଆସି ଅଛନ୍ତି, ସେ ଶିବିକାରେ ଅଛନ୍ତି ।

ଶାଲ୍ୱ—ବେଶ ବେଶ, କଥାଟାଏ ଜଣାପଛ—ତୁମ୍ଭେ ଦ୍ୱିଷ୍ଟଙ୍କୁ ପତିଲାଭ ତାହାଙ୍କ ଅନୁରୋଧରେ ମୋତେ ବିନାଶ କରିବାକୁ ଆସିଅଛ ।

ଅମ୍ବା—ସେ କି ମହାରାଜ—ପତ୍ନୀହୋଇ ଏପରି ନୃଶଂସ କାର୍ଯ୍ୟ କରିପାରେ ? ମୁଁ ଯେ ତୁମ୍ଭର—ଦ୍ୱିଷ୍ଟଦେବଙ୍କ ମୁଖାବଲୋକନ ମଧ୍ୟ କରି ନାହିଁ ।

ପାଟ—ହଁ, ଠିକ କଥା—ଏ ବଡ଼ ଚତୁରା ରମଣୀ—ଦ୍ୱିଷ୍ଟ ରଥରେ ବସାଇ ଘରକୁ ଘେନିଗଲେ, ଏ ମୁଖ ଦେଖି ନାହିଁ—ତେ-ତବେଳେ ମୁଖରେ ଚାଙ୍କୁଣି ଦେଇଥିଲା । ଏ ବଡ଼ ଦୁଷ୍ଟା ରମଣୀ, ତାହା ନ ହେଲେ କି ଦ୍ୱିଷ୍ଟଦେବ ଏପରି ଭୂପବଟକୁ ଘରୁ ବାହାର କରି ଦିଅନ୍ତେ ।

ଅମ୍ବା—ଦ୍ୱିଷ୍ଟଦେବ ଯେ ଚରକୁମାର—ସେ ମୋତେ କିଛି ହେବା ଅଶାରେ ନେଇ ନ ଥିଲେ—ସଙ୍ଗିଛଳେ ଦକ୍ଷତା ପ୍ରକାଶ କରି ନେଇଥିଲେ—ମୁଁ ଯାହାଙ୍କ ଚରଣରେ ମନପ୍ରାଣ ଢାଳିଅଛି, ତାହା ତାଙ୍କ ନିକଟରେ ପ୍ରକାଶ କରିବାକେ ମୋ ସହିତ ସଙ୍ଗିନୀ ହୋଇ ପଠାଇ ଦେଲେ ।

ପାଟ—ଅନେକ ଚରକୁମାର ମାତା ବସିଥାନ୍ତି, ତହିଁରେ ସେମାନଙ୍କ ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ ନଷ୍ଟ ହୁଏ ନାହିଁ ?

ଶାଲ୍ୱ—"ଦ୍ୱିଭର୍ତ୍ତୃରଣୀ ଅମ୍ବା, ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଏହିମାତ୍ର ସମୁଚିତ ଶାସ୍ତ୍ରବିଧାନ କରୁଅଛି" ।

ପାଟ—"କୁକୁଟାର ଚିତ୍ରରୂପ ଏହାର [illegible] ରେ [illegible] ତ୍ରି ମୁହାର ଦାଗ [illegible] ବାହାରି କରି ଦେବାର ହେଲା" ।

ଅମ୍ବା—"[illegible]

ଅମ୍ବା—"ମହାରାଜ, ମୁଁ ତାହା କଦାପି ନୁହେଁ—ମୁଁ ଅଗ୍ନିଦିଗ୍ଧ କର—ସୂର୍ଯ୍ୟ ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ସାକ୍ଷୀ କର କହୁଅଛି—ଏ ମନରେ ଏକ ଅଧୀଶ୍ୱର ଶାଲ୍ୱରାଜା—ମୋହର ସତ୍ୟ ଦେଖାଇବାର କ୍ଷମତା ଥାନ୍ତା ତାହାହେଲେ ଯେତାଯୁଗରେ ହନୁମାନ ବକ୍ଷ ବିଦାରଣ କରି ଦେଖାଇଲା ପରି ମୁଁ ବର୍ତ୍ତମାନ ମୋହର ହୃଦୟ ବିଦୀର୍ଣ୍ଣ କରି "ଏ ହୃଦୟର ଅଧୀଶ୍ୱର ଏକା ଶାଲ୍ୱ" [illegible] ଦେଖାଇ ପାରନ୍ତି" । [illegible] ରେ ଧାରଣ [illegible]

ଶାଲ୍ୱ—"ତୁମ୍ଭେ ମୋତେ ସ୍ୱାମୀ ପଦରେ ବରଣ କରିଅଛ—ଶାସ୍ତ୍ରମତେ ନୁହେଁ, କେତେ ମଧୁର ବାକ୍ୟ ପ୍ରୟୋଗ କର ? ଦେଖ, ଏହି ମୋହର ପ୍ରାଣପ୍ରେୟସୀ ସମ୍ମୁଖରେ ବିଦ୍ୟମାନ ଅଛି" ।

ଅମ୍ବା—ଶାସ୍ତ୍ରମତେ ବରମାଳା ପ୍ରଦତ୍ତ ହୋଇଥିବାରୁ ତାହା ଅବଶ୍ୟ ତୁମ୍ଭ ଗଳଦେଶରେ ଲମ୍ବିତ ଥାଇ ସାକ୍ଷ୍ୟ ପ୍ରଦାନ କରୁଅଛି ।

ଶାଲ୍ୱ—ଯାଅ, ଯାଅ—ଅନଙ୍ଗଶର ପୀଡ଼ିତା, ନିର୍ଲଜ୍ଜା ଦ୍ୱିଗ୍ଭରଣୀ—ତୁମ୍ଭେ ମୋହର ଆଶା ପରିତ୍ୟାଗ କର ଅନ୍ୟ ଭର୍ତ୍ତାକୁ ଭଜନା କର—ଯେ, ପାଦପୂଜୀ ତୋହର ପ୍ରଦତ୍ତ ମାଳା ଫେରାଇ ନେ । ଏହା କହି ମାଳା ଫିଙ୍ଗିଦେଲେ ।

ପାଟ—ବେଶ ବେଶ, ସମୁଚିତ ଶାସ୍ତ୍ରି ହେଲା, ଦେଖ ଦେଖ, ଦାସ ଦାସୀମାନେ—ଏ ମୋହର କାଳଶତ୍ରୁ ସଜ୍ଜୁଣ ବେକରେ ଧକ୍କାମାରି ଓ୍ୟାସରୁ ବାହାର କରିଦିଅ ।

ପ୍ରତିଜ୍ଞ—ଏପରି ଶକ୍ତି ତୋହର ହେବା ତେଣିକ ଥାଉ, ଶାଲ୍ୱର ହୋଇ ନାହିଁ । ମୁଁ କାହାର ଭଗିନୀ, ଚନ୍ଦ୍ରପାରୁଛଟିକ—ଯାହାର ବାଣରେ ତୋହର ସ୍ୱାମୀ ରଥ ସହିତ ଉଡ଼ିଯାଇ ପର୍ବତ ଉପରେ ପଡ଼ି ମୂର୍ଚ୍ଛାଗତ ହୋଇଥିଲା । ଓମାପ୍ରାର୍ଥନା କର ଓ ଅମ୍ବାକୁ ସ୍ଥାନ ଦିଅ, ତାହା ନ ହେଲେ ସତୀ ଅବମାନନାରେ କି ଦୁର୍ଗତି ଲଭିବ ପଶ୍ଚାତ୍ ଜାଣି ପାରିବ । ପ୍ରତିଜ୍ଞ ଠିଅ ଦୋଇ ପ୍ରେମବିହ୍ୱଳା ଓ ତରସ୍ତା ଅମ୍ବାକୁ ଦେଖି ସହ୍ୟକରି ନ ପାରି ପ୍ରୋକ୍ତ ନ୍ୟାୟ୍ୟ ବାକ୍ୟ ପ୍ରୟୋଗ କଲେଥିବା ରାଜା ବର୍ଣ୍ଣିଙ୍କ ମନ ବିଗଳିତ ହେଲା ନାହିଁ । ପ୍ରତିଜ୍ଞ ଅମ୍ବାର ହସ୍ତଧରି ଓଠରେ ଅଣି କହିଲେ—ଭଗିନି, ଏ ଦୁର୍ମତ ମୁଖ ଦେଖିବାକୁ ତିଳେମାତ୍ର ଇଚ୍ଛା ହେଉ ନାହିଁ, ଆସ, ସତ୍ୱର ଏ ସ୍ଥାନ ତ୍ୟାଗକରିବା ଉଚିତ । ଅତିପ୍ରେମ [illegible] କେତେକେରେ [illegible]

Digitized by srujanika@gmail.com

କହିଲେ, ନରାଧମ—ତୁ, ଶଠ ଓ ଲମ୍ପଟ ବୋଲି ମୁଁ କଦାପି ଜାଣି ନ ଥିଲି—ଜାଣିଥିଲେ ମନଃପ୍ରାଣ ସଜାଇ ନ ଥାନ୍ତି । ଏକାକିନୀ ବାଳା ପ୍ରମୋଦକାନନରେ ଖେଳା କରୁଥିଲାବେଳେ କୁମାର ବୋଲି ପ୍ରତାରଣା କରି ରତ୍ନମାଳା ଦେଇଗଲ— ଦିନେ ନିଶାସ୍ୱପ୍ନରେ ମୋହର ଶୟନକକ୍ଷରେ ପ୍ରବେଶ କରି ପ୍ରେମର ଉଚ୍ଛ୍ୱାସ ବଢ଼ାଇ ଦେଇଗଲ, ତୁମ୍ଭେ ମିଥ୍ୟା ଭାଷୀ ଓ କାପୁରୁଷ, ଯେ ବାରନାରୀ ହରଣ କରେ ସେ କାନ୍ଥ ଲଙ୍ଘନାର ସଙ୍ଗରୁ ପ୍ରେମ ଜାଣିବ, ମୋ ଆଗରେ କେତେ ଗୌରବ ବଢ଼ାଇ କରୁଥିଲ, ସିଂହପ୍ରାୟ ଶ୍ରୀଷ୍ଣୁଙ୍କୁ ଦେଖି ଭୟରେ ଶୃଗାଳପ୍ରାୟ ଗର୍ତ୍ତରେ ପଶି ଭେଉଁ ଭେଉଁ କରୁଛ— ଧିକ୍ ତୁମ୍ଭର ବଳଗର୍ବ୍ୟ, ଧିକ୍ ତୁମ୍ଭର ନାମ, ତୁମ୍ଭର ରାଜ୍ୟ, ବଂଶ, ନାମ ଓ ପ୍ରେମରେ ସଦାଘାତ କରେ । ଯଦି ମୁଁ ପ୍ରକୃତ ସତୀ ହୋଇଥାଏଁ ଓ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଭ୍ରମେ ବା ପ୍ରେମେ ପତି ବୋଲି ଭଜିଥାଏଁ, ସତୀର ନିଶ୍ୱାସରେ ତୁମ୍ଭର ସବଂଶ ନାଶି ଦେବ, ପତି ଦେବ, ପତି ସ୍ପର୍ଶ, ପତି ଏକା ଉପଗତ । ପତି, ତୁମ୍ଭ ପଦରେ ମତି ରଖି ଚିର ବିଦାୟ ନେଉଅଛି, କ୍ଷମା କରନ୍ତୁ— ଏତିକି କହି ଅମ୍ଭା ଓ ପ୍ରତିଭା ପ୍ରସ୍ଥାନ କଲେ । ଶାଲ୍ୱ କ୍ରୋଧରେ ଅଧୀର ହୋଇ ପଶ୍ଚାତ୍ ଧାବନ କରି କହିଲେ, ଲେ ଲେ ପାପିଷ୍ଠା, କାମାତୁରା, କୁଳଟା କେଉଁ ଆଡ଼େ ଯାଉଅଛୁ— ଫେରିଆ । ୬

ରାଜ୍ଞୀଙ୍କୁ ବାନ୍ଧିତ

ନାହାନ୍ତି, ଏଥିରେ ପୁଣି ସ୍ୱାମୀ

ନିଶ୍ୱାସରେ ଫେରି ଆଉଅଛନ୍ତି, ଏ [illegible]

କେଉଁଠାରେ ଅଛନ୍ତି ନେବେ ଖୁଜି କରିପାରୁ ନାହାନ୍ତି । ପ୍ରତିଜ୍ଞା ଅମ୍ଭାର ପୂର୍ବ-ଜନ୍ମର ସଙ୍ଗୀ ଓ ସମଦୁଃଖୀ ଥିଲା, ତହିଁ କହିଲା ଶ୍ରୀଷ୍ଣୁ ଶାପଗ୍ରସ୍ତ ଅଛନ୍ତି, ତୁମ୍ଭେ ତାଙ୍କୁ ହତାଦର କରି ଚାଲି ଆସିଲ, ଫଳରେ ଯାହା ଘଟିଲା କାହାଆଗେ କହିବାର ନୁହେଁ, ମୋହର ମନକଥା ମାତ୍ର ତାହାଙ୍କ ନିକଟ କ୍ଷମା ପ୍ରାର୍ଥନା କର, ସେ ଦୟାର୍ଦ୍ର ଚିତ୍ତରେ ଚରଣରେ ଆଶ୍ରୟ ଦେଇ ଶାଲ୍ୱଙ୍କୁ ଯଥୋଚିତ ଦଣ୍ଡ ଦେବେ ।

ଅମ୍ଭା—ସେ ପତ୍ନୀ ଚିତ୍ରକୁମାର ଅଛନ୍ତି ?

ପ୍ରତିଭା—ତୁମ୍ଭେ ପତ୍ନୀ ଶାଲ୍ୱ ପାଇଁ କାନ୍ଦି ମରୁଅଛ । ଏହିଥିରୁ ସବୁ କଥା ବୁଝିବ । ଶ୍ରୀଷ୍ଣୁ ଯେବେ ବାଲାର୍ଣ୍ଣବରେ କୌମାରବ୍ରତ ତ୍ୟାଗ କରନ୍ତି ତେବେ ତୁ ଶାଲ୍ୱଙ୍କୁ ପାଶୋର ଶାପ ସିଦ୍ଧ ପତି ଶ୍ରୀଷ୍ଣୁଙ୍କଠାରେ ମତି ରଖି ବରମାଳା ଗଳାରେ ଲମ୍ବାଇ ଦେବୁ । ଅମ୍ଭାର ସନ ପ୍ରତିଭାର ଉପଦେଶ ଓ ପ୍ରବୋଧ ବାକ୍ୟରେ ଚିତ୍ତ ଲଭିଗଲା ; ତହିଁ ଦୁହେଁ ଓ୍ୟାସକୁ ଶିବିକା ଚାଲିଦେଲେ । (କ୍ରମଶଃ)

ଶ୍ରୀ ବାମିନ୍ ଦାସ ଘୋଷ ।

ରଙ୍ଗମାଣ୍ଡର ।

ରଙ୍ଗମାଣ୍ଡର ହୋ
ଚାରୁକ ସଜାଡି ଧର
ସବୁ ଗୁଡ଼ାକିତ ନୂଆ ଜାନୁଆର
କାଳେ ହେବ ହଦବର ।
ଦେଖିଲି ଗୋଟାଏ ଭାଇ
ଖେଳୁଥାଏ ପଶେ ତୋତେ ଜିଣିବାକୁ
ଦୁନିଆରେ ଅଛି ନାହିଁ ।
ଜିଣିଲି ତୁ ଗୋଟା ପୁଅ
ଭେଳକି ଲଗାଇ ଚକ୍ରୋ କରିଦେଲୁ
କେତେ ଲୋକଙ୍କର ମୁହଁ ।
ଭଲ ଭଲ ଜାନୁଆର
ବାଛି ବାଛି ସବୁ ଧରିଅଛୁ ଯତ
ଏଟିକି ଲଗା ଯାହାର ।
ଅଙ୍ଗରେ ବାନ୍ଧ ଯେବେ
ତୁଳ୍ଲ [illegible] ଦାଉଣି ଚଢ଼ିବ
[illegible] ସିଧା ହେବେ ।

ପୂର୍ବ ପରିଚିତ ମାନ
ଗୋଟି ଗୋଟି କରି ପହଞ୍ଚେ ଛଡ଼ାଅ
ତେବେ ଶିଖା ତାଳ ମାନ ।
ଏକ ମୁଣ୍ଡ ଝଣ୍ଡେ ଧର
ଖେଳ ବଜାରେ ସବୁ ଜନୁଆକ
ଝେଣ୍ଟ ଏକମୁହାଁ କର ।
ବଜାର ବେଳରେ ଯେବେ
ଗୋଟିକର ମୁହଁ ଆଡ଼ିବାକୁ ହେବ
ଖେଳଟି ଭଣ୍ଡଳ ତେବେ ।
ହାତ ମୁଠା ଝଲେ ଖେଳା
ଦେଖି ହସୁଥିବେ ଦେଖିଶାହାରିଏ
ହାତ ତାଳି ଦେବେ ଖେଳା ।
ତାଲିମ ଦିଲା ତୋହର
ତୋହିରି ବଳରେ ନାଚୁଛି ଉପରେ
ଦେଉଥା ତାକୁ ମନ୍ତ୍ରରି ।

ଶ୍ରୀ ଚିତ୍ରାଭରଣ ପାଣିଗ୍ରହ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଖୋରଧା ଉଷ୍ଣପ୍ରସ୍ରବଣ ।

ତେ ବଡ଼ ହେଉ ଦିଲକେ ସହ
ଦେଖୁଁ ଅନା ତାହା ଆମ୍ଭର ଅତ
ନିକଟରେ ଥିବା ତେବେ ଆମ୍ଭେମାନେ ସେହି ପଦାର୍ଥର ପ୍ରକୃତ
ଆଦର କରୁ ନାହିଁ । ବର୍ତ୍ତମାନ ବିଷୟରେ ମୁଁ ମଧ୍ୟ ସେହି
ନିୟମର ବଶବର୍ତ୍ତୀ । ମୋର ଜନ୍ମ ସ୍ଥାନର ଅଦୂରରେ ଉଷ୍ଣ
ପ୍ରସ୍ରବଣଟି ବିଦ୍ୟମାନ—ଚିରଦିନରୁ ପ୍ରତିବର୍ଷ ଦୁଇ ଚାରିଥର
ଦେଖିବାକୁ ଯିବାକୁ ହୁଏ । ଏହିପରି କେତେଥର ପ୍ରସ୍ରବଣର
ଜଳ ଫୁଟିବାର ଦେଖିଛି—ମାଳି କେତେଥର ସେହି ଉତ୍ତପ୍ତ
ଜଳ ମୁଣ୍ଡରେ ସିଞ୍ଚିଛି—କେତେଥର ବହିଯାଉ ଥିବା ଉତ୍ତପ୍ତ
ଜଳରେ ହସ୍ତ ପ୍ରକ୍ଷାଳନ କରି କଷ୍ଟ ଅନୁଭବ କରିଛି—ଏହି
ପ୍ରସ୍ରବଣ ବିଷୟରେ କେତେ କିମ୍ବଦନ୍ତୀ ଶୁଣିଛି—ମାତ୍ର ଥରେ
ଏହା ତତ୍ତ୍ୱ ଆଲୋଚନା କରିବାକୁ ମନ ବଳ ନାହିଁ । ଚିରଦିନେ
ଭାବିଥିଲି ଯେ ଏ ତ ଅମ ଗାଁ "ଲୁଅଲୁଣ୍ଡ" ଏଥିରେ ଅତି
ବେଶି କଣ ଅଛି ? ଏହା କଥା ବେଶି ଭାବିବା ବିଡ଼ମ୍ବନା ପରି
ବୋଧ ହେଉଥାଏ । କିଛି ବର୍ଷ ତଳେ କାହିଁକି ଏହା ତତ୍ତ୍ୱ
ଜାଣିବାକୁ ଟିକିଏ ଇଚ୍ଛା ହେଲା—ପୁଣି ଏଠାକୁ ଜଣେ ବିଖ୍ୟାତ
ବ୍ୟକ୍ତି କେବଳ ଉଷ୍ଣ ପ୍ରସ୍ରବଣ ଦେଖିବାକୁ ଅସିଥିଲେ ଜାଣି
ଏହି ଇଚ୍ଛା ଦ୍ୱିଗୁଣିତ ହେଲା । ପଦାର୍ଥ ବିଜ୍ଞାନ କିମ୍ବା ଭୂତତ୍ତ୍ୱରେ
ମୁଁ ନିତାନ୍ତ ଅଜ୍ଞ । ପୂଜ୍ୟପାଦ ଅଧ୍ୟାପକ ଯୋଗେଶଚନ୍ଦ୍ର
ରାୟଙ୍କ ଉପଦେଶାନୁସାରେ କେତୋଟି ବିଷୟ ସଂଗ୍ରହ କରି
ତାହା ପାଠକ ପାଠିକାମାନଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ଉପସ୍ଥାପିତ
କରିବାକୁ ସାହସୀ ହେଲି । ଏହି ପ୍ରବନ୍ଧର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଏହି ଯେ
ମୁଁ ଯାହାକିଛି 'ସଂଗ୍ରହ କରିବାକୁ ସମର୍ଥ ହୋଇ ଅଛି ସେଥିରୁ
ଯେବେ କୌଣସି ବିଜ୍ଞାନବେତ୍ତା ବିଜ୍ଞାନ ଚକ୍ଷୁରେ ଦେଖିବାକୁ
ଉତ୍ସାହିତ ହୁଅନ୍ତି ତେବେ ମୋର ଶ୍ରମ ସାର୍ଥକ ହେବ ।

ଏହି ପ୍ରସ୍ରବଣଟି ଖୋରଧାର ଦକ୍ଷିଣ ପ୍ରାୟ ସାତମାଇଲ
ଦୂରରେ ଅଣ୍ଟ ଗ୍ରାମର ନିକଟରେ ଅବସ୍ଥିତ । ଖୋରଧାରୁ
ନିୟୋଗକୁ ଯିବାବେଳେ ରଣ ନଦୀର ଲୌହ ପୋଲ ପାର
ହେଲାବେଳେ ଏହା ପଥିକଙ୍କର ବାମ ଦିଗରେ ରହିଯାଏ ।
ଏହି କୁଣ୍ଡର ଅଦୂରରେ ମକର ମାସରେ ଗୋଟିଏ ଯାତ୍ରା
ବସେ, ସେଠାକୁ ଅନେକ ଦୂରରୁ ଯାତ୍ରୀ ଅସନ୍ତି । କଟକ ପୁରୀ
ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବାଣିଜ୍ୟ ଚଳାମାନଙ୍କରୁ ମଧ୍ୟ ବଣିକମାନେ
ଅସନ୍ତି । ସେହି ହେତୁରୁ ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ଗ୍ରାମବାସୀମାନେ
ନିକଟରେ ଲୁଗା ଓ ବ୍ୟବହାର୍ଯ୍ୟ ପଦାର୍ଥମାନ ପାଇ ପାରନ୍ତି ।
ମକର ସଂକ୍ରାନ୍ତି ଦିନ ଦୂର ଗଡ଼ଜାତରୁ ବିଶେଷତଃ
ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ଗ୍ରାମମାନଙ୍କରୁ ପ୍ରାୟ ଲକ୍ଷାଧିକ ଲୋକ ଏକତ୍ରିତ
ହୁଅନ୍ତି । ଏହା ଏକମାସ ନିମିତ୍ତ ଗୋଟିଏ ବାଣିଜ୍ୟ ସ୍ଥଳୀରୁ ଯେ
ପରିଣତ ହୁଏ । ଏହି କାରଣରୁ ଅନେକଙ୍କୁ ଏହି ସ୍ଥାନଟି
ଜଣା ।

ସେଠାକୁ ଅନେକ ଲୋକ ଯାଆନ୍ତି ସତ୍ୟ, ମାତ୍ର ସେମାନଙ୍କ
ମଧ୍ୟରୁ କିଛିଦିନ ତତ୍ତ୍ୱାନ୍ୱେଷୀ ଖୋଜରେ ପ୍ରସ୍ରବଣକୁ ଦେଖିବାକୁ
ଯାଆନ୍ତି । କେହି ଯାଆନ୍ତି କାରବାର ନିମିତ୍ତ, କେହି ଯାଆନ୍ତି
ଜନତା ଦେଖିବାକୁ, ଅଉ କେହି କେହି ବା ଧର୍ମ ବିଶ୍ୱାସର
ଅନୁରୋଧରେ ଯାନ୍ତି । କାହିଁକି ଏ ସ୍ଥଳରେ ଏତେ ଜନତା
ହୁଏ, କାହିଁକିବା ଏତେ ବାଣିଜ୍ୟ ହୁଏ, କେହି ଅନୁସନ୍ଧାନ
କରି ନ ଥାନ୍ତି । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଜାଣିବା ଆବଶ୍ୟକ ଯେ
ଏହାର ଅରମ୍ଭ କିପରି ହେଲା । ଯେତେ ଲୋକଙ୍କୁ ଏ ବିଷୟ
ପଚାରିଛି କେହି ମୋତେ ସନ୍ତୋଷଜନକ ଉତ୍ତର ଦେଇ
ନାହାନ୍ତି । ସେମାନେ କହନ୍ତି ୪୦ । ୫୦ ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ଏତେ
ଜନତା ହେଉ ନ ଥିଲା ଅବା ଯାତ୍ରାଟି ମାସକଯାଏ ବସୁ ନ
ଥିଲା । ଏବେ ଦେଢ଼ମାସ ଯାଏ ପ୍ରାୟ ସ୍ଥାୟୀ ହେଉଅଛି ।
ଲୋକଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସ ଯେ ଦଣ୍ଡନାଥଙ୍କୁ ଅର୍ଚ୍ଚନା କଲେ ସନ୍ତାନ
ଲାଭ ହୁଏ ଏହି ହେତୁରୁ ଅନେକ ଲୋକ ଅସନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କୁ
ଦେଖିବାକୁ ମଧ୍ୟ ଅନେକ ଲୋକ ଅସନ୍ତି । କ୍ରମେ ଏହିପରି
ଦୋକାନ ବଜାର ବସେ ।

୧୯୧୩ ଫେବୃୟାରୀ ମାସ ତା୫ରଖରେ ମୁଁ କେବଳ ଏହି
ପ୍ରସ୍ରବଣର ତତ୍ତ୍ୱ ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ କରିବାକୁ ଯାଇଥିଲି । ଟିକିଏ
ଭଲକରି ଦେଖିବାରୁ ସ୍ଥାନଟିର ଶୋଭା କିଛି ଉପଲବ୍ଧି କରି
ପାରିଲି । ଆମ୍ଭେମାନେ ବ ଦ୍ଧମାନ ବଙ୍ଗଳା ପାଖରୁ ଯାଇ
ପଥର ଜନତା ଅତିକ୍ରମ କରି ଦଣ୍ଡନାଥଙ୍କର ମନ୍ଦିରର ବେଢ଼ା
ନିକଟକୁ ଅଗ୍ରସର ହେଲୁଁ । ଦୂରରୁ ଦଣ୍ଡନାଥଙ୍କ ମନ୍ଦିର
ଦେଖାଗଲା—ଓ ଅଗ୍ର, ବଟ, ବକୁଳ ସମ୍ବଳିତ ବେଢ଼ା ଓ
ପୋଖରୀ ଦୃଷ୍ଟି ଦେଖାଗଲା । ବେଢ଼ାର ଦକ୍ଷିଣ ପାଖରେ
ଦୋକାନମାନ ସାହ ସାହ ବସିଛି—କେଉଁଠାରେ
ମଡ଼ବାଡ଼ିମାନେ ଲୁଗାର ବାଣିଜ୍ୟ କରୁ ଅଛନ୍ତି, କେଉଁଠାରେ
ଦେଶୀ ପାଟରମାନେ—ପାଟ ଓ ଦେଶି ଲୁଗାର ଦୋକାନ
ଫାନ୍ଦିଛନ୍ତି, କେଉଁଠାରେ ବାଳକାଟି, ବର୍ତ୍ତନ୍ତେ ପ୍ରଭୃତିର
ଅଠାରମାନେ କଂସାବାଜନର ଦୋକାନ କରିଅଛନ୍ତି,
କେଉଁଠାରେ କଟକର ମନୋହାରୀ ଦୋକାନ, କେଉଁଠାରେ
ତେଲଙ୍ଗୋଙ୍କର କାଚ ଦୋକାନ, କେଉଁଠାରେ ଚଲନ୍ତିଅଙ୍ଗ,
କେଉଁଠାରେ ଚଲିକାର ମାଛ ଲୁଅ ଦୋକାନ, ଗୁଡ଼ଅ
ଦୋକାନ ବସିଅଛି । ଦେଉଳର ପଶ୍ଚାତରେ ପୋଖରୀର

Digitized by srujanika@gmail.com

ଲହରୀ ହଟନାଥ-ମନ୍ଦିର ପାଦଛୁଇ ଧୌତ କରୁଅଛି ଓ ଶତ ଶତ ଲୋକଙ୍କୁ ଜଳଦାନ କରୁଅଛି । ମନ୍ଦିର ଅଙ୍ଗନର ଗୋଟିଏ ପ୍ରସ୍ତରମୟୀ ଗୃହଜଳ ଅଛି—ଏହି ମନ୍ଦିରର ପୂର୍ବକୁ ପ୍ରାୟ ଅର୍ଦ୍ଧମାଇଲ ଦୂରରେ ଏହି ପ୍ରସ୍ରବଣଟି ଅବସ୍ଥିତ । ଯେଉଁ ସମୟରେ ମୁଁ ଦେଖିବାକୁ ଯାଇଥିଲି ତାହା ଶୀତକାଳ । ଧାନ ଫସଲ ଉଠିଗଲାଣି, କ୍ଷେତ ଉଠି ଯାଇ ଥିବାରୁ ଜନ ସମାଗମର ସୁବିଧା ହୋଇଥିଲା । ସାଧାରଣତଃ ଉଷ୍ଣ ପ୍ରସ୍ରବଣ ପର୍ବତର ପାଦଦେଶରେ ଅବା ପର୍ବତ ଉପରେ ଦେଖାଯାଏ ମାତ୍ର ଏହି ପ୍ରସ୍ରବଣଟିର ପାଖରେ କୌଣସି ପର୍ବତ ନାହିଁ । ଏହି ସ୍ଥାନର ଉତ୍ତର ପଶ୍ଚିମରେ ଅବସ୍ଥିତ ଡଙ୍ଗର ପାହାଡ଼ ଏହାର ନିକଟତମ ପାହାଡ଼ । କିନ୍ତୁ ଏହା ପାଞ୍ଚମାଇଲ ଦୂରରେ ଅବସ୍ଥିତ । ବରୁଣୀ ଦେବୀଙ୍କର ଶିଖର ପାହାଡ଼ ଏହାର ପ୍ରାୟ ୧୦ ମାଇଲ ଦୂରରେ ଅବସ୍ଥିତ । ପୁଣି ଖୋରଧାର ଉତ୍ତରସ୍ଥ ତାଡ଼କା ପର୍ବତ ଏହାର ଉତ୍ତର ପୂର୍ବକୋଣରେ ୨୦ ମାଇଲ ଦୂରରେ ଅବସ୍ଥିତ । କଥିତ ଅଛି ରାମଚନ୍ଦ୍ର ତାଡ଼କାକୁ ଏହି ପର୍ବତରେ ହତ କରିଥିଲେ ଓ ସେହି ମହାତ୍ମାଙ୍କର ପଦାଙ୍କ-ନିଃସୃତ-ଝରଣା ଏହି ପାହାଡ଼ର ପାଦଦେଶ ଭୂମିକୁ ଉର୍ବର କରୁଅଛି । ବାଙ୍କିଦୁର୍ଗ ନିକଟସ୍ଥ ମହା ପର୍ବତ (ମାମ୍ ଓ ଭଣଜା) ଏହାର ଉତ୍ତରକୁ ୮ ମାଇଲ ଦୂରରେ ଅବସ୍ଥିତ । ଉତ୍ତର ପଶ୍ଚିମ ଓ ଦକ୍ଷିଣରେ ମଧ୍ୟ ଦୂରସ୍ଥ ପର୍ବତମାଳା ପ୍ରାଚୀରାକୃତିରେ ଦେଖାଯାଏ । ସତରେ ଏହି ପ୍ରସ୍ରବଣର ନିକଟରେ ପାହାଡ଼ ନାହିଁ ତଥାପି ଏହା ଦୁଇଗୋଟି ଟଙ୍କ ଭୂମିର ମିଳନସ୍ଥାନରେ ଅବସ୍ଥିତ । ସାଗୁଅ ଟାଙ୍କୀ ପଶ୍ଚିମରୁ ଚାଲୁ ହୋଇ ଆସିଅଛି ଓ ଅଟ୍ଟି ଗ୍ରାମର ଟାଙ୍କୀ କ୍ରମଶଃ ଉତ୍ତର ପୂର୍ବକୁ ଚାଲୁ ହୋଇ ଏହିସ୍ଥାନରେ ଶେଷ ହୋଇଅଛି । ଏହି ଦୁଇ ଚାଲୁର ମିଳନ ସ୍ଥାନରେ ଏହି ପ୍ରସ୍ରବଣଟି ଅବସ୍ଥିତ ।

ରଣନଦୀ ମହାନଦୀର ଗୋଟିଏ ଉପନଦୀ । ଏହାର ଜଳ ଏହି ସ୍ଥାନରୁ କହିଲେ ହୁଏ । ଏହି ସ୍ଥାନରୁ ବାସ୍ତବରେ 'ରଣ'କୁ ନଦୀଆକାରରେ ଦେଖାଯାଏ । ରଣନଦୀ ଏହିଠାରୁ ଆରମ୍ଭ ହୋଇ ପ୍ରାୟ ୩୮ କୋଶ ଦୂରରେ ମହାନଦୀ ସଙ୍ଗେ ମିଶିଅଛି । ଏହି ସ୍ଥାନରୁ ମହାନଦୀ ଯାଏ ଗୋଟାଏ ଗହ୍ୱର । ଏହି ଗହ୍ୱରକୁ ରଣ ଉପତ୍ୟକା କହିଲେ ହୁଏ । ଏହି ଉପତ୍ୟକାଟି ଉର୍ବର ମାତ୍ର କେତେକ ବର୍ଷ ହେଲା ନଦୀ ବୃଦ୍ଧିର ଅତିଶୟ ହେତୁରୁ କୃଷିର ଅନେକ କ୍ଷତି ହେଉଅଛି । ବର୍ଷା ଓ ଶରତ୍‌କାଳରେ ଏହି ଗହ୍ୱର ଶସ୍ୟ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ବସନ୍ତ ଋତୁରେ ହରିତ୍ ବର୍ଣ୍ଣରେ ଜନ ମନ ହରଣ କରେ ।

ଆଗେ ୧

ତାଡ଼ିଆ ପରି ଥିଲା ୧

ପ୍ରସ୍ରବଣଟିର ଗୃହପାଖରେ ଗୋଟିଏ ଓ କର୍ଦ୍ଦମମୟ ଗାଡ଼ିଆ ମଧ୍ୟ ଦେଇ [illegible] ଗୋଟିଏ ସ୍ଟେଟ ସଡ଼କ ମଧ୍ୟ କରି ଦେଇ ଅଛନ୍ତି । ଉକ୍ତ କୁଣ୍ଡର ବ୍ୟାସ ୧୪ ଫୁଟ ୨ ଇଞ୍ଚ ଓ ଜଳର ଗଭୀରତା ୮ ଫୁଟ ଅଟେ । କୁଣ୍ଡ ମଧ୍ୟସ୍ଥ ଜଳ ଏହାକୁ ବେଷ୍ଟନ କରିଥିବା ଗାଡ଼ିଆର ଜଳଠାରୁ ପ୍ରାୟ ୨୨ ଇଞ୍ଚ ଉଚ୍ଚରେ ଅଛି । ଭୂମୟ ସ୍ତରରୁ ଝର ବାହାରୁଛି । ଏହି ସ୍ତରଟି ପଙ୍କିଆ ଓ ବାଲିଆ ମଟାଳ ମାଟି ଅଟେ । ତାର ତଳ ସ୍ତରଟି ଖଳ ମାଟି । ମଟାଳ ମାଟି ପ୍ରାୟ କଳା, ଏଥିରୁ ଜଳ ଶୁଖିଗଲେ ଫାଟିଯାଏ । ଏଥିରେ ଧାନ ଭଲ ହୁଏ ଖଳ ମାଟି ଟିକିଏ ଧଳା, ଏଥିରେ ଧାନ ଭଲ ହୁଏ ନାହିଁ ।

ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ଯେପରି ଗଣ୍ଡି ମଧ୍ୟରୁ ଝର ବାହାର ଥାଏ ଏଠାରେ ସେପରି ନୁହେ । ସ୍ତର ମଧ୍ୟସ୍ଥ ଛିଦ୍ର (Fissure) ବାଟେ ଝର ବାହାରିବାର ବୋଧ ହେଉଥିଲା । ସେହି ଛିଦ୍ରଟିମାନ ଦେଖାଯାଉ ନ ଥିଲେ ବୁଦ୍‌ବୁଦର ଗତିରୁ ଜଣା ଯାଉଥିଲା ଯେ ସେଗୁଡ଼ିକ ଛିଦ୍ରରୁ ବାହାରୁଛି । କୁଣ୍ଡର ମୁଖ ବାଟେ ପ୍ରତି ମିନିଟରେ ପ୍ରାୟ ୩୩ ସେର ପାଣି ବହି ଯାଉଛି । ଉଷ୍ଣ ପ୍ରସ୍ରବଣ ଜଳର ଉତ୍ସପ ୫୫.୨° ଡିଗ୍ରି ସେଣ୍ଟିଗ୍ରେଡ଼ ଅଟେ । ଜଳର ଉପରଭାଗରୁ ୨ ଇଞ୍ଚ ତଳେ ମଧ୍ୟ ତାପର କୌଣସି ପାର୍ଥକ୍ୟ ନ ଥିଲା । ଯେଉଁଦିନ ତାପ ମାପ କରା ହୋଇଥିଲା ସେ ଦିନ ସାଧାରଣ ଦିନ ଅପେକ୍ଷା ଟିକିଏ ବେଶି ଗରମ ଓ ପାଗଟି ମଧ୍ୟ ଭଲ ଥିଲା । ପ୍ରସ୍ରବଣର ମୁଖ ବାଟେ ଜଳ ସଙ୍ଗେ ବାଷ୍ପ ବାହାର ଯାଉଥିଲା । କୁଣ୍ଡ ମଧ୍ୟସ୍ଥ ଜଳର ଉପରଭାଗରେ ମଧ୍ୟ ବାଷ୍ପ ଦେଖା ଯାଉଥିଲା । ଜଳରେ ଗନ୍ଧକର ଗନ୍ଧ ଅଛି । ଜଳକୁ ୫୦ ମିନିଟ ତହଲାଇଲେ ମଧ୍ୟ ଗନ୍ଧକର ଗନ୍ଧ କେତେକ ପରିମାଣରେ ଥାଏ ।

ଏହି ପ୍ରସ୍ରବଣ ସହିତ କେତେକୁଡ଼ିଏ ଔଷଧୀୟ ଗଛ ଓ କନ୍ଦମୂଳ ଜଡ଼ିତ ଅଛି । ସାଧାରଣତଃ ଲୋକେ ଏହାକୁ "କୁଆ କୁଣ୍ଡ" କହନ୍ତି—ଏହି ନାମ କରଣ କଥା ମୁଁ ହଟନାଥଙ୍କର ବଡ଼ସଣ୍ଡାଙ୍କଠାରୁ ବୁଝିଲି । ତାଳପତ୍ର ପୋଥିରେ ସଂସ୍କୃତ ଭାଷା ଲେଖାଅଛି । ଏକଦା ଜଣେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଗୋ ବ୍ରାହ୍ମଣ ହତ୍ୟା କରି ହଟନାଥଙ୍କ ମନ୍ଦିର ନିକଟକୁ ଆସିଲା ; ତାର ପାପରୁ ମୁକ୍ତ ହେବାପାଇଁ ହଟନାଥଙ୍କର ସ୍ତବ ଗାନ କରି ଆନନ୍ଦବିହ୍ୱଳ ହୋଇ ନୃତ୍ୟ କଲା । ଦେବସଭାରେ ତାର ପାପମାନେ ଆଉ ତାର ଦେହରେ ବାସ କରି ନ ପାରି କାକ ଆକାରରେ ଉଡ଼ିଯାଇ ଉକ୍ତ ପ୍ରସ୍ରବଣ ମଧ୍ୟ ଦେଇ ପାତାଳ-ନରକକୁ ଗମନ କଲେ । ନରକରେ ଉତ୍ତପ

Digitized by srujanika@gmail.com

। ଏହିପରି
ଏସିଲା । ଏଣୁ

ରୁ ମଧ୍ୟ ପ୍ରସ୍ରବଣର ଉତ୍ପତ୍ତି ବିଷୟ
କିଛି ଜଣାଯାଇଛି । ଏହି କୁଣ୍ଡ ପ୍ରଜାପତିଙ୍କର ଯଜ୍ଞକୁଣ୍ଡ ଅଟେ ।
ଏକଦା ପ୍ରଜାପତି ଯଜ୍ଞ କରିଥିଲେ । ସେ ଯଜ୍ଞକୁ ସମସ୍ତ
ଦେବତାଙ୍କୁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କରିଥିଲେ ମାତ୍ର ସ୍ୱୀୟ ଜାମାତା ହରଙ୍କୁ
ଆମନ୍ତ୍ରଣ କରି ନ ଥିଲେ । ପ୍ରଜାପତି ଦୁହିତା ଗୌରୀ
ଅନିମନ୍ତ୍ରିତା ହେଲେ ମଧ୍ୟ ପିତୃଯଜ୍ଞ ଦର୍ଶନାର୍ଥେ ଆସି
ଅପମାନିତ ହୋଇ ଯଜ୍ଞ କୁଣ୍ଡରେ ନିଜ ଦେହ ଦଗ୍ଧ କଲେ ।
ତେଣୁ ହର କ୍ରୋଧରେ ଅସି ସମସ୍ତଙ୍କୁ ବଧ କଲେ । ପୁଣି
ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କର ଅନୁରୋଧରେ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ପୁନର୍ଜୀବିତ କଲେ । ସେହି
ଦିନଠାରୁ ହର ସେହିଠାରେ ନିଜର ଅଧିଷ୍ଠାନ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ କଲେ:
"ହଠ" ଅର୍ଥାତ୍ "କ୍ରୋଧ" ଏହି ଶବ୍ଦରୁ "ହଠ ନାଥ"
ନାମ ବିଦିତ ହୋଇଅଛି । ଲୋକେ ସାଧାରଣତଃ 'ହଟକନାଥ'
ବୋଲି କହନ୍ତି, କେହି କେହି ମଧ୍ୟ "ହଟକେଶ୍ୱର" କହନ୍ତି ।
ହରକୋପଜନିତ ହତ୍ୟାର ରକ୍ତ ନଦୀ ଆକାରରେ ପ୍ରବାହିତ
ହେଲା । ରକ୍ତ ହେତୁରୁ ଏହି ନଦୀ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇ ଥିବାରୁ
ଏହାର ନାମ ରକ୍ତ ହୋଇଅଛି । ରକ୍ତ ନଦୀର ଉତ୍ପତ୍ତି
ବିଷୟରେ ଆଉ ଗୋଟିଏ ମଧ୍ୟ କାହାଣି ଅଛି । ଏକଦା
ମହାଦେବ ଯୋଗାରୁଢ଼ ଥିଲେ, ପାର୍ବତୀ ତାଙ୍କର ସେବା
କରୁଥିଲେ । ଏହି ସମୟରେ ରକ୍ତାସୁର ନାମକ ଏକ ଦୈତ୍ୟ
ଆସି ପାର୍ବତୀଙ୍କୁ ଉତ୍ପୀଡ଼ନ କରିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲା । ତେଣୁ
ମହାଦେବ ଓ ପାର୍ବତୀ ଉଭୟ ଅସୁରକୁ ଆକ୍ରମଣ କଲେ ।
ଭୟ କରି ଅସୁର ସର୍ପରୂପ ଧାରଣ କରି ପଳାଇଲା । କିଛି-
ଦୂରରେ ପାର୍ବତୀ ତାର ଲେଉରେ ଶୂଳମାରି ତାର ଗତିରୋଧ
କଲେ—ତତ୍ପରେ ମହାଦେବ ତାର ମସ୍ତକକୁ ତ୍ରିଶୂଳରେ ଭେଦ
କରି ତାକୁ ବଧ କଲେ । ତେଣୁ ଆଜିକାଲି ରକ୍ତନଦୀ
ମୁହାଣରେ ମହାଦେବଙ୍କର ଅଧିଷ୍ଠାନ ଅଛି ଓ ରକ୍ତନଦୀ ଉପରେ
'ଲୈତ' ମୁଣ୍ଡିଆଠାରେ ଠାକୁରଶୀଙ୍କର ଅଧିଷ୍ଠାନ ଅଛି ।
ନଦୀର ଉତ୍ପତ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଥିବାରୁ ଲୋକେ ଏହି କାହାଣିରେ
ବିଶ୍ୱାସ କରନ୍ତି । କେହି କେହି ମଧ୍ୟ ଏହାକୁ 'କାମଦହନ-
କୁଣ୍ଡ' କହନ୍ତି । ସେମାନେ କହନ୍ତି ଶିବଙ୍କର ତପୋଭଙ୍ଗ
କରିବାରୁ ତାଙ୍କର ତୃତୀୟ ନେତ୍ରର ପ୍ରଭାବରେ 'କାମଦେବ'
ଏହିଠାରେ ଭସ୍ମୀଭୂତ ହୋଇଥିଲେ । ସେହି ଦିନଠାରୁ ଏହି
ପ୍ରସ୍ରବଣର ଉଦ୍ଭବ ହୋଇଅଛି । ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ଅଟ୍ଟି ଗ୍ରାମରେ
'ରତିଦେବୀ'ଙ୍କର ମନ୍ଦିର ଥିବାରୁ ଅନେକେ ଏହି କାମଦହନରେ
ମଧ୍ୟ ବିଶ୍ୱାସ କରନ୍ତି । ସେମାନେ କହନ୍ତି ରତିଦେବୀଙ୍କର
କାତର ପ୍ରାର୍ଥନାରେ ଶିବ ଦୟାର୍ଦ୍ର ହୋଇ କାମଦେବଙ୍କର
ଭସ୍ମ ଶୀତଳ କରିବାପାଇଁ ଉକ୍ତ ଝରଣାର ସୃଷ୍ଟି କରିଥିଲେ ।
ହର କୋପାନଳର ଅଂଶ ସ୍ୱରୂପ ଜଳରେ ଉଷ୍ଣତା ରହି
ଯାଇ ଅଛି ।

ସାଧାରଣତଃ ଲୋକେ କହନ୍ତି ଯେ ହଟକନାଥଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସରେ
ଏହି ପ୍ରସ୍ରବଣର ଜଳ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୋଇଅଛି । ଅନେକଙ୍କର
ବିଶ୍ୱାସ ଯେ ଏହି ପ୍ରସ୍ରବଣ ପ୍ରଭାବରେ ବନ୍ଧ୍ୟାସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର
ସନ୍ତାନ ଉତ୍ପତ୍ତି ହୁଏ । ସନ୍ତାନାଭିଳାଷିଣୀ ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ମକର
ସଂକ୍ରାନ୍ତି ଦିନ କେତେକ ପୂଜା ପରେ ଉକ୍ତ ପ୍ରସ୍ରବଣର
ଚତୁଃପାର୍ଶ୍ୱରେ ଥିବା କର୍ଦ୍ଦମପୂର୍ଣ୍ଣ ଗାଡ଼ଆରେ ପଶି ଗୁଅ
ଅନ୍ୱେଷଣ କରନ୍ତି—ଏହି ଗାଡ଼ଆରୁ ଗୁଅ ଅବା ମାଛ
ପାଇଲେ ହତାଭୂ ଗର୍ଭକୁ ନିଷେସ କରନ୍ତି । ବଡ଼ ଗୁଅ ଅବା
ମାଛ ଗିଳିବା ସମୟରେ ଅନେକଙ୍କ ତର୍ଜିରେ ଅଟକି ଯିବାର
ଶୁଣାଯାଏ । ଗୁଅ କାଟିକରି ଖାଇଲେ ବିକଳାଙ୍ଗ ସନ୍ତାନ ଓ
ମଲା ମାଛ ଖାଇଲେ ମୃତ ସନ୍ତାନ ଜାତ ହେବାର କଥିତ
ଅଛି । ଏହି ପ୍ରସ୍ରବଣ ପ୍ରଭାବରେ ସନ୍ତାନ ଜାତ ହେଲେ
ସନ୍ତାନଟିର ବାଳ ମକର ସଂକ୍ରାନ୍ତିଦିନ ସେଠାରେ ପକାଇବାକୁ
ହୁଏ । ଏହି ହେତୁରୁ ପ୍ରତିବର୍ଷ ଶତ ଶତ ବାଳକ ବାଳିକା
ଏହିଠାରେ ବାଳ ପକାନ୍ତି । ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ଲୋକମାନଙ୍କର
ଧର୍ମବିଶ୍ୱାସ ଯେପରି ଏଥିରେ ସନ୍ନିହିତ ଅଛି, ଦୂରଦେଶର
ଲୋକମାନଙ୍କର ମଧ୍ୟ ଧର୍ମବିଶ୍ୱାସ ଏଥିରେ ସନ୍ନିହିତ ଅଛି ।
ଦଳେ ଦଳେ ପଶ୍ଚିମାଞ୍ଚଳୀ ମଧ୍ୟ "ଡବତକୁଣ୍ଡ" ଦର୍ଶନ
କରିବାକୁ ଆସନ୍ତି । ଏ ପ୍ରସ୍ରବଣ ବିଷୟରେ ଆଉ ଗୋଟିଏ
ଗଳ୍ପ ମଧ୍ୟ ଅଛି । ଏକଦା ଜଣେ ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟ ବଣିକ ଏହି
ପ୍ରସ୍ରବଣ ନିକଟରେ ତାର ୧୮ ଖଣ୍ଡି ଶକଟ ନେଇ ରାତିରେ
ଅସୁଥିଲା । ବାଟ ଭୁଲି ଶକଟମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ୧୨ ଖଣ୍ଡ ପ୍ରସ୍ରବଣର
ଜଳରେ ପଡ଼ି ଅଦୃଶ୍ୟ ହେଲା । ବଣିକଟି ଶେଷ ଶକଟଟିର
ଥିବାରୁ ରକ୍ଷା ପାଇଲା । ସେହି ବଣିକ ହଟକନାଥଙ୍କର ଶକ୍ତିର
ଚତୁଃପାର୍ଶ୍ୱରେ ଗୋଟିଏ ସ୍ମୃତିନିର୍ମିତ ନାଗ ଦେଇଥିଲା ।

କେହି କେହି ଏହି ମହାଦେବଙ୍କ ନାମ 'ହାଟକେଶ୍ୱର'
ବୋଲି କହନ୍ତି । ତାଙ୍କର ଦେଉଳ ପ୍ରାଚୀର ଓ ପାଦଚ୍ଛାନ
ହାଟକରେ ନିର୍ମିତ ହୋଇଥିବାରୁ ତାଙ୍କର ନାମ
"ହାଟକେଶ୍ୱର" ହୋଇଅଛି । ଲୋକେ କହନ୍ତି ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ଦେଉଳ
ଏବେ କଳିକାଳରୁ ପ୍ରସ୍ତରମୟ ହୋଇଅଛି ।

ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଦେଶରେ ଲୋକେ ଗୋଟିଏ ସାଧାରଣତଃ
କୌଣସି ଅସାଧାରଣ ଘଟଣା ଦେଖିଲେ ସେଥିରେ ଧର୍ମବିଶ୍ୱାସ
ସନ୍ନିବେଶିତ କରିଥାନ୍ତି । ମନୁଷ୍ୟ ଯେତେବେଳେ କୌଣସି
ଘଟଣାର କାରଣ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରି ନ ପାରେ ସେତେବେଳେ

Digitized by Orissa Digital Library

ତାଙ୍କୁ ତାହା କୌଣସି ଅମାନୁଷିକ ଶକ୍ତିଦ୍ୱାରା ଘଟିଛି ବୋଲି କହେ । ଲୋକେ ଆଦିକାଳରେ ସେହି ଅମାନୁଷିକ ଶକ୍ତିର ଆରାଧନା କରନ୍ତି । ଏହି ଅନୁରୂପେ ଇନ୍ଦ୍ର ଓ ଜୁପିଟର ; ବରୁଣ ଓ ନେପ୍‌ଚ୍ୟୁନଙ୍କର ମଧ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଛି । ତେବେ ଭୂଷ୍ଟପ୍ରସ୍ରବଣଟିରେ ଦୈବଶକ୍ତି ଆରୋପଣ କଲେ ତେତେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟଜନକ ନୁହେ । ଇନ୍ଦ୍ର, ଚନ୍ଦ୍ର, ବରୁଣ ଯେବେ ଫଳ ଦେଉଛନ୍ତି—ଏ ପ୍ରସ୍ରବଣ କାହିଁକି ଫଳ ନ ଦେବ ?

ଟିକିଏ ଚିନ୍ତାକରି ଦେଖିଲେ ଜଣାଯାଏ ପ୍ରସ୍ରବଣଟି କ୍ଷୁଦ୍ର ହେଲେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରକାଣ୍ଡ ଓ ଭୟଙ୍କର ଅଟେ । ପୃଥିବୀର ଅନ୍ତସ୍ଥ ତରଳ ଧାତବ ପଦାର୍ଥ ସହିତ ଏହାର ସମ୍ବନ୍ଧ । କି ଭୟାନକ ! ପୃଥିବୀର ଅନ୍ତସ୍ଥ ଧାତବ ପଦାର୍ଥ ଏହିଅଡ଼ିଲୁ ଟିକିଏ ବିଚଳିତ ହେଲେ—ଏ ଗ୍ରାମମାନ ଓ ବାଟ [illegible] ସ୍ରୋତରେ ଧୌତ ହୋଇଯିବ । [illegible] ହେବ ? ଏହିଠାରେ ଅଜ୍ଞ ଗୋଟିଏ [illegible] ଆବିର୍ଭାବ ହୋଇପାରେ । ଈଶ୍ୱରଙ୍କର ଦୟାରୁ ଓଡ଼ିଶା ଭାଗ୍ୟରେ ତାହା ନ ଘଟୁ । ଆମ୍ଭେମାନେ ସେହି ମହାଘାତ ବହ୍ନିଦଣ୍ଡିତାର ଅକାଙ୍କ୍ଷୀ ନୋହୁଁ ।

ଏହି ପ୍ରସ୍ରବଣ ଜଳର ଗନ୍ଧକ ଗନ୍ଧରୁ ଏହିଠାରେ ଗନ୍ଧକର ଖଣି ଥିବାର ଅନୁମାନ କରାଯାଇ ପାରେ । ଓଡ଼ିଶାର ଭାଗ୍ୟ ଫେରିଲେ କୌଣସି ଯୋଗ୍ୟପୁରୁଷଙ୍କର ଚେଷ୍ଟାରେ ଏହା ଏକ ସମୟରେ ଗନ୍ଧକ ବାଣିଜ୍ୟର ସ୍ଥଳ ହୋଇପାରେ ।

ଶ୍ରୀ ମଧୁସୂଦନ ପାଣିଗ୍ରହୀ ।

ଶ୍ରୀ ରାୟ ରାମାନନ୍ଦ ।

୧୮ଶ ପରିଚ୍ଛେଦ ।

ରାମାନନ୍ଦ ଓ ସ୍ୱରୂପଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ମହାପ୍ରଭୁ ସତତ କୃଷ୍ଣକଥା ରୂପ ରସ ଆସ୍ୱାଦନ କରୁଥିଲେ । ଭକ୍ତନାଥ ଗୌରାଙ୍ଗଙ୍କ ମନରେ ଯେତେବେଳେ ଯେଉଁଭାବ ଉଠୁଥିଲା, ସେ ସେହି ଭାବାନୁରୂପ ଶ୍ଳୋକ ଘଟକରି ଏ ଦୁହିଁଙ୍କଠାରୁ ଗୀତ ଓ ଶ୍ଳୋକ ଶୁଣୁଥିଲେ । ଯଥା ।—

ଏଇମତ ମହାପ୍ରଭୁ ବୈସେ ନୀଳାଚଳେ
ରଜନୀ ଦିବସେ କୃଷ୍ଣ ବିରହ ବିହ୍ୱଳ,
ସ୍ୱରୂପ ରାମାନନ୍ଦ ଏଇ ଦୁଇ ଜନ ସଙ୍ଗେ,
ରାତ୍ରିଦିନେ କରେ ଗୀତ ଆସ୍ୱାଦନେ ।
ନାନା ଭାବ ଉଠେ ପ୍ରଭୁର ହର୍ଷ ଶୋକ ରୋଷ,
ଦୈନ୍ୟ ଉଦ୍‌ବେଗ ଆଦି ଉତ୍କଣ୍ଠା ସନ୍ତୋଷ,
ସେଇ ସେଇ ଭାବେ ନିଜେ ଶ୍ଳୋକ ପଢ଼ିୟା
ଶ୍ଳୋକେର ଅର୍ଥ ଆସ୍ୱାଦୟ ଦୁଇ ବନ୍ଧୁ ଲଞ୍ଚା ।

ମହାପ୍ରଭୁ ଭକ୍ତମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ଭକ୍ତି ଗ୍ରନ୍ଥ ପ୍ରକାଶ କରାଇ ଥିଲେ । ନିଜେ କୌଣସି ଗ୍ରନ୍ଥ ରଚନା କରି ନାହାନ୍ତି । ପାଠ୍ୟାବସ୍ଥାରେ ଯେଉଁ ବ୍ୟାକରଣ ଖଣ୍ଡିଏ ଲେଖିଥିଲେ ତାହା ମଧ୍ୟ ଭକ୍ତାନୁରୋଧରେ ଜଳ ମଧ୍ୟକୁ ନିକ୍ଷେପ କରିଥିଲେ । ଅତଏବ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ନିଜ କୃତ ଗ୍ରନ୍ଥ ଅବା ଶ୍ଳୋକାଦି ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ ନାହିଁ । ସେ ଯେଉଁ ଶ୍ଳୋକାଦି ଆବୃତ୍ତି କରୁଥିଲେ ସେଥିମଧ୍ୟରୁ ଶ୍ରୀଳ କୃଷ୍ଣଦାସ କବିରାଜ ତାଙ୍କ ଗ୍ରନ୍ଥ ଶେଷରେ ଅଠଗୋଟି ଶ୍ଳୋକ ଲେଖି ରଖିଅଛନ୍ତି । ସେଥିମଧ୍ୟରୁ ଅଧିକାଂଶ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ନିଜକୃତ ଓ କେତେକ ଅପର ଗ୍ରନ୍ଥରୁ ଉଦ୍ଧୃତହୋଇ ଘଟିତ । ଏହି ଅଠଗୋଟି ଶ୍ଳୋକ ଅମୂଲ୍ୟ ମହାରତ୍ନ । ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର ଅବେଦୀ କିଛି ଅଧ୍ୟୟନ ନ କରି ଏହି ଅଠଗୋଟି ଶ୍ଳୋକର ମର୍ମ ଗ୍ରହଣ କରି ପାରିଲେ ଜଣେ ପରମ ପଣ୍ଡିତ ଓ ପରମ ଭକ୍ତ ମଧ୍ୟରେ ଗଣ୍ୟ ହୋଇ ପାରିବ । ମହାପ୍ରଭୁ ଏ ଅଠଗୋଟି ଶ୍ଳୋକ ଜୀବ ଶିକ୍ଷା ନିମନ୍ତେ ଓ ଭବିଷ୍ୟତରେ ମାନବମାନଙ୍କ ମଙ୍ଗଳ ନିମନ୍ତେ ଶ୍ରୀଳ ରାମାନନ୍ଦ ରାୟ ଓ ଶ୍ରୀଳ ସ୍ୱରୂପ ଗୋସ୍ୱାମୀଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଆସ୍ୱାଦନ କରିଥିଲେ । କବିରାଜ ଗୋସ୍ୱାମୀ ଏ ମହାରତ୍ନ ଗୁଡ଼ିକ ସଂଗ୍ରହ ପୂର୍ବକ ତାଙ୍କ ଗ୍ରନ୍ଥରାଜିରେ ସନ୍ନିବେଶିତ କରି ଜୀବର ପରମ ମଙ୍ଗଳ ସାଧନ କରିଅଛନ୍ତି । ଏ ରତ୍ନସାର ଗୁଡ଼ିକ ବିଷୟରେ ରାମାନନ୍ଦ ଓ ସ୍ୱରୂପଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ମହାପ୍ରଭୁ କିପରି ଆସ୍ୱାଦନ କରିଥିଲେ ତାହାର ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ଆଲୋଚନା କରାଯାଉ ।

ମହାପ୍ରଭୁ ପ୍ରଥମ କହିଲେ, "ରାମାନନ୍ଦ ! ହରିନାମ ସଙ୍କୀର୍ତ୍ତନରେ ସର୍ବ ଅନର୍ଥ ନାଶ ହୋଇ ସର୍ବ ଶୁଭର ଉଦୟ ହୁଏ ଓ ପରେ କୃଷ୍ଣପ୍ରେମ ଲାଭ ହୁଏ" । ଯଥା—

ଚେତୋଦର୍ପଣମାର୍ଜନଂ ଭବ ମହାଦାବାଗ୍ନି ନିର୍ବାପଣଂ
ଶ୍ରେୟଃ କୈରବ ଚନ୍ଦ୍ରିକା ବିତରଣଂ ବିଦ୍ୟାବଧୂ ଜୀବନଂ
ଆନନ୍ଦାମ୍ବୁଧିବର୍ଦ୍ଧନଂ ପ୍ରତିପଦଂ ପୂର୍ଣ୍ଣାମୃତାସ୍ୱାଦନଂ
ସର୍ବାତ୍ମସ୍ନପନଂ ପରଂ ବିଜୟତେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ସଙ୍କୀର୍ତ୍ତନଂ ।

ଅର୍ଥାତ୍—ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ସଙ୍କୀର୍ତ୍ତନ ସର୍ବୋତ୍କୃଷ୍ଟ ଭାବରେ ଜୟଯୁକ୍ତ କରୁଅଛି । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ନାମ ଗୁଣ ଲୀଳା କୀର୍ତ୍ତନ ଚିତ୍ତ ଦର୍ପଣର ମଳକୁ ବିଦୂରିତ କରିଦିଏ, ସଂସାରରୂପ ମହାଗ୍ନିକୁ ନିର୍ବାଣ

Digitized by srujanika@gmail.com

ନା ବିତରଣ
ସର୍ବ... ଜୀବନ ସ୍ୱରୂପ,
ନ ସାଗର ଉଚ୍ଛଳ ପଡ଼େ, ପ୍ରତି
ପଦରେ ଦୃଷ୍ଟ ... ଅମୃତାସ୍ୱାଦନ ମିଳେ ଏବଂ ତାହା ଆହାକୁ ପ୍ରେମରସରେ ସ୍ନାନ କରାଇ ପରମ ତୃପ୍ତି ପ୍ରଦାନ କରେ । ଯଥା—

ସଂକୀର୍ତ୍ତନ ହୈତେ ପାପ ସଂସାର ନାଶନ
ଚିତ୍ତଶୁଦ୍ଧି, ସର୍ବ୍ବ ଭକ୍ତି ସାଧନ ଉଦ୍ଗମ,
କୃଷ୍ଣପ୍ରେମୋଦ୍ଗମ, ପ୍ରେମାମୃତ ଆସ୍ୱାଦନ,
କୃଷ୍ଣପ୍ରାପ୍ତି ସେବାମୃତ ସମୁଦ୍ର ମଜ୍ଜନ ।

ମହାପ୍ରଭୁ ନାମର ମହିମା ବର୍ଣ୍ଣନ କରିବାବେଳେ ଆନନ୍ଦରେ ତାଙ୍କ ହୃଦୟ ପୂର୍ଣ୍ଣ । ସେ ନିଜେ ସହସ୍ରମୁଖ ହେବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରୁଅଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ସେ ଯେ ନିଜେ ଭଗବାନ ଏ ଜ୍ଞାନ ତେତେବେଳେ ତାଙ୍କର ନାହିଁ । ତାଙ୍କ ମନ ଭକ୍ତଭାବରେ ଭାବିତ । ତେଣୁ ଆପଣାକୁ ଦୀନାତିଦୀନ ଭାବ କହୁଛନ୍ତି, "ହେ ଭଗବନ୍ ! ବିଭିନ୍ନ ଲୋକଙ୍କର ବିଭିନ୍ନ ରୁଚି ହେତୁ ଆପଣ ବରାହ ନୃସିଂହ ରାମକୃଷ୍ଣ ଆଦି ନାନାବିଧ ନାମ ଗ୍ରହଣ କରାଇ ଦେଶ କାଳର ନିୟମ ବନ୍ଧନ କିଛି ନ ରଖି ନାମରେ ସର୍ବଶକ୍ତି ପ୍ରଦାନ କରିଅଛନ୍ତି । ଭବଦୀୟ ନାମରେ ସମସ୍ତ ସିଦ୍ଧି ହୋଇପାରେ । କିନ୍ତୁ ହାୟ ! ଦୁର୍ଦ୍ଦୈବ ବଶତଃ ସର୍ବ ଶକ୍ତି-ଶାଳୀ ହରି ନାମରେ ମୋର ରତି ହେଲା ନାହିଁ । " ମହାପ୍ରଭୁ ଏହିରୂପ ଦୈନ୍ୟ ବିଳାପକରି ନିଜ କୃତ ଏକ ଶ୍ଳୋକ ଆବୃତ୍ତି କଲେ । ଯଥା—

ନାମ୍ନାମକାରି ବହୁଧା ନିଜ ସର୍ବଶକ୍ତି ।
ସ୍ତତ୍ରାର୍ପିତା ନିୟମିତ ସ୍ମରଣେନ କାଳଃ ।
ଏତାଦୃଶୀ ତବ କୃପା ଭଗବନ୍ମମାପି
ଦୁର୍ଦ୍ଦୈବ ମୀଦୃଶ ମିହା ଜନିନାନୁରାଗଃ ।

ଅର୍ଥାତ୍ " ହେ ଭଗବନ୍ ! ତୋହର ଏତାଦୃଶ କୃପା ଯେ ତୋହର ନାମ ସକଳରେ ବହୁପ୍ରକାର ନିଜ ଶକ୍ତି ଅନ୍ତର୍ନିହିତ କରି ରଖିଅଛୁ, ଏବଂ ନାମ ନେବାପାଇଁ ଯଥେଷ୍ଟ ଅବକାଶ ମଧ୍ୟ ପ୍ରଦାନ କରିଅଛୁ, ଅର୍ଥାତ୍ ଖାଇବା, ଧୋଇବା, ଶୁଣିବା ନିତ୍ୟ କର୍ମ୍ମ କରିବା ସବୁ ସମୟରେ କାଳ ଗତ ବା ଅଶୁଚି ବିଚାର ନ କରି ହରିନାମ ଗ୍ରହଣ କରି ହୁଏ, ଏ ନିୟମ କରିଅଛୁ । କିନ୍ତୁ ହେ ପ୍ରଭୋ ! ମୋର ଏମନ୍ତ ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ ଯେ ଏହେତୁ ଛିଡ଼ା ଥାଉ ଥାଉ ହରିନାମରେ ମୋର ଅନୁରାଗ ଜନ୍ମିଲା ନାହିଁ । " ଅହା ! ମହାପ୍ରଭୁ କିପରିତ ଜୀବପାଇଁ କି ଅପୂର୍ବ ସୁବିଧା କରିଦିଆ ଅଛନ୍ତି । ଏକାନ୍ତରେ ବସି ଯୋଗ-ସାଧନାର ନିୟମ ନିୟମିତ ନେବାର ଆବଶ୍ୟକ ନାହିଁ । ସାଂସାରିକ ସମସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟରେ ବ୍ୟାପୃତ ରହି ମଧ୍ୟ ମନେ ମନେ ହରିନାମ କୀର୍ତ୍ତନକଲେ ସର୍ବ ଅନର୍ଥ ନିବୃତ୍ତି ହୋଇ ଦୁର୍ଲଭ କୃଷ୍ଣପ୍ରେମ ଲାଭ ହେବ । ହାୟ ! ଏତେ ସୁବିଧା ଥାଇ ଥାଇ ଅମ୍ମମାନଙ୍କର ଚୈତନ୍ୟ ହେଉ ନାହିଁ, ହରି ନାମ ନେବାରେ ପ୍ରବୃତ୍ତି ଆସୁ ନାହିଁ । ଧନ୍ୟ ମାୟା; ତୁ ତୋର ଅପୂର୍ବ ଶକ୍ତି ପ୍ରଭାବରେ ଅମ୍ମମାନଙ୍କୁ ଧନ ଜନରେ ଭୁଲାଇ ଅମୂଲ୍ୟ କୃଷ୍ଣ ପ୍ରେମରୁ ବଞ୍ଚିତକରି ରଖିଅଛୁ ।

ମହାପ୍ରଭୁ ହରିନାମର ଅପାର ଶକ୍ତି ବର୍ଣ୍ଣନକରି କହିଲେ, " ହେ ଗ୍ରାମବାସୀ, ହେ ସ୍ତ୍ରୀ, ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ଭାବରେ ନାମ ନେଲେ କୃଷ୍ଣ ପ୍ରେମ ଅକ୍ଲେଶରେ ଲାଭ ହୁଏ ତାହାର ସ୍ୱରୂପ କହୁଅଛି ଶୁଣ । "

ତୃଣାଦପି ସୁନୀଚେନ ତରୋରିବ ସହିଷ୍ଣୁନା
ଅମାନିନା ମାନଦେନ କୀର୍ତ୍ତନୀୟଃ ସଦାହରିଃ ।

ଉତ୍ତମ ହଞ୍ଚା ଆପନାକେ ମାନେ ତୃଣାଧମ
ଦୁଇ ପ୍ରକାରେ ସହିଷ୍ଣୁତା କରେ ବୃକ୍ଷସମ,
ବୃକ୍ଷ ଯେନ କାଟିଲେଓ କିଛୁ ନା ବଲୟ,
ଶୁକାଇୟା ମୈଲେ କାରେ ପାଣି ନା ମାଗୟ ।
ଯେଇ ଯେ ମାଗୟ ତାରେ ଦେୟ ଆପନ ଧନ
ଘର୍ମ୍ମ ବୃଷ୍ଟି ସହି ଆନେର କରୟେ ରକ୍ଷଣ,
ଉତ୍ତମ ହଞ୍ଚା ବୈଷ୍ଣବ ହବେ ନିରଭିମାନ
ଜୀବେ ସମ୍ମାନ ଦିବେ ଜାନି କୃଷ୍ଣ ଅଧିଷ୍ଠାନ,
ଏଇମତ ହଞ୍ଚା ଯେଇ କୃଷ୍ଣ ନାମ ଲୟ
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଚରଣେ ତାର ପ୍ରେମ ଉପଜୟ ।

ଅହା ! ମହାପ୍ରଭୁ ନିଜେ କି ଶିକ୍ଷା ଦେଇଯାଇ ଅଛନ୍ତି, ଅମ୍ମମାନଙ୍କର ସେ ପ୍ରତି ଟିକିଏ ମାତ୍ର ଚିତ୍ତ ଆକୃଷ୍ଟ ହେଉଅଛି କି? ଅମ୍ମମାନଙ୍କର ଚିତ୍ତ ଯେ ଅଭିମାନ ପଙ୍କରେ ଅବୃତ । ମୁଖରେ "ମୁଁ ନୀଚ, ମୁଁ ନୀଚ" କହିଲେ ହେବ ନାହିଁ, ପ୍ରକୃତରେ ଆପଣାକୁ ତୃଣଠାରୁ ନୀଚ ମଣି କାର୍ଯ୍ୟରେ ତାହା ଦେଖାଇବା ଆବଶ୍ୟକ । ଆମ୍ଭମାନେ ତ ସର୍ବଦା ଦେଖିବା ସର୍ବ ପରି ଫୁଁ ଫୁଁ ହେଉଅଛୁ, ବୃକ୍ଷଠାରୁ ଅଧିକ ସହିଷ୍ଣୁତା ଗୁଣ ଅମ୍ମମାନଙ୍କଠାରେ କାହିଁ ! ପରକୁ ମାନ ଦେବା ଦୂରର କଥା, ସତତ ନିଜ ସମ୍ମାନ ପାଇଁ ବ୍ୟସ୍ତ । ମନେ ହୁଏ, ଅନେକ ହରିନାମତ ନେଲୁଁ, କାହିଁ କୃଷ୍ଣପ୍ରେମ ତ ଉଦୟ ହେଉ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ପ୍ରକୃତଭାବେ ପରୀକ୍ଷା କରି ଦେଖିଲେ ବୁଝି ପାରିବ ଯେ ଉପଯୁକ୍ତଭାବେ ଶ୍ରୀମୁଖ ଉକ୍ତି ଅନୁଯାୟୀ କାରେ ମାତ୍ର ହରିନାମ ନେବାକୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ଉପଯୁକ୍ତ ହୋଇପାରୁ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ମହାପ୍ରଭୁ ପ୍ରେମରେ ସତତ ଉନ୍ମତ୍ତ । ତୃଣାଦପି ଶ୍ଳୋକର ଅର୍ଥ କରୁ କରୁ ଦୈନ୍ୟର ମାତ୍ରା ବଢ଼ି ପଡ଼ିଲା । ଭକ୍ତଭାବ ଚେତେତ ଗୌରଚନ୍ଦ୍ର ତେତେବେଳେ ନିତାନ୍ତ ଦୈନ୍ୟ ହୋଇ ପ୍ରାର୍ଥନା କଲେ ।

ନ ଧନଂ ନ ଜନଂ ନ ସୁନ୍ଦରୀଂ କବିତାମ୍ବା
ଜଗଦୀଶ କାମୟେ,
ମମ ଜନ୍ମନି ଜନ୍ମନୀଶ୍ୱରେ ଭବତାଦ୍‌ଭକ୍ତି
ରହୈତୁକୀ ତ୍ୱୟି ।

ଧନ ଜନ ନାହିଁ ମା ଗୋ କବିତାସୁନ୍ଦରୀ
ଶୁଦ୍ଧଭକ୍ତି ଦେହ ମୋରେ କୃଷ୍ଣ କୃପା କରି ।

ଅହା ! ସର୍ବ କାରଣର କାରଣ ମହା ଅବତାରୀ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଚୈତନ୍ୟ ଜୀବହିତ ପାଇଁ କି ମଧୁର ଶିକ୍ଷା ଦେଇ ନାହାନ୍ତି ! ମୋ ଏଥିଦ୍ୱାରା କହିଗଲେ, "ରେ ବିଷୟ ମୁଗ୍ଧ ଜୀବ । ଧନ ଜନ ସୁନ୍ଦରୀ ସ୍ତ୍ରୀ, କବିତା ଶକ୍ତି କିମ୍ବା ସାଂସାରିକ ଖ୍ୟାତିରେ ତୁଚ୍ଛ ନାହିଁ । ଜନ୍ମ ଜନ୍ମରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଚରଣାରବିନ୍ଦରେ ଅହୈତୁକୀ ଭକ୍ତି ପ୍ରାର୍ଥନା କର । ଭକ୍ତି ସୁଖଠାରେ ସମସ୍ତ ସାଂସାରିକ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ଏମନ୍ତ କି ବୈକୁଣ୍ଠ ପ୍ରାପ୍ତ ମୁକ୍ତି ମଧ୍ୟ ଅତି ତୁଚ୍ଛ" ।

ସାଧାରଣ ଅହୈତୁକୀ ଭକ୍ତି ପ୍ରାର୍ଥନା କରି ତତ୍ପରେ ମହାପ୍ରଭୁ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କଠାରେ ଦାସ୍ୟ ଭକ୍ତି ପ୍ରାର୍ଥନା କରୁଅଛନ୍ତି । ଯଥା—

ଅୟି ନନ୍ଦତନୁଜ ! କିଙ୍କରଂ ପତିତଂ
ମାଂ ବିଷମେ ଭବାମ୍ବୁଧୌ
କୃପୟା ତବ ପାଦପଙ୍କଜସ୍ଥିତ ଧୂଳି ସଦୃଶଂ ବିଚିନ୍ତୟ ।

ହେ ନନ୍ଦତନୁଜ ! ତୋହର ଏହି କିଙ୍କର ବିଷମ ଭବ ସମୁଦ୍ରରେ ପଡ଼ି ବଡ଼ କଷ୍ଟ ପାଉଛି, କୃପାକରି ଏ ଅଧମକୁ ତୋର ପାଦପଦ୍ମ ସ୍ଥିତ ଧୂଳିକଣା ସଦୃଶ ଗ୍ରହଣ କର । ଅର୍ଥାତ୍ ମୋତେ ଚିରଦାସ କରି ଶ୍ରୀ ପାଦପଦ୍ମର ସେବା ପ୍ରଦାନ କର ।

ଜୀବର ସ୍ୱରୂପ କୃଷ୍ଣର ନିତ୍ୟଦାସ । ସେହି ଦାସତ୍ୱ ଭୁଲି ଯାଇଥିବାରୁ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଏହି ସମସ୍ତ ଭବ ଯନ୍ତ୍ରଣା । ଆମ୍ଭେମାନେ ଅଭିମାନକୁ ଭଗବତ୍ ନିତ୍ୟଦାସ ଜୀବ ଅଭିମାନ ପରିତ୍ୟାଗ ପୂର୍ବକ ନିଜକୁ ଭଗବତ୍ ସେବାରେ ନିଯୁକ୍ତ କଲେ ତ୍ରିତାପ ଜ୍ୱାଳା ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ପାଖକୁ ଆସି ପାରିବ ନାହିଁ । କି ରାଜା, କି ପ୍ରଜା, କି ଧନୀ, କି ନିର୍ଧନ, କି ବିଦ୍ୱାନ୍, କି ମୂର୍ଖ ସମସ୍ତେ ଅହଙ୍କାରମାନ ପରିତ୍ୟାଗପୂର୍ବକ ନିଜକୁ କୃଷ୍ଣ ଦାସ ଭାବ କାର୍ଯ୍ୟ କଲେ ସଂସାରର ସମସ୍ତ ଅନର୍ଥ ନିବୃତ୍ତି ହୋଇଯିବ ।

ମହାପ୍ରଭୁ ଶ୍ରୀ
ଏହି ସମସ୍ତ କଥା ଯେତେ [illegible]
ଚିନ୍ତା ତେତେ ବଢ଼ିବାକୁ ଲାଗି [illegible]
ପ୍ରେମବିହ୍ୱଳ ହୋଇ କହିଲେ, ହେ [illegible] ମୋର
କେବେ ଏଡ଼େ ସୌଭାଗ୍ୟ ହେବ ଯେ, ତୋର ନାମ ଉଚ୍ଚାରଣ କଲାମାତ୍ର ନୟନରୁ ଦର ଦର ଧାରରେ ଅଶ୍ରୁ ବିଗଳିତ ହେବ, ଗଦ୍‌ଗଦ୍ ବଚନ ବଦନରୁ ବାହାରି କଣ୍ଠ ରୁଦ୍ଧ ହୋଇଯିବ, ଶରୀର ପୁଲକାବଳିରେ କଣ୍ଟକିତ ହେବ । ଯଥା—

ନୟନଂ ଗଳଦଶ୍ରୁ ଧାରୟା ବଦନଂ ଗଦ୍‌ଗଦ୍ ରୁଦ୍ଧୟା ଗିରା
ପୁଲକୈର୍ନିଚିତଂ ବପୁଃ କଦା ତବ ନାମ ଗ୍ରହଣେ ଭବିଷ୍ୟତି ।

ପୁଣି କହିଲେ, ହେ ପ୍ରାଣେଶ୍ୱର ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦର ପ୍ରେମଧନ ବିନା ମୋର ଏ ଦରିଦ୍ର ଜୀବନ ଧାରଣ କରିବା ବୃଥା । ମୋତେ ତୋର ଶ୍ରୀଚରଣକମଳରେ ଦାସ କର ପ୍ରେମଧନ ବେତନ ଦାନକର । ଅହା, ସ୍ୱୟଂ ଭଗବାନଙ୍କର ଏହି ଅମୃତ ବାକ୍ୟ କି ଅମ୍ଭମାନଙ୍କର ଚୈତନ୍ୟ ସମ୍ପାଦନ କରାଇବ ନାହିଁ । ଅମ୍ଭେମାନେ କି ଚିରଦିନ ଅକିଞ୍ଚନ୍‌ର ଧନପ୍ରୟାସୀ ହୋଇ ରହିବା । ଅମୂଲ୍ୟ ପ୍ରେମଧନର ପ୍ରାର୍ଥୀ ହେବା ନାହିଁ ।

ମହାପ୍ରଭୁ ଏହିରୂପେ ପ୍ରେମଧନ ପ୍ରାର୍ଥନା କରୁଁ କରୁଁ ବିରହବ୍ୟଥା ବଢ଼ି ପଡ଼ିଲା । ସେ କୃଷ୍ଣବିରହରେ କାତର ହୋଇ ଉଦ୍‌ବେଗାବେଶରେ ପ୍ରଳାପ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଯଥା—

ଯୁଗାୟିତଂ ନିମିଷେଣ, ଚକ୍ଷୁଷା ପ୍ରାବୃଷାୟିତଂ
ଶୂନ୍ୟାୟିତଂ ଜଗତ ସର୍ବଂ ଗୋବିନ୍ଦ ବିରହେଣ ମେ ।

ଅର୍ଥାତ୍, ଗୋବିନ୍ଦବିରହରେ ମୁହୂର୍ତ୍ତକାଳ ମୋତେ ଯୁଗ ଯୁଗ ପରି ବୋଧ ହେଉଅଛି, ନୟନରୁ ବର୍ଷାକାଳର ବାରିଧାରା ପରି ଅଶ୍ରୁ ବିଗଳିତ ହେଉଅଛି ଏବଂ ସମସ୍ତ ଜଗତ ଶୂନ୍ୟ ବୋଧ ହେଉଅଛି । ଶ୍ରୀଳ ବିଲ୍ୱମଙ୍ଗଳଙ୍କର ଏହିଭାବରେ ଗୋଟିଏ ଶ୍ଳୋକ ଅଛି ।

ଅମୂଲ୍ୟଧନ୍ୟାନି ଦିନାନ୍ତରାଣି
ହରେ ତ୍ୱଦାଲୋକନ ମନ୍ତରେଣ
ଅନାଥବନ୍ଧୋ କରୁଣୈକସିନ୍ଧୋ,
ହା ହନ୍ତ ହା ହନ୍ତ କଥଂ ନୟାମି ।

ହେ ହରି, ତୋତେ ନ ଦେଖିବା ନିମିଷ ମୋ ପାଇଁ ବଡ଼ କଷ୍ଟକର । ଅତଏବ ହେ ଅନାଥବନ୍ଧୋ, ହେ କରୁଣୈକସିନ୍ଧୋ, କହ ମୁଁ ସେ କଷ୍ଟାବହ ସମୟ କେମିତି ଅତିବାହିତ କରିବି ।

କବିବର ଶ୍ରୀ ଅଭିମନ୍ୟୁସାମନ୍ତସିଂହାରଙ୍କ ଅଳ୍ପ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣବିରହ ବର୍ଣ୍ଣନା ଏଠାରେ ଉପଯୋଗୀ ଜାଣି ଦୁଇ ଚାରିପଦ ଉଦ୍ଧୃତ କଲି ।

Digitized by srujanika@gmail.com

୪

ଏତକ କର
ଫୁଲ ବୋଲ ମୋ ଶିର
ତାଙ୍କ ଚରଣମୂଳି
ଦେଖାଇ ଥାଅ ପାଉ ନେଇ ଗତ ।

ଜୀବନ ଗଲେ ଏତକ କରିବ
ଶ୍ୟାମନାମ ମୋ ହୃଦୟରେ ଲିହିବ
ଶ୍ୟାମରୂପ ମୃତ୍ତିକାରେ ଲଦାଇ
ଶ୍ୟାମ ବସନ ଅଙ୍ଗରେ ଘୋଡ଼ାଇ
ଶ୍ୟାମଗତ ପଥେ,
ମୋ ଶବ ପୋତିବ ଅଧଣା ହସ୍ତେ ।

ଯେବେ ଏମନ୍ତ କର ନ ପାରିବ,
ତମାଳେ କୋଳ କରାଇ ଥୋଇବ,
କୃଷ୍ଣ ବଂଶୀ ଶୁଭ୍ରଥିବ ଯେତିକ,
କଣ୍ଠ ଡେରି ଦେଇଥିବ ତେତିକ,
ସବୁ ସଜ୍ଜନ୍ତ
ହାତଧରି ମୁଁ ମାଗୁଛି ଏତକ ।

ମହାପ୍ରଭୁ ଏହିପରି ଉତ୍କଣ୍ଠାର ପରାକାଷ୍ଠା ପ୍ରଦର୍ଶନ କରି ଲୋକ ପଠାଉଛନ୍ତି, ସନାତନ ହେଲ, ସଖୀମାନେ ମୋତେ କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଉପେକ୍ଷା କରିବାକୁ ଉପଦେଶ ଦେଉଅଛନ୍ତି ପରା । ମୁଁ କି କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ କୌଣସିପ୍ରକାରେ ଉପେକ୍ଷା କରିପାରେଁ । ସେ ମୋତେ ଅତ୍ୟନ୍ତରେ ଆଦରପୂର୍ବକ କୋଳରେ ବସାଇ ଆଲିଙ୍ଗନ କରନ୍ତି, କିମ୍ବା ମହାଦୁଃଖସାଗର ମଧ୍ୟରେ ନିକ୍ଷେପ କରି ଅପେକ୍ଷିତ କରନ୍ତି କିମ୍ବା ଦର୍ଶନ ନ ଦେଇ ଅଶେଷ ମର୍ମପୀଡ଼ା ପ୍ରଦାନ କରନ୍ତି ଅଥବା ବନ୍ଧୁବନ୍ଧୁ ହୋଇ ଅଧର ଲମ୍ପଟ ଚେଷ୍ଟା ଆହାରି କରନ୍ତି, ସେ ସମ୍ପଦ, ସେ ପର ନୁହନ୍ତି, ସେ ମୋର ପ୍ରାଣନାଥ ।

ଆଶ୍ଲିଷ୍ୟ ବା ପାଦରତାଂ ପିନଷ୍ଟୁ ମାମ
ଦର୍ଶନାନ୍ମର୍ମହତାଂ କରୋତୁବା
ଯଥା ତଥା ବା ବିଦଧାତୁ ଲମ୍ପଟଃ
ମତ୍ପ୍ରାଣନାଥସ୍ତୁ ସ ଏବ ନାପରଃ ।

ଆମି କୃଷ୍ଣପଦ ଦାସୀ, ତିଁହୋ ରସ ସୁଖରାଶି
ଆଲିଙ୍ଗିୟା କରେ ଆତ୍ମସାତ ;
କିବା ନା ଦେନ ଦରଶନ, ନା ଜାନେ ମୋର ତନୁ ମନ,
ତବୁ ତିଁହୋ ମୋର ପ୍ରାଣନାଥ ।

ସଖି ହେ ! ଶୁନ ମୋର ମନେର ନିଶ୍ଚୟ ;
କିବା ଅନୁରାଗ କରେ, କିବା ଦୁଃଖ ଦିୟା ମାରେ
ମୋର ପ୍ରାଣେଶ୍ୱର କୃଷ୍ଣ, ଅନ୍ୟ ନୟ ।
ଛାଡ଼ି ଅନ୍ୟ ନାରୀଗଣ, ମୋର ବଶ ତନୁ ମନ,
ମୋର ସୌଭାଗ୍ୟ ପ୍ରକଟ କରିୟା ;
ତା ସବାରେ ଦିୟା ପୀଡ଼ା, ଆମା ସନେ କରେ କ୍ରୀଡ଼ା,
ସେଇ ନାରୀଗଣେ ଦେଖାଇୟା ।
କିବା ତିଁହୋ ଲମ୍ପଟ, ଶଠ, ଧୃଷ୍ଟ, ସକପଟ,
ଅନ୍ୟ ନାରୀଗଣ କରି ସାଥ ;
ମୋରେ ଦିତେ ମନଃପୀଡ଼ା, ମୋର ଆଗେ କରେ କ୍ରୀଡ଼ା
ତବୁ ତିଁହୋ ମୋର ପ୍ରାଣନାଥ ।
ନା ଗଣି ଆପନ ଦୁଃଖ, ସବେ ବାଞ୍ଛି ତାଁର ସୁଖ,
ତାଁର ସୁଖେ ଆମାର ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ ;
ମୋରେ ଯଦି ଦିଲେ ଦୁଃଖ, ତାଁର ହୈଲ ମହାସୁଖ,
ସେଇ ଦୁଃଖ ମୋର ସୁଖ ବର୍ଯ୍ୟ ।
ଯେ ନାରୀକେ ବାଞ୍ଛେ କୃଷ୍ଣ, ତାର ରୂପେ ମତ୍ତ,
ତାରେ ନା ପାଇଁ କାହେ ହୟ ଦୁଃଖୀ ?
ମୁଞ୍ଚି ତାର ପାୟେ ପଡ଼ି, ଲଞ୍ଚା ଯାଓ ହାତେ ଧରି,
କ୍ରୀଡ଼ା କରାଇ ତାଁରେ କରୋଁ ସୁଖୀ ।
କାନ୍ତା କୃଷ୍ଣେ କରେ ରୋଷ, କୃଷ୍ଣ ପାୟ ସନ୍ତୋଷ,
ସୁଖ ପାୟ ତାଡ଼ନ ଭର୍ତ୍ସନେ ;
ଯଥାଯୋଗ୍ୟ କରେ ମାନ, କୃଷ୍ଣ ତାତେ ସୁଖ ପାନ
ଛାଡ଼େ ମାନ ଅଳପ ସାଧନେ ।
ସେଇ ନାରୀ ଜୀୟେ କେନେ ? କୃଷ୍ଣର ମର୍ମ ନାହି ଜାନେ,
ତବୁ କୃଷ୍ଣେ କରେ ଗାଢ଼ ରୋଷ ;
ନିଜ ସୁଖେ ମାନେ ଲାଭ, ପଡ଼ୁକ ତାର ଶିରେ ବାଜ,
କୃଷ୍ଣର ମାତ୍ର ଚାହି ଯେ ସନ୍ତୋଷ ।
ଯେ ଗୋପୀ କରେ ମୋର ଦ୍ୱେଷେ, କୃଷ୍ଣେ କରେ ସନ୍ତୋଷ,
କୃଷ୍ଣ ଯାରେ କରେ ଅଭିଳାଷ ;
ମୁଞ୍ଚି ତାର ଘରେ ଯାଇ ତାରେ ସେବୋଁ ଦାସୀ ହୋଇ,
ତବେ ମୋର ସୁଖେର ଉଲ୍ଲାସ ।
କୁଷ୍ଠ ବିପ୍ରର ରମଣୀ, ପତିବ୍ରତା ଶିରୋମଣି,
ପତି ଲାଗି କୈଲ ବେଶ୍ୟାର ସେବା ;
ସ୍ତମ୍ଭିଲେ ସୂର୍ଯ୍ୟର ଗତି, ଜୀୟାଇଲେ ମୃତ ପତି,
ତୁଷ୍ଟ କୈଲ ମୁଖ୍ୟ ତିନ ଦେବା ।

Digitized by Sarojanika@gmail.com

କୃଷ୍ଣ ମୋର ଜୀବନ, କୃଷ୍ଣ ମୋର ପ୍ରାଣଧନ,
କୃଷ୍ଣ ମୋର ପ୍ରାଣର ପରାଣ ;
ହୃଦୟ ଉପରେ ଧରି, ସେବା କରି ସୁଖୀ କରେଁ
ଏଇ ମୋର ସଦା ରହେ ଧ୍ୟାନ ।
ମୋର ସୁଖ ସେବନେ, କୃଷ୍ଣର ସୁଖ ସଙ୍ଗମେ,
ଅତଏବ ଦେହ ଦେଉ ଦାନ ;
କୃଷ୍ଣ ମୋରେ କାନ୍ତା କରି, କହେ ମୋରେ 'ପ୍ରାଣେଶ୍ୱରୀ',
ମୋର ହୁଏ ଦାସୀ ଅଭିମାନ ।
କାନ୍ତ ସେବା ସୁଖ ପୂର, ସଙ୍ଗମ ହୈତେ ସୁମଧୁର,
ତାତେ ସାକ୍ଷୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଠାକୁରାଣୀ ;
ନାରାୟଣେର ହୃଦେ ସ୍ଥିତି, ତବୁ ପାଦସେବାୟ ମତି,
ସେବା କରେ ଦାସୀ ଅଭିମାନୀ ।
ଏଇ ରାଧାର ବଚନ, ଶୁଦ୍ଧ ପ୍ରେମର ଲକ୍ଷଣ,
ଆସ୍ୱାଦୟେ ଶ୍ରୀ ଗୌରରାୟ ;
ଭାବ ମନ ନହେ ସ୍ଥିର, ସାତ୍ତ୍ୱିକ ବ୍ୟାପେ ଶରୀର,
ମନ ଦେହ ଧାରଣ ନା ଯାୟ ।

ବ୍ରଜେର ବିଶୁଦ୍ଧ ପ୍ରେମ, ଯେନ ଜମ୍ବୁନଦ ହେମ
ଆତ୍ମ ସୁଖର ଯାହେ ନାହି ଗନ୍ଧ ;
ସେ ପ୍ରେମ ଜାନାଇତେ ଲୋକେ, ପ୍ରଭୁ କୈଲ ଏଇ ଶ୍ଳୋକେ,
ପାଦେ କୈଲ ଅର୍ଥର ନିର୍ବନ୍ଧ ।

ମହାପ୍ରଭୁ ଏହିରୂପେ ଶ୍ଳୋକ ଆସ୍ୱାଦନ କରି ଜଗତକୁ ନିଷ୍କାମ ପ୍ରେମ ଧର୍ମର ଶିକ୍ଷା ଦେଇଗଲେ । ଏହି ଉତ୍କଳ ଭୂମିରେ ମହାପ୍ରଭୁ ୧୪ ବର୍ଷ କାଳ ପ୍ରକଟ ବିହାର କରି ଶ୍ରୀ ରାମାନନ୍ଦ ଓ ଶ୍ରୀ ସ୍ୱରୂପଙ୍କ ସଙ୍ଗେ କୃଷ୍ଣକଥାମୃତ ଆସ୍ୱାଦନ କରିଥିଲେ । ତରୁ-ଲତା ସେ ପ୍ରେମରେ ଭସିଥିଲେ । ଅମ୍ଭମାନଙ୍କର ପୂର୍ବପୁରୁଷମାନେ ସେ ରସାମୃତରେ ସତତ ସନ୍ତରଣ କରୁଥିଲେ । ସଦାନନ୍ଦ କବିସୂର୍ଯ୍ୟ ବ୍ରହ୍ମା, ସଦାନନ୍ଦ କବିସୂର୍ଯ୍ୟ ରୁଦ୍ରଗୁରୁ, ଅଭିମନ୍ୟୁସାମନ୍ତସିଂହାର ପ୍ରଭୃତି କତପୟ ଭକ୍ତ ସେ ପ୍ରେମସିନ୍ଧୁ ମନ୍ଥନର ଉଦାହରଣ ସେମାନଙ୍କ ଲିଖିତ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ରଖିଯାଇ ଅଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ହାୟ ! ଦୁର୍ଦ୍ଦୈବବଶତଃ ଆମ୍ଭେମାନେ ନିଜ ଘରର ସେ ତତ୍ତ୍ୱ ଧନର ସନ୍ଧାନ ରଖୁ ନାହୁଁ । ଦୁରଦୃଷ୍ଟବଶତ କାଚର ବାହ୍ୟିକ ଚକଚକ୍ୟରେ ବିମୋହିତ ହୋଇ ନିଜ ଘରସ୍ଥିତ ମଣିକୁ ପଦତଳେ ମଡ଼ି ଦେଉଅଛୁଁ ।

(କ୍ରମଶଃ)

ଶ୍ରୀ ଉଦ୍ଧବଚରଣ ଦାସ ।

ପଲ୍ଲୀଗ୍ରାମେ ହେମନ୍ତ ଓ ଶିଶିର ।

(ସଚ—ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଶ)

(୨)

ଚାଷ କାଟିବାକୁ ସ୍ୱଚ୍ଛ ଶୁଭ୍ରମୟ
ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଋତୁ ଶରତ,
ସଙ୍ଗେ ନେଇ ଅଳ୍ପ କୋମଳ ସେଫାଳ
ହୋଇଲା ଅବସାରିତ,
ଗୃହ ଗୃହ ଯେବେ ଜେତା ସମ ହୁଏ
ମଡ଼ି ଅସେ ହିମ ଋତୁ,
ଶିଶିର ପଡ଼ିଣ ଆର୍ଦ୍ର ବସୁନ୍ଧରା
କ୍ଲିଷ୍ଟ ସଙ୍ଗେ ଯୋଗଦିଅନ୍ତି ।
ତେଜୋଧାମ ସୂର୍ଯ୍ୟ ତେଜଲେ ଉଦାରୀ
ତେଣୁ ଶୀତବାୟୁ ବହ,
ଅଇଲା ଉତ୍ତରୁ ଘୋର ଶୀତ ସଙ୍ଗେ
ଜଳଚର ପ୍ରାଣ ଥରଇ,
ଦିବା କ୍ଷୀଣ ହୋଇ ବିଯାମା ବଢ଼ିଲା
ଦିନର ଦିଶେ ଗଗନ,
ବୃକ୍ଷ ଲତା ଗୁଳ୍ମ ଦିଶିଲେ ଲିଭସ
ଶୋଷ୍ୟ ହୋଇଲା ଜୀବନ,
ତପନ କିରଣ ଜୀବ ତାପ ନିଜ
ବିଶ୍ୱ ଦିଶିଲେ ଜନ,
ଅଗ୍ନି ସୌର କର ବଢ଼ିଲା ଆଦର
ଲାଗଇ ଯେହେ ଭଜନ,
କାକ ଦେହ ଜନ୍ମ ଦିଶିଲା ଶ୍ରେଷ୍ଠ
ପ୍ରଭୁ ରାଇଣ ବୁଲେ,
ଜନେ ଶୀତ ବସ୍ତ୍ର ଶରୀରେ ରାଖିଲେ
ଅଙ୍ଗ ଆବରଣ କଲେ ।
ଯାନ ଦୁଃଖୀଙ୍କର ନାହିଁ ତ ସ୍ୱାଦ
କିପରି ବହିବେ ଶୀତୁ,
ଏ କାଠିଆ ଜାଡ଼େ କିପରି ଦେହକୁ
ସମ୍ଭାଳ ଦୁଃଖୀ ଭାଇ ?

Digitized by srujanika@gmail.com

କୁକୁର କାକୁର ହୋଇ ଶିତେ ଥର
ଦରିଦ୍ର ପକ୍ଷୀ କୃଷକ,
ପୁନ ଜନ୍ମ ଯେନ ମଠ ଡାକିହୋଇ
କାଟଇ ସେ ସ୍ୱତଯାକ,
ଦୁଃଖ ସୁଖ ହୋଇ ସନ୍ଧ୍ୟା ପହରକ
ଭାବଶାଳାରେ କଟାନ୍ତି,
ଗ୍ରାମ ଭଗବତ ଘରେ ଅବା କେହି
ବସି ପୁରାଣ ଶୁଣନ୍ତି ।
ଧନିକ ସମସ୍ତ କାଟଇ ଅଗ୍ରମେ
ପ୍ରଭୁତ ପଲ୍ୟଙ୍କ ପରେ,
ଅବର ଅଙ୍ଗକୁ ନାନା ଉଷ୍ଣ ବସ୍ତ୍ରେ
ବହୁମୂଲ୍ୟ ତୁଳିଦାରେ ।
ଏମାନ୍ତର ଜୀବନ ଦରିଦ୍ର ଜୀବନ
କଟୁଅଛି ଏହିପରି,
ସୁଖ ଦୁଃଖ ଲୀଳା ଜଗତେ ଲୁଟିଛି
ସବୁତ ଇଚ୍ଛା ତାଙ୍କର ।

(୨)

ଏକ ଶସ୍ୟ ପାଚ ବିଲରେ ପଡିଛି
ଜଗତ ପଦାର୍ଥ ସାର,
ଏହି ବାସିନ୍ଦା ଖଳାକୁ ଆଣିବା
ପାଇଁ ମିଳୁ ନାହିଁ ତର ।
ଚୁଡ଼ି ଚୁଡ଼ି କରି ପୁଷ ମାସ ଦିନ
କେତେ ପଳାଇଣ ଯାଏ,
ଧାନ କାଟି କାଟି ବଳ ସବୁ ନାହିଁ
ଶରୀର କେତେ ପଳାଏ ।
ନାଡ଼ିତ ବର୍ଦ୍ଧକୀ ଘାଟିଆ ରଜକ
ଗ୍ରାମଖଣ୍ଡ ଦଣ୍ଡୁଆସି,
ବରଷକ ଯାକ ମେହେନ୍ତନା ପାଇଁ
'ଅଣ' ଦେଉଛନ୍ତି ଗୃହ,
ଘୋର ସୂର୍ଯ୍ୟତାପ ପୁଣି ବର୍ଷା ବାତ
କେତେ କେତେ କ୍ଲେଶ ସହ,
ଚାଷକ ଏତକ ଫଳ କରି ଅଛି
ଜଗତ ପୋଷିବା ପାଇଁ ।
ଏହାକୁ ଅମଳ କରିଣ ଆଦରି
ସ୍ୱଂବ ତା ମହାଜନ,
ଜମିଦାର ଅବ୍ଦ ଜଳକର ଦେଇ
ପୋଷିବ କୁଟୁମ୍ବମାନ ।
ଅମଳ ହୋଇବ କେତେ ପୁଣି ତାର
କଇଁ ଲେଖ ବର୍ତ୍ତେ,
ଏହା ଭାବୁଁ ଭାବୁଁ ଧାନ ବୋଝ ଅଛି
କାଟନ୍ତି ଯେନ ଦୁଃଖେ ହର୍ଷେ ।
ଏଣୁତେଣୁ କରି ଝଡ଼ି ଠିଠି ହୋଇ
ଭୁଞ୍ଜିଦେଇ ଧାଇଁ ଯାଏ,
ତାର ଗୃହିଣୀ ସନ୍ତୁବେଳ ପାଇଁ
ପୋଡ଼ପିଠା ରଖି ଥାଏ ।
ଗୃହେ କାଷ୍ଠ ପକା ଗୃହେ ବୋଝ ଅଣ
ଖଳାରେ କଣ୍ଟ ଦେ ଗଦା,
ଭୁତ ପୋଷୁ ଅଛୁ ସାରା ଜଗତକୁ
ତୋ ଯୋଗୁଁ ଧରା ସୁଖଦା,
ତୋର ପରିଶ୍ରମ ତୋର ସଂସ୍ତୁତା
ଜଗତେ ଅତୁଳନୀୟ,
ପ୍ରେମିକା ଗୃହିଣୀ ତୋ ଶୁଷ୍କ ପ୍ରାଣକୁ
କରୁଛଇ ମଧୁମୟ,
ସବୁବେଳେ ତୁହ କର୍ମରେ ଲାଗିଛୁ
ତଳେ ତେ ତେ ନାହିଁ ତର,
ଖେତ ନ ବଢ଼ୁଣୁ ତାକୁଅ ଗ୍ରୋପଗେ
ହୋଇଲୁଣି ତତପର,
ତୋର ଶ୍ରୁଧା ତୋର ଶରୀରର ବଳ
ଅଛି ବୋଲ କାହା ଠାଇଁ,
ପ୍ରକୃତର ପୁତ୍ର ଅଟୁ ତୁ ରେ ଭାଇ
ପ୍ରକୃତ ତୋତେ ପାଳଇ,
ଝେଡ଼େ, ସଥେ, ବାଟେ ପଡ଼େ ଧାନ ଶିଂସା
ଅଣୁ ଅଣୁ ଯହିଁ ଖଳା,
ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଠାକୁରାଣୀ ପର୍ଣ୍ଣଗ୍ରାମେ ଜବା
ହୋଇଅଛନ୍ତି ବାଉଳା ।
ନିଃସ୍ୱ ଗ୍ରାମ ଶିଶୁ ହରଷେ ସାଉଣ୍ଟି
ମଳିଣ ଭୁଞ୍ଜନ୍ତି ଭୁଜା,
ଦୁଇ ଗ୍ରାସ ସବେ ଖାଅନ୍ତି ଏକାଳେ
ଅନନ୍ଦେ ଜଣନ୍ତି ଖଳା,
ଜଳ ତୋଳ ଅଣି ବର ମୁଗ ଛୁଇଁ
ଏକ ମେଳେ ରଖୁଆଳ,
ଅଗ୍ନି ତାପେ ହିଜ କରଣ ଭୁଞ୍ଜନ୍ତି,
ହୋଇ ହରଷରେ ଭୋଳ ।
ଅଖୁ ବା ଦୋଳୁଅ ମିଳଇ ପ୍ରଚୁର
ଯେହି ପାରେ ଯେତେ ପିଏ,
କ୍ଷେତ୍ରସ୍ୱାମୀ ଠାରୁ ମାଗିଣ ନଅନ୍ତି
ଯେସା ଦେଉଛି ଭାଏ ?

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶୀତ କାଳେ ଗ୍ରାମେ କିବା ଦୁଃଖୀଜନ
ଅନଶନେ ନ ରହନ୍ତି,
ଦେହ ସହିବାରୁ ଦୁଃଖେ ଦୁଖେ ଚଳେ
ଶୀତର ଦାଉ ସହନ୍ତି ।

(୩)

ଅଦ୍ୟ ମାର୍ଗଶିର ଗୁରୁବାର ଦିନ
ପକ୍ଷୀ ଉଣା ଶୁଭ ଭବେ,
ନବ ଶୁକ୍ଳ ଧାନ୍ୟେ ମାଣ ବସାଇଣ
ମା ଲକ୍ଷ୍ମୀ ପୂଜନ୍ତି ସବେ ।
ନବ ପୁଷ୍ପ ସମା ଗୃହ ବଧୂମାନେ
ପକାଇଣ ହର୍ଷେ ଚିତ,
ପ୍ରେମ ଯତନେ ମଣ୍ଡାନ୍ତି ସ୍ୱଗୃହ
ଅସିକେ ଜଗତମାତା,
ଝଟିଲି ଉପରେ ଶୁକ୍ଳ ଧାନ୍ୟପେଣ୍ଡା
ଶୁକ୍ଳେ ଚର୍ଚ୍ଚିତ ପ୍ରାଙ୍ଗଣ,
ଶୁକ୍ଳ ଧାନ୍ୟ ମଧ୍ୟେ ବଜସ୍ତ୍ରେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ
ଅଙ୍ଗେ ଦିବ୍ୟ ଅଭରଣ ।
ଧୂପ ପୁଷ୍ପ ଗନ୍ଧେ ପୁରୀ ଅମୋଦିତ
ଝଲଝଲି ସ୍ପନେ ପୂର୍ଣ୍ଣ,
ଶୁଭ୍ର ଶାଟୀ ପିନ୍ଧି ପକ୍ଷୀ ଗୃହିଣୀ
ନମେ 'ମା ଲକ୍ଷ୍ମୀ' ଚରଣ ।
ଗ୍ରାମ ସେବା କାରୀ- ମାନଙ୍କ ଘରଣୀ
ସାଆନ୍ତାଙ୍କ ଘରେ ବୁଲି,
ପିଠା ପଣା ଆଦି ମାଗି ନେଇ ଯାନ୍ତି
ସାଆନ୍ତାଣୀଙ୍କୁ ସାକୁଲି ।
ସମ୍ବର ଦଶମୀ ସମ୍ବର ଅମ୍ବର
ଚାଲି ଏହି କାଳେ ପଡ଼େ,
ମନେ ମାହିଁ କହେ ସ୍ନେହମୟୀ ମାତା
ତୁମ୍ଭ ପାଇଁ କିସ ବାଢ଼େ ?
ମୋ ପାଇଁ ବାଢ଼ନ୍ତି ଭଲ ଘିଅ ପିଠା
ମୋ ଜନମ କୁତୁହଳି,
ମୋର ଅନୁଜର କି କହିବ ଭାଇ
ଦାଣ୍ଡ ଧୂଳି କର କୋଳି,
ଦ୍ରବ୍ୟ ଅଗ୍ରଜଙ୍କ ଧୂପ ଓ ବ୍ୟଞ୍ଜନ
ଅମ୍ଭେ ଦୁହେଁ ଦିଲି ଖାଇ,
ଅନୁଜଙ୍କ ଭାଗ୍ୟ ତାହାଙ୍କୁ ଦେଇଣ
ତାଳ ମାର ହସୁ ଆଇ,
ଅମ୍ଭେ ଦୁହେଁ କିନ୍ତୁ ଦେଖି ତର ବେଗୀ
ସେହି ବଳ ଧରିବର,
ସମ୍ବର ଅମ୍ବର କୋପ ହୋଇ କର
ଦେଖ ଦେଲେ ତାଙ୍କୁ ବର !
ବାଟ ଓଷା କଥା ଯମ ଭଳା ଗୁଣ
ଶୁଣିଥିଲି ବାଲ କାଳେ,
ମନର ଗୃହଲ ଧନୁ ମୁଆଁ ବଣ୍ଣା,
ଦଢ଼ଇ ମୋ ମନେ ହେଲେ ।
ଦଂସାର କ୍ରୀଳାରେ କ୍ଷୁଦ୍ର ସ୍ୱାର୍ଥ ଖେଳେ
କ୍ଲାନ୍ତ ହୁଏ ଯେବେ ଜାତ,
ସେ ଶୀତ କାଳର ବାଲ୍ୟ ସ୍ମୃତି ସ୍ମର
କରଇ ଚିତ୍ତକୁ ଶାନ୍ତ ।
ପୁଷ୍ପ ଦୁନେଇରେ ପୁଷ୍ପ ଅଭିଷେକେ
ଭଇ ବିଭାଦର ସଙ୍ଗେ,
ମାତନ୍ତି ଉତ୍ସବେ ମଲ୍ଲିକ ସାଆନ୍ତେ
ବାଇଦ ବାଜଇ ରଙ୍ଗେ ।
ଉତ୍କଳ ରାଜାଙ୍କ ସାଉତ, ମାହନ୍ତ
ନାୟକ ବା ସେନାପତି,
ଥିଲେ ଦିନେ ଯାଙ୍କ ପୂରୁବ ପୁରୁଷ
ଉଡ଼ାଇ ବଜୟ ଛତି ।
ପୂରୁବେ ଉତ୍କଳେ ଋତୁ ଥିଲା ଯେବେ
ସ୍ୱାଧୀନତା ବୈଜୟନ୍ତୀ,
"ରଣ ସିଂହ" ଆଦି ପଦ ପାଇ ଥିଲେ
ବୀରତ୍ୱେ ମେହ ନୃପତି ।
ମାଘ ସୋମବାରେ ଅତି ଶୁଦ୍ଧାଗୃହେ
ଅନନ୍ୟ ପକ୍ଷୀ ଲଳନା,
ଆଶୁତୋଷ ତୋଷେ ଗମନ୍ତି ହରଷେ
ମନାଯି ନାନା କାମନା ।
ପ୍ରଭୁର ଉଠିଣ ପକ୍ଷୀ ହେମନ୍ତିକା
ମଲ୍ଲ ଖରା ଦିଠି ହୋଇ,
ସୁମାଷ-ବଟକ କର ସାଇତନ୍ତି
ଘୋର ଚତୁର୍ମାସ୍ୟା ପାଇଁ ।
ଅସି ଗଲା ପଶ୍ଚ ଦେଖ ଦେଖ ବେଗେ
ମର ଯାଉଛନ୍ତି ମଶା,
ଫାଟୁଆ ପାଲୁଆ ବସ୍ତ୍ରେ ଉଦ୍ଧିକର
କହିଲେ ନ ସରେ ଦଶା ।
ଶୀତ ବାଧ ହର୍ଣ୍ଣ ଦନ୍ତ ହସ୍ତ ପଦ
ଅହା ଖିଲ ମାର ଯାଏ,
ଦୂଷିତ ପଦାର୍ଥ ଶୋଷଣ କରଣେ
ଏ ଋତୁ ସର୍ବ୍ୟେ ଭଦ୍ରେ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଜଗତ ହିତାର୍ଥେ ବିଶ୍ୱ ପିତାଙ୍କର
ଗ୍ରୀଷ୍ମ ଶୀତାଦି ଉଭୟ,
ସେ ଆଦି କରତା ମଙ୍ଗଳ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ
ମୁଁ କି କରିବି ବର୍ଣ୍ଣନ ?

(୪)

ବିବିଧ ବର୍ଣ୍ଣର ଶତବର୍ଗ ପୁଷ୍ପ
ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ଫୁଟି ଶୋଭେ,
ଫୁଲ-ସୁଗନ୍ଧିକୁ କି ସହଚରୀ ବୃନ୍ଦ
ଧରାରେ ଖୋଜନ୍ତି କିବା ।
ଧୀରବର ଧୈର୍ଯ୍ୟ ବିପଦ ପଡିଲେ
ଯେପରି ରଙ୍ଗେ ମାତି ଉଠେ,
ଏ ଦିବ୍ୟ କୁସୁମ ମାସ ମାସ ଗତେ
ତେପରି ଚହଟିଶ ଫୁଟେ ।
ନଦୀ କୂଳ ପାଳେ ସର୍ବତ୍ର ସୁମନ
ଦୂରୁ ହରିଲେ ମନ,
ସଇସୁନା ଦେହେ ଫୁଲ ଫୁଟୁ ଥିଲେ
ହୁଅନ୍ତା ତାହା ସମାନ ।
ଉତ୍କଳ ଜନନୀ ଅଟେ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣପ୍ରସୂ
ଏ ତେବେ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଫୁଲ,
ଯେଉଁ ଜନନୀଙ୍କ ସୁଶୋଭା ସମ୍ପଦ
ଅଟେ ଜଗତେ ଅତୁଳ ।
ଭାରତ-କାସାରେ ଏ ଉତ୍କଳ ଦେଶ
ଗୁରୁ ଫୁଲ ଶତଦଳ,
ଯା ଶୋଭା ସମାନ ନିଖିଳ ଜଗତେ
ନୁହେ କେଉଁ ଦେଶ ଭୁଲ ।
ଘୋର ଶୀତାତପେ ଅଳ୍ପ ଦେଶ ମନ
ହୋଇଯାଏ କି ନିର୍ମମ,
କିନ୍ତୁ ତୁ ଗୋ ମାତଃ ନାନା ଶସ୍ୟ ଦେଇ
ପାଳୁ ସୁଖେ ପ୍ରାଣ ସମ ।
ତୋ ତୁଙ୍ଗ ଭୂଧର ତୋର ବନ ଘୋର
ସମାନ ତେ ହେବ ସର୍ବ,
ସ୍ରୋତ ନଦୀ ବୃନ୍ଦ ତୋ କଣ୍ଠେ ଶୋଭନ୍ତି
ଯେପରି ହାର ପଦୁନୋରି ।
ସର୍ବ ଗୁଣେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ବରାଙ୍ଗ ତୋହରି
ସର୍ବ ଶୋଭାର ସମ୍ପଦ
ନିଜ ପାରିବାର ପରମ ଅଦ୍ୟରେ
ଧୋଇଛନ୍ତି ତୋ ଶ୍ରୀପଦ ।
କୋଟି କୋଟି ସୁତ ଧରିଛୁ ଅଙ୍କରେ
ଅଗୋ ସାର ପ୍ରସବିନୀ,
ଯାହାଙ୍କ ଦୂରୁକ ପୁରୁ ବୋଇତେ
ତଳ ଉଥିଲେ ବାହିନୀ ।

ଶୀତ କାଳ ପୁଷ୍ପ ପରାଏ ବିରସ
କିମ୍ପାଇଅଜ ସେ ଜାତ ?
ସୁଦୀର୍ଘ ଯାମିନୀ ପଭ ନାହିଁ କିମ୍ପା
ନ ଦିଶେ ତପନ ଭାତ ।
ଗଗନର ଗୃହ ପ୍ରସ୍ଥ ନିରାନନ୍ଦ
ଆହା କେତେ ସ୍ନାନପ୍ରଭ,
ଦିଶେ ମ ତାଙ୍କର ଶ୍ରମୁଖ ଚନ୍ଦ୍ରମା
ନାହିଁ ସେ ପୁଙ୍ଗ ସୌରଭ ।
ଗୃହ ଅତୁ ତମ-ଜୁଳ୍ପିଟିକା ସମ
ମାଡ଼ ଯାଇ ଅଛି ଖରେ,
ଦିବସେ ଅନ୍ଧାର ପଥ ଦିଶୁ ନାହିଁ
ନାହିଁ ଜ୍ୟୋତି ଅକାଶରେ ।
ନୈରାଶ୍ୟର ଉତ୍ର ଉତ୍ତର ପବନ
ବହିଣ ଥରାଏ ଦେହ,
ଦକ୍ଷିଣ ଦିଗରୁ କେବେ ପ୍ରସରିବ
ମୃଦୁ ମନ ଗନ୍ଧବହ ।
ଦେଖ ଦେଖ ଭାଇ ବେଳେ ବେଳେ ରହି,
ସୁଧୀର ଗୋଟିଏ ବସନ୍ତ,
ଏ ମାସ ମାସର ଶୀତ ଋତୁ ମଧ୍ୟେ
ବହି ଯାଉଛି କେମନ୍ତ ।
ତେସନେ ଶ୍ରବଣେ ଜଗତର ଡାକ
ଅସୁଅଛି ଦୂରୁ ବହି,
ନବୀନ ବସନ୍ତ ଆସି ଦ୍ୱାରେ ଉଭା
କୁହୁଡ଼ି ଯାଏ ଉଭାଇ ।
'ଅତିତ ଜଳିବ ଶୀତ ତ ଟଳିବ'
ଆଉ ତ ବିଳମ୍ବ ନାହିଁ,
ଦେଶ ପ୍ରତି ହୃଦେ ଜାଳ ଦେବେ ଭାଇ
ବିଚ୍ଛେଦ ଯାଉ ପଳାଇ ।
ନ ଶୁଅ ନିଦ୍ରାରେ ଉଠ ସବେ ଖରେ
ଆସୁଛି ନବ ବସନ୍ତ,
ଏ ଘୋର ଜଡ଼ତା କେଣେ ପଳାଇବ
ଶୁଣି ନବୀନ ଉଦନ୍ତ,
ବସନ୍ତ ଆଗମ ଅତର ଜାଣିଣ
ଲୁନ ଫୁଟିଲେଣି ମୁଦେ,
ନିଳଣ ଆକାଙ୍କ୍ଷା ତେପରେ ଉଭିଲେଣି
ସରବ ଉତ୍କଳୀ ହୃଦେ ।
ଚହଟିଶ ସ୍ୱରେ ଗାଅ ସମସ୍ୱରେ
ଜୟ ଉତ୍କଳର ଜୟ,
ଦଳାଉ ଜଡ଼ତା ନୈରାଶ୍ୟ କୁହୁଡ଼ି
ଦେଖ ନଭେ ଶୁଭୋଦୟ ।

ଶ୍ରୀ ଗୋପାଳସ୍ୱରୂପ ଦତ୍ତ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଯୁଗଳମଠ ।

(ଶ୍ରୀଯୁତ ଗୋପାଳ ଛୋଟରାୟ)

ଏହିପରି ଗୋପନରେ କିଛି କାର୍ଯ୍ୟ ଚାଲିଲା । ସବୁକଥା ଅର୍ଥ ସା-ପଷ । ଅର୍ଥର ଅଭାବ ଘଟିବାରୁ ତେଣିକି ଭୁକୁଣି ପଡ଼ିଲା । ମାତ୍ର ପ୍ରତ୍ୟୁତ୍ପନ୍ନମତି ଭିକାରୀ ସ୍ୱୀୟ ଅସାଧାରଣ କୁଶଳ ବୁଦ୍ଧିବଳରେ ଅର୍ଥାଗମର ସହଜ ସୁନ୍ଦର ମାର୍ଗ ଉଦ୍‌ଘାଟନ କରିଦେଲା । ମଠ ଧାନଘରର କଞ୍ଚାକାଠି ପଞ୍ଚାଯୁତଙ୍କ ନିକଟରେ ରହେ । ଭିକାରୀ ମହନ୍ତଦ୍ୱାରା କଞ୍ଚାର ଚାବି ଉତାର ନେଇ ସେହି ମାଟିରେ ଗୋଟାଏ କଞ୍ଚାକାଠି ତୟାର କରି ଅଣିଲା । ସେଥିରେ ଅମାର ଖୋଲି ଘରତରେ ଧାନ ବାହାର କରାଯାଏ । ଘର ପାଇଲାଦେଇକୁ ଭିକାରୀ ଗ୍ରାହକ ଅଣାଇ ସବୁ ପରଷାର କରି ଦେଇଥାଏ । ପ୍ରତ୍ୟହ ଏଣିକି ଭିକାରୀ ନାମରେ ସହରରୁ ଭିଷ ଦିଷ ପାଟୁଲି ଅସେ । କାହାଁରେ କୋଟ, କାମିଜ, କାହାଁରେ ବସ୍ତ୍ର କାହାଁରେ ବା ଅତର ଥାଏ । ଦିନେ ଗୋଟାଏ ମୁଦାସ ତେଲ ପାଟୁଲି ମହନ୍ତଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ଖୋଲିଗଲା । ଭିକାରୀ ଶଗଟିରୁ ଠିଆ ଖୋଲି ମହନ୍ତଙ୍କ ତାଲୁରେ କଞ୍ଚାଇ ଚାଲିଦେଇ କହିଲା, ସହରର ବାବୁମାନେ ପ୍ରତ୍ୟହ ଏହି ତେଲ ଲଗାଇ ଗାଧାଅନ୍ତି । ମହନ୍ତ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ କହିଲେ ସହର ଲୋକଗୁଡ଼ାକ ଭିକାରୀ ଦେବତା ହିନା । ଆହା, କି ସୁବାସ, ଏରୂପ ସ୍ୱର୍ଗ ପରିଜାତ ଯାହାଙ୍କର ଭୋଗ୍ୟ ସେ ଦେବତାଙ୍କଠାରୁ ଭାଗ୍ୟବାନ୍ । ମହନ୍ତ ଥରେ କେଲନାର ହୋଟେଲରୁ ଅନେକ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ଭୋଜନ କରି ଭିକାରୀକୁ ସହସ୍ର ଆଶୀର୍ବାଦ ନ କରି ରହିପାରି ନ ଥିଲେ । ସୋଡ଼ା ବା ଲିମ୍‌ଲେଡ ବ୍ୟତୀତ ଏଣିକି ମହନ୍ତଙ୍କର ତୃଷା କଳ୍ପିତ ଧରି ଜଳରେ ନିବାରିତ ହୁଏ ନାହିଁ । ଭିକାରୀ ଉପଯୁକ୍ତ ଗୁରୁ, ତହିଁକି ମହନ୍ତ ମଧ୍ୟ ଉପଯୁକ୍ତ ଶିଷ୍ୟ, ଅତଃ ପାଟୋଲରେ ସଂଯୁକ୍ତ କଣ ଅଛି ? ଏଣେ ଧାନଅମାର ଅ ।ଅଧ୍ୟ ହୋଇଯିବାର ଦେଖି ପଞ୍ଚାୟତମାନେ ସନ୍ଦେହ କଲେ । କଞ୍ଚାକାଠି ସେମାନଙ୍କ ପାଖରେ ନ ଥିଲେ ଏ ଦୋଷଟା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣତଃ ସେବକ ଗୁରୁଙ୍କ ମସ୍ତକରେ ଲଦି ଦିଆ ଯାଇଥାନ୍ତା । ଯାହାହେଉ ପଞ୍ଚାୟତମାନେ ସେହିଦିନଠାରୁ ଅମାରରେ ଜଣେ ଲୋକ ଜଗାଳୀ ରଖିଦେଲେ । ମହନ୍ତ ଏଣିକି କୋଟ କାମିଜ ପିନ୍ଧନ୍ତି । ମାତ୍ର ମଠରେ ସେଭଳି ଧାଗ କେଉଁକାଳେ ନ ଥିଲା । କେହି ମହନ୍ତଙ୍କୁ ଏହି ଅସ୍ୱାଭାବିକତାର କାରଣ ପଚାରିଲେ କହନ୍ତି—ଗୋସାଇଁ ଏହା ମୋ ପାଇଁ ଜଣି ଜଣି ଯାଉଥିଲେ । ଦେହି ବଡ଼ ମହନ୍ତଙ୍କ ସ୍ନେହଦତ୍ତ ଜାଣି ପ୍ରଶ୍ନକର୍ତ୍ତା ନିବୃତ୍ତି ନ କରି ମାରବ ରହେ । ମହନ୍ତଙ୍କ ବଳାସର ସ୍ୱେଚ୍ଛାସେବକ ହେବାର ଦେଖି ନାନା ଲୋକେ ନାନା କଥା କହନ୍ତି । ସେବକମାନେ କଥାବାର୍ତ୍ତା ହୁଅନ୍ତି,—ଏ ଯୋଗୀ ନା ଭୋଗୀ ? ମୃତ ମହନ୍ତମାନେ ନାମାବଳୀ ଛଡ଼ା କେବେ ଅଙ୍ଗୀ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି ନାହିଁ । ମାତ୍ର ଏହାଙ୍କର ଏ କି ପଣ ? ଯାହାର ଅଗ୍ନିବନିଷ୍ଠା ନାହିଁ, ସେ କି ସାଧୁ ? କେହି କହେ ସାଧୁ ବୁଢ଼ି କଅଣ, ଏତ ବେଳା ମାଜ ମାଜ ମହନ୍ତ ହୋଇ ବସିଲେ, ଏହାଙ୍କର ପିଣ୍ଡି କେତେ ଯେ ଏ ପୁଣି ଏତେ ଡାଲୁଆ ଗାଦିର ଯୋଗ୍ୟ ହେବେ । ମୂଲଅଫୁଅଲ୍ଲ ରାଜସିଂହାସନରେ ବସାଇଦେଲେ ସେ କି ରାଜବୁଦ୍ଧି ପାଇବ ? ଏହିପରି ପଛରେ ନାନା ଲୋକ ନାନା ବଗୁର ପକାନ୍ତି ମାତ୍ର ସ୍ୱଭାବିକ ଚଞ୍ଚଳତାବଶତଃ କେହି କିଛି ମୁହଁରେ କହିବାକୁ ସାହସୀ ହୁଅନ୍ତି ନାହିଁ । ଅର୍ଥାଗମର ପଥଟିକ ହେଲା ମାତ୍ର ମହନ୍ତ ଦେଖିବାରେ ଭୀତ ହେଲେ ନାହିଁ । ମୁଖାର ଗୋଟିଏ କାଟ ବୁଜିଦେଲେ ସେ ଅନ୍ୟଖାତ ଖୋଲି ବାହାର ହୁଏ । ଏବେ ଠାକୁରଙ୍କ ଅଳଙ୍କାର ଉପରେ ଦୃଷ୍ଟି ପଡ଼ିଲା । ସହଜ ଦୃଷ୍ଟିର ଅଗୋଚର ସ୍ଥାନରୁ ପ୍ରଥମତଃ ଅଳଙ୍କାର ଗାହାରି ହେଲା । ସ୍ୱୟଂ ମହନ୍ତ ଏ କାର୍ଯ୍ୟର କର୍ତ୍ତା, ଆଉ ଭିକାରୀ ବିଚେତା । ଏହିପରି କେତେକ ଅଳଙ୍କାର ଅପହୃତ ହେଲା ପରେ ଦିନେ ପୂଜା ସମୟରେ ପୂଜାରୀ ଦେଖିଲା,—ଶ୍ରୀଜିଉଙ୍କ ହସ୍ତରେ ବହୁ ବଳୟ ନାହିଁ । ମୁହୂର୍ତ୍ତକ ମଧ୍ୟରେ ଏ ବାର୍ତ୍ତା ମଠ ମଧ୍ୟରେ ରାଷ୍ଟ୍ର ହୋଇଗଲା । ପଞ୍ଚାୟତମାନେ ଶୁଣିପାରି ଧାଇଁ ଆସିଲେ । ଖୋଜିବାବେଳେ ଅହୁରି କେତେ ପଦାର୍ଥ ମଧ୍ୟ ଅପହୃତ ହୋଇଥିବାର ଜଣାଗଲା । ଅନେକେ ପୂଜାରୀ ପ୍ରତି ଲକ୍ଷ କଲେ । କେହି ବା ତାହାର ସାଧୁତ୍ୱ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରି ତାହାଦ୍ୱାରା ଏ ଦୁଷ୍କାର୍ଯ୍ୟ ଅନୁଷ୍ଠିତ ହୋଇଥିବାର ମତଅଣ୍ଡ କଲେ ନାହିଁ । ମହନ୍ତଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟକଳାପ ପଞ୍ଚାୟତମାନେ ଅଜ୍ଞାତ ନୁହନ୍ତି । ତାଙ୍କ ସ୍ୱଭାବ ପ୍ରତି ସମସ୍ତଙ୍କର ଘୃଣା ସଞ୍ଚାର ହୋଇଥିଲା । ଗାଧୋଇବାବେଳେ ମୁଣ୍ଡା ମୁଣ୍ଡା ସାବୁନ ଧୋଇଯାଏ । ସ୍ନାନାନ୍ତେ ଆରତି ତ୍ରିସ ସୁଗନ୍ଧ ଦ୍ରବ୍ୟ ପୂଜାର ଉପକରଣଭୁକ୍ତ ସମାଦୃତ ହୁଏ । ତାହା ନିଯମର ପ୍ରତ୍ୟହ ନୂଆ ନୂଆ ପୋଷାକ; ନିଆ ଜୋତା ନୂଆ ଛତ୍ର ନାନାରଙ୍ଗର ଘଡ଼ି ଅଙ୍ଗୁରୀ ଶୋଭା ବୃଦ୍ଧି କରେ । ଜଗନ୍ନାଥ ଅମହାପ୍ରଭୁ ଖୋଲ ଘରରେ ଖୋଲ ବେଶ ହୁଅନ୍ତି ମହନ୍ତଙ୍କର ବେଶ ସେଥିର ଦୁଇଗୁଣକୁ ଅତିକ୍ରମ କରି ଚାଲେ । ମହନ୍ତଙ୍କର ଏହି ସମସ୍ତ ଅକରଣୀ ଦେଖି ପଞ୍ଚାୟତମାନେ ସାବଧାନ ଜଗାଇଥିଲେ । ମାତ୍ର କିଛି ଫଳ ହେଲା ନାହିଁ । ଯାହାଙ୍କ ଉପରେ ଚୌର୍ଯ୍ୟନିବାରଣର ପ୍ରଧାନ ଦାୟିତ୍ୱ ସେ ମହନ୍ତ, ତାହା ଜାଣିବାର

Digitized by eGangotri Kosha (Orissa Research Project)

ଅବିଶ୍ୱାସ୍ୟ ହେଲା ନାହିଁ। କଥାଟା ବାହାରକୁ ଫୁଟିଲା ନାହିଁ ମାତ୍ର ଭିତରେ ଭିତରେ ଅନୁସନ୍ଧାନ ଚାଲିଲା।

ଅସିଲିମା ତନ୍ତ୍ରଅଣ୍ଡି ମଠକୁ ଯିବା ଅସିବା କରେ। ବାହାର ଖରିକା ଏବଂ ଛୁଆଦ୍ୱୟ ତାହାର ପ୍ରତ୍ୟହିକ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଥିଲା। ଅସିଲିମା ତାହା ସମାଧାନ କରି ଚାଲିଯାଏ। ଘରକୁ ସେ ଏବଂ ତାହାର ସାନ ଝିଅ ପଦ୍ମା ଦୁଇଜଣ। ଝିଅଟିକୁ ଅଗଣ୍ଟିଙ୍କା କନ୍ୟା ସୁନା ନେଇ ଜଣେ ପଞ୍ଚଷଠୀ ବର୍ଷୀୟ ପାଟ ହସ୍ତରେ ଅର୍ପଣ କରିଥିଲା। ମାତ୍ର ଜନ୍ମବର୍ଷ ହେଲା ତାହାର କପାଳ ଫାଟିବାରୁ ସେ ମା ଘରେ ଅସି ରହିଅଛି। ମା ଝିଅ ମିଶି ଦୁଃଖଧନ୍ଦା କରି ଖାଅନ୍ତି, କାହାରକି ଅଦୁର୍ଯ୍ୟା ହୁଅନ୍ତି ନାହିଁ। ଅସିଲିମା ମଠର ବାସି ପାଇଟି କରି ଦୁଇଓଳି ଦୁଇ ଘାଉଳା ପ୍ରସାଦ ଖଣ୍ଡା ପାଏ। ଖଣ୍ଡ ଅଖଣ୍ଡ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ମା ବଦଳରେ ଝିଅ ଅସି ଦିନେ ଦିନେ ମଠର ପାଇଟି ଚଳାଇ ଦେଇଯାଏ। ବୟସ ଷୋଳ ସତରରୁ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ନୁହେଁ। ବର୍ଣ୍ଣ ଅମା ଅନ୍ଧକାର ତୁଲ୍ୟ ଗୌର। ସେହି ଅନ୍ଧକାର ଭେଦ କରୁଥନ୍ତି ତାରାଳୀ ତୁଲ୍ୟ ଦେଦୀପ୍ୟମାନ। ମୁଖରେ ଗମ୍ଭୀର ବସନ୍ତ ଚିହ୍ନ, ସୂଚ ବସାଇବାକୁ ସ୍ଥାନ ନାହିଁ। ଭାବ ଯମୁନାଣି ଜୀବନ ଥିଲେ ଉପମା ଯୋଖି ବସନ୍ତେ,—"ବସନ୍ତ ମୁହିଁକି ଉପମା ଖଟୁ, କାମ କାକରା ଇଣ ଜାଲିଟୁ"। ଅମ୍ଭେମାନେ ମଧ୍ୟ ଭଲ ଗୋଟାଏ ଉପମା ଅନ୍ୱେଷ କରିବା ସକାଶ କଳ୍ପନା-ସୃଷ୍ଟିରେ ଅନୁଧ୍ୟାନ କରୁଥିଲୁଁ। ମାତ୍ର ପଦ୍ମର ମୁହଁକୁ ଅନାଇଁ ଉପମା ଜଗତକୁ ଅଳାଇଲାବେଳକୁ ସ୍ୱୟଂ ଅନ୍ଧକାର ଦେଖାଗଲା। ସ୍ୱତଃ ଉତ୍ପନ୍ନ ଦୁଗ୍ଧକାଂଷାରେ ଜଳାଞ୍ଜଳି ଅର୍ପଣ କରି ନିସ୍ତାର ଲାଭ କଲୁଁ। ଫଣ୍ଡେରେ ଏବଂ ସହଜ ଭାଷାରେ କହିବାକୁ ଗଲେ ପଦ୍ମ ଖଣ୍ଡିଏ ମୃଗୁଳି ପଥର ନିର୍ମିତ, ଅଶ୍ରୁସିତ ଶିଳ୍ପିକଳ୍ପିତ ଗୋଟିଏ ବିଚିତ୍ରତୁଲ୍ୟ ସୁନ୍ଦରବସ୍ତୁ। କୌଣସି ଅଙ୍ଗରେ ଅଳଙ୍କାର ନାହିଁ। ନ ଥିବାହିଁ ସଙ୍ଗତ ହୋଇଅଛି। ଯେହେତୁ ଅଳଙ୍କାର ଅନ୍ତରାଳରେ ଶୋଭାର ଏ ଅତର୍ଯ୍ୟପ୍ରଭା ଢାଙ୍କି ଯାଇଥାନ୍ତା ନିଶ୍ଚୟ। ପୃଥୁଳ ଶ୍ୱେତ କେଶ ବିମୁକ୍ତ କରି ଦୁଇପହର ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସେ ଗ୍ରାମ ପର୍ଯ୍ୟଟନରେ ବାହାର ହେଲେ ଦାଣ୍ଡରେ ଖେଳୁଥିବା ପିଲାମାନେ ତାକୁ ଦେଖି ଭୟରେ ଘର ଭିତରକୁ ପଳାନ୍ତି। ଗୋପାଳଠାକୁ କହନ୍ତି,—ପଦ୍ମକି ଗୁହିଁଲେଲେ ଦୃଷ୍ଟି ରେଖାରେ ଏରୂପ କହିଲରେ କାଳୀ ବୋଲି ହୋଇଯାଏ ଯେ ପଥ ଅନ୍ଧକାର ଦେଖାଯାଏ। ମାତ୍ର ଅମ୍ଭେମାନେ କହୁଁ ଏହା ଅତି ରଞ୍ଜିତ କଥା। ତେବେ ଦେହରେ ହାତ ବୁଲାଇ ଅଣିଲେ ହାତ ଯେ କାଳିମାମୟ ହୋଇଯାଏ, ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ। ଯାହାହେଉ, ଯେ ନାରୀରୂପ ବର୍ଣ୍ଣନା, ଯେଥିରେ ମାର୍ଜିତ ପଟ୍ଟ ପାଠକମାନଙ୍କର ଧୈର୍ଯ୍ୟଭଙ୍ଗ ହୋଇପାରେ। କାରଣ ତାହା ଅଶ୍ଳୀଳତା ଦୋଷଦୁଷ୍ଟ ଏହି ଦୋଷ ଭୟରେ କାବ୍ୟର ନାୟିକା ରୂପ ବର୍ଣ୍ଣନା ଏଣିକ ସାତପରସ୍ତ ଆବରଣରେ ଆବୃତ କରିବାକୁ ପଡ଼ୁଅଛି। ନଚେତ୍ ଲେଖକ ଭଣ୍ଡ ଓ କାବ୍ୟ ପଣ୍ଡ ଆଖ୍ୟା ଧାରଣ କରିବ।

ପଦ୍ମ ଏଣିକ ଅନେକଥର ମଠକୁ ଯିବା ଅସିବା କରେ। କେତେବେଳେ ମା ଙ୍କରେ ଅସି ମା ର କର୍ତ୍ତବ୍ୟରେ ସାହାଯ୍ୟ କରେ ଅଉ କେବେ ବା ଏକୁଟିଆ ଅସେ। ଏକେତ ଅତ୍ୟୁଜ୍ଜତ ସୁନ୍ଦରୀ, ତହିଁପରେ ଯୌବନାବସ୍ଥା। ସେ ନବଯୌବନରଶ୍ମି ତାହାର ବସ୍ତ୍ର ବିଦୀର୍ଣ୍ଣ କରି ଉପରକୁ ଭାସି ଉଠୁଥିଲା। ମନ୍ଦ୍ର କି ଅଉ ସମ୍ଭାଳି ପାରନ୍ତି? ସେ ପଦ୍ମର ସେହି ଯୌବନଗୀର୍ତ୍ତରେ ଝାସ ଦେଲେ। ପଦ୍ମ ମଧ୍ୟ ତହିଁକି ଭୁଶା ନ ଥିଲା। ପରସ୍ପର ପରସ୍ପରର ଉଦ୍ଭ୍ରାନ୍ତ ପ୍ରେମର ବ୍ୟାକୁଳ ତରଙ୍ଗରେ ଭସମାନ ହେଲେ। ପ୍ରଣୟ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ସାପେକ୍ଷ ନୁହେଁ। ସେ ଜାତ ଗୋତ୍ରର ପାର୍ଥକ୍ୟ ମାନେ ନାହିଁ। ପ୍ରଣୟୀ ନିଜ ଅସୁନ୍ଦର ମଧ୍ୟରେ ସୁନ୍ଦା ସୁନ୍ଦର ଦେଖେ। ପ୍ରଣୟ କଥା ଖୋଜେ, କାର୍ଯ୍ୟ ଖୋଜେ ମାତ୍ର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଖୋଜେ ନାହିଁ। ପ୍ରଣୟ ସ୍ୱଭାବତଃ ଅନ୍ଧ, ସେ ଯାଉଁ ଯାଉଁ ଯାହାକୁ ହାରୁ ଡ଼, ତାହାକୁହିଁ ସୁନ୍ଦର ମଣେ। କେହି କେହି ଈର୍ଷ୍ୟାଦ୍ୱେଷ ବାବାଜିଙ୍କ ଚରିତ୍ରରେ ଦୋଷାରୋପ କରନ୍ତି ମାତ୍ର ଅମ୍ଭ ବିବେଚନାରେ ସେମାନେ ଭ୍ରାନ୍ତ। ସେମାନେ ସିନା ନିଜ ନିଜ ଅଖିରେ ପଦ୍ମକୁ ଦେଖିଅଛନ୍ତି, ବାବାଜିଙ୍କ ପ୍ରେମଚକ୍ରକାମ୍ପୀ ନେତ୍ର ଚକୋର ସହାଯ୍ୟରେ ତ କେବେ ଦେଖିନାହାନ୍ତି! ସେମାନେ ଯଦି ବାବାଜିଙ୍କ ଚକ୍ଷୁ ଯୋଡ଼ିକ ନେଇ ସେଥିରେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରି ଦେଖନ୍ତେ, ତେବେ ପଦ୍ମର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଅବଶ୍ୟ କଳି ପାରନ୍ତେ। ଯାଉ ସେ ଦୁଷ୍ଟଲୋକଙ୍କ କଥାରେ କିଛି କ୍ଷତି ବୃଦ୍ଧି ନାହିଁ। ପଦ୍ମକୁ ବଡ଼ସକାଳୁ ମଠଭିତରୁ ବାହାର ଯାଉଥିବାର ଅନେକ ଲୋକ ଅନେକ ଥର ଦେଖିଲେଣି। ପଥରେ ବି ଅଁରେଇ ଭଳି ପ୍ରକାର କହେ। ଦୁର୍ବଳର ଅସ୍ତ୍ରଧାର ଏ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ବିରଳ ନୁହେଁ। କେତକୀରେ କଣ୍ଟକ ଏବଂ ଚନ୍ଦନରେ ସର୍ପ ସେଥିରେ ସହଜ ଉଦାହରଣ। ସେହିପରି ମିଥ୍ୟା ପଦ୍ମର ଅସ୍ମାରିଷ୍ଟର ଅବତରଣ ହୋଇଥିଲା। ସେ କହେ,—"ମୁ ଗଣ୍ଡି ନିଜୁଖୁଣ୍ଟି ଲୋକ, ଗର୍ତ୍ତବ୍ରତଲୁ ତ ବଳ ନାହିଁ, କାରଣ ହେବ କିପରି? ବାବାଜି ଭଗବତ ପଢ଼ି ବୁଝାଉଥିଲେ ଯେ ଶୁଣୁ ଶୁଣୁ ଘର ପାହୁଗଲା। ପୁଣି ଶୁଣି ଶୁଣିବାକୁ ମୋର ବଡ଼ ଶରଧ। ଯେଉଁଦିନ ଯୋଗ୍ୟ ହେ, ସେ ଦିନ ଅଧ ଶୁଣେ।" ହାୟ ଧର୍ମ, ଅକାରଣ ଭୁଲ୍ଲ କଳଙ୍କିତ ହେଲ! ଅଧରେ ଭରି ଥିବ ମୁଖ ଉପରେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ପଡ଼ନ୍ତି । ଧର୍ମ-ଅଗ୍ନି ପାପ-ଭସ୍ମରେ ଲୁପ୍ତ ରହିଲା । ହସ୍ତ ଧର୍ମ, ତୁମ୍ଭେ ଏହା ସହଜ ତ ? ଏହିପରି ଧର୍ମର ଦ୍ୱାର ଦେଇ ଲୋକେ କେତେ କେତେ ଗୁପ୍ତ ଜଘନ୍ୟ ପାପ କରୁଅଛନ୍ତି, ତେଥିର ଇୟତ୍ତା ନାହିଁ । କୁକର୍ମ ଯେପରି ପାପ, ଧର୍ମ ନାମ ଧରି କୁକର୍ମକୁ ଉଦ୍ଧାର ଚେଷ୍ଟା ତହିଁ ବଳି ମହାପାପ । ପାପ ଉପରେ ମଥା—ବୋଇଜ୍‌ପରେ ନଳତାଡ଼ିଦ୍ୱାରା ନିଜ ବୋଧ ମନକ ନିଷ୍ପାପକୁ ମନୁଷ୍ୟର ଚକ୍ଷୁ ଛେଦନ କରିପାରେ, ମାତ୍ର ଅନ୍ତର୍ଯ୍ୟାମୀ ଭଗବାନଙ୍କୁ ଠକାଇବାର ସାଧ୍ୟ କାହାର ? ପାପର ପାପ ଚକ୍ରଗୁପ୍ତର ପଙ୍କିରେ ଆସେ ଆସେ ଲେଖି ହୋଇଯାଏ । ତାହାର ନିବାରଣ, ମାନବକ ଛାରେ,—ନିଜ୍ଜିତର ସୁଦ୍ଧା ସାଧ୍ୟାତ୍ତ ।

ଏଥର ଅଉ ପୂର୍ବ ରୂପ ବେଶ ନାହିଁ । ଆଜ ସେ କାରସିଆଁ ଜେଲ୍‌ରୁ ଜନା ମାହିଁ । ତାହା ସ୍ଥାନ ଦ୍ୱିବେଦୀ ବଶିଷ୍ଠ ମହାର୍ଦ୍ଦେ ଅଧିକାର କରିଅଛି । ଗୁଲିଯିବାବେଳେ କେତେରଞ୍ଜନ ସୁବାସ ମହକ ଉଠେ । ଏଣିକ ସେ ଘମାନକ ପତ୍ରି ବୈଷ୍ଣବ ପରି ମୁଣ୍ଡରେ ଶିଖା ଚିତା କାଟେ । କାରଣ ପଗୁଛିଲେ ବାବାଜିଙ୍କଠାରୁ ଭେକ ନେଇ ମାତାଜି ହୋଇଅଛି । ଏଥିରେ ନାନା ଲୋକେ ନାନା କଥା କହନ୍ତି କହନ୍ତୁ ଭୁଣ୍ଡ ବହନ୍ତୁ ପାଣିକ ବା ଅଂକାଇବ କିଏ ? କେହି କହେ,—ବାବାଜିଆଣୀ ହେଲ ନାହିଁଯେ, ଘରହଣୀ ହେଲ । କେହ କହେ,—ଏତେକାଳଯାଏଁ ମଠର ନାମ ଲଅଙ୍ଗୀ ମଠ ଥିଲ, ଏଣିକ ଯୁଗଳମଠ ଆଖ୍ୟା ଧାରଣ କରିବ । କେହ କହନ୍ତି ନାହିଁହେ ଯୁଗଳମଠ ନୁହେ,—ଏହା କାଳକାଳୀଠ । ଏଣିକ ଅଉ ସନ୍ଦେହ ଭାବ ନାହିଁ । ପ୍ରକାଶ୍ୟରେ ପତ୍ନୀ ମହନ୍ତଙ୍କ ପହଡ଼ ସମୟରେ ଖଟରେ ବସି ପାଦ ସେବା କରେ, ଠା ସମୟରେ ବଳ୍ପଦୀ ପୁଣି ସନ୍ତକଦଣ୍ଡ ପାନ ଭାଙ୍ଗି ଦିଏ । "ବାରଜାତ ତେରଗୋଲ, ବୈଷ୍ଣବ ହେଲେ ସବୁ ଗଲ" । ଅଉ ଜତ ବାଇଦତ ନାହିଁ, ସେ ପଳା ବୈଷ୍ଣବାଣୀ ହୋଇ ଯାଇଅଛି । ଖଣ୍ଡେ ଖଣ୍ଡେ ଅଳଙ୍କାର ମଧ୍ୟ ତାହାର ଅଙ୍ଗ ଅଶ୍ରୟ କଲାଣି । ଲୋକଙ୍କୁ କହେ,—ଦେହ ପା ଅଛ, କେତେବେଳେ କେଉଁ କଥା, ପରସାତ ରହିବ ନାହିଁ । ଏଥିପାଇଁ ହେଲେ ନାକରେ କାନରେ ଟିକିଏ ଟିକିଏ ଲାଗି ରହିଥାଉ । ଆପଦ ବିପଦବେଳେ କାମ ଆସିପାରେ ।

ଉଭୟ ପ୍ରତି ଉଭୟର ଭାରି ବିଶ୍ୱାସ । ସେ ବିଶ୍ୱାସରେ ପାଣି ପଳିଲା ନାହିଁ । ମନ ଏପରି ଯୋଡ଼ିଗଲା ଯେ,"ସେଥିରେ ଭୁଷ୍ଟ ମନ ବସାଇବାକୁ ସ୍ଥାନ ରହିଲା ନାହିଁ । ଯେମନ୍ତ କି ଦୁଇଟି ନଦୀନଦୀ ମିଶି ଏକ ହୋଇଗଲେ । କିମ୍ବା ଦୁଇଟି ତାରର ସ୍ୱର ଅକାଇଡ଼ିଭାବରେ ଏକୀଭୂତ ଆକାର ଧାରଣ କଲା । ଏମେ ପ୍ରେମିକ ପ୍ରେମିକା ଯୁଗଳ ପରସ୍ପରର ମାନସହଂସ ହୋଇ ଉଠିଲେ । ଏକର ଅଭାବରେ ଅନ୍ୟ ନିଜର ଅସ୍ତିତ୍ୱ ଭୁଲିଯାଏ । ଏଣିକ ବାବାଜିଙ୍କ ବାକ୍ସ କଣ୍ଠକାଠି ପତ୍ନୀ ଅଖାରେ ସଶବ୍ଦରେ ଦୋଦୁଲ୍ୟମାନ । ବାବାଜିଙ୍କ ସୁନାମ୍ବ ପତ୍ନୀର ଅଙ୍ଗୁଳି ସଙ୍ଗ ସୁଖର ସୌଭାଗ୍ୟଲାଭ କଲାଣି । ପତ୍ନୀ ଖୁଦ୍ ସିହାଣୀ, ସେ ଇତ୍ୟବସରରେ ମଦତ ରକ୍ଷାଣ୍ଡ ଶିଖିନେଇଛି । ଭୋକାଙ୍କର ଅଭାବରେ କାର୍ଯ୍ୟ ଚଳାଇ ଦିଏ । ସମ୍ବ ସମ୍ବ ସମୟରେ ଗୁରୁଦତ୍ତ ଧୂମ୍ର ପ୍ରସାଦ ସୁଦ୍ଧା ସେବା କରି କୃତାର୍ଥ ହୁଏ । ମହନ୍ତ ଉପଦେଶ ଦେଇ କହନ୍ତି, ପତ୍ନ, ଏ ସାମାନ୍ୟ ନିଶା ନୁହେଁ, ଏଥିରୁ ଛିଟାଏ ମେଥିରେ ବସାଇ ଟାଣିନେଲେ ସ୍ୱର୍ଗ ମର୍ତ୍ତ ପାତାଳ ତ୍ରିଭୁବନ ଦେଖାଯାଏ । ଘତଯାକ ମୋ ଅଙ୍ଗି ଜସା ହୁଏ ନାହିଁ । ଘସଲୀଳା, ବସ୍ତ୍ରହରଣ ଛାଡ଼ା ଏହାସବୁ ଅଙ୍ଗି ଅଙ୍ଗରେ ନାଚୁଥାଏ । ଭଜନ ସାଧନ ପକ୍ଷରେ ନିଶାଟାଏ ଏକା । ବୋଧହୁଏ କୈଳାସଧାମକୁ ଏଥିର ସମ୍ବାଦ ଯାଇ ନାହିଁ, ନ ହେଲେ କି ମହାଦେବ ଅବଧ ଭଲୁଅନିଶା ସିଦ୍ଧି ଛାଡ଼ି ନ ଥାନ୍ତେ ?

ଫଳତଃ ଦୁଇଜଣ ଜାତିରେ କରଣ । ମଠର ଘୁମାସ୍ତା କାର୍ଯ୍ୟ କରନ୍ତି । ଏହି କାର୍ଯ୍ୟରେ ତାଙ୍କର ବହୁ ପୁରୁଷ ବତ ଗଲାଣି । ଲୋକଟି ବଡ଼ ବିଶ୍ୱାସୀ ଏବଂ ପ୍ରଭୁଭକ୍ତ । ଏହେତୁ ପୂର୍ବ ମହନ୍ତ ତାଙ୍କ ପ୍ରତି ଅନେକ ଗୁରୁଭାର ନ୍ୟସ୍ତ କରିଥିଲେ । ସେ ମଧ୍ୟ ଦେବ ସମ୍ପତ୍ତିକୁ ନାଗଯର୍ଜ ବିଷତୁଲ୍ୟ ଜ୍ଞାନ କରନ୍ତି । ଲୋଭ ବା ଅସତ୍ୟ ତାହାଙ୍କୁ ସ୍ପର୍ଶ କରି ନାହିଁ । ଧର୍ମରେ ସର୍ବଦା ମତି ଅଚଳ ରଖିଥାନ୍ତି । ପ୍ରତ୍ୟହ ରଘୁନାଥଙ୍କ ଚରଣୋଦକ ସେବା ନ କରି ଜଳସ୍ପର୍ଶ କରନ୍ତି ନାହିଁ । ବିପ୍ରୋଧିକ ଏବଂ ବିବେକବାନ ହେତୁ ସମସ୍ତେ ତାଙ୍କୁ ସମ୍ମାନ କରନ୍ତି । ଜମିଦାରୀ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଚକ୍ରଗୁପ୍ତ ପରି ଧୁରନ୍ଧର ଏବଂ କର୍ମଠ । କେଉଁ ପ୍ରକାର ଜମି କେତେ, ଜମା କେତେ ତାହା ତୁଣ୍ଡେ ତୁଣ୍ଡେ କହିଦେଇ ପାରନ୍ତି । ଜମି ମାପରେ ମଧ୍ୟ ଅସାଧାରଣ କ୍ଷମତା । ଜମିଖଣ୍ଡ ଦେଖିଦେଇ ଯେତେ ଜମି ହେବ ବୋଲି କହିଥାନ୍ତି, ମାପି ନଳ ଭାଙ୍ଗିଲେ ଠିକ ତେତିତ ହୁଏ । ଦାସେ ଉତ୍କୋଚର ଧାର ଧାରନ୍ତି ନାହିଁ, ପ୍ରତ୍ୟୁତ ତାକୁ ଅତ୍ୟଧିକତୁଲ୍ୟ ଘୃଣ୍ୟ ଏବଂ ଅଶ୍ରଦ୍ଧା ଜ୍ଞାନ କରନ୍ତି । ସେ ଜଣେ ସରକରଶ୍ରୀ ଲୋକ । ଅତିଥି ଅଭ୍ୟାଗତ ତାଙ୍କ ଦ୍ୱାରରୁ କେବେ ଶୂନ୍ୟ ହସ୍ତରେ ଫେରନ୍ତି ନାହିଁ । ଗରିବ ପ୍ରତିବେଶୀମାନେ ନାନାଭାବରେ ତାଙ୍କଠାରୁ ସାହାଯ୍ୟ ପାଆନ୍ତି । ଲୋକଟି ସ୍ୱଭାବଦୟାଳୁ । ଦାଳକ ପାଇ ଦେଖିଲେ ମାତ୍ରେ ତାଙ୍କଅର୍ଣ୍ଣ ଯଥାଶକ୍ତି ସତ୍କାର କରନ୍ତି ।

ଦ୍ୱାଦଶୀ ଦିନ ଦାସେ ମଠରେ ପାରଣା କରନ୍ତି । ସେହି ସକାଶ ଅଗ୍ରରୁ ମଠକୁ ଯିବା ଆସିଲାଣିଯାଏ । ଭାରି ଏକ

Digitized by srujanika@gmail.com

ହୋଇ ଦେବତାଙ୍କଠାରେ ନୈବେଦ୍ୟ ହେଲାପରେ ପାଞ୍ଚଜଣ ବୈଷ୍ଣବ ସେବା ହୁଏ। ତହିଁ ପରେ ଦାସେଙ୍କର ପାରଣା। ଗରୁଡ଼ ଦ୍ୱାଦଶୀ ଦିନ ବେଳ ପ୍ରହରକ ସମୟରେ ଦାସେ ମଠରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ଯାହା ଦେଖିଲେ ସେଥିରେ ତାଙ୍କର ଚକ୍ଷୁ ସ୍ଥିର। ମଠର ସମସ୍ତ କକ୍ଷ ତାଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଅବାରିତ। ମହନ୍ତଙ୍କ ପ୍ରକୋଷ୍ଠକୁ ଯାଇ ଦେଖିଲେ ମହନ୍ତ ଗେସାଇଁ ଗୃହାନରେ ଲମ୍ବିତ। ପଦ୍ମ ପିଅଲ ଧରିଅଛି, ମହନ୍ତ ସୁଡ଼ ସାଡ଼ ଶବ୍ଦରେ ଗ୍ରୀମତ ଚଳାଉଅଛନ୍ତି। ପୁରୁଣାକାଳଅ ଲୋକେ ସ୍ୱଭାବତଃ ଧର୍ମ ଭୀରୁ ଏବଂ ଅଗ୍ରଗଣ୍ୟ। ଅଜାତ ଅନାଗୁର ଦେଖିଲେ ସେମାନଙ୍କ ଚକ୍ଷୁରୁ ରକ୍ତସ୍ରାବ ହୁଏ। ଦାସେ ଅଜ ଧୈର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ଭାଳି ପାରିଲେ ନାହିଁ। ହଠାତ୍ ଅତର୍କିତଭାବରେ କହି ଉଠିଲେ, " ହେ ମହନ୍ତ, ତୁମ୍ଭର ଏକ ଅକରଣୀ! ବାନାଧାରୀ ବୈଷ୍ଣବ ହୋଇ ଦ୍ୱାଦଶୀରେ ସ୍ନାନ ଅହ୍ନିକ ନାହିଁ, ତନ୍ତ୍ରଅଣିଷ୍ଟା ହାତରୁ ଭଅଣ ଗୁଡ଼ାଏ ପିଉଅଛ। ଛି ଛି, ଲୋକେ ଶୁଣିଲେ କଅଣ କହିବେ? " ମହନ୍ତଙ୍କ ଅଙ୍ଗରୁ ଭଲଭୁଏ ଦୁଇ ଛିଟା ପକାଇ ଦେଇଥିଲେ। ଦାସେଙ୍କର ଏ ପରୁଷ ବାର୍ତ୍ତାରେ ତାଙ୍କର ନିଷ୍ଠା ସମ୍ଭ୍ରମକୁ ଚଢ଼ିଗଲା। ଜଣେ ବେତନଭୋଗୀ ଭୃତ୍ୟ ଏତେଦୂର ନିର୍ଭୟରେ କଥା କହିବାକୁ ସାହସୀ ହେବ, ଏହା କି ସହିବାର କଥା। ଉତ୍ତେଜନା ତୀବ୍ରପର ଗର୍ଜି ଉଠି ମହନ୍ତ କହିଲେ "ଆଗି ଘୋଡ଼ାକ ଉପରକୁ ଉଠିଗଲା ପରା। ଅଦ୍ୟ ବେଗାଣ୍ଡକୁ ଜାହାଜ ଖେଳ କାହିଁକି ଲେଡ଼ା? ଯା ଯା ମହନ୍ତ ସମ୍ଭାଳ କଥା କହ।" ଦାସେ ଏହା ଶୁଣି ଦ୍ୱିରୁକ୍ତି ନ କରି ବାହାରି ଆସିଲେ। ଯେହେତୁ ମହନ୍ତ ତେତେବେଳେ କରୁଥ ଅବସ୍ଥାରେ ଥିଲେ ତାହା ତାଙ୍କର ଅପରିଜ୍ଞାତ ନ ଥିଲା। ସେ ଏକ ଦୁର୍ଲକ୍ଷ ଅବତାର ସାଜିଅଛନ୍ତି, ଏତେବେଳେ ତାଙ୍କୁ କଥାକହିବା ବାସ୍ତବରେ ଅପରିଣାମଦର୍ଶିତାର କାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇଅଛି। ସେଥିସକାଶ ନିଜର ବିବେକକୁ ମଧ୍ୟ ଧିକ୍କାର ଦେଲେ ମାତ୍ର ଦୁର୍ନିବାର ପ୍ରତିଫଳ ଦାନରେ ନିଷ୍ପେଷ୍ଟ ହେଲେ ନାହିଁ। ମନେ ମନେ ଭାବିଲେ, ଶୋକାଷ୍ଟାର କେଡ଼େ ଗୁମାନ? ପିତଳ ମାଳ ମାଳ ହାତରୁ ଅଧେ ଘୋର ଯାଉଅଛି। ଅଜ ସେ ହେଲା ଜାହାଜର ସରଦାର ଅଜ ମୋର ଚୈଦ "ପୁରୁଷର ଦେହ ମଠ ରକ୍ତରେ ଗଢ଼ା, ମୁଁ ହେଲି ଅଦାବେଦାର! ହାସ୍ୟରେ କାଳ, ଚେଙ୍କି ସ୍ୱର୍ଗକୁ ଗଲେ ସୁଦ୍ଧା ଧାନ କୁଟେ। ଅଳ୍ପ ହେଉ, ଏ ଗୁମାନ କିଛି ବନ୍ଦନାଥ ସହ ପାରିବେ ନାହିଁ। ପ୍ରତିଜ୍ଞା କଲି, ଯଦି ଏ ଭୁବନର ଗର୍ବ ଚୂର୍ଣ୍ଣ ନ କରେଁ ତେବେ ମୁଁ କରଣ ପିଲା ନୁହେଁ।

କି କୌଶଳରେ ଦୁଷ୍ଟ ଦୁଷ୍ଟାଙ୍କ ମଳ ଭାଙ୍ଗିବ, କାହିଁରେ ବା ସେମାନଙ୍କ ଉପଦ୍ରବରୁ ମଠ ନିରାପଦ କରିବ, ଏହି ଚିନ୍ତାରେ ଦାସଙ୍କର ଦିବସ ଅତିବାହିତ ହେଲା। ରାତ୍ରିରେ ମଧ୍ୟ ନିଦ୍ରା ହେଲା ନାହିଁ। ନିଦ୍ରାଦେବୀ ସ୍ୱଭାବଶ ତଳା, ସେ ଉତ୍ତାପ ସହ ପାରନ୍ତି ନାହିଁ। ସେଥିପାଇଁ ଚିନ୍ତା-ଚିତାକୁଣ୍ଡ ଜଳୁଥାଏ ଯେ ସେ ସ୍ଥାନର ସୀମା ସ୍ପର୍ଶ ନ କରି ଦୂରରୁ ଜୁହାର କରନ୍ତି। କଳ୍ପନା ନାନା ପ୍ରସ୍ତାବ ଆଣି ଉପସ୍ଥାପିତ କଲା। ବିବେକ ତାହାକୁ ଗୋଟି ଗୋଟି ଯୁକ୍ତିପ୍ରଦର୍ଶନଦ୍ୱାରା ଖଣ୍ଡନ କରିବାକୁ ଲାଗିଲା। କଳ୍ପନାର ଭଣ୍ଡାର ଅସରନ୍ତି। ବିବେକ ଗୋଟିଏ କାଟିଲେ ବେଳକୁ ସେ ଅଜ ଗୋଟିଏ ପ୍ରସ୍ତାବ ଆଣି ଯୋଗାଇ ଦିଏ। ଏହିପରି ଘାତପ୍ରତିଘାତ କଳ୍ପନା ଏବଂ ବିବେକ ମଧ୍ୟରେ ଚାଲିଲା ପରେ ଶେଷରେ ଧୀର୍ଯ୍ୟ ହେଲା, ପଥାଯୁତମ ନିଜଦ୍ୱାରା ଏ ବିଷୟ ସାଜାଇବ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ବିହିତ ପ୍ରତିକାର କରିବାକୁ ହେବ। ଯଥାସମୟରେ ଦୁଖାଭୂତ ଉଷା ସରସ୍ୱତୀ ସବ୍ରଜନୀକୁ ପ୍ରିୟ ଅଗମନ ବାର୍ତ୍ତା ଜଣାଇବା ସକଶ ପୂର୍ବଦିଗରେ ପ୍ରକାଶିତ ହେଲା। ତାହାର ସ୍ନିଗ୍ଧ ତନ୍ତୁଳ ପାଟଳିମା ଚରାଚର ଉପରେ ପ୍ରତିଫଳିତ ହୋଇ ଉଠିଲା। ଅହୋ, ପ୍ରକୃତିର ଏ କି ମୂର୍ତ୍ତି! ତାହାର ଏଗୁଣାମ୍ବିକା ନାମ ଯଥାର୍ଥ। ଗର୍ଭରେ ଦ୍ୱେଷଶିଶୁମୋମୂର୍ତ୍ତି, ନିଶାନ୍ତରେ ମନ୍ଦାରବନ୍ଦିତ ରବିଜୋମୂର୍ତ୍ତି ଏବଂ ଦିବସରେ ସୁନ୍ଦର ମଧୁର ସ୍ନିଗ୍ଧ ମୂର୍ତ୍ତି ଯେ ପ୍ରତିନିତ୍ୟ ଧାରଣ କରୁଅଛି। ଅରଣ୍ୟ ସ୍ୱର୍ଗର ଅଶ୍ରୁ-ଝରୁଣୀ ବିଶ୍ୱଶୋଭାରାଣୀ କୁସୁମାବଳୀ ହସି ଉଠିଲେ। ସେ ହାସ୍ୟ କି ଅପାର୍ଥିବ ସୁନ୍ଦର। ତାହା ଶିଶୁ-ଅନୁରାଗରେ ଅନୁରଞ୍ଜିତ। କୁକୁଟ ଗୃହ କୋଣରେ ଡେଣା ଝାଡ଼ି ଝାଡ଼ି "ରକ୍ଷ ଗୋ ମା, ରକ୍ଷ ଗୋ ମା" ଶବ୍ଦରେ ପ୍ରଭାତର ପ୍ରବେଶ ଶାନ୍ତି ଏବଂ ନୀରବତା ଭଙ୍ଗ କରିବାକୁ ଲାଗିଲା। ଏ ମାତୃ ସମ୍ବୋଧନ କ୍ଷୁଦ୍ର ପକ୍ଷୀ କାହା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ପ୍ରୟୋଗ କରୁଅଛି, ଏହା ଭାବିଲେ ଚିତ୍ତ ସ୍ତବ୍ଧ ହୋଇଯାଏ। ବିବେକ ବୁଦ୍ଧିଜ୍ଞାନ ନିଜଶ୍ୟ ଯିଏ ପ୍ରାଣ ଜଗନ୍ମାତାଙ୍କୁ ନିତ୍ୟ ସ୍ମରଣ କରେ ମାତ୍ର ଜ୍ଞାନଗର୍ବିତ ମାନବ ତାହା ଭୁଲିଯାଏ, ଏହାହିଁ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ। ମାନବ କେବଳ ବିପଦବେଳେ ଭଗବାନଙ୍କୁ ଚିହ୍ନେ,—ଅନ୍ୟ ସମୟରେ ନୁହେଁ। ଅନ୍ୟ ସମୟରେ ସେ ସ୍ୱୟଂ ସୃଷ୍ଟ ଏବଂ ସ୍ୱୟଂସିଦ୍ଧ। ମନୁଷ୍ୟ ତାହାର ଆବଶ୍ୟକୀୟ ସକଳ କାର୍ଯ୍ୟ ନିଜକୃତ ମଣେ। ମାତ୍ର ଅନନ୍ତ-ଶକ୍ତିମାନଙ୍କର ଅନନ୍ତଶକ୍ତି ଯେ ସକଳ କର୍ମର ଏକମାତ୍ର କାରଣ ତାହା ସେ ବିଚାରସ୍ମୃତ। ଏହି ମହାଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱର ପ୍ରସୁପ୍ତ ମାତ୍ର। ଆଉ ସେ ସମସ୍ୟା, ଧାନ କୁଟୁ କୁଟୁ ଭଗବତ ଚିନ୍ତା କାହିଁକି? (କ୍ରମଶଃ)

ଶ୍ରୀ ଚନ୍ଦ୍ରମଣି ଦାସ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଦୁଇଭଗ୍ନୀ ।

(ସେକ୍ସପିୟରଙ୍କର "As you like it" ନାମକ ନାଟକର ଅନୁବାଦ ।)

ଏକସମୟରେ ଫ୍ରାନ୍‌ସଦେଶ କ୍ଷୁଦ୍ର କ୍ଷୁଦ୍ର ପ୍ରଦେଶରେ ବିଭକ୍ତ ଥିଲା ଏବଂ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପ୍ରଦେଶରେ ଏକ ଏକ ଜଣ ରାଜା ଥିଲେ । ଏହିପରି ଏକ ପ୍ରଦେଶରେ ଫ୍ରେଡ୍‌ରିକ୍ ନାମକ ଏକ ରାଜା ଥିଲେ । ସେ ଉତ୍ତରାଧିକାରସୂତ୍ରେ ସିଂହାସନ ଲାଭ କରି ନ ଥିଲେ । ପିତାଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁପରେ ତାଙ୍କର ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ସହୋଦର ରାଜା ହୋଇଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ପରେ ଫ୍ରେଡ୍‌ରିକ୍ ବଳପୂର୍ବକ ତାଙ୍କୁ ସିଂହାସନଚ୍ୟୁତ କରି ରାଜ୍ୟରୁ ବହିଷ୍କୃତ କରିଦେଲେ ଏବଂ ସ୍ୱୟଂ ସିଂହାସନ ଅଧିକାର କଲେ । ବୃଦ୍ଧ ରାଜା ସ୍ୱରାଜ୍ୟରୁ ନିର୍ବାସିତ ହୋଇ 'ଅର୍‌ଡେନ ଅରଣ୍ୟ' ନାମକ ଏକ ଘୋର ଅରଣ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଯାଇ ବାସ କରୁଥିଲେ । ତାଙ୍କର ଏକମାତ୍ର କନ୍ୟା ଥିଲା—ନାମ ରୋଜାଲିନ । ଫ୍ରେଡ୍‌ରିକ୍‌ଙ୍କର ମଧ୍ୟ ସିଲିୟାନାମ୍ନୀ ଏକ କନ୍ୟା ଥିଲେ । ଫ୍ରେଡ୍‌ରିକ୍ ରୋଜାଲିନକୁ ପିତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଗମନ କରିବାକୁ ନ ଦେଇ ସ୍ୱୟଂ କନ୍ୟାର ସହଚରୀ କରିବା ମାନସରେ ନିଜ ଗୃହରେ ରଖିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଅନେକ ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି ଓ ଉଚ୍ଚପଦସ୍ଥ କର୍ମଚାରୀମାନେ ସ୍ୱେଚ୍ଛାପୂର୍ବକ ସ୍ୱଦେଶ ପରିତ୍ୟାଗ କରି ବୃଦ୍ଧ ରାଜାଙ୍କ ନିକଟକୁ ଗମନ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ସେମାନଙ୍କର ଯାହା କିଛି ବିଷୟ ସମ୍ପତ୍ତି ଥିଲା, ଫ୍ରେଡ୍‌ରିକ୍‌ଙ୍କର ଆଦେଶମତେ ତତ୍ସମୁଦାୟ ବାଜ-ଅଧିକାରଭୁକ୍ତ ହେଲା ।

ରୋଜାଲିନ ଓ ସିଲିୟା ଶୈଶବାବସ୍ଥାରୁ ଏକତ୍ରେ ଲାଳିତ ପାଳିତ ହୋଇଥିଲେ । ଏକତ୍ରେ ଭୋଜନ, ଏକତ୍ରେ ଶୟନ, ଏକତ୍ରେ ଭ୍ରମଣ ଓ ଏକତ୍ରେ କ୍ରୀଡ଼ା କରୁଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କର ବୟୋବୃଦ୍ଧି ସଙ୍ଗେ ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସ୍ନେହବନ୍ଧନ ମଧ୍ୟ ଅଧିକ ଦୃଢ଼ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା । ଦୁହିଙ୍କର ଏକ ଆତ୍ମା, ଏକ ପ୍ରାଣ ଥିଲା ସତ୍ୟ କିନ୍ତୁ କ୍ରମେ ରୋଜାଲିନର ଭାବର ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟିବାକୁ ଲାଗିଲା । ପିତାଙ୍କର ନିର୍ବାସନ ଓ ନିଜର ଦାସତ୍ୱ ଅବସ୍ଥା—ଏହି ଦୁଇ ବିଷୟ ତାଙ୍କର କୋମଳ ହୃଦୟକୁ ଦଗ୍ଧ କରିବାକୁ ଲାଗିଲା । ଆଉ ସେ ମୃଦୁ ହାସ୍ୟ ନାହିଁ । ସେହି ସୁନ୍ଦର ମୁଖମଣ୍ଡଳରେ ବିଷାଦର ଛାୟା ଦୃଶ୍ୟ ହେଲା । ରକ୍ତାଭ ଦୀର୍ଘଯୁଗଳ ଅଶ୍ରୁସିକ୍ତ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା । ରୋଜାଲିନର ଅବସ୍ଥା ଦେଖି ସିଲିୟା ମଧ୍ୟ ବ୍ୟଥିତା ହେବାକୁ ଲାଗିଲେ ଏବଂ ତାଙ୍କର ଶୋକ ଦୂର କରିବା ନିମନ୍ତେ ଯଥା ସାଧ୍ୟ ଚେଷ୍ଟା କରୁଥିଲେ ।

ଦିନେ ରୋଜାଲିନକୁ ଅତିଶୟ ବିମର୍ଷ ଦେଖି ସିଲିୟା କହିଲେ "ଭଗ୍ନି, ଏତେପ୍ରକାରେ ତୁମକୁ ବୁଝାଉଅଛି ତଥାପି ଏ ଭାବ ପରିତ୍ୟାଗ କରୁ ନାହିଁ । ଛି ! ଶୋକ ପରିତ୍ୟାଗ କର ।" ରୋଜାଲିନ କହିଲେ "ପ୍ରିୟତମେ ନିର୍ବାସିତ ପିତାଙ୍କୁ କି ଉପାୟରେ ଭୁଲି ପାରିବ ତାହା ଯଦି ମୋତେ କହିପାର ତାହାହେଲେ ମୋହର ସକଳ ଶୋକ ଦୂର ହେବ, ଏ ଭାବ ଆଉ ରହିବ ନାହିଁ ।" ସିଲିୟା କହିଲେ "ଭଗ୍ନି, ଏଥିରୁ ଜଣା ଯାଉଅଛି ମୁଁ ତୁମକୁ ଯେପରି ସ୍ନେହ କରେ ତୁମେ ମୋତେ ସେପରି ସ୍ନେହ କର ନାହିଁ । ଯଦି ତୁମର ପିତା ମୋହର ପିତାଙ୍କୁ ନିର୍ବାସିତ କରିଥାନ୍ତେ ଏବଂ ମୋତେ ତୁମ ନିକଟରେ ରଖିଥାନ୍ତେ ତାହାହେଲେ ମୁଁ ସ୍ନେହପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ତୁମର ପିତାଙ୍କୁ ମୋହର ପିତା ବୋଲି ଜ୍ଞାନ କରନ୍ତି । ତୁମପ୍ରତି ମୋହର ଯେପରି ସ୍ନେହ ମୋହପ୍ରତି ତୁମର ଯଦି ସେହିପରି ସ୍ନେହ ଥାନ୍ତା ତାହାହେଲେ ତୁମେ ମଧ୍ୟ ମୋହର ପିତାଙ୍କୁ ତୁମର ପିତା ବୋଲି ଜ୍ଞାନ କରନ୍ତ ।" ରୋଜାଲିନ କିଞ୍ଚିତ୍ ଲଜ୍ଜିତା ହେଲେ ଏବଂ ସିଲିୟାର କରଧାରଣପୂର୍ବକ କହିଲେ "ଭଗ୍ନି, ତୁମ ସୁଖରେ ମୋହର ସୁଖ, ତୁମର ଆନନ୍ଦ ନିମନ୍ତେ ମୋହର ସକଳ ଶୋକ ପାଶୋରିବ, ଦୁଃଖିତା ହୁଅ ନାହିଁ ।" ସିଲିୟା ରୋଜାଲିନକୁ ଆଲିଙ୍ଗନ କରି କହିଲେ "ମୁଁ ମୋହର ପିତାଙ୍କର ଏକମାତ୍ର କନ୍ୟା, ତାଙ୍କର ଆଉ ସନ୍ତାନାଦି ହେବାର ମଧ୍ୟ ଆଶା ନାହିଁ । ମୁଁ ନିଶ୍ଚୟ କରି କହୁଅଛି ତାଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁପରେ ତୁମ୍ଭ ଏହି ରାଜ୍ୟର ରାଣୀ ହେବ, ମୋହର ପିତା ତୁମର ପିତାଙ୍କଠାରୁ ବଳପୂର୍ବକ ସମ୍ପତ୍ତି ନେଇ ଅଛନ୍ତି, ତାହା ମୁଁ ସହାସ୍ୟବଦନରେ ତୁମଙ୍କୁ ପ୍ରତ୍ୟର୍ପଣ କରିବ । ଯଦି ସତ୍ୟଭଙ୍ଗ କରେଁ ତେବେ ମୋତେ ଭଗ୍ନି ନ କହି ଶତ୍ରୁ କହିବ ।"

ଦୁହିଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଏହିପରି କଥୋପକଥନ ହେଉଥିବା ସମୟରେ ଜଣେ ଭୃତ୍ୟ ଆସି କହିଲା "ପ୍ରାସାଦ ସମ୍ମୁଖସ୍ଥ କ୍ରୀଡ଼ାଭୂମିରେ ମଲ୍ଲଯୁଦ୍ଧ ହେବ, ମହାରାଜ ଆସିଣମାନଙ୍କୁ ସେଠାକୁ ଡାକୁ ଅଛନ୍ତି, ଯଦି ଯିବାର ଇଚ୍ଛା ହୁଏ ତେବେ ଶୀଘ୍ର ଆସନ୍ତୁ ଯୁଦ୍ଧ ଆରମ୍ଭ ହେବାର ଆଉ ବିଳମ୍ବ ନାହିଁ ।" ଯୁଦ୍ଧକ୍ରୀଡ଼ା ଦେଖି ରୋଜାଲିନର ବିମର୍ଷଭାବ କିଞ୍ଚିତ୍ ପରିମାଣରେ ଦୂର ହୋଇ ପାରିବ ଭାବି ସିଲିୟା ତାଙ୍କୁ ସଙ୍ଗରେ ସେଇ କ୍ରୀଡ଼ାଭୂମିକୁ ଗଲେ । କିନ୍ତୁ ସେଠାରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ଯେଉଁ ଦୃଶ୍ୟ ଦେଖିଲେ ତାହା ଅତୀବ ହୃଦୟ ବିଦାରକ ।

ରାଜାଙ୍କର ଚାର୍ଲସ୍ ନାମକ ଏକ ମଲ୍ଲ ଥିଲା । ସେ ଯେପରି ବଳବାନ୍ ସେହିପରି ନିଷ୍ଠୁର ; ମଲ୍ଲଯୁଦ୍ଧରେ ସେ ଅନେକ

Digitized by srujanika@gmail.com

ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ହତ୍ୟା କରିଥିଲା । ସେହି ମଧ୍ୟ ସଙ୍ଗେ ଏକ ଅତି ଅଳ୍ପବୟସ୍କ ଯୁବକର ଯୁଦ୍ଧ ହେବାର ସ୍ଥିର ହୋଇଅଛି । କ୍ରୀଡ଼ା ଦେଖିବା ନିମନ୍ତେ ଅନେକ ଦର୍ଶକ ଉପସ୍ଥିତ ; କିନ୍ତୁ ସମସ୍ତଙ୍କର ଦୃଷ୍ଟି ସେହି ଯୁବକ ଉପରେ କେନ୍ଦ୍ରୀଭୂତ ହୋଇଅଛି ଏବଂ ଯୁବକର ଅସଲ ବିପଦ ଭାବି ସମସ୍ତେ ଦୁଃଖ ପ୍ରକାଶ କରୁଅଛନ୍ତି ।

ରୋଜାଲ୍ଲନ ଓ ସିଲ୍ଲିସ୍ଥା ସେଠାରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୁଅନ୍ତେ ରାଜା ସେମାନଙ୍କୁ କହିଲେ " ଅଦ୍ୟକାର କ୍ରୀଡ଼ାରେ ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କର ବିଶେଷ ଆମୋଦ ହେବ ନାହିଁ । କାରଣ ଏ ଯୁବକ ଗ୍ଲର୍ଲସର ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱୀ ହେବାର ଯୋଗ୍ୟ ନୁହେ । ଦୋହେଁ ସମାନ ବଳବାନ୍ ନ ହେଲେ କ୍ରୀଡ଼ା ଦେଖିବାର ସୁଖ ହୁଏ ନାହିଁ । ମୁଁ ଏ ଯୁବକକୁ ଶାନ୍ତ ହେବା ନିମନ୍ତେ ଅନେକ ବୁଝାଇ କହିଲି କିନ୍ତୁ ସେ ମୋହକଥାରେ କର୍ଣ୍ଣପାତ କଲେ ନାହିଁ । ତୁମ୍ଭେମାନେ ଥରେ ଚେଷ୍ଟା କରି ଦେଖ ଯଦି ତାହାର ମତ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରାଇ ପାର " । ଏହା କହି ରାଜା ଅନ୍ତଃପୁରକୁ ଗମନ କଲେ । ସିଲ୍ଲିସ୍ଥା ଯୁବକକୁ ପାଖକୁ ଡକାଇଲେ । ଯୁବକ ରାଜକନ୍ୟାମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ଅତି ନମ୍ର ଭାବରେ ସେମାନଙ୍କୁ ଅଭିବାଦନ କଲେ । ରୋଜାଲ୍ଲନ ତାଙ୍କୁ ପଚାରିଲେ " ତୁମ୍ଭେ କି ଗ୍ଲର୍ଲସକୁ ଯୁଦ୍ଧାର୍ଥ ଆହ୍ୱାନ କରିଅଛ " ? ଯୁବକ କହିଲେ " ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ଆହ୍ୱାନ କରି ନାହିଁ, ସେହି ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଆହ୍ୱାନ କରେ । ମୁଁ ମୋହର ବଳ ପରୀକ୍ଷା କରିବା ନିମନ୍ତେ ଆସିଅଛି " । ସିଲ୍ଲିସ୍ଥା କହିଲେ " ଯୁବକ, ତୁମ୍ଭର ବୟକ୍ରମ ଅତି ଅଳ୍ପ ସୁତରାଂ ଏ ଦୁଃସାହସିକ କାର୍ଯ୍ୟରୁ ଶାନ୍ତ ହୁଅ, ଗ୍ଲର୍ଲସ ଭିପର ବଳବାନ ତାହା ତୁମ୍ଭେ ଅବଶ୍ୟ ଶୁଣିଥିବ । ଅତଏବ ଆମ୍ଭେମାନେ ଅନୁରୋଧ କରୁଅଛୁଁ ଏ ବାସନା ପରିତ୍ୟାଗ କର । ତଦ୍ଦ୍ୱାରା ତୁମ୍ଭର ନିନ୍ଦା ହେବ ନାହିଁ, ଆମ୍ଭେମାନେ ରାଜାଙ୍କୁ କହି ଅଦ୍ୟ କ୍ରୀଡ଼ା ସ୍ଥଗିତ ରଖାଇବୁ " । କିନ୍ତୁ ରାଜକନ୍ୟାମାନଙ୍କର ମିଷ୍ଟ କଥା ଯୁବକକୁ ଭୀତ ନ କରି ବରଂ ଅଧିକ ଉତ୍ସାହିତ କଲା । ଯୁବକ କହିଲେ " ମୁଁ ଯେ ଅପରମାନଙ୍କର ଅନୁରୋଧ ରକ୍ଷା କରିବାକୁ ଅକ୍ଷମ ତହିଁ ନିମନ୍ତେ ଅତିଶୟ ଦୁଃଖିତ ଓ ବ୍ୟଥିତ ହେଉଅଛି । ଯାହା ହେଉ ମୋତେ କ୍ଷମା କରନ୍ତୁ । ଏହି କ୍ଷଣି ଯୁଦ୍ଧରେ ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କର ସୁନ୍ଦର ଚକ୍ଷୁ ଓ ମିଷ୍ଟ କଥାମାନ ନିଶ୍ଚୟ ମୋତେ ବଳଦାନ କରିବ । ଯଦି ମୁଁ ଯୁଦ୍ଧରେ ପରାଜିତ ହୁଏ ତାହାହେଲେ ଲଜ୍ଜିତ ହେବ ନାହିଁ କାରଣ ଜୀବନରେ କେବେ ଯଶ ଲାଭ କରି ନାହିଁ । ଯଦି ମୋହର ମୃତ୍ୟୁ ହୁଏ ତାହାହେଲେ ସୁଖି ହେବ କାରଣ ମୁଁ ମରିବା ନିମନ୍ତେ ସଦା ପ୍ରସ୍ତୁତ । ମୋହର ମୃତ୍ୟୁ ହେଲେ କାହାର କିଛି ଅନିଷ୍ଟ ହେବ ନାହିଁ । କାରଣ ଏ ସଂସାରରେ ମୋହ ନିମନ୍ତେ ଶୋକ ପ୍ରକାଶ କରିବେ ଏପରି ବ୍ୟକ୍ତି କେହି ନାହାନ୍ତି । ସଂସାରର ମଧ୍ୟ କିଛି କ୍ଷତି ହେବ ନାହିଁ, କାରଣ ସଂସାରରେ ମୋର କିଛି ନାହିଁ । ବରଂ ସଂସାରରେ ମୁଁ ଯେଉଁ ସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କରିଅଛି ମୋହର ମୃତ୍ୟୁ ହେଲେ ସେ ସ୍ଥାନ ଶୂନ୍ୟ ହେବ ଏବଂ ଅନ୍ୟ କେହି ଯୋଗ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତି ସେହି ଶୂନ୍ୟ ସ୍ଥାନ ପୂରଣ କରି ସଂସାରର ଅନେକ ମଙ୍ଗଳ ସାଧନ କରି ପାରିବେ " ଏହା କହି ଯୁବକ ସେଠାରୁ ପ୍ରସ୍ଥାନ କଲେ । ସିଲ୍ଲିସ୍ଥା ଯୁବକର ଜୟ କାମନା କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ କିନ୍ତୁ ରୋଜାଲ୍ଲନର ହୃଦୟ ଦରଧ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା । ସେ ମନେ ମନେ ଭାବିଲେ " ଏ ଯୁବକର ଯେଉଁ ଦଶା ମୋହର ମଧ୍ୟ ସେହି ଦଶା । ଦୁହିଁଙ୍କର ଅଦୃଷ୍ଟ ସମାନ " ।

ମଲ୍ଲ ଯୁଦ୍ଧ ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ସମସ୍ତେ ନୀରବ ନିଶ୍ଚଳ । କିନ୍ତୁ ଯୁବକର କ୍ରୀଡ଼ା କୌଶଳ ଦେଖି ସମସ୍ତେ ବିସ୍ମିତ ହେଲେ । ଗ୍ଲର୍ଲସ ଗ୍ଲର୍ଲସ ଭୂପତିତ ହେଲା । ଯୁବକ ତାଙ୍କୁ ଏପରି ଏକ ମୁଷ୍ଟ୍ୟାଘାତ କଲେ ଯେ ତାର ଚେତନା ଲୋପ ହୋଇ ଗଲା । ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରୁ ଯୁବକର ଜୟଧ୍ୱନି ଉତ୍ଥିତ ହେଲା । ରାଜାଙ୍କର ଆଦେଶ ମତେ ଭୃତ୍ୟମାନେ ଗ୍ଲର୍ଲସକୁ ସ୍ଥାନାନ୍ତରକୁ ନେଇଗଲେ ।

ଯୁବକର ନାମ ଅରଲେଣ୍ଡୋ । ତାଙ୍କର ପିତାଙ୍କର ନାମ ସାର୍ ରୋଲେଣ୍ଡ । ସାର୍ ରୋଲେଣ୍ଡ ନିର୍ବାସିତ ରାଜାଙ୍କର ପରମ ବନ୍ଧୁ ଥିଲେ । ତାଙ୍କର ତିନିପୁତ୍ର ଥିଲେ । ଅରଲେଣ୍ଡୋ ସର୍ବକନିଷ୍ଠ । ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ପୁତ୍ରର ନାମ ଅଲିଭର୍ । ସର୍ ରୋଲେଣ୍ଡ ମୃତ୍ୟୁ ସମୟରେ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ପୁତ୍ର ହସ୍ତେ ଅରଲେଣ୍ଡୋକୁ ସମର୍ପଣ କରି ଦେଇଥିଲେ ଏବଂ ଅରଲେଣ୍ଡୋ ଯେପରି ବିଶୋଚିତ ଶିକ୍ଷାପ୍ରାପ୍ତ ହୁଅନ୍ତି ତଦୁପଯୁକ୍ତ ବିଶେଷ ଦୃଷ୍ଟି ରଖିବା ନିମନ୍ତେ ମଧ୍ୟ ପୁତ୍ରକୁ ଅନୁରୋଧ କରିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ପିତାଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ଅଲିଭର୍ ତହିଁର ଠିକ ବିପରୀତ କାର୍ଯ୍ୟ କଲା । ବାଳକ ଅରଲେଣ୍ଡୋ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ସହୋଦରର ସ୍ନେହ ଲାଭ ନ କରି ବରଂ ତାଙ୍କର ଚକ୍ଷୁଶୂଳ ହେଲା, ଗୋସେବା ତାଙ୍କର ଦୈନିକ କାର୍ଯ୍ୟ ହେଲା । ଗୋଶାଳାରେ ବାସ ଏବଂ ଗୋ ଖାଦ୍ୟ ଭୋଜନ କରି ସେ ଅତି କଷ୍ଟରେ ଦିନପାତ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । କିନ୍ତୁ ଅଗ୍ନି ଶିଖା କେବେ ନିମ୍ନଗାମୀ ହୁଏ ନାହିଁ । ଅରଲେଣ୍ଡୋ ଏହିପରି ନୀଚ କାର୍ଯ୍ୟରେ ନିଯୁକ୍ତ ଥିଲେଯିବା ତାଙ୍କର ପ୍ରତିଭା ନଷ୍ଟ ହେଲା ନାହିଁ । ପିତାଙ୍କର ସଦ୍‌ଗୁଣମାନ ତାଙ୍କଠାରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ମାତ୍ରାରେ ବିରାଜ କରୁଥିଲା ; ସେ ଯେପରି ବଳବାନ୍ ସେହିପରି ନମ୍ର ଥିଲେ । ସେ ଉପଯୁକ୍ତ ଶିକ୍ଷା ଲାଭ କରି ନ ଥିଲେ ସତ୍ୟ କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କର ସ୍ୱଭାବ ଚରିତ୍ର ଦେଖି ସମସ୍ତେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ତାଙ୍କୁ ସୁଶିକ୍ଷିତ ବୋଲି ଅନୁମାନ କରୁଥିଲେ । ସେ ଯେପରି ଧୀମାନ ସେହିପରି ବଳବାନ ଥିଲେ । ସମସ୍ତଙ୍କ ମୁଖରୁ ଅରଲେଣ୍ଡୋର ପ୍ରଶଂସା ଶୁଣି ଅଲ୍‌ଭରର ହିଂସା ବୃଦ୍ଧି ହେବାକୁ ଲାଗିଲା । ଅରଲେଣ୍ଡୋ ଜୀବିତ ଥିଲେ ନିଶ୍ଚୟ ଏକ ସମୟରେ ତାହାର ଅନିଷ୍ଟ କରିବ ଜାଣି ଯେକୌଣସି ପ୍ରକାରେ ହେଉ ଅରଲେଣ୍ଡୋକୁ ହତ୍ୟା କରିବାକୁ ମନେ ମନେ ସଙ୍କଳ୍ପ କଲା । ସେ ସମୟରେ ମଲ୍ଲଯୁଦ୍ଧ ସମସ୍ତଙ୍କର ପ୍ରିୟ କ୍ରୀଡ଼ା ଥିଲା ଏବଂ ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତ ବଂଶୀୟ ଯୁବକମାନେ ମଧ୍ୟ ଏହି କ୍ରୀଡ଼ାରେ ଯୋଗଦାନ କରୁଥିଲେ । ନିଶ୍ଚୟ ଅଲ୍‌ଭର କେତେକ ମନ୍ଦ ଲୋକଙ୍କୁ ହସ୍ତଗତ କରି ତାଙ୍କରି ଦ୍ୱାରା ଅରଲେଣ୍ଡୋକୁ ଗୁର୍ଲସ୍ ସଙ୍ଗେ ମଲ୍ଲଯୁଦ୍ଧ କରିବା ନିମନ୍ତେ ପ୍ରବର୍ତ୍ତାଇଲା । ଅରଲେଣ୍ଡୋ ପ୍ରତି ଅଲ୍‌ଭରର ଅତ୍ୟାଚାର ଦିନ ଦିନ ବୃଦ୍ଧି ହେଉଥିଲା । ଅରଲେଣ୍ଡୋ ଇଚ୍ଛା କରିଥିଲେ ଅଲ୍‌ଭରଙ୍କୁ ଉଚିତ ଶିକ୍ଷା ଦେଇ ଥାନ୍ତେ କିନ୍ତୁ ନାନାପ୍ରକାର ଅତ୍ୟାଚାରିତ ହେଉଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ସେ ଦିନେ ସୁଦ୍ଧା ତାଙ୍କର ଅନିଷ୍ଟ ଚିନ୍ତା କରି ନ ଥିଲେ ଅଥଚ କିନ୍ତୁ ଅଲ୍‌ଭର ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ଥିବାରୁ ଅରଲେଣ୍ଡୋ ତାଙ୍କୁ ପିତୃ ତୁଲ୍ୟ ଭକ୍ତି କରୁଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ପାର୍ଥିବ ମନ ସର୍ବଦା ଶଙ୍କିତ ହେଉଥାଏ । ଅଲ୍‌ଭରର ଦୃଢ଼ବିଶ୍ୱାସ ହୋଇଥିଲା ଯେ ଅରଲେଣ୍ଡୋ ଜୀବିତ ଥିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତାହାର ଜୀବନ ନିରାପଦ ନୁହେ । କିନ୍ତୁ ପ୍ରକାଶ୍ୟ ଭାବରେ ଅରଲେଣ୍ଡୋର କୌଣସି ପ୍ରକାର ଅନିଷ୍ଟ କରିବାକୁ ସାହସ ହେଲା ନାହିଁ । ତେଣୁ କୌଶଳ କରି ତାଙ୍କୁ ଗୁର୍ଲସ ସଙ୍ଗେ ମଲ୍ଲଯୁଦ୍ଧ କରିବାକୁ ସମ୍ମତ କରାଇଲେ । ଗୁର୍ଲସ ସଙ୍ଗେ ଯେ ଯୁଦ୍ଧ କରିଅଛି ସେ ମୃତ୍ୟୁ ମୁଖରେ ପତିତ ହୋଇଅଛି । ସୁତରାଂ ଅରଲେଣ୍ଡୋର ଯେ ସେହି ଦଶା ହେବ ଏ ବିଷୟରେ ଅଲ୍‌ଭରର ଲେଶମାତ୍ର ସନ୍ଦେହ ଥିଲା ନାହିଁ । ଅରଲେଣ୍ଡୋ ମଧ୍ୟ ଭ୍ରାତୃବର ଅତ୍ୟାଚାର ସହ୍ୟ କରି ନ ପାରି ଏହି ପ୍ରସ୍ତାବରେ ସମ୍ମତ ହୋଇଥିଲେ ; ଯଦି ମୃତ୍ୟୁ ହୁଏ ତାହାହେଲେ ସେ ସକଳ ଯନ୍ତ୍ରଣାରୁ ମୁକ୍ତ ପାଇବେ । କିନ୍ତୁ ପରମେଶ୍ୱରଙ୍କର ଯେପରି ଇଚ୍ଛା ତାହାହିଁ ଘଟେ । ମନୁଷ୍ୟ ଶତ ଚେଷ୍ଟା କଲେ ସୁଦ୍ଧା ତହିଁର ଅନ୍ୟରୂପ କାର୍ଯ୍ୟ କରିପାରେ ନାହିଁ । ଅରଲେଣ୍ଡୋ ମୃତ୍ୟୁକୁ ଆଲିଙ୍ଗନ କରିବା ନିମନ୍ତେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇ ଯାଇଥିଲେ କିନ୍ତୁ ଫଳ ବିପରୀତ ହେଲା । ସେହି ଭୀଷଣ ଯୁଦ୍ଧରେ ଅରଲେଣ୍ଡୋ ଜୟଲାଭ କଲେ । ଗୁର୍ଲସ୍‌ର ଦର୍ପ ଚୂର୍ଣ୍ଣ ହେଲା ।

(କ୍ରମଶଃ ।)

ଶ୍ରୀ ଭବାନୀଶଙ୍କର ସେଠ ।

ପିତାମହଙ୍କ ଗଳ୍ପ ।

(ତୃତୀୟ ସନ୍ଧ୍ୟା ।)

ଅଦ୍ୟ ଗୋଟିଏ ଖେଳ ଦେଖି, ବାଳକବାଳିକାମାନଙ୍କର ସାଆନ୍ତବାପାଙ୍କ ନିକଟକୁ ଆସିବା ସମୟ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇଯାଆନ୍ତେ ସନ୍ଧ୍ୟା ଗଡ଼ିଗଲା । ତହିଁ କେବଳ ବଡ଼, ବାଳକବାଳିକା ସାତୋଟି ଆସି ଗଳ୍ପ ଶୁଣିବାକୁ ଠିଆ ହେଲେ । ଯେଉଁ ଯେତେବେଳେ ବୃଦ୍ଧ ବୁଢ଼ା ବସି କିଣ ଧ୍ୟାନ କରୁଥିବାରୁ ସର୍ବକନିଷ୍ଠ ବାଳକ ରଙ୍ଗିମା ଅଭିମାନକୁ ଠାରିଦେଲା କି ସମସ୍ତେ ଭୁଲ ହୋଇ ବସନ୍ତି । କୁମାର ନାମକ ବାଳକଟିଏ କିନ୍ତୁ ରଙ୍ଗିମା କଥାକୁ ପରିହାସ ମଣି ଅତି ଉଚ୍ଚତର ସ୍ୱରରେ ଗୋଳମାଳ କରିବାକୁ ଲାଗିଲା । ପିତାମହଙ୍କୁ କେହି 'ଯେଜେ' କେହି 'ସାନ୍ତବାପା' କେହି 'ବାପା' ବା କେହି 'ବଡ଼ବାପା' ବୋଲି ଡାକନ୍ତି । କୁମାର ତାଙ୍କୁ ବଡ଼ବାପା ବୋଲି ଡାକେ । ସେ ବୃଦ୍ଧାଙ୍କୁ ଛୁଇଁଦେଇ କହିଲା "ବଡ଼ବାପା, ଆମ୍ଭେମାନେ ଅଇଲୁଣି, କାଳିଯଜ ଗଣ ଆଧା କରିଛ ! ଶୀଘ୍ର ନ କହିଲେ ଆମ୍ଭେ ଯାଉଛୁ, ଶିକ୍ଷକ ଆମ୍ଭ ମେଲାରେ ଅଳାଇଁ ରହିଥିବେ ।"

ବଡ଼ବାପାଙ୍କ ଧ୍ୟାନ ଶେଷ ହୁଅନ୍ତେ ସେ ପରମେଶ୍ୱରଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଭୂମିଷ୍ଠ ପ୍ରଣାମ କରିବାକୁ ଉଦ୍ୟତ ହୋଇ ସମସ୍ତ ବାଳକ ବାଳିକାଙ୍କୁ ଆଦେଶ ଦେଲେ "ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ ସାପ ଲାଗିଲାଷଣି ଭୁମ୍ଭେମାନେ କଣ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ତାହା କଣ ଶିଖିନାହିଁ ? 'ଆଜ, ସମସ୍ତେ ପରମପିତା ଜଗଦୀଶ୍ୱର ପରମେଶ୍ୱରଙ୍କୁ ସ୍ମରଣ କରି ତାଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଦଣ୍ଡବତ କର" । ପିଲାମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କେହି ବୁଝିଲା କେହି ବା ନ ବୁଝିଲା, କିନ୍ତୁ ସମସ୍ତେ ଯେଉଁଙ୍କ କଥା ଅନୁସାରେ ଧାତ ହୋଇ ଭୂମିରେ ମୁଣ୍ଡ ଲଗାଇଦେଇ ରହିଲେ । ଏହି ଅବସ୍ଥାରେ ପିତାମହ ମଧ୍ୟ ଭୂମିଷ୍ଠ ପ୍ରଣାମ କରି କରି ଗୋଟିଏ ପ୍ରାର୍ଥନା ବାକ୍ୟ ସମସ୍ତଙ୍କ ମୁଖରେ ଏକସ୍ୱରରେ ଅଲୋଡ଼ନ କରାଇଲେ, ବାକ୍ୟ ଟିଏ ସେ କହୁଥାନ୍ତି, ତତ୍ପରେ ପିଲାଏ ତାହାକୁ ସେତିକି ସମସ୍ୱରରେ ଉଚ୍ଚାରଣ କରି ସାରନ୍ତି, ତତ୍ପରେ ସେ ଆଉଗୋଟିଏ ବାକ୍ୟ କହନ୍ତି, ଯଥା—

ହେ ପିତଃ, ହେ ଜଳଦାତା, ହେ ସୃଷ୍ଟିକର୍ତ୍ତା, ତୁମ୍ଭେ ପିତା, ତୁମ୍ଭେ ମାତା, ତୁମ୍ଭେ ପୁତ୍ର, ତୁମ୍ଭେ କନ୍ୟା, ତୁମ୍ଭେ ଦୟାମୟ, ମଙ୍ଗଳମୟ ଓ ଆନନ୍ଦମୟ । ତୁମ୍ଭ କଳ୍ପନାତୀତ ଗୁଣମାନଙ୍କର ଅଶେଷ ବିକାଶ ଆମ୍ଭେ ଅଳ୍ପ ପ୍ରାଣୀମାନେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ସର୍ବଦା ସବୁଅଡ଼େ ସବୁ ପ୍ରକାରରେ ଓ ସବୁ ଇନ୍ଦ୍ରିୟଦ୍ୱାରା ଅନୁଭବ କରୁଅଛୁ । ତୁମ୍ଭ ବିକାଶକୁ ମନରେ ଧ୍ୟାନ କଲେ, କର୍ଣ୍ଣରେ ଶ୍ରବଣକଲେ ଓ ଚକ୍ଷୁରେ ଦର୍ଶନକଲେ ଜଗତ୍ସ୍ଥ ଆନନ୍ଦ, ହର୍ଷ ଓ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲତା ଅନୁଭବ ହେଉଅଛି । ମତେ କାହାଁକି ଜନ୍ମ ଦେଇଅଛ ବା କାହାଁକି ମରଣ କରାଇବ ଏହା ତୁମ୍ଭ ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ କେହ ଜାଣେ ନାହିଁ । କାହାଁକି ମତେ ପଶୁ ବା ପକ୍ଷୀ ବା କୀଟ ନ କର ଏହ ମନୁଷ୍ୟଜନ୍ମ ଦେଲ ତାହା ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଗୋଚର । ତୁମ୍ଭର ରୂପ, ଆକାର, ବାସସ୍ଥାନ ବା ତୁମ୍ଭର ଖେଳ ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କ ଧାରଣାରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଗୋଚର । କେବଳ ତୁମ୍ଭର ସ୍ନେହ ଓ ଆନନ୍ଦକୁ ମୁଁ କିଞ୍ଚିତ୍ ଅନୁଭବ କରି ପାରେଲି ପ୍ରାପ୍ତ ମନେକରେଁ । ତୁମ୍ଭେ ମୋର ପ୍ରାଣ, ତୁମ୍ଭେ ମୋର ଧ୍ୟାନ ଓ ତୁମ୍ଭେ ମୋର ସାରଥୀ । ତୁମ୍ଭେ ବଡ଼ କୌତୁହଳପ୍ରିୟ, ତୁମ୍ଭର ନୂଆ ନୂଆ ଖେଳ ପ୍ରତିମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ନୂଆ ନୂଆ ଭାବେ ଖେଳାଇ ଖେଳାଇ ଯୁଗପରେ ଯୁଗ ବୋହିଯାଇଅଛି, ତେବେ ସୁଦ୍ଧା ସେହ ନୂଆ ନୂଆ ସୃଷ୍ଟି, ନୂଆ ନୂଆ ଖେଳନା ଓ ନୂଆ ନୂଆ ପ୍ରକାରର ଭେଳକି ଲଗାଇ ରଖିଅଛ, ଏମନ୍ତ କି ଏକା କଳ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରସ୍ତୁତ ଦୁଇଗୋଟି ଏକା ଛାଞ୍ଚରେ କୁଣ୍ଠାଇ ସର୍ବାଂଶେ ଏକପ୍ରକାର ହେଉନାହିଁ । ଆଦିତ୍ୟାଦି ଯେତେ ସୃଷ୍ଟି ଜଗତ୍ ଅଛି ସେସମସ୍ତ ତୁମ୍ଭ ଶରୀରର ଏକାଂଶ ମାତ୍ର, ଏଣେ ପୁଣି ଅଣୁର ଅଂଶ ଠାରୁ କ୍ଷୁଦ୍ର, ଶୂନ୍ୟେ ଶୂନ୍ୟେ ଅସ ପ୍ରାଣିହୃଦୟରେ ଅଦୃଶ୍ୟଭାବେ ତୁମ୍ଭେ ବାସ କରୁଅଛ; ବସ୍ତୁତଃ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଅଶରୀରୀ, ନିରାକାର ବା ସାକାର ବା ଦ୍ୱୈତ୍ୱ ଭାବରେ ଯେକୌଣସି ଭାବରେ ମନୁଷ୍ୟ ଭାବୁଅଛି ସେହ ଭାବରେ ସେ ଆନନ୍ଦ ପାଉଅଛି । ଏସମସ୍ତ ତୁମ୍ଭର ସ୍ନେହର ପରିଚୟ ସହସ୍ର ସହସ୍ର ପ୍ରକାରରେ ଦେଖାଉଅଛି । କାହାଲାଗି ତୁମ୍ଭର ଏତେ କୌତୁକ ?

"ହେ ଜଗଦ୍ଭାବେ ! ମତେ କ୍ଷମାକର, ମତେ ଦୟା କର, ମତେ ତୁମ୍ଭର ଇଚ୍ଛା ଅନୁସାରେ କର୍ମ କରିବାକୁ ବଳ ଦିଅ ଏବଂ "ମୁଁ ବୋଲି କେହ ନାହିଁ—ସବୁ ତୁମ୍ଭେ" ଏହ ବିଶ୍ୱାସ ଶିକ୍ଷା କରାଇଦିଅ । ପ୍ରଭୋ ! ଧ୍ୟାନ ଧାରଣ ଅର୍ଥେ ଯେ ଯେଉଁ ରୂପ ଦେଇ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ସୀମାବଦ୍ଧ କରନ୍ତି, ମନବୋଧ ଅର୍ଥେ ଯେ ଅସୀମ ନିର୍ଗୁଣ ଅଦ୍ଭୁତ ତୁମ୍ଭେ ଏବଂଭୂତ ତୁମ୍ଭର ଗୁଣଲୀଳା ବର୍ଣ୍ଣନ କୀର୍ତ୍ତନ କରାଯାଏ; ଓ ଚରିତ୍ର ଶିକ୍ଷାଅର୍ଥେ ସର୍ବବ୍ୟାପୀ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ମନର ଗର୍ତ୍ତ ଅବ ସ୍ଥାନରେ ବିଶିଷ୍ଟଭାବେ ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ ବୋଲି ଯାହା ଦେଖାଯାଏ, ଏହ ମହତ୍ ଅଧ୍ୟାତ୍ମଶକ୍ତି ଯୋଗେ, ପ୍ରଭୋ, କ୍ଷମାକର—ଭବିଷ୍ୟତ୍ ମୁହୂର୍ତ୍ତମାନ ତୁମ୍ଭ ହାତରେ, ଏହ ବର୍ତ୍ତମାନ ମୁହୂର୍ତ୍ତକ ଲାଗି ତୁମ୍ଭ ପାଦପଦ୍ମରେ ଧ୍ୟାନ କରୁଅଛି" ।

ବଡ଼ଭାଇଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଅକ୍ଳାନ୍ତଭାବେ ମନ ସ୍ଥିର କରି କେହ କେହ ପିଲା ବିଶେଷତଃ ଲବ ଓ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଏହ ପ୍ରାର୍ଥନାଟି କରିସାରିଲେ ଓ ଦଣ୍ଡେଯାଏ ମଧ୍ୟରେ ନିସ୍ତବ୍ଧତା ବିରାଜ-ଥିଲା । ଯେଉଁ ଦଗ୍ଧରିଲେ ପିଲାଏ ଗଧ ଶିଶିବାକୁ ଇଚ୍ଛା ଅଛତ ? ଆଜି କି କଥା କହିବା ? ଆଚ୍ଛା ସ୍ନେହ ଓ ଭକ୍ତି କଣ ତାହାରି ଗଣ୍ଠିଏ ଟିଏ କହିବା ଶୁଣ ; ତୁମ୍ଭେମାନେ ସାତୋଟି ପିଲା ଅଛ, ଜଣକେ ଗୋଟିଏ ଲେଖାଏଁ ବାଣ୍ଟିଦେବ ।

୧ । ଦିନେ ନାଳକୂଳରେ ବୁଲୁ ବୁଲୁ ମୁଁ ଦେଖିଲି ଯେ ଗାଈଅଲ ପିଲାଏ ଗାଁ ଗାଈପଲକୁ ଅରପାରରେ ଚରାଇସାରି ନାଳ ପାରି କରାଉଥିଲେ ; ସବୁ ଗାଈ ବଳଦ ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦରେ ଦହିଁର ଅର ପାରକୁ ବାହାରିଲେ । ନାଳଟି ଗୋଟିଏ ବଡ଼ନାଳ ଅର୍ଥାତ୍ ବଡ଼ନାଳର ଶାଖା । ସମସ୍ତେ ପାଣିରେ ପଶିଲେ କିନ୍ତୁ ଦୁଇଟା ପିଲା ଗୋଟାଏ ଗାଈକୁ ଥକିଗଲେ ପାଣିରେ ପ୍ରବେଶ କରାଇ ନ ପାରିଲେ ; ସେ ଗାଈ ହମ୍ବାରବ ଦେଇ ପଳାଇ ଯାଉଥାଏ । ଏଥିର କାରଣ କିସ ମୁଁ ଦଗ୍ଧରିବାରେ ଗୋଟିଏ ଝୋକା କହିଲି "ତା କଥା ଲାଗି ବାଛୁରି ଯାଇ ନାହିଁ ବୋଲି ଯାଉ ନାହିଁ, ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଦେଖିବା ଲାଗି ଅମ୍ଭେମାନେ ଟିକିଏ ଅପେକ୍ଷା କଲୁଁ । ଗୋଟିଏ ହୋଲି ଡଙ୍ଗାରେ ତାହା ବାଛୁରୀକୁ କାଖେଇ କରି ଝୋକାଏ ଯେମନ୍ତେ ଗଲେ ଓ ଡଙ୍ଗା ପାଟରେ ଗଲିଲି, ତେମନ୍ତେ ହମ୍ବାରବଟାଏ କରି ସେ ଗାଈ ପାଣିରେ ପ୍ରବେଶ କଲା । ପଶୁଟାର କେତେ ମାତୃସ୍ନେହ ଦେଖ—ଏହା ଜାତସ୍ନେହ ଅଟେ ।

୨ । ଜଗଦ୍ବିଖ୍ୟାତ ରଣବୀର ମହାତ୍ମା ଆଲେକ୍‌ଜାଣ୍ଡର ମାତାଙ୍କୁ ଏତେ ସ୍ନେହ ଓ ଭକ୍ତି କରୁଥିଲେ ଯେ ଥରେ ତାଙ୍କ ଅଧୀନସ୍ଥ କେହ ରାଜା ତାଙ୍କଠାକୁ ଲେଖିଲେ ଯେ "ଆପଣଙ୍କ ମାତାଙ୍କର ଅଦମ୍ୟ କ୍ରୋଧ ଯେଉଁ ମୁଁ ସେ ସୁକାର୍ଯ୍ୟରେ ସଫଳତା ଲାଭ କରିପାରୁ ନାହିଁ—ଆପଣ ମାତାଙ୍କୁ କହନ୍ତୁ ଯେ ବାଧା ଦେବେ ନ ହିଁ ।"—

ଆଲେକଜାଣ୍ଡର ଉତ୍ତର ଦେଲେ "ମୋ ମାର ଏକବିନ୍ଦୁ ଲୋତକ ତୁମ୍ଭର ଏପରି ସହସ୍ର ସହସ୍ର ଗୁହାରୀ ଓ ଶତ୍ରୁର ସହସ୍ର ସହସ୍ର ଜନ୍ମବାର୍ତ୍ତାକୁ ଭସାଇ ଦେଇପାରେ" । ପିଲାଏ ଦେଖିଲ କିପରି ସ୍ନେହ !

୩ । ମହାତ୍ମା ଯେଗୀ ମହାତ୍ମା ମୁଣ୍ଡା ପ୍ରାର୍ଥନାଦ୍ୱାରା ଦରମେଶ୍ୱରଙ୍କୁ ମାଗିଥିଲେ "ପ୍ରଭୋ ! ମୋର ଚଳବାର ନିୟମ କହ ଦିଅନ୍ତୁ" । ପ୍ରଭୁ ଥର ଥର ଥର କରି ସାତଥର ଆଦେଶ ଦେଲେ "ତୁମ୍ଭେ ତୁମ୍ଭ ମାତାଙ୍କ ପ୍ରତି ସଦା ଅନୁରକ୍ତ ଥିବ" । ମୁଣ୍ଡା ମାତାଙ୍କର ଏତେ ଅନୁରକ୍ତ ଥାନ୍ତି ଯେ ପ୍ରତ୍ୟହ ପ୍ରଥମେ ମାତାଙ୍କ ପାଦ ପୂଜା କରି ଦାଣ୍ଡକୁ ବାହାରନ୍ତି । ଦିନେ ବିଳମ୍ବ ହେବାରୁ ପଦ୍ମର ପଗ୍ଧରିଲେ ଅଛି "ଏତେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ବେଳଯାଏ ଲୁଆଡ଼େ ଥିଲ କି ?—ମୁଣ୍ଡା ଉତ୍ତରରେ କହିଲେ "ମୁ ସ୍ୱର୍ଗରେ ବୁଲୁଥିଲି" ପ୍ରଭୁ ପଚାରି କହିଛନ୍ତି 'ଜନମରେ ପାଦମୂଳେ ସ୍ୱର୍ଗ ଦେଖ' ।

ପୁରାତନ ଗ୍ରୀସଦେଶରେ ଉଦ୍ୟପ ନାମରେ ଜନୈକ ଅନ୍ଧ ରାଜା ଥିଲେ । ସେ ରାଜା ନିଜ ପ୍ରଜାପୀଡ଼ନରେ ନିଜ ରାଜ୍ୟରୁ ବିତାଡ଼ିତ ହେଲାରୁ ଭିକ୍ଷୁକ ବେଶରେ ତାଙ୍କୁ ଭିକ ମାଗିବାକୁ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ, ଫସାର ଦେଖନ୍ତେ ଯେ ସେ ଭିକ୍ଷୁକଙ୍କୁ ଜଣେ ସୁନ୍ଦରୀ ଯୁବତୀ ସସ୍ନେହରେ ବାଟ କଢ଼ାଇ ନିଅନ୍ତେ । ସେ ଉଦ୍ୟପଙ୍କର ଏକମାତ୍ର ସନ୍ତାନ 'ଆନନ୍ଦା' । ଆନନ୍ଦା ଏତେ ଯୋଗ୍ୟ ଥିଲେ ଯେ ପିତାଙ୍କୁ ପୂର୍ବପ୍ରାୟ ସୁଖସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦରେ ରଖାଇବା ଭଳି ଯଥେଷ୍ଟ ଅର୍ଥ କରି ପାରନ୍ତେ କିନ୍ତୁ ବୁଢ଼ା କଡ଼ ଛୋଧୋଲିଆ —'କାହାର ଖାଇବେ ନାହିଁ କି କାହାର ପାଖେ ରହିବେ ନାହିଁ' । ଆନନ୍ଦାଙ୍କ ସ୍ୱାମୀ ବୁଢ଼ାଙ୍କର ଶତ୍ରୁଦଳ ଭୁକ୍ତ ଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା. ଆନନ୍ଦା ସ୍ୱାମୀଙ୍କୁ ଅନନ୍ୟ ବନ୍ଧୁ କରି ଅଠବର୍ଷକାଳ ଅନ୍ଧ ପିତାଙ୍କ ସଙ୍ଗିନୀ ହୋଇ ଲୁଟୀରବାସିନୀ ଥିଲେ ଓ ଅତି ସାମାନ୍ୟ ଭିକ୍ଷୁକଲୁ ଇତର ଜାତୀୟ ବାଳକା ପଥ କଢ଼ାଇଲା ପ୍ରାୟ ସହର୍ଷ ବଦନରେ ବୁଢ଼ାଙ୍କୁ ପଥ କଢ଼ାଇ ନିଅନ୍ତି । ଅଠବର୍ଷ ପରେ ଉଦ୍ୟପ ଭିକ୍ଷୁକ ପ୍ରାଣ ତ୍ୟାଗ କଲାରୁ ଆନନ୍ଦା ନିଜ ସ୍ୱାମୀ ଗୃହକୁ ଫେରିଗଲେ ।

୫ । ରୋମୀୟ ବୀର ଲୁକୁଲନ ତାଙ୍କ ଦେଶର ରାଜସଭାରୁ ଅଯଥା ବହିଷ୍କୃତ ହୋଇ ଶତ୍ରୁପକ୍ଷରେ ମିଶିଲେ । ଥରେ ଶତ୍ରୁପକ୍ଷର ସେନାପତିତ୍ୱ ଗ୍ରହଣ କରି ଏଥର ଯୁଦ୍ଧ ଘୋଷଣା କଲେ ଓ ଏଥର ସୈନ୍ୟସହିତ ଦେଶକୁ ନାଶ ଆଦି କରି ରୋମୀୟମାନଙ୍କୁ ଅସ୍ତବ୍ୟସ୍ତ କରି ପକାଇଲେ ଯେ ରୋମନଗରୀ ଟଳମଳ ହେଲା ଓ ନଗରବାସୀ ପୁରଜନମାନେ ସହସ୍ର ସହସ୍ର ସଂଖ୍ୟାରେ ଶତ୍ରୁର ଅସି ଦ୍ୱାରା ନିପତିତ ହେବାକୁ ଲାଗିଲେ । ପୃଥିବୀରେ ତାଙ୍କ କ୍ରୋଧ ଶାନ୍ତ କରାଇବାକୁ କେହି ପାରିଲେ ନାହିଁ, ଏମନ୍ତ କି ନିଜ ସ୍ତ୍ରୀ ନିଜ ପୁତ୍ରଙ୍କ ଅନୁନୟ ବିନୟରେ କର୍ଣ୍ଣପାତ ନ କରି ସେ ସାହାକୁ ଦେଖିଲେ ତାହାର ପ୍ରାଣନାଶ କଲେ । ଲୁକୁଲନ ସିନା ବିତାଡ଼ିତ ହୋଇଥିଲେ କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କ ମାତା ରୋମନଗରୀ ଅନ୍ତର୍ଗତ ନିଜ ଗୃହରେ ବାସ କରୁଥିଲେ । ନଗରବାସୀଙ୍କର ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ସହ ନ ପାରି ତାଙ୍କ ମାତା ଦୌଡ଼ିଅସି ଉଚ୍ଚ କ୍ରନ୍ଦନ କରି ତାଙ୍କ ଅସି ସମ୍ମୁଖରେ ପଡ଼ିଯାଇ କହିଲେ "ଲୁକୁଲ, ତୁ ନଗର ପୋଡ଼ୁଅଛୁ ମୁଁ ଅବଶ୍ୟ ସେଥିର ଜଣେ ବାସିନ୍ଦା, ମୁଁ ମଧ୍ୟ ପୋଡ଼ିଯିବତ" । ଲୁକୁଲନ ମାତାଙ୍କ ଅଶ୍ରୁପୂର୍ଣ୍ଣ ନୟନକୁ ଚାହିଁଦେବା ମାତ୍ରେ ତାଙ୍କର କ୍ରୋଧାଗ୍ନି ଏତେ ଶୀଘ୍ର ଲୁଆଡ଼େ ଲିଭିଗଲା ଯେ ସେ ମୁହୂର୍ତ୍ତକ ମଧ୍ୟରେ ସୈନ୍ୟ ସାମନ୍ତଙ୍କୁ ଫେରାଇ ନେଇ ଅଦୃଶ୍ୟ ହେଲେ । ଶତ୍ରୁମାନଙ୍କର ହେଲେହିଁ ରୋମ ନଗରୀ ସେହି ମୁହୂର୍ତ୍ତରୁ ତାଙ୍କୁ ପରମ ସ୍ୱର୍ଗପ୍ରାୟ ବୋଧହେଲା ।

୬ । ରେଲ୍‌ଗାଡ଼ିର କିପରି ଦ୍ରୁତଗତି ଦେଖିଛ ଟିକି ? ବଡ଼ବାପା ଏତକ ପଚାରିଲାରୁ ପିଲାମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କିଏ କହିଲା "ହଁ ମୁଁ ଛବିରେ ରେଲ୍‌ଗାଡ଼ି ଦେଖିଛି," କିଏ କହିଲା "ବାପା ଗୋଟାଏ ରେଲ୍‌ଗାଡ଼ି ମତେ ଦେଇଥିଲେ ସେ ଖୁବ ଚଳିଲି" ଏହିପରି ସମସ୍ତେ ଯେ ଯାହା ରେଲ୍‌ଗାଡ଼ି ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଜ୍ଞାନଲାଭ କରିଥିଲା ସେ ତାହା କହି ପକାଇଲା । କେବଳ ସୋଡ଼ିଏ ପିଲା ଅର୍ଥାତ୍ ରଘୁ ଓ ରଙ୍ଗିଣୀ ଭାଇ ଭଉଣୀ ଦୁହେଁ ଯଥାର୍ଥ ଉତ୍ତର ଦେଲେ ଯେ "ଆମେ ନିକାଶିପୁରଠାରୁ କେତେଥର ରେଲ୍‌ଚଢ଼ି ବିଦେଶକୁ ଯାଉଁ ।" ପ୍ରକୃତରେ ସେ ଦୁହେଁ ରେଲ୍‌ଗାଡ଼ିର ଦ୍ରୁତଗତି କେତେ ତାହା ବୋଧ କରି ପାରିଥିଲେ । ଅନ୍ୟମାନଙ୍କୁ ନିଜେ ପ୍ରଥମେ ଗୋଟିଏ ଉପଦେଶ ଦେଲେ ଯେ "ପ୍ରଶ୍ନ କଣ ତାହାକୁ ସାବଧାନରେ ପ୍ରଥମେ ବୁଝିବ ତପରେ ତହିଁର ଯାହା ପ୍ରକୃତ ଉତ୍ତର ଅବଶ୍ୟକ ସେତକ କହିବ । ମୁଁ କହୁଛି ରେଲଗାଡ଼ି କେମନ୍ତେ ଗଲେ ଅଥଚ ତୁମ୍ଭେମାନେ କିଏ କହିଲା ଛବିରେ ତାହା ଆକାର ଦେଖିଛି ବା କିଏ କହିଲା ରେଲ୍‌ଗାଡ଼ିର ଦୁଇଶବ୍ଦ ଅମ ଘରଠାରୁ ଶୁଣେ, ଇତ୍ୟାଦି ।" ସଂକ୍ଷେପରେ ଯେତେ ପିଲାଙ୍କୁ କହିଲେ ଯେ ପଚାରିଲାବେଳେ ଯେତେ ଶୀଘ୍ର ଉଡ଼େ ରେଲ୍‌ଗାଡ଼ି ସେହିପରି ବେଗରେ ଲୁହାର ରେଲ୍ ବାଟ ଉପରେ ଦୌଡ଼େ ଓ ତହିଁ ମଧ୍ୟରେ ତାକ ରେଲ୍‌ଗାଡ଼ି ଅର୍ଥାତ୍ ଯେଉଁ ଗାଡ଼ି ସହିତରେ ରାଜାଙ୍କ ରାଜ୍ୟର ତାକ ନେବା ଆଣିବା ହୁଏ ସେହି ଗାଡ଼ି ଅତିତର ବେଗରେ ଦୌଡ଼ି ଗଲେ । ଦିନେ ସେହି ତାକ ରେଲ୍‌ଗାଡ଼ିର ଗୋଟିଏ ଘରେ ଅନେକ ଭ୍ରମଣକାରୀ ଖିଦାଖିଦ ହୋଇ ବସିଥିଲେ । ଗୋଟିଏ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକ ଶିଶୁଟିଏ କୋଳରେ ଧରି ବାତାୟନବାଟେ ଖେଳାଉ ଥିଲା । ଦୁର୍ଯୋଗକ୍ରମେ ଶିଶୁଟି ରେଲ୍‌ରୁ ଖସି ପଡ଼ିବାମାତ୍ରେ ସେ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଡେଇଁପଡ଼ିବ ବୋଲି ସେହି ବାତାୟନ ପଥ ମଧ୍ୟରେ ମୁଣ୍ଡ ଓ ଦେହ ଗଳାଇ ଦେଲା କିନ୍ତୁ ଭାଗ୍ୟକୁ ଜଣେ ସଙ୍ଗୀ ତାକୁ ଓଟାରି ଦିଲାରୁ ଦେଖାଗଲା ଯେ ତାହାର ମୂର୍ଚ୍ଛା ହୋଇଅଛି । ନିମେଷମାତ୍ରକେ ସମସ୍ତ ଘଟଣା ସେ ଗାଡ଼ିରେ ବସିଥିବା ଅନ୍ୟ ଅନ୍ୟ ଲୋକମାନେ ଜାଣିପାରି ବିପଦ ଜ୍ଞାପନାର୍ଥେ ଯେଉଁ ଜଞ୍ଜିର ଥାଏ ତାହାକୁ ଟାଣିଲେ, ଏଣେ ପଶ୍ଚାତରେ ଥିବା ଗାର୍ଡ ସାହେବ କଣଟିଏ ଖସି ପଡ଼ିଥିବାର ଦେଖି ପାରିଥିଲା ସେ ମଧ୍ୟ ବିପଦ ଜଞ୍ଜିର ଛିଣ୍ଡିବା ଦେଖି ଗାଡ଼ିକୁ ଅଟକାଇଲେ । ସେତେବେଳକୁ ରେଲ୍ ପ୍ରାୟ ସ୍ୱର୍ଗ ପାଇଲା ପଥ ଦୌଡ଼

Digitized by Odisha Digital Library (odlgi@gmail.com)

ଯାଇଥାଏ, ବାଧ୍ୟହୋଇ ରେଲ୍‌ଗାଡ଼ିକୁ ପଛକୁ ଫେରାଇଲେ ଓ ସେ ପିଲାଟି ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରେ ଖସି ପଡ଼ିଥିଲା ସେ ସ୍ଥାନ ନିକଟକୁ ସତର୍କଭାବେ ଆସି ଅନ୍ୱେଷଣ କଲାରୁ ଦେଖାଗଲା ଯେ ସେ ପିଲାଟି ରେଲ୍ ଲାଇନ ମଧ୍ୟସ୍ଥଳରେ ବସି "ମା ମା" ବୋଲି କାନ୍ଦୁଅଛି । ଏଣେ ସେ ମାତା ସ୍ତ୍ରୀଲୋକଟିର ମୂର୍ଚ୍ଛା ଭଙ୍ଗାଇଲାରୁ ଜଣାଗଲା ଯେ ସେ ବିକୃତମସ୍ତିଷ୍କା ହୋଇ ପ୍ରଳାପ କରୁଅଛି "ମୋ ବାବା ମୋ ବାବା" । ଯେତେବେଳେ ସଜୀବ ଶିଶୁଟିକୁ କ୍ଷତ ବିକ୍ଷତ ଅବସ୍ଥାରେ ଆଣି ତାହା ଛେଡ଼ିରେ ଦେଲେ ତାହାର ପୁନଶ୍ଚ ମୂର୍ଚ୍ଛା ହୋଇଗଲା । କାଳକ୍ରମେ ଆଉ-କଣ ହେଲା କହି ପାରିବ ନାହିଁ । ପିଲାଏ ଦେଖିଲେ "ମାତୃ-ସ୍ନେହ ।"

୨ । ଏହି ଲଣ୍ଡୀର ପୂର୍ବ ପୁରୁଷରେ ଜଣେ ଅତି ବିଖ୍ୟାତ ସଦାଶୟ ବ୍ୟକ୍ତି ଥିଲେ । ଯେତେ କାର୍ଯ୍ୟ ଥାଉ ପଛକେ ଯେତେ ଅସୁବିଧା ଥାଉ ନା କାହିଁକି ବା ଯେଉଁଠାରେ ସେ ରହୁଥାନ୍ତୁ ନା କାହିଁକି, ତାଙ୍କ ମାତାଙ୍କୁ କେବେହେଁ ଦିନେ ସୁଦ୍ଧା ପାଖରୁ ଛାଡ଼ନ୍ତି ନାହିଁ । କୌଣସି କୌଣସି ସମୟରେ ନିଜର କାର୍ଯ୍ୟସ୍ଥଳୀବାସଠାରେ ମାତା ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ରହୁଥିଲେ । ବୁଢ଼ାହୋଇ ନାତି ନାତୁଣୀ ଭେଗ କରୁଥିଲେହେଁ ସେ ମାତାଙ୍କ ହସ୍ତରୁ ଗୁଣ୍ଡାଏ ନ ଖାଇଲେ ତାଙ୍କର ଆହାରରେ ସନ୍ତୋଷ ହେଉ ନ ଥିଲା ଓ ପ୍ରତ୍ୟହ ସ୍ନାନ ଶେଷରେ ମାତାଙ୍କ ପାଦୋଦକ ପାନ ନ କଲେ ଜଳ ତୃଷ୍ଣା ନିବାରଣ ହେଉ ନ ଥିଲା । ଉଭୟଙ୍କର ବୃଦ୍ଧାବସ୍ଥା ଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ପ୍ରତ୍ୟହ ସେ ପୁତ୍ର ମାତାଙ୍କ ମୁଖରେ ଚିନ୍ନିକ ମିଶ୍ରାନ୍ନ ଭେଗ ନିଶ୍ଚୟ ଖୁଆଇ ଦେଉଥିଲେ । (କ୍ରମଶଃ)

ଶ——

କରଣ ଯୁବକ ।

(ଜଣେ ବାଲେଶ୍ୱର ହାଇସ୍କୁଲ ଛାତ୍ରର ଛବି)

ଶିକ୍ଷିତ କରଣ ଯୁବକ ତୁମ୍ଭ ଗୁଣ ଚଳନ ।
ଦେଶର କରଣ ସମାଜେ ଦେଲା ଏକ ଲକ୍ଷଣ ॥
ତୁମ୍ଭ ନାମ ଯାହା ପଡ଼ିଲା ଜାତ ଚମ ପୁରାଣେ ।
ଭକାର ଭାବ ଯା ରଚିଲା ଅତ କାତର ପ୍ରାଣେ ॥
ତୁମ୍ଭେ ପରା ଆଶା ଭରସା ହୋଇଥିଲ ଉଜ୍ଜଳ ।
ମାତା ଦୁଃଖିଖୀର ଏ ଦଶା ଦେଇ କଲ କି ଫଳ ॥
ସମାଜ ଫଣ୍ଟାର ବ୍ରତଧାରୀ ଧରିଥିଲ ଜୀବନେ ।
ମୂଳକୁ ଛାଡ଼ିଣ ଡାଳରୁ ଚଢ଼ିବାକୁ କି ମନେ ॥
ବିଜାଇଲ ମନ ପ୍ରାଣକୁ କିଛି ଚିନ୍ତା ନ କଲ ।
ସମାଜ ରକ୍ଷଣ ପକ୍ଷରେ ଏକ ଦିଶୁଛି ଭୁଲ ॥
ଅଳ୍ପସାର ଶୂନ୍ୟ ଜାତିଟା ହୋଇଥିଲା ଚମରେ ।
କଲେଜସ୍ଥ ଚମ ତା ପରେ ବଢ଼ାଇଲ ଭ୍ରମରେ ॥
ବିଦ୍ୟାଳୟ ଛାଡ଼ି ନିଜକୁ ବେଶୀ ବଡ଼ ମଣିଲ ।
ପେଟ ଫମ୍ପା ଅଭିମାନରୁ ବୋଝେ ନନ୍ଦ ହୋଇଲ ॥
ତେଣୁ ବସାଇଲ ସ୍ୱ ଶିରେ ମୂଲ୍ୟ ଦଶ ହଜାର ।
ବିକିବାକୁ କିନ୍ତୁ ବୁଲିଲ ସ୍ୱହ ପଛର ଦ୍ୱାର ॥
ଦାଣ୍ଡଦୁଆରସ୍ଥ ଗ୍ରାହକ ପାଖେ ବିଦ୍ୟା ତୁମ୍ଭର ।
ଅଙ୍କଶ୍ରୁକର ଦିଶିଲା କଲ ତାହାକୁ ତର ॥
ଦେଖା ନଭେ ସ୍ୱରୂପ ବ୍ୟବସାୟେ ପ୍ରବେଶ ।
କଲେ କାଳେ ହେବ ଅଯଶ ଅଳ୍ପ ଅସ୍ତରେ ଶେଷ ॥
କାଠରେ ହଳ ପ୍ରବାହୁଁ ବଢ଼ି ଗାରଫିଲ୍ ଧର ।
ମରିକିନ ମୁକ୍ତ ରାଜ୍ୟରେ ମହିଲେ ଆଣ୍ଡୁତ ଶିର ॥
କଲେଜର ବିଦ୍ୟା ସମସ୍ତ ଥୋଇ ପେଟ ଭିତରେ ।
କର୍ମେ କାଳେ ହେବ ଅକୃତୀ ତୁମ୍ଭ ଛାତିଟି ଥରେ ॥
ଦରକାର ବୃତ୍ତି ଯାଚିଲେ ଭିଡ଼ ପଡ଼ିବ ତହିଁ ।
ଭାବ ମେଡିକାଲ ବିଦ୍ୟାରେ ଇଚ୍ଛା ମଣିଲ ନାହିଁ ॥
ତହିଁ ବଳି ଅତି ଭିଡ଼ଟି ପୂର୍ତ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ ଉଦ୍ଭାଗ ।
ଏତେ ପରିଶ୍ରମ କେ କରେ ତହିଁ ତୁଚ୍ଛ ବିଭାଗ ॥
ସାବୋରପୁଣାରେ ରହିଛି କୃଷିବିଦ୍ୟା ମନ୍ଦିର ।
ହଂସା ଉଡ଼ିଗଲା ବସ୍ତୁତ ଅଟେ ସେ ସ୍ଥାନ ଦୂର ॥
ଚଷା ବିଦ୍ୟାଗୁଡ଼ା ଶିଖିଲେ କାଳେ ଚଷାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ।
ମଣି ତାଙ୍କୁ ଉପଦେଶିବା କାର୍ଯ୍ୟ ପଡ଼ିବ ଅଙ୍ଗେ ॥
ବୈଜ୍ଞାନିକ ଟେଲିଗ୍ରାଫର ବିଦ୍ୟା ଅତ କଠିଣ ।
ଜିଅଲିଜ ମାଇନିଙ୍ଗ ବା ବିଦ୍ୟା ଅଟଇ ହୀନ ॥
ବ୍ୟବସାୟ ବିଦ୍ୟା ଏ ଗୁଡ଼ା ଭାବ ଏହା ଅଧମ ।
କମିଷ୍ଟ ଦେହକୁ ମନକୁ କରିବାକୁ ଅକ୍ଷମ ॥
ଉପରେ ଉପରେ ଭାସିବା ଏଥେଁ ଚଳିବ କାହିଁ ।
ଜାତୀୟ ଆଳସ୍ୟ ଗୁଡ଼ାକ ଏଥେଁ ରହିବ ନାହିଁ ॥
ମନକୁ ଦେହକୁ କାର୍ଯ୍ୟରୁ ରଖା ଅନ୍ତର ତୁମ୍ଭେ ।
ବୁଝିଅଛ ସ୍ୱଖ ଜୀବର ତୁମ୍ଭ ପଡ଼ୁଥା ଭାବେ ॥
ପୁଣି ବିଦେଶରେ ଏଥିରେ ବହୁକାଳ ରହିବ ।
ଏହାକି ଆଳସ୍ୟ ଜୀବନେ ସହି ଭୂମ୍ଭର ହେବ ॥
ସେଦିନ ଟେରେଅଟ କଲେଣ ଛମ୍ଭ ସବିସ୍ତ୍ରା ଯାହା ।
ତହିଁ ପଶିବାକୁ ତରିଲ କର ମୁଖକୁ ଚାହିଁ ॥

Digitized by srujanika@gmail.com

ମନୋଯୋଗ ସ୍ଥିର ବୁଦ୍ଧିର　ସହ କାର୍ଯ୍ୟ ସେଠାରେ ।
ଦେଶେ ନିବାହିବାକୁ　ଆଗୁ ଭୟେ କାତରେ ॥
ଅକାଳ ଜୀବନ କେସନେ　ଉଠି ତହିଁ ସନ୍ତୋଷ ।
ଜଳାଇ ପାରିବ ହାକମ　ମାନଙ୍କର ବିଶେଷ ॥
ନ ହେଲେ ଏବେ ସମସ୍ତେ　ସଙ୍ଗ ଦେଶେ ବିଧାନ ।
ଶ୍ରମଙ୍କ ଶ୍ରମଥ ବ୍ୟକ୍ତିର　ସ୍ୱ ପ୍ରଭାବ ପ୍ରଧାନ ॥
ନିଜ ଦେଶ ନିଜ ଜାତିର　ପ୍ରତି ସେହି ପ୍ରଭାବ ।
ଫଟାଇପାରିଲେ ପାଳନ୍ତି　ନିଜ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଭାବ ॥
ମନ ନ ପଶିଲା ତହିଁରେ　ମୁଖ କର ବ୍ୟାଦାନ ।
ଖୋଜି ବୁଲି ହେଲ ସହରେ　ପ୍ରାଇଭେଟ ଟ୍ୟୁସନ ॥
ମାନ ପିତାମାତା ବହୁତ　ଅର୍ଥ ବ୍ୟୟ କରିଣ ।
ପଢ଼ାଇଣ ଥିଲେ ଅବଶ୍ୟ　ତାହା ହେବ ପୂରଣ ॥
ନିଜ ବିବେକର ମଣ୍ଡିଷ୍ଟ　ତହିଁ ବେଗେ ମୋଡ଼ିଲା ।
ଦେହିର ପ୍ରସାଦ ତୋଡ଼ାଷ୍ଟ　ତାଙ୍କ ହାତେ ଅଟିଲ ॥
ମଣିଲ ନିଜକୁ ମୂ ଧନ୍ୟ　ପିତା ହେଲେ ହରଷ ।
ନ ଭାବିଲ ଏଥି ତୁମ୍ଭର　ହେଲା କି ଅପଯଶ ॥
ଗୁଣ ପଣ୍ୟ ବିକା ଦୋକାନୀ　ନାଁ୨ମ ଖୋଲି ବଜାର ।
କିଣି ବିକ ହେଲ ନିଜକୁ　ପଣ୍ୟେ ନାହିଁଷ ସାର ॥
ଜିଣିଲା ଯେ ବ୍ୟକ୍ତି ଅର୍ଥରେ　ଭ୍ରମେ ନ ଭାବ କେବେ ।
ଫଟାଇଛି ତୋଡ଼ା ଗ୍ରନ୍ଥିଷ୍ଟ　ମନ ଉଲ୍ଲାସ ଭାବେ ॥
ଥିଲ ତାର ମନେ ନିଶ୍ଚୟ　ନାନା ଉପଢୌକନ ।
ସ୍ନେହଭାବେ ଦେଇ ତୋଷିବ　ବର କନ୍ୟାଙ୍କ ମନ ॥
କନ୍ୟାଷିର ଜଲକାଳରୁ　ଏକ ସ୍ନେହର ତୋଷ ।
ଥିଲ ତାକୁ ଇଚ୍ଛା ବିବାହେ　କରିଇବ ଦୋହରୀ ॥
ପାଠ୍ୟ ବିଧାନେ କରେ　ତାହା ହେଲା ସାଧନ ।
ତୋଡ଼ାର ସ୍ତ୍ରହେ ଯୁବକେ　କର ଅନୁଧାବନ ॥
ଶୋକାଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କେହିବା　ଯୁକ୍ତି କରିବେ ଆସି ।
ବାପେ କେଲେ ଟଙ୍କା ତୋଡ଼ାଷ୍ଟ　ଆମ୍ଭେ କାହିଁକି ଦୋଷୀ ॥
ଏଥକୁ ପଗ୍ଭରେ ମୁଁ ଭାଲ　ଭଲ କହିଲ ବାରେ ।
ହସ୍ତକୁ ରଷ୍ଟିଣ ଗ୍ରନ୍ଥରେ　ଖୋଜି ହୃଦୟାଗାରେ ॥
ଯେଉଁଦିନୁ ତୁମ୍ଭେ ଉଚିତ　ଭଲ ମନ୍ଦ ବିଚାର ।
କରି ପାରିଅଛ ଜୀବନେ　ତହିଁ କେତୋଷ୍ଟ ସାର ॥
ବାପ ମାଆଙ୍କର ଆଦେଶ　ଭକ୍ତି ନାହିଁ ଜୀବନେ ।
ତେବେ କିମ୍ପା ତୋଡ଼ା ସମସ୍ତେ　ପିତୃ ଭକ୍ତି ଏସନେ ॥
ହେଲା ଯୁକ୍ତି ନାହିଁ ତହିଁକି　ପୁଛିଥିଲ କି ଏହା ।
ବାପାଙ୍କ ଭକ୍ତିରେ ତୁମ୍ଭର　କେବେ କନ୍ୟାର ବାହା ॥
ନ ଘଟିବ ତୁମ୍ଭ ଭାଗ୍ୟରେ　ଅବା କନ୍ୟା ତୁମ୍ଭର ।
ନ ଜଣିବେ ଏହି ତୋଡ଼ାର　ବିଚାରରୁ ପନ୍ଦର ॥

ଯାଦୁସ୍ଥ ବୁଦ୍ଧିରେ ତୁମ୍ଭର　ସେହି କନ୍ୟାଗଣଙ୍କୁ ।
ତମ୍ଭ ଚିପି ଫିଙ୍ଗି ଦେବ କି　ଗଙ୍ଗାସାଗର ଠାକୁ ॥
ମୁହଁ ଜାଣେ ଏହା ନିଶ୍ଚୟ　ତୁମ୍ଭେ ଯେତେ ଅଜିବ ।
ପନ୍ଦର କନ୍ୟାଙ୍କୁ ସତର　ତୋଡ଼ା ଦେବେ ନ ଦେବ ॥
ଦେବା ପାଇଁ ଧନ ଥିଲେବି　ଏହି ଉପାୟେ ଧନ ।
ଅପଚୟ କଲେ ସମାଜ　ମାନ ନ ହେବ ବର୍ଦ୍ଧନ ॥
ଜଗତେ ସଭ୍ୟତା ବୃଦ୍ଧିର　ଅଟେ ଧନ ନିଦାନ ।
କରିଣିସ୍ଥ ବାହା ବିଧାନେ　କର ତା ଅବସାନ ॥
ଓଡ଼ିସ୍ଥ ବୁଦ୍ଧିରେ ଅଥବା　ଆଂଗ୍ଲିଆ ବୁଦ୍ଧିରେ ।
ନ ଚୁଚଇ କେବେ ମନକୁ　ଏହା ଜାଣିଷ ଧୀରେ ॥
ପାହିଲ୍ଲାଏ ଟଙ୍କା ଉପରେ　ଦେବା ପାଇଁ ଦାନ ।
'କରଣ ସଭା'କୁ ସଂକଳ୍ପ　ବାପା ନ କଲେ ଜ୍ଞାନ ॥
ତୁମ୍ଭେ ପାଠପଢ଼ା ଯୁବକେ　କେବେ ଭାବ କି ଅରେ ।
ପାହିଲ୍ଲ ପାଣ୍ଠିର କଳରେ　କିସ ହୋଇ ନ ପାରେ ॥
ବଙ୍ଗଦେଶ ଗୁଣ୍ଡ ପାଣ୍ଠିରେ　ଗଲ ଯାପାନ ଦେଶ ।
ଛତ୍ରାବାସ ଖଣ୍ଡି ତୁମ୍ଭର　ହୋଇ ନ ପାରେ ଶେଷ ॥
ଶ୍ୱଶୁର ବୁଢ଼ାଲୁ ମଗିଲ　ପହିଁ ପାଇ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ।
କଙ୍କଣଚୂଡ଼ ବା ଯା ହେଉ　ଘରେ ଅଣିବ ଧନ ॥
ଏଥି ଶିଖାଇଲ ନାରୀଙ୍କୁ　ଭୂଷଣର ଆଦର ।
କାହିଁକି ହୁଁକାର ସ୍ତ୍ରୀ ଶିକ୍ଷା　କରୁ ଦେଶ ଉଦ୍ଧାର ॥
ଶ୍ରୀଅଙ୍ଗ ଲାଗିଲେ ଧନର　ବଡ଼ ମହତ ପଣ ।
ବଢ଼ଇ ବୋଲିଣ ଜାଣିଲ　ଶିକ୍ଷା ତୁମ୍ଭର ଧନ୍ୟ ॥
ନାହିଁ ଭାଇ ଫେର ଅନାଥ　ନିଜ ସମାଜ ଦେଶ ।
ଋଣ କାଟିଲ କୁସଂସ୍କାରରେ　ବୁଡ଼ିଅଛି ବିଶେଷ ॥
ଧନ ଅରଜନେ ସୁମତ　ଦିଅ ହେଲା ନ କର ।
ଅଯଥାର୍ଥ ବ୍ୟୟ ସାଧନ　କର ମନରୁ ଦୂର ॥
ଧନର ମନର ବିଦ୍ୟାର　ମିତାଗ୍ରର ସାଧନ ।
କରୁ ଦେଶୋନ୍ନତ ବିଧାନେ　ଯୁକ୍ତ କର ସ୍ୱମନ ॥
ଗରବ ଅଟଇ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ　କର ମୁଖେ ବଖାଣ ।
ଦୂର ହେବ କେଉଁ ଉପାୟେ　ନାହିଁ ତହିଁରେ ଧ୍ୟାନ ॥
ମନେ କର ବଡ଼ ଉତ୍କାଳ　ହେଲେ ଦେଶ ଉଦ୍ଧାର ।
କରିବ ବଚନ ସ୍ୱରଣ୍ଣେ　କିସ ଲେଡ଼ା କାର୍ଯ୍ୟର ॥
ଜାଣ ନାହିଁ ଦେଶ ଉତ୍କଳ　ଶୀ ଭାଇଙ୍କ ଧନ ।
ଶୋଷଣେ ଫୁଲ୍ଲାଏ ପେଟକୁ　ଏ କି ଦେଶ ରକ୍ଷଣ ॥
ବଡ଼ାଅ ଚଷାଙ୍କ ଗୃଷ୍ଟିରେ　ଶସ୍ୟ ଯାଉ ସୁଦୂର ।
ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥସ୍ଥ ଶିଳ୍ପିର　ଶିଳ୍ପ ଫେରୁ ଫସାର ॥
ବିନିମୟେ ଅର୍ଥ ଅଗମ　କର ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଦେଶେ ।
ଯଥା ବିନିଯୋଗେ ଅର୍ଥର　ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଅସର ପାଶ ॥

Digitized by srujanika@gmail.com

"ଋଣକାରୀ ପିତା" ଶତ୍ରୁ ଯେ ବନ୍ଧୁନନରୁ ଜାଣ ।
ଦେଶ ଶ୍ରୀରଖାର ଋଣରେ ତହିଁ ସୁଖୀ କି ପ୍ରାଣ ॥
ଋଣ ବୃଦ୍ଧି ଦେଶ ଲୋକର ଲୋପ କର ଯତନେ ।
ଅଫଲନ୍ତ୍ର ବ୍ୟୟ ସ୍ୱଭାବ ଦେଶ ନାଶ କେସନେ ॥
କରଇ ବୁଝାଇ ବରତ ବଖ ଡାକୁ ତହିଁ ରୁ ।
ଫଳନ୍ତ୍ର ବ୍ୟୟର ବଗ୍ଗର ଘରେ ଘରେ ପ୍ରସରୁ ॥
ଶ୍ରେଷ୍ଠନାଇ ବାଣ ପୋଡ଼ିବା ଦେବାଳୟ ତୋଳିବା ।
ଗାଧ୍ୟ ପୂଜା ନାଟ କୀର୍ତ୍ତନ ଶୋଭା ଯାତ୍ରା ଦେଖିବା ॥
ପ୍ରୟୋଜନ ନାହିଁ ଏମନ୍ତ୍ର ଗୁରୁମନ୍ତ୍ର ରଚନ ।
ମଣ୍ଡନ ସମ୍ବୁକ୍ତ ନିର୍ମ୍ମାଣ କରି ବାସ ଭବନ ॥
ଏହିପରି ବ୍ୟୟଗୁଡ଼ାକ ଥରେ ହେଲେ ସାଧନ ।
ସଞ୍ଚିତ ଧନର ଲୋପ ଯେ ତହିଁ ତାର ବିଧାନ ॥
ଅଫଲନ୍ତ୍ର ବ୍ୟୟ ଏମାନ ଏଥି ଦେଶ ନିର୍ଦ୍ଧନ ।
କରଇ ଯେ ବ୍ୟକ୍ତି ଏମାନ ସେହି ବୃଥାଭମାନ ॥

ତଡ଼ାଗ ଖନନ ନିଦାଘେ ଜଳ ସେଚ ମିଷ୍ଟରେ ।
ଯାହାଦ୍ୱାରା ରକ୍ଷା ହୁଅଇ ଶସ୍ୟ ଅବ ଭୂମିରେ ॥
ବିଦ୍ୟାଦାନ ସ୍ଥଳ ସ୍ଥାପନ ବୃଦ୍ଧି ପ୍ରଦାନ ଅବ ।
କାର୍ଯ୍ୟରେ ଦେଶର ବଢ଼ଇ ସ୍ୱାବଲମ୍ବନ ବଧ ॥
ଏଥେଁ ଯେଉଁ ଅର୍ଥ ବ୍ୟୟିଷ୍ଟ ତାହା ଶତ ଗୁଣରେ ।
ବଢ଼ାଏ ସମ୍ପଦ ଦେଶର ନାମ "ଫଳନ୍ତ୍ର" ଧରିରେ ॥
ପୁଅ ବାହାଘରେ ପଗ୍ଗଶ 'ରସ କଦମ୍ବ' ଗଛ ।
ନକରୁ ବରଷ ସ୍ୱେପାଅ ତେତେ ଶ୍ରୀଫଳ ବୃକ୍ଷ ॥
କଦମ୍ବ ଗଛର ସୁରସ ସେହି ସ୍ୱତରେ ଯିବ ।
ନାଗ୍ଗକେଳ ରସ ମଧୁର ପରେ ବଂଶ ପୋଷିବ ॥
ଅଫଲନ୍ତ୍ର ବ୍ୟୟ ସାଧନେ ମୋଟ ଧନ ଦେଶର ।
କମ କମି ଅସି କଲ୍ପଣି ଶୂନ୍ୟ ସ୍ଥାନାଧିକାର ॥
ଫଳନ୍ତ୍ର ବ୍ୟୟରେ ବଢ଼ାଅ ତାହା ଜାଣିଅମାନ ।
ବଢ଼ିବ ତଦ୍ୱାରା କରିବ ସୁଖେ କାଳ ଯାପନ ॥

ଶ୍ରୀ ରାଧାମୋହନ ମହାନ୍ତି ।

ସ୍ତ୍ରୀ ଶିକ୍ଷା ।

ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷା ଦେବା ବିଷୟରେ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ଆପତ୍ତି କରାଯାଏ । ପ୍ରଥମତଃ ଲେଖାପଢ଼ା ଏବଂ କିଛି ହିସାବ ଛଡ଼ା ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଅଧିକ ଶିକ୍ଷା ଅନାବଶ୍ୟକ । କାରଣ କଣ ? ତୁମ୍ଭେମାନେ ଭାବୁଛ ଯେ ଧନ ଉପାର୍ଜ୍ଜନ କରିବା ଏବଂ ଉଚ୍ଚପଦ ଲାଭ କରିବାହିଁ ଉଚ୍ଚ ଶିକ୍ଷାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ, ନତୁବା ସରକାରୀ ଚାକରୀ ନିମନ୍ତେ ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷାର ପ୍ରୟୋଜନ ; ପୁଣି ଧନ ଉପାର୍ଜ୍ଜନ କ୍ଷମତା ଦିବା ସରକାରୀ ଚାକରୀ ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଅନାବଶ୍ୟକ, ସେହେତୁ ପୁରୁଷମାନେ ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର ପ୍ରତିପୋଷଣ ଭାର ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି । ଅତଏବ ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷା ଅନାବଶ୍ୟକ । କିନ୍ତୁ ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କର ବୁଝିବା ଉଚିତ ଯେ ଜ୍ଞାନ ସକାଶେ ବିଦ୍ୟା ଶିକ୍ଷା କରାଯାଏ, ସ୍ୱାର୍ଥପରତା ନୁହେ, ବିଦ୍ୟା ଶିକ୍ଷାର ପରିଣାମ, ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ-ବଶତଃ ଅଳ୍ପ ଧନ ଉପାର୍ଜ୍ଜନ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ବିଦ୍ୟା ଶିକ୍ଷା କରାଯାଉ ଥିଲେହେଁ, କେବଳ ଧନ ସମ୍ପାଦନ କରିବା ଶିକ୍ଷାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ନୁହେ । ଅବଶ୍ୟ ଶିକ୍ଷାଦ୍ୱାରା ତୁମ୍ଭେ କୌଣସି ହେଉ କାର୍ଯ୍ୟ ସୁଚାରୁରୂପେ ନିର୍ବାହ କରି ପାର, କୌଣସି ବ୍ୟବସାୟ ଚଳାଇପାର, ବାଦାନୁବାଦ କରି କୌଣସି ପକ୍ଷ ସମର୍ଥନ କରିପାର, କୌଣସି ଗ୍ରେଥର ଚିକିତ୍ସା କରିପାର । କିନ୍ତୁ ଶିକ୍ଷାଦ୍ୱାରା ମାନସିକ ଶକ୍ତିର ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ସାଧନ କରିବାକୁ ହୁଏ, ଚିତ୍ତ ନିର୍ମ୍ମଳ ହୁଏ, ହୃଦୟ ପ୍ରସାରିତ ହୁଏ ଏବଂ ତହିଁରେ ଉଦାରଭାବ ଅଙ୍କୁରିତ ହୁଏ ପୁଣି ସଚ୍ଚରିତ୍ର ସଂଗଠିତ ହୁଏ । ଉଚ୍ଚ ଶିକ୍ଷାଦ୍ୱାରା ମନୁଷ୍ୟମାନେ ସୁଦକ୍ଷ ହୁଅନ୍ତି, କର୍ମ୍ମପଟୁ ହୁଅନ୍ତି ଏବଂ ଜାତିର, ଦେଶର ପୁଣି ଲୋକର ଉପକାର କରିବାକୁ ସମର୍ଥ ହୁଅନ୍ତି; ପୁଣି ଅମୃ ଜ୍ଞାନ ଲାଭ କରନ୍ତି ଏବଂ ଈଶ୍ୱରଙ୍କର ମହିମା ଅନୁଭବ କରନ୍ତି ।

ସ୍ୱଭାବତଃ ପୁରୁଷ ଜାତିର ଯେପରି ଧୀ ଶକ୍ତି ଏବଂ ଚିତ୍ତବୃତ୍ତି ଅଛି ସ୍ତ୍ରୀର ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ଶକ୍ତି ଓ ବୁଦ୍ଧି ଅଛି । ମାନବ ଜାତିର ଏହି ଈଶ୍ୱର ଦତ୍ତ ଶକ୍ତି ପରିବର୍ତ୍ତନଶୀଳ ଅଟେ । ଏହି ଶକ୍ତିର ଯଥା ସମ୍ଭବ ଉତ୍ତରୋତ୍ତର ବର୍ଦ୍ଧନ କରିବା ସର୍ବଦା କର୍ତ୍ତବ୍ୟ । ମାନବ ଜାତିର ହିତ ସାଧନରେ ଏହି ଶକ୍ତି ନିୟୋଜିତ ହେବାହିଁ ଈଶ୍ୱରଇପ୍ରେତ । ପୁଣି ଉଚ୍ଚ ଶିକ୍ଷାଦ୍ୱାରା ପରିବର୍ଦ୍ଧିତ ଏବଂ ପରିମାର୍ଜ୍ଜିତ ହୁଏ । ତେବେ କେହି ବିବେକବାନ୍ ପୁରୁଷ କହି ପାରିବେ ଯେ ସ୍ତ୍ରୀଜାତିର ଏହି ବୁଦ୍ଧି ନିଶ୍ଚୟ ବର୍ଦ୍ଧିତ ନ ହେବ ଏବଂ ତୁଚ୍ଛ ନିଜ କାର୍ଯ୍ୟରେ ପର୍ଯ୍ୟବସିତ ହେବ ? ସ୍ତ୍ରୀମାନେ କୌଣସି ଗୁରୁତର କାର୍ଯ୍ୟରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ନୁହନ୍ତି, ଆପଣାର ଜୀବିକା ନିର୍ବାହ ନ କରନ୍ତି, ସେଥିପାଇଁ ତୁମ୍ଭେମାନେ ସେମାନଙ୍କୁ ଉଚ୍ଚ ଶିକ୍ଷା ନ ଦେଇ ସେମାନଙ୍କୁ ଉଚ୍ଚ କରି ପାରିବ ନାହିଁ, କିମ୍ବା ନାମ ମାତ୍ର ସାମାନ୍ୟ ଶିକ୍ଷାଦେଇ ସେମାନଙ୍କୁ ଅଳ୍ପାଳକ ମୂର୍ଖା ମୁଗ୍ଧା ବାଳିକା କରି ରଖି ପାରିବ ନାହିଁ । ଉଚ୍ଚ ଶିକ୍ଷା ପାଇବାଦ୍ୱାରା

Digitized by eGangotri@gmail.com

କି ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର କ୍ଷତି ହୁଏ ? ଉଚ୍ଚ ଶିକ୍ଷାରୁ କି ସେମାନେ ଉନ୍ନତି ଲାଭ କରି ପାରିବେ ନାହିଁ ? ସ୍ତ୍ରୀ ପୁରୁଷ ଉଭୟଙ୍କ ଜାତିର ସମ୍ବନ୍ଧରେ ମାନବ ଜାତିର ଉନ୍ନତି ସାଧିତ ହୁଏ । ସ୍ତ୍ରୀ ଜାତିର ଅବନତିରେ କୌଣସି ଜାତି ଉନ୍ନତି ଲାଭ କରି ପାରି ନାହିଁ । କୌଣସି ଜାତିର ଉନ୍ନତି ବା ଅବନତି ସେହି ଜାତିର ସ୍ତ୍ରୀଲୋକ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରେ । "ନାରୀ ଯତ୍ର ପୂଜ୍ୟନ୍ତେ ରମନ୍ତେ ତତ୍ର ଦେବତାଃ" ।

ଶିକ୍ଷିତା ରମଣୀମାନେ ଗୃହ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଅବହେଳା କରନ୍ତି ବୋଲି ଉଚ୍ଚ ଶିକ୍ଷା ପ୍ରତି ଅଭି ଏକ ଅପତ୍ତି । ସତ୍ୟ, ଅନେକ ବାଳିକା ରନ୍ଧନାଦି ଗୃହ କର୍ମ୍ମ ପ୍ରତି ନାସିକା କୁଞ୍ଚନ କରନ୍ତି, ପାରିବାରିକ କର୍ମ୍ମ ପ୍ରତି ଅଶ୍ରଦ୍ଧା ଏବଂ ଅବହେଳା କରିବା ଲାଗି ପ୍ରକୃତ ଗୃହିଣୀ ହୋଇ ପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ନାରୀ ସାଧାରଣ ପ୍ରତି ଶିକ୍ଷା କ୍ଷେତ୍ର ନିଷିଦ୍ଧ ଥିବା ଲାଗି କେହି କେହି ଶିକ୍ଷିତା ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କଠାରେ ଏହି ଦୋଷ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୁଏ । କିନ୍ତୁ ଯେତେବେଳେ ସ୍ତ୍ରୀ ଜାତିରେ ସାର୍ବଜନୀନ ଶିକ୍ଷା ପ୍ରଚଳିତ ହେବ, ବାଳକମାନଙ୍କ ପରି ବାଳିକା ପ୍ରତି ସର୍ବତ୍ର ଶିକ୍ଷା କ୍ଷେତ୍ର ଉନ୍ମୁକ୍ତ ରହିବ, ସେତେବେଳେ ସ୍ତ୍ରୀ ଶିକ୍ଷାରେ ଆଉ ଏହି ଦୋଷ ଦେଖାଯିବ ନାହିଁ । ପୂର୍ବକାଳରେ ପ୍ରାଚୀନ ଭାରତରେ ଯେତେବେଳେ ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ଆପଣାର ଶକ୍ତି ସାମର୍ଥ୍ୟ ଦେଖାଇବାକୁ ପୁରୁଷଙ୍କ ସହିତ ସମାନ ଅବକାଶ ପାଉଥିଲେ ସେତେବେଳେ ଭାରତ ରମଣୀମାନେ ଗୃହ କର୍ମ୍ମ ନିର୍ବାହରେ ଅପଟୁ ବା ଅନାଗ୍ରହ ନ ଥିଲେ ପୁଣି ମାନସିକ ଉନ୍ନତି ସାଧନରେ କିମ୍ବା ନାରୀ ଧର୍ମର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଓ ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ ରକ୍ଷାରେ ଉଦାସୀନ ନଥିଲେ । କୌଣସି ସ୍ତ୍ରୀଲୋକ ଯେତେ ବିଦ୍ୟାଶାଳିନୀ ହୁଅନ୍ତୁ, ଯେତେ ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତ ବଂଶଜା ହୁଅନ୍ତୁ ପଛେ ଗୃହ ରାଜ୍ୟରେ ଅଧିକାରିଣୀ ଓ ପ୍ରକୃତ ଗୃହିଣୀ ହେବାକୁ ହେଲେ ତାହାଙ୍କର ନିଜେ ସକଳ ଗୃହକର୍ମ୍ମ କରିବାର ଜାଣିବା ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ । ଗୃହ କର୍ମ୍ମକାଣ୍ଡ ଜ୍ଞାନାଭାବରେ କେହି ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକ ପ୍ରକୃତ ଗୃହିଣୀ ହୋଇ ପାରନ୍ତି ନାହିଁ ଏବଂ ସେହି ଗୃହରେ କଦାପି ସୁଖ ଶାନ୍ତି ରହେ ନାହିଁ । ଜଣେ ଅଧେ ନୁହନ୍ତି ; ସ୍ତ୍ରୀ ମାନେ ଯଦି ଶିକ୍ଷା ପ୍ରାପ୍ତ ହୁଅନ୍ତି ତେବେ ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ପ୍ରକୃତ ଗୃହିଣୀ ହେବେ, ସନ୍ତାନ ପାଳନ କରିବେ ଏବଂ ମାନବ ଜାତିର ଉନ୍ନତି ସାଧନ କରିବାକୁ ସକ୍ଷମ ହେବେ ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ ।

ଉଚ୍ଚ ଶିକ୍ଷା ପ୍ରତି ଅଭି ଏକ ଅପତ୍ତି । ପୁତ୍ର ସନ୍ତାନମାନଙ୍କୁ ବିଦ୍ୟାଶିକ୍ଷା ଦେବାଦ୍ୱାରା ପିତା ମାତାଙ୍କର ଏବଂ ବଂଶର ଉପକାର ହୁଏ । ପିତା ମାତାଙ୍କୁ ବୃଦ୍ଧକାଳରେ ପୁଅମାନେ ପୋଷନ୍ତି କିନ୍ତୁ ଝିଅମାନେ ସେତେବେଳେ କେହି ପାଖରେ ରହନ୍ତି ନାହିଁ । ଏମାନେ ଯେଉଁ ଶ୍ୱଶୁରଘରକୁ ଚାଲି ଯାଆନ୍ତି । ପୁଣି ପୁତ୍ରମାନେ କେବଳ ସନ୍ତାନ ସନ୍ତତି ଉତ୍ପାଦନ କରି ବଂଶ ରକ୍ଷା କରନ୍ତି । ଅତଏବ ପୁତ୍ର ଜନ୍ମରେ ପିତା ମାତା ଯେପରି ଆନନ୍ଦିତ ହୁଅନ୍ତି, କନ୍ୟା ଜାତ ହେଲେ ସେହିପରି ବିଷାଦଯୁକ୍ତ ହୋଇ ପଡ଼ନ୍ତି । ସୁତରାଂ ସ୍ତ୍ରୀ ଶିକ୍ଷା ପ୍ରତି ଲୋକେ ଏକାନ୍ତ ଉଦାସୀନ ରହନ୍ତି । ଭାରତବାସୀ ହିନ୍ଦୁ ପିତା ମାତାମାନେ ଆପଣାର ଧର୍ମ୍ମ ଏବଂ ଚରିତ୍ରର ପରିମାଣ ବିଷୟରେ କନ୍ୟା ପ୍ରତି ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅତ୍ୟାଗ୍ରହ କରନ୍ତି । ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ ମନୁ ମହର୍ଷି କହିଛନ୍ତି ପୁତ୍ରମାନଙ୍କ ପରି କନ୍ୟାମାନଙ୍କୁ ପାଳନ କରିବ । ଏହି ବ୍ୟବସ୍ଥା ବିରୋଧରେ ପିତା ମାତାମାନେ କନ୍ୟାମାନଙ୍କୁ ପୁତ୍ରପରି ପାଳନ କରନ୍ତି । କନ୍ୟାକୁ ହତାଦର କରିବା ଅଟେ ପିତାର ଜଘନ୍ୟ ସ୍ୱାର୍ଥପରତା ଏବଂ ଅସ୍ୱାଭାବିକ ବ୍ୟାପାର । ତୁମ୍ଭେମାନେ ଜାଣୁଛ ଯେ ତୁମ୍ଭର କନ୍ୟା ଭବିଷ୍ୟତ ଜୀବନରେ ତୁମ୍ଭର ବା ତୁମ୍ଭ ପୁତ୍ରର କୌଣସି ଉପକାର କରି ପାରେ ନାହିଁ. ତୁମ୍ଭ ପାଇଁ ଧନ ଉପାର୍ଜ୍ଜନ କରି ଆଣି ଦିଏ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ତୁମ୍ଭର ଶ୍ୱଶୁର ଏବଂ ସମ୍ବନ୍ଧୀ ଯଦି ଏହି ଭାବନା କରନ୍ତି ତେବେ ତୁମ୍ଭେ ଗୁଣବତୀ ସୁଶିକ୍ଷିତା ପତ୍ନୀ ବା ପୁତ୍ରବଧୂ କେଉଁଠାରୁ ପାଇବ ? କନ୍ୟାର ଶିକ୍ଷା ପ୍ରତି ଅବହେଳା ଏବଂ ଅଶ୍ରଦ୍ଧା କରି ତୁମ୍ଭେମାନେ କେବଳ ନିଜର ହାନି କରୁ ନାହିଁ, ସମାଜର ଏବଂ ଜାତିର ଅଶେଷ କ୍ଷତି ସାଧନ କରୁଅଛ । କନ୍ୟାଟିକ ଖୁଆଇ, ପିଆଇ, ବଢ଼ାଇ, ସାଲଙ୍କୃତା କରି ଶ୍ୱଶୁରଘରକୁ ପଠାଇ ଦେଲେ କନ୍ୟା ପ୍ରତି ତୁମ୍ଭର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଶେଷ ହୁଏ ନାହିଁ । ଜ୍ଞାନାଭାବରୁ ସ୍ତ୍ରୀ ଜୀବନ ବୃଥା ହୋଇ ଯାଏ । ଜ୍ଞାନ କଣ ? ଯାହାଦ୍ୱାରା ଲୋକ ଉତ୍ତରୋତ୍ତର ଉନ୍ନତି ଲାଭ କରି ପାରେ ତାହାହିଁ ଜ୍ଞାନ । ସାଧନା ବ୍ୟତୀତ ଏହି ଜ୍ଞାନ କିପରି ଲବ୍ଧ ହୋଇପାରେ ? ଆଜିକାଲି ବାଳିକାମାନଙ୍କୁ ଯେଉଁ ନାମ ମାତ୍ର ବାହ୍ୟଶିକ୍ଷା ଦିଆଯାଏ, ସେହି ଶିକ୍ଷାଦ୍ୱାରା କି ଏମାନଙ୍କର କୌଣସି ଉପକାର ହୋଇପାରେ ? ସେହି ଶିକ୍ଷାଦ୍ୱାରା କି ସେମାନେ ଜାତିର, ସମାଜର କିମ୍ବା ନିଜ ସ୍ୱାମୀର କୌଣସି ଉପକାର କରି ପାରନ୍ତି ? କେବେ କୌଣସି ଜାତି ଆପଣାର ସ୍ତ୍ରୀ ଜାତିକ ଛାଡ଼ି ସାମାଜିକ ହେଉ, ସ୍ୱାଳ-ନୈତିକ ହେଉ ବା ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ହେଉ କୌଣସି ଉନ୍ନତି କରି ପାରିଅଛି କି ?

ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ପୁରୁଷମାନଙ୍କ ପରି ଯଥାସମ୍ଭବ ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷା ନ ପାଇବାରୁ ସେମାନେ ଭାବନ୍ତି ଯେ ସେମାନେ ନିଜେ ନିଜେ କିଛି ନୁହନ୍ତି, ପୁରୁଷହିଁ ସେମାନଙ୍କର ସର୍ବସ୍ୱ । ସେମାନେ ଉପଯୁକ୍ତ ଶିକ୍ଷା ପାଇଲେ ସେମାନଙ୍କର ଏହି ଅସହାୟତା ଦୂର ହେବ । ଆତ୍ମ-ସମ୍ମାନ ଓ ଆତ୍ମନିର୍ଭରଶୀଳତା ଆସିବ । ସେମାନ

Digitized by Srijanika@gmail.com

ଆପେ ଆପଣାକୁ ପୋଷି ପାରିବେ ପୁଣି ହୁଏତ ଅନେକ ଅକ୍ଷମ ପୁରୁଷମାନଙ୍କୁ ପୋଷି ପାରିବେ । ସେମାନେ ଯଦି ଇଚ୍ଛା କରନ୍ତି ସେମାନେ ନିଜର ଜୀବନଯାତ୍ରାନିର୍ବାହ ନିମନ୍ତେ, ଅନ୍ତତଃ ଗଣ୍ଡେ ଖାଇବା ଓ ଖଣ୍ଡେ ପିନ୍ଧିବା ନିମନ୍ତେ ବିବାହ ନ କରି ରହି ପାରନ୍ତି ଏବଂ ବ୍ରହ୍ମଚାରିଣୀ ହୋଇ ଲୋକୋପକାର ବ୍ରତ ପାଳନ କରି ପାରନ୍ତି । ପୁଣି ସେମାନେ ଯେତେବେଳେ ବିବାହ କରି ସ୍ୱାମୀସହ ବାସ କରନ୍ତି ସେତେବେଳେ ସ୍ୱାମୀ ଗୃହରେ ଲକ୍ଷ୍ମୀରୂପରେ ପ୍ରବେଶ କରନ୍ତି, ପରମ ଆଦରର ପାତ୍ରୀ ହୁଅନ୍ତି । ବିଶେଷ ଭାବରେ ଗୌରବାନ୍ୱିତ ହୁଅନ୍ତି, ସ୍ୱାମୀଙ୍କର ପ୍ରକୃତ ସହଧର୍ମିଣୀ, ସହଗୁରୁଣୀ ଏବଂ ଅର୍ଦ୍ଧାଙ୍ଗିନୀ ହୁଅନ୍ତି । ପାଶବିକ ପ୍ରେମ ଦେଇ ନୁହନ୍ତି, ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକଭାବରେ ଅଙ୍ଗବନ ଅର୍ଦ୍ଧାଙ୍ଗିନୀ ହୁଅନ୍ତି, ଜୀବନଯାତ୍ରାନିର୍ବାହରେ, ଗୃହସ୍ଥଧର୍ମ ପାଳନରେ ପରସ୍ପର ସହାୟ ହୁଅନ୍ତି ।

ସ୍ତ୍ରୀମାନେହିଁ ପୁରୁଷମାନଙ୍କର ଏବଂ ଭାବୀ ବଂଶଧରମାନଙ୍କର ଚରିତ୍ର ଗଠନ କରନ୍ତି । ସନ୍ତାନ-ମାନଙ୍କ ହୃଦୟରେ ଜାତୀୟ ଇତିହାସ ଓ ଜାତୀୟ ସାହିତ୍ୟ ପ୍ରତି ଅନୁରାଗ, ସତ୍ୟ ପ୍ରତି ଭକ୍ତି ଏବଂ ଦେଶ ପ୍ରତି ପ୍ରଗାଢ଼ ଅନୁରାଗ ଜନ୍ମାଇ ଦିଅନ୍ତି, ଜୀବନର ପବିତ୍ରତା ରକ୍ଷା କରନ୍ତି, କୋମଳ ବାଲ୍ୟ ଜୀବନରେ ସନ୍ତାନମାନଙ୍କୁ ଉତ୍ତମଭାବରେ ଏବଂ ସୁନ୍ଦରରୂପରେ ଗଠିଥାନ୍ତି, ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଜୀବନର ତଥା ଜାତୀୟଜୀବନର ଗତି, ନୀତି ଓ ଚରିତ୍ରକୁ ପ୍ରଭାବାନ୍ୱିତ କରିଥାନ୍ତି । ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ ଯଦି ଏହି ସକଳ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ହୁଏ ତେବେ ସେମାନେ ପୁରୁଷଜାତିଠାରୁ ପୃଥକ୍ ହୋଇ ରହି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ପୁରୁଷଙ୍କ ଗତି, ନୀତି, ଗତି, ଅଭିଳାଷ, ଆକାଙ୍କ୍ଷା ଇତ୍ୟାଦିରେ ସହାନୁଭୂତି ଓ ସମବେଦନା ପ୍ରକାଶପୂର୍ବକ ଅଙ୍ଗବନ ସେମାନଙ୍କର ସହଯୋଗିନୀ ହୁଅନ୍ତି । ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ଉପଦେଶ ଦେବାରେ ପିତା ସମାନ, ଶୋକ ସନ୍ତାପବେଳେ ଶାନ୍ତ୍ୱନା ଦାନରେ ମାତା ସମାନ ଏବଂ ଜୀବନଯାତ୍ରାର ମରୁପ୍ରାନ୍ତରର ବିଶ୍ରାମ ସ୍ଥଳରୂପେ ପୁରୁଷାଦିରେ ବ ତ ଅଛନ୍ତି । ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷା ଏହା ସବୁ କ ପ୍ରବଳ କାରଣ ନୁହେ ? କୃଷି, ଶିଳ୍ପ, ବାଣିଜ୍ୟାଦି ବ୍ୟବସାୟ କରି ନଉବା ଗୃହର ବା ଗୋଚାରଣରେ କରି ଧନ ଉପାର୍ଜ୍ଜନ କରିବା ଅପେକ୍ଷା କ ହେ / ସ୍ୱାଭାବିକ ଏବଂ ଅଧିକ ଦାୟିତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ କାର୍ଯ୍ୟ ନୁହେ ? ଏଥିରେ କି ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷାର ପ୍ରୟୋଜନ ନାହିଁ ? କାରିଗର, ଗୋଲାମଗିରି କିମ୍ବା ଧର୍ମଗୁରୁ କରିବା ପାଇଁ ଯଦି ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷା ଦରକାର ହୁଏ, ତେବେ ରମଣୀର ରମଣୀୟ ପବିତ୍ର କାର୍ଯ୍ୟ ସାଧନ ସକାଶେ ଉଚ୍ଚତମ ଶିକ୍ଷା ଅବଶ୍ୟକ ଏଥିରେ ଲେଶମାତ୍ର ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଅଜି ଭାରତୀୟ ମହିଳା ଭିତରେ କି ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷା ସମ୍ଭବପର ? ବାଲ୍ୟ ବିବାହ ପ୍ରଥା ଦୂରୀଭୂତ ନ ହେବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ପକ୍ଷେ ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷା ଅସମ୍ଭବ । ଯାପାନକୁ ଦେଖ । ସେଠାରେ ଯେଉଁ ସ୍ତ୍ରୀଗଣ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଶିକ୍ଷାଲାଭ କରନ୍ତି ସେମାନେ ବିଦ୍ୟାଶିକ୍ଷା ଶେଷ ନ କରି ବିବାହ କରନ୍ତି ନାହିଁ । ଅମ୍ବର ଏହି ପବିତ୍ର ଭାରତଦେଶରେ ମଧ୍ୟ ପୂର୍ବକାଳରେ ଏହି ନିୟମ ଥିଲା । ମନ୍ୱାଦି ଋଷିମାନେ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରି ଯାଇ ଅଛନ୍ତି । ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ ଶେଷ ନ କରୁଣୁ ସ୍ତ୍ରୀ ବା ପୁରୁଷ କେହି ହେଲେ ସ୍ନାତ ହେବେ ନାହିଁ, ବିବାହ କରି ପାରିବେ ନାହିଁ । ବିବିଧ ପ୍ରକାର ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷା ଲାଭ କରିବାହିଁ ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ । ଆମ୍ଭେମାନେ ଏହି ଋଷି ମୁନିମାନଙ୍କର ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ନ ମାନି ପରମେଶ୍ୱର ନାମରେ ଘୋର ପାପାଚରଣ କରୁଅଛୁଁ । ଏହି ଅନ୍ଧ ପରମେଶ୍ୱର ପାଳନଦ୍ୱାରା ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଉନ୍ନତି ପଥ ଦିନକୁ ଦିନ ରୁଦ୍ଧ ହୋଇ ପଡ଼ୁଅଛି । ବେଦହିଁ ଆର୍ଯ୍ୟ ଜାତିର ପବିତ୍ର ପରମେଶ୍ୱର । ବେଦରେ ବାଲ୍ୟ ବିବାହର ବିଧାନ ନାହିଁ, ବରଂ ବାଲ୍ୟ ବିବାହ ବୈଦିକ ବିଧିର ପରମ ବିରୁଦ୍ଧ ପ୍ରଥା । ଶାସ୍ତ୍ରୋକ୍ତ ବିଧିର ମଧ୍ୟ ଦେଶ କାଳ ପାତ୍ର ଭେଦରେ ଭେଦ ହେବା ଉଚିତ । କିନ୍ତୁ ଯେଉଁ ପ୍ରଥା ବେଦ ବିରୁଦ୍ଧ, ଶାସ୍ତ୍ର ବିରୁଦ୍ଧ ଏବଂ ଦେଶ କାଳ ପାତ୍ରାସଙ୍ଗତ ତାହାକୁ ଅନ୍ଧ ପରମେଶ୍ୱର ନାମରେ ପାଳନ କରିବା କି ଘୋରତର ପାପର ବ୍ୟାପାର ! ଯେଉଁ ବାଲ୍ୟ ବିବାହ ହେତୁ ଭାରତର ଆର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କର ବଳ ଗଲା, ବପୁ ଗଲା, ବୀର୍ଯ୍ୟ ଗଲା, ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଗଲା, ସାହସ ଗଲା, ପରାକ୍ରମ ଗଲା, ଗୁଣ ଗଲା, ଜ୍ଞାନ ଗଲା ଯେଉଁ ବାଲ୍ୟ ବିବାହ ହିନ୍ଦୁର ରକ୍ତ ଶୋଷଣ କରି ଦୁର୍ବଳ ମାନବ ଶରୀରକୁ କଙ୍କାଳ କଙ୍କାଳମୟ କରି ପକାଉ ଅଛି ସେହି ବାଲ୍ୟ ବିବାହ ପ୍ରଥା ଅଜି ହିନ୍ଦୁ ସମାଜରେ ପ୍ରଚଳିତ ସ୍ତ୍ରୀ ଜାତିର ମଙ୍ଗଳ କାମନାରେ ଭାବୀ ବଂଶଧରମାନଙ୍କ ଉନ୍ନତି କାମନାରେ ଏହି କ୍ରୂର ପୈଶାଚିକ ବାଲ୍ୟ ବିବାହ ପ୍ରଥା ପ୍ରଶ୍ରୟ ଦେବା କଦାପି ଉଚିତ ନୁହେ । ଯେଉଁଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କର ବାଲ୍ୟ ବିବାହ ପ୍ରଥା ପ୍ରଚଳିତ ଥିବ ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷା ପାଇ ପାରିବେ ନାହିଁ । ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ଅବଶ୍ୟ ବିଶେଷରେ ଯୌବନପ୍ରାପ୍ତ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଶରୀରରେ, ମନରେ, ଗୁଣରେ ଏବଂ ଜ୍ଞାନରେ ପରିପକ୍ୱତା ପାଇବା ଉଚିତ । ଜ୍ଞାନର ଉତ୍କର୍ଷ ନ ହେଲେ ଶାସ୍ତ୍ରବିଧି ବନ୍ଧନରେ ବିବେକତା ଆସେ ନାହିଁ ।

ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଉଚ୍ଚ ଶିକ୍ଷାର ଆଉ ଏକ ପ୍ରତିବନ୍ଧକ । ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର ଅବରୋଧ ପ୍ରଥା ସେମାନଙ୍କ ଉଚ୍ଚ ଶିକ୍ଷା ପ୍ରାପ୍ତିରେ ବହୁ ଘଟାଉ ଅଛି । କେହି ପୁରୁଷକୁ ଅଜୀବନ ଗୃହ କୋଣେ ଅବରୁଦ୍ଧ ରଖି ସାଧୁ ଜୀବନ ଏବଂ ବିଦ୍ୟାଲାଭ [illegible]

Digitized by sujanika@gmail.com

ଦୂରରେ ରଖି ଗୁରୁ ଗୃହକୁ ନ ପଠାଅ, ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରେ ପ୍ରବେଶ ନିଷେଧ କର ; ଦେଖିବ ଯେ ସେହି ପୁରୁଷ କଦାପି ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷା ପାଇ ପାରିବ ନାହିଁ । ପୁରୁଷ ପକ୍ଷରେ ଯେଉଁ ନିୟମ, ସ୍ତ୍ରୀ ପକ୍ଷରେ ସେହି ନିୟମ । ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ଯଦି ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରେ ପ୍ରବେଶ କରି ପାରିବେ ନାହିଁ, ଗୁରୁଙ୍କ ନିକଟରେ ନିବାସ କରି ପାରିବେ ନାହିଁ, ଦେଶ ଦେଶାନ୍ତର ଭ୍ରମଣ କରି ପାରିବେ ନାହିଁ, ତେବେ ସେମାନେ କେବେହେଁ ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷାରେ ଭୂଷିତ ହୋଇ ପାରିବେ ନାହିଁ । ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଅଧିକାରରେ ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ ମୁକ୍ତି ଦିଆଯାଏ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଅବରୋଧ କି ସଙ୍କୁଚିତ ରଖା କରାଯାଇ ? ଜ୍ଞାନଦ୍ୱାରାହିଁ ସଂଯମ ଶିକ୍ଷା ହୁଏ । କାରାରୋଧ କେତେ କଠୋର ହେଉ ପଛେ ମନରୁ ବ୍ୟକ୍ତିଗତଭାବଲୀଳା ଦୂର କରିପାରେ ନାହିଁ । ଅତଏବ ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷା ଯେପରି ଦରକାର ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷା ସକାଶେ ଉନ୍ମୁକ୍ତାବସ୍ଥା ସେହିପରି ଆବଶ୍ୟକ ।

ଘୋର ଲଜ୍ଜାର ସହିତ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ସ୍ୱୀକାର କରିବାକୁ ହେବ ଯେ ଆମ୍ଭର ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର ଏହି ଦୁରବସ୍ଥାର କାରଣ କେବଳ ଆମ୍ଭେମାନେ, ପୁଣି ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଏ ହୀନାବସ୍ଥାର କାରଣ କେବଳ ଆମ୍ଭର ସ୍ତ୍ରୀମାନେ । ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷା ତ ଦୂରର କଥା, ମାନବୋଚିତ ସାଧାରଣ ଶିକ୍ଷାରୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ସେମାନଙ୍କୁ ବଞ୍ଚିତ କରି ରଖିଛେ, ସେମାନଙ୍କୁ କାରାରୁଦ୍ଧ କରି ରଖିଲେ, ସେମାନଙ୍କୁ କିଛି ଶିକ୍ଷା ଦେଲେ ନାହିଁ କିମ୍ବା ସେମାନଙ୍କୁ ଗୁରୁଜନଗୃହ ବାସ କରିବାକୁ ଦେଲେ ନାହିଁ, ସେମାନଙ୍କୁ ଅଜୀବନ ମୂର୍ଖ ମୂଢ଼ା କରି ରଖିଲେ, କେବଳ ଗୃହ କୋଣେ ଘରୁଣୀ କରି ରଖିଲେ, ରନ୍ଧାବଢ଼ା କରିବାହିଁ ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କର୍ମ ବୋଲି ବିଚାର କଲେ ପୁଣି ସେମାନଙ୍କୁ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ପାଶବ ବୃତ୍ତିର ପରିତୃପ୍ତିକା ବୋଲି ଜ୍ଞାନ କଲେ । ଏହି ଅବସ୍ଥାରେ ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ଅନ୍ଧକୂପରେ ପଙ୍କ-ମୃତ୍ତିକା ପରି ନ ରହି ବା ହେବେ କଣ ? ପୁଣି ପୁରୁଷ ଜାତି ଏମାନଙ୍କଠାରୁ ଶିଖିବେ କଣ ? ଶିଖନ୍ତି କେବଳ ଅଶିକ୍ଷା ବା କୁପୁରୁଷତା । ତେବେ ଜଗତର ଆଦର୍ଶ ଥିଲା ଯେଉଁ ଭାରତ ଯେ ଏବେ ସୁଗ୍ରେଜ, ଆମେରିକା ଓ ଜାପାନର ସଭ୍ୟଜାତିମାନଙ୍କ ପଛରେ ପଡ଼ିଥିବା ବିଚିତ୍ର କଣ ? ଯେଉଁ ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷା ଏବଂ ଉଚ୍ଚ ସାହିତ୍ୟ ପାଇଥିଲେ ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ପୁରୁଷର ସହଧର୍ମିଣୀ ହୁଅନ୍ତେ, ସହକାର୍ଯ୍ୟରେ ସହ-ଯୋଗିନୀ ହୁଅନ୍ତେ, ଆମ୍ଭେମାନେ ସେମାନଙ୍କୁ ସେହି ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷା ଏବଂ ଉଚ୍ଚ ସାହିତ୍ୟରୁ ବଞ୍ଚିତ କରି ଭାରତ ଭ୍ରମରେ ପଡ଼ିଲୁଁ । ଆଜି ଆମ୍ଭେମାନେ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ତଳେ ସ୍ୱ ରାଜ୍ୟ ସ୍ଥାପନ କରିବାକୁ ଚାହୁଁ ଅଛୁଁ କିନ୍ତୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ଯେତେବେଳେ ସ୍ତ୍ରୀଜାତିର ସ୍ୱାଧୀନତା ଛଡ଼ାଇ ନେଉଅଛୁଁ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ସ୍ୱ ରାଜ୍ୟ ବା ସ୍ୱାଧୀନତା ପାଇବାର କି ଯୋଗ୍ୟତା ଅଛି ? ତୁମ୍ଭେ କହିପାର ଯେ ଆମ୍ଭ ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର ଯଥେଷ୍ଟ ସ୍ୱାଧୀନତା ଅଛି, ନାହିଁ କେବଳ ସ୍ୱେଚ୍ଛାଚାରିତା । ସତ, ଅଛି । କିନ୍ତୁ ସ୍ୱାଧୀନତା କେଉଁଥିରେ ଅଛି ? ଅଳଙ୍କାର ସଧ ସାଧନାରେ ଅଛି, ବର କନ୍ୟା ନିର୍ବାଚନରେ ଅଛି, ଅନ୍ଧ ପରମ୍ପରା ପାଳନରେ ଅଛି, ଓସା ଉପାସରେ ଅଛି । ଶିକ୍ଷିତ ପୁରୁଷମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗ ସମିତିବେଳକୁ ଯେ ସବୁ କାଠ ପଥର, ଘର ଭିତରେ ମାଇପୀଙ୍କ ଅଗଟିରେ ସେ ସବୁ ତେତିଶ କୋଟୀ ଦେବ, ଠାକୁର ।

ଭାରତ ଯଦି ଉନ୍ନତି କରିବାକୁ ଚାହେଁ ତେବେ ସ୍ତ୍ରୀଜାତିଙ୍କୁ ଏହି ବନ୍ଧନରୁ ମୁକ୍ତ କରିବାକୁ ହେବ । ପୂର୍ବକାଳରେ ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ଜ୍ଞାନକ୍ଷେତ୍ରରେ ପୁରୁଷ ସହିତ ସମକକ୍ଷତା ପାଇଥିଲେ ବର୍ତ୍ତମାନ ସେହି ଅବସ୍ଥାକୁ ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ଉନ୍ନୀତ ହୁଅନ୍ତୁ । ସେମାନେ ମାତୃଭାଷାରେ ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷା ଲାଭ କରନ୍ତୁ । ଦେଖିବ ଯେ ସେମାନେ ତୁମ୍ଭର ମନୁଷ୍ୟତା ସାଧନରେ ସାହାଯ୍ୟ କରିବେ । ତୁମ୍ଭର ଅର୍ଦ୍ଧାଙ୍ଗ ସଙ୍ଗିନୀ ହେବେ ଏବଂ ଜୀବନର ଦାୟିତ୍ୱ ବୁଝିପାରି ତୁମ୍ଭର ସହଧର୍ମିଣୀ ଓ ସହଯୋଗିନୀ ହେବେ ସକଳପ୍ରକାର ସମାଜ ସଂସ୍କାର ମୂଳରେ ଏହି ସ୍ତ୍ରୀଜାତିର ଉନ୍ନତି ନିହିତ ଅଛି । ଏହି ଉନ୍ନତିହିଁ ଭାରତବାସୀମାନଙ୍କର ରାଜ-ନୈତିକ କ୍ଷମତା ବଢ଼ାଇବ ଏବଂ ଋଷି ମୁନି ଯୁଗର ଅଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଜୀବନ ଅର୍ଜନ କରିବ ।

ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ଚ ଚ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ମାଟୁଣୀ ।

କେତେ କେତେ ଶୋହା ଏ ଜୀବନେ ମୋର
ନିରେଖି ନାହିଁ ନୟନେ—
ବ୍ୟୋମ ବସୁନ୍ଧରା ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଉଠଇ
ଅନନ୍ତ ବିଶ୍ୱ ବିତାନେ ।
ସାଗର ଦିଗନ୍ତେ ବିହର ହରଷେ
ସୁଦୂର ଜଳଦ ତଳେ,
ରବି ଉଇଁବାର ପାଟଳ ସମ୍ପଦ
ଖେଳଇ ଗଗନେ ମାରେ ।
ଗୁରୁ ଉର୍ମିମାଳା କନକ ପୁଲକେ
ନଗୁଇ ଶିଖର ଶିରେ,
ତପଳ ମାଧୁରୀ ମୋହନ ବିଳାସେ
ଅମୃତାଏ ଢଳ ଢଳ ।
ବରଷାର ଧାରା ଅକାଶ ଅକମ୍ପ
ସଲିଳେ ଭସାଇ ଦେଇ,
ନିଜ ସିକ୍ତ ଭାଲେ ନିମିଷେ ଦୋସର
ଦିଏ ବିବା ନିଧି ଫେରି ।
ସେ ଅବା କି ଏକ ସୋପାନ ମାଳିକା
ମଣି ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ମାଣିକ୍ୟର,
ସ୍ୱର୍ଗ ଦେବତା କନକ ସରଣି
ମରତେ ଓହ୍ଲାଇବାର ।
ଯେତେ ଯହିଁ ଦେଖେ ବନ ପର୍ବତେ
ନିସର୍ଗ ନିମିଷ ଶୋହା—
ସେ ଭୋଟି ଭୋଟିକେ ଜଡ଼ି ହୋଇଅଛି
ଆଜ ତ ଏ ମୋର ହୁଆ ।
ଜଳରେ ଅନଳ, ଜଳଉଠେ ତେଜେ
ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ହୋଇ,
ତୋ ପ୍ରେମ ଅଙ୍କେକେ ଏ ସ୍ୱର୍ଗ ଛବି
ଦେଖିଥାଏ ବାରେ ମୁହିଁ ।
ଏ ଅନଳ ଶିଖା ଜ୍ୱାମ ଉଭୁରବେ
ବଦନ ଅଭ୍ରରେ ବଳି—
କି ପୁଲକେ ଅହା ତହିଁ ମଧ୍ୟେ ବାରୁ
ଦେଉଛି ଜୀବନ ଢାଳି ।
ଦୂର ଚକ୍ରବାଳେ ରବି ଉଇଁ ଆସେ
ମୋହନ ମୂରତି ଯେଉଁ ;
ତୁମ ମୁହାଗିରେ ଯାଏ ମଧୁଧାରା
ତହିଁ ଶତଗୁଣ ବିନ୍ଦୁ ।

କିଏ କାହିଁ କେଉଁ ଦୂର ପରଦେଶୁ
ଆସିଅଛି ଧନମାଳି ;
ବିଦେଶ ଭୂଇଁରେ ସେନେହ ମମତା
ଦିରତ କି ଆସେ କରି ?
ଜନମଭୂଇଁ ଯେ ଜନମ ଦେଇଛି
ଜନନୀରୁ ବଳି ବଡ଼ ;
ତହିଁ ସିନା ଉଠେ ଦୟାମୟୀ ପ୍ରୀତି
ପ୍ରାଣପୂରି ଅବିରଳ ।
ତୁମ ଜନ୍ମଭୂମି ଏ ବିଶ୍ୱ ବିତାନ,
ଅନନ୍ତ ଅପାର ପୁରୀ—
ଜଳନ୍ତ ସରଗେ ଉଠେ ଏ ଅନଳ
ଶିଖାରେ ଶିଖାରେ ଖେଳି ।
ପରକୁ ଅପଣା କରିଅଛୁ ବାରୁ,
ଅପଣାକୁ କରି ପର ;
ପରର ସେବାରେ ଦେଇ ଏ ଜୀବନ
ବିବା ଶିଖି ବଦନର ।
ପର ପାଇଁ ପ୍ରତି ଟିକି ହୃଦଶିରେ
କି ବିଶାଳ ସୁଧା ଧାରା,
ବିନ୍ଦୁ ବିନ୍ଦୁ ଦାନେ ଦେଉଛ ଭସାଇ
ଏ ବିଶ୍ୱ ଭୁବନ ସାରା ।
ଥିର ହୁଅ ଭୁରେ ଦାରୁଣ ଅନଳ,
ନଉଠ ଏ ଭଳି ଜଳି,
ତୋ ପରଶ ଭସ୍ମେ ସେ ସୁଧା ବିନେ
ପଡ଼ିବ ଅବା ଝାଉଁଳି ।
ପ୍ରାଣଭରା ସୁଖେ ବହରୁ ଆଅନ୍ତ
କୁଟୀର ଉଅସେ ରହ,
ଏ କୃଷଣ ବାରୁ କୋମଳ ପରଶେ
କିଏ ପୁଣି ଥିଲା ଲହ ?
ଭୋଟି ଭୋଟି ତୁମେ ବାପା ମାଆଁ କର
ଦୁର୍ଲଭ ସରଜଶିଖା,
କୋଉ କି ପଲକେ ଓହ୍ଲାଇ ଦିଅନ୍ତେ
ଭୂଇଁରେ ଗୁଲିବ ବୋଲି ?
ଭଇ ଭଉଣୀଙ୍କ ସଙ୍ଗତେ ବାଳୁହେ
ଖେଳୁଥାନ୍ତି ସନମାନେ,
କାନନ ସମୀରେ ନାଚ ଚଳିବାର
ଫୁଲ ବଳି ଜଣେ ଜଣେ ।

Digitized by Sri Aurobindo Odisha Digital Library, sriaurobindoodisha@gmail.com

କନକ ଚରଣେ ଗ୍ରୁଥାନ୍ତ ସୁଖେ
ପିଅର ସ୍ନେହ ଫଳେ,
ଏ ଦୁଖ ଯାତନା ଅଙ୍ଗଭ୍ରମ ବାରୁ
କିଏ ଲେଖି ଥିଲା ଭଲେ ?
ନିଭିଯା ଅନଳ, ନିଭରେ ଭୁରତେ,
ଜଳ ଉଠ କାହିଁପାଇଁ ?
ଏ ବିଷମ ଛବି ନିଶ୍ଚୟ ଅଗେ ମୋ
ପାଇବ ଆଉ କି ଗ୍ରହି ?
ଏ କି ଉପାଦାନେ ଗଢ଼ିଛି ଜୀବନ,
ଆହା ମୋ ହୃଦୟ ମଣି—
ମରତ ନର କି ସରଗ ନନ୍ଦନ
କିଛି ମୁଁ ନ ପାରେ ଜାଣି ।
ପର ସୁଖେ ବାରୁ ସୋଦର ସ୍ନେହେ
କି ଅବା ଦେଖିଛି ଶିଖ—
ତହ ତହ ଏ ଯେ ଜଳନ୍ତ ଅନଳେ
ଜୀବନ ଦେଇଛ ଢାଳ ।
ଆଜି ଯେବେ ଏଥି ବାହୁଡ଼ି ସକଳେ
ନିଜ ବନବାସେ ଯାଇ,
ଦିବସ କରମେ ଲାଗିବ ଉଷତେ,
ଭେଟିବ ଦୋସର ତହିଁ ।

ସେତେବେଳେ କହେ ଲବ ମାତରକେ
ବଦନ ଉଜଳ ଶୋହା,
ନିଶ୍ଚୟ ପାରିବ ବିଷୋର ଦେଇ ମୁଁ
ଫୁଟି ଏଥି ଉଠେ ଯାହା ?
ଗୁରୁ ଅସ୍ତ୍ରରେ କି ଭଲ ଦୋସର
ବସି ସେ ନିକୁଞ୍ଜ ବନେ ।
କଠୋର ଶାସନା ବଚନେ ବାରୁ ହେ
ତଆର ପାରିବ ଦିନେ ?
ଏ ଯେ ମଧୁ ଭାବ ସ୍ନେହ ପିରତି
ରଖିଛି ହୃଦୟେ ଭରି—
ଲଖିକାଏ ତହିଁ ଦିଅନ୍ତ ଯେବେ ଏ
ପରାଣ ଯାଅନ୍ତା ପୂରି ।
ତୁମପାରୁ ବାରୁ ଲଭି ଏ ସମ୍ପଦ,
ଜୀବନ ଅମୂଲ୍ୟ ମଣି,—
ସାର୍ଥକ କରନ୍ତ ଏ ମୋର ଜନମ,
ଧନ୍ୟ ହୁଅନ୍ତ ଧନ୍ୟ ।
ଧନ ମାନେ ଶୋହ ତୁମ ମଧୁ ମେଳେ,
ବିହର ହରଷଭରେ,
ତୁମ ପର ଜଣେ ଦୋସର ବାରୁ ହେ
ହୋଇ ମୁଁ ଥାଅନ୍ତ ହେଲେ ।

ଗୋବିନ୍ଦପ୍ରସାଦ ମିଶ୍ର ।

ହାତଯାଇଟି

or

Manual labour.

ଇଂରେଜିରେ ଯାହାକୁ 'ମାନ୍ୟୁୟାଲ ଲେବର' କହନ୍ତି ଆମ୍ଭେମାନେ ତାକୁ ହାତଯାଇଟି କହୁଁ । ଯେଉଁ ପାଇଟି କରିବାକୁ ହାତର ସାହାଯ୍ୟ ଆବଶ୍ୟକ ତାହା ହାତଯାଇଟି । ହାତର ବିନା ସାହାଯ୍ୟରେ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ ପାରିବ ନାହିଁ । ମନୁଷ୍ୟ ମନରେ ନାନା କଳ୍ପଣା କରିପାରେ କିନ୍ତୁ ସେ କଳ୍ପଣାଗୁଡ଼ିକ କାର୍ଯ୍ୟରେ ପରିଣତ ହେବାକୁ ହାତର ସାହାଯ୍ୟ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ । ଯେଉଁ ଜାତି ହାତଯାଇଟିର ମୂଲ୍ୟ ଓ ମର୍ଯ୍ୟାଦା ଯେତେ ବୁଝେ ସେ ଜାତି ତେତେ ଉନ୍ନତ । ଯେତେ ପାଠ ପଢ଼, ଯେତେ ଉଚ୍ଚ ଚିନ୍ତା କର କିନ୍ତୁ ଯେପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆମ୍ଭେମାନେ ହାତଯାଇଟିର ମୂଲ୍ୟ ଓ ମର୍ଯ୍ୟାଦା ବୁଝିନାହୁଁ ତେତେଦିନଯାଏ ଆମ୍ଭେମାନେ ଯେଉଁଠାରେ ଥାଇଁ ସେଠାରେ ଥିବା ; ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଉନ୍ନତି ସୁଦୂର ପରାହତ । କିଉଁମନ ଶିକ୍ଷିତ ଯୁବକମାନଙ୍କର ହାତଯାଇଟି ପ୍ରତି ତୀବ୍ର ସ୍ପୃହା ଜାତ ହେଉଥିବାର ଦେଖାଯାଏ । ଶିକ୍ଷିତଯୁବକମାନଙ୍କ ଆଦର୍ଶରେ ଶିକ୍ଷିତା ରମଣୀମାନେ ମଧ୍ୟ ହାତଯାଇଟି ପ୍ରତି ଅଶ୍ରଦ୍ଧା ଦେଖାଇ ଥାନ୍ତି । ହାତଯାଇଟି ବିନା ଆମ୍ଭେମାନେ ଦଣ୍ଡେମାତ୍ର ଜୀବନଧାରଣ କରି ପାରିବା ଅସମ୍ଭବ ; ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ବାବୁଚିର, ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ବଡ଼ଲୋକ ଇତ୍ୟାଦି ସମସ୍ତ ହାତଯାଇଟି ଉପରେ ନିର୍ଭର କରେ ତଥାପି ଆମ୍ଭେମାନେ ଶିକ୍ଷା ଲାଭ କରି ମଧ୍ୟ ଯେ ହାତଯାଇଟିର ମର୍ଯ୍ୟାଦା ନ ବୁଝିଲୁଁ ଏହା କି ଉଣା ପରିତାପର ବିଷୟ ! ଆମେରିକା, ଜର୍ମାନ, ଜାପାନ, ବିଲାତ ଇତ୍ୟାଦି ସମସ୍ତ ସମୁନ୍ନତ ଦେଶମାନଙ୍କର ଉନ୍ନତି ହାତଯାଇଟି ଉପରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ନିର୍ଭର କରେ, ସେ ଦେଶରେ ହାତଯାଇଟି ପ୍ରତି ଘୃଣା ନାହିଁ । ଆମେରିକାର ମେଟ୍ରୋପଲିଟନ ସହର କରେ ତାର ଏକ ହସ୍ତରେ ଝାଡୁ ଅନ୍ୟ ହସ୍ତରେ ଝାଡୁ ଝାଡ଼ିଛି ଏପରି ଶିକ୍ଷିତ ଖଳାସିମାନ; ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତ କାମ

Digitized by srujanika@gmail.com

କର ଯାଉଛି ଏଣେ ଟିକିଏ ସମୟ ମିଳିଲେ ଖବରକାଗଜ ପଢ଼ି ଦେଉଛି। ରାସ୍ତାସଫାଇ କାର୍ଯ୍ୟକୁ ସେ ତାର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ବୋଲି ମନେକରେ; କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟର ସାନ ବଡ଼ ଜ୍ଞାନ ତା ମନରେ ନାହିଁ; ତାହାର ବିଶ୍ୱାସ ସେ ଯେବେ ସେହି କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ ଉତ୍ତମରୂପେ କରି ଖବରକାଗଜ ପଢ଼ିବ ଏବଂ ତା' କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟରେ ତ୍ରୁଟି ନ କରିବ ତେବେ ସେ ଦିନେ ଇଉନାଇଟେଡ଼ ଷ୍ଟେଟରେ ପ୍ରେସିଡେଣ୍ଟ ବା ସଭ୍ୟତା ଏକ କଥାରେ କହିବାକୁ ଗଲେ ରାଜା ହୋଇ ପାରିବ। କିନ୍ତୁ ଆମ୍ଭ ଦେଶର ସ୍ଥିତି ବିପରୀତ। ଆମ୍ଭ ଦେଶରେ ଯେ ଗୁରୁ ଅକ୍ଷର ପାଠ ପଢ଼ିଲା ସେ କେବଳ ଛଇଛପ୍ପଡ଼ିଆ ବାବୁ ହେବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କଲା, ହାତପାଇଟି କରିବାକୁ ତାକୁ ଲଜ୍ଜା ମଡ଼ିଲା, ହାତପାଇଟି କରୁଥିବା ଲୋକଙ୍କ ପାଖରେ ବସିବାକୁ ଘୃଣା ବୋଧ କଲା, ସେମାନଙ୍କଠାରୁ ବହୁ ଦୂରରେ ରହିବାକୁ ସୁଖ ମନେ କଲା। ମାତ୍ର ବାବୁଙ୍କ ନିତ୍ୟ ବ୍ୟବହାର୍ଯ୍ୟ ଆବଶ୍ୟକୀୟ ସାମଗ୍ରି ବା ଅନାବଶ୍ୟକୀୟ ବିଳାସ ସାମଗ୍ରିଗୁଡ଼ିକ ଯେ ହାତପାଇଟିଦ୍ୱାରା ପ୍ରସ୍ତୁତ ସେ କଥାଟି ବାବୁମାନେ ଭୁଲିଯାନ୍ତି, ଅନ୍ୟ କେତେଜଣ ହାତପାଇଟିଅଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟ ନ ନେଲେ ଯେ ବାବୁଙ୍କ ବାବୁତ୍ୱ ରହିବ ନାହିଁ ଏ କଥାଟି ମନକୁ ଆଣନ୍ତି ନାହିଁ। ଚଷାପୁଅ ଯେବେ ଅଳ୍ପକାଳ ସ୍କୁଲରେ ପାଠ ପଢ଼ିଲା ତେବେ ଯେ ତାର ଶିକ୍ଷା ଲବ୍ଧ ଉନ୍ନତି ଜ୍ଞାନ ଦ୍ୱାରା କୃଷିର ଉନ୍ନତି କଣ କରିବ କୃଷିକାର୍ଯ୍ୟକୁ ଘୃଣା କଲା କିନ୍ତୁ କୁଡ଼ୁଳା ଖଣ୍ଡିଏ ପିନ୍ଧି, ଜୋତା ଯୋଡ଼ିଏ ମାଡ଼ି, ସରୁ ଗୁଦର ଖଣ୍ଡିଏ ସରୁ କୁଣ୍ଡ କରି କାନ୍ଧରେ ପକାଇ, ଲଣ୍ଠା ମଣ୍ଡରେ ଫିରେଇ କାଟି କରିଣିଚିରି କରିବାକୁ ସୁଖ ମନେକଲା। ଚଉକି ଉପରେ ବସି, ଦି କଲମ ଲେଖିଦେଇ ଦି ପଇସା ଅଣିବା ମହା ସୁଖ, ଏଥିରେ ହାତରେ ମାଟି କାଦୁଅ ଲାଗିବ ନାହିଁ, ଦେହରେ ଧୂଳି ପଡ଼ିବ ନାହିଁ, ଶାରୀରିକ ପରିଶ୍ରମର ଆବଶ୍ୟକ ହେବ ନାହିଁ। ଯେଉଁ ବାପ ଭାଇମାନେ ବହୁ ଆଶା ମନରେ ପୋଷଣ କରି ପୁଅଟିକୁ ପାଠ ପଢ଼ାଇ ଥିଲେ ସେମାନେ ବାବୁଙ୍କ ହିସାବରେ ମୂର୍ଖ, କୁଲି, ମଇଳା, ମ୍ଲେଚ୍ଛ ଇତ୍ୟାଦି। ଯଦି ବାପ ଭାଇ କଣ ଦୁଗର ପାଇ ହେଲେ ତାହା ନୁହେ ଚାଷିପଡ଼ିଶା, ଗ୍ରାମବାସୀ, ଗ୍ରାମ ସ୍ତ୍ରୀ, ଗ୍ରାମୀୟ ସର ଇତ୍ୟାଦି ଗ୍ରାମୀଣ ପାଇ। ଅନୁସନ୍ଧାନ ପାଠକମାନେ ଏ ଅବସ୍ଥାର ଅନୁଧ୍ୟାନ କଲେ ବୁଝି ପାରିବେ ଯେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଶିକ୍ଷିତ ଯୁବକମାନଙ୍କ ମନରେ ଏପରି ଗୋଟିଏ ଅ[illegible] ଜନ୍ମ ହେଉଛି। ହାତପାଇଟି ନାମ ଶୁଣିଲେ ଶିକ୍ଷିତ [illegible] ଚମକି ହୋଇଯାଏ, ଶହର ମଧ୍ୟରେ ଘୃଣା ଓ [illegible] ବିଦ୍ୟୁତ୍‌ଶକ୍ତି ସ୍ରୋତ ପ୍ରଖର ବେଗରେ ପ୍ରବାହିତ ହୁଏ। ସୁତରାଂ ନୂତନ ଶିକ୍ଷିତଯୁବକମାନେ ଗୋଟିଏ ଅଲଗା ଜାତ ଏବଂ ନିରକ୍ଷର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସାଧାରଣ ଲୋକବର୍ଗ ଗୋଟିଏ ଅଲଗା ଜାତ। ସାଧାରଣଲୋକେ ନବ୍ୟ ଶିକ୍ଷିତ-ଲୋକମାନଙ୍କଠାରୁ ବହୁଦୂରରେ ରହନ୍ତି ଏବଂ ସେମାନଙ୍କ ସହିତ ମିଳାମିଶା କରିବାକୁ ସଙ୍କୋଚ ବୋଧ କରନ୍ତି ଏବଂ ସେମାନଙ୍କୁ ମନଖୋଲି ଆପଣାର ହୃଦୟର ବେଦନା ଜଣାଇ ପାରନ୍ତି ନାହିଁ। ଶିକ୍ଷିତଲୋକେ ମଧ୍ୟ ସାଧାରଣଲୋକଙ୍କଠାରୁ ବହୁଦୂରରେ ଥାନ୍ତି ଏବଂ ସେମାନଙ୍କୁ ଘୃଣା ଚକ୍ଷୁରେ ଦେଖି ସେମାନଙ୍କ ସହିତ କଥୋପକଥନ କରିବାକୁ ଅପମାନ ମନେ କରନ୍ତି ଏବଂ ଆପଣାର ମର୍ଯ୍ୟାଦା ତଳେ ପଡ଼ିଯିବାର ଆଶଙ୍କା କରନ୍ତି। ଏହିପରି ଭାବ ପରସ୍ପର ମଧ୍ୟରେ ଜନ୍ମିବାରୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ଆପଣା ମଧ୍ୟରେ ଦୁଇଟି ପୃଥକ୍ ନିର୍ଯ୍ୟାତୀୟ ଜାତ ସୃଷ୍ଟି ହେଉଥାଇଁ। ଏପରି ହେବାର ପ୍ରଧାନ କାରଣ ହାତପାଇଟି ପ୍ରତି ଅନାଦର, ହାତପାଇଟିଅଲଙ୍କ ପ୍ରତି ଘୃଣା। ଯେ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରୁ ବାହାରିଲା ସେ ଅନ୍ୟ କଥା ଦୂରେଥାଉ କୂଅରୁ ଚାଳେ ପାଣି କାଢ଼ିବା, ଆପଣା ଲୁଗାଟା ଧୋଇ ପକାଇବା, ବଜାରରୁ ପଇସାକର ସବ୍ଜିଦା କିଣି ଅଣିବା, ବିନା ଜୋତାରେ ଦାଣ୍ଡରେ ଚାଲିଯିବା ଇତ୍ୟାଦି ସାମାନ୍ୟ ସାମାନ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟରେ ହାତ ଲଗାଇବାକୁ ସଙ୍କୋଚ ବୋଧ କରନ୍ତି; ଯେବେ କୌଣସି କାରଣବଶତଃ କିଛି କାର୍ଯ୍ୟରେ ହାତ ଲଗାନ୍ତି ତେବେ ଏଣିକ ତେଣିକ ଅଗକୁ ପଛକୁ ଚାହୁଁଥାନ୍ତି କାଳେ କିଏ ଆସି ଦେଖିଲା ପରି! ଦୈବାତ୍ କାହା ଦୃଷ୍ଟି ପଡ଼ିଲେ ମଣ୍ଡରେ ବଜ୍ରପାତ ହେଲା ବୋଲି ମନେ କରନ୍ତି ଏବଂ କେହି କିଛି ନ ପଚାରୁ ପଛକେ ସ୍ୱତଃପ୍ରବୃତ୍ତ ହୋଇ ଗୋଟାଏ କଇଫିୟତ ଦେବାକୁ ତ୍ରୁଟି କରନ୍ତି ନାହିଁ। ନବ୍ୟ ଶିକ୍ଷିତଲୋକଙ୍କ ମନରେ ଏପରି ବିସଦୃଶ ଭାବ ଜାତ ହେଉଥିବାରୁ ଦେଶର ଶିଳ୍ପ ବାଣିଜ୍ୟର ଉନ୍ନତି ହୋଇ ପାରୁ ନାହିଁ। ଶିଳ୍ପ, ବାଣିଜ୍ୟ, କୃଷିର ଉନ୍ନତି ନ ହେବାଯାଏ ଦେଶର ଉନ୍ନତି ହୋଇ ପାରିବ ନାହିଁ। ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ପ୍ରତ୍ୟାଗତ ଯୁବକ ଦୋକାନ କରିବାକୁ ଘୃଣା କରେ, କୃଷି କରିବାକୁ ଘୃଣା କରେ, ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଶିଳ୍ପକାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ଘୃଣା କରେ, ମନରେ ଭାରି ଅହଂକାର ମୁଁ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରୁ ଆସିଛି, ଏ କାର୍ଯ୍ୟଗୁଡ଼ାକ ମୋ ପଦମର୍ଯ୍ୟାଦାର ଉପଯୋଗୀ ନୁହେ! ଆମ୍ଭେ ହାକିମ ହେବା, ଉକିଲ ହେବା, କିରାଣୀ ହେବା, ଚଉକରେ ବସି ଗୋଡ଼ ହଲାଇବା; କୁଲିଗିରି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ତ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର କାମ ନୁହେ! ଏ ଅହଙ୍କାର ଯେନ ଏମାନେ କେତେ କାଳ ବୁଲିବେ! କି ନିର୍ବୋଧତା! ଆପଣା ଆବଶ୍ୟକ ପଦାର୍ଥ ଆପେ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରି ପାରିବାକୁ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଯେଉଁ ଜାତି ଶକ୍ତି-ଲାଭ ସେ ଜାତି ପରମୁଖାପେକ୍ଷୀ ହୋଇ କେ-ଦିନ ଚଳେ !

ଲୋକେ ଜାତି ଜୀବନଧାରଣ କରି ନଦିବ ଏହି ଅର୍ଥରୁ ଆବଶ୍ୟକ । ଟଙ୍କା ଅଥ ନୁହେ ଶିଳ୍ପ ଓ କୃଷିଲବ୍ଧ ବସ୍ତୁ ପ୍ରକୃତ ଅର୍ଥ । ଟଙ୍କା ଅର୍ଥ ବିନିମୟର ଦ୍ୱାରରୂପ । କେବଳ ଟଙ୍କାଦ୍ୱାରା ମନୁଷ୍ୟ ଜୀବନଧାରଣ କରି ପାରିବ ନାହିଁ । ଯେତେବେଳେ ଆମ ଦେଶରେ ଟଙ୍କାର ବ୍ୟବହାର ନ ଥିଲା ତେ ତେବେଳେ କରତ ଟଙ୍କାର କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିଲା । ବହୁତ ପ୍ରଚୁର ପରିମାଣରେ ନ ଥିଲାବେଳେ ପଦାର୍ଥଦ୍ୱାରା ପଦାର୍ଥର ବିନିମୟ ହେଉଥିଲା । ଲୋକେ ଧାନ ବଦଳରେ ଲଣ ତେଲ ପଡୁଥିଲେ, ଲୁଗାପଟା ପାଉଥିଲେ ଅର୍ଥାତ୍ ଯେ ଯେଉଁ ପଦାର୍ଥ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରୁଥିଲା ସେ ସେହି ପଦାର୍ଥ ବିନିମୟରେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଆବଶ୍ୟକୀୟ ପଦାର୍ଥ ଆଣି ଆପଣା ଅଭାବ ପୂରଣ କରୁଥିଲା । ସୁତରାଂ ଟଙ୍କା ନ ଥାଇ ମଧ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ ଚଳୁଥିଲା, ଏହେତୁ କହେଁ ମୁଦ୍ରା ପ୍ରକୃତ ଅର୍ଥ ନୁହେ ।

ଏ ଜଗତରେ ପ୍ରକୃତରାଣୀ ତା ଭଣ୍ଡାରରେ ସମସ୍ତ ମୌଳିକ ପଦାର୍ଥ ରଖିଅଛି । ମନୁଷ୍ୟ ଆପଣା ବୁଦ୍ଧି ଓ ପରିଶ୍ରମଦ୍ୱାରା ସେହି ପଦାର୍ଥଗୁଡିକୁ ରୂପାନ୍ତରିତ ଓ ସ୍ଥାନାନ୍ତରିତ କରି ଅପଣା ଅପଣା ଅଭାବ ପୂରଣ କରୁଅଛି । ବହୁପ୍ରସ ଭାରତରେ ନାହିଁ କଣ ? ଜଳଜଳରେ ନାହିଁ କଣ ? ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଆବଶ୍ୟକୀୟ ପଦାର୍ଥ ଲାଗି ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ବୁଦ୍ଧି ଖରଚ କରି ପରିଶ୍ରମ କରିବାକୁ ହେବ । ବୁଦ୍ଧି ଓ ପରିଶ୍ରମ ଏ ଦୁଇଟି ଅର୍ଥ ସଂଗ୍ରହ ଲାଗି ମୂଳ ଉପାୟ । ବୁଦ୍ଧିଦ୍ୱାରା କାର୍ଯ୍ୟପ୍ରଣାଳୀ ସ୍ଥିର କରିବାକୁ ହେବ ଏବଂ ପରିଶ୍ରମଦ୍ୱାରା ତାକୁ କାର୍ଯ୍ୟରେ ପରିଣତ କରିବାକୁ ହେବ ଏବଂ ଅବଶ୍ୟକୀୟ ପଦାର୍ଥ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବାକୁ ହେବ । ଜଗତରେ ଯେତେ ପଦାର୍ଥ ମନୁଷ୍ୟ ବ୍ୟବହାରରେ ଲାଗେ ତାହା ଦେଖି ଦେଖିଲେ ଜଣାଯିବ ଯେ ସେ ସମସ୍ତ ବୁଦ୍ଧି ଓ ପରିଶ୍ରମ ପ୍ରସୂତ । ବୁଦ୍ଧି ହେତୁ କାର୍ଯ୍ୟ ସଫଳ ହେଲେ ଦେଶରେ ଖାଦ୍ୟ ସାମଗ୍ରୀ ପ୍ରଚୁର ବନ୍ଧ ହେଲା । ଜର୍ମାନୀରେ ରାସାୟନିକ ଶାସ୍ତ୍ରଜ୍ଞ ପଣ୍ଡିତମାନେ ଚିନ୍ତା କଲେ ଯେ କୁଶା, ଘାସ, ଛଣ, ଇତ୍ୟାଦି ଖାଇ ଗୋରୁ ଇତ୍ୟାଦି ପଶୁମାନେ ଜୀବନ ଧାରଣ କରୁଛନ୍ତି ସୁତରାଂ ଏ ସମସ୍ତ ପଦାର୍ଥ ମନୁଷ୍ୟର ଖାଦ୍ୟ ଉପଯୋଗୀ ନ ହେବ କାହିଁକି ? ଗବେଷଣା ଦ୍ୱାରା ସ୍ଥିର ହେଲା ଯେ ଏ ସବୁ ପଦାର୍ଥରେ ଯେଉଁ ସାର ଅଛି ତାହା ବାହାର କରି ପାରିଲେ ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦରେ ସେଗୁଡିକ ମନୁଷ୍ୟର ଖାଦ୍ୟ ହେବ । ରାସାୟନିକ ପ୍ରକ୍ରିୟାଦ୍ୱାରା ସେହି ପଦାର୍ଥମାନଙ୍କରୁ ରୁଟି, ଲହୁଣି ଇତ୍ୟାଦି ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇ ବର୍ତ୍ତମାନ ଯୁଦ୍ଧକ୍ଷେତ୍ରରେ ସୈନ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଖାଇବାକୁ ଦିଆ ଯାଉଅଛି । ଏ ସବୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଡିକ ଜ୍ଞାନ ଓ ପରିଶ୍ରମର ଫଳ ନୁହେଁ କି ?

ଜର୍ମାନୀ ଯଦି ଦେଶ ମୋଇଗଲା ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦେଶ ଯଦି ଦେଶକୁ କିଛି ଦେଇ ପାରିଲା ନାହିଁ, ଜର୍ମାନ ପରିଶ୍ରମ ନ ଅଟକାଇ ବୁଦ୍ଧି ଓ ପରିଶ୍ରମଦ୍ୱାରା ଅନ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟ ବିନିମୟରେ ଆପଣା ପ୍ରସ୍ତୁତ କରି ସେମାନଙ୍କ ଅଭାବ ପୂରଣ କଲେ । ପରିଶ୍ରମର କି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ କ୍ଷମତା ! ବୁଦ୍ଧିଦ୍ୱାରା କେବଳ ଉପାୟ ଉଦ୍ଭାବନ କରାଯାଏ କିନ୍ତୁ ହାତପଇଠି ସେହି କଳ୍ପଣାଗୁଡିକୁ ସାକାରମୂର୍ତ୍ତିରେ ଠିଆ କରାଏ । ପ୍ରକୃତିଜାତ ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଡିକୁ ଅନ୍ୟ ଆକାରରେ ପରିଣତ କରାଇ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଆବଶ୍ୟକୋପଯୋଗୀ କରିବାହିଁ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟ । କାର୍ଯ୍ୟହିଁ ପ୍ରକୃତିକୁ ଅପଟ ଅନୁକୂଳ କରି ପାରେ । ତୁମ ପାଠକ ଆପଣା ହାତବଳ ଜରେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଦେଶର ଯେଉଁ ମନମୋହକ ଚିତ୍ତାକର୍ଷକ ମନୁଷ୍ୟ ବ୍ୟବହାରୋପଯୋଗୀ ନାନା ପଦାର୍ଥ ଦେଖି ମନ୍ଥନ ଭୁଷ୍ଟି କରନ୍ତୁ ଏବଂ ଲୋଭ ସମ୍ବରଣ କରି ନ ପାରି କିଣି ପକାନ୍ତୁ ସେ ପଦାର୍ଥଗୁଡିକ ଯେଉଁ ଯେଉଁ ପଦାର୍ଥ ସଂଯୋଗରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇଛି ସେଗୁଡିକ ପ୍ରକୃତ ରାଣୀର ସମ୍ପତ୍ତି । ମୌଳିକ ପଦାର୍ଥ ପ୍ରକୃତି ଗର୍ଭରେ ଥିଲା, ଅଛି ଏବଂ ଥିବ । ଯେଉଁ ଜାତି ଯେତେ ଜ୍ଞାନ ବିଜ୍ଞାନ ସମ୍ପନ୍ନ ଏବଂ ଯେଉଁ ଜାତି ଶ୍ରମର ମୂଲ୍ୟ ଓ ମର୍ଯ୍ୟାଦା ଯେତେ ବୁଝିଛି ସେ ପ୍ରକୃତ ଭଣ୍ଡାରରୁ ମୌଳିକ ପଦାର୍ଥ ଆଣି ତାକୁ ନାନା ଆକାର ପ୍ରକାର କରି ଆପଣା ବ୍ୟବହାରୋପଯୋଗୀ କରି ନେଉଛି । ଯେଉଁ ଜାତି ତାହା କରି ନ ପାରୁଛି ସେ ହା ଅନ୍ନ ହା ଅନ୍ନ ହୋଇ ଡାକ ପକାଇଛି ଏବଂ ଦେଶରେ ଶେଷ ରହିଛି । ଶିଳ୍ପଦ୍ୱାରା ଜନସାଧାରଣ ଦ୍ୱାରା ଉନ୍ନତି ଲାଭ ଏବଂ ସେହି ଦ୍ୱାରା ଉନ୍ନତି କରି ପାରି ଯେଉଁ ଲୋକ ବା ଜାତି ଶ୍ରମ କୁଦ୍ରଦ୍ୱାରା ପ୍ରକୃତି ଭଣ୍ଡାର ଖୋଲି ପାରେ ତାହାର ଶିଳ୍ପହିଁ ପ୍ରକୃତ ଶେଷ ଏବଂ ସେହି ବ୍ୟକ୍ତି ବା ଜାତି ପ୍ରକୃତ ଅର୍ଥର ଅଧିକାରୀ ହୋଇପାରେ ଏବଂ ଏହି ଅର୍ଥହିଁ ପ୍ରକୃତ ଜାତୀୟ ଅର୍ଥ ।

ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରେ ସବୁ ଶେଷ ଉପାଧି ଲାଭ କରିବା ଲାଗି ଯେତେଗୁଡିଏ ଶ୍ରମ ଓ ଅର୍ଥର ଆବଶ୍ୟକ ତାହା ସାଧାରଣ ସାଧାରଣ । ଅଧ୍ୟୟନ କାଳ ଅନ୍ତତଃ ବାର ବର୍ଷରୁ ଊଣା ନୁହେ ପୁଣି ଏହା କାଳ ଜୀବନର ମୂଲ୍ୟବାନ ସମୟ । କେତେ ଜ୍ୟାମିତିଶାସ୍ତ୍ର, ବିଜ୍ଞାନଶାସ୍ତ୍ର, ଅଙ୍କଶାସ୍ତ୍ର, ଇତିହାସ ପ୍ରଭୃତି ମୂଲ୍ୟବାନ୍ ଗ୍ରନ୍ଥ ଅଧ୍ୟୟନ କରିଗଲା ! ଇତିହାସରୁ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଜାତିଙ୍କ କୃତିତ୍ୱ ଏବଂ ଆପଣା ଜାତିର ପୂର୍ବ ଗୌରବ ପାଠ କରିବାକୁ ହେଲା ! ରସାୟନ ଓ ବିଜ୍ଞାନଶାସ୍ତ୍ର ପାଠକରି

Digitized by Srutanika@gmail.com

ପ୍ରକୃତ ଭଣ୍ଡାରର ଦ୍ୱାରଦେଶରେ ଦହ୍ମବାଲ୍ଲିଗି କି କି ଉପାୟ ଅବଲମ୍ବନୀୟ, କେଉଁ କେଉଁ ପନ୍ଥା ସୁଗମ, କିପ୍ରକାରେ କୁଞ୍ଜି ଲଗାଇ ଗୁପ୍ତ ଖୋଲିବାକୁ ହେବ ତହିଁର ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାରର ପନ୍ଥା ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ନାନା ବିଷୟ ପାଠକରିବାକୁ ହେଲା ! କିନ୍ତୁ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରେ ପଠ କରିସାରି ଗୁରୁଙ୍କୁ ନମସ୍କାର କରି ବିଦାୟ ଯେଉଁ ଅସିଲାବେଳେ ଆମ୍ଭେମାନେ ସେହି ବହୁ ଅଯାସଲବ୍ଧ ଜ୍ଞାନଗୁଡ଼ିକୁ ସାଥିରେ ଅଣୁ ନା ଗୁରୁଙ୍କ ଶ୍ରୀଚରଣେ କମଳରେ ପୁନର୍ନିବେଦନ କରିଦେଇ ଆସୁଁ ? ସେଗୁଡ଼ିକ ଯେବେ ଆମ୍ଭେମାନେ ସାଥିରେ ଅଣୁଥାନ୍ତି ତେବେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଅବସ୍ଥା ଅନ୍ୟପ୍ରକାର ହେଉଥାନ୍ତା ! ଆମ୍ଭେମାନେ ସେହି ବହୁ ଅଯାସଲବ୍ଧ ଜ୍ଞାନକୁ ଶ୍ରମ ସାହାଯ୍ୟରେ ସାକାରମୂର୍ତ୍ତି କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରୁଥାନ୍ତି ! ମଣିହରା ଫଣୀତୁଲ୍ୟ ଆମ୍ଭେମାନେ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ବାହାରକୁ ଗୋଡ଼ ପକାଇବା ମାତ୍ରକେ ସେ ବହୁ ଅଯାସଲବ୍ଧ ଜ୍ଞାନଗୁଡ଼ିକ ଏକପ୍ରକାର ଉଭେଇଯାଏ, ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଆଉ କିଛି ବୁଦ୍ଧି ବାଟ ଦିଶେ ନାହିଁ, ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମନରେ ଯେଉଁ ଆଶା, ଉତ୍କାଭିଳାଷ, ଉତ୍ସାହ, ଉଦ୍ୟମ, ଦେଶହିତୈଷିତା ଇତ୍ୟାଦି ସୁଗୁଣ ଓ ସୁଲକ୍ଷଣଗୁଡ଼ିକ ପୋଷିତ ହୋଇଥାଏ ସେମାନେ ସେହି ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ମଧ୍ୟରେ ରହିଯାନ୍ତି ଏବଂ ସେମାନେ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଉପାଧିଧାରୀ ସାଥିରେ ବାହାରକୁ ଅସି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ସାଥିରେ ଅସେ କିଏ ? ଉପାଧି ବ୍ୟତୀତ, ନବ୍ୟ ସଭ୍ୟ ମୂଳକ ଅହଂକାର ଓ ମାୟା ମରୀଚିକା, ଭ୍ରମ ବିଦ୍ୱେଷ । ସବୁ ଶେଷକୁ ଥାଏ ଗୁଳିର ; ସେ ଅସି ଅଧିକାରୁ ନବ୍ୟ ଶିକ୍ଷିତ ଯୁବକକୁ ଦୃଷ୍ଟି-ମାତ୍ରରେ ଗ୍ରାସ କରିପକାଏ ଏବଂ ତାହାର ସମ୍ବନ୍ଧକ ମୋହନ ମନ୍ତ୍ରଦ୍ୱାରା ଯୁବକକୁ ମୁଗ୍ଧ କରିପକାଏ । ଏହାଛଡ଼ା ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଅବସ୍ଥା ; ଏ ଅବସ୍ଥା ଦ୍ୱାରା ଜାତୀୟ ଅର୍ଥ ବୃଦ୍ଧି ହେବ କିପରି ?

ଆମ୍ଭ ଦେଶର କଞ୍ଚା ମାଲଗୁଡ଼ିକ ଅନ୍ୟ ଦେଶକୁ ଯାଉଛି ଏବଂ ସେଠାରେ ହାତପାଇଁ ସାହାଯ୍ୟରେ ଭିନ୍ନ ଆକାର ଧାରଣକରି ଚତୁର୍ଗୁଣ ଦାମରେ ବିକି ହେଉଛି । ଯେଉଁ ଜିନିଷ-ଗୁଡ଼ିକୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ଅତି ତୁଚ୍ଛ ମଣି ଫିଙ୍କାଇ ଦେଉଥାଉଁ ସେଗୁଡ଼ିକ ଅନ୍ୟ ଦେଶକୁ ଯାଇ ଭିନ୍ନ ଆକାରରେ ଫେରି ଆମ୍ଭ ଦେଶକୁ ଆସୁଛି ଏବଂ ତାହା ଚତୁର୍ଗୁଣ ଦାମରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଖରିଦ କରୁଅଛୁଁ । ଏ ସମସ୍ତ ଅବସ୍ଥା ମୂଳରେ ହାତପାଇଁ, ହାତପାଇଁର ମୂଲ୍ୟ ଓ ମର୍ଯ୍ୟାଦା ବଢ଼ିଲେ ଜାତିର ମର୍ଯ୍ୟାଦା ଓ ମୂଲ୍ୟ ବଢ଼େ । ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତରେ ଯେଉଁ ଦେଶ ପ୍ରସୂତ ହୁଏ କିମ୍ବା ଅମେରିକାରେ ଯେଉଁ ଜିନିଷ ପ୍ରସୂତ ହୁଏ ତାହାର ପ୍ରକୃତ ମୂଲ୍ୟ, ଉଣା ହୋଇଯାଏ କିନ୍ତୁ ବିଦେଶରୁ ଆସୁଛି ବୋଲି ତାହାର ମୂଲ୍ୟ ଏତେ ଅଧିକ, ଇଂରେଜମାନେ ହାତପାଇଁର ମୂଲ୍ୟ ଓ ମର୍ଯ୍ୟାଦା ବୁଝିଛନ୍ତି । ସେଉଁ ଜାତି ହାତପାଇଁର ମର୍ଯ୍ୟାଦା ବୁଝିଛି ଯେ ତଦନୁସାରେ ମୂଲ୍ୟ ଦାବି କରେ ସୁତରାଂ ଜିନିଷର ମୂଲ୍ୟ ଜାତୀୟ ମର୍ଯ୍ୟାଦା ଅନୁସାରେ ଉଣା ବା ବୃଦ୍ଧି ହୁଏ । ଭାରତବାସୀ ଇଂରେଜମାନେ ଇଂରେଜ ହାତ ପ୍ରସୂତ ଜିନିଷ ବ୍ୟବହାର କରିବାକୁ ଯେତେ ସୁଖ ପାନ୍ତି ଏ ଦେଶ ହାତ ପ୍ରସୂତ ଜିନିଷ ଉଣା ମୂଲ୍ୟରେ ମିଳିଲେ ସୁଦ୍ଧା ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି ନାହିଁ ଏବଂ ବ୍ୟବହାର କରିବାକୁ ଅମର୍ଯ୍ୟାଦା ବୋଲି ମନରେ ସଙ୍କୋଚ ବୋଧ କରନ୍ତି । ଏହା ସ୍ୱଦେଶ ପ୍ରତି ଓ ସ୍ୱଜାତି ପ୍ରେମ ଓ ଅପଣା ଜାତୀୟ ଶ୍ରମ ମର୍ଯ୍ୟାଦା ଜ୍ଞାନର ପକୃଷ୍ଟ ପରିଚୟ ନୁହେ କି ? ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ସେପରି ଜ୍ଞାନ ନାହିଁ, ଆମ୍ଭେମାନେ ହାତପାଇଁର ମର୍ଯ୍ୟାଦା ବୁଝି ନାହୁଁ । ଏହି କାରଣରୁ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଦେଶର ଶିକ୍ଷିତଲୋକମାନେ ଶିଳ୍ପାଦିର ଉନ୍ନତି ଦିଗକୁ ମନ ଦେଉ ନାହାନ୍ତି, ଶିଳ୍ପ ବିଦ୍ୟା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ହାତପାଇଁ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରେ । ବୁଦ୍ଧିମାନ ଲୋକ ଅପଣା ହାତ ସାହାଯ୍ୟରେ କଣ କରି ନ ପାରେ ? ଯେତେପ୍ରକାର କଳ ଦେଖୁଥାଉଁ ସେ ସମସ୍ତ ବୁଦ୍ଧି ଓ ହାତପାଇଁ ସମ୍ଭୂତ । ବୁଦ୍ଧିର ବିକାଶ ହେବା ଲାଗି ଶିକ୍ଷାର ଆବଶ୍ୟକ ଓ ଶିକ୍ଷାଦ୍ୱାରା ବୁଦ୍ଧି ପ୍ରସ୍ଫୁଟିତ ହେଲେ ଲୋକର ଗବେଷଣାଶକ୍ତି ବହୁ ଦୂରଗାମିନୀ ହୁଏ, ନୂତନ ନୂତନ ତତ୍ତ୍ୱ-ମନ ଆବିଷ୍କାର କରିବାର କ୍ଷମତା ଜନ୍ମେ ମାତ୍ର ସେ ସମସ୍ତ ଶକ୍ତି ଓ କ୍ଷମତା କାର୍ଯ୍ୟକରୀ ନ ହୋଇ କେବଳ ପୁସ୍ତକଗତ ବିଦ୍ୟାହେଲେ ସେ ଶିକ୍ଷାରୁ କି ଫଳ ଫଳିବ ଏବଂ ଜାତି ସେ ଶିକ୍ଷାରୁ କି ଲାଭ ପାଇବ ?

ଭାରତବର୍ଷ କୃଷିପ୍ରଧାନ ଦେଶ । ଭାରତବର୍ଷରେ ଖାଦ୍ୟୋ-ପଯୋଗୀ ଯେତେପ୍ରକାର ଶସ୍ୟ, ଫଳ, ମୂଳ, ଶାକସବଜି ଜାତ ହୁଏ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଦେଶରେ ସେପରି ହୁଏ ନାହିଁ । ଭାରତଜାତ ଅମୃତତୁଲ୍ୟ ସୁରସଯୁକ୍ତ ଫଳମୂଳଗୁଡ଼ିକର ସ୍ୱାଦ ପାଇ ବୈଦେଶିକମାନେ ଅତୃପ୍ତ ନ ହୋଇ ରହି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ ; ପ୍ରକୃତରୀତିର ଖାଦ୍ୟ ସାମଗ୍ରୀ ହାତ ଭାରତ-ବର୍ଷ ଥିବାପରି ଜଣାଯାଏ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଭାରତବାସୀର କଳ୍ପନା ଜ୍ଞାନ ଜନ୍ମ ଅଛି । ପରିଶ୍ରମଦ୍ୱାରା ଯାହା ଇଚ୍ଛା ତାହା ସେହି ଜନ୍ମକୁ ଉନ୍ମୂଳ କରି ପାରିବ ! କିନ୍ତୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ସେପରି ଶ୍ରମ ସ୍ୱୀକାର କରିବାକୁ ଘୃଣା ମନେ କରୁଁ । ଶିକ୍ଷିତ ଲୋକମାନଙ୍କ ବିଲକୁ ଯାଇ ଅପଣା କୃଷିର ଉନ୍ନତି କରି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ଅପମାନ ବୋଧହୁଏ । ବଜାରକୁ ଗୁଡ଼ିକର ପଠାଇ ଗୃହ-ଦର୍ଶ ଅଣିବାକୁ ସୁଖ ଲାଗେ ତଥାପି ଅପଣା କୃଷିର ଉନ୍ନତି ଦିଷ୍ଟ ଚିନ୍ତା କରିବାକୁ ଲଜ୍ଜା ବୋଧହୁଏ । କୃଷକର ସ୍ଥାନ

Digitized by srujanika@gmail.com

ବହୁ ତଳେ । ଆମ୍ଭ ସମାଜରେ କୃଷକର ଉଚ୍ଚ ସ୍ଥାନ ନାହିଁ । କୃଷକ ସାଥିରେ କଥା କହିବାକୁ ଶିକ୍ଷିତଯୁବକକୁ ଅପମାନ ; ତା ସହିତ ବସିବା ବହୁଦୂରର କଥା ; ଶିକ୍ଷିତଯୁବକମାନେ ଅବସରବେଳେ ଗ୍ରାମକୁ ଗଲେ ଦାଣ୍ଡପିଣ୍ଡା ତଳକୁ ଓହ୍ଲାଇବାକୁ ସଙ୍କୋଚ ବୋଧ କରନ୍ତି କାଳେ ଗୋଡ଼ରେ ଧୂଳି ମାଟି ଲାଗିଯିବ । ଗ୍ରାମର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଲୋକ ଯେବେ ଇଂରାଜୀ ଜାଣି ନ ଥାନ୍ତି ତେବେ ସେମାନଙ୍କ ସାଥିରେ ବସି କଥାଭାଷା କରିବାକୁ ଶିକ୍ଷିତଲୋକ ଅସ୍ୱୀକୃତ ; ମନେ ମନେ ସେମାନଙ୍କୁ ଅସଭ୍ୟ, ମୂରହଟ୍ଟୀ, ମଲଅ, ମ୍ଲେଚ୍ଛ ମନେକରି ସେମାନଙ୍କଠାରୁ ବହୁଦୂରରେ ରହନ୍ତି ଏବଂ ଇତର ସାଧାରଣଲୋକମାନେ ଶିକ୍ଷିତଲୋକମାନଙ୍କଠାରୁ କୌଣସି ଉପକାର ଲାଭ କରି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ସୁତରାଂ ଶିକ୍ଷାରୁ ଶିକ୍ଷିତଲୋକମାନେ ଯେଉଁ ଜ୍ଞାନଲାଭ କରନ୍ତି ସେ ଜ୍ଞାନ ସେମାନଙ୍କଠାରେ ଆବଦ୍ଧ ରହେ ସାଧାରଣଲୋକେ ସେ ଶିକ୍ଷାଲୋକ ପାଇ ପାରନ୍ତି ନାହିଁ ଏବଂ ଶିକ୍ଷାର ଉପକାରିତାରୁ ବଞ୍ଚିତ ହୁଅନ୍ତି । ଯେବେ କୌଣସି ଶିକ୍ଷିତଲୋକ କୌଣସି ମଫସଲବାସୀଙ୍କୁ ଉପଦେଶ ଛଳରେ କିଛି କହେ ତେବେ ସେ କଥାପ୍ରତି ଅସ୍ଥା କରେ ନାହିଁ ତହିଁର ପ୍ରଧାନ କାରଣ ଯେ ଶିକ୍ଷିତ ଅଶିକ୍ଷିତଲୋକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସୌହାର୍ଦ୍ଦ୍ୟ ନାହିଁ କି ପ୍ରୀତି ନାହିଁ ସୁତରାଂ ପରସ୍ପର ପରସ୍ପରକୁ କିମ୍ଭୂତକିମାକାର ମନେ କରନ୍ତି, ଏପ୍ରକାର ଅବସ୍ଥାର କାରଣ ଅନୁସନ୍ଧାନ କଲେ ସ୍ପଷ୍ଟ ଜଣାଯିବ ଯେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଶିକ୍ଷିତଯୁବକଙ୍କର ହାତପାଇଟ୍ଟ ବା ଶ୍ରମ ପ୍ରତି ଘୃଣା, ହେୟଜ୍ଞାନ ଇତ୍ୟାଦି ।

ହାତପାଇଟ୍ଟର ମର୍ଯ୍ୟାଦା ଓ ମୂଲ୍ୟ ଯେତେ ବଢ଼ିବ ଜାତୀୟ ମର୍ଯ୍ୟାଦା, ଜାତୀୟ ମାନ ତେତେ ବଢ଼ିବ ଏବଂ ଜାତି ସେହିପରିମାଣରେ ଉନ୍ନତ ହେବ । ଜାତୀୟ ଧନର ଅଭିବୃଦ୍ଧି ଏହା ଉପରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ନିର୍ଭର କରେ । ସୁତରାଂ ପିଲାମାନଙ୍କ ମନରେ ଯେପରି ଏହି ଭାବଟି ଜାତିଗତ ସେପ୍ରକାରି ଶିକ୍ଷକମାନେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଦାୟୀ । ଇତିହାସ, ଭୂଗୋଳ ପାଠ କରାଇଲାବେଳେ ଶିକ୍ଷକମାନେ ଏ କଥା ପିଲାମାନଙ୍କୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରାଇଦେବା ଅବଶ୍ୟକ ।

ଶ୍ରୀ ଚୈତନ୍ୟ ଦାସ ।

ପାକୁଆ ଚୂଡ଼ା ।

ଶୁଣ ହେ ଯୁବକ କରଣ ବିବେକ
ପାକୁଆ ଚୂଡ଼ାଙ୍କ ସ୍ୱତ,
ଝଡ଼ିବାରୁ ଦନ୍ତ ପଡ଼ିଗଲା ବ୍ୟସ୍ତ
ଭୋଜନ ପ୍ରସଙ୍ଗେ ଶାସ୍ତି ।
ଧାତା ନିଜତ କରନ୍ତି ବୃଦ୍ଧତ
ଦନ୍ତ ମୋର ଗଲା କେଣେ,
ଖାଇବା ସୁଖଦ ବିନା ମୁଁ ବିଚ୍ଛେଦ
ହସ୍ତଛନ୍ତି ଯୁବାଙ୍କଶେ ।
ଯାହା ମୁଁ ଖାଇବ କାହାଙ୍କେ କହିବ
କେ ଅଣି ଦେବଟି ମୋତେ,
କୋମଳ ପଦାର୍ଥ ହେବ ମୋର ସ୍ୱାର୍ଥ
ଯାହା ନ ବାଜିବ ଦନ୍ତେ ।
ଏମନ୍ତ ବିଗୁର ଭାବ ତତପର
ସ୍ନାହାନ ସାରି ପାକୁଆ,
ଘରକୁ ସେ ଯାଇଁ ନିରମାଲ୍ୟ ପାଇ
ତାଙ୍କେ ଅଣ ଜଳଖିଆ ।
ନସ୍ତା ବା ନାସ୍ତୀଙ୍କି କହଇ ସେ ତାକି
କାହିଁଠାରୁ ନାହିଁ ଖିଆ,
ଦେବ କି ନ ଦେବ ଚଞ୍ଚଳ କହିବ
ହେଉଅଛି ଠିଆ ଠିଆ ।
ଦନ୍ତ ମୋର ନାହିଁ ପାକୁଆ ଯେ ମୁହିଁ
ଅଛି ଆଉ ଗୃହଗୋଟା,
ସେ ପୁଣି ଦରଜ ହୋଇଣ କଦର୍ଯ୍ୟ
କରୁଅଛି ହଟହଟା ।
ବାଜିଲାଠୁ ପାଣି ନେଉଅଛି ଟାଣି
କଣ୍ଠକୋଟ ଆଦି ଜାଣ,
ଏ ଭାବୁଁ ଅଭାବ ଖାଇବା ସ୍ୱଭାବ
ସବୁ ତ୍ୟକ୍ତ ବାରୁ ପୁଣି ।
ଯାଅରେ ଚଞ୍ଚଳ କହ ମୋ ବିକଳ
ବୁଢ଼ି ମାଆଙ୍କ ଆଗର,
ଦେଇଥିବେ ଜାଣି ଜଳଖିଆ ପୁଣି
ଦନ୍ତ ନ ଲାଗେ ଯହିଁର ।
ବୁଢ଼ା ବଉଗଇ ତହିଁ ବସା ଦହି
କଦଳୀ ଖିରି ମିଶାଇ,
ଲବଣ ସଂଯୋଗ କର ଅଣ ବେଗ
ପକ୍ୱ ଚାଦଳ ପକାଇ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ନଡ଼ିଆ କୋରାଇ ଦେଇଥିବେ ସେହି
ତହିଁରେ ମନ ସୋରାଇ,
ନୋହି ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ ହୋଇଥିବ ଗୁଣ୍ଡ
ତକଟିଲେ ମିଶିଯାଇ ।

ଛେନା ଯେତେବ ଥିବ କଳ୍ପତରେ ଦେବ
ଦଳଦେଲେ ମିଳିଯିବ,
କଠିନ ପଦାର୍ଥ ସେ ମୋର ଅସ୍ୱାର୍ଥ
ଏ ସଙ୍ଗେ କେଉଁ ନ ଦେବ ।

ଦେଲେ ଭଜା ଚୁଡ଼ା ନାହିଁ ତାହା ଲୋଡ଼ା
ନଡ଼ିଆ ପାଗ ବସତ,
ଚୁଡ଼ା ନାହିଁ ବୁଢ଼ି ମୁଢ଼ି ଭଜିଥିଲେ
ନ ଅଣିବ ମୋର କତ ।

ଗୁଡ଼ଲର ଭଜା ନାହିଁ ତହିଁ ମଜା
ଦନ୍ତଥିବା ଲୋକେ ଖାଅ,
କାଲୁଡ଼ିକୁ ଛାଡ଼ ପିଯୁଳିକୁ ତଡ଼
ପାତଲା ଆଅତ ଦିଅ ।

ମଜାକୁ ମୋ ଶଙ୍କା ନାହିଁ ଦାନ୍ତ ଚକା
ସେ ସବୁ ହେବ ଅସୁଖ,
ଯେତେ ଦ୍ରବ୍ୟ ଟାଣ ସବୁ ଅକାରଣ
କେବେହେଁ ନ ଅଣ ପାଖ ।

ତେନ୍ତୁଳର ରସ ତହିଁ ମୋର ଆଶ
ସ୍ୱର ମିଠା କର ଯୋଗ,
ପାଷାଣ ପାତ୍ରରେ ଅଣିବ ଯତ୍ନରେ
ମୋ ପରେ ନୋହିବ ଭଙ୍ଗ ।

ନାଗ ଯେ ନାତୁଣୀ ଗଲେ ତତ୍ପରଣି
ଯେଯେ ମା ଅଗ୍ରେ କହିଲେ,
ଯେଯେଙ୍କ ପାଇଁକ ପାକୁଆ ପାଟିକ
ଜଳଖିଆ ଦିଅ ଥିଲେ ।

ବୁଢ଼ା କହିଛନ୍ତି ଦେଇଥିବ ଚିନ୍ତି
କୋମଳ ଯେ ହୋଇଥିବ,
ଦଳାଦଳ ହେଲେ ମିଳିଯିବ ଭଲେ
ଦଶକ ଲୋଡ଼ା ନ ଥିବ ।

ଏମନ୍ତ ଯେ ପୁଣି ଭାଷନ୍ତେ ନାତୁଣୀ
ବୁଢ଼ି ଯେ କଲା ଇଙ୍ଗିତ,
ସିଠାମିଠାଖିଆ କହିଛନ୍ତି ଏହା
ଶୁଣ ଗୋ କଥା ଏମନ୍ତ ।

ଦନ୍ତେ ଦୋଷ ଦ୍ୟନ୍ତ ଭଲ ସେ ଲୋଡ଼ନ୍ତ
ଖାଇବା ଖଣ୍ଡି ମଉଜ,
ଦାଣ୍ଡଲୋକେ ଶୁଣି ହସିବେଟି ପୁଣି
ବୁଢ଼ାଟା ଏତେ ନିର୍ଲଜ୍ଜ ।

ଓହଉ ବୋଲି ବୁଢ଼ି ଉଠି ତଡ଼ବଡ଼
ଜଳଖିଆ ସଜାଡ଼ିଲା,
ସେ ନାତ ନାତୁଣୀ ହସ୍ତେ ଦେଇ ପୁଣି
ଚୁଡ଼ା ପାଖେ ପଠାଇଲା ।

ବୁଢ଼ା ଉଠି ପୁଣ ଦେଖି ତତ୍ପଣ
ଜଳଖିଆ ବିଦ୍ୟମାନ,
ବୁଢ଼ାଙ୍କ ପ୍ରଶଂସା ହୋଇ ମନେ ତୋଷା
ଭୁକ୍ତି ବସିଲା ବହନ ।

ପୋଛି ପୋଛି କର ସବୁ ଉର୍ଦ୍ଧ ଭର
ବାସନରେ ଲେଶ ନାହିଁ
ନେଇଯାଅ ଥାଳ ବୁଢ଼ା ଉଠେ ଚଳ
ପିଲାଏ ରେ ଦିଅ ଧୋଇ ।

ନାତ ଯେ ନାତୁଣୀ ଟାଣ କାର୍ଣ୍ଣ ଶୁଣି
ଦେଲା ଗଲେ ବାସନକୁ,
ବୁଢ଼ିମାଆ ପାଖେ ଥୋଇ ଦେଇ ଶେଷେ
କହିଲେ ଖିଆ କଥାକୁ ।

ଶୁଣ ଯେଯେ ମାଆ ଅମ୍ଭେ ହେଲୁ ଠିଆ
ଟିକିଏ ନ ଦେଲା ବୁଢ଼ା,
ଆଉ ତାର କଥା ନ କହ ସର୍ବଥା
କହିଲେ ପାଇବ ତଡ଼ା ।

ଯେମେ ମା କହିଲ ନ ଦେଲେ ସେ ନାହିଁ
ଆଉ ଦେଉଛି ମୁଁ ଖାଅ,
ଖାଇବା କଥାକୁ ନ କହ କାହାକୁ
ତୁନି ହୋଇ ତୁମ୍ଭେ ରହ ।

ଶ୍ରୀ ଭୋଳାନାଥ ପାଣିଗ୍ରହୀ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ରାମକୃଷ୍ଣ ଉପଦେଶାମୃତ ।

(ପୂର୍ବ ପ୍ରକାଶିତ ଉତ୍ତର)

୭୬୯ । ଯାହାର ଯେପରି ଭାବ ଈଶ୍ୱରଙ୍କୁ ସେ ସେହିପରି ଦେଖେ । ତମୋଗୁଣୀ ଭକ୍ତ ଦେଖେ, ମା ଛେଳି ଖାଉନ୍ତି, ତେଣୁ ବଳିଦାନ କରେ । ରଜୋଗୁଣୀ ଭକ୍ତ ନାନା ବ୍ୟଞ୍ଜନ ଦ୍ୱାରା କରି ଦିଏ । ସତ୍ତ୍ୱଗୁଣୀ ଭକ୍ତର ପୂଜାର ଅଡ଼ମ୍ବର ନାହିଁ । ତାହାର ପୂଜା ଲୋକେ ଜାଣି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ଫୁଲ ନ ଥିଲେ ବେଲପତ୍ର ଏବଂ ଗଙ୍ଗାଜଳରେ ପୂଜା କରେ । ଦଣ୍ଡିଟି ମଡ଼ି ଦେଇ କି ଖଣ୍ଡିଏ ଫେଣା ଦେଇ ପ୍ରଭୁଙ୍କର ଶୀତଳଭୋଗ * ଦିଏ । କେତେବେଳେ ବା ଠାକୁରଙ୍କୁ ଟିକିଏ କ୍ଷୀର ଖାଇ ଦିଏ । ଅଭ୍ର ପ୍ରକାରେ ଅଛି—ତ୍ରିଗୁଣାତୀତ ଭକ୍ତ—ତାର ବାଳକର ସ୍ୱଭାବ । ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ନାମ କରିବାହିଁ ତାର ପୂଜା, କେବଳ ତାଙ୍କର ନାମ । ପ୍ରଭୁ କହିଅଛନ୍ତି "ଯାହାର ଯେପରି ଭାବ ସେ ଈଶ୍ୱରଙ୍କୁ ସେପରି ଦେଖେ ।" ଏହା ବାସ୍ତବିକ କଥା । ମନେକରନ୍ତୁ ଥଳା କାଗଜ ସମ୍ମୁଖରେ ରଖି ଆଖିରେ ନୀଳ ଚସମା ଦେଇ ଅନାଇଲେ ନୀଳ ଦେଖାଯିବ, ନେଳି ଚସ୍ମା ଦେଇ ଅନାଇଲେ ନେଳି ଦେଖାଯିବ, ସେହିପରି ହଳଦିଆ ଚସମା ଦେଇ ଦେଖିଲେ ହଳଦିଆ ଦେଖାଯିବ । କିନ୍ତୁ କାଗଜଟି ସେହି ଥିଲା । ସେହିପରି ଯେ ତମୋଗୁଣର ଚସମା ପିନ୍ଧି ଈଶ୍ୱରଙ୍କୁ ଦେଖେ ସେ ତାହାଙ୍କୁ ତମୋଗୁଣୀ ମନେ କରେ ; ଯେ ରଜୋଗୁଣର ଚସମା ପିନ୍ଧି ତାହାଙ୍କୁ ଦେଖେ, ସେ ତାହାଙ୍କୁ ରଜୋଗୁଣୀ ମନେ କରେ ଏବଂ ଯେ ତାହାଙ୍କ ସତ୍ତ୍ୱଗୁଣର ଚସମା ପିନ୍ଧି ଦେଖେ ସେ ତାହାଙ୍କୁ ସତ୍ତ୍ୱଗୁଣୀ ମନେ କରେ । ବସ୍ତୁତଃ ସେ ତ୍ରିଗୁଣାତୀତ, କୌଣସି ଗୁଣର ଅଧୀନ ନୁହନ୍ତି । ସେ ବାୟୁପରି ନିର୍ଲିପ୍ତ । ବାୟୁର ଯେପରି ନିଜର କୌଣସି ଗନ୍ଧ ନାହିଁ ; ସୁଗନ୍ଧ ପାଇଲେ ସୁଗନ୍ଧ ହୁଏ ଏବଂ ଦୁର୍ଗନ୍ଧ ପାଇଲେ ଦୁର୍ଗନ୍ଧ ହୁଏ ; ସେହିପରି ଈଶ୍ୱରଙ୍କର କୌଣସି ଗୁଣ ନାହିଁ । ଯେ ସଦ୍‌ଗୁଣ ସହିତ ତାହାଙ୍କୁ ଭାବନା କରେ ସେ ତାହାଙ୍କୁ ସଦ୍‌ଗୁଣୀ ବୋଲି ମନେ କରେ । ଯେପରି ସତ୍ତ୍ୱଗୁଣୀ ଭକ୍ତ ତାହାଙ୍କୁ ପରମାତ୍ମାଙ୍କୁ ପ୍ରାଣପ୍ରିୟତମ ବନ୍ଧୁ ବୋଲି ମନେ କରେ କିନ୍ତୁ ତମୋଗୁଣୀ ଅସତ୍ୟ ସାଧକ ମନେ କରେ ଯେ ମନୁଷ୍ୟ ବଳି ବା କୌଣସି ଜୀବ ବଳି ନ ଦେଲେ ଈଶ୍ୱର ପ୍ରୀତ ହୁଅନ୍ତି ନାହିଁ । ଆତ୍ମାର ମନ ଉପରେ ସମସ୍ତ ନିର୍ଭର କରେ । ରାମକୃଷ୍ଣ ଯେପରି କହୁଥିଲେ, ଈଶ୍ୱର ଶୁଦ୍ଧମନ ଏବଂ ଶୁଦ୍ଧବୁଦ୍ଧିର ଗୋଚର ।

ମନୁଷ୍ୟ ।

୭୭୦ । ଅର୍ଥ ଯାହାର ଦାସ ସେହି ମନୁଷ୍ୟ । ଯେଉଁମାନେ ଅର୍ଥର ବ୍ୟବହାର ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ, ସେମାନେ ମନୁଷ୍ୟ ନୁହନ୍ତି । ମନୁଷ୍ୟର ଅଳଙ୍କୃତ କିନ୍ତୁ ପଶୁର ବ୍ୟବହାର । ଯେଉଁମାନେ ଅର୍ଥର ଦାସ, ସେମାନେ ଅମନୁଷ୍ୟ । ଏହି ଅର୍ଥ ସକାଶେ ମନୁଷ୍ୟ ଚୋର, ଡକାଇତ ଇତ୍ୟାଦି କେଉଁ କୁକାର୍ଯ୍ୟ ଯେ ନ କରେ ତାହାର ଇୟତ୍ତା ନାହିଁ । ଅର୍ଥ ସକାଶେ ପିତା ପୁତ୍ରସ୍ନେହରେ ଜଳାଞ୍ଜଳି ଦିଏ, ପୁତ୍ର ପିତୃଭକ୍ତି ଭୁଲିଯାଏ, କନିଷ୍ଠ ଜ୍ୟେଷ୍ଠଙ୍କୁ ଅବମାନନା କରେ ଏବଂ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ କନିଷ୍ଠଙ୍କୁ ନିର୍ଯାତନ କରେ—ଏ ଦୃଶ୍ୟ ଏହି ପୃଥିବୀର ପ୍ରାୟ ପ୍ରତିଗୃହରେ ପ୍ରତିପୃମାନ ହୁଏ । କିନ୍ତୁ ଅର୍ଥ ଯେଉଁମାନଙ୍କର ଦାସ ସେମାନେ ଧନ୍ୟ । ବାସ୍ତବିକ ଅର୍ଥ ନ ଥିଲେ ବହୁ ସତ୍‌କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାର ସୁବିଧା ମିଳେ ନାହିଁ । ବିଦ୍ୟାଳୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠା, ଅତିଥିଶ୍ରମ ସ୍ଥାପନ, ପୁଷ୍କରିଣୀ ଖନନ, ସାଧୁ ବୈଷ୍ଣବ ସେବା, ଛତ୍ରାବାସ ସ୍ଥାପନ ଇତ୍ୟାଦି ବହୁ ସତ୍‌କାର୍ଯ୍ୟ ଅର୍ଥ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରେ । ମନୁଷ୍ୟ କାମିନୀ ତ୍ୟାଗକରି ରହିପାରେ; କିନ୍ତୁ କାଞ୍ଚନାଭାବରେ ରହିବା ବଡ଼ ଦୁଷ୍କର । ସୁତରାଂ ଯେଉଁମାନେ କାଞ୍ଚନକୁ ବା ଅର୍ଥକୁ—ନିଜର ଇଚ୍ଛା ଅନୁଯାୟୀ ସତ୍‌କାର୍ଯ୍ୟରେ ଲଗାଇ ପାରନ୍ତି ସେହିମାନଙ୍କ ହସ୍ତରେ ଅର୍ଥ ରହିବା ବାଞ୍ଛନୀୟ । ତାହାହେଲେ ଦେଶର, ସମାଜର ଏବଂ ନିଜେ ଧନୀର ମଧ୍ୟ ପ୍ରଭୁତ ଉପକାର ସାଧିତ ହୁଏ । ଯେଉଁମାନେ ମନୁଷ୍ୟ ସେମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ଅର୍ଥର ପ୍ରକୃତ ଅର୍ଥ ଅଛି କିନ୍ତୁ ଯେଉଁମାନେ ଅମନୁଷ୍ୟ ସେମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ଅର୍ଥ କେବଳ ଅନର୍ଥର ହେତୁ ଅଟେ ।

ମନୁଷ୍ୟ (ଭକ୍ତ ଓ ଅଭକ୍ତ)

୭୭୧ । ଯେତେବେଳଯାଏ ମନୁଷ୍ୟ ଅଜ୍ଞାନ ଥାଏ, ଅର୍ଥାତ୍ ଯେତେବେଳଯାଏ ଈଶ୍ୱରଲାଭ ହୋଇ ନାହିଁ, ସେତେବେଳଯାଏ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ହେବ କିନ୍ତୁ ଜ୍ଞାନ ଲାଭହେଲେ ଆଉ ଏ ସଂସାରକୁ ଆସିବାକୁ ହୁଏ ନାହିଁ—ପୃଥିବୀ ବା ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଲୋକକୁ ଯିବାକୁ ହୁଏ ନାହିଁ । (କ୍ରମଶଃ)

ଶ୍ରୀ କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ସେନଗୁପ୍ତ ।

* ଏହି ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ଏବଂ ପ୍ରଥମ ସମୟରେ ଦେବ ପ୍ରତିମାକୁ ଭୋଗ ଏ ତାହାକୁ ଶୀତଳଭୋଗ କହନ୍ତି ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶୋକାଞ୍ଜ ।

ଛି, ଛି ! କ ଅଶ୍ରୁରେ ପାହୁଥିଲା ରାତ ।
ଶୁଣିଲି ଯା ! ଓହୋ ! ଫାଟିଯାଏ ଛାତ ।
ହାୟରେ ବିଧାତା ଏହା ଶୁଣାଇଲୁ,
କର କେଉଁ ଯଶ କ ଖ୍ୟାତି ଲଭିଲୁ ।
ମୁ କ ଥିଲି କେବେ ବଇର ତୋହର,
କିପାଁ ମୋରେ ବାମ ହେଲୁରେ ପାମର ?
କ ଅଧିକାର ମୋ ସଖାଠାରେ ତୋର ?
ନ କହି ମୋତେ ତୁ ହରିନେଲୁ ଗୌର ।
ନେଲୁ ପଛେ ଯେବେ ଚପଳକଣତଃ,
ଧରୁଛି ତୋ କର ହୋଇ ସଦାନତ ।
ଫେରାଇ ଅଣିଶ ଦିଅ ମୋ ପାଶରେ,
କହିବ ନାହିଁ ତୋ ଗୁଣ କାହାଠାରେ ।
ମୋ ହସ୍ତେ ଦେବାକୁ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ହେଲେ ମନେ,
ରଖିଛୁ କହନ କେଉଁଠି ଗୋପନେ ।
ନିଜେ ମୁଁ ଅଣନ୍ତ ଅନ୍ତରଙ୍ଗ ବନ୍ଧୁ,
ରଖନ୍ତି ହୃଦୟ-ଚକ୍ରେ ଯଥା ମଧୁ ।
ଏତକ ମାଗୁଣି ତୋଠାରେ ମୋହର,
ଦେଲେ ତାହା ହେବ ଦାସ ତୋ ଦାସର ।

* * *

କିପାଁ ବୃଥା ପ୍ରଲାପନା କିପାଁ ଏ ବୃଥା ଭାବନା ;
ଯାଇଛି ଯେବେ ସେ ଥରେ ଫେରିବ କ କଳାସୁନା ?
ମଥୁରା ଗଲାଣି ଗୁଲି ଚଢ଼ିଣି ରୁକ୍ମିଣୀ ରଥ,
କେ ଲଙ୍ଘି ପାରିବ କଂସ-ବଧ-ଅଦେଶ-ପର୍ବତ ।
ଗଲାଣିତ କାନ୍ଧୁ ଛିଡ଼ି ଶ୍ରୀଦାମ ସୁଦାମ ସଖା,
କର ବୃଦ୍ଧ ପିତା ମାତା କାତର ସେ ଧେନୁରାଖା ।
କାନ୍ଦୁଛନ୍ତି ବାଛ ମାଏ କାନ୍ଦୁଛନ୍ତି ସଖାମାନେ,
ଗଲା ଚାଲି ଶ୍ରୀନାଥ କେଉଁ ଅନାମୟ ଧାମେ ?
ତାହା ବିନା ହତଶ୍ରୀ ଏବେ ଏହି ଗୋପପୁର,
ଅରଣ୍ୟ ମରୁଭୂମି ଭିକ୍ଷାର ବାବଦପୁର ।
ଚୁପେ ଗୁଣେ ଥିଲା ଯେହୁ ନାକ-ନନ୍ଦନ କାନନେ,
ଏକଗୋଟି ପାଦଜାତ ଯେସନ ନାନା ସୁମନେ ।
ପ୍ରେମିକ ପରସ୍ତ ତାର ନିର୍ମମ ଅନ୍ତର ସ୍ତର,
ଛଳ ଶୁଭ୍ର ସରଳ ସଖା ବାତ୍ସଲ୍ୟ ଆଧାର ।
ଘୃଣା ପାଏ ନାହିଁ ସ୍ଥାନ କେବେ ତା ହୃଦୟକନେ,
ଈର୍ଷା ହିଂସା ଦ୍ୱେଷ ଗର୍ବ ନ ଥାଏ ସେ ପରଛନେ ।
ଭକ୍ତପ୍ରାଣ ଭୁମ* ମୋର ଧରମେ ଏକାନ୍ତ ମତ,
ସଙ୍ଗୀତେ ଅପାର ଶକ୍ତି ଥାଅନ୍ତି କ ସେ ବରତ ! ! !

* * *

ଅଶ୍ରୁତ ଅଦୃଷ୍ଟପୂର୍ବ ରୋଗ ଆକ୍ରମିଲା,
କ୍ୟାଲକ୍ଟ୍ରିଟ ବ.ଡ଼ିକ୍ଟରୀ† ବୁଦ୍ଧି ହଜାଇଲା ।
କର୍ଣ୍ଣ ବେଦନାରୁ ଜାତ ମସ୍ତିଷ୍କ ବେଦନା,
ମଜନ ପଗ୍ଧ ଔଷଧ ତାଙ୍କୁ ନାହିଁ ଜଣା ।
ବିଷମ ପ୍ରଳାପେ‡ ଭୋଗି ପାଞ୍ଚ ଦିନ ମାତ୍ର,
ଷଷ୍ଠେ ଛାଡ଼ି ଗୁଲିଗଲୁ ଲହ ମର ଗାତ୍ର ।
କେତେ ଆଶା ଭରସା ରେ ଥିଲା ଆମ୍ଭ ମନେ,
ବି.ଏ ପାସ୍ କରି ଏମ୍.ଏ ପଢ଼ିଲୁ ଦଶନେ ।
ଆମ୍ଭେ ହତଭାଗା ହତଭାଗିନୀ ଭୁଜଳ,
ଅବର ଅକର୍ମ୍ମ ତୋର ପିଣ୍ଡବ୍ୟ ଯୁଗଳ ।
କ ପାପେ ରେ ଅସମୁଖ ଦ୍ୱାବିଂଶ ବରଷେ,
ବଞ୍ଚିତ ସଂସାର ପ୍ରେମ ଯୌବନ ସରସେ ।
ପୁଣ୍ୟାତ୍ମା ତୁ କିପାଁ ଥିରୁ ଅପବିତ୍ର ଧାମେ ?
ନିର୍ବାଣ ଲଭିବୁ ତଥ୍ର ମଲିତା ଶ୍ରୀନାମେ ।
ପିତାମାତା ଲଭିବେ ସନ୍ତୋଷ ଭ୍ରାତାରେ,
ଭ୍ରାତାର ଅମୂର ପୁଣି ସୁଖ କେଉଁଠାରେ ?
ସତେ ନାହିଁ ଭୁଲ ଅଛି ? (ନା) ଅଛି ସେ ମରତେ ;
ଯେ ଯେତେ କହିଲେ ମନ ନ ଯାଏ ପରତେ ।
(ଅହୋ !) କ ଅଳକ ସ୍ୱପ୍ନ ? ପୁଣି କ ମୋହିନୀ ମାୟା !
ଦେଖିଲି ଅଗ୍ରତେ କାୟା, ହେଉଛି ! ତା ଛାୟା :
(ନା) ମାୟା ନହେ ଏହା କେଉଁ ମୋ ମନ ଅଦ୍ଭୁତ ପତ,
ଓଟାରୁଛି ସଙ୍ଗେ ନିଜ ପ୍ରୀତିଜଡ଼ା ବନ୍ଧୁ ଭ୍ରାତ ।
କିନ୍ତୁ ନାହିଁ ସ ଧ ଯିବ ପାପୀ ଦିବ୍ୟ ସୁଧା ଧାମେ ?
ଅତି ସେହ ସଦା ସୁଖ ଶାନ୍ତି ଭୋଗେ ଏହା କାମେ ।
ଯେ ଯେତେ ଦୂରେ ଥିଲେ ସେ ଯାହାର ତାହାର,
ପ୍ରେମ ପାଶେ ବନ୍ଧା ଦୁହେଁ ମିଳନେ ଅପାର ।
କିନ୍ତୁ ସତ ହେଲା ଏକା ଜ୍ୟୋତିଷ ଗଣନା,
'ଦ୍ରେଷ୍ଟ ମୃତ୍ୟୁ' ହେବ ଥିଲା ଅଗୁ ଜଣା ।

ଶ୍ରୀ ବାଣୀ ବିଦ୍ୟ ମହାନ ।

---

* ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀନାଥ ଦାସ ବି. ଏ. ଲଉଡ଼, ବାଦରପୁର ନିବାସୀ ଓକିଲ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ବାବୁ ଭଗବତ ଦାସ ବି.ଏଲ୍‌ଙ୍କ ପୁତ୍ର ଥିଲେ । ତାହାଙ୍କର ଡାକ ନାମ 'ବୁଢ଼' ।
† କ୍ୟାଲକ୍ଟ୍ରିଟ ବାର୍ଡ଼ ଲିଖିବା ମେଡିକେଲ୍ କଲେଜର ଅଧ୍ୟାପକ ଦ୍ୱାରା ଓ ଚିକିତ୍ସା ଚଳେଇ ମଣ୍ଡଳୀମାନଙ୍କର ଅଟନ୍ତି ।
‡ Delirium.

Printed by B. S. Das, Mukur Press, Cuttack.

Digitized by Sarayu Kanika@gmail.com

REGISTERED NO. D. 28

ପୌଷ, ୧୩୨୪ ।

ମୁକୁର

ମାସିକ ପତ୍ର ।

ଶ୍ରୀ ବ୍ରଜସୁନ୍ଦର ଦାସ,

ସମ୍ପାଦକ ।

PRINTED AND PUBLISHED BY B. S. DAS, MUKUR PRESS, CUTTACK, 19

Digitized by srujanika@gmail.com

[illegible]

ସୂଚୀ।

ବିଷୟ।	ଲେଖକଙ୍କ ନାମ।	ପୃଷ୍ଠାଙ୍କ।
୧। ଗୀତ (ସଙ୍ଗୀତ)	[illegible]	
୨। ପ୍ରାଚୀନଭାରତ	[illegible]	
୩। ଗେଷ୍ଟିବ ବୀରେଶ (ପଦ୍ୟ)	[illegible]	
୪। ଶ୍ରୀ ସର୍ବ୍ବମାନବ	ଶ୍ରୀ [illegible] B.A.	୨୦୨
୫। ମନ୍ଦୁଟେ, ଏବେ ନିଷ୍ପୁଟା	ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀକଣ୍ଠ ପ୍ରଧାନ B.A.	୨ ୭
୬। ସଙ୍ଗମ୍ବ ପ୍ରଭୁ (ପଦ୍ୟ)	ଶ୍ରୀ [illegible]	
୭। ଅମ୍ବା (ଉପନ୍ୟାସ)	ଶ୍ରୀ ବାମନଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ଘୋଷ	୨୦୫
୮। ଜାତବପ୍ରେମ (ପଦ୍ୟ)	ଶ୍ରୀ ଜାନକୀ ମହନ୍ତ ବାଚସ୍ପତି	
୯। ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଦେଶ୍ୟ (ଉପନ୍ୟାସ)	ଶ୍ରୀ ଭଗବତୀଚରଣ ମହାନ୍ତି	୨୧୨
୧୦। ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ଭଗବତୋତ୍ତମ	ଶ୍ରୀ ବୃନ୍ଦାବନ ସେନଗୁପ୍ତ B.A.	୨୧୫

ମୁକୁର—ପ୍ରେସରେ ଓଡ଼ିଆ, ଚଟ୍ଟଳା, ଦେବନାଗରୀ ଓ ଇଂରାଜୀ ଅକ୍ଷରରେ ବହି, ଚେକ, କାର୍ଡ, ନିମନ୍ତ୍ରଣପତ୍ର ପ୍ରଭୃତି ସୁନ୍ଦର ଓ ସୁଲଭ ମୂଲ୍ୟରେ ଛପାଯାଉଅଛି। ଏଠାକୁ ବେପ୍ରକାର ପୁସ୍ତକ ଓ କାଗଜ ପ୍ରଭୃତିର ଅର୍ଡ଼ର ପଠାଇଲେ ଶୀଘ୍ର ଯୋଗେ ପଠାଯାଏ।

ମୁକୁର—ବିଜ୍ଞାପନାବଳୀ।

୧—ମୁକୁର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶେଷ ସପ୍ତାହରେ ନିୟମିତରୂପେ ପ୍ରକାଶିତ ହେବ।

୨—ମୁକୁର ଅଗ୍ରିମ ବାର୍ଷିକ ମୂଲ୍ୟ ୫ ୨ ଟଙ୍କା; ମୋଫସଲ ଗ୍ରାହକମାନଙ୍କ ଲାଗି ୫ ୧ ୵; ପ୍ରତ୍ୟେକ ସଂଖ୍ୟାର ମୂଲ୍ୟ ୫୦୵ ମାତ୍ର। ବେଳେ ନମୁନା ଚାହିଁଲେ ଅଣ୍ଟେ ମୂଲ୍ୟ ପଠାଇବେ।

୩—ଟ୍ରେଜାଇ କାର୍ଡ ବା ଟିକିଟ ନ ପଠାଇଲେ ଉତ୍ତର ଦିଆଯାଏ ନାହିଁ।

୪—ଠେକ ଠିକଣା ପରିବର୍ତ୍ତନ କଲେ ଅନୁଗ୍ରହପୂର୍ବକ ତାହା ୨ ଦିନ ମଧ୍ୟରେ ଜଣାଇବେ ନଚେତ୍ ପତ୍ରିକା ହସ୍ତଗତ ନ ହେଲେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଦାୟୀ ନୋହୁଁ।

୫—ଗ୍ରାହକମାନେ ଚିଠି ପତ୍ର ପଠାଇଲେ ଅନୁଗ୍ରହପୂର୍ବକ ଗ୍ରାହକ ନମ୍ବର ଓ ନୂତନ ଗ୍ରାହକ "ନୂତନ" ବୋଲି ଲେଖିବେ।

ମୁକୁରରେ ବିଜ୍ଞାପନ ଛପାଇବା ଦର୍ଜ;—

ଏକଥର ପାଇଁ—ଅର୍ଦ୍ଧ ଷ୍ଟମ୍ବ ୫ ୧ ଟଙ୍କା, ଏକ ଷ୍ଟମ୍ବ ୫ ୨ ଟଙ୍କା, ପୂର୍ଣ୍ଣ ଏକ ପୃଷ୍ଠାକୁ ୫ ୫ ଟଙ୍କା। ଏକ ବର୍ଷ ପାଇଁ ସଥାକ୍ରମେ ୫ ୧୦ ଟଙ୍କା, ୫ ୧୮ ଟଙ୍କା ଏବଂ ୫ ୨୨ ଟଙ୍କା। ବିଜ୍ଞାପନର ମୂଲ୍ୟ ବିଜ୍ଞାପନର ସ୍ଥାନ ନ ପଠାଇଲେ ବିଜ୍ଞାପନ ଛପା ହେବ ନାହିଁ।

ଲେଖକ ଓ ଗ୍ରାହକମାନଙ୍କପ୍ରତି।

ମୁକୁରେ ଲେଖକମାନଙ୍କୁ ମୌଳିକ-ପ୍ରବନ୍ଧ, ପଦ୍ୟ, ଉପନ୍ୟାସ ଓ ଶିଶୁଦନ୍ତୀ ନିମନ୍ତେ ପୃଷ୍ଠା ପ୍ରତି ୫ ୦। ଅଣା ଓ ଅନୁବାଦ ବା ଅବଲମ୍ବନରେ ଲିଖିତ ବିଷୟ ପ୍ରତି ୫ ୦/ ଅଣା ହିସାବରେ ପୁରସ୍କାର ଦିଆଯିବ। ଯେଉଁମାନଙ୍କର ପ୍ରବନ୍ଧ ମୁକୁରରେ ସ୍ଥାନ ପାଇବ ସେମାନେ କେବଳ ପୁରସ୍କାର ପାଇବେ। ପ୍ରତ୍ୟେକ ଲେଖକ ଗ୍ରାହକ ହେବା ପ୍ରୟୋଜନ। ଲେଖକ ଗ୍ରାହକମାନଙ୍କୁ (ଗ୍ରାହକ ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା) ଅଗ୍ରିମ ୫ ୨ ଟଙ୍କା ଦେବାକୁ ହେବ। ନଚେତ୍ ପୁରସ୍କାର ମିଳିବନାହିଁ। ପ୍ରବନ୍ଧମାନ ପୂର୍ବ ମାସର ଶେଷ ସପ୍ତାହରେ ହସ୍ତଗତ ହେବା ପ୍ରୟୋଜନ।

ଶ୍ରୀ ବ୍ରଜସୁନ୍ଦର ଦାସ, ସମ୍ପାଦକ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୁକୁର

୧୧ଶ ଭାଗ । } ପୌଷ, ୧୩୨୪ । { ୯ମ ସଂଖ୍ୟା ।

ପ୍ରୀତି ।*

(ସଙ୍ଗୀତ)

ପ୍ରୀତି ଜଣେ ସେ ପ୍ରାଣ-ଭୀତକ ।
ପଲକ ଭୁଲିଣ ଅଖି ଅନୁକ୍ଷଣ
ଖୋଜି ବୁଲେ ପ୍ରିୟ ସାଥୀକ । (ଘୋଷା)

ଧନ ଖୋଜେ ଗତି, ଗତି ଖୋଜେ ଧନ
ସ୍ୱଭାବରେ ଯେଉଁ ମତକ ।

ଦଳେ ମିଳେ ସଙ୍ଗେ, ଗତିଟି ସକାଳେ
ନ ତରଣ ଭବ-ଚିନ୍ତକ । ୧ ।

କେତେ ଦାହ ସହି, କେତେ କ୍ଷତ ବହି
ସ୍ଥିର ରଖେ ନିଜ ଭିତ୍ତିକ ।

ଅଳ୍ପେକେ ଅନ୍ଧାର, ଅନ୍ଧାରେ ଅଲୋକ
ଦେଖେ ବିପରୀତ ଗତିକ । ୨ ।

ବନ୍ଧନେ ମଣେ ସେ ଅଙ୍ଗର ଭୂଷଣ,
ଭୂଷଣେ ନ ଚାଲେ ମତକ ।

ଘୋରକେ ଅରୁଚି, ଅଘୋରକେ ରୁଚି
ଧିକ କି ଧନ୍ୟ ଏ ମାତକ ।। ୩ ।

ଶ୍ରୀ କୃଷ୍ଣମୋହନ ପାଣିଗ୍ରାହୀ ।

---

* "ସଙ୍ଗୀତ ମୋ ମାଗୁଣି ଏତକ"—ବ୍ରହ୍ମରେ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ପ୍ରାଚୀନ ଉତ୍କଳ ।

(ଉପକ୍ରମଣିକା ।)

ଶିରୋନାମା ଦେଖି ମନେ କରି ପାରିବେ ଯେ ଲେଖକ ଏଥିରେ ଉତ୍କଳ ସମ୍ବନ୍ଧରେ କୌଣସି ତଥ୍ୟ ଆବିଷ୍କାର କରିଛନ୍ତି ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରଂ ଏପରି ଯଦି କେହି ମନେ କରନ୍ତି ସେ ବିଷୟ ପଢ଼ି ନିରାଶ ହେବେ । ପ୍ରାଚୀନ ଉତ୍କଳ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ମୁଁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅନଭିଜ୍ଞ କହିଲେ ଭଲେମାତ୍ର ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ହେବ ନାହିଁ । ଉତ୍କଳ ସମ୍ବନ୍ଧରେ କ ବଙ୍ଗାଳୀ କ ସାହେବ ଅନେକ ମତ ବ୍ୟକ୍ତ କରି ଯାଇଛନ୍ତି । କେହି କେହି ପ୍ରାଚୀନ ଉତ୍କଳର ଗୌରବ ଗରିମା ଦେଖି ବିମୁଗ୍ଧ ହୋଇ ଓଡ଼ିଆମାନଙ୍କର ପ୍ରାଚୀନତା ଅଛି ବୋଲି ସ୍ୱୀକାର କରୁଛନ୍ତି, କେହି କେହି ଓଡ଼ିଆମାନଙ୍କର ପ୍ରାଚୀନତା ନାହିଁ ବୋଲି କହୁଛନ୍ତି । ଏ ଯୁଗରେ ଆପଣା ଗୁଣଗରିମା ଯେ ଯେତେ ବେଶି ଗାଇ ପାରିଲା ତାହାର ଜୟ, ଯେ କିଛି ନ କହି ଚୁପ ହୋଇ ରହିଲା ସେ ରହିଲା, ଅନ୍ୟମାନେ ତାର ସର୍ବସ୍ୱ ନେଇ ଆପଣାର କରି ବସିବେ । ଉତ୍କଳ ଦଶା ଏହିପରି, ଓଡ଼ିଆମାନେ ସବୁ ବିଷୟରେ ଯେପରି ଗୌରବ ଲାଭ କରି ଆପଣାର ପୁରାତନ କଣ ଅଛି ସେ କଥା ଜାଣିବା ବିଷୟରେ ମଧ୍ୟ ତତୋଧିକ । ଓଡ଼ିଆ ଜାତିଟା ଯେପରି ଛିନ୍ନବିଚ୍ଛିନ୍ନ ହୋଇ ଚାରିଆଡ଼େ ପଡ଼ିଛି ଓଡ଼ିଆଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଯେ ଯାହା ଲେଖୁଛି ତାହା ମଧ୍ୟ କେଉଁଠି ରହିଛି ତାହା ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଅଜଣା । ଏଣେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟମାନେ ଯେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ସତ୍ତା ଲୋପ କରି ଦେବାକୁ ବସିଛନ୍ତି ତହିଁପ୍ରତି ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଅଦୌ ଦୃଷ୍ଟି ନାହିଁ । ଭାଷା ଲୋପ ହେବାକୁ ବସିଲାଣି, ଜାତି ଲୋପ ହେବାକୁ ବସିଲେଣି କିନ୍ତୁ ଆମ୍ଭେ ନିଦାବଶ୍ୟ ହୋଇ ବସିଥାଉଁ । ଆମ୍ଭର ଅଛି କଣ, ଆମ୍ଭର ଅଛି କଣ, ଆମ୍ଭେ ହେବା କଣ ଏ ବିଷୟ ଚିନ୍ତା କଲେ ମନ ଗଭୀର ବିଷାଦ ସମୁଦ୍ରରେ ନିମଜ୍ଜିତ ହୁଏ । ମନୁଷ୍ୟ ବିପଦରେ ପଡିଲେ "ମା ଲୋ ବାପ ଲୋ" କଥାଟା ସ୍ୱତଃ କହି ପକାଏ । ଏହି "ମା ଲୋ ବାପ ଲୋ" କହିବା ଦ୍ୱାରା ମନୁଷ୍ୟ ଦେହରେ ଟିକିଏ ଶକ୍ତି ସଞ୍ଚାରିତ ହୁଏ । ଜାତିର ବିପଦ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ ଜାତି ପଛକୁ ଅନ୍ୟ ପୁରାତନ ଗୌରବ ଅଛି ସେହି ପ୍ରାଚୀନତା ଜାତି ଦେହରେ ଶକ୍ତି ସଞ୍ଚାରଣ କରେ ଏବଂ ଜାତି ମନରେ ବଳାଇଦିଏ ଏଥିଲାଗି ଇତିହାସର ଆବଶ୍ୟକତା । ଉତ୍କଳର ଧାରାବାହିକ ଇତିହାସ ନାହିଁ ସତ୍ୟ; ପ୍ରବାଦ, ପ୍ରାଚୀନ ଦେଉଳ ଅଟ୍ଟାଳିକା, ପର୍ବତ ପାହାଡ଼ ପ୍ରଭୃତିରେ ଓଡ଼ିଶାର ପ୍ରାଚୀନ ଇତିହାସ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣାକ୍ଷରରେ ବିରାଜୁଛି । ବୈଦେଶିକମାନେ ଆସି ସେ ତଥ୍ୟ ଅନୁସନ୍ଧାନ କରୁଛନ୍ତି ମାତ୍ର ଜଣେ ଓଡ଼ିଆକୁ ପଚାରିଲେ ସେ ତାର ପ୍ରାଚୀନତା ସମ୍ବନ୍ଧରେ କିଛି କହି ପାରିବ ନାହିଁ । ଅଳ୍ପ ସ୍କୁଲ କଲେଜର ଛାତ୍ରମାନେ ପୋଲାଣ୍ଡ କଥା ଜାଣନ୍ତି ଫିଜି-ଦ୍ୱୀପ କଥା ଜାଣନ୍ତି, ଆଫ୍ରିକା ଆମେରିକାର ଜଳ ପ୍ରପାତ କଥା ଜାଣନ୍ତି, ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଦେଶର ଇତିହାସରୁ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ କଥା ଚଳାଧିକରଣ କରିଛନ୍ତି କିନ୍ତୁ ଓଡ଼ିଶା କଥା ସେମାନଙ୍କୁ ଅଜଣା । ଆପଣା ପିତାମାତା ବିଷୟ ନ ଜାଣିବା ଯାହା ଆପଣା ଜନ୍ମଭୂମିର କୀର୍ତ୍ତି କାହାଣୀ ନ ଜାଣିବା ତାହା, ପିଲାମାନଙ୍କର ଏଥିରେ ଦୋଷ କଣ । ଅଭିଭାବକମାନେ ତାଙ୍କ ଆଗରେ ସେପରି ସାମଗ୍ରୀ ଦେଇ ନାହାନ୍ତି ସେମାନେ ଜାଣିବେ କେଉଁଠୁଁ ? ଅଭିଭାବକମାନେ ସେଉଁପରି ଆପଣା ଦେଶ ବିଷୟରେ ଅନ୍ଧକାରାଚ୍ଛନ୍ନ ଛାତ୍ରମାନେ ମଧ୍ୟ ତଦ୍ରୂପ । ଏହି ଅଭାବ ବୋଧ କରି କେଉଁଠି କଣ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଦେଶ ବା ଜାତି ସମ୍ବନ୍ଧେ ଅଛି ତାହା ଅନୁସନ୍ଧାନ କରୁ କରୁ ଯାହା ପାଇଲି ତାହା ଏକତ୍ରିତ କରିବାରେ ମନ ବଳାଇଲି । ଏ ଲେଖାରେ ନୂତନତ୍ୱ କିଛି ନାହିଁ କେବଳ ପ୍ରାପ୍ତବ୍ୟ ବିଷୟଗୁଡ଼ିକ ଏକତ୍ରିତ କରିଛି, ଅଶାନ୍ତ ଏ ସ୍ୱଦେଶ ପ୍ରେମିକମାନେ ଏ ଉପକରଣମାନ ପାଇ ଓଡ଼ିଶା-ଇତିହାସ ଲେଖିବାକୁ ମନ ବଳାଇବେ ! ଏ ଲେଖାରେ ଯେ ଭ୍ରମ ନ ଥିବ ମୁଁ କହୁ ନାହିଁ ମାତ୍ର ଯଦି ଏଗୁଡ଼ିକ ପାଠ କରି କେହି ଚିନ୍ତାଶୀଳ ବ୍ୟକ୍ତି ଏ ଦିଗକୁ ଦୃଷ୍ଟି ଦିଏ ତେବେ ମୋର ପରିଶ୍ରମ ସାର୍ଥକ ହେଲା ବୋଲି ମନେ କରିବି । ଏହାହିଁ ମୋର ପ୍ରଧାନ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ।

ଉତ୍କଳର ଧାରାବାହିକ ଇତିହାସ ନାହିଁ । କୌଣସି ଓଡ଼ିଆ ଉତ୍କଳର ଇତିହାସ ଲେଖି ନାହିଁ । ଉତ୍କଳ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଯାହା କିଛି ବୃତ୍ତାନ୍ତ ମିଳିବ ତାହା କେବଳ ପୁରାଣ ଆଦିରୁ ମିଳିବ । ଉତ୍କଳ ଇଂରାଜ ଶାସନାଧୀନ ହେବା ପରେ କେତେକ ସାହେବ ଓ କେତେକ ବଙ୍ଗାଳ ଉତ୍କଳ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ପୁସ୍ତକ ଲେଖିଅଛନ୍ତି । ଆଜିପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯେତେଗୁଡ଼ିଏ ପୁସ୍ତକ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଛି ତାର ଗୋଟିଏ ତାଲିକା ନିମ୍ନରେ ଲେଖାଗଲା; ଅବଶ୍ୟ ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ଯେତେଦୂର ଜଣାଅଛି ତାହା ଲେଖୁଅଛୁଁ ।

(୧) ହଣ୍ଟର ସାହେବଙ୍କ ଓଡ଼ିଶା ୧ମ ଓ ୨ୟ ଭାଗ (୧୮୭୨)
(୨) ଷ୍ଟାର୍ଲିଂ ସାହେବଙ୍କ ଓଡ଼ିଶା (୧୮୨୨)
(୩) ଟଏନବି ସାହେବଙ୍କ ଓଡ଼ିଶା (୧୩) ସଟନ ।
(୪) ଓଡ଼ିଶା ଓ ତାହାର ଅବଶେଷ (ଡାକ୍ତରାର ଲାଜଲିଷ୍ଟର ଶ୍ରୀ ମନମୋହନ ଗାଙ୍ଗୁଲି ସାହେବଙ୍କ ଓଡ଼ିଶା ଇତିହାସ ।)

Digitized by srujanika@gmail.com

(୫) ପ୍ୟାରିବାବୁଙ୍କ ଓଡ଼ିଶା ଇତିହାସ ।
(୬) ପୃଥିବୀ ଇତିହାସ ।
(୭) ପୁରୀ ତୀର୍ଥ (ଶ୍ରୀଯୁତ ନଗେନ୍ଦ୍ରନାଥ ମିତ୍ର)
(୮) ଜଗନ୍ନାଥ ଓ ଚୈତନ୍ୟ (ଶ୍ରୀଯୁତ ଗୋପାଳଚନ୍ଦ୍ର ଅଗ୍ନିର୍ଯ୍ୟ ଚୌଧୁରୀ)
(୯) ଓଡ଼ିଶାର ଚିତ୍ର (ଶ୍ରୀ ଜଟୀନ୍ଦ୍ରମୋହନ ସିଂହ)
(୧୦) ରାମେଶ୍ୱର ଯାତ୍ରା ।
(୧୧) ରାଜେନ୍ଦ୍ର ଲାଲ ମିତ୍ରଙ୍କ "ଓଡ଼ିଶାର ପୁରାତତ୍ତ୍ୱ" ।
(୧୨) ବ୍ରଜକିଶୋର ଘୋଷଙ୍କ ଇତିହାସ (୧୮୪୮)
(୧୩) ଷ୍ଟାର୍ଲିଂ ସାହେବଙ୍କ କୃତ ଓଡ଼ିଶା ରାଜାଙ୍କ ଇତିହାସ ।
(୧୪) ଏଫ୍ ବ୍ରେଲେରଙ୍କ ଓଡ଼ିଶା । (୧୮୫୦)
(୧୫) ଫର୍ଗୁସନଙ୍କ 'ଓଡ଼ିଶା ଶ୍ଳୋକ' । (୧୮୭୫)
(୧୬) ଖୋଦିତ ଗୁମ୍ଫା (ଫର୍ଗୁସନ) (୧୮୪୫)
(୧୭) ବର୍ଣ୍ଣିଲଙ୍କ "ପ୍ରତ୍ନ ତତ୍ତ୍ୱ" । (୧୭୮୭)
(୧୮) ସ୍ମିଥଙ୍କ "ଭୂଗୋଳ" । (୧୭୫୩)
(୧୯) ଅର ଷ୍ଟ ଆଲ୍‌ଣ୍ଡଙ୍କ "ଭାରତୀୟ ସ୍ମୃତି ଓ ଗୀତ" (୧୮୪୭)
(୨୦) ଗ୍ଲାଡ଼ ଭାଇନଙ୍କ ଅଇନ ଆକବରୀ । (୧୮୦୦)
(୨୧) ମନ୍‌ସ୍‌ବଚଙ୍କ ଜଗନ୍ନାଥ ଦେଉଳ ।
(୨୨) ଓଡ଼ିଶା ବାପଟିଷ୍ଟ୍ ମିଶନର ଭାରତୀୟ ରିପୋର୍ଟ । (୧୮୪୭)
(୨୩) ଯେ ପେଗେଙ୍କ (India's cries to British humanity) (୧୮୩୦)
(୨୪) ପ୍ରିନ୍‌ସେପଙ୍କ ଖୋଦିତ ଲିପି ।
(୨୫) ବ୍ରକ୍ଲେଙ୍କ ଓଡ଼ିଶା ଭ୍ରମଣ ।
(୨୬) ମଣ୍ଟଙ୍କ ଓଡ଼ିଶା ଭ୍ରମଣ ।
(୨୭) କର୍ଣ୍ଣେଲ ଯେପଙ୍କ "ଜଗନ୍ନାଥ"
(୨୮) ହୁଏନସାଂଙ୍କ ଭ୍ରମଣ ବୃତ୍ତାନ୍ତ ।
(୨୯) କନିଂହାମଙ୍କ ପୁରାତନ ଭୌଗଳିକ ବୃତ୍ତାନ୍ତ ।
(୩୦) ମ୍ୟାନିଂଙ୍କ ପୁରାତନ ଭାରତ । (୧୮୭୯)
(୩୧) ପାଂହଥାନଙ୍କ ଭ୍ରମଣ ବୃତ୍ତାନ୍ତ ।
(୩୨) ପ୍ରିନ୍‌ସେପଙ୍କ "ଓଡ଼ିଶାର ଖୋଦିତଲିପି" ।

ଯେଉଁ ଯେଉଁ ପୁରାଣ ପ୍ରଭୃତିରେ ଉତ୍କଳ ବିଷୟ ଲେଖାଅଛି ତାହା ନିମ୍ନରେ ଲେଖାଯାଇଲା ।

(୧) ମହାଭାରତ । (୫) ଦେବଳତୋଳା
(୨) ରାମାୟଣ । (୬) ମାଦଳାପାଞ୍ଜି
(୩) ବିଷ୍ଣୁଧର୍ମ । (୭) ବିଷ୍ଣୁପୁରାଣ ।
(୪) ଲଳାଟେନ୍ଦ୍ର ମହୋଦୟ । (୮) ସ୍କନ୍ଦପୁରାଣ ।
(୯) ଶିବପୁରାଣ । (୧୧) ଇନ୍ଦ୍ରାଣୀ ମହୋଦୟ ।
(୧୦) ଏକାମ୍ରପୁରାଣ (୧୨) ପ୍ରାଚୀମାହାତ୍ମ୍ୟ ।

ମହାମହୋପାଧ୍ୟାୟ ପଣ୍ଡିତ ସଦାଶିବ ମିଶ୍ର ମହୋଦୟ "ଜଗନ୍ନାଥମନ୍ଦିର" ବୋଲି ଏକିଏ ପୁସ୍ତକ ଲେଖିଅଛନ୍ତି ।

ଉତ୍କଳ ଗୋଟିଏ ପୁରାତନ ଦେଶ ଏବଂ ଓଡ଼ିଆ ଜାତି ଗୋଟିଏ ପୁରାତନ ଜାତି । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଜାତିମାନଙ୍କ ପରି ଓଡ଼ିଆମାନଙ୍କର ପୁରାତନ ଗୌରବ, କୀର୍ତ୍ତି ଥିଲା, ପୁରାତନ ଇତିହାସ ଥିଲା, କଳା କୁଶଳତା ଥିଲା, ଉତ୍କଳ ଦିନେ ସମୃଦ୍ଧିଶାଳୀ ଥିଲା, କିନ୍ତୁ କାଳକ୍ରମେ ଏ ସମସ୍ତ ଯାଇଛି । ପୃଥିବୀର କୌଣସି ଜାତି ଚିରକାଳ ଉନ୍ନତ ଅବସ୍ଥାରେ ରହି ପାରିବାକୁ ସମର୍ଥ ହୋଇ ନାହିଁ । ଉନ୍ନତି ଅବନତି ପ୍ରକୃତିର ଧର୍ମ । "ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଦୈତନୀୟ" କଥାଟା ଧ୍ରୁବ ସତ୍ୟ । ସୂର୍ଯ୍ୟଦେବ ଏ ସତ୍ୟ ପ୍ରମାଣ କରିବା ଲାଗି ପ୍ରତିଦିନ ଆକାଶ ପଥରେ ଯିବା ଆସିବା କରି ଅପଣାର ଉନ୍ନତି ଅବନତି ଅବସ୍ଥା ଦ୍ୱାରା ଲୋକମାନଙ୍କ ଉନ୍ନତିର ଅସ୍ଥାୟିତ୍ୱ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଶିକ୍ଷା ଦେଉଅଛନ୍ତି । ମାତ୍ର ମାୟାର କି ମୋହଲୀଳାକୁ ! ମନୁଷ୍ୟ ବୁଝି ବୁଝୁ ନାହିଁ, ମନୁଷ୍ୟ ସର୍ବଦା ଗତିଶୀଳରେ ଧରାକୁ ସରା ମନେକରି ବିଚରଣ କରୁଛି । ସେ ଲଙ୍କା ନାହିଁ କି ସେ ରାବଣ ନାହିଁ, ସେ ଶ୍ରୀରାମ ନାହିଁ କି ସେ ଅଯୋଧ୍ୟା ନାହିଁ । ସମସ୍ତେ କାଳ କବଳରେ ଲୀନ ହୋଇଛନ୍ତି । ତଥାପି ଯେଉଁ ଜାତି ଟିକିଏ ଉନ୍ନତି ଅବସ୍ଥାକୁ ଆସିଲା ସେ ମନେକଲା ଯେ ତା ଦିନକାଳ ଚିରକାଳ ସେହିପରି ସ୍ଥିତ ଏବଂ ସେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଜାତି ଉପରେ ଅନ୍ୟାୟ, ଅତ୍ୟାଚାର ଓ ଅବ୍ୟବହାର କରିବାରେ ତ୍ରୁଟି କରେ ନାହିଁ । ଯାହା ଜାତି ପ୍ରତି ସତ୍ୟ ତାହା ବ୍ୟକ୍ତି ପ୍ରତି ସତ୍ୟ ଏବଂ ଯାହା ବ୍ୟକ୍ତି ପ୍ରତି ସତ୍ୟ ତାହା ଜାତି ପ୍ରତି ସତ୍ୟ । ଏତ ଗଲା ପ୍ରକୃତିର ଚିରନ୍ତନ ପ୍ରଥା । ଏହି ପ୍ରାକୃତିକ ଜାତି-ନିୟତିରେ ଓଡ଼ିଶାକୁ ପକାଇଲେ ତାର ଦଶା ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ହେବା ସ୍ୱାଭାବିକ । ଓଡ଼ିଶା ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଲେଖକମାନଙ୍କୁ ସାଧାରଣତଃ ଦୁଇ ଶ୍ରେଣୀରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଇ ପାରେ (୧) ସାହେବ, (୨) ବଙ୍ଗାଳୀ । ସାହେବମାନେ ଜେତା ଆମ୍ଭେମାନେ ବିଜିତ ସୁତରାଂ ଜେତାମାନେ ବିଜେତାମାନଙ୍କ ଇତିହାସ ଲେଖିଲେ ସାଧାରଣତଃ ଜେତାମାନଙ୍କ ଟିକିଏ ଉଣା ଦୃଷ୍ଟିରେ ଦେଖିଥାନ୍ତି । ଦୁଇ ସାହେବମାନେ ଅପଣାକୁ ପୃଥିବୀର ବଡ଼ ସଭ୍ୟଜାତି ବୋଲି ମନରେ ଗର୍ବ କରନ୍ତି ଏବଂ ଅପଣା ଆଦର୍ଶ ସମ୍ମୁଖରେ ରଖି ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଜାତିଙ୍କୁ ବିଚାର କରନ୍ତି । ଅପଣା ଆଚାର ବ୍ୟବହାର ଆଦି ଜାତି ଅପଣାଙ୍କୁ ସୁନ୍ଦର ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ଉନ୍ନତ ପ୍ରଭୃତି ଅସଭ୍ୟ ଜାତି ଉପରେ ବିଚାର

CC-0. Jangamwadi Math Collection. Digitized by eGangotri

ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଜେତା ନୁହନ୍ତି ସତ୍ୟ କିନ୍ତୁ ଆଜିକାଲି ବଙ୍ଗାଳମାନେ ଆପଣାକୁ ଉନ୍ନତ ବୋଲି ଗଣ କରନ୍ତି । ବଙ୍ଗାଳମାନେ ସାହେବମାନଙ୍କ ଚାଲ ଚଳ ଆଦି ବେଶ୍ ଅନୁକରଣ କରି ପାରିବାକୁ ସମର୍ଥ ହୋଇଛନ୍ତି ଏବଂ ସେହି ଆଚରଣରେ ଭୂଷିତ ହୋଇ ସାହେବ ଚକ୍ଷୁ ଆଗରେ ଦେଇ ତାଙ୍କ ଦେଶ ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦେଶର ଲୋକମାନଙ୍କୁ ଅସଭ୍ୟ ବୋଲି ମନେ କରୁଛନ୍ତି । ମାତ୍ର ଓଡ଼ିଶାର ବା ଓଡ଼ିଆମାନଙ୍କ କେହି ମା ବାପ ନ ଥିଲେପରି ଯେ ଇଚ୍ଛାକଲା ସେ ଆପଣା ମନମୁତାବକ ଓଡ଼ିଆ ଓ ଓଡ଼ିଶା ସମ୍ବନ୍ଧରେ କିଛି ଲେଖିଦେଇ ଆପଣାର ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ ପ୍ରକାଶ କଲା । ବଡ଼ ଦୁଃଖର କଥା ଯେ ଓଡ଼ିଆମାନଙ୍କର ଏଥିପ୍ରତି ତିଳେମାତ୍ର ଦୃଷ୍ଟି ନାହିଁ । ବୈଦେଶିକ ଲେଖକମାନେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଯେପରି ବିକୃତାକାରରେ ଚିତ୍ର କରୁଅଛନ୍ତି ତାହା ଦେଖିଲେ ମନରେ ଦାରୁଣ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଉପସ୍ଥିତ ହୁଏ । ବଙ୍ଗାଳୀ ହେଉନ୍ତୁ ବା ସାହେବ ହେଉନ୍ତୁ ଏମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଯେ ମହାନୁଭବ ନିରପେକ୍ଷ ଲେଖକ ନାହାନ୍ତି ମୁଁ ଏକଥା କହୁ ନାହିଁ । ପ୍ରକୃତ ଚିନ୍ତାଶୀଳ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଲେଖନୀରୁ ଏପରି ପରନିନ୍ଦା, ପରକୁତ୍ସା ବାହାରିବ ନାହିଁ । ଯେଉଁମାନେ ଯୌବନ-ମଦଗର୍ବିତ ଅବିବେଚକ ଲେଖକ ସେହିମାନେ କେବଳ ପର-ନିନ୍ଦା ଗାୟନ କରି ଆପଣାର କୃତତ୍ୱ ଦେଖାନ୍ତି । ଯେଉଁମାନେ ଛିଦ୍ରାନ୍ୱେଷୀ ସେମାନେ କେବଳ ଦୋଷ ଖୋଜି ବୁଲନ୍ତି; ନିରପେକ୍ଷ ଚିନ୍ତାଶୀଳ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ଗୁଣ ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି ସେମାନେ ଦୋଷ ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ଦିଅନ୍ତି ନାହିଁ । ବଙ୍ଗଳାରୁ ଯେ ଗର୍ବ କରି ଆସିଲେ ସେ ଜଣେ ସମାଲୋଚକ, ଯେ ସରକାରୀ ଚାକିରି ଉପଲକ୍ଷରେ ଆସିଲେ ସେ ଜଣେ ସମାଲୋଚକ, କେହି କେହି ଓଡ଼ିଶାକୁ ନ ଆସି ବଙ୍ଗଳାରେ ବସି ସମାଲୋଚନା ପୋଥି ଫିଟାଇ ଦେଲେ । ଜଣେ ଗ୍ରନ୍ଥକାର ସମ୍ପ୍ରତି ଲେଖି-ଛନ୍ତି "ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ଅନୁଗ୍ରହରୁ ଓଡ଼ିଆମାନେ ମନୁଷ୍ୟ ପଦ-ବାଚ୍ୟ ହୋଇଛନ୍ତି, ଭାଷା ସେମାନଙ୍କର ଉପଜୀବିକା ସେମାନେ ମିଥ୍ୟାବାଦୀ ଓ ଲମ୍ପଟ; ସେମାନଙ୍କ ମସ୍ତକରେ ବିଣ୍ଡାଏ ଲେଖାଏଁ ବାଳ ଥିବାରୁ ସେମାନେ ଜିହ୍ୱିନାର ବଂଶ ବୋଲି ଗଣ୍ୟ କରନ୍ତି ଅର୍ଥାତ୍ ପୁଚ୍ଛଚିହ୍ନ ଆସି ମସ୍ତକରେ ଉଠିଛି । ଅନ୍ୟ ଜଣେ ସେହି ବଙ୍ଗାଳ ଲେଖକ ଶ୍ରୀଯୁତ ନଗେନ୍ଦ୍ର ନାଥ ମିଶ୍ର ମହାଶୟ ଉକ୍ତ ଉକ୍ତିକ ଲକ୍ଷ କରି ଲେଖିଛନ୍ତି,— "ଏମାନଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଏପରି ମର୍ମାନ୍ତିକ ମନ୍ତବ୍ୟ ପ୍ରକାଶ କରିବା ଶିଷ୍ଟାଚାର ସମ୍ମତ କି? ଏପରି ମନ୍ତବ୍ୟ ପ୍ରକାଶ କରି ଗ୍ରନ୍ଥକର୍ତ୍ତା ଆପଣା ହୃଦୟର ସଙ୍କୀର୍ଣ୍ଣତା ପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି ବୋଲି ମନେ ହୁଏ । ମେକଲେ ସାହେବ ଅଜ୍ଞତା ହେତୁ ହେଉ ବା ବିଦ୍ୱେଷ ବୁଦ୍ଧି ପରତନ୍ତ୍ରତା ହେତୁ ହେଉ ସମଗ୍ର ବଙ୍ଗାଳୀ ଜାତିର ଯେଉଁ ନିନ୍ଦା କରି ଯାଇଛନ୍ତି ତାହା ଭାବିଲେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ବଙ୍ଗାଳୀର ମର୍ମଦେଶ ଦୁଃଖରେ ବିଦୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ଯାଏ । କିନ୍ତୁ ଦୁଃଖାନ୍ତରେ ବଙ୍ଗାଳୀ ଗ୍ରନ୍ଥକାର ଯେ ଅନ୍ୟ ଜାତିର ନିନ୍ଦା କରିବାକୁ ତିଳେମାତ୍ର ସଙ୍କୁଚିତ ନୁହେ ଏହାଠାରୁ ବଳି ଆଉ ବେଶି କଣ ଦୁଃଖର ବିଷୟ ଅଛି । ଆମ୍ଭେମାନେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଗର୍ବିତ ଜାତି; ଆପଣାକୁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଉନ୍ନତ ଓ ଅପର ଜାତିକ ନିତାନ୍ତ ନିକୃଷ୍ଟ ମନେ କରିବା ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ସ୍ୱଭାବ । ଏପରି ଦିନ ଥିଲା ଯେତେବେଳେ ବିହାର ଓ ଉତ୍କଳ ବାସୀଗଣ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ବିଶେଷ ଭକ୍ତି ଚକ୍ଷୁରେ ଦେଖୁଥିଲେ କିନ୍ତୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ଆମ୍ଭେମାନେ ଆପଣାର ଅହଙ୍କାରିତା ଦୋଷରୁ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ପ୍ରାପ୍ୟ ସେହି ସମ୍ମାନ ଲାଭରୁ ବଞ୍ଚିତ ହୋଇଅଛୁଁ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଗୃହେଆଡ଼େ ଯେଉଁ ବଙ୍ଗାଳ-ବିଦ୍ୱେଷ ସଞ୍ଚାରିତ ହେଉଛି ତାହାର ମୂଳ କାରଣ ଅନ୍ୟ ଜାତି ପ୍ରତି ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ସେହି ଅଯଥା ଆତ୍ମାଭିମାନ-ପୂରିତ ବ୍ୟବହାର । ଆମ୍ଭେମାନେ ଅନ୍ୟ ଜାତିପ୍ରତି ଯେପରି ବ୍ୟବହାର କରିବା ଅନ୍ୟମାନେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ସେହିପରି ବ୍ୟବହାର କଲେ ସେଥିରେ ବିସ୍ମୟର କଥା କଣ ଅଛି । ଏ ଯୁଗରେ ଏତାଦୃଶ ସଙ୍କୀର୍ଣ୍ଣମନା ଲୋକଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ନିତାନ୍ତ ବିରଳ ନୁହେ ଏବଂ ସେମାନେ ବିହାର ଓ ଓଡ଼ିଶା ଦେଶ ବାସୀଙ୍କ ପ୍ରତି ବ୍ୟବହାର ବୈଷମ୍ୟ ଦେଖାଇବାରେ ତ୍ରୁଟି କରୁ ନାହାନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ପୂର୍ବ କାଳରେ ଏପ୍ରକାର ବ୍ୟବହାର ଓ ଚେଷ୍ଟା ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହେଉ ନ ଥିଲା । ରାଜା ପ୍ରତାପରୁଦ୍ରଙ୍କ ପରି ଓଡ଼ିଶା ରାଜା ବାସୁଦେବ ସାର୍ବଭୌମଙ୍କ ପରି ମନ୍ତ୍ରୀ ବଙ୍ଗାଳୀ ପଣ୍ଡିତଙ୍କୁ ବିଶେଷ ସମାଦର ସହକାରେ ସ୍ୱକୀୟ ସଭାପଣ୍ଡିତ ପଦରେ ବରଣ କରିଥିଲେ ।

ବଙ୍ଗାଳମାନେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଓଡ଼ିଶାବାସୀମାନଙ୍କୁ ଘୃଣା ଓ ଅବଜ୍ଞା ଚକ୍ଷୁରେ ଦେଖିପାରନ୍ତି କିନ୍ତୁ ସେମାନଙ୍କର ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଜାଣି ରଖିବା ଉଚିତ ଯେ ବଙ୍ଗଳା ଦେଶ ଦାସତ୍ୱ ନିଗଡ଼ ବଦ୍ଧ ହେବାର ସାତେ ତିନିଶତ ବର୍ଷ ପରେ ଓଡ଼ିଶାର ଭାଗ୍ୟଲକ୍ଷ୍ମୀ ପ୍ରସନ୍ନତା କାଳକବଳ ଗତ ହୋଇଥିଲା । ଓଡ଼ିଶାବାସୀମାନେ ଶୌର୍ଯ୍ୟବୀର୍ଯ୍ୟ ଓ ଶିଳ୍ପ ନୈପୁଣ୍ୟରେ ବଙ୍ଗାଳୀମାନଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ଶୀର୍ଷ ସ୍ଥାନୀୟ ଥିଲେ; ଇତିହାସ ଏ ବିଷୟର ସାକ୍ଷୀ" ।

ପାଠକେ ଲେଖକଙ୍କର ଉଦାରତା ସ୍ପଷ୍ଟ ବୁଝିପାରିବେ । ଜଣେ ବଙ୍ଗାଳୀଙ୍କଠାରୁ ଉପରୋକ୍ତମତ ଶୁଣିବା ପରେ ଆଉ ବଙ୍ଗୀୟମାନଙ୍କ ସଙ୍କୀର୍ଣ୍ଣତା ସମ୍ବନ୍ଧେ ବିଶେଷ ସମାଲୋଚନା କଲେ ଆପଣାର ସଙ୍କୀର୍ଣ୍ଣତା ପ୍ରକାଶ ପାଇବା ଭୟରେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ନିରସ୍ତ ହେଲା । ପୁଣି ଗର୍ଥ ଲେଖକ ଯଥେଷ୍ଟ ଲେଖିଛନ୍ତି ଏବଂ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଲେଖକମାନେ ଉକ୍ତ ମହାତ୍ମାଙ୍କ ଲେଖାରୁ ଯଥେଷ୍ଟ ଶିକ୍ଷା ଲାଭ କରିବେ ଏବଂ ଆପଣାଙ୍କୁ ଆସେ ଲଜ୍ଜିତ ମନେ କରିବେ । ପୁଣି ଗର୍ଥ ଲେଖକଙ୍କ ଆଦର୍ଶମତ ଦ୍ୱାରା ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଲେଖାଗୁଡ଼ିକୁ ଦେଖିଲେ ଅଧିକାଂଶ ପ୍ରତିକୂଳ ମତ ଲୋପ ହେବାର କଥା ଆବଶ୍ୟକ ସ୍ଥଳେ କ୍ରମେ ତାହା ଦେଖାଇ ଦିଆଯିବ । ବଙ୍ଗଳାର କେତେକ ଲେଖକଙ୍କର ଆଉ ଗୋଟିଏ ଦୋଷ ଅଛି ଓଡ଼ିଶାର କୌଣସି ଭଲ କାର୍ଯ୍ୟଟିକୁ ସେମାନେ ଓଡ଼ିଶାର ବୋଲି କହିବାକୁ କୁଣ୍ଠିତ, ଶତ ଓଠାର ତାକୁ ବଙ୍ଗଳାର କରି ଦେଇ ପାରିଲେ ସେମାନଙ୍କର ବାହାଦୁରୀ । ପୁଣି ଗର୍ଥ ଲେଖକ ଠିକ କହୁଛନ୍ତି ଯେ ଏହା କେବଳ ସଙ୍କୀର୍ଣ୍ଣତାର ପରିଚୟ ।

ଉତ୍କଳ ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ନେଇ ବହୁତ ମତଭେଦ ଦେଖାଯାଏ । ଏ ସ୍ଥଳରେ ମଧ୍ୟ ବଙ୍ଗୀୟ ଭ୍ରାତାମାନଙ୍କର ସେହି ସଙ୍କୀର୍ଣ୍ଣତା ଦେଖାଯାଏ । ବିଶ୍ୱକୋଷ ଲେଖକ ଉତ୍କଳ ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ (ଉତ୍—କଳ୍—ଅର୍ ଭାରବାହକ, ମୂଟେ) ବୋଲି ଲେଖିଛନ୍ତି । ବିଶ୍ୱକୋଷ ଗ୍ରନ୍ଥକର୍ତ୍ତା ଉତ୍କଳ ଶବ୍ଦର ଏହି ଅର୍ଥ ଦେଇ ଆପଣାର ଅନଭିଜ୍ଞତା ଦେଖାଇଛନ୍ତି ଏବଂ ସଙ୍କୀର୍ଣ୍ଣମନାର ପରିଚୟ ଦେଇଛନ୍ତି । ପୃଥିବୀ ଇତିହାସ ଲେଖକ ଲେଖିଛନ୍ତି ଯେ ମନୁଙ୍କ ନାତି ଅର୍ଥାତ୍ ସୁଦ୍ୟୁମ୍ନଙ୍କ ପୁତ୍ର "ଉତ୍କଳ" ଯେଉଁ ଭୂମିଖଣ୍ଡ ଉପରେ ରାଜତ୍ୱ କରିଥିଲେ ସେହି ଦେଶର ନାମ "ଉତ୍କଳ" ଅର୍ଥାତ୍ ରାଜାଙ୍କ ଅନୁସାରେ ନାମିତ । ଉତ୍କଳଙ୍କର କେହି ପୁତ୍ର ନ ଥିବାରୁ ଚନ୍ଦ୍ରବଂଶୀୟ ଉତ୍ର ରାଜା ଉତ୍କଳରେ ରାଜତ୍ୱ କଲେ । ସୁତରାଂ ଉତ୍କଳର ଅପର ନାମ ଉତ୍ର ବା ଓଡ଼ିଶ୍ର । ହରିବଂଶ, ମନୁ, ରାମାୟଣ, ମହାଭାରତ ପ୍ରଭୃତିରୁ ଏକଥା ପ୍ରମାଣିତ ହେଉଛି । ଓଡ଼ିଶା ଶିଳ୍ପର ଉତ୍କୃଷ୍ଟତା ବଙ୍ଗୀୟ ଓ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ପଣ୍ଡିତମାନେ ମୁକ୍ତକଣ୍ଠରେ ସ୍ୱୀକାର କରି ଆସିଛନ୍ତି ଓ କରୁଥିବେ । ସୁତରାଂ ଯେଉଁ ଦେଶର କଳା କୁଶଳତା ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ତାକୁ ଉତ୍କଳ ନାମ ଦେଲେ ଉଚିତ ହେବ । ଏ ଅର୍ଥ ଉତ୍କଳ ଶବ୍ଦର ସମୀଚୀନ ଅର୍ଥ ବୋଲି ବୋଧ ହେଉଛି ।

କଳିଙ୍ଗ ଶବ୍ଦ କାହାରକି ଅବିଦିତ ନାହିଁ । ଅଙ୍ଗ, ବଙ୍ଗ, କଳିଙ୍ଗ ନାମ ଅତି ପ୍ରାଚୀନ କାଳର କଥା । କାଳକ୍ରମେ ଉତ୍କଳ ଦେଶ କେତେବେଳେ କଳିଙ୍ଗର ଅନ୍ତର୍ଗତ ଥିଲା କେତେବେଳେ ଉତ୍କଳ କଳିଙ୍ଗଠାରୁ ପୃଥକ୍ ଥିଲା । କାଳିଦାସଙ୍କ ଅମଳରେ "ଉତ୍କଳ" କଳିଙ୍ଗଠାରୁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଥିଲା କାରଣ ରଘୁମହାରାଜାଙ୍କ ଦିଗ୍ବିଜୟର ବର୍ଣ୍ଣନା କଲାବେଳେ ମହାକବି କାଳିଦାସ ଲେଖିଛନ୍ତି "ଉତ୍କଳ ଦର୍ଶିତ ପଥାଃ କଳିଙ୍ଗାଭିମୁଖଂ ସଚୌ" । କଳିଙ୍ଗ କଳିଙ୍ଗରାଜାଙ୍କ ପୁତ୍ର ଥିଲେ ସୁତରାଂ ତାଙ୍କ ଅଧିକୃତ ରାଜ୍ୟ କଳିଙ୍ଗ ନାମରେ ଅଭିହିତ ହୋଇଥିଲା । ବଙ୍ଗଦେଶର ସମୁଦ୍ରତୀରବର୍ତ୍ତୀ ରାଜ୍ୟଠାରୁ ଦକ୍ଷିଣରେ ତୈଳଙ୍ଗ ଦେଶ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦେଶର ନାମ କଳିଙ୍ଗ । ବୌଦ୍ଧାୟନସୂତ୍ର ୧।୧।୨, ମନୁସଂହିତା ୧୦ମ ଅଧ୍ୟାୟ, ରାମାୟଣ କିଷ୍କିନ୍ଧା କାଣ୍ଡ ୪୧ ସର୍ଗ ଓ ଅଯୋଧ୍ୟା କାଣ୍ଡ ୬୧ ସର୍ଗ, ମହାଭାରତ ବନ ପର୍ବ ଓ ହରିବଂଶ ପ୍ରଭୃତିରେ କଳିଙ୍ଗ ନାମ ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି । କଳିଙ୍ଗ ଦେଶରେ ବୈତରଣୀ ନଦୀ ପ୍ରବାହମାନା ବୋଲି ମଧ୍ୟ ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି । ସୁତରାଂ ଓଡ଼ିଶା ତେତେବେଳେ କଳିଙ୍ଗ ଦେଶର ଅନ୍ତର୍ଗତ ଥିଲା ପରି ବୋଧହୁଏ । ହରିବଂଶରେ ଲେଖା ଅଛି ଯେ କଳିଙ୍ଗ ତାମ୍ରଲିପ୍ତ ପାଖରେ ଅବସ୍ଥିତ । କଳିଙ୍ଗ ନୃପତି ଭୀମସେନ ଯୁଦ୍ଧବେଳେ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଯୁଦ୍ଧ କରୁଥିବା ବିଷୟ ମହାଭାରତ ଖିଲ୍ଲସଂବରେ ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି । ପ୍ରାଚୀନ ଶିଳାଲିପିରୁ ବିକଳିଙ୍ଗ ନାମ ମିଳୁଅଛି । କାନିଂହାମ ସାହେବଙ୍କ ମତରେ ବିକଳିଙ୍ଗରୁ ତେଲିଙ୍ଗା ନାମ ହୋଇଅଛି । ହୁଏନ୍‌ସାଂଙ୍କ ମତରେ କଳିଙ୍ଗ ଗଞ୍ଜାମଠାରୁ ୨୦୦ ରୁ ୩୦୦ ମାଇଲ ଦୂରରେ ଅବସ୍ଥିତ । କଳିଙ୍ଗର ଆଦି ରାଜଧାନୀ ଶ୍ରୀକାକୋଳ ବା ଚିକାକୋଳ । କଳିଙ୍ଗ ନାମ କ୍ରମେ ବିକଳିଙ୍ଗରେ ପରିଣତ ହୋଇ ଶେଷକୁ ତୈଳଙ୍ଗ ଶବ୍ଦରେ ରୂପାନ୍ତରିତ ହୋଇଅଛି । ଉତ୍କଳ କଳିଙ୍ଗର ଅନ୍ତର୍ଗତ ଥାଉ ବା ପୃଥକ୍ ଥାଉ ଏହା କଳିଙ୍ଗର ଉତ୍ତର ଦିଗରେ ଅବସ୍ଥିତ ଥିବାର ସୁନିଶ୍ଚିତ କଥା ସୁତରାଂ ଉତ୍ତର କଳିଙ୍ଗ ବା ଉତ୍କଳିଙ୍ଗ କ୍ରମେ ଉତ୍କଳ ଶବ୍ଦରେ ପରିଣତ ହୋଇଥିବାର ଯଥେଷ୍ଟ କାରଣ ଅଛି । ସାର୍ବଭୌମଙ୍କ କୃପାରୁ ବଳୀଙ୍କ ଭାର୍ଯ୍ୟା ସୁଦେଷ୍ଣାଙ୍କ ଗର୍ଭରେ ପାଞ୍ଚଗୋଟି ପୁତ୍ର ହୋଇଥିଲେ ଯଥା;—ଅଙ୍ଗ, ବଙ୍ଗ, କଳିଙ୍ଗ, ପୁଣ୍ଡ୍ର, ସୁହ୍ମ । ଏମାନେ ଯେଉଁ ଯେଉଁ ପ୍ରଦେଶମାନ ଶାସନ କରୁଥିଲେ ସେମାନଙ୍କ ନାମାନୁସାରେ ସେହି ପ୍ରଦେଶଗୁଡ଼ିକ ନାମିତ ହୋଇଛି । ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ କଳିଙ୍ଗର ରାଜା ଚିତ୍ରାଙ୍ଗଦଙ୍କ କନ୍ୟାଙ୍କୁ ବିବାହ କରିଥିଲେ ଏବଂ ଚିତ୍ରାଙ୍ଗଦଙ୍କ ରାଜଧାନୀ ରଜାପୁର ଥିଲା । ରଜାପୁରର ବର୍ତ୍ତମାନ ନାମ ରାଜମହେନ୍ଦ୍ରୀ । ମହାଭାରତର ବନପର୍ବ ୧୧୪ରେ ଲେଖା ଅଛି ଯେ ଯୁଧିଷ୍ଠିର ଯେତେବେଳେ ବନବାସକୁ ଗଲେ ତାଙ୍କୁ ଲୋମଶମୁନି କହିଥିଲେ ବୈତରଣୀ ପ୍ରବାହିତ ପ୍ରଦେଶରେ ଧର୍ମ ଯଜ୍ଞ କରିଥିଲେ ସେହି ସ୍ଥାନକୁ ଯଜ୍ଞପୁର ବା ଯଯପୁର କହନ୍ତି । ସେହି ପ୍ରଦେଶ କଳିଙ୍ଗ; ତାମ୍ରଲିପ୍ତ ଓ ଉତ୍କଳ ଏହାର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ଥିଲା । ଏ ସମସ୍ତ କଥା ଆଲୋଚନା କଲେ ଜଣା ଯାଉଛି ଯେ ଉତ୍କଳ ଦେଶହିଁ ଉତ୍ତର କଳିଙ୍ଗ ଥିଲା, କ୍ରମେ ଉତ୍କଳ ହୋଇଛି । ହିଷ୍ଟର

Digitized by srujanika@gmail.com

ସାହେବଙ୍କ ମତରେ ଉତ୍କଳ କଳିଙ୍ଗହିଁ ଓଡ୍ର ଦେଶ ବା ଉତ୍କଳ ଦେଶ । ସେ କହନ୍ତି ଓଡ୍ର ଗୋଟିଏ ଅସଭ୍ୟ ନାମ । ହଣ୍ଟର ସାହେବ ଆଉଟିକିଏ ଅନୁସନ୍ଧାନ କଲେ ଜାଣି ପାରି ଥାନ୍ତେ ସେ ଓଡ୍ର ବୋଲି ଜଣେ ଚନ୍ଦ୍ରବଂଶୀୟ ରାଜା ଥିଲେ ଏବଂ ତାଙ୍କ ନାମାନୁସାରେ ଦେଶଟିର ନାମ ଓଡ୍ର ଥିଲା । ଓଡ୍ର ଦେଶ ଅପଭ୍ରଷ୍ଟ ହୋଇ ଓଡିଶାରେ ପରିଣତ ହୋଇଅଛି । ସୁତରାଂ ସାହେବ ଲେଖକ ହୁଅନ୍ତୁ ବା ବଙ୍ଗାଳୀ ଲେଖକ ହୁଅନ୍ତୁ ସେମାନେ ପ୍ରକୃତ ତଥ୍ୟ ଅନୁସନ୍ଧାନ ନ କରି ଯାହା ମନକୁ ଆସିଲା ଗୁଡେ ଲେଖି ଦେଇ ପାରି ଅଛନ୍ତି । ସୁତରାଂ ଯେଉଁମାନେ "ଉତ୍କଳ" ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ଭାରବାହକ ବୋଲି କହନ୍ତି କିମ୍ବା ଓଡ୍ର ଶବ୍ଦକୁ ଅସଭ୍ୟ ନାମ ବୋଲି କହନ୍ତି ସେମାନେ ନିତାନ୍ତ ଭ୍ରାନ୍ତ ।

ଉତ୍କଳ ଶବ୍ଦର ଯେଉଁ ପ୍ରକୃତପ୍ରତ୍ୟୟ ବିଶ୍ୱକୋଷରେ ଦିଆ ଯାଇଛି (ଉତ୍-କଳ-ଅଚ) ତହିଁର ଅକ୍ଷରିକ ଅର୍ଥରୁ ଭାରବାହକ ଅର୍ଥ କିପରି ଆସିଲା ତାହା ମଧ୍ୟ ବୁଝିବା ଦୁଷ୍କର । ଉତ୍ କଳ ଶବ୍ଦ ଉଚ୍ଚ ବା ଉତ୍କୃଷ୍ଟଭାବର ପରିଚାୟକ ଏବଂ କଳ ଶବ୍ଦ ନିନାଦ ଭାବ ପରିଚାୟକ । ସୁତରାଂ ଉଚ୍ଚ ନିନାଦ ବା ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ନିନାଦ ଅର୍ଥରୁ ଭାରବାହକ ଅର୍ଥ ହେଲା କିପରି ? ଓଡ଼ିଶାରେ ଯେଉଁମାନଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟ ଭାରବହିବା ସେମାନେ ଭାର ନେବାବେଳେ କେବେ ବଡ଼ପାଟି କରିବାର ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ । ଭାରୁଆମାନେ ଆଦୌ ପାଟି ପିଟାନ୍ତି ନାହିଁ ବରଂ ବେହେରାମାନେ ପାଲ୍‌କି ନେଲାବେଳେ ପାଟି କରନ୍ତି । ବିଶ୍ୱକୋଷ ଲେଖକ କଲିକତାରେ ଏହି ବେହେରାମାନଙ୍କ ଭୁଣ୍ଡ ଶୁଣି ବୋଧହୁଏ "ଉତ୍କଳ" ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ଲେଖିଦେଲେ ଭାରବାହକ ଏହା ତାଙ୍କର ଅନଭିଜ୍ଞତାର ପୂର୍ଣ୍ଣ ପରିଚାୟକ ।

ହଣ୍ଟର ସାହେବ ଲେଖିଛନ୍ତି ଯେ ୬ଷ୍ଠ ଶତାବ୍ଦି ପୂର୍ବେ ଓଡ଼ିଶା କିଣ ଥିଲା ସେ କଥା କିଛି ଜଣା ନାହିଁ ସମ୍ଭବତଃ ଏଠାରେ ମନୁଷ୍ୟ ବାସ କରୁ ନ ଥିଲେ । ଓଡିଶା ଜଙ୍ଗଲ ଓ ସଲ୍ଲଫଲ୍ଲ ଆମୟ ପ୍ରଦେଶ ଥିଲା, ୧୪ ଶତାବ୍ଦି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୁସଲମାନମାନେ ଓଡ଼ିଶା ବିଷୟ ଜାଣିପାରି ନ ଥିଲେ ଓଡ଼ିଶାର ପ୍ରଥମ ବାସିନ୍ଦାମାନେ ସାଙ୍ଗଡ଼ୀୟ ଜାତି, ମାଛ ବ୍ୟବସାୟୀ, ସବର ଓ କନ୍ଧ ଥିଲେ ଏମାନେ ପାଉ ଝାଳରୁ ଜାତ ; ଏମାନେ ଅସଭ୍ୟ ଓ ରାକ୍ଷସ ଥିଲେ, ଆର୍ଯ୍ୟମାନେ ଏମାନଙ୍କୁ ଘୃଣା କରୁଥିଲେ, ଓଡ଼ିଶା ପାପଦେଶ ବୋଲି କହୁଥିଲା । ୧୬ ଶତାବ୍ଦିର ଇଂରେଜଭ୍ରମଣକାରୀମାନେ ବିଶ୍ୱାସ କରୁଥିଲେ ଯେ ଓଡ଼ିଶାଲୋକମାନଙ୍କ ମୁଣ୍ଡ ଘୋଡ଼ାମୁଣ୍ଡ ପରି ଏବଂ ସେମାନେ ମଣିଷ ମାଂସ ଖାଉଥିଲେ । ସେ ଅହିଁର ମଧ୍ୟ ଲେଖିଛନ୍ତି ଯେ ୨ମ ଶତାବ୍ଦିରେ ଚୀନପରିବ୍ରାଜକ ଆସିଥିଲେ ସେ ଲେଖିଛନ୍ତି ଯେ ଓଡ଼ିଆମାନେ ଭାରି ତେଜା, କୁଷ୍ଠକଣ୍ଠ, ଅସଭ୍ୟ ପ୍ରକୃତି, ମାତ୍ର ଶ୍ରୁତିଭୁଷା କହୁଥିଲେ ।"

ଏ ମତର ସତ୍ୟତା ସ୍ୱୀକାର କରିବାର କୌଣସି ମୂଳଭିତ୍ତି ଥିଲେ ଅବଶ୍ୟ ହଣ୍ଟର ସାହେବଙ୍କ ଉପରେ ରାଗ କରିବାର କୌଣସି କାରଣ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ହଣ୍ଟର ସାହେବ ଜଣେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟିୟାନ । ଖ୍ରୀଷ୍ଟଧର୍ମର ମୂଳମନ୍ତ୍ର ଉଦାରତା, ସ୍ୱାଧୁ ମନୁଷ୍ୟମାନେ ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ସନ୍ତାନ, କାହାରକି ଘୃଣା କରିବା ଉଚିତ ନୁହେ । ସୁତରାଂ ଜଣେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟିୟାନଠାରୁ ଏପରି ଅସଥା ମତ ଶୁଣିଲେ ସ୍ୱତଃ ମନରେ ହୁଏ ଯେ ହଣ୍ଟର ସାହେବ ଯେତେବେଳେ ଓଡ଼ିଶା ଇତିହାସ ଲେଖୁଥିଲେ ତାଙ୍କ ମନରେ ସେହି ବିଜେତାର ଗର୍ବ ପୂର୍ଣ୍ଣମାତ୍ରାରେ ବିଦ୍ୟମାନ ଥିଲା ଅନ୍ୟଥା ସେ ଏପରି କେତେଗୁଡିଏ କାଳ୍ପନିକ ଉକ୍ତି ଉପରେ ନିର୍ଭର କରି ଓଡ଼ିଆମାନଙ୍କୁ ଗାଳି କରି ନ ଥାନ୍ତେ ।

ଆମ୍ଭେ ପୂର୍ବେ କହିଅଛୁଁ ଯେ ଓଡ୍ରନାମକ ଜଣେ ରାଜା ଓଡ଼ିଶାରେ ରାଜତ୍ୱ କରୁଥିଲେ । ଓଡ୍ର ଚନ୍ଦ୍ରବଂଶୀୟ କ୍ଷତ୍ରିୟ ଥିଲେ (ମନୁ ୧୦ମ ଅଧ୍ୟାୟ ୪୩, ୪୪) । ମହାଭାରତରେ ଲେଖାଅଛି ଓଡ୍ର ରାଜା ପାଣ୍ଡବମାନଙ୍କୁ ହସ୍ତିଦନ୍ତ ଉପଢୌକନ ଦେଇଥିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଓଡ଼ିଶାର ନାନାସ୍ଥାନରେ ବିଶେଷତଃ ଖୋର୍ଦ୍ଧା ଅଞ୍ଚଳରେ ଯେଉଁ ଓଡ଼ିଆମାନେ ଦେଖାଯାନ୍ତି କିମ୍ବା ଯେଉଁମାନେ ଓଡ଼ିଆଭାଷା ବୋଲି ପରିଚୟ ଦିଅନ୍ତି ସେମାନେ ସେହି ଓଡ୍ରରାଜବଂଶୀୟ ଅଟନ୍ତି । ଏମାନେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଦୁରବସ୍ଥା ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଛନ୍ତି ସତ କିନ୍ତୁ ଏମାନଙ୍କ ଆକୃତି, ବ୍ୟବହାର, ପ୍ରକୃତି, ସ୍ୱଭାବ ଇତ୍ୟାଦି ପୁଙ୍ଖାନୁପୁଙ୍ଖଭାବେ ପର୍ଯ୍ୟାଲୋଚନା କଲେ ସ୍ପଷ୍ଟ ଜଣାଯିବ ଯେ ଏମାନେ ପୂର୍ବେ କ୍ଷତ୍ରିୟ ଥିଲେ ଏବଂ ଯୁଦ୍ଧବିଦ୍ୟା ଏମାନଙ୍କର ବ୍ୟବସାୟ ଥିଲା । କ୍ରମେ ସେମାନଙ୍କ ଭାଗ୍ୟଲକ୍ଷ୍ମୀ ସେମାନଙ୍କୁ ତ୍ୟାଗ କରିବାରୁ ସେମାନେ ଦିପଥଗାମୀ ହୋଇ ଆଜି କେବଳ କୃଷିଜୀବୀ ହୋଇ କାଳ କାଟୁଛନ୍ତି । ଯେ ଯେତେବେଳେ ରାଜତ୍ୱ କରେ ତାହାର ପ୍ରଜାଗଣଙ୍କୁ ଲୋକମାନଙ୍କର ଯେପରି ମାନ ମହତ୍ତ୍ୱ ଗୌରବ ଥାଏ, ଦମ୍ଭ ଓ ସାହସ ଥାଏ ରାଜଲକ୍ଷ୍ମୀ ବିଦାୟ ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସମସ୍ତଙ୍କଠାରୁ ଅପଣା କଳା ନେଇ ଚାଲିଯାନ୍ତି । ଏହା ପ୍ରାକୃତିକ ନିୟମ ।

ଯୁଧିଷ୍ଠିର ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ୩୧୧୧ ଠାରୁ ୩୦୮୯ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରାଜତ୍ୱ କରିଥିବାର ମାଦଳାପାଞ୍ଜିରେ ଲେଖାଅଛି । ମହାଭାରତରେ ଉତ୍କଳ ନାମ ଉଲ୍ଲିଖିତ ଅଛି ସୁତରାଂ ମହାଭାରତ କେତେକାଳର ସେ ବିଷୟରେ ଟିକିଏ ଆଲୋଚନା କରିବା ଅବଶ୍ୟକ କାରଣ ମହାଭାରତର ପ୍ରାଚୀନତ୍ୱ ଉପରେ ଉତ୍କଳର ପ୍ରାଚୀନତ୍ୱ ନିର୍ଭର କରେ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ମହାଭାରତର କାଳ ନିର୍ଣ୍ଣୟ ସମ୍ବନ୍ଧେ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଓ ଭାରତୀୟ ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ନାନା ମତଭେଦ ଦେଖାଯାଏ । କୋଲବ୍ରୁକ, ଉଇଲସନ, ଏଲଫିନଷ୍ଟୋନମାନେ କହନ୍ତି ଯେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ଶତାବ୍ଦିରେ ମହାଭାରତ ଯୁଦ୍ଧ ସଂଘଟିତ ହୋଇଥିଲା । ରମେଶଚନ୍ଦ୍ରଦତ୍ତଙ୍କ ମତରେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ତ୍ରୟୋଦଶ ଶତାବ୍ଦିରେ ମହାଭାରତଯୁଦ୍ଧ ହୋଇଥିଲା । ବଙ୍କିମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ମତରେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ପଞ୍ଚଦଶ ଶତାବ୍ଦିରେ ମହାଭାରତଯୁଦ୍ଧ ହୋଇଥିଲା । ପ୍ରଚଳିତ ଲୋକ ମତ ଅନୁସାରେ କଳି ଦ୍ୱାପର ସନ୍ଧି ସମୟ ଅର୍ଥାତ୍ ଅନ୍ୟୂନ ପଞ୍ଚସହସ୍ରାଧିକ ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ କୁରୁ ପାଣ୍ଡବ ଯୁଦ୍ଧ ହୋଇଥିଲା । ପ୍ରଚଳିତ ଲୋକ ମତ ଗ୍ରାହ୍ୟ କି ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ବା ଭାରତୀୟ ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କ ମତ ଗ୍ରାହ୍ୟ ଏ ସମ୍ବନ୍ଧେ ପୃଥିବୀ ଇତିହାସ ଲେଖକ ବିସ୍ତୃତ ଆଲୋଚନା କରି କହିଛନ୍ତି "ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯେଉଁମାନେ ଏ ବିଷୟ ଆଲୋଚନା କରିଛନ୍ତି ସେମାନେ ପ୍ରାୟ ସମସ୍ତେ ଶାଖାରୁ କାଣ୍ଡଅଡ଼କୁ ଅଗ୍ରସର ହୋଇଛନ୍ତି କୌଣସି ସମାଲୋଚକ ମୂଳରୁ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ଅଡ଼କୁ ଯିବାର ଚେଷ୍ଟା କରି ନାହାନ୍ତି" । ପୃଥିବୀ ଇତିହାସ ଲେଖକ କାଳିଦାସଙ୍କ ରଚିତ ଜ୍ୟୋତିର୍ବିଦ୍ୟାଭରଣ ଗ୍ରନ୍ଥ ଅନ୍ୱେଷଣ କରି ଦେଖାଇଛନ୍ତି ଯେ ୫୦୦୯ ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ମହାଭାରତଯୁଦ୍ଧ ହୋଇଥିଲା । କଳିଯୁଗର ୩୦୬୭ ବର୍ଷ ଗତ ହେବା ପରେ କାଳିଦାସ ଜ୍ୟୋତିର୍ବିଦ୍ୟାଭରଣ ରଚନା କରିଥିଲେ ସେ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କ ରାଜତ୍ୱକାଳ ନିର୍ଣ୍ଣିତ ଅଛି । ୪୭୭୪ ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ଜଣେ ହିନ୍ଦୁ ନୃପତି ବିଶେଷ ବିବେଚନାପୂର୍ବକ ସେଉଁ ସମୟ ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ କରି ଯାଇଛନ୍ତି ତତ୍ପ୍ରତି ଉପେକ୍ଷାପ୍ରଦର୍ଶନ କରିବାର କିଛିମାତ୍ର କାରଣ ନାହିଁ । ସୁତରାଂ ସେହି ମତହିଁ ଗ୍ରାହ୍ୟ । ପୃଥିବୀ ଇତିହାସ ୨ୟ ଖଣ୍ଡ, ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ସ୍ୱର୍ଗଗମନ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତୋକ୍ତି, ଦ୍ରୁପୁରାଣୋକ୍ତି, କଳ୍କି-ପୁରାଣୋକ୍ତିମାନ ଆଲୋଚନା କରି କୁରୁ ପାଣ୍ଡବ ଯୁଦ୍ଧ କଳିଯୁଗ ପୂର୍ବେ ଏବଂ ଦ୍ୱାପରଯୁଗର ଶେଷରେ ହୋଇଥିବାର ସିଦ୍ଧାନ୍ତ କରିଛନ୍ତି । ପୃଥିବୀ ଇତିହାସ ଲେଖକ ବହୁ ପରିଶ୍ରମ ଓ ଚିନ୍ତା କରି ନାନା ଶାସ୍ତ୍ରର ପୁଙ୍ଖାନୁପୁଙ୍ଖ ଆଲୋଚନାପୂର୍ବକ ଯେଉଁ ସିଦ୍ଧାନ୍ତରେ ଉପନୀତ ହୋଇଛନ୍ତି ତାହା ଭ୍ରମମୂଳକ କହିବା ଲାଗି କୌଣସି କାରଣ ଦେଖାଯାଉ ନାହିଁ । ସୁତରାଂ ଅନ୍ୟୂନ ପାଞ୍ଚ ସହସ୍ର ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ଯେ ଉତ୍କଳ ଦେଶ ବିଦ୍ୟମାନ ଥିଲା ଏଥିରେ କୌଣସି ସନ୍ଦେହ କରିବାର କାରଣ ନାହିଁ । ମହାଭାରତ ଅପେକ୍ଷା ରାମାୟଣ ଅତ୍ୟନ୍ତ ପୁରାତନ ଶାସ୍ତ୍ର । ରାମାୟଣର ରାମ ରାବଣ ଯୁଦ୍ଧ ତ୍ରେତାଯୁଗର ବିଷୟ । ରାମାୟଣ ଆଗ କି ମହାଭାରତ ଆଗ ଏ ବିଷୟ ପୃଥିବୀ ଇତିହାସ ଲେଖକ ଯଥେଷ୍ଟ ଆଲୋଚନା କରି ଲେଖିଛନ୍ତି ଯେ ରାମାୟଣ ପରେ ମହାଭାରତ । ହରିବଂଶ ମହାଭାରତର ଅଂଶବିଶେଷ । ହରିବଂଶରେ ଅଛି ;—

"ସୁଦ୍ୟୁମ୍ନସ୍ୟ ତୁ ଦାୟାଦାସ୍ତ୍ରୟଃ ପରମଧାର୍ମିକା
ଉତ୍କଳଃ ଗୟସ୍ତୈବ ବିନତାଶ୍ୱ ଭାରତ ।
ଉତ୍କଳୋଽଷ୍ଟୋତ୍କଳା ଗୟନ୍ ବିନତାଶ୍ୱସ୍ୟ ପଶ୍ଚିମା
ଦକ୍ଷ ପୂର୍ବା ଭାରତ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଗୟସ୍ୟ ତୁ ଗୟା ପୁରୀ" ।

ଇକ୍ଷ୍ୱାକୁ ଓ ସୁଦ୍ୟୁମ୍ନ ସମସାମୟିକ । ପୁରାଣଶାସ୍ତ୍ରମାନଙ୍କରେ ଜମ୍ବୁଦ୍ୱୀପାନ୍ତର୍ଗତ ଭାରତବର୍ଷ ବର୍ଣ୍ଣନ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ କଳିଙ୍ଗ ଓ ଓଡ୍ରନାମର ଉଲ୍ଲେଖ ବାରମ୍ବାର ଦେଖାଯାଏ ସୁତରାଂ ଉତ୍କଳ ବା ଓଡ୍ରଦେଶ ବା ଓଡ଼ିଶାର ପ୍ରାଚୀନତ୍ୱ ସମ୍ବନ୍ଧେ କୌଣସି ସନ୍ଦେହ କରାଯାଇ ନ ପାରେ ବରଂ ଏତଦ୍ଦ୍ୱାରା ସ୍ପଷ୍ଟ ପ୍ରମାଣିତ ହେଉଛି ଯେ ୬ଷ୍ଠ ଶତାବ୍ଦିର ବହୁକାଳ ପୂର୍ବରୁ ଉତ୍କଳଦେଶ ଥିଲା ଏବଂ ଏ ଦେଶ ମହାଭାରତଯୁଦ୍ଧବେଳେ ଓ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଅମଳରେ ବିଦ୍ୟମାନ ଥିଲା । ହଣ୍ଟର ସାହେବ ଯେ କହିଛନ୍ତି ୬ଷ୍ଠ ଶତାବ୍ଦି ପୂର୍ବେ ଉତ୍କଳର ନାମ ଜଣା ନ ଥିଲା ଏ କଥାଟି ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅମୂଳକ । ହଣ୍ଟର ସାହେବଙ୍କ ମତ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭିତ୍ତିହୀନ ସେ ଉତ୍କଳର ଅନ୍ୟ କୌଣସି ପୁରାତତ୍ତ୍ୱ ଅନ୍ୱେଷଣା ନ କରି କେବଳ ଚୀନପରିବ୍ରାଜକ ହୁଏନ୍‌ସାଂଙ୍କ ମତ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରି ଅସଣାର ମତ ବ୍ୟକ୍ତ କରିଛନ୍ତି । ପରିବ୍ରାଜକଙ୍କ ମତରେ "ଓଡ୍ରଦେଶର ଉତ୍ତର ଭୂମିରେ ସର୍ବପ୍ରକାର ଖାଦ୍ୟ ଶସ୍ୟ ପ୍ରଚୁର ପରିମାଣରେ ଜାତ ହେଉଥିଲା । ଦେଶର ଅଧିବାସିମାନେ ଅସଭ୍ୟ ଥିଲେ ମାତ୍ର ବିଦ୍ୟାନୁରାଗୀ ଥିଲେ" । ପରିବ୍ରାଜକଙ୍କ ମତରୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ଓଡ଼ିଆମାନଙ୍କର ସଭ୍ୟତାର ପରିଚୟ ମିଳୁଅଛି । ଯେଉଁ ରାଜ୍ୟ ସମୃଦ୍ଧିଶାଳୀ ଏବଂ ଯେଉଁ ରାଜ୍ୟର ଲୋକମାନେ ବିଦ୍ୟାନୁରାଗୀ ସେହିମାନଙ୍କୁ ସଭ୍ୟ ବୋଲି କୁହାଯାଏ । ବିଦ୍ୟାବଳ ଏବଂ ଅର୍ଥବଳ ସଭ୍ୟତାର ପରିଚାୟକ ଏବଂ ପରିମାପକ । ସୁତରାଂ ସଭ୍ୟତାର ପ୍ରଧାନ ଦୁଇଟି ଉପକରଣ ଦେଖିଥିଲେହେଁ ପରିବ୍ରାଜକ ଓଡ଼ିଶାବାସି-ମାନଙ୍କୁ ଅସଭ୍ୟ ବୋଲି କିପରି କହିଲେ ଏହାର କାରଣ ତାଙ୍କହିଁ କେବଳ ଜଣା । ତେବେ ମୋ ମତରେ ବୋଧହୁଏ ପରିବ୍ରାଜକ ତାଙ୍କ ବେଶଭୂଷା ନ ଦେଖି ଓଡ଼ିଶାବାସିମାନଙ୍କୁ ଅସଭ୍ୟ ବୋଲି ମନେ କରିଥିବେ । ହଣ୍ଟର ସାହେବ ମଧ୍ୟ ପରିବ୍ରାଜକଙ୍କ ଚଷମା ଆଖିରେ ଦେଇ ଓଡ଼ିଆମାନଙ୍କୁ ଅସଭ୍ୟ ବୋଲି କହିବାକୁ କୁଣ୍ଠିତ ହୋଇ ନାହାନ୍ତି । ଆମ୍ଭେମାନେ ଆଜିକାଲି ଦେଖୁଁ ଯେ ସାହେବ ପୋଷାକ ନ ପିନ୍ଧିଲେ ବା ଇଂରେଜି କହି ନ ଜାଣେ ସେ ସାହେବମାନଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଅସଭ୍ୟ । ମାତ୍ର ଏପରି ବିବେଚନାର କୌଣସି ଭିତ୍ତି ନାହିଁ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ପୋଷାକ ପରିଚ୍ଛଦର ଅବଶ୍ୟକତା ଦେଶର ଜଳ ବାୟୁ ଅନୁସାରେ ହୋଇଥାଏ । ଶୀତପ୍ରଧାନଦେଶର ଲୋକମାନଙ୍କ ଲାଗି ଯାହା ଆବଶ୍ୟକ ଗ୍ରୀଷ୍ମପ୍ରଧାନଦେଶର ଲୋକମାନଙ୍କ ଲାଗି ତାହା ଆବଶ୍ୟକ ହୋଇ ନ ପାରେ । ସୁତରାଂ କେବଳ ପୋଷାକ ପରିଚ୍ଛଦ ସଭ୍ୟତାର ପରିଚାୟକ ନୁହେ ବା ପରିମାପକ ନୁହେ । ଜ୍ଞାନହିଁ ସଭ୍ୟତାର ପ୍ରକୃତ ପରିମାପକ ।

ହଣ୍ଟର ସାହେବଙ୍କ ମତରେ "ଉତ୍କଳଦେଶ ଗୋଟିଏ ପାପୀଦେଶ ବୋଲି କଥିତ ହେଉଥିଲା" । ଏ କଥାଟି ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ମିଥ୍ୟା ଏବଂ ଏଥିରୁ ଜଣାଯାଉଛି ଯେ ହଣ୍ଟର ସାହେବ କୌଣସି ପୁରାତତ୍ତ୍ୱ ଆଲୋଚନା ନ କରି ଯାହା ଇଚ୍ଛା ତାହା ଲେଖି ଯାଇଛନ୍ତି । ଉତ୍କଳ ଗୋଟିଏ ପ୍ରଧାନ ପୁଣ୍ୟ ଭୂମି ବୋଲି ଭୁରି ଭୁରି ପ୍ରମାଣ ଥିବା ସ୍ଥଳେ ଜଣେ ଇତିହାସ ଲେଖକ ଏତେ ଅନଭିଜ୍ଞତାର ପରିଚୟ ଦେଇ ଲେଖିଥିବା ବଡ଼ ଦୁଃଖର ବିଷୟ । ନିମ୍ନରେ କେତେଗୋଟି ପ୍ରମାଣ ଦିଆଗଲା ଏଥିରୁ ହଣ୍ଟର ସାହେବଙ୍କ ମତର ମିଥ୍ୟାତ୍ୱ ପ୍ରତିପାଦିତ ହେବ ।

ସାଗରସ୍ୟୋତ୍ତର ତୀରେ ମହାନଦ୍ୟସ୍ତୁ ଦକ୍ଷିଣେ
ସ ପ୍ରଦେଶ ପୃଥିବ୍ୟାଂ ହି ସର୍ବତୀର୍ଥ ଫଳପ୍ରଦଃ । (ସ୍କନ୍ଦ ପୁରାଣ)

ଭାରତେ ଗୌତମକଳେ ଦେଶେ ଭୂସ୍ୱର୍ଗେ ପୁରୁଷୋତ୍ତମେ
ଦାରୁରୂପୀ ଜଗନ୍ନାଥୋ ଭକ୍ତ ନାମ ଭୟପ୍ରଦଃ । (ତନ୍ତ୍ରଯାମଳ)

ବରଜେ ବରଜା ନାମ ବ୍ରାହ୍ମଣୀ ସଂପ୍ରତିଷ୍ଠିତା
ସମ୍ୟାଃ ସନ୍ଦର୍ଶନେ ମର୍ତ୍ତ୍ୟଃ ପୁନାତ୍ୟା ସପ୍ତମଂ କୁଳଂ । (ବ୍ରହ୍ମପୁରାଣ)

ସନ୍ତି ତୀର୍ଥାନି ପୁଣ୍ୟାନି ପୁଣ୍ୟସ୍ୟାୟତନାନି ଚ
ଉତ୍କଳେ ତୁ ମୁନି ଶ୍ରେଷ୍ଠା ବେଦିତବ୍ୟାନି ତାନିବୈ ।
ସମୁଦ୍ରସ୍ୟୋତ୍ତରେ ତୀରେ ତସ୍ମିନ୍ ଦେଶେ ଦ୍ୱିଜୋତ୍ତମାଃ
ଅସ୍ତେ ପୁଣ୍ୟ ସରଂ କ୍ଷେତ୍ର ମୁକ୍ତିଦଂ ପାପ ନାଶନଂ
ସର୍ବଦା ବାଲୁକାକୀର୍ଣ୍ଣଂ ପବିତ୍ରଂ ସର୍ବକାମଦଂ
ଅସ୍ତେ ଯତ୍ର ସ୍ୱୟଂ ଦେବୋ ମୁକ୍ତିଦଃ ପୁରୁଷୋତ୍ତମଃ ।
ଧନ୍ୟାସ୍ତେ ବିବୁଧ ପ୍ରଖ୍ୟା ଯେ ବସନ୍ତ୍ୟତ୍ରେ ଜନାଃ ।
ତୀର୍ଥ ରାଜ ଜଳେ ସ୍ନାତ୍ୱା ପଶ୍ୟନ୍ତି ପୁରୁଷୋତ୍ତମଂ ।
ସ୍ୱର୍ଗେ ବସନ୍ତି ତେ ମର୍ତ୍ତ୍ୟା ନ ବସନ୍ତି ଯମାଳୟେ । (ବ୍ରହ୍ମପୁରାଣ) ।

ତଥାସ୍ତେ ଭାରତେ ବର୍ଷେ ଦକ୍ଷିଣୋ ଦକ୍ଷସଂସ୍ଥିତଃ
ଉତ୍ତ ଦେଶ ଇତି ଖ୍ୟାତଃ ସ୍ୱର୍ଗମେବ ପ୍ରଦାୟକ । (ରଘୁନନ୍ଦନ)

ସିଂହାଦ୍ରୌ ଦେବଦେବେଶଂ ବୈକୁଣ୍ଠଂ ମାଗଧେବନେ
ସର୍ବପାପ ହରେଷ୍ଟ ବନ୍ଦ୍ୟେ ଉତ୍ତ୍ରେ ଶ୍ରୀପୁରୁଷୋତ୍ତମଂ । (କୂର୍ମପୁରାଣ)

ଏ ଅଜ କାଲିର କଥା ନୁହେ । ହଣ୍ଟର ସାହେବ ଓଡ଼ିଶାକୁ ଆସିବାର ବହୁ ଶତାବ୍ଦି ପୂର୍ବରେ ଉପରୋକ୍ତ ପୁରାଣମାନ ରଚିତ ହୋଇଥିଲା । ବେଦବ୍ୟାସ ଅଷ୍ଟାଦଶ ପୁରାଣର ରଚୟିତା । ମହାଭାରତର ରଚୟିତା ସେହି ବେଦବ୍ୟାସ । ଉପରେ ମହାଭାରତର କାଳ ନିର୍ଣ୍ଣୟ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଯାହା ଲେଖା ଯାଇଛି ସେଥିରୁ ଏ ପୁରାଣମାନଙ୍କ ପ୍ରାଚୀନତ୍ୱ ଜଣାପଡ଼ିବ । ସୁତରାଂ ପୁରାଣର ପ୍ରାଚୀନତ୍ୱ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଉତ୍କଳର ପୁଣ୍ୟତ୍ୱ ମଧ୍ୟ ପ୍ରମାଣିତ ହେଉଛି, ଯେଉଁ ଦେଶ ଅତୀତମାନ କାଳରୁ ପୁଣ୍ୟ ପ୍ରଦେଶ ବୋଲି ପରିକୀର୍ତ୍ତିତ, ଯେଉଁ ଦେଶ ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ବୈକୁଣ୍ଠ, ଭୂସ୍ୱର୍ଗ ବୋଲି ପରିଚିତ, ଯେଉଁ ଦେଶର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଧୂଳି କଣାରେ ପବିତ୍ରତା ଅଛି, ଯେଉଁ ଦେଶକୁ ଶତ ଶତ ସହସ୍ର ସହସ୍ର, ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ମୁମୂର୍ଷୁ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ଅତୀତମାନ କାଳରୁ ଆତ୍ମାର ପାପ ପ୍ରକ୍ଷାଳନ କରିବାଲାଗି ଉତ୍କଟ ଭାବରେ ଦଉଡ଼ିଛନ୍ତି, ଯେଉଁ ଦେଶ ଆଜି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଭାରତୀୟ ସମସ୍ତ ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କର ଅତୀତ ପବିତ୍ର ପୁଣ୍ୟ ଧାମ ବୋଲି ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ, ଯେଉଁ ଦେଶରେ ଦେବଦେବ ଜଗନ୍ନାଥ ସ୍ୱୟଂ ବିରାଜମାନ କରିଛନ୍ତି ଧର୍ମପ୍ରାଣ ହିନ୍ଦୁର ସେହି ସର୍ବସ୍ୱ ଉତ୍କଳ ଦେଶକୁ ପାପୀ ଦେଶ ବୋଲି କହିଲେ ଏକା ଉତ୍କଳବାସି କାହିଁକି ପ୍ରତ୍ୟେକ ହିନ୍ଦୁ ମନରେ ଦାରୁଣ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଲାଗେ । ଯେ ଯାହା କହୁ ଉତ୍କଳର ମହତ୍ତ୍ୱ ହାନି ହୋଇ ନାହିଁ ବା ହେବାର ନୁହେ କିମ୍ବା ହେବ ନାହିଁ ।

ଓଡ଼ିଶାବାସିମାନଙ୍କ ମୁଣ୍ଡି ଘୋଡ଼ା ମୁଣ୍ଡ ପରି ଥିଲା ଏବଂ ସେମାନେ ମଣିଷ ମାଂସ ଖାଉଥିବା କଥା, କେବଳ ବିଦ୍ରୂପାତ୍ମକ ଏଥିରେ କିଛି ମାତ୍ର ସତ୍ୟତା ନାହିଁ । ଏଥିର କୌଣସି ପ୍ରତିବାଦ ଆବଶ୍ୟକ ନାହିଁ । ମଣିଷ ମାଂସ ଖାଇବା ଭାରତବାସୀର ଧର୍ମ ନ ଥିଲା । ଭାରତବାସୀ ମଣିଷକୁ ଖାଦ୍ୟ ବୋଲି କେବେ ଦେଖି ନ ଥିଲା । ଧର୍ମପ୍ରାଣ ହିନ୍ଦୁ ପ୍ରତି ଏ ପ୍ରକାର ଆକ୍ଷେପ କେବଳ ବିଦ୍ୱେଷାତ୍ମକ ବ୍ୟଙ୍ଗତ ଆଉ କିଛି ନୁହେ । ମଣିଷ ମାଂସ ଖାଇବା, କଞ୍ଚା ମାଂସ ଖାଇବା, ଭଲଗୁଭାବରେ ବୁଲିବା, ଦୁର୍ବଳ ଉପରେ ଅତ୍ୟାଚାର କରିବା ଅସଭ୍ୟଲୋକମାନଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟ । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଜାତି ସଭ୍ୟ ବୋଲି ପରିଚୟ ଦେବାର ବହୁଶତାବ୍ଦି ପୂର୍ବରୁ ହିନ୍ଦୁମାନେ ଉନ୍ନତି ସୋପାନରେ ଅରୁଢ଼ ହୋଇଥିଲେ । ସୁତରାଂ ହଣ୍ଟର ସାହେବଙ୍କ ଉକ୍ତିଗୁଡ଼ିକ ନିତାନ୍ତ ଅମୂଳକ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଯୁଗର ସାହେବମାନେ ଓଡ଼ିଶାବାସିମାନଙ୍କୁ ସ୍ୱଚକ୍ଷୁରେ ଦେଖି ହଣ୍ଟର ସାହେବଙ୍କ ଉକ୍ତିର ମିଥ୍ୟାତ୍ୱ ସହଜରେ ବୁଝି ପାରୁ ଥିବେ । ମାତ୍ର ଅମୂମାନଙ୍କର ଏତିକ କହିବାର ଅଛି ଯେ ପୂର୍ବ ଇତିହାସ ଲେଖକମାନେ ଯେଉଁ ସବୁ ଗ୍ରନ୍ଥ ପ୍ରଣୟନ କରି ଯାଇଛନ୍ତି ସେଥିରେ ଅନେକ ଅମୂଳକ କଥା ଅଛି, ସତ୍ୟର ଅପଳାପ ହୋଇଛି, ଗ୍ରନ୍ଥକର୍ତ୍ତାମାନେ ନିରପେକ୍ଷ ଭାବରେ ପ୍ରକୃତ ତତ୍ତ୍ୱ ଦେଇ ନାହାନ୍ତି ଅତଏବ ଅନେକ ବିଷୟରେ ସେଗୁଡ଼ିକ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରାଯାଇ ନ ପାରେ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ପୁସ୍ତକ ହେଉ ବା ପ୍ରବନ୍ଧ ହେଉ ଅଥବା ଯେ କୌଣସି ଲେଖା ହେଉ ସେଗୁଡ଼ିକ ଲେଖକ ହୃଦୟର ଦର୍ପଣ ସ୍ୱରୂପ । ଲେଖା ଦେଖି ଲେଖକର ହୃଦୟ କଳଣା କରି ଯାଇ ପାରେ । ଲେଖକର ଆସନ ବଡ଼ ଦାୟିତ୍ୱ ପୂର୍ଣ୍ଣ । ଲେଖକ ସ୍ୱାର୍ଥଦ୍ୱାରା ପରିଚାଳିତ ହେଲେ ତାର ଲେଖାର ମୂଲ୍ୟ ରହେ ନାହିଁ । ସ୍ୱାର୍ଥାନ୍ଧ ଲେଖକମାନେ ସତ୍ୟର ଅପଳାପ କରିବାକୁ ଭଳେ ମାତ୍ର କୁଣ୍ଠିତ ହୁଅନ୍ତି ନାହିଁ ମାତ୍ର ସେଉଁମାନେ ଉଦାରଭାବାପନ୍ନ ସେମାନେ କେବଳ ପ୍ରକୃତ ଚିତ୍ର ଦେଇ ଅପଣାର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କରି ଯାଆନ୍ତି ।

"ଉତ୍କଳ ପୁଣ୍ୟଭୂମି", ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଆଜି ଗୋଟିଏ ଘଟଣା ଉଲ୍ଲେଖ କଲେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ହେବ ନାହିଁ । ୧୫୮୦ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଅକବରଙ୍କ ପ୍ରଧାନ ମନ୍ତ୍ରୀ ସିବାଇ ଯସବନ୍ତ ଅନେକ ସୈନ୍ୟ ସାମନ୍ତ ସେନା ଓଡ଼ିଶା ଆକ୍ରମଣ କରିଥିଲେ କିନ୍ତୁ, ପୁଣ୍ୟତୋୟା ମହାନଦୀ, ଅସଂଖ୍ୟ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଓ ଦେବାଳୟ ଶ୍ରେଣୀ ଦେଖି ମୁଗ୍ଧ ହୋଇ କହିଲେ "ଉତ୍କଳ ଦେବଭୂମି କେବଳ ତୀର୍ଥ ପୂର୍ଣ୍ଣ, ଏ ଭୂମି ମନୁଷ୍ୟ ଆକ୍ରମଣର ଯୋଗ୍ୟ ନୁହେ । ସୁତରାଂ ଦେଶୀୟ ରାଜାଙ୍କ ହସ୍ତେ ଅଧିକାଂଶ କ୍ଷମତା ଦେଇ ଚାଲିଗଲେ । ଉତ୍କଳରେ ଯେଉଁ କ୍ଷେତ୍ରମାନ ଶ୍ରେଣୀବଦ୍ଧ ହୋଇଅଛି ତାହା ପ୍ରକୃତରେ ପୁରାଣ କଳ୍ପିତ ସ୍ୱର୍ଗର ବିବରଣ ସହିତ ଠିକ୍ ମେଳ ଅଛି ।

ଯମପୁର ।
|
ବୈତରଣୀ ନଦୀ
|
ଯଯପୁର ବା ପାଦଙ୍ଗ କ୍ଷେତ୍ର
|
ଅର୍କ କ୍ଷେତ୍ର ବା କୋଣାର୍କ (ଦକ୍ଷିଣପୂର୍ବ)
|
ଶିବ କ୍ଷେତ୍ର ବା ଭୁବନେଶ୍ୱର (ଦକ୍ଷିଣ ପଶ୍ଚିମ)
|
ବିଷ୍ଣୁ କ୍ଷେତ୍ର (ପୁରୀ)

ଏହି ପୁରୀଜିଲ୍ଲାରେ ପୁରୀର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ପୁଣ୍ୟତୋୟା ପ୍ରାଚୀ ନଦୀ ପ୍ରବାହମାନ । ଏହି ନଦୀର ମାହାତ୍ମ୍ୟ ପୁରାକାଳରୁ କୀର୍ତ୍ତିତ ହୋଇ ଆସୁଛି । ସଦ୍‌ପୁରାଣରେ ପ୍ରାଚୀ ମାହାତ୍ମ୍ୟ କଥା ଲେଖା ଅଛି । ସ୍ୱଚ୍ଛନୀର, କ୍ଷୀଣକଳେବର ପ୍ରାଚୀ ଫୁଲନଖଠାରୁ ବାହାର ବଙ୍ଗୋପସାଗରରେ ପତିତ ହୋଇଛି । ପ୍ରାଚୀ କୂଳଯାକ ତୀର୍ଥମୟ ଏବଂ କୋଣ କୋଣକେ ଶିବ ମନ୍ଦିର ଅଛି । ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ର ବନବାସକୁ ଯିବାବେଳେ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଓ ସୀତାଙ୍କ ସହିତ ଏହି ପ୍ରାଚୀ କୂଳସ୍ଥିତ ରହି ରାମେଶ୍ୱର ମହାଦେବଙ୍କୁ ପୂଜା କରିଥିଲେ ଏବଂ ଏଠାରେ ପିଣ୍ଡଦାନ କରିଥିଲେ । ଯୁଧିଷ୍ଠିର ମହାରାଜା ବନବାସବେଳେ ଏହି ପ୍ରାଚୀକୂଳରେ କିଛିକାଳ ଅବସ୍ଥାନ କରି ମାଧବାନନ୍ଦଙ୍କୁ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ କରି ମାଧବନାମକ ଗ୍ରାମ ବସାଇ ଥିଲେ । ମାଧବ ଗ୍ରାମ ନିଆଳ ନିକଟରେ ! ପ୍ରାଚୀ ମାହାତ୍ମ୍ୟ ଗଙ୍ଗାମାହାତ୍ମ୍ୟ ଅପେକ୍ଷା ବେଶି । ସ୍ୱୟଂ ଗଙ୍ଗା ଅପଣାର ପାପ ପ୍ରକ୍ଷାଳନ କରିବା ଲାଗି ପ୍ରାଚୀରେ ସ୍ନାନ କରନ୍ତି । ପ୍ରାଚୀକୂଳରେ ଜିବେଣୀ, ଅନ୍ତର୍ବେଦୀ, ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର କ୍ଷେତ୍ର, ଦଧିତ ଆଶ୍ରମମାନ ଅଛି । ବିଶେଷ ବିବରଣ ପ୍ରାଚୀ ମାହାତ୍ମ୍ୟରୁ ଜାଣି ପାରିବେ । ଏବମ୍ଭୂତ ଦେଶ ଯଦି ପାପୀ ଦେଶ ହୁଏ ଆଉ କାହାକୁ ପୁଣ୍ୟ ଦେଶ ବୋଲି ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରିବା ! ଅବଶ୍ୟକ ସ୍ଥଳେ ପ୍ରାଚୀର ବିଶେଷ ବିବରଣ ଲେଖାଯିବ ।

ଏ ସମସ୍ତ ଆଲୋଚନା କଲେ ଉତ୍କଳର ପ୍ରାଚୀନତ୍ୱ ଏବଂ ପୁଣ୍ୟତ୍ୱ ଏକାବେଳକେ ପ୍ରମାଣିତ ହେଉଛି ଏବଂ ବିଶ୍ୱକୋଷ ଲେଖକ "ଉତ୍କଳ" ଶବ୍ଦର ଯେଉଁ ଅର୍ଥ କରିଛନ୍ତି ତାହା ଭ୍ରମାତ୍ମକ ବୋଲି ଜଣା ଯାଉଛି

ଶ୍ରୀ ଜଗବନ୍ଧୁ ସିଂହ ।

ଗୋଟିଏ ଉପଦେଶ ।

ଫଳଭାରେ ଅବନତ ଯଥା ତରୁବୃକ୍ଷ,
ଜ୍ଞାନ ସହ ନମ୍ର ହୋନ୍ତି ତଥା ସାଧୁଲୋକ ।
ଯଥା ଶୂନ୍ୟ ଫଳେ ଯଥା ଏରଣ୍ଡ ପାଦପ,
ଗର୍ବିତ ହୁଅନ୍ତି ସିନା ତଥା ଅଜ୍ଞଲୋକ ।
ଏରଣ୍ଡକୁ ଦୂରୁଁ ଦେଖି କର ବିତାଡ଼ିତ,
ଫୁଟର୍ଥ ନମ୍ରତା ଶିକ୍ଷା କର ହେ ବାଳକ ।

ଶ୍ରୀ ଅବନ୍ତିବରଣ ମହାପାତ୍ର ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶ୍ରୀ ରାୟ ରାମାନନ୍ଦ ।

୧୯ଶ ପରିଚ୍ଛେଦ ।

(ନାଟକ)

ଶ୍ରୀଳ ରାମାନନ୍ଦ ରାୟ ମହାପଣ୍ଡିତ । ଶ୍ରୀମନ୍ ମହାପ୍ରଭୁ ଯାହାଙ୍କଦ୍ୱାରା ଶ୍ରୀରୂପ ଗୋସ୍ୱାମୀଙ୍କ ନାଟକ ଦ୍ୱୟ ସମାଲୋଚନା କରାଇ ଥିଲେ, ତାଙ୍କ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ ବିଷୟରେ ଅଧିକ କି ପ୍ରମାଣ ଦିଅଯାଇ ପାରେ । ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥବଲ୍ଲଭ ନାମକ ଖଣ୍ଡିଏ ନାଟକ ସେ ରଚନା କରି ତାହାର ଗୀତାଦି ଦେବଦାସୀଦ୍ୱୟଙ୍କୁ ଶିକ୍ଷା ଦେଇ ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ସେ ନାଟକର ଗୀତ ଶୁଣାଉ ଥିଲେ ଏହା ପୂର୍ବରୁ ଉଲ୍ଲେଖ ହୋଇଅଛି । ବର୍ତ୍ତମାନ ସେହି ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ନାଟକ ବିଷୟରେ ଦୁଇ ଏକ କଥା ନ କହିଲେ ଏ ପୁସ୍ତକ ଅସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ରହିବ । ତେଣୁ ଯତ୍କିଞ୍ଚିତ୍ ଉଲ୍ଲେଖ କଲି ।

ସ୍ୱୟଂ ମହାପ୍ରଭୁ ସେ ନାଟକର ଶ୍ଳୋକାବଳି ସତତ ଆସ୍ୱାଦନ କରି ପରମ ପ୍ରୀତି ଲାଭ କରୁଥିଲେ । ଯଥା—

ଚଣ୍ଡୀଦାସ ବିଦ୍ୟାପତି, ରାୟର ନାଟକ ଗୀତି
କର୍ଣ୍ଣାମୃତ ଶ୍ରୀଗୀତଗୋବିନ୍ଦ
ସ୍ୱରୂପ ରାମାନନ୍ଦ ସନେ ମହାପ୍ରଭୁ ରାତ୍ରିଦିନେ
ଗାୟ ଶୁନେ ପରମ ଆନନ୍ଦ ।

ଅପରଞ୍ଚ—

ଯେଇ ଯେଇ ଶ୍ଳୋକ ଜୟଦେବ ଭାଗବତେ
ରାୟର ନାଟକେ ଯେଇ ଆର କର୍ଣ୍ଣାମୃତେ
ସେଇ ସେଇ ଭାବେର ଶ୍ଳୋକ କରିୟା ପଠନେ
ସେଇ ସେଇ ଭାବାବେଶେ କରେ ଆସ୍ୱାଦନେ ।

ଯେଉଁ ଗ୍ରନ୍ଥର ପଦ୍ୟାବଳୀ ସ୍ୱୟଂ ଭଗବାନ ଗୌରଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ଏତେ ପ୍ରିୟ, ସେ ଗ୍ରନ୍ଥର ମହିମା ଯେ କେତେ ଉଚ୍ଚ ତାହା ସହଜରେ ଅନୁମାନ କରାଯାଏ ।

ଉକ୍ତ ନାଟକ ଖଣ୍ଡି ପାଞ୍ଚ ଅଙ୍କରେ ବିଭକ୍ତ । ପ୍ରଥମ ଅଙ୍କରେ ଦୂତକ୍ରୀଡ଼ା, ଦ୍ୱିତୀୟ ଅଙ୍କରେ ଭାବସମ୍ବିତ୍ତି, ତୃତୀୟ ଅଙ୍କରେ ଭାବପ୍ରକାଶ, ଚତୁର୍ଥ ଅଙ୍କରେ ରାଧାଭିସାର ଓ ପଞ୍ଚମ ଅଙ୍କରେ ଶ୍ରୀରାଧାଙ୍କ ସହ ମୁରଳୀଧରଙ୍କର ମିଳନ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି । ଏଥିରେ ସ୍ୱୟଂ ଭଗବାନ୍ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ, ବିଦୂଷକ ଓ ଅଶ୍ୱତ୍ଥାସୁର ଏମାନେ ନେତା (ପୁରୁଷ) ଓ ଶ୍ରୀମତୀ ରାଧିକା, ପୂର୍ଣ୍ଣମାସୀ ମଦନିକା, ଅଶୋକ ମଞ୍ଜରୀ, ମାଧବୀ, ଶଶିମୁଖୀ ପ୍ରଭୃତି ନେତ୍ରୀ (ସ୍ତ୍ରୀ) ।

ପ୍ରଥମତଃ ନାନ୍ଦୀ ଶ୍ଳୋକରେ ନଟ ଶିରୋମଣି ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କର ନୃତ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣନା ।

ରସିକଶେଖର ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କର ଗୋପିକାସହ ରାସଲୀଳା ସର୍ବୋତ୍କୃଷ୍ଟ, ରାସଲୀଳାର ପ୍ରଧାନ ଅଙ୍ଗ ନୃତ୍ୟ । ତେଣୁ କବିବର ନାନ୍ଦୀ ଶ୍ଳୋକରେ ନଟବର ନାଗରଚୂଡ଼ାମଣିଙ୍କର ନୃତ୍ୟଦ୍ୱାରା ନାନ୍ଦୀ ଶ୍ଳୋକ ଆରମ୍ଭ କରି ଅଛନ୍ତି ।

ନାଟକରେ ପ୍ରଥମେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ବୃନ୍ଦା ବିପିନରେ ପ୍ରବେଶ କରି ପ୍ରିୟ ନର୍ମ ସଖା ମଧୁମଙ୍ଗଳଙ୍କୁ ବୃନ୍ଦାବନର ଓଶାଭା ଦେଖାଇ ଅଶେଷ ଆନନ୍ଦ ଲାଭ କରୁ ଅଛନ୍ତି ।

ରହସ୍ୟପ୍ରିୟ କଣ୍ଠ ତହିଁରେ ଉତ୍ତର ଦେଇ ଅଛନ୍ତି, "ସଖେ ! ତୁମ୍ଭଙ୍କ ଏ ବୃନ୍ଦାବନ ରମଣୀୟ ବୋଧ ହେଉଅଛି, କିନ୍ତୁ ମୋତେ ତାହା ରମଣୀୟ ନୁହେ । ଯେଉଁଠାରେ ଶିଖରିଣୀ, ରସାଳା ସୁଗନ୍ଧ ଘୃତ, ଶାଲ୍ୟନ୍ନ ପ୍ରଭୃତି ନାନାବିଧ ସୁସଜ୍ଜିତ ହୋଇରହିଥାଏ ସେହି ଭୋଜନାଳୟହିଁ ମୋର ପ୍ରିୟ" ।

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ କହୁଛନ୍ତି, "ସଖେ ! ଦେଖ, ଦେଖ, ମୋର ଏହି ବୃନ୍ଦାବନ ନିଖିଳ ଭୁବନର ସାର । ଏହା ସମାନ ଅନ୍ୟ କିଛି ଅଛିକି ? ହେ ବୟସ୍ୟ ! ଏ ଯେ ତୁମ୍ଭର ଅଭିନବ କେଶ ଦର୍ଶନ କରି ମନୋହର ବକଶ୍ରେଣୀ ଲୁମ୍ବମରାଶି ସୁଷମାଞ୍ଚଳରେ ବାରମ୍ବାର ହାସ୍ୟ କରୁ ଅଛି, ଏବଂ ମୃଦୁ ମାରୁତ କମ୍ପିତ ପକ୍ଷବକର ସଞ୍ଚାଳନପୂର୍ବକ କୋକିଳ ରବ ଦ୍ୱାରା ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ନୃତ୍ୟ କରିବାକୁ ଆଦେଶ କରୁଅଛି । ଯଥା—

ଅପରତିତଂ ତବରୂପମିଦଂ ଜତ ପଶ୍ୟ ଦ୍ୱିଜୋତ୍ତମଖେଳଂ
ଲଳିତବକସ୍ତର ଲୁମ୍ବମରୈରିବ ହସତିରସାଦତିକେଳଂ
କଳିତ୍ୟ ସଖେ ଭ୍ରମସୋରୁଂ । ତ୍ୟଦୁଦରମାଧବ ସରସ ମିଦଂ
ମମ ବୃନ୍ଦାବନ ମନ୍ଦିରାଂ ।
ମୃଦୁ ପବନାହତ ଚଞ୍ଚଳ ପକ୍ଷବ କର ନିକରୈରିବ କାମଂ
ନର୍ତ୍ତିତୁ ମପଦଶୀଘ ଭବନ୍ତଂ ସନ୍ତ୍ରତ ମିଦମଭିରମଂ

କୌତୁକ ପ୍ରିୟ ମଧୁମଙ୍ଗଳ କହୁଛନ୍ତି, "ବୟସ୍ୟ, ଏ କୋକିଳ ସ୍ୱରଠାରୁ ତୁମ୍ଭର ବଂଶୀରବ ଅଧିକତର ମଧୁର ଏବଂ ସମସ୍ତଙ୍କଠାରୁ ମୋହର କମ୍ପସ୍ୱର ଅତ୍ୟନ୍ତ ମଧୁର ।" ଏହିପରି କହି ବିକଟସ୍ୱରରେ ଚିତ୍କାର କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ ଏବଂ ବୃକ୍ଷଅଡ଼ାକୁ ଗୁହାଁ କହିଲେ, ସଖେ ! ଦେଖ, ଦେଖ, ମୋର ଜୟ ହୋଇଅଛି । ଯେ ସକଳ ଦାସୀ ପୁଞ୍ଜ କୋକିଳ ତୁମ୍ଭର ବଂଶୀରବ ଶୁଣି ସ୍ଥିର ହୋଇ ବସିଥିଲେ ସେମାନେ ମୋର କମ୍ପସ୍ୱର ଶୁଣି ଉଡ଼ି ପଳାୟନ କଲେ । ଅତଏବ ତୁମ୍ଭର ଅଭ ଗର୍ବର କାରଣ ଜଣା ।

ଏଣେ ମଧୁର ମୁରଳୀଧ୍ୱନି ଶ୍ରବଣ କରି ଶ୍ରୀରାଧାଙ୍କ ମନରେ ମନସିଜ ଜାଗରୂକ ହେବାରୁ ସେ ଗାଡ଼ ଲଜ୍ଜା ବିସର୍ଜନ ଦେଇ ସଖୀମଣ୍ଡଳୀ ସହ କୌତୁକରେ ଅଭିସାରପୂର୍ବକ ବଂଶୀ ଅନୁସରଣ କରୁଁ କରୁଁ ସେହି ବନରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଏହି ପୂର୍ବରାଗକଥା ଶ୍ରୀରାଧାର କୁଞ୍ଜାଭିସାରକୁ କବିବର ଅତି ଅଳ୍ପରେ କେତେ ସରଳ ଭାଷାରେ ଲେଖି ଅଛନ୍ତି । ରସିକ ଭକ୍ତଗଣ ସେ ପଦ ନିଜେ ନିଜେ ଆସ୍ୱାଦନ କରିଲେ ତାହାର ମାଧୁରୀ ବୁଝି ପାରିବେ ; ତେଣୁ ତାହା ନିମ୍ନରେ ଉଦ୍ଧୃତ କଲି ।

କଳସ୍ୱନ ନୂପୁରଂ ଦିଶି ଦିଶି ବଳିତଂ
ପଙ୍କଜମିବ ମୃଦୁ ମାରୁତ ଚଳିତଂ
କେଳି ଚଳିତଂ ପ୍ରବଳିତ ରାଧା
ପ୍ରତିପଦ ସମୁଦିତ ମନସିଜ ବାଧା । ଧୃ ।
ବଳିବଳିତ ମୃଦୁ ମନ୍ଥର ପାଦଂ
ରଚିତଚିତ କୁଞ୍ଜର ଗତି ମନୁବାଦଂ
ଜନନ୍ତୁ ରୁଦ୍ର ଗଜାଧିପ ମୁଦିତଂ
ରାମାନନ୍ଦ ରାସ୍ତ୍ର କବି ଗଦିତଂ ।

ଅର୍ଥାତ୍—ଶ୍ରମଗ୍ରସ୍ତ ରାଧିକା ସଖୀଗଣ ସଙ୍ଗେ କ୍ରୀଡ଼ାକାନନରେ ପ୍ରବେଶ କଲେ । ସେକାଳରେ କନ୍ଦର୍ପଜନିତ ପୀଡ଼ାରେ ପ୍ରତିକ୍ଷଣ ଅଧୀର ହେଉଅଛନ୍ତି ଏବଂ ମୃଦୁ ପବନରେ ଚଳିତ ପଙ୍କଜ ପରି ଏଣେ ତେଣେ ନେତ୍ରପଙ୍କଜ ନିକ୍ଷେପ କରୁଅଛନ୍ତି ଏବଂ ମତ୍ତ ମାତଙ୍ଗତୁଲ୍ୟ ମନ୍ଥରଗତିରେ ପାଦ ନିକ୍ଷେପ କରୁଅଛନ୍ତି । ରାମାନନ୍ଦ ରାସ୍ତ୍ରଙ୍କ ବିରତେ ଏହି ସଙ୍ଗୀତ ଗଜପତି ପ୍ରତାପରୁଦ୍ରଙ୍କ ଚିତ୍ତେ ଆନନ୍ଦ ବିସ୍ତାର କରୁ ।

ମଧୁମଙ୍ଗଳ ଗୋପରମଣୀମାନଙ୍କ ଆଗମନ ଦେଖି କୌତୁକାନ୍ୱିତ ହୋଇ କହୁଛନ୍ତି, କହ୍ନୁସ୍ୟ, ଦେଖ, କୌଣସି ଇନ୍ଦ୍ରଜାଲିକ ଏହି ସକଳ ସୃଷ୍ଟି ପୁତ୍ତଳିକା ଗଢ଼ି ଦେଉଅଛି, ଏମାନେ ଯେ ଏହିଆଡ଼କୁ ଆସୁଅଛନ୍ତି, ଏହି ସ୍ଥାନରୁ ଗୋଟିଏ ନେଇ ପଳାଏଁ । ସଖେ ! ମୁଁ ଦରିଦ୍ର ବ୍ରାହ୍ମଣ, ଗୋଟିଏ ପାଇଲେ କୃତାର୍ଥ ହେବି । ଏହା କହି ଧରିବାକୁ ଅଗ୍ରସର ହେଲେ ।

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ହସି ହସି କହୁଛନ୍ତି ଦୂର ମୂର୍ଖ ! ସେମାନେ ତ କନକ ଚିତ୍ରିତା ; ସେମାନେ ଯେ ଗୋପିକା ।

ଶ୍ରୀରାଧା ଦୂରରୁ ତ୍ରିଭଙ୍ଗସୁନ୍ଦର ନଟବରମୂର୍ତ୍ତି ଦର୍ଶନ କରି ମଦନିକାକୁ ପଚାରୁ ଅଛନ୍ତି, ଅହା ସୁବର୍ଣ୍ଣ ବର୍ଣ୍ଣ ବସନରେ ସୁଶୋଭିତ ଏ ଜଳକମଳକାନ୍ତି ଯୁବକଟି କିଏ । ଏ ଯେ ମଧୁର ମୁରଳୀରବରେ ତ୍ରିଭୁବନ ବିମୋହିତ କରୁଅଛନ୍ତି ।

ମଦନିକା କହିଲେ, "ସଖି ! ମୁଁ ଏହାଙ୍କ ଜଥାର୍ଥ ଭୂମିକା କହିଛି । ଯୁବତୀମାନଙ୍କ ମନ-ବିହଗ ଏ ତରୁବରରେ ସୁଖରେ ଆଶ୍ରୟ ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି" । ଏହି ଭାବ ଅନୁସରେ ମୁଁ ଗୋଟିଏ ଗୀତ ରଚନା କରିଥିଲି ତାହା ଏଠାରେ ସନ୍ନିବେଶିତ କଲି ।

ସେହି ପରି, ସଖି ତୋର, ଚିତ୍ତ ଚିତ୍ତ ଚୋର (ପଦ)
ଯାର ଗୁଣରାଶି ଥରେ ମଦାଳସି
କାଳ ବସି ତୋର ପାଶେ ଥିଲି ଭାଷି
ସେହି ଶ୍ୟାମ-ଶଶୀ ତୋ ଅଙ୍ଗରେ ଅସି
ଦେଖ ତୁ ରମଣୀ ସ୍ତ୍ରୀ । ୧ ।
ସେ ନାଗରବର ରସର ସାଗର
ସହଜେ ସଜନ କଲ୍ପ ତରୁବର
ଲୁଚିହେଲେ ଏଥି କରନ୍ତି ବିହାର
ନାରୀ ମନ ପକ୍ଷୀ ପରି । ୨ ।
ଏ ମନମୋହନ ଶୋଭିତ ସଦନ
ରୂପ ଜିଣୁଅଛି କୋଟିଏ ମଦନ
ଯୁବତୀ ରତନ ପୀରତି ବର୍ଦ୍ଧନ
ନନ୍ଦନାନନ୍ଦ ପରସ୍ତ୍ର । ୩ ।
ପଡ଼ିଗଲେ ଥରେ ନନ୍ଦନ ପଥରେ
ତା ରୂପ ମାଧୁରୀ ସର୍ବଅଙ୍ଗ ଥରେ
ଚିତ୍ତ ଦ୍ରବୀଭୂତ ହୋଇ ମନ୍ଥରେ
ମୀନାବନ୍ଧ ଖସେ ଜ୍ୱରି । ୪ ।

କବିବର ଏକ କଥାରେ ବ୍ରଜଲୀଳାର ସମସ୍ତ ସାର ବିଷୟ ପ୍ରକାଶ କରିଦେଲେ, ଅର୍ଥାତ୍ ଯୁବତୀଗଣଙ୍କର ଚିତ୍ତ-ବିହଗଗଣ ଏହାକୁ ତରୁ ଜ୍ଞାନରେ ଆଶ୍ରୟ କରନ୍ତି ।

ଏହିରୂପେ ନନ୍ଦନେ ନନ୍ଦନେ ମିଳିତ ହେବା ପରି ପରସ୍ପର ପରସ୍ପରଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟି ପଥରୁ ଅନ୍ତରିତ ହେଲେ । ଉଭୟ ଉଭୟଙ୍କ ସନ୍ଦର୍ଶନରେ ପରସ୍ପରଙ୍କ ରୂପ ପରସ୍ପରଙ୍କ ଚିତ୍ତ ଅଧିକାର-ପୂର୍ବକ ବିରାଜମାନ କଲା । ଉଭୟ ଅନ୍ୟ ସମସ୍ତ ଭୁଲିଗଲେ ।

କବିବର ରାମାନନ୍ଦ ରାସ୍ତ୍ର ତାଙ୍କର ନାଟକର ଦ୍ୱିତୀୟ ଅଧ୍ୟାୟରେ ପ୍ରେମ ପରୀକ୍ଷା ଅତି ସୁନ୍ଦରରୂପେ ଆଙ୍କି ଅଛନ୍ତି ।

ଶ୍ରୀରାଧା କୃଷ୍ଣ ଦର୍ଶନାବଧି ମନ ପ୍ରାଣ ସମସ୍ତ ତାଙ୍କ ପାଦ ପଦ୍ମରେ ସମର୍ପଣ କଲେ । କୃଷ୍ଣଙ୍କ ତାଙ୍କର ଜୀବନ ସର୍ବସ୍ୱ, ସେ ବିରହରେ କାତର ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ । ଶ୍ରୀଳ ଲୋଚନ ଦାସ ତାଙ୍କର ସେହି ବିରହ ଦଶା କରୁଣ ସୁନ୍ଦରଭାବରେ ପଦ୍ୟରେ ଅନୁବାଦ କରି ଅଛନ୍ତି, ଦେଖାଯାଉ ।

କି କହବରେ ସଖି ମନସିଜ ବାଧା
ନବ ନବ ଭାବଭରେ ତନୁ ପୁଲକିତ
ଶିବ ଶିବ ଜପତହିଁ ରାଧା ।
ଶୀତଳ ଚନ୍ଦନ ପରଶ ସମାକୁଳ
ପିକ ଋତେ ଶ୍ରବଣହିଁ ବାଁପ
ମଳୟ ସମୀର ପରଶେ ହଇ ଜର ଜର
ଥର ଥର ନିଶି ଦିଶି କାଁପ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅଳିକୁଳ ଗାନ ଶୁନଇ ବରନାଗରୀ,
ଉଥଲତ ମଦନ ବିକାର
ଗୁରୁ ପରିବାଦ ଗୋପତ ଲାଗି ନାଗରୀ,
ରଚୟତି ବାଳକ ବିହାର ।
ନୟନ ଯୁଗଳେ ଗଳେ ବାରି ନିରନ୍ତର,
ଝମରୁ ବଦନ ସରୋଜେ,
ତିମିର ତିରୋହିତ ନିଭୃତ ନିକେତନେ
ଚିନ୍ତଇ ବ୍ରଜକୁଳ ରାଜେ,
ରାୟିକ ବଦନ ବେଦନ ହେରି
ସୁନ୍ଦରି ଫାଟତ ହୃଦୟ ହାମାରି,
ପାମରି ଲୋଚନ ଦାସ ମରିଯାୟବ
ସୋ ଦୁଃଖ ସହଇ ନା ପାରି ।

ମନ ନିତାନ୍ତ ଶୋକରେ ବ୍ୟଥିତ ହେଲେ, ଏକାନ୍ତରେ ରହିବାର ବାସନା ହୁଏ । ବିରହ ବ୍ୟାକୁଳା ଶ୍ରୀମତୀଙ୍କର ମଧ୍ୟ ସେହି ବାସନା ହୋଇଅଛି । ସେ ସଖୀଙ୍କୁ ନିଭୃତରେ କମଳ ଦଳରେ ଏକ ଶଯ୍ୟା ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବାକୁ ଆଦେଶ ଦେଲେ । ଯଥା—

ବିଦଳିତ ସରସିଜ ଦଳଚୟ ଶୟନେ,
ବାରିତ ସକଳ ସଖୀଜନ ନୟନେ ।
ବଳତି ମନୋମମ ସତ୍ୱର ରଚନେ
ପୂରୟ କାମମିମଂ ଶଶିବଦନେ ।
ଅଭିନବ ବିସ କିଶଳୟ ଚୟ ବଳୟେ
ମଳୟଜ ରସ ପରିସେବିତ ନିଳୟେ ।

ଶ୍ରୀରାଧା ଶଶିମୁଖୀଙ୍କୁ କହନ୍ତି, ସଖି ! ସଖୀଗଣଙ୍କର ନେତ୍ର ନ ପଡ଼େ ଏମନ୍ତ ସ୍ଥାନରେ ବିକଶିତ ଶତଦଳ ଦଳରେ ଏକ ଶଯ୍ୟା ତୁ ଶୋଯାଇ ଶୀଘ୍ର ରଚନାକର, ଯେଉଁଠାରେ ମଳୟାନିଳ ମନ୍ଦ ମନ୍ଦ ବହୁଥିବ ଏମନ୍ତ ସ୍ଥାନରେ ଶଯ୍ୟା କରିବୁ ।

ଶ୍ରୀରାଧା ଅସହ୍ୟ ବିରହ ପୀଡ଼ାରେ ଜର୍ଜରିତ ହୋଇ ମଦନ ଲେଖ ପ୍ରେରଣ କଲେ । ତାହାର ମର୍ମ ଏହିପରି । ହେ କୃଷ୍ଣ, ତୁମ୍ଭେ ମୋର ହୃଦୟ ଦୁଡ଼ୁପେ ବେଧ (ବିଦ୍ଧ) କରୁଅଛ ଏବଂ ମୁଁ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ଦେଖିବାକୁ ପାଉଅଛି, କିନ୍ତୁ ମଦନ ବୃଥାରେ ଜଳା ପାଉଅଛି ।

ଶ୍ରୀରାଧାଙ୍କର ଉଚ୍ଚାଟାରୁ କୃଷ୍ଣଙ୍କ ଉଚ୍ଚତା ବରଂ ଅଧିକ । କିନ୍ତୁ ପ୍ରେମ ପରୀକ୍ଷା ପାଇଁ ସେ ବାହ୍ୟରେ ଔଦାସିନ୍ୟ ପ୍ରକାଶ କରି ପଳିକାର ମର୍ମ ନ ବୁଝିଲା ପରି କହୁଅଛନ୍ତି, ଶଶିମୁଖି ! ସେ ମଦନ କିଏ ? ସେ କି କଂସର କେହି ଅନୁଚର ? ସେ କେଉଁଠାରେ, ମୁଁ ସେ ଦୁର୍ମ୍ମଦ ମଦନଙ୍କୁ ମର୍ଦ୍ଦନକରି ଏ ସରଳା ବାଳାକୁ ଅବ୍ୟଗ୍ରା କରେଁ । କି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ, ମୁଁ ଥାଉଁ ଥାଉଁ ବ୍ରଜ ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର ଏତେସ ବାସ !

ଅହା କି ଅପୂର୍ବ କବି କୌଶଳ । ନାଗରଶେଖର ମଦନମୋହନ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ବର୍ତ୍ତମାନରେ ବ୍ରଜଲଳନାଙ୍କର ମଦନ ବେଦନ କି ରହିପାରେ ଏହି ପ୍ରକୃତାର୍ଥ କବି ଛଳରେ ନିଜେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ମୁଖରେ ପ୍ରକାଶ କରାଇଲେ ।

ଭାବ ପରୀକ୍ଷା ନିମନ୍ତେ ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦର ଏହିପରି ନାନାବାକ୍ୟ ଭଙ୍ଗୀ ପ୍ରକାଶ କରନ୍ତେ ଦୂତୀ ମୁଖରୁ ସେ ସମସ୍ତ ଉପେକ୍ଷା ବଚନ ଶୁଣି ଶ୍ରୀମତୀଙ୍କର ବିରହ ବେଦନା ଅତିଶୟ ବର୍ଦ୍ଧିତ ହେଲା । ସଖୀମାନେ ପ୍ରବୋଧଦେଇ କହିଲେ, "ସଖି ! ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ସେ କେବଳ ବର୍ଣ୍ଣରେ ଅଞ୍ଜନସମ ଏମନ୍ତ ନୁହେ, ତାଙ୍କ ହୃଦୟ ମଧ୍ୟ ଅଞ୍ଜନ ସଦୃଶ । ଅତଏବ ସେ କୃଷ୍ଣ ଚିନ୍ତା ପରିତ୍ୟାଗ କର । ସେ ମଧୁରୁଷ ମଣ୍ଡିତ । ଅଯାଚରେ ପ୍ରୀତ ଶୋଭମୟ ନୁହେ ।

ଶଶିମୁଖୀର ଏହି (ଅଶନି) ବଜ୍ରସମ ଦାରୁଣ ବଚନ ଶୁଣି ଶ୍ରୀମତୀ ନୈରାଶ୍ୟ ସାଗରରେ ନିମଜ୍ଜିତହୋଇ କହିଲେ, "ସଖି ! ହରି ତ ପ୍ରେମ ବେଦନା ବୁଝିଲେ ନାହିଁ, ପ୍ରେମର ମଧ୍ୟ ସ୍ଥାନାସ୍ଥାନ ଜ୍ଞାନ ନାହିଁ, ମଦନ ମଧ୍ୟ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଦୁର୍ବଳା ଜାଣି ଶର ପ୍ରହାରରେ କ୍ଷିପ୍ରହସ୍ତ । ହାୟ ! ଏକର କଷ୍ଟ ଅପର କି ଅନୁଭବ କରିପାରେ ! ଜୀବନ ମଧ୍ୟ ମୋର ଆୟତ୍ତ ନୁହେ, ଏ ପୋଡ଼ା ପ୍ରାଣ ବି ବାହାର ଯାଉ ନାହିଁ । ଯୌବନ ବା କେତେଦିନ ସ୍ଥାୟୀ । ହାୟ ! ବିଧାତାର ଗତି ବୁଝିବା ବଡ଼ହିଁ କଠିନ । ଯଥା—

ପ୍ରେମ ଛେଦ ଭୁଜୋଽବଲମ୍ବିତ ହରିର୍ନାୟଂ ନିତ ପ୍ରେମ ବା
ସ୍ଥାନାସ୍ଥାନ ମବୈତି ନାପି ମଦନୋ ଜାନାତି ନୋ ଦୁର୍ବଳାଃ
ଅନ୍ୟୋବେଦ ନ ଗୁନ୍ୟ ଦୁଃଖ ମଖିଳଂ ନୋ ଜୀବନଂ ବାଶ୍ରିତଂ
ଦିନାନ୍ୟେବ ଦିନାନି ଯୌବନ ମିଦଂ ହାହା ବିଧେଃ କା ଗତିଃ ।

ମଦନିକା ଶ୍ରୀରାଧାଙ୍କର ଏହି ଅବସ୍ଥା ଦର୍ଶନ କରି ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ପାଖକୁ ଗମନ କଲେ । ଯାଇ ଦେଖିଲେ, ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ମଧ୍ୟ ଚିନ୍ତୋଦ୍ଧିକ କାତର । ପ୍ରିୟ ସଖା ମଧୁମଙ୍ଗଳ ପାଖରେ ନିଜକୃତ ଦୋଷ ପ୍ରକାଶପୂର୍ବକ ଅନୁତାପ କରୁଅଛନ୍ତି । ବୃଷାଳୁସ୍ଥଳରୁ ସେ ସମସ୍ତ ଶୁଣି ମଦନିକା ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ ଓ ତାଙ୍କୁ ରାଧାର ଅବସ୍ଥା ଜଣାଇ ଆଶ୍ୱାସନା କଲେ ଏବଂ ଶ୍ରୀମତୀଙ୍କୁ ଅଭିସାର କରାଇ ମିଳାଇବେ ଏହି ଆଶାଦେଇ ପ୍ରସ୍ଥାନ କଲେ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ସଙ୍କେତ କୁଞ୍ଜରେ ଯାଇ ଶ୍ରୀରାଧାଙ୍କ ଆଗମନ ପ୍ରତୀକ୍ଷା କରି ରହିଅଛନ୍ତି । ପ୍ରତି କ୍ଷଣରେ ନବ ନବ ଭାବ ଉଦୟ ହେଉଅଛି । ଶ୍ରୀମତୀଙ୍କର ଆଗମନ ବିଳମ୍ବରେ ନାନାରୂପ ଅନିଷ୍ଟାଶଙ୍କା ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ମନକୁ ଚିନ୍ତାରୂପ ଦୋଳାରେ ଦୋଳାୟମାନ କରିବାକୁ ଲାଗିଲା । କବିବର ଏ ଚିତ୍ରଟିକୁ ତାଙ୍କ ସରସ ଭାଷାରେ ଅତି ସୁନ୍ଦରରୂପେ ଚିତ୍ରିତ କରିଅଛନ୍ତି ।

କୃଷ୍ଣ କେତେବେଳେ ଭାବୁଛନ୍ତି ଶ୍ରୀମତୀ କୃଶାଙ୍ଗୀ, ପୀନସ୍ତନ ଭାରରେ ବୋଧହୁଏ ଚାଲି ପାରୁ ନାହାନ୍ତି । ଏ ସଙ୍କେତ କୁଞ୍ଜ କିଛିଦୂରରେ ଅବସ୍ଥିତ, ସେ କି ଏତେଦୂର ପଦଚାରରେ ଆସି ପାରିବେ । ଏ ଅରଣ୍ୟ ଯେ ଘୋର ଅନ୍ଧକାରରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ । ପୁଣି କ୍ଲେଶେ ଦରେ ଦୀର୍ଘ ନିଶ୍ୱାସ ପକାଇ କହୁଛନ୍ତି, ସେ କି ଅପରିତ ମଣି ମୋ ପ୍ରତି ବିମୁଖୀ ହେଲେ । ନା ବିରହ କାତରତା ହେତୁ ପଥ ଭୁଲିଗଲେ କି । ଏହା ଯେ ଚନ୍ଦ୍ରଉଦୟ ହେଲେଣି । ତେବେକି କୃଷ୍ଣ ବସନ ପରିଧାନ କରି କୃଷ୍ଣାଭିସାର କରୁ କରୁ ତରୁ ଲତାକୁ ଶିଳ୍ପ କରିବାରେ ବିମୋହିତ ଦେଖି ଲଙ୍କାରେ ସ୍ତମ୍ଭିତ ପଦ ହୋଇ ରହିଲେ । ହେ ଚନ୍ଦ୍ର ଦେବ, ତୁମ୍ଭେତ ମୋର ପରମବନ୍ଧୁ କୃପାକରି ଶୃଙ୍ଗ ଉତ୍ତୋଳନପୂର୍ବକ ଚନ୍ଦ୍ର କିରଣକୁ ଆଚ୍ଛାଦନ କର । ନତୁବା ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ବିରହରେ ମୋର ପ୍ରାଣ ଚାଲିଯିବ । ଏହା ପ୍ରେମିକଚୂଡ଼ାମଣିଙ୍କର ଏହିରୂପ ମନୋବେଦନା କବି କଳ୍ପନାର ବିସ୍ତାରିତ ନୁହେ । ଶ୍ରୀଳ ରାମାନନ୍ଦ ରାୟ ନିଜେ ଶୋଖା ସଖୀ, ତେଣୁ ନିଜ ଅନୁଭବରୁ କେତେକ ପ୍ରକାଶ କରି ପାରି ଅଛନ୍ତି ।

ଏମନ୍ତ ଭାବେ ଭାବେ ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦର ନୂପୁର ଶବ୍ଦ ଶୁଣି ପାଇଲେ । କିନ୍ତୁ ଶୀଘ୍ର ବିଶ୍ୱାସ ହେଉ ନାହିଁ, ଏ ଭ୍ରମର ଭାବ ନା ସାରସ କଳରବ ଏହିରୂପ ମନରେ ନାନା ତର୍କ କରୁଅଛନ୍ତି, ଏମନ୍ତ ସମୟରେ ଚନ୍ଦ୍ରବଦନା ରାଧାଙ୍କୁ ଦୂରରୁ ଦେଖି ପାଇଲେ । ତାଙ୍କର ଆଗମନ କିରୂପ ତାହା କବିବର ନାଟକରେ ଏହିରୂପ ବର୍ଣ୍ଣନ କରିଅଛନ୍ତି । ଯଥା—

ତରୁର ତରଙ୍ଗକ ଫେଣପଟଳମିବ ଲୁମ୍ପଂ ଦଧାଂ କାମଂ
ନିଷ୍ପନ୍ଦ ସବ୍ୟ ଦୃଶା ଦିଶତି ବଚନଦ୍ୱିତୁମନେନ ବାମଂ
ରାଧା ମାଧବ ବିହାରୀ, ହରିମୁପଚଳନ୍ତ
ମନ୍ତ୍ରିର ପଦଗତ, ଲଘୁ ଲଘୁ ତରଳିତ ହାରୀ ।
ଶଙ୍କିତ ଲଙ୍କିତ ରସଭରି ଚଞ୍ଚଳ ମଧୁର ଦ୍ରୁତନ୍ତ ଲବେନ
ମଧୁ ମଥନଂ ପ୍ରତି ସମୁପ ହରନ୍ତୀ ଭୁବନସ୍ୟ ଦାମରସେନ ।

ଏହାର ଭାବ ଶ୍ରୀ ଲୋଚନ ଦାସ ସୁନ୍ଦରରୂପେ ବ୍ୟକ୍ତ କରି ଅଛନ୍ତି । ନିଜେ ସେ ଭାବ ଅନୁଭବ କରିବାକୁ ନିଜକୁ ଅକ୍ଷମ ଜାଣି ଲୋଚନଦାସଙ୍କ ପଦ ନିମ୍ନରେ ଉଦ୍ଧୃତ କଲି ।

ହରିର ସଦନେ ଅଞ୍ଜନନୟନୀ ରସଭରେ ଢଳି ଯାୟ
ସେ ରୂପ ଦେଖିଯା ଆକୁଳ ହଇୟା ମଦନ ମୁରୁଛା ପାୟ,
କୁଟିଳ କୁନ୍ତଳ କରେ ଝଳମଳ ବେଷ୍ଟିତ ମାଳତୀ ମାଳେ
ଯମୁନା ତରଙ୍ଗ ଭାସୟେ ରଙ୍ଗେ ଯେମତ କମଳ ଜାଳେ ।
ଲଳାଟେ ସିନ୍ଦୁର ତମଃ କରେ ଦୂର ନାଶାୟ ବେଶର ଦୋଳେ
ଉଦୟ ଶିଖର ଯେମ ଶଶଧର, ରବିର ସହିତ ମିଳେ ।
ପଙ୍କଜନୟାନେ ଅତୁଳ ବୟାନେ ଅମିୟା ଲହରି ହାଁସି
ତାହାତେ ଉପମା ତାହା ତାଇ ସୀମା କି ଛାର ଶରଦଶଶୀ ।
କନକ କଠୋର ପୀନ ପୟୋଧର ବିଚିତ୍ର ଅମ୍ବର ତାୟ
କଣ୍ଠେ ଅନୁପାମ ମୁକୁତାର ଦାମ ଘନେ ଢୁଳିୟା ଯାୟ ।
ନବଜଳଧର ବିଚିତ୍ର ଅମ୍ବର କଟିତେ କିଙ୍କିଣୀ ସାଜେ
ଚରଣପଙ୍କଜେ ଶୋଭେ ବଙ୍କରାଜେ କନକ ନୂପୁର ବାଜେ ।
ହେରି ମକରନ୍ଦ ଧାୟ ଅଳିବୃନ୍ଦ ନା ଛାରେ ତିଳେକ ପାଶ,
ନୂପୁରେର ଗାନେ ଭ୍ରମରେର ତାନେ ଲୋଚନ ମନ ଉଲ୍ଲାସ ।

ଏହିରୂପେ ରାଧାମାଧବଙ୍କର ମଧୁର ମିଳନ ସମାହିତ ହେଲା ।

ବ୍ରଜବାସିଜନ କୃଷ୍ଣ ସଙ୍ଗରେ ସୁଖୀ । ନିଜ ସୁଖର ଲେଶ ବାଞ୍ଛା ନାହିଁ କିମ୍ବା ଦୁଃଖ ପ୍ରତି ଭ୍ରୂକ୍ଷେପ ନାହିଁ । ବ୍ରଜଦେବୀଗଣ ରାଧାମାଧବଙ୍କୁ ମିଳାଇ ଅପାର ଆନନ୍ଦଲାଭ କରନ୍ତି । କବିବର ପ୍ରେମ ରସ୍ତ ସେହି ଉଚ୍ଛାସ୍ପଦନ ବ୍ୟାପାର ଅତି ସୁନ୍ଦରରୂପେ ପରିସ୍ଫୁଟ କରି ଅଛନ୍ତି । ଦେବୀ ମଦନିକା ରାଧାକୃଷ୍ଣଙ୍କ କେଳି ବିଳାସ ସନ୍ଦର୍ଶନରେ ଅପରାଜୁ ଚରିତାର୍ଥ ମଣି ପ୍ରେମରେ ବିହ୍ୱଳ ହୋଇ ପ୍ରତିକାଳୀନ ଶୋଭା ଦର୍ଶନ କରି ବିଚରଣ କରୁଅଛନ୍ତି । ଶଶିମୁଖୀ ତାଙ୍କର ସେହି ପ୍ରେମ ବିହ୍ୱଳ ଦଶା ଦର୍ଶନରେ ପ୍ରେମ ସୁଖୀ ହେଲେ ଏବଂ ପ୍ରଣୟପୂର୍ବକ ଆନନ୍ଦର କାରଣ ପଚାରିଲେ । ବନଦେବୀ ମଦନିକା ତହିଁରେ ଅଧିକତର ପ୍ରଫୁଲ୍ଲିତ ହୋଇ ରାଧାମାଧବଙ୍କ ବ୍ରଜଲୀଳା ବିଳାସ ଲୀଳା ଉଚ୍ଛାସଭାବରେ ବର୍ଣ୍ଣନ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଏଥିରେ ଯେ କି ଅନନ୍ଦ ତାହା ସେହି ମଦନିକା ଓ ଶଶିମୁଖୀ ଅନୁଭବ କରିଥିବେ । ତାହା ଅନୁଭବର ବସ୍ତୁ, ବାକ୍ୟରେ ପ୍ରକାଶିତ ହେବାର ନୁହେ । ଏଥିପାଇଁହିଁ ମହାମୁନି ଶୁକଦେବ ରାଧା-ମାଧବଙ୍କର ରସଲୀଳା ଶ୍ରବଣରେ ଏତେ ଉତ୍କର୍ଷତା ଦେଖାଇ ଅଛନ୍ତି ।

ରାଧାମାଧବଙ୍କର ଏ ଅପୂର୍ବ ଲୀଳା ବିଳାସର ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ କେତେ ଚମତ୍କାର ତାହା ମଦନିକା ମୁଖରେ କବିବର ଶ୍ରୀଳ ରାମ ରାୟ ଦେଖାଇବାକୁ ଯାଇ କହିଛନ୍ତି ଯେ ଯେ ଯୁଗଳ ବିହାରରେ ମଦନର ଚିତ୍ତ ମଧ୍ୟ ବିସ୍ମୟରସରେ ସ୍ତମ୍ଭିତ ହୋଇଥିଲା ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ମଦନମୋହନ ବନା ଅଛି ଏବଂ ମଦନର ବସ୍ତୁ ଉତ୍ପାଦନ କରିଛନ୍ତି । ଏହିରୂପେ ନାଟକ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଲୀଳାଗୁଡ଼ ରସିକଭକ୍ତ-ମାନଙ୍କର ଆସ୍ୱାଦ୍ୟ । ଲାମାନ୍ଧ ମନୁଷ୍ୟମାନଙ୍କର ତାହା ପାଠ୍ୟ ନୁହେ । ଏହି ସଂଗୀତସୁନ୍ଦର ନାଟକଖଣ୍ଡ ନିଜେ ମହାପ୍ରଭୁ ଅନ୍ତରଙ୍ଗ ଭକ୍ତଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସତତ ଆସ୍ୱାଦନ କରୁଥିଲେ । ଜଗତର ଶ୍ରୀଳ ରାମାନନ୍ଦ ରାୟ ତାଙ୍କ ନାଟକୀୟ ନାୟକ ବ୍ରଜାମଣି ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ମୁଖରେ ଦେବୀ ମଦନିକାଙ୍କୁ ଯେ ବର ପ୍ରାର୍ଥନା କରିଅଛନ୍ତି ତାହା ଅଶୀର୍ବାଦସ୍ୱରୂପ ଜଗତର ଚିର ମଙ୍ଗଳ ସାଧିତ କରିବ । ଭକ୍ତବ୍ରଜାମଣିଙ୍କ ବାଣୀ କଦାପି ମିଥ୍ୟା ହେବ ନାହିଁ, ସେ ବର ଏହ ;

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ କହୁଛନ୍ତି "ଦେବି, ମୋତେ ଏହି ବର ଦିଅନ୍ତୁ ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଶ୍ରଦ୍ଧାନ୍ୱିତ ହୋଇ ମୋହର ଏ ରହସ୍ୟମାନ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ଅନ୍ତଃକରଣରେ ଶ୍ରବଣ କରିବ ଏବଂ ମନ୍ନ ମନନ କରିବ ତାହାର ଅଚିରାତ୍ ସେପ୍ରକାର ଏହି ଶ୍ରୀବୃନ୍ଦାବନରେ ସିଦ୍ଧ ହୁଏ" । ଅତଏବ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଏ ସୁନ୍ଦର ବରର ଫଳ ଭୋଗ କରିବା ବିଷୟରେ ଭକ୍ତଯୋଗୀ ହେବା ସଂଗତୋଭବରେ ବାଞ୍ଛନୀୟ । (କ୍ରମଶଃ)

ଶ୍ରୀ ଦାମୋଦରଦାସ ବାସ ।

ମାତୃଭାଷା ଏବଂ ଜାତୀୟତା ।

ପ୍ରାଣୀ ଜଗତ ଜଡ଼ଜଗତ ସମସ୍ତ ଜଗତର ସୃଷ୍ଟିକର୍ତ୍ତା ପରମେଶ୍ୱର ଅଟନ୍ତି । ପ୍ରାଣୀମାନେ ବିବିଧ ଜାତିରେ ବିଭକ୍ତ ଯଥା, କୀଟ, ପତଙ୍ଗ, ପଶୁ, ପକ୍ଷୀ, ମନୁଷ୍ୟ ଇତ୍ୟାଦି । ସମସ୍ତ ଜୀବ ମଧ୍ୟରେ ମାନବ ଅଟେ ମହାଜୀବ । ମନୁଷ୍ୟର ମାନବଜାତୀୟ ଭାବ ଅଟେ ସ୍ୱାଭାବିକ । ଏହାହିଁ ତାହାର ଚରମ ଜାତୀୟତା । ଏହି ନୈସର୍ଗିକ ଜାତୀୟ ଭାବ ଛଡ଼ା ମନୁଷ୍ୟମାନେ ବିବିଧ ଜାତିରେ ବିଭକ୍ତ । ସ୍ୱଭାବ, ଗୁଣ, ଧର୍ମ, କର୍ମ, ଜଳ, ବାୟୁ, ନିବାସ ସ୍ଥାନ, କଥିତ ଭାଷା ଇତ୍ୟାଦି ସେଇ ଏମାନେ ବିବିଧ ଜାତିରେ ବିଭକ୍ତ । ଏହି ସମସ୍ତ ଜାତିଭେଦ ମଧ୍ୟରେ ଭାଷାଗତ ଜାତିଭେଦ ଅଟେ ପ୍ରଧାନ । ଲୋକେ ସ୍ୱଭାବତଃ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସମସ୍ତ ଭେଦ ଭୁଲିଯାଇ କେବଳ ଏହି ଭାଷା ଭେଦକୁ ଯେନ ବିବିଧ ଜାତିରେ ବିଭକ୍ତ । ଏହି ଭାଷାଗତ ଜାତିଭେଦ-ଜ୍ଞାନ ମାନବ ହୃଦୟରେ ଏତେ ଦୃଢ଼ ସୁପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଯେ ମନୁଷ୍ୟ ଅପଣାର ମାନବ ଜାତୀୟଭାବ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମନରୁ ଦୂରକରି ମାତୃଭାଷା ମୋହରେ ବିମୋହିତ ହୋଇଥାଏ ।

ମାତୃଭାଷାର ଏପରି ଏକ ମୋହନ ଶକ୍ତି ଅଛି ଯେ ଏହା ଅସଂଖ୍ୟ ଲୋକଙ୍କୁ ଏକଦଳରେ ଆବଦ୍ଧ ରଖିଥାଏ । ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଜୀବ ମଧ୍ୟରେ ଏହି ଜାତୀୟ ଭାବ ବେଶି ବା ସ୍ୱଳ୍ପ ପରିମାଣରେ ଲୁକାୟିତ ଥାଏ । ଲୋକସାଧାରଣ ଏହି ଜାତୀୟ ଜୀବନକୁ ପୃଥକ୍ କରି ଧରି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ତଥାପି ତାହା ଅଲକ୍ଷିତ ଭାବରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଜୀବନ ମୂଳରେ ଅନ୍ତର୍ନିହିତ ଥାଏ, ଏବଂ ଅବକାଶ ପାଇଲେ ବ୍ୟକ୍ତ ହୋଇପଡ଼େ । ସାର୍ବକାଳ ବା ଆଜୀବନ ଅନ୍ୟଜାତି ସଙ୍ଗେ ବଢ଼ିଲେହିଁ ଅନ୍ୟ ଜାତିଠାରୁ ସେବା ସାହାଯ୍ୟ ଶିକ୍ଷା ଆଶା ଲାଭ କରିଥିଲେହିଁ ନିଜ ଜାତୀୟତା ପରିତ୍ୟାଗ କରିବା ଅତ୍ୟନ୍ତ ଦୁର୍ଲଭ, ଏକାନ୍ତ ଅସମ୍ଭବ କହିଲେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ହେବ ନାହିଁ । ଭୟରୁ ପ୍ରେମରୁ ବା ଅନୁରୋଧ ରକ୍ଷା କରିବା ହେତୁ ନିଜର ସହବାସ ଜନିତ ଦୃଢ଼ାଭ୍ୟାସ ବଶରୁ ଅନେକ ସମୟରେ ନିଜ ଜାତୀୟତା ଉପଲବ୍ଧି ହୋଇ ପାରୁ ନ ଥିଲେହିଁ ନିଭୃତ ହୃଦୟରେ ନିର୍ଜନ୍ମ ଚିତ୍ତରେ ଏକାକୀ ଅବସ୍ଥାରେ ଅବଶ୍ୟ ଦିନେ ଦିନେ ହୃଦୟ ମନ୍ଦିରରେ ଜାତୀୟ ଭାବ ସ୍ୱତଃ ଉଦ୍ଦୀପ୍ତ ହେଉଥାଏ । ଜାତୀୟ ଜୀବନ ଯଥାବିଧି ପରିଚାଳିତ ହେଲେ, କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଜ୍ଞାନାନୁପ୍ରାଣିତ ହେଲେ ପରିଣାମରେ ମନୁଷ୍ୟତାରେ ପରିଣତ ଲାଭ କରେ । ଜାତୀୟ ଜୀବନ-ସୋପାନ କ୍ରମରେ ବିଶ୍ୱପ୍ରେମିକତା ବା ମନୁଷ୍ୟତା ଉପଲବ୍ଧି କରାଯାଏ । ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ, ଗାର୍ହସ୍ଥ୍ୟାଦି ସୋପାନ କ୍ରମ ଛାଡ଼ି ସନ୍ନ୍ୟାସ ଅବଲମ୍ବନକରିବା ସହଜ ସାଧ୍ୟ ନୁହେ । ଏହି ଶ୍ରେଣୀର ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ଜଗତରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ବିରଳ । ସେହିପରି ଜାତୀୟ ଜୀବନ ଅନୁଭବ ନକରି ବିଶ୍ୱଜୀବନ ଉପଲବ୍ଧି କରିବା ସହଜ ସାଧ୍ୟ ନୁହେ । ଭାଷାଗତ ଜାତି ପ୍ରତି ତାଚ୍ଛଲ୍ୟ ଏବଂ ଅବଜ୍ଞା ପ୍ରକାଶ କରି ବିଶ୍ୱ ପ୍ରେମ ଓ ମନୁଷ୍ୟତାର ପରିଚୟ ଦେବା ଏକ ଛଳନା ମାତ୍ର, ସଙ୍କୀର୍ଣ୍ଣ ସ୍ୱାର୍ଥପରତାର ନାମାନ୍ତର ବିଶେଷ ।

ମାତୃଭୂମି ଜନନୀ ନାମରେ ଅଭିହିତ । ଏକ ଦେଶବାସି ଲୋକମାନେ ଅପଣାକୁ ଏକ ମାତାର ସନ୍ତାନ ମନେ କରି ଅପଣାକୁ ଏକଜାତୀୟ ବିଚାର କରନ୍ତି । ଭାରତବାସିମାନେ ଭାରତ ମାତାର ସନ୍ତାନ । ସେହିରୂପେ ବଙ୍ଗ ମାତା, ଉତ୍କଳ ମାତା, ଦ୍ରାବିଡ଼ ମାତା ପ୍ରଭୃତି ସ୍ୱଦେଶର ଅଧିବାସିମାନେ ଅପଣାକୁ ଏକଜାତୀୟ ଜ୍ଞାନ କରନ୍ତି । ବିଭିନ୍ନ ଦେଶବାସିମାନେ ବିଭିନ୍ନ ଦେଶସ୍ଥ ବୋଲି ପରିଚିତ ହେଲେହିଁ ମାତୃଭାଷାକୁ ଯେନ ଏମାନେ ବିଭିନ୍ନ ଜାତି ନାମରେ ଅଭିହିତ । ମାତୃଭାଷା ଏକ ଥିବାବେଳେ ଲୋକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଯେତେଦୂର ସମ୍ବନ୍ଧ ଦେଖାଯାଏ, ମାତୃଭାଷା ଭିନ୍ନ ଥିବାବେଳେ ପରସ୍ପର ମଧ୍ୟରେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ତେତେଦୂର ବିଭିନ୍ନତା ଦେଖାଯାଏ । ମାତୃଭାଷା ଅଟେ ମୂଳ ଭିତ୍ତି । ଏହି ନୈସର୍ଗିକ ଭିତ୍ତି ଉପରେ ନାନାବିଧ ସମ୍ବନ୍ଧ ସୌଧ ସଂସ୍ଥାପିତ ହୁଏ । ଭାଷା ଯେତେବେଳେ ମାତୃସ୍ଥାନୀୟ ଅଟେ, ଭାଷାଭେଦରେ ଲୋକମାନଙ୍କର ଭୁତ ଭେଦ, ଜାତି ଜାତି ଭେଦ, ଆତ୍ମର ବିଶ୍ୱର ଭେଦ ଏବଂ ବେଶଭୁଷା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଭେଦ ଦେଖାଯାଏ । ଭାଷା ଯେପରି ଜଗତର ଲୋକେ ବିଭିନ୍ନ ଜାତିରେ ବିଭକ୍ତ ଅଛନ୍ତି, ପୁଣି ଏହି ଭାଷାଗତ ଭେଦ ଯେପରି ଅପରାର ପାର୍ଥକ୍ୟ ରଖି ଅଛନ୍ତି । ମାତୃଭାଷା ମାନବ ଜାତିର ଏକ ବିଶେଷତ୍ୱ । ମାତୃଭାଷା ଦ୍ୱାରା ପରସ୍ପର ମଧ୍ୟରେ ହୃଦ୍‌ଗତ ଭାବ ବିନିମୟ କରାଯାଏ । ମାନବଜାତିର ସୁଖ ଅନୁଭବ ନିଚୟ ଇତିହାସରୂପେ ସଂରକ୍ଷିତ ହୁଏ । ଏହି ପୁରାକାଳୀନ ଘଟନାବଳୀରୁ ସୁଦୂର ଭବିଷ୍ୟତର ଅନୁମାନ ଓ ଆଲୋଚନା କରିବାକୁ ହୁଏ । ମହାକାଳ ସ୍ରୋତରେ ବିଲୀନ ହୋଇ ଯାଇଥିବା ମହାପୁରୁଷମାନଙ୍କ ଚିନ୍ତା ପ୍ରସୂତ ଅଭିଜ୍ଞାନ ଗୁଣି ଶାସ୍ତ୍ରାକାରରେ ସୁରକ୍ଷିତ ହୁଏ । ଭାବୀ ବଂଶଧରମାନେ ଏହି ଜ୍ଞାନ ଲାଭ କରି ଜୀବନ ସଂଗ୍ରାମରେ ପାରଗ ହୁଅନ୍ତି । ସଂକ୍ଷେପରେ କହିବାକୁ ହେଲେ ବିଭିନ୍ନ ମାନବ ସମାଜର ଅନୁଭବ ସାହିତ୍ୟ ଏବଂ ବିଜ୍ଞାନ ନିଚୟ ସ୍ପଷ୍ଟ ଜାତୀୟ ଭାଷା ସାହାଯ୍ୟରେ ସମ୍ପତ ହୋଇ ମାନବ ଜାତିର ଉତ୍ତରୋତ୍ତର ଉନ୍ନତି ସାଧନ କରେ । ଏହି ମାତୃ ସ୍ଥାନୀୟ ଭାଷାର ଉନ୍ନତି ଏବଂ ଶ୍ରୀବୃଦ୍ଧି ସାଧନ କରିବା ପ୍ରତ୍ୟେକ ସନ୍ତାନର ପରମ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ । ମାତୃଭାଷାର ବହୁଳତା, ବ୍ୟାପକତା, ବିଶୁଦ୍ଧତା ଏବଂ ସୌଷ୍ଠବ ସାଧନ କରିବା କର୍ତ୍ତବ୍ୟ । ଏହି ସାଧନ ପ୍ରତି ଲକ୍ଷ ରଖି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ହେବ । ମାତୃଭାଷାର ବ୍ୟବହାର ଯେତେ ବଢ଼େ ତାହାର ତେତେ ଉନ୍ନତି ହୁଏ । ମାତୃଭାଷାର ପ୍ରଚାରରେ ଯେଉଁ ପ୍ରତିବନ୍ଧକମାନ ବିଦ୍ୟମାନ ଆଏ ତାହା ସବୁ ଦୂର କରିବାକୁ ଯଥା ସମ୍ଭବ ଚେଷ୍ଟା କରିବା ଉଚିତ । ସାହିତ୍ୟକ ଉନ୍ନତି ଜାତୀୟ ଉନ୍ନତିର ପରିମାପକ । ନୂତନ ରଚନା ଏବଂ ଅନୁବାଦଦ୍ୱାରା ସାହିତ୍ୟର ବୃଦ୍ଧି କରିବାକୁ ହୁଏ । ଏଥି ସକାଶେ ନୂତନ ନୂତନ ପୁସ୍ତକମାନ ଲେଖି ରଖିବାକୁ ହୁଏ । ଲେଖକମାନଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ ଏବଂ ଉତ୍ସାହ ପ୍ରଦାନ କରିବାକୁ ହୁଏ । ଲେଖକ ସଂଖ୍ୟା ବୃଦ୍ଧି କରିବା ସକାଶେ ଶିକ୍ଷିତ ସଂଖ୍ୟା ବଢ଼ାଇବାକୁ ହେବ । ବହୁସଂଖ୍ୟକ ବିଦ୍ୟାଳୟ ସ୍ଥାପନ କରିବାକୁ ହେବ । ବାଳକ ବାଳିକାଗଣ ଯେପରି ସହଜରେ ପଢ଼ାଶୁଣା କରି ପାରିବେ ତହିଁର ଯଥା ସମ୍ଭବ ବିଧାନ କରିବାକୁ ହେବ । ଯେଉଁଲୋକ ବିଦ୍ୟାଳୟ ସ୍ଥାପନରେ ଯେତେ ଧନ ବ୍ୟୟ କରନ୍ତି, ଯେତେ ପରିଶ୍ରମ କରନ୍ତି, ଯେତେ ଚେଷ୍ଟା କରନ୍ତି, ସେହି ପରିମାଣରେ ସେହି ବ୍ୟକ୍ତି ଜାତୀୟ ଉନ୍ନତି ସାଧନ କରି ପାରନ୍ତି । ଯେଉଁମାନେ ସର୍ବଦା ମାତୃଭାଷାର ଉନ୍ନତି ସାଧନ ଚେଷ୍ଟା କରନ୍ତି ସେମାନେ ଜାତୀୟ ଜୀବନ ଧାରଣ କରନ୍ତି ।

ଅଧ୍ୟୟନ ପ୍ରଥମ କାର୍ଯ୍ୟ ହେଲେହେଁ ଅଧ୍ୟାପନ ଅଟେ ଜାତୀୟ କାର୍ଯ୍ୟ; ନିଜେ ଶିକ୍ଷା କରିବା ଯେପରି ବ୍ୟକ୍ତିଗତ କାର୍ଯ୍ୟ ଶିଷ୍ୟ ଦେବା ତଦ୍ରୂପ ଜାତୀୟ କାର୍ଯ୍ୟ । ବ୍ୟକ୍ତିବିଶେଷ ଦ୍ୱାରା ଯେପରି ଜାତି ସଂଗଠିତ ହୁଏ ସେହିପରି ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଶିକ୍ଷା ଦ୍ୱାରା ଜାତୀୟ ଶିକ୍ଷା ବୃଦ୍ଧି ପ୍ରାପ୍ତ ହେବା ଉଚିତ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଲୋକ ଯାହା ଶିଖିଥାନ୍ତି ତାହା ସେ ଅନ୍ୟ ଲୋକଙ୍କୁ ଶିଖାଇ ଦେବା ଉଚିତ । ଗୁରୁ ହେବା ପାଇଁ ଶିଷ୍ୟ ହେବା ଉଚିତ । ଶିକ୍ଷାଦ୍ୱାରା ଜଣେ ଶିକ୍ଷିତ ହୁଅନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ଶିକ୍ଷକତାଦ୍ୱାରା ବହୁ ଲୋକ ଶିକ୍ଷିତ ହୁଅନ୍ତି । ଅର୍ଥାତ୍‌ରେ ଶିକ୍ଷକତା କରିବା କଦାପି ଉଚିତ ନୁହେ । ବିଦ୍ୟା ବିକ୍ରୟ କରିବା ଅତ୍ୟନ୍ତ ଗର୍ହିତ ଜାତ କାର୍ଯ୍ୟ ଅଟେ । ଯେଉଁ ଜାତିରେ ଶିକ୍ଷା ଦେବା ପାଇଁ ଶିକ୍ଷକ ମିଳନ୍ତି ନାହିଁ, ଯେଉଁ ଜାତିରେ ଶିକ୍ଷାର ବହୁଳ ପ୍ରଚାର ନିମନ୍ତେ ଅଯୋଜନ କରାଯାଇ ନାହିଁ ସେହି ଜାତି ନିର୍ଜୀବ, ସେହି ଜାତିର ଜାତୀୟ ଜୀବନ ନାହିଁ । ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ଓଡ଼ିଆ ଜାତି ଏକତ୍ର ଏକ ଶାସନାଧୀନ ରହିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରନ୍ତି । ଜାତୀୟ ଉନ୍ନତି ସାଧନ କରିବାକୁ ଗୃହାନ୍ତ କିମ୍ବା ପୁରା ବା କଟକରୁ କେହି ଶିକ୍ଷିତ ବ୍ୟକ୍ତି ଜଜ୍ଜାମ ମେଦିନୀପୁର ଅଞ୍ଚଳରେ ଶିକ୍ଷକତା କରିବାକୁ ଲୁଣ୍ଠିତ ହୁଅନ୍ତି । ବେବଳ ସତ୍ୟବାଦୀ ବିଦ୍ୟାଳୟ ପରି ଗୋଟିଏ ଦୁଇଟି ସ୍କୁଲ ସ୍ଥାପିତ ହେଲେ ଯଥେଷ୍ଟ ହେବ ନାହିଁ । ଦୂରତା ପ୍ରାଦେଶିକତା ପ୍ରତି ଭ୍ରୂକ୍ଷେପ ନ କରି ପାଠକାରିକତା ବା ସ୍ୱାର୍ଥପରତା ପରିତ୍ୟାଗ କରି ଶିକ୍ଷିତ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ସଂଗଠ ଶିକ୍ଷାର ବିସ୍ତାର ନ କଲେ ଜାତୀୟ ଉନ୍ନତି ଅସମ୍ଭବ । ସଂସ୍କୃତ ଭାଷାଜ୍ଞାନ ବ୍ୟତୀତ ଭାରତର ପ୍ରାଚୀନ ଆର୍ଯ୍ୟସଭ୍ୟତା ଜାଣିବା ଅସମ୍ଭବ । ସଂସ୍କୃତହିଁ ଭାରତର ଏକମାତ୍ର ସାହିତ୍ୟକ ଏବଂ ଉନ୍ନତ ଭାଷା । ଅତଏବ ଯେଉଁ ଜାତିର ଲୋକ ହୁଅନ୍ତୁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଭାରତବାସୀଙ୍କର ସଂସ୍କୃତ ଭାଷାଜ୍ଞାନ ଲାଭ କରିବା ଉଚିତ । ସଂସ୍କୃତ ସାଧାରଣ ପ୍ରଚଳିତ ବା ଜୀବିତ ଭାଷା ନୁହେ । ଏହା କେବଳ ପୁସ୍ତକଗତ ଭାଷା । ଭାରତ ମହାଦେଶରେ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ଦେଶୀୟ ଭାଷା ପ୍ରଚଳିତ ଅଛି, ଯେଉଁ ଭାଷା ଯେପରି ଭାରତୀୟମାନେ ବିବିଧ ଜାତିରେ ବିଭକ୍ତ । ଏମାନଙ୍କର ଯେଉଁ ମାତୃଭାଷାରେ ଶିକ୍ଷା ଲାଭ କରିବା ଉଚିତ । ମାତୃଭାଷା ଦ୍ୱାରା ଶିକ୍ଷା କଲେ ସେ କୌଣସି ବିଷୟରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଜ୍ଞାନ ସହଜ ଲବ୍ଧ ହୁଏ, ମାତୃଭାଷା ଶିକ୍ଷାଦ୍ୱାରା ଜାତୀୟ ଭାବ ଉଦ୍ରେକ ହୁଏ ଏବଂ ଜାତୀୟ ଉନ୍ନତି ସାଧନରେ ପ୍ରବୃତ୍ତି ଜନ୍ମେ । ଯେଉଁ ମାନେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ମାତୃଭାଷା ପରିତ୍ୟାଗ କରନ୍ତି ସେମାନେ ଜାତିରୁ ବହିର୍ଭୂତ ହେବେ । ସେମାନଙ୍କ ହୃଦୟରୁ ଜାତୀୟ ଭାବ କ୍ରମଶଃ ଅପସାରିତ ହୁଏ । ମାନ୍ଦ୍ରାଜ ପ୍ରଦେଶରେ ଓଡ଼ିଆ ଜାତିରୁ ଅନେକ ଲୋକ ଅପଣାର ମାତୃଭାଷା ଓଡ଼ିଆ ପରିତ୍ୟାଗ କରି ତେଲୁଗୁ ଭାଷା ଶିକ୍ଷା କରି ବମାଳୀ କରଣ ନାମରେ ପରିଚିତ ହୁଅନ୍ତି । ତେଲୁଗୁ ଭାଷା ଶିକ୍ଷା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଏମାନେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଏକାବେଳକେ ପାଶୋର ପକାଇଲେ ଏବଂ ତେଲୁଗୁ ଜାତୀୟ ଗୀତ, ନୀତି, ଆଚାର, ବ୍ୟବହାର ଇତ୍ୟାଦି ଅନୁକରଣ କରିବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହେଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଏମାନଙ୍କର ଆଉ ଜାତୀୟ ଭାବ ନାହିଁ । ଏମାନେ ମଧ୍ୟ ଓଡ଼ିଆ ବୋଲି ଅପଣାର ପରିଚୟ ଦେବାକୁ ଶଙ୍କିତ । ଜନସୁମାର ବେଳକୁ ଏମାନେ ଓଡ଼ିଆ ହୁଅନ୍ତି, ସରକାରଙ୍କଠାରୁ କିଛି ଅନୁଗ୍ରହ ପାଇବା ବେଳକୁ ଓଡ଼ିଆ ବୋଲନ୍ତି କିନ୍ତୁ ଜାତୀୟ ସାର୍ଥକ୍ୟ, ଜାତୀୟ ଉନ୍ନତି, ଜାତୀୟ ଶିକ୍ଷା ଓ ସଭ୍ୟତା ସକାଶେ କିଛି ସ୍ୱାର୍ଥତ୍ୟାଗ ବେଳକୁ ଏକାନ୍ତ ଉଦାସୀନ, ନିଶ୍ଚେଷ୍ଟ, ନିଶ୍ଚିନ୍ତ । ଏହିପରି ମେଦିନୀପୁର ଓ ସିଂହଭୂମ ଅଞ୍ଚଳରେ ଅନେକ ଓଡ଼ିଆ ମାତୃଭାଷା ଚ୍ୟୁତ ହୁଅନ୍ତି ବା ବଙ୍ଗାଳୀ ବନି ଯାଇଅଛନ୍ତି । ମାତୃଭାଷା ତ୍ୟାଗ କଲେ ଜାତି ରକ୍ଷା କରି ପାରିବା ଅସମ୍ଭବ ।

ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀମନ୍ତ ପଣ୍ଡା ।

ସର୍ବମୟ ପ୍ରଭୁ ।

ପ୍ରଭୁ ତୁମ୍ଭରି ଦତ୍ତ ଶାନ୍ତି-ସମ୍ପଦ
ନିୟତ ମୁଁ ସୁଖେ ଭୁଞ୍ଜୁଛି,
ପ୍ରଭୁ ତୁମ୍ଭରି ପ୍ରେମ-କରୁଣା-ବାରି
ନିନ୍ଦିତ ଜଗତେ ଝରୁଛି ।
ପ୍ରଭୁ ତୁମ୍ଭରି ଦତ୍ତ ଖାଦ୍ୟ-ପାନୀୟ
ଭୁଞ୍ଜି ଶ ଜୀବନ ଧରିଛି,
ପ୍ରଭୁ ତୁମ୍ଭରି କୃତ ସ୍ନେହ-ବନ୍ଧନେ
ସ୍ନେହେ ମୁଁ ଆବଦ୍ଧ ହୋଇଛି ।
ପ୍ରଭୁ ତବ ପ୍ରେରିତ ମଳୟାନିଳ
ଧୀରେ ଧୀରେ ସଦା ବହୁଛି,
କୋଟିଜାତି ଫୁଲ ଦୋହଲି ଦୋହଲି
ମଧୁର ସୁଗନ୍ଧ ଦେଉଛି ।
ଲତା-ମଞ୍ଜରୀହ ବସନ୍ତେ ପ୍ରାବୃଷ୍ଟେ
କେତେ ନବବେଶ ଧରୁଛି,
ସ୍ୱପକ୍ୱ ସୁଫଳ ଦେଇ ଜୀବକୁଳେ
ତୁମ୍ଭରି ଆଦେଶ ପାଳୁଛି ।
ତୁମ୍ଭରି ଜଗତ କେଡ଼େ ମନୋହାରି
ସୁସ୍ନିଗ୍ଧ ଶ୍ୟାମଳ ଦିଶୁଛି,
କଳାଘନ କୋଳେ ସୁନୀଳ ଅମ୍ବରେ
ତୁମ୍ଭରି ବିଜୁଳି ଖେଳୁଛି ।
ପ୍ରଭୁ ତୁମ୍ଭ ସବିତା ନିତ ଆକାଶେ
ସ୍ୱତେଜ ଆଲୋକ ଦେଉଛି,
ପ୍ରଭୁ ତୁମ୍ଭରି ଚନ୍ଦ୍ର ତାରକା ସଙ୍ଗେ
କି ସୁନ୍ଦର ନଭେ ଦିଶୁଛି ।
ପ୍ରଭୁ ଅନନ୍ତ ସିନ୍ଧୁ ଅନନ୍ତ ତାନେ
ତୁମ୍ଭରି ମହିମା ଘୋଷୁଛି,
ପ୍ରଭୁ ତୁମ୍ଭରି ତୁଙ୍ଗ ଉନ୍ନତ ଶୃଙ୍ଗ
ମହୀଧର ଉଚ୍ଚେ ଶୋଭୁଛି ।
ପ୍ରଭୁ ତୁମ୍ଭରି ପ୍ରେମ-ବିନ୍ଦୁ-କଣିକା
ମାନବ ହୃଦୟେ ଧରିଛି,
ପ୍ରଭୁ ତୁମ୍ଭରି ଦତ୍ତ ସ୍ନେହ-ସୁହୃଦ୍ୟା
ଧରଣୀକୁ ସ୍ୱର୍ଗ କରିଛି ।
ପ୍ରଭୁ ତୁମ୍ଭ ପ୍ରେମ ଭକ୍ତି ନିୟତେ
ମହାନନ୍ଦ ସ୍ରୋତେ ଭାସୁଛି,
ପ୍ରଭୁ ତୁମ୍ଭରି କୃପା-ବାରି-ପରଶେ
ପତିତ ନରକୁ ତରୁଛି ।
ପ୍ରଭୁ ତବ ବିଧାନେ ନବ ଦମ୍ପତି
ହୃଦେ ହୃଦ ଏକ ହେଉଛି,
ପ୍ରଭୁ ତୁମ୍ଭ ପ୍ରସାଦେ ଜନନୀ-ଅଙ୍କେ
ଶିଶୁ କି ସୁନ୍ଦର ହସୁଛି ।
ପ୍ରଭୁ ତୁମ୍ଭରି ପ୍ରଦତ୍ତ ଭ୍ରାତୃ-ପ୍ରେମ
ମାନବ ସମାଜେ ଖେଳୁଛି,
ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଅଜାଇ ନିଃସ୍ୱାର୍ଥ ପ୍ରେମିକ
ଦେଶ ପାଇଁ ପ୍ରାଣ ଦେଉଛି ।
ଝଟିକା ନିଶୀଥେ ତୁମ୍ଭର ମହିମା
ଘନ ସୁଚମ୍ପୀରେ ଡାକୁଛି,
ଜଳଧାର ଦେହେ ଅନୁପମ ଦୟା
ଅନୁଭବ ପ୍ରାଣ ନାଚୁଛି ।
ପ୍ରଭୁ ତୁମ୍ଭରି ଦତ୍ତ ଶାନ୍ତି-ସମ୍ପଦ
ନିୟତ ଜଗତ ଭୁଞ୍ଜୁଛି,
ଅନ୍ତିମେ କିପରି ପାଇବ ଶ୍ରୀପଦ
ଏତିକି ମାତର ମାଗୁଛି ।

ଶ୍ରୀ ଗୋପାଳ ଚନ୍ଦ୍ର ଦାସ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅମ୍ବା ।

ଷୋଡ଼ଶ ପରିଚ୍ଛେଦ ।

(ଭୂପତିଶ୍ରୀଙ୍କ ନିବାହିତା ଅମ୍ବା)

ଶ୍ରୀଷ୍ଣୁଦେବ ଷଡ଼୍‌ରିପୁଙ୍କୁ ବିଜୟ କରିଅଛନ୍ତି । ଅମ୍ବା ସ୍ତ୍ରୀ, ବିବାହିତା ଅଛନ୍ତି । ସୁତରାଂ ଓଡ଼ିଶୀ କି ବେଡ଼ିଶ ନାହିଁ । ଲଙ୍କାଦେଶ ଶିଖରରୁ ଅବସୃତ ହୋଇ ପଡ଼ିଅଛନ୍ତି । ଅମ୍ବା ଓ ପ୍ରତିଭା ଅନ୍ତଃପୁରରେ ପ୍ରବେଶ କଲେଣି ସମସ୍ତେ ବିସ୍ମିତ ହେଲେ । ଅମ୍ବା ସଳଖେ ଯାଇ ଶ୍ରୀଷ୍ଣୁଦେବଙ୍କ ଚରଣରେ ଲୋଟି କହିଲେ ହେ କୁରୁକୁଳଚୂଡ଼ାମଣି ଭୁମ୍ବର ସ୍ୱାରଣ୍ଣ ମୋହର ପ୍ରୀତ ପଥର ପ୍ରତିବନ୍ଧକ ହୋଇ ମୋତେ ଅଗାଧ ସମୁଦ୍ରରେ ନିକ୍ଷିପ୍ତ କରିଅଛ । ମୁଁ ଏବେ କୁରୁକୁଳର କି ଶୋଭ କୁଳର କେଉଁ କୁଳର ଅଶ୍ରୟ ପାଇ ନାହିଁ ।

ଶ୍ରୀଷ୍ଣୁ—ଶାଲ୍ୱଙ୍କୁ ତୁମ୍ଭେ ଏକମାତ୍ର ମନରେ ଭଜନା କରିଥିଲ ସେ କି ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଗ୍ରହଣ କଲେ ନାହିଁ ?

ପ୍ରତିଭା—ମହାରାଜ । ଶାଲ୍ୱ ଅମ୍ବାକୁ ଦେଖି ପ୍ରହୃଷ୍ଟଚିତ୍ତ ହେବା ତେଣିକିଥାଇ କୋପରେ ଜ୍ୱଳିଉଠି ନାନାପ୍ରକାର କୁବାକ୍ୟରେ ଗାଳି ଦେଇ ସ୍ୱଗୃହରୁ ବହିଷ୍କୃତ କରିଦେଲେ । ଅମ୍ବାର ଅପରାଧ ଅନ୍ୟ କିଛି ନୁହେଁ । ଆପଣଙ୍କଦ୍ୱାରା ପରାଭବ ଏଥିର ମୂଳ କାରଣ । ତାହାର ପତିନିନ୍ଦା ଅଟଳ, ଏବେ ସେ ବାଳିକା ଶାଲ୍ୱଙ୍କୁ କି ଆପଣଙ୍କୁ ପତି ନିର୍ବାଚିତ କରି ନ ପାରି ଉଭୟଙ୍କ ସଙ୍କଟରେ ପଡ଼ିଅଛି । ଅମ୍ବା ମନେ ମନେ ବରଣ କରିଥିଲେ ମାତ୍ର ତାହାଙ୍କୁ ଆତ୍ମ ସମର୍ପଣ କରି ନାହାନ୍ତି । ଆପଣ କ୍ଷତ୍ରକୁଳପ୍ରଥାନୁସାରେ ସ୍ୱୟମ୍ବର ସ୍ଥଳରେ ଶୌର୍ଯ୍ୟ ଦେଖାଇ ତାହାଙ୍କୁ ଲାଭ ଅଛନ୍ତି । ବିଜୟମାଳା ତାହାର ଗଳେ ଲମ୍ବାଇ ନାହାନ୍ତି । ଏପରି ସ୍ଥଳେ ଦ୍ୱିଗୁରିଣୀ କିପରି ହେଲେ ?

ଅମ୍ବା—ପ୍ରଭୁ ! ଚରଣରେ ଏ ଦାସୀକୁ ଚରଣ ଦିଅ । ମୁଁ ଅବୋଧ ବାଳିକା ତହିଁରେ ପୁଣି ଅସ୍ଥିରଚିତ୍ତା ହୋଇ ପଡ଼ିଅଛି । ପ୍ରତିଭାର ସମାଲୋଚକ ବାକ୍ୟ ଯୁକ୍ତିସଙ୍ଗତ । ଅତଏବ ଆପଣ ମୋହର ପାଣିଗ୍ରହଣ କରନ୍ତୁ ।

ଶ୍ରୀଷ୍ଣୁ—ସ୍ୱୟମ୍ବର ସ୍ଥଳରୁ ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଲାଭକଲେ ମୁଁ ନିଜେ ବିବାହ କରିବି, ଏ ପ୍ରତିଜ୍ଞା ମୋହର ନଥିଲା ।

ଅମ୍ବା—ମୁଁ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ଶାଲ୍ୱକୁ ସୁଦ୍ଧାରୁ ବାକ୍‌ଦତ୍ତା ଥିଲି, ସେ ଯେ ଯୁଦ୍ଧରେ ପରାସ୍ତ ହେବେ ମୁଁ ତାହା ସ୍ୱପ୍ନରେ ଭାବି ନ ଥିଲି । ଅତଏବ ଉଭୟଙ୍କ ମନର ଧାରଣା ସମାନ ହୋଇଅଛି । ସ୍ୱୟମ୍ବରରେ ଯେ ରଣଜୟୀ ହୁଏ କନ୍ୟା ତାହାର ଗଳେ ବିଜୟମାଳା ପ୍ରଦାନ କରେ । ଏ ପ୍ରଥା ଅଛି । ଆପଣ ଯେ କନ୍ୟାଗୁଡ଼ିକ ଜିଣିଆଣି ଭ୍ରାତୃବଧୂ କରିଦେଇ ଅଛନ୍ତି ଏ ଅପଣଙ୍କ ମନୋନୀତ କଥା ମାତ୍ର ଶାସ୍ତ୍ରୋକ୍ତ ପ୍ରଥା ନୁହେ । କନିଷ୍ଠା ଭଗିନୀଗୁଡ଼ିକୁ କନିଷ୍ଠ ଭ୍ରାତାଙ୍କୁ ଦାନ କଲ, ଏବେ ମୋତେ ଆପଣ ସ୍ୱୟଂ ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତୁ ।

ଶ୍ରୀଷ୍ଣୁ—ଯଦି ବିବାହ ହେବାକୁ ସମ୍ମତ ଥାଅ ତାହାହେଲେ ମୁଁ ତୁମ୍ଭର ବିବାହ ବିଚିତ୍ରବୀର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ସହିତ ଦେଇପାରେ, କିନ୍ତୁ ମୁଁ ଚିରକୁମାର । ପିତୃଚରଣ ବନ୍ଧ ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ ବ୍ରତ ଧାରଣ କରିଅଛି । ଯଦି ବିଷ୍ଣୁ ଶଙ୍କର ବ୍ରହ୍ମା ଆସି ଅନୁରୋଧ କରନ୍ତି ସେମାନଙ୍କ କଥା ବ୍ୟର୍ଥ ହେବ ; ତୁମ୍ଭେ ସ୍ତ୍ରୀ । ଅମ୍ବାର ଆଶା-ଲତା ସମୂଳେ ବିନଷ୍ଟ ହେବାର ଦେଖି ପାଗଳିଣୀ ବେଶ ଧାରଣ କଲେ । କ୍ଷୁଧା ପିପାସାରେ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଶିଥିଳ ହୋଇଥିଲେହେଁ କ୍ରୋଧଭରେ ଉଗ୍ରମୂର୍ତ୍ତି ହେବାରୁ ଗାତ୍ରରେ କେଉଁଠାରୁ ବଳ ଆସିଲା । ମଥାରୁ କବରୀ ଖସି ଅଲୁଳାୟିତ କେଶ ପଦତଳକୁ ଲୋଟିଲା—ଅରୁଣମାନ ଦୃଗ୍‌ଭ୍ରାନ୍ତିଳନରେ ଇତସ୍ତତଃ ନିକ୍ଷିପ୍ତ ହେଲା । ଅମ୍ବା ଶ୍ରୀଷ୍ଣୁଦେବଙ୍କ ଦୁର୍ବ୍ୟବହାରର ପ୍ରତିଶୋଧ ନେବାକୁ ଦୃଢ଼ପ୍ରତିଜ୍ଞା କରି ଘରୁ ଗୋଡ଼ କାଢ଼ି ବାହାରି ପଡ଼ିଲେ । ମାତ୍ର କେଉଁଠାକୁ ଯିବେ ତହିଁର ଦିଗ ନିର୍ଣ୍ଣୟ ନାହିଁ । କୌତୁକପ୍ରିୟ ବାଳକ ବାଳକାମାନେ ଏହିରେ ଭାବି ଅମ୍ବା ପାଗଳୀ ଯାଉଅଛି ବୋଲି ପଛରେ ହାତ ତାଳି ଦେଇ ଗୋଡ଼ାଇଲେ । ଅମ୍ବା ହସ୍ତିନା ଛାଡ଼ି ବାଟୁଣାବୃତ ଓ କୁଟୁଷ୍ଟେଜ ମଧ୍ୟ ଦେଇ, କେତେ କେତେ ଗ୍ରାମ ପଲ୍ଲୀ ପାର ହୋଇ ଗୋଟିଏ ଜଙ୍ଗଲରେ ପ୍ରବେଶ ହେଲେ । ଅର୍ଥାତ୍ ଏକାକିନୀ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକ କେତେ ପଥ ଚାଲିବେ—ସେ ବିନଷ୍ଟିକୁ ଛାୟାପ୍ରଦ ଦେଖି ଥକାମାର ବସିଲେ । ମନୋହର ମଙ୍ଗଳ ବନରେ ତାହାଙ୍କ କୋଳାହଳ ହଠାତ୍ ନିର୍ବାଣ ହୋଇଗଲା—ସୁନିର୍ମଳ ଆକାଶ ମସ୍ତକ ଉପରେ ଚନ୍ଦ୍ରାତପ ଶୋଭିଲା ଦିବା ବିସ୍ତାରିତ ରହିଅଛି । ପଶ୍ଚିମ ଦିଗରେ ରବି ପ୍ରଶାନ୍ତ ମୂର୍ତ୍ତି ଧରି ଅସ୍ତମିତ ହେଉ ଅଛନ୍ତି । ବିପରୀତ ଦିଗରୁ ପୂର୍ବଶୈଳ ଝରଣାର ଜଳରେ ପ୍ରତିବିମ୍ବିତ ହେଉ ଅଛନ୍ତି । ବିସଳ, ଶାଳ, ଦିଆଶାଳ ଦ୍ରୁମମାନ ନବ ପଲ୍ଲବରେ ପଲ୍ଲବିତ ହୋଇ ମଙ୍ଗଳ ଦିଶୁଅଛି । ତହିଁ ଉପରେ କାକ, ପିକ, ଶୁକ, ବକ ବିହଙ୍ଗମମାନଙ୍କର କାକଳି ଶ୍ରୁତିମଧୁର ବୋଧ ହେଉଅଛି । ଏ ଘୋର ଅରଣ୍ୟ । ଏଠାରେ ମାନବ ଲୋଚନ ଦେଖିବା ସ୍ୱପ୍ନ । ପାରୁଳ, ବଉଳ, କଅ, କେତକୀ, ବନମଲ୍ଲୀ, ନାଗେଶ୍ୱର, ଛୁରିଅଳା ପୁଷ୍ପମାନ ପ୍ରସ୍ଫୁଟିତ ହୋଇ ସ୍ନିଗ୍ଧ ଗନ୍ଧ ପ୍ରଦାନ କରୁଅଛି । ଉକ୍ତ ଗନ୍ଧକୁ ମନ୍ଦ ସମୀରଣ ବୋହି ନେଇ ଯାଉଥିବାର ଦେଖି କହିଲେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅହା ! ଏ ସୁନ୍ଦର ପୁଷ୍ପଗୁଚ୍ଛକ ବନରେ ଫୁଟି ଗନ୍ଧ ଅକାରଣ ହେଉଅଛି । ପୁଷ୍ପଗନ୍ଧ ପତର ପ୍ରୀତିଦାୟକ—ମୋହର ପତ ନାହିଁ ସତ୍ୟ ; ମାତ୍ର ମାରୁତ ଗନ୍ଧ ଅପରୟ ନ କରି ଏ ବନପତ ବିଭୁଙ୍କ ଆଘ୍ରାଣକୁ ବୋହି ନେଇ ଯାଉଅଛି । ଏହି କଥା ବସି ଭାବୁ ଅଛନ୍ତି ଏମନ୍ତ ସମୟରେ ତନ୍ଦ୍ରା ଲାଗିଲା । ସେ ବସିଲା ଯାଗାରେ କରତାଳ ପତ ଉପରେ ଶୋଇପଡ଼ି ଗାଢ଼ ନିଦ୍ରା ଗଲେ । ନିଦ୍ରା ହେଲାରୁ ସ୍ୱପ୍ନଦେଖା ଅଭିଭୂତ ହୋଇ ବାର, କରୁଣ, ପ୍ରେମ ରସର ଅଭିନୟ ଦେଖାଇବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଏମନ୍ତ ସମୟରେ ପ୍ରତିଭା ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା ସ୍ୱରରେ ପଥ ଭ୍ରମି ସେହି ବନଦେଶରେ ପହଞ୍ଚିଲେ ଓ ଦେଖିଲେ ଗୋଟିଏ ତରୁ ତଳେ ଅମ୍ବା ଭୂମି ଶଯ୍ୟା କରି ଅଛନ୍ତି । ଅମ୍ବା ହୃଦୟରେ ପ୍ରତିଭାକୁ ଭାବୁଥିଲେ । ପ୍ରତିଭା, ପ୍ରତିଭା ବୋଲି ଜପ ଜପ କଲା କ୍ଷଣି ପ୍ରତିଭା ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହୋଇ କହିଲେ ଭଗିନୀ ! ମୁଁ ଏହିଠାରେ ପଶି ଠିଆ ହୋଇଅଛି । ଅମ୍ବା ଚମକି ଉଠି ପ୍ରତିଭାର ହାତ ଧରି ବାହୁଲି କାନ୍ଦିଲେ । ପ୍ରତିଭା ପ୍ରବୋଧ କହିଲେ ତୋହରାଇଁ ମୋହର ଅହାର ନିଦ୍ରା ନାହିଁ—ଏପରି କଲେ କଣ ହେବ । ମୁଁ ତୋତେ ଗୋଟିଏ ସୂକ୍ଷ୍ମ ଉପାୟ କହିଦେବାକୁ ଆସିଅଛି—ତୁ ଯଦି ମୋହର କଥା ମାନ କରୁ ତାହାହେଲେ ତୋର ଅଭୀଷ୍ଟ ପୂରଣ ହେବ । ଷଡ଼ିରିପୁମାନେ ବିତନରେ ସମସ୍ତ ହୁଅନ୍ତି ନାହିଁ । ସେମାନଙ୍କୁ ସମସ୍ତ କରିବାକୁ ହେଲେ ବଳ ବୀର୍ଯ୍ୟର ପ୍ରୟୋଜନ । ଶ୍ରୀଗୁରୁଦେବ ଯେପରି ଯୋଦ୍ଧା ତାହାଙ୍କୁ ଦେବ ଯଜ ରସ ସମସ୍ତ କରି ପାରିବେ ନାହିଁ—ତେବେ ଗୋଟିଏ ଦମକ୍ଷ ଯୋଦ୍ଧା ଅଛନ୍ତି ତାହାଙ୍କର ଅଶ୍ରୟ ଗ୍ରହଣ କଲେ ସେ ଗୁରୁଦେବଙ୍କ ବାକ୍ୟରେ, ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଓ ବଳବୀର୍ଯ୍ୟରେ ସମସ୍ତ କରି ପାରିବେ । ଅମ୍ବା ନିଦ୍ରାଗ ହୋଇ ଗଭୀର ଚିନ୍ତାରେ ପଡ଼ିଥିଲେ । ଏ କଥା ଶୁଣିବାଣ ଉତ୍ତରରେ ଅଣ୍ଟା ସଞ୍ଚାର ହେଲାରୁ କହିଲେ ସର୍ଜନା—ସେ କିଏ ? ଓ କେଉଁଠାରେ ଅଛି, ତାହାକୁ ପାଇଲେ ଶରଣ ପଶିବ ।

ସପ୍ତଦଶ ପରିଚ୍ଛେଦ ।

(ଅନୁବାଦକ ଶ୍ରୀଜ)

ପ୍ରତିଭା ଚତୁରା ରମଣୀ କି ନା ; ସେ ଏକ କଥାରେ ହୁଇ ପକ୍ଷ ରୋଧ କରିପାରେ । ଅମ୍ବା ଦିନରେ ତରଣ ମଧ୍ୟ ହର୍ଣ୍ଣ କରି ନାହାନ୍ତି । ତାହାଙ୍କ ପ୍ରଥମରେ ଅବଶ୍ୟ ଭାବ ଖୁଅଇବା ଓ ତାଙ୍କ ପାଇଁ ଅଶ୍ରୟ ସ୍ଥାନ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରାଇ ଦେବାର ଉପାୟ ଉଦ୍ଭାବନା କରିବା କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ମନେ ପ୍ରତିଭା କହିଲେ ମୋହର ପ୍ରତିଜ୍ଞା ଆଦ୍ୟକଠାରୁ କାହାଣୀ ଛଳରେ ଯାହା ଶୁଣିଅଛ ତାହା ମନୋନିବେଶ କରି ଶୁଣ, ତୋହର ସ୍ପୃହ ବିପାସାରେ ଜଠରାଗ୍ନି ଜ୍ୱଳୁଅଛି । କର୍ଣ୍ଣ ମୂଳ ହାଁ ହାଁ କରୁଅଛି । ତୋହପାଇଁ ଛେନା, କଦଳ, ନବାତ ଓ ନଡ଼ିଆ ଅଣିଅଛି ପ୍ରଥମେ ଖାଇ ତୃପ୍ତ ଶାନ୍ତ କର । ଅମ୍ବା ପ୍ରତିଭାର ଏତାଦୃଶ ଶ୍ରଦ୍ଧା ଦେଖି ଆହାର କରିବାକୁ ବସିଲାରୁ ପ୍ରତିଭା କହିଲେ ଅଦ୍ୟରୁ ଭବଶାର ନାମ ଅବଶ୍ୟ ଶୁଣିଥିବୁ । ତାହାଙ୍କର ପୁରୁରବା ଅତରୁ ଆୟୁ, ଶତାୟୁ, ଶ୍ରୁତାୟୁ, ରୟ, ଜୟ ଓ ବିଜୟ ପୁତ୍ର ଜାତ ହେଲେ । ଶ୍ରୁତାୟୁଙ୍କ ବସୁମାନ, ଶତୟୁଙ୍କ ଶ୍ରୁତାଞ୍ଜୟ, ରୟଙ୍କ ଏକ, ଜୟଙ୍କ ଅମିତ ଓ ବିଜୟଙ୍କ ପୁତ୍ର ଭୀମ ଜନ୍ମିଲେ । ଭୀମଙ୍କ କାଞ୍ଚନ, କାଞ୍ଚନଙ୍କ ହୋମକ, ହୋମକଙ୍କ ଜହ୍ନୁ ନାମ ପୁତ୍ର ହେଲେ । ଜହ୍ନୁଙ୍କ ପୁରୁ, ପୁରୁଙ୍କ ବାଳକ, ବାଳକଙ୍କ ଅଜକ, ଅଜକଙ୍କ କୁଶ, କୁଶଙ୍କ କୁଶାମ୍ବୁ, ତନୟ, ବସୁ ଓ କୁଶନାଭ ଏହିପରି ପର୍ଯ୍ୟାୟକ୍ରମେ ଭୂମାର ଜାତ ହେଲେ. କୁଶାମ୍ବୁଙ୍କଠାରୁ ଗାଧି ଉତ୍ପନ୍ନ ହେଲେ । ଗାଧିଙ୍କ ସତ୍ୟବତୀନାମ୍ନୀ ଗୋଟିଏ କନ୍ୟାକୁ ଚ୍ୟବନ ମୁନି ବିବାହ କଲେ । କନ୍ଦୁକଳ ପରେ ସତ୍ୟବତୀ ଓ ତାହାଙ୍କ ଜନନୀ ପୁତ୍ର କାମନା କରି ଚରୁ ମାଗିଲେ । ମୁନି ନିଜ ପତ୍ନୀ ପାଇଁ ବ୍ରହ୍ମ ମନ୍ତ୍ରରେ ଓ ଶାଶୁଙ୍କ ପାଇଁ କ୍ଷତ୍ରୀ ମନ୍ତ୍ରରେ ଚରୁ ପ୍ରଦାନ କଲେ । ମାତା ମନେକଲେ ମୋହଠାରୁ ସତ୍ୟବତୀଙ୍କ ଚରୁ ଉତ୍ତମ । ସେଥିପାଇଁ କନ୍ୟାକୁ ତାହାର ଚରୁ ମାଗିବାକୁ କନ୍ୟା ମାତାଙ୍କୁ ନିଜ ଚରୁ ପ୍ରଦାନ କଲେ । ମାତା ଓ କନ୍ୟା ଚରୁ ଭକ୍ଷଣ କରି ବସି ଅଛନ୍ତି ଏମନ୍ତ ସମୟରେ ମୁନି ଫେରିଆସି ଜାଣିପାରି କହିଲେ ପ୍ରିୟେ ତୁମ୍ଭେ ଗର୍ହିତ କାର୍ଯ୍ୟ କଲ, ତୁମ୍ଭେ କ୍ଷତ୍ରିୟ ପୁତ୍ର ଓ ତୁମ୍ଭର ମାତା ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବ୍ରାହ୍ମଣ ପୁତ୍ର ପ୍ରସବିବେ । ସତ୍ୟବତୀ ଭୀତା ହେବାରୁ ଚରୁ ମୁନି କହିଲେ ତେବେ ତୁମ୍ଭର ପୁତ୍ର ଭୟାନକ ହେବ । ତହା ପର ସତ୍ୟବତୀର ଜମଦଗ୍ନି ନାମରେ ପୁତ୍ର ଉତ୍ପନ୍ନ ହେଲା । ଅତଃପର ସତ୍ୟବତୀର ଲୋକପାବନା ମହାପୁଣ୍ୟା କୌଶିକନାମ୍ନୀ ନଦୀ ହେଲେ । ଜମଦଗ୍ନି ରେଣୁ କନ୍ୟା ରେଣୁକାଙ୍କ ପାଣିଗ୍ରହଣ କଲେ । ତାହାଙ୍କ ଗର୍ଭରେ ଜମଦଗ୍ନିଙ୍କ ଔରସରେ ବସୁମନ ପ୍ରଭୃତି ସନ୍ତାନ ସମୂହ ହେଲେ । ସର୍ବ କନିଷ୍ଠ "ରାମ" ନାମରେ ପ୍ରକଟ ହେଲା । ସେ ହୈହୟ ବଂଶ ନାଶ କଲେ । ତାହାଙ୍କୁ ପଣ୍ଡିତମାନେ ବାସୁଦେବଙ୍କ ଅଂଶ କହନ୍ତି । ରାମ ପୃଥିବୀ ଏକବିଂଶତି ବାର ନିଃକ୍ଷତ୍ରିୟ କରିଅଛନ୍ତି । କ୍ଷତ୍ରିୟମାନେ ରଜ ଓ ତମ ଗୁଣରେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ଅଧିକାରୀ ଓ ବେଦ ବିରୁଦ୍ଧାଚାରୀ ହେବାରୁ ଭୂମଣ୍ଡଳ ଉକ୍ତ ଉଦ୍ଧତସ୍ୱଭାବାପନ୍ନ ଲୋକମାନଙ୍କର ଭାର ସହ ପାରିଲେ ନାହିଁ । ପରଶୁରାମ ସେମାନଙ୍କର ପ୍ରାଣ ସଂହାର କଲେ । ଅମ୍ବାର ଉଦର ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବାରୁ ଇନ୍ଦ୍ରିୟମାନେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ପ୍ରଶାନ୍ତମୂର୍ତ୍ତି ଧାରଣ କଲେ । ମୂର୍ତ୍ତି ଅଙ୍ଗୁଳି ବିକଳିତ ହେଲା । ଅମ୍ବା ପୁଛିଲେ ପରଶୁରାମ ଏପରି ଜ୍ଞାନବାନ ହୋଇ କ୍ଷତ୍ରିୟକୁଳ ବିନାଶିଲେ କାହିଁକି ? ପ୍ରତିଭା ଉତ୍ତର ଦେଲେ— ହୈହୟ ଅଧିପତି କ୍ଷତ୍ରିୟ ଶ୍ରେଷ୍ଠ କାର୍ତ୍ତବୀର୍ଯ୍ୟାର୍ଜୁନ ପରଶୁର୍ଯ୍ୟା ଦ୍ୱାରା ନାରାୟଣଙ୍କ ଅଂଶ ଦତ୍ତାତ୍ରେୟଙ୍କୁ ଆରାଧନା କଲେ । ତହିଁରେ ସେ ସହସ୍ରବାହୁ ଓ ଇନ୍ଦ୍ରସମାନ ବଳ ପ୍ରାପ୍ତ କଲେ । ମଦମତ୍ତ ଅର୍ଜୁନ ବୈଜୟନ୍ତୀମାଳା ଧାରଣ କରି ଅସଂଖ୍ୟ ରମଣୀ ସେନ ନର୍ମଦା ନଦୀ ଜଳରେ ସହସ୍ରବାହୁ ପ୍ରସାରଦ୍ୱାରା ନଦୀର ଗତିରୋଧ କଲେ । ସେହି ସମୟରେ ଲଙ୍କାପତି ଦଶଗ୍ରୀବ ରାବଣ ଦିଗ୍‌ବିଜୟ ପାଇଁ ବାହାରି ସେଠାରେ ଅସି ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ରାବଣ ଅର୍ଜୁନଙ୍କୁ ଆକ୍ରମଣ କରି ସେନାଯାଇ ମାହିଷ୍ମତୀ ନଗରୀରେ ବନ୍ଦକରି ରଖିଥିଲେ । ପରେ ମୁକ୍ତକରାଇ ଦେବାରୁ ଅର୍ଜୁନ ଧନକରେ ଜମଦଗ୍ନି ମୁନିଙ୍କ ଆଶ୍ରମକୁ ଯାଇ ତାହାଙ୍କର କାମଧେନୁକୁ ବଳପୂର୍ବକ ହରଣ କରି ସେନିଲେଲେ । ମୁନି ତନୟ ପରଶୁରାମ ପରଶୁ ସେନ ସିଂହ ଯେପରି ଯୂଥପତି ହସ୍ତୀ ପଛରେ ଧାବିତ ହୁଏ ସେହିପରି ପଶ୍ଚାତ୍ ଧାବିତ ହେଲେ । ଅର୍ଜୁନ ଏ ସମ୍ବାଦ ପାଇ ସପ୍ତ ଅକ୍ଷୌହିଣୀ ସେନା ପ୍ରେରଣ କଲେ । ପରଶୁରାମ ମୁହୂର୍ତ୍ତ ମଧ୍ୟରେ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ବିନାଶ କଲେ । ପରେ ଅର୍ଜୁନ ଯୁଦ୍ଧରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲାରୁ ପରଶୁରାମ ତାହାଙ୍କୁ ବିନାଶ କରି ଧେନୁ ସେନିଯାଇ ପିତାଙ୍କୁ ଫେରାଇ ଦେଲେ । ପିତା ପରଶୁରାମଙ୍କୁ କହିଲେ ବତ୍ସ ତୁମ୍ଭେ ମହାପାପ କରିଅଛ ଅତଏବ ତୁମ୍ଭେ ଭଗବାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଚିତ୍ତାର୍ପଣ କରି ତୀର୍ଥପର୍ଯ୍ୟଟନ କର । ପରଶୁରାମ ପ୍ରତିଜ୍ଞା ପାଳନ କରି ତୀର୍ଥପର୍ଯ୍ୟଟନ ସମାପ୍ତି ପରେ ଆଶ୍ରମକୁ ବାହୁଡ଼ି ଆସିଲେ । ଧନକରେ ରେଣୁକା ଗଙ୍ଗୋଦକ ଆଣିବା ପାଇଁ ଯାଇ ଗନ୍ଧର୍ବ ପତି ଅପ୍ସରାମାନଙ୍କ ସହିତ କ୍ରୀଡ଼ା କରୁଥିବାର ଦେଖିଥିଲେ । ଜମଦଗ୍ନିଙ୍କ ହୋମ ସମୟ ବିଳମ୍ବ ହେବାରୁ ସେ କ୍ରୋଧ କଲେ । ଏମନ୍ତ ସମୟରେ ରେଣୁକା କଳସୀ ଭାଙ୍ଗିଦେଲେ ମୁନି ପୁତ୍ରମାନଙ୍କୁ ଆଦେଶ କଲେ କି ଏ ବ୍ୟଭିଚାରିଣୀର ଶିରଚ୍ଛେଦନ କର । ପିତାଙ୍କ ପାଳନ କରି ପରଶୁରାମ କୁଠାରଦ୍ୱାରା ମାତୃ ଶିର ଛେଦନ କରି ପିତାଙ୍କ ଅଗ୍ରତେ ରଖିଦେଲେ । ମୁନି ରାମଙ୍କର ଏପରି ଆଜ୍ଞା ପାଳନ କାର୍ଯ୍ୟରେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହୋଇ ବର ପ୍ରଦାନ କଲେ । ରାମ ପିତାଙ୍କଠାରୁ ବର ପ୍ରାପ୍ତହୋଇ ଛିନ୍ନମସ୍ତକୀ ଜନନୀଙ୍କୁ ପୁନର୍ଜୀବିତ କଲେ । ରାମ ବନ ଗମନ କରିଅଛନ୍ତି କୁଟୀରରେ କେହି ନାହିଁ ଏହି ସୁଯୋଗରେ କାର୍ତ୍ତବୀର୍ଯ୍ୟାର୍ଜୁନଙ୍କ ପୁତ୍ରମାନେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ମୁନିଙ୍କ ଶିର ଛେଦନ କଲେ । ରେଣୁକା ରାମ, ରାମ ବୋଲି ସ୍ମରଣ କଲାକ୍ଷଣି ରାମ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ପିତାଙ୍କର ଶବ ଦର୍ଶନ କଲେ । ପରଶୁରାମ ସେହି କ୍ରୋଧର ପ୍ରତିଶୋଧ ନେବାର ଦୃଢ଼ସଙ୍କଳ୍ପ କରି ହସ୍ତରେ କୁଠାର ସେନ ବାହାରିଲେ । ଯେଉଁଠାରେ କ୍ଷତ୍ରୀ ତନୟ ଦେଖନ୍ତି ନୃଶଂସଭାବରେ କାଟିପକାନ୍ତି ଏହିପରି ଏକବିଂଶତି ବାର ପୃଥିବୀକୁ ନିକ୍ଷତ୍ରିୟ କରିଦେଲେ । ପରଶୁରାମ ବ୍ୟତୀତ ଋଷିଦେବଙ୍କୁ ପରାସ୍ତ କରିବ ଏପରି ବୀର ପୃଥିବୀରେ କେହି ଜନ୍ମି ନାହାନ୍ତି । ତୁମ୍ଭେ ଯଦି ତାହାଙ୍କର ସାକ୍ଷାତ କରିପାର ତାହାହେଲେ ସେ ତୁମ୍ଭ ପ୍ରତି ପ୍ରସନ୍ନ ହୋଇ ଦୁଃଖ ବିମୋଚନ କରିବେ ତୁମ୍ଭେ ଏହି ବନ ମଧ୍ୟରେ ଫଳ ମୂଳ ଆହାର କରି ପଡ଼ିଥାଅ ମହା ଧନୁର୍ଦ୍ଧର ପରଶୁରାମ ଏ ପଥଦେଇ ଚାଲେ ତାଙ୍କୁ ଦୁଃଖର କାହାଣୀ କହିବ, ଅମ୍ବା ପ୍ରଶ୍ନକଲେ, ମୁଁ ତାହାଙ୍କୁ ଚିହ୍ନିବି କିପରି ? ପ୍ରତିଭା ବୁଝାଇଦେଲେ, ରାମ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ପରଶୁରାମ ସାମାନ୍ୟ ବୀର ନୁହନ୍ତି ତାହାଙ୍କର ଏ ବନେ ପ୍ରବେଶ ହେଲାକ୍ଷଣି ଏ ବନସ୍ଥଳର ତରୁ ଲତା ଗୁଳ୍ମ ଉପରେ ଦ୍ରବୀଭୂତ ହୋଇଯିବେ, ରାମ କୁଣ୍ଠାଜନ ପରିଧାନ କରି ହସ୍ତେ ସୁତୀକ୍ଷ୍ଣ କୁଠାର ଧରି ମହାବେଗରେ ଧାବିତ ହେଲାବେଳେ ପବନରେ ଜଟାଗୁଡ଼ିକ ଦୋଳାୟମାନ ହେଉଥିବ, ପ୍ରତିଭା ଅମ୍ବାଙ୍କୁ ଏହିପ୍ରକାରରେ ଉପଦେଶ ଦେଇ ହସ୍ତିନାକୁ ବାହୁଡ଼ି ଗଲେ । (କ୍ରମଶଃ)

ଶ୍ରୀ ବାଣିଜ୍ୟବିନୋଦ ଘୋଷ ।

ନୀରବ ପ୍ରେମ ।

ନୀଳ ଗଗନ ତଳେ
ନୀଳ ଯମୁନା ଜଳେ
ନୀଳ-ବରଣ ଛେଲେ
ନୀଳ ନଉକା ଧରି
ନୀଳ ବଦନ ଟାଣି
ଚାହିଲେ ସ୍ନେହାରଣୀ
ନୀରବେ ଭାଷେ ବାଣୀ
ନୀଳ ନନ୍ଦନ ଠାରି

ସୁଭ-ସୁଭ-ସୁଭ-ସୁଭ, ମଳୟ ବହେ
କୁହୁ-କୁହୁ-କୁହୁ-କୁହୁ, କୋକିଳ କହେ,
ଧିନ ତାଧିନ ତାଧିନ
ନାଚେ ନଭେ ତାରାଗଣୀ
ପ୍ରେମେ ସୁଧା ବିନୋଦିନୀ—
ଅଞ୍ଚଳ ଉଠଇ ପୂରି ।

ଶ୍ରୀ ସନ୍ଦବନ୍ଧୁ ବାଚସ୍ପତି ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଆଦର୍ଶକନ୍ୟା ।

୧ମ ପରିଚ୍ଛେଦ ।

(ଗୌରୀ ପଟଣା)

ପୂର୍ବେ ଓଡ଼ିଶାରେ ଗୌରୀ ପଟଣା ନାମରେ ଗୋଟିଏ ଗ୍ରାମ ଥିଲା । ସେଠାର ପ୍ରାକୃତିକ ଦୃଶ୍ୟ ଦର୍ଶକମାନଙ୍କର ମନକୁ ହରଣ କରୁଥିଲା । ଗ୍ରାମର ଦୈର୍ଘ୍ୟ ଓ ବିସ୍ତାର ଦେଢ଼ ମାଇଲରୁ କମ୍ ନୁହେ ସେ ସ୍ଥାନର ମୃତ୍ତିକା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବାଲିଆ ନ ଥିଲା କିନ୍ତୁ ଦୋଏସା । ବର୍ଷାକାଳରେ ଯିବା ଆସିବାକୁ ବେଶୀ ବିରକ୍ତିକର ହୁଏ ନାହିଁ । ଗ୍ରାମର ଚାରିପାଖରେ ପ୍ରତି ସାତ ଆଠହାତ ଅନ୍ତରରେ ନାରିକେଳ ବୃକ୍ଷଶ୍ରେଣୀ । ଗ୍ରାମର ଭିତର ଦୁଇପାଖରେ ଘର ଓ ମଧ୍ୟରେ ଯିବା ଆସିବାର ପ୍ରଶସ୍ତ ବାଟ, ସେ ବାଟ ପାଖରେ ନଡ଼ିଆ ଓ ପୋଲଙ୍ଗ ଗଛମାନ ଲଗା ହୋଇଥିଲା । ଗ୍ରାମର ଅଧିକାଂଶ ଲୋକେ କାରବାରୀ । ଘର-ଗୁଡ଼ିକର ଗଠନ ମନ୍ଦ ନ ଥିଲା । ଅଧିକାଂଶ ଘର ପାଞ୍ଚ ଶ୍ରେଣୀଆ ଓ ତିନ ଶ୍ରେଣୀଆ ବାଉଁଶ ଚୁଆ ଓ କାଠ ଓଷଦ୍ୱାରା ଘରଗୁଡ଼ିକ ମଜବୁତ । ଗ୍ରାମରେ ଅତି ଅଳ୍ପ ଲୋକେ ଅଭାବଗ୍ରସ୍ତ ଥିଲେ । ଗ୍ରାମର ଭିତରେ ଗୋଟିଏ ଭଗବତଘର ଥିଲା, ପ୍ରତିଦିନ ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ସାଧାରଣ ଲୋକେ ଭଗବତଘରେ ବସି କିଛିସମୟ ଭଗବତ ପାଠ କରନ୍ତି ଓ ସଙ୍କୀର୍ତ୍ତନ କରନ୍ତି । ବର୍ଷରେ ଥରେ ଭଗବତ ପୂଜା ହେଉଥିଲା । ସେଥିପାଇଁ ସାତଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦୁଇଜଣ ବ୍ରାହ୍ମଣ ବରଣ କରାଯାଇ ସମସ୍ତ ଭଗବତ ପାଠ କରାଯାଏ, ସରେ ନଗର କୀର୍ତ୍ତନ ସହିତ ମହୋତ୍ସବ ହୁଏ, ବହୁତ ଲୋକଙ୍କୁ ଭୋଜନ ଦିଆଯାଏ । ଗ୍ରାମର ବାହାରେ ଗୋଟିଏ ପୋଖରୀ; ପୋଖରୀଟି ଅତି ଅପ୍ରଶସ୍ତ ନ ଥିଲା । ବହୁକାଳର କୀର୍ତ୍ତି ବୋଲି ଶୁଣାଯାଏ । ପୋଖରୀ ଚାରିପାଖରେ ପଥର ପାହାଚ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଥିଲା, ଜଳ ଅତି ନିର୍ମଳ, ପୋଖରୀଟିର ନାମ ପ୍ରତାପଲୁଣ୍ଡ, ଲୋକେ କହନ୍ତି ଉତ୍କଳର ରାଜା ପ୍ରତାପରୁଦ୍ରଦେବ ତାହାକୁ ଖୋଳାଇ ଥିଲେ । ପୋଖରୀ ଉପରେ ଶିବ ପାର୍ବତୀଙ୍କର ମନ୍ଦିର । ଗ୍ରାମର ବୃଦ୍ଧମାନେ ପ୍ରତିଦିନ ସେହି ପୋଖରୀରେ ସ୍ନାନକରି ଶିବ ଦୁର୍ଗାଙ୍କୁ ଦର୍ଶନ କରନ୍ତି, ଗ୍ରାମର ଭିତରେ ଗୋଟିଏ ସାଧାରଣ ବାରୀ ଥିଲା ଭଗବତ ଉତ୍ସବ ସମୟରେ ବାରୀଟି ବିଶେଷ କାରବାରରେ ଲାଗେ; ଗ୍ରାମବାସୀମାନେ ଦୁର୍ଗାଙ୍କୁ ଅଧିଷ୍ଠାତ୍ରୀ ଦେବତା ବୋଲି ମାନୁଥିଲେ ବିପଦ ସମୟରେ ପ୍ରତିଦିନ ଦେବୀଙ୍କ ପୂଜା କରୁଥିଲେ । ଅର୍ଦ୍ଧେ ମାସ ମହାଷ୍ଟମୀଦିନ ବିଶେଷ ଉତ୍ସବ ହୁଏ ସେହି ଦେବୀଙ୍କର ପ୍ରାଧାନ୍ୟଯୋଗୁଁ ଗ୍ରାମର ନାମ ଗୌରୀପଟଣା ଦିଆ ହୋଇଥିଲା । ଗ୍ରାମରେ ଅନେକ ଜାତିର ଲୋକେ ବାସ କରନ୍ତି ସେହି ଗ୍ରାମର ଜମିଦାର ମହାନାୟକ ବୋଲି ପରିଚୟ ଦିଅନ୍ତି । ଜମିଦାରଙ୍କ ଘର ମହାଦେବ ମନ୍ଦିର ନିକଟରେ । ଜମିଦାର ନିଜର ସୁବିଧାପାଇଁ ବହୁତ ଜାତିର ଲୋକ ସେହି ଗ୍ରାମରେ ରଖି ଥିଲେ । ବ୍ୟବସାୟ ଅନୁସାରେ ଜମି ମଧ୍ୟ ଖଣ୍ଡାକରି ଦେଇଥିଲେ ଜମିଦାରଙ୍କର ବାର୍ଷିକ ଆୟ ଅତି ବେଶୀ ନ ଥିଲା କିନ୍ତୁ ନିଜେ କାର୍ଯ୍ୟ ସବୁ ଉତ୍ତମ ରୂପେ ବୁଝି ଥିବାରୁ ଅଭାବ ପଡ଼େ ନାହିଁ । ଗ୍ରାମବାସୀ-ମାନେ ଅଧିକାଂଶ ଜମିଦାରଙ୍କ ଘରେ ଚାକରି କରୁଥିଲେ । ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ପୌରୋହିତ୍ୟ କରୁଥିଲେ, ସେ ଜମିଦାରଙ୍କରେ ନାନାପ୍ରକାର ଫସଲ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଏ ସେଥିପାଇଁ ଜମିଦାରଙ୍କର ନାମ କନକପୁର ତାଲୁକ ରଖା ହୋଇଥିଲା । ସେହି ଗ୍ରାମର ପାଖେ ପାଖେ ତିନିଗୋଟି ବଡ଼ ଡୋଣ୍ଡା ଥିଲା ସେ ଡୋଣ୍ଡା ଗୁଡ଼ିକରେ ଆମ୍ବ, ଜାମୁ, ବର ଓ ଅଣ୍ଟୁ ପ୍ରଭୃତି ବଡ଼ ଗଛମାନ ବହୁ ପରିମାଣରେ ଥିଲା । ଖରାବେଳେ ଡୋଣ୍ଡା ଭିତରକୁ ଗଲେ ମନରେ ଅପୂର୍ବ ଆନନ୍ଦ ଜନ୍ମୁଥିଲା । ପ୍ରତିବର୍ଷ ଖରାବେଳେ ଡୋଣ୍ଡା ଭିତରେ ଅନେକ ଲୋକ ଚୁପ୍ ହେଉଥିଲେ । ସେଠାରେ ଜମିଦାରଙ୍କ ଘର କଥା ଓ ନାନାପ୍ରକାର ମାଲମସଲା ଆଲୋଚିତ ହୁଏ । ଗ୍ରାମରେ ଜମିଦାରଙ୍କର ବାସସ୍ଥାନ ଥିବାରୁ ସେ ସ୍ଥାନଟି ମଫସଲ ହେଲେହେଁ ଉତ୍ତମ ଜଣାଶୁଣା ହୋଇଥିଲା । କିନ୍ତୁ ଗ୍ରାମବାସୀମାନେ ଜମିଦାରଙ୍କୁ ଭଲ ପାଉ ନ ଥିଲେ । ସର୍ବୋମୁଖ ବିଷ ଲୁମ୍ବପରି ବାହାରେ ଜମିଦାରଙ୍କର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବର୍ଣ୍ଣଭୂତ ଥିଲେ ମାତ୍ର ଭିତରେ ଭିତରେ ଅନିଷ୍ଟ ଇଚ୍ଛା କରୁଥିଲେ । ପ୍ରତିଦିନ ପାଖରେ ରହିଲେ ସାଧାରଣ ଲୋକେ ବଡ଼ଲୋକମାନଙ୍କୁ ଯେତିମତ ଭୟ ରଖନ୍ତି ନାହିଁ କିମ୍ବା ଉତ୍ତମ ବାଧ୍ୟତା ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରନ୍ତି ନାହିଁ । ଗ୍ରାମରେ ସେହିପରି ଭାବ ଦେଖିବାରୁ ଜମିଦାର ଗ୍ରାମବାସିମାନଙ୍କ ଉପରେ କଠିନ ବ୍ୟବହାର କରିବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହେଲେ । କେତେକ ଗ୍ରାମ୍ୟ କର୍ମଚାରୀଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଜମିଦାରୀ ଶାସନ ବିଶୃଙ୍ଖଳ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା । ଜମିଦାର ଚିତ୍ର ଦୃଷ୍ଟି ରଖିବାରୁ ଅଧିକାଂଶ କର୍ମଚାରୀ ବିରୋଧୀ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଅନିଷ୍ଟ କରିବାକୁ ସାହସୀ ହେଲେ ନାହିଁ ।

ପାଠକମାନଙ୍କୁ ଅନୁରୋଧ ଯେ ପ୍ରଥମେ ଜମିଦାରଙ୍କର ଗ୍ରାମରେ ପ୍ରବେଶ କରି ତାହାଙ୍କର ଘର ଓ କାର୍ଯ୍ୟକଳାପ ପରିଦର୍ଶନ ପୂର୍ବକ ଧୀରେ ଧୀରେ କନ୍ୟାର ବ୍ୟବହାର ଆଲୋଚନା କରିବେ । ହଠାତ୍ ଧୈର୍ଯ୍ୟଚ୍ୟୁତ ହେଲେ ଲେଖକ ଦାୟୀ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

୨ୟ ପରିଚ୍ଛେଦ ।

(ଜମିଦାର ଘର ।)

ଜନକପୁର ତାଲୁକର ଜମିଦାରଙ୍କ ନାମ ନୀଳାମ୍ବର ରାଉତ ରାୟ । ପୂର୍ବେ ସେମାନଙ୍କର ଅବସ୍ଥା ଅତି ଭଲ ନ ଥିଲା ତାହାଙ୍କର ପିତା ଜଜ୍ଜିର ପଠାଣ ଶାସନ କର୍ତ୍ତାଙ୍କର ଗୋଟିଏ ଚାକିରି ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । କିଛିଦିନ ପରେ ନିଜର ଚତୁରତା ଓ ବୁଦ୍ଧି କୌଶଳରେ ବାଦଶାହଙ୍କୁ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ କରି ଉକ୍ତ ତାଲୁକକୁ ଜାଗିର ସ୍ୱରୂପ ଯାବତ୍ଚନ୍ଦ୍ରାର୍କ ଭୋଗ କରିବା ପାଇଁ ଅନୁମତି ପାଇ ଥିଲେ । କିଛି ଦିନପରେ ତାଲୁକର ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ ଗୌରିପଟଣା ଗ୍ରାମକୁ ଉତ୍ତମ ସ୍ଥାନ ମନେକରି ସେଠାରେ ବାସ ଭବନ ନିର୍ମାଣ କଲେ । ତାହାଙ୍କର ଘରସବୁ କାଠରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇଥିଲା । ବାଉଁଶର ଆଦୌ ସମ୍ବନ୍ଧ ନ ଥିଲା । ପୂର୍ବକାଳରେ ବୋଧହୁଏ କାଠର ଘରକୁ ଲୋକେ ବଡ଼ଲୋକୀର ଚିହ୍ନ ବୋଲି ମଣୁଥିଲେ । ଘରଗୁଡ଼ିକ ପୂର୍ବ ପଶ୍ଚିମକୁ ବିସ୍ତୃତ । ସୁତରାଂ ଦକ୍ଷିଣ ଉତ୍ତରକୁ ଦ୍ୱାର ପ୍ରସ୍ତୁତ ରହି ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟଦୃଷ୍ଟେ ଉତ୍ତମ ଅନୁକୂଳ ଥିଲା । ସାତ ଖଣ୍ଡାରେ ଘରଗୁଡ଼ିକ ବିଭକ୍ତ । ପ୍ରଥମ ଖଣ୍ଡାଟି ଭଣ୍ଡାର ଅଥବା ଜିନ୍ସିଘର । ସେ ଖଣ୍ଡାରେ ଦୁଇଜଣ କର୍ମଚାରୀ କାରବାର କରନ୍ତି । ତା ପରପରସ୍ତ ଘର ବିସ୍ତୃତ ବଙ୍ଗଳା । ଯିବା ଆସିବା ଲୋକେ ସେ ଘରେ ବିଶ୍ରାମ ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି ଓ ବିବାହ ପୂର୍ବରେ ମଧ୍ୟ ସେ ପରସ୍ତଟି ବଡ଼ କାମରେ ଲାଗେ । ତାହାର ପାଖ ପରସ୍ତ ଘର ଜମିଦାରଙ୍କର ଶୋଇବା ଘର । ସେ ଘର ଅତି ସୁନ୍ଦରରୂପେ ସଜ୍ଜିତ । ଅନ୍ୟ ପରସ୍ତରେ ଦାସଦାସୀମାନଙ୍କର ଚଳପ୍ରଚଳ ହୁଏ । ଶେଷ ପରସ୍ତ ଘର ଘୋଷାଇ ଘର । ଘରଗୁଡ଼ିକ କାର୍ଯ୍ୟ ଅନୁସାରେ ଘୋଷାଇ ପରସ୍ତ, ମେଲା ପରସ୍ତ ପ୍ରଭୃତି ନାମରେ କଥିତ ହେଉଥିଲା । ବଙ୍ଗଳା ପରସ୍ତରେ ଗୋଟିଏ ଘର ଜମିଦାରଙ୍କର ବୈଠକଘର ସେଥିରେ ପଲଙ୍କ ପ୍ରଭୃତି ଉତ୍ତମ ସଜାହୋଇ ରହିଥିଲା, ସେହିଘରେ ଜମିଦାର ବସି ଇଠ କରନ୍ତି ଓ କର୍ମଚାରୀମାନେ ନିଜ ନିଜ କାର୍ଯ୍ୟ କରନ୍ତି । ଜମିଦାରଙ୍କର ଘର ଜମି ଅତି ପ୍ରଶସ୍ତ । ଚାରିପାଖରେ ଗୋଟିଏ ଇଟ ପଥର ପାଚେରୀ ଘେରି ରହିଥିଲା । ବାହାର ଦ୍ୱାରରୁ ଭିତରକୁ ଯାଇବା ସେହି ପାଚେରୀ ଦେବାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ । ଜମିଦାର ଶିବମନ୍ଦିର ନିକଟରେ ଗୋଟିଏ ବିଷ୍ଣୁମନ୍ଦିର ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିଥିଲେ । ସେବାପାଇଁ କେତେକ ଜମି ଖଞ୍ଜି ଦେଇଥିଲେ । ଜମିଦାରଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ ପ୍ରତିଦିନ ବିଷ୍ଣୁ ଓ ଶିବ ଦର୍ଶନ କରୁଥିଲେ । ପ୍ରତିଦିନ ଦର୍ଶନ ନ କଲେ ତାହାଙ୍କର ଜଳ ଗ୍ରହଣ ହୁଏ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଜମିଦାରଙ୍କର ପ୍ରକୃତି ସେପରି ନୁହେ । ଯେଉଁ ଘରେ ପୁରୁଷମାନେ ଧର୍ମବିମୁଖ ଓ ସ୍ତ୍ରୀମାନେ କିଛି କିଛି ଧର୍ମଚର୍ଚ୍ଚା କରନ୍ତି, ସେ ଘର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଲକ୍ଷ୍ମୀର ଆବାସ ହୋଇ ପାରେ ନାହିଁ । ଘରର ଗୋଟିଏ ଅଙ୍ଗ ପୁରୁଷ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ ଉଭୟ । ଦେହର ଗୋଟିଏ ପାଖ କଳା ଓ ଅନ୍ୟ ପାଖ କିଛି ଧଳାହେଲେ ସେ ଯେପରି ସାଧାରଣଙ୍କର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରୀତିଜନକ ହୁଏ ନାହିଁ, ଧର୍ମ ଓ ଅଧର୍ମ ଦୁହିଙ୍କର ରଙ୍ଗଭୂମି ଠିକ୍ ସେହିପରି । ଭଲମନ୍ଦର ମିଶ୍ରଣରେ ଏକ ଅଦ୍ଭୁତ ଜଳପର ସୃଷ୍ଟି ହୁଏ । ଚକ୍ଷୁ ଆଲୋକ ଓ ଅନ୍ଧକାର ମିଶ୍ରଣରେ ବିକୃତ ହୋଇ ଯେପରି ଘୋର ଅନ୍ଧକାରରେ ନିମଗ୍ନ ହୁଏ, ସେହିପରି ସେ ଗୃହର ଅବସ୍ଥା ସାଧାରଣତଃ ପ୍ରକାଶିତ ହୁଏ । କିଛିଦିନ ସେହି ଘରେ କ୍ରୀଡ଼ା କରି ଜମିଦାର ଓ ତାହାଙ୍କର ସ୍ତ୍ରୀ ପରଲୋକଗମନ କଲେ । ପୁତ୍ର ଜମିଦାରୀ ଭାର ଗ୍ରହଣ କଲେ କିନ୍ତୁ ପିତାଙ୍କ ପରି ଚତୁର ନ ଥିବାରୁ ଦିନୁ ଗୁକରିଷ୍ଟ ନେବାପାଇଁ ସାହସ କଲେ ନାହିଁ ।

ଉପରୋକ୍ତ ଜମିଦାରଙ୍କର ସ୍ତ୍ରୀ ଗୁରି ପୁତ୍ର ଓ ଦୁଇ କନ୍ୟା ପ୍ରସବ କରିଥିଲେ । ମାତ୍ର ପ୍ରଥମ ଦୁଇ ପୁତ୍ର ଓ ଗୋଟିଏ କନ୍ୟା ଅତି ଅଳ୍ପ ବୟସରେ ମରି ଯାଇଥିଲେ । ଜମିଦାରଦମ୍ପତି ପ୍ରଥମ ପିଲାଗୁଡ଼ିକ ମରି ଯିବାରୁ ଭୟରେ ଓ ସ୍ନେହରେ ଜୀବିତ ପୁତ୍ରମାନଙ୍କୁ ଅତି ସ୍ନେହ କରୁଥିଲେ । ବଡ଼ ପୁତ୍ର ଅତି ସ୍ନେହର ପାତ୍ର ଥିଲା । ପୁତ୍ର ଦୁହିଙ୍କର ନାମ ଦିଗମ୍ବର ଓ ପୀତାମ୍ବର । ଜମିଦାରଙ୍କର ନିଜର ପରିବାର ସଂଖ୍ୟା ବେଶୀ ନ ଥିଲେ ସତ୍ୟ, ମାତ୍ର ଗୁକର ପ୍ରଭୃତି ମିଶି ୨୫ ଜଣ ଲୋକ ପ୍ରତିଦିନ ହେସେବେ ଆହାର କରୁଥିଲେ । ପ୍ରତ୍ୟହ ଦୁଇଜଣ ରାନ୍ଧୁଣୀ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକ ସକାଳୁ ଘିଅ ଅଧିଆ ଘୋଗାଇ କାମରେ ଲାଗି ଥାଆନ୍ତି । ଗୃହ ପାଳିତ ପଶୁ ମଧ୍ୟ ବହୁତ ଥିଲେ । ବିଶ୍ୱ ସେମାନଙ୍କର ତତ୍ତ୍ୱ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ରୁଥା ହେଉ ନ ଥିଲା । କେବଳ ଦୁଧ ଦୁହିବା ସମୟରେ ଗାଈମାନଙ୍କ ଉପରେ ଦୃଷ୍ଟି ପଡ଼େ । ନଚେତ୍ କେହି ଅନ୍ୟ ସମୟରେ ଖବର ନିଏ ନାହିଁ । କେବେ କେବେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବାଛୁରୀଙ୍କୁ କୁକୁର ଓ ବିଲୁଆ ମାରି ଖାଇଯାଉ ଥିଲେ, କେତେ ଗେରୁ କେଉଁଆଡ଼େ ପଳାଇ ଯାଇ ନଷ୍ଟ ହେଉଥିଲେ ଇତ୍ୟାଦି ନାନାପ୍ରକାର ଦୁର୍ଘଟନା ଦେଖା ଯାଉଥିଲା । ସବୁ କାମ ଗୁକର ଉପରେ ନ୍ୟସ୍ତ କରି ଜମିଦାର ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ରହୁଥିଲେ । ସେ ବଡ଼ ରସିକ ଲୋକ ଥିଲେ । ଆମୋଦ ପ୍ରମୋଦ ପାଇଁ ଅନେକ ପ୍ରକାର ପକ୍ଷୀ ପୋଷି ଥିଲେ । ପ୍ରତିଦିନ ବହୁତ ସମୟ ସେମାନଙ୍କର ଖେଳ ଦେଖି ପରମସନ୍ତୋଷ ଲାଭ କରୁଥିଲେ । ଜମିଦାର ତାହାଙ୍କର ଅମଳରେ ବହୁତଗୁଡ଼ିଏ କଣ୍ଟା ବାଉଁଶ ଘରଗୁଡ଼ିପାଖରେ ଜଙ୍ଗଲ କରି ଲଗାଇ ଥିଲେ । ଦୂରରୁ ଦେଖିଲେ ମନେ ହୁଏ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଯେପରି ହରିଦ୍‌ବର୍ଣ୍ଣ ପାହାଡ଼ ଶ୍ରେଣୀ ଗୁରୁ ପାଖରେ ବିରାଜିତ ରହିଅଛି।

୩ୟ ପରିଚ୍ଛେଦ।

(ଉମା)

ଗୋଲାମ୍ବରଙ୍କର ବିବାହ ସମୟରେ ତାହାଙ୍କର ଶ୍ୱଶୁର ନିଜ କନ୍ୟା ସଙ୍ଗେ ଗୋଟିଏ ଦାସୀ ସମର୍ପଣ କରିଥିଲେ। ଜମିଦାରଙ୍କର ସ୍ତ୍ରୀର ନାମ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଓ ଦାସୀର ନାମ ଉମା। ବାପଘରେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଉମା ଦୁହିଁଙ୍କର ବଡ଼ ସଦ୍‌ଭାବ ଥିଲା। ଦୁହେଁ ପରସ୍ପରକୁ ମୁହୂର୍ତ୍ତିକ ପାଇଁ ଛାଡ଼ୁ ନ ଥିଲେ। ଏକ ସ୍ଥାନରେ ବସିବା, ଶୋଇବା ଓ ଶୋଇବା ପ୍ରଭୃତି ସବୁ କାର୍ଯ୍ୟ ହେଉଥିଲା। ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କର ପିତାମାତା ଏକଥାମାନ ଜାଣି ପାରି କନ୍ୟାର ସୁବିଧା ପାଇଁ ଉମାକୁ ମଧ୍ୟ ଜାମତା ହସ୍ତରେ ଅର୍ପଣ କରିଥିଲେ। ଉମା ଦେଖିବାକୁ ଯେପରି ସୁନ୍ଦରୀ ଥିଲା, ସେହିପରି ଚତୁରୀ ଥିଲା। ଉତ୍ତମ ଗୃହଣୀଠାରେ ଯେଉଁ ଯେଉଁ ଗୁଣ ରହିବା ଉଚିତ, ଉମାଠାରେ ସେଗୁଡ଼ିକ ପୂର୍ଣ୍ଣଭାବରେ ଥିଲା। ଉମା ଅନ୍ୟର ଦୁଃଖ ଦେଖିଲେ ବଡ଼ ତରଳି ଯାଉଥିଲା। ଗରିବ ଓ ଭିଖାରୀମାନଙ୍କୁ ଭାତ ମୁଠିଏ କିମ୍ବା ଚାଉଳ ମୁଠିଏ ଦେବା ବିଷୟରେ ସେ ମୁକ୍ତ ହସ୍ତ ଥିଲା। ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଓ ନାନାବିଧ ସଦ୍‌ଗୁଣ ଥିବାରୁ ଉମା ଅତି ଅଳ୍ପଦିନ ମଧ୍ୟରେ ଜମିଦାର ଘରେ ସମସ୍ତଙ୍କର ମନ ମୁଗ୍ଧ କରି ପକାଇଲା। ଉମାର ମୁଖମଣ୍ଡଳ ପୂର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ପରି ଗୋଲ। ଦେହର ବର୍ଣ୍ଣ ହଳଦି ପରି ସମ୍ୟକ୍‌ବର୍ଣ୍ଣିତ। କେଶ ଅତି ଲମ୍ବ ଓ ଗାଢ଼ କୃଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ। ଦନ୍ତପଂକ୍ତି ଅତି ସୁନ୍ଦରରୂପେ ସଜ୍ଜିତ। ସ୍ଥୂଳତଃ ତାହାକୁ ଦେଖିଲେ ଦାସୀ କନ୍ୟା ବୋଲି କେହି ମନେ କରିବ ନାହିଁ। ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଅତି ମନ ନ ଥିଲା। ମାତ୍ର ଉମା ପରି ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅନବଦ୍ୟ ନୁହେ। ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଓ ଉମା ଦୁହିଁଙ୍କର ସପତ୍ନୀ ଭାବ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ପରସ୍ପର ମଧ୍ୟରେ କିଛି ଅମେଳ ନ ଥିଲା। ଠିକ୍ ପିଢ଼ି ଗୃହପରି ଦୁହେଁଯାକ ଚଳୁଥିଲେ। ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଅତି ସହିଷ୍ଣୁ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକ ନିଜର ସହିବା ଗୁଣଦ୍ୱାରା ସେ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଅପଣାର କରି ପାରୁଥିଲେ। କିନ୍ତୁ ଦୋଷ ଭିତରେ ସେ ଅତି ଉଦାସୀନା ଥିଲେ। କେବଳ ଶୋଇ, ବସି, ହସି ଖେଳି ଦିନ କାଟିଯାଉ ଥିଲେ। ଜିନିଷ ପତ୍ର ପ୍ରତି ଆଦୌ ନଜର ନ ଥିଲା। ରନ୍ଧାବଢ଼ା, ଝାଡ଼ିଝିଆ ପ୍ରଭୃତି ଘରର ଯାବତୀୟ କାର୍ଯ୍ୟ ଓ ଜିନିଷ ପତ୍ର ପ୍ରତି ଉମାର ତୀବ୍ର ଦୃଷ୍ଟି ରହୁଥିଲା। ଉମାର ଉତ୍ତମ ଗୃହଣୀଭାବ ହେତୁ କିଛି ଅଭାବ ଜଣା ଯାଉ ନ ଥିଲା। ଉମା ଘରେ ନାନାପ୍ରକାର କାର୍ଯ୍ୟ କରି କ୍ଳାନ୍ତ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରତିଦିନ କିଛି ସମୟ ଜମିଦାର ଓ ତାହାଙ୍କର ସ୍ତ୍ରୀ ଦୁହିଁଙ୍କର ପଦ ମର୍ଦ୍ଦନ ନ କଲେ ନିଦ ଧରୁ ନ ଥିଲା। ଲକ୍ଷ୍ମୀ ସପତ୍ନୀ ହେଲେହେଁ ଉମାର ତାହାଙ୍କ ପ୍ରତି ଲବମାତ୍ର ବିରକ୍ତି ନ ଥିଲା। ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଖାଇ ନ ପାରିଲେ ଉମା ଜଳ ଗ୍ରହଣ କରୁ ନ ଥିଲା। କିନ୍ତୁ ଉମାଠାରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବନ୍ଧ୍ୟା ଦୋଷ ଥିଲା। ତାହାର ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟହେତୁ କିମ୍ବା ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କର ସୌଭାଗ୍ୟ ହେତୁ ଉମାର ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର ପୁତ୍ର କି କନ୍ୟା ଜନ୍ମିଲା ନାହିଁ। ସୁତରାଂ ଅଗତ୍ୟା ସେ ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କର ପିଲାମାନଙ୍କୁ ନିଜର କରିବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହେଲା। ପିଲାମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ପିତାମ୍ବରକୁ ଉମା ଅତି ସ୍ନେହ କରୁଥିଲା। ସ୍ୱାଭାବିକ ସମ୍ବନ୍ଧରୁ ହେଉ କିମ୍ବା ଅନ୍ୟ କୌଣସି କାରଣରୁ ହେଉ ଉମା ପୀତାମ୍ବରଙ୍କୁ ନିଜର ଜୀବନ ପରି ମଣୁଥିଲା। ପୀତାମ୍ବରଙ୍କୁ କ୍ଷଣେ ନ ଦେଖିଲେ ସେ ଅସ୍ଥିର ହୋଇ ପଡୁଥିଲା। ପୀତାମ୍ବର ମଧ୍ୟ ସବୁବେଳେ ତାକୁ ମା, ମା ବୋଲି ଡାକୁ ଥିଲେ ଓ ନିଜର ଜନନୀ ଅପେକ୍ଷା ତାକୁ ଅଧିକ ଆଦର କରୁଥିଲେ। ପରିଶେଷରେ ପୀତାମ୍ବରଙ୍କୁ ନିଜର ପୁଅ ବୋଲି ଉମା ସମସ୍ତଙ୍କ ପାଖରେ ପ୍ରକାଶ କଲା।

୪ର୍ଥ ପରିଚ୍ଛେଦ।

(ନବଘନ ପାତ୍ର)

'ପିଶୁନଃ ପୁନର୍ଦ୍ରବ୍ୟ ଗର୍ବିତୋ ଦୁଷ୍କରଃ ଖଳୁ ପରିଣାମ ଦାରୁଣଃ'
(ମୃଚ୍ଛକଟିକ)

ନବଘନ ପାତ୍ର ଜାତିରେ ମହାନାୟକ ବୋଲି ପରିଚୟ ଦିଅନ୍ତି। ବହୁତ ସ୍ଥାନରେ ପ୍ରକାଶ କରନ୍ତି ଯେ ଜମିଦାର ଗୋଲାମ୍ବର ତାହାଙ୍କର ବନ୍ଧୁ। ନବଘନଙ୍କ ଘର ଗୌରୀ ପଟ୍ଟଣା ଗ୍ରାମରେ। ଜମିଦାରଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ତାହାଙ୍କର ପ୍ରଗାଢ଼ ବନ୍ଧୁ ଭାବ ଗୁଳୁଥାଏ। ନବଘନଙ୍କ ପିତା ବ୍ୟବସାୟ କରି ବହୁତ ଧନ ସମ୍ପତ୍ତି କରିଥିଲେ ଓ ବୃଦ୍ଧ ବୟସରେ କେତେକ ଭୂସମ୍ପତ୍ତି ମଧ୍ୟ କରିଥିଲେ। କେତେକ ମହାଜନୀ କାରବାର ଗୁଳୁଥିଲା। ପିତାଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ନବଘନ ଜଣେ ଧନୀ ସନ୍ତାନ ବୋଲି ପରିଚିତ ହେଲେ। ନବଘନଙ୍କର ଏକମାତ୍ର ପୁତ୍ର। ସେ ମଧ୍ୟ ବଡ଼ ହସାଖୁସି ଲୋକ। ନବଘନ ଧନକୁ ବଡ଼ ଚିହ୍ନୁଥିଲେ। ଫଳତଃ ଦେଖା ଯାଉଥିଲା ଧନ ତାହାଙ୍କର ଜୀବନରୁ ଅଧିକ ଥିଲା। ଘରେ ଖର୍ଚ୍ଚଠାରୁ ବହୁତ କମାଇ ଦେଇଥିଲେ। ମହାଜନୀଦ୍ୱାରା କିପରି ଧନ ବୃଦ୍ଧି ହେବ ସେହି ଚିନ୍ତାରେ ସେ ବିଭୋର ବ୍ୟସ୍ତ ଥିଲେ। କିଛିଦିନ ପରେ ଅଧିକ ଅର୍ଥ ହେବାପାଇଁ ବହୁତଲୋକଙ୍କର ପରାମର୍ଶରେ ଅଫିମ ପ୍ରଭୃତି ମାଦକ ଦ୍ରବ୍ୟର ବ୍ୟବସାୟ କଲେ। ତାହାଙ୍କର ପାରିବାରିକ ବ୍ୟୟ ଉତ୍ତମ ଶୃଙ୍ଖଳାରେ ଗୁଳୁଥିଲା। ଅର୍ଥ ପ୍ରତି ଅଧିକ ଆସକ୍ତ ଥିବାରୁ ଖାତକମାନଙ୍କୁ ଦହଗଞ୍ଜ କରି ଅନ୍ୟାୟରେ ବହୁତ ତଣ୍ଟି ନେଉଥିଲେ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଗ୍ରାମର ଜମିଦାରଙ୍କ ସଂଙ୍ଗେ ତାହାଙ୍କର ସବୁବେଳେ କାରବାର ଚାଲୁଥାଏ । ଗାଲାମ୍ବର ନବଘନଙ୍କଠାରୁ କିଛି କିଛି ଅର୍ଥ ନେଇ ବିନା ସୁଧରେ ପରିଶୋଧ କରନ୍ତି । କେବେ କେବେ ରାଜସ୍ୱରେ ମଜୁରି ଦିଅନ୍ତି । ସୁଧ ନ ପାଇବାରୁ ନବଘନ ମନେ ମନେ ବିରକ୍ତ ହେଲେମଧ୍ୟ ବନ୍ଧୁ ଓ ଜମିଦାର ଭାବରେ କିଛି ପ୍ରକାଶ କରି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ବର୍ଷେ ରାଜସ୍ୱ ଅଦାୟରେ ଅସୁବିଧା ହେବାରୁ ଗାଲାମ୍ବର କେତକ ମୁଦ୍ରା ନବଘନଙ୍କଠାରୁ ଅଣି ରାଜସ୍ୱ ଦାଖଲ କଲେ । ସେ ଧାର ପରିଶୋଧ କରିବାକୁ ଗାଲାମ୍ବର ବହୁତ ବିଳମ୍ବ କଲେ । ନବଘନ ମୋହବଶରେ କିଛି କହି ନ ପାରି ମନେ ମନେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଚିନ୍ତିତ ଓ ବିରକ୍ତ ହେଲେ । ଭାବିଲେ ଅନେକଗୁଡ଼ାଏ ମୁଦ୍ରା, ଅନ୍ୟକୁ ଦେଇଥିଲେ ବହୁତ ସୁଧ ପାଇଥାଆନ୍ତି । ଜମିଦାର ବୋଲି କିଛି କହି ହେଉ ନାହିଁ । ଯାହାହେଉ ଆଜି ଗୃହମାସ ଗୃହିଁ ବାହାରେ ବାହାରେ ମୋର ପାଉଣାତକ ଅଦାୟ କରିନେବ ତଦ୍ଦ୍ୱାରା ସୁଧ ମଧ୍ୟ କିଛି ମିଳିବ । ଏହିପରି ସ୍ଥିରକରି ରାଜସ୍ୱ ଅଦାୟ ନିମନ୍ତେ ଜମିଦାରଙ୍କ ଦସ୍ତଖତରେ ପାଇତ ଦେଇ ବହୁତ ଅର୍ଥ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କଠାରୁ ଅସୁଲ କରିନେଲେ । ଜମିଦାର ଏ ଘଟଣା ସବୁ ଶୁଣି ଅତ୍ୟନ୍ତ ବିରକ୍ତ ହେଲେ । କ୍ରୋଧରେ ନବଘନଙ୍କୁ କିଛି ନ କହି ନିଜ କର୍ମଚାରୀମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ପରାମର୍ଶ କରି ସ୍ଥିର କଲେ ଯେ ନବଘନ ଅମ୍ଭ ସଙ୍ଗେ ଯେପରି ପ୍ରତାରଣା କରିଅଛି, ଆମ୍ଭେ ତାହା ସଙ୍ଗେ ସେହିପରି ବ୍ୟବହାର କରିବା । ସେପରି ଦୁଷ୍ଟଲୋକ ସଙ୍ଗେ କିଛି ସମ୍ବନ୍ଧ ରଖିବା ଭଲ ନୁହେ । ସେ ଧନୀ ହେଲେମଧ୍ୟ ଆମ୍ଭର ପ୍ରଜା । ଆମ୍ଭେ ଇଚ୍ଛାକଲେ ତାହାର କି ଅନିଷ୍ଟ ନ ହେବ ? ଆମ୍ଭେ ତାହାଠାରୁ ପ୍ରକୃତ ଅନେକ ଅର୍ଥ ପାଇଅଛୁଁ । ସୁତରାଂ ତାହା ବିରୁଦ୍ଧରେ ରାଜକଚେରିରେ କିଛି କରିବା ଭଲନୁହେ । ପ୍ରତାରଣାଦ୍ୱାରା ତାହାକୁ ଶିକ୍ଷା ଦିଆଯିବ ।

ନବଘନ ଜମିଦାର କଚେରିରେ ନିଜର ରାଜସ୍ୱ ଦାଖଲ କଲେମଧ୍ୟ କର୍ମଚାରୀମାନେ ତାହାକୁ ଅଦାୟ ନ ଦେଇ ନାଲିସ କରି ସୁଧ ସହିତ ପୁନର୍ବାର ଅସୁଲ କଲେ । ପ୍ରଜାମାନଙ୍କୁ କୁଶିକ୍ଷା ଦେଇ ନବଘନଙ୍କର ମହାଜନରେ ବହୁତ ବିଘ୍ନଜାତ କଲେ । ଅନେକ ମୁଦ୍ରା ଖାତକମାନଙ୍କଠାରେ ବୁଡ଼ିଗଲା । ନବଘନ ଜମିଦାରଙ୍କର ସମସ୍ତ ଚିନ୍ତାନ୍ତ ବୁଦ୍ଧିପାଇ ଅତ୍ୟନ୍ତ ବିରକ୍ତ ହେଲେ । ତାହାଙ୍କର ଅନିଷ୍ଟ କରିବା ପାଇଁ ମନେ ମନେ ଦୃଢ଼ସଙ୍କଳ୍ପ କଲେ ଓ ନିଜର ପୁତ୍ରକୁ ମଧ୍ୟ ବାରମ୍ବାର ଡାକିତ କରିଦେଲେ । ସେହି ଦିନଠାରୁ ନବଘନ ଓ ଗାଲାମ୍ବରଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସାତ ସମୁଦ୍ରଅନ୍ତର ହେଲା । ପରସ୍ପରର ସାକ୍ଷାତ ହେବା ଅତି ଅସମ୍ଭବ ହୋଇ ଉଠିଲା । ଅର୍ଥ ଯଥାର୍ଥରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ସଦ୍‌ଭାବର ବିରୋଧୀ । ମନୁଷ୍ୟ ଅର୍ଥର ବଶୀଭୂତ ହେଲେ ଧର୍ମଭାବ ଓ ବନ୍ଧୁଭାବ ପ୍ରଭୃତି ନିଜେ ନିଜେ ସ୍ଥାନାନ୍ତରିତ ହୁଏ, ଏହି କାରଣରୁ ଅର୍ଥର ଲଘିମା ବୁଝିପାରି ସାଧୁଜନମାନେ ସ୍ୱତଃ ବନରେ ବାସ କରିଅଛନ୍ତି । ଅର୍ଥର ପ୍ରଲୋଭନରେ ମନୁଷ୍ୟ ସକଳପ୍ରକାର କୁକର୍ମ କରିବାକୁ ଲବମାତ୍ର କୁଣ୍ଠିତ ହୁଏ ନାହିଁ । ମନୁଷ୍ୟଗଣ ଅର୍ଜନ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛାକଲେ ଅର୍ଥର ଅତରକ୍ତ ଲାଳସାରୁ ଦୂରରେ ରହିବାକୁ ହେବ । ବର୍ତ୍ତମାନ ସେହି ଅର୍ଥଯୋଗୁଁ ଗାଲାମ୍ବର ଓ ନବଘନଙ୍କର ବନ୍ଧୁତାର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଦୁର୍ଗତିଭୂତ ହେଲା । ହୃଦୟରେ କେବଳ ଉପମାନଙ୍କର ଜ୍ୱାଳା ଜ୍ୱଳିଲା ।

କିଛିଦିନ ପରେ ନବଘନ ଶୁଣି ପାରିଲେ ଯେ ଜମିଦାର ତରଫରୁ ନିଜର ଘରଗୁଡ଼ିକ ଯୋଡ଼ି ଦେବାପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତାବ ଚାଲିଅଛି । ସେହି ଭାବରେ ସେ ଅନ୍ୟ ଗ୍ରାମରେ ବାସ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛାକଲେ । ଗୌରୀ ପଟଣାର ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ଗୋଟିଏ ଗ୍ରାମରେ ଖଣ୍ଡିଏ ଜମି କିଣି ସେଠାରେ ଘର ନିର୍ମାଣ କଲେ । ସେହି ସ୍ଥାନକୁ ଚାଲାଇ ଯାଇ ଜମିଦାର ବଂଶର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଉଚ୍ଛେଦ ସାଧନ ପାଇଁ ବିନା ସ୍ୱତ ଉପାୟ ଚିନ୍ତାକଲେ ।

(କ୍ରମଶଃ)

ଶ୍ରୀନବକିଶୋର ମହାନ୍ତି ।

ଶ୍ରୀ ରାମକୃଷ୍ଣ ଉପଦେଶାମୃତ ।

(୨ୟ ସ୍ୱାଧ୍ୟାୟ ଉତ୍ତର)

୩୩୨ । କୁମ୍ଭାରମାନେ ହାଣ୍ଡି ଶୁଖାଇବା ପାଇଁ ଖରାରେ ରଖନ୍ତି । ତାହା ମଧ୍ୟରେ ଶୁଖିଲା ହାଣ୍ଡି ଥାଏ ଏବଂ କଞ୍ଚା ହାଣ୍ଡି ବି ଥାଏ ? ଗାଈ ଗୋରୁ ଚାଲିଗଲେ କେତେକ ହାଣ୍ଡି ଭାଙ୍ଗିଯାଏ । ଶୁଖିଲା ହାଣ୍ଡି ଭାଙ୍ଗିଗଲେ କୁମ୍ଭାର ସେଗୁଡ଼ିକ ଫିଙ୍ଗାଇ ଦିଏ, ତାହାଦ୍ୱାରା ଆଉ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ହୁଏ ନାହିଁ, କଞ୍ଚା ହାଣ୍ଡି ଭାଙ୍ଗିଲେ, କୁମ୍ଭାର ସେଗୁଡ଼ିକ ପୁଣି ଜଳ ; ନେଇ ଚକରେ ପକାଇ ପୁଣି ନୂତନ ହାଣ୍ଡି ପ୍ରସ୍ତୁତ କରେ । ସୁତରାଂ ଯେତେବେଳଯାଏ ଈଶ୍ୱର ଦର୍ଶନ ହୋଇ ନାହିଁ, ସେତେ-ବେଳଯାଏ କୁମ୍ଭାର ହାତରେ ପଡ଼ିବାକୁ ହେବ—ଅର୍ଥାତ୍ ଏହି ସଂସାରକୁ ପୁଣି ଫୁଲି ବୁଲି ଆସିବାକୁ ହେବ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଏଠାରେ ହାଣ୍ଡିର ଶ୍ୱେତାବସ୍ଥାକୁ ମାନବର ଈଶ୍ୱର ଦର୍ଶନ ପରେ ଯେଉଁ ଅବସ୍ଥା ହୁଏ, ତାହା ସହିତ ତୁଳନା କରାଯାଇ ଅଛି ଏବଂ ହାଣ୍ଡିର କଳା ରହିବା ଅବସ୍ଥାକୁ ମାନବର ଅପରିପକ୍ୱାବସ୍ଥା ବା ଈଶ୍ୱର ଦର୍ଶନ ହୋଇ ନ ଥିବା ଅବସ୍ଥା ସହିତ ତୁଳନା କରା ଯାଇଅଛି । ହାଣ୍ଡି ଶୁଖିଯିବା ପରେ ଭଙ୍ଗିଗଲେ କୁମ୍ଭାର ତାହାକୁ ଯେପରି ଅଉ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଲଗାଇ ନ ପାରି ଫୋପାଡ଼ି ଦିଏ, ମନୁଷ୍ୟ ମଧ୍ୟ ଈଶ୍ୱର ଦର୍ଶନ ପରେ ଦେହ ତ୍ୟାଗ କଲେ ଅଉ ତାହାକୁ ଦେହ ଧାରଣ କରିବାକୁ ପଡ଼େ ନାହିଁ । କଳା ହାଣ୍ଡି ଭଙ୍ଗିଗଲେ କୁମ୍ଭାର ଯେପରି ପୁଣି ତାହାକୁ ଆପଣା ଚକରେ ପକାଇ ତିଆରି କରେ, ମନୁଷ୍ୟ ମଧ୍ୟ ଭଗବତ୍ ଦର୍ଶନ ନ କରି କଳା ଅବସ୍ଥାରେ ମରିଗଲେ ତାହାକୁ ପୁଣି ନବଦେହ ଧାରଣ କରି ଏହି ସଂସାରକୁ ଆସିବାକୁ ହୁଏ । ତେବେ ଏଠାରେ ଦେଖା ଯାଉଅଛି ଯେ ଈଶ୍ୱର-ଦର୍ଶନ ବ୍ୟତୀତ ଜୀବର ଆଉ ଗତି ମୁକ୍ତି ନାହିଁ ।

୩୩୩ । ସିଦ୍ଧା ଧାନ ଯୋଡ଼ିଲେ କଣ ହେବ ? ଆଉ ଗଛ ହୁଏ ନାହିଁ ! ମନୁଷ୍ୟ ଜ୍ଞାନାଗ୍ନିରେ ସିଦ୍ଧହେଲେ-ଆଉ ନୂତନ ହୋଇ ସୃଷ୍ଟି ହୁଏ ନାହିଁ, ସେ ମୁକ୍ତ ହୋଇଯାଏ ।

କି ସୁନ୍ଦର ଉପମା ! ବାସ୍ତବିକ ଯେ ଜ୍ଞାନରୂପ ଅଗ୍ନିରେ ସିଦ୍ଧ ହୁଏ, ତାହାକୁ ଆଉ ଏ ସଂସାରକୁ ଆସିବାକୁ ହେବ କାହିଁକି ? ସଂସାରକୁ ଆସିବା ଅର୍ଥ ଆଖିବୁଜା ହୋଇ 'ଗ୍ରେର ଗ୍ରେର ଜା' ଖେଳିବା । ଯେ ଚୁଡ଼ି ଅଣୀକ ଛୁଇଁ ଗ୍ରେର ହେବା କି କଷ୍ଟ ଜାଣି ପାରିଛି ଅର୍ଥାତ୍ ସେ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଜ୍ଞାନଲାଭ କରିଛି, ସେ ପୁଣି ଗ୍ରେର କାହିଁ ସାଜିବ ? ପୁଣି ଯଦି ଗ୍ରେର ନ ସାଜେ ତେବେ ମହାମାୟାଙ୍କର କ୍ରୀଡ଼ାନକ ହେବ କିପରି ? ଏବଂ ଯଦି ସେ ମହାମାୟାଙ୍କର ଖେଳାର ସାମଗ୍ରୀ ନୋହନ୍ତି, ତେବେ ମହାମାୟା ତାହାକୁ ଅପଣାର ମାୟାର ସଂସାରକୁ ଅଣିବେ ବା କାହିଁକି ? ପ୍ରକୃତରେ ଧାନ ସିଦ୍ଧିଲେ ଅଉ ଗଛ ହୁଏ ନାହିଁ । ମନୁଷ୍ୟ ସିଦ୍ଧ ହୋଇଗଲେ ଅଉ ସଂସାରକ୍ଷେତ୍ରରେ ଅଙ୍କୁରିତ ହୁଏ ନାହିଁ—ଅର୍ଥାତ୍ ପୁନଃ ପୁନଃ ଜନ୍ମ ଗ୍ରହଣ କରେ ନାହିଁ—ମୁକ୍ତି ଲାଭ କରେ ।

୩୩୪ । 'ମୋର ଜନନ୍ତ' 'ମୋର ଜନନ୍ତ' କର କୌଣସି ପଦାର୍ଥକୁ ଭଲ ପାଇବାର ନାମ ମାୟା ।
ମାୟା ଓ ଦୟା । ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଭଲ ପାଇବାର ନାମ ଦୟା ।

ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଭଲ ପାଇବା ଦୟାରୁ ହୁଏ, ଭକ୍ତିରୁ ହୁଏ । ମାୟାରେ ମନୁଷ୍ୟ ବଦ୍ଧ ହୋଇଯାଏ, ଭଗବାନଙ୍କଠାରୁ ବିମୁଖ ହୁଏ । ଦୟାରୁ ଈଶ୍ୱର ଲାଭ ହୁଏ । ଶୁକଦେବ ନାରଦ ପ୍ରଭୃତି ଦୟା ରଖିଥିଲେ ।

ପ୍ରଭୁ ରାମକୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ଦୟାର ଅବତାର କହିଥାଉଁ । ତାହାର କାରଣ ଏହି ଯେ ଜାତି ଧର୍ମ ଦେଶ ନିର୍ବିଶେଷରେ ଯେ ଯେତେବେଳେ ତାହାଙ୍କ ନିକଟରେ ଆପଣାର ଦୁଃଖ ଜ୍ଞାପନ କରି ଅଛି, ପ୍ରଭୁ ସେତେବେଳେ ତାହାପାଇଁ ଆନ୍ତରିକ ଭାବରେ ସହାନୁଭୂତି ପ୍ରଦର୍ଶନ କରି ଅଛନ୍ତି ଏବଂ ତାହାର ଦୁଃଖରେ ଦୁଃଖିତ ହୋଇ ଅଛନ୍ତି । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ପିତା ମାତାମାନେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଯେତେ 'ଦୟାଳୁ' ହେଉନ୍ତୁ— ଆମ୍ଭେମାନେ ସେଠାରେ 'ଦୟାଳୁ' ଶବ୍ଦ ବ୍ୟବହାର ନ କରି 'ମୟାଳୁ' ଶବ୍ଦ ବ୍ୟବହାର କରିପାରୁଁ । କାରଣ ନିଜ ସନ୍ତାନର ଦୁଃଖ ଦେଖି ପିତାମାତାର ଯେପରି ପ୍ରାଣ କାନ୍ଦେ, ଅନ୍ୟର ସନ୍ତାନ ସନ୍ତତିର ଦୁଃଖ ଦେଖି ସେପରି କାନ୍ଦେ ନାହିଁ । ସ୍ୱନାମ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ପୁରୁଷମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଦୟାର ଅଭାବ ଦେଖିଥାଉଁ । ଈଶ୍ୱରଚନ୍ଦ୍ର ବିଦ୍ୟାସାଗର ତାହାର ଅନ୍ୟତମ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ । ହୃଦୟ ପରକ ଏବଂ ପରଦୁଃଖ କାତର ନ ହେଲେ ସ୍ୱାର୍ଥପର ହୃଦୟକୁ ଦୟା ଆସେ ନାହିଁ । ଦୟା ଐଶ୍ୱରିକ—ଏହା ଈଶ୍ୱର-ପରାୟଣ ଲୋକ-ହୃଦୟରେ ରାଜତ୍ୱ କରେ । ସେହି ମର୍ମରେ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ କବି ଶେକ୍ସପିୟର ମଧ୍ୟ କହିଅଛନ୍ତି !

ଦୟା ଯେପରି ମନୁଷ୍ୟକୁ ଉଦାର କରେ, ମାୟା ସେହିପରି ସଙ୍କୀର୍ଣ୍ଣ କରିଦିଏ । ଦୟାକୁ ସମୁଦ୍ର ସହିତ ଏବଂ ମାୟାକୁ କୂପ ସହିତ ତୁଳନା କରାଯାଇ ପାରେ । ଉଭୟ ଏକ ପଦାର୍ଥ । କିନ୍ତୁ ଦୟା ଯେପରି ଅସୀମ, ମାୟା ସେହିପରି ସସୀମ । (କ୍ରମଶଃ)

ଶ୍ରୀ କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ସେନଗୁପ୍ତ ।

PRINTED BY B. S. DAS, MUKUR PRESS, CUTTACK.

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୁକୁର ଗ୍ରାହକମାନଙ୍କର

ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ସୁଯୋଗ !

ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ରାମକୃଷ୍ଣ ଉପଦେଶାମୃତ ଦ୍ୱିତୀୟ ଭାଗ ପ୍ରଥମ ଖଣ୍ଡ କେବଳ ମୁକୁର ଗ୍ରାହକମାନେ ୫ ୦ ୟ ପରିବର୍ତ୍ତେ ୩ ୦ ।୵ରେ ପାଇ ପାରିବେ । ପୁସ୍ତକଖଣ୍ଡିକ ଯେପରି ସୁନ୍ଦର ଚିତ୍ର ସମ୍ବଳିତ, ସୁନ୍ଦର କାଳିକ ଓ ମୁଦ୍ରଣଯୁକ୍ତ, ସେହିପରି ବିଶଦ ବ୍ୟାଖ୍ୟା ସମ୍ବଳିତ, ପ୍ରୋତ୍ସାହ ସଂଯୁକ୍ତ ଏବଂ ଅନ୍ୟୂନ ଏକଶତ ପୃଷ୍ଠାରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ।

ମୁକୁର ଗ୍ରାହକମାନଙ୍କର ଏକମାତ୍ର ପ୍ରାପ୍ତିସ୍ଥଳ ;—

ଶ୍ରୀ କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ସେନରୁସ୍ତ ବି. ଏ.
ଗ ହେଦୋବାଦନାଳ,
ବଡ଼ଜାଗୀର ପୋଃ ଅଃ—କଟକ ।

ମୁକୁର ପୁସ୍ତକାଳୟ ।

ଚୌଧୁରୀବଜାର, କଟକ ।

ସିଦ୍ଧାନ୍ତଦର୍ପଣ—(ମହାମହୋପାଧ୍ୟାୟ ଶ୍ରୀ ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର ଝା ସାମନ୍ତଙ୍କ କୃତ ଜ୍ୟୋତିଷ ଗ୍ରନ୍ଥ)

ମୁକ୍ତ ୫ ଟ ଟ୍ଟ ; ମୁକୁର ଗ୍ରାହକମାନଙ୍କ ପାଇଁ ୫ ୧୯

Presidential Address	୫ ୦ ୵
ସତ୍ୟ ଶିଶୁଚର୍ଚ୍ଚମାଳା	୫ ୦ ୴

ହରିଭକ୍ତିଚନ୍ଦ୍ରୋଦୟ (ଭକ୍ତିଗ୍ରନ୍ଥ) ୫ ୦ ୟ

ବାରବାଟୀ ଦୁର୍ଗ	୫ ୦ ।୵
ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ଭକ୍ତ ସଦ୍ଭକ୍ତା (ଭକ୍ତିଗ୍ରନ୍ଥ)	୫ ୦ ୟ

ବୃଦ୍ଧ କବି ଶ୍ରୀ ଫକୀରମୋହନ ସେନାପତିଙ୍କ ପ୍ରଣୀତ—

ଧୂଳି	୫ ୦ ୵
ଉପହାର	୫ ୦ ।
ରାଗିଣୀ ଅଜନ୍ତା (ଗଳ୍ପ)	୫ ୦ ୵
ମୁନିଋଷିକୋଭିଦ (ଗଳ୍ପ)	୫ ୦ ୵୨
ଫୁଲବଉଲବେଣୀ (ବାଲକପ୍ରୀତ ପଦ୍ୟନାଟକ)	୫ ୦ ।/
ସୁଲକ୍ଷଣା—(ଅଭିନବ ସାମନ୍ତସିଂହାର କୃତ)	୫ ୦ ୵
ବାଣୀ (ଶ୍ରୀ ଜୀବନବନ୍ଧୁ କାବ୍ୟବିନୋଦ ପ୍ରଣୀତ)	୫ ୦ ୵
ଅଭୁକ୍ତ ଅଦର୍ଶ—(ପ୍ରହସନ)	୫ ୦ ୵
ଅଶ୍ରୁବିକିରଣ ...	୫ ୦ ୵
ଶାନ୍ତ ସଭା (କାବ୍ୟଗ୍ରନ୍ଥ)	୫ ୦ ୵
ବୁଦ୍ଧବଧ ନାଟକ (ଜଗନ୍ନାଥ ପଣ୍ଡା)	୫ ୦ ।/
ପୈଶାଚିକକାଣ୍ଡ (ଐତିହାସିକ ଚିତ୍ର)	୫ ୦ ୵

ନୋଟିସ ।

ଏତଦ୍ଦ୍ୱାରା ମହାଗ୍ରଳା, ଗଳା, ଉତ୍ତମ୍ଭାନ୍ତ୍ରବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କୁ ଜଣାଇ ଦିଆଯାଉଅଛି ଯେ । ଚ । ଜଟକ ଦ୍ୱ ଓ ଯାଯପୁର । ପ୍ର । ବରୁଆଁ । ମୌ । ଉଦ୍ଦସ୍ତ୍ରୁ ଜା । କାମ ନାଉଣିଆରେ ମଠ କରି ରହିଥିବା ଗୋସ୍ୱାମୀ ମହନ୍ତ ଶ୍ରୀ ରାମସ୍ୱରୂପ ଦାସ ମହାଗ୍ରଳ ଜଣେ ମହାପୁରୁଷ ଓ ପରୋପକାରୀ ଥିଲେ । ଉକ୍ତ ମହାପୁରୁଷଙ୍କଠାରୁ ଲୋକେ ଔଷଧାଦି ନେଇ ନାନାପ୍ରକାର ରୋଗମାନଙ୍କରୁ ମୁକ୍ତିଲାଭ କରୁଥିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଉକ୍ତ ମହାପୁରୁଷ ସ୍ୱର୍ଗ ପ୍ରାପ୍ତ ହେବାରୁ ତାହାଙ୍କର ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ଶିଷ୍ୟ ମହନ୍ତ ଶ୍ରୀ ଭରତ ଦାସ ମହାଗ୍ରଳ ଉକ୍ତ ଔଷଧାଦି କିମ୍ବା ଦୁର୍ଲ୍ଲଭସ୍ୱରୂପ ଜଡ଼ୀବୁଟି ଦ୍ୱାରା ଦୁଃଖୀ ଲୋକମାନଙ୍କର ଉପକାର କରୁଅଛନ୍ତି ଏବଂ ଉକ୍ତ ମହାପୁରୁଷଙ୍କ ନିକଟରେ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ, ରୌପ୍ୟ, ପାରଦ ପ୍ରଭୃତି ସବୁପ୍ରକାର ଭସ୍ମ, ମୋଦକ ସର୍ବଦା ପ୍ରସ୍ତୁତ ଥାଏ । ଯେଉଁ ମହାଶୟମାନଙ୍କର ଯେ କୌଣସି ଔଷଧର ଦରକାର ହେବ କିମ୍ବା କୌଣସି ବିଷୟ ଜାଣିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରନ୍ତି ତାହାହେଲେ ଉକ୍ତ ମହାଶୟମାନେ ଏହି ମହାପୁରୁଷଙ୍କ ନିକଟକୁ ପତ୍ର ପଠାଇଲେ ସମସ୍ତ ବିଷୟ ବୁଝିପାରିବେ ଏବଂ କେହି ଯଦି ମହାପୁରୁଷଙ୍କ ସହିତ ସାକ୍ଷାତ୍ କରିବାକୁ ଚାହାନ୍ତି ତେବେ ତାଙ୍କ ନିକଟକୁ ଗୁପ୍ତ ପଠାଇଲେ ମହାପୁରୁଷ ଯାଇପାରନ୍ତି । ଇତି

ଠିକଣା ।—

ମହନ୍ତ ଶ୍ରୀ ଭରତ ଦାସ ମହାଗ୍ରଳ ମହାପୁରୁଷ
। ମୁ । ମୃଣାଳ
। ପୋ । କୋଇର
। ଜି । ସୁନ୍ଦର
। ଜି । କଟକ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟରେ ନବଦୂତ ।

ଉତ୍କଳ ମହିଳା ସମ୍ପାଦିତ ଏକମାତ୍ର ମାସିକ ପତ୍ରିକା

ଉତ୍କଳ ମହିଳାମାନଙ୍କର ଲେଖନୀ ନିଃସୃତ ସୁକୋମଳ ବାଳକବାଳିକାମାନଙ୍କର

ପାଠୋପଯୋଗୀ; ସୁଲଳିତ ଗଦ୍ୟ ପଦ୍ୟାଦି ସମ୍ବଳିତ, ସଚିତ୍ର

ଶିକ୍ଷା-ଦର୍ପଣ ।

ମାସିକ ପତ୍ରିକା ।

ଉତ୍କଳର ଖ୍ୟାତନାମା ସାହିତ୍ୟ ରଥୀ ଓ ବରିଷ୍ଠ ସାପ୍ତାହିକ

ପତ୍ରିକାମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ପ୍ରଶଂସିତ ।

ସୁନ୍ଦର ଅଇଭରି (**IVORY**) କାଗଜ ଏବଂ ସୁନ୍ଦର କାଳିରେ ଛପା ।

ମୂଲ୍ୟ—ଅତି ସୁଲଭ ।

ଅଗ୍ରିମ ବାର୍ଷିକ ମୂଲ୍ୟ ୫ ୧୫ ; ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ନିମିତ୍ତ ୫ ୧।

ପତ୍ର ଲେଖି ଶୀଘ୍ର ଗ୍ରାହକ ହେଉନ୍ତୁ ।

ନିମ୍ନଲିଖିତ ଠିକଣାରେ ପତ୍ର ଲେଖିବେ—ମ୍ୟାନେଜର "ଶିକ୍ଷାଦର୍ପଣ"

ଶ୍ରୀମତୀ ବସନ୍ତକୁମାରୀ ଦେଇ,
ସମ୍ପାଦିକା ।

ବାଙ୍କାବଜାର
ପୋଃଅଃ ଶୁଦ୍ଧଗଡ଼ିଚୌକ,
କଟକ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

REGISTERED NO. D. 28

ମାଘ, ୧୩୨୪ ।

ମୁକୁର

ମାସିକ ପତ୍ର ।

ଶ୍ରୀ ବ୍ରଜସୁନ୍ଦର ଦାସ,

ସମ୍ପାଦକ ।

PRINTED AND PUBLISHED BY B. S. DAS, MUKUR PRESS, CUTTACK, 1917.

Digitized by srujanika@gmail.com

ପ୍ରବନ୍ଧସମୂହର ମତାମତ ଏବଂ ଲେଖକମାନେ ଦାୟୀ।

ସୂଚୀ।

ବିଷୟ।	ଲେଖକମାନଙ୍କର ନାମ।	ପୃଷ୍ଠାଙ୍କ।
୧। ବନ୍ଦୀ ଅଜମଲେ (ପଦ୍ୟ)	ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଶ୍ରୀ ଗୋବିନ୍ଦ ମହାନ୍ତି କାବ୍ୟରତ୍ନ	୨୧୭
୨। ପ୍ରାଚୀନ ଜହ୍ନ	ଶ୍ରୀ ଜୟଦେବ ସିଂହ	
୩। ସୁବଳମଠ (ଚିତ୍ର)	ଶ୍ରୀ ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର ମହାନ୍ତି	
୪। ବେଦନା (ପଦ୍ୟ)	ଶ୍ରୀଜଳ ଦାସ	୨୨୭
୫। ଦୁଇଭଗ୍ନୀ (ଉପନ୍ୟାସ)	ଶ୍ରୀ ମନୋଜ ବନ୍ଧୁଲ ସେଠ	୨୨୮
୬। ଅପୂର୍ବ ବଳୟ (ଉପନ୍ୟାସ)	ଶ୍ରୀ ଭକ୍ତଗୋର ମହାନ୍ତି	୨୩୫
୭। ଉଚ୍ଛା	ଶ୍ରୀ—	
୮। ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ମଧୁସୂଦନ ଦାସଙ୍କ ଶ୍ରାଦ୍ଧ ସଭା ଉପଲକ୍ଷେ (ପଦ୍ୟ)	ଶ୍ରୀ ବ୍ରଜସୁନ୍ଦର ପାଣିଗ୍ରହୀ	୨୩୭
୯। ଅଭାଗେ ଅସ୍ତେକ (ଉପନ୍ୟାସ)	ଶ୍ରୀ ଗୋବିନ୍ଦ ମହାନ୍ତି କାବ୍ୟରତ୍ନ	୨୩୭

ମୁକୁର—ପ୍ରେସରେ ଓଡ଼ିଆ, ଚଟଳା, ଦେବନାଗରୀ ଓ ଇଂରାଜୀ ଅକ୍ଷରରେ ବହି, ଚେକ, କାର୍ଡ଼, ନିମନ୍ତ୍ରଣପତ୍ର ପ୍ରଭୃତି ସୁନ୍ଦର ଓ ସୁଲଭ ମୂଲ୍ୟରେ ଛପାହୁଏ। ଏଠାକୁ ସବୁପ୍ରକାର ପୁସ୍ତକ ଓ କାଗଜ ପ୍ରଭୃତିର ଅଡ଼ର ପଠାଇଲେ ଭିଃ ପିଃ ଯୋଗେ ପଠାଯାଏ।

ମୁକୁର—ବିଜ୍ଞାପନ ଦିଆଇବା ସର୍ତ୍ତ;—

ଏକଥର ପାଇଁ—ଅର୍ଦ୍ଧ ସ୍ତମ୍ଭ ରୁ ୧ ଟଙ୍କା, ଏକ ସ୍ତମ୍ଭ ରୁ ୨ ଟଙ୍କା, ପୂର୍ଣ୍ଣ ଏକ ପୃଷ୍ଠା ରୁ ୫ ଟଙ୍କା। ଏକ ବର୍ଷ ପାଇଁ ସଥାକ୍ରମେ ୧୦ ଟଙ୍କା, ୧୮ ଟଙ୍କା ଏବଂ ୨୨ ଟଙ୍କା। ବିଜ୍ଞାପନର ମୂଲ୍ୟ ବିଜ୍ଞାପନର ସହିତ ନ ପଠାଇଲେ ବିଜ୍ଞାପନ ଛପା ହେବ ନାହିଁ।

ମୁକୁର—ବିଜ୍ଞପ୍ତିମାଳିକା।

୧—ମୁକୁର ପ୍ରତିମାସର ଶେଷ ସପ୍ତାହରେ ନିୟମିତରୂପେ ପ୍ରକାଶିତ ହେବ।

୨—ମୁକୁର ଅଗ୍ରୀମ ବାର୍ଷିକ ମୂଲ୍ୟ ୧ ଟଙ୍କା; ମୋଫସଲ ଗ୍ରାହକମାନଙ୍କ ଲାଗି ୧ ୮/; ପ୍ରତ୍ୟେକ ସଂଖ୍ୟାର ମୂଲ୍ୟ ୧୦/ ମାତ୍ର। କେହି ନମୁନା ଚାହିଁଲେ ଅଗ୍ରେ ମୂଲ୍ୟ ପଠାଇବେ।

୩—ଚିଠିପତ୍ର ବା ଟିକିଟ ନ ପଠାଇଲେ ଉତ୍ତର ଦିଆଯିବ ନାହିଁ।

୪—ଠେକାଣା ପରିବର୍ତ୍ତନ କଲେ ଅନୁଗ୍ରହପୂର୍ବକ ତାହା ନ ମଧ୍ୟରେ ଜଣାଇବେ ନଚେତ୍ ପତ୍ରିକା ହସ୍ତଗତ ନ ହେଲେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଦାୟୀ ନୋହୁଁ।

୫—ଗ୍ରାହକମାନେ ଚିଠି ପତ୍ର ପଠାଇଲେ ଅନୁଗ୍ରହପୂର୍ବକ ଗ୍ରାହକ ନମ୍ବର ଓ ନୂତନ ଗ୍ରାହକ "ନୂତନ" ବୋଲି ଲେଖିବେ।

ଲେଖକ ଓ ଗ୍ରାହକମାନ ପ୍ରତି।

ମୁକୁରେ ଲେଖକମାନଙ୍କ ମୌଳିକ-ପ୍ରବନ୍ଧ, ପଦ୍ୟ, ଉପନ୍ୟାସ ଓ କବିତାବଳୀ ନିମନ୍ତେ ପୃଷ୍ଠା ପ୍ରତି ୧ ଟଙ୍କା। ଅଣା ଓ ଅନୁବାଦ ବା ଅବଲମ୍ବନରେ ଲିଖିତ ବିଷୟ ପ୍ରତି ୧ ୦/ ଅଣା ହିସାବରେ ପୁରସ୍କାର ଦିଆଯିବ। ଯେଉଁମାନଙ୍କର ପ୍ରବନ୍ଧ ମୁକୁରରେ ସ୍ଥାନ ପାଇବ ସେହିମାନେ କେବଳ ପୁରସ୍କାର ପାଇବେ। ପ୍ରତ୍ୟେକ ଲେଖକ ଗ୍ରାହକ ହେବା ପ୍ରୟୋଜନ। ଲେଖକ ଗ୍ରାହକମାନଙ୍କୁ (ଗ୍ରହଣ ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା) ଅଗ୍ରୀମ ୧ ଟଙ୍କା ଦେବାକୁହେବ। ନଚେତ୍ ପୁରସ୍କାର ମିଳିବନାହିଁ। ପ୍ରବନ୍ଧମାନ ପୂର୍ବ ମାସର ଶେଷ ସପ୍ତାହରେ ହସ୍ତଗତ ହେବା ପ୍ରୟୋଜନ।

ଶ୍ରୀ ବ୍ରଜସୁନ୍ଦର ଦାସ, ସମ୍ପାଦକ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୁକୁର

୧୧ଶ ଭାଗ । } ମାଘ, ୧୩୨୪ । { ୧୦ମ ସଂଖ୍ୟା ।

ବାଣୀ ଆଗମନେ ।

ସରସରସିତ-ସୁଧା-ସୁନ୍ଦର-ସାଗରେ ହରଷିତ ସରସୀଜ-ବାସେ
ବିଶ୍ୱ ମୋହନ-ମଧୁ-ମଳୟ-ବିହାରିଣି, ଆସ ମା ମୃଦୁ ମଧୁ ଭାଷେ
ଜଗତ ଜନନି ବୀଣାପାଣି,
ରଜତ-ଧବଳ-ଭୂଷା ବାଣି ।
ଆଜ ଆସ ପରଶି ଗିରି ନଦୀ ସରସୀ ହରଷେ ଏ ବରଷକ ଶେଷେ ।
ହସି ଆସୁ ବସନ୍ତ ସୁମନ,
ରସି ଆସୁ ମଳୟ ପବନ ।
ଏବେ କାନେ ଯାଉ ଭସି କୋକିଳ ସଙ୍ଗୀତ ରଣି
ଜଡ଼ତ-ଜଡ଼ତା-ଜର ନାଶେ ।
ବାଜୁ ମା ବାଜଣା ଶୁଭ୍ର ଶଙ୍ଖେ,
ସଜୁ ମା ପଙ୍କଜ ହୃଦ-ପଙ୍କେ ।
ଝରି ପଡ଼ୁ ଝର ଝର ପ୍ରେମ ଅଶ୍ରୁ, ଦର ଦର
କବିବର-ଲେଖନୀ ପରଶେ ।
ମରମେ ମରମେ ତର ଗୁଞ୍ଜା,
ଜିତି ଯାଉ ଅଗତର ବ୍ୟଥା ।
ନବ ଭାବରଣେ ମାତି ଧରୁ ମନ ଦିବା ରାତି
ନବ ମନ୍ତ୍ର, ନବାଳ-ବରଷେ ।
ଶୁଣି ବୀଣା-ଝଙ୍କ-ଝଙ୍କାର,
ନାଚି ଉଠୁ ପ୍ରତି ହୃଦ-ତାର ।
ଶ୍ରବଣ-ସଙ୍ଗୀତ-ଧାରା ସରସ କରୁ ଏ ଧରା
ଅଭିନବ ସୁଧା ସ୍ନିଗ୍ଧ ରସେ ।

ଶ୍ରୀ ବଳଦେବ ମହାନ୍ତି ବିଦ୍ୟାରତ୍ନ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ପ୍ରାଚୀନ ଉତ୍କଳ ।

ସୀମା ।

ଉତ୍କଳର ସୀମା ସମ୍ବନ୍ଧେ ନାନା ତର୍କ ଉପସ୍ଥିତ ହୁଏ । ବର୍ତ୍ତମାନ ରାଜନୈତିକ ଓଡ଼ିଶା ପୁରାତନ ଉତ୍କଳର କ୍ଷୀଣ ଛାୟା ମାତ୍ର । ପୁରାତନ ଉତ୍କଳର ମସ୍ତକ ଓ ପଦ ଛେଦିତ ହୋଇ କେବଳ ଗ୍ରୀବା ରାଜନୈତିକ ଓଡ଼ିଶାରୁପରେ ପଡ଼ିଅଛି । ଏହି ବିକଳାଙ୍ଗ ଉତ୍କଳର ସୀମା କେଉଁଠାରୁ କେଉଁ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଥିଲା ଦେଖାଯାଉ । ସାଧାରଣତଃ ଲୋକ ପ୍ରବାଦରୁ ଜଣାଯାଏ ଯେ ଉତ୍କଳର ସୀମା ଗଙ୍ଗାଠାରୁ ଗୋଦାବରୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିସ୍ତୃତ ଥିଲା । ପୁରାତନ ପୁରାଣମାନଙ୍କରେ କଳିଙ୍ଗ, ଉତ୍କଳ ଓ ଉତ୍କ୍ର ନାମର ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି । ଉତ୍କଳ ସମୟରେ କଳିଙ୍ଗର ଅନ୍ତର୍ଗତ ଥିଲା, କେତେବେଳେ ବା କଳିଙ୍ଗର ବାହାରେ ଥିଲା । ନିମ୍ନଲିଖିତ କେତେଗୋଟି ପ୍ରମାଣରୁ ଉକ୍ତ ବିଷୟ ଜଣା ପଡୁଛି ;—

ଚତୁର୍ଲାଥାତ୍ର ପୂର୍ବଭାଗାତ୍ର କୃଷ୍ଣାଗାସ୍ତ୍ରଶଂ ଶିବେ
କଳିଙ୍ଗ ଦେଶ ସମ୍ପ୍ରୋକ୍ତ ରାମମାର୍ଗ ପରାଙ୍ମୁଖଃ ।
କଳିଙ୍ଗ ଦେଶମାରଭ୍ୟ ପଞ୍ଚାଶ୍ଚ ଯୋଜନଂ ଶିବେ ।
ଦକ୍ଷିଣସ୍ୟାଂ ମହେଶାନ କଳିଙ୍ଗ ପରିକୀର୍ତ୍ତିତ । (ଶକ୍ତିସଂହିତା)

ଓଡ୍ରଦେଶାଦୁତ୍ତରେ ତ କଳିଙ୍ଗୋ ବିସ୍ତୃତ ଭୁବ
ତ୍ରାଜ୍ୟଂ ହ୍ରମକେଶସ୍ୟ ସଂଗ୍ଲେକ୍ଷ୍ୟ ବିସ୍ତୃତମ୍ ।
(ଦିଗ୍ବିଜୟ ପ୍ରକାଶ)

ଏତେ କଳିଙ୍ଗାଃ କୌନ୍ତେୟ ସର୍ବ ବୈତରଣୀ ନଦୀ
ସର୍ବାଃସଜ୍ଜତ ଧର୍ମୋଽପି ଦେବାସ୍ତ୍ରାରେଣମେତ୍ୟବୈ । (ମହାଭାରତ)

କଳିଙ୍ଗଦେଶ ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟ ପ୍ରଦେଶରେ ଅବସ୍ଥିତ । ଭରତ ମାତୁଳାଳୟକୁ ଯିବା ଅସିବା ବେଳେ କଳିଙ୍ଗ ବାଟେ ଯାଇଥିଲେ । ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଅଶ୍ୱମେଧ-ଯଜ୍ଞରେ କଳିଙ୍ଗ ଦେଶରେ ସମ୍ମାନ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଥିଲା । (ରାମାୟଣ)

ସମାଧିଙ୍କ ପିତାମହ ବିଦୁଥ କଳିଙ୍ଗର ରାଜାଥିଲେ ।
(ବ୍ରହ୍ମବୈବର୍ତ୍ତ ପୁରାଣ)

ଅଙ୍ଗାଶ୍ଚ କଳିଙ୍ଗା ତ୍ରାମ୍ରଲିପ୍ତକାଃ (ହରିବଂଶ)

କଳିଙ୍ଗରାଜା ଶ୍ରୁତାୟୁ କୁରୁକ୍ଷେତ୍ର ସମରରେ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ପକ୍ଷରେ ଯୁଦ୍ଧ କରିଥିଲେ । (ମହାଭାରତ)

କଳିଙ୍ଗ ଦେଶ ଉତ୍କଳର ସୀମାନ୍ତ ପ୍ରଦେଶ । (ରଘୁବଂଶ)

ଖ୍ରୀଷ୍ଟୋତ୍ତର ସପ୍ତମ ଶତାବ୍ଦିରେ ଭରତାଗମନ କରିଥିଲେ ଯେ ଗଞ୍ଜାମର ଦକ୍ଷିଣ ଦିଗ ୧୪୦୦ କିମ୍ବା ୧୫୦୦ ମାଇଲ ଦୂରରେ କଳିଙ୍ଗ ରାଜଧାନୀ ଦେଖିବାକୁ ଯାଇଥିଲେ । ଓଡ୍ରଦେଶର ରାଜଧାନୀ ଠାରୁ ଦକ୍ଷିଣ ପଶ୍ଚିମ ୧୨୦୦ ମାଇଲ ଉପରେ "କୋଂ-କୁ-ଲୋ" ନାମକ ସ୍ଥାନରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ଏହାପରେ ସେ କଳିଙ୍ଗ ରାଜଧାନୀ "କଏଲିଂ-କିଅ" ନଗରକୁ ଯାଇଥିଲେ । "କୋଂ-କୁ-ଲୋ, ବର୍ତ୍ତମାନ ଗଞ୍ଜାମ ବୋଲି ପ୍ରତିପନ୍ନ ହୁଏ । ଦୁଇଟି ସମୁଦ୍ରର ସଙ୍ଗମସ୍ଥଳରେ ଏନଗର ବିଦ୍ୟମାନ ଥିଲା । କଳିଙ୍ଗର ସୀମା ଗୋଦାବରୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଥିଲା । କଳିଙ୍ଗର ଅଦ୍ୟ ରାଜଧାନୀ ଶ୍ରୀକାକୋଲ ବା ଚକାକୋଲ । କଳିଙ୍ଗର ପଶ୍ଚିମରେ ଅନ୍ଧ୍ରରାଜ୍ୟ ଏବଂ କଳିଙ୍ଗ ଧାନାକାଟା ରାଜ୍ୟର ଦକ୍ଷିଣରେ ଅବସ୍ଥିତ । କଳିଙ୍ଗ ରାଜ୍ୟର ବିସ୍ତୃତ ଦକ୍ଷିଣ ପଶ୍ଚିମରେ ଗୋଦାବରୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଥିଲା ବୋଲି ସମ୍ଭବ କରାଯାଏ । ଭେଙ୍ଗୀରାଜ୍ୟ ଓଡ଼ିଶାର ସୀମାନ୍ତ ପ୍ରଦେଶରେ ଥିଲା । ଭେଙ୍ଗୀରାଜ୍ୟ ରାଜମହେନ୍ଦ୍ରୀ ରାଜ୍ୟର ୫୦ ମାଇଲ ଦକ୍ଷିଣ ପଶ୍ଚିମରେ ଏବଂ ଏଲୁରୁର ୫ ମାଇଲ ଉତ୍ତରରେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଭେଗୀ ନାମକ ସ୍ଥାନରେ ଭେଙ୍ଗୀପୁର ରାଜଧାନୀର ଧ୍ୱଂସାବଶେଷ ଦେଖାଯାଏ । (ପୃଥିବୀଇତିହାସ)

ତମ୍ବଲୁକ ବା ତାମ୍ରଲିପ୍ତରେ ଓଡ଼ିଆ ପ୍ରବାଦ, ଓଡ଼ିଆ ପାଣ୍ଡି ଓ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଚଳୁଛି । ମହାପାତ୍ର, ବେହେରା, ସେନା, ମହାନ୍ତି (ମାଇତି), ପଟ୍ଟନାୟକ, ପଣ୍ଡା, ସାମନ୍ତ, ଏ ସମସ୍ତ ଓଡ଼ିଆ ସଙ୍ଗ୍ରା ତମ୍ବଲୁକରେ ପ୍ରଚଳିତ । କେତେକ କୈବର୍ତ୍ତ ବଂଶୀୟ ପିଲାମାନେ ଏଠାରୁ ୨୪ ପରଗନା, ହୁଗୁଲି କିମ୍ବା ବର୍ଦ୍ଧମାନ, ମେଦିନୀପୁର ପାଠଶାଳାରେ ଓଲିଏ ବଙ୍ଗଳା ଓଲିଏ ଓଡ଼ିଆ ପଢ଼ନ୍ତି । ସୁତରାଂ ଏଠାରୁ ବର୍ଷ ଅରମ୍ଭ ହୁଏ, ଦୈନିକ ଶେଷଦିନ ପରେ ହୁଏ ନାହିଁ । ୧୮୬୫ ମସିହାରେ କେନ୍ଦ୍ରାପଡ଼ା କେନାଲ ପିଟିଲା ବେଳେ ଓଡ଼ିଶା ସହିତ ତମ୍ବଲୁକର ବାଣିଜ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧ ଥିଲା । (ହଣ୍ଟର)

ଓଡ଼ିଶାର ଦୈର୍ଘ୍ୟ ୧୮୫ ମାଇଲ ଏବଂ ପ୍ରସ୍ଥ ୬୦ ମାଇଲ ଥିଲା ଏବଂ ସର୍ମା ବାଲେଶ୍ୱରର ଟିକିଏ ଦକ୍ଷିଣକୁ କାଂସବାଂସ ନଦୀଠାରୁ ଗଞ୍ଜାମ ଜିଲ୍ଲାର ଚିଲିକାଲୁଣ୍ଟା ନଦୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏବଂ ସମୁଦ୍ରଠାରୁ ଚେକ୍ଲାନାଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଥିଲା । ଗଙ୍ଗାବଂଶ ରାଜା ୧୧୭୨ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ତାଙ୍କ ପୈତୃକ ରାଜ୍ୟ ଗୋଦାବରୀ ଠାରୁ ଉତ୍ତର ଓଡ଼ିଶା ଯାଏଁ ଯୋଡ଼ିଲେ ଏବଂ ତମ୍ବଲୁକ ଯାଏଁ ବୃଦ୍ଧି କଲେ ସୁତରାଂ ହୁଗୁଲି ଠାରୁ ଗୋଦାବରୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଓଡ଼ିଶାର ସୀମା ବୃଦ୍ଧି ହେଲା ଏବଂ ଅଡ଼ରେ କାଇଦ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବୃଦ୍ଧି ହେଲା । ଗଙ୍ଗାବଂଶ ଅମଳରେ ଓଡ଼ିଶା ମେଦିନୀପୁର ସହିତ ୩୫୪୦୨ ବର୍ଗ ମାଇଲ ହୋଇଥିଲା । ଗଙ୍ଗାବଂଶର ଚତୁର୍ଥ ରାଜାଙ୍କ ଅମଳରେ ୧୧୭୫ ଓ ୧୨୦୨ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ନଳମାପ ହୋଇଥିଲା ତେତେବେଳେ ଓଡ଼ିଶାର ସୀମା ହୁଗୁଲିଠାରୁ ଗୋଦାବରୀ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଏବଂ ସମୁଦ୍ରଠାରୁ ସୋନପୁର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଥିଲା । ୧୬ଶ ଶତାବ୍ଦି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଓଡ଼ିଶାର ତମଲୁକରେ ଆଧିପତ୍ୟ ଥିଲା । ମାଦଳା-ପଞ୍ଜି ଅନୁସାରେ ଓଡ଼ିଶାରେ ବାର୍ଷିକ ରାଜସ୍ୱ ୧୫ ଲକ୍ଷ ମୋହର ଥିଲା (୪୦୬୬୫୦ପାଉଣ୍ଡ ୧କର୍ଷ=୧ତୋଲା ୧କର୍ଷ =୧ମୋହର,୧ତୋଲା=୧୫ଟଙ୍କା) । ୧୬ଶ ଶତାବ୍ଦିରେ ଗଙ୍ଗାବଂଶ ଅମଳରେ ବାର୍ଷିକ ରାଜସ୍ୱ ପରିମାଣ ଏହାହିଁ ଥିଲା । ୧୬ଶ ଶତାବ୍ଦିରେ ବାର୍ଷିକ ରାଜସ୍ୱ ୪୩୫୦୦୦ ପାଉଣ୍ଡ । ଅକବରଙ୍କ ଅମଳରେ ୪୩୫୩୧୧ ପାଉଣ୍ଡ; ୧୭ଶ ଶତାବ୍ଦିରେ ୫୩୨୪୫ ପାଉଣ୍ଡ ଥିଲା । ସାଯାହାନଙ୍କ ଅମଳରେ ୪୧୬୧୪୧୭ ସିକାଟଙ୍କା=୫୫୩୨୪୫ଟଙ୍କା । ୧୮ଶଶତାବ୍ଦିରେ ୫୨୦୨୫୦ ପାଉଣ୍ଡ ଥିଲା । ମାତ୍ର ଇଂରେଜଙ୍କ ଅମଳରେ ୪୫୦୦୦୦ପାଉଣ୍ଡ ହେଲା । ଏଥିରୁ ଓଡ଼ିଶାର ପରିମାଣ କିପରି କ୍ରମେ କମି ଯାଇଛି ଜଣା ପଡ଼ିବ । (ଦର୍ପଣ)

ଉତ୍ତର—ଜାଜପୁରଠାରୁ ବଶନପୁର ଦେଇ ପାଟକୁମ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ

ଦକ୍ଷିଣ—ଗୋଦାବରୀ

ପୂର୍ବ—ହୁଗୁଲି ଓ ସମୁଦ୍ର

ପଶ୍ଚିମ—ସିଂହଭୂମଠାରୁ ସୋନପୁର, ଗାଙ୍ଗପୁର, ସମ୍ବଲପୁର ଏବଂ ସେମାନଙ୍କ ଅଧୀନସ୍ଥ ଜମିଦାରୀ ବସ୍ତରଠାରୁ ଜୟପୁର ଓ ଗୋଦାବରୀ, ମେଦିନୀପୁରର ଏକ ଅଂଶ, ଗଞ୍ଜାମ ଓ ଭୁବନେଶ୍ୱରର କେତେକ ଅଂଶ । (ଷ୍ଟିଲିଂ)

ତମଲୁକ ଯେ ସମୟରେ ଓଡ଼ିଶାର ଅନ୍ତର୍ଗତ ଥିଲା ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ପ୍ରତ୍ନତତ୍ତ୍ୱବିତ୍ ଲୋକମାନେ କହନ୍ତି ଚେତାଯୁଗରେ ତାମ୍ରଲିପ୍ତ କଳିଙ୍ଗର ଅନ୍ତର୍ଗତ ଥିଲା । ସୁତରାଂ ସମାସ୍ତରେ ତାମ୍ରଲିପ୍ତ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ନାମରେ ଉଲ୍ଲିଖିତ ହେଉ ନାହିଁ । ତାମ୍ରଲିପ୍ତ ଗୋଟିଏ ପ୍ରାଚୀନ ଦେଶ ଥିଲା । ମହାଭାରତ, ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡପୁରାଣ, ମତ୍ସ୍ୟପୁରାଣ, ବାୟୁପୁରାଣ, ଭବିଷ୍ୟପୁରାଣ ପ୍ରଭୃତିରେ ଏହାର ନାମ ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି । ଅଭିଧାନ ଚିନ୍ତାମଣି ଗ୍ରନ୍ଥରେ ତାମ୍ରଲିପ୍ତର ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ନାମ ଅଛି ଯଥା;— ତମୋଲିପ୍ତ, ତାମଲିପ୍ତି, ବେଳାକୁଳ, ତମାଳିକା, ତାମଲିପ୍ତୀ, ଦମଲିପ୍ତ, ତମାଳକୀ, ବଙ୍ଗରୁହ । ଜୈମିନି ମହର୍ଷି ଏହାକୁ "ରହଗଡ଼" ବୋଲି କହିଛନ୍ତି । କଶୀରାମ ଦାସଙ୍କ ମହାଭାରତରେ ଏହାର ନାମ "ରହାବତୀପୁର" । ତମଲୁକର ସବିସ୍ତାର ବିବରଣ ପରେ ଲେଖାଯିବ ।

ଏ ସମସ୍ତ ଆଲୋଚନା କଲେ ସହଜରେ ଅନୁମିତ ହୁଏ ଯେ ଓଡ଼ିଶା ପୂର୍ବେ ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ବିଶାଳ ରାଜ୍ୟ ଥିଲା । ଗଙ୍ଗାଠାରୁ ଗୋଦାବରୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଓଡ଼ିଶା ବିସ୍ତୃତ ଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ରାଜନୈତିକ ଓଡ଼ିଶାର କ୍ଷୀଣ କଳେବର ଦେଖିଲେ ମନରେ ଦାରୁଣ ଦୁଃଖ ଜାତ ହୁଏ । ଉତ୍କଳର ମସ୍ତକ ସ୍ୱରୂପ ଦକ୍ଷିଣ-ଉତ୍କଳ ଅର୍ଥାତ୍ ଚିଲକାଠାରୁ ଗୋଦାବରୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅଂଶଟି ମାନ୍ଦ୍ରାଜ ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟଙ୍କ ଅଧୀନ । ଉତ୍ତର-ଉତ୍କଳ ଅର୍ଥାତ୍ ମେଦିନୀପୁର, କାନ୍ଥି, କଟକ, ଫୁଲବାଣି ଇତ୍ୟାଦି ଅଂଶଗୁଡ଼ିକ ବଙ୍ଗ ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟଙ୍କ ଅଧୀନ । ସମ୍ବଲପୁର ଅଲଗାଦିନେ ରାଜନୈତିକ ଓଡ଼ିଶା ସହିତ ଯୋଗ ହୋଇଛି । ଛତ୍ରିଶଗଡ଼ ଉତ୍କଳ ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ ହୋଇ ବିଭିନ୍ନ ଶାସନାଧୀନ ଥିବାରୁ ଓଡ଼ିଆ ଜାତିର ବହୁତ କ୍ଷତି ହେଉଅଛି ।

ଓଡ଼ିଶା ଏପରି ବିକଳାଙ୍ଗ ହେଲା କେବେ ଏବଂ କାହିଁକି ? ମୁସଲମାନମାନେ ଏହି ଅନିଷ୍ଟର ମୂଳ କାରଣ । ମୁସଲମାନମାନଙ୍କ ଅତ୍ୟାଚାରରୁ ଓଡ଼ିଶାର ନାନାପ୍ରକାର କ୍ଷତି ହୋଇଛି । କଳାପାହାଡ଼ଙ୍କ ଅତ୍ୟାଚାର ଅଜସ୍ରାଏ ଲୋକେ ଭୁଲି ନାହାନ୍ତି । ଆଜି କଳାପାହାଡ଼ ନାମ ଶୁଣିଲେ ଅବାଳବୃଦ୍ଧବନିତା ହୃଦୟରେ ଚମକ ଜାତ ହୁଏ । ମୁସଲମାନମାନେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଯେତେ କ୍ଷତି କରିଛନ୍ତି ତନ୍ମଧ୍ୟରେ ଓଡ଼ିଶାର ଅଙ୍ଗ ଛେଦକ ପ୍ରଧାନ । ୧୨୬୬ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ନରସିଂହଙ୍କ ନାବାଳକ ମହମ୍ମଦ ତଲକାଙ୍କ ଶାସନ ସମୟରେ ଓଡ଼ିଶା ସୁବାର ସୀମା ଗଧା ଦେଉଳଠାରୁ ଝିଲ୍ଲାଲ ରଘୁନାଥପୁର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଥିଲା । ଗଧା ଦେଉଳ ମେଦିନୀପୁର ସହରଠାରୁ ୨ କୋଶ ଦୂରରେ ଅବସ୍ଥିତ ଏବଂ ଝିଲ୍ଲାଲ ଗଞ୍ଜାମର ମହେନ୍ଦ୍ରମାଳି ପାହାଡ଼ ନିକଟରେ । ସାର୍ଦ୍ଧ ୧୨୬ କୋଶ । ପଶ୍ଚିମରେ ଫଲସବାଟଠାରୁ ବିତ୍ତମୂଳ ସାଙ୍କ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରସ୍ଥ ପ୍ରାୟ ୮୫ମାଇଲ । ଏଥିପୂର୍ବେ ଅର୍ଥାତ୍ ଅକବରଙ୍କ ଅମଳରେ ଓଡ଼ିଶାର ପାଞ୍ଚଗୋଟି ବିଭାଗ ଥିଲା ଯଥା,—ଯାଜପୁର, ଭୁବନେଶ୍ୱର, ଭଦ୍ରକ, କଟକ, କଳିଙ୍ଗ ଦଣ୍ଡପାଟ ଏବଂ ରାଜମହେନ୍ଦ୍ରୀ । ରାଜପୁତ ବଂଶମାନେ ଦକ୍ଷିଣକୁ ବହୁତଦୂର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମାଡ଼ ଯାଇଥିଲେ । କର୍ଣ୍ଣାଟକ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରାଜ୍ୟ ବିସ୍ତାର କରିଥିଲେ । ଗୋଦାବରୀ ଦକ୍ଷିଣଠାରୁ ସେଇ ଦେଶ ସବୁ ଓଡ଼ିଶା ରାଜାମାନେ ଅଧିକାର କରିଥିଲେ ସେଥିଲାଗି ବାହାମନୀ ରାଜାମାନଙ୍କ ସହିତ ସେ ସମୟରେ ବିବାଦ ହୋଇଥିଲା । ଓଡ଼ିଶା ଯେତେବେଳେ ପୂର୍ବ ମୋଗଲ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ଅଙ୍ଗୀଭୂତ ହେଲା ତେତେବେଳେ ତାର ସୀମା ଉତ୍ତରରେ ସମସ୍ତ ତମଲୁକ ଓ ମେଦିନୀପୁର ଦକ୍ଷିଣରେ ରାଜମହେନ୍ଦ୍ରୀ ଦୁର୍ଗ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଥିଲା । ଅକବରଙ୍କ ମନ୍ତ୍ରୀମାନେ ଓଡ଼ିଶାକୁ ଦେଓ୍ୱାନି ସାମିଲ କଲାବେଳେ ହୁଗୁଲି ଏବଂ ତାହା ଅଧୀନସ୍ଥ ଦଶ ଗୋଟି ମାହାଲକୁ ଉତ୍କଳରୁ କାଢ଼ି ନେଇ ବଙ୍ଗଳା ସାମିଲ କରିଦେଲେ । ଏ ହେଲା ପ୍ରଥମ ଅଙ୍ଗଚ୍ଛେଦ । ୧୫୯୦ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦର ଏ ଘଟଣା । ଓଡ଼ିଶା ସୁବାର ସପ୍ତମାଂଶ ଅର୍ଥାତ୍ ବଶନପୁରଠାରୁ କଳାହାଣ୍ଡି, ବସ୍ତର, ଓ ଜୟପୁର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପୃଥକ୍ ଉତ୍କଳଭୁକ୍ତ ହେଲା ଏବଂ ମୁସଲମାନମାନଙ୍କ ଅଧିକାର ପରେ ଅନେକ ଦିନଯାଏ ଓଡ଼ିଶା ରାଜାଙ୍କ ଅଧୀନରେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଥିଲା। ଅକବରଙ୍କ ବନୋବସ୍ତର ଅଳ୍ପ ସମୟ ପରେ ରାଜମହେନ୍ଦ୍ର ଏବଂ ଚିକାକୋଲ ରଘୁନାଥପୁରଠାରୁ ଦକ୍ଷିଣ କଳିଙ୍ଗ ରାଜ୍ୟ ଗୋଲକୁଣ୍ଡାର ମୁସଲମାନ ରାଜାମାନେ ବଳିଲେ କରି ନେଲେ। ୧୬୬୬ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ହାଇଦ୍ରାବାଦର ନିଜାମଙ୍କ କର୍ମଚାରୀମାନେ ଗଞ୍ଜାମ ଜିଲ୍ଲାର କ୍ଷମତାଶାଳୀ ଜମିଦାରମାନଙ୍କ ସହିତ ଷଡ଼ଯନ୍ତ୍ର କରି ଚଳିକାର ଦକ୍ଷିଣରୁ ସମସ୍ତ ଉତ୍କଳାଂଶକୁ ହସ୍ତାନ୍ତର କରି ନେଲେ। ଏଣେ ନବାବ ସୁଜାଉଦ୍ଦିନ ମହମ୍ମଦ ଖାଁ ରାଜସ୍ୱ ଆଦାୟର ସୁବିଧା ଦୃଷ୍ଟିରେ ପଟ୍ଟାସପୁର ପ୍ରଗନା ପ୍ରଭୃତି ବ୍ୟତୀତ ସମଗ୍ର ଜଳେଶ୍ୱର ଚକ୍ଲାକୁ ଅର୍ଥାତ୍ ସୁବର୍ଣ୍ଣରେଖା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୁର୍ଶିଦାବାଦ ସରକାରଙ୍କ ଶାସନାଧୀନ କଲେ। ଅବଶିଷ୍ଟ ରହିଲା ଉତ୍ତରରେ ସୁବର୍ଣ୍ଣରେଖା ପଟ୍ଟାସପୁର, ଦକ୍ଷିଣରେ ଚିଲ୍କା; ପୂର୍ବରେ ସମୁଦ୍ର ଏବଂ ପଶ୍ଚିମରେ ବଡ଼ମୁଲ ଘାଟି। ଏହି କ୍ଷୀଣ କଳେବର ଓଡ଼ିଶାକୁ ଖ୍ୟାତନାମା ଅଲିବର୍ଦ୍ଦି ଖାଁ ୧୭୫୫ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଚଉଥ ଗ୍ରହଣ କରି ବେଗ୍ର ମରହଟ୍ଟାମାନଙ୍କୁ ସମର୍ପଣ କଲେ। ମରହଟ୍ଟାଙ୍କ ପରେ ଏହି ବିକଳାଙ୍ଗ ଓଡ଼ିଶା ଇଂରେଜମାନଙ୍କ ହସ୍ତଗତ ହେଲା। ମାନ୍ଦ୍ରାଜ ପ୍ରଦେଶ ଇଂରେଜମାନଙ୍କ ହସ୍ତଗତ ହେଲାବେଳେ ଦକ୍ଷିଣ ଉତ୍କଳ ମାନ୍ଦ୍ରାଜ ସାମ୍ରାଜ୍ୟରେ ଗଲା। ବଙ୍ଗଳା ପ୍ରଦେଶ ଇଂରେଜମାନଙ୍କ ହସ୍ତଗତ ହେଲାବେଳେ ଉତ୍ତର ଉତ୍କଳ ତା ସାମ୍ରାଜ୍ୟରେ ଗଲା। ବାକି ରହିଲା କେବଳ ମଧ୍ୟ-ଉତ୍କଳ ଖଣ୍ଡ। ଏ ଖଣ୍ଡ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅଂଶ ଇଂରେଜମାନଙ୍କ ହସ୍ତଗତ ହେବାର ବହୁକାଳ ପରେ ୧୮୦୩ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଇଂରେଜମାନଙ୍କ ହସ୍ତଗତ ହେଲା। ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଅଂଶ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ସମୟରେ ବ୍ରିଟିଶଶାସନାଧୀନ ହୋଇ ଯେ ଯେଉଁ ପ୍ରଦେଶାନ୍ତର୍ଗତ ଥିଲା ସେହିପରି ରହିଲା ଏବଂ ଆଉ ଏକତ୍ର ହେବାର ସୁଯୋଗ ଅଜଯାଏ ମିଳି ନାହିଁ। କେବଳ ସଦାଶିବ ମହାଶୟଙ୍କ ସମ୍ବଲପୁର ଖଣ୍ଡ ମଧ୍ୟ-ପ୍ରଦେଶରୁ ଆଣି ରାଜନୈତିକ ଉତ୍କଳ ସହିତ ଯୋଡ଼ି ଦେଇଛନ୍ତି। ଏହି ସୀମା ପରିବର୍ତ୍ତନ ଦ୍ୱାରା ଓଡ଼ିଆମାନେ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରାଦେଶିକ ଶାସନାନ୍ତର୍ଗତ ହୋଇ ନାନା ଅସୁବିଧା ଭୋଗ କରୁଛନ୍ତି। ପ୍ରଜାସ୍ୱତ୍ୱ ଆଇନ ସବୁ ଓଡ଼ିଆଙ୍କର ସମାନ ନୁହେ। ସବୁ ଓଡ଼ିଆଙ୍କର କଚେରିଭାଷା ଓଡ଼ିଆ ନୁହେ। ଯେଉଁ ପ୍ରଦେଶରେ ଯେଉଁ ଜାତିର ସଂଖ୍ୟା ଅଧିକ ସେ ପ୍ରଦେଶରେ ସେହି ଜାତିର ଭାଷା କଚେରିଭାଷା। ମାନ୍ଦ୍ରାଜ ପ୍ରଦେଶରେ କଚେରିଭାଷା ତେଲୁଗୁ। ବଙ୍ଗଳା ପ୍ରଦେଶରେ ବଙ୍ଗଳା ଏବଂ ମଧ୍ୟ ପ୍ରଦେଶରେ ହିନ୍ଦି। ସବୁ ପ୍ରଦେଶରେ ଓଡ଼ିଆଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ଊଣା ସୁତରାଂ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ରାଜନୈତିକ ଉତ୍କଳ ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ସ୍ଥାନର କଚେରିଭାଷା ନୁହେ। ଶିକ୍ଷାବିଭାଗରେ ମଧ୍ୟ ଏହି ଅସୁବିଧା ଭୋଗ କରିବାକୁ ପଡ଼ୁଛି। କେତେକ ଓଡ଼ିଆ ପିଲା ତେଲୁଗୁ ଭାଷା ଦରିଆରେ ଇଂରେଜୀ ପଢ଼ୁଛନ୍ତି; କେତେକ ବଙ୍ଗଳା ଭାଷା ଦରିଆରେ ଓ ଆଉ କେତେକ ହିନ୍ଦି ଭାଷା ଦରିଆରେ ଇଂରେଜୀ ଶିଖୁଛନ୍ତି। ସୁତରାଂ ଆପଣା ମାତୃଭାଷା ବିକୃତାକାର ଧାରଣ କଲାଣି। ଗୋଟାଏ ଅଞ୍ଚଳରେ ବଙ୍ଗଳା ମିଶା ଓଡ଼ିଆ, ଗୋଟାଏ ଅଞ୍ଚଳରେ ତେଲୁଗୁ ମିଶା ଓଡ଼ିଆ, ଗୋଟାଏ ଅଞ୍ଚଳରେ ହିନ୍ଦି ମିଶା ଓଡ଼ିଆ। ଆପଣା ମାତୃଭାଷା ଦରିଆରେ ଶିକ୍ଷିତ ହୋଇ ପାରୁ ନଥିବାରୁ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦେଶର ଓଡ଼ିଆମାନେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଜାତିଙ୍କଠାରୁ ପଛରେ ପଡ଼ିଛନ୍ତି ଏବଂ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଜାତି ତୁଳନାରେ ସେମାନଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ଊଣା ଥିବାରୁ ସରକାର ମଧ୍ୟ ସେମାନଙ୍କ ଦାବି ଉତ୍ତମରୂପେ ବୁଝିପାରୁ ନାହାନ୍ତି। ଏହି ଅସୁବିଧାରେ ପଡ଼ି ଆମ୍ଭେମାନେ ଏକ ମାତାର ସନ୍ତାନ ହୋଇ ମଧ୍ୟ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଭାଷା ଓ ଆଚାର ବ୍ୟବହାର ଭିନ୍ନ ହୋଇ ଗଲାଣି। ବିଭିନ୍ନ ଶାସନାଧୀନ ଓଡ଼ିଆମାନଙ୍କୁ ଏକସ୍ଥାନରେ ଠିଆ କରିବେଲେ ସେମାନେ ଏକ ମାତାର ସନ୍ତାନ ପରି ଦିଶୁ ନାହାନ୍ତି। ଜଣେ ଦିଶୁଛି ବଙ୍ଗାଳୀ ପରି, ଜଣେ ତେଲୁଗୁ ପରି, ଜଣେ ଦିଶୁଛି ହିନ୍ଦୁସ୍ଥାନୀ ପରି। ସୁତରାଂ ଏହି ସମସ୍ତ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ବିକୃତାକାର କରି ଦେଇଛି। ପରସ୍ପର ଉନ୍ନତି ଚିନ୍ତା ଜଗି ପରସ୍ପର ବିଚାର କରିବାର ସୁବିଧା ସୁଯୋଗ ହେଉ ନାହିଁ। ଏକା ଦୃଷ୍ଟିରେ ଆପଣା ଆପଣା ପ୍ରାଦେଶିକ ଶାସନକର୍ତ୍ତାଙ୍କ ଆଗରେ ଗୁହାରି କଲେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଫଳ ମିଳୁଅଛି। କାଳକ୍ରମେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପ୍ରାଦେଶିକ ଶାସନାଧୀନ ଓଡ଼ିଆମାନେ ଏ ଦାରୁଣ ଦୁଃଖ ଅନୁଭବ କରି ପାରିଲେଣି। ଉତ୍କଳ-ସମ୍ମିଳନୀ ଏହାର ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ପ୍ରମାଣ। ଗତ ଦଶବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ଉତ୍କଳ-ସମ୍ମିଳନୀର କାର୍ଯ୍ୟାବଳୀ ଆଲୋଚନା କଲେ ସ୍ପଷ୍ଟ ଜଣାଯିବ ଯେ ଓଡ଼ିଆମାନେ ଏ ଦାରୁଣ ଯନ୍ତ୍ରଣା କ୍ରମେ ମର୍ମାନ୍ତିକ ଭାବରେ ଅନୁଭବ କରୁଛନ୍ତି। ସୀମା ପରିବର୍ତ୍ତନ ଓଡ଼ିଆମାନଙ୍କର ଅସୀମ ଅସୁବିଧା ସୃଷ୍ଟି କରିଛି। ସୀମା-ପରିବର୍ତ୍ତନ-ନିବନ୍ଧନ ଅସୁବିଧା ହିସାବ କଲେ ଗୋଟିଏ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ପୋଥି ହେବ। ଏହା ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଅସୁବିଧା ନୁହେ ଏହା ଗୋଟିଏ ଜାତୀୟ ଅସୁବିଧା। ଏ ଅସୁବିଧା ଦୂର ନ ହେବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଓଡ଼ିଆ ଜାତିର ମଙ୍ଗଳ ନାହିଁ। ସୂଚିତଃ ପ୍ରାଚୀନ ଉତ୍କଳର କଳେବର ବଡ଼ ବିସ୍ତୃତ ଥିଲା। ଓଡ଼ିଶା ରାଜାଙ୍କ ଉପାଧି "ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ଗଜପତି ଗୌଡ଼େଶ୍ୱର ନବକୋଟୀ କର୍ଣ୍ଣାଟୋ-ତ୍କଳବର୍ଗେଶ୍ୱର" ଇତ୍ୟାଦି ଉତ୍କଳର ପ୍ରାଚୀନ ସୀମାର ପ୍ରମାଣ। ଏହି ଉପାଧି ଆଜି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଓଡ଼ିଶା ରାଜବଂଶରେ ପ୍ରଚଳିତ। ଓଡ଼ିଶା ରାଜାମାନଙ୍କର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ସମସ୍ତ ଗଣନା ହେଉଥିଲା ଏବଂ ବର୍ତ୍ତମାନ ମଧ୍ୟ ଚଳିଆ ଦିନ ଅଙ୍କ ଚଳା ହେଉଛି।

ଶ୍ରୀ ନଗେନ୍ଦ୍ର ସିଂହ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଯୁଗଳ ମଠ ।

(ସ୍ୱ ସ୍ୱ ବ୍ୟତିତ ଉତ୍ତର)

ଦାସେ ସକାଳୁ ଉଠି ଅପେକ୍ଷାକୃତ ଶୀଘ୍ର ଶୀଘ୍ର ନିତ୍ୟକର୍ମ ସମ୍ପାଦନ କଲେ । ମନ କାହିଁରେ ଲାଗୁନାହିଁ, ଯେଉଁ ବ ଗୁରୁବୋଝ ତାଙ୍କ ମସ୍ତକରେ ଲଦା ହୋଇଅଛି । ତାହା ଶୀଘ୍ର ନ ଓଲାଇଲେ ଶ୍ୱାସରୁଦ୍ଧ ହୋଇ ଯିବ । ବଦନ ମଣ୍ଡଳରେ ଉଦ୍‌ବେଗର ଶତରେଖା ରଞ୍ଜିତ ହେଲା ଏବଂ କେଶଦ୍ୱୟ ଶ୍ୱେତଲ୍ୟ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଲା । ତାଙ୍କର ଭାବ ଭଙ୍ଗୀରୁ ବୋଧ ହେଲା, କଳ୍ପନା କଲା ମାତ୍ରେ କାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ ଯାଉଥିଲେ ସେ ନିସ୍ତାର ଲଭନ୍ତେ । କର୍ମୀମନରେ କର୍ମ ଚିକୀର୍ଷାର କ୍ଷମତା ସାମାନ୍ୟ ନୁହେଁ । ସେ ତାହାର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସାଧନ ନ କରିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହୃଦୟରୁ ସହଜେ ଗୋଡ଼ କାଢିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରେ ନାହିଁ । ସେ ମନକୁ ସର୍ବଦା କର୍ମ କରିବାକୁ ଉତ୍ସାହ । ମନର ସ୍ୱଭାବ ବଡ଼ ସରଳ । ତାହାକୁ କର୍ମ ଚିକୀର୍ଷା ଯେଉଁଅଡ଼କୁ ଟାଣେ ସେ ସେହ ଦିଗର ପଥିକ ହୁଏ । କର୍ମର ମୂଲ୍ୟ ଅତୁଲ୍ୟ । ଏହି ସରଦୃଶ୍ୟମାନ ଜଗତ କର୍ମ-ଭିତ୍ତି ଉପରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ । ତୁଳାଦଣ୍ଡର ଏକ ପାଲ୍ଲାରେ ସମଗ୍ରଜଗତ ଏବଂ ଅପରପାଲ୍ଲାରେ କର୍ମ ରଖି ଓଜନ କଲେ କର୍ମପାଖ ଭାରହେତୁ ନିମ୍ନକୁ ତଳକୁ ହେବ ଏବଂ ଜଗତ ପାଖ ଉଚ୍ଛ୍ୱାସହେତୁ ଉପରକୁ ଉଠିଯିବ । ଜୀବନ ଜଗତର ସାରବସ୍ତୁ । ତାହା ଯେତେ କର୍ମମୟ ହେବ, ତେତେ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ହେବ । ଆଳସ୍ୟ ବିହିତ ପ୍ରାଣ ମୃତ ଏବଂ ଅସାଡ଼ । ଚରାଚର ସମସ୍ତ ପଦାର୍ଥ ଯେ କର୍ମଶୀଳ, ଜ୍ୟୋତିଷ, ବିଜ୍ଞାନ, ଦର୍ଶନ ପ୍ରଭୃତି ଶାସ୍ତ୍ର ତାହା ଉଚ୍ଚକଣ୍ଠରେ ଘୋଷଣା କରୁଅଛି । ଏ ବିଶ୍ୱଜଗତର କର୍ମହିଁ ଧର୍ମ, କର୍ମହିଁ ସତ୍ୟ, କର୍ମହିଁ ମଙ୍ଗଳ ଏବଂ କର୍ମହିଁ ମୁକ୍ତି । କର୍ମ ଭବ-ତପୋବନର ସାରଭୂତ ତପସ୍ୟା ।

ତାଁ ମୁଣ୍ଡରେ ଗୋଟିଏ ସାଧାରଣ ଗୃହ ଅବସ୍ଥିତ । ତାହାକୁ "କୋଠ ମନ୍ଦିର" କହନ୍ତି । ସେଠାରେ ସ୍ୱଗରେ ଧର୍ମଚର୍ଚ୍ଚା ଏବଂ ଦିବସରେ ଅର୍ଦ୍ଧାର୍ଧ ଗ୍ରାମକାର୍ଯ୍ୟର ବିଚାର ହୁଏ । ଏହି ବିଚାର ଗ୍ରାମ୍ୟ ପଞ୍ଚାୟତମାନେ କରନ୍ତି । ଦୋଷର ଗୁରୁତା-ଦୃଷ୍ଟିରେ କାହାର କାହାର ପ୍ରତି ସାମାନ୍ୟତଃ ଅର୍ଥଦଣ୍ଡ ପ୍ରଦାନ ହୋଇଥାଏ । ସେହି ସମସ୍ତାର୍ଥରେ ପ୍ରତିବର୍ଷ ଗଣେଶ ପୂଜା ହୁଏ । ଉତ୍ସବ ହେଲେ ବିଜୟଭେରୀରେ ବ୍ୟଞ୍ଜିତ ହୁଏ । ଗ୍ରାମର ନେତୃସ୍ଥାନୀୟ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ପ୍ରତ୍ୟହ ସକାଳେ କୋଠ ମନ୍ଦିରରେ ଏକତ୍ରିତ ହୁଅନ୍ତି । ସେଠାରେ ଦାଲ୍ଲସହ ସଭା ହୁଏ । ଏହି ଅବସରରେ ଗ୍ରାମର ହାଇସ୍କୁଲ ମଧ୍ୟ ପଡ଼ିଯାଏ । ଦାସେ ବାହାରେ ବାହାରେ କୋଠ ମନ୍ଦିରକୁ ଚାହିଁ ଦେଖିଲେ ପଞ୍ଚାୟତମାନେ ଉପସ୍ଥିତ ଅଛନ୍ତି । ପ୍ରଥମତଃ ଶିଷ୍ଟ ସମ୍ଭାଷଣ ପରେ ଲକ୍ଷ୍ୟ ବିଷୟର ଅବତାରଣା ଚାଲିଲା । ଦାସେ ପଞ୍ଚାୟତମାନଙ୍କୁ ସମ୍ବୋଧନ କରି କହିଲେ, ମଠ ବିଷୟରେ ଆପଣମାନେ କାହିଁକି ଗୌରବ ଅଛନ୍ତି ? ମଠର ଭୂଦ୍ଦିଶାତ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରରେ ଦେଖୁ ଅଛନ୍ତି । ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରେ ଭସ୍ମଶୀର ଶ୍ରୀ ସ୍ୱ ପତ୍ରୁ ନ ଥିଲା, ସେଠାରେ ପଦ୍ମ ତନ୍ତ୍ରିଅଣ୍ଟର ଘନତ୍ୱ ଚଳିଲା । ଯେଉଁ ପବିତ୍ର ସ୍ଥାନ ସ୍ୱର୍ଗମାତ୍ରେ ଗୋଡ଼ଲଣ୍ଠା ଅର ଉଠୁଥିଲା, ତାହା ଏବେ ମନ୍ଦତ ଅଙ୍ଗାରରେ କଳଙ୍କିତ ହେଲା । ସେ ମନ୍ଦତ ଧୂଆଁରେ ଦେବତା ଦେହ ଶ୍ରୀ ଚଳେଣି । ମଠଟା କି ଅଲକ୍ଷଣ ଦିଶୁଅଛି । ଯେଉଁ ତାହାର କାନ୍ଥ ବାଡ଼ ଗୃହ ପ୍ରଭୃତି ଶୀ ସ୍ଥାନ ବେଶରେ କାନ୍ଥ କାନ୍ଥ ଅଶ୍ରୁ ଲେଖିତ ଅଛନ୍ତି । ସେ ଗୌରବ ଚନ୍ଦନ ତ ସମ୍ଭଳାମୟ । ତାହା ଦର୍ଶକର ହୃଦୟ ବିଦୀର୍ଣ୍ଣ କରି ସ୍ମୃତ-ମୁକୁରରେ ସୁପ୍ତିମୌନ ଶତ ପୂର୍ବତନ ଛବି ଫୁଟାଇଦିଏ । ମଠ ଯୋଗୁଁ ଏ ଗ୍ରାମର ଗୌରବ ଏବଂ ମଠ ଯୋଗୁଁ ଏ ଗ୍ରାମର ଘୋଷାଏ ପ୍ରାଣ ଅନୁଭୂତ ହୁଏ । ତାହା ସବ ନଷ୍ଟ ହୋଇଯାଏ, ତେବେ ଆଉ ଗୌରବାନୁଭୂତିର କାରଣ କଅଣ ରହିବ ? ସେ ତ ଆଉ ମଠ ପଣରେ ନ ହିଁ,—ଭକ୍ତ ତଷା, ଅଖିଳ ତନ୍ତ୍ରିଅଣ୍ଟୀ ଦ୍ୱିଅ, ଆଉ ଅଲଣା ମହନ୍ତ ଏହି ତିମୂର୍ତ୍ତିର ବିଳାସ ଭବନ ହୋଇଅଛି । ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରୁ ଲୁପ୍ତାପଦ କେହି ଉଠାଇ ନ ଥିଲେ ସେ ସ୍ଥାନରେ ଅଜ ଧାନ ଗ୍ରେଷ୍ମ, ଅଳଙ୍କାର ଗ୍ରେଷ୍ମ ଏହି କରୁଣ କାହାଣୀ ଶୁଣାଉଛି । କେତେ ମହନ୍ତ ବାଳକୋଡ଼ରେ କ୍ରୀଡ଼ା କରି ଚାଲି ଗଲେ । ସେମାନଙ୍କର ବିପୁଳ ପ୍ରଶସ୍ତ ଦେଶରେ ସତତ ସନ୍ତାର ଖେଳୁଅଛି । ଲୁପ୍ତଶ୍ରୀ ସମ୍ବୃରେ ଗୋଡ଼ାମୁହାଁ ପୁଅ ଜନ୍ମ ହେଲା ପ୍ରାୟ ଶେଷରେ ଏହି ଅଯୋଗ୍ୟ ଯୋଗୁଁ ମଠର ନାମ ସୃଷ୍ଟି ପଞ୍ଜିକାରୁ ଉଠିଯିବ ସିନା । ଏତ ସାମାନ୍ୟ ପିଲୁଳା ନୁହେଁ,—ଏ ସେ ଠାକୁରକୁ ଗିଳି ପରିଶେଷରେ ଖଟୁଳ ସୁଦ୍ଧା ଗିଳି ଦେଇ ପାରେ । ବର୍ତ୍ତମାନ କାଳିର ପଟଣା ଶୁଣ ।

କାଲି ଦ୍ୱାଦଶୀ ହେତୁ ମଠକୁ ପ୍ରସାଦ ସେବା କରିବାକୁ ଯାଇଥିଲି । ମହନ୍ତତ ବର୍ତ୍ତମାନ ପଦ୍ମ ମନ୍ଦିର ଉପାସକ, ସେହିପରି ପଦ୍ମ ସୁଦ୍ଧା ମହନ୍ତ ମୂର୍ତ୍ତିର ଉପାସିକା । ଦେଖିଲି ଦୁହେଁ ଏକତ୍ର ବସି ଅଛନ୍ତି । ନିକଟରେ ମନ୍ଦତ ରନ୍ଧା ହେଉଅଛି । ଲକ୍ଷ୍ୟ, କି ଦୁର୍ଗନ୍ଧ ଧୂଆଁ । ତାହା ଖିଷ୍ଟିତଟା ଦିନର ଅଦ୍ୟ ଅନ୍ନ ସୁଦ୍ଧା ଉଦରରୁ ବାହାର କରି ଅଣିବ । ପଦ୍ମ

Digitized by srujanika@gmail.com

ମହନ୍ତକୁ ଗ୍ଳାସ ପିଆଇ ଦେଇଥାଏ। ମୁଁ ଏହା ଦେଖି ସହି ନ ପାରି ଉପଦେଶ ଦେଇ ଦୁଇକଥା କହିଲି। ମାତ୍ର ସର୍ପକୁ ଦୁଗ୍ଧ ପାନ କରାଇଲେ ସେ ବିଷ ଉଦ୍‌ଗାରି କରେ ଏହା ମୁଁ ତେତେବେଳେ ଭାବିଲି ନାହିଁ। ଆଉ ଯାଏଁ ଲୁଆଡ଼େ ? ଏତକରେ ମୋର ଅଖି ଉପରକୁ ଉଠିଗଲା, ମୁଁ ଅଦାବେଦାରୀ ମୋର ଜାହାଜ ଖବରରେ ପ୍ରସ୍ଥାନ ନାହିଁ, ଲତ୍ୟାଦି ଅଳଙ୍କାରରେ ଭାଷ୍ଟାନ୍ତ ହୋଇ ଅସିଲି। ଟୋକା ଟୋକୀ ଦୁଇଟାର କି ବିଚିତ୍ର ପ୍ରେମ। ସେହି ଉଦ୍‌ଭ୍ରାନ୍ତ ପ୍ରେମର ବ୍ୟାକୁଳ ତରଙ୍ଗରେ ମଠର ବାସୁସାଠ ଧୋଇ ନ ଗଲେ ରକ୍ଷା। ସେଇ ମଠର ଖଣ୍ଡିଏ ଭଗ୍ନ ଲିଖିତ ଇତିହାସର ସହସ୍ର ପୃଷ୍ଠାର ଅମୂଲ୍ୟ ଉପାଦାନ, ସେ ଏବେ ଯନ୍ତ୍ରଣାର ଜଳୁଛାହ ହୋଇଅଛି। ଜଣକର ହୃଦୟ ଅନ୍ୟର ପ୍ରେମ ସିଂହାସନ ସ୍ୱରୂପ। ସଦା ତସ୍ତୁରେ ସଂସାର ଯେପରି ମହନ୍ତମୟ ଦିଶେ, ମହନ୍ତ ତସ୍ତୁରେ ସୁଦ୍ଧା ସେହିପରି ପ୍ରେମମୟ ଦିଶେ। ଏ ପ୍ରେମ କିତ ବିଷମ ପ୍ରେମ। ଏହା ଶୂନ୍ୟଗର୍ଭ, ମାତ୍ର ବାହାରକୁ ବଡ ବାହାର ଦେଖାଯାଏ। କୃତ୍ରିମ ବାସ୍ତବ ପରି ପ୍ରତୀତ ହୁଏ। ଆଜି କାଲି ଯୋଡ଼ିଟାରକ ଅନବଦ୍ୟ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ-ସ୍ୱାସରେ ବା ପୁରୁଷ ଭ୍ରମର ମୁଗ୍ଧ ହୋଇ ଅଛନ୍ତି ? ଅହା କି ଅରୁପ ଶୋଭା ! ପୂର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ଏବଂ ଅମାବାସ୍ୟା ପରାରେ ହସ୍ତ ଧାରଣ କରିଅଛି ଦେଖ ! ବାଣୀଭୂଷଣେ ଏହି କଥାକୁ ଯେନ ଶିଖିଏ ଯଥାଚକ୍ଷୁ ଦୃଷ୍ଟକ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟର ପରକାଷ୍ଠା ପ୍ରଦର୍ଶନରେ ବ୍ୟତିବ୍ୟସ୍ତ ହୋଇ ଉଠିଲେ। ସେ କହିଲେ,—ଯେ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟର ଦାସ୍ୟ, ସେହି ଏକା ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟର ମୂଲ୍ୟ ବୁଝିପାରେ,—ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ-ବ୍ୟାଧ ବୁଝିପାରେ ନାହିଁ। ଶୋଭାନୁଭୂତ ସ୍ପର୍ଶୀ ବୁଦ୍ଧର ଅନୁକୂଳ। ଜଣେ ଯାହା ଶୂନ୍ୟଗର୍ଭ ଦେଖେ, ଅପର ତହିଁରେ ଜଗତର ଶୋଭାଗୁଣି ଅବଲୋକନ କରେ। ତୁମ୍ଭେ ମହନ୍ତଙ୍କ ନେତ୍ରରେ ଦେଖିଲେ ପଦାକୁ ଶୋଭାର କାରଖାନା ଜ୍ଞାନ କରିବ। ତେତେବେଳେ ତାହାର ଶୋଭା ତୁମ୍ଭର ନେତ୍ରକ୍ଳାନ୍ତକର ହେବ ନାହିଁ। ଆଉ କଳାକୁ ବା ଦିଶା କାହିଁକି ? ଅତସୀଫୁଲର କି ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ନାହିଁ ? ଅନ୍ଧକାର ଦ୍ୱାରା ବିନା ଆଲୋକ ପ୍ରକାଶ ହୁଏ। କୃଷ୍ଣକଣ୍ଠିର ମହିମା ସାମାନ୍ୟ ନୁହେ। କୃଷ୍ଣକଣ୍ଠ ସମସ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣକୁ ବୁଡ଼ାଇ ପାରେ ମାତ୍ର ତାହାକୁ କେହ ବୁଡ଼ାଇ ପାରେ ନାହିଁ। ଅନନ୍ତର ମକଦମ ସାଆନ୍ତେ କହିଲେ,—ଭବଭୂଷଣଙ୍କର ତର୍କଗ୍ରନ୍ଥିରୁ ଅଧ୍ୟାୟ ଏହିଠାରୁ ଭଣିତା ହେଉ। ଏବେ ଉପସ୍ଥିତ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସ୍ଥିର କରିବା ଉଚିତ। ଅତ ଗୁମାସ୍ତା ଲିଖିତ ହେଲେ, କାଲି ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ସେହି ଦଶା ଚିତ୍ର ନୁହେଁ। ଦ୍ୱିତୀୟତଃ ଗ୍ରେସ୍ତର ଉନ୍ନତ କ୍ରମ ବର୍ଦ୍ଧନଶୀଳ ହେବାକୁ ବସିଲା। ଧାନ ବାସନଠାରୁ ଥରମ୍ପ କରି ଅଳଙ୍କାର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତାହାର ଗତି ବିସ୍ତାରିତ ହେଲାଣି। ଅପରେ କିଂ ଭବିଷ୍ୟତି। ତୃତୀୟରେ ପଦାର ପ୍ରାଦୁର୍ଭାବ। ଏ ସବୁର ଉଚିତ ପ୍ରତିକାର ନ କଲେ ଶେଷରେ ଦୋଷ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ମୁଣ୍ଡରେ ପଡ଼ିବ ଏବଂ ମଠଟି ଅଦୂର ଭବିଷ୍ୟତଗର୍ଭରେ ବିଲୀନ ହେବ। ଅତଃ ମୋ ବିବେଚନାରେ ଏ ବିଷୟ ଅପରେ ରାଜାଙ୍କର କର୍ଣ୍ଣ ଗୋଚର କରାଇ ଅଶୁ ପ୍ରତିକାରରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହେବା ଏକାନ୍ତ ବାଞ୍ଛନୀୟ। ପଣ୍ଡିତଗଣଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଏହିରୂପ କଥାବାର୍ତ୍ତା ଚାଲିଅଛି, ଏମନ୍ତ ସମୟରେ ଜଣେ ଦୂରରେ ଗୋଟିଏ କ୍ଷୁଦ୍ର ଜନସ୍ରୋତ ଦେଖାଗଲା। ଜଣେ ଜଣ ସମସ୍ତଙ୍କର ଦୃଷ୍ଟି ସେହିଅଡ଼େ ନିବଦ୍ଧ ହେଲା। ଏ କି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ବ୍ୟାପାର ! ଅଗରେ ଲୋଖାରି ବଣାଳ। ଖଣ୍ଡେ ଗାମୁଛାର ଏକ କାନରେ ତାହାର ହାତ ଦ୍ୱୟ ପଛ ଅଡକୁ ବନ୍ଧା। ତହିଁ ପଛରେ ଧନୁଜେନା ଚୌକିଦାର ଗାମୁଛାର ଅପର କାନ ଧରି ଏବଂ ଡାଏଁ ଲମ୍ବର ଖଣ୍ଡେ ବାଉଁଶ ଠେଙ୍ଗା କାନ୍ଧରେ ପକାଇ ଚାଲିଅଛି। ତହିଁ ପରେ ମଠର ପୂଜାରୀ ବିକଳ ପାଣି, ମୂଳ ପୃଷ୍ଠି ବଣିଆ ଏବଂ କେତେ ଜଣ ଦେଖଣାହାରୀ। ବଣାଳେ ମୁହଁ ପୋତ ଚାଲିଅଛନ୍ତି। ହୃଦୟର ଗୋପନତନ୍ତ୍ରୀ ସହସା ଦାରୁଣ ଦୁର୍ଦ୍ଦିନାର ଗଭୀର ବେଦନାରେ କମ୍ପି ଉଠୁଅଛି। ଏହି ଯନ୍ତ୍ରଣାର ଗାଢ଼ତା ତାହାର ଅଳୁଳହ୍ରସ୍ତ ଏବଂ ମୁଖ ମ୍ଳାନିମାରୁ ବ୍ୟକ୍ତ ହୋଇ ପଡୁଅଛି। ସେ କାନ୍ଦୁଅଛି ମାତ୍ର ସେ କନ୍ଦନ ନୀରବ ଏବଂ ନୀରବ। ଅଶ୍ରୁହୀନ ଯେଉଁ କନ୍ଦନ, ତାହା ସମ ଦୂତ ଠାରୁ ବଳି ନିର୍ମମ ଏବଂ କଠୋର। ଆଜି ଭୟଶୂନ୍ୟ ହୃଦୟରେ ଭୟ ପ୍ରବେଶ କରିଅଛି। ଯେଉଁ ହୃଦୟରେ ଭୟ ଭୟରେ ଅତଥି ହୁଏ ନାହିଁ, ସେହି ହୃଦୟରେ ଆଜି ଭୟ ଶରଣ ପଶିଅଛି। ପୁଣି ଯେପରି ସେପରି ଶରଣ ନୁହେଁ ଚରଣଶରଣ ଗ୍ରହଣ କରିଅଛି। କଠିନ ପ୍ରସ୍ତରରେ ସହଜରେ ଦାଗ ପଡ଼େ ନାହିଁ ବିନା, ମାତ୍ର ଥରେ ପଡ଼ିଲେ ଆଉ ନିବେ ନାହିଁ, ଏହା ଶାଶ୍ୱତ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ନୁହେଁ,-ସର୍ବଥା ସର୍ବଥା ଦାଗନ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ବିଷୟ। ଭଗବାନ୍‌ର ହୃଦୟ-ବନ ଅଜ ବିଷାଦ ବିଷ-ଲତାଗୁଣି। ସେ ଅଜ ଜୀବନ ଭାବଭୂତ ମଣିଅଛି। କେବଳ ବେଳେ ବେଳେ ଆଶା ତାହାର ଶୂନ୍ୟ ହୃଦୟ କୁଟୀରରେ ପ୍ରବେଶପୂର୍ବକ ତାହା ଚରଣରେ ସାନ୍ତ୍ୱନା-ଅର୍ଘ୍ୟ ପ୍ରଦାନ କରୁଅଛି। ଯାହାର କିଛି ଅବଲମ୍ବନ ନାହିଁ; ତାହାର ଆଶାହିଁ ଏକମାତ୍ର ଅବଲମ୍ବନ। କେବଳ ଆଶା ତାହାକୁ ବଞ୍ଚାଇ ରଖେ।

ସମସ୍ତଙ୍କର ଦୃଷ୍ଟି ଅଗ୍ରଜକମାନଙ୍କ ଉପରେ ନିବଦ୍ଧ ରହିଲା, ଏହା ପୂର୍ବରୁ ଉକ୍ତ ହୋଇଅଛି। ସେମନ୍ତ କି ସମସ୍ତଙ୍କର ସମସ୍ତ ଅଙ୍ଗ ପ୍ରତ୍ୟଙ୍ଗ ଏକାବେଳକେ ଚକ୍ଷୁ ହୋଇଯାଇ ଚକ୍ଷୁର କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଅଛି। ନାଟକାଭିନୟ ଶେଷରେ ରଙ୍ଗାଳୟ

Digitized by srujanika@gmail.com

ପ୍ରାସ୍ଥ କୋଠ-ମନ୍ଦିର ପ୍ରାଙ୍ଗଣ ନିସ୍ତବ୍ଧଭାବ ଧାରଣ କଲା । କୋଳାହଳ-ବେଦନାରେ ସହସା ନୀରବତା ଦେଖା ଅଧିଷ୍ଠାନ କଲେ । ମାତ୍ର ଏତୁପ ଭାବ ବହୁକ୍ଷଣ ସ୍ଥାୟୀ ହେଲା ନାହିଁ । କଟୁ କାକରବ ଶାନ୍ତିମୟ ପ୍ରଭାତକୁ ମୁଖରିତ କଲା ପ୍ରାସ୍ଥ ପୂଜାର ବଳକ ପାଣି ଉତ କଟୋର କଣ୍ଠ ଖାଣାର ବକ୍ଷରେ ଡାର ଗଢ଼ି ଉଠିଲା । ସେ ଗୁରୁଗମ୍ଭୀର ସ୍ୱରରେ କହିଲା, ପଷ୍ଟାସ୍ମୃତେ ଏଠାରେ ଅଛନ୍ତି ପଗ୍ର, ଏହି ଦେଖନ୍ତୁ ଆଜ ଗ୍ରେର ଧଗ ପଡ଼ିଲା । ରଘୁନାଥ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ଶ୍ରୀଅଙ୍ଗରୁ ଅଳଙ୍କାର ଗ୍ରେର ଗଲା ଦିନଠାରୁ ସମସ୍ତେ ଯେ ସେହି କାର୍ଯ୍ୟର କର୍ତ୍ତା ପଦରେ ମୋତେ ବସାଇ ଥିବେ, ଏହା ମୁଁ ବଲକ୍ଷଣ ବୁଝି ପାରିଥିଲି । ମନ୍ଦିରର ଗ୍ରବ ମୋ ହସ୍ତରେ, ଅଥଚ ଗ୍ରେର ମନ୍ଦିର ମଧ୍ୟରୁ ଅଳଙ୍କାର ଘେନିଗଲା, ଏହା କି କେହି ବିଶ୍ୱାସ କରିବ । ଏତୁପ ଅବସ୍ଥାରେ ମୁଁ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷିତା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଯେଉଁ ପ୍ରମାଣ ଦେବି, ତାହା ମୋର ଗ୍ରେଶ୍ୱର ସାକ୍ଷ୍ୟ ହୋଇ ବସିବ । ତହିଁ ମୁଁ ରଘୁନାଥଙ୍କୁ ସ୍ମରଣ କରି ମନରେ ସର୍ବଦା ଶଙ୍କିତ ଥାଏ । କାହାକୁ ବା କଅଣ କହିବ, ଲଙ୍କାରେ ମୁଣ୍ଡ ଟେକି ଚାଲିବା ମୋ ପକ୍ଷରେ ଦୁଷ୍କର ହେଲା । ଅକାରଣେ ମୋଟାଏ ଦୁର୍ଜ୍ଜନା ମଣ୍ଡାଇବାକୁ ହେଲା, ଏହି ଚିନ୍ତା ମୋର କ୍ଷୁଧା ତୃଷା ସୁଦ୍ଧା ହରଣ କରିଥିଲା । ଯେଉଁ ମଠ ମୋର ବାଲ୍ୟକାଳର ଶିଶୁ-ଶୟ୍ୟା, ଯୌବନର ସାଧନା କ୍ଷେତ୍ର ଏବଂ ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟର ପୁଣ୍ୟ ବାରାଣସୀ ପୀଠ, ତାହାର ଧନ ମୁଁ ଅପହରଣ କରିବି ଏହାକି ସାମାନ୍ୟ ପାପର କଥା । ଯାହା ହେଉ ରଘୁନାଥ ମୋତେ ସେ କଳଙ୍କରୁ ମୁକ୍ତ କଲେ । ଏବେ ଘଟଣାଟା ସମସ୍ତେ ଶୁଣ । ମୁଁ ଆଜି କଡ଼ ସକାଳୁ ଫୁଲ ତୋଳିବାକୁ ଯାଉଥିଲି । ଦେଖିଲି ଭସ୍ମ ମୂଳ ପୁଷ୍ଟି ଶାଳ ଲଗାଇ ଗୋଟାଏ ତାର କାଟିଅଛି, ଆଉ ଏ ନିବଂଶିଆ ଭଳା ଚଷା ତାହା ଅଗରେ ବସ ବସ ପର ଏକଧାନରେ ଗୁହିଁ ଅଛି । ମୂଳିଆ ବଶିଆ ଯେଉଁ ତାର କାଟି ଲୁହରେ ପକାଉଅଛି ତାହା ଶ୍ରୀଜିଙ୍କ ଶ୍ରୀଅଙ୍ଗରୁ ଗ୍ରେଶ୍ୱ ଯାଇଥିବା ସୁବର୍ଣ୍ଣ ପଇତା । ମୁଁ ଏହା ଦେଖି, ଭୟେ ସେମାନେ ମୋତେ ନ ଦେଖିଣୁ ଶୀଘ୍ର ପଳାଇଯାଇ ଚୌକିଆଳୁ ଖୋଜିଲି । ସେ ଯାଇଁ ମକଦମ ଘର ଚୌଗାଡ଼ୀ ପିଣ୍ଡାରେ ଶୋଇଥିଲା । ତାଲୁ ଉଠାଇ ସମସ୍ତ କହ ସଙ୍ଗରେ ଘେନିଅସିଲି ବେଳକୁ ଲୁହ ନିଆଁ ଉମେଇ ଉପରେ ବସୁଅଛି । କାହାର ଏ ମାଲ ବୋଲି ଗଗ୍ରରବାକୁ ବଶିଆ ଚଷା ଟୋକାକୁ ଦେଖାଇ ଦେଲା । ତହିଁ ଚୌକିଆ ତାହାକୁ ବାନ୍ଧି ମାଲ ସହିତ ଅଣିଅଛି । ଏବେ ତୁମ୍ଭେମାନେ ଯାହା କର ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କର ଇଚ୍ଛା । ଏହା କହି ତାରଖଣ୍ଡ-ପୂର୍ଣ୍ଣ ଲୁହଟି ସମସ୍ତଙ୍କ ଅଗରେ ଥୋଇଦେଲା ।

ଗ୍ରାମରେ ଏ ଘଟଣା ଗ୍ରସ୍ଥ ହେବାରୁ ଦଳେ ଦଳେ ଲୋକ ଦେଖିବାକୁ ଆସିଲେ । ଗ୍ରାମର ପଦ୍ମରପଣ ବଶ.ଳଙ୍କର ଶବ୍ଦ । ବଶାଳେ ତ ସାମାନ୍ୟ ପାତ୍ର ନୁହନ୍ତି । ସେ ଗଣ୍ଡାଏ ଉପାର୍ଜ୍ଜନ ଅଣାରେ କେତେ ଲୋକ ମଧ୍ୟରେ କଳ ଲଗାଇଦେଇ କେତେ ଘର ଭାଙ୍ଗିଅଛି । ବର୍ତ୍ତମାନ ସେମାନଙ୍କୁ ଟକେଲ କରିବାକୁ ସୁବିଧା ମିଳିଲା । ଭାବଜିଭୂଷଣେ କହିଲେ,— ମଠର କାରମ୍ବାର ଗ୍ରେଶ୍ୱ ଯେ ଭଗ୍ରାଶ୍ୱର କାର୍ଯ୍ୟ ଏହା ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଜଣା, ମାତ୍ର କେହି ଦେଖି ନଥିବାରୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ଗରବ ଥିଲୁଁ । ଏବେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷରେ ଧରାଗଲା, ଯାହା କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ତାହା କରାଯିବ । ଚଷା ଟୋକାଟାର କେଡ଼େ ସାହସ ହେ, ମହନ୍ତଙ୍କୁ ନଷ୍ଟ କରିଦେଲା । କେହି କହିଲା,— ସେ ତ ଦ୍ୱିତୀୟ ମହନ୍ତ । ଅନ୍ୟ ଜଣେ କହିଲା,— ହଁ, କାଶୀପୁର ମଠରେ ଏବେ ମହନ୍ତ ହେବାକୁ ଯାଉଛନ୍ତି ପଗ୍ର ! ସେଠାରେ ଲୁହାବଳା ଚିଜ ଡାଲି ଭତ ଖାଇବେ, କୌପୁଳା ଭେକ ପିନ୍ଧିବେ, ଘଣା ପେଲିବେ । ପୁଣି ଜଣେ କହିଲା,— ସେ ତ ଜାତିଯ ବିଦ୍ୟା, ହକ କରିବା ସଗା ପେଲିବା ଏକ କଥା । ବଶାଳ ପାରିବେ ଯେ । ମୂଳ ସ୍ୱାଉତ ବହିଲା,—ସବୁ ମାଲ ଏହି ନେଉଛି, ଚିପଳ ବସିଲେ କହିବ ଯେ । ତହିଁ ହରମଳକ କହିଲା,—ନାହିଁହୋ, ତାଲୁ ଥାନାରୁ ଜଳଖିଆ ମିଳିଲେ ଯାଇ କହିବ । ବଶାଳେ ଏସବ ବ୍ୟଙ୍ଗବାଣରେ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରୁ ବିଦ୍ଧ ହୋଇ ବଡ଼ମ ବ୍ୟଥାନୁଭବ କଲେ ଏବଂ କୋପାନ୍ୱିତ ହେଲେ । ମାତ୍ର ସେ କୋପ ବାହାରକୁ ନ ଫୁଟି ତୁଷାନଳ ପରି ଭିତରେ ରହିଲା । ଅତ୍ର ତାହା ନ କରି ବା ଉପାସ୍ଥାନ୍ତର କଅଣ ? । ସଙ୍କ ନିମନ୍ତ୍ରିତ କଣ୍ଟାକୁ ଅଙ୍କୁଶ ଇଷ୍ଟକାଘାତ ସହ୍ୟ କରିବାକୁ ହୁଏ, ଏହା ଭାବି ସେ ନିଜକୁ ନିଜେ ସଂସ୍କାର କରିନେଲା ।

ଅନନ୍ତର ମୂଳପୁଷ୍ଟି ହଳଦୀ ଜର୍ଜ୍ଜରିତ ପିଙ୍ଗାଳାନ ବେକରେ ପକାଇ ଯୋଡ଼ହସ୍ତରେ ଠିଆ ହୋଇ କଅଣ କହିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରୁଥିଲା । ମାତ୍ର ଜିହ୍ୱାକୁ ବଶୀଭୂତ କରି ପାରିଲା ନାହିଁ । କହିଁ କହିଁ ପାଟି ଖଳ ବାଜିଗଲା, ଶରୀର ରୋମାଞ୍ଚିତ ହୋଇ ଥରିବାକୁ ଲାଗିଲା, ବାଷ୍ପରୁଦ୍ଧ ହେତୁ ଶବ୍ଦ ଉଚ୍ଚାରଣ ବଶୃଙ୍ଖଳ ହୋଇଗଲା । ଭକ୍ତିଶ୍ରଦ୍ଧାରରେ ସାତ୍ତ୍ୱିକ ଭାବର ବିକାଶ ତୁଲ୍ୟ ନାନାବିକାର ଜାତ ହେଲା । ଯାହାହେଉ ସେ ଶେଷରେ ଗଦ୍ଗଦ ସ୍ୱରରେ କହିଲା,—ପଷ୍ଟାସ୍ମୃତ ଅବଧାନ, ମୋର କିଛି ଦୋଷ ନାହିଁ । ମୁଁ ପାଇଷ୍ଟ ଅଳ ଲୋକ, ଯେ ମୋ ପାଖକୁ ପାଇଷ୍ଟ ଆଣିବ ମୁଁ ତାହାର କରିଦେଇ ଗ୍ରରପଇସା ଖାଇବ, ଏତେ ଛନ ମୁଁ କି ଜାଣେ ? ଭଗ୍ରାଶ୍ୱ ବିକାଶ କେତେଥର ଭଙ୍ଗା ଅଳଙ୍କାର ଆଣି ତରଳାଇ

Digitized by srujanika@gmail.com

ନେଇଯାଏ ମାତ୍ର କେବେ କିଛି ଗଡ଼ାଏ ନାହିଁ । ଥରେ ପଗୁରବାରୁ କହିଥିଲା, ମୁଁ ଏଅଳଙ୍କାର ସବୁ ସସ୍ତାରେ କିଣିକରୁ କିଣିଥିଲି । ଭଙ୍ଗା ମାଲ କିଏ ନେବ, ତରଳାଇ ମୁଣ୍ଡା କରିନେଲେ ସୁନାଭର ତରଣ ଟଙ୍କା ଲେଖାଏଁ ବିକ୍ରୟ ହେବ । ଏ ସବୁ ସବ ସୁନା । ଘର ବୁଢ଼ା ଚଷାଟୋକା ଏବେ ଏଠି ଭୁନ ହୋଇ ବସିଛି । ଏହିପରି କେତେଥର ସିନ୍ଦୁକ ସେଟସ ଗୁବ ହଜି ଯିବାର କହି ମହମ ଛାଞ୍ଚ ଅଣି ମୋଟାରୁ ଗୁବ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରି ନେଇଅଛି । ଏବେ ଅପେ ବୁଢ଼ମର ମୋତେ କୁଣ୍ଠାଇ ଧରୁଅଛି । ଶଳକାରରେ ଶବ ସଙ୍ଗୀ ଲୋଡ଼ିଲା ପରି ଏହାର ବେଭର । ହେଉ ପରକୁ ବୁଡ଼ାଇଲେ ଦରକ ଅଛି ! ହୋଇ ଖେଳରେ ଅପରକୁ ବଞ୍ଚିତ କରିବାକୁ ଯାଇ ଅପେ ଫଗୁ ଜର୍ଜରିତ ହେଲାପରି ମରକ । ରଘୁନାଥଙ୍କ ଶ୍ରୀଅଙ୍ଗ ଭୂଷଣ ବୋଲି ଜାଣି ଥିଲେ ତ ମୁଁ ସେଥିରେ ହାତ ଦେଇଥାନ୍ତି । ରାମ ରାମ, ମୋର କି ପାପ ପରମାଦର ଭସ୍ମ ନାହିଁ । ଜାଣିଥିଲେ ଚଷଣେ ପଶ୍ଚାତ୍ତକର କର୍ଣ୍ଣଗୋଚର କରିଥାନ୍ତି ।

ପୁଷ୍ଟିର କଥା ଶେଷ ନ ହେଉଣୁ ପଶ୍ଚାତ୍ତ ମଧ୍ୟରୁ ଜଣେ କହି ଉଠିଲେ,—ବରାଡ଼ ଅଣି ବୁଜ ଦୁଧପଏ । ଭୁଲ ମୁହାଁ କାଙ୍କ ମାଛ ଖାଇଲା ପରି ବଣିଅ ଟୋକା କହୁଛ କିଛି ଜାଣେ ନାହିଁ । ହରରେ କହିଲୁ ଭଲ, ମଠର ଅଳଙ୍କାର ଗୋଟେ ଯିବା କଥା ତୋର ଗଣ୍ଡୀର କାନରେ କି ପଡ଼ନାହିଁ ? ବୁଢ ପାଣି ପିଇଲେ ମହାଦେବଙ୍କ ବାସସ୍ଥା ଜାଣି ପାରିବେ ନାହିଁ, ଏବେ ଏହି ଧାଣ ଧରିଛୁ ପଣ ? ଏ ତୋର ଲୁହ ନୁହେଁ ଯେ, ଫୁଙ୍କରେ ସୁନା ଚୁଆ ଉଡ଼ାଇ ଦେଲା ପରି କଥାଟା ଉଡ଼ାଇ ଦେବୁ । ଅଗ୍ର ଥା ଥା, ଦୋଷୀ କି ନିର୍ଦ୍ଦୋଷୀ ତାହା ବଳେ ମଥା ସ୍ଥାନରେ ଚିହ୍ନା ଯିବ । ଆମ୍ଭେମାନେ କିଛି ବିଚାରପତ ନୋହୁଁ ଯେ ଦୋଷାଦୋଷର ବିଚାର କରି ଦଣ୍ଡ ପୁରସ୍କାର ଦେବୁଁ । ଦୋଷ କରି ନ ଥିଲେ ତୋ ଗୋଡ଼ରେ ଜଣା ଦ୍ଧକିବ ନାହିଁ, ସୁନାଚୁପାକୁ ତୁ ଯେପରି ଜନ୍ମ କରୁ ସେହ-ପରି ନିଷ୍କଳଙ୍କ ହୋଇ ବାହାରିବୁ । ନିର୍ଦ୍ଦୋଷିର ସମ୍ବଳ ଭଗବାନ । ତୁ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷୀ ହେଲେ ସେ ନିଶ୍ଚୟ ତୋତେ ସ୍ୱତଃ କରୁଣା ପ୍ରକାଶ କରିବେ । ସେ ନିରପରାଧୀର ବଜ୍ର ନିବଚ । ତୋ କଥା ସତ୍ୟ ହେଲେ ସତ୍ୟର ଜୟ ନିଶ୍ଚୟ ହେବ । ସତ୍ୟର ଭିତ୍ତି ଉପରେ ଏ ବିଶାଳ ସଂସାର ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଅଛି । ସତ୍ୟ ହେତୁ ଚନ୍ଦ୍ର ସୂର୍ଯ୍ୟ ଅତଯାତ ହେଉଅଛନ୍ତି । ଜଗତରେ ଯେତେ ପଦାର୍ଥ ଅଛି, ସତ୍ୟ ସବୁଠାରୁ ମହତ୍ତମ । ଯେ ମିଥ୍ୟାବାଦୀ, ତାହାର କିଛି ଆଦର ନାହିଁ । ସତ୍ୟକୁ ବିସଦର ଏତେ ପ୍ରାଣାତ୍ମକ ଭୟ, ତେଣୁ ସେ ସ୍ୱପ୍ନରେ ସୁଦ୍ଧା ତାହାର ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ହେବାକୁ ସାହସ କରେ ନାହିଁ । ସତ୍ୟର ମହିମା ବଚନାତୀତ । ସେହି ମହିମାର ମହାମୁକୁଟ ଯାହାର ମସ୍ତକରେ ଶୋଭା ପାଏ, ସେ ସଂସାରରେ ଚିରନିର୍ଭୀକ ଏବଂ ଚିରନିର୍ବିପକ୍ଷ ।

ଏଣେ ଏତେଇଜେନା ଚୌକିଦାର "ଚଞ୍ଚଳ ଥାନାକୁ ଗୁଲ ଚଞ୍ଚଳ ଥାନାକୁ ଗୁଲ" କହି ଭାର ତତ୍ପରତା ଲଗାଇ ଦେଲା । ତହିଁ କିଏ କିଏ ଥାନାକୁ ଯାଇ ଲଜାହାର ଦେବେ ଏ ବିଷୟ ଘେନି କିଛିକ୍ଷଣ ଆନ୍ଦୋଳନ ଲାଗିଲା । ମାତ୍ର ପଶ୍ଚାତ୍ତ ମାନେ ସମସ୍ତେ ଯିବେ ବୋଲି ଚୌକିଦାର ସ୍ୱୟଂ କାଟିଦେଇ ବସିଲା । ଭାରଗଭୂଷଣେ ବଡ଼ ବ୍ୟସ୍ତରେ ପଡ଼ିଲେ । ତାଙ୍କର ୬୫ ବର୍ଷ ହେଲା, କିନ୍ତୁ ଅବଶ୍ୟ ସେ ଥାନା ଦ୍ୱାର ମାଡ଼ ନାହାନ୍ତି କିମ୍ବା ମୁନ୍ସି ଦାରୋଗାଙ୍କ ମୁହଁରେ ସଦେ କଥା କହି ନାହାନ୍ତି ଆଜ କିଅଣ କରିବେ, ଏ ଦୁର୍ଭାବ ସଙ୍କଟରୁ କିପରି ଉଦ୍ଧାର ହେବେ କିଛି ବୁଦ୍ଧି ଦିଶିଲା ନାହିଁ । ଅନେକଥର ନାସ ସୁଦି ଅନେକଥର ନାସ୍ତ ଅର୍ଜିସ ବୁଦ୍ଧିଯନ୍ତ୍ରରେ ଦମ ଦେବାକୁ ଲାଗିଲେ ମାତ୍ର ତାହା ଅଚଳ ଏବଂ ଅସାଡ଼ । ଭଦ୍ରବେଳେ ବୁଦ୍ଧି ଆସେ ନାହିଁ ଏହା ସ୍ୱାଭାବିକ କଥା । ଯାହା ହେଉ କିଛିକ୍ଷଣ ପରେ କହିଲେ, ମୁଁ ନଗଲେ ମଧ୍ୟ ଚଳିବ ଯେ, ଆଜ ଭୁଟୁଣ୍ଡ ସାଆନ୍ତାଙ୍କର ବିଷ୍ଣୁପୀତ । ବିପୁଳଦାନ ଏବଂ ଭୋଜନର ବ୍ୟବସ୍ଥା ହୋଇଅଛି, କେଳ ଛପଡ଼ ସମୟରେ ମୋତେ ସେଠାକୁ ଯିବାକୁ ହେବ । ପୁରୋହିତଅ କାମ ନ ଗଲେ ନ ଚଳେ । ପୁଣି ଅନ୍ୟ କାହାର ନୁହେଁ, ସାଆନ୍ତ ଘର କାମ, ନ ଗଲେ ପୁରୋହିତ କାଟି ଦେବେ ଅଉ ଯାହା ଘଣେ ପାଇବାର ଆଶା ଅଛି ତାହା ବି ଯିବ । ଏହା କହି ନାସ ଟିପେ ଶବ୍ଦ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ସମ୍ଭବତଃ ଅଉ କିଛି କହି ଥାନ୍ତେ, ମାତ୍ର ଭତ୍ୟବସରରେ ମକଦମେ ତରଭର ହୋଇ କହି ପକାଇଲେ, ମୋର ମଧ୍ୟ ବଡ଼ ଝଞ୍ଝିଟ । ମହିଅଁ ଟୋକାଲୁ ଜ୍ୱର, ମୁଁ ବୈଦ୍ୟ ଡାକିବାକୁ ଅସି ଏଠାରେ ଏତେବେଳ ଯାଏ ବସି ଗଲିଣି । ଏହିପରି ସମସ୍ତ ପଶ୍ଚାତ୍ତମାନେ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ କୃତ ଅପରାଧ ଉପସ୍ଥାପିତ କଲେ । ଶେଷରେ ସ୍ଥିର ହେଲା, "ଥାନା ସମ-ଖାନା" । ସେଠାକୁ ଯାଇ କିଅଣ କହିବାକୁ ହେବ, କିପରି ଲଜାହାର ଦେବାକୁ ହେବ, ତାହାତ କାହାରକ ଜଣା ନାହିଁ । ତେବେ ଜଣେ ଜାଣିବା ଲୋକ ସଙ୍ଗରେ ନେବା ଆବଶ୍ୟକ । ବଗମଗ ଶାସନର ଭ୍ରବକ ମାହାନ୍ତି ଖୁବ୍ ଜାଣିବା । ଶୁଣିବା ଲୋକ ତାହାଙ୍କୁ ସଙ୍ଗରେ ନେଲେ ସେ ସବୁ ସୁରଖୁରରେ ଚଳାଇ ନେବେ, କାହାର ଦେହକୁ ଆଣ୍ଠ ଲାଗିବ ନାହିଁ । ତହିଁ ତାହାଙ୍କୁ ଡାକିବା ସକ ଶେ ତଡ଼ାତଡ଼ି ଲୋକ ପ୍ରେରିତ ହେଲା ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଭ୍ରବଗା ମହାନ୍ତ ଜଣେ ପୁରୁଣାକାଳିଆ ମେକ୍ତାର ମାଲ ମୋକଦ୍ଦମାର ଯୋକ ସ୍ୱରୂପ । ଦେହରେ ଯେମ ଯେତେ ସେ ଜୀବନ-ର ତେତେ ମୋକଦ୍ଦମା କରିଅଛନ୍ତି । ତାହାଙ୍କର ଉଦର ଜଳ-ଜୁଆଗ୍ରେଣ୍ଟ ଫିଯାଦର ଗୋଟିଏ ଅଯରନ୍ତ ଭଣ୍ଡାର ଏମନ୍ତ କି ସେ ବିନା ସୂତାରେ ଗଣ୍ଠି ଦେଇ ପାରନ୍ତି । ମୋକ୍ତାରୀ ସୁଲଭ ଜଟିଳ-କୁଟିଳ ବୁଦ୍ଧିରେ ମଧ୍ୟ ସେ ପ୍ରଥମ ପୁରସ୍କାର ପାଇବାର ଯୋଗ୍ୟ । ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟର ପ୍ରବଳ ଆକ୍ରମଣ ହେତୁ ଏଣିକି ସହର ଗ୍ରୁପ ସ୍ୱର୍ଗ ମରେ ବାସ କରୁଅଛନ୍ତି । ବେଶସ୍ତ ବୃତ୍ତି ଯଥେଷ୍ଟ । ଘରଠାରେ ଗୃହ ସେଥିର ରକ୍ଷଣା-ବେକ୍ଷଣ କରନ୍ତି । ଜାଣିବା ଲୋକ ବୋଲ ଅନେକେ ତାଙ୍କ-ଠାରୁ ମାଲ ମୋକଦ୍ଦମାର ପରାମର୍ଶ ନେବା ସକାଶ ଆସନ୍ତି । କେହି କେହି ଅଧିକ ପାରିଶ୍ରମିକ ଦେଲେ କ୍ଷମତାପନ୍ନ ନେଇ କାମ ଚଳାଇ ଦିଅନ୍ତି । ଭ୍ରବଗା ମୋକ୍ତାର ଭଲ ବାହୁଡ଼ାଣି ଦାଣ୍ଡ ପିଣ୍ଡାରେ ବସି ମୂଲ୍ୟଆମାନଙ୍କୁ ବେଳ ଓଳର କାମ ବଣ୍ଟତ କରୁଅଛନ୍ତି, ଏହି ସମୟରେ ପଞ୍ଚାୟତଙ୍କ ପ୍ରେରିତ ଲୋକ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ତାଳପତ୍ର ମୋଡ଼ା ଚଟାଇ ଖଣ୍ଡିଏ ହାତକୁ ବଢ଼ାଇଦେଲା । ମୋକ୍ତାରେ ତାହା ପାଠକରି ମନେ ମନେ ବଡ଼ ଆନନ୍ଦିତ ହେଲେ । ମାତ୍ର ସେ କାରବ ଆନନ୍ଦ କେବଳ ମନରେ ନ ରହି ବାହାରକୁ ମଧ୍ୟ ବାହାର ପଡ଼ିଲା । ବଦନ ଝମେ ସ୍ମିତ ହାସ୍ୟ ମଣ୍ଡିତ ହେଲା; ନୟନରୁ ଉତ୍ସାହର ଭାବ ଚକିଶି ଉଠିଲା । ସେ ପତ୍ର ପଢ଼ି ଆନନ୍ଦିତ ହେଲେ ବୋଲି ସମସ୍ତେ ଜାଣି ପାରିଲେ ମାତ୍ର ସେହି ଆକସ୍ମିକ ଅଙ୍କିତ ଆନନ୍ଦର କାରଣ କେହି ବୁଝି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ତିନିଦିନ ହେଲା ଉପୁର ରୋଜଗାର କରିଥାଏ ନାହିଁ, ଦୈବାତ୍ ଆଜ ଭଙ୍ଗା ପୋହଳରେ ଶେଉଳ ପଶିଛି, ଆଉ ତ ସେ ଛାଡ଼ନ୍ତି । ଉଚ୍ଚରେ ଡାକିଥାଏ ମାତ୍ର କହିଲେ,—ରେ ଅନନ୍ତା, ମଝି ଘର ଗୁଙ୍ଗ ଉପରୁ ଗୋଟାଏ ତାଳପତ୍ର ଆଉ ଲେଖନୀଟା ଟେଣ୍ଟ ଆଣିଦୁଷ୍ଟ । ପ୍ରାୟ ଲହମାକ ପରେ ଗୋଟିଏ ୮।୧୦ ବର୍ଷର ବାଳକ ଆସି ଲେଖନ ପତ୍ର ଦେଇଗଲା । ତହୁଁ ମୋକ୍ତାରେ ତାଳପତ୍ର ଅଗରୁ ଟିକିଏ କାଟି ନେଇ ସେଥିରେ କଅଣ ଗୁଡ଼ ଅକ୍ଷର ଲେଖିଦେଇ ପତ୍ରବାହକ ହସ୍ତରେ ଦେଲେ ଏବଂ କହିଲେ,—"କହିଦେବୁ, ମୁଁ ତୋ ପଛେ ପଛେ ପୁଣାଏ ଖାଇଦେଇ ଯାଉଛି ।" ଏହା କହି ଶୀଘ୍ର ଉଠିଯାଇ ତେଲର ଅପେକ୍ଷା ନ କରି ବାଟ ଚଡ଼ଅରେ ଡୁବେ ମାରି ଅସିଲେ, ଉଦ୍‌ବେଗରେ ଆଉ ଖାଇବେ କଅଣ, ଗୁରିଗୁଣ୍ଡା ଅଖିରେ କାନରେ ଗୁଣ୍ଡିଦେଇ ପିନ୍ଧା ଚୌମୀ (ଚୌମୁହାଁ ଶବ୍ଦଜ) ପିନ୍ଧି ଛତାଖଣ୍ଡେ କାଖରେ ଯାକ ଘରୁ ବାହାରି ପଡ଼ିଲେ । ଏଣେ ପଞ୍ଚାୟତମାନଙ୍କର ବ୍ୟାକୁଳ ଉତ୍କଣ୍ଠା କହିଲେ ନ ସରେ । ଅଭୁର ରୋଗୀ ବୈଦ୍ୟଲୁ ଗୃହିଣୀପ୍ରାୟ ସେମାନେ ମୋକ୍ତାରଙ୍କ ଗୃହିଁ ବସିଅଛନ୍ତି । ଭ୍ରବଗାଭୂଷଣେ ଥରେ ଥରେ ତାଙ୍କର ଆଗମନ ପଥ ଗୃହିଁ ଅସୁଅଛନ୍ତି । ଭ୍ରବଗା ବାବୁଙ୍କ କଅଣ ଦଆଯିବ ବୋଲି ତାହାରି ତାହାରି ତର୍କ ଲାଗିଅଛି । ଜଣେ କହିଲା, ଏ ଦେବତାଙ୍କର କଥା ଆମ୍ଭେମାନେ କଅଣ ଦେଇପାରିବା, ମଠ ଲଙ୍ଗାରୁ ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ଗଛ ଦେଇ ବାପୁଡ଼ାଙ୍କୁ ଦୌଣସିମତେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ କରିଦେବା । ଅପର କହିଲା,—ଦୁଗ୍ଧ ପିଆସୁ କି ଜଳରେ ତୃପ୍ତ ହେବ ? ଏହିପରି କଥା କଟାକଟି ହୋଇ ଶେଷରେ ପାଞ୍ଚଟଙ୍କା ଭେଟି ଦେବାର ସାର ମୀମାଂସା ହେଲା ।

ଠିକ ଦୁଇପହର ସମୟରେ ମୋକ୍ତାର ଅସି ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ପଞ୍ଚାୟତମାନଙ୍କ ପିଣ୍ଡରେ ପ୍ରାଣ ପଶିଲା । କେଡ଼େ ଗୋଟାଏ ସଙ୍କଟର ଭାର ସେମାନଙ୍କ ମସ୍ତକରୁ ଓଲ୍ଲାଇ ଗଲା ପରି ବୋଧ ହେଲା । ବାସ୍ତବରେ ଏ ବିପଦ ଅନିବାର୍ଯ୍ୟରୁ ଉଦ୍ଧାର କରିବାକୁ ଗ୍ରହିବସ୍ତ ଭ୍ରବଗା ବ୍ୟତୀତ ଆଉ କିଏ ଅଛି ? ଗୁରୁକୁ ଶିଷ୍ୟବର୍ଗ ଅଥବା ବନ୍ଧୁତ ସ୍ୱଜନେମାନ କୁସୁମ ସୁନ୍ଦରୀକୁ ଅଳପାଳ ଘେରିଲା ପ୍ରାୟ ସେମାନେ ମୋକ୍ତାରଙ୍କ ଚାରିପାଖରେ ବେଢ଼ି ବସିଲେ । ଭ୍ରବଗା ସମସ୍ତ ବୃତ୍ତାନ୍ତ ଶୁଣି ଥରେ ଥରେ ମୁରକିଦ୍ଦସା ଦେଇ କହିଲେ;—ଏହି କଥା ନା, ଆଉ କିଛି ? ଗୋଟାଏ ପୁଷ୍ଟିକରେ ଏହିପରି ପଣେ ମାମଲା ଉଡ଼ିଯିବ । ମାତ୍ର ଚଷାଷ୍ଟୋକାକୁ ଯଦି ପାଞ୍ଚବର୍ଷ କଇଦ ନଖଟାଏଁ ତେବେମୋ ନାମ ଧରିବ ନାହିଁ । ଏକା ମୋର ଗୋଟିଏ କଥା ଜାଣିଥିବ, ମୁଁ ଯାହା କହିବ ତାହା କରିବ । ବଚନ ଦେଇ କର୍ମ ନ ତୁଲାଇ ପଛଦୁଷ୍ଟା ଦେବା ମୋ ଜାତକରେ ନାହିଁ କି ବିଧାତା ମୋତେ ସେ ମାଟିରେ ଗଢ଼ି ନାହିଁ । ଏହା କହି ନିଜର ଅସାଧାରଣ କୃତିତ୍ୱର ପ୍ରୋଢ଼ି ବାଟି ବସିଲେ । ସେ ତଲ୍ଲୀନରେ ତାଙ୍କ ପରି ପରିପକ୍ୱ ଜ୍ଞାନୀ ମାମଲାଖୋର କେହି ନାହାନ୍ତି,—ମୋକଦ୍ଦମାରେ ତାଙ୍କର ଜୀବନବ୍ୟାପୀ ଜୟ ବ୍ୟତୀତ ପରାଜୟ ଅଦୌ ନାହିଁ,—ନିଜର ଅଦୃଷ୍ଟି-ସୁଲଭ ପ୍ରତିଭା ବଳରେ ସେ କେତେ ଓକାଲ ବାରିଷ୍ଟରଙ୍କୁ ପାଠ ପଢ଼ାଇ ଦେଇ ଅଛନ୍ତି,—ଖାଲି ମଧ୍ୟ ନେବା ସକାଶ ପ୍ରତ୍ୟହ ଶତ ଶତ ଲୋକ ତାଙ୍କର ଦ୍ୱାରସ୍ଥ ହୁଅନ୍ତି, ଏହିପରି ଅପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ବ୍ୟାଖ୍ୟାନ ଦ୍ୱାରା ସଙ୍କେତରେ ପଞ୍ଚାୟତମାନଙ୍କୁ ନିଜର ମୂଲ୍ୟ ଜଣାଇ ଦେଉଥିଲେ । ଏହି ସମୟରେ ମାମଲାର ଅଧିବାସ ଦର୍ଶନା ସ୍ୱରୂପ ସମ୍ମୁଖରେ ପଞ୍ଚ ମୁଦ୍ରା ରକ୍ଷିତ ହୁଅନ୍ତେ ମୁହଁଟାକୁ ଅନିଚ୍ଛାସୀ କାଜି ଖାଇଲା ପରି କରି ଉଠିଲେ । ପିନ୍ଧୁଶୋଷୀ ଅଗସ୍ତ୍ୟ କି ଗଣ୍ଡୁଷେ ଜଳରେ ତୃପ୍ତ ହେବ ? ଯେ ପୂଜାର ସଙ୍ଗେ ଖଟୁଲି ଟିକି ଦେଇ ପାରନ୍ତି, ସେ ଠାକୁରଙ୍କୁ କି ଏହ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଭେଗ ? ମୁଖମଣ୍ଡଳରେ ଅସନ୍ତୋଷର ଚିହ୍ନ ପ୍ରକଟ ଦେଖି ମକଦ୍ଦମେ କହିଲେ,—ଋଣିବା ହେଉନ୍ତୁ, ମୋକଦ୍ଦମା ଜୟ ହେଲେ ଅଉ ପନ୍ଦରଟଙ୍କା ପାଇବେ । ଏ ବାଣୀ ମହାନ୍ତଙ୍କ ହତାଶାତୁର କର୍ଣ୍ଣରେ ଅମୃତ ବର୍ଷଣ କଲା । ସେ କହି ଉଠିଲେ, ମୋକଦ୍ଦମାକୁ ମୁଁ ଏହି ଲୁଗାକାନ୍ଧରେ ବାନ୍ଧି ନେଇ ଯାଉଛି, ଏହାକୁ ତେଣେ ତେଣେ ମହାଜନଙ୍କରେ ଭସାଇ ଦେଇ ଆସିବ । ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କ ଦେହକୁ ଅଣ୍ଟ ଲାଗିବ ନାହିଁ । ଏଣିକି ମୋକଦ୍ଦମା ଜାଣେ, ମୁଁ ଜାଣେ । ମାତ୍ର ଅନେକଙ୍କେକଙ୍କୁ ତୋଷାମଦ, ଅନେକଙ୍କେକଙ୍କୁ କର୍ଣ୍ଣଭୂତ ଏବଂ ଅନେକ ପରିଶ୍ରମ କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ଏହାର ନାମ ମାମଲା ପରି ? ମା ମଲେ ସେଜର୍ଜପରି ବ୍ୟତିବ୍ୟସ୍ତରେ ପଡ଼ିବାକୁ ହୁଏ, ଏଥିରେ ଠିକ୍ ସେହିପରି । କେବଳ ମୁଁ ବୋଲି ସେ ସବୁଭାର ମଣ୍ଡିକୁ ନେଇଛି, ନଚେତ୍ ଅଉ କିଏ ପାରିବ । ଏହି କଥାଗୁଡ଼ିକ ଅଖଣ୍ଡ ଅସ୍ପୃପ୍ରାଧାନ୍ୟର ଉତ୍କଟ ପ୍ରଷ୍ଠାନ୍ତ ହେଲେହେଁ ମରୁକଲଙ୍କ ମନରେ କୌଣସି ଭାବାନ୍ତର ବା ଅବାନ୍ତର ଅନୟନ କରି ପାରି ନ ଥିଲା । ଅନ୍ଧଙ୍କୁ ହାଗ ଘୋଡ଼ା ପରି କହିଲେ ସୁଦ୍ଧା ସତ୍ୟ ମଣେ । ଅନନ୍ତର ମୋକ୍ତାରେ ପୋଲିସରେ କପର ଭାବରେ ଏତଲା ଦିଅଯିବ ସେଥିର ମନ୍ତ୍ରଣା ବାନ୍ଧିବାକୁ ଲାଗିଲେ । କିଛିକ୍ଷଣ ନୀରବ ରହି, ଅରେ ଦୁଇଥର ହାଇମାର ଫୁଟିକ ଫୁଟାଇ କହିଲେ,—ଏ ଗ୍ରେଷ୍ଟରେ ନିଶ୍ଚୟ ନୂଆ ମହାନ୍ତଙ୍କର ସଙ୍ଗ ଅଛି । ମାତ୍ର ତାଙ୍କୁ ଏଥିରେ ମଣାଇବାକୁ ହେବ ନାହିଁ । ପୁଣି ଦୂରେ ଦୂରେ ଗ୍ରେର କଥା ମଧ୍ୟ ପ୍ରକାଶ କରିଯିବ ନାହିଁ । ଯାହା ଯଥା ସମୟରେ ଏତଲା ଦିଅଯାଇ ନାହିଁ ତାହା ଏବେ ପ୍ରକାଶ କଲେ ଦଣ୍ଡନୀୟ ହେବାକୁ ହେବ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଏହିପରି ଜମାନବନ୍ଦ କରିବାକୁ ହେବ ଯେ, ଭକା ଚଷା ଗତ ରାତରେ ମନ୍ଦିରରେ ପଶି ରଘୁନାଥଙ୍କ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ପଉଡ଼ା ଗ୍ରେର କରି ନେଇଥିଲା । ଆଜ ତାହା ବଶିଆ ଶାଳରେ ଅଉଟାଇବା ସମୟରେ ଚୌକିଦାର ତାହାକୁ ମାଲ ସହିତ ଗ୍ରେପ୍ତାର କରିଅଛି । ଗ୍ରଲ. ମୁଁ ସବୁ କରିବି, ତୁମ୍ଭେମାନେ ମୋର ସଙ୍ଗରେ ଥିଲେ ହେଲା । ଏହା କହି ମହାନ୍ତ ଏ ଅସାମୀ, ଚୌକିଦାର ଓ ପଞ୍ଚାୟତମାନଙ୍କୁ ଘେନି ଥାନାଅଭିମୁଖରେ ଗମନ କଲେ ।

ସେମାନେ ଚାଲିଗଲା ପରେ ଉପସ୍ଥିତ ଜନସଙ୍ଘ ମଧ୍ୟରେ ବହୁବେଳ ଯାଏଁ ଉପସ୍ଥିତ ଘଟଣାର ସମାଲୋଚନା ଚାଲିଲା । ସୂର୍ଯ୍ୟାସ୍ତ ପରେ ଅକାଶ ଦୁହିତା-ଗୋଧୂଳିର ସୁବର୍ଣ୍ଣଛଟା ଅନେକ ଛଣଯାଏ ସାନ୍ଧ୍ୟାକାଶ ଅଳଙ୍କୃତ କରେ । ସଥେଷ୍ଟ ସମାଲୋଚନା ହେଲା ମାତ୍ର ତାହା ଶୁଷ୍କ ଏବଂ ନୀରସ । ପାଠକପାଠିକାମାନଙ୍କର ଧୈର୍ଯ୍ୟଚ୍ୟୁତ ଅଶଙ୍କାରେ ତାହା ଉପେକ୍ଷିତ ହେଲା ।

ଏଣେ ନୂଆ ମହନ୍ତ ଭକାଙ୍କ ଅବସ୍ଥା ଶୁଣି ସ୍ମିୟମାଣ । ଲଜ୍ଜା, ଭୟ ଏବଂ ଦୁଃଖ ତିନିହେଁ ମିଳି ତାହାଙ୍କ ଭବିଷ୍ୟରେ ଅମଙ୍ଗଳ ଚିହ୍ନର୍ଣ୍ଣ ଯୋଗ ଅନୟନ କଲେ । ମହନ୍ତ କଂକର୍ତ୍ତବ୍ୟ-ବିମୂଢ଼ ଏବଂ ଅଦ୍ରୁଲ୍ଲିନଶୂନ୍ୟ । ସେମନ୍ତ କି କୌଣସି ଅଜ୍ଞାତ ଅତଙ୍କର ବଜ୍ରବର୍ଷୀ ରୁଦ୍ର ଝଟିକା ତାହାଙ୍କ ହୃଦୟ ବନ ଚୂର୍ଣ୍ଣୀଭୂତ କରିଦେଲା । ନିଜର କୃତକର୍ମ ଶତ ବିଭୀଷିକା ମୂର୍ତ୍ତି ଧରି ଚକ୍ଷୁ ସମକ୍ଷରେ ନୃତ୍ୟ ବିସ୍ତାର କରିଦେଲା ଅଗତର ପାପସ୍ମୃତି ବର୍ତ୍ତମାନ ଏବଂ ଭବିଷ୍ୟତରେ ଦାରୁଣ ଅନୁତାପ-ବର୍ତ୍ତିକା ଜାଳିଦିଏ । ମନ କେଉଁଠାରେ ଲାଗିବାକୁ ନାହିଁ । ସେଉଁ ବିଳାସଭବନ ସତତ ସ୍ନିଗ୍ଧ ତରଳ ମଧୁରତାରେ କମନୀୟ ଥିଲା, ସେ ଆଜ ବିଷ-ବିସର୍ପିତ ବୋଧ ହେଲା । ଭାଳେ ଭୁଖାରୀ ଶିବୁ ପ୍ରକାଶ କରି ଦେଇଥିବ, ଏହି ଆଶଙ୍କା ତାଙ୍କର ମତିଛନ୍ନ କରିଅଛି ଏବଂ ଅତ୍ୟଦ୍ଭୁତ ଦୁଷ୍ଟ ଆଶଙ୍କାକୁ ଉପହାସ କରୁଅଛି । କେବେ ଭାବୁ ଅଛନ୍ତି,—କେହି ପଚାରିଲେ କଅଣ କହିବ । କେବେ ଅବା ସାହସ ବାନ୍ଧି ଭାବୁଛନ୍ତି,—ମୁଁ କଅଣ ଠୁଳେ ମାନିବ ଯେ, କହିବ ମୋତେ କିଛି ଜଣା ନାହିଁ । ସେ ମୋ ନାମରେ କହିଥିବ । ଏହିପରି ନାନାକଥା ଭାବିଲେ ମାତ୍ର ଭୁଖାରୀର ବିରହ ବ୍ୟଥା ଏ ସମସ୍ତ ଭୟ ଅପମାନହାଳକ ଅଧିକ ବଳି ପଡ଼ିଲା । ଭକାଙ୍କଠାରେ ମହନ୍ତଙ୍କର ବହୁ ସ୍ନେହଜଡ଼ିତ । ସେ ତାହାର ଅଦର୍ଶନକୁ ବଜ୍ରପତନ ଅପେକ୍ଷା କଷ୍ଟ ମଣିଲେ ଏବଂ ସମୟ ସମୟରେ ମନ ନୟନ ପ୍ରେରଣ କରି ତାହାକୁ ସଙ୍କଳ୍ପରେ ସଙ୍ଗୋପ ଆନୁଥିଲେ । କଳ୍ପନାର କି ଅସୀମକ୍ଷମତା ! ସେ ଯାହାର ସହଚରୀ, ତାହାର ଅଭାବ କଅଣ ବା ଅସାଧ୍ୟ କଅଣ ? କଳ୍ପନା ବିନାଜଳରେ ତାହାର ଚୂଡ଼ା ଚିତ୍ରାଇ ଦିଏ । ସଙ୍କଳ୍ପ ଏବଂ ଜାଗ୍ରତସ୍ୱପ୍ନ ଏଦୁହେଁ ଯାମଳ ସହୋଦର । କିନ୍ତୁ ଦୁଃଖର ବିଷୟ ମହନ୍ତଙ୍କର ପ୍ରାଣପ୍ରିୟ ସେହି ଭୁଖାରୀ ବର୍ଷ କଠିନ ପରିଶ୍ରମସହ କାଶୀବାସର ଆଦେଶ ପାଇଲା । (କ୍ରମଶଃ) ।

ଶ୍ରୀଚନ୍ଦ୍ରାମଣି ମହାନ୍ତି ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ବେଦନା ।

କେମନ୍ତେ ଆଜ ମୁଁ ମେଲିବ ପରଶ,
କି ଅଦ୍ଭୁତରୂପ କି ସେ ଅଭିମାନ !
ବିଷୟ ସୁଖରୁ ବିମୁଖ ହେଲେ କି ତଳେ,
ଭକ୍ତି ବିହନ ସ୍ପର୍ଶ କଲାତଳେ ।
ଅଶାର ଅଲୋକ ହେଲେହେଁ ବିବୃତ,
କା ସଙ୍ଗେ ମିଶିବା ମାତ ଅବିରତ ।
କିଏ ଅବା ଆମ୍ଭ ପଥ ସହଚର ?
ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ବିଭେଗ ହେବ ଅଗୋଚର ।
କେ ଲୋଡ଼େ ତୋମାନ ଜଗଦୀଶ ଠାବେ,
ମାନସ କଳ୍ପନା ତୋଳିବା ଅଭାବେ ?
ଏହି ଯଦି ତୋର ଜୀବନ ଗୁଳନେ,
ଜୀବ କର୍ମ୍ମ ଲୋଡ଼େ ମାନସ ଗହନେ ?
ସଙ୍ଗୀତ ଝଙ୍କାରେ ଜୀତ ସମୁଚ୍ଚୟ,
ଯହିଁ ଚମକଇ ବିଭାବେ ଅଥୟ ।
ବିହଗ କୂଜିତ କୁଞ୍ଜ କାନନରେ,
କଳ କଳ ନାଦେ ସ୍ପନ୍ଦ କଲେବରେ ।
ବହିଯାଉଥାଏ ସ୍ପର୍ଶ ଅପରସ୍ପ,
ଯାହା ଦେଖି ମୁହିଁ "ଧର୍ମ୍ମଶେଷସ୍ପ" ।
ସେହ ତରଙ୍ଗିଣୀ ଭଙ୍ଗିମା ଅଧର,
ଦୂରେ ଫିଙ୍ଗି ଦିଏ ବାଳ ଦିବାକର ।
ଭାସି ଉଠିବ କି ମନ ଜଳଧରେ,
ସୁଖ ଗ୍ରଣି ଯେନ ଦେବତା ଗ୍ରମ୍ଭରେ ?
ନିରଳସ୍ପିବେ କଟାଇଲେ କାଳ,
କିଏ ବା ନ ଭୋଗେ ବିଷମ ବିକଳ ?
ଯାହା ପଛେ ତାହା ହେଉ ଏ ଜୀବନେ,
ଜୀବ ଗଲେ ତାହା ଅପର ଜୀବନେ ।
ମନ ଚଇତନେ ବାରେ ତା ନ ପଡ଼ୁ,
ଅଭୟ ଆଶ୍ରୟ ଚରଣକୁ ଲୋଡ଼ୁ ।
ସେହ ଧନ ସେହ ଜ୍ଞାନର ମୂରତ,
ଅଦୃଷ୍ଟ ପଥର ବିଚଳ ଶକତ ।
ସେହ ଏକା ସିନା ସକଳ ବିପଣି.
ତହିଁ ମିଳେ କେତେ ଇନ୍ଦ୍ରଜାଲମଣି ।
ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ ଅହେ ବିଧାତା ପୁରୁଷ !
କୋଟି କୁଟୀ ପୁଣି ତବ ଅଧିବାସ ।
ବଡ଼ ନୁହେ ତବ ଦେହ ଲଘୁ ଦାସ,
ସାନ ନୁହେ ତବ ଅନ୍ତର ହେ ଈଶ !
ଇହଧାମେ କେତେ ଶତ ଶତ ଦେହେ,
ବହି ଯାଉଥାଏ ସୁଖ ସୁଧା ମୋହେ ।
ପଥ ଓଗାଳିଲେ କଟାଷ ଗୃହାଣି,
ଅପାଦ ମସ୍ତକ ଦିଏ ସେହ୍ନଷଣି ।
ପ୍ରକାଶିଲେ ସେହ ଖଡ଼ଗର ଅଭ୍ର,
ଲାଜେ ଲୁଚିଯାଏ ଯାହା ଅଙ୍ଗ ଲିପ୍ତ ।
ସେ ଜଡ଼ ମୂରତ ପୁଣି ତଦୁପରି,
ଚଳ ଚଳ ହୁଏ ପଡ଼ଗଲ୍ପ ପରି ।
ଅବଶେଷେ ଯାଏ ପାତାଳ ଗରଭ,
(ଯହିଁ ପୁଣି ଅଛି ଏକ ଅଗ୍ନିକୁଣ୍ଡ) ।
ଶୋଭାବନ ନୁହେ ଶୋଭାର ସଦନ,
କଣ୍ଟକ ନୁହଇ କଣ୍ଟକର ବନ ।
ଦିଶୁଥାଏ କେତେ ନିରମଳ ପରି,
ରହିଥାଏ କିନ୍ତୁ ମଳ ତହିଁ ଦୂରି ।
ଅନାଶ୍ରୟ ତହିଁ ଲୋଡ଼ିଲେ ଆଶ୍ରୟ,
(ଫଣିପତ ଯହିଁ ଅଟେ ମହାଶ୍ରୟ) ।
କେତେ ସମ୍ପଦରେ ଦେଖାଏ ଆସନ,
ଅଗନ୍ତୁକ ହୁଏ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲିତ ମନ ।
ତେ ଦୁରଦଶା ପାଶୋରଇ ମନ,
ସୁଖେ ତୋଳିଆଣେ ଫୁଲ ଅଶୀକନ ।
କଷଣରୁ ପାର ହେବାକୁ ବିଚାର,
ବସିଯାଏ ଅହା ସୁଖେ ତଦୁପର ।
କିନ୍ତୁ କେ ଜାଣିବ କାହାର ମାନସ,
କଥା ସିନା ଏକା ମନର ଅଭିଷ ।
ଗୁଣ୍ଠିଥାଏ ତହିଁ ଦାଢ଼ିଆ କଣ୍ଟକ,
ଗଳିଯାଏ କେତେ ତାର ଅଙ୍ଗଯାକ ।
ସୁଖ ବୋଲି ଯାକୁ ଭାବିଥାଏ ମନେ,
ଦୁଃଖ ଏବେ ସିନା ସୁଖର ବିଷ୍ଣନେ ।
ଏ ଘୋର ଯନ୍ତ୍ରଣା କେମନ୍ତେ ଭୁଲିବ,
ଦରଶ ଧରି ମୁଁ କାଳ କଟାଇବ ।
କରୁଣାନିଧାନ ହେ ପରମ ପିତା !
ଧନୀମାନସ୍ପିନ ସକଳ ନିୟନ୍ତା ।
ଯେନିଯାଅ ମୋତେ ତବ ଶୁଭପଥେ,
ଏ ଭବ କଷଣ ନ ଲଭେ ଭିଷ୍ଣତେ ।
ଏହି ଏକା ଗ୍ରର ମାଗୁଣି ମୋହର,
ନମୋନମ ଅହେ ବିଭୁ ପରମେଶ୍ୱର !

ଶ୍ରୀବର ରଥ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଦୁଇ ଭଗ୍ନୀ।

ଅର୍‌ଲେଣ୍ଡୋର କ୍ରୀଡ଼ା କୌଶଳ ଦେଖି ସ୍ୱୟଂ ରାଜା ଅତିଶୟ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହୋଇ ଥିଲେ ଏବଂ ତାଙ୍କ ନିକଟକୁ ଡାକ ପଠାଇଲେ "ଯୁବକ ତୁମ୍ଭର ନାମ" ? ଅର୍‌ଲେଣ୍ଡୋ କହିଲେ "ମୋହର ନାମ ଅର୍‌ଲେଣ୍ଡୋ । ମୁଁ ସାର୍ ରୋଲେଣ୍ଡଙ୍କର କନିଷ୍ଠପୁତ୍ର ଅଟେ । ଯୁବକଙ୍କର ପରିଚୟ ପାଇ ରାଜାଙ୍କର ଆନନ୍ଦ ଦୃଣାରେ ପରିଣତ ହେଲା । ସାର୍ ରୋଲେଣ୍ଡ ଜଣେ ବିଖ୍ୟାତ ଲୋକ ଥିଲେ ଏବଂ ଦେଶବାସୀ ସମସ୍ତେ ତାଙ୍କୁ ଭକ୍ତି ଓ ମାନ୍ୟ କରୁଥିଲେ କିନ୍ତୁ ନିର୍ବାସିତ ରାଜାଙ୍କର ସେ ଜଣେ ପରମବନ୍ଧୁ ଥିବାରୁ ନିରୁପାୟ ତାଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ଜଣେ ପରମଶତ୍ରୁ ବୋଲି ଜ୍ଞାନକରୁଥିଲେ । ସୁତରାଂ ଶତ୍ରୁପୁତ୍ର ଅର୍‌ଲେଣ୍ଡୋଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କର ଶତ୍ରୁ ଭାବି କହିଲେ "ଯୁବକ ତୁମ୍ଭେ ଅନ୍ୟ କାହାର ପୁତ୍ର ବୋଲି ପରିଚୟ ଦେଇଥିଲେ ମୁଁ ଆନନ୍ଦିତ ହୋଇଥାନ୍ତି । ଯାହାହେଉ ଶୀଘ୍ର ଏ ସ୍ଥାନ ପରିତ୍ୟାଗ କର ।" ଏହାକହି ରାଜା ସେଠାରୁ ପ୍ରସ୍ଥାନ କଲେ । ରାଜାଙ୍କର ବ୍ୟବହାର ଦେଖି ସିଲିୟା ଓ ରୋଜାଲିନ ଅତିଶୟ ବ୍ୟଥିତା ହେଲେ ଏବଂ ଯୁବକକୁ ଉତ୍ସାହିତ କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ତାଙ୍କ ନିକଟକୁ ଯାଇ ଧନ୍ୟବାଦ ପ୍ରଦାନ ପୂର୍ବକ ତାଙ୍କର କ୍ରୀଡ଼ା କୌଶଳର ଅନେକ ପ୍ରଶଂସା କଲେ । ପରେ ରୋଜାଲିନ ସ୍ୱୀୟ ଗଳାରୁ ଗୋଟିଏ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣହାର କାଢି ଅର୍‌ଲେଣ୍ଡୋକୁ ପ୍ରଦାନ କରି କହିଲେ "ମହାଶୟ ମୋହର ସୁରଣ ଚିହ୍ନ ସ୍ୱରୂପ ଏହି ହାରଟି ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତୁ । ମୁଁ ଅନାଥିନୀ ନଚେତ୍ ଅଧିକ ମୂଲ୍ୟବାନ ପଦାର୍ଥ ପ୍ରଦାନ କରିଥାନ୍ତି ।" ଏହା କହି ସିଲିୟାସହ ସେଠାରୁ ପ୍ରସ୍ଥାନୋଦ୍ୟତ ହେଲେ । ଅର୍‌ଲେଣ୍ଡୋ ଚକିତ ପିତୁଳ ପ୍ରାୟ ଠିଆ ହୋଇ ରହିଲେ । ରୋଜାଲିନକୁ ଯେ ଧନ୍ୟବାଦ ପ୍ରଦାନ କରିବେ ସେ ଶକ୍ତି ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କର ହେଲା ନାହିଁ । ରୋଜାଲିନ ମଧ୍ୟ ଆଉ ଅଗ୍ରସର ହୋଇ ପାରିଲେ ନାହିଁ । କି ଏକ ଶକ୍ତି ଯେମନ୍ତ କି ତାଙ୍କୁ ଅର୍‌ଲେଣ୍ଡୋ ନିକଟକୁ ଆକର୍ଷଣ କରିବାକୁ ଲାଗିଲା । ସେ ଦୁନିଆର ଅର୍‌ଲେଣ୍ଡୋ ନିକଟକୁ ଆସି କହିଲେ "ତୁମ୍ଭେ କି ଅମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଡାକିଲ ? ଅଦ୍ୟ ତୁମ୍ଭେ ଉତ୍ତମ କ୍ରୀଡ଼ା କୌଶଳ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିଅଛ ।" ଅର୍‌ଲେଣ୍ଡୋ ନିରୁତ୍ତର । ପରସ୍ପର ପରସ୍ପରଙ୍କ ମୁଖ ପ୍ରତି ଏକ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଚାହିଁରହିଲେ । କେହି କାହାକୁ କିଛି କହି ପାରିଲେ ନାହିଁ ସତ୍ୟ କିନ୍ତୁ ସେମାନଙ୍କର ହୃଦୟର ଭାବ ଚକ୍ଷୁ ଦ୍ୱାରା ବ୍ୟକ୍ତ ହେଉଥିଲା । ସିଲିୟା ଭାବି ବୁଝିପାରି ରୋଜାଲିନକୁ ସେଠାରୁ ଘେନିଗଲେ । ଅର୍‌ଲେଣ୍ଡୋ କିଂକର୍ତ୍ତବ୍ୟ-ବିମୂଢ଼ ହୋଇ ସେହିଠାରେ ଠିଆହୋଇ ରହିଲେ । ଏହି ସମୟରେ ରାଜାଙ୍କର ଜନୈକ ପୁରାତନ ଭୃତ୍ୟ ସେଠାରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ କହିଲେ ଯୁବକ ତୁମ୍ଭେ ଏଠାରୁ ଶୀଘ୍ର ପ୍ରସ୍ଥାନ କର । ତୁମ୍ଭେ ଜୟ ଲାଭ କରିଅଛ ସତ୍ୟ କିନ୍ତୁ ରାଜାଙ୍କର ଭାବ ଅନ୍ୟରୂପ ସୁତରାଂ ଏଠାରେ ଥିଲେ ଅନିଷ୍ଟ ତୁମ୍ଭର ବିପଦ ଘଟିବ ।" ଅର୍‌ଲେଣ୍ଡୋ ବୃଦ୍ଧକୁ ଧନ୍ୟବାଦ ପ୍ରଦାନ କରି ସେହି ରମଣୀ ଦୁହିଙ୍କର ପରିଚୟ ପଚାରିଲେ ଏବଂ ବୃଦ୍ଧଙ୍କଠାରୁ ସେମାନଙ୍କର ପରିଚୟ ପାଇ ହତାଶ ହୃଦୟରେ ସେଠାରୁ ପ୍ରସ୍ଥାନ କଲେ ।

ଅରଲେଣ୍ଡୋର ଅବସ୍ଥା ଅତି ଶୋଚନୀୟ । ସେ ଏକ ବିପଦରୁ ଆସି ଅନ୍ୟ ଏକ ବିପଦରେ ପଡ଼ିଲେ । ସହୋଦରର ଅତ୍ୟାଚାରରୁ ରକ୍ଷା ପାଇବା ଆଶାରେ ଆସି ରାଜାଙ୍କର କୋପ ଦୃଷ୍ଟିରେ ପଡ଼ିଲେ ।

ସିଲିୟା ଓ ରୋଜାଲିନ ପ୍ରାସାଦକୁ ଫେରିଗଲେ । କିନ୍ତୁ ରୋଜାଲିନର ହୃଦୟ ଅର୍‌ଲେଣ୍ଡୋ ନିକଟରେ ରହିଗଲା । ସିଲିୟା ରୋଜାଲିନର ମନୋଭାବ ବୁଝିପାରି ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ନାନାପ୍ରକାର ରହସ୍ୟ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ରୋଜାଲିନ ଆତ୍ମଭାବ ଗୋପନ ରଖିବାକୁ ଯଥାସାଧ୍ୟ ଚେଷ୍ଟାକଲେ କିନ୍ତୁ ସିଲିୟାର ବାକ୍ ଚାତୁରି ନିକଟରେ ତାଙ୍କର ସକଳ ଚେଷ୍ଟା ବ୍ୟର୍ଥହେଲା । ଅବଶେଷରେ ସିଲିୟା କହିଲେ କି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ । ଅରଲେଣ୍ଡୋକୁ ଦେଖିବା ମାତ୍ରକେ ମୋହିତ ହୋଇ ଗଲେ" ! ରୋଜାଲିନ କହିଲେ ମୋହର ପିତା ତାଙ୍କ ପିତାଙ୍କୁ ଅତିଶୟ ଆଦର ଓ ସ୍ନେହ କରୁଥିଲେ" ।

ସି—ସୁତରାଂ ଏହିସିଦ୍ଧାନ୍ତ ହେଲା ଯେ ତୁମ୍ଭେ ତୁମ୍ଭର ପିତୃସଖାଙ୍କର ପୁତ୍ରକୁ ଆଦର ଓ ସ୍ନେହ କରିବ, ତାହାହେଲେ ମୋହର ଅରଲେଣ୍ଡୋକୁ ଘୃଣା କରିବା ଉଚିତ; କାରଣ ମୋହର ପିତା ଅର୍‌ଲେଣ୍ଡୋର ପିତାଙ୍କୁ ଅନ୍ତରିକ ଘୃଣା କରୁ ଥିଲେ ।

ରୋ—ନା ଭଗ୍ନି ତାଙ୍କୁ କେବେ ଘୃଣା କରିବ ନାହିଁ ।

ସି—କାହିଁକି ଘୃଣା କରିବ ନାହିଁ ?

ରୋ—କାରଣ ସେ ମୋହର ହୃଦୟ ରାଜ୍ୟ ଅଧିକାର କରି ଅଛନ୍ତି ।

ଏହି ସମୟରେ ରାଜା ରୁଦ୍ରମୂର୍ତ୍ତି ଧାରଣ କରି ସେଠାରେ ଆସି ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ ଏବଂ ରୋଜାଲିନକୁ ସମ୍ବୋଧନ କରି କହିଲେ "ଯେତେ ଶୀଘ୍ର ପାରୁ ପ୍ରାସାଦ ପରିତ୍ୟାଗ କର" । ରୋଜାଲିନ କିଛିବୁଝି ପାରିଲେ ନାହିଁ, ବିସ୍ମିତା ହୋଇ କହିଲେ "ମୋତେ କହୁ ଅଛନ୍ତି" ?

Digitized by srujanika@gmail.com

ସ—ହଁ ତୋତେ କହୁଅଛି । ଦଶଦିନ ମଧ୍ୟରେ ଯଦି ମୋହର ସଙ୍ଗ ପରିତ୍ୟାଗ ନ କରିବୁ ତାହାହେଲେ ତୋହର ମୃତ୍ୟୁ ନିଶ୍ଚୟ ।

ଗ୍ରେ—ପିତଃ, ମୁଁ କି ଅପରାଧ କରିଅଛି ? ମୋହର ଯେତେଦୂର ବିଶ୍ୱାସ ସ୍ମରଣରେ ସୁଦ୍ଧା କେବେ ଆପଣଙ୍କର ଅନିଷ୍ଟ କାମନା କରିନାହିଁ ।

ସ—ବିଶ୍ୱାସ ଘାତକମାନେ ମିଷ୍ଟକଥା କହି ହୃଦୟର ଭାବ ଗୋପନ କରିବାର ଚେଷ୍ଟାକରନ୍ତି । ଯାହାହେଉ ମୁଁ ଏକେ ମାତ୍ର କହିପାରେ ଯେ ତୋହପ୍ରତି ମୋହର ବିଶ୍ୱାସ ନାହିଁ ।

ଗ୍ରେ—କେବଳ ଆପଣଙ୍କର ଅବିଶ୍ୱାସ ମୋତେ ବିଶ୍ୱାସ-ଘାତିନୀ କରିପାରେ ନାହିଁ । ଆପଣଙ୍କର ଏପରି ସନ୍ଦେହ ହେବାର କାରଣ ?

ସ—ତୁ ତୋହର ପିତାର କନ୍ୟା ଏହାଁ ଯଥେଷ୍ଟ କାରଣ ।

ଗ୍ରେ—ଆପଣ ମୋହର ପିତୃରାଜ୍ୟ ଅଧିକାର କରିବା ସମୟରେ ମୁଁ ସେହି ପିତାଙ୍କର କନ୍ୟାଥିଲି । ଆପଣ ମୋହର ପିତାଙ୍କୁ ନିର୍ବାସିତ କରିବା ସମୟରେ ମୁଁ ସେହି ପିତାଙ୍କର କନ୍ୟାଥିଲି । ମୋହର ପିତା ବିଶ୍ୱାସ ଘାତକ ନୁହନ୍ତି । ମୁଁ ଅନାଥିନୀ ସତ୍ୟ କିନ୍ତୁ ବିଶ୍ୱାସଘାତିନୀ ନୁହେ ।

ପିତାଙ୍କର କ୍ରୋଧ ଦେଖି ସିଲ୍‌ଭିୟା ମଧ୍ୟ ବିସ୍ମିତା ହେଲେ ଏବଂ ତାଙ୍କର କ୍ରୋଧ ଶାନ୍ତ କରିବାକୁ ଅନେକ ଚେଷ୍ଟା କଲେ କିନ୍ତୁ ତହିଁରେ ରାଜା ଅଧିକ କୁପିତ ହୋଇ କହିଲେ "ସିଲ୍‌ଭିୟା, କେବଳ ତୁମ୍ଭର ନିମନ୍ତେ ଗ୍ରେଜାଲିନ ଏ ପ୍ରାସାଦରେ ସ୍ଥାନ ପାଇଥିଲା ନଚେତ୍ ତାକୁ ମଧ୍ୟ ପିତାର ସହଗାମିନୀ ହେବାକୁ ହୋଇଥାନ୍ତା ।

ସି—ତାଙ୍କୁ ଏଠାରେ ରଖିବା ନିମନ୍ତେ ମୁଁ ଆପଣଙ୍କୁ ଅନୁରୋଧ କରି ନ ଥିଲି । ଆପଣ ସ୍ୱଇଚ୍ଛାରେ ତାଙ୍କୁ ଏଠାରେ ରଖିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ସେ ସମୟରେ ମୁଁ ଅଜ୍ଞାନ ଥିଲି, ସୁତରାଂ ତାଙ୍କର ଗୁଣ ବୁଝିପାରି ନ ଥିଲି । ବର୍ତ୍ତମାନ ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ଉତ୍ତମ-ରୂପେ ଚିହ୍ନିଅଛି ଯଦି ସେ ବିଶ୍ୱାସଘାତିନୀ ହୁଅନ୍ତି ତାହାହେଲେ ମୁଁ ମଧ୍ୟ ବିଶ୍ୱାସଘାତିନୀ ଅଟେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଦୁହେଁ ଏକତ୍ରରେ ଶୟନ କରିଅଛୁ, ଏକତ୍ରରେ ଭୋଜନ କରିଅଛୁ ଏକତ୍ରରେ ଭ୍ରମଣ କରିଅଛୁ ଏବଂ ଏକତ୍ରରେ କ୍ରୀଡ଼ା କରିଅଛୁ । ଆମ୍ଭ ଦୁହିଁଙ୍କର ଏକ ଆତ୍ମା ଏକ ପ୍ରାଣ ଅଟେ ।

ସ—ନିର୍ବୋଧ ବାଳିକା, ସେ ଧୂର୍ତ୍ତା ତୁମ୍ଭ ନିକଟରେ ରହି ତୁମ୍ଭର କି ଅନିଷ୍ଟ କରୁଥିଲା ତାହା ତୁମ୍ଭେ ବୁଝିପାରୁ ନାହିଁ । ସମସ୍ତେ ତାହାର ଗୁଣର ପ୍ରଶଂସା କରୁ ଅଛନ୍ତି ତାହାକୁହିଁ ସ୍ନେହ ଓ ଆଦର କରୁଅଛନ୍ତି—ରାହୁଗ୍ରସ୍ତ ସୂର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରାୟ ତୁମ୍ଭର କ୍ରୋଧ ନଷ୍ଟ ହୋଇଅଛି । ସୁତରାଂ ସେ ଏଠାରୁ ଦୂରହେଲେ ତୁମ୍ଭର କ୍ରୋଧର ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିକାଶ ହେବ— ବୃଥାରେ ଅଧିକ ବାକ୍ୟ ବ୍ୟୟ କର ନାହିଁ ମୋହର ଆଦେଶ ଅବିଚାରିତ ।

ସି—ତାହାହେଲେ ମୋହପ୍ରତି ମଧ୍ୟ ସେହି ଆଦେଶ କରନ୍ତୁ । କାରଣ ତାଙ୍କୁ ଛାଡ଼ି ମୁଁ ରହି ପାରିବ ନାହିଁ ।

"ନିର୍ବୋଧ" କେବଳ ଏତିକିମାତ୍ର କହି ରାଜା ସେଠାରୁ ପ୍ରସ୍ଥାନ କଲେ । ସିଲ୍‌ଭିୟା ଗ୍ରେଜାଲିନକୁ ଆଲିଙ୍ଗନ କରି କହିଲେ "ଭର୍ଗ୍ଗ, କେଉଁଠାକୁ ଯିବ ।" ଗ୍ରେଜାଲିନ ମଧ୍ୟ ସିଲ୍‌ଭିୟାକୁ ଆଲିଙ୍ଗନ କରି କେବଳ ଅଶ୍ରୁ ବିସର୍ଜନ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ସିଲ୍‌ଭିୟା ପୁନର୍ବାର କହିଲେ "ଦୁଃଖିତା ହୁଅ ନାହିଁ । ମୋହ ଅପେକ୍ଷା ତୁମ୍ଭର ଅଧିକ ଅଧିକାରୀ ହେବାର ବିଶେଷ କିଛି କାରଣ ନାହିଁ ।

ଗ୍ରେ—ସଥେଷ୍ଟ କାରଣ ଅଛି ।

ସ—କିଛିମାତ୍ର କାରଣ ନାହିଁ । ତୁମ୍ଭେ କି ବୁଝିପାରୁ ନାହିଁ ଯେ ପିତା ମୋହପ୍ରତି ମଧ୍ୟ ନିର୍ବାସନ ଦଣ୍ଡ ବିଧାନ କରିଅଛନ୍ତି ।

ଗ୍ରେ—ପିତା ସେପରି ଆଦେଶ କରି ନାହାନ୍ତି ।

ସ—କରି ନାହାନ୍ତି ! ତାହାହେଲେ ଯେଉଁ ସ୍ନେହ ବନ୍ଧନ ଦ୍ୱାରା ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଏକ ଆତ୍ମା ଏକ ପ୍ରାଣ ବୋଲି କୁହ ସେ ସ୍ନେହ ତୁମ୍ଭଠାରେ ନାହିଁ । ମୋତେ ଛାଡ଼ି ଏକା ତୁମ୍ଭେ ରହିପାରିବ ? ତାହା ହେବ ନାହିଁ । ମୋହର ରାଜ୍ୟରେ ଅବଶ୍ୟକ ନାହିଁ । ତୁମ୍ଭର ସୁଖରେ ମୋହର ସୁଖ ତୁମ୍ଭର ଦୁଃଖରେ ମୋହର ଦୁଃଖ । ତୁମ୍ଭସଙ୍ଗେ ରହି ସେଉଁ ସୁଖ ଲାଭ କରିବି ସହସ୍ର ରାଜ୍ୟର ଅଧିକାରିଣୀ ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା ସେ ସୁଖ ପାଇବ ନାହିଁ । ମୁଁ ନିଶ୍ଚୟ ତୁମ୍ଭ ସଙ୍ଗେ ଯିବ ।

ସ୍ନେହ-ବନ୍ଧନ ଛିନ୍ନ କରିବା ବଡ କଠିନ । ଗ୍ରେଜାଲିନ ସିଲ୍‌ଭିୟାର ପ୍ରସ୍ତାବରେ ସମ୍ମତା ହେଲେ । ପରେ କି ଉପାୟରେ ଦୋହେଁ ପ୍ରାସାଦ ପରିତ୍ୟାଗ କରିବେ କେଉଁ ସ୍ଥାନକୁ ଯିବେ, କି କି ପଦାର୍ଥ ସଙ୍ଗରେ ନେଇଯିବେ ତହିଁର ପରାମର୍ଶ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଅବଶେଷରେ ଏହିପରି ସ୍ଥିର ହେଲା ଯେ ଦୋହେଁ ସାମାନ୍ୟ ଗ୍ରାମ୍ୟ ବାଳିକାର ବେଶ ଧାରଣ କରି ଅରଣ୍ୟକୁ ପଳାୟନ କରିବେ । ଗ୍ରେଜାଲିନ କହିଲେ ଦୁହିଁଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଜଣେ ବାଳକ ଓ ଜଣେ ବାଳିକାର ବେଶ ଧାରଣ କଲେ ସେମାନେ ଅଧିକ ନିରାପଦରେ ଗମନ କରି ପାରିବେ । ତାହା ସ୍ଥିର ହେଲା । ଗ୍ରେଜାଲିନ ଜଣେ ପ୍ରକୃତ ଦାସକାର୍ଯ୍ୟ ଥିଲେ, ସୁତରାଂ ସେହି ବାଳକ ବେଶ ଧାରଣ କଲେ । ସିଲ୍‌ଭିୟା ସ୍ୱରକ, ବହୁ ଖଚିତ ବହୁମୂଲ୍ୟ ପରିଚ୍ଛଦ ପରିତ୍ୟାଗ କରି ତହିଁ ପରିବର୍ତ୍ତରେ ସାମାନ୍ୟ ମେଷ ପାଳିକାର ପରିଚ୍ଛଦ ଧାରଣ କଲେ ଏବଂ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ବହୁଳାଳଙ୍କାର ପ୍ରଭୃତି ଯାହା କିଛି ଥିଲା ତତ୍ସମୁଦାୟ ବସ୍ତ୍ରାଞ୍ଚଳ ମଧ୍ୟରେ ଗୋପନ କରି ରଖିଲେ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ସେଜାଲିନ ହସ୍ତରେ ଖଣ୍ଡିଏ ବଲ୍ଲମ ଓ ସିଲିସ୍ୟା ଖଣ୍ଡିଏ କୁଠାର ଦେଲେ ।

ରଜନୀ ଅର୍ଦ୍ଧାବସାନା, ପ୍ରାସାଦବାସୀ ସମସ୍ତେ ଗାଢ଼ନିଦ୍ରିତ ଏମନ୍ତ ସମୟରେ ବାଲକାଦ୍ୱୟ ପ୍ରାସାଦ ପରିତ୍ୟାଗ କରି ଅରଡେନ ଅରଣ୍ୟ ଅଭିମୁଖରେ ଯାତ୍ରା କଲେ । ପରସ୍ପର ସ୍ନେହ ନିକଟରେ ସ୍ୱାଳଶକ୍ତି ପରାଜିତ ହେଲା ।

ଦୋହେଁ ପ୍ରାସାଦ ପରିତ୍ୟାଗ କରି ସଦ୍ରାଜ୍ୟରେ ଗମନ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ ଏବଂ ପ୍ରଭାତ ହେବା ପୂର୍ବରୁ ରାଜ୍ୟର ସୀମା ଅତିକ୍ରମ କରି ଏକ ନିବିଡ଼ ଅରଣ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । କିନ୍ତୁ ତଥାପି ବିଶ୍ରାମ ନାହିଁ । ଯେଉଁମାନେ ପ୍ରାସାଦରେ ରହି ରାଜ-ସୁଖ ଭୋଗ କରୁଥିଲେ ସେମାନେ ଆଜି ସ୍ୱାଧୀନ ବେଶରେ ସଦ୍ରାଜ୍ୟରେ ଗମନ କରୁଅଛନ୍ତି, ଯେଉଁ ଦେହକୁ ସୂର୍ଯ୍ୟ କିରଣ ସ୍ପର୍ଶ କରୁ ନ ଥିଲା ସେହି ଦେହ ଅତିଯତ୍ନପରେ ଦଗ୍ଧ ହେଉଅଛି । ବିପଦ ମନୁଷ୍ୟଙ୍କୁ କେତେ ଶିକ୍ଷା ପ୍ରଦାନ କରେ !

ଅରଡେନ ଅରଣ୍ୟ ଆଉ ଅଧିକଦୂର ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ବାଲକାଦ୍ୱୟ ଆଉ ଚାଲିପାରିଲେ ନାହିଁ । ଏକ ସ୍ଥାନରେ ଉପବେଶନ କଲେ । ସେଜାଲିନ ପୁରୁଷ ବେଶ ଧାରଣ କରିଥିଲେ ସତ୍ୟ କିନ୍ତୁ ପୁରୁଷର ବଳ ବା ସାହସ କାହିଁ ପାଇବେ ? ଯାହା ହେଉ ଯେତେଦୂର ସମ୍ଭବ ସ୍ୱୀୟ କଷ୍ଟ ଗୋପନ କରି ସିଲିସ୍ୟାକୁ ଉତ୍ସାହିତ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । କିନ୍ତୁ କୃତ୍ରିମ ସାହସ ଅଧିକକ୍ଷଣ ରହିଲା ନାହିଁ । ପଥଶ୍ରମ, ତହିଁ ଉପରେ କ୍ଷୁତ୍ପିପାସାର ଦାରୁଣ କଷ୍ଟ; ସଙ୍ଗରେ ଅର୍ଥଶୂନ୍ୟ ସତ୍ୟ କିନ୍ତୁ ସେହି ଘୋର ଅରଣ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଖାଦ୍ୟସାମଗ୍ରୀ କାହିଁ ପାଇବେ କିଏ ଅବା ତାଙ୍କୁ ଅଣିଦେବ, ଏହିପରି ନାନା ବିଷୟ ଭାବି ଦୋହେଁ ଅତିଶୟ କାତର ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ । ସିଲିସ୍ୟାର ଅବସ୍ଥା ଅଧିକ ଶୋଚନୀୟ ହୋଇ ପଡ଼ିଲା । ସେ ଆଉ ବସି ପାରିଲେ ନାହିଁ, ସେଜାଲିନର କୋଡ଼ରେ ମସ୍ତକ ସ୍ଥାପନକରି ଭୂମିରେ ଶୟନ କଲେ ।

ଏମନ୍ତ ସମୟରେ ସେଜାଲିନ ଦେଖିଲେ ଜଣେ କୃଷକ ସେହି ପଥ ଦେଇ ଯାଉଅଛି । ସେ କୃଷକଙ୍କୁ ଡାକି କହିଲେ ମହାଶୟ, ଆମ୍ଭେମାନେ ବଡ଼ ବିପଦରେ ପଡ଼ିଅଛୁଁ, ମୋହର ଭଗ୍ନୀ ପଥଶ୍ରମ ହେତୁ ଅତିଶୟ କ୍ଳାନ୍ତ ଏବଂ ଖାଦ୍ୟାଭାବରୁ ମୃତା ପ୍ରାୟ ହୋଇ ଅଛନ୍ତି ଆପଣ ଯଦି ଅନୁଗ୍ରହପୂର୍ବକ ଅମୃତାରୁ ଉପଯୁକ୍ତ ମୂଲ୍ୟ ନେଇ କିଛି ଖାଦ୍ୟ ସାମଗ୍ରୀ ଆଣି ଦେଇ ପାରନ୍ତି କିମ୍ବା ଯେଉଁଠାରେ ଖାଦ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟ ମିଳିଯାଏ ସେଠାକୁ ଦେଖି ଯାଉ ତାହାହେଲେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଆପଣଙ୍କ ନିକଟରେ ଚିରକୃତଜ୍ଞ ହୋଇ ରହିବୁଁ ।" ସିଲିସ୍ୟାର ଅବସ୍ଥା ଦେଖି ଲୋକଟି ଅନେକ ଦୁଃଖ ପ୍ରକାଶପୂର୍ବକ କହିଲା "ମହାଶୟ ମୋହର ନିଜର ଯଦି କିଛି ଥାନ୍ତା ତାହାହେଲେ ମୁଁ ଆପଣମାନଙ୍କ ଯଥାସାଧ୍ୟ ସାହାଯ୍ୟ କରି ଥାନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ମୁଁ ଅନ୍ୟ ଏକ କୃଷକର ଭୃତ୍ୟ ଅଟେ । ମୋହର ପ୍ରଭୁଙ୍କର ଯେପରି ସ୍ୱଭାବ ତହିଁରେ ଆପଣମାନଙ୍କୁ ସେଠାକୁ ଦେଲେ ସେ ସେ ଆପଣମାନଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ କରିବେ ତାହା ମୋତେ ସମ୍ଭବ ବୋଧ ହେଉ ନାହିଁ । ଅଧିକନ୍ତୁ ସେ ତାଙ୍କର ଗୃହାଦି ବିକ୍ରୟ କରି ଏ ସ୍ଥାନ ପରିତ୍ୟାଗ କରିବାର ଆୟୋଜନ କରୁ ଅଛନ୍ତି ଯାହାହେଉ ଗୃହକୁ ଥରେ ଦେଖିବାକୁ ଦେଖିବ ।" କୃଷକର କଥା ଶୁଣି ସେଜାଲିନର ହତାଶ ହୃଦୟରେ ଆଶାର ସଞ୍ଚାର ହେଲା । ସେମାନେ ଅଶ୍ରୁସ୍ନାତ ଓ ବିଷଣ୍ଣ ହୋଇ ଥିଲେ ସତ୍ୟ କିନ୍ତୁ ସଙ୍ଗରେ ସଦେଷ୍ଟ ସ୍ପର୍ଶ ଓ ରତ୍ନାଳଙ୍କାରମାନ ଥିଲା । କୃଷକର ଗୃହାଦି ବିକ୍ରୟ ହେଉଅଛି ଶୁଣି ମନେ ମନେ ତତ୍‌ସମୁଦାୟ କ୍ରୟ କରିବାର ସ୍ଥିର କଲେ । ଏ ସୁଯୋଗ ଛାଡ଼ିବାର ନୁହେ । ଅନ୍ତତଃ ଗୋଟିଏ ଆଶ୍ରୟର ସ୍ଥାନ ପାଇଲେ ସେହିଠାରେ ରହି ପିତାଙ୍କର ଅନୁସନ୍ଧାନ କରି ପାରିବେ । ଏହିପରି ଭାବି କୃଷକକୁ ପଚାରିଲେ "କେତା ସ୍ଥିର ହୋଇ ଅଛି ?" କୃଷକ କହିଲା "ନା ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କେହି ସ୍ଥିର ହୋଇ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ପ୍ରଭୁଙ୍କର ଇଚ୍ଛା ଅଦ୍ୟ ଯେପରି ସବୁ କାର୍ଯ୍ୟ ଶେଷ କରି ଏଠାରୁ ପ୍ରସ୍ଥାନ କରିବେ ନୋହିଲେ ତାଙ୍କର ବିଶେଷ କ୍ଷତି ହେବ ।" ସେଜାଲିନ କହିଲେ ତେବେ ତୁମ୍ଭେ ସେହି ଗୃହାଦି କ୍ରୟ କର ଯାହା ମୂଲ୍ୟ ସ୍ଥିର ହେବ ଆମ୍ଭେମାନେ ଦେବୁଁ । ତାହା ଶୁଣି କୃଷକ ଅତିଶୟ ଆନନ୍ଦିତ ହେଲା ଏବଂ ସେଜାଲିନଙ୍କୁ ଅନେକ ଧନ୍ୟବାଦ ପ୍ରଦାନ-ପୂର୍ବକ କହିଲା "ମୁଁ ଭୃତ୍ୟ ମାତ୍ର, ଆପଣମାନେ ମୋହ ସଙ୍ଗରେ ଚାଲନ୍ତୁ, ପ୍ରଭୁଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସବୁ କଥା ସ୍ଥିର କରିବେ ଆପଣମାନେ ଗୃହାଦି କ୍ରୟ କଲେ ମୁଁ ଆପଣମାନଙ୍କର ଭୃତ୍ୟ ହୋଇରହିବ ।"

ସିଲିସ୍ୟା ମଧ୍ୟ ତହିଁରେ ସମ୍ମତି ଦେଲେ । ଶୀଘ୍ର ଅଶ୍ରୁ ଲାଭ କରିବାର ଆଶା ତାଙ୍କର ଶରୀରରେ ବଳ ପ୍ରଦାନ କଲା । ଦୋହେଁ କୃଷକ ସଙ୍ଗେ ସେହି କୁଟୀର ଅଭିମୁଖରେ ଚାଲିଲେ । ସେଠାରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ଦେଖିଲେ ଅତି ସୁନ୍ଦର କୁଟୀର, ନାନାବିଧ ଖାଦ୍ୟ ସାମଗ୍ରୀରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଓ ଗୃହପାଳିତ ପଶୁ ମଧ୍ୟ ଅନେକ ଅଛନ୍ତି । କୁଟୀର ସ୍ୱାମୀର ଅର୍ଥର ବିଶେଷ ଆବଶ୍ୟକ ଥିବାରୁ ତତ୍ରତ୍ୟ ଶାନ୍ତ କ୍ରୟ ବିକ୍ରୟର କଥା ସ୍ଥିର ହୋଇଗଲା, କୁଟୀର, ଖାଦ୍ୟ ସାମଗ୍ରୀ, ଗୋମେଷାଦି ଯାହାକିଛି ଥିଲା ତତ୍ସମୁଦାୟ ସେଜାଲିନ କ୍ରୟ କଲେ । ଗୃହସ୍ୱାମୀ ଅର୍ଥ ଘେନି ସ୍ଥାନ ତ୍ୟାଗ କଲା । ସେଜାଲିନ ଗୃହ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବେଶ କରି ସର୍ବାଗ୍ରେ ସିଲିସ୍ୟାକୁ କିଞ୍ଚିତ୍ ଆହାର କରାଇ ସୁସ୍ଥ କଲେ, ପରେ ନିଜେ ଆହାର କରି ଦୋହେଁ ବିଶ୍ରାମ କଲେ । କୃଷକ ସେମାନଙ୍କର ଭୃତ୍ୟ ହୋଇ ସେହିଠାରେ ରହିଲା । (କ୍ରମଶଃ)

ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ଚନ୍ଦ୍ର ଘୋଷ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଆଦର୍ଶ-କନ୍ୟା ।

(ପୂର୍ବ ପ୍ରକାଶିତ ଉତ୍ତରାଂଶ)

୫ମ ପରିଚ୍ଛେଦ ।

(ଶ୍ରବଣ)

ନାସତୋ ବିଦ୍ୟତେ ଭାବୋ ନାଭାବୋ ବିଦ୍ୟତେ ସତଃ. (ଗୀତା)

ଅଧିକାଂଶ ଥର ଲୋକଙ୍କଠାରେ ବିଷୟର ଶକ୍ତିର ଅଭାବ ପରିଦୃଷ୍ଟ ହୁଏ, ସେମାନଙ୍କର ଶ୍ରବଣେନ୍ଦ୍ରିୟ ଅତିପ୍ରବଳ ଭାବରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରେ, ଚକ୍ଷୁଦ୍ୱାରା ସେମାନଙ୍କର ସାମାନ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ ନିର୍ବିଘ୍ନରେ ହୋଇପାରେ ନାହିଁ । ସେମାନେ ଯାହା ଶୁଣନ୍ତି ତାହାର ପ୍ରକୃତ ତଥ୍ୟ ବିଚାର ନ କରି ତତ୍‌କ୍ଷଣାତ୍ ତାହା କାର୍ଯ୍ୟରେ ପରିଣତ କରନ୍ତି । ଯଦି କୌଣସି ଲୋକ ଉପରେ ଥରେ ବିଶ୍ୱାସ ସ୍ଥାପନ ହୁଏ, ତେବେ ତାହାର ବାକ୍ୟକୁ ପ୍ରବଳତର ପ୍ରମାଣ ବୋଲି ମନେ କରନ୍ତି ଓ ତଦନୁଯାୟୀ ପରିଚାଳିତ ହୁଅନ୍ତି । ଜଳମ୍ବର ଜମିଦାର ଥିବାରୁ ପ୍ରବଳ କ୍ଷମତା ଲାଭକରି ଥିଲେ, ସୁତରାଂ ଉଦ୍ଧିଗିତ ବିଷୟ ଗୁଡ଼ିକ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ରୂପେ ତାହାଙ୍କ ଠାରେ ବିଦ୍ୟମାନ ଥିଲା । ଯେଉଁ କର୍ମଚାରୀ ଯାହା କହୁଥିଲେ ସେ ସେକଥାର ଭଲମନ୍ଦ ବିଚାର ନକରି ତତ୍‌କ୍ଷଣାତ୍ ତାହା କରୁଥିଲେ ।

ଜମିଦାରଙ୍କର ତହସିଲଦାର, ଗୁମାସ୍ତା, ଖମାରେଲ ଓ ତଣ୍ଡିକାର ପ୍ରଭୃତି ଅନେକ ପ୍ରକାରର କର୍ମଚାରୀ ଥିଲେ । ତହସିଲଦାର ସମସ୍ତଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବଡ଼, ତହସିଲଦାର ବଡ଼ ବୁଦ୍ଧିମାନ୍ ଲୋକ ଥିଲେ, ସେ ସବୁ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଜମିଦାରଙ୍କୁ ବୁଦ୍ଧି ଶିଖାଇ ଦିଅନ୍ତି ଓ ବାଟ ଦେଖାନ୍ତି, ଜମିଦାର ମଧ୍ୟ ତାହାଙ୍କୁ ବଡ଼ ବିଶ୍ୱାସ କରନ୍ତି, ତାହାଙ୍କର କୌଣସି କଥାରେ ଦୋଷାଦୋଷ ବିଚାର କରିବାକୁ ଜମିଦାର ଇଚ୍ଛା କରନ୍ତି ନାହିଁ । ତହସିଲଦାରଙ୍କର ନାମ କରୁଣାକର ସିଂହ, ତାହାଙ୍କର ଘର ଜମିଦାରଙ୍କ ଘର ନିକଟରେ । କରୁଣାକର ପ୍ରକୃତରେ ଜମିଦାରଙ୍କର ମଙ୍ଗଳାକାଂକ୍ଷୀ କର୍ମଚାରୀ ଅଟନ୍ତି । ସେ ଜମିଦାର ଘରର ଉନ୍ନତି ପାଇଁ ଦିନରାତ ଯତ୍ନ କରୁଥାନ୍ତି, ସେ ସବୁ ସ୍ଥାନରେ ପ୍ରକାଶ କରନ୍ତି ଯେ ଜମିଦାରଙ୍କ ହେତୁରୁ ମୁଁ ମନୁଷ୍ୟ ହୋଇଅଛି, ନୋହିଲେ ମୋତେ କିଏ ଜାଣନ୍ତା, ଜୀବନ ଥିବାଯାଏ ମୁଁ କଦାପି ନିମକ-ହରାମ କାର୍ଯ୍ୟ କରି ପାରିବ ନାହିଁ ।

କୌଣସି ଅନିବାର୍ଯ୍ୟ କାରଣ ବଶତଃ କରୁଣାକର ଅଫିମ ସେବନ କରିବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହେଲେ, ସୁତରାଂ ମାଦକ ବିକ୍ରେତା ନବଦ୍ୱିପ ସାହାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ତାହାଙ୍କର ପୁନରପି ବନ୍ଧୁଭାବ ଜନ୍ମିଲା । ନବଦ୍ୱୀପ ସୁବିଧା ଦେଖି ତାହାଙ୍କୁ କହିଲେ ତୁମ୍ଭେମାନେ ଜଣେ କର୍ମଚାରୀ ମାତ୍ର, ତୁମ୍ଭେ ପଇସା ଖରଚ କରି କାହିଁକି ନିଶାଦ୍ରବ୍ୟ ଖାଇ ପାରିବ, ତୁମ୍ଭେ ଜମିଦାର ଓ ତାହାଙ୍କର ପୁଅ ମାନଙ୍କୁ ନିଶାଜିନିଷ ଅଭ୍ୟାସ କରାଇ ପାରିଲେ ବିନା ପଇସାରେ ତୁମ୍ଭର ଖରଚଟା ଚାଲିଯିବ । ଏପରି ସୁବିଧା ଥାଉଁ ଥାଉଁ ତୁମ୍ଭେ ଏତେଦିନ ଯାଏ କାହିଁକି ପଇସା ଗୁଡ଼ାଏ ଖରଚ କରୁଅଛ । କରୁଣାକରଙ୍କର ମନକୁ ତାହା ମାନିଗଲା, ସେ ଭାବିଲେ ପୋଖରିରୁ ପାଣି ବୁହାଇ ଦେଲେ ତାହା ଶୁଖିଯିବ ମାତ୍ର ଯାହା ତଳେ ଝର ଅଛି ସେ କି କେତେ ବେଳେ ଶୁଖି ପାରିବ, କଦାପି ନୁହେଁ । ସୁତରାଂ ଜମିଦାର ନିଶା ଜିନିଷ ବ୍ୟବହାର କଲେ ତାହାଙ୍କର କିଛି ଅନିଷ୍ଟ ହେବ ନାହିଁ ତାହାଙ୍କୁ ଅଭ୍ୟାସ କରାଇବାପାଇଁ ଥରେ ଚେଷ୍ଟା କରିବି, ଜମିଦାର ମଧ୍ୟ ନିଜର ରସିକତା ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବରେ ଉପଭୋଗ କରିବା ପାଇଁ ମଦନାନନ୍ଦ ଓ କାମେଶ୍ୱର ପ୍ରଭୃତି ନିଶା ମୋଦକ ବହୁତ ସମୟରେ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି, ସେହି କଥାକୁ ଲକ୍ଷକରି କରୁଣାକର ଜମିଦାରଙ୍କୁ ଦିନେ କହିଲେ ଆପଣ ଜାଣନ୍ତି କି ନାହିଁ, କିନ୍ତୁ ମୁଁ ବୁଝିଅଛି ଯେ ଅଫିମ ପିତା ହେଲେ କଣହେବ, ଈଶ୍ୱର ତାହାକୁ ସୃଷ୍ଟି କରି ନ ଥିଲେ ଲୋକମାନଙ୍କର ବଡ଼ କ୍ଷତି ହୁଅନ୍ତା, ବହୁତ କଠିନ ରୋଗରେ ଅଫିମ ରୋଗିର ଜୀବନରେ ଶାନ୍ତି ବିଧାନ କରେ, ବୁଢ଼ା ବୁଢ଼ୀମାନେ ଅଫିମର ବଳରେ ଯୁବକପରି କାର୍ଯ୍ୟ କରନ୍ତି, ସୁତରାଂ ମୁଁ ମନେକରେ ଅଫିମ ପ୍ରକୃତ ବଳକାରକ ଜିନିଷ, ଆପଣ ନିଶା ମୋଦକ ସଙ୍ଗେ କିଛି ଅଫିମ ବ୍ୟବହାର କଲେ ବିଶେଷ ଉପକାର ପାଇପାରିବେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ଅନେକ ଲୋକ କହନ୍ତି ଅଫିମ କେବଳ ବୁଢ଼ା ବୟସରେ ଉପକାରୀ ଯୁବକ ମାନଙ୍କପାଇଁ ତାହା ବିଷତୁଲ୍ୟ, ସେକଥା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭୁଲ ଯେଉଁ ଜିନିଷକୁ ଉପକାରୀ ବୋଲି ସ୍ୱୀକାର କରାଯାଏ ତାହା କି ଜଣକ ପାଇଁ ? କେଉଁ ନୁହେ ଭୂତ ଉପକାରୀ ବୋଲି କହିଲେ ବୁଝାଯିବ ଯେ ତାହା ପିଲାଙ୍କଠାରୁ ବୁଢ଼ା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମସ୍ତଙ୍କର ଉପକାରୀ । ଈଶ୍ୱର ଯାହାକୁ ଉପକାରୀ କରିଅଛନ୍ତି, ତାହା ସମସ୍ତଙ୍କ ପାଇଁ ଓ ସବୁ ଅବସ୍ଥାପାଇଁ । ଅଧିକାଂଶ ଥର ବ୍ୟକ୍ତି ଅଫିମର ଉପକାର ବୁଝି ତାହାକୁ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି, ସାଧାରଣମତ ଏହାସେ ଯେଉଁମାନେ ଅଫିମକୁ ପରିତ୍ୟାଗ କରିଅଛନ୍ତି, ସେମାନେ ବଡ଼ ରସିକ, ଆମୋଦ ପ୍ରମୋଦରେ ସେମାନଙ୍କର କିଛି ଦାବି ନାହିଁ । ଆପଣ ସେଥିରୁ କିଛି ବ୍ୟବହାର କଲେ ଭଲ ହୁଅନ୍ତା, ଏଥିରେ ଆପଣଙ୍କର

Digitized by srujanika@gmail.com

ମତ କଣ ? ଜମିଦାର କହିଲେ ମୁଁ ତାହାଙ୍କୁ ସେବନ କଲେ ମୋହର କି କି ଉପକାର ହେବ ? କରୁଣାକର ପୁନରପି କହିଲେ ଅପଶଙ୍କର ବଳ ବଢ଼ିବ ଓ ଶୁକ୍ରର କ୍ଷମତା ବଢ଼ିବ ଦେହରେ ଅଧିକ ତେଜ ଜନ୍ମିବ । ସେହିଦିନଠାରୁ ଜମିଦାର ନିଶା ମୋଦକ ସଙ୍ଗେ ଅଫିମ ଖାଇବାକୁ ଲାଗିଲେ, ଅଫିମ ଖରଚ କରିବା ସମୟରେ କର୍ମଚାରୀମାନେ କିଛି କିଛି ଚଣ୍ଡ ସଂଗ୍ରହ କଲେ, ମାଗଣା ପାଇଲେ ଲୋକେ ଭୁଲମନ ବଗୁର କରନ୍ତି ନାହିଁ । ଉପରେ ଉପରେ କାମଚଳି ଯିବାରୁ କେତେକ କର୍ମଚାରୀ ମଧ୍ୟ ନିଶାଖୋର ହୋଇଗଲେ, କେତେକ ବର୍ଷପରେ ଜମିଦାରଙ୍କର ଦୈନିକ ଖରଚ ବଡ଼ ବେଶୀ ହୋଇଗଲା । ନିଶାର ଅପବ୍ୟୟ ସଙ୍ଗେ ପ୍ରତିଦିନ ନାନାବିଧ ଯାତ୍ରାଯାତ୍ରା ହୋଇ ବହୁତ ଖରଚ ହେଲା, ତଦ୍ଦ୍ୱାରା ଜମିଦାର ଅଧିକ ଆନନ୍ଦ ଅନୁଭବ କଲେ ଏହିପରି ଭାବରେ ବହୁତ ଅତିରିକ୍ତ ବ୍ୟୟ କରି ଜମିଦାର କ୍ରମେ କ୍ରମେ ଅଭାବଗ୍ରସ୍ତ ହେଲେ ।

ଋଷିମାନେ ପୂର୍ବରୁ ଅଫିମର ନାମ ଅହିଫେନ ଦେଇ ଅଛନ୍ତି ଓ ମାଦକ ଦ୍ରବ୍ୟକୁ ଲକ୍ଷ୍ମୀବିରୋଧୀ ଜିନିଷ ବୋଲି ପ୍ରକାଶ କରିଅଛନ୍ତି । ଅଫିମ ପ୍ରକୃତରେ ସର୍ପର ଫେନ ଅର୍ଥାତ୍ ଗରଳ ପରି ଗୁଣବିଶିଷ୍ଟ କହିଲେ କିଛିମାତ୍ର ମତଭେଦ ହୋଇ ନ ପାରେ । ସର୍ପ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ଶତ୍ରୁ ବୋଲି ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ କାଳୀୟ ଦମନ କରିବାର ବିଷୟ ପୁରାଣ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଅଟେ । ଯେ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ବୈରୀ, ସେ ନିଶ୍ଚୟ ବିଷ୍ଣୁପ୍ରିୟା ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କର ବିରୋଧୀ ହେବା ସ୍ୱାଭାବିକ । ଯେଉଁ ଲୋକ ଅହିଫେନ ସେବନ କରିବ ଓ ସର୍ବଦା ତାହାର ବଶୀଭୂତ ହେବ, ସେ ଦିନେ ଲକ୍ଷ୍ମୀହୀନ ହେବ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । କିଛି ଦିନ ପରେ ବହୁ ପରିମତ ଅହିଫେନ ପ୍ରତ୍ୟହ ଜମିଦାରଙ୍କର ଉଦରସ୍ଥ ହୋଇ ଦେହର କାନ୍ତି କମାଇଦେଲା । ଦିନକୁ ଦିନ ଦେହ କ୍ଷୀଣ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା । କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟରେ ଶରୀର ଅନଳସ ହେଲାନାହିଁ । ଅହିଫେନ ଦେହକୁ ଏପରି ଭାବରେ ବାନ୍ଧି ପକାଇଲା ଯେ ତାହାର ଦୋଷ ଜାଣିଲେ ମଧ୍ୟ ବନ୍ଧନ-ମୁକ୍ତ ହେବା ସହଜ ହେଲାନାହିଁ । ତହସିଲଦାର ପ୍ରଭୃତି କର୍ମଚାରୀମାନଙ୍କର ଅବସ୍ଥା ତଦନୁରୂପ ହେଲା, ଜମିଦାରୀ କାର୍ଯ୍ୟରେ ବଡ଼ ବିଶୃଙ୍ଖଳା ଘଟିଲା । ପ୍ରତିବର୍ଷ ରାଜସ୍ୱ ସଂଗ୍ରହ କରିବା ପାଇଁ କାହାର ମନ ବଳିଲା ନାହିଁ । ସବୁବେଳେ କେବଳ ନିସ୍ତେଜ ହୋଇ ବସିବାକୁ ହେଲା ।

କ୍ରମେ କ୍ରମେ ଅତି ବୈଦ୍ୟ ନବଦନ ପାଣ୍ଡେଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ନୀଳାମ୍ବରଙ୍କର ପୁନରପି ବନ୍ଧୁତା ଜନ୍ମିଲା, ପୂର୍ବପରି ମୁଦ୍ରାର କାରବାର ଚାଲିଲା, ନୀଳାମ୍ବର ଅତି ଅଳ୍ପବିସ୍ତର ହେବାରୁ ନବଦନଙ୍କଠାରୁ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ମୁଦ୍ରା ପୁନରପି ଋଣ କଲେ । ନିଶା କମାଇବା ପାଇଁ ଉମା ପ୍ରଭୃତି ବହୁତ ଅନୁରୋଧ କଲେ, ମାତ୍ର କିଛି ଫଳ ଲାଭ ହେଲା ନାହିଁ । ଲୋକେ ସବୁଠାରେ ଜମିଦାର ଘରକୁ ନିଦର୍ଶନ ଦେଲେ । ପରିଶେଷରେ ନିଶା-ଖୋର ଜମିଦାର ବୋଲି କହି ହେଲେ ।

୬ଷ୍ଠ ପରିଚ୍ଛେଦ ।

ମୃତ୍ୟୁ ।

ଜାତସ୍ୟହି ଧ୍ରୁବୋ ମୃତ୍ୟୁଃ, (ଗୀତା) ।

ନୀଳାମ୍ବର ନିଶାରେ ଉତ୍ପତ୍ତିତ ହୋଇ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟରେ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲତା ଅନୁଭବ କଲେ ନାହିଁ । ଦିନକୁ ଦିନ ଅଭାବ ବେଶୀ ହେବା ଦେଖି ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅଧୀର ହେଲେ । ନିଜର ପୁତ୍ର ପୀତାମ୍ବରଙ୍କୁ ଦେଉଳ ଗୃହର ଖଣ୍ଡି ଦେବାପାଇଁ ବାଦଶାହଙ୍କୁ ଅନୁରୋଧ କରିବେ ବୋଲି ସଙ୍କଳ୍ପ କଲେ । ଜମିଦାରଙ୍କର ଦୁଇ ପୁତ୍ର ମଧ୍ୟରେ ବଡ଼ ପୁତ୍ର ଦିଗମ୍ବର ଅତ୍ୟନ୍ତ ଦୁର୍ଜନସ୍ୱଭାବ ଲୋକ ଥିଲେ । ଯେତେ ଉପାୟ କଲେ ମଧ୍ୟ ଦିଗମ୍ବରଙ୍କର ମନୁଷ୍ୟପଣ ଜନ୍ମିଲା ନାହିଁ । ସେ ପ୍ରତିଦିନ ବାପଙ୍କ ପାଖେ ବସି କ୍ରମେ ନିଶା ଅଭ୍ୟାସ କଲେ । କିଛିଦିନ ପରେ ତାହାଙ୍କର ବିଷମତ ନିଶାର ଅମଳ ଚାଲିଲା । ପୀତାମ୍ବର ଅବିମ୍ବରୁ ମନୋଯୋଗୀ ଥିଲେ । ସେ ଅତି ସତ୍ୱିସ୍ତ ଭାବରେ ନିଜର ଖରଚ ଚଳାଉଥିଲେ । ଯେଉଁ ଲୋକଙ୍କୁ ସେ ଦୁଷ୍ଟ ବୋଲି ମନେ କରନ୍ତି, ସେ ସେମାନଙ୍କର ସଙ୍ଗେ କଦାପି ମିଶନ୍ତି ନାହିଁ । ସବୁବେଳେ ନିଜର କର୍ତ୍ତବ୍ୟରେ ଲାଗିଥାନ୍ତି । କିଛିଦିନ ଅନ୍ତେ ସେ ଉତ୍ତମ ଶିକ୍ଷା ଲାଭ କରି ମନୁଷ୍ୟ ପଦ-ବାଚ୍ୟ ହେଲେ, ସେ ଦିଗମ୍ବରଙ୍କୁ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ଭ୍ରାତୃବତ୍ ସମ୍ମାନ ଦେଖାଇବାରେ କଦାପି ତ୍ରୁଟି କରୁ ନ ଥିଲେ । କିନ୍ତୁ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟରେ ତାହାଙ୍କର ମତ ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି ନାହିଁ । ସେ ବୁଝିଥିଲେ ଯେ ମନୁଷ୍ୟ ନିଜର କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ଉପଯୁକ୍ତ ମନୁଷ୍ୟର ମତ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରେ । ଦିଗମ୍ବର ନିଜର ଦୋଷରେ ମନୁଷ୍ୟତ୍ୱ ହରାଇ ପଶୁ ପ୍ରକୃତିକୁ ଅଗ୍ରସର କରି ଅଛନ୍ତି । ସୁତରାଂ କାର୍ଯ୍ୟରେ ତାହାଙ୍କର ମତ ଗ୍ରହଣ କରିବା ସମୀଚୀନ ଅନୁଚିତ ।

ନୀଳାମ୍ବର ପୀତାମ୍ବରଙ୍କୁ ଡାକି କହିଲେ ମୁଁ ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧିରେ ବଡ଼ ସମ୍ପତ୍ତି ଅକ୍ଷମ ହେଲିଣି, କ୍ରମେ କ୍ରମେ ବୁଢ଼ା ହେବାକୁ ବସିଲିଣି, ମୁଁ ଆଉ କାମ ଦାମ କରି ପାରୁ ନାହିଁ । ବାଦସାହଙ୍କ କୃପାରୁ ଅମ୍ବର ଭୂମି । ଏଣିକି ଘରର ଭାର ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କ ଉପରେ ରହିଲା । ଦିଗମ୍ବରଠାରେ ମନୁଷ୍ୟ ହେଲା ନାହିଁ । ତାହାଦ୍ୱାରା କିଛି ହେବ ନାହିଁ । କେବଳ ତୁ ସମସ୍ତ

Digitized by srujanika@gmail.com

ବିଷୟ ଉତ୍ତମରୂପେ ବୁଝିବୁ ନୋହିଲେ ଘରର କାର୍ଯ୍ୟ ଚଳିବା ଅସମ୍ଭବ । ମୁଁ ଭାବିଛି ତୋତେ ଶାଙ୍ଗରେ ଦେଇ ଅମ୍ବର ପୈତୃକ ଗୃହରେ ରହିବା ପାଇଁ ବାଦଶାହାଙ୍କୁ ପ୍ରାର୍ଥନା କରିବି । ପିତାଙ୍କର ସୁଖ୍ୟାତ ଯୋଗୁଁ ବାଦଶାହ ମୋତେ ବଡ଼ ସ୍ନେହ କରନ୍ତି । ମୋର ବିଶ୍ୱାସ ସେ ତୋତେ ନିଶ୍ଚୟ ପଦ କାର୍ଯ୍ୟଟି ଅର୍ପଣ କରିବେ । ମନଦେଇ ପ୍ରଥମେ କାମ ଶିଖିବୁ, କିଛିଦିନ ପରେ ସାବଧାନ ହୋଇ କାମ କରିବୁ ; କେଉଁ କାମରେ ତ୍ରୁଟି କରିବୁ ନାହିଁ । ବାଦଶାହଙ୍କୁ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ କରିବା ପାଇଁ ଯତ୍ନ କରିବୁ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଋଣ ବଢ଼ ବେଶୀ ହେଲାଣି । କିପରି ଋଣ ପରିଶୋଧ ହେବ, ସେହି ଚିନ୍ତାରେ ମୁଁ ସର୍ବଦା ଅଧୀର । ଯାହାହେଉ ଆଜି କିଛିଦିନ ଅପେକ୍ଷା କରି ସମ୍ପତ୍ତିରୁ କିଛି ବିକ ଭାଙ୍ଗି ଋଣ ପରିଶୋଧ କରିବି । ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କ ପାଇଁ କିଛି ଗୋଳମାଳ ରଖିବି ନାହିଁ । ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଯାହା ରହିବ, ସେଥିରେ ଦୁଇ ଭାଇ ଭଲ ବୁଝି କରି ଏକ ମନରେ ଚଳିବ । କିଛିଦିନ ପରେ ଜାଲାମ୍ବର ବାଦଶାହଙ୍କୁ ବହୁ ପ୍ରାର୍ଥନା କରି ନିଜର ପିତୃ କାର୍ଯ୍ୟରେ ପିତାମ୍ବରଙ୍କୁ ରଖାଇ ଆସିଲେ ।

ଦିନେ ଜାଲାମ୍ବର ନିଜର ବୃଦ୍ଧତ୍ୱ, ଦେହର ଦୁର୍ବଳତା ଓ ଅଭାବ ଚିନ୍ତା କରୁ କରୁ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଓ ଉମା ଦୁହିଙ୍କୁ ଡାକି କହିଲେ ମୋର ଆଉ ବେଶିଦିନ ବଞ୍ଚିବାର ଆଶା ନାହିଁ । ଦେହ ଦିନକୁ ଦିନ ମନ ହେବାକୁ ଚାଲିଅଛି ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କିଛି କାମ ଶେଷ ହେଲା ନାହିଁ । କିପରି ପିଲାଗୁଡ଼ିକୁ ବାହା କରିଦେଲେ ମୁଁ ଖାଲିସ ପାଆନ୍ତି । ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କର ଇଚ୍ଛା କିପରି ? ସେ ଦୁହେଁ କହିଲେ ଯେଉଁଦିନ ହେଲେତ ବାହାଘର କରାଯିବ । ପିଲାଙ୍କର ବାହା ହେବାର ବିଶ୍ୱାସ ହେଲାଣି, ଏହିଭଳି କରିଦେଲେ ଭଲ ହୁଅନ୍ତା । ତେମେ ବନ୍ଧୁଘର ଠିକ୍ କର । ଏପରି ବନ୍ଧୁ ଠିକ୍ କରିବ, ଯେ କି ଭଲମନରେ ସାହାଯ୍ୟ କରିବାକୁ ବିରକ୍ତ ହେବେ ନାହିଁ । ସେତେବେଳକୁ ଜାଲାମ୍ବରଙ୍କ ନିକଟରେ ବହୁତ ଟଙ୍କା ସଞ୍ଚିତ ଥିଲା । ସେ ଜ୍ୟୋତିଷ ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କୁ ଡକାଇ ପ୍ରମାଣଦ୍ୱାରା ଉତ୍ତମ ବନ୍ଧୁଘର ଠିକ୍ କଲେ । ଦୁଇବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ସମସ୍ତ ପିଲାଙ୍କର ବିବାହ କାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ପାଦନ କରି ଅନେକ ଅଶ୍ୱାସନା ଲାଭ କଲେ ।

ସବୁଠାରୁ ସରିଯିବାରୁ ଜାଲାମ୍ବରଙ୍କ ମସ୍ତିଷ୍କରୁ ଭାର ଖସିଗଲା । କିନ୍ତୁ ତାହାଙ୍କର ମନ ମଧ୍ୟରେ ଯେଉଁ ଭାବଟି ଜାଗ୍ରତ ଥିଲା, ତାହା ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଲା ନାହିଁ । ସେଥିପାଇଁ ସେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅନନ୍ଦ ଅନୁଭବ କରି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ସେ ଭାବିଥିଲେ ଯେ ପିତାଙ୍କ ଅମଳରୁ ଅମ୍ବର ଗୌରବ ସବୁଥରେ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଅଛି । ସେହି ଗାଡ଼ିରେ ବହୁଦିନୁ ନାନାପ୍ରକାର ଗୌରୁକ ସାମଗ୍ରି ଅଛି ଓ ନଗଦ ମୁଦ୍ରା ମଧ୍ୟ ଅନେକ ମିଳିବ । ସେହି ମୁଦ୍ରାରେ ସେ ଋଣମୁକ୍ତ ହୋଇ ପାରିବେ । ମାତ୍ର ତାହାଙ୍କର ଆଶା ଅତି ଅଳ୍ପ ଅଂଶରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଲା । ପୁତ୍ରମାନଙ୍କର ବିବାହ କାର୍ଯ୍ୟ ଶେଷରେ ଅଧିକ ଅଭାବ ପଡ଼ିବା ଦେଖି ବେଶୀ ଚିନ୍ତିତ ହେଲେ । କେବଳ ପାରିବାରିକ ବ୍ୟୟ ବଢ଼ିଲା, ମାତ୍ର ଚଳିବାର ସ୍ଥାନ ଭଲ ହେଲା ନାହିଁ । ସବୁବେଳେ ନିଜର ଅଭାବ ବିଷୟ ଚିନ୍ତା କରି କରି ସେ ମର୍ମାହତ ହେଲେ ।

ପ୍ରାୟ ପ୍ରତିଦିନ ଉମା ଓ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଦୁହେଁ ବୁଢ଼ାଙ୍କୁ କହିଲେ ଯେ ଗୁଡ଼ାଏ କରଜ ବଢ଼ାଇଲେ କଣ ହେବ । ପିତାମ୍ବର ତ ପିଲା, ସେ ଅବା ଏହିସବୁ କେତେ ସାହାଯ୍ୟ କରିବ । ଅଧିକ କିଛି ଉପାୟ ଦିଶୁ ନାହିଁ । ଯାହାକୁ ମହାଜନ କରିଅଛ, ସେ ତମର ପରମ ଶତ୍ରୁ । ତମର ଅନିଷ୍ଟ କରିବା ପାଇଁ ସେ ଏ ଫାନ୍ଦ ପକାଇ ଅଛି । ତେମେ ତାହା ବୁଝି ନ ପାର ବାହାଁକ ସ୍ଥିର ହୋଇ ବସି ରହିଛ । ଯେପରି ହେଲେ ବିଷୟବାଡ଼ି ବିକ ତାହାର ସମ୍ପର୍କ କାଟି ଦିଅ । ଶତ୍ରୁ ସଙ୍ଗେ ସମ୍ପର୍କ ରଖି ପିଲାଙ୍କ ଉପରକୁ ଗୋଳମାଳ ରଖିବା ଭଲ ନୁହେ । ସେ କଆମାନ ଜାଲାମ୍ବରଙ୍କର ଘରରେ ପ୍ରବେଶ କଲା । ସେ ସେହିସବୁ ଋଣ ପରିଶୋଧ କରିବାକୁ ଦୃଢ଼ସଙ୍କଳ୍ପ ହେଲେ । ତତ୍ପରେ ତହସିଲଦାରଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ପରାମର୍ଶ କରି ଜମିଦାରୀରୁ କିଛି ଅଂଶ ଦେଣା ପାଇଁ ମହାଜନଙ୍କୁ ବିକ୍ରୟ କଲେ । କିଛିଦିନ ପରେ ବୁଢ଼ା ଅକସ୍ମାତ୍ ରୋଗଗ୍ରସ୍ତ ହେଲେ । ଚିକିତ୍ସକମାନେ ଚିକିତ୍ସା କଲେ ମଧ୍ୟ ଜିଣାର ତେଜରେ ଔଷଧ ସବୁ ବିଫଳ ହେଲା । ପରିଶେଷରେ ବୃଦ୍ଧ ପରଲୋକ ଗମନ କଲେ । ପିତାମ୍ବର ସମ୍ବାଦ ପାଇ ଘରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ଅତି ଆଡ଼ମ୍ବରରେ ପିତାଙ୍କର ଶ୍ରାଦ୍ଧ କ୍ରିୟା ସମ୍ପାଦନ କଲେ । ନବଘନ ପାତ୍ର ଜଣେ ଅଂଶୀଦାର ଥିବାରୁ ସେ ମଧ୍ୟ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ କାର୍ଯ୍ୟରେ ବହୁତ ସାହାଯ୍ୟ କଲେ । ଦିଗମ୍ବର ପ୍ରଭୃତିଙ୍କୁ ଅନେକ ଉପଦେଶ ଦେଲେ । ମାତ୍ର ପିତାମ୍ବରଙ୍କ ମନ ସେ ଉପଦେଶ ବଚନରେ ପ୍ରବେଶ କଲା ନାହିଁ । କର୍ମଚାରୀମାନେ ଦିଗମ୍ବରଙ୍କର ସମସ୍ତ ବିବରଣ ପିତାମ୍ବରଙ୍କୁ ଶୁଣାଇଲେ । ପିତାମ୍ବର ଭାଇଙ୍କୁ ନିତାନ୍ତ ଅଯୋଗ୍ୟ ମନେକରି କିଛି କହିଲେ ନାହିଁ । କେବଳ ତହସିଲଦାରଙ୍କୁ ଡାକିତ କରି ଜଣାଇ ଦେଲେ ଯେ ଏଣିକି ଯାହା କିଛି କରିବ, ସବୁ ବିଷୟରେ ମୋର ପରାମର୍ଶ ନେବ । ଭାଇଙ୍କ କଥାରେ ଚାଲିଲେ ଯାହା ଅଛି ସବୁ ଯିବ । ସାବଧାନ ହୋଇ କାର୍ଯ୍ୟ କର । ଭାଇଙ୍କ କଥାରେ ଖରଚପତ୍ର କଲେ ମୁଁ କିଛି ମଞ୍ଜୁର ଦେବ ନାହିଁ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

୭ମ ପରିଚ୍ଛେଦ ।

(ସର୍ବନାଶ)

ଈର୍ଷ୍ୟେଷ୍ୱନର୍ଥା ବହୁଳା ଭବନ୍ତି । (ହିତୋପଦେଶ)

ଦଶମ୍ବର ଅତି ଗମ୍ଭୀର ଭାବରେ ଗୋଟିଏ ଘରେ ବସି ଭାବୁଥିଲେ ଓ ମଧ୍ୟେ ମଧ୍ୟେ ମୁଖକୁ ବିକୃତ କରୁଥିଲେ । ହଠାତ୍ ତାହାଙ୍କର ସ୍ତ୍ରୀ ପହଞ୍ଚି ଯିବାରୁ ମନର ଗତି ପରିବର୍ତ୍ତିତ ହୋଇଗଲା । ସେ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କୁ କହିଲେ ମୁଁ ବଡ଼ପୁଅ ସମସ୍ତେ ମୋର କଥାମାନ ଚଳିବା ଉଚିତ । କିନ୍ତୁ ମୁଁ ଦେଖୁଅଛି ଯେ କେହି ମୋତେ ପସନ୍ଦ କରୁନାହିଁ । ସମସ୍ତେ ପୀତାମ୍ବରକୁ ପଗୁର କାମ କରୁ ଅଛନ୍ତି, ସମସ୍ତେ କହନ୍ତି ଦଶମ୍ବରଟା ମୂର୍ଖଟାଏ, ତାହାର କିଛି ମନୁଷ୍ୟପଣ ନାହିଁ ତାହାର କଥା ଶୁଣିବା ଯାହା ଗୋଟାଏ ପଶୁର ଡାକ ଶୁଣିବା ତାହା । ଘରେତ ପୀତାମ୍ବର ମାଲିକ; ଜମିଦାରଙ୍କର ସୁକୃତ ପୀତାମ୍ବରକୁ ମନୁଷ୍ୟ କଲା ନୋହିଲେ ଘରଟା ଏକା ବେଳକେ ଛାରଖାର ହୋଇ ଯାଇଥାନ୍ତା ଏହିପରି କଥା ଶୁଣିବାରୁ ମୋର ମନ ଥିର ହେଉ ନାହିଁ । ଯାହା ଯୋଗୁଁ ମୋର ଗୌରବ ନଷ୍ଟ ହେଉଛି, ସେ ଯେବେ କୌଣସି ପ୍ରକାରରେ ଘରୁ ପଳାଇ ଯାଆନ୍ତା କିମ୍ବା ମରି ଯାଆନ୍ତା, ତେବେ ଲୋକେ ମୋ କଥା ମାନି କଣ କରନ୍ତେ । ତାହାଙ୍କର ସ୍ତ୍ରୀ କହିଲେ ଏହିସବୁ ସେପରି ଚିନ୍ତାରେ ଭଲ ହେବ ନାହିଁ । ଆମର କପାଳ ସନା ଲୋକଙ୍କ-ଠାରୁ ଏ କଥାମାନ ଶୁଣାଉଛି । ଆମର କର୍ମ ଦୋଷ ନ କହି ଲୋକଙ୍କର ଦୋଷ ଦିବା ଭଲ ନୁହେ । ଯାହା କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରିଅଛ, ତାହା ବୁଝି ସୁଝି କରିବ । ମୁଁ ଜାଣିପାରୁଛି ଯେ ଆମଘରେ ଗୋଟାଏ ଲୋକ ସବୁ ଗୋଳମାଳ ହେଉଛି । ସେ ଲୋକଟା ଯେବେ ଲୁଆଡ଼େ ଯାଆନ୍ତା, ତେବେ ସବୁ ଗୋଳମାଳ ଭାଙ୍ଗି ଯାଆନ୍ତା । ଗୃହକର୍ତ୍ତା ଉମା ସବୁ ଅନିଷ୍ଟର ମୂଳ । ସେ ପୀତାମ୍ବରକୁ ପୁଅ କରିଛ । ସେଥିପାଇଁ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଦୁର୍ଗତି କହି ବୁଲୁଛ । ଲୋକେତ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଖାତିର କରୁ ନାହାନ୍ତି, ହଠାତ୍ ବାହାର ପଡିଲେ ତମର ଭଲ ହେବ ନାହିଁ । ଆଗେ ପୀତାମ୍ବରଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ମିଳିମିଶି ଚଳିଲେ ଭଲ ହେବ । ଆମଉପରେ ସେମାନଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସ ଜନ୍ମିଲେ ଯାହା କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରୁଛ, ତାହା କରି ପାରିବ । ଏହିପରି କଥାକଥା ହେବା ସମୟରେ ତାହାଙ୍କର ମାତା ସେହି ଘରେ ପହଞ୍ଚିଲେ । ତାହାଙ୍କର ସ୍ତ୍ରୀ ଅନ୍ୟ ଗୋଟାଏ ଘରକୁ ଚାଲିଗଲେ । ମା ଦେଖିଲେ ଯେ ଦଶମ୍ବର ବସିଥିଲା ପରି ଜଣା ଯାଉଅଛି । ସେ କହିଲେ ତୁ ସବୁବେଳେ ଏପରି କାହିଁକି ହଉଛୁ । ଯେତେ ଉପାୟ କଲେ ମଧ୍ୟ ଭୁତ କିଛି ପଢ଼ିଲା ନାହିଁ । ପଢ଼ିଥିଲେ କାହିଁକି ଏପରି ହୋଇ ଥାଆନ୍ତା । ତମ କର୍ମକୁତ ସମ୍ପତ୍ତି ବହୁତ କମି ଗଲାଣି । ଏହିସବୁ ନିଜ ଶିଙ୍ଗରେ ମାଟି ଖୋଳିବାକୁ ହେବ । ସଂସାରରେ କଣ ପାଞ୍ଚ ଅଙ୍ଗୁଠି ସମାନ ଅଛି । ଦୁଇଭାଇ ଯାକ ମିଳିମିଶି ସବୁ କାମ କର । ତେମେ ଦୁହେଁ ଏକମନରେ କାମ କଲେ ଲୋକେ ତମର କଣ କରିବେ । ତୁ ବାହାର ଲୋକମାନଙ୍କ କଥା କାହିଁକି ଶୁଣୁଛୁ । ତୁ ଅଜଠାରୁ ନିଶା ଖିଆ ଛାଡିଦେ । ନିଶା ଖାଇଲେ କି ସମ୍ପତ୍ତି ଅଛି ଯେ ଚଳି ପାରିବୁ । ନିଶା ଯୋଗୁଁ ସମ୍ପତ୍ତି ନଷ୍ଟ ହୋଇ ଗଲା । ଏଣିକି ଭଲ ବୁଦ୍ଧି କର ଚଳ । ମୁଁ ତୋପାଇଁ ପୀତାମ୍ବରକୁ ବହୁତ କହିଛି । ସେ ବାହାରେ ରହି ରୋଜଗାର କଲେ ତୁ ଘର କଥା ବୁଝିବୁ, ତେବେ କାହିଁକି କଷ୍ଟ ହେବ । ସବୁବେଳେ ଘଟିବା ଭଲ ନୁହେ । ଈଶ୍ୱର ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ସୁଖରେ ରଖନ୍ତୁ । ମୁଁ କପରି ତମମାନଙ୍କ ଆଗରେ ମରିଯାଏ । ଦଶମ୍ବର ମାଙ୍କୁ ଗାଳି କରି କହିଲେ ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କ ଯୋଗୁଁ ବିଷୟ କମିଗଲା । ନୋହିଲେ ଲୋକେ ଆମ୍ଭଙ୍କୁ କାହିଁକି ଅଖାତର କରନ୍ତେ । ସବୁ ସରି ଏତେବେଳେ ପଠି ଅଜିଁସିଲେ କଣ ହେବ । ମୋର ଯାହା ଇଚ୍ଛା ମୁଁ ତାହା କରିବ । ମୁଁ କାହାର କଥା ଶୁଣିବ ନାହିଁ । ମା ପୁନର୍ବାର କହିଲେ ତୁ କାହିଁକି କାହାଙ୍କ ପରି ହେଉଛୁ । ମନୁଷ୍ୟ କଣ ସମ୍ପତ୍ତି ସାରେ । ଯେତେଦିନ ଯାହାକୁ ଭୋଗ ଅଛି ସେ ସେତେଦିନ ସମ୍ପତ୍ତି ଭୋଗିବ । ବେଶି କାହୁଁ ହେବ । ଆଗ କଥା ଭାବିବା ଭଲ ନୁହେ । ଦୁଇଭାଇ ମିଳିମିଶି କାମ କଲେ ପୁଣି ସମ୍ପତ୍ତି କରି ପାରିବ । ପର ଲୋକେତ ଘର କରାଇ ଦେବେ ନାହିଁ । ସେମାନଙ୍କ କଥାରେ ଚାଲିଲେ ଶେଷରେ ମାଟି ଖାଇବାକୁ ହେବ । ବହୁତ ବୁଝାଇ ବୁଝି ସେ ଘରୁ ବାହାର ଗଲେ । ଦଶମ୍ବରଙ୍କର ମନ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିଦ୍ଧଲା ନାହିଁ । ସେ ତାଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀକୁ ପୁଣି କହିଲେ ତେମେ ଯାହା କହୁଥିଲ ମା ମଧ୍ୟ ସେହି କଥା କହିଲେ । ପ୍ରଥମେ ପୀତାମ୍ବର ସଙ୍ଗେ ମିଳିମିଶି ଚଳିବା ଭଲ । ନୋହିଲେ ମନର କଥା କାମରେ କରି ହେବ ନାହିଁ । ସ୍ତ୍ରୀ କହିଲେ ତେମେ ଏତେବେଳେ ଠିକ୍ ବୁଝିଲ । ଆଜି ଏପରି ବସିବା ଭଲ ନୁହେ । ଲୋକେ ସବୁ କଥା ବୁଝି ନେବେ । ତମ ମନର କଥା ଭିତରେ ଭିତରେ କର । ସବୁବେଳେ ଆନନ୍ଦରେ କାମ କର । କେତେଦିନରେ ବସି ସବୁ କାମ ଦେଖ । ଶେଷରେ ଦଶମ୍ବରଙ୍କର କ୍ରୋଧ କହିବା ଶାନ୍ତ ହେଲା । ସେ ଅନ୍ୟତ୍ର ଚାଲିଗଲେ ।

ଜମିଦାରଙ୍କର ସ୍ତ୍ରୀ ବୈଧବ୍ୟ ବେଦନା ସଙ୍ଗେ ବିଷୟର ଅଭାବ ଆଉ ବଡ଼ ପୁଅର ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ଦେଖି ସବୁବେଳେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଚିନ୍ତିତା ହେଲେ । କେତେବେଳେ ତାହାଙ୍କର ମନ ପ୍ରସନ୍ନ ହେଉ ନାହିଁ । "ଅଶୋଚ୍ୟା ବିଧବାନାରୀ, ପୁତ୍ରପୌତ୍ର

Digitized by srujanika@gmail.com

ପ୍ରତିଷ୍ଠିତା ” ଏ ଗୀତ ତାହାଙ୍କଠାରେ ଖଟିଲା ନାହିଁ । ସବୁ ପୁତ୍ର ଏକମନରେ ଆନନ୍ଦରେ ଚଳିଲେ ମାତା ସ୍ୱର୍ଗ ସମ୍ପଦ ଭୋଗ କରନ୍ତି । ନୋହିଲେ ତାହାର ବିପରୀତ ଭାବ ଧରିବାକୁ ହୁଏ । ଅଭିମାନକୁ ଶମ କରିବାକୁ ଦିନରାତି ଚେଷ୍ଟା ଥାନ୍ତି । ସେ ଇଚ୍ଛା ଫଳବତୀ ନ ହେଲେ ମାତା ଦଶଦିଗ ଶୂନ୍ୟ ଦେଖନ୍ତି । ଏହି ନିୟମ ବୃଦ୍ଧାଙ୍କଠାରେ ପୂର୍ଣ୍ଣଭାବରେ ଖଟିଥିଲା । ସେ ବହୁଚେଷ୍ଟା କଲେ ମଧ୍ୟ ଦିନମାନଙ୍କର କିଛି ପରିବର୍ତ୍ତନ ଦେଖିଲେ ନାହିଁ । ସର୍ବଦା ପାପନ୍ତ୍ରୋ କରିବାକୁ ପଡ଼ିଲା । ସେ ଭାବିଲେ ଏମାନେ ଘରର କିଛି ମଙ୍ଗଳ କରିବେ ନାହିଁ । ଯାହାହଉ ମୋ ଆଗରେ କିଛି ନ ହେବ କି । ଯେ ସୁଖୀ ସେ ଆଗରୁ ଶୁଣିଗଲା, ମତେ ଦୁଃଖ ଭୋଗିବାକୁ ରଖିଗଲା, ପ୍ରତିଦିନ ବ୍ରତ କରି ଠାକୁର ଦର୍ଶନ କରୁଥିଲି କଣ ଏହି ଭୋଗ ପାଇଁ । ହେ ମହାପ୍ରଭୁ, ମତେ ଏ ଘରୁ ଚାଲିଲ ନେଇଯାଅ । ମୁଁ କି ଦୋଷ କରିଛି ଯେ ମତେ ଏତେ ଦହଗଞ୍ଜ କରୁଛ ମୁଁ କିପରି ଚାଲିଲ ମରନ୍ତି କି ସବୁ ଦୁଃଖ ଗୁଳିଯାନ୍ତା । ସ୍ୱାମୀଙ୍କୁ ସ୍ମରଣ କରି ବୃଦ୍ଧା ବହୁତ ବିଳାପ କଲେ ।

ଦିନେ କିଛି କାର୍ଯ୍ୟରେ ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ ବୃଦ୍ଧା ବାରିପାଖ ବାଡ଼ିଶ ବଣକୁ ଯାଇଥିଲେ, ସେହିଠାରେ ଅକସ୍ମାତ୍ ଏକ ବିଷଧର ସର୍ପ ତାହାଙ୍କୁ ଦଂଶନ କଲା । ଚୁଣ୍ଡି ଚୁଣ୍ଡି ସମସ୍ତ ଶରୀର ନୀଳବର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଗଲା, ଘରର ଲୋକେ ଖବର ପାଇ ବୃଦ୍ଧାଙ୍କୁ ଅଣିବା ସମୟରେ ବାଟରେ ତାହାଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ହେଲା । ବୃଦ୍ଧାଙ୍କର ଦୁଶ୍ଚିନ୍ତା ଶେଷହେଲା, ପିତାମ୍ବର ଯଥା ସମୟରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ଅତି ଅଳ୍ପମ୍ବରରେ ଅନ୍ତ୍ୟ ସମ୍ପାଦନ କଲେ, ତାଙ୍କୁ ଦେଖି ନ ପାରି ବହୁତ କାନ୍ଦିଲେ । (କ୍ରମଶଃ)

ଶ୍ରୀଜଗବନ୍ଧୁ ମହାନ୍ତି ।

ଇଚ୍ଛା ।

(Power of Will)

ଶୁଭକ୍ଷଣେ କି ଅଶୁଭକ୍ଷଣେ ଜାଣେ ନା, ଶୁଭ ଲଗ୍ନେ କି ଅଶୁଭ ଲଗ୍ନେ ମନେ ନାହିଁ, ଯେଉଁଦିନ ଯେଉଁ କ୍ଷଣେ, ଯେଉଁ ମୁହୂର୍ତ୍ତେ, ପ୍ରକୃତିର ମହା ନିୟମର ବଶବର୍ତ୍ତୀ ହୋଇ, ଅନନ୍ତ ମହାଶକ୍ତିର କୌଶସି ଅଦମ୍ୟ ଅଦୃଷ୍ଟ ବଳରେ ଆକର୍ଷିତ ହୋଇ ସହସା ଏହି ନିବିଡ଼ ଘୋର ଅନ୍ଧକାର ଭିତରେ ତୋର ଦେଖା ପାଇଥିଲି, ସେହି ଦିନ, ସେହି କ୍ଷଣ, ସେହି ମୁହୂର୍ତ୍ତରୁ ମୁଁ କି ଏକ ଅପୂର୍ବ ମୋହନ ଶୃଙ୍ଖଳରେ ତୋ ସାଙ୍ଗରେ ବନ୍ଧା ଉଛି ତା ଭଗବାନଙ୍କୁ ଗୋଚର । ସୁଖେ, ଦୁଃଖେ; ଜୀବନେ, ମରଣେ; ଆଲୋକେ, ଅନ୍ଧକାରେ; ଲୋକାଳୟେ, ଅରଣ୍ୟେ; ଶ୍ମଶାନେ, ଦେବ ମନ୍ଦିରେ; ପ୍ରଦୋଷେ, ପ୍ରଭାତେ; ତୁ ମୋହର ନିତ୍ୟ ସହଚରୀ; ତଥାପି ତୁ କିଏ ଜାଣେନା, ତଥାପି ତୁ କିପରି ବୁଝି ନାହିଁ; ଅନୁଭବ କରିବାକୁ, ଜାଣିବାକୁ, ବୁଝିବାକୁ, ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରିବାକୁ ବହୁ ଚେଷ୍ଟା କରୁଛି ମାତ୍ର ସମସ୍ତ ଚେଷ୍ଟା ମୋହର ବିଫଳ । ତଥାପି ତୋହର ପଛେ ପଛେ ତୋହର ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ; ତୋହର ଦେହେ ଦେହେ, ତୋହର ପ୍ରାଣେ ପ୍ରାଣେ, ମୋର ଏ ସମସ୍ତ ପ୍ରାଣ, ସମସ୍ତ ଜୀବନ, ସମସ୍ତ ଶକ୍ତି ଯେଉଁ ଅଙ୍କିତ ଆକର୍ଷଣରେ, ଅଦ୍ଭୁତ ଭାବେ ସର୍ବଦା ଧାଇଁଛି, ଧାଇଁଛି ଓ ଭବିଷ୍ୟତରେ ଏହିପରି ଧାଇଁ ଥିବ—ଅନନ୍ତ ସମୁଦ୍ର ବକ୍ଷରେ ତୁ ମୋର ଏକମାତ୍ର ତରଣୀ, ଅସୀମ ନୀଳାକାଶର ମହାଶୂନ୍ୟ ଦେହେ ତୁ ମୋର ନିତ୍ୟ ଜାଗ୍ରତ ଧ୍ରୁବ ତାରା, ତୁ ମୋର ପରାଣ-ପରିତୀର ଲାବଣ୍ୟମୟୀ ଉଷା, ଜୀବନ-ପ୍ରଦୋଷର ଅକୃତ୍ରିମ ଭାନୁ, ହୃଦୟ-ରଜନୀର ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ଶଶୀ, ତଥାପି ଇଚ୍ଛା ତୁ ମୋର କିଏ ବୁଝି ନାହିଁ, ତଥାପି ତୁ କିପରି ଜାଣି ନାହିଁ—ବଡ଼ ଦୁଃଖର କଥା; କେତେ ଥର ଲୋକାଳୟର ଦୂରେ, ନିବିଡ଼ ନିର୍ଜନ ଅରଣ୍ୟେ ବିରାଟ ଉତ୍ତୁଙ୍ଗ ପର୍ବତପରି ନୀରବ ଲତାକୁଞ୍ଜ ଭିତରେ ବସି ଚିନ୍ତା କରିଛି, ଯୋଗୀର ଅସାଧ ସମାଧି ଭିତରେ କର ନିମିଳିତ ନେତ୍ରରେ ଧ୍ୟାନ କରିଛି, କେତେଥର ସାଗରକୂଳେ, ପ୍ରାନ୍ତର ବକ୍ଷେ, ତଟିନୀ ତଟେ, ଲକ୍ଷଶୂନ୍ୟ ଚିତ୍ତେ ତୋହରଲାଗି ପାଗଳ ତୁଲ୍ୟ ଭ୍ରମଣ କରିଛି ତଥାପି ତୋହର ସ୍ୱରୂପ ବୁଝିଲି ନାହିଁ । ତୋହର ଅଦ୍ଭୁତ ମର୍ମ, ଅଦ୍ଭୁତ ପ୍ରକୃତି ମୋ ନିକଟରେ ଚିର ଅଦ୍ଭୁତ ରହିଲା ।—ସନ୍ଦେହ ଚିର ସନ୍ଦେହ, ଭ୍ରମ ଚିର ଭ୍ରମ! କେବେ ଦେଖେ ତୁ ଅତି କ୍ଷୁଦ୍ର, ଅତି କୋମଳ, ଅତି ଲଜ୍ଜିତ, କେବେ ଦେଖେ ତୁ ଅତି ବୃହତ୍, ଅତି କଠିଣ, ଅତି ଅପରାଜିତ; କେତେବେଳେ ତୁ ଋତୁ ବସନ୍ତର ନବୀନ କୁସୁମ, କୁସୁମିତ ଲତା, କଳକଣ୍ଠ କୋକିଳ, ଆଉ କେତେବେଳେ ତୁ ବୈଶାଖ ମଧ୍ୟାହ୍ନର ପ୍ରଚଣ୍ଡ ତପନ, ଶ୍ରାବଣର କୂଳ-ଉଛୁଳା-ତରଙ୍ଗିଣୀ; କ୍ଷଣେ କ୍ଷଣେ ତୋହର ବିଚିତ୍ର ରୂପ, ଅଦ୍ଭୁତ ପରିବର୍ତ୍ତନ, ଅପୂର୍ବ ଭାବଭଙ୍ଗୀ ଦେଖିଲେ ସ୍ତମ୍ଭିତ ହୁଏଁ—ତଥାପି ତୋହର ପ୍ରକୃତ ରୂପଟି ଦେଖିପାରେ ନାହିଁ, ତୋହର ପ୍ରକୃତ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟଟି ଅନୁଭବ କରିପାରେ ନାହିଁ ।

ତେବେ କହିଦେଖି ଇଚ୍ଛା ତୁ ମୋର କିଏ? କି ସ୍ୱାର୍ଥ ସାଧନ ଲାଗି ଭଗବାନ୍ ତୋହର ମୋହର ଏକତ୍ର ସମ୍ମିଳନ ଘଟାଇଛନ୍ତି, ତୋହଲାଗି କ୍ଷଣିକ ଭିତରେ ମୁଁ ସର୍ବଗୁଣ ସମ୍ପନ୍ନ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶାଶ୍ୱତ ଜ୍ଞାନୀମାନ ଅଠପଟ୍ଟ ଭଳା, କ୍ଷଣକ ଭିତରେ ତୋହର ଲାଗି ଧନଜନ ଦରିଦ୍ର କାଙ୍ଗାଳ, ପଥର ଭିଖାରି, ବାଟର କାଟୋଲ, ମୁଁ ପୃଥିବୀଶାସକ ବୁଲି ଦେଖିଛି, ନନ୍ଦନବା, ଅକାଶ। କାନନ, ଗିରି ଜର୍ଜରଣୀ ଦେହ ଅଦେହ ସମସ୍ତଙ୍କର ଅଭିସନ୍ଧ ତୋଳି ଦେଖିଛି, ମାତ୍ର ତୋପରି ଜଣେ ବନ୍ଧୁ ଦେଖିଲି ନାହିଁ ବା ତୋ ପରି ଜଣେ ଶତ୍ରୁ ଦେଖିଲି ନାହିଁ । ତୁ ଏକାଧାରେ ମୋହର ଶତ୍ରୁ ଏବଂ ମିତ୍ର, ଆଲୋକ ଓ ଅନ୍ଧାର, ସୁଖ ଓ ଦୁଃଖ । ତୋହର ଲାଗି ମୁଁ ସର୍ବଶ୍ୱେଶ୍ୱର, ତୋହରି ଲାଗି ମୁଁ ଫକୁଡ ଫକୀର । ତୋହରି ଲାଗି ମୁଁ ଜଗତର ଦେବତା, ପ୍ରକୃତିର କବି, ଭାବର ଚିତ୍ରକର; ପୁଣି ତୋହରି ଲାଗି ମୁଁ ସମାଜର ଚକ୍ଷୁଶୂଳ, ଜାତିର ଶତ୍ରୁ, ଲୋକାଳୟର ଅବର୍ଜନା । ସେଥିଲାଗି ଖାସ୍ ମୁଁ ତତେ ଛାଡ଼ିପାରେ ନାହିଁ, ତତେ ଛାଡ଼ିଲେ ମୁଁ ଯେ ଦୁଇ କୂଳ ହରାଇବି, ତୋ ହସ୍ତକରେ ଯେ ମୋହର ଏ କ୍ଷୁଦ୍ର ଭେଳା ଖଣ୍ଡିକ ଅକୂଳ ଦରିଆର ଅଗଣ୍ଡ ମଝିରେ କ୍ଷଣକେ ବୁଡ଼ିଯିବ । ତାଇ ତତେ ଛାଡ଼ିପାରୁ ନାହିଁ କି ଛାଡ଼ିପାରିବି ନାହିଁ । ମିଳନର ପ୍ରାରମ୍ଭରୁ ତୁ ମୋହର ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ପ୍ରାଣେ ପ୍ରାଣେ ଅନ୍ତରେ ଅନ୍ତରେ ରହିଛୁ, ବିଚ୍ଛେଦର ଶେଷ ନିଶାରେ ମଧ୍ୟ ମୁଁ ତୋହରି ମହାଶକ୍ତିର ଅଧୀନ ରହିବ—ମୁଁ ତୋର ଛାଏ ଜାଣେନା, ଛେକ ଜାଣେନା, ତୋହର କିଛି ଜାଣେନା ସତ୍ୟ, ମାତ୍ର ଜାଣିବା ଭିତରେ ଏତିକ ଜାଣେ ଯେ ମୋହର ଅସ୍ତିତ୍ୱରେ ତୋହର ଅସ୍ତିତ୍ୱ ମୋହର ଜୀବନରେ ତୋହର ଜୀବନ ମୋହର ମୃତ୍ୟୁରେ ତୋହର ମୃତ୍ୟୁ ଅବଶ୍ୟମ୍ଭାବୀ । ମୁଁ ତତେ ଛାଡ଼ିଲେ ମୁଁ କିଛି ନୁହେଁ ଅଛି ତୁ ମତେ ଛାଡ଼ିଲେ ତୁ ବି କିଛି ନୋହୁଁ । ବାପ ମା ଭାଇ ବନ୍ଧୁ କୁଟୁମ୍ବ ମତେ ସମସ୍ତେ ଛାଡ଼ି ପାରନ୍ତି, ସଂସାର ଓ ସମାଜ-ନେତ୍ରରେ ମୁଁ କଳଙ୍କିତ, ଲାଞ୍ଛିତ ଦଳିତ ହୋଇ ପାରେ ସେଥିଲାଗି ମୋହର ଭୟ କ୍ଷେପ ନାହିଁ ।

ମାନାପମାନର ଜ୍ଞାନନାହିଁ ସୁଖ ଦୁଃଖ ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ନାହିଁ— କାହିଁକି ? କହିପାରୁ କି ଇଚ୍ଛା ? ଖାଲି ତୋହର ଲାଗି, ତୁ ଅଛୁ ତାହାହିଁ ମୋ ମନରେ ମହାଶାନ୍ତି । ସମସ୍ତେ ଛାଡ଼ିଗଲେ ସୁଦ୍ଧା ତୁ ମୋହର ତର ସହଚରୀ ହୋଇ ରହିବୁ । ମୁଁ ତତେ ଅନେକ ଥର ଘଣାକରେ, କେତେକେଲେ ପ୍ରଶଂସା କରେ କେତେବେଳେ ନିନ୍ଦା କରେ ମାତ୍ର ଇଚ୍ଛା ତୁ ସବୁବେଳେ ନିର୍ଦ୍ଦିକାର, ତୋହର ନିନ୍ଦା ପ୍ରଶଂସା ସବୁ ମୋହର ଲାଗି ଏକଥା ଜାଣିସୁଦ୍ଧା ତୁ ମତେ ଖଣିକ ଲାଗି ହେଲେ ପୁଣା କରୁ ନାହିଁ—ଏବଡ଼ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟର କଥା—ମୁଁ ତୋ ଉପରେ ଗର୍ବ କରେ ଅଭିମାନ କରେ ଲଜ୍ଜନା ଦିଏ ମାତ୍ର ଇଚ୍ଛା, ତୁ ଗର୍ବ ଅଭିମାନ କରିବା ଦୂରେ ଥାଉ, ସ୍ୱାଂପେକ୍ଷା ଦ୍ୱଗୁଣ ବଳରେ ହେଉରେ ଶ୍ରଦ୍ଧାରେ ପ୍ରେମଭରେ ମତେ ଦୃଢ଼ଅଭିଙ୍ଗନ କରିଧରୁ—

ସେଥିଲାଗି ଅଜ ଏ ଅକୂଳବେଳେ, ପ୍ରାଣର ଅବେଗେ, ଅନ୍ତରର ଜ ଗ୍ରତ ଉତ୍ସାହ ଦେଇ ଡାକୁଛି ତୋତେ; ଇଚ୍ଛା, ଆ, ତୁ ମୋର ପ୍ରାଣ, ତୁ ମୋହର ଜୀବନର ଶକ୍ତି, ରକ୍ତର ପ୍ରବାହ, ସୁଖ ଅମୁ ଦୁଃଖ ଅମୁ, ବସନ୍ତର ମଳୟ ଅମ୍ବ, ବା ସୃଷ୍ଟିର ପ୍ରଳୟ ଅମ୍ବ, ଯାହା ଇଚ୍ଛା ତାହା ହେଉ ଆ, ମୋହର ସମସ୍ତ ଶକ୍ତି ତୋହରି ପ୍ରାଣରେ ଉଦିଦିଏଁ, ମୋହର ସମସ୍ତ ତେଜ ତୋହରି ଦେହରେ ମିଶାଇ ଦିଏଁ । ଦୁଇ ଦେହ ଏକଦେହ ହେଉ, ଦୁଇ ପ୍ରାଣ ଏକ ପ୍ରାଣ ହୋଇଯଉ; ତେବେବେଳେ ଅଉ ତୁ ବା ମୁଁ ଏ ପ୍ରଭେଦ ରହିବ ନାହିଁ, ତେତେବେଳେ ମୋହର ଇଚ୍ଛା ବା ଇଚ୍ଛାର ମୁଁ ଏ ଭାବନା-ତରଙ୍ଗର ଅକୂଳଭଙ୍ଗ ରହିବ ନାହିଁ । ସର୍ବଜ ସମଦୃଷ୍ଟି, ସୁଖ ଦୁଃଖରେ ସମଜ୍ଞାନ, ସର୍ବଜ ଅସୀମ ଅନନ୍ତ ଅପାର ଶାନ୍ତିର ମହାଉଷ ଉଠିବ । ପୃଥିବୀ ଅଦରେ ଗ୍ରହଣ କରିବ । ଜଗଜ୍ଜନନୀ ଅଷ୍ଟ ବାହୁ ପ୍ରସାରଣ କରି ଅନନ୍ତରେ କୋଳରେ ଘେନିବେ, ଅଉ କେବଳ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗର ମହାଶୂନ୍ୟ-ବକ୍ଷ ତରଙ୍ଗାୟିତ, ଝଙ୍କୃତ କମ୍ପିତ କରି ଶବ୍ଦ ଉଠିବ—"ଓଁ ଶାନ୍ତିଃ ଶାନ୍ତିଃ ଓଁ, ଓଁ ତତ୍ସତ୍ ଓଁ । ଶ—

ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ମଧୁସୂଦନ ରାଓଙ୍କ ଶ୍ରାଦ୍ଧ-ସଭା ଉପଲକ୍ଷରେ ।

ସ୍ୱଙ୍ଗ-ରସକୂଳ୍ୟା

କାଳର କୁଟିଳ କଟାକ୍ଷ-ପାତେ
କେଉଁ ଦେଶେ ଯାଇ ସଙ୍ଗ-ଅଜ୍ଞାତେ,
ରହିଅଛ ସୁଖେ ହେ ଜ୍ଞାନ ଖାଲି,
"ମଧୁ"ସ୍ଥାନ ଦେଶ ଜାନ ଅଧୀର,
ଜଳେ, ସ୍ଥଳେ, ପରବତେ, ହେ
କାହିଁ ଦିଶୁନାହିଁ କାହିଁ ମିଳୁନାହିଁ
ଦିବା ସାଧୁଛ ଗୁପତେ ହେ । ୧ ।

ତେତୋଟି ବରଷ ଗଲାଣି ପାହୁ,
ଶାନ୍ତି ଲଭି ତବ "ପୀଠ"ରୁ ଗ୍ରହି,
ଅନ୍ତଗାମୀ ରବ କର ପ୍ରସାର,
ଗୋଛିଦିଏ ସ୍ନେହ ଶୋକାଶ୍ରୁ-ବାର,
ମନେ ବହୁ ସମୀରଣ, ହେ
ବିଜଡ଼ିତ ସ୍ୱରେ ପ୍ରତି ଭୂଦରରେ
ଆଶ୍ୱାସରୁ ଅନୁକ୍ଷଣ ହେ । ୨ ।

ଆଉ ସହିଁ ତହିଁ, ନାହିଁ ଶୋଚନା—
"ପ୍ରଜ୍ଞାବଳୀ" ତବ ଦେବ ସାନ୍ତ୍ୱନା,
ଜ୍ଞାନର ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଋଣ-ପ୍ରଭାରେ,
ଜାଗିବ ପରଶ ମାତୃ-ସେବାରେ,
ଏତିକ ମାତ୍ର କେବଳ, ହେ
"ଭକ୍ତ-କବି" ଯେଣୁ, ବିଭୁ-ପାଦ-ରେଣୁ
ଚଳାଇବ ଏ ଭୁତଳ ହେ । ୩ ।

ଶ୍ରୀମୋହନ ପାଣିଗ୍ରହ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅନ୍ଧାରେ ଆଲୋକ ।

ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀମତୀ ଦେବୀ ।

ପଞ୍ଚମ କକ୍ଷ ।

ସ ୦୦ ସ୍ୱରଲେ ।

ଅସ୍ତଗାମୀ ରବିର କନକ କିରଣଛଟାରେ ବଡ଼ ଦେଉଳର ସୁଦର୍ଶନ ଚକ୍ର ଝଟକ ଉଠୁଛି, ସନ୍ଧ୍ୟା ସମୀରର ମୃଦୁଳ ହିଲ୍ଲୋଳେ ଚକ୍ରବଳୟିତ ନେତ ବୈଜୟନ୍ତୀ ଧୀରେ ମଧୁରେ ତରଙ୍ଗାୟିତ, ଆହା ରବିହତ ମୃତପିଣ୍ଡ ତୁଲ୍ୟ ବିଶାଳ ଶ୍ରୀମନ୍ଦିର କର୍ମ୍ମ ନୀରବ ନିଶ୍ଚଳଭାବେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ; ସିହ୍ନ ଦ୍ୱାରଦେଶେ ବର୍ତ୍ତମାନ ସେ ଭଜନ ସଙ୍କୀର୍ତ୍ତନ ନାହିଁ; ଭକ୍ତର ସେ ଭାବମୟ-ନମ୍ରନିଯୁଗଳର ପ୍ରେମାଶ୍ରୁ ବର୍ଷଣ ନାହିଁ, ବିଦ୍ୟୁତର ସେ ହୃଦୟଭେଦୀ-କରୁଣକଣ୍ଠ-ନିସୃତ "ଲୁପାସିନ୍ଧୁ ବଦନ କର ଅବଲୋକନ କେଉଁ କରୁ ସ୍ପନ୍ଦନ, କାଳୁ ସ୍ତର ହୋଇ କରଯୋଡ଼ ଜଣାଇ ସବୁତ୍ର ସ୍ତୁତି ସର୍ଦ୍ଧ୍ୟାନ ହେ ମହାପ୍ରଭୁ" ପ୍ରଭୃତି ସ୍ତୋତ୍ରଶ୍ରେଣୀ ସ୍ତୁତିବାଦ ନାହିଁ, ଦୂରଗତ ତୀର୍ଥ ଯାତ୍ରୀ-ମାନଙ୍କର ସେ ଆକୁଳ ଭିଡ଼ାଭିଡ଼ ନାହିଁ, ଦ୍ୱାରପାଳମାନଙ୍କର ମନ୍ଦିର ଗାଳିରେ ସେ ବେତବାଡ଼ିର ଗର୍ଜନ ନାହିଁ—ନାହିଁ ପୂଜକ ନାହିଁ ପୂଜା, ନାହିଁ ଦର୍ଶକ ନାହିଁ ଦୃଶ୍ୟ, ନାହିଁ ଚେତନା ନାହିଁ ଚେତା, ନାହିଁ ଧ୍ୱନି, ନାହିଁ ନର୍ତ୍ତନ, ନାହିଁ ଭୋଗ ନାହିଁ କାଳାଳ,—ଅଛି କେବଳ ଗଗନସ୍ପର୍ଶୀ ବିଶିଷ୍ଟ ମନ୍ଦିର ଓ ତାହାର ଅଦ୍ଭୁତ ନିଶ୍ଚଳ ନୀରବ ଗାମ୍ଭୀର୍ଯ୍ୟ—ଶ୍ରୀମନ୍ଦିର, କାଳି ତୁ ଯାହା ଥିଲୁ ଆଜି ତା କାହିଁ ? କାଳି ତୋର ହୃଦୟ-ଦେବତାର ପୂଜା ସମ୍ଭାରରେ ଗଗନ ପ୍ରତିଧ୍ୱନିତ ହେଉଥିଲା । ତୋର ବିଶାଳ ଦେହର ପ୍ରତ୍ୟେକ ପାଷାଣ ସଙ୍ଗରେ ଫୁଲି ଉଠୁଥିଲା ! ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ପୁଜାରୀର ମଙ୍ଗଳ ଅରତିରେ, ଧୂପ ଧୂନାର ପବିତ୍ର ଗନ୍ଧେ, ଶତ ସଜ୍ଜୁମନର ସୁରଭି-ସୁବାସେ, ଦେବମନ୍ତ୍ରେ, ମଙ୍ଗଳଶଙ୍ଖେ, ଶୁଭ୍ରଶଙ୍ଖନିନାଦେ ତୋହର ପ୍ରତ୍ୟେକ କକ୍ଷ ପୂରି ଉଠୁଥିଲା, ତୁ କି ଏକ ଅପୂର୍ବ ଅବ୍ୟକ୍ତ ଆନନ୍ଦ ସ୍ରୋତେ ଭାସି ଯାଉଥିଲୁ—ମାତ୍ର ଆଜି ଏ କି ଭାବ ! ଏ କି ନୀରବତା, ଏ କି ବୈପରୀତ୍ୟ ! ଶ୍ରୀନିବାସ, ଶ୍ରୀନିବାସଙ୍କ ବିଷ୍ଣନରେ ତୋହର ଚିର ମଧୁର ଶାନ୍ତ ଶ୍ରୀ ଆଜି କିଏ ହରି-ନେଲା ! ଆଜି ତୁ ଏ ଯାତ୍ରାର ଦିନେ, ଶ୍ରୀଷେତ୍ରରେ ସନ୍ଧ୍ୟାର ଗମ୍ଭୀର ଆକାଶ ଭେଦ କରି କି ନୀରବ ମହାମନ୍ତ୍ର ଭାବୁକ ପ୍ରାଣରେ ପ୍ରଚାର କରୁଛୁ !, ଦେବାଳୟ, ଆଜି ତୋହର ଏ ବିଷମ ଭାବ ଦେଖି ମୋର କେତେ କଥା ମନେ ପଡୁଛି, ମନେ ପଡୁଛି, ମୋହର ଅଦୂର ଅକ୍ଳାନ୍ତ ଭବିଷ୍ୟତର ଗୋଟିଏ ସ୍ୱପ୍ନମୟ ଦିବସ, ମନେ ପଡୁଛି ସେ ଦିନ ଯେତେବେଳେ ମୋର ଏ ମରଦେହ-ମନ୍ଦିର ପରିତ୍ୟାଗ କରି ଅମ୍ବାଦେବତା କର୍ମମୟ ରଥାରୋହଣରେ, ଚିରବାଞ୍ଛିତ ସୁଶ୍ରୀଗୃ ସ୍ୱାହକୁ ଯାତ୍ରା କରିବେ, ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ମାନସ ପୂଜାର୍ଥ ଦେବାଚରିତ ସମସ୍ତ ଉପକରଣ ଯେନ ପଞ୍ଚେନ୍ଦ୍ରିୟରୂପୀ ପଞ୍ଚଦ୍ୱାରପାଳସହ ତରୋଦ୍ଧିତ ହେବ, ପଡ଼ି ରହିବ ଖାଲି ଅନନ୍ତ ଅସାର ପ୍ରାଣ-ଶୂନ୍ୟ ଦେହ, ତୋରପର ଶ୍ରୀହୀନ, ତୋରପର ନୀରବ ନିଶ୍ଚଳ । ଦେବତା ବିହୀନରେ ଦେବାଳୟର ଆଉ କି ପ୍ରୟୋଜନ ! ବିହଙ୍ଗମ ବ୍ୟତୀତ ପିଞ୍ଜରରେ ଆଉ କି ଲାଭ ! ଜଳର ଅଭାବରେ ଜଳାଶୟର ଆଉ କି ଆବଶ୍ୟକତା ! ଥାଉ ସେକଥା, ମନ୍ଦିର, ଆଜି ମତେ ବିଦାୟ ଦେ, ତୋ ପାଖରେ ବସି ରହିଲେ ମୋର ଆଉ ଉପନ୍ୟାସ ଲେଖା ଚଳିବ ନାହିଁ; ପାଠକ ପାଠିକା ଅତ୍ୟନ୍ତ ବିରକ୍ତ ହୋଇ ଲେଖକ ଉପରେ ଅଜସ୍ର କୈଫିୟତ୍ର ଝାଡ଼ିଦେବେ; ମୁଁ ଅଦ୍ୟ ବେଦାନ୍ତ ସ୍ତୁତ୍ୟଂ ଜାହାଜ ଖବର ଚିତ୍ରିବା ନିଷ୍ପ୍ରୟୋଜନ । ପାଠକ, ଆପଣ-ମାନଙ୍କ ଭିତରୁ ଯେବେ କେହି ମୋର ଶୂନ୍ୟ ମନ୍ଦିରର ଶୂନ୍ୟ ଚିତ୍ତାରେ ଭାସିଯିବା ଉପରେ ବହିଥାନ୍ତି ତେବେ ଅନୁରୋଧ କରୁଛି ସେ ସ୍ୱାଗାବେଶର ଅଳସ ତରଙ୍ଗ ଭେଦ କରି ଉଠି ଅସନ୍ତୁ; ଯେଉଁମାନେ ଭକ୍ତମୟ ଭଗବାନ୍ ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ଦେବଙ୍କର ନିର୍ଜ୍ଜୋଷ ସହିତ ସୁଶ୍ରୀଗୃ ଅଭିମୁଖେ ଯାତ୍ରା କରିଛନ୍ତି, ସେମାନେ ଯାଆନ୍ତୁ, ସେମାନଙ୍କୁ ଫେରାଇ ଆଣିବାର ସାଧ ମୋହର ନାହିଁ । ସୁକବିର ସୁନିପୁଣ ଇଙ୍ଗିତରେ, ଇନ୍ଦ୍ରଜାଲମୟ ଲେଖନୀ-କୁହୁକରେ ପାଠକ ପାଠିକାମାନଙ୍କ ମନ କ୍ଷଣକ ଭିତରେ ସ୍ୱର୍ଗରୁ ନରକ ବା ନରକରୁ ସ୍ୱର୍ଗ ଯଥାଚୁଡ଼ ହୋଇପାରେ, କ୍ଷଣକ ଭିତରେ ନିରାନନ୍ଦମୟ ପୃଥିବୀ ସହସା ସ୍ୱର୍ଗରେ ନନ୍ଦନ କାନନରେ ପରିଣତ ହୁଏ; ମାତ୍ର ସେଇ ସାହସ ମୋ ପକ୍ଷରେ "ମନଃ କରୁ ଯତ୍ନଃ ପ୍ରାର୍ଥ । ସମ୍ପ୍ରତ୍ୟ ମୁଖ ହାସ୍ୟତାଂ, ପ୍ରାଂଶୁଲଭ୍ୟେ ଫଳେଲୋଭ୍ୟ ବୁଦ୍ଧାହ୍ମ ରବ ବାମନଃ ।" ମୁଁ ଭବ ନୁହେଁ ବା ମୋହର କବିର ସେ ନିପୁଣତା ନାହିଁ ସୁତରାଂ ବନ୍ଧ କରିପୁଟେ ପାଠକ ପାଠିକାମାନଙ୍କୁ ପ୍ରାର୍ଥନା କରିବା ଶେଷ ସମ୍ବଳ । ପାଠକ, ଯଦି ସଲୁଷ୍ଟ ଥାନ୍ତି ତେବେ ଆସନ୍ତୁ ଏହି ସନ୍ଧ୍ୟା ସମାଗମେ ସାଗର ସୈକତର ବିଚିତ୍ର ଶୋଭା ଦର୍ଶନ କରିବା ।

ବିବିଧ ବିହଙ୍ଗମର ସମ୍ମିଳିତ କଳଗାନରେ ଗଗନ ମୁଖରିତ । ଲକ୍ଷିତ ଅନ୍ଧକାରମୟ ନୀଳ ନିର୍ମଳ ପ୍ରାଚୀ, ସୁବର୍ଣ୍ଣମୟ ସୌର କିରଣର ଅସ୍ତମିତ ରକ୍ତିମାଭାଛୁଟିତ ବିଶାଳ ବାରୁଣୀ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅଲ୍ପେକ ଅନ୍ଧକାରର ଅପୂର୍ବ ସମାଗମରେ ସଙ୍ଗଳ ଗୋଟିଏ ଅପୂର୍ବ ଭାବ ତରଙ୍ଗ ଖେଳ ଉଠିଛି । ସମ୍ମୁଖେ ଅନନ୍ତ ଅମ୍ବୁଧି, ବିଶାଳ ତରଙ୍ଗ ପ୍ରସାରିତ କରି ପ୍ରେମମୟ ଉନ୍ମାଦ ନର୍ତ୍ତନରେ ବିଭୋର । ଶତ ଶତ ଲହରୀମାଳାର ଅକୁଳ କୋଳାହଳରେ ଦିଗନ୍ତ ପୂର୍ଣ୍ଣ । ବାଲୁକାମୟ ସୁନ୍ଦରୀଙ୍କି ସାଗରତଟରେ ଠାବେ ଠାବେ ମତ୍ସ୍ୟଜୀବୀ କୋଳଅ ଶିଶୁମାନଙ୍କର ଉଚ୍ଚ ସଙ୍ଗୀତ ସହିତ ଅନନ୍ତମୟ ସାନ୍ଧ୍ୟ ବାଲିକ୍ରୀଡ଼ା ଲାଗିଛି ; ଦେଖୁ ଦେଖୁ କ୍ଷଣ ଅନ୍ଧକାର ଗର୍ଭରେ ଧରଣୀ ମୁଖ ଆଚ୍ଛାଦିତ ହେଲା । ଆକାଶ କାନନ ପ୍ରାନ୍ତର ସାଗର ସବୁ ଏକାକାର ହେଲେ । ଅନନ୍ତ ନିଳାମ୍ବୁର କ୍ଷୀଣ ଗର୍ଜନ କେବଳ ସାଗରର ଅସ୍ତିତ୍ୱ ଘୋଷଣା କଲା । ବାକ୍ସ ସବୁ, ନିଶ୍ଚଳ ନୀରବ । ଗୃହୁଁ ଗୃହୁଁ ଶତ ଶତ ହୀରକ-ଖଣ୍ଡ ତୁଲ୍ୟ ଅଗଣିତ ତାରକାମାଳା ଗଗନ ପଟରେ ଫୁଟି ଉଠି ସାଗର ସଲିଳରେ ପ୍ରତିବିମ୍ବିତ ହେଲେ ତୁଙ୍ଗିଯାର କ୍ଷୀଣଚନ୍ଦ୍ରର ମଧୁର ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନାରେ ସମୁଦ୍ରବକ୍ଷ ମଧୁରିତ ହେଲା । ଆଜି ଦେଖାଗଲା ସେହି ଦନ୍ତୁର୍ଣ୍ଣ ବେଳାଭୂମି ଉପରେ ସାଗରଅଡ଼କୁ ଅନାଇ ଗୋଟିଏ ଅସ୍ପଷ୍ଟ ନାରୀମୂର୍ତ୍ତି ଦଣ୍ଡାୟମାନ, ଗୈରିକ ବସନରେ ଅପାଦ ମସ୍ତକ ଆଚ୍ଛାଦିତ, ଅକୁଳ କରବ୍ରହ୍ମର ପୃଷ୍ଠଦେଶରେ ବ୍ୟାକୁଳ ଦୋଳ ଖେଳୁଛି, ଦୃଷ୍ଟି ସାଗର-ସଲିଳେ ଦୃଢ଼ ନିବଦ୍ଧ—ରମଣୀ ହଠାତ୍—ଗାଇଲେ ।

ସାଗର ତୋ କୂଳେ ବସି ମୁଁ ବରଳେ
ଗର୍ଜିବ ଲହରୀ ମାଳା,
ମନର ବେଦନା କହ ସିନ୍ଧୁ ତୋତେ
ନାଶିବ ମରମ ଜ୍ୱାଳା ।
ମୋର, ଜନକ ଜନନୀ ପାଷାଣ ପାଷାଣୀ
ସମାଜ ନିଗଡ଼ କାରା,
ନ ବୁଝିଲେ କେହି ପରଶେ ମୋହର
ବହେ କି ଗରଳ ଧାରା ।
ମୋର, ଶୟନେ ସପନେ ନୟନେ ନୟନେ
ନାଚେ ତା ଦୃଷ୍ଟି ନିତ,
ମୋର, ଅନ୍ତରେ ଅନ୍ତରେ ରହି ଅଛି ପୂରି
ତାହାର ମଧୁର ପ୍ରୀତି ।
ଖାଲି, ତାହାର ଲାଗି ମୁଁ ଧରିଛି ଜୀବନ
ତାହାରି ଲାଟ ଏ ଦେହ,
ଖାଲି, ତାହାର ଲାଗି ଏ ଚୁପ ଯଉବନ
ଭକ୍ତି, ପୀରତି ସ୍ନେହ ।

ହଠାତ୍ କାହାର ପଦଶବ୍ଦ ଶୁଣି ଗୈରିକବସନା ସଚକିତେ ସଙ୍ଗୀତ ବନ୍ଦ କରି ଫେରି ଚାହିଁଲେ—ଦେଖିଲେ, ଅଦୂରେ ଗୋଟିଏ ମନୁଷ୍ୟ ମୂର୍ତ୍ତି ଚଞ୍ଚଳ ପଦରେ ତାହାରଅଡ଼କୁ ଆସୁଛି । ଦେଖୁ ଦେଖୁ ମୂର୍ତ୍ତିଟି ତାହାଙ୍କର ସନ୍ନିହିତ ହେଲା । ରମଣୀ ସବିସ୍ମୟେ ପଚାରିଲେ "କିଏସେ ?" ଆଗନ୍ତୁକ ଏକପ୍ରକାର ବିଦ୍ରୂପାତ୍ମକ ହାସ୍ୟର ସହିତ କହିଲେ "ଆଜି ଏକ ବେଶ ବଜ୍ରଯା, ଏ ଗୈରିକ ବସନ ଘେନି କଅଣ ସନ୍ନ୍ୟାସିନୀ ହେବୁ କି ? ବଜ୍ରଯା, ଚିତା ତୋହର ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରାଜ ସମ୍ଭାରୁ ଫେରି ନାହାନ୍ତି—ମୁଁ ବାସ ଗୃହରେ ପ୍ରବେଶି ଦେଖେତ ସେଠାରେ ତୁ ନାହୁଁ, ତୋହର ଅଦର୍ଶନରେ ମନ ବଡ଼ ଚଞ୍ଚଳ ହେଲା ; ତୋହର ସହଚରୀଠାରୁ ବୁଝିଲି ତୁ ସିନ୍ଧୁତୀରକୁ ଏକାକୀ ବୁଲି ଅସିଛୁ, ଉପଯୁକ୍ତ ସମୟ ଜାଣି ଖୋଜି ଖୋଜି ଆସୁ ଆସୁ ଅର୍ଦ୍ଧପଥରେ ତୋହର ବୀଣାଧ୍ୱନି—କଣ୍ଠ ନିସୃତ ମଧୁର ସଙ୍ଗୀତ ଶୁଣି ଏହିଆଡ଼େ ଆସିଲି—ବଜ୍ରଯା ଆଜ ତୋତେ ଏକାକିନୀ ପାଇଛି, ବନ୍ଧୁଦ୍ୱନର ସମ୍ମତ ମନର ଗୋପନକାମ ଯେ ଆଜ ମେଘାବ ଏଥିରେ କିଛି ମାତ୍ର ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ବଜ୍ରଯା ଉପରକୁ ଚାହାଁ—ଅନ୍ଧକାର ଶୂନ୍ୟ ତାରାଖଚିତ ତ୍ରିଶୂନ୍ୟ ନୀଳାକାଶ, ସମ୍ମୁଖେ ଅନନ୍ତ ଅସୀମ କ୍ଷୀଣ ନୀଳିମ୍ବ, ଏ ଦୁଇ ଅନନ୍ତର ବିଶାଳ କ୍ରୋଡ଼ରେ ଦୁଇଟି ଯୁବକ ଯୁବତୀ ତୁ ଓ ମୁଁ—ଆଉ କେହି ନାହିଁ—ଶୁଣ ବଜ୍ରଯା, ଯେଉଁଦିନ ଯେଉଁ କ୍ଷଣରେ ତୋହର ଏ ମଧୁର ମୂରତି ମୋର ନୟନ ପଥରେ ପଡ଼ିଛି, ସେହିଦିନୁ ମୁଁ ତୋହର ଏ ଅପରୂପ ରୂପରଜ୍ଜୁରେ ବନ୍ଧା, ସେହିଦିନୁ ମୁଁ ତତେ ଶୟନେ ସପନେ ନୟନେ ନୟନେ ହୃଦୟର ଜପମାଳା କରିଛି । ମୁଁ ରାଜପୁତ ଓ ତୁ ରାଜକନ୍ୟା କେହି କାହାର ଅନୁପଯୁକ୍ତ ନୁହନ୍ତି ; ଉଦୟ ନଗରର ରାଜପୁତ ମହାବୀରସିଂହ ଯେ ଛତ୍ରପୁରରାଜକନ୍ୟା ରୂପସୀ ବଜ୍ରଯାର ଧନେ ମାନେ ଗୁଣେ ଓ କୁଳ ମର୍ଯ୍ୟାଦାରେ ଉପଯୁକ୍ତ ପାତ୍ର ଏହା ସମସ୍ତେ ମୁକ୍ତ କଣ୍ଠରେ ସ୍ୱୀକାର କରିବେ । ରାଜା ରଣଧୀର ଗୁଣଙ୍କର ଏ ବିବାହରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ସହାନୁଭୂତି ଅଛି, କେବଳ ତୋହର ମତ ହେଲେ ହେଲା, କେବଳ ତୋହର ସମ୍ମତି ଲାଗି ଏତେଦିନ ଅପେକ୍ଷା କଲି, ସେ ଯେ କି କଷ୍ଟ, କି ଯାତନା ତା ମନର ଜାଣେ, ଆଉ ଏଣିକି ପାରିବ ନାହିଁ, ମୋର ଚଞ୍ଚଳରେ ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ପୁତ୍ର ବଜ୍ରଯା ଦେଶାନ୍ତରିତ, ଯେତେଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମହାବୀର ଜୀବିତ ଥିବ, ମନେ ରଖିଥା ବଜ୍ରଯା ଛାଡ଼ି ମହାବଜ୍ରଯାର ସୁନ୍ଦା ସାଧ୍ୟ ନାହିଁ ଯେ ସେ ତୋ ଭଳି ବହୁର ଅଧିକାରୀ ହେବ । ବଜ୍ରଯା, ମୁଁ ମୋର ପ୍ରାଣ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପଣ କରି ତୋତେ ପାଇବାକୁ ଯୋଗାଡ଼ କରିବ । ତୁ ବଜ୍ରଯାକୁ ଭୁଲିଯା, ମୁଁ ତୋର ବାଲ୍ୟ ବନ୍ଧୁ, ସମ୍ବନ୍ଧେ ଭାଇ ତୁଲ୍ୟ, ଏତେଦିନ ମତେ ଭାଇ ବୋଲି ସମ୍ବୋଧନ କରୁଥିଲୁ, ମାତ୍ର ଆଜ ତୋ ମୁଖରୁ ମୁଁ ପ୍ରାଣେଶ୍ୱର ବୋଲି

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶୁଣିବାକୁ ଇଚ୍ଛାକରେ । ହୃଦୟର ଅବେଗ ଭରା ପ୍ରେମର ସଂଗୀତ ତେ ହର ମୃଣାଳୋପମ ଶିରିଷ କୋମଳ ଭୁଜଯୁଗଳରେ ଆ ବଜୟା ଅଜସ୍ରତେ ଆଲିଙ୍ଗନ କର, ତୋର ଅନୁପମ ରୂପସିନ୍ଧୁ-ସଲିଳେ ମୋହର ଏ ବନ୍ଦ୍ୟ ପ୍ରାଣ ସୁଶୀତଳ ହୋଇଯାଉ । ବଜୟା, ପ୍ରେମ-ଗୁଣକର ଶୁଷ୍କ କରସ ମୁଖରେ ଆଜ ପ୍ରେମଙ୍ଗିମାର ମଧୁର ସଙ୍ଗୀତ ଧାରା ବର୍ଷିଯଉ ।" ଏତେକ କହି ମହାବୀର କରବ ହେଲେ ଏବଂ ବଜୟା ମୁଖରୁ ଅନୁକୂଳ ପ୍ରତ୍ୟୁତ୍ତର ଶ୍ରବଣ ଆଶାରେ ଠିଆହୋଇ ରହିଲେ—ମାତ୍ର ପ୍ରତ୍ୟୁତ୍ତର ହେଲା ଅନ୍ୟରୂପ । ରୈକ-ବସନା ସୁନ୍ଦରୀ ଏତେ କ୍ଷଣ ହେଲା ଚଳାଚିତ ପ୍ରତିମା ତୁଲ୍ୟ ନିଶ୍ଚଳ ଭାବରେ ମହାବୀରଙ୍କର ପ୍ରେମର ବକ୍ତୃତା ଶୁଣୁଥିଲେ, ସେ ଯେ ସେତେବେଳେ କଣ ଭାବୁଥିଲେ ତାହା ତାଙ୍କର ହୃଦୟ ହିଁ ଜାଣେ । ମହାବୀର ନୀରବ ହୁଅନ୍ତେ ରମଣୀର ବୀଣାନିନ୍ଦିତ କଣ୍ଠ ଝଙ୍କାର ଉଠିଲା—ଖୋଡ଼ଶୀ ସୁନ୍ଦରୀର କଣ୍ଠ-ବୀଣା ବାଜିଲେ ମାରସ ପାଦପ ଅଙ୍ଗରେ ସରସ କୁସୁମ ଫୁଟିଉଠେ, ପଙ୍କତର ପାଷାଣ ମଧ୍ୟ ଦେହରୁ ଅମୃତ ଝରଣା ଝରିପଡ଼େ, ମାଧବମାସର ଦାରୁଣ ପ୍ରଭାତେ ବସନ୍ତ କୋକିଳର ଆବିର୍ଭାବ ହୁଏ, ମାତ୍ର ଏ କଣ୍ଠ ଝଙ୍କାରରେ ତାହାର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିପରୀତ ଫଳ ଫଳିଲା । କୋମଳାଙ୍ଗୀର କୋମଳ ପ୍ରାଣରେ ତୀବ୍ର କଠୋର-ତାର ବଦଳ୍ଯ ବଜ୍ରଲୀ ଚମକିଲା—ସେ ଚକ୍ଷୁ-ଚମକରେ ଅନନ୍ତ ନିଳାମ୍ବୁର ବିଶାଳ ଦେହ ଝଲକ ଉଠିଲା—ଷୋଡ଼ଶୀ ତୀବ୍ର କଣ୍ଠରେ କହିଲେ—ମହାବୀର, ଭଲ, ଆପଣ ମୋ ସହିତ ଏତେ ଧୂଳିସ୍ପର୍ଶ କରି ବାଲ୍ୟକ୍ରୀଡ଼ା କରୁଥିଲେ, ଆପଣ ଯେପରି ମତେ ଭଉଣୀ ବୋଲି ସ୍ନେହ କରୁଥିଲେ, ଏ ଅଭାଗୀ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ଆପଣଙ୍କୁ ଭାଇ ଜ୍ଞାନରେ ଭକ୍ତି କରି ଆସୁଥିଲା, ଭାଇ ଭଉଣୀର ସ୍ନେହ-ଚରିତ୍ରମୟ ଅତ ପବିତ୍ର । ହେ ମହାବୀର, ସେପରି ସ୍ନେହ ମୂଳରେ ଦାରୁଣ କୁଠାରାଘାତ ଆପଣହିଁ କଲେ, ଏତେଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବଜୟା ଆପଣଙ୍କୁ ଭାଇ ଭାବ ଭକ୍ତି କରୁଥିଲା, ପୂଜା କରୁଥିଲା, ମାତ୍ର ଆଜିଠାରୁ ସେ ଜାଣିଲା ଯେ ମହାବୀର ତାହାର ପରମଶତ୍ରୁ । ଆଜ ମନେ ରଖିଥାନ୍ତୁ, ଆପଣଙ୍କର ଶତତରାଳ ଭିତରେ ପଡ଼ି ପ୍ରାଣଦେବ ଯଉ, ତଥାପି ବଜୟାର ହୃଦୟ—ଦେବତା ଦେବୋପମ ବଜୟା । ପ୍ରେମ ଯେ କି ପଦାର୍ଥ ତା ମହାବୀର, ଆପଣ ପାଷାଣ; ପାଷାଣ ପ୍ରେମର ମୂଲ୍ୟ କଅଣ ବୁଝିବ ? ଲକ୍ଷ, ଲକ୍ଷ, ବାଧା ପାଇଲେ ସୁଦ୍ଧା ପ୍ରେମ ତାହାର ଅସୀମ ବଳରେ ସେ ବାଧା ଅବାଧରେ ଲଙ୍ଘନ କରିବ, ପୃଥିବୀରେ ଏପରି କୌଣସି ବସ୍ତୁ ନାହିଁ ଯାହାକି ପ୍ରେମିକ ପ୍ରେମିକାର ପ୍ରତିପଥ ଓଗାଳି ପାରେ । ଏ କି ଶ୍ରବଣ୍ୟ ଦେଖାଅ ମହାବୀର ? ବଜୟାକୁ ଭୁଲିଯିବ, ତେବେ ଆଉ ଅନ୍ତରେ ଅନ୍ତରେ କାହାର ପବିତ୍ର ପ୍ରେମମୟ ନାମ ଜପକରି ଶାନ୍ତି ପାଇବ ? ମୁକ୍ତି ପାଇବ ? କାହାର ଆଶାରେ ଏ ନଗଣ୍ୟ ଶରୀରର ଚିତ୍ତ ଭରି ଏତେଦିନ ବହି ଆସୁଛି । ବଜୟା, ମୋହର ପ୍ରାଣର ବଜୟା, ହୃଦୟର ବଜୟାକୁ ଭୁଲିଗଲେ ଆଉ କାହାର ଲାଗି ଏ ଜୀବନ, କାହାର ଲାଗି ଏ ଯୌବନ ? ମହାବୀର ! ଆପଣ ଭାଇ, ଦେବତା, ପିତାତୁଲ୍ୟ, ଚରଣତଳେ ପଡ଼ି କରଯୋଡ଼େ ଏ ଅଭାଗିନୀ ପ୍ରାର୍ଥନା କରୁଛି; ପାପର ଆଶା ପରିତ୍ୟାଗ କରନ୍ତୁ ମନପ୍ରାଣ ଦେଇ ଭାଇର ହୃଦୟ ଯେପରି ପବିତ୍ର ଭାବରେ ଧାରା ଚାଲିଦିଅନ୍ତୁ, ବଜୟାର ଚିର ବାଞ୍ଛିତ ପଥରେ କଣ୍ଟକ ପକାନ୍ତୁ ନାହିଁ । ଭଗବାନ ଆପଣଙ୍କର ମଙ୍ଗଳ କରିବେ; ଆଉଯେବେ— ।

ବଜୟାର କଥା ଶେଷ ହେଲା ନାହିଁ; ମହାବୀର କ୍ରୋଧରେ ବିକମ୍ପିତ ହୋଇ କର୍କଶ କଣ୍ଠରେ କହିଲେ—ବଜୟା, ଜାଣିଲି ଆଜ ତୁ ମୋର ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱୀ ହେବାକୁ ନିତାନ୍ତ ଅନିଚ୍ଛୁକ; ବେଶ୍ ଆଜ ଏସମୟଟାକୁ ଅନୁମାନ କରିଦେଇ— ମାରବ ନିଶ୍ଚଳ ରଜନୀ—ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ସିନ୍ଧୁ, ତୁ ନିରସହାୟା ଅବଳା ନିଜ ଇଚ୍ଛାରେ ମୋର ବଶୀଭୂତ ନ ହେଲେ ମହାବୀର ତାହାର ବିଶେଷ ବଳ ପ୍ରୟୋଗ କରିବାକୁ କୁଣ୍ଠିତ ହେବନାହିଁ ?

ସହସ୍ର ଫଣିଣୀର ଭୈରବ ଗର୍ଜନ ସହକାରେ ବଜୟା ଉନ୍ମତ୍ତା ହୋଇ ଉଠିଲେ—କହିଲେ—ମହାବୀର; ପିଶାଚ ନରରାକ୍ଷସ, ନିରସହାୟା ଅବଳାକୁ ନିତାନ୍ତ ଦୁର୍ବଳା ବୋଲି ମନେ କରୁଛୁ ମାତ୍ରସେ ତୋହର ନିତାନ୍ତ ଭ୍ରମ—ମନେକର ; ସୁବର୍ଣ୍ଣ କଳସ; ଏହି ଅବଳା ଭିତରୁ ଜଣେ ତେର ମାଧ୍ୟରେ ବର୍ଷର ଶୋଣିତ ଦେଇ ତୋର ଶୈଶବ ଦେହ ପୁଷ୍ଟକରିଛି; ନିଜର ବିପଦ ଆପଦ; ରୋଗ ଶୋକ; ଜ୍ୱାଳା ଯନ୍ତ୍ରଣା, ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଦିନ; ସମସ୍ତ ଅସମ୍ଭବ ସମସ୍ତ ଭୁଲି ଅବସନ୍ନଦେହେ ଅକ୍ଳାନ୍ତ ମାନସେ ତୋହର ମଙ୍ଗଳ ପାଇଁ; ତୋହର ଉନ୍ନତି ଲାଗି ନିରନ୍ତର ଧ୍ୟାନ କରିଛି; ଭବିଦେଖ ମହାବୀର ଏ ଅବଳା ଜାତି ଯାହାକୁ ତୁ ନିତାନ୍ତ ଦୁର୍ବଳବୋଲି; ନିତାନ୍ତ କ୍ରୀଡ଼ାର ସାମଗ୍ରୀ ବୋଲି ମନେ କରୁଛୁ; ତାହା ବାସ୍ତବିକ୍ ତାହାନୁହେଁ । ତୁ ନିର୍ବଳ ଦେହଧର ପିଶାଚ ହୁଅ, ଷଣ୍ଢନାହିଁ ; ମାତ୍ରମାତୃଜାତିର ଅପମାନ କରିବାକୁ ନିରସ୍ତ ହୁଅ; ଷାଣ୍ଢହୁଅ ଅନ୍ୟଥାତୋର ଅମଙ୍ଗଳ ଅବଶ୍ୟମ୍ଭାବୀ—

ମହାବୀର,—ପଥ ଛାଡ଼ଦେ, ମୁଁ ବାସ ଗୃହାଭିମୁଖେ ଯାଏଁ, ପିତା ମାତା ମୋର ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟରେ ନାନା କଥା ଭାବିବେ ଏହା କହି ଯାଦେ ମାତ୍ର ଅଗ୍ରସର ନ ହେଉଣୁ, ମହାବୀରର କର୍କଶ କରତାଙ୍କର କୁସୁମ କୋମଳ ଦକ୍ଷିଣ ବାହୁକୁ ସ୍ପର୍ଶ କଲା । ବଜୟା ନିରୁପାୟ ହୋଇ ସ୍ତବ୍ଧ ଠିଆ ହେଲେ ମାତ୍ର ହୃଦୟ ତାଙ୍କର ଥରଥର ଭୟଶଙ୍କିତ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ମହାବୀର କହିଲେ—ବିଜୟା ! ମୁଁ ଏତେ ପରିଶ୍ରମ କରି ଉଦୟ ନଗରରୁ ସୁଦୂର ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ରକୁ ଆସିଥିଲି ତ ତୋହର ମୁଖରୁ ଏହି ମାନମୟ ବକ୍ତୃତା ଶୁଣିବାକୁ ? ମନେ କରନା ଯେ ମହାବୀର ତୋହର ଏ ବକ୍ତୃତାରେ ଭୁଲିଯିବ । ମହାବୀର ବକ୍ତୃତାରେ ଭୁଲିବା ପାତ୍ର ନୁହେ—ପୁଣି ଥରେ, ଏହି ଶେଷ ଥର ବିଜୟା, ଅନୁରୋଧ କରୁଛି—ବିଜୟାକୁ ଭୁଲି ଯା—ମହାବୀର ତୋର ଏ ଶ୍ରୀଚରଣ ଯୁଗଳରେ ଚିର କିଣା ଗୁଳିକରୁପେ ଖଣ୍ଡ ରହିବ । ଉଦୟ ନଗରର ସମସ୍ତ ସୌଜେଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ବିଜୟା, ତୋହର ପୂଜା ସଂବର୍ଦ୍ଧନାରେ ବ୍ୟୟିତ ହେବ, ତୁ ସୁଖରାଣୀ ହେବୁ ।

ବିଜୟା କିନ୍ତୁ ଠିକ୍ ଅନ୍ୟରୂପ । ସେ ପୂର୍ବଦିଂସ୍ତର ଅବତାର ପରିବର୍ତ୍ତରେ ଏଥର ଅତି କୋମଳ ଓ ଅତି ନମ୍ରଭାବ ଧାରଣ କଲା—କହିଲା ମହାବୀର, ତୁହିଲି ତୋହର କବଳରୁ ଉଦ୍ଧାର ଲାଭ କରିବା ମୋହର ସାଧ୍ୟାତୀତ ; ତେବେ ଟିକିଏ ଅପେକ୍ଷା କର, ମୁଁ ବେଳ ସାଗର ସଲିଳରେ ସନ୍ଧ୍ୟାବନ୍ଦନା କରି ନିଏଁ, ତାପରେ ଉଭୟେ ଏକସଙ୍ଗେ ବାସାଭିମୁଖେ ଯିବା । କଥା ଶୁଣି ମହାବୀରର ସନ୍ଦେହ ତିରୋହିତ ହେଲା । ସେ "ହଉ" ବୋଲି କହି ଗର ଦିକେତ ଉପରେ ବସିପଡ଼ି ମନରେ ଅଦୂର ଭବିଷ୍ୟତର ବିଜୟାଲାଭର ଏକ ଅପୂର୍ବ ଆନନ୍ଦ-ଲୁଟିର ନିର୍ମାଣ କରିବାକୁ ଲାଗିଲା—ଏଣେ କିନ୍ତୁ ବିଜୟା, ସାଗରର କ୍ଷୁଦ୍ର କ୍ଷୁଦ୍ର ଲହରମାଳ ଭିତରେ ଗୁରୁତରଣ ସମ୍ପାଳ କ୍ରମଶଃ ବଳ ସରମିତ ଜଳରେ ସାଇଁ ହେଲାଣି, ମହାବୀର ସମୁଦ୍ରତୀରରୁ ବିଜୟାର ଏତାଦୃଶ ନିର୍ଜୀବତା ଦେଖି ଭୟ ଓ ବିସ୍ମୟରେ ସ୍ତମ୍ଭିତ ହୋଇ ଚାଲେ—ତାକାଲେ ବିଜୟା, ଲହରୀ ଆସୁଛି ଆଉ ଦେଖିବ ନା ନାହିଁ, ସେହିଠାରେ ସ୍ନାନ ସମାପନ କରି ଘରକୁ ଫେରିଆ । ଗୃହିଁ ଗୃହିଁ ଗହ୍ୱରଗର୍ଜନ ସହକାରେ ତୋଟିଏ ପ୍ରକାଣ୍ଡ ତରଙ୍ଗ ସିଂହବିକ୍ରମରେ ବିଜୟାର ମସ୍ତକ ଉପରେ ଆଛାଡ଼ି ହୋଇ ପଡ଼ିଲା, ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ, ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ କ୍ଷୁଦ୍ର ବୃହତ୍ ତରଙ୍ଗ ତାହାର ଅନୁକରଣ କଲେ; ବିଜୟା ସେହି ବିରାଟ ତରଙ୍ଗ କ୍ରୋଡ଼ରେ ଶାନ୍ତିମୟ ଆଶ୍ରୟ ଦେଇ ଅନନ୍ତ ସମୁଦ୍ରର ଅନନ୍ତ ଗର୍ଭରେ କୋଳିଆଡ଼େ ଗୁଳିଗଲା ତାହା ଭଗବାନଙ୍କ ଗୋଚର । ତେଣେ ମହାବୀର ବିଜୟାର ଏତାଦୃଶ ସହସା ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନରେ ଆକୁଳ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ । ଜ୍ଞାନଶୂନ୍ୟ ହୋଇ ବିଜୟାର ଉଦ୍ଧାର ଲାଗି ସେ ମଧ୍ୟ ସାଗରର ଅତଳ ଗର୍ଭରେ ଲମ୍ଫ ପ୍ରଦାନ କଲେ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଭୂତଳସ୍ଥାର କ୍ଷୀଣ ଚନ୍ଦ୍ର ଅନନ୍ତ ଆକାଶର ନୀଳ ଦେହରେ ଅସ୍ତମିତ ହେଲା ଯେ.ର ଅନ୍ଧକାରରେ ବିଜନ ସାଗର ମୁଖ ଆଚ୍ଛାଦିତ ହେଲା ।

ଆଜି ଅଦୂରେ ଗୋଟିଏ ଅପରିଚିତ କଣ୍ଠରୁ ନିମ୍ନୋକ୍ତ ସଙ୍ଗୀତଟି ଶୁଣାଗଲା ।—

ଯେବେଲେ ଉଷାର ଆଲୋକ-ପରଶି ହରଷେ ହସଇ ଧରା,
କୁଞ୍ଜେ ବିହଗ ଖେଳାଏ ଚଳିତେ ଅଳସ ନନ୍ଦନ ତାରା,
ପ୍ରଥମ ପ୍ରଭାତେ ଧରଇ ଚକୋର ବିରହ-ସଙ୍ଗୀତ-ତାନ
କାହାର ମଧୁର ଛବିଟି ମୋହର ଭଙ୍ଗଇ ନିଶାର ଧ୍ୟାନ
ସେ ଯେ ମୋହର ହୃଦୟ ରାଣୀ,
ସେ ଯେ ଭୁବନ ମୋହନା ବାଣୀ ।

ଯେବେ ଲୋ କଳସି ବରଷେ ତପନ ପ୍ରଖର କିରଣ ଜାଳ,
ନୀରବେ ଦୋହଲି ଦୋହଲି ନାଚଇ ଗଗନେ ବିଜୁଦମାଳ,
କୋମଳ ନୀରଦ-ଝରଦା ପରଶି ଚକ୍ରର ମାରଇ ପକ୍ଷୀ,
ସୁଦୂର ତଟିନୀ-ଉରସେ କେଉଁଠି ଭ୍ରମି ତାହାର ଲକ୍ଷି,
କାହାର କରୁଣ ପ୍ରତିମା ମେ.ହର ସଜାଏ ହୃଦୟ ଦ୍ୱାର,
ସେ ଯେ ମେ.ହର-ହୃଦୟ ରାଣୀ,
ଭୁବନ ମୋହନା ବାଣୀ ।

ଯେବେ ଲୋ ପଶ୍ଚିମ ଗାରୁଡ଼ିଶ ଗଗନ ଶୋଭଇ ସିନ୍ଦୁର ରାଗେ,
ଅଲୋକ ଅନ୍ଧାର ମିଳନେ ଜାଗଇ ପ୍ରଦୋଷ-ତାରକା ଆଗେ,
ସରସ କୁସୁମ ପୁଣ୍ୟ ସୁବାସେ ଲୁଠଇ ସମୀର ବାସ
କାହାର ସରଳ ମୂରତି ମୋହର ଯାଏ ଲୋ ପରାଣେ ଭାସି
ସେ ଯେ ମୋହର ହୃଦୟ ରାଣୀ,
ଭୁବନ ମୋହନା ବାଣୀ ।

ଯେବେ ଲୋ ନିଥର ନିଶାରେ ଗମ୍ଭୀରେ ଗୁମର ଗରଜେ ନିଶା
ଅଦୂରେ ଝରଣା କଳ କଳ ସ୍ୱନ ଝିଙ୍କାର-ଝଙ୍କାର-ମିଶା,
ସ୍ନିଗ୍ଧ ଜୋଛନା ବିତର ଚନ୍ଦ୍ରମା ଶାସଇ ତାରକା ଦେଶ,
କାହାର ଶାନ୍ତ ଅଙ୍ଗୁଳି ପରଶେ ବିଷାଦ ଦୂରଇ ଶେଷ,
ସେ ଯେ ମୋହର ହୃଦୟ ରାଣୀ,
ସେ ଯେ ଭୁବନ ମୋହନା ବାଣୀ । (କ୍ରମଶଃ)

ଶ୍ରୀ ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ମହାନ୍ତି ବାଦ୍ୟଚକ୍ରଧର ।

PRINTED BY B. S. DAS, MUKUR PRESS, CUTTACK.

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୁକୁର ଗ୍ରାହକମାନଙ୍କର

ସୁବର୍ଣ୍ଣ ସୁଯୋଗ !

ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ରାମକୃଷ୍ଣ ଉପଦେଶାମୃତ ଦ୍ୱିତୀୟ ଭାଗ ପ୍ରଥମ ଖଣ୍ଡ କେବଳ ମୁକୁର ଗ୍ରାହକମାନେ ୫ ୦ ୫ ପରିବର୍ତ୍ତେ ୫ ୦ ।୶ରେ ପାଇ ପାରିବେ । ପୁସ୍ତକଖଣ୍ଡିକ ଯେପରି ସୁନ୍ଦର ଚିତ୍ର ସମ୍ବଳିତ, ସୁନ୍ଦର କାଗଜ ଓ ମୁଦ୍ରଣଯୁକ୍ତ, ସେହିପରି ବିଶଦ ବ୍ୟାଖ୍ୟା ସମନ୍ୱିତ, ସ୍ତୋତ୍ରାଦି ସଂଯୁକ୍ତ ଏବଂ ଅନ୍ୟୂନ ଏକଶତ ପୃଷ୍ଠାରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ।

ମୁକୁର ଗ୍ରାହକମାନଙ୍କର ଏହାର ପ୍ରାପ୍ତିସ୍ଥଳ ;—

ଶ୍ରୀ କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ସେନଗୁପ୍ତ ବି. ଏ.
ସାଧୋଦ୍ଧାରଣ ଭବନ,
ସ୍ୱରାଜଗୋଟ ପୋଃ ଅଃ—କଟକ ।

ମୁକୁର ପୁସ୍ତକାଳୟ ।

ଚୌଧୁରୀବଜାର, କଟକ ।

ସିଦ୍ଧାନ୍ତଦର୍ପଣ—(ମହାମହୋପାଧ୍ୟାୟ ଶ୍ରୀ ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର ମିଶ୍ର ସାମନ୍ତଙ୍କ କୃତ ଜ୍ୟୋତିଷ ଗ୍ରନ୍ଥ) ମୂଲ୍ୟ ୫ ୦ ଟଙ୍କା ; ମୁକୁର ଗ୍ରାହକମାନଙ୍କ ପାଇଁ ୫ ୧୫

Presidential Address	୫ ୦ ୶
ସଚିତ୍ର ଶିଶୁବର୍ଣ୍ଣମାଳା	୫ ୦ /
ହରିଭକ୍ତିଚନ୍ଦ୍ରୋଦୟ (ଭକ୍ତିଗ୍ରନ୍ଥ)	୫ ୦ ୩
ଦାରଦାରୀ ଦୁର୍ଗ	୫ ୦ ।୶
ଗୁରୁଶିଷ୍ୟତତ୍ତ୍ୱସଂହିତା (ଭକ୍ତିଗ୍ରନ୍ଥ)	୫ ୦ ୩

ବୃଦ୍ଧ କବି ଶ୍ରୀ ଫକୀରମୋହନ ସେନାପତିଙ୍କ ପ୍ରଣୀତ—

ଧୂଳୀ	୫ ୦ ୶
ଉପହାର	୫ ୦ ।
ଗ୍ରନ୍ଥିସୁଅ ଅନନ୍ତା (ଗଳ୍ପ)	୫ ୦ ୶
ପୁନର୍ମୂଷିକୋଦ୍ଭବ (ଗଳ୍ପ)	୫ ୦ ୶୬
ପୁଇବଉଲଲବେଣୀ (ବାଳକ୍ରୀଡ଼ା ପଦ୍ଧତି)	୫ ୦ /
ସୁଲକ୍ଷଣା—(ଅଭିନବ୍ୟ ସାମନ୍ତସିଂହାର କୃତ)	୫ ୦ ୶
ବାଣୀ (ଶ୍ରୀ ଦୀନବନ୍ଧୁ ଭାବ୍ୟରଞ୍ଜନ ପ୍ରଣୀତ)	୫ ୦ ୶
ଅଭିନବ ଅବଦାନ—(ପ୍ରହସନ)	୫ ୦ ୶
ଅଶ୍ରୁଚିକିତ୍ସା ...	୫ ୦ ୶
ଶାନ୍ତ ସଙ୍ଗୀ (କାବ୍ୟଗ୍ରନ୍ଥ)	୫ ୦ ୶
ବିଚିତ୍ରବଧ ନାଟକ (କଳନାଥ ପଣ୍ଡା)	୫ ୦ ୫
ପୈଶାଚକାଣ୍ଡ (ଐତିହାସିକ ଗଳ୍ପ)	୫ ୦ ୶

ନୋଟିସ ।

ଏତଦ୍ଦ୍ୱାରା ମହାଶୟ, ରାଜା, ଭଦ୍ରମହାନ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କୁ ଜଣାଇ ଦିଆଯାଉଅଛି ଯେ । ଜ । ଜଟକ ସଃ ଓଃ ଯାଜପୁର । ସ । ବରୁଅଁ । ମୌ । ଉଦୟପୁର ଡାକନାମ ନାଉଗିଆରେ ମଠ କରି ରହୁଥିବା ଗୋସ୍ୱାମୀ ମହନ୍ତ ଶ୍ରୀ ରାମସ୍ୱରୂପ ଦାସ ମହାଶୟ ଜଣେ ମହାପୁରୁଷ ଓ ସର୍ବୋପକାରୀ ଅଟନ୍ତି । ଉକ୍ତ ମହାପୁରୁଷଙ୍କଠାରୁ ଲୋକେ ଔଷଧାଦି ନେଇ ନାନାପ୍ରକାର ରୋଗମାନଙ୍କରୁ ମୁକ୍ତିଲାଭ କରୁଥିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଉକ୍ତ ମହାପୁରୁଷ ସ୍ୱର୍ଗ ପ୍ରାପ୍ତ ହେବାରୁ ତାହାଙ୍କର ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ଶିଷ୍ୟ ମହନ୍ତ ଶ୍ରୀ ଚରଣ ଦାସ ମହାଶୟ ଉକ୍ତ ଔଷଧାଦି କିମ୍ବା ନୂତନ୍ତ୍ରସ୍ୱରୂପ ତିଆରି କରି ରୋଗମାନଙ୍କର ଉପକାର କରୁଅଛନ୍ତି ଏବଂ ଉକ୍ତ ମହାପୁରୁଷଙ୍କ ନିକଟରେ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ, ରୌପ୍ୟ, ପାରଦ ପ୍ରଭୃତି ସବୁପ୍ରକାର ଉପୁ, ମୋଦକ ସର୍ବଦା ପ୍ରସ୍ତୁତ ଥାଏ । ଯେଉଁ ମହାଶୟମାନଙ୍କର ଯେ କୌଣସି ଔଷଧର ଦରକାର ହେବ କିମ୍ବା କୌଣସି ବିଷୟ ଜାଣିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରନ୍ତି ତାହାହେଲେ ଉକ୍ତ ମହାଶୟମାନେ ଏହି ମହାପୁରୁଷଙ୍କ ନିକଟକୁ ପତ୍ର ପଠାଇଲେ ସମସ୍ତ ବିଷୟ ବୁଝିପାରିବେ ଏବଂ ଯେହି ମହାପୁରୁଷଙ୍କ ସହିତ ସାକ୍ଷାତ୍ କରିବାକୁ ଚାହାନ୍ତି ସେହେ ତାଙ୍କ ନିକଟକୁ ଗମନ୍ତା ଓ ପଠାଇଲେ ମହାପୁରୁଷ ଯାଇପାରନ୍ତି । ଇତି

ଟିପ୍ପଣୀ ।—

ମହନ୍ତ ଶ୍ରୀ ଚରଣ ଦାସ ମହାପୁରୁଷ ମହାପୁରୁଷ

। ମୁ । ମୁଣ୍ଡମାଳ

। ପୋ । ବୋଲ୍ଲ

। ଜି । ସୁନ୍ଦେ

। ଜି । କଟକ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟରେ ନବଯୁଗ ।

ଉତ୍କଳ ମହିଳା ସମ୍ପାଦିତ ଏକମାତ୍ର ମାସିକ ପତ୍ରିକା

ଉତ୍କଳ ମହିଳାମାନଙ୍କର ଲେଖନୀ ନିଃସୃତ ସୁକୋମଳ ବାଳକବାଳିକାମାନଙ୍କର

ପାଠୋପଯୋଗୀ; ସୁଲଳିତ ଗଦ୍ୟ ପଦ୍ୟାଦି ସମ୍ବଳିତ, ସଚିତ୍ର

ଶିକ୍ଷା-ଦର୍ପଣ ।

ମାସିକ ପତ୍ରିକା ।

ଉତ୍କଳର ଖ୍ୟାତନାମା ସାହିତ୍ୟ-ରଥୀ ଓ ବିଶିଷ୍ଟ ସାପ୍ତାହିକ

ପତ୍ରିକାମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ପ୍ରଶଂସିତ ।

ସୁନ୍ଦର ଅଲଭ୍ରୀ (**IVORY**) କାଗଜ ଏବଂ ସୁନ୍ଦର କାଳିରେ ଛପା ।

ମୂଲ୍ୟ—ଅତି ସୁଲଭ ।

ଅଗ୍ରିମ ବାର୍ଷିକ ମୂଲ୍ୟ ୫ ୧୬ ; ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ନିମିତ୍ତ ୫ ୧।

ପତ୍ର ଲେଖି ଶୀଘ୍ର ଗ୍ରାହକ ହେଉନ୍ତୁ ।

ନିମ୍ନଲିଖିତ ଠିକଣାରେ ପତ୍ର ଲେଖିବେ—ମ୍ୟାନେଜର "ଶିକ୍ଷାଦର୍ପଣ"

ଶ୍ରୀମତୀ ବସନ୍ତକୁମାରୀ ଦେଇ,
ସମ୍ପାଦିକା ।

ବାଙ୍କାବଜାର
ପୋଃଅଃ ଗୃହନ୍ତରୀକ,
କଟକ ।

Digitized by srujanika@gmail.com